CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

श्रीविष्णुपुराणम्

53

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమత్స్వయోగమహిమసాక్షాత్కృతపరావరతత్వానాం
లీలావిభూతిబద్ధచేతనోజ్జీవయిత్ఱ భగవదావేశావతారభూతానాం
శ్రీవ్యాసాదిపరమర్షీణామ్మధ్యే
తస్మైనమోమునివరాయపరాశరాయేతిపరమాచార్యసంస్తుతేన
వసిష్ఠపులస్త్యవరప్రదానాధిగతపరదేవతాపారమార్థ్యజ్ఞానేన
ఆప్తతమేన పరాశరమహర్షిణా స్వశిష్యాయ మైత్రేయాయోపదిష్టం
శ్రీవేదవ్యాసమహర్షిణా జగతీతలేప్రకాశితం
చిదచిదీశ్వరస్వరూపస్వభావభోగాపవర్గతదుపాయప్రతిపాదకం

శ్రీ-విష్ణుపురాణం.

శ్రీభగవద్రామానుజయతిశేఖరదివ్యాజ్ఞానుసారేణ
శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యైః ప్రసాదితయా వ్యాఖ్యయా
శ్రీధరీయాత్మప్రకాశికాఖ్యవ్యాఖ్యయాచసహితం.

శ్రీమద్వీరవల్ల్యన్వయపయఃపారావారపారిజాత శ్రీశ్రీనివాసగురువర్యదివ్యచరణనళినచంచరీకైః
శ్రీశ్రీపురీవాస్తవ్యైః సకలసద్గుణాస్తవ్యైః శ్రీభరద్వాజదివ్యవంశ్యైః శ్రీమద్భిః

ఇయ్యుణ్ణి - జగన్నాధాచార్యవర్యైః

అనేకమూలవ్యాఖ్యాన శ్రీకోశావలోకనపూర్వకం సమ్యక్పరిష్కృతం.

శ్రీభువనగిరి॥ రంగయ్యశ్రేష్ఠిగర్భసంభవేన
చెన్నకేశవశ్రేష్ఠినామ్నా వైశ్యశిఖామణినా
శ్రీమచ్చన్నపురవర్తి గోవిందప్పనాయకవీథ్యాం (౨౨౨) గృహేస్థాపితాయాం
జ్ఞానసూర్యోదయాఖ్య స్వకీయ ముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రాక్షరైర్ముద్రితంసద్విజయతేతరామ్.

శాలివాహనశకాబ్దేషు ౧౮౦౩- గతేషు విషునామ సంవత్సర ధనుర్మాసః.
౧౮౮౨ సం॥ జనవరినెల ౪ తేది.

Registered Copy right.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శ్రీరస్తు.

శ్రీవిష్ణుపురాణస్థ,

విషయానుక్రమణికా.

విషయానుక్రమః. పుటసంఖ్యా.

ప్రథమాంశః.

మైత్రేయేణ పృష్టా బ్రహ్మస్వరూపవిశేషతద్విభూతిభేద ప్రకారాః తదారాధనస్వరూపఫలవిశేషాశ్చ. ... ౨
సంక్షేపతో జగత్సృష్టిక్రమః. ౧౭
కాలనిర్ణయక్రమః. ౨౦
వరాహావతారక్రమః. ౨౪
దేవాదిసృష్టిక్రమః. ౨౯
మనుష్యసృష్టిక్రమః. ౩౮
భృగ్వాదిసృష్టిక్రమః. ౪౪
నీలలోహితరుద్రసర్గః. ౪౬
లక్ష్మ్యాః క్షీరోదోత్పత్తౌ సత్యాంపునః భృగుసుతాత్వేనావతారః. ... ౪౯
ఇంద్రకృతశ్రీస్తుతిః. ౫౭
భృగుకర్తృకసృష్టిః. ౫౮
మనుపుత్రాన్వయ ప్రపంచః ధ్రువోపాఖ్యానం. ౬౦
పృథూపాఖ్యానం. ౭౪
కండూపాఖ్యానం. ౮౨
ప్రహ్లాదచరిత్రం. ౯౫
సృష్ట్యాదికర్తృత్వక్రమః. ౧౨౧

ద్వితీయాంశః.

యవ్రతవంశానువర్ణనం. ... ౧౨౯
మండలసంస్థానవర్ణనం. ౧౩౨
తఖండవిస్తారానువర్ణనం. ... ౧౩౭
ద్వీపవర్ణనం. ౧౪౦
పాతాళవర్ణనం. ... ౧౪౭
కవర్ణనం. ౧౪౯
లోకసంస్థానవర్ణనం. ... ౧౫౬
ర్యాది గ్రహమండల సంస్థానవర్ణనం. ... ౧౫౭

విషయానుక్రమః.

శింశుమారచక్రవర్ణనం.
సూర్యరథస్థితివర్ణనం.
సూర్యకిరణద్వారావర్షోత్పత్త్యాది
జడభరతోపాఖ్యానం.

తృతీయాంశః.

మన్వంతరానువర్ణనం.
వ్యాసకృతవేదవిభాగక్రమః.
అష్టాదశపురాణానుక్రమణికా.
యమయాతనానివృత్త్యుపాయకథనం
ఆశ్రమధర్మానువర్ణనం.
శ్రాద్ధప్రశంసావర్ణనం.
నగ్నలక్షణం.
మాయామోహాసురవర్ణనం.

చతుర్థాంశః.

రాజవంశానువర్ణనం.
సౌభరిచరిత్రం.
మాంధాతృచరితానువర్ణనం.
కల్మాషపాదవృత్తాంతం.
నిమేర్విదేహత్వప్రాప్తిః.
చంద్రవంశోద్భవరాజవంశానువర్ణనం.
పురూరవవంశోత్పత్తిప్రసంగః.
నహుషక్షత్రవృద్ధాదివంశప్రసంగః.
రజేరింద్రత్వప్రాప్తిః.
యయాతిచరితం.
యదువంశప్రశంసారంభః.
జ్యామఘవంశానువర్ణనం.
భజనభజమానాదివంశః.
స్యమంతకోపాఖ్యానం.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

...మః.	పుటసంఖ్యా.
...	౩౧౮
...ారః.	౩౧౯
...ువర్ణనం.	౩౨౦
...నం.	౩౨౦
...ం.	౩౨౧
...భరతచరిత్రం.	౩౨౨
...	౩౨౫
...వంశానుకథనం.	౩౨౮
...ప్రసంగః.	౩౩౦

...ంచమాంశః.

...ావః.	౩౪౭
...	౩౪౭
...ర్ణనం.	౩౪౯
...	౩౫౦
...	౩౫౦
...సంగః.	౩౫౧
...	౩౫౭
...ధః.	౩౬౦
...వధః.	౩౬౩
...ర్ణనః.	౩౬౪
...ర్ధనగిరిపూజా.	౩౬౭
...ర్ధనోద్ధారణం.	౩౬౮
...ఇంద్రాగమనం.	౩౬౯
...సః.	౩౭౧
...సురవధః.	౩౭౫
...వధః.	౩౭౭
అక్రూరస్యవ్రజప్రాప్తిః.	౩౭౮
అక్రూరస్య యమునాజలే రామకృష్ణ దర్శనం.	౩౮౫
రజకవధః.	౩౮౬
కుబ్జాయాఃఋజుత్వాపాదనం.	౩౮౬
కంసవధః.	౩౯౧

విషయానుక్రమః.	పుటసంఖ్యా.
సాందీపనిపుత్రప్రదానం.	౩౯...
కాలయవనవధః.	౩౯...
ముచుకుందస్తుతిః.	౩౯...
బలభద్రస్యవ్రజాగమనం.	౩౯...
రుక్మిణీవివాహః.	౪౦౧
ప్రద్యుమ్నాగమనం.	౪౦౨
దంతవక్త్రరుక్మివధః.	౪౦౪
నరకాసురవధః.	౪౦౫
ఇంద్రజయః.	౪౦౯
షోడశసహస్రస్త్రీపరిగ్రహః.	౪౧౧
ప్రద్యుమ్నస్య ఉషావివాహః.	౪౧౩
బాణాసురయుద్ధం.	౪౧౪
పౌండ్రకవాసుదేవవధః.	౪౧౮
కృత్యానిగ్రహః.	౪౧౯
బలభద్రకృతహస్తినానగరోత్క్షేపణాది.	౪౨౦
ద్వివిదవధః.	౪౨౧
ముసలోత్పత్తిః.	౪౨౨
యదువంశోపసంహారః.	౪౨౪
అవతారసమాప్తిః	౪౨౬
అర్జునపరాజయః.	౪౨౭
వ్యాసేనతత్వకథనం.	౪౨౮

* షష్ఠాంశః. *

కలౌభవిష్యత్సాంకర్యం.	౪౩...
అల్పధర్మస్యాపిమహాఫలప్రదత్వం.	౪౩...
ప్రళయత్రయం.	౪౩...
ప్రాకృతలయః.	౪౪...
దేహినఃజన్మాదిదుఃఖం.	౪౪...
భగవచ్ఛబ్ద వాసుదేవశబ్ద వాచ్యవస్తు వివరణం.	౪...
ఖాండిక్యకేశిధ్వజసంవాదః.	౪...
ఫలశ్రుతిః.	౪...

శ్రీ విష్ణుపురాణస్థవిషయానుక్రమణికా.

సమాప్తాభూత్.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రశ్నప్రతివచనత్వేన సంక్షేపతః పురాణార్థమాహ॥ విష్ణోస్సకాశాదితి॥ తథాహి- ముముక్షోః క్షేత్రజ్ఞస శ్రు॥ యతోవా ఇమానిభూతానిజాయంతే- తత్కారణంసాంఖ్యయోగాధిగమ్యంకారణంతు ధ్యేయఇత్యాదిశ్రుతేర్జత్కారణవిశేషోజిజ్ఞాస్యః తేనసహజగతస్సంబంధప్రకారవిశేషశ్చ- తత్రహిశరీరశరీరిభావపర్యాయేనియామ్యనియామకత్వలక్షణేజ్ఞాతేజీవస్యపరస్మాద్భేదః పృథగాత్మానంప్రేరితారంచమత్వాజ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశౌ నిత్యోనిత్యానామిత్యాదిభ్యశ్శ్రుతిభ్యశ్శ్రూయమాణస్స్వరూపతఏవేతినిశ్చేతవ్యం- అన్యథాతస్యౌపాధికత్వే అవిద్యాపరికల్పితత్వేవాతయోర్నియామ్యనియామకభావోనస్యాత్- నహిఘటాకాశోమహాకాశేననియమ్యతే- నియమనంహివ్యాప్యావస్థానం-నహిఘటాకాశేమహాకాశస్తిష్ఠతి- ఘటేఘటాకాశోమహాకాశశ్చేత్యాకాశద్వయోపలబ్ధిస్స్యాత్-అవిద్యాపరికల్పితస్యననియమనం సంభవతి- నస్థాణౌపరికల్పితశ్చోరః కేనాపినియమ్యతే- కించభేదస్యౌపాధికత్వే కల్పితత్వేవా బ్రహ్మవిద్యయాతత్వమసీతివాక్యార్థజ్ఞానేన ఉపాధ్యవిద్యయోర్నాశా తత్కృతోభేదో జీవశబ్దార్థో నశ్యేదితి మోక్షస్యాపురుషార్థత్వాత్తత్సాధనేనకశ్చిత్ప్రవర్తేత- జీవస్యానిత్యత్వేశ్రుతివిరోధశ్చ- జీవపరయోస్సంబంధేనియామ్యనియంతృరూపే మోక్షస్యపురుషార్థతాసిధ్యతి- సహిసంబంధశ్శేషశేషిత్వాత్మా శేషభూతస్యజీవస్య శేషిణంపరంప్రతిక్రియమాణా సమాహితైవహిస్వరూపానురూపా కైంకర్యసంపత్తిః- సైవఖలుమోక్షస్యకాష్ఠా-అత్రజగత్కారణవిశేషప్రశ్నస్యోత్తరంవిష్ణోస్సకాశాదితి-సకాశాత్ కాశఃప్రకాశోజ్ఞానం। శ్రు॥ సఐక్షతలోకాన్నుసృజేయాఇతి - తదైక్షత- బహుస్యామిత్యాద్యుక్త సంకల్పరూపప్రకాశసహితాదిత్యర్థః- అథవా సకాశశబ్దస్స్వరూపవచనః- ఆచార్యస్యసకాశాదిత్యాదివత్- యథాబభూవ యథాభవిష్యతీత్యనయోరపీదమేవోత్తరం- భగవతఃపూర్వసర్గప్రకారక్రమస్మృతిరూపసంకల్పేనహ్యుత్తరోత్తరసర్గప్రవాహః॥ శ్రు॥ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయదితిశ్రుతేః- యథర్తుష్వృతులింగానీతిస్మృతేశ్చ - లీనమాసీదిత్యాదేరుత్తరం- తత్రైవచస్థితమితిఉపాదానే కార్యస్యసంస్థితిర్హిలయః- స్థితిసంయమకర్తేతి- స్థితిరుభయవిధా॥ శ్రు॥ యేనజాతాని జీవంతీత్యుక్తా- ప్రాణనలక్షణాఅంతరాత్మతయాస్థితిరేకా- లోకపాలసోమసూర్యాదిరూపేణ బహిఃపోషకత్వాదిరూపాస్థితిరపరా- అగ్న్యంతకాదిరూపేణసంహారస్సంయమః- తత్రబహిస్స్థితిఃస్థితిసంయమయోఃకర్తేత్యుక్తాప్రా

స్సకాశాదుద్భూతంజగత్తత్రైవచస్థితమ్ । స్థితిసంయమకర్తాసౌజగతోస్యజగచ్చసః॥ ౩౧॥ **

శ్రు॥ సఐక్షతలోకాన్నుసృజేయాఇతి- సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం- చిచ్ఛక్తిచ్ఛాశక్తిపర్యాయంయదీక్షణమాలోచనాత్మకం- తేనప్రకారేణజగదుద్భూతం- అనేనయథాబభూవేత్యస్యప్రశ్నస్యోత్తరం- తత్రైవచస్థితంప్రళయకాలఇతిలయాధారప్రశ్నస్యోత్తరం- చశబ్దాజ్జగత్స్థితిరపితత్రైవేత్యుక్తం- అస్యజగతస్స్థితిసంయమయోరసావేవకర్తా- జన్మనోప్యుపలక్షణం- అనేనయతశ్చైతచ్చరాచరాత్మకం జగదిత్యస్య నిమిత్తప్రశ్నస్యోత్తరం- జగచ్చసఏవేత్యుపాదానప్రశ్నస్యోత్తరం- ఉపాదానకారణరూపత్వాత్కార్యస్య- అనేనైవవిష్ణోస్సర్వదాజగదుపాదానకర్తృత్వాదికథనేనవిష్ణోరేవోద్భవిష్యతి తత్రైవస్థాస్యతీత్యాదిసర్వప్రశ్నస్యోత్తరమర్థాద్రష్టవ్యం-అత్రచయథాజగద్బభూవ- యథాపునర్భవిష్యతియన్మయంజగత్-యతశ్చ-యత్రపూర్వంలీనం- పునశ్చయత్రలయమేష్యతి- యత్ప్రమాణానిభూతాని దేవాదీనాంచసంభవమిత్యష్టప్రశ్నోత్తరంప్రథమాంశే- సముద్రపర్వతాదీనాంసంస్థానం-భువస్సంస్థానం-సూర్యాదీనాంచసంస్థానం- తేషాంపరిమాణంచేతిచతుఃప్రశ్నోత్తరం ద్వితీయాంశే- దేవాదీనాంతథావంశాన్మనూన్మన్వంతరాణిచ- వేదశాఖాప్రణయనంయథావ్యాసకర్తృకమ్ధర్మాంశ్చబ్రాహ్మణాదీనాంతథాచాశ్రమవాసినామ్- ఇతిషట్ప్రశ్నోత్తరంతృతీయాంశే- దేవర్షిపార్థివాదీనాంచరితమితి ప్రశ్నస్యోత్తరం - తద్వంశవిస్తారోక్తిపూర్వకం చతుర్థాంశే - తత్రచయదువంశేభూభారహరణార్థమవతీర్ణస్యహరేశ్చరితంవిస్తరేణపంచమాంశే-కల్పాన్కల్పవికల్పాంశ్చకల్పాంతస్యస్వరూపంచేతిప్రశ్న

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నలక్షణాస్థితిర్జగచ్ఛసఇత్యుక్తా- ఇదమేవయన్మయమిత్యస్యజగద్బ్రహ్మణోస్సంబంధప్రకారవిశేషప్రశ్నస్యాప్యుత్తరం- యద్వాశ్రుతిస్మృత్యాదిభిర్నియమనంసంయమః- తత్రైవచస్థితం- స్థితిసంయమయోఃకర్తేతిప్రకారేణస్వరూపప్రశ్నోత్తరమేవ॥౩౧॥ ఇతీతిసర్వపురాణనామాదిభూతేబ్రహ్మాండపురాణేఉద్ధృతాయాం పారాశర్యసంహితాయాం ఇతిప్రథమోధ్యాయ ఇత్యన్వయః ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజపదాబ్జభృంగాయమాణ శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- ప్రథమోధ్యాయః. ****************************

తదేవంసంక్షేపతఉక్తానాంప్రతివచనానాం వివరణతయా అవతార్యమాణస్యపురాణస్యారంభమవికారాయేత్యాదిభిర్నవభిః శ్లోకైఃపురాణప్రతిపాద్యస్యాభిమతదేవతా నమస్కారపూర్వకం ప్రతిజానీతే- తత్రకారణత్వాభిధానతఃప్రసక్తంవికారిత్వంనిరస్యతి॥ అవికారాయేతి॥ అనేనాచేతనాద్వ్యావృత్తిః ॥ శ్రు॥ నజాయతేమ్రియతఇత్యాదిశ్రుతేః క్షేత్రజ్ఞస్యాపిసమమవికారిత్వమితి- తద్వ్యావృత్తిమాహ- శుద్ధాయేతి- శుద్ధిఃక్లేశకర్మాదిరాహిత్యం- అశుద్ధాస్తేసమస్తాస్త్వితిహివక్ష్యతి- ఈదృశీశుద్ధిర్ముక్తస్యాప్యస్తీతి తద్వ్యావృత్తిమాహ- నిత్యాయేతి- శుద్ధత్వాకారేణనిత్యాయ- అవికారిత్వశుద్ధత్వనిత్యశుద్ధత్వాదీనినిత్యసూరీణామపిసాధారణానీత్యతఆహ- పరమాత్మనఇతి- పరోయస్మాన్నాస్తిసపరమః అపరాధీననియంతృతయా సర్వస్యవ్యాపనాదాత్మా- నిత్యసూరయస్తేనపరవంతః- అతఃపదచతుష్టయేనప్రధానాద్యచేతన బ్రహ్మసనకాదిభావనాయుక్త క్షేత్రజ్ఞముక్త నిత్యసూరిభ్యోవ్యావృత్తంపరమస్వరూపంశోధితం- అథజ్ఞానశక్త్యాదివదసాధారణం-తద్వదేవసర్వవిలక్షణంస్వానురూపంజ్యోతిర్మయం- ఆదిత్యవర్ణంహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే- విద్యుతఃపురుషాదధీత్యుపనిషత్సిద్ధంస్వరూపమాహ-సదైకరూపరూపాయేతి- ప్రథమోరూపశబ్దస్స్వభావవాచీ- అథవా-సదైకరూపంతుల్యప్రకారంహేయప్రత్యనీకతయాకల్యాణైకతానతయాచ స్వరూపతుల్యం- ద్వితీయోరూపశబ్దో విగ్రహవాచీ- అథసర్వవ్యాప్తిలక్షణం ఐశ్వర్యంగుణంఖ్యాపయన్విశేష్యంనిర్దిశతి- విష్ణవఇతి- చిదచిద్వ్యాప్త్యాప్రసక్తం దోషంపరిహరతి- సర్వజిష్ణవఇతి- జయోహిపరస్యస్వశేషస్థాపనం- తాచ్ఛీల్యప్రత్యయేనవ్యాప్తిజయాస్వాభావికావితిదర్శయతి ॥ ౧॥ బ్రహ్మశివయోస్తద్వి

ఇతి సర్వపురాణా నామాదిభూతే బ్రహ్మాండాఖ్యే మహాపురాణే ఉద్ధృతాయాం-

పారాశర్యసంహితాయాం- శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- ప్రథమోధ్యాయః.

అవికారాయశుద్ధాయనిత్యాయపరమాత్మనే।సదైకరూపరూపాయవిష్ణవేసర్వజిష్ణవే॥౧॥

పరాశరః॥ తచ్ఛ్లోకోక్తస్యోత్తరంషష్ఠాంశత్రయస్యప్రథమాంశసంక్షేపేణదత్తోత్తరస్యయుగధర్మాంశ్చకృత్స్నశ ఇత్యస్యచ- ఇతి శ్రీధరస్వామి విరచితాయా మాత్మప్రకాశాఖ్యాయాం శ్రీవిష్ణుపురాణ వ్యాఖ్యాయాం ...వివేకః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ **
ప్రథమాంశె ప్రథమోధ్యాయః. ****************************

అథైతత్పురాణప్రతిపాద్యం విష్ణోస్స్వరూపం పరావరపరరూపేణ ప్రణమన్ విస్తరేణపురాణార్థంవక్తుమాహ అవికారాయేత్యాదినవభిశ్లోకైః- తత్రతావత్పూర్వాధ్యాయాంతేపురాణార్థసంక్షేపశ్లోకేనజగదుపాదానకర్తృత్వాద్యుక్త్యాప్రాప్తంవికారాదిప్రసంగంవారయన్ప్రణమతి॥ అవికారాయేతి॥ లోకేహిక్రియాశ్రయత్వాత్కర్తావికారీదృష్టః రాగాదిధర్మవాంశ్చ సాహంకారశ్చతద్వ్యవర్తయతి- అవికారాయేతిచతుర్భిఃపదైః- ఏకేతిఉపాదానకారణమపిమృత్సువర్ణాదికంఘటకటకాదినానాపరిణామైరనేకరూపందృష్టం- తద్వ్యవర్తయతిఏకేతి సదైకరూపమేవరూపంయస్యతస్మై- సదేత్యస్యసర్వత్రాన్వయః- తత్రహేతుస్సర్వజిష్ణవే అచింత్యైశ్వర్యేణసర్వాన్ జేతుంశీలంయస్యతస్మై-ఏవంభూతాయవిష్ణవేనమఇత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౧॥ బ్రహ్మాదిత్రిమూర్తిరూపేణప్రణమతి॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భూతిత్వమాహ॥ నమోహిరణ్యగర్భాయేతి॥ చతుర్ముఖస్యావతారరుద్రరూపేణహిసృష్ట్యాదికర్తృత్వం- తా
యసంసారోత్తారకాయ- మోక్షప్రదాయ- వాసుదేవరూపేణ మోక్షప్రదత్వం- హరిశబ్దేసత్యపి వాసుదేవశబ్దో
హరేరవతారత్వజ్ఞాపనార్థః॥ శ్రు॥ తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయ- మామేవయేప్ర
పద్యంతేమాయామేతాంతరంతితే- సంసారపారంపరమీప్సమానైరారాధనీయోహరిరేకఏవ- బ్రహ్మాణంశితికం
ఠంచయాశ్చాన్యాదేవతాస్మృతాః। ప్రతిబుద్ధానసేవంతేయస్మాత్పరిమితంఫలం- అంతవత్తుఫలంతేషామిత్యా
దిభిర్భగవతఏవమోక్షప్రదత్వముక్తం- అత్రహిరణ్యగర్భాదివద్ధరేర్నవిభూతిత్వం॥ శ్లో॥ నహిపాలనసామర్థ్య
మృతేసర్వేశ్వరంహరిమిత్యాదినాతస్యసర్వేశ్వరత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ ౨॥ వ్యక్తావ్యక్తయోరపితద్రూపత్వమాహ॥
ఏకానేకేతి॥ కారణదశాయామేకసూక్ష్మావ్యక్తత్వాదీని- కార్యదశాయామనేకస్థూలవ్యక్తత్వాదీని- విష్ణవేతదాఽవ్య
పినే- ఉభయావస్థప్రకృతేస్స్వవశవర్తిత్వాత్తన్ముక్తిహేతవే ॥ ౩॥ అచిత్ప్రసంగాత్కాలరూపత్వమాహ॥
సర్గస్థితీతి॥ జగత్సర్గాదిమూలభూతోహికాలః- నకాలేనవినా బ్రహ్మసృష్టినిష్పాదకృద్భవేదిత్యాదేః- జగ
న్మయః ఉన్మేషనిమేషకళోన్మానసూర్యగమనాదినాపదార్థావచ్ఛేదస్వరూపః- పరమాత్మనే అకాలవశ్యాయ॥
శ్లో॥ కాలఃపచతిభూతానిసర్వాణ్యేవసహాత్మనా। కాలఃపక్వోయమన్వేతియస్తంవేదసవేదవిత్॥ కళాముహూర్తా
దిమయశ్చకాలోనయద్విభూతేఃపరిణామహేతురిత్యాదేః॥ ౪॥ సమష్టిక్షేత్రజ్ఞరూపత్వమాహ॥ ఆధారభూతమితి-
విశ్వస్యప్రకృతిపరిణామస్యజీవకర్మనిమిత్తత్వేనతచ్ఛరీరతయాతదాధారత్వం- భూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్వ
ర్పితాః- యయేదంధార్యతేజగదిత్యాది- అణీయాంసమణీయసాం ప్రకృతేరతిసూక్ష్మావస్థావిశేషాణామపివ్యా-
ప్త్యాఽతతోఽపిసూక్ష్మతరంఅవ్యక్తమక్షరేలీయతఇత్యాది- సర్వభూతస్థం సర్వభూతేష్వాత్మతయావస్థితం- అచ్యుతం
తద్వికారరహితం- ఏవంరూపసమష్టిపురుషశరీరంపురుషోత్తమంప్రణమ్యకథయామీత్యన్వయః- యద్వా- సర్వభూ
తస్థంసర్వాత్మసుస్థితం-అచ్యుతంజీవగతజ్ఞానసంకోచాదిరహితం॥ ౫॥ వ్యష్టిరూపత్వమాహ॥ జ్ఞానస్వరూపమితి॥ వస్తు
వృత్త్యాఽపరిచ్ఛిన్నానుకూలజ్ఞానైకస్వరూపం- అత్యంతనిర్మలం సర్వథాఽమలరూపం దుఃఖాజ్ఞానాదిరహితం-
తమేవభ్రాంతిదర్శనతఃఅనాత్మన్యాత్మవిజ్ఞానాత్- అర్థస్వరూపేణదృశ్యస్వరూపేణస్థితం-యద్వా- దేవమనుష్యాది

నమోహిరణ్యగర్భాయహరయేశంకరాయచ। వాసుదేవాయతారాయసర్గస్థిత్యంతకారిణే॥ ౨॥
ఏకానేకస్వరూపాయస్థూలసూక్ష్మాత్మనేనమః। అవ్యక్తవ్యక్తరూపాయ విష్ణవేముక్తిహేతవే ॥ ౩॥
సర్గస్థితివినాశానాంజగతోయోజగన్మయః।మూలభూతోనమస్తస్మైవిష్ణవేపరమాత్మనే॥౪॥ ఆధా
రభూతంవిశ్వస్యాప్యణీయాంసమణీయసామ్। ప్రణమ్యసర్వభూతస్థమచ్యుతంపురుషోత్తమమ్॥ ౫॥
జ్ఞానస్వరూపమత్యంతనిర్మలంపరమార్థతః। తమేవార్థస్వరూపేణభ్రాంతిదర్శనతస్స్థితమ్॥ ౬॥

నమఇతి॥ హిరణ్యగర్భాదిరూపాయతైరూపైస్సర్గస్థిత్యంతకారిణే- వాసుదేవాయనమః- తదేవంసంసారప్రవ
ర్తకత్వముక్తం-తన్నివర్తకత్వేనప్రణమతి- తారాయభక్తానాంతారాయ॥ ౨॥ కించ॥ఏకేతి॥ఏకమనేకంచస్వరూపం
యస్యస్థూలస్సూక్ష్మశ్చాత్మాస్వరూపంయస్య-విరుద్ధస్వరూపద్వయంతస్యకథమిత్యత్రాహ-అవ్యక్తవ్యక్తరూపాయ
అవ్యక్తంకారణంవ్యక్తంకార్యంతదుభయరూపాయ- అతోఽవ్యక్తరూపత్వాదేకరూపాయ సూక్ష్మరూపాయవ్య
క్తరూపత్వాచ్చానేకరూపాయ స్థూలాత్మనేచేత్యర్థః- ఏవంసర్వాత్మత్వేనోపాసకానాంముక్తిహేతవేనమః ॥ ౩॥
కార్యకారణత్వేనాభినయన్ప్రణమతి॥ సర్గేతి॥ జగతస్సర్గాదీనాంయోమూలభూతో జగన్మయశ్చ- అతోవిష్ణ
వేసర్వవ్యాపినే-తథాపిపరమాత్మనేకార్యకారణాభ్యాంపరమఉత్కృష్టఆత్మాస్వరూపంయస్య- తత్సంగరహితా
యేత్యర్థః ॥ ౪॥ ఆధారేతి॥ ఆధారభూతమిత్యాదీనాం ప్రణమ్యకథయామీతి చతుర్థేనాన్వయః- అణీయసామ
ప్యణీయాంసం సూక్ష్మతమం- సర్వభూతస్థం సర్వభూతేషు నియంతృత్వేనస్థితం- సర్వభూతాంతస్థత్వేఽప్యచ్యు
తంతైరపరిచ్ఛిన్నం॥ ౫॥ జ్ఞానేతి॥ అర్థస్వరూపేణదృశ్యరూపేణ- భ్రాంతిదర్శనతః- ద్రష్టృజీవభ్రాంతిజ్ఞానేన

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శ్రుతేః- అగ్నిజలాదిభిర్నభ ఇవసర్వగతోపితద్గతదోషైరసంస్పృష్టోద్యోతత ఇత్యాహ- దేవ ఇతి ॥ ౧౨॥ ఏషఏవ వేదాంతవేద్యం బ్రహ్మేత్యాహ ॥ తద్బ్రహ్మేతి॥ అక్షయం అపక్షయరహితం- అవ్యయం పరిణామవివృద్ధ్యాద్యవస్థాంతరరహితం- అతోఏకస్వరూపం- హేయమవిద్యాస్మితాదితత్ఫలమ్మలంయథోక్తం॥ శ్లో॥ కామఃక్రోధశ్చమోహశ్చహర్షోమానోమదోమతిః। విషాదశ్చాష్టమఃప్రోక్తఇత్యేతేమానసామలాః- గుణాస్సత్త్వాదయః॥ ౧౩॥ వస్తుతోనవచ్ఛేదమాహ॥ తదేవేతి॥ వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్- ఏతత్సర్వంతదేవబ్రహ్మ- తథాతదేవసమష్టివ్యష్టి పురుషరూపేణ కాలరూపేణచస్థితం- చిదచిత్ప్రకారస్యబ్రహ్మణ ఏవవస్తుత్వాద్వస్త్వంతరాపరిచ్ఛేదః ॥ ౧౪॥ హేయప్రత్యనీక కల్యాణగుణాశ్రయస్య బ్రహ్మణో వికారాదిపురుషార్థాదిదోషాశ్రయ సర్వతాదాత్మ్యే తద్గతదోషాః ప్రసజ్యేరన్నిత్యాశంక్య- యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిశ్రుతిసిద్ధశరీరాత్మభావేన తాదాత్మ్యంనతుస్వరూపేణేత్యాహ॥ పరస్యేతి॥ పురుషస్యకర్తృత్వభోక్తృత్వ చేతనత్వాదినా ప్రకృతింప్రతిప్రాధాన్యాత్ప్రథమ్యం ॥ ౧౫॥ సర్వస్య బ్రహ్మరూపత్వవచనేనచోద్యం కథంపరిహృతమిత్యతహ ॥ ప్రధానేతి॥ పద్యత ఇతిపదం పరప్రాప్య స్వరూపం- యతఃప్రధానాదిరూపేభ్యఃపరమంవిలక్షణం- తస్మాత్సూరయఃశుద్ధంరూపంభూతప్రధానాదిగతవికారాజ్ఞానాదిరహితం- పరమంజ్ఞానానందాదిభిస్సర్వోత్కృష్టంచపశ్యంతీత్యర్థః॥ ౧౬॥ ననుప్రధానాదీనాం నానారూపత్వేన

తద్బ్రహ్మపరమంనిత్యమజమక్షయమవ్యయమ్।ఏకస్వరూపంతుసదాహేయాభావాచ్చనిర్మలమ్॥౧౩
తదేవసర్వమేతచ్చవ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్।తథాపురుషరూపేణకాలరూపేణచస్థితమ్॥౧౪॥ పరస్య
బ్రహ్మణోరూపంపురుషఃప్రథమంద్విజ।వ్యక్తావ్యక్తేతథైవాన్యేరూపేకాలస్తథాపరమ్॥౧౫॥ప్రధాన
పురుషవ్యక్తకాలానాంపరమంహియత్।పశ్యంతిసూరయశ్శుద్ధంతద్విష్ణోఃపరమంపదమ్॥౧౬॥ప్రధా

విద్వద్భిరుచ్యతఇత్యర్థః- వసనాద్వాసనాచ్చవాసుఃద్యోతనాద్దేవఃవాసుశ్చాసౌదేవశ్చేతివాసుదేవః॥ శ్లో॥ వసనాద్ద్యోతనాచ్చైవవాసుదేవంతతోవిదురితి మోక్షధర్మేనిరుక్తేః ॥ ౧౨॥ సఏవోపనిషద్భిర్బ్రహ్మేత్యుచ్యతఇత్యాహ॥ తద్బ్రహ్మేతి॥ యఃపరమాత్మారూపవర్ణాదిరాహిత్యేనజన్మాదిరాహిత్యేనలక్షితః సఏవవాసుదేవఇతి బ్రహ్మేతి చోచ్యతే- నవస్త్వంతరంలక్షణభేదాభావాదిత్యాశయేన తదేవలక్షణమనువదతి- పరమంనిత్యమిత్యాది- హేయమవిద్యాతత్కార్యంచతదభావాత్ నిర్మలం-తదుక్తంభాగవతే॥శ్లో॥వదంతితేతత్త్వవిదస్తత్త్వంయద్జ్ఞానమద్వయమ్। బ్రహ్మేతిపరమాత్మేతిభగవానితిశబ్ద్యతఇతి॥౧౩॥తదేవంశుద్ధస్వరూపంనిరూప్యతస్యైవస్వమాయావిష్కృతవ్యక్తాదిచతూరూపస్యసర్వప్రపంచోపాదానత్వంనిమిత్తత్వంచాహ ॥ తదేవేతి॥ తదేవబ్రహ్మఏతత్సర్వంప్రపంచజాతం- కథంభూతంసత్ వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపవత్ వ్యక్తంమహదాది అవ్యక్తంప్రధానంతత్స్వరూపవత్ తేనరూపేణస్థితం సత్ తథాపురుషరూపేణకాలరూపేణచస్థితంసత్॥ ౧౪॥ చతూరూపోద్భవప్రకారమాహ॥పరస్యేతి॥ శ్రు॥సఐక్షత సోకామయతఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవీక్షణాదికర్తాపురుషః- పరస్య బ్రహ్మణః- ప్రథమంరూపం-తథాచపురాణాంతే వక్ష్యతి॥ శ్లో॥ తస్యైవయోనుగుణభుగ్బహుధైకఏవశుద్ధోప్యశుద్ధఇవమూర్తివిభాగభేదైః। జ్ఞానాన్వితస్సకలతత్త్వవిభూతికర్తాతస్మైనమోస్తుపురుషాయసదావ్యయాయేతి- తస్యైవశుద్ధస్యబ్రహ్మణోయోనుసమనంతరఃపురుషఇతి ఏతస్యార్థః- తథాచనారదీయేతంత్రే॥ శ్లో॥ విష్ణోస్తుత్రీణిరూపాణిపురుషాఖ్యాన్యతోవిదుః। ప్రథమంమహతస్స్రష్టృద్వితీయంత్వండసంస్థితమ్।తృతీయంసర్వభూతస్థంతానిజ్ఞాత్వావిముచ్యతఇతి-భాగవతేచ॥ శ్లో॥ కాలవృత్త్యాతుమాయాయాంగుణమయ్యామధోక్షజః। పురుషేణాత్మభూతేనవీర్యమాధత్తవీర్యవాన్-తతోభవన్మహత్తత్త్వమిత్యాది- వ్యక్తావ్యక్తేతథైవాన్యేరూపేపురుషేక్షితమవ్యక్తంతతోజాతంవ్యక్తంచేతిద్వేఅన్యేవిలక్షణేరూపే- జడత్వాత్ -కాలస్తథాపరంరూపం-సర్వేషాంక్షోభకత్వాత్ అంతేనిర్దిష్టః॥ ౧౫॥ పరస్యబ్రహ్మణోరూపాణీత్యుక్త్యాప్రాప్తంతేషాముపాదేయత్వంవారయన్నాహ॥ ప్రధానేతి॥ సూరయోయత్పశ్యంతితదేవవిష్ణోఃపరమంరూపమిత్యర్థః॥౧౬॥ తద్ధి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తత్తదాకారవిశిష్టపిండమాత్రతయా ప్రతిభాసమానం ॥ ౬॥ ఉక్తమర్థముపసంహరతి॥విష్ణుమితి॥ ప్రభుంసృష్ట్యా దిషునైరపేక్ష్యేణస్వచ్ఛందం- అజన్మక్షయంకర్మాధీనజన్మనాశరహితం- అవ్యయం పూర్వోక్తమహావిభూతేర ప్రచ్యుతం॥ ౭॥ అథశ్రోతౄణామాదరార్థంస్వస్యఆప్తతమగురుపారంపర్యక్రమమాహకథయామీతిద్వాభ్యాం॥ భగవానుత్పత్తిప్రళయాదితత్త్వజ్ఞః ॥ శ్లో॥ ఉత్పత్తించవినాశంచ భూతానామాగతింగతిం- వేత్తివిద్యామవిద్యాం చసవాచ్యోభగవానితీతి వచనాత్- కుతః- అబ్జయోనిఃయతోభగవదారసస్తచ్ఛిష్యశ్చ ॥ శ్రు॥ యోబ్రహ్మాణంవిద ధాతిపూర్వంయోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతితస్మైఇతిశ్రుతేః॥ ౮॥ ౯॥ అథవిస్తరేణపురాణంవక్తుమారభతే- పరః పరాణామితి॥ స్వరూపగుణరూపైశ్వర్యాదిభిః ఉత్కృష్టేభ్యోప్యుత్కృష్టః పరమః- స్వస్మాత్పరరహితః- పర మాత్మా ఆప్నోతీత్యాత్మాస్వయమాత్మాంతరరహితశ్చ- ఆత్మసంస్థితఃస్వాధారః- రూపంసంస్థానం దేవాదిజాతిః వర్ణశ్శుక్లాదిః ఆదిశబ్దేనక్రియాద్రవ్యేగృహ్యేతే నిర్దేశస్సంజ్ఞా ఏతైర్జాతిగుణక్రియాద్రవ్యనామాఖ్యైః కల్పనా హేతుభిర్విశేషణైర్వివర్జితః- రూపవర్ణేతిపాఠేవర్ణోజాతిః ॥ ౧౦॥ షడ్భావవికారైర్వర్జిత ఇత్యాహ- అప క్షయేత్యాదినా॥ అపక్షయఇతి॥ సదాస్తీతివచనాత్ కాదాచిత్కాస్తిత్వవికారోనిరస్తః- ఏతత్సత్తయానభివ్యాప్త స్యకాలస్యాభావాత్- అనేనకాలానవచ్ఛేదఉక్తః॥ ౧౧॥ దేశానవచ్ఛేదంనామవిశేషనిర్వచనేనదర్శయతి॥ సర్వ త్రేతి ॥ శ్రు॥ నైనమూర్ధ్వంనతిర్యంచం నమధ్యేపరిజగ్రభత్- అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థిత ఇత్యాదేః- సమస్తమత్రవసతి- జాతిగుణప్రభాదివత్తదధీనధారణంభవతి॥శ్రు॥ భర్తాసన్భ్రియమాణోబిభర్తీతి

విష్ణుంగ్రసిష్ణుంవిశ్వస్యస్థితిసర్గేతథాప్రభుమ్। ప్రణమ్యజగతామీశమజన్మక్షయమవ్యయమ్॥౭॥ కథ
యామియథాపూర్వందక్షాద్యైర్మునిసత్తమైః। పృష్టఃప్రోవాచభగవానబ్జయోనిఃపితామహః॥ ౮॥
తైశ్చోక్తంపురుకుత్సాయభూభుజేనర్మదాతటే। సారస్వతాయతేనాపిమహ్యంసారస్వతేనచ॥౯॥
పరఃపరాణాంపరమః పరమాత్మాత్మసంస్థితః। రూపవర్ణాదినిర్దేశ విశేషణవివర్జితః ॥ ౧౦॥
అపక్షయవినాశాభ్యాంపరిణామర్ధిజన్మభిః। వర్జితశ్శక్యతేవక్తుం యస్సదాస్తీతికేవలమ్ ॥ ౧౧॥
సర్వత్రాసౌ సమస్తంచ వసత్యత్రేతి వై యతః। తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే ॥ ౧౨॥

స్థితం ॥ ౬॥ విష్ణుమితి॥ విష్ణుంగ్రసిష్ణుమిత్యనేన కాలరూపేణప్రణామః- అతస్సర్గస్థిత్యంతకారిణ ఇత్యనేనాపౌన రుక్త్యం- అతఏవనమస్యస్వరూపభేదద్యోతనార్థం ప్రణమ్యేత్యస్యావృత్తిః- అక్షరమచలం ॥ ౭॥ ౮॥ పితామహేన దక్షాదిభ్యః ప్రోక్తంత్వయాకథంకథ్యతేతత్రాహ- తైశ్చోక్తమితి ॥ ౯॥ అవ్యక్తాదిచతూరూపస్య పరమాత్మనోజగ త్సృష్ట్యాదివక్తుం తతఃప్రాచీనం తత్స్వరూపమాహ - పరఇత్యాది చతుర్భిః॥ పరఃపరాణాం ॥ శ్రు॥ ఇంద్రి యేభ్యః పరాహ్యర్థాహ్యర్థేభ్యశ్చపరంమనఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః పరత్వేనప్రతిపాదితానామింద్రియాదీనాంపరః ప్రాక్తనః- అతఏవ పరమ ఉత్కృష్టః- పరమాత్మా- ఆత్మసంస్థితః య ఆత్మనితిష్ఠన్నిత్యాదినా జీవాంతర్యామిత్వే నస్థితః- అనన్యాధారః రూపవర్ణాదినిర్దేశః తదేవవిశేషణం తేన వివర్జితః- రూపంశుక్లాది- వర్ణోబ్రాహ్మ ణత్వాదిః- ఆదిశబ్దాజ్జాతిక్రియే- శుక్లోబ్రాహ్మణోగౌః పాచక ఇత్యాదినిర్దేశేన విశేషయితుమశక్యః- యద్వా- రూపాదినిర్దేశవివర్జితః రూపాద్యభావాత్ - అతఏవవిశేషణైరపివివర్జిత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦॥ షడ్భావవికా రవర్జిత ఇత్యాహ॥ అపక్షయేతి ॥ ననుచ ॥ శ్రు॥ అసన్నేవసభవతి- అసద్బ్రహ్మేతివేదచేత్- అస్తిబ్రహ్మేతిచే ద్వేద- సంతమేనంతతోవిదురితి- అస్తీత్యేవోపలబ్ధవ్యమిత్యాదిశ్రుతేరస్తిత్వంతావదంగీకర్తవ్యం- తథాచద్వితీయో భావవికారః ప్రాప్తఇత్యాశంక్యాహ- శక్యతేవక్తుంయస్సదాస్తీతిసర్వదాస్తిత్వంచనభావవికారః- కింతుజన్మానం తరాస్తిత్వమేవ- కాదాచిత్కత్వాత్-అతోనాయందోషఇత్యర్థః॥ ౧౧॥ పరమాత్మైవసాత్వతతంత్రవిద్భిర్వాసుదేవ ఇత్యుచ్యతఇత్యాహ॥ సర్వత్రేతి॥ సర్వత్రాసావసతిసమస్తంచాస్మిన్వసతి- వైప్రసిద్ధంయతస్తతస్సవాసుదేవఇతి-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భేదాత్ బ్రహ్మణస్తద్గతవికారాదిదోషో మాభూత్ - జగదుపాదానభూతస్య బ్రహ్మణః కథం వికారాద్యప్రాప్తిరిత్యత ఆహ ॥ ప్రధానేతి॥ ప్రధానపురుషవ్యక్తకాలాః రూపాణి ప్రవిభాగశః పరస్పరం వికారిత్వభోక్తృత్వాదిస్వభావాసంకరేణ స్థిత్యాదీనాం వ్యక్తౌ జన్మ ప్రాప్తౌ సద్భావే చ హేతవః - వ్యక్తిర్విశేషో వా - హేతుశబ్దో బ్రహ్మణస్తైర్భోగ్యనియంతృత్వశేషిత్వాదినా విశేషప్రదర్శనార్థః॥ ౧౬॥ నను ప్రధానాదీనాం సృష్ట్యాదిహేతుత్వాద్విష్ణోః కథం కారణత్వమత ఆహ॥ వ్యక్తమితి॥ వ్యక్తాదీనాం తదధీనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిత్వేన తచ్ఛరీరత్వాత్ తద్విశిష్టస్య విష్ణోః కారణత్వం నానుపపన్నం వ్యక్తం విష్ణురిత్యాది - వ్యక్తాదిశరీరకో విష్ణురిత్యర్థః - నన్వవాప్తసమస్తకామస్య ప్రయోజనాభావాత్ సృష్ట్యాది నోపపద్యత ఇత్యత ఆహ క్రీడత ఇతి - క్రీడైవ ప్రయోజనమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అథ సృష్టిం వక్తుం ప్రళయావసానే వ స్థితానాం ప్రధానపురుషాదీనాం స్వరూపమాహ అవ్యక్తమిత్యాదిపంచభిః ॥ అవ్యక్తమితి॥ యత్తదితి భగవద్రూపతయోక్తం - యదవ్యక్తం తత్ప్రకృతిః ప్రధానమిత్యాదిశబ్దైరుచ్యతే మన్వాదిభిః - న సాంఖ్యాద్యభిమతం - నిత్యం సదసదాత్మకం చేతనాచేతనాత్మకత్వేన నిత్యం - దారుణ్యగ్నిరితి వక్ష్యతి ॥ ౧౮॥ అక్షయ్యమితి॥ అక్షరం అకృత్స్నపరిణామి - అక్షయ్యమితి పాఠే క్షయానర్హం - నాన్యదాధారం అకార్యత్వాదన్యత్రాసమవేతం - అత్రాన్యశబ్దస్య పుల్లింగత్వే స్యద్డాదేశః సమాసే తదలోపశ్ఛాందసః - అమేయం దేశకాలాదినా - అజరం కాలేన న జీర్యతి - ధ్రువం స్పందరహితం - విశేషగుణరాహిత్యమాహ శబ్దేతి ॥ ౨౦॥ త్రిగుణమితి॥ త్రిగుణం గుణత్రయాత్మకం - అనాదిప్రభవాప్యయం ఆదిః కారణం ప్రభవో జన్మ అప్యయో లయః తైర్విహీనం - అగ్రే సృష్టేః పూర్వకాలే - ప్రళయాదను ప్రాకృతప్రళయకాలాంతే - వ్యాప్తం గ్రస్తం - అంభసేవ లవణం ॥ ౨౧॥ వేదేది॥ వేదవాదో వైదికన్యాయః తద్విదః - బ్రహ్మా

> నపురుషవ్యక్తకాలాస్తు ప్రవిభాగశః। రూపాణి స్థితిసర్గాంతవ్యక్తిసద్భావహేతవః॥౧౭॥ వ్యక్తం విష్ణుస్తథాఽవ్యక్తం పురుషః కాల ఏవ చ। క్రీడతో బాలకస్యేవ చేష్టాం తస్య నిశామయ॥ ౧౮॥ అవ్యక్తం కారణం యత్తత్ప్రధానమృషిసత్తమైః। ప్రోచ్యతే ప్రకృతిస్సూక్ష్మా నిత్యం సదసదాత్మకమ్॥ ౧౯॥ అక్షయ్యం నాన్యదాధారమమేయమజరం ధ్రువమ్। శబ్దస్పర్శవిహీనం తద్రూపాదిభిరసంయుతమ్॥౨౦॥ త్రిగుణం తజ్జగద్యోనిరనాదిప్రభవాప్యయమ్। తేనాగ్రే సర్వమేవాసీద్వ్యాప్తం వై ప్రళయాదను॥౨౧॥ వేద

ప్రధానాదిరూపైః కిం కార్యమిత్యత ఆహ॥ ప్రధానేతి॥ ప్రధానాదిరూపాణి జగతః స్థితిసర్గనాశానాం వ్యక్తిసద్భావహేతవః వ్యక్తిరభివ్యక్తిః ప్రకాశః సద్భావః ఉత్పత్తిః తత్ర హేతవః కారణాని - కథం - ప్రవిభాగశః ॥ శ్లో॥ చతుర్విభాగస్సంసృష్టౌ చతుర్ధా సంస్థితస్థితౌ। ప్రళయం చ కరోత్యంతే చతుర్భేదో జనార్దనః। బ్రహ్మా దక్షాదయః కాలస్తథైవాఖిలజంతవః॥ విష్ణుర్మన్వాదయః కాల ఇత్యాదినా వక్ష్యమాణవిభాగప్రకారేణ ॥ ౧౭॥ నన్వేవంభూతో విష్ణుస్సర్గాదౌ కిమర్థం ప్రవర్తతే తత్రాహ॥ వ్యక్తమితి॥ విష్ణుః వ్యక్తాదిరూపో భవతీతి యత్ తత్ క్రీడతో బాలకస్య చేష్టామివ జానీహి - తదుక్తం - లోకవత్తు లీలాకైవల్యమితి॥ ౧౮॥ అథేదానీం తదేవ రూపచతుష్టయం ప్రపంచయిష్యన్ ప్రథమం ప్రధానం ప్రపంచయతి అవ్యక్తమిత్యాదిపంచభిః ॥ అవ్యక్తమితి॥ యదవ్యక్తం తదృషిసత్తమైః ప్రకృతిరితి ప్రధానమితి చ ప్రోచ్యతే - నిత్యం సదైకరూపం వృద్ధ్యాదిహీనమిత్యర్థః - సదసదాత్మకం కారణశక్తియుక్తం॥ ౧౯॥ అక్షయమితి॥ అక్షయం అవినాశి - అక్షయ్యమితి పాఠే క్షయానర్హం - నాన్యదాధారం అనన్యాశ్రయం - మూలకారణత్వాత్ - నాన్యాధారమితి వక్తవ్యే అన్యశబ్దే దత్వ విభక్త్యలోపావార్షౌ - అమేయం ఇయత్తాశూన్యం - అజరం అపక్షయశూన్యం - ధ్రువం నిశ్చలం॥ ౨౦॥ త్రిగుణమితి॥ త్రిగుణం గుణత్రయసామ్యరూపం - అనాదిజన్మశూన్యం - ప్రభవాప్యయం ప్రభవంతీతి ప్రభవాః కార్యాణి అపియంతి లీయంతే అస్మిన్నిత్యప్యయం ప్రభవాణామప్యయం కార్యాణాం లయస్థానమిత్యర్థః - అగ్రే సృష్టేః పూర్వం - ప్రళయాదను అతీతప్రళయాచ్చానంతరం - సర్వమేవ కార్యభూతం తేన వ్యాప్తం అంతర్నిహితమాసీదిత్యర్థః॥ శ్రు॥ తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే ప్రకేతమితి శ్రుతేః ॥ ౨౧॥ అత్రార్థే విద్వత్సమ్మతిమాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నియతాః వేదార్థైకరుచయః- బ్రహ్మవాదినః బ్రహ్మైకకారణత్వవాదినః- ఏతముక్తమేవార్థం ప్రతి ప్రధానప్రతిపాదకం శ్లోకద్వయం పఠంతీత్యాహ పఠంతీతి ॥ ౨౨॥ తమేవ శ్లోకద్వయం దర్శయతి ॥ నాహ ఇతి॥ శ్రోత్రాదిబుద్ధ్యానుపలభ్యం శబ్దాదిరాహిత్యాచ్ఛ్రోత్రాదిజన్యజ్ఞానేనాగమ్యం - ప్రధానమేవ ప్రాధానికం - స్వార్థే ఠక్ ప్రత్యయః- బ్రహ్మ చ పుమాన్ సమష్టిపురుషశ్చ - ఏకమాసీత్- తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీత్యాదిశ్రుతేః- నాహో న రాత్రిరితి స్థూలకాలోపాధిభూత జ్యోతిరాదినిషేధేఽపి తదాసీదితి నిర్దేశాత్ సూక్ష్మకాలోఽస్తీతి గమ్యతే ॥ ౨౩ ॥ విష్ణోస్స్వరూపాదితి॥ అత్ర స్వరూపశబ్దో రూపవచనః ఉదితే ఉద్భూతే - ఆర్షస్సంధిః - దితే ఇతి పదచ్ఛేదే విభక్తే ఇత్యర్థః ॥ శ్రు॥ తస్మాత్తమస్సంజాయత ఇతి శ్రుతేః- తే రూపే వియుక్తే సృష్ట్యర్హసంయోగ విరహితే యథా స్యాతాం తథా తస్యైవ మే నాన్యేన ధృతే స్తః- తద్రూపాంతరం కాలసంజ్ఞం- మేఽన్యేనేత్యార్షత్వాత్సాధుస్సంధిః ॥ ౨౪॥ ప్రకృతావితి॥ ప్రకృతౌ సంస్థితం లీనం - ప్రతిసంచరః ప్రళయః ॥ ౨౫॥ కాలస్య ప్రకృతిపురుషసంయోజకత్వాత్ వ్యక్తోత్పత్త్యాదిప్రవాహహేతుత్వాచ్చ వ్యక్తవన్న ప్రకృతౌ లయ ఇత్యాహ॥ అనాదిరితి॥ తతః కాలాత్ - కాలస్యానాద్యంతత్వాత్ -సర్గకాలనిరోధస్సంయమః జగన్నియమనానుప్రవేశో వా- ప్రకృతిపురుషరూపవత్కాలరూపమపి పరస్మిన్నంతర్హితం ॥ ౨౬॥ ప్రకృతేరవిశదసతతపరిణామగణిత ద్విపరార్ధకాలావ

వాదవిదో విద్వన్నియతా బ్రహ్మవాదినః । పఠంతి చైతమేవార్థం ప్రధానప్రతిపాదకమ్ ॥ ౨౨॥
నాహో న రాత్రిర్న నభో న భూమిర్నాసీత్తమో జ్యోతిరభూన్న చాన్యత్ । శ్రోత్రాదిబుద్ధ్యానుపలభ్యమేకం ప్రాధానికం బ్రహ్మ పుమాంస్తదాసీత్ ॥ ౨౩॥
విష్ణోస్స్వరూపాత్పరతో హి తేఽన్యే రూపే ప్రధానం పురుషశ్చ విప్ర। తస్యైవ మేఽన్యేన ధృతే వియుక్తే రూపాంతరం తద్ద్విజ కాలసంజ్ఞమ్॥౨౪॥
ప్రకృతౌ సంస్థితం వ్యక్తమతీతప్రళయే తు యత్ ।తస్మాత్ప్రాకృతసంజ్ఞోఽయముచ్యతే ప్రతిసంచరః॥౨౫
అనాదిర్భగవాన్ కాలో నాంతోఽస్య ద్విజ విద్యతే । అవ్యుచ్ఛిన్నాస్తతస్త్వేతే సర్గస్థిత్యంతసంయమాః ॥ ౨౬॥
గుణసామ్యే తతస్తస్మిన్ పృథక్పుంసి వ్యవస్థితే । కాలస్వరూపం తద్విష్ణోర్మైత్రేయ

వేదవాదవిద ఇతి॥ వేదవాదవిదః- వేదా ఏవ వాదాః సిద్ధార్థపరాణి వాక్యాని తద్విదః-నియతాః తదర్థపరాః- బ్రహ్మవాదినః వేదప్రవచనశీలాః- ఏతమేవార్థముద్దిశ్య శ్రుత్యర్థసూచనపరం ప్రధానప్రతిపాదకం నాహో న రాత్రిరిత్యాది శ్లోకం పఠంతి॥ ౨౨॥ నాహ ఇతి॥ తదా నాహో న రాత్రిశ్చాసీత్ సూర్యాద్యభావాన్న తమః అగ్న్యాద్యభావాన్న జ్యోతిః న చాన్యత్కించిదభూత్- శబ్దాద్యభావాత్ శ్రోత్రాదిజన్యజ్ఞానేనానుపలభ్యం- ప్రాధానికం ప్రధానమేవ ప్రాధానికం- బ్రహ్మ చ పుమాంశ్చేతి త్రయమేవ - తదా ప్రళయే - ఆసీత్ - తథా చ శ్రుతిః - నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీమిత్యాది ॥ ౨౩॥ కాలస్వరూపం వివృణోతి- విష్ణోరిత్యాదిచతుర్భిః ॥ విష్ణోరితి॥ పరత ఇత్యత్రార్షస్సంధిః- పరతో నిరుపాధేః విష్ణోస్స్వరూపాత్- తే ప్రాగుక్తే- ప్రధానం పురుషశ్చేతి ద్వే రూపే- ఉదితే ఉద్భూతే- అన్యే విలక్షణే మాయాకృతే- తేఽన్యే సేత్యార్షస్సంధిః- తస్య విష్ణోరేవాన్యేన రూపేణ తే ద్వే రూపే ధృతే సర్గకాలే సంయోజితే- వియుక్తే చ ప్రళయకాలే-యద్వా-వియుక్తే యథా తిష్ఠతః తథా ప్రళయకాలే ధృతే స్థాపితే- తయోరవియోగే ప్రళయాభావప్రసంగాత్ - తదేతత్కాలసంజ్ఞం రూపాంతరం కాలస్వరూపేణ॥ ౨౪॥ ప్రతిపురుషవియోజనం ప్రతిసంచరసమాఖ్యయోపపాదయతి॥ ప్రకృతావితి॥ అతీతగ్రహణం సర్వప్రళయోపలక్షణార్థం- అతీతప్రళయే యద్యస్మాత్ప్రకృతౌ సంస్థితం లీనం విశ్వమాసీత్-తస్మాద్విశ్వస్య ప్రకృతౌ సంచరణాత్ప్రవేశాత్ప్రాకృతోఽయం మహాప్రళయ ఉచ్యతే-ఏతచ్చ ప్రకృతిపురుషయోరవియోగే హి న ఘటత ఇతి భావః॥ ౨౫॥ కాలశ్చ ప్రళయేఽప్యస్తీతి వక్తుం తస్యానాదినిధనత్వమాహ॥ అనాదిరితి॥ తత్ర కార్యాన్యథానుపపత్తిం ప్రమాణయతి-తతస్తు కారణాత్ -ఏతే సర్గస్థిత్యంతసంయమాః సర్గశ్చ స్థితిశ్చ తదంతే సంయమశ్చ- అవ్యుచ్ఛిన్నాః ప్రవాహరూపేణావిరతాః॥౨౬॥గుణసామ్య ఇతి॥ తతః కారణాత్ తస్మిన్ ప్రళయే

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సానేప్రథమంసృష్టికాలోన్మేషమాహ ॥ గుణసామ్యఇతి॥ గుణసామ్యేసత్త్వాదిగుణసామ్యరూపేగుణసామ్యనిరూపణీ యేతస్మిన్ ప్రధానేపుంసిచ - పృథక్ వ్యవస్థితేసతి పృథక్ వియుక్తేస్థితేసతి - తత్కాలరూపంపరివర్తతే సృజ్యజీవ కర్మానుగుణసర్గానుకూలంభవతీత్యర్థః॥౨౭॥అథసృష్ట్యర్థంప్రధానపుంసోః క్షోభమాహ॥తతఇతి॥౨౮॥ప్రధా నమితి॥ ఆత్మేచ్ఛయాబహుస్స్యామితి సంకల్పాత్మికయా - ప్రవిశ్యవిషయీకృత్య - క్షోభయామాస - సర్గోన్ముఖౌ చకార- ప్రధానస్యక్షోభోగుణవైషమ్యంప్రవృత్త్యున్ముఖత్వంచ- పుంసోజ్ఞానవికాసఃసంస్కారోద్బోధశ్చ- వ్యయా వ్యయావ్యేతీతివ్యయః- అవ్యయః వ్యయరహితః - వికారికూటస్థావిత్యర్థః ॥ ౨౯॥ ఈశ్వరఃప్రకృతిపురుషయోః క్షోభణేపిస్వయమవికారఇత్యాహ ॥ యథేతి॥ యథాగంధఃకించిద్వికారరహితోపిసన్నిధిమాత్రేణమనసఃక్షోభా యసుఖదుఃఖాదివికారాయభవతి ॥ ౩౦॥ గంధదృష్టాంతేనతస్యనిమిత్తత్వమేవకిమిత్యాశంకాయాముపాదానమపిస ఏవేత్యాహ ॥ సఏవేతి॥ క్షోభకస్సన్ ప్రధానపురుషాత్మకం స్వమేవక్షోభయతి - నహిస్వస్మాద్బహిర్భూతంకు లాలోమృత్పిండమివ ॥ శ్రు॥ తదాత్మానగ్గ్ స్వయమకురుత- ఆత్మకృతేస్సోభిధ్యాయ శరీరాత్స్వాదిత్యాదిభ్యఃనకే వలంజగదుపాదానం- కార్యభూతంజగదపిసఏవేత్యాహసంకోచేతి- సంకోచవికాసాభ్యాంయుక్తఃప్రధానత్వే పిస్థితస్సఏవ॥ ౩౧॥ వికాసేతి॥ తథావికాసాణుస్వరూపైఃవ్యష్టిసమష్టిరూపైశ్చతథాబ్రహ్మాదిరూపైర్యుక్తః-సఏవవ్య

పరివర్తతే॥౨౭॥తతస్తుతత్పరంబ్రహ్మాపరమాత్మాజగన్మయః।సర్వగస్సర్వభూతేశస్సర్వాత్మాపర
మేశ్వరః॥ ౨౮॥ ప్రధానపురుషౌచాపిప్రవిశ్యాత్మేచ్ఛయాహరిః।క్షోభయామాససంప్రాప్తేసర్గకా
లేవ్యయావ్యయౌ॥౨౯॥ యథాసన్నిధిమాత్రేణగంధఃక్షోభాయజాయతే।మనసోనోపకర్తృత్వాత్త
థాసౌపరమేశ్వరః॥౩౦॥ సఏవక్షోభకోబ్రహ్మన్ క్షోభ్యశ్చపురుషోత్తమః।ససంకోచవికాసాభ్యాం
ప్రధానత్వేపిచస్థితః॥ ౩౧॥ వికాసాణుస్వరూపైశ్చబ్రహ్మరూపాదిభిస్తథా। వ్యక్తస్వరూపశ్చతథా

గుణసామ్యే ప్రధానే పురుషేచ పృథక్త్వయావ్యవస్థితేసతి- తద్దైవతయోర్ధారణార్థం కాలాఖ్యరూపంవర్తతే- అన్యథాప్రళయా నివర్తహాదితిభావః - నాహోనరాత్రిరిత్యత్ర సూర్యాదిగత్యుపలక్షితస్థూలః కాలోనాస్తీ త్యుక్తం- అత్రతుయావత్ప్రళయంప్రకృతిపురుషవియోగ కారకోవిష్ణోః స్వరూపభూతఃకాలోవర్తత ఇత్యుచ్యత ఇత్యవిరోధః- అనేనైవప్రళయేప్రకృత్యావియుక్తస్తూష్ణీంలీనఇతి- సర్గకాలేచప్రకృతిమధిష్ఠాయసృష్ట్యాదికర్తా పురుషఇతి-పురుషస్వరూపమపివివృతంద్రష్టవ్యం॥౨౭॥ ఇదానీంవ్యక్తస్వరూపంప్రపంచయిష్యన్ పరమేశ్వరాత్ప్ర కృతిపురుష క్షోభకారణమాహతతఇత్యాదిపంచభిః॥ తతఃసర్గకాలే సంప్రాప్తే- పరమేశ్వరోహరిః స్వేచ్ఛయా ప్రధానంపురుషంచ ప్రవిశ్యక్షోభయామాసేతిద్వయోరన్వయః- కథంభూతోహరిస్తత్రాహ తద్బ్రహ్మేత్యాది అవ్యక్తాదిచతూరూపలక్షణః॥ ౨౮॥ ప్రధానమితి॥ కథంభూతౌప్రధానపురుషౌ- వ్యయావ్యయౌపరిణామ్యపరిణా మినౌ- ఉపాదాననిమిత్తభూతావితియావత్- ప్రళయకాలేవియుక్తావాత్మనితూష్ణీంస్థితౌస్వాంశభూతౌ ప్రధాన పురుషౌస్వకాలశక్త్యుద్బుద్ధయేచ్ఛాశక్త్యా సంయోజ్యసృష్ట్యున్ముఖౌచకారేత్యర్థః ॥ ౨౯॥ ప్రవిశ్యక్షోభయామా సేత్యుక్త్యాప్రాప్తం సక్రియత్వంవారయతి ॥ యథేతి॥ సన్నిధిమాత్రేణగంధఃమనసఃక్షోభాయజాయతే- నతూప కర్తృత్వాత్తదనుకూలక్రియా కారిత్వాత్ ॥ ౩౦ ॥ ననుప్రధానాదీనామపి స్వరూపావ్యతిరేకాత్ క్షోభ్యస్యాన్య స్యతత్కార్యస్యచాభావేకథంక్షోభకత్వంతత్రాహసఏవేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ సఏవేతి॥ సంకోచఃసామ్యంవికాసోగు ణక్షోభఃతాభ్యాముపలక్షితః- ప్రధానత్వేపిసఏవస్థితః- తదవస్థాద్వయోపేతంప్రధానమపివిష్ణురేవేత్యర్థః॥ ౩౧॥ వికాసేతి॥ వికాసాణుస్వరూపై ర్మహాభూత మహదాదిరూపైః - బ్రహ్మరూపాదిభిర్జీవభేదైరప్యుపలక్షితః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

క్తస్వరూపః మహదాదిస్వరూపశ్చ॥ ౩౨॥ సృష్టిమాహ॥ గుణసామ్యాదితి॥ తతః క్షోభానంతరం- క్షేత్రజ్ఞకర్మప్రేరితాద్గుణసామ్యాత్ - గుణశక్తిసామ్యరూపాత్ ప్రధానాత్ - వ్యజ్యంతే నేన గుణా ఇతి గుణవ్యంజనం మహత్తత్త్వం తస్యసంభూతిః॥ ౩౩॥ ప్రధానతత్త్వమితి॥ ఉద్భూతం మహాంతం తం తత్ప్రధానం సమావృణోత్ - యద్వా ఉద్భూతమితి ప్రధానవిశేషణం సాత్త్వికఇత్యాది- సాత్త్వికత్వాదికం ప్రదేశభేదేనోద్భూతం గుణత్రయం॥ ౩౪॥ ప్రధానతత్త్వేనేతి॥ సమం బహిస్సమంతతః వైకారికః సాత్త్వికః- తైజసో రాజసః- భూతాదిస్తామసః- వైకారికపదేనావికారరూపస్య పరమసత్త్వస్యావ్యావృత్తిః॥ శ్లో॥ కామం దేవాశ్చ మునయస్సత్త్వస్థా నృపసత్తమ! హీనస్సూక్ష్మేణ సత్త్వేన తతో వైకారికాస్స్మృతా ఇతి మోక్షధర్మోక్తేః॥ ౩౫॥ త్రివిధ ఇతి॥ భూతేంద్రియాణాం హేతుస్స ఇత్యత్ర తామసాంశేన భూతానాం హేతుః- సాత్త్వికాంశేనేంద్రియాణాం- రాజసాంశేనోభయోరనుగ్రాహకః॥ ౩౬॥ భూతాదిరితి॥ తతో భూతాదిర్వికుర్వాణః క్షుభ్యన్ అనభివ్యక్తవిశేషశబ్దగుణకం శబ్దతన్మాత్రం ససర్జ- శబ్దతన్మాత్రాచ్ఛబ్దవిశేషలక్షణం స్థూలాకాశమభూదిత్యర్థః॥ ౩౭॥ శబ్దమాత్రమితి॥ శబ్దమాత్రం శబ్దతన్మాత్రం తథా ఆకాశం స్థూలాకాశం చ స భూతాదిరావృణోత్ - ఏతేన పూర్వపూర్వతన్మాత్రముత్తరోత్తరతన్మాత్రం తద్విశేషం చ ఆవృణోతీతి దర్శితం- ఆకాశః తన్మాత్రరూపః స్థూలాకాశమివ స్పర్శతన్మాత్రం చ ససర్జ॥ ౩౮॥ బలవానితి॥ బలవానభవద్వాయుః- స్పర్శమాత్రాదితి శేషః- స్పర్శః స్పర్శవిశేషః॥ ౩౯॥

విష్ణుస్సర్వేశ్వరేశ్వరః॥ ౩౨॥ గుణసామ్యాత్తతస్తస్మాత్ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితాన్మునే। గుణవ్యంజనసంభూతిస్సర్గకాలే ద్విజోత్తమ॥ ౩౩॥ ప్రధానతత్త్వముద్భూతం మహాంతం తత్సమావృణోత్। సాత్త్వికో రాజసశ్చైవ తామసశ్చ త్రిధా మహాన్॥ ౩౪॥ ప్రధానతత్త్వేన సమం త్వచా బీజమివావృతమ్। వైకారికస్తైజసశ్చ భూతాదిశ్చైవ తామసః॥ ౩౫॥ త్రివిధో యమహంకారో మహత్తత్త్వాదజాయత। భూతేంద్రియాణాం హేతుస్స త్రిగుణత్వాన్మహామునే॥ యథా ప్రధానేన మహాన్ మహతా స తథావృతః॥ ౩౬॥ భూతాదిస్తు వికుర్వాణశ్శబ్దతన్మాత్రకం తతః। ససర్జ శబ్దతన్మాత్రాదాకాశం శబ్దలక్షణమ్॥ ౩౭॥ శబ్దమాత్రం తథాకాశం భూతాదిస్స సమావృణోత్। ఆకాశస్తు వికుర్వాణస్స్పర్శమాత్రం ససర్జ హ॥ ౩౮॥ బలవానభవద్వాయుస్తస్య స్పర్శో గుణో మతః। ఆకాశం శబ్దమాత్రం తు స్పర్శమాత్రం సమావృణోత్॥ ౩౯॥

వ్యక్తస్వరూపశ్చ సమష్టివ్యష్టిదేహాత్మకశ్చ విష్ణురేవేత్యర్థః॥ ౩౨॥ ఇదానీం మహదాదిక్రమేణ వ్యక్తాఖ్యప్రపంచసృష్టిమాహ గుణసామ్యాదిత్యాది బీజం బాహ్యదలైరిత్యంతేన॥ గుణసామ్యాదితి॥ తతః క్షోభానంతరం- తస్మాద్గుణసామ్యాత్- క్షేత్రజ్ఞేన పురుషేణాధిష్ఠితాత్ -గుణానాం వ్యంజనం మహత్తత్త్వం వ్యజ్యంతే నేనేతి వ్యంజనం తస్య సంభూతిః ఉద్భవః అభూత్॥ ౩౩॥ తద్యథా- మృదేవ పిండాద్యవాంతరకార్యావస్థామాపాద్యమానా ఘటాదేరుపాదానం- పిండాదికం తు నిమిత్తమాత్రం- ఘటాదావననుగమాద్వినాశిత్వాచ్చ- తథైవేశ్వరాధిష్ఠితం ప్రధానమేవ మహదాద్యవాంతరకార్యాణ్యుపాదానతయా వ్యాప్నువచ్చరమకార్యస్యాప్యుపాదానమితి దర్శయితుం పూర్వకార్యేణోత్తరకార్యస్య వ్యాప్తిమాహ- ప్రధానతత్త్వమిత్యాదినా॥ ప్రధానతత్త్వమితి॥ ఉద్భూతం మహాంతం కర్మభూతం- తదుపాదానభూతం- ప్రధానతత్త్వం కర్తృభూతం- సమావృణోద్వ్యాప్నోత్ - ఏతదేవ వివృణోతి- సాత్త్వికఇతి॥ ౩౪॥ ప్రధానతత్త్వేనేతి॥ సమం అన్యూనాతిరేకం యథా భవత్యేవం- త్వచా బీజం యథా ఆవృతం తథా సాత్త్వికాదిస్త్రిధోద్గతో మహాన్ సమంతాదావృత ఇత్యర్థః- వైకారికస్సాత్త్వికః- తైజసో రాజసః- భూతాదిస్తామస ఇతి స్వయమేవ వ్యాచష్టే॥ ౩౫॥ త్రివిధ ఇతి॥ స చ భూతానామింద్రియాణాం చ హేతుర్దేవానామప్యుపలక్షణం॥ ౩౬॥ తామసాహంకారకార్యం ప్రపంచయతి భూతాదిరిత్యాదిన వభిః॥ భూతాదిరితి॥ వికుర్వాణః క్షుభ్యన్నిత్యర్థః- శబ్దతన్మాత్రకం భూతసూక్ష్మరూపం- సర్గమితి పాఠే స ఏవార్థః- శబ్దో లక్షణం వ్యావర్తకో గుణో యస్య తత్ - శబ్దలక్షణం శబ్దాదితన్మాత్రాణ్యేవాకాశాది మహాభూతేష్వనుస్యూతాన్యభివ్యక్తాని సంతి గుణత్వేన వర్తంత ఇత్యుచ్యంతే॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వైకారికతామసయోః స్వకార్యకరణే ప్రవర్తకః సత్త్వతమసోః కేవలం రజః ప్రవర్తకం తత్ర తేతివాయూక్తైః- అహంకారస్యేంద్రియాణి ప్రతినిమిత్తత్వమేవ భూతానామేవోపాదానత్వం॥ శ్రు॥ అన్నమయం హి సోమ్యమనః ఆపోమయః ప్రాణః తేజోమయీ వాగిత్యాదిశ్రుతెరితి కేచిదాహుః - తదయుక్తం- అహంకారస్యైవోపాదానత్వేపి భూతానామాప్యాయకత్వేనాపి తథా నిర్దేశోపపత్తైః- అయమత్రేంద్రియసృష్టిక్రమః ॥ ౪౭॥ త్వగితి॥ వైకారికాహంకారాత్ - క్రమేణ శబ్దతన్మాత్రాది పంచక సహాయాత్ క్రమేణ శ్రోత్రాది జ్ఞానేంద్రియ పంచకస్యసృష్టిః - తస్మాదేవ తత్సహాయాత్ వాగాదికర్మేంద్రియ పంచకస్యసృష్టిః - అసహాయాత్తు తస్మాన్మనసః సృష్టిరితి.. అవాప్త్యర్థం పుంసో విషయజ్ఞానార్థం- బుద్ధియుక్తాని త్వగాదీని విషయజ్ఞానార్థం భవంతీతి శేషః- అత్ర బుద్ధిశబ్దేనాంతఃకరణస్యగ్రహణం- అత్ర శ్లోకే క్రమో న వివక్షితః॥ ౪౮॥ పాయ్వితి॥ పాయోర్విడ్విసర్గః- ఉపస్థస్య మూత్ర రేతోవిసర్గః- విసర్గశిల్పగత్యుక్తీతి ద్వంద్వైకవద్భావాన్నపుంసకత్వం ॥ ౪౯॥ అథాండసృష్ట్యర్థం భూతానాం పంచీకరణమాహ॥ ఆకాశేతి॥ అత్రాకాశాదయశ్శబ్దా భూతవిశేషపరాః- ఉత్తరోత్తరైః ఉత్తరశ్రోత్తరత్ర ఉత్తరై రధికైరిత్యర్థః- ఏతదుక్తం భవతి- ఆకాశాదీని మహాభూతాని ఉత్తరశ్రోత్తరత్ర వాయ్వాదావధికైః శబ్దాదిభిర్గుణైర్విశిష్టాని పరస్పరం యుక్తాని మిళితాని- తేనాకాశ ఏకగుణో వాయుర్ద్విగుణస్తేజస్త్రిగుణమాపశ్చతుర్గుణాః పృథివీ పంచగుణేతి॥ ౫౦॥ శాంతా ఇతి॥ తెన పరస్పరం మేళనేన- ప్రత్యేకం విశేషాః శాంతా ఘోరా మూఢాః- స్వతశ్శాంతే భూమిజలె- ఘోరౌ తెజోనిలౌ- మూఢ ఆకాశః- మేళనాత్సర్వే శాంతా ఘోరా మూఢాః- అయమత్ర పంచీకరణ ప్రకారః- ఆకాశస్యైకమర్ధమాకాశత్వేన స్థితం- అన్యస్మిన్నర్ధే చతుర్ధాకృతే వాయ్వాదిచతుర్భేదభూతప్రవేశః- ఏవం భూతాంతరేపి- ఉక్తం హి॥ శ్లో॥ ఏవం జాతేషు భూతాని ప్రత్యేకం స్యుర్ద్విధా తతః। చతుర్ధాభిన్నమేకైకమర్ధమర్ధం తథా స్థితం॥ వ్యోమ్నోర్ధభాగాశ్చత్వారో వాయుతేజః పయోభువామ్ । అర్ధాని యాని వాయోస్తు వ్యోమ తేజః పయోభువా

ర్దేవా వైకారికాదద । ఏకాదశం మనశ్చాత్ర దేవా వైకారికాస్స్మృతాః॥ ౪౭॥ త్వక్చక్షుర్నాసికా
జిహ్వాశ్రోత్రమత్ర చ పంచమమ్। శబ్దాదీనామవాప్త్యర్థం బుద్ధియుక్తాని వై ద్విజ॥ ౪౮॥ పాయూపస్థౌ
కరౌ పాదౌ వాక్చ మైత్రేయ పంచమీ। విసర్గశిల్పగత్యుక్తికర్మ తేషాం చ కథ్యతే॥ ౪౯॥ ఆకాశవాయు
తేజాంసి సలిలం పృథివీ తథా। శబ్దాదిభిర్గుణైర్బ్రహ్మన్ సంయుక్తాన్యుత్తరోత్తరైః॥ ౫౦॥ శాంతా ఘో

తార్కప్రచేతోశ్వివహ్నీంద్రోపేంద్రమిత్రకా ఇతి శ్రీభాగవతోక్తాః- వైకారికాస్సాత్త్వికాహంకారజాః- ఏకాదశమింద్రియం మనోంతఃకరణం - తదపి వైకారికమితి సంబంధః- అత్ర చాంతఃకరణే చేతనాహంకారసంకల్పాధ్యవసాయాఖ్యచతుర్వృత్తికే తత్తద్వృత్త్యధిష్ఠాతారో యే దేవాః క్షేత్రజ్ఞరుద్రచంద్రబ్రహ్మాణః తేపి వైకారికాస్స్మృతా ఇత్యర్థః ॥ ౪౭॥ తేషు జ్ఞానకర్మేంద్రియవిభాగమాహ ॥ త్వగిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ త్వగాదీని పంచ బుద్ధియుక్తాని జ్ఞానేంద్రియాణి- స్పర్శాదీనామవాప్త్యర్థమితి వక్తవ్యే క్రమావివక్షయా శబ్దాదీనామిత్యుక్తం ॥ ౪౮॥ పాయూపస్థావితి ॥ పాయోః పురీషోత్సర్గః - ఉపస్థస్య మూత్రవిసర్గః - కరయోః శిల్పం- పాదయోః గతిః- వాచ ఉక్తిః- విసర్గశిల్పగత్యుక్తీతి ద్వంద్వైక్యం- విసర్గాదిపాయ్వాదీనాం కర్మ- అతస్తాని కర్మేంద్రియాణి- విసర్గానందేత్యాదిపాఠస్సుగమః॥ ౪౯॥ పునస్తామసాహంకారకార్యే కంచిద్విశేషమాహ॥ ఆకాశేత్యాదిసార్ధేన॥ ఆకాశేతి॥ ఉత్తరోత్తరైః శబ్దాదీనాం మధ్యే - ఉత్తరః పరో గుణః కారణగుణాదుత్తరోధికో యేషాం తైః సంయుక్తాని - తథాహి- ఆకాశస్య కారణగుణాభావాత్స్వకీయశ్శబ్ద ఏవైకో గుణః- వాయోస్తు స్వకీయస్స్పర్శః- ఆకాశానుగమాచ్చ శబ్దస్సఏవ స్పర్శశ్చేతి ద్వౌ గుణౌ- ఏవం తేజసో రూపం- ఆకాశవాయ్వనుగమాచ్ఛబ్దః స్పర్శశ్చేతి త్రయః- ఏవం సలిలస్య రసః- శబ్దః స్పర్శరూపాణి చేతి చత్వారః- ఏవం పృథివ్యా గంధః- శబ్దాదయశ్చ చత్వార ఇతి పంచ గుణాః॥ ౫౦॥ శాంతా ఇతి॥ అత ఏవ గుణవిశేషైశ్శాంతాస్సుఖదాః- ఘోరా దుఃఖదాః- మూఢా మోహకరాశ్చ భవంతి- తెనాకాశాదయో విశేషసంజ్ఞా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తతఇతి॥ వాయుస్తన్మాత్రరూపః-రూపమాత్రంససర్జవాయోఃరూపతన్మాత్రసహితాద్వాయోస్స్పర్శతన్మాత్రరూపాత్ స్థూలంజ్యోతిరుత్పద్యతఇత్యర్థః- అత్రేదమనుసంధేయంపూర్వపూర్వతన్మాత్రసహితాదేవోత్తరోత్తరతన్మాత్రాత్ స్వవిశేషోత్పత్తిః- నకేవలాత్- తథాసతివాయ్వాదిభూతవిశేషాణాంతత్తద్గుణాధిక్యయోగాత్ కారణప్రక్రమేణహికార్యేగుణసంభవఇతి- అత్రపురాణాంతరవచనం॥ శ్లో॥ ఆకాశంశబ్దతన్మాత్రంస్పర్శమాత్రంసమావిశత్। రూపంతథైవావిశతశ్శబ్దస్పర్శగుణావుభౌ। శబ్దస్స్పర్శశ్చరూపంచరసమాత్రంసమావిశత్।తస్మాచ్చతుర్గుణాహ్యాపోవిశేషాశ్చేంద్రియగ్రహాఇత్యాది॥ ౪౦॥ స్పర్శమాత్రఇతి॥ జ్యోతిఃరూపతన్మాత్రం॥౪౧॥ సంభవంతీతి॥తతోంభాంసితతఃరసతన్మాత్రాత్ పూర్వతన్మాత్రత్రయసహితాత్॥ ౪౨॥వికుర్వాణానీతి॥ అంభాంసిరసతన్మాత్రాణి-సంఘాతఃభూమిఃసంహతశబ్దాదిసర్వగుణకత్వాత్ ॥ ౪౩॥ తస్మిన్నితి॥ తస్మాద్గంధతన్మాత్రాత్పూర్వతన్మాత్రచతుష్టయసహితాత్- తస్మిన్ వ్యోమాదావిశేషరహితశబ్దస్పర్శాదిగుణమాత్రం- తేనతస్మిన్ తత్త్వేతన్మాత్రతా॥ ౪౪॥ తదేవాహ॥ తన్మాత్రాణీతి॥అవిశేషాణివిశేషరహితాని-తతస్తేన-తేశబ్దాదయఃఅవిశేషసంజ్ఞాః॥౪౫॥విశేషశబ్దార్థంవ్యాకుర్వన్ తత్తద్భావవిశేషమాహ॥నశాంతాఇతి॥శాంతఘోరమూఢాఖ్యత్రిగుణజన్యవిశేషరహితత్వాదవిశేషిణః-ఉక్తంభూతసర్గంనిగమయతిభూతతన్మాత్రేతి-భూతానాంతన్మాత్రాణాంచసర్గః- అహంకారాత్తుతామసాత్ -అయముక్తక్రమేణతత్వవ్యవధానేన- కేచిత్ ॥శ్రు॥ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఃఆకాశాద్వాయుఃఇత్యాదిశ్రుతిదర్శనాదాకాశాదిభూతవిశేషాణాంపూర్వపూర్వంప్రతిప్రకృతిత్వమాహుః- తదష్టౌప్రకృతయః షోడశవికృతయఇతిశ్రుతివిరుద్ధం- తేషామపిహిప్రకృతిత్వేప్రకృతీనామాధిక్యంవికృతీనాంన్యూనత్వంచస్యాత్ - తస్మాదష్టౌప్రకృతయఇత్యాదిశ్రుత్యవిరోధేన ఆత్మనఆకాశఇత్యాదిశ్రుతేరితిత్రైరర్థో వ్యాఖ్యేయః- వ్యాఖ్యాతశ్చైతస్మాదస్మాభిరేవపూర్వపూర్వతన్మాత్రంస్వవిశేషముత్తరోత్తరతన్మాత్రంచోత్పాదయతీత్యాచక్షాణైః- పృథివ్యాఓషధయః ఇత్యోషధిప్రకృతిత్వేపి పృథివ్యానతత్త్వప్రకృతిత్వమిత్యవిరోధః- తస్మాదుక్తప్రకారఏవసృష్టిక్రమః॥ ౪౬॥ తైజసానీతి॥ రాజసాహంకారకార్యాణీంద్రియాణీతి కేచిదాహుః- దేవాఃమనస్సహితాని దశేంద్రియాణివైకారికాస్సాత్త్వికాహంకారకార్యాణీత్యపరే- స్వపక్షమాహ-అత్రదేవాఇతీంద్రియాణాం దేవశబ్దవాచ్యత్వంతదధిష్ఠాతృదేవతాభిప్రాయేణ- తైజసాహంకారస్తు

తతోవాయుర్వికుర్వాణో రూపమాత్రం ససర్జహ । జ్యోతిరుత్పద్యతేవాయోస్తద్రూపగుణముచ్యతే॥ ౪౦॥ స్పర్శమాత్రస్తువై వాయూరూపమాత్రంసమావృణోత్ । జ్యోతిశ్చాపివికుర్వాణంరసమాత్రంససర్జహ ॥ ౪౧॥ సంభవంతితతోంభాంసి రసాధారాణితానితు । రసమాత్రాణిచాంభాంసి రూపమాత్రం సమావృణోత్ ॥ ౪౨॥ వికుర్వాణానిచాంభాంసి గంధమాత్రంససర్జిరే। సంఘాతోజాయతేతస్మాత్తస్యగంధోగుణోమతః॥ ౪౩॥ తస్మింస్తస్మింశ్చతన్మాత్రం తేనతన్మాత్రతాస్మృతా॥౪౪॥తన్మాత్రాణ్యవిశేషాణిఅవిశేషాస్తతోహితే॥౪౫॥నశాంతానాపిఘోరాస్తేనమూఢాశ్చావిశేషిణః। భూతతన్మాత్రసర్గోయమహంకారాత్తుతామసాత్॥ ౪౬॥ తైజసానీంద్రియాణ్యాహు

తతఇతి॥ తత్ జ్యోతిఃరూపగుణముచ్యతే॥ ౪౦॥ ౪౧॥ సంభవంతీతి॥ తానిఅంభాంసిరసాధారాణి ॥ ౪౨॥ వికుర్వాణానీతి॥ సర్వగుణసంహతిమత్త్వాత్కాఠిన్యాద్వాసంఘాతఃపృథివీ॥౪౩॥ శబ్దాదీనాంతన్మాత్రసంజ్ఞాంనిర్వక్తి॥ తస్మిన్నితి॥ తస్మింస్తస్మిన్నాకాశాదౌతత్తచ్ఛబ్దాదికమాత్రాసూక్ష్మరూపం తేనకారణేనశబ్దాదేస్తన్మాత్రతాస్మృతా॥౪౪॥ అవిశేషసంజ్ఞామపితేషాం సాంఖ్యప్రసిద్ధాం నిర్వక్తి॥ తన్మాత్రాణీతి ॥ ౪౫॥ అవిశేషత్వమాహ॥ నశాంతాఇతి॥ భూతతన్మాత్రేతి- భూతానాంతన్మాత్రాణాంసర్గఇత్యర్థః॥ ౪౬॥ రాజసంసాత్త్వికంచసర్గముపసంహరతి- తైజసానీతి॥ తైజసాహంకారకార్యాణిచాహ్యేంద్రియాణీహదశ-తదధిష్ఠాతారోదేవాస్తు॥ శ్లో॥ దిగ్వామాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శ్రుతేః॥౫౭॥యద్బ్రహ్మణాసహసృష్టం-యచ్చబ్రహ్మణాసృష్టం-తత్సర్వంతస్మిన్నండఏవేత్యాహ॥సాద్రీతి॥సజ్యోతిః జ్యోతిశ్చక్రసహితః-లోకసంగ్రహఃలోకసమూహః॥౫౮॥ వారీతి॥దశగుణైర్దశగుణోత్తరైః॥అవ్యక్తేనేతి॥ ప్రాకృతైరిత్యనేనప్రకృతేరపిలక్షణయాగ్రహణంఛత్రీతిన్యాయాత్॥౬౦॥ క్షేత్రజ్ఞబుద్ధిపూర్వకసర్గాదౌక్షేత్రజ్ఞాంశస్యైవగుణవశ్యత్వం-నతువిష్ణోరిత్యాహ॥జుషన్నితి॥ బ్రహ్మభూత్వారజోగుణంజుషన్-తత్రాపిస్వయంసర్వేశ్వరఃనగుణవశ్యః- అపితుస్వసంకల్పేనక్షేత్రజ్ఞానేవగుణవశ్యాన్ కరోతి॥౬౧॥ సృష్టమితి॥ కల్పవికల్పనాబ్రహ్మాహర్వ్యవహారః- సత్త్వంఅప్రాకృతంశుద్ధసత్త్వగుణంబిభర్తీతిసత్త్వభృత్ ॥ శ్లో॥ గుణాదిదోషాంశ్చమునేవ్యతీతఇత్యుక్తేః- కించ॥ శ్లో॥ సత్త్వాదయోనసంతీశేయత్రచప్రాకృతాగుణాః- నహితస్యగుణాస్సర్వేసర్వైర్మునిగణైరపి- వక్తుంశక్యావియుక్తస్యసత్త్వాద్యైరఖిలైర్గుణైరిత్యాదిభ్యః॥౬౨॥౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ బ్రహ్మాదీనపదిశ్య- తేషుస్థిత్వాస్వయమేవసృష్ట్యాదికంకరోతీత్యాహ॥సృష్టీతి॥సృష్టిస్థిత్యంతనిమిత్తాంబ్రహ్మవిష్ణుశ్శివఇత్యేవంరూపాంసంజ్ఞాంతత్తద్రూపోభగవానేవయాతీత్యర్థః-సర్గస్థిత్యంతకరణామితివక్తవ్యేజీబః ప్రయోగఆర్షత్వాత్సాధుః-యద్వాకర్మణివ్యుత్పత్త్యాసంజ్ఞాయమానాసంజ్ఞాత్వవస్థోచ్యతే- తథాచసర్గాదిక్రియాకరణభూతాంబ్రహ్మాదిరూపామవస్థాంయాతీత్యర్థః కరణమితి

తస్యాసన్ సుమహాత్మనః॥౫౭॥ సాద్రిద్వీపసముద్రాశ్చసజ్యోతిర్లోకసంగ్రహః।తస్మిన్నండేభవద్విప్ర
సదేవాసురమానుషః॥౫౮॥ వారివహ్న్యనిలాకాశైస్తతోభూతాదినాబహిః।వృతందశగుణైరండం
భూతాదిర్మహతాతథా॥౫౯॥అవ్యక్తేనావృతోబ్రహ్మన్ తైస్సర్వైస్సహితోమహాన్। ఏభిరావరణై
రండంసప్తభిఃప్రాకృతైర్వృతమ్॥ నారికేళఫలస్యాంతర్బీజంబాహ్యదళైరివ ॥ ౬౦॥ జుషన్ రజోగు
ణంతత్రస్వయంవిశ్వేశ్వరోహరిః।బ్రహ్మభూత్వాస్యజగతోవిసృష్టౌసంప్రవర్తతే॥౬౧॥సృష్టంచపా
త్యనుయుగంయావత్కల్పవికల్పనా। సత్త్వభృద్భగవాన్విష్ణురప్రమేయపరాక్రమః ॥ ౬౨॥ తమో
ద్రేకీచకల్పాంతేరుద్రరూపీజనార్దనః।మైత్రేయాఖిలభూతానిభక్షయత్యతిభీషణః॥౬౩॥సంభక్ష్య
సర్వభూతానిజగత్యేకార్ణవీకృతే।నాగపర్యంకశయనేశేతేసౌపరమేశ్వరః॥౬౪॥ ప్రబుద్ధశ్చపున
స్సృష్టింకరోతిబ్రహ్మరూపధృక్॥౬౫॥సృష్టిస్థిత్యంతకరణీంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్।ససంజ్ఞాంయాతి

ష్టనమార్గంజరాయుః - ఉత్తరంవా ॥ శ్రు॥ ఉల్బాజ్జరాయురితిశ్రుతేః ॥ ౫౭॥ సాద్రిద్వీపేతి ॥ జ్యోతిస్సూర్యాది- లోకసంగ్రహః లోకసమూహః- తస్మిన్నండే అభవత్- సాద్రయోద్వీపాస్సముద్రాశ్చ భవన్నిత్యర్థః ॥ ౫౮॥ అండస్యాంతస్స్థితిముక్త్వాతద్బాహ్యస్థితిమాహ ॥ వారీతి॥ తతఃకటాహరూపపృథివ్యావరణానంతరం- తద్బహిః ప్రత్యేకంవారివహ్న్యాదిభిః దశగుణముత్తరైరధికైరావృతం - పృథివ్యావరణాత్కోటియోజనప్రమాణాత్ దశగుణంతోయావరణం - తతోదశగుణంవహ్న్యావరణం - ఇత్యేవం దశగుణోత్తరాణి పృథివ్యాద్యావరణానిసప్త- ప్రకృత్యావరణంత్వష్టమమపరిమితం ॥ శ్లో॥ వహ్న్యాదిభిరావరణైరష్టభిర్బహిరావృతమితిశుకోక్తేః ॥ ౫౯॥ అవ్యక్తేనేతి॥ తతఃప్రకృతింపృథక్కృత్యప్రాకృతైస్సప్తభిరిత్యుక్తం॥ ౬౦॥ తదేవంబ్రహ్మాండంస్వయంసృష్ట్వాతస్మిన్ లీలయాప్రవిష్టస్య పరమేశ్వరస్యగుణావతారైరవాంతర సృష్ట్యాదిలీలామాహజుషన్నిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥జుషన్నితి॥ విసృష్టౌవివిధచరాచరాదిసృష్టౌ-సంప్రవర్తతే॥ ౬౧॥ సృష్టమితి॥ యావత్కల్పవికల్పనాబ్రహ్మాదీనామవసానంయావత్- సత్త్వభృత్ సత్త్వగుణాధిష్ఠాతా॥౬౨॥ తమోద్రేకీతి॥ తమోద్రేకీత్యార్షస్సంధిః-తమఉద్రేకవానిత్యర్థః॥ ౬౩॥ సంభక్ష్యేతి॥పరమేశ్వరశ్శేతే॥ ౬౪॥ ౬౫॥ బ్రహ్మాద్యవతారమూలస్వరూపేణబ్రహ్మాదిరూపాణితద్వ్యతిరిక్తానినభవంతీత్యాహ॥సృష్టిస్థిత్యంతకరణామితి॥కరణీమితిపాఠేసృష్ట్యాదికరణంనిమిత్తంయస్యా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మిత్యాది॥ ౫౧॥ అండోత్పత్త్యర్థంమహదాదీనాంపరస్పరాత్మకత్వమిత్యాహ॥ నానావీర్యాఇతి॥నానావీర్యత్వమతిద్ర
వాతికఠినత్వాదికం- సంహతింమేళనంవినా- అతఏవాసమాగమ్య- సమిత్యేకీభావే- ఏకత్వమప్రాప్య- ప్రజాగ్రహ
ణమండస్యాప్యుపలక్షణార్థం॥ ౫౨॥ సమేత్యేతి॥సమేత్యపరస్పరసమాశ్రయాదన్యోన్యసంయోగంసంశ్లేషంసమే
త్యానంతరమశేషత ఐక్యంప్రాప్య - ఏకసంఘాతవీక్షాః చతుర్విధానంతప్రజా నిరంతరాండోత్పాదన తత్పరాః-
పాఠాంతరేఏకఃసంఘాతః అండంలక్ష్యంసాధ్యంయేషాంతేఏకసంఘాతలక్ష్యాః- యద్వా- ఏకసంఘాతలక్ష్యాఃఏకః
సంఘాతఇతిదృశ్యాః॥౫౩॥ పురుషాధిష్ఠితత్వాదితి॥ పురుషాధిష్ఠితత్వాత్ -పుణ్యపాపపరిష్వక్తజీవానుప్రవిష్టత్వాత్-
అవ్యక్తానుగ్రహేణ- అనుగ్రహోనుప్రవేశః- బీజస్యత్వగనుగ్రహేణాంకురారంభవత్ ఆప్యాయకత్వంవా ॥ ౫౪॥
తదితి॥ సమం- సమత్వమండస్యహిభిత్త్యాద్యవయవానాంసమకాలత్వం- జలబుద్బుదవత్ - అనేనాస్థైర్యంసూచితం-
భూతానామేవ ప్రాధాన్యమిత్యాహ - భూతేభ్యఇతి- బ్రహ్మరూపస్య ప్రాకృతమిత్యేతాభ్యాం విశేషణాభ్యాం
స్వాసాధారణం దివ్యరూపమప్రాకృతం స్థానంచాస్తీతిసూచితం ॥ ౫౫॥ అండభోక్తా చతుర్ముఖఏవకథంవిష్ణోః
స్థానమిత్యుచ్యతేఇత్యత్రాహ- తత్రేతి॥ అవ్యక్తంప్రధానం- వ్యక్తంమహదాది- అసౌస్వయమేవప్రధానాదిపురు
షాపదేశేనస్థితః॥శ్లో॥ ఏతౌద్వౌవిబుధశ్రేష్ఠౌప్రసాదక్రోధజౌస్మృతౌ-తదాదర్శితపంథానౌసృష్టిసంహారకారకౌ-
నిమిత్తమాత్రంతావత్రేతి భారతవచనాత్ ॥ ౫౬॥ మేరురితి॥ తస్యబ్రహ్మణః- ఉల్బంగర్భవేష్టనమాంసం- తద్వే
ష్టనం జరాయుర్గర్భాశయః - ఉత్తరంవా॥ శ్రు॥ ఉల్బాజ్జరాయురితిశ్రుతేః- స్వదేహభూతబ్రహ్మాండావయవ
భూతైర్మేర్వాద్యైస్సహ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రఇత్యర్థః॥ శ్రు॥ హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రఇతి

రాశ్చమహాభాగాశ్చవిశేషాస్తేనతేస్మృతాః॥ ౫౧॥ నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినా।
నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుమసమాగమ్యకృత్స్నశః॥౫౨॥సమేత్యాన్యోన్యసంయోగంపరస్పరసమా
శ్రయాః।ఏకసంఘాతలక్ష్యాశ్చసంప్రాప్యైక్యమశేషతః॥౫౩॥ పురుషాధిష్ఠితత్వాచ్చాప్యవ్యక్తానుగ్ర
హేణచ।మహదాదయోవిశేషాంతాహ్యండముత్పాదయంతితే॥౫౪॥తత్క్రమేణవివృద్ధంసజ్జలబుద్బు
దవత్సమమ్। భూతేభ్యోండంమహాబుద్ధేబృహత్తదుదకేశయమ్॥ ప్రాకృతంబ్రహ్మరూపస్యవిష్ణోస్స్థా
నమనుత్తమమ్॥ ౫౫॥ తత్రావ్యక్తస్వరూపోసౌవ్యక్తరూపోజగత్పతిః। విష్ణుర్బ్రహ్మస్వరూపేణస్వ
యమేవవ్యవస్థితః॥ ౫౬॥ మేరురుల్బమభూత్తస్యజరాయుశ్చమహీధరాః । గర్భోదకంసముద్రాశ్చ

స్మృతాః॥ ౫౧॥ ఏవంతావన్మహదాదికారణానాంసర్గముక్త్వాఇదానీంతైర్నిర్మితైర్బ్రహ్మాండసర్గమాహనానా
వీర్యాఇత్యాదిభిర్దశభిః॥ నానావీర్యాఇతి॥ తతఉత్పత్త్యనంతరం-సంహతింవినాపృథగ్భూతాస్తేనానావీర్యాఅవకా
శశోషణదహనాదిభిన్నశక్తియుక్తాః-అతఃఅసమాగమ్యాన్యోన్యసాహాయ్యమప్రాప్య-ప్రజావిశిష్టభోగాయతనాని
శరీరాణి- స్రష్టుం- నాశక్నువన్నిత్యన్వయః॥ ౫౨॥ తతః- సమేత్యేతి॥కథంభూతాః ఏకస్సంఘాతోలక్ష్యస్సాధ్యోయే
షాంతే- అతోగుణప్రధానభావేనైక్యంసంప్రాప్య॥ ౫౩॥ ఐక్యేహేతుః॥ పురుషాధిష్ఠితత్వాదితి॥ పురుషేణఈశ్వ
రేణఅధిష్ఠితత్వాత్- ప్రధానస్యానుగ్రహేణవిశిష్టపరిణామోన్ముఖత్వేన॥ ౫౪॥ బ్రహ్మాండోత్పత్తేఃప్రయోజనమా
హతదిత్యాదిసార్ధేన॥ తదితి॥ సమంసమవృత్తం-తతోభూతేభ్యఃతదండంక్రమేణవివృద్ధంసత్ప్రాకృతంప్రకృతికా
ర్యాత్మకంహిరణ్యగర్భరూపస్యవిష్ణోః అనుత్తమంశ్రేష్ఠంస్థానం ॥ ౫౫॥ స్థానత్వమేవాహ॥ తత్రేతి॥ అవ్యక్తస్వ
రూపఃప్రకృతేఃపరః-మాయయావ్యక్తరూపః-స్వయమేవస్వాతంత్ర్యేణైవతత్రవ్యవస్థితః॥ ౫౬॥ నజీవవదస్వాతం
త్ర్యప్రవృత్తిరస్తీత్యాహ॥ మేరురితి॥ సతుజీవవత్కర్మవశాత్- ఉల్బంభస్త్రాకారంగర్భవేష్టనం- తద్బహిర్వే

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కరోతేః కరణేల్యుట్ప్రత్యయః॥ ౬౬॥ తద్వత్సృజ్యపాల్యసంహార్యానంతవస్త్వంతరేషు సంజ్ఞాంతరాభిధేయతయా వర్తత ఇత్యాహ॥ స్రష్టేతి॥ స్రష్టారం బ్రహ్మాణం- సృజ్యం చ దక్షాదిగణం- సంహర్తారం రుద్రం- సంహార్యం చ త్రైలోక్యం- యుగపన్నిర్దిశ్యత ద్రూపత్వవిధానాత్- సృజ్యసంహార్యభూతాద్వస్తునః స్రష్టృసంహర్త్రోర్న విశేష ఇతి ప్రదర్శనమస్మిన్ శ్లోకే విశేషః- తస్య క్షేత్రజ్ఞకర్మానుగుణం గుణనియంతృత్వమేవ నభోక్తృత్వమిత్యాహ- స్వయం ప్రభురితి॥ ౬౭॥ ఉక్తస్య సర్వతాదాత్మ్యస్య హేతుమధ్యాయాదావుక్తం పునరపి దర్శయతి॥ పృథివ్యాప ఇతి॥ ఏవంభూతం యజ్జగత్ తత్స ఏవేత్యుత్తరత్రాన్వయః॥ ౬౮॥ తత్ర హేతుః॥ స ఏవేతి॥ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యత ఇతి సర్వభూతానామయమాత్మా విశ్వం చాస్య శరీరమితి యతః- అతః సర్వం స ఏవేతి- తతో బ్రహ్మాదిభూతస్థం సర్గాదికం లీలావతారరూపిణోస్యైవోపకారకం యథా శరీరవ్యాపారశ్శరీరిణో జీవస్యైవ॥ ౬౯॥ ఉక్తమర్థం నిగమయతి॥ స ఏవేతి॥ సృష్ట్యాదికర్తుస్స ఏవస్యైవ సృజ్యత్వాద్యుపపాదనమశేషమూర్తిరితి- బ్రహ్మాదీనాం కుతస్స్రష్టృత్వాదికం తత్రాహ- వరద ఇతి॥ అయమాశ్రితేభ్యో బ్రహ్మాదిభ్యస్స్రష్టృత్వాదివరప్రదః॥ శ్లో॥ తదాదర్శితపంథానాస్సృష్టిసంహారకారకా- మయైవ తేనిహతా ఇత్యాదేః- అత్ర అద్యతే ఇతి పదం అధ్యాహర్తవ్యం- వరేణ్యః వరణీయః॥ ౭౦॥ ఇతి శ్రీభగవద్భాష్యకారచరణనలినాన్తరంగ శ్రీవిష్ణుచిత్తవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమేంశే - ద్వితీయోధ్యాయః. ***

లోకే రాగద్వేషసత్త్వాదిగుణకస్య శరీరిణః పరిచ్ఛిన్నస్య కర్మవశ్యస్య తత్తత్సంబంధార్హస్యైవ కులాలాదేః కర్తృత్వం దృష్టం- బ్రహ్మణస్తద్విలక్షణస్య కథం జగత్సర్గాదికర్తృత్వమిహోచ్యత ఇతి చోదయతి॥ నిర్గుణస్యేతి॥ ౧॥

భగవానేక ఏవ జనార్దనః॥ ౬౬॥ స్రష్టా సృజతి చాత్మానం విష్ణుః పాల్యం చ పాతి చ। ఉపసంహ్రియతే చాంతే సంహర్తా చ స్వయం ప్రభుః॥ ౬౭॥ పృథివ్యాపస్తథా తేజో వాయురాకాశ ఏవ చ। సర్వేంద్రియాంతఃకరణం పురుషాఖ్యం హి యజ్జగత్॥ ౬౮॥ స ఏవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతోవ్యయః। సర్గాదికం తతోస్యైవ భూతస్థముపకారకమ్॥ ౬౯॥ స ఏవ సృజ్యస్స చ సర్గకర్తా స ఏవ పాత్యత్తి చ పాల్యతే చ। బ్రహ్మాద్యవస్థాభిరశేషమూర్తిర్విష్ణుర్వరిష్ఠో వరదో వరేణ్యః॥ ౭౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమేంశే- ద్వితీయోధ్యాయః. **

మైత్రేయః॥ నిర్గుణస్యాప్రమేయస్య శుద్ధస్యాప్యమలాత్మనః। కథం సర్గాదికర్తృత్వం బ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యతే॥ ౧॥

స్తాం సంజ్ఞాం యాతీత్యర్థః॥ ౬౬॥ స్రష్టేతి॥ స్రష్టృసృజ్యాదిభేదశ్చ న తాత్త్విక ఇత్యాహ- విష్ణురేవ స్రష్టా॥ శ్రు॥ ఆత్మైవేదగ్ం సర్వమితి శ్రుతేః॥ ౬౭॥ ౬౮॥ నను కథం స ఏవ సర్గాదికర్తేత్యుచ్యతే- పిత్రాదీనాం స్రష్టృపాలకాదీనాం దృశ్యమానత్వాత్తత్రాహ॥ స ఏవేతి॥ యతస్స హరిరేవ సర్వభూతానామీశః ప్రవర్తకో విశ్వరూపశ్చ- తతో హేతోః భూతస్థం పితృపుత్రాదిషు స్థితం సర్గాదికమస్య హరేరేవోపకారకం- తత్ప్రియుక్తతద్విభూతేరేవ విస్తరాత్- యథా ఋత్విగ్భిః కృతం యజమానస్యైవోపకారకం తద్వదిత్యర్థః॥ ౬౯॥ ఉక్తం స్రష్టృసృజ్యాద్యైక్యముపసంహరన్వివక్షితమాహ॥ స ఏవేతి॥ అత్తి చేతి చకారాదద్యత ఇతి చ బ్రహ్మాద్యవస్థాభిస్సర్గాదికర్తా అశేషమూర్తిస్సృజ్యాదిరూపః అతో విష్ణురేవ వరిష్ఠః మహత్తమః శ్రేష్ఠః పరమార్థ ఇతి యావత్- వరదశ్చ- వరేణ్యశ్చ- వరణీయః- పరమానందరూపత్వాత్॥ ౭౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ఆత్మప్రకాశాఖ్యాయాం- ప్రథమేంశే- ద్వితీయోధ్యాయః. ***

తదేవం బ్రహ్మణస్సృష్ట్యాదికర్తృత్వముక్తం తత్ర శంకతే నిర్గుణస్యేత్యనేన మైత్రేయః॥ నిర్గుణస్యేతి॥ నిర్గుణస్య సత్త్వాది గుణరహితస్య - అప్రమేయస్య దేశకాలాద్యనవచ్ఛిన్నస్య - శుద్ధస్యాదేహస్య సహకారిశూన్యస్యేతి వా - అమలాత్మనః పుణ్యపాప సంస్కార శూన్యస్య రాగాది శూన్యస్యేతి వా - ఏవంభూతస్య బ్రహ్మణః కథం సర్గాదికర్తృత్వమిష్యతే - ఏతద్విలక్షణస్యైవ - లోకే ఘటాది కర్తృత్వదర్శనాదిత్యర్థః ॥ ౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పరిహరతిశక్తయఇత్యాదిసార్ధేన॥శక్తయఇతి॥ సర్వపదార్థానాంవహ్నేరౌష్ణ్యమివస్వాభావిక్యశ్శక్తయఇతి
తర్కైరచింత్యాః స్వసాధకప్రమాణగోచరాస్సంతి - అతోబ్రహ్మణోపిపరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభా
వికీజ్ఞానబలక్రియాచేత్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధా జగత్సర్గాదినిమిత్తభూతాఃభావశక్తయః స్వాభావికసామర్థ్యానిసంతి
అతోలౌకికకర్తృవైలక్షణ్యేపిసర్గాదికర్తృత్వంయుక్తం - సర్గాద్యాఇతిసృజ్యతేనయేతిసర్గః అకర్తరిచకా
రకఇతికరణేఘఞ్ ప్రత్యయఃసృష్ట్యాదికరణభూతాఇత్యర్థః - తపతాంశ్రేష్ఠేతిసంబుద్ధిః- అత్రబ్రహ్మణః శరీరత్వ
మభ్యుపగమ్యశక్తిమత్త్వాత్కర్తృత్వముక్తం- పరమార్థతస్తుదివ్యమంగళవిగ్రహవత్త్వమస్త్యేవ-యద్వా- లోకే
సత్త్వాదిగుణకం పరిఛిన్నంచమృదాద్యుపాదానందృష్టం - దేహాదియుక్తోరాగాదినామలినశ్చకులాలాదిర్నిమిత్తం-
బ్రహ్మణస్తుతద్వైలక్షణ్యాత్కథముపాదానత్వంనిమిత్తత్వంచేతి- బోధ్యఉత్తరంతావత్ - లోకేనాయంనియమః-
ద్రవ్యలక్షణేహినిర్గుణమేవాచిద్ద్రవ్యంగుణానాముపాదానందృష్టం - అపరిఛిన్నఏవాకాశాదిఃశబ్దాదేః - అశరీర
ఏవాత్మా స్వశరీరప్రేరణేనిమిత్తందృష్టః- రాగాదిరహితఏవస్థలనాదౌ అయస్కాంతాదిర్లోహభ్రమ
ణాదౌహేతుర్దృష్టః- ఇత్యేవంత్వదుక్తవ్యాప్తిభంగఇత్యభిప్రాయః- సర్వభావానాంస్వకార్యోత్పాదనశక్తయః
స్వప్రమాణసిద్ధత్వాదన్యానన్యత్వాది వికల్పైరవిచారణీయ్యాఃసంతి- యథాగ్నేర్దాహకత్వశక్తిః- ఏవంబ్రహ్మ
ణోజగత్సర్గాదిహేతవఃస్వాభావిక్యశ్శక్తయస్సంతీతి- యథాహుః ॥ శ్లో॥ నచపర్యనుయోగోస్తివస్తుశక్తేఃకథం
చన-అగ్నిర్దహతినాకాశంకాత్రపర్యనుయుజ్యతా- వేదశాస్త్రావిరోధినాయస్తర్కేణేత్యాది ॥ ౨॥ తన్నిబోధేతి॥
నారాయణాఖ్యఃస్రష్టా నారాయణోలోకపితామహఃబ్రహ్మ-బ్రహ్మరూపేణ ॥ ౩॥ ఉత్పన్నఇతి॥ ఉత్పన్నఇత్యుప
చారేణోచ్యతే- సతునిత్యఏవ- అత్రనారాయణత్వంహేతుః- స్వేచ్ఛయైవసర్వాత్మకత్వరూపత్వాత్- తస్యకర్మా

పద్యతే॥౧॥ శ్రీపరాశరః॥ శక్తయస్సర్వభావానామచింత్యజ్ఞానగోచరాః।యతోతోబ్రహ్మణస్తాస్తు
సర్గాద్యాభావశక్తయః॥ భవంతితపతాంశ్రేష్ఠపావకస్యయథోష్ణతా॥౨॥తన్నిబోధయథాసర్గే
భగవాన్సంప్రవర్తతే। నారాయణాఖ్యోభగవాన్బ్రహ్మలోకపితామహః॥ ౩॥ ఉత్పన్నఃప్రోచ్య

పరిహరతిశక్తయఇత్యాదిసార్ధేన॥ సర్వేషాంభావానాంమణిమంత్రాదీనాం- శక్తయః- అచింత్యజ్ఞానగోచరాః
అచింత్యంతర్కానర్హంయజ్జ్ఞానం కార్యాన్యథానుపపత్తిప్రమాణకంతస్యగోచరాస్సంతి- యద్వాఽచింత్యాఃభిన్నా
భిన్నత్వాదివికల్పైశ్చింతయితుమశక్యాః కేవలమర్థాపత్తిజ్ఞానగోచరాస్సంతి- యతఏవమతోబ్రహ్మణోపితాస్త
థావిధాస్సర్గాద్యాస్సర్గాదిహేతుభూతాభావశక్తయస్స్వభావసిద్ధాశ్శక్తయస్సంత్యేవ- పావకస్యదాహక
త్వశక్తివత్ అతోగుణాదిహీనస్యాప్యచింత్యశక్తిమత్త్వాత్ బ్రహ్మణస్సర్గాదికర్తృత్వంఘటతఇత్యర్థః- తథాచ
శ్రుతిః- నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతేనతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే-పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే- స్వాభావి
కీజ్ఞానబలక్రియాచ - మాయాంతుప్రకృతింవిద్యాన్మాయినంతుమహేశ్వరమిత్యాది - యద్వైవంయోజనా - సర్వే
షాంభావానాంపావకస్యోష్ణతాశక్తివదచింత్యజ్ఞానగోచరాఃశక్తయస్సంత్యేవ - బ్రహ్మణఃపునస్తాస్స్వభావభూ
తాస్స్వరూపాదభిన్నాశ్శక్తయః॥శ్రు॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతఇత్యాదిశ్రుతేః- అతోమణిమంత్రాదిభిర
గ్న్యుష్ణ్యవన్నకేనచిద్విహంతుంశక్యతే - అతఏవతస్యనిరంకుశమైశ్వర్యం - తథాచశ్రుతిః॥ సవాఅయమాత్మా
సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానస్సర్వస్యాధిపతిరిత్యాది - తపతాంశ్రేష్ఠేతిసంబోధయన్తవాపితపశ్శక్తిస్సవసంవేద్యేతి
సూచయతి- యతఏవం- తతోబ్రహ్మణోహేతోస్సర్గాద్యాభవంతి- నాత్రకాచిదనుపపత్తిరిత్యర్థః॥ ౨॥ తదేవం
బ్రహ్మణస్సర్గాదికర్తృత్వముపపాద్య- ప్రస్తుతంబ్రాహ్మంసర్గమనువర్ణయితుమాహ॥తన్నిబోధేతి॥ ౩॥ నను
నారాయణాఖ్యఏవచేత్ బ్రహ్మకథంతర్హి హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ఇత్యాదిశ్రుతిభిస్తస్యోత్పత్తిరుచ్యతే

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ధీనశరీరపరిగ్రహోహి ముఖ్యోత్పత్తిః కించ రాత్రౌ నారాయణే ప్రవేశేన నారాయణాఖ్యో బ్రహ్మా ప్రతికల్పము
త్పన్న ఇత్యుపచారత ఉచ్యతే ద్విపరార్ధకాలావస్థాయిత్వేన నిత్యత్వాత్తస్య స్వేచ్ఛాగృహీతశరీరస్యాపి కాదాచి
త్కత్వసామ్యాదుత్పన్నత్వోపచారః - రాత్రౌ నారాయణత్వం బ్రహ్మణః కౌర్మే ఉక్తం ॥ శ్లో॥ తతోవతీర్య విశ్వా
త్మా దేహమావిశ్య చక్రిణః- అవాప వైష్ణవీం నిద్రామేకీభూయాథ విష్ణునేతి ॥ ౪॥ నిజేనేతి॥ బ్రాహ్మేణ మానేన కాల
పరిమాణేన సర్వసంసార్యాయుషోధికత్వాత్తస్యాయుః పరమిత్యుచ్యతే ॥ ౫॥ కాలేత్యాది॥ తేన కాలేన తస్య బ్ర
హ్మణః పరిణామోపపాదనం .. నాశరూపస్య పరిణామస్యోపపాదనం నిర్వర్తనం నిబోధ పరిమాణోపపాదనమితి
పాఠే బ్రహ్మాదీనాం జీవనే ఇయత్తాక్లృప్తిః ॥ ౬॥ అన్యేషామితి॥ అన్యేషాం చైవ పరిణామోపపాదనమితి శేషః ॥ ౭॥
కాలస్వరూపమాహ కాష్ఠేత్యాదినా॥ కాష్ఠేతి మౌహూర్తికో విధిః ముహూర్తప్రకారః ॥ ౮॥ తావదితి॥ యద్య
పి త్రింశన్ముహూర్తైః సావనోహోరాత్రః - శుక్లకృష్ణద్విపక్షాత్మకశ్చాంద్రో మాసః - అయనద్వయాత్మకశ్చ సౌ
రోబ్దః - తథాపి సౌరాబ్దైరేవ యుగవ్యవహారాద్దినమాసయోరపి సౌరత్వమేవాత్రోపలక్ష్యం ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥

తేవిద్వన్నిత్యఏవోపచారతః ॥ ౪॥ నిజేన తస్య మానేన ఆయుర్వర్షశతం స్మృతమ్ । తత్పరాఖ్యం
తదర్ధం చ పరార్ధమభిధీయతే ॥ ౫॥ కాలస్వరూపం విష్ణోశ్చ యన్మయోక్తం తవానఘ । తేన తస్య
నిబోధ త్వం పరిమాణోపపాదనమ్॥ ౬॥ అన్యేషాం చైవ జంతూనాం చరాణామచరాశ్చ యే। భూభూ
భృత్సాగరాదీనామశేషాణాం చ సత్తమ॥ ౭॥ కాష్ఠా పంచదశాఖ్యాతా నిమేషా మునిసత్తమ। కాష్ఠా
త్రింశత్కలా త్రింశత్కలా మౌహూర్తికో విధిః ॥ ౮॥ తావత్సంఖ్యైరహోరాత్రం ముహూర్తైర్
మానుషం స్మృతమ్ । అహోరాత్రాణి తావంతి మాసః పక్షద్వయాత్మకః ॥ ౯॥ తైష్షడ్భిరయనం వ
ర్షం ద్వేయనే దక్షిణోత్తరే । అయనం దక్షిణం రాత్రిర్దేవానాముత్తరం దినమ్॥ ౧౦॥ దివ్యైర్వర్ష
సహస్రైస్తు కృతత్రేతాదిసంజ్ఞకమ్ । చతుర్యుగం ద్వాదశభిస్తద్విభాగం నిబోధ మే ॥ ౧౧॥ చత్వారి
త్రీణి ద్వే చైకం కృతాదిషు యథాక్రమమ్। దివ్యాబ్దానాం సహస్రాణి యుగేష్వాహుః పురావిదః॥ ౧౨॥

తత్రాహ॥ ఉత్పన్న ఇతి॥ ఉపచారతః స్వేచ్ఛయా ఆవిర్భావస్యాప్యుత్పత్తిసాదృశ్యాదౌపచారికమేవ॥౪॥ తస్యాయుర్మా
నమాహ॥ నిజేనేతి॥ నిజేన స్వకీయేన వక్ష్యమాణేన వర్షశతం స్మృతం- పరాఖ్యం సర్వాతిశాయిత్వాత్ ॥౫॥ కాలేతి॥ తేన
కాలేన తస్య బ్రహ్మణః అన్యేషాం చ పరిమాణస్య జీవనకాలస్యోపపాదనం సంపాదనం నిబోధ- పాఠాంతరే పరిణామ
స్యావసానస్యోపపాదనమిత్యర్థః॥ ౬॥ అన్యేషామితి॥ అచరాశ్చ యే తేషామపీతి శేషః॥౭॥ తదేవం నిమేషాదిక్రమేణ ని
రూపయతి కాష్ఠేత్యాదినా అక్షిపక్ష్మనిక్షేపోపలక్షితః కాలో నిమేషః- పంచదశ నిమేషాః ఏకా కాష్ఠోక్తా- త్రింశత్కాష్ఠా
ఏకా కలా- త్రింశత్కలా మౌహూర్తికో విధిః ముహూర్తమానప్రకారః॥౮॥ తావదితి॥ తావత్సంఖ్యైస్త్రింశత్సంఖ్యా
కైర్ముహూర్తైః తావంతి త్రింశదహోరాత్రాణీతి లౌకికస్సావనో మాస ఉక్తః॥ పక్షద్వయాత్మక ఇతి చాంద్రో మాస
ఉక్తః॥ శ్లో॥ దర్శావధిం మాసముశంతి చాంద్రమితి స్మృతేః॥౯॥ సౌరైర్మాసైరయనప్రకారమాహ॥ తైరితి॥ తచ్ఛబ్దేన
చాంద్రైరదూరవిప్రకర్షాత్ సౌరా మాసా లక్ష్యంతే- సూర్యస్య మేషాద్యేకైకరాశిభాగస్సౌరో మాసః- తైష్షడ్భి
రయనం- ద్వేయనే ఇత్యార్షస్సంధిః- అతః పరం దివ్యమానమాహ- అయనమిత్యాదినా- దక్షిణాయనం దేవానాం
రాత్రిః ఉత్తరాయణం దినం- ఏవంభూతైష్షష్ట్యుత్తరత్రిశతాహోరాత్రైర్దేవానాం వర్షమితి ద్రష్టవ్యం ॥ ౧౦॥ వర్షై
ర్దివ్యైరితి॥ దివ్యైర్ద్వాదశభిర్వర్షసహస్రైశ్చతుర్యుగమిత్యన్వయః॥ ౧౧॥ చత్వారీతి॥ యథా
క్రమం కృతయుగే చత్వారి సహస్రాణి- త్రేతాయాం త్రీణి - ద్వాపరే ద్వే సహస్రే- కలావేకం సహస్రమితి ॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ చతుర్యుగాణామితి॥ సాధికా-కించిదూనత్రిచత్వారింశచ్ఛతాదికంపంచసహస్రందివ్యాబ్దానామధికం- అవశిష్టచతుర్యుగషట్కస్యదివ్యాబ్దసహస్రాణాంచతుర్దశాంశః ప్రత్యేకంచతుర్యుగాణామేకసప్తతేరధికఇత్యర్థః- తేనసహితాసాధికా- సురాదీనాంఇంద్రసప్తర్షిమనుతత్పుత్రాణాం॥ ౧౮॥ మన్వంతరేదేవసంవత్సరసంఖ్యామాహ॥ అష్టావితి॥ అధికంవినేతివక్ష్యతితదత్రాపిసంబధ్యతే॥ ౧౯॥ తస్మిన్మానుషసంవత్సరసంఖ్యామాహ॥ త్రింశదితి॥౨౦॥ వింశతిరితి॥అధికంవినామన్వంతరస్యమానుషైర్వర్షైస్సేయంసంఖ్యేత్యన్వయః॥౨౧॥చతుర్దశగుణఇతి॥ బ్రాహ్మఇః బ్రహ్మణోగ్రసనాద్బ్రాహ్మః- నిమిత్తంతత్రయచ్ఛేతఇతినైమిత్తికత్వంవక్ష్యతి॥ ౨౨॥ ౨౩॥

తత్ప్రమాణైశ్శతైస్సంధ్యాపూర్వాతత్రాభిధీయతే। సంధ్యాంశశ్చాపితత్తుల్యోయుగస్యానంతరో
హిసః॥ ౧౩॥ సంధ్యాసంధ్యాంశయోరంతర్యఃకాలోమునిసత్తమ। యుగాఖ్యస్సతువిజ్ఞేయఃకృతత్రే
తాదిసంజ్ఞితః॥ ౧౪॥ కృతంత్రేతాద్వాపరశ్చకలిశ్చేతిచతుర్యుగమ్। ప్రోచ్యతేతత్సహస్రంచబ్రహ్మ
ణోదివసంమునే॥ ౧౫॥ బ్రహ్మణోదివసేబ్రహ్మన్మనవస్తుచతుర్దశ। భవంతిపరిణామంచతేషాం
కాలకృతంశృణు॥ ౧౬॥ సప్తర్షయస్సురాశ్శక్రోమనుస్తత్సూనవోనృపాః। ఏకకాలేహిసృజ్యంతే
సంహ్రియంతేచపూర్వవత్ ॥ ౧౭॥ చతుర్యుగాణాంసంఖ్యాతాసాధికాహ్యేకసప్తతిః ।. మన్వంత
రంమనోఃకాలస్సురాదీనాంచసత్తమ ॥ ౧౮॥ అష్టౌశతసహస్రాణిదివ్యయాసంఖ్యయాస్మృతమ్।
ద్విపంచాశత్తథాన్యానిసహస్రాణ్యధికానితు॥౧౯॥ త్రింశత్కోట్యస్తుసంపూర్ణాస్సంఖ్యాతాస్సం
ఖ్యయాద్విజ। సప్తషష్టిస్తథాన్యానినియుతానిమహామునే ॥ ౨౦॥ వింశతిశ్చసహస్రాణికాలోయమ
ధికంవినా। మన్వంతరస్యసంఖ్యేయంమానుషైర్వత్సరైర్ద్విజ॥ ౨౧॥ చతుర్దశగుణోహ్యేషకాలో
బ్రాహ్మమహస్స్మృతమ్ । బ్రాహ్మోనైమిత్తికోనామతస్యాంతేప్రతిసంచరః ॥ ౨౨॥ తదాహిద
హ్యతేసర్వంత్రైలోక్యంభూర్భువాదికమ్ । జనంప్రయాంతితాపార్తామహర్లోకనివాసినః॥ ౨౩॥

తత్ప్రమాణైరితి॥ తత్ప్రమాణైస్తేషాంసహస్రాణాంయత్ప్రమాణంచత్వారిత్రీణిద్వేచైకమిత్యుక్తంతత్ప్రమాణైస్తత్సంఖ్యైశ్శతైఃపరిమితాయుగస్యపూర్వభావినీసంధ్యోచ్యతే - తావానేవయుగానంతరభావిసంధ్యాంశః- ఏతచ్చతుర్యుగవ్యవస్థార్థముక్తం-తథాచశుకః॥శ్లో॥ సంధ్యాంశయోరంతరేణయఃకాలశ్శతసంఖ్యయోః-తదేవాహుర్యుగంతద్జ్ఞాయత్రధర్మోవిధీయతఇతి- తదేవంయుగానాందశసహస్రాణివర్షాణితత్పూర్వోత్తరభావినాంసంధ్యాంశానాంశతైర్ద్విసహస్రే-ఏవంద్వాదశభిర్వర్షసహస్రైశ్చతుర్యుగమితిసిద్ధం॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥ మన్వంతరమానంవక్తుమాహ॥బ్రహ్మణఇతి॥ ౧౬॥ సప్తర్షయఇతి॥ తత్సూనవఏవనృపాః- ఏకకాలేహిసృజ్యంతే అధికారిణఃక్రియంతే-సంహ్రియంతేఅంతేనిరధికారాఃక్రియంతఇత్యర్థః॥ ౧౭॥ చతుర్యుగాణామితి॥ సాధికేత్యత్రశ్లోకాః॥ ద్విచత్వారింశతాయుక్తశతేనాభ్యధికాస్తథా। దివ్యాబ్దాఃపంచసహస్రామాసాదశదినాష్టకం-చతుర్యామాముహూర్తౌద్వావష్టావపికలాస్తతః।కాష్ఠాస్సప్తదశద్వాచనిమేషాతదనంతరం।దైవస్యైకనిమేషస్యసప్తమోభాగఇష్యతే। మానుషాబ్దాస్తులక్షాణిసార్ధాన్యష్టాదశతత్పరం। సహస్రమష్టవింశత్యాయుతాచాబ్దచతుశ్శతీ। పంచవింశత్యహోరాత్రయుతామాసాశ్చషట్తథా।నాడ్యోద్వాదశతావత్యఃకలాశ్చతదనంతరం।ఏకవింశన్ముహూర్తాశ్చకలాద్వాదశతత్పరం। పంచవింశతికాష్ఠాశ్చనిమేషాదశసాధికాఇతి॥ చతుర్యుగసహస్రప్రమాణస్యబ్రహ్మదినస్య చతుర్దశధావిభాగప్రతిభాగమేకసప్తతిశ్చతుర్యుగాణిభవంతి- అవశిష్యతేచతుర్యుగషట్కం- తస్యచతుర్దశాంశోయథావత్ గణితఃప్రతిమన్వంతరమేకసప్తతేరధికఇత్యర్థః-సురాదీనాంచ॥ శ్లో॥ సప్తర్షయస్సురాశ్శక్రఇత్యనేనపూర్వోక్తానాంమన్వంతరాధికారిణాం॥ ౧౮॥౧౯॥ తమేవమన్వంతరకాలంమానుషాబ్దైర్గణయతిత్రింశత్కోట్యఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥త్రింశత్కోట్యఇతి॥నియుతానిలక్షాణి॥౨౦॥ వింశతిరితి॥ పూర్వోక్తమధికంకాలంవినా॥ ౨౧॥ చతుర్దశగుణఇతి॥ బ్రాహ్మోనైమిత్తికః బ్రహ్మనిద్రానిమిత్తః- ప్రతిసంచరఃప్రళయః ॥ ౨౨॥ తదేతిభూర్భువాదికమిత్యార్షస్సంధిః ॥ ౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏకార్ణవ ఇతి॥ త్రైలోక్యగ్రాససమయే భగవదనుప్రవేశాతిశయాత్ బృంహితః - జ్ఞానబృంహిత ఇతి పాఠే తత్తజ్జీవకర్మవాసనాజ్ఞానబృంహితః- శ్రీజన్మరహస్యే-పరశురామాదివత్ బ్రహ్మణోవతారత్వవచనాద్భగవచ్చేష్టాయా ఏవోద్భూతత్వాచ్చ తస్య భోగిశయనవచనమవిరుద్ధం-అవతారత్వే హి యోగిచింత్యత్వం యుజ్యతే- బలభద్రాదివత్ - అత్రాపి॥ శ్లో॥ విష్ణుర్బ్రహ్మస్వరూపేణ స్వయమేవ వ్యవస్థిత ఇత్యుక్తం- యద్వా॥ శ్లో॥ యథా సుష్వాప భగవానప్ఛయ్యామేక ఏవ హీత్యత్ర అప్ఛయ్యావచనం భోగిశయ్యావ్యవధానసహం - యథాచ ॥ శ్లో॥ క్షీరోదే వసతి ప్రభురిత్యత్ర క్షీరోదవాసః శ్రీమదాయతనదివ్యమంటప యోగపీఠాదివ్యవధానసహః ఏవం బ్రహ్మభోగిశయ్యాగత ఇత్యత్రాపి నాభీసరోరుహావ్యవధానసహం- తథాచ శ్రీవిష్ణుధర్మే॥ శ్లో॥ ఏకార్ణవే జగత్యస్మిన్ బ్రహ్మణ్యమితతేజసి- కృష్ణనాభిహ్రదోద్భూతకమలోదరశాయిని - సంహృత్య విశ్వం జలశాయినే చ నమో నమః కైటభనాశనాయ- స్వనాభిపద్మోదరశాయినే చ బ్రహ్మస్వరూపోపగతాయ దేవ- స్వనాభికమలోద్భూతకమలోదరశాయిన ఇతి చ- భగవతో జలశాయిత్వం బ్రహ్మణః పద్మోదరశాయిత్వం చోక్తం- తథాచ శ్రీహరివంశే- పూర్ణే యుగసహస్రే ఇత్యారభ్య కల్పక్షయే బ్రహ్మణా సహ దేవానాం భగవదనుప్రవేశముక్త్వా ॥ శ్లో॥ సహస్రశీర్షా పురుషో రుక్మవర్ణస్త్వతీంద్రియః- సుష్వాప సలిలే తస్మిన్నితి భగవత్సలిలశాయిత్వముక్త్వా॥ శ్లో॥ బ్రహ్మా తు సలిలే తస్మిన్ జ్యోతిర్భూత్వా చచార హ।నిశాయామివ ఖద్యోతః ప్రావృట్కాలే తతస్తతః ఇతి బ్రహ్మణస్సలిలోపలక్షితే పద్మే శయనముక్తం॥౨౪॥ జనస్థైరితి॥ తాం బ్రాహ్మీం రాత్రిం నైరంతర్యేణ శేతే- సృజతే పునః- త్రైలోక్యమితి శేషః ॥ ౨౫॥ ఉక్తమర్థం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్యనేన పూర్వోక్తా బ్రహ్మదివససంఖ్యా వివక్షితా- తస్య వర్షాణాం శతం పరమాయుస్తస్యాయుషః పరమితి సంజ్ఞేత్యర్థః॥ ౨౬॥ ఏకమితి॥ పరార్ధం పరస్యార్ధమిత్యర్థః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజపాదారవిందభృంగాయమాణ శ్రీవిష్ణుచిత్తవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమేంశే- తృతీయోధ్యాయః. **************

ఏకార్ణవే తు త్రైలోక్యే బ్రహ్మా నారాయణాత్మకః । భోగిశయ్యాంగతశ్శేతే త్రైలోక్యగ్రాసబృం
హితః॥ ౨౪॥ జనస్థైర్యోగిభిర్దేవః చింత్యమానోబ్జసంభవః । తత్ప్రమాణాం హి తాం రాత్రిం తదం
తే సృజతే పునః ॥ ౨౫॥ ఏవం చ బ్రహ్మణో వర్షమేవం వర్షశతం తు తత్ । శతం హి తస్య వర్షాణాం
పరమాయుర్మహాత్మనః॥౨౬॥ ఏకమస్యవ్యతీతం తు పరార్ధం బ్రహ్మణోనఘ। తస్యాంతేభూన్మహాకల్పః
పాద్మ ఇత్యభివిశ్రుతః॥ ౨౭॥ ద్వితీయస్య పరార్ధస్య వర్తమానస్య వై ద్విజ। వారాహ ఇతి కల్పోయం
ప్రథమః పరికీర్తితః॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమేంశే- తృతీయోధ్యాయః. ***********

ఏకార్ణవ ఇతి॥ భోగీ శేషస్స ఏవ శయనం తద్గతస్సన్ శేతే- త్రైలోక్యగ్రాసేన బృంహితః సంవృద్ధ ఇవ- యథా హి కశ్చిద్బహు భోజ్యం సంపాద్య యావత్తృప్తి భుక్త్వా తత్సంపాదనరక్షణాదిక్లేశం హిత్వా సుఖం శేతే-తద్వదిత్యర్థః-జ్ఞానబృంహిత ఇతి పాఠే త్రైలోక్యస్థైర్జ్ఞానమయైర్జీవైర్బృంహితః ప్రాజ్ఞావస్థాయాం సమృద్ధజ్ఞానానంద ఇత్యర్థః॥ ౨౪॥ జనస్థైరితి॥ జనస్థైశ్చింత్యమానః - మహర్లోకస్థానామపి తదా తత్రైవ గతత్వాత్- తత్ప్రమాణాం బ్రహ్మాహః పరిమితాం తాం రాత్రిం- నైరంతర్యేణ శేత ఇతి పూర్వేణ సంబంధః ॥ ౨౫॥ ఎవమితి॥ ఎవంభూతైరహోరాత్రైః పక్షమాసాదికల్పనయా వర్షం॥ ౨౬॥ ఏకమితి॥ మహాకల్ప ఇతి అవాంతరకల్ప ఏవ పుష్కరప్రాదుర్భావాదిగుణైర్మహత్త్వాన్మహాకల్ప ఇత్యుచ్యతే ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే - తృతీయోధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ అథపాద్మకల్పకథావిషయాద్బ్రహ్మప్రోక్తాత్పాద్మపురాణాదనంతరం వారాహకల్పవృత్తాంతవిషయమిదం వైష్ణవంపురాణమితిదర్శయితుం ప్రాక్పరార్ధేప్రవృత్తపాద్మంకల్పమనూద్య వరాహకల్పవృత్తాంతంప్రస్తౌతి॥ అతీతకల్పేతి॥ తథోక్తంమాత్స్యే॥ శ్లో॥ ఏతదేవచవైబ్రాహ్మంపాద్మేకల్పేజగద్ధితం- సర్వభూతాత్మకంయత్తత్పాద్మమిత్యుచ్యతేబుధైః- వరాహకల్పవృత్తాంతమధికృత్యపరాశరః- యాన్ప్రాహధర్మానఖిలాంస్తదుక్తంవైష్ణవంవిదురితి- సత్త్వోద్రిక్తఃభగవదనుప్రవేశాతిశయాత్- తస్యైవవరాహాద్యవతారప్రసిద్ధేః॥౩॥౪॥ అత్రబ్రహ్మనారాయణయోఃస్వరూపైక్యశంకాయామన్వాదయస్తయోర్భేదపరం నారాయణవిషయంశ్లోకముదాహరంతీత్యాహ॥ ఇమంచేతి॥౫॥తమేవశ్లోకందర్శయతి॥ఆపఇతి॥ప్రాదురాసీత్తమోనుదఇతిప్రకృతేఃపరమకారణభూతోభగవాన్ అవినాశిత్వేననరఇత్యుచ్యతే-తత్సృష్టాఃఆపోనారాః- అప్శబ్దఃసృజ్యతత్త్వాంతరప్రదర్శనపరః॥శ్లో॥నరాజ్జాతానితత్త్వానినారాణీతితతోవిదుః। తాన్యేవచాయనంతస్యతేననారాయణస్స్మృతఇత్యాదిదర్శనాత్-అస్యాయనమనుప్రవిష్టస్యశరీరం॥శ్లో॥యదంబువైష్ణవఃకాయఇతివక్ష్యతి-పూర్వంబ్రహ్మసృష్టేఃప్రాక్-కారణభూతేభగవతినారాయణశబ్దనిర్వచనాత్తస్యకార్యభూతాత్ బ్రహ్మణోభేదఇతిభావః॥ ౬॥ తోయాంతామితి॥తోయాంతాంసమహీమితిపాఠాంతరం- తోయమేనాంతోనాశోయస్యాస్తాం- అనుమానాత్- సోపశ్యత్పుష్కరపర్ణమితిపుష్కరపర్ణలింగదర్శనాత్ జ్ఞాత్వా- నారాయణమూర్తిరన్యాంమత్స్యకూర్మాదికాంస్వతనుంయథాపురాఅకరోత్ తథావారాహంరూపమా

శ్రీమైత్రేయః॥ బ్రహ్మనారాయణాఖ్యోసౌకల్పాదౌభగవాన్ యథా।ససర్జసర్వభూతానితన్మేవద
మహామునే॥౧॥శ్రీపరాశరః॥ ప్రజాస్ససర్జభగవాన్ బ్రహ్మనారాయణాత్మకః।ప్రజాపతిపతిర్దేవోయ
థాతన్మేనిశామయ॥ ౨॥ అతీతకల్పావసానేనిశాసుప్త్యోత్థితఃప్రభుః।సత్త్వోద్రిక్తస్తదాబ్రహ్మశూన్యం
లోకమవైక్షత॥ ౩॥ నారాయణఃపరోచింత్యఃపరేషామపిసప్రభుః। బ్రహ్మస్వరూపీభగవాన్ అనాది
స్సర్వసంభవః॥౪॥ ఇమంచోదాహరంత్యత్రశ్లోకంనారాయణంప్రతి।బ్రహ్మస్వరూపిణందేవంజగతః
ప్రభవాప్యయమ్॥౫॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః। అయనంతస్యతాఃపూర్వంతేననా
రాయణస్స్మృతః॥౬॥తోయాంతస్థాంమహీంజ్ఞాత్వాజగత్యేకార్ణవేప్రభుః।అనుమానాత్తదుద్ధారం

పూర్వోపక్షిప్తమేవబ్రాహ్మంసర్గంప్రసక్తానుప్రసక్తాంతరితంశ్రోతుకామోమైత్రేయఃపృచ్ఛతి॥ బ్రహ్మేతి॥ ౧॥ ౨॥ ప్రతిజ్ఞాతంప్రజాసర్గంనిరూపయిష్యన్ - ప్రథమంతదాధారభూతాయాభూమేరుద్ధారంవక్తుమాహ॥ అతీతకల్పేత్యాదినా॥నిశాయాంసుప్తిఃప్రస్వాపస్తస్మాదుత్థితః-సత్త్వోద్రిక్తః-దృశ్యతేహి-నిద్రావసానేప్రబుద్ధానాం ప్రసన్నకరణత్వలక్షణస్సత్త్వాతిశయః॥౩॥ నారాయణఇతి॥సర్వసంభవఃవిశ్వస్రష్టా॥౪॥ బ్రహ్మణోనారాయణసంజ్ఞాంవ్యుత్పాదయతిఇమంచేత్యాదినాఇమంచేతి॥బ్రహ్మస్వరూపిణంనారాయణంప్రతి॥ ౫॥ ఆపఇతి॥బ్రహ్మస్వరూపోస్మిన్నర్థేనరఃపురుషోత్తమఃతస్మాజ్జాతాఆపోనారాః-తదుక్తం॥శ్లో॥తాస్వవాత్సీత్స్వసృష్టాసుసహస్రంపరివత్సరాన్ తేననారాయణోనామయథాపఃపురుషోద్భవాఇతి॥౬॥తతఃకిమతఆహ॥తోయాంతేత్యాదిఈషత్పాదోనద్వాభ్యాం॥ తోయాంతస్థామితి॥ తోయస్యోపరిపుష్కరపర్ణందృష్ట్వాతదధిష్ఠానానుమానాత్తోయస్యాంతర్మహీంజ్ఞాత్వా-తదుద్ధారంకర్తుమిచ్ఛన్ నారాయణోన్యాంతనుంతదుద్ధారయోగ్యామకరోదిత్యన్వయః - పురాయథామత్స్యకూర్మాదికాంతనుంకల్పాదిషుతత్తత్కార్యార్థమకరోత్-తథాచశ్రుతిః- సోపశ్యత్పుష్కరపర్ణంతిష్ఠత్-సోమన్యత- అస్తివైతత్-యస్మిన్నిదమధితిష్ఠతీతి- సవరాహోరూపంకృత్వోపన్యమజ్జత్-సపృథివీమధఆర్ఛత్ ఇత్యాది-అథవారాహంవపురా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఉత్కృష్టనికృష్టయోరాత్మభూత- వషట్కారః అస్తుశ్రౌషడిత్యాదిమంత్రః ॥ ౨౨॥ త్వమితి॥ యజ్ఞపురుషః యజ్ఞాధిదేవతా- తారాఃకృత్తికాద్యాః॥ నక్షత్రాణిదేవగృహాః॥ ౨౩॥ మూర్తామూర్తమితి॥మూర్తంసర్వగతంద్రవ్యం- దృశ్యంప్రత్యక్షం॥౨౪॥ఏవమితి॥ పరిఘుర్ఘురమితివరాహజాతిధ్వన్యనుకృతిః-గర్జనంస్తోత్రానుమోదనప్రకారః॥౨౫॥ తతఇతి॥ స్ఫుటంవికసితం- నీలోత్పలపత్రవత్ స్నిగ్ధశ్శ్యామః ॥ ౨౬॥ ఉత్తిష్ఠతేతి॥ తత్సంప్లవాంభ ఇతిపాఠాంతరం- తత్సంప్లవాంభః తదభిషేకజలం - భగవన్ముఖ నిశ్వాసస్య వేదమయత్వాత్తత్ప్రేరితశీకరస్పర్శాదతిపావనత్వం॥ శ్రు ॥ అస్యవాఏతస్య మహాభూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ఇత్యాదిశ్రుతేః - అంభోవిశేషణంవా పవిత్రతాపదమితి॥ ౨౭॥ ప్రయాంతీతి॥ వరాహస్యఖురాగ్రేణవిక్షతేవివిధేణరసాతలేసతిఅధఃఅండకటాహేప్రయాంతిస్మ- కృతశబ్దసంతతీతిక్రియావిశేషణం- తథాశ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరేగంగావ్యాప్తాపాతాళాన్యధికృత్యోక్తం॥శ్లో॥ రాక్షసభయాదధోయాతారౌద్రంతేజస్సుదారణం।తత్రాప్యవిలయంయాతావారాహంలోకమాగతా। వారాహలోకేబ్రహ్మాండమధ్యోర్ధ్వేభిన్నవాక్ హరిః । ఛిద్రేణతేనసాదేవీస్వాంయోనింపునరాగతేతి ॥ ౨౮॥ ఉత్తిష్ఠతఇతి॥ రోమాంతరస్థామునయఇతిజనలోకంయావత్తావద్రోమప్రసారణాదితిభావః- స్తువంతిస్మేతి శేషః॥ ౨౯॥ తమితి॥ తోషపరీతచేతసః తోషేణఆనందేనపరీతానివ్యాప్తానిచేతాంసిమనాంసియేషాంతే- అతినమ్రకంధరాః ప్రీతిభారేణ- ధీరతరోద్ధతేక్షు

జయయజ్ఞపతేనఘ।త్వంయజ్ఞస్త్వంవషట్కారస్త్వమోంకారస్త్వమగ్నయః ॥ ౨౨॥ త్వంవేదాస్త్వం తదంగానిత్వంయజ్ఞపురుషోహరే।సూర్యాదయోగ్రహాస్తారానక్షత్రాణ్యఖిలానిచ॥౨౩॥ మూర్తామూర్తమదృశ్యంచదృశ్యంచపురుషోత్తమ।యచ్చోక్తంయచ్చనైవోక్తంమయాత్రపరమేశ్వర॥తత్సర్వంత్వంనమస్తుభ్యంభూయోభూయోనమోనమః॥౨౪॥శ్రీపరాశరః॥ ఏవంసంస్తూయమానస్తుపృథివ్యాపృథివీధరః।సామస్వరధ్వనిశ్శ్రీమాన్ జగర్జపరిఘుర్ఘురమ్॥౨౫॥తతస్సముత్క్షిప్యధరాంస్వదంష్ట్రయామహావరాహస్స్ఫుటపద్మలోచనః। రసాతలాదుత్పలపత్రసన్నిభస్సముత్థితోనీలఇవాచలో మహాన్॥౨౬॥ ఉత్తిష్ఠతాతేనముఖానిలాహతంతత్సంభవాంభోజనలోకసంశ్రయాన్।సనందనాదీనపకల్మషాన్మునీంశ్చకారభూయోపిపవిత్రతాపదమ్॥ ౨౭॥ ప్రయాంతితోయానిఖురాగ్రవిక్షతేరసాతలేధఃకృతశబ్దసంతతి । శ్వాసానిలాస్తాఃపరతఃప్రయాంతిసిద్ధాజనేయేనియతంవసంతి ॥ ౨౮॥ఉత్తిష్ఠతస్తస్యజలార్ద్రకుక్షేర్మహావరాహస్యమహీంవిగృహ్య। విధూన్వతోవేదమయంశరీరంరోమాంతరస్థామునయస్తువంతి॥ ౨౯॥ తంతుష్టువుస్తోషపరీతచేతసోలోకేజనేయేనివసంతియోగినః।సనందనా

తదాత్మన్ తద్రూప-యజ్ఞఫలదస్త్వం-వషట్కారఃవషడితిమంత్రస్తద్వాచ్యోవా॥౨౨॥ త్వమితి॥ యజ్ఞపురుషోయజ్ఞమూర్తిఃయజ్ఞారాధ్యోవా- తారాఃఅశ్విన్యాద్యాః- అన్యానినక్షత్రాణి- విపరీతంవా- ఉభయథాపిప్రయోగదర్శనాత్॥ ౨౩॥ మూర్తామూర్తమితి॥ మూర్తంసర్వగతంద్రవ్యం- కఠినంవా- అదృశ్యమప్రత్యక్షం- తేననమోనమః- భూయోభూయఇత్యాదరార్థః॥౨౪॥ ఏవమితి॥ సామస్వరఏవధ్వనిర్యస్యసః- ఇదానీంవారాహరూపమనుకృత్యపరిఘుర్ఘురంతద్గీత్యనుకృతం- జగర్జవ్యనదత్॥ ౨౫॥ తతఇతి॥ ఉత్క్షిప్యఉద్ధృత్య- స్ఫుటేవికసితేపద్మేఇవలోచనేయస్యసః- ఉత్పలపత్రసన్నిభఃఉత్పలపత్రస్నిగ్ధశ్యామః॥ ౨౬॥ ఉత్తిష్ఠతేతి॥ నిష్కల్మషానపితాన్ మునీన్ భూయోపిపవిత్రతాపదంచకార - ప్రక్షాళయామాసేతిపాఠాంతరే- ప్రకర్షేణక్షాళయామాస అతినిర్మలానకరోత్॥ ౨౭॥ ప్రయాంతీతి॥ వరాహస్యఖురాగ్రేణవిక్షతేవివిధేణరసాతలేసతి- తేనద్వారేణ- అధస్తాత్తోయానిప్రయాంతి- కథం- కృతాశబ్దసంతతిః మహాఘోషోయథాభవతితథా- సప్తమ్యంతపాఠేకృతాశబ్దసంతతిర్యస్మిన్ రసాతలేతస్మిన్నధః ప్రయాంతీత్యర్థః - శ్వాసానిలేనఅస్తాఃక్షిప్తాః-జనేజనలోకే ॥ ౨౮॥ ఉత్తిష్ఠతఇతి॥ విగృహ్యావిశేషేణగృహీత్వా- రోమాంతరస్థామునయఇతిజనలోకంయావత్తావద్రోమప్రసారణాదితిభావః॥౨౯॥ తమితి॥తోషేణపరీతంవ్యాప్తం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స్థితస్తోయంప్రవివేశేత్యన్వయః॥౭॥౮॥వేదేతి॥వేదయజ్ఞమయంరూపం- వేదయజ్ఞమయత్వేననిరూపణీయం- వేదవైదికధర్మైర్భూర్ధార్యతఇతిభావః-స్థితౌస్థితఃస్థితినిమిత్తమాస్థితః-స్థిరాత్మారక్షణేస్థిరచిత్తః॥౯॥జనలోకేతి॥అభిష్టుతఃసృష్ట్యర్థముద్బోధితమహిమా-స్తూయమానాహిదేవతా-వీర్యేణవర్ధతఇతిన్యాయాత్॥౧౦॥౧౧॥నమఇతి॥ మాముద్ధరఅస్మాత్పాతాళాద్ధః-త్వత్తఉత్థితాఉత్పన్నా॥౧౨॥ త్వయేతి॥త్వన్మయాత్వన్మయీత్వదుపాదానా॥౧౩॥నమఇతి॥ పరమాత్మాత్మన్ పురుషాదిచతూరూపవిలక్షణస్వరూప - అవ్యయే - అనిరుద్ధాదయః పురుషాచ్యుతసత్యవాసుదేవాఖ్యాః॥౧౪॥త్వమితి॥ బ్రహ్మేత్యాదిబ్రహ్మవిష్ణురుద్రరూపధర॥ ౧౫॥సంభక్షయిత్వేతి॥ శేషేస్వపిషి॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ యత్కించిదితి॥మనసాగ్రాహ్యంసుఖాది-చక్షురాదిభిర్గ్రాహ్యంరూపాది- బుద్ధ్యాపరిచ్ఛేద్యంవ్యాప్తిసంబంధజ్ఞానాదినాప్రమాణాంతరపరిచ్ఛేద్యం॥ ౧౯॥ త్వన్మయేతి॥ మాధవీమాధవస్యేయమితిమాధవీ॥ ౨౦॥ జయేతి॥ అఖిలజ్ఞానమయసర్వజ్ఞస్థూలమయస్థూలంజగత్తన్మయ- వ్యక్తంమహదాదితన్మయ॥౨౧॥ పరాపరాత్మన్నితి॥ పరాపరాత్మన్

కర్తుకామఃప్రజాపతిః॥౭॥అకరోత్సవ్వతనూమన్యాంకల్పాదిషుయథాపురా।మత్స్యకూర్మాదికాంతద్వ
ద్వారాహంవపురాస్థితః॥౮॥వేదయజ్ఞమయంరూపంఅశేషజగతస్థ్సితౌ।స్థితఃస్థిరాత్మాసర్వాత్మాప
రమాత్మాప్రజాపతిః॥౯॥జనలోకగతైస్సిద్ధైస్సనకాద్యైరభిష్టుతః। ప్రవివేశతదాతోయమాత్మాధా
రోధరాధరః॥౧౦॥నిరీక్ష్యతంతదాదేవీపాతాళతలమాగతమ్।తుష్టావప్రణతాభూత్వాభక్తినమ్రావ
సుంధరా॥౧౧॥ పృథివ్యువాచ॥నమస్తేపుండరీకాక్షతుభ్యంశంఖగదాధర।మాముద్ధరాస్మాదద్యత్వం
త్వత్తోహంపూర్వముత్థితా॥౧౨॥త్వయాహముద్ధృతాపూర్వంత్వన్మయాహంజనార్దన।తథాన్యానిచ
భూతానిగగనాదీన్యశేషతః॥ ౧౩॥ నమస్తేపరమాత్మాత్మన్పురుషాత్మన్నమోస్తుతే। ప్రధానవ్యక్త
భూతాయకాలభూతాయతేనమః॥౧౪॥ త్వంకర్తాసర్వభూతానాంత్వంపాతాత్వంవినాశకృత్।
సర్గాదిషుప్రభోబ్రహ్మవిష్ణురుద్రాత్మరూపధృత్॥౧౫॥ సంభక్షయిత్వాసకలంజగత్యేకార్ణవీకృతే।
శేషేత్వమేవగోవిందచింత్యమానోమనీషిభిః॥౧౬॥ భవతోయత్పరంరూపంతన్నజానాతికశ్చన।అవ
తారేషుయద్రూపంతదర్చంతిదివౌకసః॥౧౭॥త్వామారాధ్యపరంబ్రహ్మయాతాముక్తింముముక్షవః।
వాసుదేవమనారాధ్యకోమోక్షంసమవాప్స్యతి॥౧౮॥ యత్కించిన్మనసాగ్రాహ్యంయద్గ్రాహ్యంచ
క్షురాదిభిః।బుద్ధ్యాచయత్పరిచ్ఛేద్యంతద్రూపమఖిలంతవ॥౧౯॥త్వన్మయాహంత్వదాధారాత్వత్సృ
ష్టాత్వత్సమాశ్రయా। మాధవీమితిలోకోయమభిధత్తేతతోహిమాం॥ ౨౦॥ జయాఖిలజ్ఞానమయజయ
స్థూలమయావ్యయ। జయానంతజయావ్యక్తజయవ్యక్తమయప్రభో॥౨౧॥పరాపరాత్మన్సర్వాత్మన్

స్థితస్సన్ తోయంప్రవివేశేత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౭॥ ౮॥ వేదేతి॥ వేదయజ్ఞమయంరూపమాస్థితః-యతఃఅశేషజగతఃస్థితౌస్థితః- వేదయజ్ఞాధీనత్వాజ్జగత్ స్థితేః॥ ౯॥ ౧౦॥ నిరీక్ష్యేతి॥తదా- వసుంధరాతదధిష్ఠాత్రీదేవీ-తంతుష్టావ॥ ౧౧॥ నమఇతి॥ అస్మాత్పాతాళతలాన్మాముద్ధర - త్వత్తోహేతోరహముత్థితాఉత్పన్నాఉద్గతా ॥ ౧౨॥ త్వయేతి॥ ఉపాదానకారణమపిమమచగగనాదీనాంచత్వమేవేత్యాహ - త్వన్మయేతి - త్వన్మయా ఉపాదాననిమిత్తత్వాదికంసాధయంతీ॥ ౧౩॥ పరబ్రహ్మస్వరూపేణపూర్వోక్తపురుషాదిచతూరూపేణప్రణమతి॥నమస్తఇతి॥ ౧౪॥ త్వమితిబ్రహ్మాదిరూపేణసృష్ట్యాదికర్తాత్వమితి- పాతాపాలకః॥ ౧౫॥ సంభక్షయిత్వేతి॥ శేషేశయనంకరోషీతి శేషః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ దివౌకసామపిముముక్షూణామపిత్వమేవభజనీయఇత్యాహ॥ త్వామితి॥ ఏవంబ్రహ్మమూర్తింత్వామేవారాధ్యముక్తింప్రాప్తాః॥ ౧౮॥ యత్కించిదితి॥ మనసాగ్రాహ్యంసంకల్ప్యం-బుద్ధ్యాచయత్పరిచ్ఛేద్యంఅధ్యవసాయ్యం॥౧౯॥ మమత్వదధీనత్వంలోకేప్రసిద్ధమేవేత్యాహ॥త్వన్మయేతి॥ త్వత్సమాశ్రయాత్వచ్ఛరణేత్యేతైర్హేతుభిః- తతఆరభ్యమామయంలోకోమాధవీంత్వదీయామభిధత్తే॥౨౦॥౨౧॥పరాపరాత్మన్నితి॥పరాపరంకారణంకార్యంచ-ఉచ్చనీచంవా-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ణం నిర్విశఙ్కో దారేక్షణమిత్యర్థః॥౩౦॥జయేతి॥ ఈశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం- కేశవేతి॥శ్లో॥ క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశో
హం సర్వదేహినామ్। ఆవాం తవాఙ్గే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనామవానితి మహాభారతే-ప్రసూత్యాదీనాం త్వమేవ
హేతుః- ఈశ్వరః నియన్తా- పరమం చ యత్పదం ముక్తస్వరూపం- తచ్చ త్వత్తో నాన్యత్- తత్పరమం పదం త్వమేవే
త్యర్థః తస్య త్వదధీనత్వాత్॥ ౩౧॥ పాదేష్వితి॥ యజ్ఞా అగ్నిష్టోమాద్యాః-చితయః కఙ్కచితాద్యాని చయనాని ఉత్తర
క్రతుమాత్రవేదిస్థానీయాని॥౩౨॥ విలోచన ఇతి॥ రాత్ర్యహనీ చన్ద్రార్కోపలక్షితౌ యజ్ఞీయకాలౌ- సర్వాస్పద
మితి పాఠే సర్వవర్ణాశ్రయత్వాత్సర్వాస్పదం బ్రహ్మ ప్రణవః-సటాః స్కన్ధరోమాణి॥౩౩॥ స్రుక్తుణ్డేతి॥ప్రాగ్వంశః
పత్నీశాలాయాః ప్రాగ్దేశః- సత్త్రాణి ఆసన్నోపాయచోదనాచోదితో యాగః- పూర్తం తటాకఖాతాది - ఇష్టం య
జ్ఞాది॥ ౩౪॥ పదక్రమేతి॥పదక్రమాభ్యాం ఆక్రాన్తం వ్యాప్తం-అనన్తం ఆద్యన్తశూన్యం-చ స్థితం- శబ్దబ్రహ్మేత్యర్థః- అక్షర

వ్యాహృతి నమ్రకన్ధరాధరాధరం తారతరోద్ధతేక్షణమ్ ॥ ౩౦॥ జయేశ్వరాణాం పరమేశ కేశవ ప్ర
భో గదాశఙ్ఖధరాసిచక్రభృత్ । ప్రసూతినాశస్థితిహేతురీశ్వర స్త్వమేవ నాన్యత్పరమం చ యత్ప
దమ్॥ ౩౧॥ పాదేషు వేదాస్తవ యూపదంష్ట్రిదన్తేషు యజ్ఞాశ్చితయశ్చ వక్త్రే। హుతాశజిహ్వోసిత
నూరుహాణి దర్భాః ప్రభో యజ్ఞపుమాంస్త్వమేవ॥౩౨॥విలోచనే రాత్ర్యహనీ మహాత్మన్ సర్వాత్మకం
బ్రహ్మపరం శిరస్తే।సూక్తాన్యశేషాణి సటాకలాపో ఘ్రాణం సమస్తాని హవీంషి దేవ॥౩౩॥స్రుక్తుణ్డ సామ
స్వరధీరనాద ప్రాగ్వంశకాయాఖిలసత్త్రసన్ధే।పూర్తేష్టధర్మశ్రవణోऽసి దేవ సనాతనాత్మన్ భగవన్
ప్రసీద ॥ ౩౪॥ పదక్రమాక్రాన్తభువం భవన్తమాదిస్థితం చాక్షర విశ్వమూర్తే। విశ్వస్య విద్మః పరమే

చేతో యేషాం తే-తారతరోऽత్యుచ్చస్స చాసావుద్ధతేక్షణశ్చ సన్నతదృష్టిః తం- ధీరతరోద్ధతేక్షణమితి పాఠే నిర్విశఙ్కో
దారేక్షణమిత్యర్థః ॥ ౩౦॥ జయేతి॥ జయేశ్వరాణాం పరమేశ్వరః పరమితి పాఠే ఈశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం పరమే
శ్వరః- అతో జగతః ప్రసూత్యాదీనాం త్వమేవ హేతుః- ఈశ్వరశ్చ నియన్తా- యచ్చ పరమం పదం తదపి త్వత్తో నాన్య
త్ త్వమేవ ప్రభో పరమం బ్రహ్మేత్యర్థః- పాఠాన్తరం సుగమం ॥ ౩౧॥ పరత్వేన స్తుత్వా ప్రస్తుతావతారరూపం య
జ్ఞరూపకేణ స్తువన్తి పాదేష్విత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ పాదేష్వితి॥ యజ్ఞపుమాంస్త్వమేవేతి ప్రతిజ్ఞా- తత్సంపాదనం పాదేష్వి
త్యాదిభిః- చతుస్సంఖ్యత్వాత్ యజ్ఞాఙ్గత్వాచ్చ వేదా యజ్ఞమయస్య తస్య పాదత్వేన నిరూప్యన్తే- యూపవదున్న
తా దంష్ట్రా యస్య సః తస్య సంబుద్ధిః హే యూపదంష్ట్రి-తవ దన్తేషు- యజ్ఞాః పురోడాశాః- భక్షణార్థత్వాత్ -యజ్ఞా
దన్తత్వేన నిరూప్యన్తే- చితయః శ్యేనచితం చినువీత కఙ్కచితం చిన్వీతేత్యాది శ్రుత్యుక్తాః- యజ్ఞస్థలాని- తాశ్చితయో
వక్త్రస్థానీయాః- హవిర్నిక్షేపస్థానీయత్వాత్ - ఏవం సర్వత్ర కేంచిత్సామ్యమూహనీయం-హుతాశోऽగ్నిర్జిహ్వాయ
స్య సః- దర్భాః తవ తనూరుహాణి ॥ ౩౨॥ విలోచన ఇతి॥ రాత్ర్యహనీ తమః ప్రకాశధర్మకే తవ విలోచనే- నిమేషోన్మే
షాభ్యాం తయోరపి తమః ప్రకాశధర్మకత్వాత్- పరం బ్రహ్మ తవ శిరః ఉత్తమాఙ్గం - సూక్తాని వైష్ణవాదీని సటాక
లాపః స్కన్ధకేసరసందర్భః ఋక్సందర్భరూపత్వాత్- సమస్తాని హవీంషి ఘ్రాణం ఘ్రాణేన్ద్రియః గన్ధవహత్వసా
మ్యాత్ ॥ ౩౩॥ స్రుగితి॥ స్రుక్తుణ్డేత్యాదిచత్వారి సంబోధనాని.. స్రుక్ జుహూః తుణ్డం ముఖం యస్య - వరాహ
ముఖాకారత్వాత్ స్రుచః - సామస్వర ఏవ ధీరో గమ్భీరో నాదో యస్య- ప్రాగ్వంశః అగ్నిశాలాయాః పూర్వభాగః॥
శ్లో॥ పూర్వభాగోऽగ్నిశాలాయాః ప్రాగ్వంశః పరికీర్తిత ఇతి వచనాత్- ప్రాగ్వంశః కాయో మధ్యభాగో యస్య- అఖి
లాని సత్త్రాణి ద్వాదశాహాదీని సన్ధయో యస్య- తేషాం త్రివృత్పఞ్చదశాద్యహస్సంపత్తిరూపత్వాత్- పూర్తం స్మా
ర్తో ధర్మః ఇష్టః శ్రౌతధర్మః- తౌ శ్రవణే యస్య స త్వమపి సనాతనాత్మన్ నిత్యమూర్తే॥ ౩౪॥ తదుపపాదయతి॥ పద
క్రమేతి॥ పదక్రమేణ పాదవిక్షేపేణ ఆక్రాన్తా వ్యాప్తా భూర్యేన తథాభూతం- భవన్తం విశ్వస్యాదిస్థితిం జనకం పాల
కం చ విద్మ ఇత్యన్వయః- అతః పరమేశ్వరోऽసి- నాథశ్చ త్వమేవాసి- నాథ్యతే ప్రార్థ్యత ఇతి నాథః అభిప్రేతమర్థం యా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అకారాది వర్ణాత్మకః - నాథః ప్రార్థ్యః - స్వామీవా ॥ ౩౫ ॥ ౩౬॥ ౩౭॥ పరమార్థ ఇతి॥ పరమార్థస్సత్యః-
త్వద్వ్యతిరిక్తఃపరమార్థోనాస్తి॥ శ్రు॥ బహుస్స్యాం- సబ్రహ్మాసశివస్సేంద్రస్సోఽక్షరః- పరమస్స్వరాట్- నేహ
నానాస్తి- తస్మిఞ్జజ్ఞేస్వయంబ్రహ్మా- సర్వగత్వాదనంతస్య- తదనుప్రవిశ్య- సచ్చత్యచ్చాభవత్ - హరిరఖిలాభిరు
దీర్యతే - హరేర్నకించిద్వ్యతిరిక్తమస్తీత్యాదిభ్యః - తత్రహేతుః - యేనోపాదానభూతేనత్వయైతచ్చరాచరం
వ్యాప్తం- తస్యతవైవచరాచరాత్మనోమహిమా- అతఃత్వదాత్మకమేవేదంసర్వమితి-త్వదన్యఃకోఽపిపరమార్థోనాస్తీ
తిభావః॥౩౮॥ యదేతదితి॥ యదేతజ్జగద్దృశ్యతేజ్ఞానాత్మనాత్వయాత్మతయావ్యాప్తత్వాదేతత్తవమూర్తంమూర్తిః-
తస్మాదయోగినఃత్వదాత్మకత్వానుభవసాధనయోగవిరహిణః ఏతత్కేవలదేవమనుష్యాదిరూపమితిభ్రాంతిజ్ఞానేన
పశ్యంతి ॥ ౩౯॥ వస్తుతస్త్వదాత్మకస్యజగతః కేవల దేవమనుష్యాది రూపత్వేన దర్శనమేవనభ్రమః - జ్ఞానాకా
రాణామాత్మనాందేవమనుష్యాద్యథాకారత్వ దర్శనమపిభ్రమఇత్యాహ ॥ జ్ఞానస్వరూపమితి॥ జ్ఞానస్వరూపం
జ్ఞానాత్మకమిత్యర్థః - అత్రజ్ఞానశబ్దేన జ్ఞానగుణసారత్వాత్ప్రత్యగాత్మోచ్యతే- నాయంశ్లోకఃపరవిషయః యుష్మ
చ్ఛబ్దదర్శనాత్ - ప్రకృతిపురుషవివేకఏవనాస్తి- కుతస్త్వద్దర్శనమితిభావః ॥ ౪౦॥ యేపునర్బుద్ధిమంతఃజ్ఞానస్వ
రూపాత్మవిదః సర్వస్యహిభగవదాత్మకత్వాను భవసాధనయోగయోగ్య పరిశుద్ధమనసశ్చ - తేదేవమనుష్యాదిప్ర
కృతిపరిణామవిశేషరూపమఖిలంజగచ్ఛరీరాతిరిక్తజ్ఞానస్వరూపాత్మకంత్వచ్ఛరీరంపశ్యంతీత్యాహ॥ యేత్వితి॥ ౪౧॥

శ్వగోఽసిప్రసీదనాథోఽసిచరాచరస్య॥ ౩౫॥ దంష్ట్రాగ్రవిన్యస్తమశేషమేతద్భూమండలంనాథవిభావ్య
తే తే।విగాహతఃపద్మవనంవిలగ్నంసరోజినీపత్రమివోఢపంకమ్॥౩౬॥ద్యావాపృథివ్యోరతులప్రభావ
యదంతరంతద్వపుషాతవైవ।వ్యాప్తంజగద్వ్యాప్తిసమర్థదీప్తేహితాయవిశ్వస్యవిభోభవత్వం॥౩౭॥
పరమార్థస్త్వమేవైకోనాన్యోఽస్తిజగతఃపతే। తవైవమహిమాయేనవ్యాప్తమేతచ్చరాచరమ్॥ ౩౮॥
యదేతద్దృశ్యతేమూర్తమేతద్జ్ఞానాత్మనస్తవ। భ్రాంతిజ్ఞానేనపశ్యంతిజగద్రూపమయోగినః॥ ౩౯॥
జ్ఞానస్వరూపమఖిలంజగదేతదబుద్ధయః। అర్థస్వరూపంపశ్యంతోభ్రామ్యంతేమోహసంప్లవే॥ ౪౦॥
యేతుజ్ఞానవిదశ్శుద్ధచేతసస్తేఖిలంజగత్ । జ్ఞానాత్మకంప్రపశ్యంతి త్వద్రూపంపరమేశ్వర ॥ ౪౧॥

చనీయశ్చాసీత్యర్థః- పదక్రమాక్రాంతమనంతమాదిస్థితంత్వమేవేతిపాఠే- భోఅక్షర- భోవిశ్వమూర్తే- త్వయా
పదక్రమైరాక్రాంతమనంతంవిశ్వం - తస్మాత్త్వమేవవిశ్వస్యాదిస్థితంకారణం - పరమేశ్వరశ్చనాథశ్చాసీతివయం
విద్మఃఅతఃప్రసీదేత్యన్వయః ॥ ౩౫॥ కించ॥ దంష్ట్రాగ్రేతి॥ తేతవదంష్ట్రాగ్రేవిన్యస్తంస్థితమేవభూమండలం - ఊఢ
పంకంధృతపంకం- సరోజినీపత్రంసరోజపత్రమివవిభావ్యతే- కథంభూతంసరోజపత్రమివ- పద్మవనంవిగాహతః
ప్రవిశ్యవిహరతః అర్థాత్ గజేంద్రస్య - తవైవదంష్ట్రాగ్రేవిలగ్నమిత్యర్థః॥ ౩౬॥ ద్యావాపృథివ్యోరితి॥ ద్యావా
పృథివ్యోర్యదంతరంఅంతరిక్షంతవైవవపుషావ్యాప్తం-జగద్వ్యాప్తౌసమర్థాదీప్తయోయస్యభోతథాభూత-జగ
ద్వ్యాప్తిసమస్తదీప్తే- ఇతిపాఠాంతరంసుగమం ॥ ౩౭॥ తవవపుషావ్యాప్తమేవేత్యుక్తిప్రతీతవ్యాప్యాపవాదేనపర
మార్థమాహుః ॥ పరమార్థఇతి॥ అన్యశ్చేన్నాస్తికథంతర్హిత్వయావ్యాప్తమిత్యుక్తం- తత్రాహుః- తవైవ
మహిమామాయాప్రభావః- కోఽసౌ- యేనమహిమ్నావ్యాప్తమెతచ్చరాచరంజగత్సఏవ ॥ ౩౮॥ వ్యాప్యాజ్జగత
స్తవవైలక్షణ్యమాహుః॥ యదేతదితి॥ తవయదేతన్మూర్తంభూతాత్మకంజీవరూపందృశ్యతే ఏతద్జ్ఞానాత్మనోజ్ఞాన
ఘనస్యతవజ్ఞానమయమేవరూపం- జ్ఞానాత్మకంతవేతివాపాఠః- అయోగినస్త్వజ్ఞాఃభ్రాంతిజ్ఞానేనజగద్రూపంభూ
తమయంపశ్యంతీత్యర్థః॥౩౯॥ఇదంవరాహరూపంత్వయాలీలయాకృతంజ్ఞానాత్మకమితికింవక్తవ్యం-యతోవస్తుతస్స
ద్రూపావ్యతిరేకాజ్జగదపిజ్ఞానమిత్యాహుః॥జ్ఞానస్వరూపమితి॥ మోహమయసంప్లవేసంసారసాగరే॥౪౦॥జ్ఞానాత్మ
కమేవసర్వమిత్యత్రవిద్వదనుభవంప్రమాణయతి॥ యేత్వితి॥ జ్ఞాయతేనేనేతిజ్ఞానంవేదాంతపురాణాది-తద్విదః॥౪౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

లేవస్తుదేవాది- స్వశక్త్యాస్వకర్మభిఃవస్తుతాంతత్తద్రూపతాం- జీవకర్మాయత్తత్వాత్ విచిత్రసృష్టేః- తేషుప్రధానకారణతోక్తిరౌపచారికా ॥ ౫౨॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజ చరణనళినచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. ********************************

అథవైకృతసర్గంవిస్తరేణపృచ్ఛతి॥ యథేతి॥ ౧॥ యద్గుణమితి॥ గుణాఃసత్త్వాద్యాః- స్వభావఃశీలం- రూపం ఆకారః॥ ౨॥ ౩॥ సృష్టిమితి॥ యథాపురాయథాపూర్వం-సర్గాదిషుతథాచింతయతః-అబుద్ధిపూర్వకఃవిశేషధ్యానరహితః- తమోమయస్తమోగుణప్రచురః- సర్గఃనగసర్గః॥ ౪॥ తమఇతి॥ అవిద్యాపర్యాయాస్తమఃప్రభృతయః- మహాత్మనః- ప్రాదుర్భూతాః ॥ ౫॥ ఏతత్స్వభావకతయావృక్షాదిరూపేణచపంచధానగసర్గఇత్యాహ॥ పంచధేతి॥ జ్ఞానాల్పత్వప్రాచుర్యేణ వృక్షగుల్మలతావీరుత్తృణేషుతమఆదిస్వభావవ్యవస్థా- అప్రతిబోధనాదితినగసర్గస్యతామసత్వేహేతుః- అప్రతిబోధవానితివా పాఠః- బహిశ్శబ్దాదిషు- అంతస్సుఖాదిషుచ- అప్రకాశవాన్ప్రకృష్టజ్ఞానరహితః- జలాద్యాదానక్షతభగ్నసంరోహణదోహళాదిభిర్వృక్షాదీనాంకించిత్ జ్ఞాతృత్వసిద్ధేః ॥ శ్లో॥ అంత

పతాంశ్రేష్ఠస్వశక్త్యావస్తువస్తుతామ్॥ ౫౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. *
మైత్రేయః॥ యథాససర్జదేవోఽసౌదేవర్షిపితృదానవాన్ । మనుష్యతిర్యగ్వృక్షాదీన్ భూవ్యోమ
సలిలౌకసః ॥ ౧॥ యద్గుణంయత్స్వభావంచయత్స్వరూపంజగద్ద్విజ । సర్గాదౌసృష్టవాన్ బ్రహ్మత
న్మమాచక్ష్వ విస్తరాత్ ॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥ మైత్రేయకథయామ్యేతచ్ఛృణుష్వసుసమాహితః।
యథాససర్జదేవోఽసౌదేవాదీనఖిలాన్విభుః॥ ౩॥ సృష్టించింతయతస్తస్యసర్గాదిషుయథాపురా।
అబుద్ధిపూర్వకస్సర్గః ప్రాదుర్భూతస్తమోమయః ॥ ౪॥ తమోమోహోమహామోహస్తామిస్రో
హ్యంధసంజ్ఞితః। అవిద్యాపంచపర్వైషాప్రాదుర్భూతామహాత్మనః॥ ౫॥ పంచధావస్థితస్సర్గో

సృజ్యవస్తుస్వపరిణామశక్త్యైవవస్తుతాం స్థూలరూపతాంనీయతే - నిమిత్తాదన్యత్ స్థూలరూపపరిణామార్థంనాపేక్షతే- యథాతృణాదిబీజేషుసూక్ష్మాత్మనాస్థితంఅంకురాది- పర్జన్యేసతిస్వపరిణామశక్త్యైవయథాతథాపరిణమతేతద్వత్- అతోనోక్తదోషప్రసంగఇత్యర్థః॥ ౫౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశకాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. ********************************

తతఃక్షితింసమాంకృత్వాపృథివ్యాంసోఽచినోద్గిరీన్- యథావిభాగంయథాస్థానం ప్రాక్సర్గదగ్ధానఖిలాన్ పర్వతాంశ్చబ్రహ్మరూపధరోదేవస్సృష్టించకారేత్యుక్తం- తత్ప్రకారంజిజ్ఞాసుఃపృచ్ఛతి యథేత్యాదిద్వాభ్యాంమైత్రేయః॥ యథేతి॥ భూవ్యోమసలిలాన్యోకాంసిస్థానానియేషాంతాన్॥ ౧॥ యద్గుణమితి॥ యద్గుణమిత్యాదిగుణస్సత్త్వాదిః-స్వభావశ్శాంతఘోరత్వాదిః-రూపంద్విపాచ్చతుష్పాదాద్యాకారం-యాదృగ్గుణశీలాకారమిత్యర్థః॥ ౨॥ ౩॥ అవిద్యాంవినాసృష్టేషుదేహేషుజీవానాంకర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యసంభవాత్ ప్రథమమవిద్యావిభాగమాహ॥ సృష్టిమితి॥ అబుద్ధిపూర్వకఃఅనవధానమూలః- తమోమయఃఅవిద్యావృత్తిరూపః ॥ ౪॥ తదేవాహ॥ తమఇతి॥ అంధసంజ్ఞితఃఅంధతామిస్రః- పంచపర్వాణి వృత్తివిశేషాయస్యాస్సా- తత్ర- తమోదేహాదావనాత్మన్యాత్మాభిమానః- మోహస్తత్సంబంధిషుపుత్రాదిషుస్వామ్యహమస్మీత్యభిమానః- మహామోహశ్శబ్దాదిభోగస్పృహా- తామిస్రఃతత్ప్రతిఘాతేక్రోధః - అంధతామిస్రోవినాశాదిశంకయానిత్యంతద్రక్షణాద్యభినివేశః- ఏతేపంచవిపర్యయాఃపాతంజలేక్లేశశబ్దేనోక్తాః అవిద్యామమతాస్మిత రాగద్వేషాభినివేశాః పంచక్లేశాఇతి ॥ ౫॥ తదేవమవిద్యాయాముద్భూతాయాంసత్యాం- ప్రథమమత్యంతతమోమయంస్థావరసర్గమాహపంచధేత్యాదిసార్ధేన॥ పంచధేతి॥ తస్యసృష్టింధ్యాయతః- నగాత్మకఃస్థావరరూపస్సర్గః- పంచధావస్థితః ॥ శ్లో॥ వృక్షగుల్మలతావీరుత్సమస్తాస్తృణజాతయఇతి॥ పంచమాంశేవక్ష్యమాణపంచప్రకారోజాతఇత్యర్థః- తస్యసామాన్యలక్షణం- అప్రతిబోధవాన్కోఽహమితిపరా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రసీదేతి॥ భావాయజగతామితిపాఠేభావాయసద్భావాయ॥ ౪౨॥ సత్త్వోద్రిక్తోసీతి॥ సత్త్వోద్రిక్తోసిఅతఃపరోపకారకోసి॥౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ తస్యేతి॥ వితతత్వాత్విస్తృతమృత్పిండాకారసంస్థానత్వాత్ - మృత్పిండాకారాహ్యప్సుమజ్జతినతుశరావాద్యాకారా॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ప్రాగితి॥ ప్రభావేణసంకల్పేన - అమోఘవాంఛితస్సత్యకామః॥ ౪౮॥ భూవిభాగమితి॥ భూరితిపాఠాత్తాళానామప్యుపలక్షణం॥ ౪౯॥ బ్రహ్మరూపేతి॥ చతుర్వక్త్రధరఇతిపాఠేర్బ్రహ్మరూపధరతయా చతుర్వక్త్రత్వం సువచం॥ ౫౦॥ నిమిత్తమాత్రమితి॥ సృజ్యశక్తయః జీవానాం ప్రాచీనకర్మవాసనాః॥ ౫౧॥ నిమిత్తమాత్రమితి॥ నిమిత్తమాత్రమేనంపరమపురుషముక్త్వానాన్యత్కించిద్విశేషకారణమపేక్ష

ప్రసీదసర్వసర్వాత్మన్ వాసాయజగతామిమామ్। ఉద్ధరోర్వీమమేయాత్మన్ శంనోదేహ్యబ్జలోచన॥ ౪౨॥ సత్త్వోద్రిక్తోసిభగవన్ గోవిందపృథివీమిమామ్। సముద్ధరభవాయేశశంనోదేహ్యబ్జలోచన॥౪౩॥ సర్గప్రవృత్తిర్భవతోజగతాముపకారిణీ।భవత్వేషానమస్తేస్తుశంనోదేహ్యబ్జలోచన॥౪౪॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవంసంస్తూయమానస్తుపరమాత్మామహీధరః। ఉజ్జహారక్షితింక్షిప్రంన్యస్తవాంశ్చమహాంభసి॥ ౪౫॥ తస్యోపరిజలౌఘస్యమహతీనౌరివస్థితా। వితతత్వాత్తుదేహస్యనమహీయాతిసంప్లవమ్॥౪౬॥ తతఃక్షితింసమాంకృత్వాపృథివ్యాంసోచినోద్గిరీన్। యథావిభాగంభగవాన్అనాదిఃపరమేశ్వరః॥౪౭॥ ప్రాక్సర్గదగ్ధానఖిలాన్పర్వతాన్పృథివీతలే।అమోఘేనప్రభావేణససర్జామోఘవాంఛితః॥ ౪౮॥ భూవిభాగంతతఃకృత్వాసప్తద్వీపాన్యథాతథమ్। భూరాద్యాంశ్చతురోలోకాన్పూర్వవత్సమకల్పయత్॥౪౯॥ బ్రహ్మరూపధరోదేవస్తతోసౌరజసావృతః।చకారసృష్టింభగవాంశ్చతుర్వక్త్రధరోహరిః॥ ౫౦॥ నిమిత్తమాత్రమేవాసౌసృజ్యానాంసర్గకర్మణి।ప్రధానకారణీభూతాయతోవైసృజ్యశక్తయః॥౫౧॥నిమిత్తమాత్రంముక్త్వైవంనాన్యత్కించిదపేక్షతే।నీయతేతత

ప్రసీదేతి॥శ్రుతిశ్చ-సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ-ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వమిత్యాది-సర్వసర్వాత్మన్జడాజడస్వరూప-వసత్యస్మిన్నితివాసఃతదర్థం- ఉర్వీముద్ధర- ఏవంకృత్వాశంసుఖంనఃఅస్మభ్యందేహి- అబ్జలోచనఅబ్జవత్సుప్రసన్నలోచనయస్యతస్యసంబుద్ధిః॥ ౪౨॥ తవసాంప్రతమిదమేవయుక్తమాహుస్సత్త్వోద్రిక్తోసీత్యాదిద్వాభ్యాం॥ సత్త్వోద్రిక్తఇతి॥ భవాయఉద్భవార్థం-అబ్జవచ్ఛ్రీనిలయభూతేలోచనేయస్యతత్సంబుద్ధిః॥౪౩॥ సర్గప్రవృత్తిరితి॥జగదుపకారాయవాఅస్మత్సుఖంతదేవాస్మాభిఃప్రార్థ్యతఇతిత్వమేవజానాసీతిపునస్సంబోధయంతి- దేవాఃసనందనాద్యాఃయోగినః-అబ్జలోచనఅబ్జైహృత్పుండరీకేలోచనందృష్టిర్యస్యభోహృదయసాక్షిన్నిత్యర్థః॥౪౪॥౪౫॥ తస్యేతి॥వితతత్వాత్సంప్లవంనిమజ్జనం॥౪౬॥౪౭॥ప్రాగితి॥అమోఘవాంఛితస్సత్యసంకల్పః॥౪౮॥భూవిభాగమితి॥యథాతథంయథావత్ -భూరాద్యాంశ్చతురోలోకాన్యథాపూర్వంసమకల్పయత్సంకల్పేనైవసృష్టవాన్ -పాతాళేనసహభూరాదీనాంచతుష్టవంయద్వా-మహర్లోకస్యాపిసంకర్షణముఖానలోష్మణాశూన్యతయానష్టప్రాయాంశ్చతురోలోకానిత్యుక్తం- తథాచశ్రుతిః- సూర్యాచంద్రమసౌధాతాయథాపూర్వమకల్పయత్ - దివంచపృథివీంచాంతరిక్షమథోసువఇతి- దివఃపృథగుపాదానాత్సువశబ్దేనమహర్లోకోగృహ్యతే॥౪౯॥తదేవంభూమ్యుద్ధారాదిలోకరచనాపర్యంతాంహరేర్లీలాంఅథతేనైవబ్రహ్మరూపేణకృతాందేవాదిసృష్టిమాహ॥బ్రహ్మరూపేతి॥ ౫౦॥ అసౌహరిఃబ్రహ్మరూపధరఃరజసావృతస్సృష్టింకరోతీత్యుక్తం- తత్రరజోగుణస్యకర్మాసక్తిదుఃఖాదిహేతుత్వాత్ -బ్రహ్మణోనిత్యంకర్మదుఃఖిత్వాదిప్రాప్తిమాశంక్యాహ॥ నిమిత్తమాత్రమితి॥ అసౌహరిఃబ్రహ్మరూపధరః- అయమర్థః- సృజ్యానాంసర్గేబ్రహ్మనిమిత్తమాత్రంపర్జన్యవత్- సన్నిధిమాత్రేణసాధారణకారణమేవ- నతుప్రతిసృజ్యంస్వయంవ్యాప్రియతే- యథాసన్నిధిమాత్రేణగంధఃక్షోభాయజాయతఇత్యర్థః॥ ౫౧॥ నిమిత్తమాత్రమితి॥ నిమిత్తంసమవధానేసతికారణాత్మనాస్థితం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రస్తుష్టయః- అర్థస్యార్జనేరక్షణేక్షయేభోగేభోగావైతృష్ణ్యేచక్లేశాదిదోషదర్శనాత్ అర్థార్జనాదివిరక్తోఽముక్తోఽస్మీతితుష్టయస్సుతారసుపారసునేత్రమారీచకోత్తమాంభాఖ్యాః పంచబాహ్యాః - ఆర్జనరక్షణక్షయేషు క్లేశః- భోగేత్వతృప్తిదోషః-భోగావైతృష్ణ్యేపాపాదిర్దోషః-అనుపదిష్టేఽర్థేబుద్ధ్యాదినాఊహస్తారాఖ్యాసిద్ధిః- ప్రాసంగికాచ్ఛబ్దశ్రవణాత్ లోకయాత్రాదర్శనాద్వాఅర్థజ్ఞానంసుతారాఖ్యా- గురూపదేశేనైవతతోఽధికార్థజ్ఞానంతారాయంత్యాఖ్యా- తాపత్రయజయలాభాస్తిస్రో మోద ప్రముదిత మోదమానాఖ్యాః - తత్రాధ్యాత్మికస్యాయుర్వేదేనజయః- ఆదిభౌతికస్యలౌకికైరుపాయైర్జయః - ఆధిదైవికస్యప్రతిశ్రయాచ్ఛాదన ప్రతిష్ఠాదానశయ్యాకౌతుకమంగళాచరణాదినాజయః - మిత్రయోగవశాదర్థసిద్ధిరధిగమ్యాఖ్యా విద్వత్తపస్విశుశ్రూషాలభ్యార్థసిద్ధిస్సదాప్రముదితాఖ్యేత్యష్టౌసిద్ధయః నవతుష్టయఇంద్రియాశక్తయశ్చ మోక్షాంతరాయాః- ఉక్తంచసాంఖ్యే॥ శ్లో॥ ఏకాదశేంద్రియవధాస్సహబుద్ధివధైరశక్తిరుద్దిష్టాః- సప్తదశధాతుబుద్ధేర్విపర్యయాత్తుష్టిసిద్ధీనాం- ఆధ్యాత్మికాశ్చతస్రః ప్రకృత్యుపాదానకాలభాగ్యాఖ్యాః - బాహ్యావిషయోపరమాత్పంచనవతుష్టయోభిహితాః - ఊహశ్శబ్దోఽధ్యయనందుఃఖవిఘాతాస్త్రయస్సుహృత్ప్రాప్తిః- దానంచసిద్ధయోఽష్టౌసిద్ధేః పూర్వోంకుశస్త్రివిధఇతి- త్రివిధః విపర్యయశ్శక్తిస్తుష్టిరితి - సిద్ధేర్మోక్షస్య- అంకుశః- అంతరాయః ఆవృతాః పరస్పరం పితృపుత్రత్వాదిసంబంధానభిజ్ఞాః॥౧౧॥ తమితి॥ ఊర్ధ్వస్రోతాః అస్పృష్టభూమికః- సాత్త్వికోర్ధ్వమిత్యార్షస్సంధిః- ఊర్ధ్వమవర్తతద్యులోకే

పరస్పరమ్॥౧౧॥ తమప్యసాధకంమత్వాధ్యాయతోఽన్యస్తతోఽభవత్। ఊర్ధ్వస్రోతాస్తృతీయస్తుసాత్త్వి

ఇంద్రియవధాఏకాదశ- అంధబధిరత్వాదిరూపాత్ వైకల్యాత్ స్వార్థగ్రహణాశక్తిరూపాః- తుష్టీనాంనవానాం సిద్ధీనాంచాష్టానాంవైకల్యాత్ సప్తదశధాబుద్ధేర్వధః- తదేవమష్టావింశతివధాత్మకాః పశ్వాదయః - యద్యపిమనుష్యాదీనామింద్రియాద్యశక్తయస్సంభవంతితథాపి- తిరశ్చాంతదాధిక్యాదేవముక్తం- తత్రనవతుష్టీరాహ- ఆధ్యాత్మికాః ప్రకృత్యుపాదానకాలభాగ్యాఖ్యాశ్చతస్రస్తుష్టయః - తత్రాష్టవిధప్రకృత్యాంచిత్తలయాన్ముక్తోఽస్మీతి ప్రకృత్యాఖ్యాతుష్టిః- సంన్యాసవేషోపాదానమాత్రాత్ కృతార్థోఽస్మీతితుష్టిరుపాదానాఖ్యా - కాలత ఏవసేత్స్యతి- కింధ్యానక్లేశేనేతితుష్టిః కాలాఖ్యా- భాగ్యోదయాత్సేత్స్యతీతితుష్టిర్భాగ్యాఖ్యా- ఏతాశ్చాత్మానమధికృత్యభవంతీత్యాధ్యాత్మికాః తుష్టయశ్చతస్రః - అర్థానామార్జనరక్షణవ్యయాది దోషదర్శనేన శబ్దాదిపంచవిషయోపరమాత్పంచతుష్టయోబాహ్యావిషయత్వాత్ బాహ్యాః- ఏవంనవతుష్టయోభిహితాః- అష్టౌసిద్ధీరాహ- ఊహఇతి- ఉపదేశానపేక్షమేవార్థోన్నయనమూహసిద్ధిః- ప్రాసంగికాచ్ఛబ్దశ్రవణాదర్థజ్ఞానంశబ్దసిద్ధిః- గురూపదేశాదేవతతోఽధికార్థజ్ఞానమధ్యయనసిద్ధిః- దుఃఖత్రయవిఘాతాస్తిస్రస్సిద్ధయః- సుహృత్ప్రార్థితార్థసిద్ధిః- విద్వత్తపస్విశుశ్రూషాలభ్యార్థసిద్ధిః- ఇత్యేతావివక్షసిద్ధయః- అయంచఇంద్రియాశక్తితుష్టిసిద్ధిరూపస్త్రివిధః-సిద్ధేర్ముక్తేః పూర్వోంకుశః ప్రతిఘాతఇతి- ఏవంశ్లోకత్రయస్యార్థః- ఆసాంచతుష్టిసిద్ధీనాంఅంభాఖ్యాసలిలాచేత్యాదపారిభాషికంసంజ్ఞాంతరంతత్తదవాంతరభేదశ్చవిస్తరభయాన్నలిఖ్యతే- అష్టావింశద్విధాత్మికాఇతివాపాఠః- తదాతుభాగవతోక్తాః నవద్విశఫాః- షడేకశఫాః- త్రయోదశపంచనఖాః ఇత్యష్టావింశతిభేదాగ్రాహ్యాః- తదుక్తం॥ శ్లో॥ గౌరజోమహిషః కృష్ణస్సూకరోగవయోరురుః। ద్విశఫాః పశవశ్చేమే అవిరుష్ట్రశ్చసత్తమ। ఖరోఽశ్వోఽశ్వతరోగౌరశ్శరభశ్చమరీతథా। ఏతేచైకశఫాః క్షత్తశ్శృణుపంచనఖాన్పశూన్। శ్వాసృగాలోవృకోవ్యాఘ్రోమార్జారశ్శశశల్యకౌ। సింహః కపిర్గజః కూర్మోగోధాచమకరాదయఇతి॥ ౧౧॥ తిర్యక్సర్గాపరితోషేణధ్యాయతోదేవసర్గోఽభూదిత్యాహతమప్యసాధకమిత్యాదిత్రిభిః॥ తమితి॥ ఊర్ధ్వముపరిదేహాద్బహిరేవస్రోతఆహారగ్రహణంయస్యసః- అమృతదర్శనాదేవతృప్తిః॥ తథాచశ్రుతిః॥ నహవైదేవాఅశ్నంతినపిబంత్యేతదేవామృతందృష్ట్వాతృప్యంతీతి- సాత్త్వి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స్సంజ్ఞా భవంత్యేతే సుఖదుఃఖసమన్వితా ఇత్యాదేశ్చ సంవృతాత్మా తమసా సంవృతచైతన్యః॥ ౬॥ ముఖ్యా ఇతి॥ ముఖ్యాః తిర్యగాదిసర్గస్యాదౌ జాతాః॥ ౭॥ తమితి॥ అసాధకం కర్మానధికారాత్సంసారాద్యప్రవర్తకం॥ ౮॥ తస్యేతి॥ తిర్యక్స్రోతాః వాయువత్తిర్యక్ప్రవృత్తః- పార్శ్వాభ్యాముత్పన్న ఇతి వా॥ ౯॥ పశ్వాదయ ఇతి॥ అవేదినః అవివేకినః- ఉత్పథగ్రాహిణః మాతృగమనాదిదుర్మార్గగతాః- అజ్ఞానే సమ్యక్ జ్ఞానాభావేపి సమ్యక్ జ్ఞానమానినః॥ ౧౦॥ అహంకృతా ఇతి॥ అహంకృతాః అవలిప్తాః- అహంమానాస్తద్ధేతుశరీరాభిమానినః- అష్టావింశద్వధాత్మకాః అష్టావింశతిశక్తివధాః వామూక్తాః॥ శ్లో॥ ఏకాదశేంద్రియవధా నవధాంభాదయస్తథా- అష్టౌ చ తారకాద్యాశ్చ తేషాం శక్తివధా మతా ఇతి॥ ఇంద్రియవైకల్యమేకాదశవిధం- బాధిర్యం- త్వగ్దోషః- ఆంధ్యం- వైరస్యం- నాసాధ్వంసః- మూకత్వం- కుణిత్వం- పంగుత్వం- వైక్లబ్యం- ఉదావర్తః- జడత్వం చేతి అంభాదినవతుష్టీనాం తారకాద్యష్టసిద్ధీనాం చ వైకల్యం సప్తదశవిధం- బుద్ధివధాఖ్యం వైకల్యం తిరశ్చాం ప్రాయికమిత్యర్థః- తత్రాష్టవిధాయాం ప్రకృత్యాం చిత్తలయాన్ముక్తోస్మీతి తుష్టిరంభాఖ్యా- సంన్యాసవేషోపాదానమాత్రాత్ కృతార్థోస్మీతి తుష్టిః సలిలాఖ్యా- కాలాంతరే సేత్స్యతీతి తుష్టిరాపాఖ్యా- భాగ్యాదేవ సేత్స్యతీతి తుష్టిర్వృష్ట్యాఖ్యా- ఏతాః ప్రకృత్యుపాదానకాలభాగ్యలక్షణా ఆధ్యాత్మికశ్చత

ధ్యాయతోప్రతిబోధవాన్। బహిరంతశ్చాప్రకాశస్సంవృతాత్మా నగాత్మకః॥ ౬॥ ముఖ్యా నగా యత
శ్చోక్తా ముఖ్యసర్గస్తతస్స్మృతః॥ ౭॥ తం దృష్ట్వాఽసాధకం సర్గమమన్యత పరం పునః॥ ౮॥ తస్యాభి
ధ్యాయతస్సర్గస్తిర్యక్స్రోతాభ్యవర్తత। యస్మాత్తిర్యక్ప్రవృత్తిస్స తిర్యక్స్రోతాస్తతస్స్మృతః॥ ౯॥
పశ్వాదయస్తే విఖ్యాతాస్తమఃప్రాయాహ్యవేదినః। ఉత్పథగ్రాహిణశ్చైవ తేఽజ్ఞానే జ్ఞానమా
నినః॥ ౧౦॥ అహంకృతా అహంమానా అష్టావింశద్వధాత్మకాః। అంతఃప్రకాశాస్తే సర్వే హ్యావృతాశ్చ

మర్శశూన్యాః- బహిశ్శబ్దాదివిషయే అంతస్సుఖాదౌ చ అప్రకాశః జ్ఞానశూన్యః- సంవృతాత్మా మూఢస్వభావః॥ ౬॥ ముఖ్యా ఇతి॥ ముఖమివ ప్రథమం బ్రహ్మణస్సర్గే భవంతీతి ముఖ్యాః- నగాః స్థావరాః అత ఏవ పర్వతానాం స్థావరత్వేపి బ్రహ్మసర్గాత్ ప్రాగేవ వరాహేణ సృష్టత్వాత్ నాత్రానుప్రవేశ ఇతి పంచేత్యుక్తం- యద్వా- పర్వతానాం పక్షచ్ఛేదనిమిత్తమాగంతుకం- అతః స్థావరత్వం న స్వాభావికమితి నాత్రానుప్రవేశః॥ ౭॥ ముఖ్యసర్గాపరితోషేణ సర్గాంతరం ధ్యాయతస్తస్మాత్కించిదుత్కృష్టస్తిర్యక్సర్గో జాయత ఇత్యాహ॥ తం దృష్ట్వేత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥ తమితి॥ అసాధకం పురుషార్థప్రవృత్తిశూన్యం దృష్ట్వా- అపరం సర్గం- అమన్యత అధ్యావిత్యర్థః- అమన్యత పరం పునరితి పాఠస్సాధుః॥ ౮॥ తస్యేతి॥ తిర్యక్స్రోతాభ్యవర్తతేత్యత్ర సంధిరార్షః- యస్మాత్తిర్యక్ప్రవృత్తిస్తిర్యగాహారసంచారేణ ప్రవృత్తిః ప్రకృష్టా వృత్తిః జీవనం యస్య సః॥ ౯॥ పశ్వాదయ ఇతి॥ పశ్వాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన పక్ష్యాది తేషాం లక్షణం- తమఃప్రాయాస్తమోధికాః- అవేదినః అనుసంధానశూన్యాః- తథా చ శ్రుతిః- అథేతరేషాం పశూనామశనాయాపిపాసే ఏవాభివిజ్ఞానం న విజ్ఞాతం వదంతి న విజ్ఞాతం పశ్యంతి న విదుశ్శ్వస్తనం న లోకావితి- ఉత్పథగ్రాహిణః ఉన్మార్గవర్తినః- భక్ష్యాభక్ష్యగమ్యాగమ్యాదివివేకరహితా ఇత్యర్థః- అజ్ఞానే విపర్యయజ్ఞానే సమ్యక్ జ్ఞానాభిమానినః॥ ౧౦॥ అహంకృతా ఇతి॥ అహంకృతాః సాహంకారమేవ కృతం కర్మ యేషాం తే- అహంమానాస్సాహంకార ఏవ మానః అవబోధో యేషాం తే- అష్టావింశద్వధాత్మకాః అష్టావింశతివధస్వభావాః- అంతస్సుఖాదావేవ ప్రకాశః ప్రకృష్టం జ్ఞానం యేషాం తే- ఆవృతాశ్చ పరస్పరం అన్యోన్యాభిజాత్యస్వభావాద్యనభిజ్ఞాః- అష్టావింశతివధాస్సాంఖ్యోక్తాః॥ శ్లో॥ ఏకాదశేంద్రియవధాస్సహ బుద్ధివధైరశక్తిరుద్దిష్టాః- సప్తదశధా తు బుద్ధేర్విపర్యయాత్తుష్టిసిద్ధీనాం- ఆధ్యాత్మికాశ్చతస్రః ప్రకృత్యుపాదానకాలభాగ్యాఖ్యాః- బాహ్యా విషయోపరమాత్పంచ నవ తుష్టయోభిహితాః- ఊహశ్శబ్దోధ్యయనం దుఃఖవిఘాతాస్త్రయస్సుహృత్ప్రాప్తిః- దానం చ సిద్ధయోష్టౌ సిద్ధేః పూర్వోంకుశస్త్రివిధః- అయమర్థః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అవర్తత॥ ౧౨॥ తఇతి॥ సుఖప్రీతిబహుళాః- విషయానుభవదశాసుఖం-తజ్జనితానిర్వృతిఃప్రీతిః- ప్రకాశాఃప్రకృష్టజ్ఞానాఃజ్ఞాననిరోధరహితాః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ తతఇతి॥ముఖ్యసర్గఃఆదిర్యేషాంసంభవానాంసర్గాణాంతేతథోక్తాః॥౧౫॥ తథేతి॥ సత్యాభిధ్యాయినఃసదాసత్యసంకల్పస్య- అవ్యక్తాదిత్యేతచ్ఛరీరోపాదానపృథివ్యాద్యప్యాయనద్వారా- సర్వసర్గేష్వపిసమం॥ శ్లో॥ అవ్యక్తాజ్జాయతేచాస్యమనసాయద్యదిచ్ఛతి। వశీకృతత్వాత్త్రైగుణ్యాత్సాకాంక్షత్వాత్స్వభావతఇతివాయూక్తేః- సాధకఃఅగ్నౌప్రాస్తాహుతిరిత్యాదిప్రకారేణయజ్ఞాదినాలోకసాధకః॥ ౧౬॥ యస్మాదితి॥ అర్వాగ్భూమావ్యవర్తంతవ్యవర్ధంతేతిపాఠాంతరం॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ఇతీతి॥ షడత్రేతినగాదయశ్చత్వారఃఅవిద్యావధతుష్టిసిద్ధిరూపోనాంతరీయకోనుగ్రహసర్గఏకః- అత్రవాయుః- అష్టమోనుగ్రహస్సర్గస్సచతుర్ధావ్యవస్థితః- విపర్యయేణాశక్త్యాచసిద్ధ్యాతుష్ట్యాతథైవచ- స్థావరేషువిపర్యాసాత్తైర్యగ్యోనిష్వశక్తితః- సిద్ధ్యాత్మనామనుష్యేషుతుష్ట్యాదేవేషుకృత్స్నశఇతితస్యతస్యతత్త్వం విపర్యయాదితరేషామనుగ్రాహకత్వం- దేవసర్గాంతర్భూతః కుమారసర్గఇత్యేకే - సప్తాత్రేతిపాఠేనగాదయశ్చత్వారః మహదాదయస్త్రయఇతి - అథానుగ్రహకౌమారకావివరీతుముక్తాన్సర్గాననువదతి- ప్రథమఇతి-బ్రహ్మస్వరూపేణావస్థితస్యపరబ్రహ్మణః- తుశబ్దేనైతత్సూచితం-

కోర్ధ్వమవర్తత ॥ ౧౨॥ తేసుఖప్రీతిబహుళా బహిరంతశ్చనావృతాః । ప్రకాశాబహిరంతశ్చ ఊర్ధ్వస్రోతోద్భవాస్స్మృతాః ॥ ౧౩॥ తుష్టాత్మనస్తృతీయస్తుదేవసర్గశ్చసస్స్మృతః। తస్మిన్సర్గే భవత్ప్రీతిర్నిష్పన్నే బ్రహ్మణస్తదా ॥ ౧౪॥ తతోన్యంసతదాదధ్యౌసాధకంసర్గముత్తమమ్ । అసాధకాంస్తుతాన్జ్ఞాత్వాముఖ్యసర్గాదిసంభవాన్ ॥ ౧౫॥ తథాభిధ్యాయతస్తస్యసత్యాభిధ్యాయినస్తతః । ప్రాదుర్భూతస్తదావ్యక్తాదర్వాక్స్రోతాస్తుసాధకః ॥ ౧౬॥ యస్మాదర్వాగ్వ్యవర్ధంత తతోర్వాక్స్రోతసస్స్మృతాః। తేచప్రకాశబహుళాస్తమోద్రిక్తారజోధికాః॥ ౧౭॥ తస్మాత్తేదుఃఖబహుళాభూయోభూయశ్చకారిణః। ప్రకాశాబహిరంతశ్చమనుష్యాస్సాధకాస్తుతే॥ ౧౮॥ ఇత్యేతే

కోర్ధ్వంసాత్త్వికంసుఖప్రకారాదికం ఊర్ధ్వమధికం యథాభవత్యేవమవర్తత ॥ ౧౨॥ తదేవాహ॥ తఇతి॥ సుఖం విషయేంద్రియయోగజం - ప్రీతిఃతన్నిమిత్తోహర్షస్సత్త్వాధిక్యాత్- సుఖప్రీతిబహుళోయేషాం॥ ౧౩॥ తుష్టాత్మన ఇతి॥ తస్మిన్సర్గేసుందరత్వాత్ప్రీతిరభవత్ ॥ ౧౪॥ తత్రాప్యపరితోషేణ మనుష్యసర్గంకృతవానిత్యాహతతోన్యమిత్యాదిచతుర్భిః॥ ౧౫॥ తథేతి॥ సత్యాభిధ్యాయినస్సత్యసంకల్పస్య- భగవద్ధ్యానశీలస్యేతివా- అవ్యక్తాదితిముఖ్యాదిసర్గేష్వపిసమానంతేష్వపితస్యానుస్యూతత్వాత్ -తథాచవాయుః ॥ శ్లో॥ అవ్యక్తాజ్జాయతేచాస్యమనసాయద్యదిచ్ఛతి। వశీకృతత్వాద్త్రైగుణ్యాత్సాపేక్షత్వాత్స్వభావతఇతి ॥ ౧౬॥ యస్మాదితి॥ యస్మాదర్వాగధఃప్రవిష్టేనాహారేణవ్యవర్ధంత ॥ ౧౭॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్తమసఉద్రేకాద్దుఃఖబహుళాః- రజోధికత్వాత్ భూయోభూయశ్చ కర్మశీలాః- ప్రకాశబహుళత్వాత్ బహిరంతశ్చప్రకాశాఃప్రకృష్టజ్ఞానాః-సాధకాఃకర్మజ్ఞానాధికారిత్వాత్॥ ౧౮॥ ఇతీతి॥ షడత్రేతి- ద్వితీయాధ్యాయోక్తేస్సప్తషడేతేసర్గాః- తథాహి - ఇంద్రియదేవతాసర్గస్య బాహ్యాదేవతాసర్గస్యచదేవతాసర్గత్వేనైక్యం- ఇంద్రియసర్గేణసహభేదశ్చవివక్ష్యతే - అహంకారావిద్యాసర్గయోరబుద్ధిభేదత్వాత్ - బుద్ధ్యాత్మకమహత్తత్త్వాంతర్భావః - భౌతికబ్రహ్మాండసర్గస్యచ భూతసర్గాంతర్భావః - ఏవంచ సతిమహత్తత్త్వభూతేంద్రియసర్గాస్త్రయః - ముఖ్యతిర్యఙ్మనుష్యసర్గాశ్చత్రయః - ఇత్యేవం షడేతేసర్గాః కథితాఇత్యర్థః- తానేవకించిదవాంతరభేదవివక్షయానవధావివృణ్వన్నాహ- ప్రథమోమహతఇత్యాదినా- విరాట్సమష్టిశరీరాభిమానినోబ్రహ్మణః మహత్తత్త్వంసమష్టిశరీరభూతోసౌ బ్రహ్మసర్గోవిజ్ఞేయఇత్యర్థః - యద్వా-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అహంకారస్యమహత్యంతర్భావః- భౌతికస్యాండస్యభూతసర్గేంతర్భావః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ అష్టమ ఇతి॥ సాత్త్వికస్తామసశ్చసఇతి- తత్రవిపర్యయాశక్తీతామస్యౌ - సిద్ధితుష్టీసాత్త్విక్యౌ- ఏతేముఖ్యాదయఃపంచవైకృతాః- వికృతికృతత్వాత్- మహదాద్యాస్త్రయఃప్రాకృతాః- ప్రకృతికృతత్వాత్ ॥ ౨౪॥ ప్రాకృతఇతి॥ ప్రాకృతోవైకృతశ్చేతికౌమారోద్వివిధః - సనత్కుమారాదిరూపో నీలలోహితకుమారరూపశ్చ- తత్రప్రథమఃప్రాకృతప్రళయావసరసృష్టత్వాత్ప్రాకృతః- ద్వితీయఃకల్పాదౌ బ్రహ్మణాసృష్టత్వాద్వైకృతః- అతఃకౌమారః ప్రాకృతోవైకృతశ్చ- ఏషుమహదాద్యాస్త్రయః- ప్రజాపతేర్విష్ణోస్స్వరూపేణావస్థితస్య- అస్యైబ్రహ్మరూపేణావస్థితస్యేతి విభాగః ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ కర్మభిరితి॥ భావితాఃవాసితాః బ్రహ్మరూపేణవాసితాః - ఖ్యాత్యాపూర్వజ్ఞానవాస

కథితాస్సర్గాష్షడేతేమునిసత్తమ। ప్రథమోమహతస్సర్గోవిజ్ఞేయోబ్రహ్మణస్తుసః ॥ ౧౯॥ తన్మాత్రాణాంద్వితీయశ్చభూతసర్గస్తుసంస్మృతః। వైకారికస్తృతీయస్తుసర్గఐంద్రియకస్స్మృతః॥ ౨౦॥ ఇత్యేషప్రాకృతస్సర్గస్సంభూతో బుద్ధిపూర్వకః। ముఖ్యసర్గశ్చతుర్థస్తు ముఖ్యావైస్థావరాస్స్మృతాః॥ ౨౧॥ పంచమశ్చహియఃప్రోక్తస్తైర్యగ్యోన్యస్సఉచ్యతే। తతోర్ధ్వస్రోతసాంషష్ఠోదేవసర్గస్తుసంస్మృతః॥ ౨౨॥ తతోర్వాక్స్రోతసాంసర్గస్సప్తమస్సతుమానుషః॥ ౨౩॥ అష్టమోనుగ్రహస్సర్గస్సాత్త్వికస్తామసశ్చసః। పంచైతేవైకృతాస్సర్గాఃప్రాకృతాస్తుత్రయస్స్మృతాః॥ ౨౪॥ ప్రాకృతోవైకృతశ్చైవకౌమారోనవమస్స్మృతః। ఇత్యేతేవైసమాఖ్యాతానవసర్గాఃప్రజాపతేః ॥ ౨౫॥ ప్రాకృతావైకృతాశ్చైవజగతోమూలహేతవః। సృజతోజగదీశస్యకిమన్యచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౬॥ మైత్రేయః॥ సంక్షేపాత్కథితస్సర్గోదేవాదీనాంత్వయామునే। విస్తరాచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిత్వత్తోమునివరోత్తమ॥ ౨౭॥ శ్రీపరాశరః॥ కర్మభిర్భావితాఃపూర్వైఃకుశలాఃకుశలైస్తుతాః। ఖ్యాత్యా

బ్రహ్మపరమాత్మాతత్కర్తృకసర్గోవిజ్ఞేయఇత్యర్థః॥ ౧౯॥ తన్మాత్రాణామితి॥ దేవతాసర్గభేదవివక్షయాఇంద్రియసర్గఏవవైకారికఇత్యుచ్యతే॥ ౨౦॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేషప్రాకృతఃప్రకృతీనాంబ్రహ్మాండకారణానాంసర్గఇత్యర్థః- అబుద్ధిరవిద్యాప్రకృతిస్తత్పూర్వకస్సంభూతః- యద్వా- బుద్ధిర్మహత్తత్త్వంతత్పూర్వకస్తదాదిరిత్యర్థః॥ ౨౧॥ పంచమశ్చేతి॥ తిర్యగేవయోనిర్యస్యసతిర్యగ్యోనిస్సఏవతైర్యగ్యోన్యః-స్వార్థేష్యఞ్ -సపంచమస్సర్గఉచ్యతే-తతస్సాత్త్వికాద్దేవసర్గఃపూర్వముక్తః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ఇదానీంసాత్త్వికతామసోభయస్వభావమపరందేవసర్గమాహ॥అష్టమఇతి॥సచవాయుప్రోక్తినివృతః॥ శ్లో॥ అష్టమోనుగ్రహస్సర్గస్సచతుర్ధావ్యవస్థితః। విపర్యయేణశక్త్యాసిద్ధ్యాతుష్ట్యాతథైవచ। స్థావరేషువిపర్యాసాత్తిర్యగ్యోనిష్వశక్తితః। సిద్ధ్యాత్మనామనుష్యేషుతుష్ట్యాదేవేషుకృత్స్నశఇతి- విపర్యాసాఃపంచ-తమోమోహఇత్యాదయః- అశక్తిరేకాదశేంద్రియవైకల్యలక్షణా-సిద్ధిరష్టవిధా- తుష్టిశ్చనవవిధాప్రోక్తాప్రాగేవప్రపంచితా- స్థావరాదిష్వత్యంతవిపర్యాసాదిస్వభావేషుసత్త్వభావానుగ్రాహకోదేవతాసర్గోనుగ్రహశబ్దేనోచ్యతే- సచస్థావరేషుతిర్యక్షుచతమఃపోషకత్వాత్తామసః-మనుష్యేషుసిద్ధిఃతుష్ట్యనురూపసత్త్వోపబృంహకత్వాత్ సాత్త్వికఇత్యర్థః- పంచైతేముఖ్యసర్గాదయోవైకృతాఃవికృతీనాంసర్గాః- మహదాదయఃప్రాకృతాః॥౨౪॥ దేవతాసర్గాంతరమాహ॥ ప్రాకృతఇతి॥ కౌమారఃనీలలోహితరుద్ర సనత్కుమారాదీనాంసర్గః- తత్రసనత్కుమారాదిసర్గోవైకృతఃవికృతిభూతేన బ్రహ్మణాకృతత్వాత్ - రుద్రసర్గస్తుప్రాకృతఃప్రకృతితఃస్వయమేవ ఉద్భూతత్వాదితికేచిత్-తథాచవక్ష్యతి॥ శ్లో॥ ప్రాదురాసీత్ప్రభోరంకేకుమారోనీలలోహితఇతి- అన్యేత్వాహుః-రుద్రసర్గోవికృత్యంతరజనకత్వాత్ప్రాకృతః- సనత్కుమారాదీనాంనైష్ఠికానాం సర్గోపివికృత్యంతరానుత్పాదకత్వాద్వైకృతఇతి॥ ౨౫॥ ప్రాకృతాఇతి॥ జగత్సృజతఈశ్వరస్యజగతోమూలహేతవః- ఏతేనవసర్గాస్సమాఖ్యాతాఇతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ బ్రహ్మణశ్శరీరాద్విస్తరేణసృష్టింవక్తుమాదౌతావత్సనిమిత్తాం మానసీంసురాదిసృష్టిం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రాక్సంధ్యోపలక్షితే పూర్వాహ్ణే - సంధ్యాసమమే చరమసంధ్యోపలక్షితే అపరాహ్ణే - అతస్తేతదా పూజ్యాః॥ శ్రు॥ అపరాహ్ణః పితౄణామితి శ్రుతేః॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ క్షుదితి॥ అంధకారేస్థిత్వేతి శేషః॥ ౪౨॥ మైవమితి॥ రక్ష్యతామేష ఇత్యత్ర ఇతి శబ్దస్యానుషంగః- జక్షణాజ్జక్షణార్థోక్తైః- యక్షణంజక్షణమపి భక్షణం- అతో యక్షాః॥ ౪౩॥ అప్రియేణేతి॥ అస్య వేధసః శిరసః కేశాః అప్రియేణహీనా భూత్వా శీర్యంత-సమారోహంతవ్యసర్పన్॥ ౪౪॥ సర్పణాదితి॥ క్రోధాత్మనః క్రోధాత్మకాన్ - కపిశేన వర్ణేనోపలక్షితాః భూతాః- అభవన్నితి శేషః॥ ౪౫॥ ధ్యాయత ఇతి॥ ధ్యాయతోంగాదితి పిబతోజజ్ఞిరే వాచమితిచ పాఠాంతరం- ధ్యాయతేర్ధకారేణ అంగాదితి గకారేణ వాచమితి వకారేణ గంధర్వపదనిర్వచనం॥ ౪౬॥ ఏతానీతి॥ తచ్ఛక్తిచోదితః తేషాంసృజ్యానాం కర్మచోదితః వయాంసి పక్షిణః॥ ౪౭॥ అవయ ఇతి॥ అవయః అవీన్॥ ౪౮॥ పద్భ్యామితి॥ మృగాన్ హరిణాన్- అశ్వగర్దభసంకరోహ్యాశ్వతరః॥ శ్లో॥ న్యంకుస్తు

జ్యోత్స్నాగమే తు బలినో మనుష్యాః పితరస్తథా। మైత్రేయ సంధ్యాసమయే తస్మాదేతే భవంతి వై॥ ౩౯॥ జ్యోత్స్నా రాత్ర్యహనీ సంధ్యా చత్వార్యేతాని వై విభోః। బ్రహ్మణస్తు శరీరాణి త్రిగుణోపాశ్రయాణి తు॥ ౪౦॥ రజోమాత్రాత్మికామేవ తతోన్యాం జగృహే తనుమ్। తతః క్షుద్బ్రహ్మణో జాతా జజ్ఞే కోపస్తయా తతః॥ ౪౧॥ క్షుత్క్షామానంధకారేథ సోసృజద్భగవాన్ ప్రభుః। విరూపాశ్మశ్రులా జాతాస్తేభ్యధావంస్తతః ప్రభుమ్॥ ౪౨॥ మైవం భో రక్ష్యతామేష యైరుక్తం రాక్షసాస్తు తే। ఊచుః ఖాదామ ఇత్యన్యే యే తే యక్షాస్తు జక్షణాత్॥ ౪౩॥ అప్రియేణ తు తాన్ దృష్ట్వా కేశాః శీర్యంత వేధసః। హీనాశ్చ శిరసో భూయః సమారోహంత తచ్ఛిరః॥ ౪౪॥ సర్పణాత్తే భవన్ సర్పా హీనత్వాదహయస్స్మృతాః। తతః క్రుద్ధో జగత్స్రష్టా క్రోధాత్మనో వినిర్మమే॥ వర్ణేన కపిశేనోగ్రా భూతాస్తే పిశితాశనాః॥ ౪౫॥ ధ్యాయతోంగాత్సముత్పన్నా గంధర్వాస్తస్య తత్క్షణాత్। పిబంతో జజ్ఞిరే గాం వై గంధర్వాస్తేన తే ద్విజ॥ ౪౬॥ ఏతాని సృష్ట్వా భగవాన్ బ్రహ్మా తచ్ఛక్తిచోదితః। తతస్స్వచ్ఛందతోన్యాని వయాంసి వయసోసృజత్॥ ౪౭॥ అవయో వక్షసశ్చక్రే ముఖతోజాస్స సృష్టవాన్। సృష్టవానుదరాద్గాశ్చ పార్శ్వాభ్యాం చ ప్రజాపతిః॥ ౪౮॥ పద్భ్యాం చాశ్వాన్ సమాతంగాన్ రాసభాన్

జ్యోత్స్నేతి॥ సంధ్యాసమయే సంధ్యయోపలక్షితే అపరాహ్ణ ఇత్యర్థః॥ శ్రు॥ అపరాహ్ణః పితౄణామపీతి శ్రుతేః- తస్మాత్ జ్యోత్స్నాధర్మాత్ సంధ్యాసమయాచ్చ॥ ౩౯॥ జ్యోత్స్నా రాత్ర్యహనీతి॥ బ్రహ్మణస్తు శరీరాణీత్యుపాసకానాముపాసనార్థముక్తం॥ ౪౦॥ రజోమాత్రేతి॥ తయా క్షుధయా తతః వ్యాప్తస్సన్॥ ౪౧॥ క్షుదితి॥ అంధకారే స్థిత్వా అసృజత్ - తం ప్రభుమభ్యధావన్- భక్షయితుమితి శేషః॥ ౪౨॥ మైవమితి॥ తేషామేవమధ్యే అన్యే జక్షామః ఖాదామ ఇత్యూచుః- తే జక్షణాద్భక్షణాధ్యవసాయాత్ యక్షాః - జక్షభక్షహసనయోః- జక్షా ఇతి వక్తవ్యే యకారః పరోక్షార్థః॥ శ్రు॥ పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవా ఇతి శ్రుతేః॥ ౪౩॥ అప్రియేణేతి॥ శీర్యంత ఆదీర్యంత అహీయంతేత్యర్థః- శిరసో హీనాస్సంతః పునస్తచ్ఛిరస్సమారూఢాః॥ ౪౪॥ సర్పణాదితి॥ సర్పణాచ్ఛిరస్సమారోహణాత్ క్రోధాత్మనః క్రోధాత్మకాన్ విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః॥ ౪౫॥ ధయత ఇతి॥ గాం వాచం ధయతః పిబతః- గాయత ఇత్యర్థః- గాం పిబంతో గాయంతో జజ్ఞిరే- తేన గంధర్వాః॥ ౪౬॥ ఏతానీతి॥ తచ్ఛక్తిచోదితః తేషాంసృజ్యానాం శక్తిభిః ప్రాక్కర్మరూపాభిః ప్రయుక్తస్సన్ - తత్తద్బుద్ధివృత్తిభిః ఏతాని సృష్ట్వా - స్వచ్ఛందతః తత్తత్కర్మవశాదేవోత్పన్నయా స్వేచ్ఛయా- వయసో దేహావస్థావిశేషాత్ -వయాంసి పక్షిణః॥ ౪౭॥ అవయ ఇతి॥ అవయో మేషాన్ విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః॥ ౪౮॥ పద్భ్యామితి॥ అశ్వతరాన్ సృమరాన్ న్యంకూన్ రురూన్-కృష్ణసారాదివన్యమృగవిశేషాన్ న్యాంక్ష్చ-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నయా ॥ ౨౮॥ స్థావరాంతా ఇతి॥ అతః కర్మభేదాచ్చాతుర్విధ్యం ప్రజానాం పుణ్యతారతమ్యేన బ్రహ్మణో మనసస్తనుస్త్రిలింగేభ్యస్త్రిధా జన్మవక్ష్యన్ ప్రథమం మనసో జన్మాహ - బ్రహ్మణ ఇతి - మానసాస్తు తా ఇతి పాఠాంతరం- తాః ప్రజాః కాశ్చిదితి శేషః ॥ ౨౯॥ అథ శారీరం ప్రజాసర్గమాహ ॥ తత ఇతి॥ అంభస్సంజ్ఞ దేవాదిచతుష్టయం సిసృక్షుః స్వయమాత్మానమయూయుజత్ యోజితవాన్ - శరీరాంతరేణేతి శేషః ॥ ౩౦॥ యుక్తాత్మన ఇతి॥ తమోమాత్రా తమోగుణాంశః ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ సిసృక్షురితి॥ అన్యదేహస్థః సాత్త్వికదేహస్థః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ సత్త్వమాత్రాత్మికామితి॥ పితృవన్మన్యమానస్య ఆత్మానమితి శేషః- పార్శ్వాభ్యాం పితృజన్మ- ప్రజననాన్మనుష్యజన్మ॥ శ్లో॥ ముఖాదజనయద్దేవాన్ సపితౄనుపపక్షతః। జఘనాదసురాన్ సర్వాన్ ప్రజనాదపి మానుషానితి మాత్స్యోక్తేః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥

తయా హ్యనిర్ముక్తాస్సంహారేప్యుపసంహృతాః॥ ౨౮॥ స్థావరాంతాస్సురాద్యాశ్చ ప్రజా బ్రహ్మంశ్చతుర్విధాః। బ్రహ్మణః కుర్వతస్సృష్టిం జజ్ఞిరే మానసాస్తు తాః॥ ౨౯॥ తతో దేవాసురపితౄన్ మనుష్యాంశ్చ చతుష్టయమ్। సిసృక్షురంభాంస్యేతాని స్వమాత్మానమయూయుజత్॥ ౩౦॥ యుక్తాత్మనస్తమోమాత్రా హ్యుద్రిక్తాభూత్ప్రజాపతేః। సిసృక్షోర్జఘనాత్పూర్వమసురా జజ్ఞిరే తతః॥ ౩౧॥ ఉత్ససర్జ తతస్తాం తు తమోమాత్రాత్మికాం తనుమ్। సా తు త్యక్తా తనుస్తేన మైత్రేయాభూద్విభావరీ॥ ౩౨॥ సిసృక్షురన్యదేహస్థః ప్రీతిమాప తతస్సురాః। సత్త్వోద్రిక్తాస్సముద్భూతా ముఖతో బ్రహ్మణో ద్విజ॥ ౩౩॥ త్యక్తా సాపి తనుస్తేన సత్త్వప్రాయమభూద్దినమ్। తతో హి బలినో రాత్రావసురా దేవతా దివా॥ ౩౪॥ సత్త్వమాత్రాత్మికామేవ తతోఽన్యాం జగృహే తనుమ్। పితృవన్మన్యమానస్య పితరస్తస్య జజ్ఞిరే॥ ౩౫॥ ఉత్ససర్జ పితౄన్ సృష్ట్వా తతస్తామపి స ప్రభుః। సా చోత్సృష్టాభవత్సంధ్యా దిననక్తాంతరస్థితిః॥ ౩౬॥ రజోమాత్రాత్మికామన్యాం జగృహే స తనుం తతః। రజోమాత్రోత్కటా జాతా మనుష్యా ద్విజసత్తమ॥ ౩౭॥ తామప్యాశు స తత్యాజ తనుం సద్యః ప్రజాపతిః। జ్యోత్స్నాఽసమభవచ్చాపి ప్రాక్సంధ్యా యాభిధీయతే ॥ ౩౮॥

పూర్వోక్తామనువదతి కర్మభిరిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ కర్మభిరితి॥ పూర్వైః కర్మభిః భావితాః అధివాసితాః అతస్తాః ప్రజాస్సంహారే ఉపసంహృతా అపి తయా ఖ్యాత్యా తత్కర్మానుసారిణ్యా బుద్ధ్యా- అనిర్ముక్తాః నితరామనిర్ముక్తాః- సంస్కారరూపేణ స్థితా ఏవ- జజ్ఞిర ఇత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౨౮॥ స్థావరాంతా ఇతి॥ సురాద్యాస్సురనృతిర్యక్స్థావరా ఏవం చతుర్విధాః॥ ౨౯॥ ఇదానీం శరీరాత్సృష్టిమాహ- తత ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి॥ తత ఇతి॥ దేవాదీంశ్చతుష్టయం చతుస్సంఖ్యాన్- అంభాంసి అంభస్సంజ్ఞాన్ - సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః- ఆత్మానం మనః అయూయుజత్ - సమాదధ ఇత్యన్వయః॥ శ్రు॥ తాని వా ఏతాని చత్వార్యంభాంసి దేవా మనుష్యాః పితరోఽసురా ఇతి శ్రుతేః దేవాదీనామంభస్సంజ్ఞా॥ ౩౦॥ యుక్తాత్మన ఇతి॥ తమోమాత్రావేశ సృష్టాదృష్టవశాదుద్రిక్తాభూత్॥ ౩౧॥ ఉత్ససర్జేతి॥ తమోమాత్రాత్మికాం తనుమితి విశేషణాత్- తమోమయం భావముత్ససర్జేత్యర్థః- ఏవముత్తరత్రాపి- విభావరీ రాత్రిః- శ్రుతిశ్చ- సా తమిస్రాఽభవదితి॥ ౩౨॥ సిసృక్షురితి॥ అన్యదేహస్థస్సాత్త్వికే భావే స్థితస్సన్ సిసృక్షుః ప్రీతిం సుఖమవాప- ముఖతః॥ శ్రు॥ స ముఖాద్దేవానసృజతేతి శ్రుతేః॥ ౩౩॥ త్యక్తేతి॥ సత్త్వప్రాయం సత్త్వప్రకాశాత్మకం దినమభూత్- రాత్రిరభూదిత్యాదికథనస్య ఉపయోగమాహ- తతో హీతి- యతస్తమోమయ్యా రాత్రిభూతాయాస్తనోర్జాతాః- తతో హ్యసురా రాత్రౌ బలినః- అతస్తత్పూజా రాత్రౌ కర్తవ్యేత్యర్థః- ఏవం దేవాదిష్వపి ద్రష్టవ్యం॥ ౩౪॥ సత్త్వమాత్రాత్మికామితి॥ అన్యాం తనుం జగృహే- గృహీత్వా చాత్మానం జగత్పితృవన్మన్యమానస్య పార్శ్వాభ్యాం పితరో జాతాః - యథాహ వాయుః ॥ శ్లో॥ పితృవన్మన్యమానస్తు పుత్రాన్ ప్రాపయత ప్రభుః। స పితౄనుపపక్షాభ్యాం రాత్ర్యహ్నాంతరితో జగదితి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ తామితి ॥ సద్య ఇత్యనేన తత్తద్బుద్ధివృత్తిమంతరేణ స్వతనుత్యాగో నాస్తీతి దర్శితం - జ్యోత్స్నా ప్రభాతం ॥ ౩౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సృజ్యం తేన స్వాతంత్ర్యేణేత్యాహ - తేషామితి॥ ౬౦॥ హింస్రేతి॥ తద్భావితాః తైర్హింస్రాదిభిః కర్మభిర్వాసితాః - హింస్రక్రూరాణ్యనృతాని అహింస్రమృదుసత్యానిచ మనోవాక్కాయకర్మాణి ప్రతిపద్యంతే - తజ్జన్యధర్మాధర్మాభ్యామేవ వాసితా యః యత్కరోతి తత్తస్మై రోచతే॥ ౬౧॥ ఇంద్రియార్థేష్వితి॥ ఇంద్రియేషు తదర్థేషు చ నానాత్వం శ్రోత్రాదిత్వశబ్దాదిత్వవిభాగం - భూతేషు నానాత్వం భూసముద్రద్యులోకాదిభోగదేశవిభాగం - శరీరేషు నానాత్వం ద్విపాచ్చతుష్పాదాదిభోగాయతనవిభాగం - తేషాం వినియోగం అస్య జీవస్యాయం దేహః అయం లోకః అనేనేంద్రియేణేదం భోగ్యమిత్యేవం లక్షణం - ధాతైవ స్వాతంత్ర్యేణ వ్యధాత్ తేభ్య ఆదిష్టవాన్ - నానాత్వం వినియోగం చ ధాతైవ వ్యదధాత్స్వయమితి పాఠాంతరం॥ ౬౨॥ నామేతి॥ దేవాదిస్థావరాంతానాం భూతానాం - నామ - సురనరమృగఖగవృక్షాదిజాత్యభిధానం - రూపం అనిమేషద్విపదచతుష్పదశాఖిత్వాది - కృత్యం హవిర్భోగయజ్ఞాద్యనుష్ఠానస్రుక్చమసాద్యుపాదానత్వాదికం॥ శ్రు॥ ఐంద్రం దధి - బ్రాహ్మణోఽగ్నీనాదధీత - ఖాదిరం యూపం ధ్రువం కుర్వీతేత్యాది - వేదశబ్దేభ్య ఏవ జ్ఞాత్వా - నిర్మమే॥ ౬౩॥ కించ॥ ఋషీణామితి॥ ఋషీణాం వసిష్ఠాదీనాం అన్యేషామింద్రహరిశ్చంద్రాదీనాం చ - తత్తల్లోకయాత్రానియుక్తానాం తత్తత్క్రియోపాధికం నామ - అధ్వర్యుయజమానసంమ్రాడాదికం చ వేదకృతం వేదశ్రుతమేవ తత్ర తత్ర సంకేతితవాన్ - వసిష్ఠేంద్రాదివ్యక్తీనామనిత్యత్వేపి తత్ప్రవాహస్య నిత్యత్వాత్ తన్నామ్నాం వ్రీహ్యాదిపదానామివ శాశ్వతత్వనిత్యత్వోపపత్తిః॥ ౬౪॥ ప్రవాహనిత్యత్వం దృష్టాంతేన దృఢయతి॥ యథేతి॥ ఋతులింగాని పుష్పఫలాదీని - పర్యయే పునరావృత్తౌ - తాని తాని తజ్జాతీయాన్యేవ - యుగాదిషు యుగ

> ద్విభుః। తేషాం యే యాని కర్మాణి ప్రాక్సృష్ట్యాం ప్రతిపేదిరే॥ తాన్యేవ తే ప్రపద్యంతే సృజ్యమానాః
> పునః పునః॥ ౬౦॥ హింస్రాహింస్రే మృదుక్రూరే ధర్మాధర్మావృతానృతే। తద్భావితాః ప్రపద్యంతే
> తస్మాత్తత్తస్య రోచతే॥ ౬౧॥ ఇంద్రియార్థేషు భూతేషు శరీరేషు చ స ప్రభుః। నానాత్వం వినియోగం చ త
> థైవ వ్యసృజత్స్వయమ్॥ ౬౨॥ నామరూపం చ భూతానాం కృత్యానాం చ ప్రపంచనమ్। వేదశబ్దేభ్య ఏవా
> దౌ దేవాదీనాం చకార సః॥ ౬౩॥ ఋషీణాం నామధేయాని యథా వేదశ్రుతాని వై। తథా నియోగయో
> గ్యాని హ్యన్యేషామపి సోఽకరోత్॥ ౬౪॥ యథర్తుష్వృతులింగాని నానారూపాణి పర్యయే। దృశ్యంతే

మేవం సృష్టానాం భూతానాం మధ్యే - యే॥ ౬౦॥ తాన్యేవ కర్మాణ్యాహ॥ హింస్రేతి॥ హింస్రం మారకం - అహింస్రం తద్విపరీతం - శారీరం కర్మ - మృదు సదయం - క్రూరం తద్విపరీతం - మానసం కర్మ - ఋతం చానృతం చ వాచికం కర్మ - కించిద్ధింస్రమపి ధర్మ ఏవ యథాగ్నీషోమీయాదిపశ్వాలంభనం - అహింస్రమపి పరస్త్రీగమనాదికమధర్మః - సాధుకమార్దవమపి కించిదధర్మః యథా రాజ్ఞా చోరాదిరక్షణం - క్రూరమపి కించిద్ధర్మః యథా రాజ్ఞా దుష్టశాసనం - సత్యమపి కించిదధర్మః - యథా బ్రాహ్మణాదివధప్రాప్తౌ - తదనుకూలమనృతమపి బ్రాహ్మణాదిరక్షణే ధర్మః - అతో ధర్మాధర్మవిపరీతయోః పృథగ్గ్రహణం - తద్భావితాః తైర్హింస్రాదికర్మభిర్వాసితాః - తస్మాదద్యాపి యో యద్వాసనావాసితః తస్మై తదేవ రోచతే॥ ౬౧॥ ఇంద్రియార్థేష్వితి॥ ఏవం తద్వాసనానుసారేణైవేంద్రియార్థేషు నానాత్వం అమృతమన్నం ఫలం తృణమిత్యాదిభోగవిషయవిభాగం - భూతేషు నానాత్వం జలస్థలచరాదివిభాగం - శరీరేషు నానాత్వం ద్విపాచ్చతుష్పాదిత్యాదివిభాగం - వినియోగం చ అనేన జీవేనేదం కార్యమిత్యాది - తత్తత్కర్మానుసారేణ స్వయమేవాసృజత్॥ ౬౨॥ నామేతి॥ నామ ఇంద్రోఽగ్నిర్యమ ఇత్యాది - రూపం చ వజ్రహస్తత్యాది - కృత్యానాం వర్షదహనసంయమాదీనాం ప్రపంచనం తదవాంతరభేదం॥ ౬౩॥ కించ॥ ఋషీణామితి॥ ఋషీణాం వసిష్ఠాదీనాం నామాని॥ శ్రు॥ తస్మాద్వాసిష్ఠో బ్రహ్మా కార్య ఇత్యాది - నియోగయోగ్యాని తత్తత్సూక్తమంత్రాదిదర్శనయోగ్యాని చ - వేదే యథా శ్రుతాని తథైవ కృతవాన్॥ ౬౪॥ నను దేవాదీనామనిత్యానాం కథం నిత్యేన వేదేనాభిధానమిత్యాశంక్య ప్రవాహనిత్యత్వం దృష్టాంతేన దర్శయతి॥ యథేతి॥ యథా వసంతాదావృతౌ యాని ఋతులింగాని పుష్పఫలాదీని - విపర్యయే తస్యర్తోః పునరావృత్తౌ - తాని తాని తజ్జాతీయాన్యేవ దృశ్యంతే - తథైవ యుగమన్వంతరకల్పాదిషు

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శంబరాకారస్త్రికోణవిపులోన్నతఇతివైజయంతీ- జాతయః మృగజాతీః॥ ౪౯॥ ఓషధ్యఇతి॥ ఓషధ్యః ఫలపాకాంతా వ్రీహ్యాదయః - ఫలమూలిన్యః నిష్పావసూరణాద్యాః - త్రేతాయుగముఖే- యజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయామితివక్ష్యమాణత్వాత్ - కల్పాదౌ త్రేతాయుగముఖే యజ్ఞాంగపశ్వాదిసృష్టిః॥ శ్రు॥ తానిధర్మాణిప్రథమాన్యాసన్ - ధ్యాయన్ కృతఇత్యాదిధ్యానయోగ ఏవకృతయుగే॥ ౫౦॥ ౫౧॥ శ్వాపదాఇతి॥ శ్వాపదాః వ్యాఘ్రాద్యాః-ద్విఖురాగవయాద్యాః- ఔదకానక్రాద్యాః - సరీసృపాః సర్పగోధాద్యాః ॥ ౫౨॥ గాయత్రమితి॥ త్రివృత్పంచదశ సప్తదశైకవింశస్తోమాఖ్యాః సామవృత్తివిశేషాః- రథంతరబృహద్వైరూపవైరాజాస్సామవిశేషాః- అగ్నిష్టోమాదయః సోమసంస్థావిశేషాః॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ఉచ్చావచానీతి॥ ఉచ్చావచాన్యుత్కృష్టనికృష్టాన్యనేకవిధాని- జీవానాంవిషమసృష్టేః కర్మాపేక్షుతాం వక్తుంతత్సర్గమనువదతి దేవాసురేతి॥ ౫౭॥ ౫౮॥ నరకింనరరక్షాంసీతి॥ విశేషేణ అయతే గచ్ఛతీతి వ్యయంజంగమం ఇతరత్ స్థాణు॥ ౫౯॥ తదితి॥ ఏవంసృజ్యమానానాంప్రాణినాంగుణాకారస్వభావాస్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన బ్రహ్మణా

గవయాన్ మృగాన్ । ఉష్ట్రానశ్వతరాంశ్చైవన్యంకూనన్యాశ్చజాతయః ॥ ౪౯॥ ఓషధ్యః ఫలమూలి
న్యోలోమభ్యస్తస్యజజ్ఞిరే। త్రేతాయుగముఖే బ్రహ్మ కల్పస్యాదౌ ద్విజోత్తమ॥ సృష్ట్వాపశ్వోషధీస్స
మ్యగ్యుయోజసతథాధ్వరే॥ ౫౦॥ గౌరజః పురుషో మేషశ్చాశ్వాశ్వతరగర్దభాః। ఏతాన్గ్రామ్యాన్
పశూనాహురారణ్యాంశ్చ నిబోధమే ॥ ౫౧॥ శ్వాపదాద్విఖురాహస్తి వానరాః పక్షిపంచమాః।
ఔదకాః పశవష్షష్ఠాః సప్తమాస్తుసరీసృపాః॥ ౫౨॥ గాయత్రంచఋచశ్చైవత్రివృత్స్తోమంరథంతరమ్।
అగ్నిష్టోమంచయజ్ఞానాంనిర్మమే ప్రథమాన్ముఖాత్॥ ౫౩॥ యజూంషి త్రైష్టుభంఛందస్తోమంపంచదశం
తథా। బృహత్సామతథోక్థ్యంచదక్షిణాదసృజన్ముఖాత్॥ ౫౪॥ సామానిజగతీఛందస్తోమంసప్తదశం
తథా।వైరూపమతిరాత్రంచపశ్చిమాదసృజన్ముఖాత్॥ ౫౫॥ ఏకవింశమథర్వాణమప్తోర్యామాణమేవచ।
అనుష్టుభంచవైరాజముత్తరాదసృజన్ముఖాత్ ॥ ౫౬॥ ఉచ్చావచానిభూతాని గాత్రేభ్యస్తస్యజజ్ఞిరే।
దేవాసురపితౄన్ సృష్ట్వామనుష్యాంశ్చ ప్రజాపతిః॥ ౫౭॥ తతః పునస్ససర్జాదౌసంకల్ప్యసపితామహః।
యక్షాన్ పిశాచాన్ గంధర్వాంస్తథైవాప్సరసాంగణాన్॥ ౫౮॥ నరకిన్నరరక్షాంసివయః పశుమృగో
రగాన్।అవ్యయంచవ్యయంచైవయదిదంస్థాణుజంగమమ్॥ ౫౯॥ తత్ససర్జతదాబ్రహ్మభగవానాదికృ

జాతయః తిర్యగ్జాతీః॥ ౪౯॥ ఓషధ్యఇతి॥ తదేవంకల్పస్యాదావేవపశూనోషధీశ్చసృష్ట్వా -అనంతరం త్రేతాయుగముఖే ప్రాప్తే సమ్యగ్గ్రామ్యారణ్యావ్యవస్థయా తథాధ్వరేసాధనతయాయుయోజ- కృతయుగే యజ్ఞానామప్రవృత్తేః॥ ౫౦॥ గ్రామ్యారణ్యభేదమేవాహ - గౌరిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౫౧॥ శ్వాపదాఇతి॥ శ్వాపదాః వ్యాఘ్రాదయః- ద్విఖురాః గవాదయః - ఔదకాః కూర్మాదయః - సరీసృపాః సర్పగోధాదయః ॥ ౫౨॥ పూర్వాదిముఖేభ్యస్సృష్టిమాహ చతుర్భిః॥ గాయత్రమితి॥ గాయత్రంఛందః- ఋచః ఋగ్వేదం- త్రివృత్ స్తోమం స్తోత్రసాధనభూతానాంఋచాం సముదాయం- రథంతరంసామ - యజ్ఞానాంమధ్యే అగ్నిష్టోమం సోమయాగసంస్థావిశేషం ॥ ౫౩॥ యజూంషీతి॥ యజూంషియజుర్వేదం-ఉక్థ్యంనామసంస్థాం॥ ౫౪॥ సామానీతి॥ సామానిసామవేదం-వైరూపంసామ- అతిరాత్రంసోమయాగసంస్థావిశేషం॥ ౫౫॥ ఏకవింశమితి॥ ఏకవింశతిస్తోమం- అథర్వాణం అథర్వవేదం- అప్తోర్యామాణంసోమసంస్థా-అనుష్టుప్ఛందః- వైరాజంసామ॥ ౫౬॥ సృష్టానాంసర్వేషాంభూతానాంకర్మస్వభావాదివక్తుంపూర్వోక్తమేవసృష్టింసప్రపంచమనువదతి ఉచ్చావచానీత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥ ఉచ్చావచానీతి॥ ఉచ్చావచాని ఉత్కృష్టనికృష్టాని దేవాసురాదీని॥ ౫౭॥ ౫౮॥ నరకిన్నరరక్షాంసీతి॥ నరకిన్నరభేదశ్చ॥ శ్లో॥ నరోశ్వజఘనేపిస్యాత్ కిన్నరోశ్వముఖే పునరిత్యభిధానోక్తేః- అవ్యయంచిరకాలావస్థాయి- ప్రవాహనిత్యంవా-వ్యయంతద్విపరీతం॥ ౫౯॥ తదితి॥ లేషా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రజా ఇతి॥ వ్యవస్థితా ఇతి పాఠే వ్యవస్థితా నియమే॥౧౧॥ యథేతి॥ యథేచ్ఛ ఆవాసః వాసస్థానం ఆశ్రమో వా- శుద్ధాంతఃకరణాః అహంకారఫలసంగహీనాః- శుద్ధాః స్నానాదినా॥౧౨॥ శుద్ధే చేతి॥ శుద్ధే అనుష్ఠానేన విరాగే శుద్ధజ్ఞానం శుద్ధజ్ఞానస్వరూపం॥౧౩॥ తత ఇతి॥ తతస్త్రేతాముఖానంతరం- అల్పమల్పాల్పసారవదితి పాఠే- అల్పముద్భూతం జాతమల్పాల్పసారవత్ అత్యల్పసుఖం- ఘోరం బహుదుఃఖం॥౧౪॥ అధర్మేతి॥ అధర్మబీజం అధర్మస్య కారణం- తమః క్రోధసముద్భవం క్రోధలోభయోర్హేతుం- అసాధకం అష్టసిద్ధివిరోధి- రాగాదికం- అయం కాలః ప్రజాసు పాతయతీతి పక్షే పతీతి పూర్వేణాన్వయః- అధర్మబీజముద్భూతమితి చ పాఠః॥౧౫॥ తత ఇతి॥ సహజా సిద్ధిః ఔత్పత్తికం జ్ఞానం॥ శ్లో॥ కృతే తు మిథునోత్పత్తిస్సిద్ధిశ్చాపి రసోల్లసా। సకృద్వృష్టిమయీ చాన్యా గృహవృక్షాత్మికాపరా। పశ్చాత్సంకల్పసిద్ధిశ్చ కల్పవృక్షాత్మికాపరా। ప్రకామవృష్టిశ్చాకృష్టపచ్యసిద్ధిస్తథాష్టమీత్యష్టసిద్ధయః- రసోల్లాసా యోగాభ్యాసబలాత్స్వమూర్ధన్యసుధాంశుబింబప్రవదమృతతృప్తతా- యథా స్కాందే॥ శ్లో॥ రసస్య స్వత ఏవాంతరుల్లాసస్స్యాత్కృతే యుగే- రసోల్లాసాఖ్యా సా సిద్ధిస్తయా హంతి క్షుధం నర ఇతి- స్త్రీనైరపేక్ష్యేణానందో మిథునోత్పత్తిః- యథా తత్రైవ॥ శ్లో॥ స్త్రీయాదినైరపేక్ష్యేణ సదా తృప్తాః ప్రజాస్తథా। ద్వితీయా సిద్ధిరుద్దిష్టేతి- కౌర్మే చ- కృతే తు మిథునోత్పత్తిస్తథా సాక్షాద్రసోల్లసా- ప్రజాస్తృప్తాస్సదా సర్వాస్సర్వానందాశ్చ యోగిన ఇతి - సకృద్వృష్టిమయీ సకృద్వృష్ట్యా సస్యనిష్పత్తిః - గృహవృక్షాత్మికా ఇచ్ఛయా గృహవృక్షోద్గమః - సంకల్పసిద్ధిః సంకల్పేనాభిమతసిద్ధిః - కల్పవృక్షాత్మికా భరద్వాజాశ్రమవత్ - ప్రకామవృష్టిః నికామే నికామే వృష్టిః - అకృష్టపచ్యసిద్ధిః అకృష్టపచ్యభూమిత్వమితి పురాణేష్వష్టసిద్ధయో బహు

ప్రజాస్తా బ్రహ్మణా సృష్టాశ్చాతుర్వర్ణ్యే వ్యవస్థితాః । సమ్యక్ఛ్రద్ధా సమాచార ప్రవణా మునిసత్తమ॥౧౧॥ యథేచ్ఛావాసనిరతాస్సర్వబాధావివర్జితాః। శుద్ధాంతఃకరణాశ్శుద్ధాస్సర్వానుష్ఠాననిర్మలాః॥౧౨॥ శుద్ధే చ తాసాం మనసి శుద్ధేంతస్సంస్థితే హరౌ। శుద్ధజ్ఞానం ప్రపశ్యంతి విష్ణ్వాఖ్యం యేన తత్పదమ్॥౧౩॥ తతః కాలాత్మకో యోసౌ స తస్యాంశః కథితో హరేః। స పాతయత్యఘం ఘోరమల్పమల్పాల్పసారవత్॥౧౪॥ అధర్మబీజముద్భూతం తమోలోభసముద్భవమ్। ప్రజాసు తాసు మైత్రేయ రాగాదికమసాధకమ్॥ ౧౫॥ తతస్సా సహజా సిద్ధిస్తాసాం నాతీవ జాయతే। రసోల్లాసాదయశ్చాన్యాస్సిద్ధయోష్టౌ

ప్రజా ఇతి॥ తదేవం చాతుర్విధ్యం వ్యవస్థితాః ప్రజాః సృష్టాః- సమ్యక్ శ్రద్ధయా యస్సమాచారస్తస్మిన్ప్రవణాః॥౧౧॥ చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థయా ధర్మానుష్ఠానఫలమాహ యథేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యథేతి॥ యథేచ్ఛయా వాసః గిరికందరాదిస్థానం తస్మిన్నిరతాః- యతస్సర్వబాధాభిశ్శీతోష్ణాశనపిపాసాదిబాధాభిః వివర్జితాః- శుద్ధాస్సత్త్వలీనాః॥౧౨॥ శుద్ధే చేతి॥ తాసాం శుద్ధజ్ఞానం భవతి- యేన జ్ఞానేన తత్పదం ప్రపశ్యంతి॥ ౧౩॥ తదేవం ధర్మానుష్ఠానఫలముక్తం- ఇదానీం కాలవశేన తద్వైకల్యాత్ ప్రాణినామనిష్టప్రాప్తిమాహ॥ తత ఇత్యాదినా॥ తత ఇతి॥ తతస్త్రేతాయుగే కించిదపక్రాంతే సతి - స ప్రసిద్ధః కాలాత్మకో యోసౌ హరేరంశః కథితః- సః అఘం పాపం- రాగాదికం విషయాభిలాషద్వేషమాత్సర్యాదికం- అసాధకం పురుషార్థప్రతిబంధకం- తాసు ప్రజాసు- పాతయతి ప్రక్షిపతీతి ద్వయోరన్వయః- కథంభూతం- ఘోరం బహుదుఃఖప్రదం- అల్పాల్పసారవత్ అత్యల్పసుఖదం- యద్వా అత్యల్పబలం ఉత్పత్తిసమయ ఏవ ధృతిమతా పుంసా జేతుం శక్యం॥ ౧౪॥ అనంతరం తు॥ అధర్మేతి॥ అధర్మస్య బీజభూతం- తమః అజ్ఞాననివేశః లోభస్తృష్ణా తయోస్సముద్భవో యస్మాత్॥ ౧౫॥ తతః కిమిత్యత ఆహ॥ తత ఇతి॥ సహజా స్వాభావికీ- సిద్ధిః సర్వబాధావివర్జితా ఇత్యత్రోక్తా క్షుత్పిపాసాదిద్వంద్వజయలక్షణా- తాసాం న జాయతే- రసోల్లాసాదయస్సిద్ధయస్స్కాందాదిప్రోక్తాః॥ శ్లో॥ రసస్య స్వత ఏవాంతరుల్లాసస్స్యాత్కృతే యుగే। రసోల్లాసాఖ్యకా సిద్ధిస్తయా హంతి క్షుధం నరః। స్త్ర్యాదీనాం నైరపేక్ష్యేణ సదా తృప్తాః ప్రజాస్తథా । ద్వితీయా సిద్ధిరుద్దిష్టా సా తృప్తిర్మునిసత్తమైః- ధర్మోత్తమం చ నాస్త్యాసాం సా తృతీయాభిధీయతే- చతుర్థీ తుల్యతా తాసామాయుషస్సుఖరూపయోః - ఐకాంతబలబాహుళ్యం విశోకానామ పంచమీ। పరమాత్మపరత్వేన తపోధ్యానాదినిష్ఠితా। షష్ఠీ చ కామచారిత్వం సప్తమీ సిద్ధిరుచ్యతే। అష్టమీ చ యథా ప్రోక్తా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కల్పాద్యావృత్తేషు॥౬౫॥ కరోతీతి॥ సిసృక్షాశక్తియుక్తః-సృష్టిశక్తిభ్యాంయుక్తః-సృజ్యశక్తిఃకర్మ॥౬౬॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజపదాంతరంగ శ్రీవిష్ణుచిత్తవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- పంచమోఽధ్యాయః. ✻✻

అథయజ్ఞాదిసాధకానాంమనుష్యాణాంవర్ణాశ్రమకర్మజీవికాగతిసృష్ట్యుక్తిః॥ అర్వాగితి॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ యజ్ఞనిష్పత్తయఇతి॥శూద్రస్యాధ్యయనాగ్న్యాధానతత్సాధ్యయజ్ఞానధికారేపినమస్కారైకమంత్రకపాకయజ్ఞాధానద్విజశుశ్రూషాద్యధికారిత్వాచ్చాతుర్వర్ణ్యంయజ్ఞసాధనమిత్యుక్తం॥౭॥౮॥నిష్పాద్యంతఇతి॥ప్రవచనరక్షణవాణిజ్యపరిచర్యాణాంముఖాద్యంగసాధ్యత్వాత్ విప్రాదీనాంతత్తదంగసాధ్యక్రియోపజీవిత్వంస్వాధ్యాయఃస్వగృహ్యోక్తంస్వకర్మ-సన్మార్గఃశిష్టాచారః॥౯॥స్వర్గాపవర్గావితి॥మానుష్యంమనుష్యకర్మ-అభిరుచితంభౌమస్వర్గపాతాళాది॥౧౦॥

తానితాన్యేవతథాభావానాయుగాదిషు॥౬౫॥కరోత్యేవంవిధాంసృష్టింసర్గాదౌసపునఃపునః। సిసృక్షాశక్తియుక్తోసౌసృజ్యశక్తిప్రచోదితః॥ ౬౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-ప్రథమాంశే-పంచమోఽధ్యాయః. ✻

మైత్రేయః। అర్వాక్స్రోతాస్తుకథితోభవతాయస్తుమానుషః। బ్రహ్మన్విస్తరతోబ్రూహిబ్రహ్మాతమసృజద్యథా॥ ౧॥ యథాచవర్ణానసృజద్యద్గుణాంశ్చమహామునే। యచ్చతేషాంస్మృతంకర్మవిప్రాదీనాంతదుచ్యతామ్॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥సత్యాభిధ్యాయినఃపూర్వంసిసృక్షోర్బ్రహ్మణోజగత్। అజాయంతద్విజశ్రేష్ఠ సత్త్వోద్రిక్తాముఖాత్ప్రజాః ॥ ౩॥ వక్షసోరజసోద్రిక్తాస్తథాన్యాబ్రహ్మణోభవన్। రజసాతమసాచైవసముద్రిక్తాస్తథోరుతః॥ ౪॥ పద్భ్యామన్యాఃప్రజాబ్రహ్మాససర్జద్విజసత్తమ। తమఃప్రధానాస్తాస్సర్వాశ్చాతుర్వర్ణ్యమిదంతతః॥ ౫॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాశ్శూద్రాశ్చద్విజసత్తమ। పాదోరువక్షస్స్థలతోముఖతశ్చసముద్గతాః॥ ౬॥ యజ్ఞనిష్పత్తయేసర్వమేతద్బ్రహ్మాచకారవై। చాతుర్వర్ణ్యంమహాభాగయజ్ఞసాధనముత్తమమ్॥ ౭॥ యజ్ఞైరాప్యాయితాదేవావృష్ట్యుత్సర్గేణతాఃప్రజాః। ఆప్యాయయంతేధర్మజ్ఞయజ్ఞాఃకల్యాణహేతవః॥౮॥ నిష్పాద్యంతేనరైస్తైస్తుస్వధర్మాభిరతైస్సదా। విశుద్ధాచరణోపేతైస్సద్భిస్సన్మార్గగామిభిః॥ ౯॥ స్వర్గాపవర్గౌమానుష్యాత్ప్రాప్నువంతిమహామునే। యథాభిరుచితంస్థానంతద్యాంతిమనుజాద్విజ॥ ౧౦॥

భావాదేవాదయః॥ ౬౫॥ ఉపసంహరతి॥కరోతీతి॥సిసృక్షాచశక్తిశ్చసర్గవిషయా-తాభ్యాంయుక్తః॥ ౬౬ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే- పంచమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻

విస్తరతోబ్రూహీతియదుక్తంతదేవవివృణోతియథాచేతి॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ పద్భ్యామితి॥ తాశ్చతుర్విధాఃముఖాదిభ్యస్సృష్టాఃప్రజాః- ఇదంప్రసిద్ధం- చాతుర్వర్ణ్యం చత్వారోవర్ణాః॥ ౫॥ ఏతదేవవిభాగనస్పష్టయతి॥ బ్రాహ్మణాఇతి॥ పాదోరువక్షస్థలతోముఖతశ్చేతిబ్రాహ్మణాదిభిఃప్రాతిలోమ్యేనసంబంధః॥ ౬॥ తత్సృష్టేఃప్రయోజనమాహ॥ యజ్ఞనిష్పత్తయఇతి॥ సర్వమేతద్యజ్ఞసాధనభూతం ఉత్తమంచాతుర్వర్ణ్యంచకారేత్యన్వయః- యద్యప్యవేద్యత్వాదభావః కర్మభిస్స్యాదితిసూత్రయన్ జైమినిశ్శూద్రస్యాధ్యయనాద్యభావాద్యజ్ఞాధికారంనమన్యతే-తథాపిద్విజశుశ్రూషాద్వారేణతత్సాధనత్వాత్॥ శ్లో॥ నమస్కారేణమంత్రేణపంచయజ్ఞాన్నహాపయేదితిస్మృతేః-పాకయజ్ఞాదిషు సాక్షాదధికారాచ్చనవిరోధః॥ ౭॥ యజ్ఞనిష్పాదనస్యోపయోగమాహ॥ యజ్ఞైరితి॥ ఆప్యాయితాస్తర్పితాఃదేవాఃవృష్ట్యుత్సర్గేణతాః యజ్ఞకర్త్రీఃప్రజాఃతర్పయంతి॥ శ్లో॥ అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే। ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టిర్వృష్టేరన్నంతతఃప్రజాఇతిస్మృతేః- అతోయజ్ఞాఃకల్యాణహేతవః॥ ౮॥ తేషుశ్రేష్ఠాన్ అధికారిణఃదర్శయతి॥ నిష్పాద్యంతఇతి॥స్వధర్మేషుశ్రౌతేష్వభిరతైః-విశుద్ధాచరణంస్మృత్యాదివిహితంతదుపేతైః- పాఠాంతరేవిరుద్ధాచరణాదపేతైఃనివృత్తైఃసద్భిఃవిద్వద్భిస్సన్మార్గగామిభిఃపిత్రాదిసదాచారానువర్తిభిః॥౯॥అతోధర్మాధికారిత్వాన్మనుష్యాంస్స్తౌతి॥ స్వర్గాపవర్గావితి॥యథాభిరుచితంస్థానంసత్యలోకాది॥౧౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ధోక్తాః॥౧౬॥తాస్వితి॥ద్వంద్వంశీతోష్ణాది॥౧౭॥ తతఇతి॥ ధాన్వంబహిర్నిర్జలంమరుదుర్గం- ధాన్వంపార్వతమితి పాఠః- కృత్రిమంక్రియానిర్వృత్తంవనాది- పురాదిలక్షణంభృగూక్తం॥ శ్లో॥ నృపావాసఃపురీప్రోక్తావిశాంపురమితీష్యతే।ఏకతోయత్రతుగ్రామోనగరంచైకతఃస్థితం। మిశ్రంతత్ఖర్వటంనామనదీగిరిసమాశ్రయమితి-ఆదిశబ్దాచ్ఛిబిరపత్తనాది॥౧౮॥గృహాణీతి॥యథాన్యాయంవాస్తుశాస్త్రానతిక్రమేణ॥౧౯॥ ప్రతికారమితి॥ వార్తాకృష్యాదిఃహస్తసిద్ధిర్భృతిః॥౨౦॥తత్రవార్తాయాంకృషిఫలంవివృణోతి॥వ్రీహయఇతి॥వ్రీహయఃశాల్యాదయః-యవోదీర్ఘశూకః-గోధూమోనిష్కుంచుకోదీర్ఘశూకః-అణవః-క్షుద్రధాన్యాని-ప్రియంగుఃకంగుః-ఉదారోదీర్ఘనాళః-కోరదూషఃకోద్రవః-సతీనకఃకాళాయః॥ ౨౧॥మాషాఇతి॥మసూరోమంగళ్యకః-నిష్పావఃవల్లీ-కుళుత్థకఃపాషాణభేదిసారః-ఆఢకీతువరీ-చణకఃహరిమంథకః-శణాఃగోణ్యుపాదానత్వచః॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ శ్యామాకాఇతి॥శ్యామాకఃతృణధాన్యం- నీవారః

భవంతియాః॥౧౬॥ తాసుక్షీణాస్వశేషాసువర్ధమానేచపాతకే।ద్వంద్వాభిభవదుఃఖార్తాస్తాభవంతితతఃప్రజాః॥౧౭॥ తతోదుర్గాణితాశ్చక్రుర్ధాన్వంపార్వతమౌదకమ్।కృత్రిమంచతథాదుర్గంపురఖర్వటకాదియత్ ॥ ౧౮॥ గృహాణిచయథాన్యాయంతేషుచక్రుఃపురాదిషు। శీతాతపాదిబాధానాంప్రశమాయమహామునే॥౧౯॥ప్రతికారమిమంకృత్వాశీతాదేస్తాఃప్రజాఃపునః। వార్తోపాయంతతశ్చక్రుర్హస్తసిద్ధించకర్మజామ్॥ ౨౦॥ వ్రీహయశ్చయవాశ్చైవగోధూమాఅణవస్తిలాః। ప్రియంగవోహ్యుదారాశ్చకోరదూషాస్సతీనకాః॥౨౧॥ మాషాముద్గామసూరాశ్చనిష్పావాస్సకుళుత్థకాః। ఆఢక్యశ్చణకాశ్చైవశణాస్సప్తదశస్మృతాః॥ ౨౨॥ ఇత్యేతాఓషధీనాంతుగ్రామ్యాణాంజాతయోమునే। ఓషధ్యోయాజ్ఞికాశ్చైవగ్రామ్యారణ్యాశ్చతుర్దశ॥ ౨౩॥ వ్రీహయస్సయవామాషాగోధూమాఅణవస్తిలాః। ప్రియంగుసప్తమాహ్యేతే అష్టమాస్తుకుళుత్థకాః॥ ౨౪॥ శ్యామాకాస్త్వథ

యత్రక్వచనశాయితేతి॥ ౧౬॥ తాస్వితి॥ శీతోష్ణాదిద్వంద్వైరభిభవఃతేనసంభూతైఃదుఃఖైరార్తాఃపీడితాః॥ ౧౭॥ తతశ్చోరాదిభయపరిహారార్థం దుర్గాది - శీతోష్ణాదిప్రతికారార్థంగృహాణి - జీవికాద్యర్థం కృషివాణిజ్యాదీని-చక్రురిత్యాహ-తతోదుర్గాణీత్యాదినా॥తతఇతి॥కృత్రిమంపరిఘాద్యావృతంప్రాకారాది- పురాదీనాంలక్షణంభృగుణోక్తం॥శ్లో॥నృపావాసఃపురీప్రోక్తావిశాంపురమపీష్యతే।ఏకతోయత్రతుగ్రామోనగరంచైకతఃస్థితం।మిశ్రంతుఖర్వటంనామనదీకూపసమాశ్రయం। విప్రాశ్చవిప్రభృత్యాశ్చయత్రచైవవసంతివై। సతుగ్రామఇతిప్రోక్తశ్శూద్రాణాంవాసఏవతు। పణ్యక్రియాదినిపుణైశ్చాతుర్వర్ణ్యజనైర్యుతం। అనేకజాతిసంబంధంనైకశిల్పిసమాకులం। సర్వదైవతసంబంధంనగరంత్వభిధీయతఇతి॥ ౧౮॥ గృహాణీతి॥గృహాణివిశ్వకర్మప్రోక్తాని॥ శ్లో॥ ధ్రువంధన్యంజయంకాంతంవిజయంవిపులంతథా। సుపక్షంసుముఖంనందంధనదంచమనోరథమిత్యాదీని- యథాన్యాయమాయనిమిత్తాద్యనుసారేణయథావాస్తుశాస్త్రం॥ ౧౯॥ ప్రతికారమితి॥ వార్తోపాయంజీవికాసాధనంకృష్యాది- హస్తాభ్యాంసాధ్యాంసిద్ధింవృత్తిం- తామేవాహ-కర్మజాంతత్కర్మనిమిత్తాం॥ ౨౦॥ తత్రకృషిఫలంప్రపంచయతి-వ్రీహయశ్చేత్యాదిసార్ధద్వాభ్యాం॥ వ్రీహయఇతి॥ అణవఃక్షుద్రాశ్శాలయః-ప్రియంగుసహితంతృణంధాన్యంవాప్రియంగవః-ఉదారాదీర్ఘనాళాః- కోరదూషాఃకోద్రవాః- సతీనకాఃకళాయాఃనీలపుష్పాః॥ ౨౧॥ మాషాఇతి॥ మసూరాఃమంగళ్యకాః-నిష్పావాఃవల్ల్యః-కుళుత్థకాఃముద్గసమపత్రాఃపాషాణభేదసారాః- ఆఢక్యస్తువర్యః- చణకాఃహరిమంథకాః- శణాఃగోణ్యుపాదానత్వచః ॥ ౨౨॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేతాఃగ్రామ్యాణాం కృషిసాధ్యానాంజాతయస్సప్తదశ- తాసు॥ ౨౩॥ వ్రీహయఇతి॥వ్రీహ్యాదిశ్యామాకాంతాగ్రామ్యానవయాజ్ఞికాఃయజ్ఞసాధనభూతాః॥౨౪॥శ్యామాకాఇతి॥అరణ్యో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పశూకో వ్రీహిః-జర్తిలా వనతిలాః-గవేధుకాః కుసుంభసదృశబీజాః- వేణుయవాః వంశబీజాని-మర్కటకాః ప్రియం
గుభేదాః- నాగబలాఖ్యద్రుమబీజాని వా॥ ౨౫॥ గ్రామ్యేతి॥ ఆసామోషధీనాం హేతుః వర్ధనః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ అహన్య
హనీతి॥ యజ్ఞానాం పంచమహాయజ్ఞానాం అనుష్ఠానం - నిత్యం క్రియమాణాఘం పంచసూనా గృహస్థస్యేత్యాదినా మ
నూక్తం-అత్ర తు పూర్వం అల్పాల్పసారవదిత్యుక్తం-తస్య అఘస్య శాంతిదం నాశకరమిత్యర్థః॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ప్రవృ
త్తీతి॥ యజ్ఞప్రవృత్త్యా ప్రవృత్తిః సర్గః ప్రజాసర్గ ఇత్యర్థః॥ ౩౧॥ సంసిద్ధాయామితి॥ కృషిరూపాయాం వార్తాయాం
సంసిద్ధాయాం ఓషధిద్వారా ప్రజాః సృష్ట్వా-యథాస్థానం అస్మిన్ దేశే అయం ధర్మ ఇతి-యథాగుణం రాగిణాం కామ్యం
కర్మ- విరక్తానాం తు నివర్తకమిత్యాదివ్యవస్థాం స్థాపయామాస॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ప్రాజాపత్యమితి॥ ప్రాజాపత్యం భృగ్వా
దిలోకః- బ్రాహ్మణానాం క్రియావతాం నిత్యనైమిత్తికక్రియావతాం॥ ౩౪॥ ౩౫॥ అష్టాశీతీతి॥ గురువాసినాం బ్రహ్మ

నీవారా జర్తిలాస్సగవేధుకాః। తథా వేణుయవాః ప్రోక్తాస్తద్వన్మర్కటకా మునే॥ ౨౫॥ గ్రామ్యార
ణ్యాస్స్మృతా హ్యేతా ఓషధ్యస్తు చతుర్దశ। యజ్ఞనిష్పత్తయే యజ్ఞస్తథాసాం హేతురుత్తమః॥ ౨౬॥
ఏతాశ్చ సహ యజ్ఞేన ప్రజానాం కారణం పరమ్। పరాపరవిదః ప్రాజ్ఞాస్తతో యజ్ఞాన్ వితన్వతే॥ ౨౭॥
అహన్యహన్యనుష్ఠానం యజ్ఞానాం మునిసత్తమ। ఉపకారకరం పుంసాం క్రియమాణాఘశాంతిదమ్॥ ౨౮॥
యేషాం తు కాలసృష్టోఽసౌ పాపబిందుర్మహామతే। చేతస్సు వవృధే చక్రుస్తే న యజ్ఞేషు మానసమ్॥ ౨౯॥
వేదాన్వేద్యం తథా దేవాన్యజ్ఞకర్మాదికం చ యత్। తత్సర్వం నిందమానాస్తే యజ్ఞవ్యాసేధకా
రిణః॥ ౩౦॥ ప్రవృత్తిమార్గవ్యుచ్ఛిత్తికారిణో వేదనిందకాః। దురాత్మానో దురాచారా బభూవుః కుటిలా
శయాః॥ ౩౧॥ సంసిద్ధాయాం తు వార్తాయాం ప్రజాస్సృష్ట్వా ప్రజాపతిః। మర్యాదాం స్థాపయామాస
యథాస్థానం యథాగుణమ్॥ ౩౨॥ వర్ణానామాశ్రమాణాం చ ధర్మాన్ ధర్మభృతాం వర। లోకాంశ్చ
సర్వవర్ణానాం సమ్యగ్ధర్మానుపాలినామ్॥ ౩౩॥ ప్రాజాపత్యం బ్రాహ్మణానాం స్మృతం స్థానం క్రియావ
తామ్। స్థానమైంద్రం క్షత్త్రియాణాం సంగ్రామేష్వనివర్తినామ్॥ ౩౪॥ వైశ్యానాం మారుతం స్థానం స్వ
ధర్మనిరతాత్మనామ్। గాంధర్వం శూద్రజాతీనాం పరిచర్యానువర్తినామ్॥ ౩౫॥ అష్టాశీతిసహస్రాణి

నీవారాద్యాః పంచయజ్ఞసాధనభూతాః - యద్వా శ్యామాకా అప్యారణ్యాః - తృణధాన్యరూపత్వాత్- నీవారా
ఆరణ్యాః వ్రీహయః-జర్తిలా ఆరణ్యాస్తిలాః- గవేధుకాః కుసుంభాః- వేణుయవః వంశబీజం- మర్కటకా ఆరణ్యాః
ప్రియంగవః॥ ౨౫॥ గ్రామ్యారణ్యా ఇతి॥ ఏతాశ్చతుర్దశ యజ్ఞనిష్పత్తయే స్మృతా ఇత్యన్వయః - యజ్ఞశ్చాసా
మోషధీనాం హేతుః కారణం వృష్టిరూపేణ॥ ౨౬॥ ఏతా ఇతి॥ ప్రజానాం వృష్టిః కారణం వృద్ధిహేతుత్వాత్ - పరా
పరవిదః యజ్ఞాః కారణం ప్రజాస్తత్కారణమిత్యేవంవిదః॥ ౨౭॥ అహన్యహనీతి॥ అహన్యహని పంచమహాయజ్ఞా
నాం అనుష్ఠానం - పుంసాం గృహస్థానాం - ప్రత్యహం క్రియమాణస్య పంచసూనాలక్షణస్య పాపస్య శాంతిదం నాశ
కరం॥ ౨౮॥ తదేవం బ్రహ్మండసృష్టానాం యజ్ఞాంగభూతానామోషధీనాం కృష్యాదిప్రవృత్త్యా ప్రవాహనిత్యత్వ
ముక్తం- యజ్ఞానాం చ దృష్టాదృష్టలక్షణం మహత్ఫలముక్తం- తథాప్యేతేషాం కైశ్చిదననుష్ఠానే పూర్వోపత్తిప్రమే
వరాగాదికం కారణమాహ- యేషాం త్విత్యాదిత్రిభిః॥ యేషాం త్వితి॥ ౨౯॥ వేదానితి॥ యజ్ఞానాం వ్యాసేధకారిణః
ప్రతిహర్తారః॥ ౩౦॥ అత ఏవ॥ ప్రవృత్తీతి॥ ప్రవృత్తిమార్గవ్యుచ్ఛిత్తికారిణః ప్రవృత్తిమార్గోచ్ఛేదకారిణః యజ్ఞా
ననుష్ఠానే దైవైరవర్షణాదన్నాభావేన ప్రజావృద్ధేరసిద్ధిః॥ ౩౧॥ సంసిద్ధాయామితి॥ తదేవం ప్రజాస్సృష్ట్వా తాసాం
వార్తాయాం చ కృష్యాదినా సంసిద్ధాయాం సత్యాం - యథాగుణం సత్త్వోద్రేకాద్యనుసారేణ - బ్రాహ్మణాదీనాం
వర్ణానాం- గృహస్థాద్యాశ్రమాణాం చ-మర్యాదాం ధర్మవ్యవస్థాం- యథాస్థానం తత్తత్స్వధర్మానుష్ఠానాను
సారేణ-లోకవ్యవస్థాం చ కృతవానిత్యర్థః॥ ౩౨॥ తదేవాహ వర్ణానామిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి॥ ౩౩॥
ప్రాజాపత్యమితి॥ క్రియావతాం నిత్యనైమిత్తికాగ్నిహోత్రాద్యనుష్ఠాతౄణాం - ప్రాజాపత్యం స్థానం పితృలోకః॥
శ్రు॥ కర్మణా పితృలోక ఇతి శ్రుతేః॥ ౩౪॥ వైశ్యానామితి॥ మారుతం స్థానం దేవలోకః॥ ౩౫॥ అష్టాశీతిసహస్రాణీతి॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

క్షేత్రజ్ఞాస్తస్య గాత్రేభ్యః అవయవేభ్యః కార్యకరణైస్సహ సమవర్తంత ॥ ౧॥ తే సర్వ ఇతి॥ తే దేవాద్యాః స్థావరాంతా జీవాః త్రైగుణ్యవశీకృతాస్సమవర్తంత॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ నవబ్రహ్మాణ ఇతి ॥ పురాణే బ్రహ్మాండాదౌ ॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ తథోక్త ఇతి॥ స్త్రీత్వం పురుషత్వం చ ద్విధాకరోత్ - పృథక్చకార - పుంస్త్వం చ ఏకాదశవిధం రూపభేదైః ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ తత ఇతి॥ ఆత్మసంభూతం అత ఏవ స్వాయంభువం - ఆత్మానమేవ తం- ప్రాజాపత్యే నిమిత్తే పూర్వం మనుం కృతవాన్॥ ౧౬॥ శతరూపామితి॥ శతరూపాం అర్ధేన పురుషోఽభవత్ - అర్ధేన నారీ తస్యాం చే

ప్రాగుదీరితాః। దేవాద్యాస్స్థావరాంతాశ్చ త్రైగుణ్యవిషయే స్థితాః॥ ౨॥ ఏవంభూతాని సృష్టాని చరాణి స్థావరాణి చ ॥ ౩॥ యదాస్య తాః ప్రజాస్సర్వా న వ్యవర్ధంత ధీమతః । తదాన్యాన్ మానసాన్ పుత్రాన్ సదృశానాత్మనోఽసృజత్॥ ౪॥ భృగుం పులస్త్యం పులహం క్రతుమంగిరసం తథా। మరీచిం దక్షమత్రిం చ వసిష్ఠం చైవ మానసాన్॥ ౫॥ నవ బ్రహ్మాణ ఇత్యేతే పురాణే నిశ్చయం గతాః॥ ౬॥ ఖ్యాతిం భూతిం చ సంభూతిం క్షమాం ప్రీతిం తథైవ చ । సన్నతిం చ తథైవోర్జామనసూయాం తథైవ చ॥ ౭॥ ప్రసూతిం చ తతస్సృష్ట్వా దదౌ తేషాం మహాత్మనామ్ । పత్న్యో భవధ్వమిత్యుక్త్వా తేషామేవ తు దత్తవాన్॥ ౮॥ సనందనాదయో యే చ పూర్వసృష్టాస్తు వేధసా। న తే లోకేష్వసజ్జంత నిరపేక్షాః ప్రజాః ప్రతి॥ ౯॥ సర్వే తేఽభ్యాగతజ్ఞానా వీతరాగా విమత్సరాః। తేష్వేవం నిరపేక్షేషు లోకసృష్టౌ మహాత్మనః॥ ౧౦॥ బ్రహ్మణోఽభూన్మహాన్ క్రోధస్త్రైలోక్యదహనక్షమః । తస్య క్రోధసముద్భూతజ్వాలామాలాభిదీపితమ్॥ బ్రహ్మణోఽభూత్తదా సర్వం త్రైలోక్యమఖిలం మునే ॥ ౧౧॥ భ్రుకుటీకుటిలాత్తస్య లలాటాత్క్రోధదీపితాత్।సముత్పన్నస్తదా రుద్రో మధ్యాహ్నార్కసమప్రభః॥ ౧౨॥ అర్ధనారీనరవపుః ప్రచండోఽతిశరీరవాన్।విభజాత్మానమిత్యుక్త్వా తం బ్రహ్మాంతర్దధే తతః॥౧౩॥ తథోక్తోఽసౌ ద్విధా స్త్రీత్వం పురుషత్వం తథాకరోత్।బిభేద పురుషత్వం చ దశధా చైకధా చ సః॥౧౪॥ సౌమ్యాసౌమ్యైస్తథా శాంతాశాంతైః స్త్రీత్వం చ స ప్రభుః। బిభేద బహుధా దేవస్స్వరూపైరసితైస్సితైః॥ ౧౫॥ తతో బ్రహ్మాత్మసంభూతం పూర్వం స్వాయంభువం ప్రభుమ్।ఆత్మానమేవ కృతవాన్ ప్రాజాపత్యే మనుం ద్విజః॥౧౬॥ శతరూపాం చ

స్కారావ్యష్టి క్షేత్రజ్ఞాస్సమవర్తంత ఆవిర్భూతా ఇత్యర్థః ॥ ౧॥ తానేవాహ॥ తే సర్వ ఇతి ॥ ౨॥ ౩॥ యానసృష్టేః ప్రయోజనమాహ ॥ యదాస్యేతి॥ న వ్యవర్ధంత పుత్రపౌత్రాదిరూపేణ ప్రవృద్ధిం న ప్రాప్తాః - తదాన్యాన్ యానసృష్టేః ప్రవర్తకాన్ భృగ్వాదీన్ సృష్టవాన్ ॥ ౪॥ ౫॥ ఆత్మనస్సదృశానితి యదుక్తం తదేవ బ్రహ్మసమాఖ్యయా దర్శయతి ॥ నవబ్రహ్మాణ ఇతి ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮॥ క్రోధాద్రుద్రసృష్టిం తత ఏవ మనుసృష్టిం చ వక్తుం బ్రహ్మణః క్రోధకారణం దర్శయన్నాహ ॥ సనందనాదయ ఇతి ॥ ౯॥ సర్వ ఇతి॥ అభ్యాగతజ్ఞానాః ప్రకృష్టజ్ఞానాః - సర్వే తేఽనాగతజ్ఞానా ఇతి పాఠాంతరే అనాగతే అర్థే జ్ఞానం యేషాం తే-ఏవం తేషు ప్రజాసృష్టౌ నిరపేక్షేషు సత్సు- మహాత్మనః సృష్టివిస్తారే ప్రవృత్తస్య॥౧౦॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ బ్రహ్మణః క్రోధోఽభూత్-తస్య బ్రహ్మణః-క్రోధాత్సముద్భూతానాం జ్వాలానాం మాలాభిరభితో దీపితం త్రైలోక్యమిత్యన్వయః॥౧౧॥౧౨॥ అర్ధనారీనరవపురితి॥ అర్ధాభ్యాం నారీ నరశ్చ వపుర్యస్య సః-ప్రచండః అతిక్రోధనః- ఆత్మానం పురుషాకారం దేహం విభజ పృథక్కుర్వితి తముక్త్వా-అంతర్దధే అంతర్ధానం గతః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ సౌమ్యాసౌమ్యైరితి॥ సౌమ్యాసౌమ్యైరిత్యస్య వివరణం శాంతాశాంతైరితి॥౧౫॥ తత ఇతి॥ తత ఏకాదశధా విభాగాత్స్త్రీధాం శే నిర్గతే సతి సాత్త్వికస్వభావం సుతం పూర్వమాత్మనస్స్వదేహాత్ సంభూతం- అత ఏవ॥ శ్రు॥ ఆత్మా వై పుత్రనామాసీతి శ్రుతేరాత్మానమేవ తం ప్రజాపాలనార్థమకరోదిత్యర్థః॥ ౧౬॥ శతరూపామితి॥ తాం స్వదేహార్ధభూతాం నారీం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చారిణాం॥ ౩౬॥ సప్తర్షీణామితి॥ న్యాసినాంసంన్యాసినాం దేవయానమార్గస్థఃబ్రహ్మసంజ్ఞితస్సత్యలోకః॥ ౩౭॥ యోగనామితి॥ ఆశ్రమిష్వేవమేప్రతీకోపాసకాయోగినః తేషామమృతంవిష్ణుపదాఖ్యంధ్రువాదుపరిస్థానం- యతోగంగాప్రవహతీతివక్ష్యమాణం॥ ౩౮॥ ఏకాంతినఇతి॥ పరమంస్థానంపరమవ్యోమ॥ ౩౯॥ భగవదుపాసకానామేవాపునరావృత్తిః ఇతరేషాంతునివృత్తిరేవేత్యాహ॥ గత్వేతి॥ చంద్రసూర్యాదిగ్రహణంతేషాంకాలనైత్యత్వవిశేషాత్తద్విలక్షణానాంబ్రహ్మాదీనాముప్యపలక్షణం - చంద్రసూర్యాదయోపిస్వంస్వమధికారంగత్వాప్రాప్య - అంతేప్రళయకాలేనివర్తంతేతేస్వపదాద్భ్రశ్యంతి - ద్వాదశాక్షరాదినామంత్రేణభగవదుపాసకాననివర్తంతేనచపునరావర్తంతే - ఏతద్వ్యతిరిక్తాస్సర్వేపినివర్తంతఏవ - ఆబ్రహ్మభవనాల్లోకాః పునరావర్తినోర్జునేతిభగవదుక్తేః॥ ౪౦॥ తామిస్రాదీనాంస్వరూపంవక్ష్యతే॥ తామిస్రమితి॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజపదాన్తరంగ శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - ప్రథమాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. *************************

అథమిథునసృష్టింవక్తుంమానసశారీరసృష్టీరనువదతితతఇత్యాదినా॥ తతఇతి॥ కార్యైర్దేహైః- కరణైరింద్రియైః- హిరణ్యగర్భదేహభూతభూతోత్పన్నైర్దేహైరింద్రియైస్సహ - కాశ్చిన్మానస్యఃప్రజాజజ్ఞిరే- కేచిత్

యతీనామూర్ధ్వరేతసామ్। స్మృతంతేషాంతుయత్ స్థానంతదేవగురువాసినామ్॥ ౩౬॥ సప్తర్షీణాంచయత్ స్థానంస్మృతంతద్వైవనౌకసామ్। ప్రాజాపత్యంగృహస్థానాంన్యాసినాం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్॥౩౭॥యోగనామమృతంస్థానంస్వాత్మసంతోషకారిణామ్॥ ౩౮॥ ఏకాంతినస్సదాబ్రహ్మధ్యాయినోయోగినోహియే। తేషాంతత్పరమంస్థానంయద్వైపశ్యంతిసూరయః॥౩౯॥గత్వాగత్వానివర్తంతే చంద్రసూర్యాదయోగ్రహాః। అద్యాపిననివర్తంతేద్వాదశాక్షరచింతకాః॥ ౪౦॥ తామిస్రమంధతామిస్రంమహారౌరవరౌరవౌ। అసిపత్రవనంఘోరంకాలసూత్రమవీచికమ్॥ ౪౧॥ వినిందకానాంవేదస్యయజ్ఞవ్యాఘాతకారిణామ్। స్థానమేతత్సమాఖ్యాతం స్వధర్మత్యాగినశ్చయే॥ ౪౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. *************************

శ్రీపరాశరః॥ తతోభిధ్యాయతస్తస్యజజ్ఞిరేమానసాఃప్రజాః। తచ్ఛరీరసముత్పన్నైఃకార్యైస్తత్కరణైస్సహ। క్షేత్రజ్ఞాస్సమవర్తంత గాత్రేభ్యస్తస్యధీమతః॥ ౧॥ తేసర్వేసమవర్తంతయేమయా

గురువాసినాంనైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం॥ ౩౬॥ సప్తర్షీణామితి॥వనౌకసాంవానప్రస్థానాం-న్యాసినాంసంన్యాసినాం- బ్రాహ్మణానాంవిశేషంవక్తుం పూర్వోక్తమేవస్థానమనువదతి ప్రాజాపత్యమితి - బ్రహ్మసంజ్ఞితంసత్యలోకస్థానం- సంన్యాసాద్బ్రహ్మణః స్థానమితివచనాత్ ॥ ౩౭॥ యోగనామితి॥ యోగినాం జ్ఞానినాం॥ ౩౮॥ తదేవస్పష్టయతి॥ ఏకాంతినఇతి॥౩౯॥ భగవదుపాసకానామపిక్రమముక్త్యాతదేవస్థానమిత్యాశయేనాహ॥ గత్వేతి॥ ౪౦॥ ౪౧॥ వినిందకానామితి॥ స్వధర్మత్యాగినశ్చయేతేషామపీతి॥ ౪౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. *************************

అథయానసృష్టింవక్ష్యన్ - పూర్వోక్తాయాంమానససృష్టౌకంచిద్విశేషంవక్తుమాహతతఇత్యాదిత్రిభిః॥ తతఇతి॥ ప్రాగనుక్తవిశేషోక్తిస్తతఇతి- అనుపూర్వసృష్టివత్ ప్రస్తావః - తత్రైవశంకతే- ననుమనసాసంకల్పమాత్రేణభూతోపాదానం వినాభౌతికానాం దేహానాంకథంజన్మ - కథంజడాత్తచ్ఛరీరా చ్చేతనానాం జీవానాంజన్మేతి- తత్రాహ- తచ్ఛరీరేతి- తస్యబ్రహ్మణశ్శరీరాత్సముత్పన్నైఃకార్యైర్దేహైఃకరణైరింద్రియైశ్చసహమనసానిమిత్తభూతేనమానసాఃప్రజాజజ్ఞిరే-బ్రహ్మశరీరస్థభూతాన్యేవతద్దేహానాముపాదానకారణమిత్యర్థః-తథాధీమతశ్చేతనసమష్టిజీవస్యతస్యబ్రహ్మణఃజడేభ్యోపిగాత్రేభ్యః ఉత్పద్యమానైర్దేవైస్సహతత్సంకల్పమాత్రాత్ ఉద్బుద్ధసం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

త్యుక్తాయా బ్రహ్మపత్న్యాశ్శతరూపాయా అంశభూతాం- బ్రహ్మాంశభూతో మనుర్జగృహే॥౧౭॥౧౮॥ కన్యాద్వయమితి॥ ప్రజాపతిరాకూతిం రుచేర్దదౌ॥౧౯॥ ప్రజాపతిరితి॥ సరుచిర్జగ్రాహ- తయోరాకూతిరుచ్యోర్దంపత్యోస్సదక్షిణో యజ్ఞః పుత్రో మిథునం జజ్ఞే॥౨౦॥ యజ్ఞస్యేతి॥ స్వాయంభువేమనామన్వంతరే॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ శ్రద్ధేతి॥ శ్రద్ధాకామం తథా దర్పమితి పాఠే తథేత్యసనక్రమప్రాప్తా లక్ష్మీర్లక్ష్యా- యథాకౌర్మే॥ శ్లో॥ శ్రద్ధాయాస్తు సుతః కామో దర్పో లక్ష్మ్యాస్సుతస్స్మృత ఇతి॥ ౨౮॥ మేధేతి॥ క్రియాయాం తామస్యాం దండః రాజస్యాం నయః సాత్త్వికాయాం మనసోనౌద్ధత్యాత్మా వినయః॥ ౨౯॥ బోధమితి॥ లజ్జాయాస్తు శారీరో వినయః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ధర్మప్రసంగాదధర్మసర్గమాహ॥ హింసేతి॥ తయోః అధర్మహింసయోః అనృతం నికృతిశ్చ జజ్ఞే తాభ్యాం నికృత్యనృతాభ్యాం

తాం నారీం తపసా నిర్ధూతకల్మషామ్। స్వాయంభువో మనుర్దేవః పత్నీత్వే జగృహే విభుః॥౧౭॥ తస్మాచ్చ పురుషాద్దేవీ శతరూపా వ్యజాయత। ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ ప్రసూత్యాకూతిసంజ్ఞితమ్॥౧౮॥ కన్యాద్వయం చ ధర్మజ్ఞ రూపౌదార్యగుణాన్వితమ్। దదౌ ప్రసూతిం దక్షాయ ఆకూతిం రుచయే పురా॥౧౯॥ ప్రజాపతిస్స జగ్రాహ తయోర్జజ్ఞే సదక్షిణః। పుత్రో యజ్ఞో మహాభాగ దంపత్యోర్మిథునం తతః॥ ౨౦॥ యజ్ఞస్య దక్షిణాయాం తు పుత్రా ద్వాదశ జజ్ఞిరే। యామా ఇతి సమాఖ్యాతా దేవాస్స్వాయంభువే మనౌ॥౨౧॥ ప్రసూత్యాం చ తథా దక్షశ్చతస్రో వింశతిం తథా। ససర్జ కన్యాస్తాసాం తు సమ్యఙ్నామాని మే శృణు॥ ౨౨॥ శ్రద్ధా లక్ష్మీర్ధృతిస్తుష్టిః పుష్టిర్మేధా క్రియా తథా। బుద్ధిర్లజ్జా వపుశ్శాంతిః సిద్ధిః కీర్తిస్త్రయోదశీ॥ ౨౩॥ పత్న్యర్థం ప్రతిజగ్రాహ ధర్మో దాక్షాయణీః ప్రభుః। తాభ్యశ్శిష్టా యవీయస్యః ఏకాదశ సులోచనాః॥ ౨౪॥ ఖ్యాతిస్సత్యథ సంభూతిః స్మృతిః ప్రీతిః క్షమా తథా। సన్నతిశ్చానసూయా చ ఊర్జా స్వాహా స్వధా తథా॥ ౨౫॥ భృగుర్భవో మరీచిశ్చ తథా చైవాంగిరా మునిః। పులస్త్యః పులహశ్చైవ క్రతుశ్చర్షివరస్తథా॥ ౨౬॥ అత్రిర్వసిష్ఠో వహ్నిశ్చ పితరశ్చ యథాక్రమమ్। ఖ్యాత్యాద్యా జగృహుః కన్యా మునయో మునిసత్తమ॥ ౨౭॥ శ్రద్ధా కామం చలా దర్పం నియమం ధృతిరాత్మజమ్। సంతోషం చ తథా తుష్టిర్లోభం పుష్టిరసూయత॥ ౨౮॥ మేధా శ్రుతం క్రియా దండం నయం వినయమేవ చ॥ ౨౯॥ బోధం బుద్ధిస్తథా లజ్జా వినయం వపురాత్మజమ్। వ్యవసాయం ప్రజజ్ఞే వై క్షేమం శాంతిరసూయత॥ ౩౦॥ సుఖం సిద్ధిర్యశః కీర్తిరిత్యేతే ధర్మసూనవః। కామాద్రతిస్సుతం హర్షం ధర్మపౌత్రమసూయత॥ ౩౧॥ హింసా భార్యా త్వధర్మస్య తయోర్జజ్ఞే తథానృతమ్। కన్యా చ నికృతిస్తాభ్యాం

పత్న్యర్థం జగృహే- తపసా నిర్ధూతకల్మషామితి చ దేవ ఇతి చ విభురితి చ సాపిండ్యదోషపరిహారార్థముక్తం॥ ౧౭॥ తస్మాదితి॥ వ్యజాయత ప్రాసూయత॥౧౮॥౧౯॥ ప్రజాపతిరితి॥ సరుచిస్తాం జగ్రాహ- తయోర్దక్షిణాసహితో యజ్ఞో నామ పుత్రో జజ్ఞే॥౨౦॥ యజ్ఞస్యేతి॥ స్వాయంభువే మనౌ మన్వంతరే- యామా ఇతి దేవాస్సమాఖ్యాతాః॥౨౧॥౨౨॥ ఆసాం నామాని కథయన్నేవ వివాహో నాహ- శ్రద్ధేత్యాది పంచభిః॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ౨౭॥ ధర్మపత్నీనాం త్రయోదశానాం పుత్రానాహ శ్రద్ధేత్యాది త్రిభిః॥ శ్రద్ధేతి॥ చలా లక్ష్మీః॥ ౨౮॥ మేధేతి ॥ క్రియా త్రిగుణాత్మికా- అతస్తమోంశేన దండం రజోంశేన నయం- సత్త్వాంశేన వినయమనౌద్ధత్యరూపం- అసూయత॥ ౨౯॥ బోధమితి॥ లజ్జా శారీరం వినయం- వపుస్సంజ్ఞా వ్యవసాయమాత్మజం ప్రజజ్ఞే- వై॥౩౦॥ సుఖమితి॥ కీర్తిర్యశస్సంజ్ఞం పుత్రమసూయత- రతిః కామస్య భార్యా॥౩౧॥ తదేవం ధర్మభార్యాణాం వంశ ఉక్తః- అన్యాసాం తు దక్షకన్యానాం పుత్రాన్॥ శ్లో॥ దేవౌ ధాతృవిధాతారౌ భృగోః ఖ్యాతిరసూయతేత్యాదినా ఉత్తరాధ్యాయత్రయమేవ వక్ష్యతి- తత్ర తావద్ధర్మోక్త్యా తత్ప్రతియోగితయా బుద్ధిస్థస్యాధర్మస్య వంశం- ప్రసక్తానుప్రసక్తేన చ నిత్యప్రళయమాహ హింసేత్యాదినా॥ హింసేతి॥ ధర్మోధర్మశ్చ బ్రహ్మణః పుత్రౌ॥ శ్లో॥ ధర్మస్స్తనాద్దక్షిణతో యత్ర నారాయణస్స్వయం। అధర్మః పృష్ఠతో యస్మాన్మృత్యుర్లోకభయంకర ఇతి శుక్లోక్తైః- నికృతిర్వంచనా- తాభ్యాం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మాయాభయంవేదనా నరకంచజజ్ఞె॥ ౩౨॥ మాయేతి॥ శ్లో॥ తస్మాదేతయో ర్మిథునద్వయంభయాజ్జజ్ఞ ఇతిపాఠే ఏతయో ర్మిథునయోర్మధ్యే - మాయా మృత్యుంభయాజ్జజ్ఞేతయో ర్జజ్ఞ ఇతిపాఠే - మాయామృత్యుం సుషువేభయాదితి శేషః ॥ ౩౩॥ వేదనేతి॥ రౌరవాత్ భయంనరక మేవచేత్యుక్తాత్ నరకాత్ ॥ ౩౪॥ దుఃఖోత్తరా ఇతి॥ అధర్మలక్షణాః అధర్మోవంశమూలభూతో లక్షణంయేషాం తేతథోక్తాః - తేవ్యాధ్యాద్యాః - ఊర్ధ్వరేతసః చరమకార్యస్య దుఃఖాత్మకత్వాత్ కార్యాంతరానుత్పాదకాః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ జీవానాం సృజ్యత్వాదినా పారతంత్ర్యాన్నిత్యసర్గాదౌ హేతుత్వమనుపపన్నమిత్యాశంక్య తత్పరిహారబుభుత్సయా తేషాం స్వరూపంపృచ్ఛతి॥ యేయమితి॥ ౩౯॥ విష్ణురేవసత్త్వాదిశక్త్యాధానద్వారా తైస్తైర్మన్వాదిరూపైఃస్థిత్యాదికరోతీతి పరిహరతి॥ సర్గేతి॥ తైస్తైర్మన్వాదిరూపైః మన్వాదయఃసత్త్వస్థాః - దక్షాదయోరాజసాః - వ్యాధ్యాదయస్తామసాః॥ ౪౦॥ అథనిత్యప్రళయస్య స్వరూపం దర్శయన్ ప్రసంగాత్ప్రళయస్య చాతుర్విధ్యమాహ - నైమిత్తిక ఇత్యాదినా॥ నైమిత్తికఇతి॥ ఆత్యంతిక ఇతినైమిత్తికాదిలయేషు సుషుప్త్యుత్క్రాంత్యోశ్చ జీవస్య పరమాత్మనిలయేపి కర్మక్షయాభావాత్ పునర్భవోవిద్యతే - ఆత్యంతికేతు నిశ్శేషకర్మావిద్యాదినాశాన్న పునర్భవ ఇతివిశేషః ॥ ౪౧॥

మాయాజజ్ఞేచ వేదనా॥ ౩౨॥ మాయాచ వేదనాచైవమిథునంత్విదమేతయోః। తయోర్జజ్ఞేథవైమాయాన్మృత్యుంభూతాపహారిణమ్॥ ౩౩॥ వేదనాస్వసుతంచాపిదుఃఖంజజ్ఞేథరౌరవాత్। మృత్యోర్వ్యాధిజరాశోకతృష్ణాక్రోధాశ్చజజ్ఞిరే॥ ౩౪॥ దుఃఖోత్తరాస్స్మృతాహ్యేతేసర్వేచాధర్మలక్షణాః। నైషాంభార్యాస్తిపుత్రోవా తేసర్వేహ్యూర్ధ్వరేతసః॥ ౩౫॥ రౌద్రాణ్యేతానిరూపాణివిష్ణోర్మునివరాత్మజ। నిత్యప్రళయహేతుత్వం జగతోస్య ప్రయాంతివై ॥ ౩౬॥ దక్షోమరీచిరత్రిశ్చ భృగుశ్చాద్యాః ప్రజేశ్వరాః। జగత్యత్రమహాభాగనిత్యసర్గస్యహేతవః॥ ౩౭॥ మనవోమనుపుత్రాశ్చభూపావీర్యధనాశ్చయే। సన్మార్గాభిరతాశ్శూరాస్తేనిత్యస్థితికారిణః॥ ౩౮॥ మైత్రేయః॥ యేయంనిత్యస్థితిర్బ్రహ్మన్ నిత్యసర్గస్తథేరితః। నిత్యాభావశ్చతేషాంవైస్వరూపంమమకథ్యతామ్॥ ౩౯॥ శ్రీపరాశరః॥ సర్గస్థితివినాశాంశ్చభగవాన్మధుసూదనః। తైస్తైరూపైరచింత్యాత్మాకరోత్యవ్యాహతోవిభుః॥ ౪౦॥ నైమిత్తికఃప్రాకృతికస్తథైవాత్యంతికోద్విజ। నిత్యశ్చసర్వభూతానాంప్రళయోయంచతుర్విధః॥ ౪౧॥

అనృతంనికృతిభ్యాం - భయంనరకం భయనరకాఖ్యంపుత్రద్వయంజజ్ఞె ॥ ౩౨॥ మాయేతి ॥ ఏతయోస్తుభయనరకయోర్యథాక్రమంమాయాచవేదనాచేతిమిథునం మిథునత్వసంపాదకం భార్యాద్వయంచతాభ్యామేవజజ్ఞె ఇత్యర్థః- తయోఃమాయావేదనయోర్మధ్యే- మాయా - మృత్యుం- జజ్ఞెజనయామాస - భయాదిత్యర్థసిద్ధం ॥ ౩౩॥ వేదనేతి॥ వేదనాచదుఃఖంస్వసుతంస్వయోగ్యంసుతం - రౌరవాన్నరకాజ్జనయామాసేత్యర్థః ॥ ౩౪॥ దుఃఖోత్తరా ఇతి ॥ దుఃఖోత్తరాః దుఃఖోదర్కాః - యతఃఅధర్మలక్షణాః పాపరూపాః - యద్వాప్రాచీనాధర్మజ్ఞాపకాః- తత్ఫలత్వాదేషాంవ్యాధీనాంఊర్ధ్వరేతసఃకార్యాంతరానుత్పాదకాః- చరమకార్యదుఃఖభోగాత్మకత్వాత్॥ ౩౫॥ రౌద్రాణీతి॥ రౌద్రాణితామసాని - అతోజగతో నిత్యప్రళయహేతుత్వం ప్రయాంతి ॥ ౩౬॥ నిత్యప్రళయహేతుప్రసంగాత్ నిత్యస్థితి నిత్యసర్గహేతూనాహ ॥ దక్షఇత్యాదివ్యాఖ్యాభ్యాం ॥ ౩౭ ॥ ౩౮॥ ననుమన్వాదీనాం కాదాచిత్కానాంకథంనిత్యస్థిత్యాది హేతుత్వమిత్యాశయేనపృచ్ఛతిమైత్రేయః ॥ యేతి॥ నిత్యాభావః నిత్యప్రళయః ॥ ౩౯॥ సర్గఇతి॥ తైస్తైర్దక్షాదిమన్వాదిరూపైర్భగవానేవసర్గాదీన్ కరోతి- అతోనోక్తదోషప్రసంగ ఇత్యర్థః॥ ౪౦॥ ౪౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

రుద్రనామనిరుక్తిః ॥ శ్లో॥ రోదనాద్ద్రావణాచ్చైవ రుద్రనామ్నాభివిశ్రుత ఇతివాయూక్తేః ॥ ౪॥ తతఇతి॥ నామా
నిరుద్రభవాదీని - స్థానాని సూర్యాదీని - పత్న్యస్సువర్చలాదికాః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ చక్రే నామానీతి॥ అత్రవహ్నిర్వా
యురితి పాఠక్రమేణ వివక్షితః - అగ్నిర్దేవతా పత్నీపుత్రాణాం పశుపతిస్వాహాస్కందానాం పంచమస్థానేవ
క్ష్యమాణత్వాత్॥ ౭॥ ౮॥ సూర్యాదీనామితి॥ సూర్యాదీనాంరుద్రమూర్తీనాం॥ ౯॥ ఏషామితి॥ సూతిఃపుత్రాదిః-
ప్రసూతిః పౌత్రాదిః॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ ఏవమితి ॥ సతీంసతీనామ్నీం ॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ మైత్రేయశ్చోదయతి॥

ధైర్యమావహ॥ ఏవముక్తఃపునస్సోథసప్తకృత్వోరురోదహ॥౪॥ తతోన్యానిదదౌతస్మైసప్తనామా
నివైప్రభుః।స్థానానిచైషామష్టానాంపత్నీఃపుత్రాంశ్చవైప్రభుః॥౫॥ భవంశర్వమథేశానంతథాపశు
పతింద్విజ।భీమముగ్రంమహాదేవమువాచసపితామహః ॥ ౬॥ చక్రేనామాన్యథైతానిస్థానాన్యేషాం
చకారసః । సూర్యోజలంమహీవాయుర్వహ్నిరాకాశమేవచ॥ దీక్షితోబ్రాహ్మణస్సోమఇత్యేతాస్త
నవఃక్రమాత్॥ ౭॥ సువర్చలాతథైవోషాసుకేశీచాపరాశివా। స్వాహాదిశస్తథాదీక్షారోహిణీచయ
థాక్రమమ్ ॥ ౮॥ సూర్యాదీనాంద్విజశ్రేష్ఠ రుద్రాద్యైర్నామభిస్సహ। పత్న్యస్స్మృతామహాభా
గతదపత్యానిమేశృణు॥ ౯॥ ఏషాంసూతిప్రసూతిభ్యామిదమాపూరితంజగత్ ॥౧౦॥ శనైశ్చరస్తథా
శుక్రోలోహితాంగోమనోజవః। స్కందఃస్వర్గోథసంతానోబుధశ్చానుక్రమాత్సుతాః॥౧౧॥ ఏవం
ప్రకారోరుద్రోసౌసతీంభార్యామవిందత। ఉపయేమేదుహితరందక్షస్యైవప్రజాపతేః ॥ ౧౨॥ దక్ష
కోపాచ్చతత్యాజసాసతీస్వకళేబరమ్। హిమవద్దుహితాసాభూన్మేనాయాంద్విజసత్తమ॥ ౧౩। ఉప
యేమేపునశ్చోమామనన్యాంభగవాన్హరః॥౧౪॥ దేవౌధాతృవిధాతారౌభృగోఃఖ్యాతిరసూయత।
శ్రియంచదేవదేవస్య పత్నీనారాయణస్యయా ॥ ౧౫॥ మైత్రేయః॥ క్షీరోదాబ్ధౌశ్రీస్సముత్పన్నా

రుదన్ప్రాదురాసీదితి రుద్రనామనిరుక్తిః ॥ శ్లో॥ ఏవముక్త్వాస్తు రురుదుః దుద్రువుశ్చసమంతతః । రోదనాద్ద్రావణా
చ్చైవరుద్రనామ్నేతివిశ్రుతా ఇతివాయూక్తేః - హే దేవనామ్నాత్వంరుద్రోసిరోదనాత్ ద్రావణాచ్చేత్యర్థః॥ ౪॥
పరమేశ్వరస్యాపిసతోరోదనాదిశిశుత్వనాట్యంలోకసంగ్రహాయ - పితృపారతంత్ర్యద్యోతనార్థం - అతఏవాశ్చ
ర్యాద్రోదనాదేర్నామహేతోఃరుద్రాదినామోపాధిభేదోష్టానామిత్యుచ్యతే ॥ తతఇతి ॥ ౫ ॥ అన్యానిసప్తనామా
నిదదావిత్యుక్తం తాన్యేవాహ ॥ భవమితి॥ తంభవాదినామానమువాచతస్యభవాదినామానికృతవానిత్యర్థః ॥ ౬॥
తదేవాహ ॥ చక్రేనామానీతి॥ రుద్రభవాదీనాం సూర్యాదీన్యష్టస్థానాని - తాన్యేవార్థవ్యక్తిస్థానత్వాత్తనవః
మూర్తయఇత్యుచ్యంతే - దీక్షితోబ్రాహ్మణ ఇతిస్వధర్మానుష్ఠాతరిక్షేత్రజ్ఞే పరమాత్మాభివ్యక్తేస్తన్మూర్తిత్వం॥
శ్లో॥ ఆత్మాతస్యాష్టమీమూర్తిశ్శివస్యపరమాత్మనః । వ్యాపకేతరమూర్తీనాం విశ్వంతస్మాచ్ఛివాత్మకం॥ స్థానే
ష్వేతేషుయేరుద్రంధ్యాయంతిప్రణమంతిచ॥ తేషామష్టతనుర్దేవోదదాతిపరమంపదమితివాయూక్తేః- సూర్యోజ
లంమహీవాయుర్వహ్నిరితిక్రమోద్రష్టవ్యః - తథాసతిసువర్చలాదీనాంపత్నీనాం యథాక్రమంసంబంధవాయోశ్శి
వాపతిత్వంవహ్నేస్స్వాహేతిసిధ్యతి- వక్ష్యమాణపుత్రక్రమేపివహ్నేఃస్కందఃపుత్రఇత్యుపపద్యతే-తతఃవహ్ని
ర్వాయురితిపాఠేక్రమోనవివక్షితః॥ ౭॥౮॥౯॥ ఏషామితి॥సూతిప్రసూతిభ్యాంపుత్రైఃపౌత్రాదిభిశ్చ॥ ౧౦॥౧౧॥ఉక్త
స్యరుద్రసర్గస్యప్రస్తుతోపయోగమాహ॥ ఏవంప్రకార ఇతి॥ సతీంనామదక్షస్యకన్యాం ॥ ౧౨॥ దక్షకోపాదితి॥ దక్ష
స్యరుద్రసర్గస్యప్రస్తుతోపయోగమాహ॥ ఏవంప్రకార ఇతి॥సతీంనామదక్షస్యకన్యాం ॥ ౧౨॥ దక్షకోపాదితి॥ దక్ష
స్యకోపాత్ పిత్రాదక్షేణస్వయజ్ఞేరుద్రావజ్ఞానోద్భూతత్వాదతస్తస్యాస్సంతతిర్నాభూదితిభావః॥ ౧౩॥ ఉపయేమ
ఇతి॥అనన్యాంభవైకనిష్ఠాం॥౧౪॥దేవావితి॥ శ్రీమన్నారాయణస్యయాపత్నీతాంశ్రియంచాసూయత॥౧౫॥ క్షీరోదా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥ సృష్టీతి॥ వైష్ణవ్యాఃవిష్ణుసంకల్పానువర్తిన్యాః- శక్తయః సత్త్వాద్యాఃసదాఅవిచ్ఛేదేనసర్వోపి జనఃవిష్ణుశక్తిప్రేరితఃకాలభేదాద్విషయభేదాచ్చసర్గాదికరోతి॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజచరణనళిన చంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- సప్తమోధ్యాయః. *************

నిత్యప్రళయహేతోరధర్మాదేః తామసస్యప్రసంగాత్ భృగుసర్గమతిక్రమ్య పూర్వోక్తకౌమారసర్గాంతర్గతంతామసం రుద్రసర్గం ప్రపంచయితుంప్రస్తౌతి॥ కథితఇతి ॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ నామేతి॥ రోదనద్రవణాభ్యాం

బ్రాహ్మోనైమిత్తికస్తత్రయచ్ఛేతేజగతీపతిః।ప్రయాతిప్రాకృతశ్చైవబ్రహ్మాండఃప్రకృతౌలయమ్॥౪౨॥ జ్ఞానాదాత్యంతికఃప్రోక్తోయోగినఃపరమాత్మని। నిత్యస్సదైవజాతానాంయోవినాశోదివానిశమ్॥౪౩॥ ప్రసూతిఃప్రకృతేర్యాతు సాసృష్టిఃప్రాకృతాస్మృతా । దైనందినీతథాప్రోక్తా యాంతరప్రళయాదను ॥ ౪౪॥ భూతాన్యనుదినంయత్రజాయంతేమునిసత్తమ । నిత్యసర్గోహిసప్రోక్తఃపురాణార్థవిచక్షణైః ॥ ౪౫॥ ఏవంసర్వశరీరేషు భగవాన్భూతభావనః । సంస్థితఃకురుతేవిష్ణుః ఉత్పత్తిస్థితిసంయమాన్ ॥ ౪౬॥ సృష్టిస్థితివినాశానాంశక్తయస్సర్వదేహిషు । వైష్ణవ్యఃపరివర్తంతేమైత్రేయాహర్నిశంసమాః॥౪౭॥ గుణత్రయమయంహ్యేతద్బ్రహ్మన్శక్తిత్రయంమహత్। యోతియాతిసయాత్యేవపరంనావర్తతేపునః॥ ౪౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- సప్తమోధ్యాయః. *******

శ్రీపరాశరః ॥ కథితస్తామసస్సర్గో బ్రహ్మణస్తే మహామునే । రుద్రసర్గం ప్రవక్ష్యామి తన్మేనిగదతశ్శృణు॥ ౧॥ కల్పాదావాత్మనస్తుల్యంసుతంప్రధ్యాయతస్తతః । ప్రాదురాసీత్ప్రభోరంకేకుమారో నీలలోహితః ॥ ౨॥ రురోదసుస్వరంసోథ ప్రాద్రవద్ద్విజసత్తమ । కింరోదిషీతితంబ్రహ్మారుదంతంప్రత్యువాచవై॥ ౩॥ నామదేహీతితంసోథప్రత్యువాచప్రజాపతిః। రుద్రస్త్వందేవనామ్నాసిమారోదీ

బ్రాహ్మఇతి॥ యద్యదాజగతీపతిశ్శేతే-తదాబ్రాహ్మోనైమిత్తికప్రళయః- యదాబ్రహ్మాండం ప్రకృతౌలయంయాతి తదాప్రాకృతప్రళయః॥ ౪౨॥ జ్ఞానాదితి॥ జ్ఞానాత్పరమాత్మనియోగినోలయఆత్యంతికః॥సదైవదీపజ్వాలావత్సాంతత్యేనజాతానాందివానిశంయోవినాశస్సఃనిత్యః॥ ౪౩॥ త్రివిధాంసృష్టిమాహ॥ ప్రసూతిరితి॥ ప్రకృతేస్సకాశాద్యామహదాదిప్రసూతిఃసాప్రకృతిసృష్టిః - అంతరప్రళయాదనుఅవాంతరప్రళయానంతరం- యాచరాచరసృష్టిస్సాదైనందినీ ॥ ౪౪॥ భూతానీతి॥ భూతానీత్యస్మదాదిసృష్టిప్రవాహఃనిత్యసర్గ ఇత్యర్థః ॥ ౪౫॥ ఆత్యంతికప్రళయవదాత్యంతికసృష్టేరభావాత్ సృష్టిస్త్రివిధైవేత్యుపసంహరతి॥ఏవమితి॥ ౪౬॥ తర్హివిష్ణోస్సర్వశరీరేషుసర్వదాస్థితత్వాత్కాలభేదేనోత్పత్త్యాదయోనస్యుస్తదాహ॥ సృష్టీతి॥తథాహివిష్ణుశక్తీనాంసత్త్వాదీనాంకాలభేదేన తత్రసంచారాన్నాయందోషఇతిభావః॥ ౪౭॥ యస్మాత్త్రిగుణాత్మక విష్ణుశక్తిత్రయపరివృత్త్యాసృష్ట్యాదిప్రవాహోభవతి- అతోగుణాతీతస్యనపునస్తత్ప్రవాహ ఇత్యాహ ॥ గుణత్రయేతి॥ యోతియాతిఅతిక్రామతి - సపరంపదంయాత్యేవసపునర్నావర్తతే ॥ శ్రు॥ నచపునరావర్తతేనచపునరావర్తత ఇతిశ్రుతేః ॥ ౪౮॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే- సప్తమోధ్యాయః. *************************

దక్షజామాతుర్ధర్మస్యవంశోత్పత్త్యాతత్ప్రతియోగితయాబుద్ధిస్థస్యా ధర్మస్య నిత్యప్రళయహేతుంతామసంవంశముక్త్వా ఇదానీంతదనువాదపూర్వకం ప్రస్తుతందక్షకన్యాన్వయమేవానువర్తయితుం తత్పరిణేతుర్నీలలోహితరుద్రస్యసర్గమాహ ॥ కథితఇతి॥ యద్యపిఖ్యాతిస్సత్యథసంభూతిరిత్యుద్దేశక్రమేణఖ్యాతేరన్వయంప్రథమం వక్తుంయుక్తం - తథాపి- తత్కథాయాఅతివిస్తరత్వాదనంతరంవక్ష్యతి- యద్వా - పూర్వోక్తాత్తామసాద్రుద్రసర్గాదన్యోయంకుమారసర్గాంతర్భూతస్సాత్త్వికోరుద్రసర్గస్తమిమంశృణ్వితిసంబంధః ॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ నామేతి॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

క్షీరోదాదితి॥౧౬॥ పరిహరతి॥ నిత్యేతి॥ జగత్పితుఃవిష్ణోరనపాయిన్యేషాజగన్మాతృత్వేనతద్వన్నిత్యా-తస్యాశ్చవిష్ణో
రివఆవిర్భావతిరోభావాస్తు-సాపూర్వంభృగోస్సుతాత్వేనఆవిర్భూతా-పశ్చాదింద్రస్యదుర్వాససః- శాపాత్తిరో
భూతాత్వామృతమథనే ప్రాదుర్భూతా-అతోనవిరోధః- యథేతిసర్వగతోవిష్ణుర్యథాయత్స్వభావఃఇయమపితథాత
త్స్వభావేతి-విష్ణోస్సర్వగతత్వసత్యజ్ఞానాదిస్వరూపకల్యాణగుణాదీనామతిదేశః-అథవాభగవాన్విభుత్వేనసర్వగతః
అస్యాస్తుశక్తివశాత్ అణుత్వేపితత్రతత్రసంనిధానాత్ సర్వగతత్వముక్తం॥౧౭॥తయోస్సర్వాత్మకత్వమనపాయిత్వంచో
పపాదయతి॥అర్థ ఇతి॥అర్థశ్శబ్దవాచ్యః-నీతిర్న్యాయశాస్త్రం-నయఃన్యాయః-బుద్ధిరధ్యవసాయాత్మకమంతఃకరణం-
తత్కార్యోనిశ్చయోబోధః-సత్క్రియాయాగాదిః-ధర్మస్తత్సాధ్యమదృష్టం॥౧౮॥స్రష్టేతి॥అలంబుద్ధిస్తుష్టిః-తదభివ్యక్త
సుఖంసంతోషః-శాశ్వతీతిలక్ష్మ్యావిశేషణం॥౧౯॥ఇచ్ఛేతి॥ ఇచ్ఛాఅపేక్షా- తజ్జన్యోభినివేశఃకామః॥ ౨౦॥ పత్నీశాలేతి॥
ఇధ్మాసమిత్ ఆర్షత్వాట్టాప్॥ ౨౧॥ సామస్వరూపీతి॥ సగానోమంత్రఃసామ- తద్గానవిశేషఃఉద్గీతిః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥
శశాంక ఇతి॥ వాయుఃజగత్ప్రాణః- ధృతిఃధారణంజగచ్చేష్టాచప్రవహాదిప్రాణాదిరూపవాయుకృత్యం ॥ ౨౫॥ ౨౬॥

శ్రూయతేమృతమంథనే। భృగోః ఖ్యాత్యాం సముత్పన్నేత్యేతదాహ కథంభవాన్ ॥ ౧౬॥ శ్రీపరా
శరః ॥ నిత్యైవైషాజగన్మాతా విష్ణోః శ్రీరనపాయినీ। యథాసర్వగతోవిష్ణుస్తథైవేయం ద్విజో
త్తమ ॥ ౧౭॥ అర్థోవిష్ణురియంవాణీనీతిరేషానయోహరిః। బోధోవిష్ణురియంబుద్ధిర్ధర్మోసౌస
త్క్రియాత్వియమ్ ॥ ౧౮॥ స్రష్టావిష్ణురియంసృష్టిః శ్రీర్భూమిర్భూధరోహరిః। సంతోషోభ
గవాన్లక్ష్మీస్తుష్టిర్మైత్రేయశాశ్వతీ ॥ ౧౯॥ ఇచ్ఛాశ్రీర్భగవాన్కామో యజ్ఞోసౌదక్షిణాతుసా।
ఆజ్యాహుతిరసౌదేవీ పురోడాశోజనార్దనః ॥ ౨౦॥ పత్నీశాలామునేలక్ష్మీః ప్రాగ్వంశోమధుసూ
దనః। చితిర్లక్ష్మీర్హరిర్యూప ఇధ్మాశ్రీర్భగవాన్కుశః ॥ ౨౧॥ సామస్వరూపీ భగవాన్ ఉద్గీతిః
కమలాలయా। స్వాహాలక్ష్మీర్జగన్నాథోవాసుదేవోహుతాశనః ॥ ౨౨॥ శంకరోభగవాన్విష్ణుః
గౌరీలక్ష్మీర్ద్విజోత్తమ। మైత్రేయకేశవస్సూర్యస్తత్ప్రభా కమలాలయా ॥ ౨౩॥ విష్ణుఃపితృగణః
పద్మాస్వధాశాశ్వతపుష్టిదా। ద్యౌః శ్రీస్సర్వాత్మకోవిష్ణురవకాశోతివిస్తరః ॥ ౨౪॥ శశాంకః శ్రీ
ధరఃకాంతిః శ్రీస్తస్యైవానపాయినీ। ధృతిర్లక్ష్మీర్జగచ్చేష్టా వాయుస్సర్వత్రగోహరిః ॥ ౨౫॥ జల
ధిర్ద్విజగోవిందస్తద్వేలాశ్రీర్మహామతే। లక్ష్మీస్వరూపమింద్రాణీదేవేంద్రోమధుసూదనః॥ ౨౬॥

దితి॥ ప్రశ్నస్స్పష్టార్థః॥ ౧౬॥ నిత్యైవేతి॥ ఉత్తరస్యాయంభావః-తస్యాఉత్పత్తిమత్త్వేభవేదయంవిరోధః-నిత్యాయా
ఏవసర్వగతాయాస్సర్వాత్మికాయాశ్చ విష్ణుశక్తేస్తస్యాః కార్యవశేనవిష్ణోరివావిర్భావతిరోభావమాత్రం - అతః
పూర్వంభృగుసుతారూపేణావిర్భూతాయాఃదుర్వాససశ్శాపేనతిరోభూతాయాఃపునఃక్షీరాబ్ధావావిర్భావోన
విరుధ్యతఇతి- తదేవాహనిత్యైవేత్యాదినాయావదుత్తరాధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ౧౭॥ లక్ష్మీనారాయణయోస్సర్వా
త్మకత్వంతథాతథోపాసనార్థం ప్రపంచయతి - అర్థోవిష్ణురిత్యాదినాయావదధ్యాయ పరిసమాప్తి॥ అర్థ ఇతి॥
వాణీఅర్థాభిధాయికావాక్ - ఇయంశ్రీః - నీతిరేషాశ్రీర్నయస్సామాద్యుపాయః- బోధోర్థప్రకాశః - బుద్ధిస్త
దభివ్యంజికాభిధావృత్తిః- ధర్మోపూర్వం- సత్క్రియాయాగాదిః॥ ౧౮॥ స్రష్టేతి॥ భూధరోగిరిః- భూపతిర్వా-
యదృచ్ఛాలాభైరలంప్రత్యయస్సంతోషః- తత్కృతానిర్వృతిస్తుష్టిః॥ ౧౯॥ ఇచ్ఛేతి॥ ఇచ్ఛాధనాదిస్పృహా- కామస్త
ద్భోగాభిలాషః॥ ౨౦॥ పత్నీశాలేతి॥ చితిరిష్టకాచయనం॥ ౨౧॥ సామస్వరూపీతి॥ సామస్వరూపీరథంతరాదిసామ
స్వరూపః- ఉద్గీతిస్తద్గానవ్యాపారః-హుతాశనోవాసుదేవః- స్వాహాతులక్ష్మీః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ విష్ణురితి॥ ద్యౌః శ్రీఃఅవ
కాశోవిష్ణుః॥ ౨౪॥ శశాంక ఇతి॥ ధృతిర్మేఘాదిధారణంజగచ్చేష్టాచలక్ష్మీః- తత్కర్తావాయుర్హరిః॥ ౨౫॥ ౨౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యమ ఇతి॥యమస్యపత్నీధూమోర్ణా-బుద్ధిఃకుబేరస్య॥౨౭॥గౌరీతి॥గౌరీవరుణస్యపత్నీ-దేవసేనాస్కందభార్యా॥౨౮॥ అవష్టంభ ఇతి॥ అవష్టంభ ఆధారఃబలంవా॥ ౨౯॥ జ్యోత్స్నేతి॥ జ్యోత్స్నాప్రభా॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥ తృష్ణేతి॥ జయస్యాది త్వాన్నిషిద్ధలిప్సాచలోభః-లబ్ధేఅపర్యాప్తిధీస్తృష్ణా- రతిఃప్రియసంగమజాతత్కాలప్రీతిః-తత్ప్రాప్తికర్షోరాగః॥౩౩॥౩౪॥ దేవేతి॥ అనయోరాభ్యాంపరంఅన్యత్ -సర్వస్యోభయాత్మకత్వేపితత్రాభిముఖ్యాతిశయవిశేషాదర్థవాణ్యాదీనాం తదాత్మకత్వముక్తం॥ ౩౫॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజపదాన్తరంగ శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- అష్టమోధ్యాయః. **************************************

ఇదమితి॥ మరీచిఃకాశ్యపపితా॥ ౧॥ దుర్వాసా ఇతి॥ శంకరస్యాంశ ఇతివక్ష్యమాణాత్క్రోధాత్యాదేహేతు నిర్దేశః॥ ౨॥౩॥ఉన్మత్తేతి॥ ఉన్మత్తవ్రతధృక్ యోగినోహిజడోన్మత్తపిశాచవద్వర్తంతే- అథవా సనత్కుమారశాపా

యమశ్చక్రధరస్సాక్షాద్ధూమోర్ణాకమలాలయా।బుద్ధిశ్శ్రీశ్శ్రీధరోదేవస్స్వయమేవధనేశ్వరః॥౨౭॥
గౌరీలక్ష్మీర్మహాభాగకేశవోవరుణస్స్వయమ్।శ్రీర్దేవసేనాతద్భర్తా దేవసేనాపతిర్హరిః॥౨౮॥ అవ
ష్టంభోగదాపాణిఃశక్తిర్లక్ష్మీర్ద్విజోత్తమ।కాష్ఠాలక్ష్మీర్నిమేషోసౌముహూర్తోసౌకలాతుసా॥౨౯॥
జ్యోత్స్నాలక్ష్మీఃప్రదీపోసౌ సర్వస్సర్వేశ్వరోహరిః। లతాభూతాజగన్మాతా శ్రీర్విష్ణుర్ద్రుమసం
స్థితిః॥౩౦॥ విభావరీశ్రీర్దివసోదేవశ్చక్రగదాధరః।వరప్రదోవరోవిష్ణుర్వధూఃపద్మవనాలయా॥౩౧॥
నదస్వరూపీభగవాన్ శ్రీర్నదీరూపసంస్థితా।ధ్వజశ్చపుండరీకాక్షఃపతాకాకమలాలయా॥౩౨॥తృష్ణా
లక్ష్మీర్జగత్స్వామీలోభోనారాయణఃపరః।రతీరాగశ్చధర్మజ్ఞలక్ష్మీర్గోవిందఏవచ॥౩౩॥ కింవాత్రబ
హునోక్తేనసంక్షేపేణేదముచ్యతే॥౩౪॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుపున్నామాభగవాన్ హరిః।స్త్రీనామ్నీ
శ్రీశ్చవిజ్ఞేయానానయోర్విద్యతేపరమ్॥౩౫॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-ప్రథమాంశే-అష్టమోధ్యాయః. **
శ్రీపరాశరః॥ ఇదంచశృణుమైత్రేయ యత్పృష్టోహమిహత్వయా। శ్రీసంబంధంమయాప్యేత
చ్ఛ్రుతమాసీన్మరీచితః॥ ౧॥ దుర్వాసాశ్శంకరస్యాంశశ్చచారపృథివీమిమామ్। సదదర్శస్రజంది
వ్యామృషిర్విద్యాధరీకరే॥ ౨॥ సంతానకానామఖిలం యస్యాగంధేనవాసితమ్। అతిసేవ్యమభూ
ద్బ్రహ్మంస్తద్వనంవనచారిణామ్॥ ౩॥ ఉన్మత్తవ్రతధృద్విప్రస్తాందృష్ట్వాశోభనస్రజం।తాంయయా

యమ ఇతి॥ ధూమోర్ణాయమస్యభార్యా- ధనేశ్వరఃకుబేరః- బుద్ధిస్తస్యపత్నీ॥ ౨౭॥ గౌరీతి॥ వరుణస్యభార్యాపిగౌరీ సంజ్ఞా॥ ౨౮॥ అవష్టంభ ఇతి॥ అవష్టంభఃపురుషకారః-శక్తిస్తత్సామర్థ్యం॥ ౨౯॥ జ్యోత్స్నేతి॥ జ్యోత్స్నాప్రభా- ప్రదీపోహరిః-హరేరేవవిశేషణంసర్వస్సర్వేశ్వరశ్చేతిద్రుమసంస్థితిరితిలతాయాఆశ్రయః॥ ౩౦॥ విభావరీతి॥ వధూ ర్జాయా- వరఃపతిః॥ ౩౧॥ ౩౨॥తృష్ణేతి॥ పునఃపునరుపాదిత్సాతృష్ణా- తత్తత్ప్రాప్తావపర్యాప్తధీర్లోభః- రాగః కామః-తత్పూర్తిఃరతిః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ దేవేతి॥ అనయోరాభ్యాంపరంనవిద్యతే॥ ౩౫॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశేఅష్టమోధ్యాయః. ***************************

తదేవంమైత్రేయకృతాక్షేప పరిహారార్థం సర్వాత్మకత్వప్రపంచనేన విష్ణోరివలక్ష్మ్యా అపినిత్యత్వముక్తం- ఇదానీమావిర్భావ తిరోభావాభ్యాం తదుక్తంవిరోధం పరిహరన్నాహ - ఇదంచేత్యాదినా పూర్వంభృగుసుతా సతీత్యం తేన॥ ఇదంచేతి॥ శ్రీసంబంధంభృగుసుతాపి శ్రీర్యదాక్షీరాబ్ధౌజాయతఇత్యుచ్యతే-ఇదంచశృణు - మయా ప్యేవమేవసందిహానేనమరీచేస్సకాశాదేతచ్ఛ్రుతమాసీత్ ॥ ౧॥ తత్రప్రథమంభృగుసుతాయాస్సత్యాస్తిరోధాన కారణంవక్తుమాహ॥ దుర్వాసా ఇతి॥ శంకరస్యాంశ ఇత్యనేనతస్యశక్రశాపేసామర్థ్యం అపరాధాసహిష్ణుత్వం చోక్తం॥ ౨॥ సంతానకానామితి॥ సంతానోదేవతరుః - తదీయానాంపుష్పాణాం- స్రజంమాలాం - యస్యాగం ధేనవాసితంతద్వనంవనచారిణామతిసేవ్యమభూత్ ॥ ౩॥ ఉన్మత్తవ్రతధృగితి॥ ఉన్మత్తవ్రతధృక్ యోగినోహి జడో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

దున్మత్తవ్రతధృత్॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ మదాంధేతి॥ గంధాకృష్టేనేతి పాఠాంతరం- కరిణాంకరస్య గంధాకృష్టత్వం తస్యైవ నాసాత్వాత్॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ఐశ్వర్యేతి॥ స్తబ్ధః అవినయోద్ధతః- అత్ర హేతుః శ్రియేతి- శ్రియోధామేతి వా పాఠః॥ ౧౨॥ ప్రసాదఇతి॥ తే త్వయా॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ మద్దత్తేతి॥ ప్రణష్టలక్ష్మీకం తిరోహితలక్ష్మీకం అత్ర ప్రణష్టశబ్దస్య తిరోహితత్వమర్థః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ మహేంద్రఇతి॥ అకల్మషం సాపరాధే శాపదోషాభావాత్॥ ౧౮॥ ౧౯॥ నాహమితి॥

చైవరారోహాం విద్యాధరవధూం తతః॥ ౪॥ యాచితా తేన తన్వంగీ మాలాం విద్యాధరాంగనా। దదౌ తస్మై విశాలాక్షీ సాదరం ప్రణిపత్య తమ్॥ ౫॥ తామాదాయాత్మనో మూర్ధ్ని స్రజమున్మత్తరూపధృత్। కృత్వా స విప్రో మైత్రేయ పరిబభ్రామ మేదినీమ్॥ ౬॥ స దదర్శ సమాయాంతమున్మత్తైరావతే స్థితమ్। త్రైలోక్యాధిపతిం దేవం సహ దేవైః శచీపతిమ్॥ ౭॥ తామాత్మనస్స శిరసస్స్రజమున్మత్తషట్పదామ్। ఆదాయామరరాజాయ చిక్షేపోన్మత్తవన్మునిః॥ ౮॥ గృహీత్వామరరాజేన స్రగైరావతమూర్ధని। న్యస్తా రరాజ కైలాసశిఖరే జాహ్నవీ యథా॥ ౯॥ మదాంధకారితాక్షోసౌ గంధాకృష్టేన వారణః। కరేణాఘ్రాయ చిక్షేప తాం స్రజం ధరణీతలే॥ ౧౦॥ తతశ్చుక్రోధ భగవాన్ దుర్వాసా మునిసత్తమః। మైత్రేయ దేవరాజానం క్రుద్ధశ్చైతదువాచ హ॥ ౧౧॥ ఐశ్వర్యమదదుష్టాత్మన్నతిస్తబ్ధోసి వాసవ। శ్రియోధామ స్రజం యస్త్వం మద్దత్తాం నాభినందసి॥ ౧౨॥ ప్రసాద ఇతి నోక్తం తే ప్రణిపాతపురస్సరమ్। హర్షోత్ఫుల్లకపోలేన న చాపి శిరసా ధృతా॥ ౧౩॥ మయా దత్తామిమాం మాలాం యస్మాన్న బహుమన్యసే। త్రైలోక్యశ్రీరతో మూఢ వినాశముపయాస్యతి॥ ౧౪॥ మాం మన్యతేన్యైస్సదృశం నూనం శక్ర భవాన్ ద్విజైః। అతోవమానమస్మాసు మానినా భవతా కృతమ్॥ ౧౫॥ మద్దత్తా భవతా యస్మాత్ క్షిప్తా మాలా మహీతలే। తస్మాత్ప్రణష్టలక్ష్మీకం త్రైలోక్యం తే భవిష్యతి॥ ౧౬॥ యస్య సంజాతకోపస్య భయమేతి చరాచరమ్। తం త్వం మామతిగర్వేణ దేవరాజావమన్యసే॥ ౧౭॥ శ్రీపరాశరః॥ మహేంద్రో వారణస్కంధాదవతీర్య త్వరాన్వితః। ప్రసాదయామాస తదా దుర్వాససమకల్మషమ్॥ ౧౮॥ ప్రసాద్యమానస్స తదా ప్రణిపాతపురస్సరమ్। ప్రత్యువాచ సహస్రాక్షం దుర్వాసా మునిసత్తమః॥ ౧౯॥ నాహం కృపాలుహృదయో న చ మాం భజతే క్షమా।

న్మత్తపిశాచవత్ వర్తంతే- తాం స్రజం- తాం విద్యాధరవధూం యాచితవానితి ద్వికర్మకో యాచిః॥ ౪॥ ౫॥ తామితి॥ తాం స్రజం మూర్ధ్ని కృత్వా- మేదినీం పరిబభ్రామేత్యన్వయః॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ గృహీత్వేతి॥ ఐరావతమూర్ధ్ని విన్యస్తా సా- కైలాసశిఖరే స్థితా జాహ్నవీవ రరాజ॥ ౯॥ మదాంధకారితాక్ష ఇతి॥ మదేనాంధకారితే సంజాతాంధకారే అక్షిణీ యస్యాసౌ- కరేణాఘ్రాయేతి కరిణాం కరస్యైవ ఘ్రాణత్వాత్॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ఐశ్వర్యేతి॥ అతిస్తబ్ధోతిగర్వితోసి- శ్రియో ధామ లక్ష్మ్యా నివాసభూతాం॥ ౧౨॥ ప్రనాదఇతి॥ తే త్వయా- హర్షేణోత్ఫుల్లౌ వికసితౌ కపోలౌ యస్య తథాభూతేన సతా త్వయా॥ ౧౩॥ మయేతి॥ త్రైలోక్యశ్రీః త్రైలోక్యైశ్వర్యం వినాశముపయాస్యతి- శీఘ్రమేవ నఙ్క్ష్యతి॥ ౧౪॥ ౧౫॥ మద్దత్తేతి॥ మద్దత్తమాలాయా బహిష్కరణదోషాత్ గజనిక్షిప్తాయా ఉపేక్షితత్వాత్ భవతైవ క్షిప్తేత్యుక్తం - తస్మాన్మాలాయా ధరణీతలే ప్రక్షేపదోషాత్ త్వదీయం త్రైలోక్యం ప్రణష్టలక్ష్మీకం దారిద్ర్యాభిభూతం భవిష్యతీతి ద్వితీయశ్శాపః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ మహేంద్ర ఇతి॥ ఆకల్మషం సాపరాధశాపదోషాభావాత్॥ ౧౮॥ ౧౯॥ నాహమితి॥ అన్యే తే మునయః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తేన్యేమునయః - యేక్షమావంతః ॥ ౨౦॥ గౌతమాదిభిరితి॥ గౌతమోహ్యహల్యాధర్షకంత్వాం సర్వాంగభగో
భవేతిశప్త్వాపునస్త్వత్ప్రసాదితః సర్వాంగనేత్రంచక్రే నైవంకారుణికోఽహమితిభావః ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ నాహ
మితి ॥ విడంబనాఅవమానః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తతఇతి ॥ నిశ్శ్రీకత్వం భోగ్యవస్త్వభావఏవ - ఏవంచ ఓషధ్యాదిభో
గ్యాభావంతత్సాధనయజ్ఞసత్త్వాద్యభావంచాహ - సంక్షీణౌషధివీరుధమిత్యాదినా ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ యతఇతి॥
సత్త్వంధైర్యం - సత్త్వగుణోవా - భూతిర్లక్ష్మీః - సత్త్వభూత్యోరితరేతర హేతుత్వం - గుణాః సత్యశౌచశీ
లాద్యాః॥౨౯॥౩౦॥భవతీతి॥ప్రథితఃప్రసిద్ధఃపుమాన్-లంఘితోఽవజ్ఞాతఃఅపధ్వస్తమతిర్భవతి॥ ౩౧॥ విజితాఇతి॥నిశ్శ్రీక
త్వాదిదోషసామ్యేపిగుణత్వప్రకృతిచ్యుతాదేవాఃనిర్గుణత్వప్రకృతిస్థైర్దైత్యైర్విజితాః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥

అన్యైస్తేమునయశ్శక్ర దుర్వాససమవేహిమామ్ ॥ ౨౦॥ గౌతమాదిభిరన్యైస్త్వం గర్వమారోపితో
ముధా। అక్షాంతిసారసర్వస్వందుర్వాససమవేహిమామ్॥ ౨౧॥ వసిష్ఠాద్యైర్దయాసారైస్తోత్రం
కుర్వద్భిరుచ్చకైః। గర్వంగతోసియేనైవంమామప్యద్యావమన్యసే ॥ ౨౨॥ జ్వలజ్జటాకలాపస్యభ్రు
కుటీకుటిలంముఖమ్ । నిరీక్ష్యకస్త్రిభువనేమమయోనగతోభయమ్ ॥ ౨౩॥ నాహంక్షమిష్యేబహు
నాకిముక్తేనశతక్రతో।విడంబనామిమాంభూయఃకరోష్యనునయాత్మికామ్॥౨౪॥శ్రీపరాశరః॥ఇత్యు
క్త్వాప్రయయౌవిప్రోదేవరాజోపితంపునః। ఆరుహ్యైరావతంనాగంప్రయయావమరావతీమ్॥ ౨౫॥
తతఃప్రభృతినిశ్శ్రీకంసశక్రంభువనత్రయమ్। మైత్రేయాసీదపధ్వస్తంసంక్షీణౌషధివీరుధమ్॥ ౨౬॥
నయజ్ఞాస్సంప్రవర్తంతేనతపస్యంతితాపసాః। నచదానాదిధర్మేషుమనశ్చక్రేతదాజనః॥ ౨౭॥ నిస్స
త్త్వాస్సకలాలోకాలోభాద్యుపహతేంద్రియాః। స్వల్పేపిహిబభూవుస్తేసాభిలాషాద్విజోత్తమ॥౨౮॥
యతస్సత్త్వంతతోలక్ష్మీస్సత్త్వంభూత్యనుసారిచ । నిశ్శ్రీకాణాంకుతస్సత్త్వం వినాతేనగుణాః
కుతః ॥ ౨౯॥ బలశౌర్యాద్యభావాశ్చపురుషాణాంగుణైర్వినా । లంఘనీయస్సమస్తస్యబలశౌర్యవివ
ర్జితః॥ ౩౦॥ భవత్యపధ్వస్తమతిర్లంఘితఃప్రథితఃపుమాన్।ఏవమత్యంతనిశ్శ్రీకేత్రైలోక్యేసత్త్వ
వర్జితే॥౩౧॥ దేవాన్ప్రతిబలోద్యోగంచక్రుర్దైతేయదానవాః॥ ౩౨॥ లోభాభిభూతానిశ్శ్రీకా
దైత్యాస్సత్త్వవివర్జితాః। శ్రియావిహీనైర్నిస్సత్త్వైర్దేవైశ్చక్రుస్తతోరణమ్॥ ౩౩॥ విజితాస్త్రి
దశాదైత్యైరింద్రాద్యాశ్శరణంయయుః । పితామహంమహాభాగంహుతాశనపురోగమాః॥ ౩౪॥
యథావత్కథితోదేవైర్బ్రహ్మాప్రాహతతస్సురాన్।పరావరేశంశరణంవ్రజధ్వమసురార్దనమ్॥౩౫॥

యేదయాళవః- అహంనతథా॥ ౨౦॥ తదేవాహ॥ గౌతమాదిభిరితి॥ గౌతమాదిభిః స్వభార్యాధర్షణాద్యపరాధిని
త్వయిదాక్షిణ్యేనానుగ్రహపరైః-ముధావృథైవ - గర్వంప్రాపితోసి- అక్షాంతిరేవసారస్తపోబలంతదేవసర్వస్వం
యస్యతంమాం॥ ౨౧॥ వసిష్ఠాద్యైరితి॥ఉచ్చకైరున్నతశిరోభిరుచ్చాసనోపవిష్టస్యతవస్తోత్రంకుర్వద్భిరిత్యర్థః॥ ౨౨॥
మామపీత్యుక్తంస్పష్టయతి॥జ్వలజ్జటేతి॥ ఏవంముఖంనిరీక్ష్యయోభయంనగతః-సకః-నకోపీత్యర్థః॥ ౨౩॥నాహమితి॥
విడంబనామపహాసం॥౨౪॥౨౫॥తతఃప్రభృతీతి॥ధ్వస్తంనష్టప్రాయం॥౨౬॥౨౭॥నిస్సత్త్వాఇతి॥నిస్సత్త్వాఃధైర్యశూన్యాః
అతోలోభాదిభిరుపహతేంద్రియాః- అతస్స్వల్పేప్యర్థేసాభిలాషాః॥ ౨౮॥ ఏతదేవస్పష్టయతి॥ యతఇతి॥ యత్రస
త్త్వంధైర్యం - తత్రలక్ష్మీః - సత్త్వంచభూత్యనుసారిలక్ష్మ్యేవానువర్తి - ఏవంధైర్యలక్ష్మ్యోః పరస్పరావినాభూ
తత్వాచ్ఛ్రీనివృత్త్యాసత్త్వనివృత్తిమాహ॥ నిశ్శ్రీకాణామితి॥ తేనసత్త్వేనవినాగుణాః ఔదార్యసంతోషక్షమాశీలా
దయఃకుతః॥౨౯॥ తతోనర్థపరంపరామాహ॥ బలేతి॥ లంఘనీయఃఅభిభావ్యః॥౩౦॥భవతీతి॥ప్రథితఃఖ్యాతః-పుమాన్
లంఘితశ్చన్నపధ్వస్తమతిర్నష్టప్రజ్ఞోభవతి॥౩౧॥౩౨॥ లోభాభిభూతాఇతి॥ రణంయుద్ధం॥౩౩॥ ఇంద్రాపరాధనిమి
త్తైత్రైలోక్యస్యనిశ్శ్రీకత్వంప్రాప్తం-అతస్త్రిలోక్యంతర్వర్తితయాప్రాప్నువదపితద్విపక్షేషుదేవేష్వేవనాతిప్రభూ
తమితి - దైత్యానాంజయస్సంగచ్ఛతే - హుతాశనపురోగమాఇతి॥ అగ్నిర్దూతత్వాత్ పురోగమః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స్యనభూతంపూర్వంయస్మాత్ తస్య-సహిసర్వస్మాత్పూర్వః- భూతపూర్వస్యేతిపాఠేభూతానాంపూర్వ ఇతి॥౫౬॥
౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ తమితి॥ అపూర్వరూపసంస్థానంసమస్తలోకవిలక్షణవర్ణాంగ
సన్నివేశం ॥ ౬౭॥ ప్రణమ్యేతి॥ ప్రణమ్యప్రణతాఃపూర్వంప్రణతాఅపిభక్త్యాపునఃప్రణమ్య ॥ ౬౮॥ నమోనమ ఇతి॥
అవిశేషస్సర్వసమః ॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ఆనీయేతి॥ ఓషధీనాం విచిత్రశక్తిత్వాత్ విచిత్ర

భూతపూర్వస్యతద్విష్ణోఃపరమంపదమ్॥౫౬॥ సర్వేశసర్వభూతాత్మన్ సర్వసర్వాశ్రయాచ్యుత। ప్రసీ
దవిష్ణోభక్తానాంవ్రజనోదృష్టిగోచరమ్॥ ౫౭॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్య బ్రహ్మణస్త్రిదశా
స్తతః। ప్రణమ్యోచుఃప్రసీదేతివ్రజనోదృష్టిగోచరమ్॥౫౮॥ యన్నాయంభగవాన్ బ్రహ్మాజానాతిపర
మంపదమ్। తన్నతాస్స్మజగద్ధామతవసర్వగతాచ్యుత॥ ౫౯॥ ఇత్యంతేవచసస్తేషాం దేవానాంబ్రహ్మ
ణస్తథా। ఊచుర్దేవర్షయస్సర్వేబృహస్పతిపురోగమాః॥ ౬౦॥ ఆద్యోయజ్ఞఃపుమానీడ్యోయఃపూ
ర్వేషాంచపూర్వజః। తంనతాస్స్మజగత్స్రష్టుఃస్రష్టారమవిశేషణమ్ ॥ ౬౧॥ భగవన్ భూతభవ్యేశ
యజ్ఞమూర్తిధరావ్యయ। ప్రసీదప్రణతానాంత్వంసర్వేషాందేహిదర్శనమ్॥ ౬౨॥ ఏషబ్రహ్మాసహా
స్మాభిస్సహరుద్రైస్త్రిలోచనః। సర్వాదిత్యైస్సమంపూషాపావకోయంసహాగ్నిభిః॥ ౬౩॥ అశ్వినౌ
వసవశ్చైవసర్వేచైతేమరుద్గణాః। సాధ్యావిశ్వేతథాదేవాదేవేంద్రశ్చాయమీశ్వరః॥ ౬౪॥ ప్రణా
మప్రవణానాథదైత్యసైన్యపరాజితాః। శరణంత్వామనుప్రాప్తాస్సమస్తాదేవతాగణాః॥ ౬౫॥ శ్రీప
రాశరః॥ ఏవంసంస్తూయమానస్తు భగవాన్ శంఖచక్రధృత్ । జగామదర్శనంతేషాంమైత్రేయపర
మేశ్వరః ॥ ౬౬॥ తందృష్ట్వాతేతదాదేవాశ్శంఖచక్రగదాధరమ్। అపూర్వరూపసంస్థానంతేజసాం
రాశిమూర్జితమ్॥ ౬౭॥ ప్రణమ్యప్రణతాఃపూర్వంసంతోషస్తిమితేక్షణాః। తుష్టువుఃపుండరీకాక్షం
పితామహపురోగమాః॥ ౬౮॥ దేవాః॥ నమోనమోవిశేషస్త్వంత్వంబ్రహ్మాత్వంపినాకధృత్ । ఇంద్ర
స్త్వమగ్నిఃపవనో వరుణస్సవితాయమః ॥ ౬౯ ॥ వసవోమరుతస్సాధ్యా విశ్వేదేవగణాభవాన్।
యోయంతవాగ్రతోదేవసమస్తోదేవతాగణః॥ సర్వమేవజగత్స్రష్టాయతస్సర్వగతోభవాన్॥ ౭౦॥
త్వంయజ్ఞస్త్వంవషట్కారస్త్వమోంకారఃప్రజాపతిః। వేత్తావేద్యంచసర్వాత్మంస్త్వన్మయంచాఖి
లంజగత్॥ ౭౧॥ త్వామార్తాశ్శరణంవిష్ణోప్రయాతాదైత్యనిర్జితాః। వయంప్రసీదసర్వాత్మంస్తే
జసాప్యాయయస్వనః॥ ౭౨॥ తావదార్తిస్తథావాంఛాతావన్మోహస్తథాసుఖమ్। యావన్నయాతి
శరణంత్వామశేషాఘనాశనమ్॥ ౭౩॥ త్వంప్రసాదంప్రసన్నాత్మన్ ప్రపన్నానాంకురుష్వనః। తేజ
సాంనాథసర్వేషాం స్వశక్త్యా ప్యాయనంకురు ॥ ౭౪॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఏవంసంస్తూయమానస్తుప్ర
ణతైరమరైర్హరిః। ప్రసన్నదృష్టిర్భగవానిదమాహసవిశ్వకృత్॥ ౭౫॥ తేజసోభవతాందేవాఃకరి
ష్యామ్యుపబృంహణమ్।వదామ్యహంయత్క్రియతాంభవద్భిస్తదిదంసురాః॥౭౬॥ ఆనియ్యసహితా

జాతఃపరోఅన్యోఅస్తి- యఆవివేశభువనానివిశ్వేతిశ్రుతేః॥౫౬॥ తదేవంస్తుత్వాప్రార్థయంతే॥ సర్వేశేతి॥౫౭॥౫౮॥
యత్తది॥ జగద్ధామదిగంతప్రకాశకం- ఆశ్రయభూతమితివా॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ప్రణతానాంప్రసీదేత్యుక్తం-
తానేవప్రణతానాహ ఏషబ్రహ్మేత్యాదిత్రిభిః ॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ తమితి॥ అపూర్వంరూపసంస్థానందైహిక
స్సన్నివేశోయస్యతం ॥ ౬౭॥ ప్రణమ్యేతి॥ పూర్వంప్రణతాఅపిభక్త్యాపునఃప్రణమ్యతుష్టువుః ॥ ౬౮॥ నమోనమ ఇతి॥
అవిశేషశ్శుద్ధఃపరమాత్మా- బ్రహ్మాదిరూపస్త్వమేవ॥ ౬౯॥౭౦॥౭౧॥ త్వామితి॥ తేజసాప్రభావాదినా- నఃఅస్మాన్-
ఆప్యాయయస్వసంవర్ధయేత్యర్థః॥ ౭౨॥ తావదితి॥ ఆర్తిశ్శత్రుపీడా- అసుఖందుఃఖం॥ ౭౩॥ త్వమితి॥ స్వశక్త్యాశ్రీ
లక్ష్మ్యా॥౭౪॥ భగవానిదమాహేత్యాదేఃశ్రీమద్భాగవతేశుకమహర్షిణోక్తోభిప్రాయః॥ శ్లో॥ ఏకఏవేశ్వరస్తస్మిన్
సురకార్యేనృపేశ్వర।విహర్తుంకామస్తానాహసముద్రోన్మథనాదిభిరితి॥౭౫॥౭౬॥ఆనీయేతి॥క్షీరాబ్ధౌక్షిప్త్వేతి శేషః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వస్తూత్పత్త్యర్థమానయనం॥ ౭౭॥ మథ్యతామితి॥ అమృతంమథ్యతాంమథనేనామృతముత్పాద్యతాం॥౭౮॥౭౯॥౮౦॥ ౮౧॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥ తఇతి॥ అమితౌజసఃతస్యేత్యన్వయః॥౮౬॥ తేనైవేతి॥ వహ్నినాస్తంబలాహకైరితిపాఠే పుచ్ఛేవహ్నినాఅస్తంసంక్షీణమిత్యర్థః బలాహకైర్భగవతాసృష్టైః॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥౯౧॥ మథ్యమానఇతి॥ హవిర్ధానుహవిషఆశ్రయః॥౯౨॥౯౩॥౯౪॥౯౫॥౯౬॥ తతఇతి॥ ఆదౌభగవన్మనసఃజాతస్యచంద్రస్యద్వావదేహౌ- తత్రైకో

దైత్యైః క్షీరాబ్ధౌసకలౌషధీః । మంథానం మందరంకృత్వా యోక్త్రంకృత్వాచవాసుకిమ్ ॥ ౭౭॥
మథ్యతామమృతందేవా స్సహాయేమయ్యవస్థితే॥ ౭౮॥ సామపూర్వంచదైతేయా స్తత్రసామాన్యకర్మణి। సామాన్యఫలభోక్తారో యూయంవాచ్యాభవిష్యథ ॥ ౭౯॥ మథ్యమానేచతత్రాబ్ధౌయత్సముత్పద్యతేమృతమ్ । తత్పానాద్బలినోయూయ మమరాశ్చభవిష్యథ ॥ ౮౦॥ తథాచాహంకరిష్యామితేయథాత్రిదశద్విషః । నప్రాప్స్యంత్యమృతందేవాః కేవలంక్లేశభాగినః ॥ ౮౧॥ శ్రీపరాశరః॥
ఇత్యుక్తాదేవదేవేనసర్వఏవతతస్సురాః । సంధానమసురైఃకృత్వాయత్నవంతోమృతేభవన్ ॥ ౮౨॥
నానౌషధీస్సమానీయ దేవదైతేయదానవాః । క్షిప్త్వాక్షీరాబ్ధిపయసి శరదభ్రామలత్విషి ॥ ౮౩॥
మంథానంమందరంకృత్వాయోక్త్రంకృత్వాచవాసుకిమ్। తతోమథితుమారబ్ధామైత్రేయతరసామృతమ్॥ ౮౪॥ విబుధాస్సహితాస్సర్వేయతఃపుచ్ఛంతతఃకృతాః। కృష్ణేనవాసుకేర్దైత్యాఃపూర్వకాయేనివేశితాః॥ ౮౫॥ తేతస్యముఖనిశ్వాసవహ్నినోపహతత్విషః। నిస్తేజసోసురాస్సర్వేబభూవురమితౌజసః॥ ౮౬॥ తేనైవముఖనిశ్వాసవాయునాస్తాబలాహకైః। పుచ్ఛప్రదేశేవర్షద్భిస్తథాచాప్యాయితాస్సురాః॥ ౮౭॥ క్షీరోదమధ్యేభగవాన్కూర్మరూపీస్వయంహరిః । మందరాద్రేరధిష్ఠానంభ్రమతోభూన్మహామునే ॥ ౮౮॥ రూపేణాన్యేనదేవానాంమధ్యేచక్రగదాధరః। చకర్షనాగరాజానందైత్యమధ్యేపరేణచ ॥౮౯॥ ఉపర్యాక్రాంతవాన్శైలంబృహద్రూపేణకేశవః। తథాపరేణమైత్రేయయన్నదృష్టంసురాసురైః॥ ౯౦॥ తేజసానాగరాజానంతథాప్యాయితవాన్హరిః।అన్యేనతేజసాదేవానుపబృంహితవాన్ప్రభుః॥ ౯౧॥ మథ్యమానేతతస్తస్మిన్క్షీరాబ్ధౌదేవదానవైః। హవిర్ధామాభవత్పూర్వంసురభిస్సురపూజితా ॥ ౯౨॥ జగ్ముర్ముదంతదాదేవా దానవాశ్చమహామునే।
వ్యాక్షిప్తచేతసశ్చైవబభూవుస్తిమితేక్షణాః॥౯౩॥కిమేతదితిసిద్ధానాందివిచింతయతాంతతః।బభూవవారుణీదేవీమదాఘూర్ణితలోచనా॥౯౪॥ కృతావర్తాత్తతస్తస్మాత్ క్షీరోదాద్వాసయన్జగత్।
గంధేనపారిజాతోభూద్దేవస్త్రీనందనస్తరుః॥౯౫॥ రూపౌదార్యగుణోపేతస్తతశ్చాప్సరసాంగణః।
క్షీరోదధేస్సముత్పన్నోమైత్రేయపరమాద్భుతః॥౯౬॥తతశ్శీతాంశురభవజ్జగృహేతంమహేశ్వరః।

యోక్త్రంమంథానరజ్జుంకృత్వా॥ ౭౭॥ మథ్యతామితి॥ మథ్యతాంమథనేనామృతముత్పాద్యతామిత్యర్థ ॥౭౮॥ సామపూర్వమితి॥ సామపూర్వముపపత్తిపూర్వకం- సామాన్యంసమానంయత్ఫలంతస్యభోక్తారోయూయం భవిష్యథేతి వాచ్యాఃయుష్మాభిరితిశేషః॥౭౯॥౮౦॥యూయమితిసామాన్యవచనాచ్ఛంకమానాన్ప్రత్యాహ॥తథాచేతి॥భోదేవాః త్రిదశద్విషఃయుష్మద్ద్విషః - కేవలంక్లేశభాగినోయథాభవిష్యంతితథాహంకరిష్యామి॥ ౮౧॥ ఇతీతి॥ అమృతేఅమృతార్థం॥౮౨॥నానౌషధీరితి॥శరదభ్రస్యేవఅమలాత్విట్దీప్తిర్యస్మిన్॥ ౮౩॥ మంథానమితి॥అమృతంమథితుమారబ్ధాః ఆరభతేఃకర్తరిక్తఃఆరబ్ధవంతఇత్యర్థః॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥తేనైవేతి॥యేనాసురాణాందుస్సహోవహ్నిరుత్పాదితః- తేనైవవాసుకేర్ముఖనిశ్వాసవాయునా-అస్తబలాహకైఃక్షిప్తైర్మేఘైః॥౮౭॥సహాయేమయ్యవస్థితఇతియదుక్తంతత్సాహాయ్యమాహ॥ క్షీరోదమధ్యఇత్యాదిచతుర్భిః॥ ౮౮॥౮౯॥౯౦॥౯౧॥ మథ్యమానఇతి॥ హవిషఃక్షీరదధ్యాదేర్ధామఆశ్రయభూతా॥౯౨॥జగ్మురితి॥ వ్యాక్షిప్తచేతసఃతల్లోభాకృష్టచేతసః॥౯౩॥కిమేతదితి॥వారుణీమదిరాదేవీశ్రీర్దేవీ॥౯౪॥ కృతావర్తాదితి॥మందరభ్రమణేనకృతఃఆవర్తఃఅంభస్సమావర్తోయస్మిన్తస్మాత్॥ ౯౫॥౯౬॥ తతఇతి॥ తంచంద్రంవిషంచ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ద్విజః శివశిరోభూషణం- అన్యస్త్వత్రేర్నేత్రజో లోకయాత్రానియుక్తః- నాగాశ్చేతిచశబ్దాన్మహేశ్వరోపివిషంజగ్రాహ॥ ౯౭॥ తతఇతి॥ అమృతస్యపూర్ణమితితృతీయ్యార్థేషష్ఠీ॥ ౯౮॥ ౯౯॥ తతఇతి॥ ద్రవరూపమేకంద్రవ్యమమృతం-జాతం-అన్యత్ సోమాత్మకం॥ ౧౦౦॥౧౦౧॥౧౦౨॥౧౦౩॥౧౦౪॥౧౦౫॥౧౦౬॥౧౦౭॥౧౦౮॥౧౦౯॥౧౧౦॥౧౧౧॥౧౧౨॥ తతఇతి॥ స్వేనవర్త్మనాఅయనాదివ్యత్యాసంవినా- యథామార్గంవక్రాతిచారవర్జం॥౧౧౩॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥

జగృహుశ్చవిషంనాగాః క్షీరోదాబ్ధిసముద్భవమ్ ॥ ౯౭॥ తతోధన్వంతరిర్దేవశ్శ్వేతాంబరధరస్స్వయమ్ । బిభ్రత్కమండలుంపూర్ణమమృతస్యసముత్థితః॥ ౯౮॥ తతస్స్వస్థమనస్కాస్తేసర్వేదైతేయదానవాః। బభూవుర్ముదితాస్సద్యోమైత్రేయమునిభిస్సహ॥ ౯౯॥ తతస్స్ఫురత్కాంతిమతీవికాసికమలేస్థితా। శ్రీర్దేవీపయసస్తస్మాదుత్థితాధృతపంకజా॥ ౧౦౦॥ తాంతుష్టువుర్ముదాయుక్తాశ్శ్రీసూక్తేనమహర్షయః ॥ ౧౦౧॥ విశ్వావసుముఖాస్తస్యాగంధర్వాఃపురతోజగుః । ఘృతాచీప్రముఖాబ్రహ్మన్ననృతుశ్చాప్సరోగణాః॥౧౦౨॥గంగాద్యాస్సరితస్తోయైస్స్నానార్థముపతస్థిరే। దిగ్గజాహేమపాత్రస్థమాదాయవిమలంజలమ్॥ స్నాపయాంచక్రిరేదేవీంసర్వలోకమహేశ్వరీమ్॥ ౧౦౩॥ క్షీరోదోరూపధృక్తస్యైమాలామమ్లానపంకజామ్। దదౌవిభూషణాన్యంగేవిశ్వకర్మాచకారహ॥ ౧౦౪॥ దివ్యమాల్యాంబరధరా స్నాతాభూషణభూషితా । పశ్యతాంసర్వదేవానాం యయౌవక్షస్థ్సలంహరేః॥౧౦౫॥ తతోవలోకితాదేవాహరివక్షస్థ్సలస్థయా । లక్ష్మ్యామైత్రేయసహసాపరాంనిర్వృతిమాగతాః ॥ ౧౦౬॥ ఉద్వేగంపరమంజగ్ముర్దైత్యావిష్ణుపరాఙ్ముఖాః । త్యక్తాలక్ష్మ్యామహాభాగవిప్రచిత్తిపురోగమాః ॥ ౧౦౭॥ తతస్తేజగృహుర్దైత్యా ధన్వంతరికరస్థితమ్ । కమండలుంమహావీర్యాయత్రాస్తేతద్ద్విజామృతమ్॥ ౧౦౮॥ మాయయాలోభయిత్వాతాన్ విష్ణుస్స్త్రీరూపసంస్థితః। దానవేభ్యస్తదాదాయ దేవేభ్యఃప్రదదౌహరిః ॥ ౧౦౯॥ తతఃపపుస్సురగణాశ్శక్రాద్యాస్తత్తదామృతమ్ । ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశా దైత్యాస్తాంశ్చసమభ్యయుః ॥ ౧౧౦॥ పీతేమృతేచబలిభిర్దేవైర్దైత్యచమూస్తదా। వధ్యమానాదిశోభేజేపాతాళంచవివేశహ ॥ ౧౧౧॥ తతోదేవాముదాయుక్తాశ్శంఖచక్రగదాధరమ్ । ప్రణిపత్యయథాపూర్వమశాసంస్తత్త్రివిష్టపమ్॥ ౧౧౨॥ తతఃప్రసన్నభాస్సూర్యఃప్రయయౌస్వేనవర్త్మనా । జ్యోతీంషిచయథామార్గం ప్రయయుర్మునిసత్తమ ॥ ౧౧౩॥ జజ్వాలభగవాంశ్చోచ్చైశ్చారుదీప్తిర్విభావసుః।ధర్మేచసర్వభూతానాంతదామతిరజాయత॥౧౧౪॥ శ్రియాజుష్టంచత్రైలోక్యంబభూవద్విజసత్తమ। శక్రశ్చత్రిదశశ్రేష్ఠఃపునశ్శ్రీమానజాయత॥ ౧౧౫॥ సింహాసనగతశ్శక్రస్సంప్రాప్యత్రిదివంపునః। దేవరాజ్యేస్థితోదేవీంతుష్టావాబ్జకరాంతతః॥ ౧౧౬॥

మహేశ్వరోజగృహే-తచ్ఛేషంనాగాశ్చజగృహుః-తదుక్తం॥ శ్లో॥ ప్రసన్నంపిబతఃపాణేర్యత్కించిజ్జగృహుస్స్మతత్। వృశ్చికాహివిషౌషధ్యోదందశూకాశ్చయేపరఇతి ॥ ౯౭॥ తతఇతి॥ అమృతస్యకమండలుంతేనైవపూర్ణంబిభ్రత్సముత్థితః ॥ ౯౮॥ తతఇతి॥ స్వస్థమనస్కాఃస్వస్థమనసోబభూవుః ॥ ౯౯ ॥ ౧౦౦ ॥ తామితి॥ శ్రీసూక్తేనహిరణ్యవర్ణామిత్యాదిపంచదశర్చేన ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨ ॥ ౧౦౩ ॥ ౧౦౪ ॥ దివ్యేతి॥ పశ్యతాంసర్వదేవానాంతాననాదృత్యేత్యర్థః॥౧౦౫॥౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨॥ తతఇతి॥ స్వేనవర్త్మనాదక్షిణోత్తరాయణనియమేన - జ్యోతీంషి తారాః- గ్రహాఃభౌమాదయః - యథామార్గంవక్రాతిచారంవినా ॥ ౧౧౩॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ సింహాసనగతఇతి॥ దుర్వాసశ్శాపసన్నేవపునర్మాభూదియంతథేత్యభిప్రాయేణశ్రియంమానయన్ శక్రస్తుష్టావ॥ ౧౧౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౧౭ ॥ ౧౧౮ ॥ ౧౧౯ ॥ యజ్ఞేతి ॥ యజ్ఞవిద్యా ధర్మమీమాంసా - మహావిద్యా ఇంద్రజాలాది కుహకజ్ఞానం- గుహ్యావిద్యా మంత్రవాద విశేషః ॥ ౧౨౦ ॥ ఆన్వీక్షుకీతి ॥ ఆన్వీక్షుకీ తర్కశాస్త్రం - దండనీతి రర్థశాస్త్రం॥ ౧౨౧ ॥ ౧౨౨ ॥ ౧౨౩ ॥ ౧౨౪ ॥ ౧౨౫ ॥ ౧౨౬ ॥ ౧౨౭ ॥ ౧౨౮ ॥ ౧౨౯ ॥ ౧౩౦ ॥ ౧౩౧ ॥ ౧౩౨ ॥ ౧౩౩ ॥ ౧౩౪॥

ఇంద్రఉవాచ॥నమామిసర్వలోకానాంజననీమబ్ధిసంభవామ్। శ్రియమున్నిద్రపద్మాక్షీంవిష్ణువక్షస్స్థల స్థితామ్॥ ౧౧౭॥ పద్మాలయాంపద్మకరాంపద్మపత్రనిభేక్షుణామ్।వందేపద్మముఖీందేవీంపద్మనాభప్రి యామహమ్॥౧౧౮॥త్వంసిద్ధిస్త్వంస్వధాస్వాహాసుధాత్వంలోకపావని।సంధ్యారాత్రిఃప్రభాభూతి ర్మేధాశ్రద్ధాసరస్వతీ॥౧౧౯॥ యజ్ఞవిద్యామహావిద్యాగుహ్యావిద్యాచశోభనే।ఆత్మవిద్యాచదేవిత్వంవి ముక్తిఫలదాయినీ॥ ౧౨౦॥ ఆన్వీక్షుకీత్రయీవార్తాదండనీతిస్త్వమేవచ। సౌమ్యాసౌమ్యైర్జగద్రూపై స్త్వయైతద్దేవిపూరితమ్॥౧౨౧॥ కాత్వన్యాత్వామృతేదేవిసర్వయజ్ఞమయంవపుః।అధ్యాస్తేదేవదేవ స్యయోగిచింత్యంగదాభృతః॥ ౧౨౨॥ త్వయాదేవిపరిత్యక్తంసకలంభువనత్రయమ్।వినష్టప్రాయమ భవత్త్వయేదానీంసమేధితమ్॥ ౧౨౩॥ దారాఃపుత్రాస్తథాగారసుహృద్ధాన్యధనాదికమ్।భవత్యేత న్మహాభాగేనిత్యంత్వద్వీక్షుణాన్నృణామ్॥౧౨౪॥ శరీరారోగ్యమైశ్వర్యమరిపక్షుక్షయస్సుఖమ్। దేవిత్వ ద్దృష్టిదృష్టానాంపురుషాణాంనదుర్లభమ్॥ ౧౨౫॥త్వంమాతాసర్వలోకానాందేవదేవోహరిఃపితా। త్వయైతద్విష్ణునాచాంబజగద్వ్యాప్తంచరాచరమ్॥ ౧౨౬॥ మానఃకోశంతథాగోష్ఠంమాగృహంమా పరిచ్ఛదమ్।మాశరీరంకళత్రంచత్యజేథాస్సర్వపావని॥ ౧౨౭॥ మాపుత్రాన్మాసుహృద్వర్గాన్మాప శూన్మావిభూషణమ్।త్యజేథామమదేవస్యవిష్ణోర్వక్షుస్థలాలయే॥౧౨౮॥సత్త్యేనశౌచసత్యాభ్యాంత థాశీలాదిభిర్గుణైః।త్యజ్యంతేతేనరాస్సద్యస్సంత్యక్తాయేత్వయామలే॥౧౨౯॥త్వయావలోకితాస్సద్య శ్శీలాద్యైస్సకలైర్గుణైః।ధనైశ్వర్యైశ్చయుజ్యంతేపురుషానిర్గుణాఅపి॥ ౧౩౦॥ సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్య స్సకులీనస్సబుద్ధిమాన్।సశూరస్సచవిక్రాంతోయంత్వందేవినిరీక్షుసే॥౧౩౧॥సద్యోవైగుణ్యమాయాం తిశీలాద్యాస్సకలాగుణాః। పరాఙ్ముఖీజగద్ధాత్రీయస్యత్వంవిష్ణువల్లభే॥ ౧౩౨॥ నతేవర్ణయితుంశక్తా గుణాన్జిహ్వాపివేధసః।ప్రసీదదేవిపద్మాక్షిమాస్మాంస్త్యాక్షీఃకదాచన॥౧౩౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవంశ్రీ స్సంస్తుతాసమ్యక్ప్రాహదృశ్యాశతక్రతుమ్। పశ్యతాంసర్వదేవానాంసర్వభూతస్థితాద్విజ॥౧౩౪॥

స్తుతిప్రకారమాహ॥ నమామీతి॥ నమామినమస్యే - సర్వభూతానాంజననీంత్వాం ॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ త్వమితి॥ సిద్ధి రణిమాదిః- ప్రభాదివసః ॥ ౧౧౯॥ యజ్ఞవిద్యేతి॥ యజ్ఞవిద్యాకర్మవిద్యా - మహావిద్యావిశ్వరూపాద్యుపాసనా- గుహ్యావిద్యాతద్వాచక ద్వాదశాక్షరాదిరహస్యమంత్రవిద్యా - ఆత్మవిద్యాఉపనిషత్ప్రతిపాదిత పరబ్రహ్మసాక్షా త్కారహేతుభూతా - ఏవంకర్మవిద్యాదరూపేణవిముక్తిఫలదాయినీత్వమేవ॥ ౧౨౦॥ ఆన్వీక్షుకీతర్కవిద్యాత్వ మేవ - త్రయీవేదత్రయంవార్తాశిల్పశాస్త్రాయుర్వేదాదిః - దండనీతిస్సామాద్యుపాయప్రతిపాదికారాజనీతిః- ఏవమన్యైరపిసౌమ్యాసౌమ్యైర్జగద్రూపైస్త్వయైతద్దేవిపూరితం ॥ ౧౨౧॥ అతస్తవసౌభాగ్యమత్యాశ్చర్యమి త్యాహ ॥ కాత్వితి॥ కాపునస్త్వదన్యాగదాభృతోవపురధ్యాస్తే - తద్వక్షుసివసతీత్యర్థః ॥ ౧౨౨ ॥ అతస్త్వదుపే క్షాపరిగ్రహయోరీదృశంఫలందృష్టమిత్యాహ॥ త్వయేతి॥ సమేధితంసంవర్ధితం ॥ ౧౨౩ ॥ ౧౨౪ ॥ ౧౨౫ ॥ ౧౨౬॥ మేతి ॥ నైతచ్చిత్రమిత్యాహ ॥ దారాఇతి ॥ అతోమాత్యత్వాన్నోస్మాకం కోశాదికంమాత్యజేథాః - పరిచ్ఛదంపరి కరం॥ ౧౨౭ ॥ ౧౨౮॥ సత్త్యేనేతి ॥ త్వయాత్యక్తానామరిష్టందృష్టమిత్యాహ - త్వయామలేఇతి ॥ ౧౨౯॥ త్వదనుకం పితస్తుసమస్తగుణాధివాసోభవతీత్యాహ॥ త్వయావలోకితాఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౧౩౦॥ ౧౩౧॥ త్వదుపేక్షితస్యగు ణాఅపిదోషాభవంతీత్యాహ॥ సద్యఇతి॥ వైగుణ్యంసదోషత్వం॥ ౧౩౨॥ అతస్త్వద్గుణస్తుతౌనకోపిశక్తఇత్యాహ॥ నేతి॥ అతస్త్వద్గుణస్తుతౌనకోపిశక్తఇతికృపయైవకేవలంప్రసీదేతి - వేధసోపిజిహ్వానశక్తేత్యన్వయః॥ ౧౩౩॥ ౧౩౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తత్ర మృకండుతో మార్కండేయో జజ్ఞ ఇత్యన్వయః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అథ క్రమప్రాప్తం మరీచేస్సంభూత్యాం జాతం వంశమాహ ॥ పత్నీ మరీచేరితి॥ అత్రాల్పసంతానో మరీచేః పుత్రః పౌర్ణమాస ఉక్తః - బహుసుతాన్ కాశ్యపవివస్వదాదీన్ పుత్రపౌత్రాదీనస్మిన్నంశే వంశసంకీర్తనఆదిత్యోత్పత్తిప్రస్తావే తురీయేంశే సూర్యవంశప్రస్తావే చ వక్ష్యే॥౬॥ ౭॥ ౮॥ ప్రీత్యామితి॥ తత్సుతః తస్య పులస్త్యస్యౌరసస్సుతః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ రజ ఇతి॥ సప్తర్షయ ఇత్యేతే తృతీయే మన్వంతరే సప్తర్షయో వక్ష్యంతే ॥ ౧౩॥ సర్గప్రసంగాదగ్నిసర్గమాహ॥ యోసావితి॥ ౧౪॥ పావకమితి॥ యథా కౌర్మే॥ శ్లో॥ నిర్మంథ్యః పవమానస్స్యాద్వైద్యుతః పావకస్స్మృతః। యశ్చాసౌ తపతే సూర్యే శుచిరగ్నిరసౌ స్మృత ఇతి ॥ జలాశినమితి శుచివిశేషణం ॥ ౧౫॥ తేషామితి॥ పితృపుత్రత్రయం పితా పుత్రత్రయం చ- త్రయః పుత్రాః

మృకండుతః । తతో వేదశిరా జజ్ఞే ప్రాణస్యాపి సుతం శృణు ॥ ౪॥ ప్రాణస్య ద్యుతిమాన్ పుత్ర అజావాంశ్చ తతోభవత్ । తతో వంశో మహాభాగ విస్తరం భార్గవో గతః ॥ ౫॥ పత్నీ మరీచేస్సంభూతిః పౌర్ణమాసమసూయత । విరజాః పర్వతశ్చైవ తస్య పుత్రౌ మహాత్మనః॥ వంశసంకీర్తనే పుత్రాన్ వదిష్యేహం తతో ద్విజ॥ ౬॥ స్మృతిశ్చాంగిరసః పత్నీ ప్రసూతా కన్యకాస్తథా। సినీవాలీ కుహూశ్చైవ రాకా చానుమతిస్తథా ॥ ౭॥ అనసూయా తథైవాత్రేర్జజ్ఞే పుత్రానకల్మషాన్ । సోమం దుర్వాససం చైవ దత్తాత్రేయం చ యోగినమ్ ॥ ౮॥ ప్రీత్యాం పులస్త్యభార్యాయాం దత్తోత్రిస్తత్సుతోభవత్। పూర్వజన్మని సోగస్త్యస్స్మృతస్స్వాయంభువేంతరే॥ ౯॥ కర్దమశ్చార్వరీవాంశ్చ సహిష్ణుశ్చ సుతత్రయమ్। క్షమా తు సుషువే భార్యా పులహస్య ప్రజాపతేః ॥ ౧౦॥ క్రతోశ్చ సంనతిర్భార్యా వాలఖిల్యానసూయత । షష్టిః పుత్రసహస్రాణి ఋషీణామూర్ధ్వరేతసామ్॥ అంగుష్ఠపర్వమాత్రాణాం జ్వలద్భాస్కరతేజసామ్॥౧౧॥ ఊర్జాయాం చ వసిష్ఠస్య సప్తాజాయంత వై సుతాః॥ ౧౨॥ రజో గోత్రోర్ధ్వబాహూ చ సవనశ్చానఘస్తథా । సుతపాశ్శుక్ర ఇత్యేతే సర్వే సప్తర్షయోమలాః ॥ ౧౩॥ యోసావగ్న్యభిమానీ స్యాత్ బ్రహ్మణస్తనయోగ్రజః। తస్మాత్స్వాహా సుతాన్ లేభే త్రీనుదారౌజసో ద్విజ॥ ౧౪॥ పావకం పవమానం చ శుచిం చాపి జలాశినమ్ ॥ ౧౫॥ తేషాం తు సంతతావన్యే చత్వారింశచ్చ పంచ చ।

జాతావిత్యన్వయః॥ ౪॥ ౫॥ తదేవం చతుర్వింశతిదక్షకన్యానాం మధ్యే శ్రద్ధాదీనాం త్రయోదశానాం ధర్మభార్యాణాం వంశాః కథితాః - అనంతరం ఖ్యాతిస్సత్యథ సంభూతిరిత్యుద్దిష్టానామేకాదశానాం భృగుమహాదేవ మరీచ్యాదిభార్యాణాం మధ్యే ఖ్యాత్యాం భృగోర్వంశో నిరూపితః - సత్యాశ్చ భవభార్యాయా దక్షకోపాదప్రౌఢాయా ఏవ దేహత్యాగోక్త్యా తస్యా వంశో నాభూదిత్యర్థః- అతః క్రమప్రాప్తం మరీచేస్సంభూత్యాం జాతం వంశమాహ॥ పత్నీ మరీచేరితి॥ వంశసంకీర్తన ఇతి మరీచేరేవ కశ్యపోస్యాః పుత్రః- తత్పుత్రా వివస్వదాదయః ఇత్యస్మిన్నేవాంశే అదితివంశసంకీర్తనే వక్ష్యతి- వివస్వతః శ్రాద్ధదేవాదయః - శ్రాద్ధదేవస్యేక్ష్వాకుప్రముఖా ఇత్యాదితత్పుత్రాన్ విస్తరతో వంశసంకీర్తనే చతుర్థాంశే వక్ష్యతి- అత్ర స్వల్పత్వాత్పౌర్ణమాసాన్వయమాత్రముక్తమిత్యర్థః ॥ ౬॥ స్మృతిశ్చేతి॥ తాః కన్యా నిదర్శితాః సినీవాలీతి ॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ క్రతోశ్చేతి॥ అంగుష్ఠపర్వమాత్రాణాం అంగుష్ఠపర్వప్రమాణానాం- ప్రమాణే మాత్రచ్ప్రత్యయః- అష్టాశీతిసహస్రాణి ఋషీణామితి పాఠాంతరం॥౧౧॥ ౧౨॥ రజ ఇతి॥ సప్తర్షయస్తృతీయే మన్వంతరే॥౧౩॥ యోసావితి॥ అగ్న్యభిమానీ అగ్న్యభిమానీ దేవస్స తు జ్వలనమాత్రదేహః బ్రహ్మణస్తనయోగ్రజః॥ శ్రు॥ ముఖాదగ్నిరజాయతేతి శ్రుతేః॥ ఉదారౌజసః అతితేజస్వినః॥ ౧౪॥ పావకమితి॥ జలాశినం సూర్యస్థత్వాత్ - తథా చ కౌర్మే॥ శ్లో॥ నిర్మంథ్యః పవమానస్స్యాద్వైద్యుతః పావకస్స్మృతః । యశ్చాసౌ తపతే సూర్యే శుచిరగ్నిరసౌ స్మృత ఇతి ॥ పావకాదీన్ త్రీన్ సుతాన్ లేభ ఇతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౧౫॥ తేషామితి॥ తేషాం త్రయాణాం పంచదశ పంచదశ పంచదశేతి పంచచత్వా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౩౫॥ ౧౩౬॥ ౧౩౭॥ ౧౩౮॥ ౧౩౯॥ ౧౪౦॥ ౧౪౧॥ ఏవమితి॥ తత్సహాయినీ తేనసహ అయతేగచ్ఛతీతితత్సహాయినీ తత్సహచారిణీత్యర్థః॥ ౧౪౨॥ ౧౪౩॥ ౧౪౪॥ ౧౪౫॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥ ౧౪౮॥ ౧౪౯॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజచరణనళినచంచరీక, శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- ప్రథమాంశే- నవమోధ్యాయః. ***

అథసంక్షేపేణశ్రుతంభృగుసర్గంవిస్తరతఃశ్రోతుంపృచ్ఛతి॥ కథితమితి॥ ౧॥ భృగోరితి॥ పరిగ్రహఃకళత్రం॥ ౨॥ ఆయతిరితి॥ తయోరాయతినియత్యోః సుతావుభౌజాతౌ ॥ ౩॥ తావేవాహ॥ ప్రాణశ్చేతి॥ ప్రాణోమృకండుశ్చ-

శ్రీరువాచ ॥ పరితుష్టాస్మిదేవేశస్తోత్రేణానేనతేహరే। వరంవృణీష్వయస్త్విష్టోవరదాహంతవాగతా ॥ ౧౩౫॥ ఇంద్రఉవాచ॥ వరదాయదిమేదేవివరార్హోయదిచాప్యహమ్। త్రైలోక్యంనత్వయాత్యాజ్యమేషమేస్తువరఃపరః ॥ ౧౩౬॥ స్తోత్రేణయస్తథైతేనత్వాంతోష్యత్యబ్ధిసంభవే। సత్వయానపరిత్యాజ్యోద్వితీయోస్తువరోమమ ॥ ౧౩౭॥ శ్రీరువాచ॥ త్రైలోక్యంత్రిదశశ్రేష్ఠనసంత్యక్ష్యామివాసవ।దత్తోవరోమయాయంతేస్తోత్రారాధనతుష్టయా॥ ౧౩౮॥ యశ్చసాయంతథాప్రాతస్తోత్రేణానేనమానవః। మాంతోష్యతినతస్యాహంభవిష్యామిపరాఙ్ముఖీ॥ ౧౩౯॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవందదౌవరాందేవీ దేవరాజాయవైపురా। మైత్రేయశ్రీర్మహాభాగాస్తోత్రారాధనతోషితా ॥ ౧౪౦॥ భృగోఃఖ్యాత్యాంసముత్పన్నా శ్రీఃపూర్వముదధేఃపునః। దేవదానవయత్నేన ప్రసూతామృతమంథనే॥ ౧౪౧॥ ఏవంయదాజగత్స్వామీదేవదేవోజనార్దనః। అవతారంకరోత్యేషాతదాశ్రీస్తత్సహాయినీ॥ ౧౪౨॥ పునశ్చపద్మాసంభూతాయదాదిత్యోభవద్ధరిః। యదాచభార్గవోరామస్తదాభూద్ధరణీత్వియమ్॥ ౧౪౩॥ రాఘవత్వేభవత్సీతారుక్మిణీకృష్ణజన్మని। అన్యేషుచావతారేషువిష్ణోరేషానపాయినీ॥ ౧౪౪॥ దేవత్వేదేవదేహేయంమనుష్యత్వేచమానుషీ। విష్ణోర్దేహానురూపాంవైకరోత్యేషాత్మనస్తనుమ్॥ ౧౪౫॥ యశ్చైతచ్ఛృణుయాజ్జన్మలక్ష్మ్యాయశ్చపఠేన్నరః। శ్రియోనవిచ్యుతిస్తస్యగృహేయావత్కులత్రయమ్॥ ౧౪౬॥ పఠ్యతేయేషుచైవైషాగృహేషుశ్రీకథామునే। అలక్ష్మీః కలహాధారానతేష్వాస్తేకదాచన ॥ ౧౪౭॥ ఏతత్తేకథితంసర్వంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। క్షీరాబ్ధౌశ్రీర్యథాజాతా పూర్వంభృగుసుతాసతీ ॥ ౧౪౮॥ ఇతిసకలవిభూత్యవాప్తిహేతుస్స్తుతిరియమింద్రముఖోద్గతాహిలక్ష్మ్యాః। అనుదినమిహపఠ్యతేనృభిర్యైర్వసతినతేషుకదాచిదప్యలక్ష్మీః ॥ ౧౪౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- నవమోధ్యాయః. ***************************

మైత్రేయః॥ కథితంమేత్వయాసర్వం యత్పృష్టోసి మహామునే। భృగుసర్గాత్ప్రభృత్యేషసర్గోమేకథ్యతాంపునః ॥ ౧॥ శ్రీపరాశరః॥ భృగోఃఖ్యాత్యాంసముత్పన్నాలక్ష్మీర్విష్ణుపరిగ్రహః। తథాధాతృవిధాతారౌఖ్యాత్యాంజాతౌసుతౌభృగోః॥ ౨॥ ఆయతిర్నియతిశ్చైవమేరోఃకన్యేమహాత్మనః। భార్యేధాతృవిధాత్రోస్తేతయోర్జాతౌసుతావుభౌ॥ ౩॥ ప్రాణశ్చైవమృకండుశ్చమార్కండేయో

పరితుష్టేతి॥ హరేఇంద్ర॥ ౧౩౫॥ ౧౩౬॥ ౧౩౭॥ ౧౩౮॥ ౧౩౯॥ ౧౪౦॥ ప్రకృతంశ్రియోవతారద్వయంనిగమయన్ప్రసంగాదన్యానప్యవతారానాహ॥ భృగోరిత్యాదినాయావదధ్యాయపరిసమాప్తిః॥ ౧౪౧॥ ఏవమితి॥తత్సహాయినీ తదనువర్తనశీలా ॥ ౧౪౨॥ పునరితి॥ యదాహరిరాదిత్యోవామనోభూత్- భార్గవోజామదగ్న్యః॥ ౧౪౩॥ రాఘవత్వఇతి॥ సీతారావణాదిదుష్టనిగ్రహసాధనభూతా ॥ ౧౪౪ ॥ ౧౪౫ ॥ ౧౪౬॥ పఠ్యతఇతి॥ కలహాధారాకలహఆధారోయస్యాస్సాఅలక్ష్మీఃఅశ్రీఃకలహోపి తేషునభవతీత్యర్థః॥ ౧౪౮॥౧౪౯॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్యశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే - నవమోధ్యాయః. ***************************

కథితమితి॥ పునఃభృగుసర్గాత్ప్రభృతి భృగుసుతానువాదపూర్వకం - భృగోర్వంశఃకథ్యతాం - అన్యథాపూర్వాపరసంబంధాప్రతీతేరిత్యర్థః ॥ ౧॥ అతోభృగోస్సుతాననువదతి ॥ భృగోరితి॥ విష్ణోఃపరిగ్రహఃపత్నీ॥ ౨॥ ఆయతిరితి ॥ తాభ్యాంతయోరాయతి నియత్యోఃప్రత్యేకం ॥ ౩॥ ప్రాణశ్చేతి॥ ప్రాణశ్చ మృకండుశ్చేత్యేవముభౌ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ప్రత్యేకంపంచదశపుత్రకాః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ పితర ఇతి ॥ అగ్నిష్వాత్తాఅయజ్వానోమూర్తాస్త్రయోగణాఃబర్హిః
షదఃయజ్వానఃమూర్తిమంతశ్చత్వారఃఅగ్నిష్వాత్తసుతామేనా॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజపదాన్త
ర్గతశ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - ప్రథమాంశే - దశమోధ్యాయః. **************
మనోర్దౌహిత్రోవంశఉక్తఃఅథతత్పుత్రాన్వయంవక్తుమనువదతి॥ ప్రియవ్రతేతి॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥
ఏతదితి ॥ పూర్వోక్తముత్తమత్వమాహ ॥ సర్వేతి॥ సర్వభూభృదాశ్రయకేతన మితిచపాఠః - సర్వభూభృతా

కథ్యంతేవహ్నయశ్చైతే పితాపుత్రత్రయంచయత్ ॥ ౧౬॥ ఏవమేకోనపంచాశ ద్వహ్నయః పరికీ
ర్తితాః ॥ ౧౭॥ పితరోబ్రహ్మణాసృష్టావ్యాఖ్యాతాయేమయాతవ । అగ్నిష్వాత్తాబర్హిషదోనగ్న
యస్సాగ్నయశ్చయే॥ తేభ్యస్స్వధాసుతేజజ్ఞేమేనాంవైతరణీంతథా ॥ ౧౮॥ తేఉభేబ్రహ్మవాదిన్యౌ
యోగిన్యౌచాప్యుభేద్విజ।ఉత్తమజ్ఞానసంపన్నేసర్వైస్సముదితైర్గుణైః॥౧౯॥ ఇత్యేషాదక్షకన్యానాం
కథితాపత్యసంతతిః। శ్రద్ధావాన్సంస్మరన్నేతాంనానపత్యోభిజాయతే॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-
ప్రథమాంశే - దశమోధ్యాయః. ************************************
శ్రీపరాశరః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనోస్స్వాయంభువస్యతు । ద్వౌపుత్రౌసుమహావీర్యౌధర్మ
జ్ఞౌకథితౌతవ ॥ ౧॥ తయోరుత్తానపాదస్యసురుచ్యాముత్తమస్సుతః । అభీష్టాయామభూద్బ్రహ్మన్
పితురత్యంతవల్లభః ॥ ౨॥ సునీతిర్నామయారాజ్ఞస్తస్యాసీన్మహిషీద్విజ। సనాతిప్రీతిమాంస్తస్యాంత
స్యాశ్చాసీద్ధ్రువస్సుతః॥ ౩॥ రాజాసనస్థితస్యాంకంపితుర్భ్రాతరమాశ్రితమ్। దృష్ట్వోత్తమంధ్రువశ్చ
క్రేతమారోఢుంమనోరథమ్॥ ౪॥ ప్రత్యక్షంభూపతిస్తస్యాస్సురుచ్యానాభ్యనందత। ప్రణయేనాగ
తంపుత్రముత్సంగారోహణోత్సుకమ్॥ ౫॥ సపత్నీతనయందృష్ట్వాతమంకారోహణోత్సుకమ్। స్వపు
త్రంచతథారూఢంసురుచిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬॥ క్రియతేకింవృథావత్సమహానేషమనోరథః। అన్య
స్త్రీగర్భజాతేన హ్యసంభూయ మమోదరే ॥ ౭॥ ఉత్తమోత్తమమప్రాప్య మవివేకోభివాంఛసి।
సత్యంసుతస్త్వమప్యస్య కింతునత్వం మయాధృతః ॥ ౮ ॥ ఏతద్రాజాసనంసర్వ భూభృత్సంశ్రయ

రింశద్వహ్నయః-పితాబ్రహ్మపుత్రఃఏకః-తత్పుత్రత్రయంపావకాది॥౧౬॥ఏవమితి॥ఏవమేకోనపంచాశదగ్నయః॥౧౭॥
పితరఇతి॥ అగ్నిష్వాత్తాఅనగ్నయఅయజ్వానః - బర్హిషదస్సాగ్నయోయజ్వానః॥ శ్రు॥ యేవాఅయజ్వానోగృహ
మేధినస్తేపితరోగ్నిష్వాత్తాః - యేవైయజ్వానస్తేపితరోబర్హిషదఇతిశ్రుతేః ॥ ౧౮॥ తయోర్వివాహాదికంనాభూది
త్యాహ ॥ తేఉభేఇతి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథ
మాంశే- దశమోధ్యాయః. ***
మనోఃకన్యాన్వయఃప్రోక్తః పుత్రవంశో ధునోచ్యతే । అత్రాధ్యాయత్రయేణాహ ధ్రువస్య చరితంమ
హత్ ॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః ॥ మనోఃద్వౌపుత్రౌద్వేకన్యేచ - తత్రకన్యయోర్వంశఉక్తః - ఇదానీం పుత్రద్వయా
నువాదపూర్వకం ఉత్తానపాదవంశమాహ - ప్రియవ్రతేత్యాదినా ॥ ౧॥ తయోరితి॥తయోర్మధ్యేఉత్తానపాదస్య
సురుచిస్సునీతిరితిద్వేభార్యే - తస్యసురుచ్యాంఅభీష్టాయాంప్రేయస్యాముత్తమోనామపుత్రోభూత్॥ ౨॥ ౩॥ రాజా
సనేతి ॥ రాజాసనస్థితస్యపితురంకంఉత్సంగమాశ్రితంభ్రాతరముత్తమందృష్ట్వా - తమంకమారోఢుంధ్రువోమనో
రథంచక్రఇత్యన్వయః ॥ ౪॥ ప్రత్యక్షమితి ॥ సురుచ్యాఃప్రేయస్యాః ప్రత్యక్షంసమక్షం - తత్ప్రీణయభంగభయాత్
ధ్రువంనాభ్యనందత ॥ ౫॥ సపత్నీతనయమితి॥ తంధ్రువంపితురంకారోహణోత్సుకందృష్ట్వా - తథాస్వపుత్రంచత
దంకారూఢందృష్ట్వా - సురుచిరబ్రవీదిత్యన్వయః ॥ ౬॥ సురుచ్యాదురుక్తిమసహమానోధ్రువః - స్త్రీజితంపితరంవి
హాయ- మాతుస్సమీపంగత్వా- దుఃఖితాయాస్తస్యాఅనుమత్యాపురాన్నిర్గత్య- సప్తర్షీణాముపదేశేనమధువనే
భగవంతమారాధ్య - సర్వోత్తమంపదంప్రాపేతి క్రమేణకథయిష్యన్ - సురుచ్యాగర్వోక్తిమాహ ॥ క్రియతేకిమి
త్యాదిచతుర్భిః॥౭॥ ఉత్తమోత్తమమితి॥ అవివేకఃఅమతిః॥ ౮॥ ఏతదితి॥ ఏతద్రాజాసనంసర్వభూభృతాంసంశ్రయస్య

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మాత్రయస్య సార్వభౌమస్య కేతనంస్థానం ॥ ౯ ॥ ఉచ్చైరితి ॥ ఉచ్చైర్మనోరథః ఉచ్చాసనాభిలాషః ॥ ౧౦॥
౧౧ ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ నిశ్వస్యేతి॥ తస్మిన్వృత్తాంతేకథితేసతిశ్వాసక్షామేక్షణాశ్వాసేనదుఃఖజనితేనకృశదృష్టిః॥
౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥

కేతనమ్ । యోగ్యంమమైవపుత్రస్యకిమాత్మాక్లిశ్యతేత్వయా ॥ ౯॥ ఉచ్చైర్మనోరథస్తేయంమత్పు
త్రస్యైవకింవృథా । సునీత్యామాత్మనోజన్మ కింత్వయానావగమ్యతే ॥ ౧౦॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఉత్సృ
జ్యపితరంబాలస్తచ్ఛ్రుత్వామాతృభాషితమ్ । జగామకుపితోమాతుర్నిజాయాద్విజమందిరమ్॥ ౧౧॥
తందృష్ట్వాకుపితంపుత్రమీషత్ప్రస్ఫురితాధరమ్ । సునీతిరంకమారోప్యమైత్రేయేదమభాషత॥ ౧౨॥
వత్సకః కోపహేతుస్తే కశ్చత్వాం నాభినందతి । కోవజానాతిపితరం తవయస్తే పరాధ్యతి ॥ ౧౩॥
శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తస్సకలంమాత్రేకథయామాసతద్యథా । సురుచిఃప్రాహభూపాలప్రత్యక్షమ
తిగర్వితా ॥ ౧౪॥ నిశ్వస్యేతికథితేతస్మిన్పుత్రేణదుర్మనాః । శ్వాసక్షామేక్షణాదీనాసునీతిర్వా
క్యమబ్రవీత్॥౧౫॥ సునీతిః ॥ సురుచిస్సత్యమాహేదంస్వల్ప భాగ్యోసిపుత్రక । నహిపుణ్యవతాంవత్స
సపత్నైరేవముచ్యతే॥ ౧౬॥ నోద్వేగస్తాతకర్తవ్యఃకృతంయద్భవతాపురా । తత్కోపహర్తుంశ
క్నోతిదాతుంకశ్చాకృతంత్వయా॥ ౧౭॥ తత్త్వయానాత్రకర్తవ్యందుఃఖంతద్వాక్యసంభవమ్॥ ౧౮॥
రాజాసనంతథాఛత్రంవరాశ్వావరవారణాః।యస్యపుణ్యానితస్యైతేమత్వైవంతచ్ఛామ్యపుత్రక॥౧౯॥
అన్యజన్మ కృతైఃపుణ్యైః స్సురుచ్యాం సురుచిర్నృపః । భార్యేతిప్రోచ్యతేచాన్యా మద్విధాపుణ్యవ
ర్జితా ॥ ౨౦॥ పుణ్యోపచయసంపన్నస్తస్యాఃపుత్రస్తథోత్తమః । మమపుత్రస్తథాజాతస్స్వల్పపు
ణ్యోధ్రువంభవాన్ ॥ ౨౧॥ తథాపిదుఃఖంనభవాన్కర్తుమర్హతిపుత్రక । యస్యయావత్సతేనైవ
స్వేనతుష్యతిబుద్ధిమాన్ ॥ ౨౨॥ యదిచేద్దుఃఖమత్యర్థంసురుచ్యావచనాత్తవ । తత్పుణ్యప్రచయేయ
త్నంకురుసర్వఫలప్రదే॥ ౨౩॥ సుశీలోభవధర్మాత్మామైత్రఃప్రాణిహితేరతః । నిమ్నంయథాపః
ప్రవణాఃపాత్రమాయాంతిసంపదః॥ ౨౪॥ ధ్రువఉవాచ॥అంబయత్త్వమిదంప్రాత్థప్రశమాయవచో
మమ।నైతద్దుర్వచసాభిన్నేహృదయేమమతిష్ఠతి॥ ౨౫॥ సోహంతథాయతిష్యామియథాసర్వోత్తమో
త్తమమ్ । స్థానంప్రాప్స్యామ్యశేషాణాంజగతామభిపూజితమ్॥ ౨౬॥ సురుచిర్దయితారాజ్ఞస్తస్యా
జాతోస్మినోదరాత్ । ప్రభావంపశ్యమేంబత్వంవృద్ధస్యాపితవోదరే ॥ ౨౭॥ ఉత్తమస్సమమభ్రాతా
యోగర్భేణధృతస్తయా। సరాజాసనమాప్నోతుపిత్రాదత్తంతథాస్తుతమ్॥౨౮॥నాన్యదత్తమభీప్సా
మిస్థానమంబస్వకర్మణా। ఇచ్ఛామితదహంస్థానంయన్నప్రాపపితామమ॥౨౯॥ శ్రీపరాశరః॥నిర్జ
గామగృహాన్మాతురిత్యుక్త్వామాతరంధ్రువః। పురాచ్చనిర్గమ్యతతస్తద్బాహ్యోపవనంయయౌ॥౩౦॥

చక్రవర్తినఃకేతనంస్థానం-మత్పుత్రస్యైవయోగ్యం॥౯॥ ఉచ్చైరితి॥నహిరాజపుత్రమాత్రలభ్యమేతత్ -కింతుమద్గర్భ
సంభవసౌభాగ్యలభ్యం-అతస్తవాయముత్కృష్టర్ద్ధిమనోరథఃవృథైవేత్యతిగర్వితోక్తిః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ వత్సేతి॥యస్తే
అపరాధ్యతిఅపరాధంకరోతి-తవపితరమవజానాతిసచైవంభూతఃకఇత్యర్థః॥౧౩॥౧౪॥ నిశ్వస్యేతి॥ తస్మిన్సురుచ్యా
వచసికథితేసతి- శ్వాసేనాత్యుష్ణేనక్షామేమ్లానేఈక్షణేనేత్రేయస్యాస్సా॥౧౫॥౧౬॥ నేతి॥ ఉద్వేగఃక్లేశః॥ ౧౭॥౧౮॥
రాజాసనమితి॥ ఏతన్మత్వావబుధ్య- శామ్యఉపశమంభజ॥ ౧౯॥ అన్యజన్మకృతైరితి॥ సురుచ్యాంనృపతిస్సురుచిరతిప్రీ
తిమాన్-మద్విధామాదృశీతు కేవలంభార్యేతిప్రోచ్యతే॥౨౦॥౨౧॥ తథాపీతి॥యస్యయావద్దైవప్రాప్తం-సతేనస్వేనై
వదైవేనప్రాప్తేన-తుష్యతి॥౨౨॥౨౩॥సుశీలఇతి॥మైత్రఃమిత్రధర్మః-ప్రవణాఃనిమ్నదేశాభిముఖ్యాస్సత్యఃఆపః- పాత్రం
సద్గుణంనరం॥ ౨౪॥ అంబేతి॥ అంబహేమాతః- మమప్రశమాయ-నోద్వేగస్తాతకర్తవ్యఇత్యాదిపంచశ్లోకరూపంయ
ద్వచఃప్రాత్థప్రబ్రవీషితదేతత్ - ఉద్భిన్నభాండేపయఇవమమహృదయేనతిష్ఠతి॥౨౫॥౨౬॥ సురుచిరితి॥ వృద్ధస్యవృద్ధిం
ప్రాప్తస్యాపి॥ ౨౭॥౨౮॥ నేతి॥అన్యదత్తంనేచ్ఛామి- కింతుస్వకర్మణాస్వకర్మసామర్థ్యేనైవఇచ్ఛామి॥ ౨౯॥ ౩౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సఇతి॥ పూర్వాగతాన్ పూర్వమేవాత్మనోనుగ్రహార్థమాగతాన్ - కృష్ణాజినోత్తరీయాణ్యేవవిష్టరాః తేషు॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ చతుఃపంచాబ్దేతి॥ ఇతః ప్రాక్చతుర్థే పంచమేవాబ్దే సంభూతః॥ ౩౪॥ నేతి॥ చింత్యంకుటుంబపోషణాది- ధ్రియతే జీవతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ఏతదితి॥ యథాప్రాప్యతే తథాకథ్యతాం- ఏతత్కథనమేవసాహాయ్యం తత్క్రియతాం॥ ౪౨॥ భగవతి భక్త్యతిశయాద్ధ్రువే కారుణ్యాచ్చ సర్వేపి ప్రతివదంతి ప్రణందంతిచ అనారాధితేత్యాది సప్తభిః॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ప్రాప్నోషీతి॥ మనసేతి ఇతఃపూర్వమక్ల్ప్తమపి దదాతి- కింపునః క్ల్ప్తమితి॥ ౪౯॥

సదదర్శమునీంస్తత్ర సప్తపూర్వాగతాన్ ధ్రువః। కృష్ణాజినోత్తరీయేషు విష్టరేషు సమాస్థితాన్॥ ౩౧॥
సరాజపుత్రస్తాన్ సర్వాన్ ప్రణిపత్యాభ్యభాషత। ప్రశ్రయావనతస్సమ్యగభివాదనపూర్వకమ్॥ ౩౨॥
ధ్రువఉవాచ॥ ఉత్తానపాదతనయం మాం నిబోధత సత్తమాః। జాతంసునీత్యాం నిర్వేదాద్యుష్మాకం ప్రాప్తమంతికమ్॥ ౩౩॥
ఋషయఊచుః॥ చతుఃపంచాబ్దసంభూతో బాలస్త్వంనృపనందన। నిర్వేదకారణం కించిత్తవనాద్యాపి విద్యతే॥ ౩౪॥
నచింత్యంభవతః కించిద్ధ్రియతే భూపతిః పితా। నచైవేష్టవియోగాది తవపశ్యామ బాలక॥ ౩౫॥
శరీరేనచతే వ్యాధిరస్మాభిరుపలక్ష్యతే। నిర్వేదః కింనిమిత్తస్తే కథ్యతాం యది విద్యతే॥ ౩౬॥
శ్రీపరాశరః॥ తతస్సకథయామాస సురుచ్యా యదుదాహృతమ్। తన్నిశమ్య తతః ప్రోచుర్మునయస్తే పరస్పరమ్॥ ౩౭॥
అహో క్షాత్రంపరంతేజో బాలస్యాపి యదక్షమా। సపత్న్యామాతురుక్తం యద్ధృదయాన్నాపసర్పతి॥ ౩౮॥
భోభోః క్షత్రియదాయాద నిర్వేదాద్యత్త్వయాధునా। కర్తుంవ్యవసితం తన్నః కథ్యతాం యది రోచతే॥ ౩౯॥
యచ్చకార్యంతవాస్మాభిస్సాహాయ్యమమితద్యుతే। తత్కథ్యతాం వివక్షుస్త్వమస్మాభిరుపలక్ష్యసే॥ ౪౦॥
ధ్రువః॥ నాహమర్థమభీప్సామి నరాజ్యంద్విజసత్తమాః। తత్స్థానమేకమిచ్ఛామి భుక్తం నాన్యేన యత్పురా॥ ౪౧॥
ఏతన్మేక్రియతాం సమ్యక్కథ్యతాం ప్రాప్యతే యథా। స్థానమగ్ర్యం సమస్తేభ్యస్స్థానేభ్యో మునిసత్తమాః॥ ౪౨॥
మరీచిః॥ అనారాధితగోవిందైర్నరైస్స్థానం నృపాత్మజ। నహిసంప్రాప్యతే శ్రేష్ఠం తస్మాదారాధయాచ్యుతమ్॥ ౪౩॥
అత్రిః॥ పరః పరాణాంపురుషో యస్యతుష్టో జనార్దనః। సప్రాప్నోత్యక్షయంస్థానమేతత్సత్యంమయోదితమ్॥ ౪౪॥
అంగిరాః॥ యస్యాంతస్సర్వమేవేదమచ్యుతస్యమహాత్మనః। తమారాధయ గోవిందంస్థానమగ్ర్యం యదీచ్ఛసి॥ ౪౫॥
పులహః॥ పరంబ్రహ్మపరంధామ యోసౌ బ్రహ్మ తథాపరమ్। తమారాధ్యహరింయాతి ముక్తిమప్యతిదుర్లభామ్॥ ౪౬॥
క్రతుః॥ యోయజ్ఞపురుషోయజ్ఞో యజ్ఞేశః పరమఃపుమాన్। తస్మింస్తుష్టే యదప్రాప్యం కింతదస్తి జనార్దనే॥ ౪౭॥
పులస్త్యః॥ ఇంద్రమింద్రః పరంస్థానం యమారాధ్య జగత్పతిమ్। ప్రాపయజ్ఞపతింవిష్ణుం తమారాధయసువ్రత॥ ౪౮॥
వసిష్ఠః॥ ప్రాప్నోష్యారాధితే విష్ణౌ మనసా యద్యదిచ్ఛసి। త్రైలోక్యాంతర్గతంస్థానం కిమువత్సోత్తమోత్తమమ్॥ ౪౯॥

సఇతి॥ పూర్వాగతాన్ స్వానుగ్రహాయ తతః పూర్వమేవతత్రాగతాన్- కృష్ణాజినముత్తరీయముపర్యాస్తరణమేషాం తేషు విష్టరేషు కుశాసనేషూపవిష్టాన్॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఉత్తానపాదతనయమితి॥ నిర్వేదాద్దుఃఖాత్ప్రాప్తం జానీధ్వం॥ ౩౩॥ చతుఃపంచాబ్దేతి॥ చత్వారః పంచవా అబ్దా యస్య సచాసౌ సంభూతస్సమ్యగ్భూతః సౌకుమార్యేణ జాతః అల్పవయాః కోమలతనుశ్చేత్యర్థః॥ ౩౪॥ నేతి॥ చింత్యంకుటుంబాదివిషయం భవతః కించిన్నాస్తి - యతః పితా ధ్రియతే జీవతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ అహో ఇతి॥ అక్షమా మానభంగాసహనం॥ ౩౮॥ భోభోః క్షత్రియదాయాదేతి॥ క్షత్రియదాయాద క్షత్రియపుత్ర॥ ౩౯॥ యదితి॥ వివక్షుః కించిద్వక్తుమిచ్ఛుః- తత్సాహాయ్యం॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ఏతదితి॥ ఏతత్సాహాయ్యంక్రియతాం- సాహాయ్యప్రకారమాహ- సమ్యక్కథ్యతామితి॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ప్రాప్నోషీతి॥ మనసా యద్యదిచ్ఛసి బ్రహ్మలోకాది- తదపి ప్రాప్నోషి- కిముత్రైలోక్యాంతర్గతముత్తమోత్తమంస్థానం ప్రాప్నోషీతి కిమువక్తవ్యం॥ ౪౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఆరాధ్యఇతి॥నుమేతి॥అనుపనీతస్యాప్యాత్మనోయోగ్యంజప్యంపృచ్ఛతి॥౫౦॥యథేతి॥యథేతిజపాంగప్రశ్నః॥౫౧॥౫౨॥
చిత్తైకాగ్ర్యరూపోయోగోజపస్యాంగమితిసయోగంజప్యముపదిశంతిబాహ్యార్థాదిత్యాదిత్రిభిః॥ బాహ్యార్థాదితి॥
బాహ్యార్థాచ్చిత్తంత్యాజమేదితిహింసానృతాదినిషిద్ధత్యాగరూపోయమః- సర్వవిషయత్యాగరూపఃప్రత్యాహార
శ్చోక్తః-నిశ్చలంకుర్వీతేత్యాసనప్రాణాయామా-తదధీనత్వాచ్చిత్తస్థైర్యస్య-తస్మిన్నేవేతిశుభాశ్రయేధారణా॥౫౩॥
ఏవమితి॥ ధృతాత్మనేతియథార్హంశౌచాదిషుకృతయత్నేనేతినియమః - ఏకాగ్రచిత్తేనేతిధ్యానం - తన్మయేనేతిస
మాధిః- ఇత్యష్టాంగయోగఉక్తః-తస్యమైత్రేయయోగసఇతిహియోగత్వంవక్ష్యతి॥ ౫౪॥ హిరణ్యగర్భేతి॥ శ్లో॥ హిర
ణ్యమస్యగర్భోభూద్ధిరణ్యస్యాపిగర్భజః। తస్మాద్ధిరణ్యగర్భంతంపురాణజ్ఞాఃప్రచక్షతఇతిభారతేహిరణ్యగర్భశబ్ద
నిరుక్త్యాహిరణ్మయంబ్రహ్మాండంగర్భోయస్యసహిరణ్యగర్భః-సచాత్రపురుషాదిసమభివ్యాహారాత్కాలాత్మాజ్ఞేయః-
హిరణ్యగర్భః వ్యష్టిపురుషఃసమష్టిరితి కేచిత్ - అత్రద్వాదశాక్షరమంత్రోవివక్షితఃలైంగాదిషుధ్రువస్యతన్మంత్రోప
దేశప్రసిద్ధేః - సతురహస్యపదేష్టవ్యత్వాదత్రయథాపాఠంనపఠితః॥ ౫౫॥ ౫౬॥ దదావితి॥ తథాత్వమితి- కులదేవ
తామంత్రోహిశీఘ్రంసిద్ధ్యతి ॥ ౫౭॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజ చరణనళినచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే - శ్రీవిష్ణు
పురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- ఏకాదశోధ్యాయః. ********************************

ధ్రువః॥ ఆరాధ్యఃకథితోదేవో భవద్భిఃప్రణతస్యమే । మయాతత్పరితోషాయ యజ్జప్తవ్యంతదుచ్య
తామ్॥ ౫౦॥ యథాచారాధనంతస్యమయాకార్యంమహాత్మనః। ప్రసాదసుముఖాస్తన్మేకథయంతు
మహర్షయః॥ ౫౧॥ ఋషయఊచుః॥ రాజపుత్రయథావిష్ణోరారాధనపరైర్నరైః। కార్యమారా
ధనంతన్నోయథావచ్ఛ్రోతుమర్హసి॥ ౫౨॥ బాహ్యార్థాదఖిలాచ్చిత్తంత్యాజయేత్ప్రథమంనరః।
తస్మిన్నేవజగద్ధామ్నితతఃకుర్వీతనిశ్చలమ్॥ ౫౩॥ ఏవమేకాగ్రచిత్తేనతన్మయేనధృతాత్మనా।జప్తవ్యం
యన్నిబోధైతత్తన్నఃపార్థివనందన॥ ౫౪॥హిరణ్యగర్భపురుషప్రధానావ్యక్తరూపిణే। ఓంనమో
వాసుదేవాయశుద్ధజ్ఞానస్వభావినే॥ ౫౫॥ ఏతజ్జజాపభగవాన్జప్యంస్వాయంభువోమనుః। పితామ
హస్తవపురాతస్యతుష్టోజనార్దనః॥ ౫౬॥ దదాయథాభిలషితామృద్ధింత్రైలోక్యదుర్లభామ్। తథాత్వ
మపిగోవిందంతోషయైతత్సదాజపన్॥౫౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- ఏకాదశోధ్యాయః. *

శ్రీహరిర్యోయం॥శ్లో॥కృష్ణారాధనమేవైకంపుంసస్సర్వఫలప్రదం।సర్వైరప్యేవమేవోక్తేతదుపాయంబుభుత్సతే-ధ్రువః॥
ఆరాధ్యఃకథితఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥బాహ్యార్థాదితి॥బాహ్యార్థాద్విరక్త్యాదినా-అష్టాంగయోగసాధ్యచిత్త
సమాధానపూర్వకమంత్రజపముపదిశంతి - తత్రప్రథమంబాహ్యార్థాచ్చిత్తంత్యాజయేదితిత్యాగానుకూలప్రాథమిక
ప్రయత్నవిధానేనయథార్హంయమనియమాసనప్రాణాయామపూర్వకప్రత్యాహారఉక్తః- తస్మిన్నేవనిశ్చలంకుర్వీ
తిధారణోక్తా॥౫౩॥ఏవమితి॥ఏవమనేనప్రకారేణఏకాగ్రచిత్తేనేతిపూర్వోక్తషడంగసాధ్యంధ్యానముక్తం-తథాచవ
క్ష్యతి॥శ్లో॥తద్రూపప్రత్యయైకాసంతతిశ్చాన్యనిస్పృహా।తద్ధ్యానంప్రథమైరంగైష్షడ్భిర్నిష్పాద్యతేనృపేతి-తన్మయే
నేతిసమాధిరుక్తః-ధృతాత్మనేతిపునర్లయవిక్షేపప్రాప్తౌతత్పరిహారాయచిత్తస్థైర్యేప్రయత్నఉక్తః- తదుక్తంశ్రీమద్గీ
తాసు-యతోయతోనిశ్చలతిమనశ్చంచలమస్థిరమ్। తతస్తతోనియమ్యైతదాత్మన్యేవవశంనయేదితి ॥ ౫౪॥ హిరణ్యగ
ర్భేతి॥హిరణ్యగర్భోబ్రహ్మా-పురుషోవిష్ణుః-ప్రధీయతేప్రతిష్యతేప్రకృతౌవిశ్వమనేనేతిప్రళయహేతుఃప్రధానసంజ్ఞః
కాలః- అవ్యక్తస్తేషాంత్రయాణాంనియంతా-త్రిగుణామాయాశక్తిఃకారణమాత్మా-ఓంనమోవ్యక్తరూపాయేతిపా
ఠాంతరేవ్యక్తం విశ్వమేతానిరూపాణిసంతియస్యతస్మై - ఏవమాదికేషుసత్స్వపిశుద్ధజ్ఞానాత్మకం స్వభావః అచ్యుత
ఏవాస్తియస్యతస్మై-ఓంకారప్రతిపాద్యాయ-నమఇతిమంత్రార్థః-మంత్రస్తు-ఓంనమోభగవతేవాసుదేవాయేతి॥౫౫॥
౫౬॥౫౭॥ఇతిశ్రీనరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-ప్రథమాంశే-ఏకాదశోధ్యాయః. *

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥౨॥౩॥౪॥ యత్రేతి॥ హరిమేధసః హరిః పాపహారిణీ స్వర్ణవచ్ఛుద్ధా మేధా యస్య స హరిమేధాః తస్య హరిమే
ధసః ఛాందసత్వాదసిచ్ప్రత్యయః॥ ౫॥ మరీచిమశ్రైరితి॥ అమన్యత దధ్యౌ॥౬॥ అనన్యచేతస ఇతి॥ సర్వభావగతః చిత్త
వృత్తేస్సాకల్యేన విషయతయా ఆవిర్భూతః॥ ౭॥ మనసీతి॥ నశశాకేతి గరిమాఖ్యసిద్ధిరాసీదిత్యర్థః॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ యామా
ఇతి॥ యామాస్స్వాయంభువమన్వంతరే దేవాః॥ ౧౨॥ కూశ్మాండా ఇతి॥ కూశ్మాండాః ఉపదేవభేదాః॥౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥

శ్రీపరాశరః॥ నిశమ్య తదశేషేణ మైత్రేయ నృపతేస్సుతః । నిర్జగామ వనాత్తస్మాత్ప్రణిపత్య స తా
నృషీన్ ॥ ౧॥ కృతకృత్యమివాత్మానం మన్యమానస్తతో ద్విజ । మధుసంజ్ఞం మహాపుణ్యం జగామ యము
నాతటమ్॥ ౨॥ పునశ్చ మధుసంజ్ఞేన దైత్యేనాధిష్ఠితం యతః। తతో మధువనం నామ్నా ఖ్యాతమత్ర మహీ
తలే॥ ౩॥ హత్వా చ లవణం రక్షో మధుపుత్రం మహాబలమ్ । శత్రుఘ్నో మధురాం నామ పురీం యత్ర చకా
ర వై॥ ౪॥ యత్ర వై దేవదేవస్య సాన్నిధ్యం హరిమేధసః। సర్వపాపహరే తస్మింస్తపస్తీర్థే చకార సః॥౫॥
మరీచిమిశ్రైర్మునిభిర్యథోద్దిష్టమభూత్తథా। ఆత్మన్యశేషదేవేశం స్థితం విష్ణుమమన్యత॥ ౬॥ అనన్యచేత
సస్తస్య ధ్యాయతో భగవాన్ హరిః। సర్వభూతగతో విష్ణుస్సర్వభావగతోభవత్॥ ౭॥ మనస్యవస్థితే తత్ర
స్య విష్ణౌ మైత్రేయ యోగినః। న శశాక ధరా భారముద్వోఢుం భూతధారిణీ॥౮॥ వామపాదస్థితే తస్మిన్
ననామార్ధేన మేదినీ। ద్వితీయం చ ననామార్ధం క్షితేర్దక్షిణతః స్థితే॥౯॥ పాదాంగుష్ఠేన సంపీడ్య యదా
స వసుధాం స్థితః। తదా సమస్తా వసుధా చచాల సహ పర్వతైః॥ ౧౦॥ నద్యో నదాస్సముద్రాశ్చ సంక్షో
భం పరమం యయుః। తత్క్షోభాదమరాః క్షోభం పరం జగ్ముర్మహామునే॥౧౧॥ యామా నామ తదా దేవా
మైత్రేయ పరమాకులాః। ఇంద్రేణ సహ సంమంత్ర్య ధ్యానభంగం ప్రచక్రముః॥౧౨॥ కూశ్మాండా వివిధై
రూపైస్సహేంద్రేణ మహామునే। సమాధిభంగమత్యర్థమారబ్ధాః కర్తుమాతురాః॥౧౩॥ సునీతిర్నామ
తన్మాతా సాస్రా తత్పురతః స్థితా। పుత్రేతి కరుణాం వాచమాహ మాయామయీ తదా॥ ౧౪॥ పుత్రకా
స్మాన్నివర్తస్వ శరీరాత్యయదారుణాత్ । నిర్బంధతో మయా లబ్ధో బహుభిస్త్వం మనోరథైః ॥ ౧౫॥

నిశమ్యేతి॥ తస్మాత్పురోపవనాన్నిర్జగామ॥౧॥౨॥౩॥౪॥ యత్రేతి॥ హరతీతి హరిః సర్వదుఃఖహారిణీ యద్విషయా మే
ధా హరిమేధాః తస్య హరిమేధసః॥ నిత్యమసిచ్ ప్రజామేధయోరితి సాంతత్వం॥౫॥ మరీచిమిశ్రైరితి॥ మరీచిమిశ్రైః మరీచి
ముఖైః-యథోద్దిష్టముపదిష్టం- అమన్యత దధ్యౌ॥ ౬॥ అనన్యచేతస ఇతి॥ సర్వభావగతః సర్వభావేన విశ్వరూపేణ తచ్చిత్త
తాంగతః ప్రాప్తోభవత్॥౭॥ తతశ్చ తద్భారముద్వోఢుం భూర్నాశక్నోదిత్యాహ॥ మనస్యవస్థిత ఇత్యాది త్రిభిః॥౮॥ వామ
పాదేతి॥ వామేన పాదేన స్థితే తస్మిన్ మేదినీ అర్ధభాగతో ననామ - అవనతాభూత్ - దక్షిణతః దక్షిణేన పాదేన స్థితే
తస్మిన్- క్షితేర్ద్వితీయం దక్షిణమర్ధం ననామ॥ ౯॥ పాదాంగుష్ఠేనేతి॥ యదా సః పాదాంగుష్ఠేన చ వసుధాం మధ్యత
స్సంపీడ్య ఆక్రమ్య స్థితః - తదా సమస్తా వసుధా చచాల ॥ ౧౦॥ నద్య ఇతి॥ నద్యాదయః క్షోభం ప్రాప్తాః తత్ క్షోభాత్
నద్యాదీనాం క్షోభాత్ అమరాః ఇంద్రాదయః పరం క్షోభం జగ్ముః ప్రాప్తాః ॥ ౧౧॥ తతో దేవైరనేకధా విఘ్నక్రియ
మాణైతత్సమాధేరవ్యుత్థానలక్షణం అతిదార్ఢ్యమాహ యామానామేత్యాదినా ఏవం సర్వాసు మాయాస్విత్యేతత్
ప్రోక్తేనేన గ్రంథేన ॥ ౧౨ ॥ కూశ్మాండా ఇతి ॥ కూశ్మాండాః కేచిదుపదేవాః ॥ ౧౩॥ సునీతిరితి ॥ సాస్రా అశ్రుమతీ
సతీ ॥ ౧౪॥ పుత్రకేతి॥ శరీరస్యాత్యయేన దారుణాత్తీవ్రాత్ - నిర్బంధతః అస్మాత్తపో నిర్బంధాన్నివర్తస్వ ॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౬॥ క్వచిత్॥నిర్బంధః అభినివేశః॥ ౧౭॥౧౮॥ ౧౯॥ మత్ప్రీతిరితి॥ వయోవస్థాక్రియాక్రమం వయోవస్థానుచోదితం క్రియా క్రమం-నివర్త్యాఽస్మాదధర్మత ఇతి॥ శ్లో॥ వృథా తీర్థం వృథా దానం వృథా జప్యం వృథా హుతం। స జీవతి వృథా బ్రహ్మన్ యస్య మాతా సుదుఃఖితేతి పురాణవచనాత్ -మద్విరుద్ధాదకాలతపశ్చర్యారూపాదధర్మాన్నివర్తస్వేతి భావః- మత్ప్రీత్యాపరమం ధర్మమితి పాఠే వయోవస్థాక్రియాక్రమరూపం పరమం ధర్మం మత్ప్రీత్యానువర్తస్వ- స్వధర్మో హి మాతాపితృగురుధర్మాన్నోత్కృష్యతే అపితు తత్సమ్మత్యైవోత్కృష్యతే॥ శ్లో॥ యదేతే హ్యనుజానీయుః కర్మ లోకవిగర్హితం। స ధర్మ ఇతి మంతవ్యో నాత్ర కార్యా విచారణేతి భారతోక్తేః ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తామితి॥ పశ్యన్నపి వ్యాపారితచక్షురింద్రియోపి ప్రయుక్తబాహ్యేంద్రియోపి వా ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥

దీనామేకాం పరిత్యక్తుమనాథాం న త్వమర్హసి। సపత్నీవచనాద్వత్స హ్యగతేస్త్వం గతిర్మమ॥ ౧౬॥
క్వ చ త్వం పంచవర్షీయః క్వ చైతద్దారుణం తపః।నివర్త్యతాం మనః కష్టాన్నిర్బంధాత్ఫలవర్జితాత్॥౧౭॥
కాలః క్రీడనకానాం తే తదంతేధ్యయనస్య తే । తతస్సమస్తభోగానాం తదంతే చేష్యతే తపః ॥ ౧౮॥
కాలః క్రీడనకానాం యస్తవ బాలస్య పుత్రక। తస్మింస్త్వమిచ్ఛంస్తపసే వినాశాయాత్మనో రతః॥ ౧౯॥
మత్ప్రీతిః పరమో ధర్మో వయోవస్థాక్రియాక్రమమ్ । అనువర్తస్వ మాం మోహాన్నివర్త్యాఽస్మాద
ధర్మతః ॥ ౨౦॥ పరిత్యజతి వత్సాద్య యద్యేతన్న భవాంస్తపః । త్యక్ష్యామ్యహమపి ప్రాణాంస్తతో
వై పశ్యతస్తవ॥ ౨౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తాం ప్రలాపవతీమేవం బాష్పావిలవిలోచనామ్। సమాహితమ
నా విష్ణౌ పశ్యన్నపి న దృష్టవాన్॥ ౨౨॥ వత్స వత్స సుఘోరాణి రక్షాంస్యేతాని భీషణే। వనేభ్యుద్యతశ
స్త్రాణి సమాయాంత్యపగమ్యతామ్॥౨౩॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రయయౌ సాథ రక్షాంస్యావిర్బభుస్తతః। అభ్యు
ద్యతోగ్రశస్త్రాణి జ్వాలామాలాకులైర్ముఖైః ॥ ౨౪॥ తతో నాదానతీవోగ్రాన్ రాజపుత్రస్య తే
పురః।ముముచుర్దీప్తశస్త్రాణి భ్రామయంతో నిశాచరాః॥ ౨౫॥ శివాశ్చ శతశో నేదుస్సజ్వాలాకబలై
ర్ముఖైః। త్రాసాయ తస్య బాలస్య యోగయుక్తస్య సర్వతః॥౨౬॥ హన్యతాం హన్యతామేష భిద్యతాం
భిద్యతామయమ్ । భక్ష్యతాం భక్ష్యతాం చాయమిత్యూచుస్తే నిశాచరాః॥ ౨౭॥ తతో నానావిధాన్
నాదాన్ సింహోష్ట్రమకరాననాః । త్రాసాయ రాజపుత్రస్య నేదుస్తే రజనీచరాః॥ ౨౮॥ రక్షాం
సి తాని తే నాదాశ్శివాస్తాన్యాయుధాని చ। గోవిందాసక్తచిత్తస్య యయుర్నేంద్రియగోచరమ్॥ ౨౯॥
ఏకాగ్రచేతాస్సతతం విష్ణుమేవాత్మసంశ్రయమ్। దృష్టవాన్ పృథివీనాథపుత్రో నాన్యం కథంచన॥ ౩౦॥
తతస్సర్వాసు మాయాసు వినష్టాసు పునస్సురాః। సంక్షోభం పరమం జగ్ముస్తత్పరాభవశంకితాః॥ ౩౧॥
తే సమేత్య జగద్యోనిమనాదినిధనం హరిమ్।శరణ్యం శరణం యాతాస్తపసా తస్య తాపితాః॥౩౨॥ దేవా
ఊచుః॥ దేవదేవ జగన్నాథ పరేశ పురుషోత్తమ।ధ్రువస్య తపసా తప్తాస్త్వాం వయం శరణం గతాః॥౩౩॥

దీనామితి॥ సపత్నీవచనాత్ క్రుద్ధస్సన్ మాం త్యక్తుం నార్హసీత్యర్థః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥ మత్ప్రీతిరితి॥ యతో మత్ప్రీతిర్మత్తోషణం తవ పరమో ధర్మః - అతః కాలః క్రీడనకానాం త ఇత్యాదినా మదుక్తం వయోవస్థానురూపం క్రియాణాం క్రమమనువర్తస్వేత్యర్థః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తామితి॥ బాష్పైరశ్రుభిరావిలే కల్మషే విలోచనే యస్యాస్తాం పశ్యన్నపి ఉన్మీలితనేత్రోపి న దృష్టవాన్ విష్ణౌ సమాహితమనస్కత్వాదితి భావః ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ శివా ఇతి॥ శివాః భైరవాశ్చ జ్వాలా ఏవ కబళం గ్రాసః తత్సహితైర్ముఖైర్నేదుః నాదం చక్రుః ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తత ఇతి॥ సింహోష్ట్రమకరాణామివ ఆననాని యేషాం తే॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ తత ఇతి॥ తస్మాద్ధ్రువాత్ పరాభవః స్వపదాపకర్షణలక్షణః తస్మాచ్ఛంకితాస్సంతః॥ ౩౧॥౩౨॥౩౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భూమిరితి॥ భూమ్యాదిగ్రహణంతన్మాత్రాణామప్యుపలక్షణం - మనోగ్రహణందశేంద్రియాణాం- బుద్ధిర్మహాన్- భూతాదిరహంకారః-ఆదిప్రకృతిఃప్రధానం॥౫౧॥ శుద్ధఇతి॥ శుద్ధఃస్వతః- అఖిలవ్యాపీప్రతిక్షేత్రంవ్యాపీజ్ఞానేనవా వ్యాపీ- గుణాశినఇతిపాఠాంతరం - గుణాశీగుణభోక్తా ॥ ౫౨॥ ముక్తరూపమాహ॥ భూతాదీనామితి॥ పురుషో బద్ధః॥ ౫౩॥ తమితి॥ బ్రహ్మభూతంఅపహతపాప్మత్వాదిబ్రహ్మధర్మయుక్తం - అశేషజగతఃపరమితిపాఠాంతరం అశేషజగతఃపరం॥ శ్రు॥ ససర్వాన్పాప్మనోపహత్య- సర్వేషాంచభూతానాంశ్రైష్ఠ్యం- స్వారాజ్యమాధిపత్యం చపర్యేతి- యఏవంవేద- సస్వరాడ్భవతి- ఆప్నోతిస్వారాజ్యమిత్యాదిశ్రుతేః॥ ౫౪॥ దివ్యరూపమాహ॥ బృహత్త్వాదితి॥సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతాన్నృపయత్రప్రతిష్ఠితాఇత్యాదినాబృహత్త్వంబృంహణత్వంచోక్తం-మూర్తంబ్రహ్మమహాభాగేతిబ్రహ్మసంజ్ఞత్వం-సదైకరూపరూపాయేత్యవికారిత్వముక్తం- కలాముహూర్తేత్యాదినావిభూతేర్నిత్యత్వే సతికాచింతావిగ్రహాదినిత్యత్వే॥ ౫౫॥ దివ్యాత్మస్వరూపమాహ॥ సహస్రశీర్షేతి॥అనేనపురుషస్యజ్ఞానశక్త్యోరానంత్యంతతఏవవిభూతౌవ్యాప్తిశ్చప్రతిపాద్యతే - అత్రసహస్రశబ్దోనంతవచనః - శీర్షగ్రహణంసర్వాంగప్రత్యంగోపలక్షణం - అతోత్రశీర్షశబ్దశ్శిరసోజ్ఞానకర్మేంద్రియాణామాధారతయాతత్కార్యాణాం జ్ఞానశక్తీనాముపలక్షకః- శీర్షంఛందసీతిశిరశ్శబ్దస్యశీర్షభావః- తథాచోక్తంబ్రాహ్మణేశిరశ్శబ్దనిర్వచనే- బోధనమననశ్రవణస్పర్శనదర్శనరసనఘ్రాణజ్ఞానానిశ్రితానిభవంతీత్యతశ్శిరఇతి - అతోనేనపురుషస్యజ్ఞానశక్త్యోరానంత్యముక్తం - ఉక్తమర్థంప్రపంచయతి-సహస్రాక్షస్సహస్రపాదితి సహస్రాక్షఇతిజ్ఞానస్యానంత్యముక్తం- సహస్రపాదితిశక్తేరానంత్యముక్తం- అత్రాక్షిశబ్దస్సర్వజ్ఞానేంద్రియాణాముపలక్షకః - పాదశబ్దస్సర్వకర్మేంద్రియాణాముపలక్షకః - అత్రహి అంగప్రత్యంగాదీనామభావాత్తత్కార్యభూతజ్ఞానశక్త్యోరానంత్యమేవోచ్యతే - కుతః - నతస్యకార్యంకరణంచ విద్యతఇతిశ్రుతేః- అయంహిభగవాన్సర్వైరేవేంద్రియైరేకైకేనవావినియమేనవాదేహేనవాతదవయవేనవాస్వరూపేణవాసర్వంసదాసర్వథాసాక్షాత్కరోతి-తథాచశ్రుతిః- అపాణిపాదోజవనోగ్రహీతేత్యాదిః- యథాహుః శ్రీవత్సాంకమిశ్రాః- నచాయంశలలీవశలలైస్సర్వతశ్శిరశ్చక్షురాదిభిర్వైరూప్యావహైరాచితఇత్యుచ్యతే - కింతు యథాఅపర్యంతచక్షుషోపర్యంతావయవాశ్చసర్వంద్రష్టుంకర్తుంచశక్నువంతితథాయమపీతి-పురుషశబ్దస్య పూర్వ

ధురివః ॥ భూమిరాపోనలోవాయుః ఖంమనోబుద్ధిరేవచ । భూతాదిరాదిప్రకృతిర్యస్యరూపంనతోస్మితమ్॥ ౫౧॥ శుద్ధస్సూక్ష్మోఖిలవ్యాపీప్రధానాత్పరతఃపుమాన్ । యస్యరూపంనమస్తస్మైపురుషాయగుణాత్మనే॥ ౫౨॥ భూతాదీనాంసమస్తానాంగంధాదీనాంచశాశ్వతః। బుద్ధ్యాదీనాంప్రధానస్యపురుషస్యచయఃపరః॥ ౫౩॥ తంబ్రహ్మభూతమాత్మానమశేషజగతఃపతిమ్ । ప్రపద్యేశరణంశుద్ధంత్వద్రూపంపరమేశ్వర ॥ ౫౪॥ బృహత్త్వాద్బృంహణత్వాచ్చ యద్రూపంబ్రహ్మసంజ్ఞితమ్। తస్మైనమస్తేసర్వాత్మన్యోగిచింత్యావికారవత్॥౫౫॥ సహస్రశీర్షాపురుషస్సహస్రాక్షస్సహస్ర

భూమిరితి॥ భూమ్యాదీనిసూక్ష్మరూపాణిదశ- మనఇత్యేకాదశేంద్రియోపలక్షణం-బుద్ధిర్మహత్తత్త్వం- భూతాదిరహంకారః- ఆదిప్రకృతిర్మూలప్రకృతిః- ఇత్యేవంచతుర్వింశతితత్త్వానియస్యరూపం- తంనతోస్మి॥ ౫౧॥ శుద్ధఇతి॥ ప్రధానాత్పరస్తన్నియంతా-గుణాత్మనేగుణసాక్షిణే॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ బృహత్త్వాదితి॥ బృహత్త్వాత్సర్వగతత్వాత్- బృంహణత్వాత్సంవర్ధనత్వాత్-వికారవన్నభవతీత్యవికారవత్-యోగిచింత్యంచతదవికారవచ్చ-యోగిచింత్యావికారవత్-హేయోగిచింత్యేతిపృథక్పదంవా॥ ౫౫॥ బృహత్త్వంబృంహణత్వంచవివృణ్వన్పురుషసూక్తార్థేనస్తౌతి॥సహస్రశీర్షేతి॥ సహస్రమిత్యపరిమితానాముపలక్షణం-సహస్రంఅపరిమితానిశీర్షాణియస్యవిశ్వరూపస్యసః-సహస్రమక్షీణి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ నేతి ॥ కామం కామ్యం ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ఇతీతి ॥ ధిష్ణ్యాని స్థానాని ॥ ౪౦॥ భగవానితి॥
తన్మయత్వేన ధ్రువస్య తదేకవిషయచిత్తత్వేన ॥ ౪౧ ॥ ౪౨॥ ౪౩ ॥ శ్రుత్వేతి॥ ధ్యానదృష్టిహరిం పురః యథా
ధ్యానం బహిర్దృష్టవాన్॥ ౪౪॥౪౫॥౪౬॥ కింవదామీతి॥కింవదామి కింవాక్యం వదామి- కేనోక్తేనఅర్థేన॥౪౭॥౪౮॥
శంఖప్రాంతేనేతి ॥ విద్యాకోశశ్శంఖ ఇతి భగవచ్ఛాస్త్రే అస్త్రభూషణాధ్యాయే చ దర్శనాత్ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦॥

దినే దినే కళాలేశైః శశాంకః పూర్యతే యథా। తథాయం తపసా దేవ ప్రయాత్యృద్ధిమహర్నిశమ్॥ ౩౪॥
ఔత్తానపాదితపసా వయమిత్థం జనార్దన। భీతాస్త్వాం శరణం యాతాస్తపసస్తం నివర్తయ॥ ౩౫॥ న విద్మః
కిం సశక్రత్వం కిం సూర్యత్వమభీప్సతి। విత్తపాంబుపసోమానాం సాభిలాషః పదేషు కిమ్॥ ౩౬॥ తదస్మాకం
ప్రసీదేశ హృదయాచ్ఛల్యముద్ధర। ఉత్తానపాదతనయం తపసస్సన్నివర్తయ॥ ౩౭॥ శ్రీభగవానువాచ॥
నేంద్రత్వం న చ సూర్యత్వం నైవాంబుపధనేశతామ్ । ప్రార్థయత్యేష యం కామం తం కరోమ్యఖిలం
సురాః॥ ౩౮॥ యాత దేవా యథాకామం స్వస్థానం విగతజ్వరాః। నివర్తయామ్యహం బాలం తపస్యాసక్త
మానసమ్॥ ౩౯॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తాస్తేన దేవేన ప్రణమ్య త్రిదశాస్తతః। ప్రయయుస్స్వాని ధిష్ణ్యాని శత
క్రతుపురోగమాః ॥ ౪౦॥ భగవానపి సర్వాత్మా తన్మయత్వేన తోషితః । గత్వా ధ్రువమువాచేదం చతు
ర్భుజవపుర్హరిః॥ ౪౧॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ఔత్తానపాదే భద్రం తే తపసా పరితోషితః। వరదోఽహమను
ప్రాప్తో వరం వరయ సువ్రత॥ ౪౨॥ బాహ్యార్థనిరపేక్షం తే మయి చిత్తం యదాహితమ్। తుష్టోఽహం భవత
స్తేన తద్వృణీష్వ వరం పరమ్॥ ౪౩॥ శ్రీపరాశరః॥ శ్రుత్వేత్థం గదితం తస్య దేవదేవస్య బాలకః। ఉన్మీలి
తాక్షో దదృశే ధ్యానదృష్టం హరిం పురః॥ ౪౪॥ శంఖచక్రగదాశార్ఙ్గవరాసిధరమచ్యుతమ్। కిరీటినం స
మాలోక్య జగామ శిరసా మహీమ్॥ ౪౫॥ రోమాంచితాంగస్సహసా సాధ్వసం పరమం గతః। స్తవాయ
దేవదేవస్య స చక్రే మానసం ధ్రువః॥ ౪౬॥ కిం వదామి స్తుతావస్య కేనోక్తేనాస్య సంస్తుతిః। ఇత్యాకులమ
తిర్దేవం తమేవ శరణం యయౌ॥ ౪౭॥ ధ్రువ ఉవాచ॥ భగవన్ యది మే తోషం తపసా పరమం గతః। స్తోతుం
త్వామహమిచ్ఛామి తత్ర ప్రజ్ఞాం ప్రయచ్ఛ మే॥ ౪౮ ॥ అధికపాఠశ్లోకౌ ద్వౌ॥ (బ్రహ్మాద్యైర్వేదతత్త్వజ్ఞై
ర్జ్ఞాయతే యస్య నో గతిః । తం త్వాం కథమహం దేవ స్తోతుం శక్ష్యామి బాలకః॥ త్వద్భక్తిప్రవణం హ్యే
తత్పరమేశ్వర మన్మనః । స్తోతుం కామయతే విష్ణో తత్ర ప్రజ్ఞాం ప్రయచ్ఛ మే ॥) శ్రీపరాశరః॥ శంఖ
ప్రాంతేన గోవిందస్తం పస్పర్శ కృతాంజలిమ్। ఉత్తానపాదతనయం ద్విజవర్య జగత్పతిః॥ ౪౯॥ తతః
ప్రసన్నవదనస్స క్షణాన్నృపనందనః । తుష్టావ ప్రణతో భూత్వా భూతధాతారమచ్యుతమ్ ॥ ౫౦॥

దినేదిన ఇతి॥ కళాలేశైరివ శశాంకః॥ ౩౪॥౩౫॥౩౬॥ తదితి॥ శల్యం పరాభవశంకాలక్షణముద్ధరోత్పాటయ॥ ౩౭॥ నేతి॥
కామం వాంఛితమర్థం॥ ౩౮॥ యాతేతి॥ విగతజ్వరాః నిశ్శంకాః॥ ౩౯॥ ఇతీతి॥ స్వాని ధిష్ణ్యాని పదాని॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥
బాహ్యార్థేతి॥ యద్యస్మాదాహితం సమాహితం॥ ౪౩॥ ౪౪॥ శంఖచక్రేతి॥ చతుర్భుజేషు శంఖాదధరం- కక్షాదౌ వరా
సిధరం, శ్రేష్ఠఖడ్గధరం- శిరసా మహీం జగామ దండవత్ప్రణతో బభూవ॥ ౪౫॥ రోమాంచితాంగ ఇతి॥ స్తవాయ స్తోత్రా
య మానసం చక్రే॥ ౪౬॥ కింవదామీతి॥ తతశ్చ బ్రహ్మాదిభిరవిజ్ఞాతగతేరస్య స్తుతౌ విషయే బాలోఽహం కిం వదామి- కేన స
ర్వాత్మకత్వేనోక్తేనాస్య కా స్తుతిర్భవేదితి వ్యాకులమతిస్తమేవ శరణం యయౌ ॥ ౪౭॥ ౪౮॥ శంఖప్రాంతేనేతి॥ సర్వ
వేదమయస్య శంఖస్య ప్రాంతేన వేదాంతభాగేన పరమేశ్వరతత్త్వప్రతిపాదకేన- బ్రహ్మమయేన కంబునా పస్పర్శేతి
శ్రీశుకోక్తిః॥ ౪౯॥ తత ఇతి॥ ప్రసన్నవదనః ప్రాప్తజ్ఞానత్వాచ్ఛోభతేఽస్య ముఖం॥ శ్రు॥ య ఏవం వేదేతి- బ్రహ్మవిద ఇవ
సోమ్య తే ముఖం భాతీతి శ్రుతేః - భూతానాం ధాతారమచ్యుతం తుష్టావ - సర్వాశ్రయస్థిరస్థానార్థిత్వాత్ ॥ ౫౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

త్వత్త ఇతి॥ ఏకతోదతః మహిషాదయః ॥ ౬౦॥ గావ ఇతి॥ తేషు మహిషాదిషు గవాదేః పృథగుక్తిః ప్రాశస్త్యాత్ ॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ప్రాణ ఇతి॥ ప్రాణోనస్సుషిరాజ్జాత ఇతి చ పాఠః ప్రాణః నస్సుషిరాన్నాసారంధ్రాత్ - ప్రాణోంతస్సుషిరాదితి వా పాఠః తదా తత్ర వర్తమానాద్వాయోరిత్యర్థః ప్రాణః ప్రాణాఖ్యో వృత్తివిశేషః॥ ౬౩॥ ౬౪॥ న్యగ్రోధ ఇతి॥ సంయమే సంహారే॥ ౬౫॥ ౬౬॥ యథాహీతి॥ యథా కారణభూతా బాలత్వక్పత్రావస్థా కదళీ - స్వకార్యభూతస్థూలత్వక్పత్రాన్నాన్యా - సైవేయమితి ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ఏవం కారణభూతస్త్వం కార్యభూతాద్విశ్వస్మాన్నాన్యః॥ శ్రు॥ బహుస్యాం - తదాత్మానగ్ స్వయమకురుత - జ్యోతీంషి విష్ణురిత్యాదేః - అపిచ విశ్వస్మాత్ పృథగ్భూతస్త్రిపాద్రూపేణ త్వం దృశ్యసే॥ శ్లో॥ వ్యతిరిక్తం న యస్యాస్తి వ్యతిరిక్తోఖిలస్య యః। త్రిపాదస్యామృతం దివీత్యాది॥ ౬౭॥ హ్లాదినీతి॥ సర్వసంస్థితౌ సర్వాధారే త్వయి - సంవిత్ హ్లాదినీ నిరవధికానందరూపా - సంధినీ అవిచ్ఛేదవతీ - ఏకా ఏకరూపా - హ్లాదతాపోభయమిశ్రా విచ్ఛిన్నపరిమితాహ్లాదకరీ కేవలతాపకరీ చ సంవిత్త్వయి నాస్తి - అత్ర హేతుః గుణవర్జిత ఇతి ॥ ఇయం చ సంవిత్తత్కర్తృకావా - తత్కర్మకావా॥ శ్రు॥ విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ - తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి - రసో వై సః - రసగ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతీత్యాది శ్రుతేః॥ ౬౮॥ పృథగ్భూతేతి॥ పృథగ్భూతైకభూతాయ కార్యకారణావస్థయోః - భూతభూతాయ పంచభూతశరీరాయ - ప్రభూతభూతభూతాయేతి చ పాఠః - ప్రభూతభూతభూతాయ ప్రభూతాని భూతాని బ్రహ్మాదయః ప్రాణినః తద్భూతాయ - భూతాత్మనే ఏవం వ్యాప్తాత్మనే - అథవా - భూతభూతాయ భూతసూక్ష్మ

త్వత్తో ఋచోథ సామాని త్వత్తశ్ఛందాంసి జజ్ఞిరే । త్వత్తో యజూంష్యజాయంత త్వత్తోశ్వాశ్చైకతో
దతః॥ ౬౦॥ గావస్త్వత్తస్సముద్భూతాస్త్వత్తో జా అవయో మృగాః। త్వన్ముఖాద్బ్రాహ్మణా బాహ్వోస్త
వక్షత్రమజాయత॥ ౬౧॥ వైశ్యాస్తథోరుజాశ్శూద్రాస్తవ పద్భ్యాం సముద్గతాః। అక్ష్ణోస్సూర్యోనిలః
ప్రాణాచ్చంద్రమా మనసస్తవ॥ ౬౨॥ ప్రాణోంతస్సుషిరాజ్జాతో ముఖాదగ్నిరజాయత। నాభితో గగనం
ద్యౌశ్చ శిరసస్సమవర్తత॥ ౬౩॥ దిశశ్శ్రోత్రాత్క్షితిః పద్భ్యాం త్వత్తస్సర్వమభూదిదమ్॥ ౬౪॥ న్యగ్రోధ
స్సుమహానల్పే యథా బీజే వ్యవస్థితః। సంయమే విశ్వమఖిలం బీజభూతే తథా త్వయి॥ ౬౫॥ బీజాదంకురసం
భూతో న్యగ్రోధస్సు సముచ్ఛ్రితః। విస్తారం చ యథా యాతి త్వయా సృష్టం తథా జగత్॥ ౬౬॥ యథా హి
కదళీ నాన్యా త్వక్పత్రాదథ దృశ్యతే। ఏవం విశ్వస్య నాన్యస్త్వం త్వత్స్థాయీశ్వర దృశ్యతే॥ ౬౭॥ హ్లాదినీ
సంధినీ సంవిత్త్వయ్యేకా సర్వసంస్థితౌ । హ్లాదతాపకరీ మిశ్రా త్వయి నో గుణవర్జితే॥ ౬౮॥ పృథగ్భూ

త్వత్త ఇతి॥ ఛందాంసి గాయత్ర్యాదీని - త్వత్తః అశ్వాః - ఏకతోదతశ్చ ఉభయతోదంతా ఏకతోదంతాశ్చ॥ ౬౦॥ తానాహ ॥ గావ ఇతి ॥ ౬౧ ॥ ౬౨॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫॥ ౬౬॥ త్వత్తో జాతం విశ్వం భిన్నం న భవతీతి దృష్టాంతేనాహ॥ యథాహీతి॥ యథాహి త్వచః పత్రాదేశ్చ అన్యా పృథగ్భూతా కదళీ న దృశ్యతే - ఏవం త్వక్పత్రస్థానీయాత్ త్వత్తో విశ్వస్య నాన్యత్వం - యతస్త్వత్స్థాయి త్వయ్యేవ సద్రూపేణ స్థాతుం శీలమస్యేతి త్వత్స్థాయి తథాభూతమేవ సన్నేవ ఘటస్సన్ పట ఇత్యేవం దృశ్యతే - న తు పృథక్ - భో ఈశ్వర సర్వజననియామక - ఏవం విశ్వస్య నాన్యస్త్వమితి పాఠాంతరే ప్యయమేవార్థః ॥ ౬౭ ॥ ఈశ్వరత్వమేవ జీవేశ్వర వైలక్షణ్యేన దర్శయన్నాహ ॥ హ్లాదినీతి ॥ హ్లాదినీ ఆహ్లాదకారిణీ - సంధినీ సంతతా - సంవిద్విద్యాశక్తిః - ఏకా ముఖ్యా అవ్యభిచారిణీ స్వరూపభూతేతి యావత్ - సర్వసంస్థితౌ సర్వస్య సమ్యక్ స్థితిర్యస్మిన్ సర్వాధిష్ఠానభూతే త్వయ్యేవ - న తు జీవేషు - యా తు గుణమయీ త్రివిధా సంవిత్సా త్వయి నాస్తీత్యాహ - హ్లాదతాపకరీ మిశ్రేతి - హ్లాదకరీ మనః ప్రసాదోత్థా సాత్త్వికీ - తాపకరీ విషయభోగాదిషు దుఃఖకరీ తామసీ - ఉభయమిశ్రా చ విషయజన్యా రాజసీ - తత్ర హేతుస్సర్వగుణైర్వర్జితే - తదుక్తం సర్వజ్ఞసూక్తౌ॥ శ్లో॥ హ్లాదిన్యా సంవిదాశ్లిష్టస్సచ్చిదానంద ఈశ్వరః। స్వావిద్యాసంవృతో జీవస్సంక్లేశనికరాకర ఇతి॥ ౬౮॥ ఐశ్వర్యమేవ విభూతిభిః ప్రపంచయతి॥ పృథగ్భూతేతి॥ పృథగ్భూతైకభూతాయ కార్యాత్మనా పృథగ్భూతాయ కారణాత్మనా చైకరూపాయ -

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మేవాహమిషాన్సమితి - తత్పురుషస్యపురుషత్వం॥ శ్లో॥ పూరణాత్సదనాచ్చాపితతోసౌపురుషస్స్మృతఇత్యాదిషుశ్రుతి
స్మృతిషుబహుప్రకారంనిర్వచనంద్రష్టవ్యం - భువఃభవతీతిభూః అనేనాసద్వ్యావృత్తాని చిదచిదాత్మకానిసర్వాణి
భూతానిలక్ష్యంతే-స్పర్శాదితి- దశాంగులందశగుణంమహాప్రమాణమితిభావః- అత్యతిష్ఠత్ సర్వవ్యాపిత్వాత్ భువ
శ్చిదచిదాత్మకస్యజగతఃస్పర్శాత్ - స్పర్శంకృత్వాదశాంగులమత్యతిష్ఠత్ భగవానిత్యన్వయః - స్పర్శాదితిల్యబ్లోపే
పంచమీ ॥ శ్రు॥ యేనావృతంఖంచదివంమహీంచ- యచ్చకించజ్జగదిత్యాదిషుశ్రుతిషువ్యాప్యాజ్జగతోవ్యాపకస్యపురు
షస్యమహత్త్వంప్రతిపాదితం॥౫౬॥నకేవలంవ్యోమవద్వ్యాపకత్వంసర్వశరీరిత్వంచేత్యాహ॥యద్భూతమితి॥ త్వత్త
ఇత్యాదివిరాడవ్యక్తశరీరోనిరుద్ధః-తథాచమోక్షధర్మే॥శ్లో॥ ఈశ్వరోహిజగత్స్రష్టావిభుర్నారాయణోవిరాట్।
తతోయజ్ఞశ్చయష్టాచపురాణఃపురుషోవిరాట్ । అనిరుద్ధఇతిప్రోక్తోలోకానాంప్రభవాప్యయఇతిచ - సమ్రాట్
పరమపదప్రాప్తః- సోక్షరఃపరమస్స్వరాడితివిశేషణాత్ స్వరాట్ కేవలాత్మప్రాప్తః- యద్వా॥శ్లో॥ అయంలోకస్తు
వైసమ్రాడంతరిక్షంవిరాట్స్మృతం। స్వరాడసౌస్మృతోలోకఇతివాయూక్తేః-లోకావిరాడాదయః- అధిపురుషః
అధికారిపురుషోబ్రహ్మా - అథవాత్వామధికరణీకృత్యపురుషఃఆత్మసమష్టిరూపోహిరణ్యగర్భోజాయత॥ ౫౭॥ అత్య
రిచ్యతేతి॥ సపురుషః- భువఃఅధఃపాతాళే - తిర్యక్సర్వద్వీపేషు - ఊర్ధ్వంస్వర్గాదౌ- అత్యరిచ్యతసంతానాత్మనా
వృద్ధఃవ్యష్టిరూపేణవా ॥ ౫౮॥ త్వద్రూపధారిణఇతి॥త్వద్రూపధారిణఃత్వత్స్వరూపధారిణోధిపురుషస్య- అంతః-
సర్వభూతంసర్వమిత్యర్థః - త్వత్సృష్టస్యాప్యంతర్జగత్ - కింపునస్తవేతిభావః- అస్మిన్యంసర్వమస్మిన్యజ్ఞేపశు
పురోడాశాదిరూపేణహుతమితిసర్వహుతః-పృషదాజ్యందధిమిశ్రమాజ్యం- పశుర్ద్విధాగ్రామ్యారణ్యభేదేన॥౫౯॥

పాత్ । సర్వవ్యాపీభువస్స్పర్శాదత్యతిష్ఠద్దశాంగులమ్॥ ౫౬॥ యద్భూతంయచ్చవైభవ్యంపురుషో
త్తమతద్భవాన్ । త్వత్తోవిరాట్స్వరాట్సమ్రాట్ త్వత్తశ్చాప్యధిపూరుషః ॥ ౫౭॥ అత్యరిచ్యత
సోధశ్చతిర్యక్చోర్ధ్వంచవైభువః । త్వత్తోవిశ్వమిదంజాతంత్వత్తోభూతంభవిష్యతి॥ ౫౮॥ త్వద్రూ
పధారిణశ్చాంతస్సర్వభూతమిదంజగత్। త్వత్తోయజ్ఞస్సర్వహుతఃపృషదాజ్యంపశుర్ద్విధా॥ ౫౯॥

యస్యసః-సహస్రంపాదాయస్యసః-భువస్స్పర్శాదితిల్యబ్లోపేపంచమీ-దశాంగులమిత్యాధిక్యమాత్రపరం-సావరణం
బ్రహ్మాండంస్పృష్ట్వాభివ్యాప్యతదతిక్రమ్యనిరవధిర్భవాంస్తిష్ఠతఇతి॥స్పర్శశ్చాత్రనసంయోగమాత్రంకింతుకారణత్వే
నతద్వ్యాప్తిః॥౫౬॥కార్యాత్కారణస్యాధిక్యంయుక్తమితిపూర్వోక్తంసమర్థయతి-యద్భూతమిత్యాదినా॥ యద్భూ
తమితి॥విరాట్బ్రహ్మాండం- స్వరాట్బ్రహ్మా- సమ్రాట్మనుః- అధిపూరుషః- ఏషామధిష్ఠాతామహాపురుషః॥ ౫౭॥
అత్యరిచ్యతేతి॥ యస్మాదేతేత్వత్తోజాతాః - తస్మాత్ భవాన్భువోధశ్చతిర్యక్చఊర్ధ్వంచాత్యరిచ్యతఅతిరిక్తోభూత్-
భూశబ్దోక్తస్యవిశ్వస్యతత్కార్యత్వేనతదంతర్వర్తిత్వాత్ తతోనన్యత్వమాహత్వత్తోవిశ్వమితి-భూతంచభవిష్యచ్చ
భూతభవిష్యతీ॥౫౮॥ త్వద్రూపేతి॥త్వద్రూపధారిణశ్చేతిచకారోప్యర్థే-తవైవకారణభూతస్యస్వరూపంత్వద్రూ
పంధారయతీతి-నతుపృథక్త్వం-యతస్త్వద్రూపధారిబ్రహ్మాండం-తస్యాప్యంతస్సర్వమిదంజగత్తదంతర్భూతం-కింవ
క్తవ్యంతవాంతర్భూతమితి - సర్వాణిభూతానియస్మిన్తజ్జగద్బ్రహ్మాండస్యాంతస్తిష్ఠతీత్యర్థః- సర్వభూతాదిదంజగ
దితిపాఠేసర్వాత్మకత్వద్రూపధారిణోబ్రహ్మాండాదంతరిదంజగత్తిష్ఠతీత్యర్థః-కించత్వత్తోయజ్ఞః- సకథంభూతఃసర్వే
షాంచపురోడాశాదీనాంహుతంహవనమస్మిన్నితిసర్వహుతః నానాద్రవ్యకఇత్యర్థః - త్వత్తోయజ్ఞాత్సర్వహుతా
దితిపాఠేసర్వంహూయతేస్మిన్నితిసర్వహుతః తస్మాద్యజ్ఞాదితిల్యబ్లోపేపంచమీ - సర్వహుతంయజ్ఞముద్దిశ్యతత్సా
ధనంపృషదాజ్యాదిత్వత్తోజాతమిత్యర్థః- పృషదాజ్యందధిమిశ్రంఘృతం- పశుర్ద్విధాగ్రామ్యారణ్యభేదేన॥ ౫౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౭౯॥౮౦॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥అస్యేషామితి॥ స్వాయంభువస్యకులేయత్ స్థానంతత్ మద్భక్తాదస్యేషాంపరం స్థానం॥౮౭॥ తస్యేతి॥తస్యమద్భక్తస్యతేఏతత్ స్వాయంభువకులేస్థానంఅపరంతుచ్ఛం॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥౯౧॥౯౨॥౯౩॥

కింవాసర్వజగత్స్రష్టః ప్రసన్నేత్వయి దుర్లభమ్ । త్వత్ప్రసాదఫలంభుఙ్క్తే త్రైలోక్యం మఘవానపి॥ ౭౯॥ నైతద్రాజాసనంయోగ్యమజాతస్యమమోదరాత్। ఇతిగర్వాదవోచన్మాంసపత్నీమాతురచ్యుత॥ ౮౦॥ ఆధారభూతంజగతస్సర్వేషాముత్తమోత్తమమ్। ప్రార్థయామిప్రభోస్థానంత్వత్ప్రసాదాదతోవ్యయమ్ ॥ ౮౧॥ శ్రీభగవానువాచ॥ యత్త్వయాప్రార్థితంస్థానమేతత్ప్రాప్స్యతివైభవాన్। త్వయాహంతోషితఃపూర్వమన్యజన్మనిబాలక॥ ౮౨॥ త్వమాసీర్బ్రాహ్మణఃపూర్వంమయ్యేకాగ్రమతిస్సదా। మాతాపిత్రోశ్చశుశ్రూషుర్నిజధర్మానుపాలకః ॥ ౮౩॥ కాలేనగచ్ఛతామిత్రంరాజపుత్రస్తవాభవత్। యౌవనేఖిలభోగాఢ్యోదర్శనీయోజ్జ్వలాకృతిః॥ ౮౪॥ తత్సంగాత్తస్యతామృద్ధిమవలోక్యాతిదుర్లభామ్। భ[illegible]యంరాజపుత్రోహమితివాంఛాత్వయాకృతా ॥ ౮౫॥ తతోయథాభిలషితాప్రాప్తాతేరాజపుత్రతా । ఉత్తానపాదస్యగృహే జాతోసిధ్రువదుర్లభే ॥ ౮౬॥ అన్యేషాంతత్పరంస్థానంకులేస్వాయంభువస్యయత్॥ ౮౭॥ తస్యైతదపరంబాలయేనాహంపరితోషితః। మామారాధ్యనరోముక్తిమవాప్నోత్యవిలంబితమ్ ॥ ౮౮॥ మయ్యర్పితమనాబాలకిముస్వర్గాదికంపదమ్ ॥ ౮౯॥ త్రైలోక్యాదధికస్థానేసర్వతారాగ్రహాశ్రయః । భవిష్యతినసందేహోమత్ప్రసాదాద్భవాన్ధ్రువ॥ ౯౦॥ సూర్యాత్సోమాత్తథాభౌమాత్సోమపుత్రాద్బృహస్పతేః। సితార్కతనయాదీనాంసర్వర్క్షాణాంతథాధ్రువ ॥ ౯౧॥ సప్తర్షీణామశేషాణాం యేచవైమానికాస్సురాః। సర్వేషాముపరిస్థానం తవదత్తం మయాధ్రువ ॥ ౯౨॥ కేచిచ్చతుర్యుగంయావత్కేచిన్మన్వంతరంసురాః । తిష్ఠంతిధ్రువతేదత్తా మయావైకల్పసంస్థితిః ॥ ౯౩॥ సునీతిరపితేమాతా త్వదాసన్నాతినిర్మలా। విమానేతారకాభూత్వాతావత్కాలంనివత్స్యతి॥ ౯౪॥ యేచత్వాంమానవాఃప్రాతస్సాయంచసుసమాహితాః। కీర్తయిష్యంతి తేషాంచమహత్పుణ్యంభవిష్యతి॥౯౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవంపూర్వంజగన్నాథాద్దేవదేవాజ్జనార్దనాత్ । వరంప్రాప్యధ్రువస్థానమధ్యాస్తేసుమహామతే॥ ౯౬॥

భక్తిరహితస్యాతిదుర్లభమపికథంభక్తైనవృతంఅతిదుర్లభంస్యాదనతిదుర్లభమేవ ప్రసాదహీనస్యదుర్లభమపిప్రసాదవతస్సులభమేవేత్యాహ-కింవేతి॥౭౯॥ బ్రహ్మాదిదుర్లభంత్వత్సాలోక్యంవిహాయత్రైలోక్యాంతర్వర్తిస్థానంస్వప్రార్థ్యంసహేతుకమాహ-నైతదిత్యాదిద్వాభ్యాం॥౮౦॥ ౮౧॥ యదితి॥ భగవద్వాక్యం- తదేవంవిశిష్టస్థానంభవాన్ప్రాప్స్యతి - పూర్వజన్మనియత్కృతంతదేవత్వయాప్రాప్తుంశక్యం- అంతరాయేణతుకేనచిత్త్వంరాజపుత్రోసి- తత్రాప్యయంతవాపరితోషోమత్తోషణప్రభావాదేవాభూత్తతఃకంచిత్కాలంరాజ్యభోగాన్భుక్త్వాతతశ్చకల్పాంతంధ్రువపదేజనన్యాసహస్థిత్వాపశ్చాన్మోక్షమవాప్స్యసి-తదాహత్వమేత్యాదినాపుణ్యంభవిష్యతీత్యంతేన॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥అస్యేషామితిస్వాయంభువస్యాన్వయేజన్మఅన్యేషాంతాపసానాంపరంశ్రేష్ఠం॥౮౭॥తస్యేతి॥మామారాధ్యప్రాకృతోపిఅవిళంబితంశీఘ్రమేవముక్తిమవాప్నోతి-త్వయాతుయేనరాజపుత్రసంగత్యాఐశ్వర్యకామేనాహంపరితోషితః- మామారాధ్యనరోముక్తిమవాప్నోతీత్యుక్తస్యతవమద్భక్తస్యనుధ్యేఏతదపరంశుభంజాతం ॥ ౮౮॥ మయీతి॥ స్వర్గాదికంపదంప్రాప్నోతీత్యత్రకింవక్తవ్యం॥౮౯॥అధికస్థానేభవానపిదేవానామప్యలభ్యంస్థానంప్రాప్నోతీత్యాహ॥ త్రైలోక్యాదితి॥ ౯౦॥ స్థానస్యాధిక్యమాహ॥ సూర్యాదితి॥ సోమపుత్రాద్బుధాత్ సితశ్శుక్రః - అర్కతనయశ్శనైశ్చరః॥౯౧॥౯౨॥౯౩॥సునీతిరితి॥సునీతిరపితేమాతేతిత్వన్మాతృత్వాదేవతత్రవిమానేనివత్స్యతీత్యర్థః॥౯౪॥౯౫॥౯౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

త్వేనావిర్భూతాయ-ప్రభూతభూతభూతాయమహాభూతత్వంప్రాప్తాయ-భూతాత్మనేసర్వప్రాణిరూపాయనమ ఇతి॥౬౯॥వ్యక్తమితి॥వ్యక్తాదయఃప్రసిద్ధాః-విరాడాదయఃపూర్వమేవోక్తాః-వ్యక్తాదీనాంభవానిత్యనేనాన్వయః-కించ పురుషేష్వంతఃకరణేవిభావ్యతేభవాన్॥౭౦॥సర్వస్మిన్నితి॥సర్వస్మిన్గగనాదౌ-సర్వభూతశ్శబ్దాదిస్త్వం॥శ్లో॥శబ్దః ఖేపౌరుషంనృషు-తేజశ్చాస్మివిభావసావిత్యాది- సర్వస్వరూపధరత్వాత్సర్వః-సర్వభూతః- బహుస్యామితిసర్వరూపేణపరిణతః-సర్వంత్వత్తఃనిమిత్తత్వాదుపాదానత్వాచ్చసర్వంత్వమిత్యర్థః॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥౭౪॥౭౫॥౭౬॥౭౭॥౭౮॥

తైకభూతాయభూతభూతాయతేనమః। ప్రభూతభూతరూపాయతుభ్యంభూతాత్మనేనమః॥౬౯॥
వ్యక్తంప్రధానపురుషౌ విరాట్సంమ్రాట్స్వరాట్తథా। విభావ్యతేంతఃకరణే పురుషేష్వక్షయో
భవాన్ ॥ ౭౦॥ సర్వస్మిన్సర్వభూతస్త్వం సర్వస్సర్వస్వరూపధృత్ । సర్వంత్వత్తస్తతశ్చత్వం
నమస్సర్వాత్మనేస్తుతే ॥ ౭౧॥ సర్వాత్మకోసిసర్వేశసర్వభూతస్థితోయతః । కథయామితతఃకింతే
సర్వంవేత్సిహృదిస్థితమ్ ॥ ౭౨॥ సర్వాత్మన్ సర్వభూతేశ సర్వసత్త్వసముద్భవ । సర్వభూతో
భవాన్వేత్తి సర్వసత్త్వమనోరథమ్ ॥ ౭౩॥ యోమేమనోరథోనాథ సఫలస్సత్వయాకృతః । తప
శ్చతప్తంసఫలంయద్దృష్టోసిజగత్పతే ॥ ౭౪॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ తపసస్తుఫలంప్రాప్తం యద్దృష్టో
హంత్వయాధ్రువ । మద్దర్శనంహివిఫలం రాజపుత్రనజాయతే ॥ ౭౫॥ వరంవరయతస్మాత్త్వం
యథాభిమతమాత్మనః । సర్వంసంపద్యతేపుంసాం మయిదృష్టిపథంగతే ॥ ౭౬॥ ధ్రువః॥ భగవన్
సర్వభూతేశ సర్వస్యాస్తేభవాన్హృది । కిమజ్ఞాతంతవస్వామిన్ మనసాయన్మమేప్సితమ్ ॥ ౭౭॥
తథాపితుభ్యందేవేశకథయిష్యామియన్మయా। ప్రార్థ్యతేదుర్వినీతేనహృదయేనాతిదుర్లభమ్॥౭౮॥

భూతభూతాయభూతసూక్ష్మాయ - ప్రభూతభూతరూపాయ ప్రభూతభూతానిమహాభూతానితద్రూపాయ-భూతాత్మనేచరాచరప్రాణిరూపాయ-తుభ్యంనమః॥ ౬౯॥ కించ॥ వ్యక్తమితి॥పూర్వోక్తప్రధానరూపతయాంతఃకరణేయోగిభిఃభవాన్విభావ్యతేచింత్యతే- తథాపురుషేషుక్షేత్రజ్ఞేషుఉపాధ్యభిమానేషుక్షీయమాణేష్వపిభవాన్ పరమాత్మాఅక్షయోవిభావ్యతే॥ ౭౦॥ కించ॥ సర్వస్మిన్నితి॥ సర్వస్మిన్ దేవాదిశరీరే- సర్వభూతస్తత్క్షేత్రజ్ఞరూపస్త్వం-సర్వశ్చత్వం క్షేత్రరూపశ్చత్వమేవ- క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞరూపత్వమేకస్యవిరుద్ధమిత్యాశంక్యాహ-సర్వస్వరూపధృత్ చేతనాచేతనరూపస్త్వమేవ ॥ శ్రు॥ వత్సైసర్వంఖ్విదంబ్రహ్మేతిశ్రుతేరిత్యర్థః - తదేతచ్చోపపాదయతి-సర్వంత్వత్తస్త్వత్తోహి సర్వంజాయతే - అతస్సర్వరూపస్త్వమేవ - ననుప్రథమకార్యం హిరణ్యగర్భాదికంమత్తోజాయతాం తత్పుత్రాదిద్వారాయదన్యజ్జాయతే తత్కథంమత్తోజాతంస్యాత్తత్రాహ - తతశ్చేతి - త్వత్తోజాతహిరణ్యగర్భాదేస్తత్పుత్రాదిరూపేణత్వమేవజాయసే - అతస్తద్వారాజాయమానంసర్వంత్వత్తఏవేత్యర్థః- స్తుతింనిగమయతి- ఏవంసర్వాత్మనేతేనమోస్త్వితి॥ ౭౧॥ స్వమనోరథంసూచయన్నాహ ॥ సర్వాత్మకోసీతి ॥ ౭౨॥ ఏతదేవ వివృణ్వన్నాహ ॥ సర్వాత్మన్నితి ॥ సర్వాత్మన్ సర్వేషామాత్మభూత - సర్వభూతానామీశ - సర్వేషాం సత్త్వానాంసముద్భవోయస్మాత్ హేసర్వప్రాణిజనక - సర్వభూతశ్చభవాన్ - అతస్సర్వేషాంసత్త్వానాంమనోరథంవేత్తి - నకేవలంమదీయమేవేత్యర్థః ॥ ౭౩ ॥ యఇతి ॥ యోమెమనోరథస్త్వత్సంస్తుతివిషయః - సంస్తుతిశక్తిదానేనసత్వయాసఫలీకృతః - అతోమయాయదర్థంతపస్తప్తంతదపిసఫలంజాతమేవేతిజ్ఞాయతే - యతస్త్వందృష్టోసి ॥ ౭౪॥ తపసఇతి॥ యత్త్వయాకాంక్షితంతపసఃఫలంతత్ప్రాప్తమేవ- కింతత్ప్రార్థనేన- యతోమద్దర్శనంవిఫలంనజాయతే ॥ ౭౫ ॥ అపిచ॥ వరమితి॥ తస్మాత్ప్రాప్తాదన్యత్కిమపివరంమత్సాలోక్యాదికంయదభీప్సితంవృణీష్వేత్యర్థః ॥ ౭౬ ॥ ౭౭॥ తథాపీతి॥ భగవన్మమాద్యాపి త్వత్సాలోక్యాపేక్షానాస్తి - తచ్చతేవిదితమస్తి-తచ్చభవానంతర్యామిజానాత్యేవ- తథాపిదుర్వినీతేనమయాహృదయేనయత్ప్రార్థ్యతేతత్కథయిష్యామి॥ ౭౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯౪ ॥ ౯౫ ॥ ౯౬ ॥ ౯౭ ॥ ౯౮ ॥ ౯౯॥ ధ్రువస్యేతి ॥ సూనృతాసుశీలాభవేత్యాద్యభిహితసత్యవాక్యా ॥ ౧౦౦॥ త్రైలోక్యేతి ॥ స్థిరాయతిః స్థిరోత్తరకాలం స్థిరైశ్వర్యం - యా పరం కేవలం కుక్షివివరే స్థితం ధ్రువం ధృత్వా ధ్రువధారణద్వారా త్రైలోక్యాశ్రయతాం ప్రాప్తం విష్ణుపదాఖ్యం పరం స్థానం ప్రాప॥౧౦౧॥౧౦౨॥ ౧౦౩॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజచరణనళినచంచరీకశ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋

౧॥ ౨॥ అజీజనదితి॥ చాక్షుషస్యపుత్రః షష్ఠో మనుః ప్రజాపతేరిత్యర్థం పూర్వేణ సంబధ్యతే॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬॥

స్వయంశుశ్రూషణాద్ధర్మ్యాత్ మాతాపిత్రోశ్చ వై తథా । ద్వాదశాక్షరమాహాత్మ్యాత్తపసశ్చ ప్రభావతః ॥ ౯౭॥ తస్యాభిమానమృద్ధిం చ మహిమానం నిరీక్ష్య చ । దేవాసురాణామాచార్యః శ్లోకమత్రోశనా జగౌ॥ ౯౮॥ అహోఽస్య తపసో వీర్యమహోఽస్య తపసః ఫలమ్। యదేనం పురతః కృత్వా ధ్రువం సప్తర్షయః స్థితాః॥ ౯౯॥ ధ్రువస్య జననీ చేయం సునీతిర్నామ సూనృతా । అస్యాశ్చ మహిమానం కః శక్తో వర్ణయితుం భువి॥ ౧౦౦॥ త్రైలోక్యాశ్రయతాం ప్రాప్తం పరం యత్తత్ స్థిరాయతి । స్థానం ప్రాప్తా పరం ధృత్వా యా కుక్షివివరే ధ్రువమ్ ॥ ౧౦౧॥ యశ్చైతత్కీర్తయేన్నిత్యం ధ్రువస్యారోహణం దివి । సర్వపాపవినిర్ముక్తః స్వర్గలోకే మహీయతే ॥ ౧౦౨॥ స్థానభంగం న చాప్నోతి దివి వా యది వా భువి । సర్వకల్యాణసంయుక్తో దీర్ఘకాలం స జీవతి ॥ ౧౦౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీపరాశరః ॥ ధ్రువాచ్ఛిష్టించ భవ్యంచ భవ్యాచ్ఛంభుర్వ్యజాయత । శిష్టేరాధత్త సుచ్ఛాయా పంచ పుత్రానకల్మషాన్ ॥ ౧॥ రిపుం రిపుంజయం విప్రం వృకలం వృకతేజసమ్ । రిపోరాధత్త బృహతీ చాక్షుషం సర్వతేజసమ్ ॥ ౨॥ అజీజనత్పుష్కరిణ్యాం వారుణ్యాం చాక్షుషో మనుమ్ । ప్రజాపతేరాత్మజాయాం వీరణస్య మహాత్మనః॥ ౩॥ మనోరజాయంత దశ నడ్వలాయాం మహౌజసః। కన్యాయాం తపతాం శ్రేష్ఠ వైరాజస్య ప్రజాపతేః॥ ౪॥ ఊరుః పూరుః శతద్యుమ్నస్తపస్వీ సత్యవాక్ శుచిః। అగ్నిష్టోమోఽతిరాత్రశ్చ సుద్యుమ్నశ్చేతి తే నవ । అభిమన్యుశ్చ దశమో నడ్వలాయాం మహౌజసః ॥ ౫॥ ఊరోరజనయత్పుత్రాన్ షడాగ్నేయీ మహాప్రభాన్ । అంగం సుమనసం స్వాతిం క్రతుమంగిరసం శిబిమ్ ॥ ౬॥

౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ధ్రువస్యేతి॥ సూనృతా పుణ్యోపచయే యత్నం కురుష్వేత్యాదిహితసత్యవాదినీ ॥ ౧౦౦॥ త్రైలోక్యేతి ॥ త్రైలోక్యాశ్రయతాం ప్రాప్తం యత్పరం విష్ణుపదాఖ్యం స్థానం - స్థిరాయతిః స్థిరా నిత్యా ముక్తిరూపా ఆయతిరుత్తరకాలఫలం యస్మిన్ తథాభూతం స్థానం నివాసం ప్రాప్తా - ప్రాపేతి వా పాఠః - కథం ప్రాప్తా పరం శ్రేష్ఠం శ్రీవిష్ణుభక్తం కుక్షివివరే స్వల్పే ధృత్వా యా సునీతిః పరం స్థానం ప్రాప్తా - తస్యా మహిమానం వర్ణయితుం కః శక్త ఇత్యర్థః॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే- ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ధ్రువాదితి ॥ భవ్యాద్భవాత్పరాత్ - ధృవాత్ - శంభుర్నామ భార్యా శిష్టించ వ్యజాయత శిష్టేః ధ్రువపుత్రాత్ సుచ్ఛాయా నామ యోషిత్ పంచపుత్రాన్ ఆధత్త జనయామాసేత్యర్థః - భార్యా శంభుర్వ్యజాయతేతి కేచిత్- పఠంతి॥ ౧॥ ౨॥ అజీజనదితి॥ వారుణ్యాం వరుణసంతానజాయాం వీరణస్య ప్రజాపతేరాత్మజాయాం పుష్కరిణ్యాం- చాక్షుషః రిపుపుత్రః - మనుం షష్ఠ మన్వంతరాధిపం - జనయామాసేత్యన్వయః ॥ ౩ ॥ మనోరితి ॥ వైరాజస్య ప్రజాపతేః కన్యాయాం - నడ్వలాయాం - మనోర్మహౌజసో దశపుత్రా అజాయంతేత్యన్వయః ॥ ౪॥ ఊరురితి॥ నడ్వలాయాం మహౌజస ఇతి పునరుక్తిస్తు నడ్వలాయాం మహౌజసో మేద శేత్యనువాదేన త ఇతి విధానార్థా ॥ ౫॥ ౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అంగాదితి ॥ సునీథా మృత్యుదుహితా ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ తత ఇతి ॥ సామ సాంత్వనం - కళమవ్యక్తమధురం ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ దీర్ఘసత్రేణేతి ॥ తస్యాంశస్తే భవిష్యతీతిచ పాఠః - తస్యయజ్ఞస్య అంశః షష్ఠాంశః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ దేహీతి ॥ హవిషాంపరిణామః వృష్ట్యాదిద్వారకః - అగ్నౌప్రాస్తాహుతిరిత్యుక్తప్రకారేణ ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తత ఇతి॥ అమర్షః తితిక్షా॥ ౨౭॥ ౨౮॥

అంగాత్సునీథాపత్యం వై వేనమేకమజాయత। ప్రజార్థమృషయస్తస్య మమంథుర్దక్షిణంకరమ్॥౭॥ వేనస్యపాణౌమథితే సంబభూవమహాద్యుతే। వైన్యోనామమహీపాలో యః పృథుః పరికీర్త్యతే॥౮॥ యేన దుగ్ధామహీపూర్వం ప్రజానాంహితకారణాత్ ॥౯॥ మైత్రేయః॥ కిమర్థంమథితః పాణిర్వేనస్యపరమర్షిభిః। యత్రజజ్ఞే మహావీర్యస్స పృథుర్మునిసత్తమ॥౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ సునీథానామయాకన్యామృత్యోః ప్రథమజాభవత్ । అంగస్యభార్యాసాదత్తా తస్యాం వేనోవ్యజాయత॥ ౧౧॥ సమాతామహదోషేణ తేన మృత్యుసుతాత్మజః। నిసర్గాదేవ మైత్రేయదుష్ట ఏవ వ్యజాయత॥౧౨॥ అభిషిక్తో యదారాజ్యే స వేనః పరమర్షిభిః। ఘోషయామాస సతదా పృథివ్యాం పృథివీపతిః ॥ ౧౩॥ నయష్టవ్యం నదాతవ్యం నహోతవ్యం కథంచన। భోక్తా యజ్ఞస్యకస్త్వన్యో హ్యహం యజ్ఞపతిః ప్రభుః॥౧౪॥ తతస్తమృషయః పూర్వం సంపూజ్య పృథివీపతిమ్। ఊచుస్సామకళం వాక్యం మైత్రేయ సముపస్థితాః॥ ౧౫॥ ఋషయ ఊచుః॥ భోభో రాజన్ శృణుష్వ త్వం యద్వదామస్తవాంతికే । రాజ్యదేహోపభోగాయ ప్రజానాంచ హితంపరమ్॥౧౬॥ దీర్ఘసత్రేణ దేవేశం సర్వయజ్ఞేశ్వరం హరిమ్। పూజయిష్యామ భద్రం తే తత్రాంశస్తే భవిష్యతి ॥ ౧౭॥ యజ్ఞేనయజ్ఞపురుషో విష్ణుస్సంప్రీణితో నృప। అస్మాభిర్భవతః కామాన్ సర్వానేవ ప్రదాస్యతి॥౧౮॥ యజ్ఞైర్యజ్ఞేశ్వరో యేషాం రాష్ట్రే సంపూజ్యతే హరిః। తేషాం సర్వేప్సితావాప్తిం దదాతి నృపభూభృతామ్॥౧౯॥ వేనః॥ మత్తః కోऽభ్యధికోऽన్యోస్తి కశ్చారాధ్యో మమాపరః। కోయం హరిరితిఖ్యాతో యో వో యజ్ఞేశ్వరో మతః॥ ౨౦॥ బ్రహ్మా జనార్దనశ్శంభురింద్రో వాయుర్యమో రవిః । హుతభుగ్వరుణో ధాతా పూషా భూమిర్నిశాకరః॥౨౧॥ ఏతే చాన్యే చ యే దేవాశ్శాపానుగ్రహకారిణః। నృపస్య తే శరీరస్థాస్సర్వదేవమయో నృపః॥ ౨౨॥ ఏతద్జ్ఞాత్వా మయాజ్ఞప్తం యద్యథాక్రియతాం తథా । నదాతవ్యం నహోతవ్యం నయష్టవ్యం చ భో ద్విజాః॥౨౩॥ భర్తృశుశ్రూషణం ధర్మో యథా స్త్రీణాం పరో మతః। మమాజ్ఞాపాలనం ధర్మో భవతాం చ తథా ద్విజాః ॥ ౨౪॥ ఋషయ ఊచుః॥ దేహ్యనుజ్ఞాం మహాభాగ మా ధర్మో యాతు సంక్షయమ్। హవిషాం పరిణామోయం యదేతదఖిలం జగత్ ॥౨౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతి విజ్ఞాప్యమానోపి స వేనః పరమర్షిభిః । యదా దదాతి నానుజ్ఞాం ప్రోక్తః ప్రోక్తః పునః పునః॥ ౨౬॥ తతస్తు ఋషయస్సర్వే కోపామర్షసమన్వితాః। హన్యతాం హన్యతామేష ఇత్యూచుస్తే పరస్పరమ్॥౨౭॥ యో యజ్ఞపురుషం విష్ణుమనాదినిధనం ప్రభుమ్ । వినిందత్యసమాచారో నస యోగ్యో భువః పతిః ॥ ౨౮॥

౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ తత ఇతి॥ సామకళం సామ్నా కళం మధురం వాక్యమూచుః॥ ౧౫॥ భోభో రాజన్నితి॥ రాజ్యదేహయోరుపభోగాయ క్షేమాయ॥ ౧౬॥ దీర్ఘసత్రేణేతి॥ దీర్ఘసత్రేణ సహస్రసంవత్సరేణ - అంశష్షష్ఠోభాగః ॥ శ్లో॥ పుణ్యాత్ షడ్భాగమాదత్తే న్యాయేన పరిపాలయన్నితి స్మృతేః॥ ౧౭॥ ౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ఏతదితి॥ మయా యథా యదాజ్ఞప్తం తత్తథైవ క్రియతాం- తదేవాహ॥ నదాతవ్యమితి॥ ౨౩॥ ౨౪॥ దేహీతి॥ హవిషాం పరిణామో వృష్టిద్వారకః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తత ఇతి॥ కోపశ్చ అమర్షశ్చ భగవన్నిందాజనితౌ తాభ్యాం సమన్వితాః॥ ౨౭॥ ౨౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఇతీతి ॥ దేవతావేదయజ్ఞనిందయా ధర్మాననుజ్ఞయా ఆత్మప్రశంసయాచ స్వయమేవహతత్వాత్ హంతుర్నదోష
ఇతి ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ మథ్యమానాదితి ॥ మథ్యతఃమథ్యమానాత్ - ఖర్వాటఃఖలతిః - ఖర్వాట
శ్చాతిహ్రస్వకః ఇతిచపాఠః - ఖర్వటాస్య ఇతిపాఠే హ్రస్వవక్త్రః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ తతఇతి॥ నిషాదాజాతా ఇత్య
న్వయః ॥ ౩౬॥ తేనేతి॥ తేననిషాదరూపేణద్వారేణతత్పాపంభగవన్నిందనాదిరూపంపాపం ॥ ౩౭ ॥ ౩౮॥ ౩౯॥
ఆద్యమితి ॥ అజగవమేవాజగవంపినాకః॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ పితామహఇతి॥ దేవైరాంగిరసైః షష్ఠమన్వంతరే
దేవైర్భవిష్యద్భిః - స్థావరాణి హిమవదాద్యధిదైవతాని ॥ ౪౪॥ హస్తఇతి॥ చక్రంరేఖామయం ॥ ౪౫ ॥ ౪౬॥

ఇత్యుక్త్వామంత్రపూతైస్తైః కుశైర్మునిగణాభృశమ్ । నిజఘ్నుర్నిహతంపూర్వం భగవన్నిందనా
దినా॥ ౨౯॥ తతశ్చమునయోరేణుందదృశుస్సర్వతోద్విజ । కిమేతదితిచాసన్నాన్పప్రచ్ఛుస్తేజనాం
స్తదా॥౩౦॥ ఆఖ్యాతంచజనైస్తేషాంచోరీభూతైరరాజకే। రాష్ట్రేతులోకైరారబ్ధంపరస్వాదాన
మాతురైః॥ ౩౧॥ తేషాముదీర్ణవేగానాంచోరాణాంమునిసత్తమాః। సుమహాన్దృశ్యతేరేణుఃపరవి
త్తాపహారిణామ్॥౩౨॥తతస్సంమంత్ర్యతేసర్వేమునయస్తస్యమంత్రతః। మమంథురూరుంపుత్రార్థమ
నపత్యస్యయత్నతః॥౩౩॥ మథ్యమానాత్సముత్తస్థౌతస్యోరోఃపురుషఃకిల। దగ్ధస్థూణాప్రతీకాశఃఖర్వ
టాస్యోతిహ్రస్వకః॥౩౪॥ కింకరోమీతితాన్సర్వాన్విప్రానాహత్వరాన్వితః। నిషీదేతితమూచుస్తే
నిషాదస్తేనసోభవత్॥౩౫॥ తతస్తత్సంభవాజ్జాతావింధ్యశైలనివాసినః। నిషాదామునిశార్దూలపాప
కర్మోపలక్షణాః॥౩౬॥తేనద్వారేణతత్పాపంనిష్క్రాంతంతస్యభూపతేః। నిషాదాస్తేతతోజాతావేన
కల్మషనాశనాః॥ ౩౭॥ తతోస్యదక్షిణంహస్తంమమంథుస్తేతదాద్విజాః॥ ౩౮॥ మథ్యమానేచతత్రా
భూత్పృథుర్వైన్యఃప్రతాపవాన్ । దీప్యమానస్స్వవపుషాసాక్షాదగ్నిరివోజ్జ్వలన్॥ ౩౯॥ ఆద్యమా
జగవంసామఖాత్ప్రపాతతతోధనుః। శరాశ్చదివ్యానభసఃకవచంచపపాతహ॥ ౪౦॥ తస్మిన్జాతేతు
భూతానిసంప్రహృష్టానిసర్వశః॥ ౪౧॥ సత్పుత్రేణచజాతేనవేనోపిత్రిదివంయయౌ। పున్నామ్నో
నరకాత్త్రాతస్సతేనసుమహాత్మనా॥ ౪౨॥ తంసముద్రాశ్చనద్యశ్చరత్నాన్యాదాయసర్వశః। తోయా
నిచాభిషేకార్థంసర్వాణ్యేవోపతస్థిరే॥ ౪౩॥ పితామహశ్చభగవాన్దేవైరాంగిరసైస్సహ। స్థావరా
ణిచభూతానిజంగమానిచసర్వశః॥ సమాగమ్యతదావైన్యమభ్యషించన్నరాధిపమ్॥ ౪౪॥ హస్తేతు
దక్షిణేచక్రం దృష్ట్వాతస్యపితామహః । విష్ణోరంశంపృథుంమత్వా పరితోషంపరంయయౌ ॥ ౪౫॥
విష్ణుచిహ్నంకరేచక్రంసర్వేషాంచక్రవర్తినామ్। భవత్యవ్యాహతోయస్యప్రభావస్త్రిదశైరపి॥౪౬॥

౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩॥ మథ్యమానాదితి॥ మథ్యతశ్చేతిపాఠేపిమథ్యమానాదిత్యేవార్థః - దగ్ధస్థూణాప్రతీ
కాశఃదగ్ధస్తంభతుల్యః-కృష్ణవర్ణఇతియావత్- ఖర్వటాస్యఃహ్రస్వముఖఃనిబిడనాసికవక్త్రఇత్యర్థః - ఖర్వటాక్ష్య
ఇతివాపాఠః - కేచిత్తుఖర్వటాక్షఇతిపఠిత్వాగోఃఅక్షిణీఇవఅక్షిణీయస్యేతివ్యాచక్షతే ॥ ౩౪॥ కింకరోమీతి॥ అత్యం
తాసంభవే తథాభూతమభిషేక్తుం నిషీదేతితమూచుః ॥ ౩౫ ॥ తతఇతి ॥ పాపరూపంకర్మైవోపలక్షణంచిహ్నం
యేషాంతే ॥ ౩౬॥ తేనేతి ॥ తేనద్వారేణనిషాదరూపేణ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮॥ మథ్యమానఇతి ॥ అగ్నిరివేతియథాకాష్ఠే
మథ్యమానేధూమరూపేణతస్యమలేనిష్క్రాంతేపశ్చాదగ్నిరుత్పద్యతే- తథానిషాదరూపేణకల్మషేనిష్క్రాంతే
పశ్చాదగ్నిరివదేదీప్యమానఃపృథురుత్పన్నఇత్యర్థః॥౩౯॥ ఆద్యమితి॥ ఆద్యంశార్వంపినాకసంజ్ఞంధనుః॥ ౪౦॥౪౧॥
సత్పుత్రేణేతి ॥ సత్పుత్రేణ తేనపృథునాసవేనః పున్నామ్నోనరకాత్త్రాతస్సన్త్రిదివంయయౌ - తథాచస్మృతిః॥
శ్లో॥ పున్నామ్నోనరకాద్యస్మాత్పితరంత్రాయతేసుతః । తస్మాత్పుత్రఇతిప్రోక్తస్స్వయమేవ స్వయంభువేతి వచ
నాత్॥౪౨॥తమితి॥సముద్రాదయఃతదభిమానిన్యోదేవతాః॥౪౩॥౪౪॥ హస్తఇతి॥ చక్రమితిదుష్టరేఖాంతరానాకులం
రేఖామయమప్రతిహతంచక్రందృష్ట్వేత్యర్థః-తదుక్తం॥ శ్లో॥ యస్యాప్రతిహతంచక్రమంశస్సపరమేష్ఠినఇతి॥౪౫॥౪౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మహతేతి ॥ రాజరాజ్యేన రాజ్ఞాంరాజత్వేన ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ఆపఇతి ॥ ధ్వజభంగశ్చనాభవత్ - వనేషుగచ్ఛతః
పృథోః ఆనమ్రశాఖాగ్రా వృక్షా ఆసన్ ॥ ౪౯॥ అకృష్టపచ్యేతి ॥, అకృష్టపచ్యాపృథివీదోహానంతరం ప్రజాకృతకృ
ష్యాదింవినాపిసఫలా పృథివీపృథుదుగ్ధక్షీరపరిణామౌషధ్యాశ్రయత్వాత్ - పుటకేకోటరే ॥ ౫౦॥ తస్యేతి॥ తస్య
పృథోర్యజ్ఞేపైతామహేపితామహదైవత్యే ॥ శ్లో॥ వైన్యస్యహిపృథోర్యజ్ఞేవర్తమానేమహాత్మనః । సుత్యాయా
మభవత్సూతఇతివాయూక్తేః- సూత్యాంసుత్యాయాంసోమాభిషవేజాతే - సూయతేసోమోఽస్యామితిసూతిః॥ ౫౧॥
౫౨ ॥ స్తూయతామితి ॥ ఔదార్యాదిగుణైరేషస్తూయతాం పరాక్రమాదికర్మచాస్యస్తూయతాం ॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥
గుణాఇతి ॥ యశోహి గుణక్రియా ప్రసిద్ధిః॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ తతఇతి ॥ సద్గుణైరితి లోకేహి జనస్సద్గుణైః స్తుత్యో
భవతితస్మాన్మమయాగుణాలభ్యాః సంపాద్యాః ॥ ౫౭ ॥ తస్మాదితి ॥ తదేవపౌదార్యాది ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦॥

మహతారాజరాజ్యేనపృథుర్వైన్యః ప్రతాపవాన్ । సోఽభిషిక్తోమహాతేజావిధివద్ధర్మకోవిదైః॥ ౪౭॥
పిత్రాఽపరాజితాస్తస్యప్రజాస్తేనానురంజితాః । అనురాగాత్తతస్తస్యనామరాజేత్యజాయత॥ ౪౮॥
ఆపస్తస్తంభిరేచాస్యసముద్రమభియాస్యతః। పర్వతాశ్చదదుర్మార్గంధ్వజభంగశ్చనాభవత్॥ ౪౯॥
అకృష్టపచ్యాపృథివీసిద్ధ్యంత్యన్నానిచింతయా । సర్వకామదుఘాగావఃపుటకేపుటకేమధు ॥ ౫౦॥
తస్యవైజాతమాత్రస్య యజ్ఞేపైతామహేశుభే । సూతస్సూత్యాంసముత్పన్నస్సౌత్యేఽహని మహా
మతిః ॥ ౫౧॥ తస్మిన్నేవమహాయజ్ఞేజజ్ఞేప్రాజ్ఞోఽథమాగధః । ప్రోక్తౌతదామునివరైస్తావుభౌ సూత
మాగధౌ॥ ౫౨॥ స్తూయతామేషనృపతిఃపృథుర్వైన్యఃప్రతాపవాన్ । కర్మైతదనురూపంచపాత్రం
స్తోత్రస్యవాంపరమ్॥ ౫౩॥ తతస్తావూచతుర్విప్రాన్సర్వానేవకృతాంజలీ । అద్యజాతస్యనోకర్మ
జ్ఞాయతేస్యమహీపతేః॥ ౫౪॥ గుణానచాస్యజ్ఞాయంతేనచాస్యప్రథితంయశః। స్తోత్రంకిమాశ్రయం
త్వస్యకార్యమస్మాభిరుచ్యతామ్ ॥ ౫౫॥ ఋషయఊచుః॥ కరిష్యత్యేషయత్కర్మచక్రవర్తీమహా
బలః । గుణాభవిష్యాయేచాస్యతైరయంస్తూయతాంనృపః॥ ౫౬॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్సనృపతిస్తోషం
తచ్ఛ్రుత్వాపరమంయయౌ । సద్గుణైశ్శ్లాఘ్యతామేతితస్మాచ్ఛ్లాఘ్యాగుణామమ॥ ౫౭॥ తస్మాద్యదత్ర
స్తోత్రేమేగుణనిర్వర్ణనంత్వివౌ । కరిష్యేతత్కరిష్యామితదేవాహంసమాహితః॥ ౫౮॥ యదిమౌవ
ర్జనీయంచకించిదత్రవదిష్యతః । తదహంవర్జయిష్యామీత్యేవంచక్రేమతింనృపః ॥ ౫౯॥ అథతౌచ
క్రతుస్స్తోత్రంపృథోర్వైన్యస్యధీమతః । భవిష్యైఃకర్మభిస్సమ్యక్సుస్వరౌసూతమాగధౌ ॥ ౬౦॥

మహతేతి॥ రాజరాజ్యేనచక్రవర్తిత్వేన॥ ౪౭॥ పిత్రేతి॥ పిత్రాఽనానురంజితాః॥ ౪౮॥ ఆపఇతి॥ ధ్వజభంగశ్చవనేషుగచ్ఛతో
నాభవత్॥ ౪౯॥ అకృష్టపచ్యేతి॥ అకృష్టపచ్యాకృషింవినైవసఫలా- పుటకంపర్ణాదిసంస్థానవిశేషః॥ ౫౦॥ తస్యేతి॥
సూత్యాంసూతిస్సోమాభిషవభూమిఃతస్యాం- సౌత్యేఽహని॥ ౫౧॥ తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్నేవదినే॥ ౫౨॥ స్తూయతామితి॥
వాంయువయోః॥ ౫౩॥ ౫౪॥ గుణాఇతి॥ అస్మాభిరితిఅస్మదోర్ద్వయోశ్చేతిబహుత్వం॥ ౫౫॥ కరిష్యతీతి॥ చక్రవర్తీదక్షిణహ
స్తేతచ్చిహ్నస్యచక్రస్యోపలబ్ధేః- మహాబలశ్చవిష్ణ్వంశత్వాత్ - అతస్సర్వేష్వస్యసద్గుణాస్సత్కర్మాణిచభవిష్యంత్యేవ-
భవిష్యైరేవసద్గుణకర్మభిఃస్తూయతాం-అయంభావః॥ శ్లో॥ నియుజ్యతేథమోదంతైరుత్తమస్తుప్రియోక్తిభిరితిన్యాయాత్-
అయంగుణకర్మసుస్థైర్యవస్వకార్యంవిజ్ఞాపనీయఇతి॥ ౫౬॥ పృథురపిహృష్యన్ననేనస్తుతివిశేషేణ-మమాయమృషిభిరు
పదేశఃక్రియతఇతిమత్వా-తథైవకర్తుమధ్యవసితవానిత్యాహ॥ తతస్సఇత్యాదిత్రిభిః॥ తతఇతి॥ మమగుణాశ్శ్లాఘ్యాః
శ్లాఘార్హాఃస్తుతివిషయత్వాత్ తస్మాల్లభ్యాగుణాఇతిపాఠే గుణాస్సద్గుణాఃలభ్యాఃప్రాప్యాః ॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సత్యవాగితి॥ హ్రీఃఅకార్యాల్లజ్జా ॥ ౬౧॥ ౬౨॥ సమ ఇతి॥ వ్యవహారస్థితోనృపఇతిచపాఠః - వ్యవహారస్థితఃవ్యవహారదర్శనాయధర్మాసనస్థః ॥ ౬౩॥ ౬౪॥ తతఇతి॥ యజ్ఞైరియాజదేవపూజామకరోత్॥ ౬౫॥ తమితి॥ తస్మిన్ కాలేవేనపృథురాజ్యసంధౌ - తేనఆగమనకారణంపృష్టాస్తమూచుః ॥ ౬౬॥ అరాజకఇతి ॥ ఓషధీఃఓషధ్యః ॥ ౬౭॥ ౬౮ ॥ ౬౯ ॥ తతఇతి ॥ ననాశఅపలాయత॥ నాశఃపలాయనేమృత్యావ్యమృతౌచేతివైజయంతీ ॥ ౭౦ ॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩ ॥ ౭౪॥ ౭౫॥ త్వామితి॥ యోగస్సామర్థ్యంతత్ దేవబలం ॥ శ్లో॥ ఆత్మానంప్రథయిత్వైవ మాధారయిష్యామ్యహంప్రజాఇతిశ్రీహరివంశే॥ ౭౬॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ సమస్తాఇతి॥ క్షీరపరిణామినీః- క్షీరేణపరిణామినీః ॥ ౭౯॥ ౮౦॥

సత్యవాగ్దానశీలోయం సత్యసంధోనరేశ్వరః । హ్రీమాన్ మైత్రః క్షమాశీలో విక్రాంతో దుష్టశాసనః॥ ౬౧॥ ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చదయావాన్ ప్రియభాషితా । మాన్యాన్ మానయితాయజ్వాబ్రహ్మణ్యస్సాధువత్సలః ॥ ౬౨॥ సమశ్శత్రౌచమిత్రేచవ్యవహారస్థితౌనృపః ॥ ౬౩॥ సూతేనోక్తాన్ గుణానిత్థంసతథామాగధేనచ । చకారహృదితాదృక్చకర్మణాకృతవానసౌ ॥ ౬౪॥ తతస్సపృథివీపాలః పాలయన్ పృథివీమిమామ్।ఇయాజవివిధైర్యజ్ఞైర్మహద్భిర్భూరిదక్షిణైః॥ ౬౫॥ తంప్రజాఃపృథివీనాథముపతస్థుఃక్షుధార్దితాః।ఓషధీషుప్రణష్టాసుతస్మిన్ కాలేహ్యరాజకే॥ తమూచుస్తేనరాఃపృష్టాస్తత్రాగమనకారణమ్॥ ౬౬॥ ప్రజాఊచుః॥ అరాజకేనృపశ్రేష్ఠధరిత్ర్యాసకలౌషధీః। గ్రస్తాస్తతః క్షయంయాంతిప్రజాస్సర్వాఃప్రజేశ్వర ॥ ౬౭॥ త్వంనోవృత్తిప్రదోధాత్రాప్రజాపాలోనిరూపితః। దేహినఃక్షుత్పరీతానాంప్రజానాంజీవనౌషధీః॥౬౮॥ శ్రీపరాశరః॥ తతోథనృపతిర్దివ్యమాదాయాజగవంధనుః।శరాంశ్చదివ్యాన్ కుపితస్సోన్వధావద్వసుంధరామ్॥౬౯॥తతోననాశత్వరితాగౌర్భూత్వాతువసుంధరా।సాలోకాన్ బ్రహ్మలోకాదీన్ సంత్రాసాదగమన్మహీ॥౭౦॥యత్రయత్రయయౌదేవీసాతదాభూతధారిణీ।తత్రతత్రచసావైన్యందదర్శాభ్యుద్యతాయుధమ్॥ ౭౧॥తతస్తంప్రాహవసుధాపృథుంపృథుపరాక్రమమ్।ప్రవేపమానాతద్బాణపరిత్రాణపరాయణా॥౭౨॥పృథివ్యువాచ॥స్త్రీవధేత్వంమహాపాపంకింనరేంద్రనపశ్యసి। యేనమాంహంతుమత్యర్థంప్రకరోషినృపోద్యమమ్॥ ౭౩॥ పృథురువాచ॥ఏకస్మిన్ యత్రనిధనంప్రాపితేదుష్టకారిణి। బహూనాంభవతిక్షేమంతస్యపుణ్యప్రదోవధః॥ ౭౪॥ పృథివీ॥ ప్రజానాముపకారాయయదిమాంత్వంహనిష్యసి । ఆధారఃకఃప్రజానాంతే నృపశ్రేష్ఠభవిష్యతి ॥ ౭౫॥ పృథుః॥ త్వాంహత్వావసుధేబాణైర్మచ్ఛాసనపరాఙ్ముఖీమ్ । ఆత్మయోగబలేనైవధారయిష్యామ్యహంప్రజాః ॥ ౭౬॥ తతఃప్రణమ్యవసుధా తంభూయఃప్రాహపార్థివమ్ । ప్రవేపితాంగీపరమం సాధ్వసంసముపాగతా ॥ ౭౭॥ ఉపాయతస్సమారబ్ధాస్సర్వే సిద్ధ్యంత్యుపక్రమాః । తస్మాద్వదామ్యుపాయంతే తంకురుష్వ యదీచ్ఛసి ॥ ౭౮॥ సమస్తాయామయాజీర్ణానరనాథమహౌషధీః । యదీచ్ఛసిప్రదాస్యామితాఃక్షీరపరిణామినీః॥ ౭౯॥ తస్మాత్ప్రజాహితార్థాయమమధర్మభృతాంవర। తంతువత్సంప్రయచ్ఛత్వంక్షరేయంయత్రవత్సలా॥౮౦॥

సత్యవాగితి॥ సత్యసంధస్సత్యప్రతిజ్ఞస్సత్యమర్యాదోవా-హ్రీమానకార్యేజుగుప్సావాన్ ॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ తస్మిన్ కాలేవేనపృథుమహారాజయోస్సంధౌ॥ ౬౬॥ అరాజకఇతి॥ సకలౌషధీఃసకలాఓషధ్యఃగ్రస్తాః॥ ౬౭॥ ౬౮॥౬౯॥ తతఇతి॥ సామహీబ్రహ్మలోకాదీన్ లోకాన్ ప్రతిననాశఅపలాయత॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ త్వామితి॥ ఆత్మయోగబలేనపృథివీభావంప్రాప్యధారయిష్యామి - తథాచహరివంశే ॥ శ్లో॥ ఆత్మానంపృథయిత్వైవమాధారయిష్యామ్యహంప్రజాఇతి ॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮ ॥ ౭౯ ॥ తస్మాదితి॥ క్షరేయంక్షీరరూపేణౌషధీస్స్రవేయం॥ ౮౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సమామితి॥ సమాంసమస్థలాంయేనసమీకరణేనభావయే ఉత్పాదయే ॥౮౧॥ తతఇతి॥ తేనఉత్సారణేనవివర్తితాః విక్షిప్తాః- వివర్ధితాఇతిపాఠేఏకత్రపుంజీకృతాః-వివర్జితాఇతిపాఠేఉత్సారణేదేశేవివర్జితాఇతి॥౮౨॥ నహీతి॥ పూర్వనిసర్గఇతిచపాఠః పూర్వనిసర్గేపూర్వావస్థాయాం-పురాపృథోఃపూర్వకాలే॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ సఇతి॥ సస్యంమనుష్యాణాంయోనింసస్యంపృథుర్దుదోహతత్రదోహేపృథురేవయజమానఃఋత్విక్చ॥ ౮౭॥౮౮॥ ప్రాణేతి॥ ప్రాణప్రదాతాఽభయదః॥ శ్లో॥ జనకశ్చోపనేతాచయశ్చవిద్యాంప్రయచ్ఛతి- అన్నదాతాభయత్రాతాపంచైతేపితరస్స్మృతాఇతివచనాత్॥౮౯॥౯౦॥ తత్తత్పాత్రమితి॥ పృథూపదేశాద్దేవాదిభిస్తత్తద్వత్సైస్తత్తత్పాత్రముపాదాయ భూస్తత్తత్పయోదుగ్ధా- దేవాద్యైర్యజమానస్థానీయైర్దశవర్గైఃఋత్విక్స్థానీయైస్సూర్యబృహస్పతిద్విమూర్ధజతునాభమేరువసురుచిధృతరాష్ట్రసుపర్ణాంతకసాలాఖ్యదోగ్ధృవిశేషైః - ఇంద్రసోమవిరోచనసుమాలిహిమవచ్చిత్రరథతక్షకకుబేరయమప్లక్షాఖ్యవత్సవిశేషైః - సౌవర్ణంఛందోమయమాయసంకాపాలంశైలంపద్మపత్రమలాబ్వ

సమాంచకురుసర్వత్రయేనక్షీరంసమంతతః । వరౌషధీబీజభూతంవీరసర్వత్రభావయే ॥౮౧॥ శ్రీపరాశరః ॥ తతఉత్సారయామాసశైలాన్శతసహస్రశః । ధనుఃకోట్యాతథావైన్యస్తేనశైలావివర్ధితాః ॥౮౨॥ నహిపూర్వవిసర్గేవైవిషమేపృథివీతలే । ప్రవిభాగఃపురాణాంవాగ్రామాణాంవాపురాభవత్॥ ౮౩॥ నసస్యానినగోరక్ష్యంనకృషిర్నవణిక్పథః । వైన్యాత్ప్రభృతిమైత్రేయసర్వస్యైతస్యసంభవః॥ ౮౪॥ యత్రయత్రసమంత్వస్యాభూమేరాసీన్నరాధిపః । తత్రతత్రప్రజానాంహినివాసంసమరోచయత్॥ ౮౫॥ ఆహారఃఫలమూలానాంప్రజానామభవత్తదా। కృచ్ఛ్రేణమహతాసోపిప్రణష్టాస్వోషధీషువై ॥౮౬॥ సకల్పయిత్వావత్సంతుమనుంస్వాయంభువంప్రభుమ్ । స్వపాణౌపృథివీనాథోదుదోహపృథివీంపృథుః॥ సస్యబీజానిసర్వాణిప్రజానాంహితకామ్యయా ॥ ౮౭॥ తేనాన్నేనప్రజాస్తాతవర్తంతేద్యాపినిత్యశః॥౮౮॥ ప్రాణప్రదాతాసపృథుర్యస్మాద్భూమేరభూత్పితా। తతస్తుపృథివీసంజ్ఞామవాపాఖిలధారిణీ ॥ ౮౯॥ తతశ్చదేవైర్మునిభిర్దైత్యైరక్షోభిరద్రిభిః । గంధర్వైరురగైర్యక్షైఃపితృభిస్తరుభిస్తథా॥ ౯౦॥ తత్తత్పాత్రముపాదాయతత్తద్దుగ్ధంమునేపయః। వత్సదో

సమామితి॥ మాంచసర్వత్రసమాంకురు - యేనసమస్థలత్వేనక్షీరంసర్వత్రభావయేధారయామి॥ ౮౧॥ తతఇతి॥ వివర్ధితాఃఏకైకత్రోచ్చతరాఃకృతాః-వివర్జితాఇతిపాఠేఉత్సారణదేశేవివర్జితాఇత్యర్థః॥ ౮౨॥ నహీతి॥పూర్వవిసర్గేపృథూత్పత్తేఃపూర్వసృష్టౌ॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ఆహారఇతి॥ తదాపృథోఃపూర్వంఅరాజకే- సోపిఫలాహారఃమహతాకృచ్ఛ్రేణసంపాద్యోభవత్॥ ౮౬॥ సఇతి॥ సపృథుస్తుప్రజాసంతానప్రవర్తకంమనుంవత్సంకృత్వా-స్వపాణిరూపపాత్రేసస్యబీజానిపృథివీందుదోహేత్యన్వయః॥ ౮౭॥౮౮॥ ప్రాణప్రదాతేతి॥ ప్రాణదానాదభయదానాద్భూమేః పితాభూత్- యథాహుః॥ శ్లో॥ జనకశ్చోపనేతాచయశ్చవిద్యాఃప్రయచ్ఛతి। అన్నదాతాభయత్రాతాపంచైతేపితరస్స్మృతాఇతి॥ ౮౯॥ ౯౦॥ తత్తత్పాత్రమితి॥ దేవాదిభిర్దశభిర్వర్గైస్తత్తత్స్వాభిమతంపాత్రముపాదాయ- తత్తత్స్వాభిమతంపయోభూమిర్దుగ్ధా- తేషాందేవాదీనాం - తద్యోనయస్తత్తజ్జాతీయాఏవవత్సవిశేషాదోగ్ధృవిశేషాశ్చాభవన్ - తమేవదేవాదిషుదోగ్ధృవత్సాదిక్రమంహరివంశేమాత్స్యాదావవ్యక్తంసంక్షేపేణవక్ష్యామః - దేవానామింద్రోవత్సః-మిత్రోదోగ్ధా-సౌవర్ణంపాత్రం-బలంక్షీరం-మునీనాంసోమోవత్సః-బృహస్పతిర్దోగ్ధా-ఛందాంసిపాత్రం- తపోబ్రహ్మచక్షీరం - దైత్యానాంత్రిమూర్ధావత్సః - విరోచనోదోగ్ధా-ఆయసంపాత్రం-మాయాక్షీరం-రాక్షసానాంసుమాలీవత్సః-జంతుర్నామదోగ్ధా- కపాలంపాత్రం-రుధిరంక్షీరం- అద్రీణాంహిమవాన్వత్సః-మేరుర్దోగ్ధా-శిలామయంపాత్రం- మహౌషధిఃక్షీరం-గంధర్వాణాంచిత్రరథోవత్సః- విశ్వావసుర్దోగ్ధా- పద్మంపాత్రం-గంధఃక్షీరం- ఉరగాణాంతక్షకోవత్సః-ధృతరాష్ట్రోదోగ్ధా- అలాబుపాత్రం-విషంక్షీరం-యక్షాణాంకుబేరోవత్సః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ధర్మిణే - ప్రకృతిరూపవతే॥ ౩౬॥ పురుషరూపమాహ॥ శుద్ధఇతి॥ ౩౭॥ ముక్తస్వరూపమాహ॥ అవికారమితి॥ బద్ధస్యజ్ఞానసంకోచవికాసరూపోవికారో స్తితద్రహితత్వమవికారత్వం - నిరంజనంప్రకృతిసంబంధరహితం - పరంబ్రహ్మేతిప్రధానాద్యపేక్షయా - పద్యతఇతిపదం - పరమత్వంస్వరాట్త్వం॥ ౩౮॥ అహంకారాదిముక్తపర్యంతరూపవతః పరస్యస్వరూపమాహ॥ అదీర్ఘేతి॥ అనేనవ్యక్తావ్యక్తబద్ధముక్తేభ్యోవ్యావృత్తిః - ఛాయాకాంతిః - అతనుంనిరవయవం - అసక్తంఅప్రతిహతం॥ ౩౯॥ అనాకాశమితి॥ అనాకాశంవివరరహితం ॥ ౪౦॥ అనామేతి॥ అసుఖంఅన్నపానాదిజన్యసుఖరహితం - అభయమిత్యాదినా బద్ధాద్వ్యావృత్తిః ॥ ౪౧॥ అరజఇతి॥ అప్లుతంయదసంవృతమితిచ పాఠః - ప్లుతంగతిః తద్రహితం - పూర్వాపరేవస్తునీన స్తఃతస్యనిత్యత్వాత్ - పరమంఅక్షరంస్వరూపమితి శేషః॥ ౪౨॥ పరమితి॥ పరమేశిత్వగుణవదితిచపాఠః - పరమేశిత్వగుణవదితిముక్తవ్యావృత్తిః - అసంశ్రయమితినిత్యవ్యావృత్తిః - సర్వభూతంసర్వాత్మభూతం॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజచరణసరోజచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితె శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - ప్రథమాంశే - చతుర్దశోఽధ్యాయః. ***

ధర్మిణే॥ ౩౬॥ శుద్ధస్సంలక్ష్యతేభ్రాంత్యాగుణవానివయోగుణః। తమాత్మరూపిణందేవంనతాస్స్మ పురుషోత్తమమ్॥ ౩౭॥ అవికారమజంశుద్ధంనిర్గుణంయన్నిరంజనమ్। నతాస్స్మతత్పరంబ్రహ్మవిష్ణోర్యత్పరమంపదమ్॥ ౩౮॥ అదీర్ఘహ్రస్వమస్థూలమనణ్వశ్యామలోహితమ్। అస్నేహచ్ఛాయమతనుమసక్తమశరీరిణమ్ ॥ ౩౯॥ అనాకాశమసంస్పర్శమగంధమరసంచయత్। అచక్షుశ్శ్రోత్రమచలమవాక్పాణిమమానసమ్॥ ౪౦॥ అనామగోత్రమసుఖమతేజస్కమహేతుకమ్। అభయంభ్రాంతిరహితమనిద్రమజరామరమ్ ॥ ౪౧॥ అరజోఽశబ్దమమృతమప్లవంయదసంవృతమ్। పూర్వాపరేనవైయస్మిన్ తద్విష్ణోః పరంపదమ్॥ ౪౨॥ పరమీశిత్వగుణవత్సర్వభూతమసంశ్రయమ్। నతాస్స్మతత్పరంవిష్ణోర్జిహ్వాదృగ్గోచరంనయత్॥ ౪౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవంప్రచేతసోవిష్ణుంస్తువంతస్తత్సమాధయః। దశవర్షసహస్రాణితపశ్చేరుర్మహార్ణవే॥ ౪౪॥ తతఃప్రసన్నోభగవాంస్తేషామంతర్జలేహరిః। దదౌదర్శనమున్నిద్రనీలోత్పలదళచ్ఛవిః॥ ౪౫॥ పతత్రిరాజమారూఢమవలోక్యప్రచేతసః। ప్రణిపేతుశ్శిరోభిస్తంభక్తిభారావనామితైః॥ ౪౬॥ తతస్తానాహభగవాన్ ప్రియతామీప్సితోవరః। ప్రసాదసుముఖోఽహంవోవరదస్సముపస్థితః॥ ౪౭॥ తతస్తమూచుర్వరదంప్రణిపత్యప్రచేతసః। యథాపిత్రాసమాదిష్టంప్రజానాంవృద్ధికారణమ్॥ ౪౮॥ సచాపిదేవస్తందత్వాయథాభిలషితంవరమ్। అంతర్ధానంజగామాశుతేచనిశ్చక్రముర్జలాత్ ॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - ప్రథమాంశే - చతుర్దశోఽధ్యాయః. ***

ధర్మిణేతస్మై॥ ౩౬॥ పురుషరూపేణప్రణమంతి ॥ శుద్ధఇతి॥ ౩౭॥ యస్యాహఃప్రథమంరూపమిత్యనేనకాలరూపేణ - భుజ్యతఇత్యాదినావ్యక్తరూపేణ - యస్మిన్నిత్యనేనప్రధానరూపేణ - శుద్ధఇత్యనేనపురుషరూపేణ - ఇత్యేవంసృష్ట్యుపయోగితత్తద్రూపవిభాగేనప్రణమ్య - తతఃపరంశుద్ధరూపంప్రణమంతి - అవికారమిత్యాదిషడ్భిః - అవికారమితి॥ అవికారంఅస్తీత్యాదివికారరహితం - అజంజన్మరహితం - శుద్ధంస్వభావతఏవనిర్మలం - నిరంజనమాంతంకమలశూన్యం॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ అనామేతి॥ అనిద్రంనిరవద్యం॥ ౪౧॥ అరజఇతి॥ అప్లవంగతిశూన్యం - పూర్వాపరేదిక్కాలకృతే॥ ౪౨॥ పరమితి॥ పరంనిరుపాధికమపి ఈశిత్వగుణవత్స్వాభావికషడ్గుణైశ్వర్యయుక్తః - మాయయాసర్వభూతమపిఅసంశ్రయంనిరాధారం - అతఏవజిహ్వాయాదృశశ్చగోచరంనభవతితంనతాస్స్మ॥ ౪౩॥ ఏవమితి॥ తస్మిన్నేవసమాధిశ్చిత్తైకాగ్ర్యంయేషాంతేతత్సమాధయః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే - చతుర్దశోఽధ్యాయః. ****************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

జాతంవచసాం-నతుప్రధానతయావాచ్యం- యథా గుణజాత్యాదికం॥ ౨౩॥ జ్యోతిరితి॥ జ్యోతిఃఅప్రాకృతజ్యోతిర్మయరూపం- ఆద్యంఅనాదిభవం॥ శ్రు॥ తమేవభాంతమిత్యాదిశ్రుతేః- అనౌపమ్యంఉపమైవఔపమ్యంతద్రహితం-అణుసూక్ష్మం-అనంతమపారవత్ దేశకాలపరిచ్ఛేదరహితం॥ ౨౪॥ ౨౫॥ భుజ్యతఇతి॥బీజభూతస్సమస్తస్యేతిచపాఠః-బీజభూతఃవృష్ట్యోషధిద్వారా॥ ౨౬॥ యఇతి॥ ఘర్మఉష్ణమాతపః-శీతంహిమం॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥పంచధేతి॥పంచధాప్రాణాదిరూపేణ- చేష్టాంఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసవ్యాయామరసనమాధానోచ్చారణాత్మికాం- ఆకాశయోనిఃఆకాశాద్ధివాయుః॥ ౩౧॥౩౨॥ సమస్తేతి॥స్థానమాలంబనం॥ ౩౩॥ గృహ్ణాతీతి॥విషయఃక్షరాక్షరః-క్షరంచక్షుః-నిర్గత్యవిషయగ్రహణాత్ - అక్షరంశ్రోత్రాది॥౩౪॥ గృహీతానితి॥గృహీతాన్ బాహ్యేంద్రియైఃస్పృష్టానాత్మజ్ఞానవిషయాన్ కరోతి-అంతఃకరణభూతాయమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తాత్మనే॥ ౩౫॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్ సకలం- తిష్ఠతీతిశేషః- ప్రకృతి

తమాద్యంతమశేషస్యజగతఃపరమంప్రభుమ్॥ ౨౩॥ జ్యోతిరాద్యమనౌపమ్యమణ్వనంతమపారవత్।
బీజభూతమశేషస్య స్థావరస్య చరస్యచ ॥ ౨౪॥ యస్యాహఃప్రథమంరూప రూపమస్య తతోనిశా।
సంధ్యాచ పరమేశస్య తస్మైకాలాత్మనేనమః ॥ ౨౫॥ భుజ్యతేనుదినందేవైః పితృభిశ్చ సుధాత్మకః।
జీవభూత స్సమస్తస్య తస్మైసోమాత్మనేనమః ॥ ౨౬॥ యస్తమోహంతి తీవ్రాత్మా ప్రభాభిర్భాసయన్నభః । ఘర్మశీతాంభసాంయోనిస్తస్మైసూర్యాత్మనేనమః ॥ ౨౭॥ కాఠిన్యవాన్ యోబిభర్తిజగదేతదశేషతః। శబ్దాదిసంశ్రయోవ్యాపీతస్మైభూమ్యాత్మనేనమః॥౨౮॥ యద్యోనిరూపంజగతాం బీజరూపంచదేహినామ్ । తత్తోయరూపమీశస్యనమామోహరిమేధసః ॥ ౨౯॥ యోముఖంసర్వదేవానాంహవ్యభుక్కవ్యభుక్తథా। పితౄణాంచనమస్తస్మైవిష్ణవేపావకాత్మనే ॥ ౩౦॥ పంచధావస్థితోదేహేయశ్చేష్టాంకురుతేనిశమ్।ఆకాశయోనిర్భగవాంస్తస్మైవాయ్వాత్మనేనమః॥౩౧॥అవకాశమశేషాణాంభూతానాంయఃప్రయచ్ఛతి। అనంతమూర్తిమాన్ శుద్ధస్తస్మైవ్యోమాత్మనేనమః॥౩౨॥
సమస్తేంద్రియవర్గస్యయస్తథాస్థానముత్తమమ్। తస్మైశబ్దాదిరూపాయనమఃకృష్ణాయవేధసే॥౩౩॥ గృహ్ణాతి విషయాన్నిత్య మింద్రియాత్మాక్షరాక్షరః । యస్తస్మైజ్ఞానమూలాయనతాస్స్మహరిమేధసే॥౩౪॥ గృహీతానింద్రియైరర్థానాత్మనేయఃప్రయచ్ఛతి।అంతఃకరణభూతాయతస్మైవిశ్వాత్మనేనమః॥౩౫॥ యస్మిన్ననంతేసకలంవిశ్వంయస్మాత్తథోద్గతమ్। లయస్థానంచయస్తస్మైనమఃప్రకృతి

విష్ణుఃప్రచేతసామ్॥ తత్రప్రథమంజగత్కారణతయాప్రణమంతినతాస్స్మేత్యాదిద్వాభ్యాం॥నతాస్స్మేతి॥ ప్రతిష్ఠాతాత్పర్యమిత్యర్థః- ఆద్యంతంకరోతీత్యాద్యంతం- అతఏవపరమంచప్రభుంచ॥ ౨౩॥ ప్రధానశంకాంవ్యావర్తయతి॥ జ్యోతిరితి॥ అనౌపమ్యంసూర్యాద్యుపమానశూన్యంచిద్రూపమిత్యర్థః - అణునాడీప్రచార చాతుర్యవత్-అనంతంనిర్భేదం- అపారవదవధిశూన్యం ॥ ౨౪॥ కాలరూపేణప్రణమంతి - యస్యాహరితి॥ ౨౫॥ విశ్వరూపేణప్రణమంతి- భుజ్యతఇత్యాదిదశభిః॥ భుజ్యతఇతి॥ జీవభూతఃజీవనరూపః॥ ౨౬॥ యఇతి॥ ఘర్మతాపశ్శీతంచఅంభశ్చతేషాంయోనిఃకారణం ॥ ౨౭॥ కాఠిన్యవానితి॥ శబ్దాదీనాంపంచానామపిగుణానాం సంశ్రయః ॥ ౨౮॥ యదితి॥ యోనిరూపంశోణితరూపేణ- బీజరూపంశుక్లరూపేణ ॥ ౨౯॥ యఇతి॥ యోహవ్యభుగ్దేవానాంముఖం - కవ్యభుక్ పితౄణాంచముఖం ॥ ౩౦॥ పంచధేతి॥ పంచధాప్రాణాదిరూపేణ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ప్రధానరూపేణప్రణమంతి ॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్ననంతేవిశ్వంతిష్ఠతి - ప్రకృతేర్ధర్మాస్సత్వాదయోగుణాస్సంత్యస్యేతి ప్రకృతి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ తస్యేతి ॥ శ్లో॥ యాగౌరవంభయంప్రేమ సద్భావంపూర్వనాయకే । నముంచత్యన్యచిత్తాపి సాజ్ఞేయా దక్షిణాబుధైః ॥ దక్షిణాయాభావో దాక్షిణ్యం - ప్రణయోయాచ్ఞా ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ఏకదేతి ॥ ఉటజః పర్ణశాలా ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తతఇతి ॥ పరివృత్తం పరిణతం- సర్వధర్మజ్ఞేతిగతబహ్వబ్ద కృత్యవిస్మరణోపాలంభః ॥ ౨౬ ॥ బహూనామితి ॥ తవబహూనాం వర్షాణాం గతానాం సతాం - అహః పరిణామం గతమిత్యే తత్కస్య విస్మయంన కురుతే - ఇదంకథ్యతాం ॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥

క్షోభితస్సతయాసార్ధంవర్షాణామధికంశతమ్। అతిష్ఠన్మందరద్రోణ్యాంవిషయాసక్తమానసః॥౧౩॥
సాతంప్రాహమహాభాగ గంతుమిచ్ఛామ్యహందివమ్ । ప్రసాదసుముఖోబ్రహ్మన్ననుజ్ఞాందాతుమ
ర్హసి ॥ ౧౪॥ తయైవముక్తస్సముని స్తస్యామాసక్తమానసః । దినానికతిచిద్భద్రేస్థీయతామిత్య
భాషత ॥ ౧౫॥ ఏవముక్తాతతస్తేన సాగ్రంవర్ష శతంపునః । బుభుజేవిషయాం స్తన్వీ తేనసార్ధం
మహాత్మనా ॥ ౧౬॥ అనుజ్ఞాందేహిభగవన్ వ్రజామిత్రిదశాలయమ్ । ఉక్తస్తయేతిసపునస్థీయతా
మిత్యభాషత॥ ౧౭॥ పునర్గతేవర్షశతేసాధికేసాశుభాననా । యామీత్యాహదివంబ్రహ్మన్ ప్రణ
యాత్స్మితశోభనమ్ ॥ ౧౮॥ ఉక్తస్తయైవసమునిరుపగృహ్యాయతేక్షణామ్। ప్రాహాస్యతాంక్షణం
సుభ్రూ చిరకాలంగమిష్యసి ॥ ౧౯॥ తచ్ఛాపభీతాసుశ్రోణీసహతేనర్షిణాపునః । శతద్వయంకించి
దూనంవర్షాణామన్వతిష్ఠత ॥ ౨౦॥ గమనాయమహాభాగాదేవరాజనికేతనమ్। ప్రోక్తఃప్రోక్తస్త
యాతన్వ్యాస్థీయతామిత్యభాషత ॥ ౨౧॥ తస్యాశాపభయాద్భీతా దాక్షిణ్యేనచదక్షిణా । ప్రోక్తా
ప్రణయభంగార్తివేదినీనజహౌమునిమ్ ॥ ౨౨॥ తయాచరమతస్తస్య మహర్షేస్తదహర్నిశమ్।
నవంనవమభూత్ప్రేమమన్మథావిష్టచేతసః ॥ ౨౩॥ ఏకదాత్వరయాయుక్తోనిశ్చక్రామోటజాన్మునిః।
నిష్క్రామంతంచకుత్రేతిగమ్యతేప్రాహసాశుభా ॥ ౨౪॥ ఇత్యుక్తస్సతయాప్రాహ పరివృత్తమహ
శ్శుభే । సంధ్యోపాస్తింకరిష్యామి క్రియాలోపోన్యథాభవేత్ ॥ ౨౫॥ తతఃప్రహస్యసుదతీ సాతం
ప్రాహమహామునిమ్। కిమద్యసర్వధర్మజ్ఞపరివృత్తమహస్తవ ॥ ౨౬॥ బహూనాంవిప్రవర్షాణాం
పరిణామమహస్తవ । గతమేతన్న కురుతేవిస్మయంకస్యకథ్యతామ్ ॥ ౨౭॥ కండురువాచ ॥ ప్రాత
స్త్వమాగతాభద్రేనదీతీరమిదంశుభమ్ । మయాదృష్టాచతన్వంగి ప్రవిష్టాచమమాశ్రమమ్ ॥ ౨౮॥

౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ ఉక్తఇతి॥ఉపగృహ్యాప్రాహేత్యనేనసంభోగాతిరేకాదనురాగాతిరేకం దర్శయతి-చిరకాలంగమిష్యసి గతాసతీశీఘ్రంనాగమిష్యసీత్యర్థః-అనేనబహుతపోనాశకత్వేపి దృష్టేపి స్త్రియః- తల్లాలనవశీకృతస్య బ్రాహ్మణస్యస్త్రీవిషమేచ్ఛాదుస్త్యజేతిభావః॥ ౧౯॥ తచ్ఛాపభీతేతి॥ అన్వతిష్ఠత అనంతరమతిష్ఠదిత్యర్థః॥ ౨౦॥ గమనాయేతి॥ దేవరాజనికేతనంప్రతిగమనాయ॥ ౨౧॥ తస్యేతి॥ దక్షిణేతి॥ శ్లో॥ యాగౌరవంభయంప్రేమసద్భావంపూర్వనాయకే। నముంచత్యన్యసక్తాపిసాజ్ఞేయాదక్షిణాబుధైరితి-తస్యాఃభావోదాక్షిణ్యంతేన॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ఏకదేతి॥ఉటజాత్పర్ణశాలాయాః॥ ౨౪॥ ఇతీతి॥ పరివృత్తమత్యాసన్నంజాతం॥౨౫॥ తతఇతి॥ విస్మయేనప్రహస్య-సర్వధర్మజ్ఞేతి సోపాలంభంసంబోధనం- అద్యతవాహఃపరివృత్తంకిమితి॥ ౨౬॥ స్వలీలామూఢంబ్రాహ్మణంవిచింత్య-స్త్రైణస్యవచః అన్యేషామతివిస్మయకరమిత్యపిస్వగతమనుభూయ- మునివచసోవిస్మయహేతుంస్వయమేవస్ఫుటయిష్యతి- బహూనామితి॥ఏతద్బహుభిర్వర్షైఃపరిణామంగతం- తవాతిదీర్ఘమహఃకస్యవిస్మయంనకురుతే-తదిదంకథ్యతాం॥ ౨౭॥ ౨౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ద్రుమక్షయమితి॥ రాజావృక్షాదీనాం॥ ౫॥ కోపమితి॥ యచ్ఛతనియమయత॥ ౬॥ రత్నభూతేతి॥ వార్క్షేయీవృక్షజా- భవిష్యత్ ఇయందశప్రచేతసాంపత్నీదక్షస్యమాతాచభవిష్యతీత్యాదికం- జానతామయా- గోభిఃరశ్మిభిః॥ ౭॥ మారిషేతి॥ నామప్రసిద్ధా- మారిషేతినామ్నా ప్రసిద్ధా - వృక్షాణామితివృక్షాణాంసంబంధినీ వార్క్షేయీతినిర్మితా ॥౮॥ ౯॥ మమేతి॥ మమచేతిమమదౌహిత్రత్వాన్మమాంశేనసౌమ్యేన- శాంత్యాదిబహుళేన మాతృగుణేన - యుష్మత్తేజస్సంభవేనాగ్నేయాంశేన - క్రౌర్యశౌర్యాదిపితృగుణేనచయుక్తః - ప్రజాస్సంవర్ధయిష్యతి- సర్గస్యాగ్నీషోమాత్మకత్వాత్॥౧౦॥ కన్యాయాఆభిజాత్యజ్ఞానాయతజ్జన్మాహకండురిత్యాదినా॥ ౧౧॥౧౨॥

శ్రీపరాశరః॥ తపశ్చరత్సుపృథ్వీంప్రచేతస్సుమహీరుహాః। అరక్ష్యమాణామావవ్రుర్బభూవాథప్రజాక్షయః॥ ౧॥ నాశకన్మరుతోవాతుంవృతంఖమభవద్ద్రుమైః। దశవర్షసహస్రాణినశేకుశ్చేష్టితుం ప్రజాః॥ ౨॥ తాన్దృష్ట్వాజలనిష్క్రాంతాస్సర్వేక్రుద్ధాఃప్రచేతసః। ముఖేభ్యోవాయుమగ్నించతే సృజన్జాతమన్యవః॥ ౩॥ ఉన్మూలానథతాన్వృక్షాన్కృత్వావాయురశోషయత్। తానగ్నిరదహద్ఘోరస్తదాభూద్ద్రుమసంక్షయః॥ ౪॥ ద్రుమక్షయమథోదృష్ట్వాకించిచ్ఛిష్టేషుశాఖిషు। ఉపగమ్యాబ్రవీదేనాన్రాజాసోమఃప్రజాపతీన్॥ ౫॥ కోపంయచ్ఛతరాజానశ్శృణుధ్వంచవచోమమ। సంధానంవఃకరిష్యామి సహక్షితిరుహైరహమ్॥ ౬॥ రత్నభూతాచకన్యేయం వార్క్షేయీ వరవర్ణినీ। భవిష్యజ్జానతాపూర్వం మయాగోభిర్వివర్ధితా॥ ౭॥ మారిషానామనామ్నైషా వృక్షాణామితి నిర్మితా। భార్యావోస్తుమహాభాగా ధ్రువంవంశవివర్ధినీ॥ ౮॥ యుష్మాకం తేజసోర్ధేన మమ చార్ధేనతేజసః। అస్యాముత్పత్స్యతేవిద్వాన్ దక్షోనామ ప్రజాపతిః॥ ౯॥ మమాంశేనచసంయుక్తోయుష్మత్తేజోమయేనవై। తేజసాగ్నిసమోభూయఃప్రజాస్సంవర్ధయిష్యతి॥ ౧౦॥ కండుర్నామమునిఃపూర్వమాసీద్వేదవిదాంవరః। సురమ్యేగోమతీతీరే సతేపేపరమంతపః॥ ౧౧॥ తత్క్షోభాయసురేంద్రేణప్రమ్లోచాఖ్యావరాప్సరాః। ప్రయుక్తాక్షోభయామాసతమృషింసాశుచిస్మితా॥౧౨॥

తపఇతి॥ ప్రచేతస్సుతపశ్చరత్సుసత్సు - తత్పితరిచనారదాత్తత్త్వజ్ఞానం ప్రాప్యరాజ్యం త్యక్త్వావనంగతే సతీతిద్రష్టవ్యం - తదుక్తం॥ శ్లో॥ ప్రాచీనబర్హిషంజాతం కర్మస్వాసక్తచేతసం। నారదోధ్యాత్మతత్త్వజ్ఞః కృపాళుః ప్రత్యబోధయదిత్యాదినాపురంజనాఖ్యానేన - అరక్ష్యమాణాంపృథివీంకర్షణాద్యభావాన్మహీరుహా ఆవవ్రుఃఆవృతవంతః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ వాయోరగ్నేస్సృష్టిప్రయోజనమాహ॥ ఉన్మూలానితి॥ ౪॥ ద్రుమక్షయమితి॥ సోమోవృక్షాధిపః- ప్రజాపతీనిత్యనేనకందమూలఫలాదిభిఃప్రజావృద్ధికారణానాంవృక్షాణాందాహః- ప్రజాపాలకానాంయుష్మాకమనుచితమితిసామోపాయః॥ ౫॥ కోపమితి॥ కోపంయచ్ఛతఉపరమత॥ ౬॥ ఉపప్రదానేనసంధానంకరోతి॥ రత్నభూతేతి॥ వార్క్షేయీవృక్షజా - భవిష్యజ్జానతాభవిష్యదియంయుష్మాకంపత్నీభవిష్యతి- అస్యాంచదక్షోజనిష్యతే- తద్వంశేనచలోకంపూరయిష్యతీత్యాదిజానతా - మయా- గోభిస్సుధామయైరశ్మిభిః- సంవర్ధితా॥ ౭॥ మారిషేతి॥ నామ్నామారిషాఖ్యా- వృక్షాణామేషేతికన్యా- నామఏవంహిప్రసిద్ధా- నిర్మితా నిష్పన్నేత్యన్వయః॥ ౮॥ యుష్మాకమితి॥ యుష్మాకంతపోమయస్యతీవ్రతేజసోర్ధేనచ - శాంతైర్మదీయైర్గోభిస్సంవృద్ధత్వాదస్యాఃమమతేజసోర్ధేన - దక్షోస్యాముత్పత్స్యతే॥ ౯॥ ఏవంచమమేతి॥ సౌమ్యేనమమాంశేన - యుష్మత్తేజోమయేనచాగ్నినా - సంయుక్తఃఅగ్నీషోమాత్మకఃఅప్రధృష్యోభూత్వా- ప్రజాస్సంవర్ధయిష్యతీత్యర్థః॥ ౧౦॥ నచైవంశంకనీయందశానాంకథమియమేకాభార్యాభవతీతి - యస్మాదియంకండోస్తపస్సంభూతేతి - వీర్యేణాస్య గర్భసంభూతామహాప్రభావాచాయోనిజాచదైవీనతుమానుషీ - నహిబహూనామేకాప్సరస్సంభోగోవిరుధ్యతే- విష్ణోః ప్రసాదాచ్చాస్యాబహవః పతయోనదూష్యంతీతివర్ణయన్ తస్యాఃజన్మాహ - కండుర్నామేత్యాదినాయుష్మత్పత్నీనృపాత్మజా ఇత్యంతేన॥ ౧౧॥ తత్క్షోభాయేతి॥ తస్యక్షోభాయ చిత్తవికారేణ తపోనాశాయ॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఇయమితి॥ సద్భావః సత్యం॥ ౨౯॥ ౩౦॥ తత ఇతి॥ కః కియాన్॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ వదిష్యామీతి॥ మార్గానువర్తినా రాగకృతము
త్పథం త్యక్త్వా నహి త్వా వివేకాత్ స్వధర్మానుసంధిత్సయా పరిహాసానర్హేణ॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తపాంసీతి॥ హతం బ్రహ్మ విస్మృ
తో వేదః॥ ౩౬॥ ఊర్మీతి॥ శ్లో॥ అశనాయాపిపాసే చ శోకమోహౌ జరామృతీ - యుగశః ప్రాణధీదేహధర్మాస్తే హి షడూ
ర్మయ ఇతి - ఆత్మజయః మనోనియమః - అత్రేతికరణం ద్రష్టవ్యం - ఏషా బ్రహ్మవిషయా మతిః॥ ౩౭॥ వ్రతానీతి॥ వేదవేద్యం
బ్రహ్మతత్త్వప్రాప్తికారణాని॥ ౩౮॥ వినింద్యేతి॥ ఆత్మనా మనసా॥ ౩౯॥ గచ్ఛేతి॥ భావచేష్టితైః భావాఖ్యైశ్చేష్టితైర్విలా
సాద్యైః॥ ౪౦॥ నేతి॥ సప్తపదాని సహ గచ్ఛతాం సతాం మైత్రం - కింపునశ్చిరకాలం త్వయా సహోషితస్య మమ॥ ౪౧॥ ౪౨॥

ఇయం హి వర్తతే సంధ్యా పరిణామమహో గతమ్। అపహాసః కిమర్థోఽయం సద్భావః కథ్యతాం మమ॥ ౨౯॥
ప్రమ్లోచా॥ ప్రత్యూషస్యాగతా బ్రహ్మన్ సత్యమేతన్న తన్మృషా। తద్వద్గతస్య కాలస్య గతాన్యబ్దశతా
ని తే॥ ౩౦॥ సోమః॥ తతస్ససాధ్వసో విప్రస్తాం పప్రచ్ఛాయతేక్షణామ్। కథ్యతాం భీరు కః కాలస్త్వయా
మే రమతస్సహ॥ ౩౧॥ ప్రమ్లోచా॥ సప్తోత్తరాణ్యతీతాని నవవర్షశతాని చ। మాసాశ్చ షట్తథైవాన్యత్స
మతీతం దినత్రయమ్॥ ౩౨॥ కండుః॥ సత్యం భీరు వదస్యేతత్పరిహాసోఽథవా శుభే। దినమేకమహం మన్యే త్వ
యా సార్ధమిహాస్థితమ్॥ ౩౩॥ ప్రమ్లోచా॥ వదిష్యామ్యనృతం బ్రహ్మన్ కథమత్ర తవాంతికే। విశేషేణా
ద్య భవతా పృష్టా మార్గానువర్తినా॥ ౩౪॥ సోమః॥ నిశమ్య తద్వచస్తథ్యం స మునిర్నృపనందనాః। ధిగ్ధి
ఙ్మామిత్యతీవేత్థం నినిందాత్మానమాత్మనా॥ ౩౫॥ మునిః॥ తపాంసి నష్టాని హతం బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం ధ
నమ్। హృతో వివేకః కేనాపి యోషిన్మోహాయ నిర్మితా॥ ౩౬॥ ఊర్మిషట్కాతిగం బ్రహ్మ జ్ఞేయమాత్మజ
యేన మే। మతిరేషా హృతా యేన ధిక్తం కామం మహాగ్రహమ్॥ ౩౭॥ వ్రతాని వేదవేద్యాప్తికారణాన్యఖి
లాని చ। నరకగ్రామమార్గేణ సంగేనాపహృతాని మే॥ ౩౮॥ వినింద్యేత్థం స ధర్మజ్ఞస్స్వయమా
త్మానమాత్మనా। తామప్సరసమాసీనామిదం వచనమబ్రవీత్॥ ౩౯॥ గచ్ఛ పాపే యథాకామం య
త్కార్యం తత్కృతం త్వయా। దేవరాజస్య మత్క్షోభం కుర్వంత్యా భావచేష్టితైః॥ ౪౦॥ న త్వాం కరో
మ్యహం భస్మ క్రోధతీవ్రేణ వహ్నినా। సతాం సప్తపదం మైత్రముషితోఽహం త్వయా సహ॥ ౪౧॥ అథ
వా తవ దోషః కః కిం వా కుప్యామ్యహం తవ। మమైవ దోషో నితరాం యేనాహమజితేంద్రియః॥ ౪౨॥

ఇయమితి॥ సద్భావః పరమార్థః॥ ౨౯॥ ప్రత్యూషసీతి॥ తద్వదేకదినవద్గతస్య కాలస్యాబ్దశతాని గతాని॥ ౩౦॥
తత ఇతి॥ తతః ధర్మలోపాపరాధేన ససాధ్వసో విప్రస్తాం పృచ్ఛతి స్మ - కః కాలః కియానేవ గతః కాలః॥ ౩౧॥ ౩౨॥
సత్యమితి॥ ఇహాస్థితమత్ర స్థితం॥ ౩౩॥ వదిష్యామీతి॥ ఏతావంతం కాలమతి విస్రంభాద్విహారశీలే త్వయి కథమద్యానృతం
వదిష్యామి - అద్య భవతా కర్మలోపశంకావ్యాకులేన పునస్స్వమార్గానువర్తినా పృష్టాఽస్మి॥ ౩౪॥ నిశమ్యేతి॥
ధిగ్ధిఙ్మామితి గర్హాయాం ధిగిత్యన్వయః - తద్యోగే ద్వితీయా॥ ౩౫॥ తపాంసీతి॥ బ్రహ్మవిదాం వేదజ్ఞానాం - తప
ఏవ ధనం చ మమ హతం నష్టం॥ ౩౬॥ ఊర్మిషట్కాతిగమితి॥ శ్లో॥ క్షుత్తృష్ణే లోభమోహౌ చ జరామృత్యూ ష
డూర్మయ ఇత్యేవం ప్రోక్తం యదూర్మిషట్కం తదతిక్రమ్య స్థితం బ్రహ్మ - మయా మనోజయేన జ్ఞేయమిత్యేవం
కృతైషా మతిర్యేన హృతా - తం ధిక్॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ గచ్ఛేతి॥ ప్రేమభావగర్భైశ్చేష్టితైర్భ్రూభంగాదిభి
ర్మత్క్షోభం కుర్వంత్యా త్వయా - దేవరాజస్య యత్కార్యం తత్కృతమిత్యన్వయః॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యయేతి॥ మోహమంజూషాం మోహనపంజరం మోహభాజనభూతాం-జుగుప్సితాం త్వాం ధిగిత్యన్వయః॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ వృక్షేతి॥ వృక్షాణామగ్రం పల్లవాని స ఏవ గర్భః॥ ౫౦॥ ౫౧॥ అథ మారిషాజన్మానుపయుక్తమపి ప్రసంగాత్ స్వదుష్కృతప్రాయశ్చిత్తాదిరూపం భగవత్స్తోత్రాదికం కండుచరితశేషమాఖ్యాతి॥ సచాపీతి॥ ౫౨॥ తత్రేతి॥ బ్రహ్మపారమయం బ్రహ్మపారస్వరూపం ॥ ౫౩॥ ౫౪॥ పారంపరమితి॥ పారంపరం సంసారాధ్వనః పరం పారం అతః॥ శ్రు॥ సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి- యమధ్వనః పారముశంతి యోగిన ఇతి శ్రుతిపురాణాభ్యాం-యద్వా-పరం పరయా గురుసంప్రదాయావిచ్ఛేదేన ఉపదేశ్యం రహస్యం వస్తు- యథా ఛాందోగ్యే - తద్ధైతద్బ్రహ్మా ప్రజాపతయ ఉవాచ-ప్రజాపతిర్మనవే-మనుః ప్రజాభ్య ఇతి- ఏవం పరంపరాప్రాప్తమిమం రాజర్షయో విదురితి చ- అపారపారః

యయా శక్రప్రియార్థిన్యా కృతో మత్తపసో వ్యయః। త్వయా ధిక్త్వాం మహామోహమంజూషాం సుజుగుప్సితామ్॥ ౪౩॥ సోమః॥ యావదిత్థం స విప్రర్షిస్తాం బ్రవీతి సుమధ్యమామ్। తావద్గళత్స్వేదజలా సా బభూవాతివేపథుః॥ ౪౪॥ ప్రవేపమానాం సతతం స్విన్నగాత్రలతాం సతీమ్। గచ్ఛ గచ్ఛేతి సక్రోధమువాచ మునిసత్తమః॥ ౪౫॥ సా తు నిర్భర్త్సితా తేన వినిష్క్రమ్య తదాశ్రమాత్। ఆకాశగామినీ స్వేదం మమార్జ తరుపల్లవైః॥ ౪౬॥ వృక్షాద్వృక్షం యయౌ బాలా తదగ్రారుణపల్లవైః। నిర్మార్జమానా గాత్రాణి గళత్స్వేదజలాని వై॥ ౪౭॥ ఋషిణా యస్తదా గర్భస్తస్యా దేహే సమాహితః। నిర్జగామ స రోమాంచస్వేదరూపీ తదంగతః॥ ౪౮॥ తం వృక్షా జగృహుర్గర్భమేకం చక్రే చ మారుతః। మయా చాప్యాయితో గోభిః స తదా వవృధే శనైః॥ ౪౯॥ వృక్షాగ్రగర్భసంభూతా మారిషాఖ్యా వరాననా। తాం ప్రదాస్యంతి వో వృక్షాః కోప ఏష ప్రశామ్యతామ్॥ ౫౦॥ కండోరపత్యమేవం సా వృక్షేభ్యశ్చ సముద్గతా। మమాపత్యం తథా వాయోః ప్రమ్లోచాతనయా చ సా॥ ౫౧॥ స చాపి భగవాన్ కండుః క్షీణే తపసి సత్తమః। పురుషోత్తమాఖ్యమద్రీశం విష్ణోరాయతనం యయౌ॥ ౫౨॥ తత్రైకాగ్రమతిర్భూత్వా చకారారాధనం హరేః। బ్రహ్మపారమయం కుర్వన్ జపమేకాగ్రమానసః॥ ఊర్ధ్వబాహుర్మహాయోగీ స్థిత్వాసౌ భూపనందనాః॥ ౫౩॥ ప్రచేతస ఊచుః॥ బ్రహ్మపారం మునేః శ్రోతుమిచ్ఛామః పరమం స్తవమ్। జపతా కండునా దేవో యేనారాధ్యత కేశవః॥ ౫౪॥ సోమః॥ పారం పరం విష్ణురపారపారః

జితేంద్రియస్యాపి స్వస్య చిత్తక్షోభే తవాగమనం నిమిత్తమతస్త్వామేవ పునర్భర్త్సయతి॥ యయేతి॥ యయా త్వయా సంభోగాదిభిర్మే తపసో వ్యయః కృతః - తాం త్వాం మహామోహస్య మంజూషాం పేటికాభూతాం ధిగిత్యన్వయః॥ ౪౩॥ యావదితి॥ గళంతి స్వేదజలాని ఘర్మబిందవో యస్యాః సా - అతిశయేన వేపథుః కంపో యస్యాః సా- తథాభూతా బభూవ॥ ౪౪॥ ప్రవేపమానామితి॥ గాత్రమేవ లతా కోమలత్వాదిగుణైః- స్విన్నా స్వేదయుక్తా గాత్రలతా యస్యాస్తాం॥ ౪౫॥ దేవస్త్రియః తస్యా గర్భసంభవం కండోస్సంభోగజం తద్గర్భస్య చ యోనిద్వారం వినైవ నిస్సరణమార్గం స్వేదోద్గమముక్త్వా-తత్కన్యాయా వృక్షాదికన్యాత్వే హేతుమాహ-సా తు నిర్భర్త్సితేత్యాదిషడ్భిః॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ఋషిణేతి॥ సమాహితః సమ్యగాహితః॥ నిషిక్తః॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ తర్హి యోగభ్రష్టస్య కన్యేయమిత్యనాదరం వారయితుం పునః కండోర్యోగమాహ - స చాపీతి॥ సార్ధద్వాభ్యాం॥ ౫౨॥ తత్రేతి॥ బ్రహ్మశబ్దశ్చ పారశబ్దశ్చ ప్రచురో యస్మిం స్తం బ్రహ్మపారమయం - యద్వా - బ్రహ్మణో వేదస్య పారో వేదాంతస్తన్మయం తత్పరిణామభూతం॥ ౫౩॥ బ్రహ్మపారమితి॥ ఆరాధ్యత ఆరాధితః॥ ౫౪॥ శ్రీధరీయోఽయం శ్లోకః॥ సంకీర్త్య తత్త్వం త్రిశ్లోక్యా ప్రార్థనాచ్చ చతుర్థతః। బ్రహ్మపారస్తవేనైవం కండోస్తుష్టో చిరాద్ధరిః॥ పారంపరమిత్యాదిత్రిభిః శ్లోకైః విష్ణోః సత్త్వం సంకీర్త్య చతుర్థేన రాగాదిదోషశమః ప్రార్థ్యతే॥ పారంపరమితి॥ పారం పరం నిరతిశయమావృత్తిశూన్యం సంసారాధ్వనః పారమవధిః విష్ణుః॥ శ్రు॥ సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమితి శ్రుతేః - తథా న పారః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కారణమాలాసవిష్ణుః- కారణతస్తతోపి- కారణమిత్యనుషంగః-భూతాని-తస్యాపి హేతుః తన్మాత్రాణి- పరహేతుహేతుః - పరోహంకారః తద్ధేతుర్మహాన్ తద్ధేతుః ప్రకృతిరితి - ఏవంమహదాదిదేహాంతరకార్యేషుచమహదాదికార్యమాలాపిసఏవేత్యర్థః - అనేనోపాదానత్వముక్తం - రక్షకత్వమాహ - సహేతి- సఇతిపదచ్ఛేదః- సఏవతత్తత్క్రియారూపైస్తత్తత్కర్తృరూపైరాత్మీయైరిత్థంభూతస్సర్వమవతి- హేతిప్రసిద్ధౌ-అథవా- సహకర్మభిః కర్మసహితైస్తత్తత్కర్తృరూపైః ॥ ౫౬॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మప్రభుః వేదనిర్వాహకః- సబ్రహ్మభూరితిపాఠే బ్రహ్మణి వేదే ప్రతిపాద్యత్వేనావిర్భవతీత్యర్థః- బ్రహ్మసః వేదశ్చసః- సర్వభూతః అన్యదపి వేదాంగాదిరూపశబ్దజాతంసఏవ- ప్రకృతసజాతీయవిశేషపరామర్శీహిసర్వశబ్దః - శబ్దమూర్తిధరస్యైతదితిహివక్ష్యతి - బ్రహ్మ - ద్వేబ్రహ్మణీతివక్ష్యమాణం జ్ఞానద్వయం తదప్యసౌ - యద్వా బ్రహ్మణః వేదద్రష్టుః విరించస్య తత్ప్రజానాం వేదార్థస్మర్తౄణాంమన్వాదీనాంచపతిః - పరస్వరూపమాహ - బ్రహ్మాక్షరమితి - బ్రహ్మావ్యయమితిచపాఠః - అవ్యయత్వాదినా ప్రధానాద్వ్యావృత్తిః- అజత్వేనబద్ధాత్ - తస్యకర్మాధీనశరీరగ్రహణలక్షణజన్మవత్త్వాత్ - నిత్యమజమితిముక్తాత్

రశేషైరవతీహసర్వమ్॥ ౫౬॥ బ్రహ్మప్రభుర్బ్రహ్మససర్వభూతో బ్రహ్మప్రజానాంపతిరచ్యుతోసౌ।

తస్యాపికారణమిత్యేవంచరాచరకారణం-బ్రహ్మాండమారభ్యమూలకారణపర్యంతకారణమాలాత్మకః-యథోక్తం బ్రహ్మస్తుతౌ ॥ శ్లో॥ కారణంకారణస్యాపితస్యకారణకారణమిత్యాది - కార్యేషుచైవమిత్యనేనప్రకృతికార్యమహత్తత్త్వమారభ్యచరమకార్యపర్యంతకార్యమాలాత్మకోవిష్ణురేవేత్యుక్తం- తదేవంసృష్టిక్రియాయాముపాదానకారణత్వేనచసార్వాత్మ్యముక్త్వాపాలనక్రియాయాం పాల్యకర్మరూపతయా తత్కర్తృతయాచసార్వాత్మ్యమాహ- సఇతి- హాఇతినిపాతోవధారణార్థః- సవిష్ణురేవకర్మరూపైః పాలనీయైస్తత్పాలకైశ్చకర్తృరూపైరశేషైస్స్వకీయైరుపలక్షితస్సన్ అవతి- యద్వా- అశేషైః కర్మకర్తృరూపైస్సహైవమితికర్మకర్తృరూపమాలాంతరాత్మత్వాదేః- తత్రకర్తురీప్సితతమంకర్మేతికర్తుః క్రియయా గ్రామగమనాదికరణికయాభావనాఖ్యయాయదీప్సితతమంతదేవముఖ్యంకర్మాత్రగృహ్యతే-గ్రామాదేస్తుయాథార్థ్యకర్మతైవ- నభావనాకర్మతా-అతఏవఆస్తేశేతఇత్యాదిష్వకర్మకేష్వపిప్రత్యయాం శేభావనా ప్రతీతిర్భావ్యం వినాభావాచ్చసుఖకామఆసీతస్వాస్థ్యకామశ్శయీతేత్యాదిప్రయోగాచ్చాసనేనసుఖంభావయేదిత్యేవమాదివచనవ్యక్త్యా సుఖాదేర్భావనాకర్మత్వమభ్యుపగమ్యతే - తదుక్తం భాట్టైః॥శ్లో॥అస్త్యాదావపికర్త్రర్థేభావ్యస్యైవహిభావనా।అస్యత్రాశేషభావాత్తునతథాసాప్రకాశతఇతి॥యద్యేవమకర్మకేష్వపిభావ్యంస్యాత్ -కస్తర్హిసకర్మకాకర్మకయోర్భేదఇత్యాక్షేప్యపరిహారశ్చోక్తః॥శ్లో॥ సాక్షాదవ్యభిచారేణధాత్వర్థోయత్రకర్మభాక్।సకర్మకస్సధాతుస్స్యాత్పారంపర్యేత్వకర్మకఇతి॥ అతోత్రకర్మశబ్దేనేప్సితతమసుఖవాచినామానుషానందమారభ్యబ్రహ్మానందపర్యంతపురుషార్థమాలారూపోవిష్ణురేవ- కర్తృశబ్దేనతత్సాధకమానుషమనుష్యగంధర్వదేవగంధర్వాదిరూపేణాత్యంతికప్రళయాఖ్యమహానందపురుషార్థసాధకోపివిష్ణురేవేత్యుక్తం- తదేవంకార్యకారణకర్మరూపైస్సృష్టిప్రళయక్రియాప్రతియోగిభిస్తత్సంబంధిసార్వాత్మ్యముక్తం- తైరేవరూపైః పాలనక్రియాప్రతియోగిభిః తత్సంబంధిసార్వాత్మ్యమాహ- అశేషైరేతైరుపాయైస్సవిష్ణుస్సర్వమవతీతి॥౫౬॥ ననుయదిశుద్ధంబ్రహ్మైవాసౌవిష్ణుస్తర్హి కథమశేషైరూపైరవతీత్యుచ్యతే - అథసర్వాత్మకస్తర్హి సర్వభావవికారప్రాప్తైః కుతోస్యశుద్ధతేత్యాశంక్యాహ॥బ్రహ్మేతి॥ సవిష్ణుశ్శుద్ధంబ్రహ్మైవసన్ సర్వభూతశ్చ-బ్రహ్మైవసర్వభూతానాంపతిశ్చపాలకః- నతుస్వరూపప్రచ్యుత్యా- యతోసావచ్యుతః ప్రసిద్ధః- అతస్సవిష్ణుర్వ్యాపనశీలస్సర్వాత్మకోపిసన్నక్షరంధ్రువం నిత్యమజమపక్షయాద్యైరసంగి అపక్షయవృద్ధిపరిణామసంగరహితంచ బ్రహ్మైవాచింత్యస్వాధీన

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పారతీరకర్మసమాప్తావితిధాతోః యద్వక్తుంనైవపార్యత ఇత్యాదౌశక్త్యర్థేప్రయోగదర్శనాత్ లక్షణయా పారఃశక్తిః-అపారపారఃఅనంతశక్తిరిత్యర్థః॥ శ్రు॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతఇత్యాదిశ్రుతేః- యద్వా- పారంయస్యనాస్తిసః అపారఃపారః అపరిమితపరిమాణఇతివస్తుపరిచ్ఛేదః॥ శ్రు॥ నతేవిష్ణోజాయమానోనజాతోదేవ మహిమ్నఃపరమంతమాపేతిశ్రుతేః - అథవా - అపారస్యాసమాప్తస్యాపూర్ణస్యయజ్ఞాదికర్మణఃపారఃస్వసం కీర్తనస్మరణాదినాపారయితాసమాపకఃపూరకోవా॥ శ్రు॥ విష్ణుర్వైయజ్ఞస్యదురిష్టంపాతీత్యాది - ఏదుఃకృష్ణం బ్రాహ్మణాస్తత్త్వతోయేతేషాంరాజన్ సర్వయజ్ఞాస్సమాప్తాః - సర్వంకరోతినిశ్ఛిద్రంనామసంకీర్తనంతవేత్యా దిచ - పరఃపరేభ్యఃకారణత్వనిరతిశయానందత్వాదినాపరేభ్యఃబ్రహ్మాదిభ్యఃపరః - పరమార్థరూపీబ్రహ్మాదివన్న వినాశివిగ్రహఃఅపితుసర్వశక్త్యాశ్రయపరమార్థదివ్యవిగ్రహఃపరమప్రయోజనానందస్వరూపోవా- బ్రహ్మపారః బ్రహ్మణఃప్రధానస్యపారః అవసానభూమిః - ఆర్షోలింగవ్యత్యయః - యద్వాసబ్రహ్మణఃసవేదాన్వైదికాన్పాల యతీతిసబ్రహ్మపారః- రలయోరభేదః - పరపారభూతఃప్రధానాపేక్షయాపరస్సమష్టిపురుషఃతస్యపారభూతః- ప్రధానపుంసోరజయోఃకారణం- ఉభావేతౌలీయేతేపరమాత్మనీతిచదర్శనాత్- యద్వాపరేషాంపరస్పరభిన్నా నాంవస్తూనాంపారభూతఃఅసంకరకృన్మర్యాదాభూతః॥ శ్రు॥ ఏషసేతుర్విధరణఇతిశ్రుతేః- పరఃపరాణాంపరే భ్యోముక్తేభ్యోజగద్భ్యోనిత్యశేషిత్వాదిభ్యఃపరః- పారపారఃసర్వపారభూతఃకాలఃతస్యాపిపారఃఅవసానభూమిః కాలంసపచతఇతి-యద్వాపారాణాంపూరకాణాంవ్యోమాదివిభుద్రవ్యాణాంపారఃపూరయితా- పౄపాలనపూ రణయోరితిధాతోఃణిజంతాత్ పచాద్యచ్॥ శ్రు॥ తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వమితి-అథవాపాలానాంపాలః-రలయో రభేదః॥ శ్రు॥ ఏషహీదంసర్వంగోపాయతీతి - నహిపాలనసామర్థ్యమృతేసర్వేశ్వరంహరిమితిచ॥ ౫౫॥ సకారణ మితి॥ కారణతస్తతఇతిషష్ఠ్యర్థేతసిః- చరమకార్యస్యదేహాదేఃకారణంవిరాట్తస్యభూతానీత్యాదికాప్రకృత్యంతా

పరఃపరేభ్యఃపరమార్థరూపీ।సబ్రహ్మపారఃపరపారభూతఃపరఃపరాణామపిపారపారః॥ ౫౫॥

సకారణంకారణతస్తతోఽపితస్యాపిహేతుఃపరహేతుహేతుః। కార్యేషుచైవంసహకర్మకర్తృరూపై

దురంతస్యసంసారాధ్వనఃపారత్వాదపారోదుష్ప్రాపఃపారోఽంతోయస్యసః - పారతీరకర్మసమాప్తావితిధాతుః- తర్హిదీర్ఘేణకాలేనప్రాప్యస్స్యాత్తత్రాహ- పరఃపరేభ్యఇతి- పరేభ్యఆకాశాదిభ్యోఽపిపరః అనంతఇత్యర్థః॥ శ్రు॥ మహతోమహీయానితిశ్రుతేః - అతఏవపరమార్థరూపీసత్యరూపః - యద్వా- అర్థఃప్రయోజనంపరమపు రుషార్థఃపరమానందస్సఏవరూపీమూర్తిమాన్ - అయంపురుషోత్తమఇత్యర్థః - ననుతస్యాదృష్టత్వేకథంపరమ పురుషార్థస్వరూపతాకథంవాసోఽధ్వనఃపారమాప్నోతీతిశ్రుతిస్తత్రాహ - సబ్రహ్మపారఃబ్రహ్మవేదస్తపోవాతత్స హితాస్తన్నిష్ఠాస్సబ్రహ్మణస్తేషాంపారఃప్రాప్తుంశక్యః - తత్కుతఇత్యతఆహ- పరపారభూతఃపరస్యానాత్మప్ర పంచస్యపారభూతోఽవధిరూపః - తద్ధేతుఃపరఃపరాణామపీతి - అత్మాభ్యాసాదాత్మత్వేనప్రతీతానామింద్రియాదీ నాంపరఃనిరుపాధిః॥ పరమాత్మా॥ శ్రు॥ ఇంద్రియేభ్యఃపరాహ్యర్థాఅర్థేభ్యశ్చపరమిత్యుపక్రమ్యపురుషాన్న పరంకించిత్సాకాష్ఠాసాపరాగతిరితిశ్రుతేః - అయంభావః - గ్రామాదివదగత్యాతత్ప్రాప్తిఃదురంతసంసారపార త్వాత్అపారపారత్వాత్ అనంతత్వాచ్చ అజ్ఞైస్తునప్రాప్యేత - కింత్వజానతాంఅతిదూరీభూతోఽపితపోవిశుద్ధచిత్తై ర్వేదోత్పన్నజ్ఞానేనకృతానాత్మప్రసంగాపవాదతఃప్రాప్తుంశక్యఇతిఅతఏవోపాధిపరిచ్ఛేదాభావాన్నిరంకుశాచిం త్యపారమైశ్వర్యేణ- పారపారః- పారశ్చాసౌపారశ్చేతిసమాసః - పౄపాలనపూరణయోరితిధాతోః పారఇతి రూపం - స్వభక్తానాంపాలనాత్పారఃఅపేక్షితైర్వరైః పూరణంచపారఇతిద్వితీయపారశబ్దస్యార్థః- యద్వా- పారాఃపాలకాః పూరకాశ్చయే ఇంద్రబ్రహ్మదయః తేషామపిపాలకః పూరకశ్చేత్యర్థః॥ ౫౫॥ తదేవంవిశుద్ధ రూపేణస్తుత్వాసార్వాత్మ్యేనస్తౌతి॥ సకారణమితి॥ కారణతఇతిషష్ఠ్యర్థేతసిః - విష్ణుఃకారణస్యాపి కారణం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ సఇతి॥ సృష్ట్యర్థమిత్యస్యయఃపూర్వంబ్రహ్మణోఽభవదితిపూర్వశ్లోకేనాన్వయః॥ ౨౪॥ ౨౫॥ సస్రష్టేవేతి॥ చరాచరాదిరూపాన్ పుత్రాన్మనసాసృష్ట్వా॥ ౨౬॥ దదావితి॥ పశ్చాద్వక్ష్యమాణహర్యశ్వాదిపుత్రనాశాదూర్ధ్వం - కాలస్యనయనే గ్రహచారాదివిషయత్వేనస్వభ్రమణేనచజ్ఞాపనేనియుక్తాఃఅశ్విన్యాదితారాః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తతఇతి॥ పూర్వేషాందక్షాత్పూర్వేషాం॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ఉత్పత్తిరితి॥ నిత్యఃప్రవాహరూపేణ॥ ౩౨॥ యుగేయుగ ఇతి॥ యుజ్యంతేస్మిన్ సర్వేగ్రహాః ఏకస్థానంయాంతీతి వ్యుత్పత్త్యాగ్రహయుగఃకల్ప ఇతిజ్యోతిషప్రసిద్ధేశ్చకల్పమన్వంతరాదికాలోఽత్రయుగం - పురాణాంతరేదక్షస్యస్వాయంభువేమన్వంతరే జాతస్యపునశ్చాక్షుషే జన్మప్రసిద్ధేఃకల్ప

ఇత్యుక్త్వాంతర్దధేదేవ స్తాంవిలోలవిలోచనామ్ । సాచేయంమారిషాజాతా యుష్మత్పత్నీనృపాత్మజాః॥ ౨౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్సోమస్యవచనాజ్జగృహుస్తేప్రచేతసః। సంహృత్యకోపంవృక్షేభ్యః పత్నీంధర్మేణమారిషామ్॥ ౨౨॥ దశభ్యస్తుప్రచేతోభ్యోమారిషాయాంప్రజాపతిః। దక్షోజజ్ఞేమహాభాగోయఃపూర్వంబ్రహ్మణోఽభవత్॥ ౨౩॥ సతుదక్షోమహాభాగస్సృష్ట్యర్థంసుమహామతే। పుత్రానుత్పాదయామాసప్రజాసృష్ట్యర్థమాత్మనః ॥ ౨౪॥ అవరాంశ్చవరాంశ్చైవద్విపదోఽథచతుష్పదః। ఆదేశంబ్రహ్మణఃకుర్వన్ స్రష్టృత్వే సమవస్థితః ॥ ౨౫॥ ససృష్ట్వామనసాదక్షః పంచాశదసృజత్స్త్రియః ॥ ౨౬॥ దదౌసదశధర్మాయకాశ్యపాయత్రయోదశ । కాలస్యనయనేయుక్తాస్సప్తవింశతిమిందవే॥ ౨౭॥ తాసుదేవాస్తథాదైత్యానాగాగావస్తథాఖగాః।గంధర్వాప్సరసశ్చైవదానవాద్యాశ్చజజ్ఞిరే ॥ ౨౮॥ తతఃప్రభృతిమైత్రేయప్రజామైథునసంభవాః। సంకల్పాద్దర్శనాత్స్పర్శాత్పూర్వేషామభవన్ప్రజాః॥ తపోవిశేషైస్సిద్ధానాంతదాత్యంతతపస్వినామ్॥ ౨౯॥ మైత్రేయః॥అంగుష్ఠాద్దక్షిణాద్దక్షఃపూర్వంజాతశ్శ్రుతోమయా। కథంప్రాచేతసోభూయస్ససంభూతోమహామునే॥ ౩౦॥ ఏషమేసంశయోబ్రహ్మన్ సుమహాన్ హృదివర్తతే । యద్దౌహిత్రశ్చసోమస్య పునశ్శ్వశురతాంగతః॥ ౩౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఉత్పత్తిశ్చనిరోధశ్చనిత్యోభూతేషుసత్తమ। ఋషయోత్రనముహ్యంతియేచాన్యేదివ్యచక్షుషః॥ ౩౨॥ యుగేయుగేభవంత్యేతేదక్షాద్యామునిసత్తమ । పునశ్చైవనిరుధ్యంతే

౨౧॥ ౨౨॥ దశభ్యఇతి॥ యఃపూర్వంబ్రహ్మణఃపుత్రోఽభవత్సదక్షోమారిషాయాంజజ్ఞే॥ ౨౩॥ సఇతి॥ సృష్ట్యర్థంప్రాజాపత్యసృష్టివృద్ధ్యర్థం-ఆత్మనఃప్రజాసృష్ట్యర్థంసంతానార్థం॥ ౨౪॥అవరానితి॥అవరాన్నీచానవరాన్ శ్రేష్ఠాన్-అచరాంశ్చచరాంశ్చైవేతివాపాఠః॥ ౨౫॥ సఇతిపశ్చాత్ హర్యశ్వాదిపుత్రనాశానంతరంస్త్రియఃకన్యాసృష్టిమసృజత్॥ ౨౬॥ తాసాంమధ్యేపంచాశత్కన్యానాంవివాహాన్ వంశాంశ్చప్రదర్శనార్థముపక్షిపతి- దదావిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ దదావితి॥ కాలస్యనయనేపరివర్తనేయుక్తాఃనియుక్తాఃకృత్తికాద్యాః-తదుక్తం॥ శ్లో॥కృత్తికాదీనినక్షత్రాణీందోఃపత్న్యస్తుభారతేతి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ తతఇతి॥ తతఃప్రభృతితతోదక్షాత్ప్రభృతి - దక్షాత్పూర్వేషాంసంకల్పాదిమాత్రాత్ప్రజాఅభవన్ - యద్యపిప్రాచేతసాద్దక్షాత్పూర్వమపిమైథునసృష్టిరస్త్యేవ - తథాపిబాహుళ్యాత్ప్రామేణైతదుచ్యతఇత్యవిరోధః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ఏషఇతి॥ సోమదుహితుర్మారిషాయాః పుత్రత్వాత్సోమస్యదౌహిత్రః పునశ్చసప్తవింశతికన్యాఇందవేదదావిత్యుక్తేశ్శ్వశురతాంచగతఇతి-అతఏషోన్యస్సంశయఇత్యర్థః - యద్దౌహిత్రస్యేతిపాఠేదక్షకన్యాయామనసూయాయామత్రేస్సోమస్యోత్పత్తేర్దక్షస్యదౌహిత్రస్సోమస్తస్యదక్షశ్శ్వశురతాంపునర్గతః కథమితి॥ ౩౧॥ ఉత్పత్తిరితి॥ నిత్యఃప్రవాహరూపేణావిచ్ఛిన్నః॥ ౩౨॥ యుగేయుగఇతి॥ భవంతిసుప్తప్రబుద్ధవదుద్భవంతి- నిరుధ్యంతేసుప్తవల్లీయంతఇత్యర్థః - యుగేయుగఇతి- యుజ్యంతేస్మిన్గ్రహాఏకస్థానంయాస్యంతీతియుగం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ద్వ్యావృత్తిః - తస్యకదాచిజ్జన్మవత్త్వాత్ ॥ ౫౭॥ ఏవముక్తస్యబ్రహ్మగుణజాతస్యఅనుక్తస్యచసౌలభ్యాదేఃఅర్చావతారేపౌష్కల్యంసూచయన్ శపథంకరోతి ॥ బ్రహ్మాక్షరమితి॥ అసావితిపురుషోత్తమాఖ్యాద్రౌ పురస్థితంపురుషోత్తమమజంభగవంతమంగుళ్యానిర్దిశ్యాహ ॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ఇయంచేతి॥ ఏతస్యాఃకథనేమమకార్యగౌరవంయత్న గౌరవం-వఃసుపుత్రత్వాదిఫలదం- కార్యంగౌరవమితిపాఠేయుష్మాభిగౌరవంకర్తవ్యమితి॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ భగవన్నితి॥ విఫలావైఫల్యమపుత్రత్వాద్॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ వంశానామితి॥ సూతిఃసంతానః॥ ౬౯॥ ౭౦॥

బ్రహ్మాక్షరంనిత్యమజంసవిష్ణు రపక్షయాద్యై రఖిలైరసంగి ॥ ౫౭॥ బ్రహ్మాక్షరమజంనిత్యం యదా సౌపురుషోత్తమః । తదారాగాదయోదోషాఃప్రయాంతుప్రశమంమమ ॥ ౫౮॥ సోమః॥ ఏతద్బ్రహ్మపరాఖ్యాంవై సంస్తవంపరమంజపన్ । అవాప పరమాంసిద్ధిం ససమారాధ్య కేశవమ్ ॥ ౫౯॥ (ఇమంస్తవంయఃపఠతిశ్రుణుయాద్వాపినిత్యశః । సకామదోషైరఖిలైర్ముక్తఃప్రాప్నోతివాంఛితమ్॥) ఇయంచమారిషాపూర్వమాసీద్యాతాంబ్రవీమివః।కార్యగౌరవమేతస్యాఃకథనేఫలదాయివః॥ ౬౦॥ అపుత్రా ప్రాగియంవిష్ణుం మృతేభర్తరి సత్తమాః । భూపపత్నీ మహాభాగా తోషయామాసభక్తితః ॥ ౬౧॥ తయాచారాధితోవిష్ణుః ప్రాహప్రత్యక్షతాంగతః । వరంవృణీష్వేతిశుభాంసాచప్రాహాత్మవాంఛితమ్ ॥ ౬౨॥ భగవన్ బాలవైధవ్యాద్వృథాజన్మామహీదృశీ । మందభాగ్యాసముద్భూతా విఫలాచ జగత్పతే ॥ ౬౩॥ భవంతుపతయశ్శ్లాఘ్యా మమజన్మనిజన్మని । త్వత్ప్రసాదాత్తథాపుత్రః ప్రజాపతిసమోస్తుమే ॥ ౬౪॥ రూపసంపత్సమాయుక్తా సర్వస్యప్రియదర్శనా। అయోనిజాచజాయేయం త్వత్ప్రసాదాదధోక్షజ ॥ ౬౫॥ సోమః ॥ తయైవముక్తోదేవేశో హృషీకేశఉవాచతామ్ । ప్రణామనమ్రాముత్థాప్య వరదస్సముపస్థితః ॥ ౬౬॥ దేవః॥ భవిష్యంతిమహావీర్యాఅన్యస్మిన్నేవజన్మని । ప్రఖ్యాతోదారకర్మాణోభవత్యాఃపతయోదశ ॥ ౬౭॥ పుత్రంచసుమహాత్మానమతివీర్యపరాక్రమమ్। ప్రజాపతిగుణైర్యుక్తంత్వమేవాప్స్యసిశోభనే॥ ౬౮॥ వంశానాంతస్యకర్తృత్వంజగత్యస్మిన్ భవిష్యతి।త్రైలోక్యమఖిలాసూతిస్తస్యచాపూరయిష్యతి॥ ౬౯॥ త్వంచాప్యయోనిజాసాధ్వీరూపౌదార్యగుణాన్వితా । మనఃప్రీతికరీనౄణాంమత్ప్రసాదాద్భవిష్యసి॥ ౭౦॥

మాయయాసర్వాత్మతయాసవివర్తతే- అతోనాయంవిరోధఇతిభావః॥ ౫౭॥ ఉక్తంతత్త్వమనుస్మరన్ దోషోపశమంప్రార్థయతే॥ బ్రహ్మాక్షరమితి॥ యదానిర్వికారంబ్రహ్మైవాసౌపురుషోత్తమః- తదాతదనుస్మరణేనతత్ప్రసాదాత్తత్స్వరూపావిర్భావాచ్చ - మమరాగాదయఃరాగఆదిఃకారణంయేషాంక్రియాలోపయోగభంగాదిదోషాణాంతే- సర్వదోషాఃప్రశమంప్రకర్షేణశమంప్రయాంతు॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ఇదానీమస్యాబహుపతిత్వంభగవత్ప్రసాదీకృతమితి- నాస్యాయుష్మాకంవాకశ్చిద్దోషఇతివక్తుమాహ॥ ఇయంచేత్యాదినా॥ ఇయంచేతి॥ కార్యగౌరవంసత్పుత్రలాభాఖ్యం- ఏతస్యాఃకథనేసతి- వోయుష్మాకంఫలదాయివంశవిస్తారాఖ్యఫలంభవిష్యతీత్యర్థః॥ ౬౦॥ అపుత్రేతి॥ ప్రాక్ ప్రథమజన్మనిభూపస్యపత్నీయం- తస్మిన్ భవేభర్తరిమృతేసతి- విష్ణుంతోషయామాసేత్యన్వయః॥ ౬౧॥ ౬౨॥ భగవన్నితి॥ వృథైవజన్మయస్యాస్సావృథాజన్మా- విఫలాఅపుత్రా॥ ౬౩॥ భవంత్వితి॥ శ్లాఘ్యాఃప్రఖ్యాతకర్మాణః॥ ౬౪॥ రూపేతి॥ రూపేణసంపదాచసమాయుక్తా॥ ౬౫॥ తయేతి॥ ప్రణామేననమ్రాం- జన్మభేదేనతయాబహుపతిప్రార్థనేకృతేపి- స్వభక్తానాంపునఃపునర్జన్మాసహమానోవిష్ణురేకస్మిన్నేవజన్మనితంవరందదౌ ॥ ౬౬॥ తదాహదేవః॥ భవిష్యంతీతి॥ అన్యస్మిన్ననంతరఏవజన్మని ॥ ౬౭॥ ౬౮॥ వంశానామితి॥ సూతిస్సంతతిః ॥ ౬౯॥ త్వంచేతి॥ సాధ్వీపతివ్రతా॥ ౭౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ తానితి॥ శ్లో॥ శబలాశ్వేషు నష్టేషు దక్షః క్రుద్ధోఽశపద్ద్విజం। నారదం నాశమేహీతి గర్భవాసం వసే
ఇతి చ॥ తతోఽదక్షస్సుతాం ప్రాదాత్ప్రియాం వై పరమేష్ఠినే। తస్మాత్స నారదో జజ్ఞే భూయశ్శాపభయాదృషిరితి॥ ౧౦౧॥
౧౦౨॥ దదావితి॥ దాక్షాయణీనాం సంజ్ఞా వంశా విస్తరేణ వక్తుం దదావిత్యనువాదః - సప్తవింశతీతి సులుక్ ॥ ౧౦౩॥
౧౦౪ ॥ అరుంధతీతి॥ ఏతా అరుంధత్యాదయః ప్రాచేతసస్య దక్షస్య సుతా దశ ధర్మపత్న్యః - పూర్వోక్తాః శ్రద్ధా
ద్యాస్త్రయోదశ తు స్వాయంభువస్య దక్షస్యేత్యవిరోధః ॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ లంబాయా ఇతి॥ నాగవీథిః దేవయానో
త్తరవీథిః ॥ ౧౦౭ ॥ ౧౦౮ ॥ ఏషాం ధర్మపుత్రాణాం మధ్యే వసుపుత్రా ఆపాదయోఽష్టౌ త్రయస్త్రింశద్దేవాంతః
పాతిత్వేన ప్రసిద్ధా ఇత్యాహ ॥ యేత్వితి॥ అనేకవసుప్రాణాః అనేకం వసు ఘనం రశ్మిర్వా ప్రాణో బలం యేషాం తే-

అన్యోన్యమూచుస్తే సర్వే సత్యమాహ మహామునిః । భ్రాతౄణాం పదవీ చైవ గంతవ్యా నాత్ర సం
శయః॥ ౯౮॥ జ్ఞాత్వా ప్రమాణం పృథ్వ్యాశ్చ ప్రజాస్స్రక్ష్యామహే తతః। తేఽపి తేనైవ మార్గేణ ప్రయా
తాస్సర్వతోదిశమ్॥ అద్యాపి న నివర్తంతే సముద్రేభ్య ఇవాపగాః॥ ౯౯॥ తతః ప్రభృతి వై భ్రాతా భ్రాతు
రన్వేషణే ద్విజ । ప్రయాతో నశ్యతి తథా తన్న కార్యం విజానతా ॥ ౧౦౦॥ తాంశ్చాపి నష్టాన్విజ్ఞాయ
పుత్రాన్దక్షః ప్రజాపతిః । క్రోధం చక్రే మహాభాగో నారదం తం శశాప చ ॥ ౧౦౧॥ సర్గకామ
స్తతో విద్వాన్స మైత్రేయ ప్రజాపతిః । షష్టిం దక్షోఽసృజత్కన్యా వైరణ్యామితి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౧౦౨॥
దదౌ స దశ ధర్మాయ కశ్యపాయ త్రయోదశ । సప్తవింశతి సోమాయ చతస్రోఽరిష్టనేమినే॥ ౧౦౩॥
ద్వే చైవ బహుపుత్రాయ ద్వే చైవాంగిరసే తథా । ద్వే కృశాశ్వాయ విదుషే తాసాం నామాని మే
శృణు॥ ౧౦౪॥ అరుంధతీ వసుర్జామీ లంబా భానుర్మరుద్వతీ। సంకల్పా చ ముహూర్తా చ సాధ్యా
విశ్వా చ భామినీ॥ ధర్మపత్న్యో దశ త్వేతాస్తాస్వపత్యాని మే శృణు॥ విశ్వేదేవాస్తు విశ్వాయాః సాధ్యా
సాధ్యాన్వ్యజాయత। మరుద్వత్యాం మరుత్వంతో వసోస్తు వసవస్స్మృతాః॥ ౧౦౫॥ ముహూర్తా
స్తు ముహూర్తాయాం జాతా భానోస్తు భానవః ॥ ౧౦౬॥ లంబాయాస్తు సుతో ఘోషో నాగవీథిస్తు జా
మిజః ॥ ౧౦౭॥ పృథివీవిషయం సర్వమరుంధత్యామజాయత । సంకల్పాయాంతు సర్వాత్మా జజ్ఞే సం
కల్ప ఏవ చ ॥ ౧౦౮॥ యేత్వనేకవసుప్రాణా దేవా జ్యోతిః పురోగమాః । వసవోఽష్టౌ సమాఖ్యాతా

అన్యోన్యమితి ॥ అన్యోన్యమూచుః - భ్రాతౄణాం జ్యేష్ఠానాం గురూణాం పదవీ మోక్షమార్గః ॥ ౯౮ ॥ జ్ఞాత్వేతి
పృథివ్యాః ప్రమాణం లింగశరీరావసానం జ్ఞాత్వా - తతః పశ్చాత్పిత్రాజ్ఞప్తా అనేన లోకసంగ్రహార్థం ప్రజాస్స్రక్ష్యా
మహ ఇతి వాస్తవార్థః - కథారూపార్థస్స్పష్ట ఏవ ॥ ౯౯॥ తదభిప్రాయేణాహ॥ తతః ప్రభృతీతి॥ నశ్యత్యదర్శ
నం యాతి ॥ ౧౦౦॥ తానితి॥ నారదశాపశ్చ భాగవతోక్తః ॥ శ్లో॥ తస్మాల్లోకేషు తే మూఢ న భవేద్భ్రమతః పద
మితి ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨॥ ఇదానీముక్తానువాదపూర్వకం సర్వాసాం దక్షకన్యానాం వంశాన్వక్తుమాహ - దదావిత్యా
దినా॥ దదావితి॥ సప్తవింశతీతి ద్వితీయాలోప ఆర్షః - పూర్వోక్తాశ్శ్రద్ధాద్యాస్త్రయోదశ॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ అరుం
ధతీతి ॥ ధర్మపత్న్యః ధర్మస్య పత్న్యః స్వాయంభువస్య దక్షస్య కన్యాః ఏతాః కన్యాస్త్వరుంధత్యా సహ ప్రాచేత
సస్య దక్షస్యేత్యవిరోధః ॥ ౧౦౫॥ ముహూర్తా ఇతి॥ ముహూర్తాః - ముహూర్తాభిమానినో దేవాః॥ ౧౦౬॥
లంబాయా ఇతి ॥ ఘోషస్తదభిమానీ దేవః - నాగవీథిః దేవయానోత్తరవీథ్యభిమానినీ దేవతా ॥ ౧౦౭॥ పృథివీతి॥
పృథివ్యేవ విషయం స్థానం యస్య చరాచరస్య ప్రాణిజాతస్య తత్సర్వం - సర్వాత్మా సర్వవస్తువిషయః ॥ ౧౦౮॥
వసూనామష్టానాం నామపూర్వకం వంశాన్వక్తుమాహ - యేత్విత్యాదినా విశ్వరూపో మహాతపా ఇత్యంతేన॥
యేత్వితి॥ అనేకం నానావిధం వసు తేజస్తదేవ ప్రాణో బలం యేషాం తే - అనేకవసుప్రాణా ఇతి వసూనాం నామ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

వాసిష్ఠ్యాది ప్రజేశ్వరాన్తర్గతత్వాచ్చ ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ ౮౬ ॥ ౮౭ ॥ ౮౮ ॥ ౮౯ ॥ ౯౦ ॥ ౯౧ ॥ ౯౨ ॥ ౯౩ ॥ ఊర్ధ్వమితి ॥ యథాప్రతిహతాగతిరిత్యత్ర అప్రతిహతేతి పదచ్ఛేదః ॥ ౯౪ ॥ ౯౫ ॥ ౯౬ ॥ ౯౭ ॥

విద్వాంస్తత్ర న ముహ్యతి॥ ౮౩॥ కానిష్ఠ్యం జైష్ఠ్యమప్యేషాం పూర్వం నాభూద్ద్విజోత్తమ। తప ఏవ గరీయోఽభూత్ప్రభావశ్చైవ కారణమ్ ॥ ౮౪॥ మైత్రేయః॥ దేవానాం దానవానాంచ గన్ధర్వోరగరక్షసామ్। ఉత్పత్తిం విస్తరేణేహ మమ బ్రహ్మన్ప్రకీర్తయ ॥ ౮౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ప్రజాస్సృజేతి వ్యాదిష్టః పూర్వం దక్షస్స్వయమ్భువా। యథా ససర్జ భూతాని తథా శృణు మహామతే॥ ౮౬॥ మనసా త్వేవ భూతాని పూర్వం దక్షోఽసృజత్తదా। దేవానృషీన్ సగన్ధర్వానసురాన్పన్నగాంస్తథా॥ ౮౭॥ యదాస్య సృజ్యమానస్య న వ్యవర్ధన్త తాః ప్రజాః। తతస్సఞ్చిన్త్య స మునిస్సృష్టిహేతోః ప్రజాపతిః॥ ౮౮॥ మైథునేనైవ ధర్మేణ సిసృక్షుర్వివిధాః ప్రజాః। అసిక్నీముపయేమే స వీరణస్య ప్రజాపతేః॥ సుతాం సుతపసా యుక్తాం మహతీం లోకధారిణీమ్॥ ౮౯॥ అథ పుత్రసహస్రాణి వైరణ్యాం పఞ్చ వీర్యవాన్। అసిక్న్యాం జనయామాస సర్గహేతోః ప్రజాపతిః॥ ౯౦॥ తాన్దృష్ట్వా నారదో విప్ర సంవివర్ధయిషూన్ప్రజాః। సఙ్గమ్య ప్రియసంవాదో దేవర్షిరిదమబ్రవీత్ ॥ ౯౧॥ హే హర్యశ్వా మహావీర్యాః ప్రజా యూయం కరిష్యథ। ఈదృశో లక్ష్యతే యత్నో భవతాం శ్రూయతామిదమ్॥ ౯౨॥ బాలిశా బత యూయం వై నాస్యా జానీథ వై భువః। అన్తరూర్ధ్వమధశ్చైవ కథం స్రక్ష్యథ వై ప్రజాః॥ ౯౩॥ ఊర్ధ్వం తిర్యగధశ్చైవ యథాప్రతిహతా గతిః। తథా కస్మాద్భువో నాన్తం సర్వే ద్రక్ష్యథ బాలిశాః॥ ౯౪॥ తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రయాతాస్సర్వతో దిశమ్ । అద్యాపి న నివర్తన్తే సముద్రేభ్య ఇవాపగాః ॥ ౯౫॥ హర్యశ్వేష్వథ నష్టేషు దక్షః ప్రాచేతసః పునః । వైరిణ్యామథ పుత్రాణాం సహస్రమసృజత్ప్రభుః॥ ౯౬॥ వివర్ధయిషవస్తే తు శబలాశ్వాః ప్రజాః పునః । పూర్వోక్తం వచనం బ్రహ్మన్నారదేన ప్రచోదితాః॥ ౯౭॥

అత్ర కల్పమన్వన్తరాదిః కాలః ॥ ౮౩॥ స్వాయమ్భువమన్వన్తరే జాతస్య దక్షస్య పునశ్చాక్షుషమన్వన్తరే ప్రచేతోభ్యో జన్మ ప్రసిద్ధేః- న చాత్యన్తకనిష్ఠస్య శ్వశురత్వే పూజ్యపూజావ్యతిక్రమ ఆశఙ్కనీయ ఇత్యాహ ॥ కానిష్ఠ్యమితి॥ గరీయో గురుతరం తపశ్చ ప్రభావశ్చ జ్యైష్ఠ్యకారణమభూత్ - న తు వయోమాత్రమిత్యర్థః ॥ ౮౪॥ దక్షసృష్టిం విస్తరేణ జిజ్ఞాసుః పృచ్ఛతి॥ దేవానామితి॥ ఇహాస్మిన్ప్రాచేతసే దక్షే యా దేవాదీనాముత్పత్తిః తాం విస్తరేణ ప్రకీర్తయేత్యర్థః॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ తానితి॥ ప్రజాస్సమ్యగ్వివర్ధయితుమిచ్ఛతస్తాన్దృష్ట్వాభిసఙ్గమ్యాబ్రవీత్ ॥ ౯౧॥ ౯౨॥ బాలిశా ఇతి ॥ బాలిశా బతేత్యాదేరయం వాస్తవార్థః - బతేతి ఖేదే - తేషాం తత్త్వవిమర్శనం వినా ప్రజాసృష్ట్యాదిక్లేశప్రాప్తేః - అహో యూయం బాలిశా అజ్ఞాః - యతోఽస్యా భువస్సంసారాఙ్కురప్రసవక్షేత్రస్య లిఙ్గశరీరస్య యః ఉపక్రమ ఊర్ధ్వమవసానం అన్తర్మధ్యంచ న జానీథ - అతో మోక్షమార్గమజ్ఞాత్వా కథం ప్రజాస్స్రక్ష్యథ - వ్యర్థసంసారాపాదకం ప్రజాసర్గం కిమితి కరిష్యథ ॥ ౯౩॥ యూయం చ విశుద్ధబుద్ధిత్వాత్తత్త్వజ్ఞానాధికారిణ ఏవేత్యాహ ॥ ఊర్ధ్వమితి ॥ ఊర్ధ్వం తిర్యగధశ్చ సర్వతత్త్వవిచారే యథేదానీం నృజన్మని యుష్మాకం గతిః బుద్ధిరప్రతిహతా వర్తతే - తథా కస్మాద్భువో లిఙ్గశరీరస్యాన్తం న ద్రక్ష్యథ - లిఙ్గభాగపర్యన్తే తత్త్వజ్ఞానే కిమితి యత్నం న కరిష్యథేత్యర్థః - తదుక్తం షష్ఠస్కన్ధే- నారదోక్తవివరణే ॥ శ్లో॥ బుభుక్షేత్రం జీవసంజ్ఞం యదనాదినిబన్ధనం। అదృష్ట్వా తస్య నిర్వాణం కిమసత్కర్మభిర్భవేదిత్యాది॥ ౯౪॥ తే త్వితి॥ సర్వతో దిశం ప్రయాతాస్తత్త్వజ్ఞతయా సర్వాసు దిక్షు స్వైరం వ్యచరన్ తపశ్చ ముక్త్వా - నాద్యాపి నివర్తన్తే॥ ౯౫॥ హర్యశ్వేష్వితి॥ నష్టేషు అత్ర క్వాపి గతేషు ॥ ౯౬॥ వివర్ధయిషవ ఇతి॥ పూర్వోక్తం బాలిశేత్యాదివచనం ప్రచోదితాః ప్రేరితాస్సన్తః ॥ ౯౭॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అదితిరితి॥ అదిత్యాదయః కాశ్యపస్త్రియః - సురసాఖషేతి చ పాఠః॥ ౧౨౫॥ పూర్వేతి॥ పూర్వేతి॥ పూర్వమన్వంతరేఽతీతే స్వారోచిషమన్వంతరే - యే తుషితా నామ దేవా ఆసన్ తే వైవస్వతే సప్తమే మన్వంతరే॥ ౧౨౬॥ ఉపస్థిత ఇతి॥ ఉపస్థితే ఆసన్నే - చాక్షుషస్య షష్ఠస్య మనోరంతరే పరస్పరం సమాగమ్య సమవాయీకృతా అన్యోన్యమూచురితి పూర్వేణాన్వయః॥ ౧౨౭॥ కథమూచురిత్యత్రాహ॥ ఆగచ్ఛతేతి॥ మన్వంతరే సప్తమే అదితిం సంప్రవిశ్య ప్రసూయామః తన్నః శ్రేయ ఇతి॥ ౧౨౮॥ ఏతన్నిగమయతి॥ ఏవముక్త్వేతి॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ ౧౩౧॥ ౧౩౨॥ భగవతః ప్రతిమన్వంతరం ప్రతియుగం చావతారం తృతీయాంశే వక్ష్యతి - అదితివంశాదనంతరం ప్రాప్తమపి దిత్యాదివంశం ప్రహ్లాదచరితాదివిస్తరవివక్షయా అంత్యే వక్ష్యన్ మధ్యే స్వల్పత్వాత్ శిష్టదక్షకన్యావంశమాహ - యాస్సప్తవింశతిరితి॥ ౧౩౩॥ ౧౩౪॥ బహుపుత్రస్యేతి॥

అదితిర్దితిర్దనుశ్చైవ హ్యరిష్టా సురసా ఖసా। సురభిర్వినతా చైవ తామ్రా క్రోధవశా ఇలా॥ కద్రూర్మునిశ్చ ధర్మజ్ఞ తదపత్యాని మే శృణు॥ ౧౨౫॥ పూర్వమన్వంతరే శ్రేష్ఠా ద్వాదశాసన్ సురోత్తమాః। తుషితా నామ తేఽన్యోన్యమూచుర్వైవస్వతేఽంతరే॥ ౧౨౬॥ ఉపస్థితేఽతియశసశ్చాక్షుషస్యాంతరే మనోః। సమవాయీకృతాస్సర్వే సమాగమ్య పరస్పరమ్॥ ౧౨౭॥ ఆగచ్ఛత ద్రుతం దేవా అదితిం సంప్రవిశ్య వై। మన్వంతరే ప్రసూయామస్తన్నః శ్రేయో భవేదితి॥ ౧౨౮॥ ఏవముక్త్వా తు తే సర్వే చాక్షుషస్యాంతరే మనోః। మారీచాత్ కాశ్యపాజ్జాతాస్తేఽదిత్యా దక్షకన్యయా॥ ౧౨౯॥ తత్ర విష్ణుశ్చ శక్రశ్చ జజ్ఞాతే పునరేవ హి। అర్యమా చైవ ధాతా చ త్వష్టా పూషా తథైవ చ॥ ౧౩౦॥ వివస్వాన్ సవితా చైవ మిత్రో వరుణ ఏవ చ। అంశుర్భగశ్చాతితేజా ఆదిత్యా ద్వాదశ స్మృతాః॥ ౧౩౧॥ చాక్షుషస్యాంతరే పూర్వమాసన్ యే తుషితాస్సురాః। వైవస్వతేఽంతరే తే వై ఆదిత్యా ద్వాదశ స్మృతాః॥ ౧౩౨॥ యాస్సప్తవింశతిః ప్రోక్తాః సోమపత్న్యోఽథ సువ్రతాః। తాసామపత్యాన్యభవన్ దీప్తిమంత్యతితేజసామ్॥ ౧౩౩॥ అరిష్టనేమిపత్నీనామపత్యానీహ షోడశ॥ ౧౩౪॥ బహుపుత్రస్య విదుషః

తదేవం ధర్మభార్యాణాం వంశా ఉక్తాః - ఇదానీం కాశ్యపాయ త్రయోదశేత్యుక్తానాం నామాని చ వంశాన్ వక్తుమాహ - అదితిరిత్యాదినా॥ ౧౨౫॥ తత్ర తుషితా ఏవాదితేః పుత్రా జాతా ఇతి కథాపూర్వకమాహ॥ పూర్వేతి॥ పూర్వమన్వంతరే చాక్షుషే - తుషితా నామ దేవా ఆసన్॥ ౧౨౬॥ ఉపస్థిత ఇతి॥ తే చాక్షుషస్య మనోరంతరే వర్తమానే - వైవస్వతమన్వంతరే భావిని సతి - పరస్పరం సమాగమ్యాన్యోన్యపార్శ్వం గత్వా సమవాయీకృతా మిళితాస్సంతోఽన్యోన్యమూచురితి ద్వయోరన్వయః - అతియశసః ప్రఖ్యాతకీర్తయః॥ ౧౨౭॥ కిమూచుస్తత్రాహ॥ ఆగచ్ఛతేతి॥ మన్వంతరే ప్రసూయామః ప్రసూయేమహి - కిమర్థమిత్యాహ - తదితి॥ తతో నః శ్రేయో భవేద్భద్రం భవిష్యతీతి॥ ౧౨౮॥ ఏవమితి॥ చాక్షుషస్య మనోరంతర ఏవముక్త్వా వైవస్వతమన్వంతరే అదిత్యా నిమిత్తభూతయా - కాశ్యపాజ్జాతా ఇత్యర్థః॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ ౧౩౧॥ ఏకోదరత్వాద్ద్వాదశాదిత్యా ఇత్యుపసంహరన్నాహ॥ చాక్షుషస్యేతి॥ ౧౩౨॥ ఏవం తావదష్టౌ వసవ ఏకాదశ రుద్రా ద్వాదశాదిత్యా ఇత్యాదిశ్రుతిక్రమేణ రుద్రానంతరమాదిత్యాదీనాముపస్థానాత్ - అదిత్యా వంశ ఉక్తః - ఇదానీమదితిర్దితిరితి కాశ్యపభార్యోద్దేశానుసారేణ దిత్యాదివంశక్రమం ప్రాప్తక్రమమపి - ప్రహ్లాదచరితాది బహువిస్తరత్వేన పశ్చాద్వక్ష్యన్నాదౌ తావదల్పత్వాదన్యాసాం దక్షకన్యానాం వంశానాహ - యాస్సప్తవింశతిః ప్రోక్తా ఇత్యాదిసార్ధైః పంచభిః॥ యా ఇతి॥ తాసామతితేజసాం దీప్తిమంత్యపత్యాన్యాసన్ దీప్తాన్యమితతేజస ఇతి పాఠాంతరే అమితతేజసః సోమాద్దీప్తాన్యాసన్నిత్యర్థః॥ ౧౩౩॥ చతస్రోఽరిష్టనేమిన ఇత్యుక్తానాం వంశమాహ॥ అరిష్టనేమీతి॥ ౧౩౪॥ ద్వావేవ బహుపుత్రా యేత్యుక్తయోర్వంశమాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

జ్యోతిఃపురోగమాః అగ్నిముఖ్యాః వసూనామస్మి పావక ఇతి స్మృతేః ॥ ౧౦౯ ॥ ౧౧౦ ॥ ౧౧౧ ॥ సోమస్యేతి ॥ యేన వర్చసా జనో వర్చస్వీ జాయతే స వర్చోఽధిదైవతం ॥ ౧౧౨ ॥ ధర్మస్యేతి ॥ మనోహరాయాః ధర్మాదితి శేషః ॥ ౧౧౩ ॥ ౧౧౪ ॥ అగ్నిపుత్ర ఇతి ॥ అగ్నిపుత్రః పూర్వమగ్నేః పుత్రః - యద్వా తస్య కుమారస్య ఇంద్రాహత పృష్ఠదేశాజ్జాతో నైగమేషః - శాఖవిశాఖాస్కందసృష్టౌ ॥ ౧౧౫ ॥ ౧౧౬ ॥ ౧౧౭ ॥ బృహస్పతేరితి ॥ అసక్తా విరక్తా ॥ ౧౧౮ ॥ విశ్వకర్మేతి ॥ తస్యాం విశ్వకర్మా ॥ ౧౧౯ ॥ ౧౨౦ ॥ అజైకపాదితి ॥ అజైకపాదాదిరుద్రచతుష్కం చ తస్యాం ప్రభాసభార్యాయామేవ జజ్ఞే విశ్వరూపాంతోఽత్ర వసుసంతానః ॥ ౧౨౧ ॥ ఏవం రుద్రప్రసంగాత్ ప్రాగుక్తాన్ బ్రహ్మపుత్రాన్నీలలోహితాంశాన్ రుద్రాన్ హరాదినామభిర్నిర్దిశతి ॥ హరశ్చేతి ॥ అథవా ప్రభాసభార్యాసూనవస్త్రయో రుద్రాః - త్వష్టృసూనవోఽష్టౌ తదన్వయే పరిశిష్టా రుద్రా ఇతి ॥ ౧౨౨ ॥ ౧౨౩ ॥ శతం త్వితి ॥ శతం త్వేవమితి చ పాఠః - ఏవం రుద్రాణాం శతం సమామ్నాతం - ఇదం శతమీశ్వరసృష్టమితి కేచిత్ - అత్ర శతశబ్దోఽనంతవచనః ॥ ౧౨౪ ॥

స్తేషాం వక్ష్యామి విస్తరమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ ఆపో ధ్రువశ్చ సోమశ్చ ధర్మశ్చైవానిలోఽనలః । ప్రత్యూషశ్చ ప్రభాస
శ్చ వసవో నామభిస్స్మృతాః ॥ ౧౧౦ ॥ ఆపస్య పుత్రో వై స్తభ్యశ్శ్రమశ్శాంతో ధునిస్తథా । ధ్రువస్య పుత్రో
భగవాన్ కాలో లోకప్రకాలనః ॥ ౧౧౧ ॥ సోమస్య భగవాన్వర్చా వర్చస్వీ యేన జాయతే ॥ ౧౧౨ ॥ ధర్మ
స్య పుత్రో ద్రవిణో హుతహవ్యవహస్తథా । మనోహరాయాశ్శిశిరః ప్రాణోఽథ రమణస్తథా ॥ ౧౧౩ ॥
అనిలస్య శివా భార్యా తస్యాః పుత్రః పురోజవః । అవిజ్ఞాతగతిశ్చైవ ద్వౌ పుత్రావనిలస్య తు ॥ ౧౧౪ ॥
అగ్నిపుత్రః కుమారస్తు శరస్తంబే వ్యజాయత । తస్య శాఖో విశాఖశ్చ నైగమేషశ్చ పృష్ఠజాః ॥ ౧౧౫ ॥
అపత్యం కృత్తికానాంతు కార్తికేయ ఇతి స్మృతః ॥ ౧౧౬ ॥ ప్రత్యూషస్య విదుః పుత్రమృషిం నామ్నా తు
దేవలమ్ । ద్వౌ పుత్రౌ దేవలస్యాపి క్షమావంతౌ మనీషిణౌ ॥ ౧౧౭ ॥ బృహస్పతేస్తు భగినీ వరస్త్రీ బ్ర
హ్మచారిణీ । యోగసిద్ధా జగత్కృత్స్నమసక్తా విచరత్యుత ॥ ప్రభాసస్య తు భార్యా సా వసూనామష్ట
మస్య హ ॥ ౧౧౮ ॥ విశ్వకర్మా మహాభాగస్తస్యాం జజ్ఞే ప్రజాపతిః । కర్తా శిల్పసహస్రాణాం త్రిదశా
నాంచ వర్ధకిః ॥ ౧౧౯ ॥ భూషణానాంచ సర్వేషాం కర్తా శిల్పవతాం వరః । యస్సర్వేషాం విమానాని
దేవాదీనాంచ కార హ ॥ మనుష్యాశ్చోపజీవంతి యస్య శిల్పం మహాత్మనః ॥ ౧౨౦ ॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్య
స్త్వష్టా రుద్రశ్చ బుద్ధిమాన్ । త్వష్టుశ్చాప్యాత్మజః పుత్రో విశ్వరూపో మహాతపాః ॥ ౧౨౧ ॥ హరశ్చ
బహురూపశ్చ త్ర్యంబకశ్చాపరాజితః । వృషాకపిశ్చ శంభుశ్చ కపర్దీ రైవతస్తథా ॥ ౧౨౨ ॥ మృగవ్యాధ
శ్చ శర్వశ్చ కపాలీ చ మహామునే । ఏకాదశైతే కథితా రుద్రాస్త్రిభువనేశ్వరాః ॥ ౧౨౩ ॥ శతం త్వేకం స
మామ్నాతం రుద్రాణామమితౌజసామ్ । కాశ్యపస్య తు భార్యా యాస్తాసాం నామాని మే శృణు ॥ ౧౨౪ ॥

నిరుక్త్యర్థముక్తం - జ్యోతిఃపురోగమాః అగ్నిముఖాః ॥ స్మృ ॥ వసూనాం పావకశ్చాస్మీతి స్మృతేః ॥ ౧౦౯ ॥ ౧౧౦ ॥ ౧౧౧ ॥ ౧౧౨ ॥ ౧౧౩ ॥ ౧౧౪ ॥ అగ్నిపుత్ర ఇతి ॥ శరస్తంబే ముంజస్తంబే - తస్య పృష్ఠజాః అనుజాః - కుమారా గుహరూపాః - తదుక్తం సభాపర్వణి ॥ శ్లో ॥ తతోఽభవచ్చతుర్మూర్తిః క్షణేన భగవాన్గుహ ఇత్యాది ॥ ౧౧౫ ॥ అపత్యమితి ॥ కుమార ఏవ కార్తికేయ ఇతి స్మృతః ॥ ౧౧౬ ॥ ౧౧౭ ॥ బృహస్పతేరితి ॥ బృహస్పతేర్భగినీ ప్రభాసస్య భార్యా అసక్తా సంగవర్జితా ॥ ౧౧౮ ॥ విశ్వకర్మేతి ॥ తస్యాం విశ్వకర్మా జజ్ఞే ॥ ౧౧౯ ॥ ౧౨౦ ॥ అజైకపాదితి ॥ తస్యాం బృహస్పతేర్భగిన్యాం అజైకపాదాద్యాశ్చత్వారో జజ్ఞిరే ॥ ౧౨౧ ॥ త్వష్టురనుజస్య రుద్రస్యైకాదశవిభాగమాహ - హరశ్చేత్యాది ద్వాభ్యాం ॥ ౧౨౨ ॥ ౧౨౩ ॥ ఏషామేవైకాదశానాం ప్రత్యేకం శతం భేదానాహ ॥ శతం త్వితి ॥ రుద్రాణామేకం శతమామ్నాతం - యద్వా - ఏతద్విరూపాణాం రుద్రాణామానంత్యముచ్యతే - శతశబ్దస్యాపరిమితవాచకత్వాత్ అసంఖ్యాతాః ॥ శ్రు ॥ సహస్రాణి సహస్రశో యే రుద్రా అధిభూమ్యామితి శ్రుతేశ్చ ॥ ౧౨౪ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

విషాణేతి॥ పరిణామితాఃదంతైర్హంతుంప్రేరితాః॥౧౫౨॥౧౫౩॥ దైత్యేంద్రేతి॥ హాలాహలంవిషం॥ శ్లో॥ నదీహాలాహలానామతజ్జంహాలాహలంవిషమిత్యాయుర్వేదే॥౧౫౪।౧౫౫॥౧౫౬॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజచరణారవిందచంచరీకశ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- పంచదశోధ్యాయః. ※

కథిత ఇతి ॥ మానవానాం స్వాయంభువమను వంశ్యానాం - ఉత్తాన పాదాదీనాం - కారణమితి శాస్త్రతాత్పర్యార్థ ప్రశ్నోత్తరస్మారణం ॥ ౧॥ తాదృశః సాధుస్స్వ బంధుభిః కిన్నిమిత్తం జిఘాంసిత ఇతికౌతుకచ్ఛలేన విష్ణుభక్తచరితశుశ్రూషయాపృచ్ఛతి॥ యత్త్వైతదితి ॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥

విషాణభంగముద్యక్తామదహానించదిగ్గజాః। యస్యవక్షస్థలేప్రాప్తాదైత్యేంద్రపరిణామితాః॥౧౫౧॥
యస్యచోత్పాదితాకృత్యా దైత్యరాజపురోహితైః । బభూవనాంతాయపురా గోవిందాసక్తచేతసః॥ ౧౫౨॥ శంబరస్యచమాయానాంసహస్రమతిమాయినః। యస్మిన్ప్రయుక్తంచక్రేణకృష్ణస్యవితథీకృతమ్॥ ౧౫౩॥ దైత్యేంద్రసూదోపహృతంయశ్చహాలాహలంవిషమ్ జరయామాసమతిమానవికారమమత్సరీ॥ ౧౫౪॥ సమచేతాజగత్యస్మిన్యస్సర్వేష్వేవజంతుషు। యథాత్మనియథాపత్యేపరంమైత్రగుణాన్వితః॥ ౧౫౫॥ ధర్మాత్మాసత్యశౌచాదిగుణానామాకరఃపరః। ఉపమానమశేషాణాంసాధూనాంయస్సదాభవత్॥ ౧౫౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- పంచదశోధ్యాయః. ※

మైత్రేయః ॥ కథితోభవతావంశో మానవానాంమహామునే । కారణంచాస్యజగతో విష్ణురేవసనాతనః॥౧॥యత్త్వైతద్భగవానాహప్రహ్లాదందైత్యసత్తమమ్।దదాహనాగ్నిర్నాస్త్రైశ్చక్షుణ్ణస్తత్యాజజీవితమ్॥౨॥జగామవసుధాక్షోభంయత్రాబ్ధిసలిలస్థితే।బంధబద్ధేవిచలతివిక్షిప్తాంగైస్సమాహతా॥౩॥ శైలైరాక్రాంతదేహోపినమమారచయఃపురా।త్వయైవాతీవమాహాత్మ్యంకథితంయస్యధీమతః॥౪॥ తస్యప్రభావమతులంవిష్ణోర్భక్తిమతోమునే।శ్రోతుమిచ్ఛామితస్యైతచ్చరితంత్వమితౌజసః॥౫॥కింనిమిత్తమసౌశస్త్రైర్విక్షిప్తోదితిజైర్మునే। కిమర్థంచాపిసలిలేవిక్షిప్తోధర్మతత్పరః॥౬॥ ఆక్రాంతఃపర్వతైఃకస్మాత్కస్మాద్దష్టోమహోరగైః।క్షిప్తఃకిమద్రిశిఖరాత్కింవాపావకసంచయే॥౭॥ దిగ్దంతినాందంతభాగైస్సచకస్మాన్నిపీడితః। సంశోషకోనిలశ్చాస్యప్రయుక్తఃకింమహాసురైః॥ ౮॥ కృత్యాంచదైత్యగురవోయుయుజుస్తేతుకింమునే।శంబరశ్చాపిమాయానాంసహస్రంకింప్రయుక్తవాన్॥ ౯॥హాలాహలంవిషంఘోరందైత్యసూదైర్మహాత్మనః। కస్మాద్దత్తంవినాశాయయజ్జీర్ణంతేనధీమతా॥ ౧౦॥ ఏతత్సర్వంమహాభాగప్రహ్లాదస్యమహాత్మనః । చరితంశ్రోతుమిచ్ఛామి మహార్థస్యచసూచకమ్॥ ౧౧॥

విషాణేతి॥ దంతైఃప్రహర్తుంగజశిక్షాక్రమేణోద్యతాః ॥ ౧౫౧॥ ౧౫౨॥ ౧౫౩॥ దైత్యేంద్రేతి॥ యఃదైత్యేంద్రస్యసూదైస్సూపకారైరుపహృతందత్తం-హాలాహలంవిషం - నచేదమప్రసిద్ధం॥శ్లో॥ నదీహాలాహలానామహైమవత్యతిదారుణా। జాతాతత్తీరసంభూతవిషంహాలాహలంస్మృతమ్॥ అవికారంరోమాంచస్వేదవక్త్రశోషాదివికారశూన్యంయథాభవత్యేవం-జరయామాస॥ ౧౫౪। ౧౫౫॥ ౧౫౬॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే- పంచదశోధ్యాయః. ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

ఉక్తానువాదపూర్వకం ప్రహ్లాదచరితం పృచ్ఛతి మైత్రేయః ॥ కథితఇతి॥ మానవానాముత్తానపాదధ్రువాదీనాం॥౧॥యత్త్వితి॥దదాహయంనాగ్నిఃఅస్త్రైఃక్షుణ్ణఃప్రహతోపి॥౨॥జగామేతి॥యత్రయస్మిన్ప్రహ్లాదేబంధైర్బద్ధేపివిచలతీతి - తస్యవిక్షిప్తైరంగైస్సమాహతావసుధాక్షోభంజగామ - విక్షిప్తాంగస్సమాహితఇతిపాఠేతూత్తరేణాన్వయః- బంధబద్ధోవిచలతీతిపాఠేపృథగేతద్వాక్యం- శిష్టాఃప్రశ్నాఃస్పష్టార్థాః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చతస్రో విద్యుతః కపిలాతిరక్తపీతసితవర్ణాః॥ ౧౩౫॥ ప్రత్యంగిరసజా ఇతి॥ ప్రత్యంగిరసః ప్రత్యంగిరసాఖ్యా ఋచః యాం కల్పయంతీత్యాద్యాస్త్రింశన్మంత్రాః॥ ౧౩౬॥ భృశాశ్వస్యేతి॥ ప్రహరణాః శస్త్రదేవతాః॥ ౧౩౭॥ ఏత ఇతి॥ స్వచ్ఛందజాః స్వేచ్ఛయా జాతాః నిరోధశ్చోత్పత్తిశ్చ నిరోధోత్పత్తిః॥ ౧౩౮॥ యథేతి॥ యుగే యుగే ప్రతియుగం కల్పమన్వంతరాది॥ ౧౩౯॥ ౧౪౦॥ ౧౪౧॥ ౧౪౨॥ ౧౪౩॥ ౧౪౪॥ ౧౪౫॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥ ౧౪౮॥ ౪౧౯॥ ౧౫౦॥

శ్చతస్రో విద్యుతస్స్మృతాః॥ ౧౩౫॥ ప్రత్యంగిరసజాః శ్రేష్ఠా ఋచో బ్రహ్మర్షిసత్కృతాః॥ ౧౩౬॥ భృశాశ్వస్య తు దేవర్షే దేవప్రహరణాస్సుతాః॥ ౧౩౭॥ ఏతే యుగసహస్రాంతే జాయంతే పునరేవ హి। సర్వే దేవగణాస్తత్ర త్రయస్త్రింశత్స్వచ్ఛందజాః॥ తేషామపీహ సతతం నిరోధోత్పత్తిరుచ్యతే॥ ౧౩౮॥ యథా సూర్యస్య మైత్రేయ ఉదయాస్తమయావిహ। ఏవం దేవనికాయాస్తే సంభవంతి యుగే యుగే॥ ౧౩౯॥ దిత్యాః పుత్రద్వయం జజ్ఞే కాశ్యపాదితి నశ్శ్రుతమ్। హిరణ్యకశిపుశ్చైవ హిరణ్యాక్షశ్చ దుర్జయః॥ ౧౪౦॥ సింహికా చాభవత్కన్యా విప్రచిత్తేః పరిగ్రహః॥ ౧౪౧॥ హిరణ్యకశిపోః పుత్రాశ్చత్వారః ప్రథితౌజసః॥ అనుహ్లాదశ్చ హ్లాదశ్చ ప్రహ్లాదశ్చైవ ధర్మవాన్। సంహ్లాదశ్చ మహావీర్యా దైత్యవంశవివర్ధనాః॥ ౧౪౨॥ తేషాం మధ్యే మహాభాగ స్సర్వత్ర సమదృగ్వశీ। ప్రహ్లాదః పరమాం భక్తిం య ఉవాహ జనార్దనే॥ ౧౪౩॥ దైత్యేంద్రదీపితో వహ్నిస్సర్వాంగోపచితో ద్విజ। న దదాహ చ యం పూర్వం వాసుదేవే హృది స్థితే॥ ౧౪౪॥ మహార్ణవాంతస్సలిలస్థితస్యచలతో మహీ। చచాల సకలా యస్య పాశబద్ధస్య ధీమతః॥ ౧౪౫॥ న భిన్నం వివిధైశ్శస్త్రైర్యస్య దైత్యేంద్రపాతితైః। శరీరమద్రికఠినైస్సర్వత్రాచ్యుతచేతసః॥ ౧౪౬॥ విషానలోజ్జ్వలముఖా యస్య దైత్యప్రచోదితాః। నాంతాయ సర్పపతయో బభూవురురుతేజసః॥ ౧౪౭॥ శైలైరాక్రాంతదేహోపి యస్స్మరన్పురుషోత్తమమ్। తత్యాజ నాత్మనః ప్రాణాన్ విష్ణుస్మరణదంశితః॥ ౧౪౮॥ పతంతముచ్చాదవనిర్యముపేత్య మహామతిమ్। దధార దైత్యపతినా క్షిప్తం స్వర్గనివాసినా॥ ౧౪౯॥ యస్య సంశోషకో వాయుర్దేహే దైత్యేంద్రయోజితః। అవాప సంక్షయం సద్యశ్చిత్తస్థే మధుసూదనే॥ ౧౫౦॥

బహుపుత్రస్యేతి॥ చతస్రో విద్యుతస్తు॥ శ్లో॥ వాతాయ కపిలా విద్యుదాతపాయాతిలోహితా। పీతా వర్షాయ విజ్ఞేయా దుర్భిక్షాయ సితా భవేదితి- జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధాః॥ ౧౩౫॥ ద్వే చైవాంగిరస ఇత్యుక్తయోర్వంశమాహ॥ ప్రత్యంగిరసజా ఇతి॥ అంగిరసః ప్రత్యాగతే ప్రత్యంగిరసే తాభ్యాం జాతాః ప్రత్యంగిరసాఖ్యా ఋచః - యాం కల్పయంతీత్యాది త్రింశన్మంత్రాభిమానినీ దేవతాః॥ ౧౩౬॥ ద్వే భృశాశ్వాయేత్యుక్తయోర్వంశమాహ॥ భృశాశ్వస్యేతి॥ దేవప్రహరణాః దేవాః శస్త్రదేవతాః॥ ౧౩౭॥ ఏత ఇతి॥ త్రయస్త్రింశత్ - అష్టౌ వసవ ఏకాదశ రుద్రా ద్వాదశాదిత్యాః ప్రజాపతిశ్చ వషట్కారశ్చేతి శ్రుత్యుక్తాః - స్వచ్ఛందతః స్వేచ్ఛయా జాయంత ఇతి స్వచ్ఛందజాః - నిరోధసహితా ఉత్పత్తిః నిరోధోత్పత్తిః॥ ౧౩౮॥ ఉత్పత్తినిరోధయోరిచ్ఛా కథం స్యాదిత్యాహ॥ యథా సూర్యస్యేతి॥ యుగే యుగే ప్రతికల్పమన్వంతరాదిషు॥ ౧౩౯॥ దితేర్వంశమాహ దిత్యా ఇత్యాదినాయావదేకవింశతితమాధ్యాయం దనోర్వంశోక్తిః॥ ౧౪౦॥ సింహికేతి॥ పరిగ్రహో భార్యా॥ ౧౪౧॥ ౧౪౨॥ శ్లో॥ ప్రహ్లాదోఽయం నృసింహైకభక్తిభాయ దేహినాం। ఆవహన్నివణౌత్సుక్యం తత్పరిభావమసూచయత్॥ తేషాం మధ్య ఇత్యాదినాయావత్సమాప్తి॥ ౧౪౩॥ ౧౪౪॥ ౧౪౫॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥ శైలైరితి॥ విష్ణోస్స్మరణేన దంశితస్సన్నద్ధః॥ ౧౪౮॥ ౧౪౯॥ ౧౫౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నహికౌతూహలమితి॥ ఆశ్చర్యశ్రవణేహి కౌతూహలం - ఇదంతువిష్ణుభక్తస్యపరైరవధ్యత్వమనాశ్చర్యం- మహానుభావస్య-బంధుభిఃపీడనేనిమిత్తశుశ్రూషావిద్యతే॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ప్రహరంతీతి॥యః స్వపక్షజఃతస్మిన్నితి శేష ॥ ౧౫॥ తదితి॥ చరితంవృత్తం ॥ ౧౬॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజచరణనళినచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- షోడశోఽధ్యాయః. ****************************

౧ ॥ ౨॥ ౩ ॥ ౪॥ ౫॥ ౬ ॥ ౭॥ అవాదయన్నితి॥ అవాదయన్ వాద్యాని ॥ ౮॥ తత్రేతి॥ అభ్రం-అభ్రికాఖ్యాఃశిలావిశేషః-యద్వాఆకాశగతత్వాదభ్రమయత్వం- స్ఫటికాశ్మమయఇతివాపాఠః ॥ ౯॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ ౧౪॥

నహికౌతూహలంతత్రయద్దైత్యైర్నహతోఽపిసః। అనన్యమనసోవిష్ణౌకస్సమర్థోఽనిపాతనే॥ ౧౨॥
తస్మిన్ధర్మపరేనిత్యంకేశవారాధనోద్యతే। స్వవంశప్రభవైర్దైత్యైఃకర్తుంద్వేషోతిదుష్కరః॥ ౧౩॥
ధర్మాత్మనిమహాభాగవిష్ణుభక్తేవిమత్సరే॥ దైతేయైఃప్రహృతంకస్మాత్తన్మమాఖ్యాతుమర్హసి॥౧౪॥
ప్రహరంతిమహాత్మానోవిపక్షేచాపినేదృశే। గుణైస్సమన్వితేసాధౌకింపునర్యస్స్వపక్షజః॥౧౫॥ తదేతత్కథ్యతాంసర్వంవిస్తరాన్మునిసత్తమ। దైత్యేశ్వరస్యచరితంశ్రోతుమిచ్ఛామ్యశేషతః ॥ ౧౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే - షోడశోఽధ్యాయః. ****************************

శ్రీపరాశరః ॥ మైత్రేయశ్రూయతాంసమ్యక్చరితంతస్యధీమతః। ప్రహ్లాదస్యసదోదార చరితస్య మహాత్మనః॥ ౧॥ దితేఃపుత్రోమహావీర్యో హిరణ్యకశిపుఃపురా। త్రైలోక్యంవశమానిన్యే బ్రహ్మణోవరదర్పితః॥ ౨॥ ఇంద్రత్వమకరోద్దైత్యస్సచాసీత్సవితాస్వయమ్। వాయురగ్నిరపాంనాథస్సోమశ్చాసీన్మహాసురః॥ ౩॥ ధనానామధిపస్సోఽభూత్సఏవాసీత్స్వయంయమః। యజ్ఞభాగానశేషాంస్తుసస్వయంబుభుజేఽసురః ॥ ౪॥ దేవాస్స్వర్గం పరిత్యజ్య తత్రాసాన్మునిసత్తమ। విచేరురవనౌసర్వే బిభ్రాణా మానుషీంతనుమ్ ॥ ౫॥ జిత్వాత్రిభువనంసర్వం త్రైలోక్యైశ్వర్యదర్పితః। ఉద్గీయమానోగంధర్వైర్బుభుజేవిషయాన్ప్రియాన్ ॥ ౬॥ పానాసక్తమ్మహాత్మానంహిరణ్యకశిపుం తదా। ఉపాసాంచక్రిరేసర్వేసిద్ధగంధర్వపన్నగాః ॥ ౭॥ అవాదయన్జగుశ్చాన్యేజయశబ్దాంస్తథాపరే। దైత్యేశ్వరస్యపురతశ్చక్రుస్సిద్ధా ముదాన్వితాః ॥ ౮ ॥ తత్రప్రణృత్తాప్సరసి స్ఫటికాభ్రమయేఽసురః। పపౌపానం ముదాయుక్తః ప్రాసాదేసు మనోహరే ॥ ౯ ॥ తస్యపుత్రో మహాభాగః ప్రహ్లాదోనామనామతః। పపాఠబాలపాఠ్యాది గురుగేహంగతోఽర్భకః ॥ ౧౦॥ ఏకదాతుసధర్మాత్మాజగామగురుణాసహ। పానాసక్తస్యపురతఃపితుర్దైత్యపతేస్తదా॥ ౧౧॥ పాదప్రణామావనతంతముత్థాప్యపితాసుతమ్। హిరణ్యకశిపుఃప్రాహప్రహ్లాదమమితౌజసమ్॥ ౧౨॥ పఠ్యతాంభవతావత్ససారభూతంసుభాషితమ్। కాలేనైతావతాయత్తేసదోద్యుక్తేనశిక్షితమ్॥౧౩॥ ప్రహ్లాదః॥ శ్రూయతాంతాతవక్ష్యామిసారభూతంతవాజ్ఞయా। సమాహితమనాభూత్వాయన్మేచేతస్యవస్థితమ్॥ ౧౪॥

౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే - షోడశోఽధ్యాయః. ****************************

౧ ॥ భగవద్ద్వేష ఏవతద్భక్తస్వపుత్రద్వేషేపికారణమితివక్ష్యన్ హిరణ్యకశిపోర్వృత్తాంతమాహ ॥ దితేః పుత్ర ఇత్యాదినా ॥ దితేఃపుత్రఇతి ॥ శ్లో॥ భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మాభూన్మమప్రభో - ఇత్యాద్యనేకవరప్రార్థనేకృతేనృత్యైవ బ్రహ్మణాదత్తైర్వరైర్దర్పితస్సన్ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ దేవాఇతి॥ తత్రాసాద్ధిరణ్యకశిపోర్భయాత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ పానాసక్తమితి ॥ మహాత్మానమప్రధృష్యప్రభావం ॥ ౭ ॥ అవాదయన్నితి ॥ అవాదయన్.వాద్యానిచత్రుః జగుఃగీతంచక్రుః ॥ ౮॥ తత్రేతి ॥ ప్రకృష్టంనృత్తంయాసాంతాః అప్సరసోయస్మిన్తస్మిన్ ప్రాసాదే - స్ఫటికాభ్రమయే స్ఫటికశిలాభిరభ్రశిలాభిశ్చరచితే - పీయత ఇతిపానం రుధిరాది ॥ ౯ ॥ తదేవం తస్యపరమైశ్వర్యముక్త్వా పుత్రద్వేషకారణంవక్తుమాహ ॥ తస్యపుత్ర ఇత్యాది ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అనాదీతి॥ అనాదీత్యాదివిశేషణైరచితోవ్యావృత్తిః - అజమితికర్మాధీనజన్మనఃపురుషాత్ - అంతంసంహారంసంతనోతీత్యంతసంతానః ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ శాస్తేతి॥ శాస్తాశాసితా - శాస్యతేశిష్యతే ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ నేతి॥ పదంస్వరూపం- నశబ్దగోచరం- జాత్యాద్యభావాత్ ॥ శ్రు॥ యతోవాచోనివర్తంతఇతిశ్రుతేః వక్తుమశక్యమితివా॥ ౨౨॥ ౨౩॥ నేతి॥ ధాతాధారకః- విధాతానిర్మాతా॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ నిష్కామ్యతామితి॥ విపక్షపతిస్తుతావితిచపాఠః - విపక్షపతిఃతస్యస్తుతౌకేనయోజితఇతినిర్వేదః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ కాలఇతి॥ గాథాశ్లోకః॥ ౨౯॥

అనాదిమధ్యాంతమజమవృద్ధిక్షయమచ్యుతమ్। ప్రణతోస్మ్యంతసంతానంసర్వకారణకారణమ్॥ ౧౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏతన్నిశమ్యదైత్యేంద్రఃకోపసంరక్తలోచనః। విలోక్యతద్గురుంప్రాహస్ఫురితాధరపల్లవః॥ ౧౬॥ హిరణ్యకశిపుః॥ బ్రహ్మబంధోకిమేతత్తేవిపక్షస్తుతిసంహితమ్। అసారంగ్రాహితోబాలోమామవజ్ఞాయదుర్మతే॥౧౭॥ గురుః॥ దైత్యేశ్వరనకోపస్యవశమాగంతుమర్హసి।మమోపదేశజనితంనాయంవదతితేసుతః॥౧౮॥ హిరణ్యకశిపుః॥ అనుశిష్టోసికేనేదృగ్వత్సప్రహ్లాదకథ్యతామ్। మయోపదిష్టంనేత్యేషప్రబ్రవీతిగురుస్తవ॥౧౯॥ ప్రహ్లాదః॥ శాస్తావిష్ణురశేషస్యజగతోయోహృదిస్థితః। తమృతేపరమాత్మానంతాతకఃకేనశాస్యతే॥ ౨౦॥ హిరణ్యకశిపుః॥ కోయంవిష్ణుస్సుదుర్బుద్ధేయంబ్రవీషిపునఃపునః।జగతామీశ్వరస్యేహపురతఃప్రసభంమమ॥ ౨౧॥ ప్రహ్లాదః॥ నశబ్దగోచరంయస్యయోగిధ్యేయంపరంపదమ్।యతోవిశ్వంస్వయంవిశ్వంసవిష్ణుఃపరమేశ్వరః॥౨౨॥ హిరణ్యకశిపుః॥ పరమేశ్వరసంజ్ఞోజ్ఞకిమన్యోమయ్యవస్థితే।తథాప్యమర్తుకామస్త్వంప్రబ్రవీషిపునఃపునః॥౨౩॥ ప్రహ్లాదః॥ నకేవలంతాతమమప్రజానాంసబ్రహ్మభూతోభవతశ్చవిష్ణుః। ధాతావిధాతాపరమేశ్వరశ్చప్రసీదకోపంకురుషేకిమర్థమ్॥ ౨౪॥ హిరణ్యకశిపుః॥ ప్రవిష్టఃకోస్యహృదయేదుర్బుద్ధేరతిపాపకృత్। యేనేదృశాన్యసాధూనివదత్యావిష్టమానసః॥ ౨౫॥ ప్రహ్లాదః॥ నకేవలంమద్ధృదయంసవిష్ణురాక్రమ్యలోకానఖిలానవస్థితః। సమాంత్వదాదీంశ్చపితస్సమస్తాన్సమస్తచేష్టాసుయునక్తిసర్వగః॥ ౨౬॥ హిరణ్యకశిపుః॥ నిష్కామ్యతామయందుష్టశ్శాస్యతాంచగురోర్గృహే।యోజితోదుర్మతిఃకేనవిపక్షపతిసంస్తుతౌ॥ ౨౭॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తస్సతదాదైత్యైర్నీతోగురుగృహంపునః। జగ్రాహవిద్యామనిశంగురుశుశ్రూషణేరతః॥ ౨౮॥ కాలేతీతేతిమహతిప్రహ్లాదమసురేశ్వరః। సమాహూయాబ్రవీద్గాథాకాచిత్పుత్రకగీయతామ్॥ ౨౯॥

అనాదిమధ్యాంతమితి॥ అనాదిమధ్యాంతందేశతఃకాలతశ్చపరిచ్ఛేదరహితం- అజంజన్మశూన్యం - అవృద్ధిక్షయంవృద్ధ్యపక్షయశూన్యం- అచ్యుతంనాశశూన్యం-తత్రహేతుః- సర్వకారణానాంకారణంప్రణతోస్మి-అంతంసంతానమితిపాఠేఅంతయతీత్యంతస్సంహర్తాసంతన్యతేనేనేతిసంతానస్థితికర్తాతం- పాఠాంతరంసుగమం॥౧౫॥ ౧౬॥ బ్రహ్మబంధోఇతి॥ బ్రహ్మబంధోబ్రాహ్మణాధమ - తేత్వయా - విపక్షస్తుత్యాసంహితంసంబద్ధం - కిమేతద్గ్రాహితశ్శిక్షితః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ కోయమితి ॥ ప్రసభంనిశ్శంకం ॥ ౨౧॥ నేతి॥ యతోవిశ్వం - స్వయంవిశ్వంవిశ్వరూపఃసపరమేశ్వరోవిష్ణుః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ నేతి॥ నకేవలంమమైవ - ప్రజానాంసర్వాసాంభవతశ్చ - ధాతాధారయితా- విధాతాకర్తాచ- పరమేశ్వరశ్చసఏవ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ నకేవలమితి॥ ఆక్రమ్యాధిష్ఠాయావస్థితః- యునక్తిప్రవర్తయతి ॥ శ్రు॥ అంతఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాగ్ంసర్వాత్మేతిశ్రుతేః ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఇతీతి॥ జగ్రాహవిద్యాంగురోరుపకారార్థమేవ - అన్యథాతద్వృత్తిలోపప్రసంగాత్ ॥ ౨౮ ॥ కాలఇతి ॥ గాథాగద్యపద్యాది ॥ ౨౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అథేతి॥ ద్విజాః శండామర్కాద్యాః॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥౫౧॥ నేతి కృత్యా అభిచారజన్యో భూతవిశేషః॥౫౨॥ ౫౩॥ తత ఇతి॥ ఉపదేశాంతరే అధ్యాపనస్య విచ్ఛేదావసరే॥ ౫౪॥ శ్రూయతామితి ॥ పరమార్థః పరమపురుషార్థః - లోభాదీత్యాదిశబ్దేనానాప్తత్వహేతుభ్రమవిప్రలంభాదిగ్రహణం ॥ ౫౫॥ జన్మేతి॥ ద్విశ్లోక్యా దేహాత్మనోరనిత్యత్వనిత్యత్వే వదతి॥ ౫౬॥ తత ఇతి॥ దృశ్యత ఏవైతత్ జన్మాదిపంచకం॥ ౫౭॥ దేహినో దేహాత్ ప్రాగూర్ధ్వం సత్త్వాన్నిత్యతేత్యాహ॥ మృతస్యేతి॥ పునర్జన్మభావిదేహగ్రహణం స్యాదేవ - అన్యథా మృతస్య జన్మాభావే ఏతచ్చ వర్తమానజన్మ చ న స్యాత్ - అత్ర ప్రమాణం - అయమధ్యేతృభిః ప్రత్యక్షం పత్యమానః - స ఇతః ప్రయన్నేవ పునర్జాయతే - అథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తంతే మృత్వా పునర్మృత్యుమాపద్యంత ఇత్యాదిరాగమః - యదాగమేనోక్తం తచ్చ తథైవేత్యనుగ్రాహకం తర్కం చార్వాకాదీన్ ప్రత్యాహ నోపాదానమితి - ప్రతిప్రాణి ప్రతీయమాన సుఖదుఃఖాదికార్యోద్భవః ప్రాగ్జన్మకృతసుకృతాదివిశిష్టం స్థాయినమాత్మానముపాదానకారణం వినా న స్యాదిత్యర్థః - ప్రత్యక్షమేవ ప్రమాణం నాను

శ్రీపరాశరః॥ అథ దైత్యేశ్వరం ప్రోచుర్భార్గవస్యాత్మజా ద్విజాః। పురోహితా మహాత్మానః సామ్నా సంస్తూయ వాగ్మినః ॥ ౪౮॥ రాజన్నియమ్యతాం కోపో బాలేత్ర తనయే నిజే। కోపో దేవనికాయేషు తత్ర తే సఫలో యతః ॥ ౪౯॥ తథా తథైనం బాలం తే శాసితారో వయం నృప। యథా విపక్షనాశాయ వినీతస్తే భవిష్యతి॥ ౫౦॥ బాలత్వం సర్వదోషాణాం దైత్యరాజాస్పదం యతః। తతోత్ర కోపమత్యర్థం యోక్తుమర్హసి నార్భకే ॥ ౫౧॥ న త్యక్ష్యతి హరేః పక్షమస్మాకం వచనాద్యది। తతః కృత్యాం వధాయాస్య కరిష్యామో నివర్తినీమ్॥ ౫౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవమభ్యర్థితస్తైస్తు దైత్యరాజః పురోహితైః। దైత్యైర్నిష్కాసయామాస పుత్రం పావకసంచయాత్ ॥ ౫౩ ॥ తతో గురుగృహే బాలః స వసన్ బాలదానవాన్। అధ్యాపయామాస ముహురుపదేశాంతరే గురోః॥ ౫౪॥ ప్రహ్లాదః॥ శ్రూయతాం పరమార్థో మే దైతేయా దితిజాత్మజాః। న చాన్యథైతన్మంతవ్యం నాత్ర లోభాదికారణమ్ ॥ ౫౫॥ జన్మ బాల్యం తతః సర్వో జంతుః ప్రాప్నోతి యౌవనమ్। అవ్యాహతైవ భవతి తతోనుదివసం జరా॥ ౫౬॥ తతశ్చ మృత్యుమభ్యేతి జంతుర్దైత్యేశ్వరాత్మజాః। ప్రత్యక్షం దృశ్యతే చైతదస్మాకం భవతాం తథా ॥ ౫౭॥ మృతస్య చ పునర్జన్మ భవత్యేతచ్చ నాన్యథా। ఆగమోయం తథా తచ్చ నోపాదానం

అథేతి॥ భార్గవస్యాత్మజాః శండామర్కాదయః॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ నేతి॥ నివర్తినీం హంత్రీం - అనివర్తినీమితి వా చ్ఛేదః దుష్ప్రతీకారామిత్యర్థః॥ ౫౨॥ ౫౩॥ తత ఇతి॥ పితుర్విషయాసక్త్యా విష్ణుభక్తిర్న భవతి తేషాంతు భవిష్యతీతి బాలదానవాన్ గురోరుపదేశస్య అధ్యాపనస్యాంతరే విచ్ఛేదే తన్మధ్యే - ముహుర్ముహుః స్వయమధ్యాపయామాస - ఉపదిదేశ॥ ౫౪॥ శ్రూయతామితి॥ హే దితిజాత్మజాః మద్భ్రాతరః - దైతేయాః అన్యే - పరమార్థస్తత్త్వం - శ్రూయతాం - మే మత్తః - ఏతత్ అన్యథా మిథ్యేత్యేవం న మంతవ్యం - యథోత్ర గురూపదేశ ఇవ మదుక్తౌ లోభాదికారణం నాస్తి ॥ ౫౫ ॥ బాల్యాదారభ్య బంధముక్తయే విష్ణుభక్తిరేవ కర్తవ్యేతి వక్తుం ప్రవృత్తిమార్గే జన్మాదిసర్వావస్థాసు నిత్యం దుఃఖమేవేతి దర్శయన్నాహ - జన్మేత్యాది సర్వదుఃఖమయం జగదిత్యంతైశ్చతుర్దశభిః॥ ౫౬॥ ౫౭॥ మృతస్యేతి॥ మృతస్య పునర్జన్మ భవతీత్యయమేవ - తదర్థప్రతిపాదకః ప్రమాణభూతః - శ్రుతిస్మృత్యాదిరూపః ఆగమోస్తి। శ్లో॥ యోనిమన్యే ప్రపద్యంతే శరీరత్వాయ దేహినః। స్థాణుమన్యేనుసంయంతి యథాకర్మ యథాశ్రుతమితి - జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుర్ధ్రువం జన్మ మృతస్య చేత్యాది - ఏతదనుకూలతర్కమాహ - తచ్చ తథైవ మంతవ్యం - యస్మాజ్జీవాధిష్ఠితం శుక్లశోణితరూపముపాదానకారణం వినా దేహస్యోద్భవో న ఘటతే -

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యత ఇతి॥ చరాచరం కార్యభూతం జగత్ ॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥ విష్ణురితి॥ మాక్రామంత్విత్యత్ర మామిత్యధ్యాహారః॥౩౩॥౩౪॥ ౩౫॥౩౬॥౩౭॥ ఇతీతి॥ కుహకాః క్రూరాః॥ ౩౮॥ ౩౯॥ దంష్ట్రా ఇతి॥ దంష్ట్రా విశీర్ణా ఇతి విషస్య ప్రాతిలోమ్యాత్ ॥ ౪౦॥ హే దిగ్గజా ఇతి॥ సంకటేతి చతుర్దంతతయా పరస్పరనిబిడదంతయుక్తాః - రిపుపక్షేణ భిన్నం అస్మత్తో భేదినం - తస్య ప్రహ్లాదస్య ॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ అపృష్టోఽపి భగవన్మాహాత్మ్యజ్ఞాపనాయాహ ॥ దంతా ఇతి ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭॥

ప్రహ్లాదః॥ యతః ప్రధానపురుషౌ యతశ్చైతచ్చరాచరమ్ । కారణం సకలస్యాస్య స నో విష్ణుః ప్రసీదతు ॥ ౩౦॥ హిరణ్యకశిపుః॥ దురాత్మా వధ్యతామేష నానేనార్థోఽస్తి జీవతా । స్వపక్షహానికర్తృత్వాద్యః కులాంగారతాం గతః ॥ ౩౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాజ్ఞప్తాస్తతస్తేన ప్రగృహీతమహాయుధాః। ఉద్యతాస్తస్య నాశాయ దైత్యాశ్శతసహస్రశః ॥ ౩౨॥ ప్రహ్లాదః॥ విష్ణుశ్శస్త్రేషు యుష్మాసు మయి చాసౌ యథా స్థితః। దైతేయాస్తేన సత్యేన మాక్రామంత్వాయుధాని వః ॥ ౩౩॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్తైశ్శతశో దైత్యైశ్శస్త్రౌఘైరాహతోఽపి సః । నావాప వేదనామల్పామభూచ్చైవ పునర్నవః ॥ ౩౪॥ హిరణ్యకశిపుః ॥ దుర్బుద్ధే వినివర్తస్వ వైరిపక్షస్తవాదతః । అభయం తే ప్రయచ్ఛామి మాతిమూఢమతిర్భవ ॥ ౩౫॥ ప్రహ్లాదః॥ భయం భయానామపహారిణి స్థితే మనస్యనంతే మమ కుత్ర తిష్ఠతి । యస్మిన్ స్మృతే జన్మజరాంతకాది భయాని సర్వాణ్యపయాంతి తాత ॥ ౩౬॥ హిరణ్యకశిపుః॥ భో భోః సర్పా దురాచారమేనమత్యంతదుర్మతిమ్ । విషజ్వాలాకులైర్వక్త్రైస్సద్యో నయత సంక్షయమ్ ॥ ౩౭॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఇత్యుక్తాస్తేన తే సర్పాః కుహకాస్తక్షకాదయః । అదశంత సమస్తేషు గాత్రేష్వతివిషోల్బణాః ॥ ౩౮ ॥ స త్వాసక్తమతిః కృష్ణే దశ్యమానో మహోరగైః । న వివేదాత్మనో గాత్రం తత్స్మృత్యాహ్లాదసంస్థితః ॥ ౩౯॥ సర్పా ఊచుః॥ దంష్ట్రా విశీర్ణా మణయస్స్ఫుటంతి ఫణేషు తాపో హృదయేషు కంపః। నాస్య త్వచిస్స్వల్పమపీహ భిన్నం ప్రశాధి దైత్యేశ్వర కార్యమన్యత్॥ ౪౦॥ హిరణ్యకశిపుః॥ హే దిగ్గజాస్సంకటదంతమిశ్రా ఘ్నతైనమస్మద్రిపుపక్షభిన్నమ్ । తజ్జా వినాశాయ భవంతి తస్య యథారణేః ప్రజ్వలితో హుతాశః ॥ ౪౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్స దిగ్గజైర్బాలో భూభృచ్ఛిఖరసన్నిభైః । పాతితో ధరణీపృష్ఠే విషాణైరప్యపీడ్యత॥ ౪౨॥ స్మరతస్తస్య గోవిందమిభదంతాస్సహస్రశః। శీర్ణా వక్షస్స్థలం ప్రాప్య స ప్రాహ పితరం తతః॥౪౩॥ ప్రహ్లాదః॥ దంతా గజానాం కులిశాగ్రనిష్ఠురాశ్శీర్ణా యదేతే న బలం మమైతత్ । మహావిపత్పాపవినాశనోఽయం జనార్దనానుస్మరణానుభావః॥౪౪॥ హిరణ్యకశిపుః॥ జ్వాల్యతామసురా వహ్నిరపసర్పత దిగ్గజాః। వాయో సమేధయాగ్నిం త్వం దహ్యతామేష పాపకృత్॥౪౫॥ శ్రీపరాశరః॥ మహాకాష్ఠచయచ్ఛన్నమసురేంద్రసుతం తతః। ప్రజ్వాల్య దానవా వహ్నిం దదహుస్స్వామిచోదితాః॥ ౪౬॥ ప్రహ్లాదః॥ తాతైష వహ్నిః పవనేరితోఽపి న మాం దహత్యత్ర సమంతతోఽహమ్ । పశ్యామి పద్మాస్తరణాస్తృతాని శీతాని సర్వాణి దిశాం ముఖాని॥ ౪౭॥

యత ఇతి ॥ యతః ప్రధానపురుషావావిర్భూతౌ ॥ ౩౦॥ దురాత్మేతి॥ కులస్యాంగారకతాం దాహకతాం ॥ ౩౧॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ భయమితి॥ యస్మిన్ స్మృత ఏవ జన్మాదీన్యపి భయాన్యపయాంతి - తస్మిన్మనసి నిత్యం స్థితే సతి భయం కుత్రేతి ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ఇతీతి॥ అదశంత దష్టవంతః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ దంష్ట్రా ఇతి॥ ఏతత్కార్యమశక్యం - అన్యత్కార్యం ప్రశాధి వ్యాదిశ ॥ ౪౦ ॥ హే దిగ్గజా ఇతి ॥ సంకటైస్సంకీర్ణైర్దంతైర్మిశ్రా మిళితాస్సంతో ఘ్నత మారయత - అస్మద్రిపుపక్షైర్వైష్ణవైః సామాద్యుపాయేనాస్మత్తో భిన్నం పృథక్కృతం - తస్మాజ్జాతా అపి తస్య వినాశాయ క్వచిద్భవంతి- యథాఽరణేర్జాతోఽపి హుతాశః అరణేర్నాశాయ॥ ౪౧॥ తత ఇతి॥ విషాణైర్దంతైః॥ ౪౨॥ ౪౩ ॥ పితురపి భగవద్భక్తిముత్పాదయితుం తత్స్మరణప్రభావమాహ ॥ దంతా ఇతి ॥ కులిశం వజ్రం తస్యాగ్రమివ నిష్ఠురా దృఢతీక్ష్ణాః - మహతీర్విపదస్తన్మూలభూతాని పాపాని చ వినాశయతీతి చ తథా ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కర్తృత్వమగ్న్యాదీనాంశీతాదీనామభావైః క్రియతఇతి - ఏవమనియతత్వాదుభయమపిభ్రాన్తం - యథావక్ష్యతి॥ శ్లో॥ తస్మాద్దుఃఖాత్మకం నాస్తినచకించిత్సుఖాత్మకమితి॥ ౮౪॥ ఏవంభృత్యధనాద్యపిదుఃఖదమిత్యాహ॥ కరోతీతి॥ పరిగృహ్యతఇతిపరిగ్రహః॥ ౮౫॥ తథాకళత్రాదిసంబన్ధ్యపీత్యాహ॥ యావతఇతి॥ సంబధ్యతఇతిసంబంధః- సంబంధినోనస్థిరాః - తన్నాశశోకస్తుస్థిర ఇత్యర్థః ॥ ౮౬॥ కించఅజ్ఞానాం పరిగ్రహాదేః సన్నిధావసన్నిధౌచ శోకస్సమ ఇత్యాహ ॥ యద్యదితి॥ యద్యద్గృహేవస్తుతస్య నాశదాహాకరణంకుతఃస్యాదితి యత్రకుత్రావతిష్ఠతః స్వామినోమనసితత్తిష్ఠతీత్యన్వయః - కరణమేవోపకరణం - గృహక్షేమేణస్థితమపిప్రేమ్ణాన్యథాశంకినో దుఃఖాయైవసర్వంవస్త్వితృర్థః- నాశదాహోపహరణమితిచపాఠః - యత్రతత్రావతిష్ఠతఇతిచపాఠః ॥ ౮౭॥ ఏవంబాల్యాదిషుప్రత్యక్షందుఃఖముక్త్వాజన్మాదిష్వపితదేవానుమేయమిత్యాహ॥ జన్మనీతి॥ జన్మాదిషుదుఃఖమనుమీయతఇత్యన్వయః॥ ౮౮॥ గర్భేచేతి॥ సుఖలేశోపియదితత్కథ్యతాం - తత్సుఖంనాస్తీత్యర్థః - తస్మాదేవదుఃఖమయంజగత్॥ ౮౯॥ తస్మాద్భగవత్ప్రాప్తిలక్షణోమోక్షః ప్రార్థ్యఇత్యాహ ॥ తదేవమితి ॥ ౯౦॥ యదహరేవవిరజేదితిశ్రుత్యార్థఉక్తిభగ

సుకఖత్వంతద్విలోమస్యచేతరైః॥ ౮౪॥ కరోతిహేదైత్యపుత్రా యావన్మాత్రంపరిగ్రహః। తావన్మాత్రంసఏవాస్యదుఃఖంచేతసియచ్ఛతి ॥ ౮౫॥ యావతఃకురుతేజంతు స్సబంధాన్మనసఃప్రియాన్। తావంతోస్యనిఖన్యంతేహృదయేశోకశంకవః ॥ ౮౬॥ యద్యద్గృహేతన్మనసి యత్రకుత్రావతిష్ఠతః। నాశదాహోపకరణంకుతస్తత్రైవతిష్ఠతి ॥ ౮౭॥ జన్మన్యస్యమహద్దుఃఖంమ్రియమాణస్యచాపితత్। యాతనాసుయమస్యోగ్రం గర్భసంక్రమణేషుచ ॥ ౮౮॥ గర్భేచసుఖలేశోపి భవద్భిరనుమీయతే। యదితత్కథ్యతామేవం సర్వందుఃఖమయంజగత్ ॥ ౮౯॥ తదేవమతిదుఃఖానా మాస్పదేతు భవార్ణవే। భవతాంకథ్యతేసత్యంవిష్ణురేకఃపరాయణమ్॥ ౯౦॥ మాజానీతవయంబాలా దేహీదేహేషు

అగ్నినాసంతాపేసతితృషః - అగ్నౌసతితుశత్రు స్సుఖహేతుత్వం - అన్యథా తేషామేవ దుఃఖహేతుత్వమిత్యర్థః- తద్విలోమ్యేనేతి పాఠేప్యయమేవార్థః ॥ ౮౪ ॥ కించ - ధనాశ్వగజభృత్యాది పరిగ్రహోపి దుఃఖహేతురేవ- తత్పాలనాదిబహుక్లేశావహత్వాదిత్యాహ ॥ కరోతీతి ॥ ౮౫ ॥ కళత్రపుత్రాదిసంబంధో దుఃఖహేతురేవేత్యాహ॥ యావతఇతి ॥ శోకరూపాశ్శంకవః కీలకానిఖన్యంతే నిపాత్యంతే - తేషామపగమే తన్నాశాదిశోకానపగమాదిత్యర్థః ॥ ౮౬॥ ఏతత్స్పష్టయతి॥ యద్యదితి॥ యద్యద్గృహాదావస్థితధనాదితదపియత్రకుత్రదేశాంతరేష్వవతిష్ఠమానస్యమనసినిత్యంచింతయతస్తిష్ఠతి - తస్యధనాదేర్నాశఃదాహః ఉపహరణంవాతత్రైవగృహఏవతిష్ఠతి - నతుమనసిస్మర్యమాణతయాస్థితస్యధనాదేర్నాశాదిర్భవతి - కుతస్తత్రైవతిష్ఠత ఇతిపాఠేగృహే మనసిచతస్యైవధనాదేరవస్థానేపిగృహేతిష్ఠతఏవనాశాదికంభవతి - మానసే మనసిస్థితస్యనతుభవతీతికుతః - అతోవిచిత్రం - గృహేనష్టమపిధనాదియత్రకుత్రచిద్దేశాంతరేస్థితమపి పరిగ్రహిణంవ్యథయితుమేవమనసి వాసనారూపేణతిష్ఠతి - అతస్తద్వాసనాపరిత్యాగవినాశోభవతి- నతద్వియోగమాత్రేణేతిభావః - పాఠాంతరేప్యయమేవతాత్పర్యార్థః॥ ౮౭॥ ఏవంసర్వాస్వవస్థాస్వపిదుఃఖమనుసంధేయమిత్యాహ - జన్మనీత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౮౮ ॥ ౮౯ ॥ తదేవంప్రవృత్తిమార్గేదోషోక్త్యావిరక్తిముత్పాద్యవిష్ణుసేవాంప్రవర్తయన్నాహ ॥ తదేవమితి ॥ ౯౦ ॥ తథాప్యస్మాకంబాలానాంతత్రానధికారఇతిశంకాంవ్యావర్తయతి ॥ మాజానీతేతి॥ వయంబాలాఃఅతోస్మాకం అత్రనాధికారఇతియూయంమాజానీత - పరిణామభేదేనభిన్నేష్వపిబాలయువాదిదేహేషుదేహినః ప్రతిసంధానాద్దేహీశాశ్వతోనిత్యః- అతోజరాద్యాధర్మాఃదేహస్యైవనత్వాత్మనః - దేహాత్మవివేకశూన్యానామవిరక్తానామేవాత్రనాధికారః- తద్వివేకవతాంతువిరక్తానాంతత్సమనంతరమేవాధికారః- దేహాద్యవస్థాతునకారణం॥ శ్రు॥ యదహరేవవిరజేత్తదహ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మానాగమావితివదతః వాదినోయుక్తిపూర్వోవివాదః స్వశాస్త్రప్రణయనంచవ్యాహతమితిభావః ॥ ౭౮ ॥ నిత్యస్యాప్యాత్మనోఽనిత్యదేహాదికంగర్భాదిపునర్జన్మాప్తిపర్యంతసప్తావస్థాయుక్తందుఃఖహేతురితివైరాగ్యాయాహ॥ గర్భవాసాదీతి ॥ ౭౯ ॥ నను అన్నపానాదీనాం సుఖహేతుత్వస్యదర్శనాత్కథం దుఃఖమేవేత్యుక్తమిత్యాశంక్య దుఃఖహేతావేవసుఖహేతుత్వభ్రమఇత్యాహ ॥ క్షుత్తృష్ణేతి ॥ క్షుచ్ఛీతాదిదుఃఖశామకమన్నాగ్న్యాదిదుఃఖమేవ సుఖసాధనంమన్యతేబాలః- హేహేతౌ- తదన్నాదికంక్షుధాద్యభావేపునరుద్గారాజీర్ణసంతాపాది దుఃఖహేతురేవ ॥ ౮౦ ॥ దుఃఖహేతుత్వేనప్రసిద్ధేపిదుఃఖాంతరోపశామకత్వమాత్రేణసుఖహేతుత్వధీర్దృశ్యత ఇతినిదర్శనేనాహ ॥ అత్యంతేతి ॥ వ్యాయామఃఆయాసః ॥ ౮౧॥ తథాస్వపరదేహశ్లేష్మాదిచయే దుఃఖదేపికాంత్యాద్యారోపాత్ సుఖదత్వధియందర్శయతి॥ క్వశరీరమితి॥ కమనీయంకమనీయత్వం॥ ౮౨॥ కించనరకేమలమాంసాదికమాత్మనోన్యత్వేనభుజ్యతే - అత్రతుతత్సమూహం దేహమాత్మత్వేనభోగ్యత్వేనచమన్యమానోనరకేప్రీమేతతరామిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ మాంసేతి ॥ ౮౩॥ క్షుత్తృష్ణేత్యాదిశ్లోకోక్తంవివృణోతి॥ అగ్నిరితి॥ అగ్నిః ప్రతియోగినాశీతేనసుఖకర్తృత్వంక్రియతే - నతుస్వతః - ఏవంతోయభక్తయోః తృట్క్షుద్భ్యాం - తద్విలోమస్య తేషామగ్న్యాదీనాం ప్రతియోగినఃశీతాదేః ఇతరైరగ్న్యాదిభిస్సుఖకర్తృత్వంక్రియతే - యద్వా- తద్విలోమస్యసుఖవిలోమస్యదుఃఖస్య

వినోద్భవః ॥ ౭౮॥ గర్భవాసాదియావత్తుపునర్జన్మోపపాదనమ్। సమస్తావస్థకంతావద్దుఃఖమేవావగమ్యతామ్॥ ౭౯॥ క్షుత్తృష్ణోపశమంతద్వచ్ఛీతాద్యుపశమంసుఖమ్। మన్యతేబాలబుద్ధిత్వాద్దుఃఖమేవహితత్పునః॥ ౮౦॥ అత్యంతస్తిమితాంగానాంవ్యాయామేనసుఖైషిణామ్। భ్రాంతిజ్ఞానావృతాక్షాణాంప్రహారోపిసుఖాయతే॥ ౮౧॥ క్వశరీరమశేషాణాంశ్లేష్మాదీనాంమహాచయః। క్వకాంతిశోభాసౌరభ్యకమనీయాదయోగుణాః॥ ౮౨॥ మాంసాసృక్పూయవిణ్మూత్రస్నాయుమజ్జాస్థిసంహతౌ। దేహేచేత్ప్రీతిమాన్మూఢోభవితానరకేపిసః ॥ ౮౩॥ అగ్నేశ్శీతేనతోయస్యతృషాభక్తస్యచక్షుధా। క్రియతే

శ్రుణిశ్చ ఇతినుపంచమ్యామాహుతావాపః పురుషవచసోభవంతీతి ॥ ౭౮॥ తతఃకిమతఆహ॥ గర్భవాసాదీతి॥ పునర్జన్మనః ఉపపాదనంప్రాప్తిః యావత్తావద్దుఃఖమేవ॥ ౭౯॥ అన్నపానాదిజనితంసుఖమస్తికుతోదుఃఖమేవేత్యుచ్యత ఇతిచేత్తత్రాహ ॥ క్షుదితి ॥ క్షుత్పిపాసాది దుఃఖోపశమం మూర్ఖోభ్రాంతః సుఖంమన్యతే - తదప్యన్నపానాది ప్రయాసాద్దుఃఖమేవ ॥ ౮౦॥ దుఃఖత్వేనప్రసిద్ధేపివ్యాయామప్రహారాదౌ సుఖభ్రమం దృష్టాంతత్వేనాహ ॥ అత్యంతేతి॥ అత్యంతస్తిమితాంగానాం వాతాదిదోషేణాత్యంత జడీభూతగాత్రాణాం - వ్యాయామేనగమనాదినాశ్రమేణసుఖైషిణాంసుఖమిచ్ఛతాం - వ్యాయామేపి సుఖమివభవతి - భ్రాంతిజ్ఞానావృతాక్షాణాంచ - మోహపిహితదృష్టీనాం కామినాం ప్రణయకుపితకామినీకలనూపురఝణత్కారచరణప్రహారోపి సుఖవత్ప్రతిభాతి - తదేవకామినాంసుఖంవదంతిచేతి॥ ౮౧॥ క్వేతి॥ మహాచయఃస్థూలసంఘాతః- కాంతిగౌరత్వాదిఃఅంగచ్ఛాయా- శోభాభూషణాదికృతా - సౌరభ్యం సౌగంధ్యం - కమనీయం సౌందర్యం - ఏవమాదయో గుణాగుణాశ్చక్వ ॥ ౮౨॥ మాంసేతి ॥ యదిదేహమనుకారాస్పదే ప్రీతిమాంస్తర్హినరకేపిప్రీతిమాన్భవిష్యతీతి - తస్యాపినారకిభోగ్యమాంససంఘాతత్వావిశేషాత్ ॥ ౮౩॥ కించ - నవస్తుతఃకించిత్సుఖసాధనమస్తి- సుఖసాధనస్యైవకదాచిద్దుఃఖసాధనత్వదర్శనాదిత్యాహ ॥ అగ్నిరితి ॥ శీతేనపూర్వభావినా అగ్నేస్సుఖకర్తృత్వం దృశ్యతే - శీతాభావేగ్రీష్మే అగ్నేర్దుఃఖ సాధనత్వం - ఏవంపూర్వభావిన్యా గ్రీష్మేతృషాతోయస్య - క్షుధాభక్తస్య అన్నస్య - తయోరభావేతోయాన్నయోరపి ప్రతికూలత్వాత్ - తద్విలోమస్యాగ్న్యాది ప్రతియోగినః శీతాదేః ఇతరైరగ్న్యాదిభిః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ద్వేషస్యఆత్మపుణ్యహానిఫలత్వాదిత్యాహ॥ అథేతి॥ ౮౧॥ బద్ధవైరాణీతి॥ యద్యాత్మానంప్రతిబద్ధవైరాణిభూతానిద్విషంతి - తథాప్యహోమోహేనవ్యాప్తానీతితానిశోచ్యాని - తేషూపేక్షాకార్యా ॥ ౮౨॥ ఏతేమైత్ర్యాది చిత్తప్రసాధనవికల్పాఃభిన్నదృశాంమధ్యమాధికారిణాంమతమభ్యుపగమ్యోక్తాః - భిన్నదృశాంసాంఖ్యానాం- తేహిభిన్నం జగత్పశ్యంతినభగవదాత్మకత్వేనాభిన్నం - ప్రసన్నచిత్తానాముత్తమాధికారిణాంతుమతంమత్తఃసంక్షిప్తంశ్రూయతామిత్యాహ॥ ఏతఇతి॥ ౮౩॥ తదేవాహ॥ విస్తారఇతి॥ ౮౪॥ సముత్సృజ్యేతి॥ ఆసురంభావందేహాత్మాభిమానం॥ ౮౫॥ నిర్వృతింవిశినష్టి ॥ నైవాగ్నినేత్యాదిభిః॥ నైవాగ్నినేతి॥ అగ్న్యాదిజందుఃఖమాధిదైవికం ॥ ౮౬॥ నేతి॥ మనుష్యాదిజందుఃఖమాధిభౌతికం-ఆత్మదోషజందుఃఖమాధ్యాత్మికం॥ ౮౭॥ తదాధ్యాత్మికందుఃఖంద్విధేత్యాహ॥ జ్వరేతి॥ జ్వరాదిశారీరం - ద్వేషాదిమానసం॥ ౮౮॥ నేతి॥ అన్యైరవిద్యాదిభిః॥ ౮౯॥ ఉపసంహరతి॥ అపారేతి॥ అపారసంసారె

తథాపికుర్వీతహానిద్వేషఫలంయతః॥ ౮౧॥ బద్ధవైరాణిభూతానిద్వేషంకుర్వంతిచేత్తదా। శోచ్యాన్యహోతి మోహేనవ్యాప్తానీతిమనీషిణా ॥ ౮౨॥ ఏతేభిన్నదృశాందైత్యా వికల్పాఃకథితామయా। కృత్వాభ్యుపగమంతత్రసంక్షేపశ్శ్రూయతాంమమ ॥ ౮౩॥ విస్తారస్సర్వభూతస్యవిష్ణోస్సర్వమిదం జగత్। ద్రష్టవ్యమాత్మవత్తస్మాదభేదేనవిచక్షణైః॥ ౮౪॥ సముత్సృజ్యాసురంభావంతస్మాద్యూయం యథావయమ్ । తథాయత్నంకరిష్యామోయథాప్రాప్స్యామనిర్వృతిమ్ ॥ ౮౫॥ నైవాగ్నినానచార్కేణనేందునానచవాయునా । పర్జన్యవరుణాభ్యాంవా నసిద్ధైర్నైవరాక్షసైః ॥ ౮౬ ॥ నయక్షైర్నచదైత్యేంద్రైర్నోరగైర్నచకిన్నరైః। నమనుష్యైర్నపశుభిర్దోషైర్నైవాత్మసంభవైః॥ ౮౭॥ జ్వరాక్షిరోగాతిసార ప్లీహగుల్మాదికైస్తథా । ద్వేషేర్ష్యామత్సరాద్యైర్వా రాగలోభాదిభిః క్షయమ్॥ ౮౮॥ నచాన్యైర్నీయతేకైశ్చిన్నిత్యాయాత్యంతనిర్మలా । తామాప్నోత్యమలేన్యస్యకేశవేహృదయంనరః॥ ౮౯॥ అసారసంసారవివర్తనేషుమాయాతతోషంప్రసభంబ్రవీమి । సర్వత్ర

హృష్టాన్యహమేవకేవలంధనధాన్యార్జనహీనశక్తిరపితథాపిముదంప్రీతిమేవకుర్వీత-నతుద్వేషం-యతోద్వేషస్య ఫలంహానిరేవ- తథాహి - న్యాయవిదఃఇష్టసాధనజ్ఞానస్యరాగతఉపాదానంఫలం - అనిష్టసాధనజ్ఞానస్యద్వేషతో హానిఃఫలమితివర్ణయంతి-అతోహానిఫలోద్వేషోనకార్యఇత్యర్థః॥ ౮౧॥ బద్ధవైరాణీతి॥ యదిచేద్వృథైవబద్ధవైరాణితస్మిన్ద్వేషంకుర్వంతి - తదామనీషిణాతాన్యతీవమోహేనవ్యాప్తాని - శోచ్యానిఅనుకంప్యాని - తేషుసర్వథాద్వేషోనయుక్తఇత్యర్థః ॥ ౮౨॥ ఏతేచద్వేషోపశమప్రకారామధ్యమాధికారిణామేవోక్తాః - నతూత్తమాధికారిణామిత్యాహ ॥ ఏతఇతి॥ భిన్నదృశాంభేదదృష్టీనాం - భిన్నదృశామితివాపాఠః- తత్రభేదదృష్టావంగీకారంకృత్వా ఏతేవికల్పాద్వేషోపశమప్రకారాః కథితాః - ఉత్తమానాంతు పరమార్థసంక్షేపోమత్తశ్శ్రూయతాం ॥ ౮౩॥ తమేవాహ ॥ విస్తారఇతి ॥ ౮౪॥ సముత్సృజ్యేతి॥ ఆసురంభావంసమ్యగుత్సృజ్య - యూయంవయంచయథానిర్వృతింయథాయేనప్రకారేణప్రాప్స్యామః - తథాయత్నంకరిష్యామః॥ ౮౫॥ తామేవనిర్వృతింతత్ప్రయత్నంచవిశినష్టి - నైవాగ్నినేత్యాదిచతుర్భిః ॥ ౮౬ ॥ ౮౭ ॥ ౮౮ ॥ నేతి॥ యావిమోక్షాఖ్యాసాఅగ్న్యాదినా అన్యైరపికైశ్చిత్ క్షయంననీయతే - తాంనిర్వృతిం కేశవేహృదయంన్యస్యప్రాప్నోతీతి చతుర్ణాన్వయః - తత్రనైవాగ్నినేత్యాదిదైవికైరుపఘాతైః క్షయోవార్యతే - నమనుష్యైర్నపశుభిరిత్యాధిభౌతికైః - దోషైర్నైవాత్మసంభవైరితిశారీరమానసభేదేనాధ్యాత్మికైః - తత్రశారీరైర్జ్వరాదిభిః- మానసైర్ద్వేషాదిభిఃఅన్యైశ్చతన్మూలభూతైరవిద్యాకర్మాదిభిః - యాక్షయంనప్రాప్యతే - తాంనిర్వృతింకేశవస్మృత్యాప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౮౯॥ సర్వోపదేశసారమాహ॥ అసారేతి॥ అసారోయఃసంసారఃతత్రవివర్తనానిదేవమనుష్యతిర్యగాదిజన్మాని- తేషుతత్తదుచితై

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వద్జ్ఞానేయతితవ్యం నవిలంబితవ్యమిత్యాహ ॥ మాజానీతే ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ఏవమితి॥ దురాశావిషయేచ్ఛా-పిపాసితః శ్రేయస్తృష్ణావానపి - పిపాసిత ఇత్యంతజలస్థరజకజాలికదృష్టాంతస్మారణం - తౌహిపిపాసితావేవ పశ్చాత్పాస్యామీతివస్త్రశోధనమత్స్యగ్రహణోత్క్షీణౌ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తస్మాదితి॥ వృద్ధాద్యైరితి - వృద్ధంవార్ధకంభావేనస్థా ॥ ౨౬॥ తదితి॥ అస్మత్ప్రీతయేయుష్మాకమనిచ్ఛాయామపి॥ ౨౭॥ ఆయాసఇతి॥ అహర్నిశమితిస్మరణస్యసదాకాల ఇత్యాహ యథాఽపవిత్రఃపవిత్రోవేతి ॥ ౨౮॥ అథశమదమాదిఫలామైత్రీకరుణాముదితోపేక్షాశ్చతుశ్శ్లోక్యాఽఽహ ॥ సర్వభూతస్థితఇతి॥ సర్వాత్మస్వరూపేణస్థితే విష్ణౌసతి సర్వత్రమిత్రధీఃకార్యా ॥ ౨౯ ॥ సర్వాత్మకత్వమేకస్యమానుసంధాయి - తథాపి తాపత్రయదగ్ధేషుభూతేషు ద్వేషోనకార్యః కింతుకరుణైవకార్యేత్యాహ॥ తాపత్రయేణేతి॥ ౩౦॥ యదిపుణ్యాధికానిభూతానిఅహంతుక్షీణఇతిమతిః- తదాతేషుముదితాకార్యా- నతుద్వేషః-

శాశ్వతః । జరాయౌవనజన్మాద్యాధర్మాదేహస్యనాత్మనః ॥ ౨౧॥ బాలోఽహంతావదిచ్ఛాతోయ
తిష్యేశ్రేయసేయువా । యువాహంవార్ధకేప్రాప్తే కరిష్యామ్యాత్మనోహితమ్ ॥ ౨౨॥ వృద్ధో
హంమమకార్యాణిసమస్తానినగోచరే । కింకరిష్యామిమందాత్మాసమర్థేననయత్కృతమ్ ॥ ౨౩॥
ఏవందురాశయాక్షిప్తమానసఃపురుషస్సదా । శ్రేయసోఽభిముఖంయాతినకదాచిత్పిపాసితః ॥ ౨౪॥
బాల్యేక్రీడనకాసక్తాయౌవనేవిషయోన్ముఖాః।అజ్ఞానయంత్యశక్త్యాచవార్ధకంసముపస్థితమ్॥ ౨౫॥
తస్మాద్బాల్యే వివేకాత్మా యతేతశ్రేయసేసదా । బాల్యయౌవనవృద్ధాద్యైర్దేహభావైరసం
యుతః ॥ ౨౬॥ తదేతద్వోమయాఖ్యాతం యదిజానీతనానృతమ్ । తదస్మత్ప్రీతయేవిష్ణుస్స్మర్యతాం
బంధముక్తిదః ॥ ౨౭॥ ఆయాసస్స్మరణేకోఽస్య స్మృతోయచ్ఛతిశోభనమ్ । పాపక్షయశ్చభవతిస్మర
తాంతమహర్నిశమ్॥ ౨౮॥ సర్వభూతస్థితేతస్మిన్మతిర్మైత్రీదివానిశమ్ । భవతాంజాయతామేవం
సర్వక్లేశాన్ప్రహాస్యథ ॥ ౨౯॥ తాపత్రయేణాభిహతం యదైతదఖిలంజగత్ । తదాశోచ్యేషుభూ
తేషు ద్వేషంప్రాజ్ఞఃకరోతికః ॥ ౩౦ ॥ అథభద్రాణిభూతాని హీనశక్తిరహంపరమ్ । ముదం

రేవప్రవ్రజేదితిశ్రుతేరితిభావః॥ ౨౧॥ కించిద్వివేకవతామప్యవిరక్తానాంశ్రేయసిప్రవృత్తౌకాలప్రతీక్షయావృథైవజీవితంయాతీత్యాహ॥ బాలోఽహమిత్యాదిత్రిభిః॥ బాలోఽహమితి॥ ఇచ్ఛాతోవిచరిష్యామీతి శేషః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ఏవమితి॥ దురాశయావిషయాసక్త్యాఽఽక్షిప్తమానసఃఆకృష్టచిత్తః - పిపాసితఃభోగతృష్ణాకులః - అనేనరజకాదిదృష్టాంతస్సూచితః- రజకోహిజాహ్నవీజలస్థోఽపీదంవస్త్రంప్రక్షాళ్యపాస్యామీదంచేత్యేవంపిపాసయామ్రియతే-జాలికశ్చఇమంచాముంచాపరంమత్స్యంహృత్వాతోయంపాస్యామీత్యేవంపిపాసితఏవయథామ్రియతేతద్వదిత్యర్థః॥ ౨౪॥ అజ్ఞాస్తుపశువదాయుఃక్షపయంతీత్యాహ॥ బాల్యఇతి॥ సముపస్థితంప్రాప్తంవార్ధకంచాశక్త్యానయంతే- నతుతథాపిశ్రేయోజిజ్ఞాసాతేషామిత్యర్థః॥ ౨౫॥ అతశ్శ్రేయసివిళంబోనకార్యఇత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ వివేకాత్మావివేకచిత్తః- తమేవవివేకంస్మారయతి॥ బాల్యేతి॥ ౨౬॥ తదేతదితి॥ యద్యపియుష్మాకమత్రనాస్థా- తథాప్యస్మత్ప్రీతయేవిష్ణుఃస్మర్యతాం॥ ౨౭॥ యుష్మాకమపివిష్ణుభక్తావేవప్రవృత్తిర్యుక్తా-సుకరత్వాన్మహాఫలదత్వాచ్చేత్యాహ॥ ఆయాసఇతి॥ ౨౮॥ విష్ణుభక్తౌచసర్వత్రవిష్ణుదృష్టిస్సర్వభూతమైత్రీచకారణమిత్యాహ॥ సర్వేతి॥ సర్వభూతేష్వంతర్యామితయాస్థితేవిష్ణౌమతిర్భవతామస్తు- అతఏవతదధిష్ఠానభూతమాత్రేమైత్రీచాహర్నిశమస్తు- ఏవమనేనప్రకారేణరాగద్వేషాదికృతాన్సర్వాన్క్లేశాన్ప్రహాస్యథేత్యర్థః॥ ౨౯॥ ననుసర్వభూతేషుమైత్రీదుష్కరామదమత్సరాదిభిస్సంతప్యమానేషుచధనవిద్యాగర్వితేషువృథైవబద్ధవైరేషుచ-ద్వేషస్యదుష్పరిహారత్వాదిత్యాహ॥ తాపత్రయేణేత్యాదిత్రిభిః॥ తాపత్రయేణేతి॥ తాపత్రయేణఆధ్యాత్మికాదిదుఃఖత్రయేణమదమత్సరాదినా- జగదేతదభిహతం- ఇతియదాబుద్ధిస్తదాశోచ్యేషుకృపావిషయేషు తేషుభూతేషుకః ప్రాజ్ఞోద్వేషంకరోతి ॥ ౩౦॥ అథతథైవంవిధమతిః భూతానిభద్రాణిధనవిద్యాదిసంపదా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తిచ పాఠః- బహుదేహపతివర్తనప్రదేశేషు స్వర్గాదిపదేషు సర్వత్ర విష్ణుబుద్ధింకురుత ॥ ౯౦॥ తస్మిన్నితి॥ సర్వత్రసన్నిహితాద్బ్రహ్మకల్పతరోర్మోక్షఫలలాభో నిస్సంశయః॥ ౯౧॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజచరణనళినచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యప్రణీతే శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే - సప్తదశోధ్యాయః. ******

తస్యేతి॥ చేష్టాముపదేశాత్మికాం॥ ౧॥ హేసూదా ఇతి॥ దేశికః ఉపదేశకృత్ ॥ ౨॥ హాలాహలమితి॥ అవిజ్ఞాతం - జ్ఞాతే హి స పూర్వవత్పరిహరిష్యతీతి ॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ అవికారమితి॥ సర్వవిషహరత్వాత్ మృత్యుంజయత్వాచ్చ భుక్త్వా నిత్యజప్యస్యానంతనామ్నః ఖ్యాత్యాకీర్తనేన నిర్వీర్యం విషం - అవికారం అనుదితలాలోద్గమ భ్రమాది వికృతి - జరయామాస ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ కిందేవైరితి॥ త్వం తథైవ తవపి తెవలోకానామాశ్రయో

దైత్యాస్సను తామూపేత సమత్వమారాధనమచ్యుతస్య॥ ౯౦॥ తస్మిన్ప్రసన్నే కిమిహాస్త్యలభ్యం ధర్మార్థకామైరలమల్పకాస్తే। సమాశ్రితాద్బ్రహ్మతరోరనంతాన్నిస్సంశయో ముక్తిఫలప్రపాతః॥ ౯౧॥

ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే - సప్తదశోధ్యాయః. ************************

శ్రీపరాశరః ॥ తస్యైతాం దానవాశ్చేష్టాం దృష్ట్వా దైత్యపతేర్భయాత్ । ఆచచక్షుస్స చోవాచ సూదానాహూయ సత్వరః ॥ ౧॥ హిరణ్యకశిపుః॥ హేసూదా మమ పుత్రోసావన్యేషామపి దుర్మతిః। కుమార్గదేశికో దుష్టో హన్యతామవిలంబితమ్॥ ౨॥ హాలాహలం విషం చాస్య సర్వభక్ష్యేషు దీయతామ్। అవిజ్ఞాతమసౌ పాపో వధ్యతాం మా విచార్యతామ్॥ ౩॥ శ్రీపరాశరః॥ తేతథైవ దదుస్తస్మై ప్రహ్లాదాయ మహాత్మనే। విషదానం యథాజ్ఞప్తం పిత్రా తస్య మహాత్మనః ॥ ౪ ॥ హాలాహలవిషం ఘోరమనంతోచ్చారణేన సః । అభిమంత్ర్య సహాన్నేన మైత్రేయ బుభుజే తదా ॥ ౫॥ అవికారం స తద్భుక్త్వా ప్రహ్లాదస్స్వస్థమానసః। అనంతఖ్యాతినిర్వీర్యం జరయామాస దుర్విషమ్॥ ౬॥ తతస్సూదా భయత్రస్తా జీర్ణం దృష్ట్వా మహావిషమ్ । దైత్యేశ్వరముపాగమ్య ప్రణిపత్యేదమబ్రువన్ ॥ ౭ ॥ దైత్యరాజ విషం దత్తమస్మాభిరతిభీషణమ్। జీర్ణం తచ్చ సహాన్నేన ప్రహ్లాదేన సుతేన తే॥ ౮॥ హిరణ్యకశిపుః॥ త్వర్యతాం త్వర్యతాం సహ్యో హే హే దైత్యపురోహితాః।కృత్యాం తస్య వినాశాయ హ్యుత్పాదయత మాచిరమ్॥ ౯॥ శ్రీపరాశరః॥ సకాశమాగమ్య తతః ప్రహ్లాదస్య పురోహితాః ! సామపూర్వమథోచుస్తే ప్రహ్లాదం వినయాన్వితమ్॥౧౦॥పురోహితాః॥ జాతస్త్రైలోక్యవిఖ్యాత ఆయుష్మన్ బ్రహ్మణః కులే। దైత్యరాజస్య తనయో హిరణ్యకశిపోర్భవాన్॥౧౧॥ కిం దేవైః కిమనంతేన కిమన్యేన తవాశ్రయః।పితా స మస్తలోకానాం

భోగైస్తోషం మా యాత - కింతు సర్వభూతేషు సమతాం సమదర్శితాముపేత ప్రాప్నుత - తదేవాచ్యుతస్యారాధనం॥ ౯౦॥ తతః కిమత ఆహ॥ తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్ ప్రసన్నే ప్రీతే సతి - న కించిద్దుర్లభం తథాపి తుచ్ఛత్వాత్ త్రివర్గో న ప్రార్థ్యః - మోక్షోపి న ప్రార్థ్యః - చూతమూలమాశ్రితస్యోపరి యథా తత్ఫలం పతతి తథైవ బ్రహ్మతరులక్షణాదనంతాత్సమ్యగాశ్రితాన్ముక్తిఫలప్రపాతస్యావశ్యంభావిత్వాదిత్యర్థః॥ ౯౧॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే - సప్తదశోధ్యాయః. ************************

తస్యేతి॥ చేష్టాముపదేశరూపాం॥ ౧॥ హేసూదా ఇతి॥ కుమార్గస్య దేశికః ఉపదేష్టా॥ ౨॥ హాలాహలమితి॥ పూర్వం శస్త్రసర్పగజాదీన్ దృష్ట్వా అనేన కోపి మంత్రాదిప్రతీకారః కృతః - తస్మాదవిజ్ఞాతం - యథా భవత్యేవం సర్వభక్ష్యేషు ఖండలడ్డుకాదిషు విషం దత్త్వా హన్యతామిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ హాలాహలవిషమితి ॥ అనంతస్యేతి నానాభక్ష్యభోజ్యాది సర్వమభిమంత్ర్య తస్మై నివేద్య తదిచ్ఛాప్రసాదరూపేణ నిత్యమసౌ భుంక్తే॥ ౫॥ అవికారమితి॥ తస్మాదనంతస్య ఖ్యాత్యా కీర్త్యా నిర్వీర్యత్వాదవికారం యథా భవత్యేవం జరయామాస ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮॥ సర్వస్మాత్సృష్టేః కృత్తిరధికేతి మత్వా బ్రాహ్మణాన్నియుంక్తే॥ త్వర్యతామితి ॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ కిందేవైరితి॥ తవ తే పితా సమస్త

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భవిష్యసి॥ ౧౨॥ తస్మాదితి॥ స్తవసంహితాం స్తవప్రబంధం- వాచ్యః పితేతిచ పాఠః - వాచ్యః స్తుత్యః॥ ౧౩॥ ఏవమితి॥ నాన్యథావదేత్ - కశ్చిదపీతి శేషః - వదఇతివా పాఠః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ యత్త్వితి॥ బ్రహ్మకులంశ్లాఘ్యమిత్యాదియుష్మాభిర్యదుక్తం తత్సత్యం - కింతు కిమనంతేనేతియదుక్తం ఏతద్వచోనార్థవత్ - ఈదృశంవచోయథాన్యాయంకోఽబ్రవీతీత్యన్వయః - కిమనంతేనేత్యుక్తంయుష్మాభిరీదృశమితిచ పాఠః ॥ ౧౮ ॥ ఇతీతి ॥ గౌరవయంత్రితః గౌరవేణయంత్రితః నిరుద్ధవ్యాహారః - గురూణామపి భగవన్నిందకానామేషాం కిమనుసరణేనేత్యాశయేన ప్రహస్యకిమనంతేనేతి తదుక్తమనువదన్సాధ్వితిసోపాలంభమాహ ॥ ప్రహస్యేతి ॥ ౧౯॥ అమర్షాత్ భూయోప్యనువదతి॥ సాధుభోఃకిమనంతేన సాధుభోఇతి ॥ అనంతేనయత్స్యాత్తచ్ఛ్రూయతాం ॥ ౨౦॥ ధర్మేతి॥ ఇదం ధర్మాదిచతుష్టయంయస్మాత్తస్మాదనంతాత్ కింకిమితీదంవృథావచఃనకించిదిత్యర్థః - తస్మాత్కింకిమిదంవృథా ఇతిచ పాఠః॥ ౨౧॥ మరీచిమిశ్రైరితి॥ మిశ్రశబ్దః పూజ్యవచనః - గురుత్వాద్బహువచనం ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ సంపదితి॥ ఐశ్వర్యాదీనాంసంపద్విముక్తిశ్చఏకతఃఆరాధనాదేవలభ్యా - హరేరారాధనంసంపదాదీనాంమూలంవిముక్తైశ్చైకతోలభ్యమితిచ పాఠః॥ ౨౪॥ ఉక్తమర్థంనిగమయతి॥యతఇతి॥ తేనాప్యనంతేనకింకిమిత్యేవంవచఃకిమర్థముచ్యతే॥ ౨౫॥

త్వంతథైవభవిష్యసి॥ ౧౨॥ తస్మాత్పరిత్యజైతాంత్వంవిపక్షస్తవసంహితామ్। శ్లాఘ్యః పితాసమస్తానాంగురూణాంపరమోగురుః ॥ ౧౩॥ ప్రహ్లాదః॥ ఏవమేతన్మహాభాగాశ్లాఘ్యమేతన్మహాకులమ్। మరీచేస్సకలేప్యస్మింస్త్రైలోక్యేనాన్యథావదేత్ ॥ ౧౪॥ పితాచమమసర్వస్మింజగత్యుత్కృష్టచేష్టితః। ఏతదప్యవగచ్ఛామిసత్యమత్రాపినానృతమ్॥౧౫॥ గురూణామపిసర్వేషాంపితాపరమకోగురుః।యదుక్తంభ్రాంతిరత్రాపి స్వల్పాపిహినవిద్యతే ॥ ౧౬॥ పితాగురుర్నసందేహః పూజనీయఃప్రయత్నతః। తత్రాపినాపరాధ్యామీత్యేవంమేమనసిస్థితమ్ ॥ ౧౭॥ యత్త్వేతత్కిమనంతేనేత్యుక్తోయుష్మాభిరీదృశః। కోఽబ్రవీతియథాయుక్తంకింతునైతద్వచోఽర్థవత్॥ ౧౮॥ ఇత్యుక్త్వాసోఽభవన్మౌనీతేషాంగౌరవయంత్రితః। ప్రహస్యచపునఃప్రాహకిమనంతేనసాధ్వితి॥ ౧౯॥ సాధుభోఃకిమనంతేనసాధుభోగురవోమమ। శ్రూయతాంయదనంతేనయదిఖేదంనయాస్యథ ॥ ౨౦॥ ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యఃపురుషార్థఉదాహృతః। చతుష్టయమిదంయస్మాత్తస్మాచ్చకిమిదంవృథా॥౨౧॥ మరీచిమిశ్రైర్దక్షాద్యైస్తథైవాన్యైరనంతతః। ధర్మఃప్రాప్తస్తథాచాన్యైరర్థఃకామస్తథాపరైః॥౨౨॥ తత్తత్త్వవేదినోభూత్వాజ్ఞానధ్యానసమాధిభిః। అవాపుర్ముక్తిమపరేపురుషాధ్వస్తబంధనాః॥ ౨౩॥ సంపదైశ్వర్యమాహాత్మ్యజ్ఞానసంతతికర్మణామ్। విముక్తేశ్చైకతోలభ్యామూలమారాధనంహరేః॥౨౪॥ యతోధర్మార్థకామాఖ్యం విముక్తిశ్చ ఫలంద్విజాః । తేనాపికింకిమిత్యేవ మనంతేన కిముచ్యతే ॥ ౨౫॥

లోకానాంసర్వలోకానామాశ్రయః॥ ౧౨॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ ఏతాంవిపక్షస్తవసంహితాంపరిత్యజ- కుతః- యతః తవపితాసమస్తానాం గురూణాంపరమోగురుః - అతఏవశ్లాఘ్యః ॥ ౧౩ ॥ ఏవమితి॥ కశ్చిదప్యన్యథానవదేత్ ॥ ౧౪॥ ౧౫॥౧౬॥పితేతి॥నాపరాధ్యామినాన్యథాకరోమి॥౧౭॥ యత్త్వితి॥యథామైదోషైరేతదయుక్తం-తథాసర్వాన్దోషాన్కోఽబ్రవీతి- దోషానంత్యాన్నకోపివక్తుంశక్నోతీత్యర్థః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ పురుషార్థచతుష్టయప్రాప్తిమేవోదాహరన్నాహ॥ మరీచిమిశ్రైరిత్యాదచతుర్భిః॥ మరీచిమిశ్రైరితి॥ మిశ్రస్యపూజ్యప్రయోగాన్మరీచిముఖ్యైరిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ సంపదితి॥ ఏకతోలభ్యంపరదృష్టిమాత్రసులభంహరేరారాధనమేవసంపదాదీనాంముక్తేశ్చమూలంకారణం ॥ ౨౪ ॥ యతఇతి॥ యతోధర్మాదిఫలంతేనాప్యనంతేనకిమిత్యేవం కిమిదముచ్యతే ॥ ౨౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ నేతి॥ సమాన ఏవ సామాన్యః - సర్వగతోఽప్యచ్యుతో భక్తస్య శుద్ధహృద్యావిర్భవతి - నాన్యస్యాశుద్ధే॥ ౪॥ తాం పాపదుఃఖాభావరూపామాత్మనో హృచ్ఛుద్ధిం చతుశ్శ్లోక్యాహ॥ అన్యేషామిత్యాదినా॥ ౫॥ కర్మణేతి॥ తద్బీజం జన్మ సా పరపీడైవ బీజం యస్య తజ్జన్మ తస్య పీడయితురశుభం ఫలతి - తద్బీజజన్మేతి చ పాఠః॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ నేతి॥ హంతుం న శక్యతే॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥

శ్రీపరాశరః॥ హిరణ్యకశిపుశ్శ్రుత్వా తాం కృత్యాం వితథీకృతామ్। ఆహూయ పుత్రం పప్రచ్ఛ ప్రభావస్యాస్య కారణమ్॥౧॥ హిరణ్యకశిపుః॥ ప్రహ్లాద సుప్రభావోఽసి కిమేతత్తే విచేష్టితమ్। ఏతన్మంత్రాదిజనితముతాహో సహజం తవ॥౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవం పృష్టస్తదా పిత్రా ప్రహ్లాదోఽసురబాలకః। ప్రణిపత్య పితుః పాదావిదం వచనమబ్రవీత్॥౩॥ ప్రహ్లాదః॥ న మంత్రాదికృతస్తాత న చ నైసర్గికో మమ। ప్రభావ ఏష సామాన్యో యస్య యస్యాచ్యుతో హృది॥౪॥ అన్యేషాం యో న పాపాని చింతయత్యాత్మనో యథా। తస్య పాపాగమస్తాత హేత్వభావాన్న విద్యతే॥౫॥ కర్మణా మనసా వాచా పరపీడాం కరోతి యః। తద్బీజం జన్మ ఫలతి ప్రభూతం తస్య చాశుభమ్॥౬॥ సోఽహం న పాపమిచ్ఛామి న కరోమి వదామి చ। చింతయన్ సర్వభూతస్థమాత్మన్యపి చ కేశవమ్॥౭॥ శారీరం మానసం దుఃఖం దైవం భూతభవం తథా। సర్వత్ర శుభచిత్తస్య తస్య మే జాయతే కుతః॥౮॥ ఏవం సర్వేషు భూతేషు భక్తిరవ్యభిచారిణీ। కర్తవ్యా పండితైర్జ్ఞాత్వా సర్వభూతమయం హరిమ్॥౯॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతి శ్రుత్వా స దైత్యేంద్రః ప్రాసాదశిఖరే స్థితః। క్రోధాంధకారితముఖః ప్రాహ దైతేయకింకరాన్॥౧౦॥ హిరణ్యకశిపుః॥ దురాత్మా క్షిప్యతామస్మాత్ప్రాసాదాచ్ఛతయోజనాత్। గిరిపృష్ఠే పతత్వస్మిన్ శిలాభిన్నాంగసంహతిః॥౧౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్తం చిక్షిపుస్సర్వే బాలం దైతేయకింకరాః। పపాత సోఽప్యధః క్షిప్తో హృదయేనోద్వహన్ హరిమ్॥౧౨॥ పతమానం జగద్ధాత్రీ జగద్ధాతరి కేశవే। భక్తియుక్తం దధారైనముపసంగమ్య మేదినీ॥౧౩॥ తతో విలోక్య తం స్వస్థమవికీర్ణాస్థిబంధనమ్। హిరణ్యకశిపుః ప్రాహ శంబరం మాయినాం వరమ్॥౧౪॥ హిరణ్యకశిపుః॥ నాస్మాభిశ్శక్యతే హంతుమయం దుర్వృత్తబాలకః। మాయాం వేత్తి భవాంస్తస్మాన్మాయయైనం నిషూదయ॥౧౫॥ శంబరః॥ సూదయామ్యేష దైత్యేంద్ర పశ్య మాయాబలం మమ। సహస్రమత్ర మాయానాం పశ్యనో దశకం తథా॥౧౬॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్సమసృజన్మాయాః ప్రహ్లాదే శంబరోఽసురః। వినాశమిచ్ఛన్ దుర్బుద్ధిస్సర్వత్ర సమదర్శిని॥౧౭॥ సమాహితమనా భూత్వా శంబరేఽపి విమత్సరః। మైత్రేయ సోఽపి ప్రహ్లాదస్సస్మార మధుసూదనమ్॥౧౮॥ శ్రీపరాశరః॥ తతో భగవతా తస్య రక్షార్థం చక్రముత్తమమ్। ఆజగామ సమాజ్ఞప్తం జ్వాలామాలి సుదర్శనమ్॥౧౯॥

౧॥ ప్రహ్లాదేతి॥ సహజం నైసర్గికం॥ ౨॥ ౩॥ నేతి॥ సామాన్యస్సమానః॥ ౪॥ కించ॥ అన్యేషామితి॥ అన్యేషాం యః పాపాని పాపఫలాని దుఃఖాని న చింతయతి - తస్య పాపాగమో దుఃఖాగమో నాస్తి॥ ౫॥ కర్మణేతి॥ యతస్తత్పీడాకరణమేవ బీజం - తస్మాద్యస్య జన్మ - యస్యైతదశుభం పాపం - తస్య కర్తుః ప్రభూతమత్యధికం అశుభఫలం ఫలతి - అతిదుఃఖఫలాత్మతయా వర్ధతే॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ఏవమితి॥ ఏవం సర్వభూతమయం హరిం జ్ఞాత్వా - సర్వేషు భూతేషు తద్భక్తిః కర్తవ్యా॥ ౯॥ ఇతీతి॥ క్రోధేనాంధకారితం జాతాంధకారీవ దుష్ప్రేక్ష్యం ముఖం యస్య॥ ౧౦॥ శస్త్రాదివిషాగ్నికృత్యానాం మణిమంత్రాదిభిః స్తంభనం సంభవతి - పతనే తు న కించిత్ప్రతిభవతీత్యాశయేన దైత్యానాదిశతి॥ దురాత్మా క్షిప్యతామితి॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ వాసవైరుపాయైర్హంతుమశక్యత్వాత్తద్వధమాయావినం నియుంక్తే॥ నాస్మాభిరితి॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ తత ఇతి॥ సుదర్శనం శుద్ధజ్ఞానమయం॥ ౧౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కించేతి॥ కించేత్యాదివచోఽపిసోపాలంభం - కింవాత్రేతిచపాఠః ॥ ౨౬॥ బహునేతి॥ వికర్తా పరిణమయితా॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ యదితి॥ మోహగ్రహం అజ్ఞానదురాగ్రహం॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ కృత్యయేతి॥ అభ్యవపత్తిరనుగ్రహః ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ యథేతి ॥ యథేత్యాదినా అపకారిష్వప్యుపకుర్వంతీతి వైష్ణవానామాచారః ప్రదర్శితః॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజపదాబ్జభృంగాయమాణ శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- అష్టాదశోఽధ్యాయః. *************

కించాత్ర బహునోక్తేన భవంతో గురవో మమ । వదంతు సాధు వాసాధు వివేకోఽస్మాకమల్పకః ॥ ౨౬॥ బహునాత్ర కిముక్తేన స ఏవ జగతః పతిః। స కర్తా చ వికర్తా చ సంహర్తా చ హృది స్థితః॥ ౨౭॥ స భోక్తా భోజ్యమప్యేవం స ఏవ జగదీశ్వరః। భవద్భిరేతత్క్షంతవ్యం బాల్యాదుక్తం తు యన్మయా॥ ౨౮॥ పురోహితాః ॥ దహ్యమానస్త్వమస్మాభిరగ్నినా బాల రక్షితః । భూయో న వక్ష్యసీత్యేవం నైవ జ్ఞాతోఽస్యబుద్ధిమాన్॥ ౨౯॥ యద్యస్మద్వచనాన్మోహగ్రాహం న త్యక్ష్యతే భవాన్ । తతః కృత్యాం వినాశాయ తవ స్రక్ష్యామ దుర్మతే॥ ౩౦॥ ప్రహ్లాదః॥ కః కేన రక్ష్యతే జంతుర్జంతుః కః కేన హన్యతే । హంతి రక్షతి చైవాత్మా హ్యసత్సాధు సమాచరన్॥ ౩౧॥ కర్మణా జాయతే సర్వం కర్మైవ గతిసాధనమ్। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన సాధుకర్మ సమాచరేత్॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తాస్తేన తే క్రుద్ధా దైత్యరాజపురోహితాః। కృత్యాముత్పాదయామాసుర్జ్వాలామాలోజ్జ్వలాననామ్॥ ౩౨॥ అతిభీమా సమాసాద్య పాదన్యాసక్షతక్షితిః। శూలేన సాధు సంక్రుద్ధా తం జఘానాశు వక్షసి॥ ౩౩॥ తత్తస్య హృదయం ప్రాప్య శూలం బాలస్య దీప్తిమత్ । జగామ ఖండితం భూమౌ తత్రాపి శతధాభవత్ ॥ ౩౪॥ యత్రానపాయీ భగవాన్ హృద్యాస్తే హరిరీశ్వరః। భంగో భవతి వజ్రస్య తత్ర శూలస్య కా కథా॥ ౩౫॥ అపాపే తత్ర పాపైశ్చ పాతితా దైత్యయాజకైః। తానేవ సా జఘానాశు కృత్యా నాశం జగామ చ॥ ౩౬॥ కృత్యయా దహ్యమానాంస్తాన్ విలోక్య స మహామతిః। త్రాహి కృష్ణేత్యనంతేతి వదన్నభ్యవపద్యత॥ ౩౭॥ సర్వవ్యాపిన్ జగద్రూప జగత్స్రష్టర్జనార్దన। పాహి విప్రానిమానస్మాద్దుస్సహాన్మంత్రపావకాత్॥ ౩౮॥ యథా సర్వేషు భూతేషు సర్వవ్యాపీ జగద్గురుః। విష్ణురేవ తథా సర్వే జీవంత్వేతే పురోహితాః॥ ౩౯॥ యథా సర్వగతం విష్ణుం మన్యమానోఽనపాయినమ్। చింతయామ్యరిపక్షేఽపి జీవంత్వేతే తథా ద్విజాః॥ ౪౦॥ యే హంతుమాగతా దత్తం యైర్విషం యైర్హుతాశనః। యైర్దిగ్గజైరహం క్షుణ్ణో దష్టస్సర్పైశ్చ యైరహమ్॥ ౪౧॥ తేష్వహం మిత్రపక్షే చ సమః పాపోఽస్మి న క్వచిత్ । తథా తేనాద్య సత్యేన జీవంత్వసురయాజకాః॥ ౪౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తాస్తేన తే సర్వే సంస్పృష్టాశ్చ నిరామయాః । సముత్తస్థుర్ద్విజా భూయస్తం చోచుః ప్రశ్రయాన్వితమ్॥ ౪౩॥ పురోహితాః॥ దీర్ఘాయురప్రతిహతో బలవీర్యసమన్వితః। పుత్రపౌత్రధనైశ్వర్యైర్యుక్తో వత్స భవోత్తమః॥ ౪౪॥ ఇత్యుక్త్వా తం తతో గత్వా యథావృత్తం పురోహితాః। దైత్యరాజాయ సకలమాచచక్షుర్మహామునే ॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- అష్టాదశోఽధ్యాయః. *

సోపాలంభోక్తిం నిగమయతి ॥ కించేతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ దహ్యమాన ఇతి॥ ఏవం విపక్షస్తుతియుక్తం వాక్యం భూయో న వక్ష్యసీతి మత్వా- పూర్వమస్మాభిస్త్వం రక్షితోఽసి- అబుద్ధిమాంస్త్వమితి తతో నైవ జ్ఞాతోఽసి॥ ౨౯॥ యదితి॥ మోహగ్రాహం అబుద్ధికృతం దురాగ్రహం॥ ౩౦॥ క ఇతి॥ అసత్సమాచరన్నాత్మైవ ఆత్మానం హంతి- సాధు సమాచరన్నాత్మానం రక్షతి చేత్యన్వయః ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ అతిభీమేతి॥ పాదయోర్న్యాసైః నిక్షేపైః క్షతా క్షితిర్యస్యాస్సా॥ ౩౩॥ తదితి॥ ఖండితం భగ్నం సత్ భూమౌ జగామ పపాత ॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ కృత్యయేతి॥ అభ్యవపద్యత రక్షణార్థం తదభిముఖం అధావదిత్యర్థః - ఇతః పరం స్పష్టమన్యత్ ॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే- అష్టాదశోఽధ్యాయః. ******************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కంటకశ్చోరః క్షుద్రశత్రుర్వా-శోధనం సాధనం॥౩౧॥ ఏతదితి॥ అన్యచ్చేతి పౌశనసోక్తం సప్తప్రకృత్యాదికం॥౩౨॥౩౩॥
మమేతి॥ న సదేతత్ శత్రుమిత్రాదిభేదవిషయత్వాదస్య॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ సర్వభూతాత్మక ఇతి॥ సర్వభూతాత్మకే సర్వ
జీవశరీరకే-జగన్మయే వ్యక్తావ్యక్తప్రపంచరూపే- పరమాత్మని-ఆత్మాంతరరహితే॥౩౭॥ ౩౮॥ తదితి॥ దృష్టారంభాః
రాజ్యాద్యర్థోద్యోగాః తేషాముక్తివిస్తరైరర్థశాస్త్రాదిభిః- అవిద్యాంతర్గతైః విద్యాయామంతర్గతాని విద్యా
స్థానాని తదితరైః- శోభనే పరమమంగళాత్మవిద్యావిషయే శాస్త్రైః॥ ౩౯॥ నన్వర్థశాస్త్రాదేః రాజ్యాద్యుపాయజ్ఞాప
కత్వాత్ కథమవిద్యాస్థానత్వం తత్రాహ॥ విద్యేతి॥ అర్థశాస్త్రాదిజన్యవిద్యాయాస్తు అల్పాస్థిరఫలసాధనత్వాద్విద్యా
త్వం నాస్తీతి భావః ॥ ౪౦॥ కా తర్హి విద్యా తత్రాహ॥ తత్కర్మేతి॥ యా విముక్తయే సా విద్యా - అర్థశాస్త్రాది
విద్యా శిల్పనైపుణం- యన్న బంధాయ అపితు విద్యాంగత్వేన మోక్షాయ- తత్కర్మ- అపరం కర్మ ప్రవృత్తికర్మ॥ ౪౧॥

కథ్యతాం సమ్యుక్తథా కంటకశోధనమ్॥ ౩౧॥ ఏతచ్చాన్యచ్చ సకలమధీతం భవతా యథా। తథా మే కథ్య
తాం జ్ఞాతుం తవేచ్ఛామి మనోగతమ్॥౩౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ప్రణిపత్య తతః పాదౌ పితుః ప్రశ్రయభూషణః।
ప్రహ్లాదః ప్రాహ దైత్యేంద్రం కృతాంజలిపుటస్థితః॥ ౩౩॥ ప్రహ్లాదః॥ మమోపదిష్టం సకలం గురుణా
నాత్ర సంశయః। గృహీతం చ మయా కింతు న సదేతన్మతం మమ॥౩౪॥ సామ చోపప్రదానం చ భేదదండౌ
తథైవ చ। ఉపాయాః కథితా హ్యేతే మిత్రాదీనాం చ సాధనే॥ ౩౫॥ తానేవాహం న పశ్యామి మిత్రా
దీన్ తాత మా క్రుధః। సాధ్యాభావే మహాబాహో సాధనైః కిం ప్రయోజనమ్॥ ౩౬॥ సర్వభూతాత్మకే
తాత జగన్నాథే జగన్మయే। పరమాత్మని గోవిందే మిత్రామిత్రకథా కుతః॥ ౩౭॥ త్వయ్యస్తి భగవా
న్విష్ణుర్మయి చాన్యత్ర చాస్తి సః। యతస్తతోఽయం మిత్రం మే శత్రుశ్చేతి పృథక్కుతః॥ ౩౮॥ తదేభిరలమ
త్యర్థం దృష్టారంభోక్తివిస్తరైః। అవిద్యాంతర్గతైర్యత్నః కర్తవ్యస్తాత శోభనే॥ ౩౯॥ విద్యాబుద్ధిర
విద్యాయామజ్ఞానాత్తాత జాయతే। బాలోఽగ్నిం కిం న ఖద్యోతమసురేశ్వర మన్యతే॥ ౪౦॥ తత్కర్మ
యన్న బంధాయ సా విద్యా యా విముక్తయే। ఆయాసాయాపరం కర్మ విద్యాన్యా శిల్పనైపుణమ్॥౪౧॥

శ్చోరాః గూఢశత్రవో వా- తేషాం శోధనం నిరాసనం॥౩౧॥ ఏతదితి॥ అన్యచ్చ సామభేదాది॥ ౩౨॥ ప్రణిపత్యేతి॥ ప్రశ్రయ
ఏవ భూషణం యస్య సః॥ ౩౩॥౩౪॥ సామేతి॥ కుపితస్య స్తుత్యాదిభిస్సాంత్వనం సామ- భూమిధనధాన్యాదిప్రదానముప
ప్రదానం ఐకమత్యేన స్థితానాం భయజననాదినా పృథక్కరణం భేదః - అర్థాపహారాదిర్దండ ఇత్యేతే ఉపాయాః॥ ౩౫॥
తానితి॥ మా క్రుధః క్రోధం మా కార్షీః॥౩౬॥ సర్వేతి॥ సర్వభూతాత్మకే సర్వేషాం భూతానామాత్మని- పరమాత్మని సర్వ
జీవనియంతరి॥ ౩౭॥ తదేవాహ॥ త్వయ్యస్తీతి॥ పృథగ్భేదః కుతః॥౩౮॥ తదితి॥ దుష్టా రాగద్వేషాదిపూర్వకా యే ఆరంభా
ఉద్యమాః తేషు ఉక్తివిస్తరైః నీతిశాస్త్రైరలం- దృష్టారంభేతి పాఠే దృష్టా ఐహికభోగార్థాః- శోభనే నిష్కామే కర్మణి
ఆత్మవిద్యాయాం చ॥ ౩౯॥ నను॥ శ్లో॥ అంగాని వేదాశ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః। పురాణం ధర్మశాస్త్రం చ
విద్యా హ్యేతాశ్చతుర్దశ॥ ఆయుర్వేదో ధనుర్వేదో గాంధర్వశ్చేతి తే త్రయః- అర్థశాస్త్రం చతుర్థాస్తు విద్యా అష్టాదశైవ
త్వితి స్మృతేః- దండనీత్యాదికమపి విద్యేతి- అత్ర కథమవిద్యాంతర్గతైరిత్యుచ్యతే- తత్రాహ॥ విద్యాబుద్ధిరితి॥ బాలః
ఖద్యోతమగ్నిం కిం న మన్యతే - అపితు మన్యత ఏవేత్యర్థః ॥ ౪౦॥ శోభనే యత్నః కర్తవ్య ఇతి యదుక్తం తదేవ శోభనం
ధర్మాదికమాహ ॥ తత్కర్మేతి ॥ అపరమర్థకామాద్యర్థం కర్మ ఆయాసాయ శ్రమార్థమేవ - అన్యా విద్యా
అర్థశాస్త్రాదిః శిల్పనైపుణం ఇంద్రజాలికాది శిల్పవిద్యా చ - కౌశలమాత్రమేవ - తుచ్ఛత్వాదిత్యర్థః ॥ ౪౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ మిత్రేష్వితి॥ మిత్రేషుసహజప్రాకృతకృత్రిమేషుసహజం మాతులేయాది - ప్రాకృతంస్వభూమ్యనంతరాచ్ఛత్రోరనంతరం - కృత్రిమందానమానవశీకృతం- అరిశ్చత్రివిధః- సహజోదాయాదః- ప్రాకృతోభూమ్యనంతరాదిః - కృత్రిమఃకృతాపకారః - మధ్యస్థాశ్చత్రివిధాః- త్రిషులోకేషు మిత్రాదిషుత్రిషుజనేషు- కాలేష్వితిపాఠేక్షయవృద్ధిస్థానకాలేషు- కథంవర్తేత- వృత్తయోహివర్షణాదానాను ప్రవేశమాధ్యస్థ్యపూర్ణత్వప్రియత్వసహిష్ణుత్వరూపాస్సప్త- యథోక్తం ॥ శ్లో॥ ఇంద్రస్యార్కస్యవాయోశ్చయ మస్యవరుణస్యచ । చంద్రస్యచపృథివ్యాశ్చనృపస్సప్తగుణోభవేదితి॥ ౨౯॥ కథమితి॥ శ్లో॥ మంత్రీబుద్ధిసహాయస్స్యా దమాత్యఃకార్యసాహ్యకృత్ । దుర్గాధ్యక్షోథనాధ్యక్షో ధాన్యాధ్యక్షశ్చభూపతేః॥ దూతఃపురోధాదైవజ్ఞస్సప్తై తేమంత్రిణోమతాః। దుర్గాధ్యక్షోవనాధ్యక్షః - పూతఃపురోధాఇతిచపాఠః - బాహ్యాఅమాత్యాఃశుల్కాధ్యక్షా దయః- అభ్యంతరాఃఅంతఃపురమహానసాద్యధికృతాః- శంకితాఃజితదసభూతాః- సాపరాధావా- ఇతరేస్వామి హితైషిణః - ధర్మార్థకామభయపరీక్షాసుశుద్ధావా ॥ ౩౦ ॥ కృత్యాకృత్యేతి॥ కృత్యాఃభేద్యాః - తేషామకృత్య త్వస్యాభేద్యత్వస్యాభిధానం ॥ శ్లో ॥ అలబ్ధవేతనోలుబ్ధో మానీచాప్యవమానితః । క్రుద్ధశ్చకోపితోకస్మాత్తథాభీతశ్చ భీషితఇతిభేద్యాః - జలప్రాకారమరుగిరివనాత్మకంపంచధాదుర్గం - ఆటవికాఃవన్యామ్లేచ్ఛాద్యాః తత్సాధనం-

తేనమాయాసహస్రంతచ్ఛంబరస్యాశుగామినా। బాలస్యరక్షతాదేహమేకైకంచనిషూదితమ్॥ ౨౦॥ సంశోషకంతదావాయుం దైత్యేంద్రఇదమబ్రవీత్ । శీఘ్రమేషమమాదేశా ద్దురాత్మానీయతాంక్షయమ్ ॥ ౨౧॥ తథేత్యుక్త్వాథసోప్యేనంవివేశపవనోలఘు। శీతోతిరూక్షశ్శోషాయతద్దేహస్యాతిదుస్సహః॥ ౨౨॥ తేనావిష్టంతథాత్మానంసబుద్ధ్వాదైత్యబాలకః। హృదయేనమహాత్మానందధారధరణీధరమ్॥ ౨౩॥ హృదయస్థస్తతస్తస్యతంవాయుమతిశోషణమ్। పపౌజనార్దనఃక్రుద్ధస్సయయౌపవనఃక్షయమ్ ॥ ౨౪॥ క్షీణాసుసర్వమాయాసుపవనేసంక్షయంగతే। జగామసోపిభవనంగురోరేవమహామతిః॥ ౨౫॥ అహన్యహన్యథాచార్యోనీతింరాజ్యఫలప్రదామ్। గ్రాహయామాసతంబాలంరాజ్ఞాముశనసాకృతామ్॥ ౨౬॥ గృహీతనీతిశాస్త్రంతంవినీతంసయదాగురుః। మేనేతదైనంతత్పిత్రేకథయామాసశిక్షితమ్॥ ౨౭॥ ఆచార్యః॥ గృహీతనీతిశాస్త్రస్తేపుత్రోదైత్యపతేకృతః। ప్రహ్లాదస్తత్త్వతోవేత్తిభార్గవేణయదీరితమ్॥ ౨౮॥ హిరణ్యకశిపుః॥ మిత్రేషువర్తేతకథమరివర్గేచభూపతిః। ప్రహ్లాదత్రిషుకాలేషుమధ్యస్థేషుకథంచరేత్ ॥ ౨౯॥ కథంమంత్రిష్వమాత్యేషుబాహ్యేష్వాభ్యంతరేషుచ। చారేషుపౌరవర్గేషుశంకితేష్వితరేషుచ ॥ ౩౦॥ కృత్యాకృత్యవిధానంచదుర్గాటవికసాధనమ్ । ప్రహ్లాద

తేనేతి॥ అతస్తేనమాయాసహస్రంఏకైకంచప్రత్యేకంవినాశితం॥ ౨౦॥ దృశ్యేషువధోపాయేషుప్రతిఘాతమసాకరోతీతిఅదృశ్యంవధోపాయంవాయుంన్యయుక్తేత్యాహ॥ సంశోషకమితి ॥ ౨౧॥ తథేతి॥ లఘుశీఘ్రం- లఘురితిపాఠేవేగవాన్- శీతోతిరూక్షశ్చశీతజ్వరప్రాయః॥ ౨౨॥ తేనేతి॥ తేనావిష్టంవ్యాప్తం-ధరణీధరంవాయుభక్షస్వరూపం॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ మిత్రేష్వితి॥ త్రిషుకాలేషుక్షయవృద్ధితత్సామ్యకాలేషు॥ ౨౯॥ కథమితి॥ మంత్రిషుబుద్ధిసహాయేషు- అమాత్యేషు కార్యసహాయేషు - తదుక్తం॥ శ్లో॥ మంత్రీబుద్ధిసహాయస్స్యాదమాత్యః కార్యసాహ్యకృదితి- బాహ్యేషుశుల్కాద్యధికృతేషు-అభ్యంతరేషుఅంతఃపురమహానసాద్యధికృతేషు-చారేషుగూఢచారేషు-చారేషువా- శంకితేషు- జిత్వాబలాద్దాసీకృతేషు-దూతేషు-ఇతరేష్వశంకితేషువా॥ ౩౦॥ కృత్యాకృత్యవిధానమితి॥ సంధివిగ్రహయానాదిషుకుత్రకింకృత్యంకుత్రకిమకృత్యంఏవంప్రకారః-యద్వా-కృత్యాభేద్యాస్తేషామకృత్యవిధానంఅభేద్యత్వకరణం-దుర్గంపార్వతౌదకాది-ఆటవికానుహారణ్యనివాసినఃపుళిందమ్లేచ్ఛాదయః-తేషాంసాధనంవశీకరణం- కంటకా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కర్మనిరూపణం ప్రాసంగికం - రాజ్యాది దృష్టఫలార్థినాపి తత్సాధనే ధర్మే యతితవ్యం న నీతిశాస్త్రాదావిత్యాహ॥ తదేతదిత్యాదిభిః॥ తదేతదితి॥ తదేతత్ నీతిశాస్త్రాదిజన్యజ్ఞానాది - నిశామయ శృణు ॥ ౪౨ ॥ నేతి॥ భావ్యం ప్రాక్కర్మతో భావి - ఉభయం రాజ్యం ధనంచ ॥ ౪౩॥ సర్వ ఏవేతి॥ మహత్త్వమైశ్వర్యం ॥ ౪౪ ॥ ౪౫॥ తస్మాదితి ॥ సమత్వే భగవదాత్మకత్వేన సర్వస్య సమత్వబుద్ధౌ ॥ ౪౬॥ దేవా ఇతి॥ భిన్నమివ తతః పృథగ్భూతమివ- అనంత ఏవ తత్తద్రూపేణ స్థిత ఇతి జ్ఞాపనమేవ సమ్యక్ ॥ శ్రు॥ నేహ నానాస్తి కించన - న తదస్తి వినేతి చ ॥ ౪౭॥ ఏతదితి॥ ఆత్మవత్ అంతర్యామిణా పరాత్మనా యుక్తం - మతుబంతమేతత్ - అత్ర హేతుః యతోఽయం విశ్వరూపధృదితి ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥ తత ఇతి॥ సలిలార్ణవే అర్ణవసలిలే॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥

తదేతదవగమ్యాహమసారం సాధ్యముత్తమమ్। నిశామయ మహాభాగ ప్రణమ్య ప్రబ్రవీమి యత్॥ ౪౨॥
న చింతయతి కో రాజ్యం కో ధనం నాభివాంఛతి। తథాపి భావ్యమేవైతదుభయం ప్రాప్యతే నరైః॥ ౪౩॥
సర్వ ఏవ మహాభాగ మహత్త్వం ప్రతి సోద్యమః। తథాపి పుంసాం భాగ్యాని నోద్యమా భూతిహేతవః ॥ ౪౪॥
జడానామవివేకానామశూరాణామపి ప్రభో। భాగ్యభోజ్యాని రాజ్యాని సంత్యనీతిమతామపి ॥ ౪౫॥
తస్మాద్యతేత పుణ్యేషు య ఇచ్ఛేన్మహతీం శ్రియమ్। యతితవ్యం సమత్వే చ నిర్వాణమపి చేచ్ఛతా॥ ౪౬॥
దేవా మనుష్యాః పశవః పక్షివృక్షసరీసృపాః। రూపమేతదనంతస్య విష్ణోర్భిన్నమివ స్థితమ్॥ ౪౭॥
ఏతద్విజానతా సర్వం జగత్స్థావరజంగమమ్। ద్రష్టవ్యమాత్మవద్విష్ణుర్యతోఽయం విశ్వరూపధృక్ ॥ ౪౮॥
ఏవం జ్ఞాతే స భగవాననాదిః పరమేశ్వరః। ప్రసీదత్యచ్యుతస్తస్మిన్ ప్రసన్నే క్లేశసంక్షయః ॥ ౪౯॥
శ్రీపరాశరః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతికోపేన సముత్థాయ తదాసనాత్। హిరణ్యకశిపుః పుత్రం పదా వక్షస్యతాడయత్ ॥ ౫౦ ॥
ఉవాచ చ స కోపేన సామర్షః ప్రజ్వలన్నివ। నిష్పిష్య పాణినా పాణిం హంతుకామో జగద్యథా ॥ ౫౧॥
హే విప్రచిత్తే హే రాహో హే బలైష మహార్ణవే। నాగపాశైర్దృఢం బద్ధ్వా క్షిప్యతాం మా విలంబథ ॥ ౫౨॥
అన్యథా సకలా లోకాస్తథా దైతేయదానవాః। అనుయాస్యంతి మూఢస్య మతమస్య దురాత్మనః ॥ ౫౩॥
బహుశో వారితోఽస్మాభిరయం పాపస్తథాప్యరేః। స్తుతిం కరోతి దుష్టానాం పక్ష ఏవోపకారకః ॥ ౫౪॥
శ్రీపరాశరః॥ తతస్తే సత్వరా దైత్యా బద్ధ్వా తం నాగబంధనైః। భర్తురాజ్ఞాం పురస్కృత్య చిక్షిపుస్సలిలార్ణవే॥ ౫౫॥
తతశ్చచాల చలతా ప్రహ్లాదేన మహార్ణవః। ఉద్వేలోఽభూత్పరం క్షోభముపేత్య చ సమంతతః॥ ౫౬॥
భూర్లోకమఖిలం దృష్ట్వా ప్లావ్యమానం మహాంభసా। హిరణ్యకశిపుర్దైత్యానిదమాహ మహామునే ॥ ౫౭॥

తదితి ॥ తదేతద్రాజ్యాదిసాధ్యమసారం తుచ్ఛం జ్ఞాత్వా - ఉత్తమం సాధ్యం యత్ప్రకర్షేణ బ్రవీమి తన్నిశామయేత్యన్వయః ॥ ౪౨ ॥ కించ రాజ్యాదేశ్శ్రేష్ఠఫలత్వేపి తదర్థం పుణ్యే యత్నః కార్యః - న కేవలం దృష్టార్థోద్యమమాత్రే తస్య వ్యభిచారాదిత్యాహ - నేత్యాదిత్రిభిః ॥ నేతి॥ భావ్యం ప్రాక్తనపుణ్యవశాద్భవితవ్యం ఏతదుభయం రాజ్యం ధనం చ ప్రాప్యతే ॥ ౪౩॥ సర్వ ఏవేతి॥ మహత్త్వం రాజ్యధనాదివిభూతిం ప్రతి - భాగ్యాన్యేవ భూతిహేతవః రాజ్యాదిశ్రేయోహేతవః- న తూద్యమాః ॥ ౪౪॥ తైర్వినాపి రాజ్యాదేర్దృశ్యమానత్వాదిత్యాహ॥ జడానామితి॥ జడానామనుద్యమానాం - అవివేకానాం ఇష్టానిష్టవివేకశూన్యానాంచ - రాజ్యాదయస్సంతి ॥ ౪౫॥ ౪౬॥ సమత్వదృష్ట్యా నిర్వాణమాహ॥ దేవా ఇతి ॥ ౪౭ ॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ఉవాచేతి॥ సామర్షః అసహమానః ॥ ౫౧॥ అయం తావత్సర్వైరుపాయైర్న హంతుం శక్యతే- ఉపేక్షితశ్చేత్సకలం విష్ణుభక్త్యా నాశయేత్ - అతో నాగపాశైర్బద్ధ్వా సముద్రే క్షిప్త్వా పర్వతైరాక్రమణీయః-తతః కాలేన మరిష్యతీత్యాశయేనాహ॥ హే విప్రచిత్త ఇతి॥ ౫౨॥ ౫౩॥ బహుశ ఇతి॥ దోషశాంతిహేతుత్వాత్ పక్షో దుష్టానాముపకారక ఏవ - యద్వా దుష్టానాం పక్షే అయముపకారక ఏవ భవతి అతో హంతవ్యః దుష్టానాం వధ ఏవోపకారక ఇతి పాఠే దోషశాంతిహేతుత్వాత్ వధో దుష్టానాం ఉపకారక ఏవ॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫౮॥౫౯॥౬౦॥౬౧॥౬౨॥సఇతి॥ఆహ్నికవేళాయామహ్నిక్రియమాణారాధనవేళాయాం॥౬౩॥౬౪॥ నమఇతి॥ బ్రహ్మ
ణ్యదేవాయతపోవేదాదిహితాయదేవాయ॥ ౬౫॥ బ్రహ్మాత్వమితి॥ స్థితౌస్వరూపేణావస్థితౌ॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ రూప
మితి॥ ఆత్మాఅహంకారః - ఏషాంపరమార్థఃఏతేషాంసంబంధ్యవినాశిజీవాత్మా - ఏతద్దృశ్యంజగచ్చత్వం॥ ౬౯॥
౭౦॥ ౭౧॥ మయీతి॥ ఐశ్వర్యగుణసంసూచకీఉపాదాననిమిత్తత్వలక్షణమైశ్వర్యం- గుణోజ్ఞానశక్త్యాదిఃతయోస్సూ
చికా॥ ౭౨॥ ౭౩॥ నహ్యనీశ్వరస్యాగుణస్యచవ్యాప్తిస్సంభవతి అస్త్రభూషణరూపనిఖిలాధారంశుభాశ్రయతయా

దైతేయాస్సకలైశ్శైలైరతైర్వరుణాలయే। నిశ్ఛిద్రైస్సర్వతస్సర్వైశ్చీయతామేషదుర్మతిః॥౫౮॥
నాగ్నిర్దహతినైవాయంశస్త్రైశ్ఛిన్నోనచోరగైః। క్షయంనీతోనవాతేననవిషేణనకృత్యయా॥ ౫౯॥
నమాయాభిర్నచైవోచ్చాత్పాతితోనచదిగ్గజైః। బాలోతిదుష్టచిత్తోయంనానేనార్థోస్తిజీవతా॥ ౬౦॥
తదేష తోయరాశిమధ్యే సమాక్రాంతో మహీధరైః। తిష్ఠత్వబ్దసహస్రాంతం ప్రాణాన్హాస్యతిదు
ర్మతిః॥౬౧॥తతోదైత్యాదానవాశ్చపర్వతైస్తమ్మహోదధౌ।ఆక్రమ్యచయనంచక్రుర్యోజనానిసహ
స్రశః॥౬౨॥ సచితఃపర్వతైరంతస్సముద్రస్యమహామతిః।తుష్టావాహ్నికవేళాయామేకాగ్రమతిరచ్యు
తమ్॥ ౬౩॥ ప్రహ్లాదః॥ నమస్తేపుండరీకాక్షనమస్తేపురుషోత్తమ। నమస్తేసర్వలోకాత్మన్నమస్తేతిగ్మచ
క్రిణే॥౬౪॥ (నమస్తేవాసుదేవాయనమస్తేకరుణాకర।నమస్తేవిశ్వరూపాయనమస్తేసర్వమూర్తయే)॥
నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ గోబ్రాహ్మణహితాయచ । జగద్ధితాయ కృష్ణాయ గోవిందాయనమో
నమః ॥ ౬౫॥ బ్రహ్మత్వేసృజతేసర్వంస్థితౌపాలయతేపునః। రుద్రరూపాయకల్పాంతేనమస్తుభ్యంత్రి
మూర్తయే॥౬౬॥ దేవాయక్షాసురాస్సిద్ధానాగగంధర్వకిన్నరాః।పిశాచారాక్షసాశ్చైవమనుష్యాః
పశవస్తథా॥ ౬౭॥ పక్షిణస్థావరాశ్చైవపిపీలికసరీసృపాః। భూమ్యంబ్వగ్నిర్నభోవాయుశ్శబ్దస్స్ప
ర్శస్తథారసః॥౬౮॥ రూపంగంధోమనోబుద్ధిరాత్మాకాలస్తథాగుణాః। ఏతేషాంపరమార్థశ్చసర్వ
మేతత్త్వమచ్యుత ॥ ౬౯॥ విద్యావిద్యేభవాంత్సత్యమసత్యంత్వంవిషామృతే । ప్రవృత్తంచనివృత్తంచ
కర్మవేదోదితంభవాన్॥౭౦॥ సమస్తకర్మభోక్తాచకర్మోపకరణానిచ।త్వమేవవిష్ణోసర్వాణిసర్వ
కర్మఫలంచయత్॥ ౭౧॥ మయ్యన్యత్రతథాశేషభూతేషుభువనేషుచ।తవైవవ్యాప్తిరైశ్వర్యగుణసం
సూచకీప్రభో॥ ౭౨॥ త్వాంయోగినశ్చింతయంతిత్వాంయజంతిచయాజకాః। హవ్యకవ్యభుగేకస్త్వం
పితృదేవస్వరూపధృత్॥౭౩॥ రూపంమహత్తేచ్యుతయత్రవిశ్వంతతశ్చసూక్ష్మంజగదేతదీశ। రూపాణి

దైతేయాఇతి ॥ వరుణాలయేసముద్రే - నిశ్ఛిద్రైర్నిరంతరైః - పర్వతైశ్చీయతాం - ఉపర్యుపరినిక్షిప్తైరాక్ర
మ్యతాం॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ సఇతి॥ అహరహఃకర్తవ్యభజనాదిసమయే॥ ౬౩॥ ౬౪॥ నమఇతి॥ బ్రహ్మణ్యా
నాందేవాయ॥ ౬౫॥ ౬౬॥ విశ్వరూపత్వేనస్తౌతి- దేవాఇత్యాదిసప్తభిః॥ దేవాఇత్యాదీనాంసర్వంత్వమేవేతితృతీయే
నాన్వయః- యక్షాశ్చాసురాశ్చ॥ ౬౭॥ ౬౮॥ రూపమితి॥ ఆత్మాహంకారః - గుణాస్సత్త్వాదయః - ఏతేషాంపరమా
ర్థశ్చత్వంకారణం॥౬౯॥౭౦॥ ౭౧॥ మయీతి॥ ఐశ్వర్యంసామర్థ్యాతిశయంగుణాంశ్చసత్యసంకల్పాదీన్సంసూచ
యతీత్యైశ్వర్యగుణసంసూచకీ - తవైవసచ్చిద్రూపస్యవ్యాప్తిః॥ ౭౨॥ అతఏవ॥ త్వామితి॥ త్వామేవయోగినశ్చింత
యంతిత్వామేవయాజకాయజంతి - పితృరూపస్వరూపధృత్త్వమేవకవ్యభుక్ - దేవస్వరూపధృత్త్వమేవ హవ్య
భుక్॥ ౭౩॥ ఉక్తంప్రాపంచికంరూపం- అపవర్గప్రదంశుద్ధస్వరూపమాహ॥రూపమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ రూపమితి॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

జీవవన్నకర్మకృతం॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ నమోఽస్త్వితి॥ యస్యాభిన్నం కార్యత్వాదుపాత్తత్వాచ్చ॥ ౯౨॥ యత్రేతి॥ ఓతం కుండ ఇవ ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ। బ్రహ్మన్నవిశ్వా భూతాని నావీవాంతస్సమాహితా॥ సూత్రే మణిగణా ఇవేతి చ॥ ౯౩॥ ఓమితి॥ యత్ర సర్వం స్థితం లీనమితి వా- యతస్సర్వముపాదానభూతాద్భవతి- అత ఏవ యస్సర్వం॥ ౯౪॥ సర్వగత్వాదితి ॥ సర్వతః సర్వత్రాత్మత్వేన యో వసతి అనాదిమధ్యాంతమిత్యాదివిశేషణైరచితః జడాదోర్వ్యావృత్తః సచ్చిదానందస్వరూపః స ఏవాహమవస్థిత ఇత్యత్ర సర్వగత్వాదనంతస్యేతి హేతుశ్చోక్తః॥ ౯౫॥ అహమేవేతి॥ స పరమాత్మా కిమాశ్రయ ఇత్యత్రాహ॥ ఆత్మసంశ్రయ ఇతి- న కించిదాశ్రితః - స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః- నను బ్రహ్మణో జగదుత్పత్తిః శ్రూయతే యతో వా ఇమానీత్యాదినా- తత్కథమత్ర ఇత్యుచ్యత ఇత్యత్రాహ బ్రహ్మసంజ్ఞోఽహమితి బ్రహ్మాత్మకత్వాదహమేవ బ్రహ్మసంజ్ఞః- అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్ - అంతే ప్రళయే॥ ౯౬॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజచరణారవిందచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ※

నోపలభ్యతే॥ ౮౯॥ యస్యావతారరూపాణి సమర్చంతి దివౌకసః। అపశ్యంతః పరం రూపం నమస్తస్మై పరాత్మనే॥ ౯౦॥ యోఽంతస్తిష్ఠన్నశేషస్య పశ్యతీశశ్శుభాశుభమ్। తం సర్వసాక్షిణం విష్ణుం నమస్యే పరమేశ్వరమ్ ॥ ౯౧॥ నమోఽస్తు విష్ణవే తస్మై యస్యాభిన్నమిదం జగత్ । ధ్యేయస్స జగతామాద్యస్స ప్రసీదతు మేఽవ్యయః ॥ ౯౨॥ యత్రోతమేతత్ప్రోతం చ విశ్వమక్షరసంజ్ఞకే । ఆధారభూతస్సర్వస్య స ప్రసీదతు మే హరిః ॥ ౯౩॥ ఓం నమో విష్ణవే తస్మై నమస్తస్మై పునః పునః । యత్ర సర్వం యతస్సర్వం యస్సర్వం సంశ్రయశ్చ యః ॥ ౯౪॥ సర్వగత్వాదనంతస్య స ఏవాహమవస్థితః। మత్తస్సర్వమహం సర్వం మయి సర్వం సనాతనే॥ ౯౫॥ అహమేవావ్యయో నిత్యః పరమాత్మాత్మసంశ్రయః। బ్రహ్మసంజ్ఞోఽహమేవాగ్రే తథాంతే చ పరః పుమాన్॥ ౯౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే - ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ※

రూపైః ప్రణామః - నామరూపం నయస్యతస్మై నమ ఇత్యనుషంగాచ్ఛుద్ధక్షేత్రజ్ఞరూపేణ ఏకో యోఽస్తి త్వేనోపలభ్యతే తస్మై మహాత్మనే నమ ఇతి బ్రహ్మరూపేణ ప్రణమతీతి ద్రష్టవ్యం ॥ ౮౯॥ నన్వేవం కేవలశ్చేత్పరమేశ్వరః తర్హి తస్యావిషయత్వాదర్చనాదికం న ఘటత ఇత్యాశంక్యాహ॥ యస్యేతి ॥ ౯౦॥ నన్వేవం పరమేశ్వర ఏవ చేదర్చనీయస్తర్హి రుద్రాదీనాం పూజ్యతా కథమిత్యాశంక్య తేషామంతర్యామీశ్వరరూపేణైవ యుజ్యత ఇత్యాశయేనాహ॥ యోఽంతరితి ॥ ౯౧॥ జడస్యాపి జగతః పరమేశ్వరరూపేణోపాస్యత్వమస్తి కింపునర్దేవతానామిత్యాశయేనాహ ॥ నమోఽస్త్వితి॥ అభిన్నత్వే హేతుః జగతామాద్యః కారణమితి॥ ౯౨॥ తదుపపాదయన్నాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర యస్మిన్ ప్రోతం విశ్వం దీర్ఘతంతుషు పటవద్గ్రథితం- తిర్యక్తంతుషు పటవదేవానుస్యూతం అక్షరసంజ్ఞకే ప్రధానమహదాదిరూపే॥ ౯౩॥ తదుక్తం సర్వాత్మత్వం సంక్షేపతః స్మరన్ ప్రణమతి ॥ ఓమితి॥ యత్ర సర్వం ప్రళయే తస్మై నమః - యతః సర్వం సృష్టౌ తస్మై నమః- యః సర్వం స్థితౌ పునః తస్మై నమః- అత ఏవ తస్య యస్సంశ్రయః ఆధారాత్మా తస్మై నమ ఇత్యేవం నమస్యావస్థాభేదాత్ నమస్కారావృత్తిః॥ ౯౪॥ తదేవం విష్ణోర్బ్రహ్మతయా సర్వాత్మకత్వం భావయన్ సర్వస్యాపి బ్రహ్మత్వావిర్భావేన తదభేదం పశ్యన్నాహ - సర్వగత్వాదిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౯౫॥ అహమేవేతి॥ అగ్రే సృష్టేః పూర్వం - అంతే చ ప్రళయానంతరం॥ ౯౬॥ అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దనో నాన్యత్తతః కారణకార్యజాతం । ఈదృఙ్మనో యస్య న తస్య భూయో భవోద్భవా ద్వంద్వగదా భవంతి ॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ప్రథమాంశే -. ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

లక్ష్యమాణందివ్యరూపమాహ ॥ రూపమితి॥ తేమహద్రూపంఅస్తీత్యనుషంగః - మహత్త్వంస్వరూపతోగుణతశ్చ- ఏతద్విశ్వంజగత్ సూక్ష్మంయత్రతిష్ఠతి - యతశ్చభవతి- యతశ్చసూక్ష్మమితిచపాఠః - రూపాణిసూక్ష్మాణిఅవ్యక్తమహదాదీని - భూతభేదాఃపృథివ్యాదయః- అంతరాత్మాఖ్యమాత్మతత్త్వం- ఏతానిచయతోయత్ర- విశ్వమితిసంక్షేపోక్తిః - రూపాణీతివిస్తరోక్తిః॥ ౭౪॥ దివ్యాత్మస్వరూపమాహ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్పరమితిశేషః- పరమార్థరూపంపరమప్రయోజనరూపం - యత్పరమాత్మరూపమితిచపాఠః- రూపంస్వరూపం॥ ౭౫॥ క్షేత్రజ్ఞరూపంముక్తరూపంచాహ - సర్వభూతేష్విత్యాదిద్వాభ్యాం॥సర్వభూతేష్వితి॥ గుణాస్సత్త్వాదయఃతదాశ్రయోయస్యాస్సాగుణాశ్రయా - అపరాముక్తాపేక్షయానికృష్టా ॥ ౭౬ ॥ యాతీతగోచరేతి ॥ ఈశ్వరీం స్వతంత్రాం ॥ శ్రు ॥ సస్వరాడ్భవతీతిశ్రుతేః - పరాముత్కృష్టాం ఏతచ్ఛక్తిద్వయంషష్ఠేశక్తిః పరాప్రోక్తేత్యాదినా వక్ష్యతే - తాంవందేచేశ్వరాంపరామితిచపాఠః ॥ ౭౭॥ ఓంనమఇతి ॥ ఓమిత్యాదిమంత్రస్యార్థః తృతీయషష్ఠయోర్వక్ష్యతే - వ్యతిరిక్తంనయస్యాస్తిసర్వస్యతదాత్మకత్వాత్ - వ్యతిరిక్తోఽఖిలస్యయఃకార్యభూతాజ్జగతోవ్యతిరిక్తః॥ శ్రు॥ అతోజ్యాయాంశ్చ త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః - యస్యాయుతాయుతాంశాంశఇతి - వ్యతిరిక్తమిత్యాదినా వాసుదేవశబ్దార్థ ఉక్తః ॥ ౭౮ ॥ నమఇతి ॥ ఆదరాన్నమస్కారావృత్తిః సంకర్షణాదివ్యూహవిషయావా - నామరూపంనయస్య

సూక్ష్మాణిచభూతభేదాస్తేష్వంతరాత్మాఖ్యమతీవసూక్ష్మమ్॥ ౭౪॥ తస్మాచ్చసూక్ష్మాదివిశేషణానామగోచరేయత్పరమార్థరూపమ్। కిమప్యచింత్యంతవరూపమస్తితస్మైనమస్తేపురుషోత్తమాయ॥ ౭౫॥
సర్వభూతేషు సర్వాత్మన్ యాశక్తిర పరాతవ। గుణాశ్రయా నమస్తస్యై శాశ్వతాయై పరేశ్వర ॥ ౭౬॥ యాతీతగోచరావాచాంమనసాంచావిశేషణా। జ్ఞానిజ్ఞానపరిచ్ఛేద్యాతాంవందేచేశ్వరీంపరామ్॥ ౭౭॥ ఓంనమోవాసుదేవాయతస్మైభగవతేసదా। వ్యతిరిక్తంనయస్యాస్తివ్యతిరిక్తోఽఖిలస్యయః ॥ ౭౮॥ నమస్తస్మైనమస్తస్మైనమస్తస్మైమహాత్మనే। నామరూపన్నయస్యాస్తి యోఽస్తిత్వే

విశ్వంవిశ్వరూపంసావరణంబ్రహ్మాండం-ఏతద్భగవద్బహిర్బ్రహ్మాండాంతర్వర్తివిరాడ్రూపం - రూపంమహత్తేస్థితమత్ర విశ్వమితిపాఠేమహద్రూపంవిశ్వంబ్రహ్మాండం- అత్రస్థితంజగదేతత్ - తతశ్చసూక్ష్మరూపమిత్యన్వయః- తతోసూక్ష్మాణిరూపాణిచతుర్భూతభేదాః జరాయుజాదిచతుర్విధాఃదేహాః- తేష్వప్యంతరాత్మాఖ్యం క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞమతీవసూక్ష్మంరూపం॥ ౭౪॥ తస్మాదితి॥తస్మాదపిపరంసూక్ష్మాదివిశేషణానామగోచరే అవిషయేవర్తమానంయత్కిమప్యచింత్యంరూపమస్తి- తస్మైపురుషోత్తమాఖ్యాయతేరూపాయనమః ॥ శ్లో॥ యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపిచోత్తమః।అతోఽస్మిలోకేవేదేచప్రథితఃపురుషోత్తమఇతిస్మృతేః॥ ౭౫॥ నన్వేవంభూతస్యకుతస్స్థూలసూక్ష్మాద్యనేకరూపత్వమిత్యాశంక్యతదుత్పాదకంశక్తిద్వయంప్రణమతి॥ సర్వభూతేష్విత్యాదిద్వాభ్యాం॥ సర్వభూతేష్వి॥ అపరాజడశక్తిఃప్రకృత్యాఖ్యా ॥ ౭౬॥ యాతీతగోచరేతి॥ వాచాంమనసాంచయాతీతగోచరా అతీతోఽతిక్రాంతోగోచరోవిషయోయయాసా- యస్మాదవిశేషణాజాతిగుణాదివిశేషణశూన్యా- జ్ఞానినాం క్షేత్రజ్ఞానాంయానిశబ్దాదివిషయాణిప్రాదేశికానిజ్ఞానానితైస్తైఃపరిచ్ఛేద్యాసర్వతఃప్రసరద్భిర్నిర్ఝరోదకైర్మహాసరోవత్సర్వగతత్వేనావగమ్యా- యద్వా-జ్ఞానీజీవఃజ్ఞానంబుద్ధిఃఉభయమపిపరిచ్ఛేద్యంబాహ్యదీపప్రకాశ్యంయస్యాస్సా-తస్యాస్సర్వావభాసకత్వాత్- తామైశ్వరీమీశ్వరస్యతత్త్వభూతాంచపరాంచిచ్ఛక్తింవందే॥శ్రు॥ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేతిశ్రుతేః ॥ ౭౭॥ అతఏవంభూతశక్తిద్వయేనాచింత్యనిరతిశయైశ్వర్యత్వాచ్ఛుద్ధత్వంస్థూలసూక్ష్మాద్యనేకరూపత్వంచసంగచ్ఛతఏవేతిద్వాదశాక్షరమంత్రప్రతిపాద్యరూపేణప్రణమతి॥ ఓంనమఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౭౮॥ నమఇతి॥ నమస్తస్మైఇతిత్రిభిఃపునరుక్త్యారూపంమహదితిశ్లోకోక్తచైతన్యోపాధిభూతైర్విశ్వరూపజగద్రూపభూత

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వైశ్వానరమూర్తిర్వా-సూక్ష్మమూర్తిర్వ్యూహః- స్ఫుటోవిభవఃఅస్ఫుటంపరరూపం॥౧౦॥ కరాళేతి॥ కరాళత్వం సంహారాదిషు-సౌమ్యాత్మత్వంస్వతః- అవిద్యాకర్మ- భ్రాన్తిజ్ఞానంవా- సదసద్రూపభావాభావరూప- సద్భావ సత్పదార్థ ॥ శ్లో॥ ఓంతత్సదితినిర్దేశః బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృతః - సద్భావేసాధుభావేచసదితి - వస్తూనాంసద సద్భావాకరోతి జానాతీతివా - సదసద్భావభావన ॥ ౧౧॥ నిత్యానిత్యేతి॥ అనిత్యంఘటాది - తదపేక్షయానిత్యం గగనాది - నిష్ప్రపంచప్రపంచాన్నిర్గత - ప్రపంచోత్తీర్ణేత్యర్థః- ఏకానేక - కారణరూపేణైక- కార్యరూపైరనేక॥ ౧౨॥ ఉపసంహరతి॥ యఇతి॥ స్థూలత్వాత్ప్రకటః - సూక్ష్మత్వాదప్రకాశః - యస్థూలసూక్ష్మప్రకటాప్రకాశఇతిచపాఠః - సర్వభూతఃస్వేతరసర్వవస్తుశరీరః - నచసర్వభూతఃస్వేతరసమస్తవస్తువిలక్షణః - అవిశ్వహేతుఃస్పృజ్యకర్మసాపేక్షత్వాత్ స్వతోవిషమసృష్టేరహేతుః॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥

మూర్తమహామూర్తేసూక్ష్మమూర్తేస్ఫుటాస్ఫుట ॥ ౧౦॥ కరాళరూపసౌమ్యాత్మన్విద్యావిద్యాను
యాచ్యుత । సదసద్రూపసద్భావసదసద్భావభావన॥ ౧౧॥ నిత్యానిత్యప్రపంచాత్మన్నిష్ప్రపంచా
మలాశ్రిత। ఏకానేకనమస్తుభ్యంవాసుదేవాదికారణ॥ ౧౨॥ యస్స్థూలసూక్ష్మప్రకటప్రకాశోయస్సర్వ
భూతోనచసర్వభూతః । విశ్వంయతశ్చైతదవిశ్వహేతోర్నమోస్తుతస్మైపురుషోత్తమాయ ॥ ౧౩॥
శ్రీపరాశరః॥ తస్యతచ్చేతసోదేవ స్తుతిమిత్థంప్రకుర్వతః । ఆవిర్బభూవభగవా న్పీతాంబరధరో
హరిః॥ ౧౪॥ ససంభ్రమస్తమాలోక్యసముత్థాయాకులాక్షరమ్। నమోస్తువిష్ణవేత్యేతద్వ్యాజహారస
కృద్ద్విజ॥ ౧౫॥ ప్రహ్లాదః॥ దేవప్రపన్నార్తిహరప్రసాదంకురుకేశవ । అవలోకనదానేనభూయో
మాంపాలయావ్యయ ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కుర్వతస్తేప్రసన్నోహం భక్తిమవ్యభిచారిణీమ్।
యథాభిలషితోమత్తఃప్రహ్లాదవ్రియతాంవరః॥ ౧౭॥ ప్రహ్లాదః॥ నాథయోనిసహస్రేషుయేషుయేషు
వ్రజామ్యహమ్। తేషుతేష్వచ్యుతాభక్తిరచ్యుతాస్తుసదాత్వయి॥ ౧౮॥ యాప్రీతిరవివేకానాంవిష
యేష్వనపాయినీ। త్వామనుస్మరతస్సామేహృదయాన్మాపసర్పతు॥ ౧౯॥ శ్రీభగవానువాచ॥ మయి
భక్తిస్తవాస్త్యేవ భూయోప్యేవంభవిష్యతి । వరశ్చమత్తఃప్రహ్లాద వ్రియతాంయస్తవేప్సితః ॥ ౨౦॥

పరస్థితేతిపాఠేపరమవ్యక్తంతత్రస్థితేత్యర్థః- భక్తానాంస్ఫుట- అన్యేషామస్ఫుట ॥ ౧౦॥ కరాళేతి॥ కరాళసౌమ్యరూపాణామాత్మన్-సదసద్రూపయోఃకార్యకారణయోఃసద్భావఉత్పత్తిర్యస్మాత్-తావేవసదసద్భావౌభావయతిపాలయతీతితథా॥ ౧౧॥ నిత్యేతి॥ అమలైర్జ్ఞానిభిరాశ్రితః - తస్యసంబుద్ధిః- పరమార్థేత్యాదిష్వాదికారణత్వం తేషుషట్త్రింశత్సంబోధనేషుతుభ్యంనమ ఇత్యనుషంగేణప్రత్యేకం ప్రత్యేకంవాక్యసమాప్తిఃకర్తవ్యా ॥ ౧౨॥ యఇతి॥ సర్వేషాంభూతానాంయఃప్రకటప్రకాశశ్చిద్రూపత్వాత్- అవిశ్వహేతోఃసర్వకారణవ్యతిరిక్త॥౧౩॥౧౪॥ ససంభ్రమఇతి ॥ విష్ణవేతిసంధిరార్షః ॥ ౧౫ ॥ దేవేతి॥ అవలోకనంప్రత్యక్షదర్శనంతస్యదానేన ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ నాథేతి॥ హేఅచ్యుత - త్వయిమేఅచ్యుతాఏకాంతికాభక్తిరస్తు ॥ ౧౮॥ ఏకాంతభక్తిఃపరమప్రీత్యధీనేతితాంప్రీతిం ప్రార్థయతే॥ యేతి॥ యాయాదృశీప్రీతిర్విషయేషుతదాసక్తానాం - సాతాదృశీప్రీతిర్మేహృదయాన్మాపసర్పతుమాపయాతు - హృదయేసదాతిష్ఠత్విత్యర్థః - యద్వా - హేమాపలక్ష్మీపతేసా విషయప్రీతిస్త్వా మనుస్మరతోమేహృదయాత్ సర్పతు నిర్గచ్ఛతు - తత్ప్రీతౌ సత్యాంత్వ దనుస్మరణాయోగాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

విశదవిశదతరవిశదతమక్రమేణయోగకాష్ఠాంప్రాప్త ఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥ ఆత్మనోఽభేదేనస్వశరీరకత్వేన- విష్ణుశబ్దః కారణవాచీ- ఆత్మశబ్దః కార్యభూతస్వప్రకారకవిష్ణువాచీ - తేనాప్యభేదః - తన్మయత్వంతత్పారిచర్యం- అగ్ర్యంఉత్కృష్టం- స్వస్యతదాత్మకత్వవైశద్యమవాప - అతఏవాత్మానమచ్యుతంమేనే- తన్మయత్వమవాప్యాగ్ర్య ఇతిచపాఠః ॥ ౧ ॥ విసస్మారేతి ॥ అయోగదశాయామాత్మానమతదాత్మకత్వేన భ్రాంత్యావాసితం విసస్మార- స్వప్రకాశస్య యోగదశాయామావిర్భూతస్యచ స్వరూపస్య విస్మరణాయోగాత్ - స్వరూపవిస్మృతౌతు వామదేవాదేరహంమనురభవమిత్యాదివచనవన్మత్తస్సర్వమిత్యాదివచనంనస్యాత్ - తర్హికథమచింతయత్తత్రాహ॥ అహమేవావ్యయ ఇతి ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ యోగప్రభావాదితి ॥ విష్ణుమయేవిష్ణుప్రచురే - యోగాచ్చలతిసతి - ఉరగబంధమితినపుంసకత్వమార్షత్వాత్ భావేక్తః-ఉరగబంధైస్తైరితివాపాఠః-చలత్యురగబంధమితిచపాఠః॥౪॥౫॥౬॥దృష్ట్వేతి॥ ప్రహ్లాదోఽస్మీతిలోకదృష్ట్యాకేవలమౌపాధికరూపావచ్ఛిన్నమాత్మానంసస్మార- నతుపరమాత్మరూపతయా॥ ౭॥౮॥ ఓంనమఇతి॥ పరమార్థాయఅనాశీపరమార్థః - పరమార్థార్థేతిపాఠేఅర్థశబ్దః ప్రయోజనవాచీ - స్థూలేత్యాది - సూక్ష్మమక్షరమవ్యక్తంకారణరూపం - స్థూలంక్షరంవ్యక్తంకార్యరూపం - కలాతీత - పంచేంద్రియాణి పంచవిషయాఃపంచభూతానిచకలాః- కలాతీతంముక్తరూపం-నిరంజన- ఇదంచముక్తరూపం॥ శ్రు॥ నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీతిశ్రుతేః॥ ౯॥ గుణాంజనేతి॥ గుణాంజనగుణాధారేతిసమష్టిరూపం- యమేదంధార్యతేజగదితి- నిర్గుణాత్మన్ ॥ శ్లో॥ సత్త్వాదయోనసంతీశేయత్రచప్రాకృతాగుణా ఇతి- గుణస్థిత- సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసావితి - మూర్తామూర్త - స్థూలసూక్ష్మప్రపంచరూప - మహామూర్తేవిశ్వరూపాధ్యాయోక్తామహామూర్తిః-

శ్రీపరాశరః॥ ఏవంసంచింతయన్విష్ణుమభేదేనాత్మనోద్విజ । తన్మయత్వమవాప్యాగ్ర్యమ్మేనేచాత్మా
నమచ్యుతమ్ ॥ ౧॥ విసస్మారతదాత్మానన్నాన్యత్కించిదజానత । అహమేవావ్యయోనిత్యఃపరమా
త్మేత్యచింతయత్ ॥ ౨॥ తస్యతద్భావనాయోగాత్క్షీణపాపస్యవైక్రమాత్ । శుద్ధేంతఃకరణేవిష్ణుస్త
స్థౌజ్ఞానమయోచ్యుతః ॥ ౩॥ యోగప్రభావాత్ప్రహ్లాదేజాతేవిష్ణుమయేసురే । చలత్యురగబంధైస్తై
ర్మైత్రేయత్రుటితంక్షణాత్॥ ౪॥ భ్రాంతగ్రాహగణస్సోర్మిర్యయౌక్షోభమ్మహార్ణవః। చచాలచ
మహీసర్వాసశైలవనకాననా॥ ౫॥ సచతంశైలసంఘాతందైత్యైర్న్యస్తమథోపరి। ఉత్క్షిప్యతస్మాత్స
లిలాన్నిశ్చక్రామమహామతిః ॥ ౬॥ దృష్ట్వాచసజగద్భూయోగగనాద్యుపలక్షితమ్ । ప్రహ్లాదోఽస్మీతిస
స్మారపునరాత్మానమాత్మనా॥ ౭॥ తుష్టావచపునర్ధీమాననాదింపురుషోత్తమమ్। ఏకాగ్రమతిరవ్య
గ్రోయతవాక్కాయమానసః ॥ ౮ ॥ ప్రహ్లాదః॥ ఓన్నమఃపరమార్థార్థ స్థూలసూక్ష్మక్షరాక్షర।
వ్యక్తావ్యక్తకలాతీతసకలేశనిరంజన ॥ ౯॥ గుణాంజనగుణాధారనిర్గుణాత్మన్గుణస్థిత । మూర్తా

౧ ॥ విసస్మారేతి ॥ ఆత్మానంప్రహ్లాదోహమితివిస్మృతవాన్ ॥ ౨ ॥ తస్యేతి॥ క్షీణపాపస్యధ్వస్తసమస్తకర్మవాసనామలస్య॥ ౩ ॥ యోగప్రభావాదితి॥ త్రుటితాఃఛిన్నాః - భావేక్తః ॥ ౪ ॥ భ్రాంతగ్రాహేతి॥ భ్రాంతోగ్రాహగణోయస్మిన్ - సోర్మిరూర్మిభిస్సహవర్తమానః॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ఓంనమఇతి॥ హేపరమార్థజ్ఞానరూప- హేఅర్థదృశ్యరూప॥ శ్లో॥ జ్ఞానస్వరూపమత్యంతనిర్మలంపరమార్థతః। తమేవార్థస్వరూపేణభ్రాంతిదర్శనతఃస్థితమిత్యుక్తత్వాత్॥ స్థూలజాగ్రద్దృశ్యరూప సూక్ష్మస్వప్నదృశ్యరూప- క్షరాక్షరకార్యకారణరూప- అక్షరాత్పరేతిపాఠాంతరే అక్షరంప్రధానంతస్మాదపిపరంయదనాధారం బ్రహ్మతద్రూప॥ శ్రు॥ అక్షరాత్పరతఃపర ఇతిశ్రుతేః - వ్యక్తావ్యక్తదృశ్యాదృశ్యరూప - కలాతీతనిరవయవ - సకలసావయవ - ఈశనియామక - నిరంజన నిర్లేప॥ ౯॥ గుణాంజనేతి॥ గుణాననక్తిస్వసత్తాప్రకాశాభ్యామనురంజయతీతితథాగుణానామాధార- గుణేషుస్థిత-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మయీతి ॥ మయి ద్వేషానుబంధ ఇత్యసహ్యాపచారః - మత్పితురితి క్షమాహేతుః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ అన్యానీతి॥
త్వయి భక్తిమతో ద్వేషాదిత్యస్య శస్త్రాణి పాతితానీత్యాదినా సంబంధః - తత్సంభవం శస్త్రపాతాదినా సంభవం-
అయం భాగవతాపచారః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥

ప్రహ్లాదః॥ మయి ద్వేషానుబంధోఽభూత్సంస్తుతావుద్యతే తవ । మత్పితుస్తత్కృతం పాపం దేవ తస్య
ప్రణశ్యతు॥ ౨౧॥ శస్త్రాణి పాతితాన్యంగే క్షిప్తో యచ్చాగ్నిసంహతౌ । దంశితశ్చోరగైర్దత్తం యద్విష
మస్మ భోజనే॥ ౨౨॥ బధ్వా సముద్రే యత్క్షిప్తో యచ్చితోఽస్మి శిలోచ్చయైః॥ ౨౩॥ అన్యాని చాప్యసాధూ
నియాని పిత్రా కృతాని మే ॥ త్వయి భక్తిమతో ద్వేషాదఘం తత్సంభవం చ యత్ । త్వత్ప్రసాదాత్ప్ర
భో సద్యస్తేన ముచ్యేత మే పితా ॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రహ్లాద సర్వమేతత్తే మత్ప్రసాదాద్భ
విష్యతి । అన్యం చ తే వరం దద్మి వ్రియతామసురాత్మజ ॥ ౨౫ ॥ ప్రహ్లాదః॥ కృతకృత్యోఽస్మి భగవన్వ
రేణానేన యత్త్వయి । భవిత్రీ త్వత్ప్రసాదేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ ॥ ౨౬ ॥ ధర్మార్థకామైః
కిం తస్య ముక్తిస్తస్య కరే స్థితా । సమస్తజగతాం మూలే యస్య భక్తిః స్థిరా త్వయి ॥ ౨౭ ॥ శ్రీభగవాను
వాచ ॥ యథా తే నిశ్చలం చేతో మయి భక్తిసమన్వితమ్ । తథా త్వం మత్ప్రసాదేన నిర్వాణం పర
మాప్స్యసి ॥ ౨౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వాంతర్దధే విష్ణుస్తస్య మైత్రేయ పశ్యతః । స చాపి పునరా
గమ్యావవందే చరణౌ పితుః ॥ ౨౯॥ తం పితా మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ పరిష్వజ్య చ పీడితమ్ । జీవసీత్యా
హ వత్సేతి బాష్పార్ద్రనయనో ద్విజ ॥ ౩౦॥ ప్రీతిమాంశ్చాభవత్తస్మిన్ననుతాపీ మహాసురః । గురుపి
త్రోశ్చకారైవం శుశ్రూషాం సోఽపి ధర్మవిత్॥ ౩౧॥ పితర్యుపరతిం నీతే నరసింహస్వరూపిణా । విష్ణు
నా సోఽపి దైత్యానాం మైత్రేయాభూత్పతిస్తతః ॥ ౩౨॥ తతో రాజ్యద్యుతిం సంప్రాప్య కర్మశుద్ధికరీం
ద్విజ । పుత్రపౌత్రాంశ్చ సుబహూనవాప్యైశ్వర్యమేవ చ ॥ ౩౩॥ క్షీణాధికారః స యదా పుణ్యపాప
వివర్జితః । తదా స భగవద్ధ్యానాత్పరం నిర్వాణమాప్తవాన్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవంప్రభావో దైత్యోఽసౌ
మైత్రేయాసీన్మహామతిః । ప్రహ్లాదో భగవద్భక్తో యం త్వం మామనుపృచ్ఛసి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్వేతచ్చ
రితం తస్య ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః । శృణోతి తస్య పాపాని సద్యో గచ్ఛంతి సంక్షయమ్ ॥ ౩౬॥ అహో
రాత్రకృతం పాపం ప్రహ్లాద చరితం నరః । శృణ్వన్పఠంశ్చ మైత్రేయ వ్యపోహతి న సంశయః ॥ ౩౭॥

౨౧ ॥ ౨౨ ॥ బద్ధ్వేతి ॥ శిలోచ్చయైః పర్వతైశ్చితోఽస్మ్యాక్రాంతోఽస్మి ॥ ౨౩ ॥ అన్యానీతి ॥ తేన పాపేన మే పితా ము
చ్యేత ॥ ౨౪ ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ప్రీతిమానితి॥ వైష్ణవానుభావదర్శనాత్ప్రీతిమాంశ్చ తదా తస్మి
న్నభవత్ ॥ ౩౧ ॥ పితరీతి॥ పునశ్చ కాలాంతరే బ్రహ్మశాపవశాదతిక్రోధేన తం హంతుముద్యతే తత్పితరి నృసింహరూ
పేణ విష్ణునా ఉపరతిం నీతే సతి- ప్రహ్లాదో దైత్యానాం పతిరభూత్ ॥ ౩౨॥ తదితి॥ రాజ్యభూతిం రాజ్యలక్ష్మీం- కర్మ
శుద్ధికరీం భోగైః ప్రారబ్ధక్షయకరీం ప్రాప్య॥ ౩౩॥ క్షీణాధికార ఇతి॥ క్షీణాధికారః క్షీణప్రారబ్ధకర్మా- జ్ఞానాత్పూ
ర్వోత్తరైః పుణ్యపాపైశ్చ వర్జితః ॥ శ్రు॥ పూర్వసర్వకర్మణాం వినాశాదశ్లేషాచ్చోత్తరేషాం తత్సుకృతదుష్కృతే
విధూనత ఇత్యాదిశ్రుతేః - తదధిగమ ఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశౌ తద్వ్యపదేశాదితి న్యాయాచ్చ ॥ ౩౪॥
౩౫ ॥ ౩౬ ॥ అహోరాత్రకృతమితి ॥ అహోరాత్రం నిరంతరం యత్కృతం పాపం తత్సకృచ్ఛృణ్వాన్నేవ వదన్నే
వా విశేషేణ సవాసన మపోహతి నిరస్యతి - న తు సంపూర్ణం శ్రుత్వా చైత్యేకదేశ శ్రవణఫలోక్తిః ॥ ౩౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౮॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజచరణనళినచంచరీకశ్రీవిష్ణువిత్తార్యవిరచితేశ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - ప్రథమాంశే - వింశోఽధ్యాయః. ******************************

౧॥౨॥౩॥శిష్టానాంకాశ్యపస్త్రీణాంవంశానాహ॥అభవన్నితి॥౪॥౫॥౬॥ స్వర్భానోరితి॥శ్రీహరివంశే-దనుపుత్రశతేఉపదానవవైశ్వానరావుక్తౌహయశిరాఇత్యుపదానవ్యాఉపదానవదుహితుర్నామ-హస్తిశిరాఇతిచపాఠః-ఉపదానవీత్యత్రవృద్ధ్యభావశ్ఛాందసః॥౭॥వైశ్వానరఇతి॥మరీచిఃకాశ్యపఃదానవవిశేషోవా॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥

పౌర్ణమాస్యామమావాస్యామష్టమ్యామథవాపరన్ । ద్వాదశ్యాంవాతదాప్నోతి గోప్రదానఫలన్నరః ॥ ౩౮॥ ప్రహ్లాదంసకలాపత్సు యథారక్షితవాన్హరిః । తథారక్షతియస్తస్య శృణోతిచరితం సదా॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ప్రథమాంశే- వింశోఽధ్యాయః. ********************

శ్రీపరాశరః॥ ప్రహ్లాదపుత్రఆయుష్మాన్శిబిర్బాష్కలఏవచ । విరోచనస్తుప్రహ్లాదిర్బలిర్జజ్ఞేవిరోచనాత్ ॥ ౧ ॥ బలేఃపుత్రశతంత్వాసీద్బాణజ్యేష్ఠమ్మహామునే । హిరణ్యాక్షసుతాబ్రహ్మన్సర్వఏవమహాబలాః॥ ౨॥ ఝర్ఝరశ్శకునిశ్చైవభూతసంతాపనస్తథా। మహానాభోమహాబాహుఃకాలనాభస్తథాపరః॥ ౩॥ అభవన్దనుపుత్రాశ్చద్విమూర్ధాశంబరస్తథా। అయోముఖశ్శంకుశిరాఃకపిలశ్శంకరస్తథా ॥ ౪॥ ఏకవక్త్రోమహాబాహుస్తారకశ్చమహాబలః । స్వర్భానుర్వృషపర్వాచ పులోమాచమహాస్వనః ॥ ౫॥ ఏతేదనుసుతాఃఖ్యాతావిప్రచిత్తిశ్చవీర్యవాన్ ॥ ౬॥ స్వర్భానోస్తుప్రభాకన్యాశర్మిష్ఠావార్షపర్వణీ । ఉపదానవీహయశిరాఃప్రఖ్యాతావరకన్యకాః॥ ౭॥ వైశ్వానరసుతేచోభేపులోమాకాలకాతథా । ఉభేతత్రమహాభాగేమరీచేస్తుపరిగ్రహః॥ ౮॥ తాభ్యాంపుత్రసహస్రాణిషష్టిర్దానవసత్తమాః । పౌలోమాఃకాలకేయాశ్చమరీచితనయాస్స్మృతాః॥ ౯ ॥ తతోపరేమహావీర్యా దారుణాస్త్వతినిర్ఘృణాః । సింహికాయామథోత్పన్నా విప్రచిత్తేస్సుతాస్తథా ॥ ౧౦॥ త్ర్యంశశ్శల్యశ్చబలవాన్నభశ్చైవమహాబలః। వాతాపిర్నముచిశ్చైవఇల్వలఃఖసృమస్తథా ॥ ౧౧॥ అంధకోనరకశ్చైవకాలనాభస్తథైవచ । స్వర్భానుశ్చమహావీర్యోవక్త్రయోధీమహాసురః ॥ ౧౨॥ ఏతేవైదానవశ్రేష్ఠా దనువంశవివర్ధనాః । ఏతేషాంపుత్రపౌత్రాశ్చ శతశోథసహస్రశః ॥ ౧౩॥ ప్రహ్లాదస్యతుదైత్యస్యనివాతకవచాఃకులే । సముత్పన్నాస్సుమహతా తపసాభావితాత్మనః ॥ ౧౪॥

పౌర్ణమాస్యామితి॥ అమావాస్యాంఅమావాస్యాయామిత్యర్థః - గోఃప్రదానంప్రకర్షేణదానం - కురుక్షేత్రే సూర్యగ్రహణే ఉభయతోముఖ్యాం సువర్ణశృంగాదిసంపూర్ణదక్షిణాదిసత్పాత్రాదిసకలాంగకలాపేనయత్ఫలం తత్ఫలంఏతచ్చరితంపఠన్ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౩౮॥ సదాశ్రవణస్యఫలమాహ॥ ప్రహ్లాదమితి॥ కరుణంచరణానమ్రే దారుణంపితరిద్రుహి । ప్రహ్లాదవరదంవందేనృసింహంఘృణిభీషణం॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే- వింశోఽధ్యాయః. *****************

ప్రహ్లాదపుత్రఇతి॥ ప్రహ్లాదిఃప్రహ్లాదపుత్రః॥౧॥బలేరితి॥ బాణోజ్యేష్ఠోయస్మిన్తత్॥౨॥ఏవంతావద్దితేరదితేశ్చవంశాఉక్తాః-ఇదానీంక్రమప్రాప్తానాంఅన్యాసాంకాశ్యపభార్యాణాంవంశాన్వక్ష్యన్దనోర్వంశమాహ-అభవన్నితిసార్ధైర్నవభిః॥౩॥౪॥౫॥ఏతఇతి॥ఏతేప్రఖ్యాతాఇతివిశేషణేనహరివంశమాత్స్యాదిషుదనోస్సుతశతేగణితేవైశ్వానరాదయశ్చసూచితాః॥౬॥ స్వర్భానోరితి॥శర్మిష్ఠావృషపర్వణఃకన్యా- ఉపదానవీచహయశిరాశ్చతస్యైవకన్యేఇతికేచిత్-అన్యదీయేఇత్యన్యే॥ శ్లో॥ వైశ్వానరసుతాయాస్తుచతస్రశ్చారుదర్శనాః। ఉపదానవీహయశిరాఃపులోమాకాలకాతథేతిభాగవతాద్యుక్తేః॥ ౭॥ ౮॥౯॥తతఇతి॥ సింహికాయాంహిరణ్యకశిపోర్భగిన్యాంవిప్రచిత్తేః॥౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ దనుసుతాన్సింహావలోకనేనపునరాహ॥ ప్రహ్లాదస్యేతి॥ భావితాత్మనః ప్రహ్లాదస్యేత్యన్వయః ॥ ౧౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౫॥ శుకీతి॥ ఉలూకః కౌశికః-ప్రత్యులూకః కాకః-భాసీ భాసాంశ్చ॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ ఏలాపుత్ర ఇతి॥ ఏతే కాద్రవేయాః సౌరసేయాశ్చ-అన్యే బహవః దందశూకాః విషోల్బణాః॥ ౨౨॥ గణమితి॥ తే చ సర్వే సర్పాః దంష్ట్రిణః-తత్ర కాద్రవేయసౌరసేయేభ్యోన్యాన్ సర్పాన్మాంసాదాన్ స్థలజాన్పక్షిణశ్చ జలజాన్ దారుణాంశ్చ క్రోధవశం గణం క్రోధవశాయా వంశం విద్ధి- క్రోధవశో గణస్త్రిధా॥ శ్లో॥ బలో గణాత్ క్రోధవశాదహీంద్ర ఇతి భాగవతోక్తేః- రక్షోగణం క్రోధవశా స్వనామానమజీజనదితి మాత్స్యోక్తేశ్చ॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ అథ వైవస్వతమన్వంతరే ప్రజాసర్గ ఉచ్యత ఇత్యాహ॥ వైవస్వత ఇతి॥౨౮॥ పూర్వమితి॥ గంధర్వాదీనాం పూర్వముత్పన్నాన్ ప్రాఙ్మన్వంతరస్థాన్ సప్తర్షీన్ దేవవర్త

షట్సుతాస్సుమహాసత్త్వాస్తామ్రాయాః పరికీర్తితాః। శుకీ శ్యేనీ చ భాసీ చ సుగ్రీవీ శుచిగృధ్రికాః॥ ౧౫॥
శుకీ తు జనయామాస ఉలూక ప్రత్యులూకకాన్ । శ్యేనీ శ్యేనాంస్తథా భాసా న్భాసీ గృధ్రాంశ్చ గృ
ధ్రకీ॥ ౧౬॥ శుచ్యాదకాన్పక్షిగణాన్సుగ్రీవీ తు వ్యజాయత। అశ్వానుష్ట్రాన్గర్దభాంశ్చ తామ్రావంశః
ప్రకీర్తితః ॥ ౧౭॥ వినతాయాశ్చ పుత్రౌ ద్వౌ విఖ్యాతౌ గరుడారుణౌ । సుపర్ణః పతతాం శ్రేష్ఠో దా
రుణః పన్నగాశనః॥ ౧౮॥ సురసాయాం సహస్రం తు సర్పాణామమితౌజసామ్। అనేకశిరసాం బ్రహ్మ
న్ఖేచరాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౧౯॥ కాద్రవేయాస్తు బలినస్సహస్రమమితౌజసః । సుపర్ణవశగా
బ్రహ్మన్జజ్ఞిరే నైకమస్తకాః॥ ౨౦॥ తేషాం ప్రధానాభద్రం తే శేషవాసుకితక్షకాః। శంఖ శ్వేతౌ మహా
పద్మః కంబళాశ్వతరౌ వృథా ॥ ౨౧॥ ఏలాపుత్రస్తథా కర్ణః కార్కోటకధనంజయౌ। ఏతే చాన్యే చ బ
హవో దందశూకా విషోల్బణాః ॥ ౨౨॥ గణం క్రోధవశం విద్ధి తే చ సర్వే చ దంష్ట్రిణః। స్థలజాః పక్షిణో
బ్జాశ్చ దారుణాః పిశితాశనాః॥ ౨౩॥ గాస్తు వై జనయామాస సురభిర్మహిషీస్తథా। ఇరా వృక్షలతా
వల్లీ తృణజాతీశ్చ సర్వశః ॥ ౨౪॥ ఖసా తు యక్షరక్షాంసి మునిరప్సరసస్తథా । అరిష్టా తు మహాసత్త్వా
న్గంధర్వాన్సమజీజనత్॥ ౨౫॥ ఏతే కాశ్యపదాయాదాః కీర్తితాః స్థాణుజంగమాః। తేషాం పుత్రా
శ్చ పౌత్రాశ్చ శతశోథ సహస్రశః ॥ ౨౬॥ ఏష మన్వంతరే సర్గో బ్రహ్మన్స్వారోచిషే స్మృతః ॥ ౨౭॥
వైవస్వతే చ మహతి వారుణే వితతే క్రతౌ । జుహ్వానస్య బ్రహ్మణో వై ప్రజాసర్గ ఇహోచ్యతే ॥ ౨౮॥
పూర్వం యత్ర తు సప్తర్షీనుత్పన్నాన్ సప్త మానవాన్। పుత్రత్వే కల్పయామాస స్వయమేవ పితామహః॥

తామ్రాయా వంశమాహ - షడిత్యాదిత్రిభిః ॥ షడితి॥ సుతాః కన్యాః తా ఏవాహ- శుకీతి- సుగ్రీవీ చ శుచిశ్చ గృధ్రికా చ తాః॥౧౫॥ శుకీతి॥ ఉలూకప్రత్యులూకకాన్- ఉలూకాన్-ప్రత్యులూకాన్ తత్ప్రతిపక్షాన్ కాకాంశ్చ- ఉలూకీతి వా పాఠః-ఉలూకాన్ ప్రత్యులూకాంశ్చ సైవాజనయదిత్యర్థః-న పునరులూకీ సంజ్ఞా అన్యా-తస్యా అనిర్దిష్టత్వాత్। శ్లో॥ శుకీ శుకానజనయదులూకీ ప్రత్యులూకకానితి మాత్స్యోక్తేః॥౧౬॥ శుచీతి॥ శుచ్యాదకాన్ శుచిరేవ శుచీ-సా ఔదకాన్ పక్షిగణానజాయత-సుగ్రీవీ త్వశ్వాదీనజాయతేత్యర్థః-తామ్రాయా వంశః ప్రకీర్తిత ఇత్యుపసంహారః॥౧౭॥ వినతాయా ఇతి॥ గరుడం విశినష్టి సుపర్ణ ఇతి-పతతాం పక్షిణాం శ్రేష్ఠః॥౧౮॥ సురసాయామితి॥ సురసాయాం సహస్రం జజ్ఞ ఇతి శేషః॥౧౯॥ కద్ర్వా వంశమాహ॥ కాద్రవేయా ఇత్యాదిత్రిభిః॥ కాద్రవేయా ఇతి-నైకమస్తకాః అనేకఫణాః॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ క్రోధవశాయా వంశమాహ॥ గణమితి॥ క్రోధవశం గణం క్రోధవశాయా జాతం విద్ధీత్యర్థః- తదనుజాస్వ్విశినష్టి తే స ర్వే చ దంష్ట్రిణో రాక్షసాస్సర్పాశ్చ॥ శ్లో॥ రక్షోగణం క్రోధవశా స్వనామానమజీజనత్। దంష్ట్రిణం నియుతం తేషాం భీమసేనాత్క్షయం గతమితి-మాత్స్యోక్తేః-బలో గణః క్రోధవశాదహీంద్ర ఇతి భాగవతోక్తేశ్చ-స్థలజాశ్చ అబ్జాశ్చ జలజాః- మాంసాశినో దారుణాః పక్షిగణాః తస్యాం జాతా ఇతి విద్ధీత్యన్వయః- సురభేరిరాయాః ఖసాయాశ్చ మునేశ్చారిష్టాయాశ్చ పంచానాం వంశానాహ-గాస్త్విత్యాదిద్వాభ్యాం॥౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ వైవస్వత ఇతి॥ వైవస్వతే త్వహం మన్వంతరే- వారుణే వరుణకర్తృకే మహతి వితతే క్రతౌ జుహ్వానస్య హోతృత్వేన వర్తమానస్య బ్రహ్మణః ప్రజాసర్గః అన్యథోచ్యతే॥ ౨౮॥ తమేవాహ॥ పూర్వమితి॥ యత్ర వైవస్వతే మన్వంతరే పూర్వమన్వంతరోత్పన్నానేవ సప్తర్షీన్ గంధర్వా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మానవారుణయజ్ఞావిచ్ఛేదాయయత్రమన్వంతరే ప్రజాసర్గార్థం పుత్రత్వేకల్పయామాస - తత్రప్రజాసర్గ ఉచ్యత ఇతి పూర్వేణాన్వయః - పితృత్వేకల్పయామాసేతిపాఠే గంధర్వాదీనాంపితృత్వే స్రష్టృత్వ ఇత్యర్థః॥ ౨౯॥ ౩౦॥ వరేణేతి॥ వరందదామీత్యాశ్వాసితవాన్॥ ౩౧॥ ౩౨॥ శక్రమితి॥ శౌచినీనామాతోఽస్యుక్తశౌచవతీ॥ తత్రహ్యుక్తం॥ శ్లో॥ సంధ్యాయాం నైవభోక్తవ్యంగర్భిణ్యావరవర్ణిని। నస్థాతవ్యంనగంతవ్యంవృక్షమూలేషుసర్వదా॥ వర్జయేత్కలహంలోకే గాత్రభంగం తథైవచ। నోన్ముక్తకేశీతిష్ఠేచ్చనాశుచిస్స్యాత్కదాచనేతి॥ శుచినీధారయిష్యసీతిచపాఠః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తస్యాశ్చేతి॥ ఊనేఽసమాప్తకాలే॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీభగవద్రామానుజచరణనళినచంచరీక శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యప్రణీతె శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- ప్రథమాంశే- ఏకవింశోఽధ్యాయః. ***********

గంధర్వభోగిదేవానాందానవానాంచసత్తమ॥ ౨౯॥ దితిర్వినష్టపుత్రా వై తోషయామాసకాశ్యపమ్।
తయాచారాధితస్సమ్యక్కాశ్యపస్తపతాంవరః॥ ౩౦॥ వరేణచ్ఛందయామాససాచవవ్రేతతో వరమ్।
పుత్రమింద్రవధార్థాయసమర్థమమితౌజసమ్॥ ౩౧॥ సచతస్యైవరంప్రాదాద్భార్యాయై మునిసత్తమః।
దత్వాచవరమవ్యగ్రః కాశ్యపస్తామువాచహ॥ ౩౨॥ శక్రంపుత్రో నిహంతా తే యదిగర్భంశరచ్ఛతమ్।
సమాహితాతిప్రయతా శౌచినీధారయిష్యసి॥ ౩౩॥ ఇత్యేవముక్త్వా తాందేవీం సంగతః కాశ్యపో మునిః।
దధారసాపితంగర్భంసమ్యక్ఛౌచసమన్వితా॥ ౩౪॥ గర్భమాత్మవధార్థాయజ్ఞాత్వాతమ్మఘవానపి।
శుశ్రూషుస్తామథాగచ్ఛద్వినయాదమరాధిపః॥ ౩౫॥ తస్యాశ్చైవాంతరంప్రేప్సురతిష్ఠత్పాకశాసనః।
ఊనేవర్షశతేచాస్యాదదర్శాంతరమాత్మవాన్॥ ౩౬॥ అకృత్వాపాదశౌచంతుదితిశ్శయనమావిశత్।
నిద్రామాహారయామాసతస్యాః కుక్షింప్రవిశ్యసః॥ వజ్రపాణిర్మహాగర్భంతంచిచ్ఛేదాథసప్తధా॥ ౩౭॥
సపాట్యమానో వజ్రేణప్రరురోదాతిదారుణమ్। మారోదీరితితంశక్రః పునఃపునరభాషత॥ ౩౮॥ సోఽభవత్సప్తధాగర్భస్తమింద్రః కుపితః పునః। ఏకైకంసప్తధాచక్రే వజ్రేణారివిదారిణా॥ ౩౯॥ మరుతోనామదేవాస్తేబభూవురతివేగినః। యదుక్తం వై మఘవతా తేనైవమరుతోఽభవన్॥ దేవా ఏకోనపంచాశత్సహాయావజ్రపాణినః॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - ప్రథమాంశే - ఏకవింశోఽధ్యాయః. **********

దీనాంపితామహోబ్రహ్మపుత్రత్వే ప్రజాసర్గాధికారే కల్పయామాస- నత్వన్యాన్ ససర్జ- స్వయంతద్యజ్ఞేవ్యాపృతత్వాత్ -పితృత్వేకల్పయామాసేతిపాఠే గంధర్వాదీనాంపితృత్వే తత్స్రష్టౄన్ న్యయుంక్తేత్యర్థః॥ ౨౯॥ అతః కాశ్యపాదిభ్యో దేవదానవాదయః పూర్వంజాతాః - వైవస్వతమన్వంతరేసప్తర్షిభ్యోజాతా ఇత్యుక్తంభవతి - ఏకోనపంచాశన్మరుతో దేవా అపిదితేః పుత్రాబభూవురితికథాపూర్వకమాహ- దితిరిత్యాదియావత్సమాప్తేః॥ ౩౦॥ వరేణేతి॥ ఛందయామాసప్రలోభితవాన్॥ ౩౧॥ ౩౨॥ శక్రమితి॥ సమాహితా శ్రీవిష్ణుధ్యానపరా- శుచినీ శౌచవతీసతీ- శరచ్ఛతంయదిగర్భంధారయిష్యసి- తర్హితవపుత్రశ్శక్రంనిహనిష్యతి- శౌచాదినియమవైకల్యేతువిష్ణుధ్యానశుద్ధచిత్తాయాః దేవబంధురమరః పుత్రోభవిష్యతీతిగూఢాభిప్రాయః- శౌచాదినియమాశ్చమాత్స్యేప్రోక్తాః॥ శ్లో॥ సంధ్యాయాం నైవభోక్తవ్యం గర్భిణ్యావరవర్ణిని। నస్థాతవ్యంనగంతవ్యంవృక్షమూలేషుసర్వదా॥ వర్జయేత్కలహంలోకే గాత్రభంగంతథైవచ। నోన్ముక్తకేశీతిష్ఠేచ్చనాశుచిస్స్యాత్కదాచనేత్యాద్యాః - శ్రీమద్భాగవతేచ- నహింస్యాత్సర్వభూతానినశపేన్నానృతంవదేదిత్యాద్యాః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తస్యాశ్చేతి॥ అంతరంప్రేప్సుః శౌచాదికాలందిదృక్షుః॥ ౩౬॥ అంతరమేవాహ॥ అకృత్వేతి॥ ఆహారయామాసనీతవతీ॥ ౩౭॥ సఇతి॥ పాట్యమానః భిద్యమానః॥ ౩౮॥ ౩౯॥ మరుతఇతి॥ యదుక్తం మారోదీరితి తేనమరుతోఽభవన్నిత్యక్షరసామ్యాన్నిరుక్తిః - వజ్రోపలక్షితః పాణిః వజ్రపాణిః సోఽస్యాస్తీతి వజ్రపాణీతస్య- వ్రీహ్యాదిభ్యశ్చేతిఇనిప్రత్యయః॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ప్రథమాంశే - ఏకవింశోఽధ్యాయః. ************************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అథపితామహః పృథోరభిషేకానంతరం పూర్వసృష్టానామాధిపత్యవిభాగం తత్తన్మర్యాదాస్థాపనార్థమకరో
దిత్యాహ॥ యదేతి॥ తతః కాలాదారభ్య॥౧॥ నక్షత్రేతి॥ రాజ్యే ఆధిపత్యే॥౨॥ రాజ్ఞామితి॥ విష్ణుమింద్రానుజం॥౩॥౪॥౫॥
౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ఏతఇతి॥ యేచాన్యేకాశ్యపాద్యా॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥

శ్రీపరాశరః ॥ యదాభిషిక్తస్సపృథుః పూర్వంరాజ్యమహర్షిభిః। తతఃక్రమేణరాజ్యానిదదౌలో
కపితామహః ॥ ౧ ॥ నక్షత్రగ్రహవిప్రాణాం వీరుధాంచాప్యశేషతః। సోమంరాజ్యేన్యధాద్బ్ర
హ్మాయజ్ఞానాంతపసామపి ॥ ౨॥ రాజ్ఞాంవైశ్రవణంరాజ్యే జలానాంవరుణంతథా। ఆదిత్యానాం
పతింవిష్ణుంవసూనామథపావకమ్ ॥ ౩॥ ప్రజాపతీనాందక్షంతు వాసవమ్మరుతామపి। దైత్యానాం
దానవానాంచప్రహ్లాదమధిపందదౌ ॥ ౪॥ పితౄణాంధర్మరాజానంయమంరాజ్యేభ్యషేచయత్।
ఐరావతంగజేంద్రాణామశేషాణాంపతిందదౌ॥ ౫॥ పతత్రిణాంచగరుడంనాగానామపివాసుకిమ్।
ఉచ్చైశ్శ్రవసమశ్వానాం వృషభంతుగవామపి ॥ ౬॥ మృగాణాంచైవసర్వేషాం రాజ్యేసింహం
దదౌప్రభుః। శేషంతుదందశూకానామకరోత్పతిమవ్యయః॥ ౭॥ హిమాలయంస్థావరాణాంమునీ
నాంకపిలమ్మునిమ్। నఖినాందంష్ట్రిణాంచైవ మృగాణాంవ్యాఘ్రమీశ్వరమ్ ॥ ౮॥ వనస్పతీనాంరా
జానంప్లక్షమేవాభ్యషేచయత్। ఏవమేవాన్యజాతీనాంప్రాధాన్యేనాకరోత్ప్రభూన్ ॥ ౯॥ ఏవం
విభజ్యరాజ్యాని దిశాపాలాననంతరమ్। ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మా స్థాపయామాససర్వతః ॥ ౧౦॥
పూర్వస్యాందిశిరాజానం వైరాజస్య ప్రజాపతేః। దిశాపాలంసుధన్వాన మాత్మజం సోభ్యషేచ
యత్ ॥ ౧౧॥ దక్షిణస్యాందిశితథా కర్దమస్య ప్రజాపతేః। పుత్రంశంఖపదంనామరాజానంసో
భ్యషేచయత్ ॥ ౧౨॥ పశ్చిమాయాందిశితథా రజసఃపుత్రమచ్యుతమ్। కేతుమంతంమహాత్మానం
రాజానమభిషిక్తవాన్॥ ౧౩॥ తథాహిరణ్యరోమాణంపర్జన్యస్యప్రజాపతేః। ఉదీచ్యాందిశిదుర్ధ
ర్షంరాజానమభిషేచయత్॥ ౧౪॥ తైరియంపృథివీసర్వాసప్తద్వీపాసకాననా। యథాప్రదేశమద్యా
పిధర్మతఃపరిపాల్యతే॥౧౫॥ ఏతేసర్వేప్రవృత్తస్యస్థితౌవిష్ణోర్మహాత్మనః। విభూతిభూతారాజానో
యేచాన్యేమునిసత్తమ॥ ౧౬॥ యేభవిష్యంతియేతీతాస్సర్వభూతేశ్వరాద్విజ। తేసర్వేసర్వభూతస్య
విష్ణోరంశసముద్భవాః॥ ౧౭॥ యేతుదేవాధిపతయో యేచదైత్యాధిపాస్తథా। దానవానాంచయేనా
థా యేనాథాః పిశితాశినామ్॥ ౧౮॥ పశూనాంయేచపతయః పతయోయేచపక్షిణామ్। మనుష్యాణాం
చపతయో నాగానాంచాధిపాశ్చయే॥ ౧౯॥ వృక్షాణాంపర్వతానాంచ గ్రహాణాంచాధిపాశ్చయే।
అతీతావర్తమానాశ్చ యేభవిష్యంతిచాపరే॥ తేసర్వేసర్వభూతస్యవిష్ణోరంశసముద్భవాః॥ ౨౦॥

ఏవంతావద్దేవాదీనాంసృష్టిరుక్తా- ఇదానీంతత్తదధిపతికథనముఖేనవిష్ణోర్విభూతింవక్తుమాహ॥ యదేత్యాదినా
యావత్సమాప్తిః॥ ౧॥ నక్షత్రేతి॥ నక్షత్రాదీనాంతపోంతానాంరాజ్యేసోమందదౌ॥ నక్షత్రాదీనాంతపోంతానాంరా
జ్యేసోమంపతిమతనోదిత్యర్థః॥౨॥ రాజ్ఞామితి॥ రాజ్ఞాంరాజ్యేవైశ్రవణంకుబేరంన్యధాదిత్యనుషంగః॥ ౩॥ ప్రజాపతీనా
మితి॥ మరుతాంఅదితిపుత్రాణాంవాసవంత్వధిపతిందదౌ॥ ౪॥౫॥౬॥ మృగాణామితి॥ సింహమీశ్వరంపతిం॥ శేషంతునాగ
రాజానంమృగాణాంసింహమీశ్వరమితిచపాఠః॥ ౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ఏవమితి॥ దిశాపాలాన్ దిక్పాలాన్॥ ౧౧॥౧౨॥ పశ్చిమా
యామితి॥ అచ్యుతమితి కేతుమతోవిశేషణం॥ ౧౩॥ తథేతి॥ పర్జన్యస్యప్రజాపతేఃపుత్రమిత్యనుషంగః॥ ౧౪॥౧౫॥ ఉక్తానా
మనుక్తానాంచ- తత్తత్పతీనాంభగవద్విభూతిత్వమాహ- ఏతఇత్యాదిసార్ధైఃపంచభిః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నహీతి ॥ పాలనసామర్థ్యే సర్వేశ్వరత్వం హేతుః ॥ ౨౧॥ పాలనవత్సృష్టిసంహారయోరపి తస్యైవ సామర్థ్యమిత్యాహ ॥ సృజతీతి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ఏకేనేతి ॥ అవ్యక్తమూర్తిమాన వ్యక్తస్వరూపః - మరీచిమిశ్రాః మరీచిసహితాః॥ ౨౪॥ కాలఇతి॥ రజోగుణోయస్యసరజోగుణః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ వినాశమితి॥ సార్వకాలికీప్రతికల్పంభావినీ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ ఏతదుక్తంభవతీత్యాహ॥ యత్కించిదితి॥ సంభూతావితినిమిత్తసప్తమీ - కార్యోత్పత్తినిమిత్తంహికారణాధిష్ఠానేనహరేస్తత్తత్తనుత్వం ॥ ౩౮॥ ౩౯॥

నహిపాలనసామర్థ్యమృతేసర్వేశ్వరంహరిమ్ । స్థితౌస్థితంమహాప్రాజ్ఞభవత్యన్యస్యకస్యచిత్ ॥ ౨౧॥ సృజత్యేషజగత్సృష్టౌస్థితౌపాతిసనాతనః।హంతిచైవాంతకత్వేనరజస్సత్త్వాదిసంశ్రయః॥ ౨౨॥ చతుర్విభాగస్సంసృష్టౌచతుర్ధాసంస్థితస్స్థితౌ । ప్రళయంచకరోత్యంతేచతుర్భేదోజనార్దనః ॥ ౨౩॥ ఏకేనాంశేనబ్రహ్మాసౌభవత్యవ్యక్తమూర్తిమాన్।మరీచిమిశ్రాఃపతయఃప్రజానామన్యభాగతః॥ ౨౪॥ కాలస్తృతీయస్తస్యాంశస్సర్వభూతానిచాపరః। ఇత్థంచతుర్ధాసంసృష్టౌవర్తతేసౌరజోగుణః॥ ౨౫॥ ఏకాంశేనస్థితోవిష్ణుఃకరోతిపరిపాలనమ్।మన్వాదిరూపీచాన్యేనకాలరూపోపరేణచ॥ ౨౬॥ సర్వభూతేషుచాన్యేనసంస్థితఃకురుతేస్థితిమ్। ససత్త్వగుణమాశ్రిత్యజగతఃపురుషోత్తమః॥ ౨౭॥ ఆశ్రిత్యతమసోవృత్తిమంతకాలేతథాప్రభుః। రుద్రస్వరూపోభగవానేకాంశేనభవత్యజః॥ ౨౮॥ అగ్న్యంతకాదిరూపేణభాగేనాన్యేనవర్తతే। కాలస్వరూపోభాగోన్యస్సర్వభూతానిచాపరః॥ ౨౯॥ వినాశంకుర్వతస్తస్యచతుర్ధైవంమహాత్మనః । విభాగకల్పనాబ్రహ్మన్కథ్యతేసార్వకాలికీ ॥ ౩౦ ॥ బ్రహ్మదక్షాదయఃకాలస్తథైవాఖిలజంతవః। విభూతయోహరేరేతాజగతస్సృష్టిహేతవః॥ ౩౧॥ విష్ణుర్మన్వాదయఃకాలస్సర్వభూతానిచద్విజ।స్థితేర్నిమిత్తభూతస్యవిష్ణోరేతావిభూతయః॥ ౩౨॥ రుద్రఃకాలాంతకాద్యాశ్చసమస్తాశ్చైవజంతవః।చతుర్ధాప్రళయాయైతాజనార్దనవిభూతయః॥ ౩౩॥ జగదాదౌతథామధ్యేసృష్టిరాప్రళయాద్ద్విజ । ధాత్రామరీచిమిశ్రైశ్చక్రియతేజంతుభిస్తథా॥ ౩౪॥ బ్రహ్మాసృజత్యాదికాలేమరీచిప్రముఖాస్తథా । ఉత్పాదయంత్యపత్యానిజంతవశ్చప్రతిక్షణమ్॥ ౩౫॥ కాలేననవినాబ్రహ్మాసృష్టినిష్పాదకోద్విజ । నప్రజాపతయస్సర్వేనచైవాఖిలజంతవః ॥ ౩౬॥ ఏవమేవవిభాగోయంస్థితావప్యుపదిశ్యతే। చతుర్ధాదేవదేవస్యమైత్రేయప్రళయేతథా॥ ౩౭॥ యత్కించిత్సృజ్యతేయేనసత్త్వజాతేనవైద్విజ। తస్యసృజ్యస్యసంభూతౌతత్సర్వంవైహరేస్తనుః॥ ౩౮॥ హంతియావత్క్వచిత్కించిద్భూతంస్థావరజంగమమ్। జనార్దనస్యతద్రౌద్రంమైత్రేయాంతకరంవపుః॥ ౩౯॥

నహీతి॥ నహిత్వేషఏవముఖ్యఇత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ సృష్ట్యాదికర్తాసఏవేత్యాహ॥ సృజత్యేషఇతి ॥ ౨౨॥ తదేవసృష్ట్యాదికర్తృత్వంచతుర్ధావిభజతిచతుర్విభాగఇత్యాద్యష్టభిః॥ చతుర్విభాగఇతి॥ సంసృష్టౌసమ్యక్సృష్టౌ- చతుర్విభాగస్సన్నితి క్వచిత్పాఠః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ కాలఇతి ॥ రజఏవగుణోయస్యసరజోగుణః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ౨౮ ॥ ౨౯॥ వినాశమితి॥ సార్వకాలికీసర్వకల్పగతా ॥ ౩౦॥ ఏతేబ్రహ్మాదయోదేవవిభూతయఇత్యాహ॥ బ్రహ్మేత్యాదిత్రిభిః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ బ్రహ్మాదిభగవద్విభూతీనాంకాలభేదేనప్రవృత్త్వమాహ - జగదాదావిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ కాలాఖ్యవిభూతేస్తు సర్వదాసృష్టి నిమిత్తత్వమాహ ॥ నకాలేనేతి ॥ ౩౬ ॥ ఏతదేవస్థితిప్రళయయోరప్యతిదిశతి ॥ ఏవమేవేతి ॥ ౩౭ ॥ ఉత్పాదయంత్యపత్యానీత్యపత్యగ్రహణంసృజ్యమాత్రోపలక్షణమితిదర్శయన్నాహ॥ యత్కించిదితి॥ సత్త్వజాతేనప్రాణిమాత్రేణ - పాలనేప్యేతద్ద్రష్టవ్యం ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏవమితి ॥ సమస్తస్య దేవో జనార్దన ఇత్యన్వయః ॥ ౪౦ ॥ త్రిగుణవశ్యం రూపం నిగమయతి సృష్టిస్థిత్యాద్యారభ్య గుణప్రవృత్త్యేత్యంతేన ॥ సృష్టీతి ॥ సృష్ట్యాదికాలేషు గుణప్రవృత్త్యా త్రిధాభూతః ఏవముక్తప్రకారేణ చతుర్భేదో వర్తతే - పరమమిత్యాది - పరమం విరించాదిపదాత్ - అగుణం గుణమయ ప్రకృతివియుక్తం - మహత్ అవ్యక్తాత్ - సర్గస్థిత్యంతకాలేష్వితిచ పాఠః ॥ ౪౧॥ తచ్చేతి॥ జ్ఞానమయం జ్ఞానప్రచురం - వ్యాపి జ్ఞానేన - స్వసంవేద్యం స్వయంప్రకాశం - ఏవంభూతం యత్పదం - పద్యత ఇతి పదం ముక్తస్వరూపం - తచ్చతుష్ప్రకారం - తదపి తస్య పరమాత్మనః - స్వరూపమిత్యన్వయః - అత్ర స్వరూపశబ్దో రూపవచనః - స్వం రూపం హి స్వరూపం ॥ ౪౨॥ ౪౩ ॥ తస్య చాతుర్విధ్యం దర్శయితుముపక్రమతే మైత్రేయేత్యాదిభిః ॥ మైత్రేయేతి ॥ యత్కారణం తత్సాధనం - యత్సాధయితుమభిమతం తత్సాధ్యం॥ ౪౪॥ యోగిన ఇతి॥ పరమం బ్రహ్మ ముక్తస్వరూపం - సర్వం బ్రహ్మమయో హరిరితి వచనాత్ ప్రకృతిపురుషయోరపి బ్రహ్మత్వం - తదపేక్షయా ముక్తస్వరూపస్య పరమబ్రహ్మత్వం॥ ౪౫॥ సాధనాలంబనమితి ॥ సాధనాలంబనం జ్ఞానం యోగశాస్త్రజన్యం ప్రాణాయామాదిసాధనవిషయం జ్ఞానం - స ప్రథమో భేదః ॥ ౪౬॥ యుంజత ఇతి ॥ తదాలంబనవిజ్ఞానం సాంఖ్యజన్యం ప్రకృతివివిక్తాత్మవిషయం విశిష్టజ్ఞానం ॥ ౪౭॥

ఏవమేష జగత్స్రష్టా జగత్పాతా తథా జగత్ । జగద్భక్షయితా దేవ స్సమస్తస్య జనార్దన ॥ ౪౦॥
సృష్టిస్థిత్యంతకాలేషు త్రిధైవం సంప్రవర్తతే । గుణప్రవృత్త్యా పరమం పదం తస్యాగుణం మహత్ ॥౪౧॥
తచ్చ జ్ఞానమయం వ్యాపి స్వసంవేద్యమనూపమమ్ । చతుష్ప్రకారం తదపి స్వరూపం పరమాత్మనః ॥ ౪౨॥ మైత్రేయః ॥ చతుష్ప్రకారతాం తస్య జ్ఞానభూతస్య వై మునే । త్వమాచక్ష్వ యథాన్యాయం యదుక్తం పరమం పదమ్॥ ౪౩॥ శ్రీపరాశరః॥ మైత్రేయ కారణం ప్రోక్తం సాధనం సర్వవస్తుషు । సాధ్యం చ వస్త్వభిమతం యత్సాధయితుమాత్మనః ॥ ౪౪ ॥ యోగినో ముక్తికామస్య ప్రాణాయామాదిసాధనమ్ । సాధ్యం చ పరమం బ్రహ్మ పునర్నావర్తతే యతః ॥ ౪౫॥ సాధనాలంబనం జ్ఞానం ముక్తయే యోగినాం హి యత్ । స భేదః ప్రథమ స్తస్య జ్ఞానభూతస్య వై మునే॥ ౪౬॥ యుంజతః క్లేశముక్త్యర్థం సాధ్యం యద్బ్రహ్మ యోగినః । తదాలంబనవిజ్ఞానం ద్వితీయోంఽశో మహామునే ॥ ౪౭॥

ఉక్తం బ్రహ్మాదీనాం విష్ణువిభూతిత్వముపసంహరన్నాహ ॥ ఏవమిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౪౦॥ సర్గేతి॥ గుణప్రవృత్త్యా గుణానాం క్షోభేన - త్రివిధం బ్రహ్మాదిరూపం - సృష్ట్యాదౌ సంప్రవర్తతే - తస్య తు పరమం పదమగుణం - తతో మహత్ పూర్ణం ॥౪౧॥ స్వరూపప్రకారోపదేశార్థం చాతుర్విధ్యముపక్షిపతి॥ తచ్చేతి॥ ౪౨॥ అగుణస్య జ్ఞానమయస్య చ నిర్భేదత్వాత్ కథం చాతుర్విధ్యమిత్యాశంక్య పృచ్ఛతి మైత్రేయః॥ చతుష్ప్రకారతామితి॥ ౪౩॥ నిర్గుణబ్రహ్మప్రాప్తేః ప్రాగవస్థాయాం ప్రాప్త్యుపాయభూత సాధనాద్యాలంబన మనోవృత్త్యభివ్యంగ్యావస్థాభేదాత్ జ్ఞానస్య చాతుర్విధ్యం న స్వరూపేణేతి వక్తుమాహ - మైత్రేయేత్యాద్యష్టభిః॥ మైత్రేయేతి॥ సర్వేష్వపి వస్తుషు యత్కారణం తత్సాధనం ప్రోక్తం - యచ్చాత్మనస్సాధయితుమభిమతం వస్తు తత్సాధ్యం ప్రోక్తమిత్యన్వయః ॥ ౪౪॥ యోగిన ఇతి ॥ ప్రస్తుత ముక్తికామస్య యోగినో ముక్తేః ప్రాణాయామాదిసాధనం ప్రాణాయామః ఆదిశ్చిత్తైకాగ్ర్యద్వారేణ కారణం యస్య దేహాత్మవివేకస్య తత్ప్రాణాయామాది ముక్తిసాధనం - దేహాత్మవివేకరూపత్వం పదార్థశుద్ధిం వినా మలక్లేశ సంభవాత్ - సాధ్యం చ తత్పదలక్ష్యం పరబ్రహ్మ - నిత్యసుఖాత్మకత్వాత్ ॥ ౪౫ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ సాధనేతి॥ సాధనం దేహాద్యాత్మవివేకత్వం పదార్థశుద్ధిః - తదాలంబనం శుద్ధత్వం పదార్థవిషయం యద్జ్ఞానం - స ఏవ చతుర్భేదజ్ఞానభూతస్య బ్రహ్మణః ప్రథమో భేదః ॥ ౪౬ ॥ యుంజత ఇతి ॥ క్లేశముక్త్యర్థం యుంజతో యోగమభ్యస్యతో యోగినో యత్సాధ్యం బ్రహ్మ తద్విషయం సచ్చిదానందబ్రహ్మేతి తత్పదలక్ష్యార్థః - విశేషేణ జ్ఞానం విజ్ఞానం ద్వితీయోంఽశః॥ ౪౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఉభయోరితి॥ అవిభాగేనసంయోగేనసాధ్యసాధనభావసంబంధేన- అద్వైతమయంసురనరాదిద్వైతరహితాత్మవిషయతయాతత్ప్రచురంవిజ్ఞానంధ్యానం॥ ౪౮॥ జ్ఞానత్రయస్యేతి॥ ఉక్తస్యజ్ఞానత్రయస్యసాధనజ్ఞానత్వాదిరూపోయోవిశేషః - తస్యనిరాకరణమపరామర్శః యస్యద్వారందర్శితాత్మస్వరూపవత్ తత్ ఆత్మావలోకనరూపంజ్ఞానం చతుర్థోభాగ ఇత్యనుషంగః ॥ ౪౯ ॥ వినిష్పన్నసమాధేరితర పరామర్శస్యాత్మావలోకనవిరోధిత్వాత్తన్నిరాకరణంద్వారమిత్యుక్తం- దర్శితాత్మస్వరూపవదిత్యుక్తస్యాత్మావలోకనస్యవిషయమాత్మస్వరూపందర్శయతి॥ నిర్వ్యాపారమితి ॥ నిర్వ్యాపారంసాధనానుష్ఠానరహితం - అనాఖ్యేయంరూపవర్ణాదీనామగోచరస్వరూపం- వ్యాప్తిమాత్రం - మాత్రశబ్దోవధారణేవ్యాప్తమేవఅసంకుచితమిత్యర్థః - అనుపమమేవానూపమం - అనౌపమమితిచపాఠః- ఆత్మసంబోధవిషయంస్వజ్ఞానగమ్యం - సత్తామాత్రంఅపక్షయాదిరహితంసత్తైకగుణకం - అలక్షణంస్త్రీత్వాదిరహితంలింగజ్ఞానాగమ్యమితివా ॥ ౫౦ ॥ ప్రశాంతమితి॥ ప్రశాంతం అశనాయాదిషడూర్మిరహితం- శుద్ధంకర్మరహితం - దుర్విభావ్యమరూపాదిమత్త్వాత్ అతర్క్యమితివా- విష్ణోరూపబ్రహ్మసంజ్ఞితం- తద్జ్ఞానమేవముక్తం- ఆత్మయోగనామాంతిమప్రత్యయేనావశ్యంభావ్యం॥ ౫౧॥ అన్యథాపునరావృత్తేరిత్యాహ॥ తత్రేతి॥ తత్రనిర్వ్యాపారమిత్యాదినోక్తేనిజస్వరూపేఅన్యజ్ఞానరోధేనాంతిమప్రత్యయబలాత్ మేలయముపాధివియోగంయాంతి-

> ఉభయోస్త్వవిభాగేనసాధ్యసాధనయోర్హియత్ । విజ్ఞానమద్వైతమయం తద్భాగోన్యోమయోదితః॥ ౪౮॥ జ్ఞానత్రయస్యవైతస్యవిశేషోయోమహామునే। తన్నిరాకరణద్వారదర్శితాత్మస్వరూపవత్॥ ౪౯॥ నిర్వ్యాపారమనాఖ్యేయంవ్యాప్తిమాత్రమనూపమమ్। ఆత్మసంబోధవిషయంసత్తామాత్రమలక్షణమ్॥ ౫౦॥ ప్రశాంతమభయంశుద్ధందుర్విభావ్యమసంశ్రయమ్। విష్ణోర్జ్ఞానమయస్యోక్తంతద్జ్ఞానంబ్రహ్మసంజ్ఞితమ్॥ ౫౧॥ తత్రాన్యజ్ఞానరోధనయోగినోయాంతియేలయమ్।సంసారకర్షణోప్త్రౌతే

ఉభయోరితి॥ ఉభయోస్త్వవిభాగేనపరస్పరైక్యేనబ్రహ్మైవాహమహమేవబ్రహ్మేతివిశేషంయత్జ్ఞానం- సోన్యస్తృతీయోభాగోమయోదితః ॥ ౪౮ ॥ జ్ఞానత్రయస్యేతి ॥ ఏతస్యతత్త్వంపదార్థతదైక్యవిషయస్యజ్ఞానత్రయస్యయోవిశేషోదేహాదివిలక్షణోహమితిసచ్చిదానందరూపంబ్రహ్మేతిబ్రహ్మాహమితిచయస్తత్రవిశేషాంశః తస్యనిరాకరణంపరిత్యాగస్తద్ద్వారేణదర్శితంయస్మిన్నిర్విశేషమాత్మస్వరూపంతద్వత్తదేకాకారసమాధ్యవస్థంవిష్ణోర్జ్ఞానమయస్యపరమపదాఖ్యంజ్ఞానంచతుర్థముక్తమితితృతీయేనాన్వయః॥ ౪౯॥ తదేవద్వాదశభిఃపదైర్విశినష్టి॥ నిర్వ్యాపారమితి॥ నిర్వ్యాపారంధ్యానాదిసర్వవ్యాపారశూన్యం- అతఏవానాఖ్యేయంనిర్దేశానర్హం- కింతువ్యాప్తిమాత్రంమనసోబ్రహ్మాకారతామాత్రరూపం-అనూపమంనిరుపమం-సర్వజ్ఞానవిలక్షణత్వాత్- తదేవాహ-ఆత్మనస్సంబోధఃప్రకాశస్తద్విషయంస్వప్రకాశమిత్యర్థః - తత్రాపిసత్తామాత్రమాత్మస్వరూపభూతసత్యజ్ఞానానందాదివిశేషశూన్యం- తత్రహేతురలక్షణంలక్ష్యతేనేనేతిలక్షణంమనోవృత్తిస్తద్రహితం- తదుక్తంయోగప్రదీపే॥ శ్లో॥ మనసోవృత్తిశూన్యస్యబ్రహ్మాకారతయాస్థితిః । యాసంప్రజ్ఞాతనామాసౌసమాధిరభిధీయతఇతి॥ ౫౦॥ ప్రశాంతమితి॥ మనోవృత్త్యభావాదేవప్రశాంతంరాగాదిశూన్యం - అతఏవాభయం- ద్వైతాస్ఫూర్తేః - శుద్ధంనిర్విషయం - అతఏవదుర్విభావ్యమవితర్క్యం- నిర్విషయత్వాదేవాసంశ్రయమాశ్రయశూన్యం-అసంశ్రితమితిపాఠేపిసఏవార్థః- వృత్తిప్రతియోగిత్వాదాశ్రయవిషయయోః- తదుక్తంకాపిలయోగే॥ శ్లో॥ ముక్తాశ్రయంయర్హినిర్విషయంవిరక్తంనిర్వాణమృచ్ఛతిమనస్సహసాయథార్చిః॥ ఆత్మానమత్రపురుషోఽవ్యవధానమేకమన్వీక్షతేప్రతినివృత్తగుణప్రవాహమితి॥ ౫౧॥ ఏవంభూతజ్ఞానస్వరూపేలీనాఃకృతార్థాభవంతీత్యాహ॥ తత్రేతి॥ తత్రచతుర్థజ్ఞానస్వరూపేబ్రహ్మణి- అజ్ఞాన

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఆవిర్భూతస్వరూపా భవంతీత్యర్థః - కృష్యత ఇతి కర్షణం కేదారః - సంసారకేదార ఉప్తాః సస్యావాపే వితుష వ్రీహివదబీజతాం యాంతి ॥ ౫౨॥ అథ భగవతస్స్వరూపమాహ॥ ఏవమిత్యాదినా॥ ఏవమితి॥ ముక్తస్యోక్తం నిర్వాణ పారత్వాద్వ్యాప్తి ర్దిశ్యతే ॥ శ్రు॥ నిరంజనః పరమం సామ్య ముపైతీత్యాది శ్రుతేః - అస్య నిత్య శుద్ధత్వ సర్వాత్మత్వ పూర్ణత్వ హేయరాహిత్యాని ప్రకృతిబద్ధముక్తేభ్యో విశేషః ॥ ౫౩॥ తద్బ్రహ్మేతి॥ యోగీ భగవద్యోగీ - అస్యా వ్యంతిమప్రత్యయబలేన భగవతి లీనవృత్తి ర్ద్రష్టవ్యా ॥ ౫౪ ॥ బ్రహ్మణః పూర్వోక్తం రూపద్వయం ప్రపంచయతి॥ ద్వేరూపే ఇతి॥ మూర్తం సశరీరం బ్రహ్మాదిజీవజాతం- అమూర్తమశరీరం ముక్తరూపం - అత ఏవాక్షరత్వం - సర్వ భూతేష్వవస్థితే ॥ శ్రు॥ దారుణ్యగ్నిః సచానంత్యాయ కల్పత ఇత్యాదేః ॥ ౫౫॥ అక్షరమితి॥ ఇదం రూపద్వయం పర బ్రహ్మణః శక్తిరితి చోచ్యత ఇత్యాహ ॥ ఏకదేశేతి ॥ అత్ర ఏకదేశస్థితస్య విస్తారిణీతి పదద్వయేన ప్రభా ప్రభావతోర్వై లక్షణ్యం దర్శితం - అనేన పరస్మాద్బ్రహ్మణః ప్రభారూపస్య జగతో వైలక్షణ్యం సిద్ధం - భాష్యకారేణ ప్రకాశాది వత్తు నైవం పర ఇత్యస్మిన్ సూత్రే ప్రభా ప్రభావతోరర్థాంతరత్వం సమర్థితం అత్ర జగచ్ఛబ్దేనాచిద్విశిష్టస్య జీవస్య ముక్తస్య చ గ్రహణం॥౫౬॥ శక్తిభూతస్య బ్రహ్మాదిస్థావరాంతస్య జగతో జ్ఞానాదిషు తారతమ్యమస్తీత్యాహ॥ తత్రేతి॥ తత్ర దృష్టాంతే అగ్నౌ - తచ్ఛక్తేర్బ్రహ్మశక్తేర్జగతః జ్ఞానాది బహుత్వస్వల్పతామయో భేదో విద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౫౭॥

యాంతి నిర్బీజతాం ద్విజ॥౫౨॥ఏవం ప్రకారమమలం నిత్యం వ్యాపకమక్షయమ్। సమస్తభేదరహితం విష్ణ్వా
ఖ్యం పరమం పదమ్॥౫౩॥ తద్బ్రహ్మ పరమం యోగీ పునర్నావర్తతే యతః। అపుణ్యపుణ్యోపరమః క్షీణ
క్లేశోఽతినిర్మలః॥ ౫౪॥ ద్వేరూపే బ్రహ్మణ స్తస్య మూర్తం చామూర్తమేవ చ । క్షరాక్షరస్వరూపే తే
సర్వభూతేష్వవస్థితే ॥ ౫౫ ॥ అక్షరం తత్పరం బ్రహ్మ క్షరం సర్వమిదం జగత్ । ఏకదేశస్థితస్యాగ్నే
ర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా ॥ పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తి స్తథేదమఖిలం జగత్ ॥ ౫౬॥ తత్రాప్యాసన్న
దూరత్వా ద్బహుత్వస్వల్పతామయః । జ్యోత్స్నాభేదోఽస్తి తచ్ఛక్తే స్తద్వన్మైత్రేయ విద్యతే ॥ ౫౭॥

నిరోధేనావిద్యానాశేన - మేలయమైక్యం యాంతి - తత్రాన్యజ్ఞాననిరోధేతి పాఠే పూర్వోక్త జ్ఞానత్రయవిశేషతిర స్కారేణేత్యర్థః - సంసారకర్షణోప్తాః సంసార ఏవ కృష్యత ఇతి కర్షణం క్షేత్రం తస్మిన్నుప్తిః బీజావాపః కర్మ కరణం తస్మిన్ నిర్బీజతాం నిర్వాసనతాం యాంతి - నిరహంకారైః జ్ఞానోత్తరకాలీనైః కర్మభిర్న్యాసైశ్చ న సంసరం తీత్యర్థః॥ ౫౨॥ తర్హి యోగీ కిం భవతీత్యత ఆహ॥ ఏవమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ఏవమితి॥ ఏవం ప్రకారం పరమం బ్రహ్మైవ యోగీ ప్రాప్నోతీతి శేషః॥౫౩॥ ౫౪॥ తత్ప్రాప్తిసాధనభూతోపాసనార్థమాహ॥ ద్వేరూపే ఇతి॥ మూర్తామూర్తే ఏవ దర్శయన్నాహ - క్షరాక్షరస్వరూపే ఇతి ॥ ౫౫॥ క్షరాక్షరే ఏవ రూపే వ్యాచష్టే॥ అక్షరమితి॥ క్షరం సర్వమిదం చేతనాచేతనాత్మకం జగత్ - వక్ష్యతి హి॥ శ్లో॥ ఆశ్రయశ్చేతసో బ్రహ్మ ద్విధా తచ్చ స్వభావతః। భూప మూర్తమమూ ర్తం చ పరం చాపరమేవ చేతి - నన్వక్షరస్య పరబ్రహ్మణ స్తద్విలక్షణం క్షరం రూపం కథం స్యాదిత్యాశంక్య దృష్టాంతేనో పపాదయతి - ఏకదేశేతి - ప్రాదేశికస్యాప్యగ్నేర్దాహకస్యాపి తద్విలక్షణా జ్యోత్స్నా ప్రభా యథా తత్ప్రకాశశక్తివిస్తారః - తథా బ్రహ్మశక్తికృతో విస్తారః ఇదమఖిలం బ్రహ్మాదిరూపం జగత్ ॥ ౫౬॥ అగ్నిదృష్టాంతే నైవ బ్రహ్మాదిజీవతారతమ్యమపి సంగచ్ఛత ఇత్యాహ ॥ తత్రాపీతి॥ తత్రాపి దృష్టాంతభూతే అగ్నావివ॥ ఆసన్నత్వాత్ బహుత్వం దూరత్వాదల్పత్వమిత్యేవం రూపో యథా జ్యోత్స్నాయా భేదోఽస్తి - తథా బ్రహ్మశక్తేరపి క్షేత్రజ్ఞరూ పాయా బ్రహ్మాదిస్థావరాంతేషు క్షేత్రేష్వవిద్యావరణస్యాల్పత్వబహుత్వవశాత్తారతమ్యం విద్యత ఇత్యర్థః - వక్ష్య తి చ॥ శ్లో॥ తయా తిరోహితత్వాచ్చ శక్తిః క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా। సర్వభూతేషు భూపాల తారతమ్యేన లక్ష్యత ఇతి ॥ ౫౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మశివయోశ్శరీరత్వేన శక్తిత్వం - విష్ణోస్త్వంశావతారత్వేన - తతస్తేభ్యః దేవాః జ్ఞానశక్త్యాదినాన్యూనాః- ఏషామేతజ్జ్ఞానాదితారతమ్యంకర్మరూపావరణాల్పత్వబహుత్వకృతం - నతుస్వరూపకృతం॥ ౫౮॥ ౫౯ ॥ ఉక్తంజగద్రూపం నిగమయతి ॥ తదేతదితి॥ తదేతదక్షయమితిచపాఠః అక్షయం ॥ శ్లో ॥ అనంతస్యనతస్యాంతస్సంఖ్యానంచాపివిద్యత ఇతిజీవానామసంఖ్యేయత్వం వక్ష్యతి - అతఃప్రతిసర్గమన్యూనం - నిత్యంసత్కార్యత్వాత్ ॥ శ్లో॥ అవ్యుచ్ఛిన్నాస్తతస్త్వేతేసర్గస్థిత్యంతసంయమాః - ఇతివచనాత్ప్రవాహరూపేణచనిత్యం- ఆవిర్భావతిరోభావాసంకోచవికాసౌతావేవజన్మనాశౌ ॥ ౬౦॥ అథవిలక్షణంరూపాంతరంవక్తుం మూర్తామూర్తభేదేనోక్తంశక్తిశబ్దవాచ్యంరూపద్వయముపసంహరతి॥ సర్వశక్తిమయోవిష్ణురితి॥ తదేవరూపాంతరమాహ॥ స్వరూపమిత్యారభ్యజాయతేమునఇత్యంతేన- స్వరూపంరూపం - యోగారంభేషుసమాధ్యుపక్రమభూతాసుచతుర్విధాసుధారణాసుధ్యానేచ ॥ ౬౧॥ సాలంబనఇతి॥ సాలంబనఃమూర్తవిషయత్వాత్ - మహాయోగఃఅస్త్రభూషణాంగవిశిష్టదివ్యరూపవిషయంచతుర్విధధారణాజన్యంధ్యానం- సబీజఃసమంత్రానుసంధానః- సచనిర్బీజయోగాఖ్యసమాధేరనంతరః - యత్రరూపే॥ ౬౨॥ సపరఇతి॥ సవిష్ణుఃఆసాంరూపత్వేనోక్తానాంసర్వశక్తీనాంపరః ఉత్కృష్టః - యదేతత్స్వరూపం బ్రహ్మణః పరమిత్యుక్తం బ్రహ్మశబ్దవాచ్యంరూపంతత్ బ్రహ్మణః విష్ణోఃసమనంతరం అంతరంగమిత్యాహ - బ్రహ్మణస్సమనంతరమితి ఏతాని త్రీణ్యపిరూపాణి బ్రహ్మశబ్దవాచ్యానితన్మయో హరిరిత్యాహ - సర్వబ్రహ్మమయోహరిరితి ॥ ౬౩ ॥ యత్రేతి॥ యత్రహరౌ తత్రసర్వమితిచపాఠః- శిష్టంస్పష్టం ॥ ౬౪॥

బ్రహ్మవిష్ణుశివాబ్రహ్మన్ప్రధానాబ్రహ్మశక్తయః।తతశ్చదేవామైత్రేయన్యూనాదక్షాదయస్తథా॥౫౮॥
తతోమనుష్యాఃపశవోమృగపక్షిసరీసృపాః। న్యూనాన్యూనతరాశ్చైవవృక్షగుల్మాదయస్తతః॥ ౫౯॥
తదేతదక్షరంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలమ్।ఆవిర్భావతిరోభావజన్మనాశవికల్పవత్॥ ౬౦॥ సర్వశక్తిమయోవిష్ణుస్స్వరూపంబ్రహ్మణోపరమ్। మూర్తంయద్యోగిభిఃపూర్వంయోగారంభేషుచింత్యతే॥౬౧॥
సాలంబనోమహాయోగస్సబీజోయత్రసంస్థితః।మనస్యవ్యాహతేసమ్యగ్యుంజతాంజాయతేమునే॥౬౨॥
సపరస్సర్వశక్తీనాంబ్రహ్మణస్సమనంతరం। మూర్తంబ్రహ్మమహాభాగసర్వబ్రహ్మమయోహరిః॥౬౩॥
యత్రసర్వమిదంప్రోతమోతంచైవాఖిలంజగత్ । తతోజాతంజగత్తస్మిన్సజగచ్చాఖిలంమునే॥ ౬౪॥

తదేవాహ॥బ్రహ్మేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౫౮॥ ౫౯॥ అస్యచతారతమ్యస్యోపాధికత్వాత్ సర్వమిదంజగద్బ్రహ్మైత్యోపాసితవ్యమిత్యాహ ॥ తదేతదితి॥ ఆవిర్భావతిరోభావావాధిక్యన్యూనభావౌజన్మనాశౌచ ఉపాధివశాదేవఃభూతవికల్పవదపిజగద్వస్తుతోక్షరంన్యూనాధికత్వశూన్యంనిత్యంచబ్రహ్మైవేత్యర్థః॥౬౦॥తదేవంస్థూలవిశ్వరూపోపాసనయాశుద్ధచిత్తస్యతత్కారణభూతపరమేశ్వరోపాసనంప్రస్తౌతి॥ సర్వశక్తిమయఇతి॥ సృష్ట్యాదిసర్వస్యాశ్రయోవిష్ణుః- మూర్తంవిశుద్ధోర్జితసత్త్వాత్మకంబ్రహ్మణఏవపరంనవిద్యతేయస్మాత్తదపరంశ్రేష్ఠంరూపం-తదేవాహ- యద్యోగిభిఃసమాధేఃపూర్వంయోగారంభేషుచింత్యతే॥ ౬౧॥ తచ్చింతాప్రయోజనమాహ॥సాలంబనఇతి॥ తస్మిన్మనస్యవ్యాహతేఏకాగ్రేసతి - సాలంబనోవైష్ణవస్సబీజో మంత్రజపాదిసహితో మహాయోగోయుంజతాంయోగినాం సంస్థితః సుస్థిరసమాధిపర్యంతోజాయతఇత్యన్వయః॥ ౬౨॥ యత్రేత్యనేనయచ్ఛబ్దోక్తస్యహరేఃసర్వశ్రేష్ఠత్వమాహ-సపరఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ సపరఇతి॥ బ్రహ్మణస్సర్వశక్తీనాంబ్రహ్మాదీనాంమధ్యేసపరఃశ్రేష్ఠః-యతస్సమనంతరఃఅతినికటఃయతోమూర్తేష్వావిర్భూతంబ్రహ్మైవసః - తత్రహేతుఃసర్వబ్రహ్మమయఃకృత్స్నబ్రహ్మరూపః - నతుబ్రహ్మాదివత్తదంశః॥౬౩॥ తత్రహేతుమాహ॥యత్రేతి॥యస్మిన్నఖిలంజగదోతంప్రోతంచతంతుషుపటవత్సర్వతోనుస్యూతం- ఉతఇత్యత్రాహ - జగజ్జాతంతతోజగత్తస్మింస్తిష్ఠతి - జగచ్చాఖిలంసఏవ - కారణాత్మకత్వాత్కార్యస్య ॥ ౬౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

బిభర్తీతి ॥ అసివద్బ్రహ్మవిద్యాయాః సంసారచ్ఛేదకత్వం - తదసిరత్నం విద్యామయం విద్యామయజ్ఞానాధిదైవత మిత్యర్థః - అవిద్యా అజ్ఞానం తస్యాత్మతిరోధాయకత్వాచ్చర్మసామ్యం ॥ ౭౪ ॥ ఉక్తమర్థం నిగమయతి॥ ఇత్థమితి ॥ ఉక్తార్థే అభియుక్తవచనం ॥ శ్లో॥ భాస్వరం దివ్యవపుష మాస్పదంచాఖిలాత్మనాం । కౌస్తుభం పురతో విష్ణోర్భాస్కరాభమనుస్మరేత్॥ ప్రధానతత్త్వస్యాధారం స్వమంత్రేణాతిసుందరం । శ్రీవత్సం పురతో విష్ణోర్హేమప్రభమనుస్మరేత్॥ దేవస్య దక్షిణే పార్శ్వే హేతిరాజం సుదర్శనం। చలస్వరూపమత్యుగ్రం మనస్తత్త్వాధిదైవత-॥ యాం వదంతి పురాణజ్ఞా భూతమాలాం మనీషిణః । ఆధారభూతాం భూతానామిత్యాది ॥ ౭౫॥ అస్త్రభూషణసంస్థానస్వరూపమితి॥ ఉక్తప్రకారాణామస్త్రభూషణానాం సంస్థానమాస్పదం స్వరూపం విగ్రహం - రూపవర్జితః కర్మనిమిత్తప్రాకృతరూపరహితః- మాయారూపః అనంతాశ్చర్యరూపః - శ్రేయసే దర్శనస్మరణనామసంకీర్తనాదినా జగతోఽభ్యుదయాయ- ధర్మసంస్థాపనార్థంచ- యథావక్ష్యతి - సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతా ఇత్యారభ్య నసా కర్మనిమిత్తజన్యం తేన- నతైరూపం నచాకార ఇత్యాదిచ॥ ౭౬॥ యథా అస్త్రభూషణరూపేణావస్థితం ప్రధానాది తత్త్వం బిభర్తి ఏవం జగచ్చ బిభర్తీత్యాహ॥ సవికారమితి॥ ౭౭॥ ప్రసంగాత్ విభూతివిస్తారమాహ॥ యావిద్యేతి॥ ౭౮॥ కలేతి ॥ హాయనైరితి ఇత్థంభూతలక్షణే తృతీయా ॥ ౭౯॥ భూరితి॥ సప్తలోకాన్ బిభర్తీతి శేషః ॥ ౮౦॥ లోకాత్మమూర్తిరితి॥ లోకా ఆత్మమూర్తిర్యస్య స లోకాత్మమూర్తిః॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ఋచ ఇతి॥ ఇతిహాసో భారతాదిః-ఉపవేదాః ఆయుర్ధనుర్వేద గాంధర్వదండనీతయః - వేదాంతేష్వితి పృథగ్గ్రహణం ప్రాశస్త్యాత్ ॥ ౮౩ ॥ వేదాంగానీతి॥ ఆఖ్యానాని సౌపర్ణాదీని - ఋక్సమూహవిశేషః సూక్తం-సూక్తసమూహోఽనువాకః - యజుస్సమూహశ్చ॥ ౮౪॥

బిభర్తి యచ్చాసివర మచ్యుతోఽత్యంత నిర్మలమ్ । విద్యామయంతు యద్జ్ఞాన మవిద్యా చర్మసంస్థితమ్॥ ౭౪॥ ఇత్థం పుమాన్ప్రధానంచ బుద్ధ్యహంకార మేవచ। భూతానిచ హృషీకేశే మనస్సర్వేంద్రియాణిచ॥ విద్యావిద్యేచ మైత్రేయ సర్వమేతత్సమాశ్రితమ్॥ ౭౫॥ అస్త్రభూషణసంస్థానస్వరూపం రూపవర్జితః। బిభర్తి మాయారూపోఽసౌ శ్రేయసే ప్రాణినాం హరిః॥ ౭౬॥ సవికారం ప్రధానంచ పుమాంసంచాఖిలం జగత్ । బిభర్తి పుండరీకాక్షస్తదేవం పరమేశ్వరః॥ ౭౭॥ యా విద్యా యా తథావిద్యా యత్సద్యచ్చాసదవ్యయే। తత్సర్వం సర్వభూతేశే మైత్రేయ మధుసూదనే॥ ౭౮॥ కలాకాష్ఠానిమేషాదిదినర్త్వయనహాయనైః । కాలస్వరూపో భగవానపరోహరిరవ్యయః॥ ౭౯॥ భూర్లోకోఽథ భువర్లోకస్స్వర్లోకో మునిసత్తమ ; మహర్జనస్తపస్సత్యం సప్తలోకా ఇమే ప్రభుః ॥ ౮౦॥ లోకాత్మమూర్తిస్సర్వేషాం పూర్వేషామపి పూర్వజః । ఆధారస్సర్వభూతానాం స్వయమేవ హరిస్స్థితః ॥ ౮౧॥ దేవమానుష పశ్వాది స్వరూపైర్బహుభిర్విభుః। స్థితస్సర్వేశ్వరోఽనంతో భూతమూర్తిరమూర్తిమాన్॥ ౮౨॥ ఋచో యజూంషి సామాని తథైవాథర్వణానిచ । ఇతిహాసోపవేదాశ్చ వేదాంతేషు యథోక్తయః॥ ౮౩॥ వేదాంగాని సమస్తాని మన్వాదిగదితానిచ । శాస్త్రాణ్యశేషాణ్యాఖ్యానా న్యనువాకాశ్చ యేక్వచిత్ ॥ ౮౪॥

బిభర్తీతి॥ అవిద్యైవ అజ్ఞానావరకః కోశః తత్ర సంస్థితం॥ ౭౪॥ ఉక్తమేవ భూషణాదిస్వరూపమనువదన్నేతద్ధారణప్రయోజనమాహ॥ ఇత్థమిత్యాది సార్ధద్వాభ్యాం॥ ౭౫॥ అస్త్రేతి॥ అస్త్రభూషణసంస్థానస్వరూపం సమాహితమేతత్సర్వం బిభర్తీత్యన్వయః- శ్రేయసే ఉపాసకానాం పురుషార్థసిద్ధయే॥ ౭౬॥ ఉక్తం భూషణాద్యుపాసనం నిగమయతి-సవికారమిత్యాది ద్వాభ్యాం॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ఇదానీం హరౌ సర్వాత్మదృష్టిదార్ఢ్యాయ తచ్ఛక్తికాలరూపేణచ తల్లోకతత్త్వంభూతరూపేణచ తద్బోధకశబ్దబ్రహ్మరూపేణచ చతుర్థోపాసనార్థమాహ - కలాకాష్ఠేత్యాదిసప్తభిః ॥ ౭౯॥ భూరితి ॥ సప్తలోకానిమానితి పాఠే వ్యాప్యేతి శేషః ॥ ౮౦ ॥ లోకాత్మేతి॥ లోకాత్మికా మూర్తిర్యస్య స లోకాత్మమూర్తిః॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ఋచ ఇతి॥ ఋగాదయో వేదాః-ఇతిహాసో భారతాదిః- ఉపవేదాః- ఆయుర్వేదాదయః॥ ౮౩॥ వేదాంగానీతి॥ మన్వాదికృతాని ధర్మశాస్త్రాణి - ఆఖ్యానాని పురాణాని - అనువాకాః కల్పసూత్రాదయః ॥ ౮౪॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కలాకలమయ ఇతి॥ కలాకలరూపేపూర్వముక్తే-భూషణాస్త్రస్వరూపవదితిభూషణాస్త్రస్వరూపేణయుక్తం-సూక్ష్మరూపేణ తత్తదధిదేవతాభూతభూషణాస్త్రస్వరూపస్థం పురుషావ్యాకృతాదిమయమఖిలంబిభర్తీత్యర్థః॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ప్రథమమాత్మనోభి మాన్యధి దైవత మాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ శ్లో ॥ యథాన క్రియతే జ్యోత్స్నామల ప్రక్షాళనాన్మణేరిత్యాదినా శ్లోకేనాత్మనోమణి సామ్యముక్తం - గుణాద్వా లోకవదితి సూత్రకారేణాప్యుక్తం తేన తద్రూపేణ తద్ధారణం యుక్తం - ఆత్మాన మిత్యేక వచనం జాత్యభిప్రాయం సమష్ట్యభిప్రాయం వా ॥ ౬౮ ॥ శ్రీవత్సేతి॥ శ్రీవత్సోరోమావర్తవిశేషః ॥ శ్లో॥ శ్రీవత్సేనోరసిశ్రీమాన్ రోమావర్తేన రాజత ఇతిహరివంశోక్తేః - సచలక్ష్మీనివాసస్థానం అమృతమయత్వాత్సర్వ ప్రరోహ హేతుః - ప్రధానం ప్రధానాభిమానీ - గదాబుద్ధ్యోఃస్థిరత్వేనసామ్యం ॥ ౬౯॥ భూతాదిమితి॥ శబ్దగుణహేతుశ్శంఖః శబ్దాదిరూపభూతకారణాహంకారాభిమానీ ॥ ౭౦॥ చలస్వరూపమితి॥ మనసోపిశీఘ్రతరత్వాత్సుదర్శనస్యతన్నియంతృత్వం ॥ ౭౧॥ పంచరూపేతి॥ పంచరూపాముక్తామాణిక్యమరకతేంద్రనీలవజ్రసవర్ణా-భూతహేతుసంఘాతఃతన్మాత్రసముదాయః-భూతమాలాచమహాభూతావళిశ్చ- సూక్ష్మస్థూలభూతమయీత్యర్థః- భూతహేతుసంఘాతభూతమాలేతిపాఠే తన్మాత్రసంఘాతః తదుద్భూత భూతమాలా చేత్యర్థః - కృష్ణశుక్లలోహితపీతశ్యామాః పృథివ్యాదయ ఇతిభూతమాలాయాశ్చపాంచరూప్యం ॥ ౭౨॥ యానీతి ॥ ఇంద్రియాణాం విషయేషుప్రేర్యమాణత్వాచ్ఛరసామ్యం॥ ౭౩॥

కలాకలమయోవిష్ణు ర్బిభర్త్యఖిలమీశ్వరః । పురుషావ్యాకృతమయం భూషణాస్త్రస్వరూపవత్ ॥ ౬౫॥ మైత్రేయః॥ భూషణాస్త్రస్వరూపస్థంయదేతదఖిలంజగత్ । బిభర్తిభగవాన్విష్ణుస్తన్మమాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬౬॥ శ్రీపరాశరః॥ నమస్కృత్వా ప్రమేయాయ విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే। కథయామియథాఖ్యాతంవసిష్ఠేనమమాభవత్ ॥ ౬౭॥ ఆత్మానమస్యజగతో నిర్లేపమ గుణాలయమ్। బిభర్తికౌస్తుభమణి స్వరూపం భగవాన్హరిః ॥ ౬౮॥ శ్రీవత్ససంస్థానధర మనంతేన సమాశ్రితమ్। ప్రధానంబుద్ధిరప్యాస్తే గదారూపేణమాధవే ॥ ౬౯॥ భూతాదిమింద్రియాదించ ద్విధాహంకారమీశ్వరః । బిభర్తి శంఖరూపేణ శార్ఙ్గరూపేణ చస్థితమ్ ॥ ౭౦ ॥ చలస్వరూప మత్యంతం జవేనాంతరితానిలమ్ । చక్రస్వరూపంచమనో ధత్తేవిష్ణుః కరేస్థితమ్ ॥ ౭౧ ॥ పంచరూపాతుయామాలా వైజయంతీగదాభృతః । సాభూతహేతుసంఘాతో భూతమాలాచవైద్విజ ॥ ౭౨॥ యానీంద్రియాణ్యశేషాణి బుద్ధికర్మాత్మకానివై । శరరూపాణ్యశేషాణి తానిధత్తే జనార్దనః ॥ ౭౩॥

తదేవంహరేశ్శైశ్రీష్ట్యముక్త్వా ఇదానీంతదుపాసనప్రకారముపక్షిపతి॥ కలాకలమయఇతి॥ కార్యకారణాత్మకో విష్ణుఃపురుషావ్యాకృతమయంపురుషప్రకృత్యాత్మకమిదంజగత్ భూషణాస్త్రస్వరూపేణబిభర్తి॥ ౬౫॥ అతిరహస్యత్వాత్ మైత్రేయఃవిశేషతోబుభుత్సుఃపృచ్ఛతి॥భూషణేతి॥ ౬౬॥ నమస్కృత్యేతి॥ ప్రభవిష్ణవేప్రభవనశీలాయ-సకృచ్ఛింతనమాత్రేణసర్వపురుషార్థదానసమర్థాయేత్యర్థః- యథామమవసిష్ఠేనాఖ్యాతమభవత్ తథాకథయిష్యామి॥ ౬౭॥ ఆత్మానమితి॥ అస్యజగతఃఆత్మానంపురుషంశుద్ధం క్షేత్రజ్ఞం॥ ౬౮॥ శ్రీవత్సేతి॥ ప్రధానంచశ్రీవత్ససంస్థాన-సదేవానంతేనసమాశ్రితంతస్మిన్నధ్యాస్తఇత్యన్వయః-శ్రీవత్సస్వరూపంచ గారుడపురాణేప్రోక్తం॥శ్లో॥ ప్రదక్షిణావర్తవిచిత్రరోమశ్రీవత్ససత్స్వంబవిభూషితాంగం । వీక్ష్యావిచింత్యమితి - బుద్ధిర్మహత్తత్త్వంగదారూపేణాధ్యాస్తే॥ ౬౯॥ భూతాదిమితి॥ భూతాదింతామసమింద్రియాదింరాజసంచద్వివిధాహంకారం- యథాక్రమంశంఖరూపేణశార్ఙ్గరూపేణచస్థితంబిభర్తి॥ ౭౦॥ చలస్వరూపమితి॥ చలస్వరూపమత్యంతమతిశీఘ్రం- అతఏవజవేనాంతరితఃఅతిక్రాంతోనిలఃయేనతత్ - మనస్సాత్త్వికాహంకారాత్మకంచక్రస్వరూపంధత్తే॥ ౭౧॥ పంచరూపేతి॥ పంచరూపాముక్తామాణిక్యమరకతేంద్ర నీలవజ్రసమానవర్ణాహరేర్యావైజయంత్యాఖ్యామాలా భూతానాం పంచతన్మాత్రాణాంసంఘాతఃపంక్తిఃభూతమాలాచమహాభూతపంక్తిశ్చసూక్ష్మస్థూలమయీత్యర్థః పాఠాంతరేప్యయమేవార్థః॥ ౭౨॥ ౭౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కావ్యాలాపా ఇతి॥ గీతకాని మాతృకా ప్రబంధాదీని॥౮౫॥౮౬॥ అహం హరిరితి॥ అహమర్థః ప్రత్యగాత్మా-సోఽపి హరిః తచ్ఛరీరక ఇత్యర్థః॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥ ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజయతీశ్వరచరణారవిందభృంగాయమాణ శ్రీవిష్ణుచిత్తార్యవిరచితే శ్రీవిష్ణుచిత్తీయాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - ప్రథమాంశే - ద్వావింశోఽధ్యాయః. *****

కావ్యాలాపాశ్చ యే కేచిద్గీతకాన్యఖిలాని చ । శబ్దమూర్తిధరస్యైతద్వపుర్విష్ణోర్మహాత్మనః ॥౮౫॥
యాని మూర్తాన్యమూర్తాని యాన్యత్రాన్యత్ర వా క్వచిత్ । సంతి వై వస్తుజాతాని తాని సర్వాణి తద్వపుః॥౮౬॥ అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దనో నాన్యత్తతః కారణకార్యజాతమ్। ఈదృఙ్మనో యస్య న తస్య భూయో భవోద్భవా ద్వంద్వగదా భవంతి॥౮౭॥ ఇత్యేష తేంఽశః ప్రథమః పురాణస్యాస్య వై ద్విజ। యథావత్కథితో యస్మిన్ధృతే పాపైః ప్రముచ్యతే॥౮౮॥ కార్తిక్యాం పుష్కరస్థానే ద్వాదశాబ్దే తు యత్ఫలమ్। తదస్య శ్రవణే సర్వం మైత్రేయాప్నోతి మానవః॥౮౯॥ దేవర్షిపితృగంధర్వయక్షాదీనాం చ సంభవమ్। భవంతి శృణ్వతః పుంసో దేవా వరదా మునే॥౯౦॥ ********************

ఇతి శ్రీపరాశరమునివిరచితే శ్రీవిష్ణుపరత్వనిర్ణాయకే శ్రీమతి వైష్ణవే పురాణే-

ప్రథమాంశస్సమాప్తః.

౮౫॥ కిం బహునోక్తేన సర్వాణి వస్తుజాతాని తన్మూర్తిరేవేత్యాహ॥ యానీతి॥ ౮౬॥ ఉపదేశసర్వస్వం తత్ఫలం చాహ॥ అహమితి॥ భవతీతి భవః దేహః తస్మాదుద్భవంతీతి భవోద్భవాః - ద్వంద్వగదాః రాగద్వేషాదయో హృద్రోగాః న భవంతి - స్పష్టమన్యత్ ॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥ ********************************

ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాయాం - ఆత్మప్రకాశాఖ్యాయాం - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-

ప్రథమాంశే - ద్వావింశోఽధ్యాయః.

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ప్రథమాంశస్సమాప్తః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

హరిః ఓం.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీవిష్ణుపురాణే - సవ్యాఖ్యానే.

ద్వితీయాంశే - ప్రథమోధ్యాయః.

అథద్వితీయాంశే సృష్టివిశేషస్తత్ప్రసంగాత్సృష్టానాంనివాసశ్చోచ్యతే-తత్రప్రథమాంశేవశేషితప్రియవ్రతాన్వయంపృచ్ఛతి॥ భగవన్నితి॥ సర్గసంబంధిసృష్ట్యనుబంధంవస్తుయథాజగద్బభూవయన్మయమిత్యాదికం ॥౧॥ యోయమితి॥ సృష్టిసంబంధః సృష్ట్యావాచకత్వేనసంబంధః-సృష్టివాచీహిప్రథమోంశః॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥ ఆగ్నీధ్ర ఇతి॥ నవమస్యపుత్రఇతిసంజ్ఞా॥౭॥ జ్యోతిష్మానితి॥ దశమోజ్యోతిష్మాన్-సత్యనామాయథార్థనామాజ్యోతిష్మత్త్వాత్॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥

మైత్రేయః॥ భగవన్సమ్యగాఖ్యాతమ్మమైతదఖిలంత్వయా। జగతస్సర్గసంబంధియత్పృష్టోసిగురో మయా ॥ ౧॥ యోయమంశోజగత్సృష్టి సంబంధోగదితస్త్వయా। తచ్ఛ్రోతుమహమిచ్ఛామిభూయోపిమునిసత్తమ॥ ౨॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌసుతౌస్వాయంభువస్యయౌ। తయోరుత్తానపాదస్యధ్రువఃపుత్రస్త్వయోదితః ॥ ౩॥ ప్రియవ్రతస్యనైవోక్తా భవతాద్విజసంతతిః । తామహంశ్రోతుమిచ్ఛామిప్రసన్నోవక్తుమర్హసి॥ ౪॥ శ్రీపరాశరః॥ కర్దమస్యాత్మజాంకన్యాముపయేమేప్రియవ్రతః। సమ్రాట్కుక్షీచతత్కన్యేదశపుత్రాస్తథాపరే ॥ ౫॥ మహాప్రాజ్ఞామహావీర్యా వినీతాదయితాః పితుః । ప్రియవ్రతసుతాఃఖ్యాతాస్తేషాన్నామనిమేశృణు ॥ ౬॥ ఆగ్నీధ్రశ్చాగ్నిబాహుశ్చవపుష్మాన్ద్యుతిమాంస్తథా । మేధామేధాతిథిర్భవ్యస్సవనఃపుత్రఏవచ ॥ ౭॥ జ్యోతిష్మాన్దశమస్తేషాంసత్యనామాసుతోభవత్ । ప్రియవ్రతస్యపుత్రాస్తేప్రఖ్యాతాబలవీర్యతః॥ ౮॥ మేధాగ్నిబాహుపుత్రాస్తుత్రయోయోగపరాయణాః । జాతిస్మరామహాభాగానరాజ్యాయమనోదధుః॥ ౯॥ నిర్మమాస్సర్వకాలంతుసమస్తార్థేషువైమునే। చక్రుఃక్రియాయథాన్యాయ్యమఫలాకాంక్షిణోహితే॥ ౧౦॥ ప్రియవ్రతోదదౌతేషాం సప్తానాం మునిసత్తమ । విభజ్యసప్తద్వీపాని మైత్రేయ సుమహాత్మనామ్ ॥ ౧౧॥

ద్వితీయాంశేచతుఃప్రశ్నః ప్రసంగేనానువర్ణ్యతే । భూమండలంసపాతాళంజ్యోతిశ్చక్రాదిలక్షణమ్॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ ఉక్తానువాదపూర్వకంప్రియవ్రతవంశంపృచ్ఛతి॥ భగవన్నిత్యాదిచతుర్భిః॥ భగవన్నితి॥ సర్గసంబధియథా జగద్బభూవేత్యాది - యత్పృష్టోసి ॥ ౧ ॥ యోయమితి ॥ జగత్సృష్టౌ వ్యాఖ్యాయాం వాచకత్వేనసంబంధః॥ ౨॥ ప్రియవ్రతేతి॥ ధ్రువోవంశప్రవర్తకస్త్వయోక్తః॥ ౩॥ ౪॥ కర్దమస్యేతి॥ ఆత్మజామౌరసీంకన్యాంసంజ్ఞామితినా- దశపుత్రాఃపుత్రసంజ్ఞాః॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ జ్యోతిష్మానితి॥ తేషాంతుజ్యోతిష్మాన్సత్యనామాఅన్వర్థసంజ్ఞస్తేజస్వీత్యర్థః॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ప్రియవ్రతఇతి॥ తేషాంవిరక్తవ్యతిరిక్తానాం- విభజ్యద్వీపానిదదౌ- రథచక్రనేమిభిఃపరిభూభూతగర్తజాతైస్సముద్రైర్ద్వీపానిస్వయంవిభక్తానికృత్వాదదావితి భాగవతోక్తరీత్యాద్రష్టవ్యం ॥ ౧౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అభిషిచ్యేతి॥ పులహస్యాశ్రమం సాలగ్రామం॥ ౩౦॥ ౩౧॥ తపసేతి॥ విటంకందుకం - సచాత్రమహానానశనవ్రతస్థైః
శ్శిలామయఃకార్యః - వీరాధ్వానంమహాప్రస్థానం ॥ ౩౨ ॥ తతఇతి॥ ప్రాతిష్ఠతా ప్రాతిష్ఠమానేన ॥ ౩౩ ॥ ౩౪॥
౩౫॥ ౩౬॥ సుమతేరితి॥ తేజసఇతికస్యచిన్నామ॥ ౩౭॥ ప్రతిహర్తేతి॥ భువోఇతికస్యచిన్నామ - భువస్తస్మాదితిచ
పాఠః॥౩౮॥౩౯॥ తస్యేతి॥ మహాంతఇతికస్యచిన్నామ॥౪౦॥౪౧॥ విష్వగ్జ్యోతిప్రధానాఇతి॥ తేశతజిత్పుత్రాః॥ ౪౨॥
తేషామితి ॥ భారతీ భరతస్యేయం భూరితి భారతీకృతత్రేతాది సంజ్ఞయ యుగాఖ్యా కృతాదివ్యపదేశైర్యుగైరా
ఖ్యేయా- చతుర్యుగైకసప్తతిరియంభారతీభూర్భుక్తా- ఏకమన్వంతరంభుక్తేత్యర్థః - ఏకసప్తతిమితికాలాధ్వనోరితి

అభిషిచ్యసుతంవీరం భరతంపృథివీపతిః । తపసేసు మహాభాగః పులహస్యాశ్రమంయయౌ ॥ ౩౦॥
వానప్రస్థవిధానేనతత్రాపికృతనిశ్చయః । తపస్తేపేయథాన్యాయ్య మియాజచమహీపతిః ॥ ౩౧॥
తపసాకర్షితోత్యర్థంకృశోధమనిసంతతః । నగ్నోవిటంముఖేకృత్వా వీరాధ్వానమితోగతః ॥ ౩౨॥
తతశ్చభారతంవర్షమేతల్లోకేషుగీయతే । భరతాయయతఃపిత్రా దత్తంప్రాతిష్ఠతావనమ్ ॥ ౩౩॥
సుమతిర్భరతస్యాభూత్పుత్రఃపరమధార్మికః । కృత్వాసమ్యగ్దదౌతస్మై రాజ్యమిష్టమఖఃపితా॥ ౩౪॥
పుత్రసంక్రామితశ్రీస్తు భరతస్స మహీపతిః । యోగాభ్యాసరతః ప్రాణాన్సాలగ్రామేత్యజ
న్మునే ॥ ౩౫॥ అజాయతచవిప్రోసౌయోగినాంప్రవరేకులే । మైత్రేయతస్యచరితం కథయిష్యామితే
పునః ॥ ౩౬॥ సుమతేస్తేజసస్తస్మా దింద్రద్యుమ్నోవ్యజాయత । పరమేష్ఠీతతస్తస్మాత్ప్రతిహారస్త
దన్వయః ॥ ౩౭ ॥ ప్రతిహర్తేతివిఖ్యాతఉత్పన్నస్తస్యచాత్మజః । భువోతస్మాదథోగీథఃప్రస్తావస్త
త్సుతోవిభుః॥౩౮॥ పృథుస్తతస్తతోనక్తోనక్తస్యాపిగయస్సుతః।నరోగయస్యతనయస్తస్యపుత్రోవిరో
హణః ॥ ౩౯॥ తస్యపుత్రోమహావీర్యోధీమాంస్తస్మాదజాయత । మహాంతోపితతశ్చాభూద్భౌవన
స్తస్యచాత్మజః ॥ ౪౦॥ త్వష్టాత్వష్టుశ్చవిరజారజస్తస్యాప్యభూత్సుతః । శతజిద్రజసస్తస్యజజ్ఞేపుత్ర
శతంమునే ॥ ౪౧॥ విష్వగ్జ్యోతిప్రధానాస్తే యైరిమావర్ధితాఃప్రజాః । తైరిదంభారతంవర్షం నవ
భేదమలంకృతమ్ ॥ ౪౨॥ తేషాంవంశప్రసూతైశ్చ భుక్తేయంభారతీపురా । కృతత్రేతాదిసంజ్ఞయ

౩౦॥ ౩౧॥ తపసేతి॥ ధమనిభిస్సిరాభిస్సంతతోవ్యాప్తః - తపసాకృశదేహత్వాత్- విటంకంతుకసదృశమశ్మకబళం॥
శ్లో॥ తేషాంతుక్రీడమానానాముదపానేంగుళీయకం । పపాతధర్మరాజస్యవిటస్తత్రైవచాపతదితి॥ సంభవోక్తైః-
విటశబ్దేనకంతుకోగమ్యతే ఆస్యేకృత్వాశ్మకబళమతి శ్రీభాగవతోక్తేశ్చతత్సాదృశ్యంలక్ష్యతే - వీరాధ్వానంమహా
ప్రస్థానం॥ ౩౨॥ తతఇతి॥ తతశ్చఋషభాదనంతరంభరతేనపాలితత్వాత్ భారతమేతద్వర్షంగీయతే- ప్రాతిష్ఠతా
ప్రస్థానంకుర్వతేత్యర్థః॥౩౩॥ సుమతిరితి॥ఇష్టమఖఃపూజితయజ్ఞస్సః -సమ్యగ్రాజ్యంకృత్వా-పశ్చాత్తస్మైపుత్రాయ
తద్రాజ్యందదౌ ॥ ౩౪॥ పుత్రసంక్రామితశ్రీరితి॥ పుత్రేసంక్రామితాశ్రీరాజ్యలక్ష్మీర్యేనసః ॥ ౩౫ ॥ అజాయతేతి॥
పునఃకథయిష్యామీత్యస్యాయంభావః - స్థూలత్వేన సంగ్రహత్వాత్ప్రథమంతావత్ప్రస్తుతం భువనకోశంశృణు-
తతఃస్థూలేనిర్జితమాత్మానంశనైస్సూక్ష్మేధియానయేదితిభాగవతోక్తక్రమేణగ్రహణయోగ్యంసూక్ష్మతత్త్వసంబం
ధంచభరతస్యచరితంపశ్చాద్వక్ష్యామీతి ॥ ౩౬॥ సుమతేరితి॥ తస్మాద్భరతాదనంతరం- సుమతేస్తేజసోవీర్యాదింద్ర
ద్యుమ్నోజాతస్తదన్వయఃప్రతిహారః॥౩౭॥ప్రతిహర్తేతి॥ప్రతిహారస్యపుత్రఃప్రతిహర్తా॥౩౮॥౩౯॥ ౪౦॥ త్వష్టేతి॥
శతజిత్పుత్రశతం॥ ౪౧॥ విష్వగ్జ్యోతిప్రధానాఇతి॥ విష్వగ్జ్యోతిఃప్రధానోముఖ్యోయేషాంతే-నవభేదం-నవభేదాం
స్తృతీయేధ్యాయేవక్ష్యతి ॥ ౪౨॥ ననుపూర్వముత్తానపాదాదయోపిసార్వభౌమాః ఇదానీంప్రియవ్రతాదయోపి
సార్వభౌమాఏవోచ్యంతే- తచ్చసమకాలేనసంగచ్ఛతే - అతఃక్రమోవక్తవ్యస్తత్రాహ॥ తేషామితి॥ తేషాంప్రియ
వ్రతాన్వయప్రసూతానాంవంశేప్రసూతైఃపురా ప్రథమమియం భారతీభూమిర్భుక్తా - పశ్చాదుత్తానపాదాదిభిః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తస్యేతి ॥ ప్రజాపతిసమాః భృగ్వాది నవబ్రహ్మభిస్తుల్యాః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ జంబూద్వీపేతి ॥ హిమాహ్వం భారతం - దక్షిణం హిమవతః - హిమవద్ధేమకూట నిషధైర్గిరిభిః స్వస్మాత్స్వస్మాద్దక్షిణానాం నీలశ్వేతశృంగిభిః ఉత్తరేషాం వర్షాణాం ఏతద్వ్యపదేశః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ యదితి॥ గంధమాదనవర్షం మేరోః పశ్చిమం॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ యానీతి॥ సిద్ధిర్భోగానాం - స్వాభావికీ నకృష్యాదిసాధ్యా॥ ౨౫॥ విపర్యయ ఇతి ॥ విపర్యయః దుఃఖప్రాచుర్యాది జరామృత్యుభయం - తత్క్లిష్టాదాయురవధేః ప్రాక్ - నధర్మాధర్మౌ వర్ణాశ్రమనియమాభావేన కర్మాధికారాభావాత్ ॥ ౨౬ ॥ నేతి ॥ అతఃపూర్వోక్తాద్ధేతోః నయుగావస్థా - సాహి ధర్మాధర్మ హ్రాసవృద్ధికృతా దేహాది హ్రాసలక్షణే త్యేకవచన పాఠశ్చ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯॥

జంబూద్వీపం మహాభాగ సోఽగ్నీధ్రాయ దదౌ పితా । మేధాతిథేస్తథా ప్రాదాత్ప్లక్షద్వీపమథాప
రమ్॥ ౧౨॥ శాల్మలే చ వపుష్మంతం నరేంద్రమభిషిక్తవాన్ । జ్యోతిష్మంతం కుశద్వీపే రాజానం కృతవా
న్ప్రభుః॥ ౧౩॥ ద్యుతిమంతం చ రాజానం క్రౌంచద్వీపే సమాదిశత్। శాకద్వీపేశ్వరం చాపి భవ్యం చక్రే ప్రి
యవ్రతః॥ ౧౪॥ పుష్కరాధిపతిం చక్రే సవనం చాపి స ప్రభుః। జంబూద్వీపేశ్వరో యస్తు ఆగ్నీధ్రో ముని
సత్తమ ॥ ౧౫॥ తస్య పుత్రా బభూవుస్తు ప్రజాపతిసమా నవ । నాభిః కింపురుషశ్చైవ హరివర్ష ఇళా
వృతః ॥ ౧౬॥ రమ్యో హిరణ్వాన్షష్ఠస్తు కురుర్భద్రాశ్వ ఏవ చ । కేతుమాలస్తథైవాన్యః సాధుచేష్టో
నృపోఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ జంబూద్వీపవిభాగాంస్తు తేషాం విప్ర నిశామయ । పిత్రా దత్తం హిమాహ్వం తు
వర్షం నాభేస్తు దక్షిణమ్॥ ౧౮॥ హేమకూటం తథా వర్షం దదౌ కింపురుషాయ సః। తృతీయం నైషధం
వర్షం హరివర్షాయ దత్తవాన్ ॥ ౧౯॥ ఇళావృతాయ ప్రదదౌ మేరుర్యత్ర తు మధ్యమః । నీలాచలా
శ్రితం వర్షం రమ్యాయ ప్రదదౌ పితా ॥ ౨౦॥ శ్వేతం యదుత్తరం తస్మాత్పిత్రా దత్తం హిరణ్వతే॥ ౨౧॥
యదుత్తరం శృంగవతో వర్షం తత్కురవే దదౌ । మేరోః పూర్వేణ యద్వర్షం భద్రాశ్వాయ ప్రదత్తవాన్॥
గంధమాదనవర్షం తు కేతుమాలాయ దత్తవాన్ ॥ ౨౨॥ ఇత్యేతాని దదౌ తేభ్యః పుత్రేభ్యస్స నరే
శ్వరః॥ ౨౩॥ వర్షేష్వేతేషు తాన్సర్వానభిషిచ్య స భూపతిః। సాలగ్రామం మహాపుణ్యం మైత్రేయ తపసే
యయౌ ॥ ౨౪॥ యాని కింపురుషాద్యాని వర్షాణ్యష్టౌ మహామునే। తేషాం స్వాభావికీ సిద్ధిస్సుఖప్రాయా
హ్యయత్నతః ॥ ౨౫॥ విపర్యయో న తేష్వస్తి జరామృత్యుభయం న చ । ధర్మాధర్మౌ న తేష్వాస్తాం
నోత్తమాధమమధ్యమాః ॥ ౨౬॥ న తేష్వస్తి యుగావస్థా దేహాదిహ్రాసలక్షణా ॥ ౨౭॥ హిమాహ్వ
యం తు వై వర్షం నాభేరాసీన్మహాత్మనః। తస్యర్షభోఽభవత్పుత్రో మేరుదేవ్యాం మహాద్యుతిః ॥ ౨౮॥
ఋషభాద్భరతో జజ్ఞే జ్యేష్ఠపుత్రశతస్య సః। కృత్వా రాజ్యం స్వధర్మేణ తథేష్ట్వా వివిధాన్మఖాన్॥ ౨౯॥

౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ జంబూద్వీపేతి ॥ జంబూద్వీపసంనివేశంచోత్తరాధ్యాయే వక్ష్యతి- హిమాహ్వం హిమవతో దక్షిణం భారతవర్షం నామ యథాసుఖం వాసస్థానం - తదుక్తం మాత్స్యే ॥ శ్లో॥ వసంత్యే షంత్యో వర్షేషు ప్రజా యేషు చతుర్విధాః। ఋషిరిత్యేవ రమణే వర్షత్వం తేన తేషు చేతి ॥ ౧౮॥ హేమకూటమితి॥ హేమకూటం హిమవత ఉత్తరం - హేమకూటగిరేర్దక్షిణం నైషధం ॥ ౧౯॥ ఇళావృతాయేతి ॥ హేమకూటాదుత్తరం నిషధగిరేర్దక్షిణం నైషధాదుత్తరమిళావృతం ప్రదదౌ - యత్ర మధ్యే మేరుస్తిష్ఠతి - ఇళావృతాదుత్తరతో నీలాచలః - తదాశ్రితం॥ ౨౦॥ శ్వేతమితి॥ తస్మాదుత్తరం శ్వేతం ॥ ౨౧॥ యదితి॥ శ్వేతగిరేరుత్తరం వర్షం - గంధమాదనవర్షం మేరోః పశ్చిమం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ విపర్యయ ఇతి॥ విపర్యయో సుఖమకాలమృత్యుశ్చ - తేషు ధర్మాధర్మౌ నాస్తాం నస్త- తేషాం భౌమస్వర్గత్వేన ధర్మాద్యధీనత్వాభావాత్॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఋషభాదితి॥ స ఋషభో రాజ్యం కృత్వా తపస్తప్తుం పులహస్యాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం యయావిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౨౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చతురితి ॥ సహస్రమేవసాహస్రం - అశీతిరేవాశీతిః యోజనైశ్చతురధికాశీతిస్సాహస్రాణియస్యస ఉచ్ఛ్రయశ్చతురాశీతిసాహస్రః - అస్యోచ్ఛ్రయశ్చతురధికాశీతిసాహస్రయోజనఇత్యర్థః ॥ ౮॥ ప్రవిష్టఇతి॥ యోజనానాం షోడశసహస్రాణిభువిఖాతః॥శ్లో॥హస్తోంగుళివింశత్యాచతురన్వితయాచతుష్కరోదండః । తద్విసహస్రంక్రోశో యోజనమేకంభవేచ్చతుష్క్రోశమితి - గణితే - అష్టభిర్యవమధ్యైస్స్యాదంగుళమితిచ - ద్వాత్రింశత్సహస్రాణి మూర్ధ్నివ్యాసః ॥ శ్లో ॥ సర్వత్రహిసమవృత్తేవ్యాసస్త్రిగుణస్మృతోభవేత్పరిధిరితిగణితజ్ఞః । మూలేభూమేరుపరిచతుర్దశయోజనసహస్రావధికే ॥ ౯॥ భూపద్మస్యేతి ॥ శ్లో ॥ యత్తద్ధికర్ణికామూలమితిసత్వంప్రకీర్తితం। తద్యోజనసహస్రాణాంసప్తతీనామథస్స్మృతమితివాయూక్తేః - మాత్స్యేచమేరోస్సన్నివేశఉక్తః ॥ శ్లో॥ వృత్తాకృతిప్రమాణశ్చచతురశ్రస్సముత్థితః । విస్తారస్త్రిగుణశ్చాస్య పరిణాహోనుమండలఇతి ॥ ౧౦ ॥ హిమవానితి ॥ వర్షపర్వతాః వర్షాణాంవిచ్ఛేదకాఃపర్వతాః ॥ ౧౧ ॥ లక్షప్రమాణావితి॥ ఉక్తానాంషణ్ణాంమధ్యే మేరుమభితఃస్థితౌ నీలనిషధౌలక్షప్రమాణౌదైర్ఘ్యే- మధ్యఇతిపాఠేజంబూద్వీపస్యేతిశేషః- పరేచత్వారోలక్షాద్దశాంశేనదశసహస్రేణహీనాః - యథావారాహే ॥ శ్లో ॥ జంబూద్వీపప్రమాణేననిషధఃపరికీర్తితః । తస్మాచ్చదశభాగేనహేమకూటఃప్రహీయతే॥ వింశద్భాగేనహిమవాంస్తద్వదేవప్రహీయతే। ద్వీపస్యమండలీభావాద్ధ్రాసవృద్ధీప్రకీర్తితేఇతి॥ అన్యత్రచ ॥ శ్లో॥ వృత్తభావాత్సముద్రస్యమహీమండలభావతః। ఆయామాత్పరిహీయంతేచతురశ్చసమామతాఇతి॥ ఏవంనీలాదిష్వపిద్రష్టవ్యం ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ రమ్యకమితి॥ యథావైభారతంతథాధనురాకారమిత్యర్థః ॥ శ్లో॥ ధనుస్సంస్థితేజ్ఞేయేద్వేవర్షేదక్షిణోత్తరే । దీర్ఘాణి తత్రచత్వారి చతురశ్రమిళావృత మితివాయూక్తేః ॥ ౧౪॥

> చతురాశీతిసాహస్రో యోజనైర్యస్యచోచ్ఛ్రయః॥ ౮॥ ప్రవిష్టష్షోడశాధస్తాద్ద్వాత్రింశన్మూర్ధ్నివిస్తృతః।మూలేషోడశసాహస్రోవిస్తారస్తస్యసర్వతః॥ ౯॥ భూపద్మస్యాస్యశైలోసౌకర్ణికాకారసంస్థితః॥౧౦॥హిమవాన్హేమకూటశ్చనిషధశ్చాస్యదక్షిణే।నీలశ్శ్వేతశ్చశృంగీచఉత్తరేవర్షపర్వతాః॥౧౧॥ లక్షప్రమాణౌద్వౌమధ్యేదశహీనాస్తథాపరే।సహస్రద్వితయోచ్ఛ్రాయాస్తావద్విస్తారిణశ్చతే॥౧౨॥ భారతంప్రథమంవర్షంతతఃకింపురుషంస్మృతమ్।హరివర్షంతథైవాన్యన్మేరోర్దక్షిణతోద్విజ॥౧౩॥రమ్యకంచోత్తరంవర్షంతస్యైవానుహిరణ్మయమ్ । ఉత్తరాఃకురవశ్చైవ యథావైభారతంతథా॥౧౪॥

చతురితి ॥ అశీతిరేవ ఆశీతిః సహస్రమేవ సాహస్రంచతురధికాన్యాశీతి సాహస్రాణిప్రమాణం యస్యసమేరోరుచ్ఛ్రయః- లక్షయోజనప్రమాణోమేరుఃతస్యోచ్ఛ్రయోబహిశ్చతురశీతియోజనసాహస్రోదృశ్యతే॥ ౮॥ ప్రవిష్ట ఇతి ॥ షోడశయోజనసాహస్రాణ్యధస్తాద్భూమ్యాం ప్రవిష్టఃఖాతః - ద్వాత్రింశద్యోజన సహస్రాణి మూర్ధ్ని విస్తృతః॥ ౯॥ భూపద్మస్యేతి॥ అతఏవమూర్ధ్నివిస్తృతత్వాన్మూలేసంకుచితత్వాచ్చభూమధ్యావస్థానాచ్చభూరూపస్యపద్మస్యకర్ణికాకారేణసంస్థితః ॥ ౧౦ ॥ భారతవర్షమారభ్యమేరోర్దక్షిణోత్తరస్థితానాంషణ్ణాంవర్షాణాంమర్యాదాపర్వతానాహ॥ హిమవానితి॥ వర్షాణాంవ్యవచ్ఛేదకారకాఃపర్వతాః ॥ ౧౧॥ లక్షప్రమాణావితి॥ లక్షప్రమాణౌద్వౌ ప్రాక్పశ్చిమతోదైర్ఘ్యేణ నిషధనీలౌ - యద్యపి జంబూద్వీపస్య మండలాకారస్య లక్షయోజనప్రమాణత్వాత్తన్మధ్యరేఖాయా ఏవముఖ్యం లక్షప్రమాణత్వం - నిషధనీలౌతుతన్మధ్యరేఖాతో దక్షిణతశ్చోత్తరతశ్చసప్తసహస్రయోజనాంతరితత్వాదీషన్న్యూనౌ - తథాపిస్థూలదృష్ట్యాలక్షప్రమాణావిత్యుక్తం - అపరేతుహేమకూటాదయోదశహీనాఃదశాంశహీనాః - హేమకూటశ్వేతౌనవతియోజనసహస్రప్రమాణౌ - హిమవచ్ఛృంగిణౌచాశీతియోజనసహస్రప్రమాణౌ- తదుక్తంవారాహే॥శ్లో॥ ద్వీపస్యమండలీభావాద్ధ్రాసవృద్ధీప్రకీర్తితేఇతి॥౧౨॥ ౧౩ ॥ రమ్యకమితి॥ యథావైభారతమితిద్వీపమండలప్రాంతవర్తిత్వాద్ధనురాకారం కురువర్షమిత్యర్థః ॥ ౧౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ద్వితీయా ప్రాప్తా - ఏకసప్తతిరితి ప్రథమాప్రయోగ ఆర్షత్వాత్సాధుః - యద్వా యుగైకసప్తతిమితో యః కాలః తం కాలం భూర్భర్తైతి య త్తచ్ఛబ్దయోరధ్యాహారః - కృతత్రేతాదిసర్గేణ యుగాఖ్యామేకసప్తతిమితి పాఠే కృతాది స్వభావేన యుగైరాఖ్యయా మేకసప్తతిం కాలం భూర్భర్తైతి ॥ ౪౩॥ ఏష ఇతి॥ పూర్వమన్వంతరాధిపే స్వాయంభువే మనౌ సతి - ఏషః ఏకసప్తతియుగావచ్ఛిన్నస్సర్గః స్వాయంభువః స్వాయంభువస్య మనోస్సంబంధీ ప్రియవ్రతాదిః ॥ ౪౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - విష్ణుచిత్తీయే - ద్వితీయాంశే - ప్రథమోఽధ్యాయః. ********************

౧ ॥ యావంత ఇతి ॥ ద్విరాపత్వాద్ద్వీపాః - వర్షాణి కులాద్ర్యవచ్ఛిన్నా ద్వీపాంశాః - వర్షశబ్దనిర్వచనం మాత్స్యోక్తం ॥ శ్లో ॥ వసంత్యృషంత్యో వర్షేషు ప్రజా యేషు చతుర్విధాః । ఋషిరిత్యేష రమణే వర్షత్వం తేన తేషు తదితి ॥ ౨॥ ౩॥ ౪ ॥ భూమండలం వక్తుమాదౌ తదవయవద్వీపాద్యుత్పత్తిమాహ ॥ జంబూప్లక్షాహ్వయావితి ॥ ౫ ॥ ఏత ఇతి॥ సమం స్వస్వావరణీయద్వీపతుల్యవిస్తారం యథా తథా - ఏతే ఆవృతాః ॥ ౬ ॥ ౭॥

యుగాఖ్యా హ్యేకసప్తతిః॥ ౪౩॥ ఏష స్వాయంభువస్సర్గో యేనేదం పూరితం జగత్ । వారాహే తు ము
నే కల్పే పూర్వమన్వంతరాధిపః॥ ౪౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే- ప్రథమోఽధ్యాయః. ***
మైత్రేయః ॥ కథితో భవతా బ్రహ్మన్సర్గస్స్వాయంభువస్తు మే । శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం త్వత్త
స్సకలం మండలం భువః ॥ ౧ ॥ యావంతస్సాగరా ద్వీపాస్తథా వర్షాణి పర్వతాః । వనాని
సరితః పుర్యో దేవాదీనాం మహామునే ॥ ౨॥ యత్ప్రమాణమిదం సర్వం యదాధారం యదాత్మకమ్।
సంస్థానమస్య చ మునే యథావద్వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ మైత్రేయ శ్రూయతామేత
త్సంక్షేపాద్గదతో మమ । నాస్య వర్షశతేనాపి వక్తుం శక్యోఽస్తి విస్తరమ్ ॥ ౪ ॥ జంబూప్లక్షాహ్వ
యౌ ద్వీపౌ శాల్మలశ్చాపరో ద్విజ । కుశః క్రౌంచస్తథా శాకః పుష్కరశ్చైవ సప్తమః ॥ ౫॥ ఏతే
ద్వీపాస్సముద్రైస్తు సప్తసప్తభిరావృతాః । లవణేక్షుసురాసర్పిర్దధిదుగ్ధజలైస్సమమ్ ॥ ౬॥
జంబూద్వీపస్సమస్తానామేతేషాం మధ్యసంస్థితః। తస్యాపి మేరుర్మైత్రేయ మధ్యే కనకపర్వతః ॥ ౭॥

కియంతం కాలమేతైర్భర్తేత్యత్రాహ - కృతేతి - కృతత్రేతాదీనాం సర్గేణ ప్రవృత్త్యా యుగాఖ్యా చతుర్యుగైరాఖ్యాయతే - యా ఏకసప్తతిర్మన్వంతరాఖ్యః కాలః తావంతం కాలమిత్యర్థః - కృతత్రేతాదిసంజ్ఞైర్యేతి పాఠేఽప్యేవమేవ యోజ్యం - యుగాఖ్యామేకసప్తతిమితి పాఠే తు స్ఫుటోఽయమర్థః॥ ౪౩॥ ఏతదేవ స్పష్టయతి॥ ఏష ఇతి॥ వారాహేఽస్మిన్ కల్పే యదా స్వాయంభువః సర్వస్య ప్రథమమన్వంతరాధిపోఽభూత్ - తదా ఏష ప్రియవ్రతవంశ్యానాం రాజ్ఞాం సర్గః - తతస్స్వారోచిషాదావుత్తానపాదవంశ్యానామిత్యర్థః - అత ఏవోత్తానపాదవంశ్యస్య ప్రాచేతసదక్షస్య కన్యాయామాదిత్యానాం జన్మ వైవస్వతమన్వంతరే ప్రోక్తం - పూర్వమన్వంతరాధిపే ఇతి సప్తమ్యంత పాఠే ప్రథమమన్వంతరాధిపే స్వాయంభువే వర్తమానే స్వాయంభువస్స్వాయంభువోంశభూతో యస్మాద్దేవమనోః ప్రియవ్రతాదిసర్గః ప్రథమం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః - యద్వా - పూర్వోక్తసృష్టినిగమనమేతత్ ఏష ఇతి॥ ౪౪॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ద్వితీయాంశే - ప్రథమోఽధ్యాయః. ****************************

ఉక్తానువాదేన భువనకోశం సవిశేషం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ కథిత ఇతి ॥ స్వయంభువోంశత్వాన్మనురేవ స్వయంభూస్తదీయః ప్రియవ్రతాదిసర్గః - కథితః - తత్కథనే చ ద్వీపవర్షాదివిభాగోక్త్యా సూచితం భూమండలం శ్రోతుమిచ్ఛామి ॥ ౧ ॥ యావంత ఇతి ॥ దేవాదీనాం పుర్యో నగర్యః ॥ ౨ ॥ యత్ప్రమాణమితి ॥ ఏవమేతే ద్వాదశ ప్రశ్నాః ఏతేషాం చ వక్ష్యమాణైస్తత్సంఖ్యాసంస్థానాదిభిః యథాయోగముత్తరాణి ద్రష్టవ్యాని ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫॥ ఏత ఇతి॥ జంబ్వాదిసప్తద్వీపాస్సప్తభిర్లవణాదిసంజ్ఞైస్సముద్రైస్సమం యథా భవత్యేవం సర్వత ఆవృతాః ॥ ౬ ॥ ౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నవసాహస్రమితి ॥ ఇలావృతం చతుస్త్రింశత్సహస్ర యోజన విస్తారం - భద్రాశ్వ కేతు మాలౌ ప్రాక్ప్రత్య
గ్ద్వాత్రింశద్యోజనావిత్యర్థః సిద్ధం సహస్రం మాల్యవ ద్గంధమాదనావితి వాయూక్తేః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ విష్కంభా
ఇతి ॥ మేరోః ధారకాః కీలా విష్కంభాః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ జంబూ ద్వీపస్యేతి ॥ మహాగజేతి ॥ శ్లో ॥ పంచో
న్నతిస్సప్తగజస్యదైర్ఘ్యమష్టౌచహస్తాః పరిణాహమానం । ఏకద్వివృద్ధావథమందభద్రౌ సంకీర్ణనాగోనియతప్ర
మాణ ఇతివచనాత్ ॥ లౌకికగజస్యదశహస్తావరప్రమాణప్రసిద్ధేః । వాయునాచజంబూఫలస్యతతోధికమానోక్తేః-
మహాగజశబ్దోత్రదివ్యగజవాచీ - యథాహవాయుః ॥ శ్లో ॥ అరత్నీనాంశతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికానితు - ఫలప్రమా
ణం సఖ్యాతమృషిభిస్తత్వదర్శిభిరితి ॥ ౨౦ ॥ రసేనేతి ॥ సరిత్పరివర్తతే ప్రదక్షిణమితి శేషః తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ మేరుం
ప్రదక్షిణీకృత్య జంబూమూలం విశత్యథ ఇతి ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ వనమితి ॥ విష్కంభాద్రిప్రస్థేషు చైత్ర
రథాదివనాని - తద్వహిస్సరాంసి - తద్బహిః కేసరాచలా ఇతిక్రమో వాయూక్తః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥

నవసాహస్రమేకైకమేతేషాం ద్విజసత్తమ । ఇళావృతంచతన్మధ్యే తన్మధ్యే మేరురుచ్ఛ్రితః ॥ ౧౫ ॥
మేరోశ్చతుర్దిశంతత్రనవసాహస్రవిస్తృతమ్ । ఇళావృతమ్మహాభాగచత్వారశ్చాత్రపర్వతాః ॥ ౧౬ ॥
విష్కంభా రచితా మెరోర్యోజనాయుతముచ్ఛ్రితాః । నవైస్సరోభిశ్చసమంది ష్వేతేకేసరా
చలాః ॥ ౧౭ ॥ పూర్వేణమందరోనామదక్షిణేగంధమాదనః । విపులః పశ్చిమేపార్శ్వే సుపార్శ్వశ్చో
త్తరేస్మృతః ॥ ౧౮ ॥ కదంబస్తేషుజంబూశ్చపిప్పలోవటఏవచ । ఏకాదశశతాయామాః పాదపాగిరి
కేతవః ॥ ౧౯ ॥ జంబూద్వీపస్యసాజంబూర్నామహేతుర్మహామునే । మహాగజప్రమాణానిజంబ్వా
స్తస్యాః ఫలానివై ॥ పతంతిభూభృతః పృష్ఠే శీర్యమాణానిసర్వతః ॥ ౨౦ ॥ రసేనతేషాంప్రఖ్యాతాతత్ర
జంబూనదీతివై । సరిత్పరివర్తతే సాచపీయతేతన్నివాసిభిః ॥ ౨౧ ॥ నస్వేదోనచదౌర్గంధ్యంనజరానేం
ద్రియక్షయః । తత్పానాత్స్వస్థమనసాంజనానాంతత్రజాయతే ॥ ౨౨ ॥ తీరమృత్తద్రసంప్రాప్యసుఖ
వాయువిశోషితా । జాంబూనదాఖ్యంభవతి సువర్ణం సిద్ధభూషణమ్ ॥ ౨౩ ॥ భద్రాశ్వంపూర్వతో
మేరోః కేతుమాలంచపశ్చిమే । వర్షేద్వేతుమునిశ్రేష్ఠ తయోర్మధ్యమిళావృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంచైత్ర
రథంపూర్వే దక్షిణేగంధమాదనమ్ । వైభ్రాజంపశ్చిమేతద్వదుత్తరేనందనంస్మృతమ్ ॥ ౨౫ ॥ అరుణో
దంమహాభద్రంసితోదమథమానసమ్ । సరాంస్యేతానిచత్వారి దేవభోగ్యానిసర్వదా ॥ ౨౬ ॥ సితాం
భశ్చకుముద్వాంశ్చకురరీమాల్యవాంస్తథా । వైకంకప్రముఖామేరోః పూర్వతః కేసరాచలాః ॥ ౨౭ ॥
త్రికూటశ్శిశిరశ్చైవ పతంగో రుచకస్తథా । నిషధాద్యాదక్షిణత స్తస్యకేసర పర్వతాః ॥ ౨౮ ॥
శిఖివాసాస్సవైడూర్యః కపిలోగంధమాదనః । జారుధిప్రముఖాస్తద్వత్పశ్చిమే కేసరాచలాః ॥ ౨౯ ॥

నవసాహస్రమితి ॥ ఏతేషాంభారతాదీనాంమధ్యే ఏకైకంవర్షంవిస్తరతో నవసాహస్రయోజనవిస్తారప్రమాణం-
ఇళావృతంచనవసహస్రం - విస్తారసామ్యేపి తత్రతద్విశేషమాహ ॥ తన్మధ్యఇతి ॥ తదాహవాయుః ॥ శ్లో ॥ ధనుస్సం
స్థితేజ్ఞేయేద్వేవర్షేదక్షిణోత్తరే । దీర్ఘాణితత్రచత్వారిచతురశ్రమిళావృతమితి ॥ ౧౫ ॥ మేరోరితి ॥ కించాత్ర
ఇళావృతే అన్యేచత్వారః పర్వతాః - మేరోశ్చతుర్దిశం ॥ ౧౬ ॥ విష్కంభాఇతి ॥ విష్కంభాః - దార్ఢ్యార్థ
మవష్టంభా ఈశ్వరేణ రచితాః అన్యథా మూలభాగాన్మూర్ధభాగస్య ద్విగుణవిస్తారాత్ గౌరవేణ భంగప్రసం
గాత్ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ కదంబఇతి ॥ తేష్వవష్టంభపర్వతేషు పూర్వాదిక్రమేణచత్వారః పాదపాః ఏకాదశశత
యోజనోచ్ఛ్రాయాః గిరేః కేతవో ధ్వజా ఇవరచితాః ॥ ౧౯ ॥ జంబూద్వీపస్యేతి ॥ నామహేతుః నామప్రవృత్తిహేతుః-
ఫలప్రమాణ విశేషోవాయునోక్తః ॥ శ్లో ॥ అరత్నీనాం శతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికానితు । ఫలప్రమాణం సంఖ్యాత
మృషిభిస్తత్వదర్శిభిరితి ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తీరమృదితి ॥ సుఖస్పర్శో వాయుస్తేనవిశోషితా సతీ తీరమృత్ సరి
త్తీరమృత్తికా - సిద్ధానాంభూషణం సువర్ణంభవతి ॥ ౨౩ ॥ భద్రాశ్వమితి ॥ తయోర్మధ్యమిత్యనువాదః తత్రస్థ
విష్కంభాద్రిసానుషు చైత్రరథాదివనానామరుణోదాదిసరసాం కథనార్థః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మేరోరితి॥ మేరోరనంతరాంగేషు మేరోరనంతరం వర్షమిళావృతం తస్యాంగేష్వవయవేషు - మాల్యవన్నిషధగంధమాదననీలాఖ్యవర్షాద్రిషు తథా ఇలావృతస్యైవ వక్ష్యమాణయోః ప్రాక్ప్రతీచీభూతయోః జఠరదేవకూటయోః పశ్చాత్ప్రాగ్భూతయోః నిషధపారియాత్రయోశ్చావస్థితాః కేసరపర్వతాః- ఏషామంతస్థాః అన్యే శైలాః- ఏతేచ కేసరాచలత్వేనగణ్యంతే- తేషాం మాల్యవన్నిషధగంధమాదనానాం స్వశబ్దేన నీలస్యతు కాలాంజనశబ్దేనచ కేసరేషూక్తత్వాత్- పత్రాణిలోకపద్మస్య మర్యాదాశైలబాహ్యత ఇతివక్ష్యమాణత్వాచ్చ - జఠరాదీనామపి కేసరత్వం యుక్తం- ఏతేస్వవర్షాపేక్షయా వర్షాద్రయః- పత్రాపేక్షయా మర్యాదాద్రయః- మేర్వపేక్షయా కేసరాద్రయశ్చేత్యయమర్థో గంగాచతుర్భేదప్రస్తావపఠిష్యమాణవాయూక్త్యా వ్యక్తీభవిష్యతి- ఏషాం కేసరాణాం॥ శ్లో॥ కేసరాస్త్రిశతోచ్ఛ్రాయాస్త్రైశీతిపృథుళాయతా ఇతివాయూక్తం మానం జ్ఞేయం॥ ౩౦॥౩౧॥ ౩౨॥ విష్ణుపాదవినిష్క్రాంతేతి॥ దివః ఆకాశాత్ జ్యోతిశ్చక్రభ్రామకప్రవాహానిలేన చతుర్ధా విభక్తా బ్రహ్మపుర్యా బహిశ్చతుర్దిక్షు మేరుశృంగేషు పతతి - తథాహ వాయుః ॥ శ్లో ॥ విభజ్యమానసలిలా తైజసేనానిలేన సా। మేరోరంతరకూటేషు నిపపాత చతుష్వపీతి ॥ ౩౩॥ ౩౪॥ పూర్వేణేతి॥ శైలాచ్చైలమిత్యత్రక్రమోక్తౌ వాయుః॥ శ్లో॥ శీతాంబుశిఖరభ్రష్టా కుముంజే వరపర్వతే। నిపపాత మహాభాగా తస్మాదపి కురర్యగం ॥ తస్మాన్మాల్యవతం శైలమిత్యుపక్రమ్య - ఏవం శైలసహస్రాణి దారయంతీ మహానదీ- నిపపాత తదా సీతా జఠరే సిద్ధసేవితే - తస్మాదపి గతా శైలం దేవకూటం తరంగిణీత్యాది ॥ ౩౫ ॥ తథైవేతి॥ అలకనందాం చాధికృత్య ॥ శ్లో ॥ హేమకూటాత్తు కైలాసం దేవావాసం తతోపి చ । హిమవత్యుత్తమనదీ నిపపాత శిలో

మేరోరనంతరాంగేషు జఠరాదిష్వవస్థితాః।శంఖకూటోథ ఋషభో హంసో నాగస్తథాపరః॥కాళాంజనాద్యాశ్చ తథా హ్యుత్తరే కేసరాచలాః॥ ౩౦॥ చతుర్దశసహస్రాణి యోజనానాం మహాపురీ।మేరోరుపరి మైత్రేయ బ్రహ్మణః ప్రథితా దివి॥౩౧॥తస్యాస్సమంతతశ్చాష్టదిశాసు విదిశాసు చ।ఇంద్రాదిలోకపాలానాం ప్రఖ్యాతాః ప్రవరాః పురః॥ ౩౨॥ విష్ణుపాదవినిష్క్రాంతా ప్లావయిత్వేందుమండలమ్।సమంతాద్బ్రహ్మణః పుర్యాం గంగా పతతి వై దివః॥ ౩౩॥ సా తత్ర పతితా దిక్షు చతుర్ధా ప్రతిపద్యతే। సీతా చాలకనందా చ చక్షుర్భద్రా చ వై క్రమాత్ ॥ ౩౪॥ పూర్వేణ శైలాచ్ఛైలం తు సీతా యాత్యంతరిక్షగా । తతశ్చ పూర్వవర్షేణ భద్రాశ్వేనైతి సార్ణవమ్॥ ౩౫॥ తథైవాలకనందాపి దక్షిణేనైత్య

ఉక్తానాం వక్ష్యమాణానాంచ కేసరాచలానాం స్థానాన్యాహ॥ మేరోరితి॥ మేరోరనంతరాణి సన్నిహితాని యాన్యంగాని మూలసమీపస్థానితాన్యేవ జఠరాదీని పూర్వదక్షిణపశ్చిమోత్తరదేశవర్తితయా జఠరపార్శ్వదక్షిణవర్తి పృష్ఠనామసామ్యాత్తేష్వవస్థితాః- మేరోః కర్ణికాయా ఇవ కేసరభూతాః మూలదేశే పరిత ఉపక్లృప్తా ఇతిశుకోక్తేః॥ ౩౦॥ ౩౧ ॥ తస్యా ఇతి॥ లోకపాలానాంపురః సార్ధత్రిసహస్రయోజనమానపరిమితాః లోకపాలానామష్టానాం యథాదిశం యథారూపం తురీయమానేన పురోష్టావుపక్లృప్తా ఇతిశుకోక్తేః ॥ ౩౨ ॥ తత్ర గంగాగమనమాహ విష్ణుపాదేతి త్రిధా విక్రమతో విష్ణోర్వామపాదాంగుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాండకటాహవివరేణాధః ప్రవిష్టబాహ్యజలధారా హి- బ్రహ్మదత్తార్ఘ్యజలధర్మద్రవసంయుతా గంగా సా చ విష్ణోర్వామపాదాద్వినిష్క్రాంతా సతీ దివోంతరిక్షాత్పతితా బ్రహ్మణః పుర్యాం పతతి॥ ౩౩॥ సేతి॥ సా తత్ర పతితా సతీ చతుర్ధా భేదం ప్రాప్నోతి - సితేతి చ పాఠాంతరం॥ ౩౪॥ పూర్వేణేతి ॥ శైలాచ్ఛైలం యాతీత్యత్ర శుకోక్తిః - సీతాతు బ్రహ్మసదనాత్ కేసరాచలాదిశిఖరేభ్యోధః ప్రస్రవంతీత్యాది - వాయునాచోక్తం- శీతాంబుశిఖరభ్రష్టేత్యుపక్రమ్య ఏవం శైలసహస్రాణి దారయంతీ మహానదీ - నిపపాత తదా సీతా జఠరే సిద్ధసేవితే - తస్మాదుపాగతా శైలం దేవకూటం తరంగిణీత్యాది ॥ ౩౫ ॥ తథైవేతి॥ తథైవాలకనందాపీతి ॥ కేసరాచలాదిక్రమేణ నిషధహేమకూటానతిక్రమ్యేత్యర్థః - సప్తభేదాభూత్వేతి - తేచ భేదాః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చ్ఛయఇత్యాది ॥ శ్లో ॥ కైలాసోహిమవాంశ్చైవమర్యాదాపర్వతావుభౌ ఇతివాయూక్తేః గంధమాదనస్యహిమవత్పాదాద్రిత్వాద్ధిమవచ్ఛబ్దేనోక్తిః ॥ ౩౬ ॥ సేతి॥ చతుఃప్రకరణే ॥ శ్లో॥ వైడూర్యాత్కపిలంశైలంకపిలాద్గంధమాదనం। ఏవంశైలసహస్రాణి దారయంతీమహానదీత్యనేననిషధమప్యత్రసంసూచ్య - పారియాత్రేమహాశైలేనిపపాతాశుగామినీత్యాద్యుక్తం॥ ౩౭॥ భద్రేతి॥ భద్రాంప్రకృత్య॥ శ్లో॥ త్రిశృంగంశృంగకలిలంమర్యాదాపర్వతంగతా। త్రిశృంగతఃపరిభ్రష్టాజారుధింపర్వతంగతేత్యాది। భారతవర్షేఅలకనందాభేదాస్సప్తమాతోస్త్యుక్తాః॥ శ్లో॥ నళినీహ్లాదినీచైవపావనీచైవప్రాచ్యగాః- సీతాచచక్షుశ్చసింధుశ్చతిస్రస్తావైప్రతీచ్యగాః - సప్తమీత్వన్వగాద్గంగాదక్షిణేన భగీరథమితి ॥ ౩౮॥ ఆనీలేతి॥ పూర్వం కేసరశేషూక్తౌమాల్యవద్గంధమాదనౌ భద్రాశ్వకేతుమాలవర్షపర్వతౌదక్షిణోత్తరౌచతుస్త్రింశత్సహస్రాయామౌ-అత్రవాయుః ॥ శ్లో॥ చతుస్త్రింశత్సహస్రాణిగంధమాదనపర్వతః । ఉదగ్దక్షిణతశ్చైవఆనీలనిషధాయతః॥ చత్వారింశత్సహస్రాణిపరివృద్ధోమహీతలాత్। సహస్రమవగాఢశ్చతావదేవచవిస్తృతః। పూర్వేణమాల్యవాన్శైలస్తత్ప్రమాణఃప్రకీర్తితఇతి॥ ౩౯॥ భారతాఇతి॥ మర్యాదాశైలబాహ్యతఇతి మర్యాదాద్రయోష్టౌ జఠరాద్యాః - తేభ్యోబహిర్భద్రాశ్వాదీని చతుఃపత్రాణి - తేషుచమర్యాదాద్రిషుమాల్యవతఃప్రాచ్యాంజఠరః- తత్ప్రతీచ్యాందేవకూటః- ఏవంహిమవతోదక్షిణతఃకైలాసః- తతోగంధమాదనఃతౌచహిమవత్సమాయామౌ - తథాగంధమాదనవర్షాద్రేఃపశ్చిమోనిషధః - తద్బహిఃపారియాత్రః - ఏవంశృంగిణఉత్తరతస్త్రిశృంగః - తతోజారుధిః - అత్రార్థేప్రాగ్దర్శితోవాయూక్తగంగాప్రవాహక్రమఃప్రమాణం ॥ ౪౦॥ ౪౧॥

భారతమ్ । ప్రయాతిసాగరంభూత్వాసప్తభేదామహామునే ॥ ౩౬ ॥ సాచక్షుఃపశ్చిమగిరీనతీత్యస
కలాంస్తతః । పశ్చిమంకేతుమాలాఖ్యం వర్షంగత్వైతి చార్ణవమ్ ॥ ౩౭ ॥ భద్రాతథోత్తరగిరీ
నుత్తరాంశ్చ తథాకురూన్ । అతీత్యోత్తరమంభోధిం సమభ్యేతి మహామునే ॥ ౩౮ ॥ ఆనీలనిషధా
యామౌమాల్యవద్గంధమాదనౌ । తయోర్మధ్యగతోమేరుఃకర్ణికాకారసంస్థితః॥ ౩౯॥ భారతాః
కేతుమాలాశ్చ భద్రాశ్వాఃకురవస్తథా । పత్రాణిలోకపద్మస్య మర్యాదాశైలబాహ్యతః॥ ౪౦॥
జఠరోహేమకూటశ్చమర్యాదాపర్వతావుభౌ। తౌదక్షిణోత్తరాయామావానీలనిషధాయతౌ॥౪౧॥

మాత్వేప్రోక్తాః ॥ శ్లో॥ నళినీహ్లాదినీచైవపావనీచైవప్రాచ్యగాః । సీతాచచక్షుస్సింధుశ్చతిస్రస్తావైప్రతీచ్యగాః॥ సప్తమీత్వన్వగాద్గంగాదక్షిణేన భగీరథమితి ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮॥ ఏవంతావద్దక్షిణోత్తరతోహిమాదిభిష్షడ్భిర్మర్యాదాగిరిభిర్విభక్తాని భారతాది సప్తవర్షాణ్యుక్తాని - ఇలావృత మేరుమూర్ధ రచనావిశేష గంగాగమన ప్రకారాశ్చోక్తాః - ఇదానీంతుభద్రాశ్వంపూర్వతోమేరోః కేతుమాలంతుపశ్చిమ ఇతిపూర్వోక్తయోర్వర్షయోర్మర్యాదాపర్వతానాహ ॥ ఆనీలేతి॥ ఉత్తరోనీలఃదక్షిణోనిషధఃతత్పర్యంతఆయామోదైర్ఘ్యంయయోస్తావానీలనిషధాయామౌ - తతఃపశ్చిమోమాల్యవాన్పూర్వోగంధమాదనః - అథవాఇలావృతమపరేణపూర్వేణచమాల్యవద్గంధమాదనౌ ఆనీలనిషధాయతావితిశుకోక్తేః - కేచిత్త్వనయోర్వైపరీత్యమాహుః - తయోర్మధ్యగతోమేరుః ఇలావృతేన సహిత ఇతిద్రష్టవ్యం - మేరోశ్చతుర్దిశంత్వత్ర నవసాహస్రవిస్తృతమిత్యుక్తత్వాదనేన చతుస్త్రింశద్యోజన సహస్రాయామౌతావిత్యుక్తంభవతి - తదాహవాయుః ॥ శ్లో॥ చతుస్త్రింశత్సహస్రాణి గంధమాదనపర్వతః । ఉదగ్దక్షిణతశ్చైవఆనీలనిషధాయతఇత్యాది ॥ ౩౯॥ భారతాఇతి॥ లోకోజంబూద్వీపంతదేవపద్మంతస్యపత్రాణి - భారతకురువర్షయోర్భద్రాశ్వకేతుమాలయోః పరస్పరంసమానత్వాదాభిముఖ్యేనావస్థానాచ్చపత్రసాదృశ్యముక్తం॥ ౪౦॥ ఇదానీంమేరోశ్చతుర్దిక్షుద్వౌద్వౌపరిధిపర్వతౌ ప్రమాణంసంస్థానాభ్యాందర్శయతి- జఠరఇత్యాదిపంచభిః॥ జఠరఇతి॥ దేవకూటశ్చేతిచపాఠః ఇలావృతవర్షఏవాంతర్విభాగహేతుత్వాన్మర్యాదావర్షపర్వతావితిచోక్తం - నవవర్షమర్యాదాపర్వతానాంపూర్వముక్తత్వాదన్యస్యాసంభవాత్॥ ౪౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ఇత్యేత ఇతి॥ ఏతే జఠరాద్యా మర్యాదాపర్వతా ఉక్తాః - మేరోశ్చతుర్దిశం పత్రమూలేషు యేషాం ద్వౌ ద్వౌ స్థితా ఉక్తాః॥ ౪౫॥ మేరోరితి॥ ద్రోణ్యః పుష్కరిణ్యః॥ శ్లో॥ శ్రీసరస్తామ్రపర్ణం చ కేసరం రమణీతథేత్యాద్యాః - అవాప్తాష్టగుణైశ్వర్యాః సిద్ధాః - చారణా దేవగాయనాః॥ ౪౬॥ సురమ్యాణీతి॥ కాననాని॥ శ్లో॥ శ్రీవనం కింశుకవనం నళం చ పనసం తథేత్యాదీని పురాణే॥ శ్లో॥ హేమచిత్రం భూతవనం బ్రహ్మపార్శ్వం సునాభకమిత్యాదీని॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ స్వస్థా ఇతి॥ దశద్వాదశేత్యనియమోక్తిః లైంగాద్యుక్తస్థానవిశేషాచ్చతుర్దశసహస్రపర్యంతమాయురస్తీతి లక్షయతి॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - ద్వితీయాంశే - ద్వితీయోధ్యాయః. *****

ఉత్తరమితి॥ సముద్రస్య పురాతనస్య న తు సగరసుతఖాతస్య - భారతీ భరతస్య రాజ్ఞః సంబంధినీ॥ ౧॥ నవయోజనేతి॥

గంధమాదనకైలాసౌ పూర్వవచ్చాయతావుభౌ। అశీతియోజనాయామావర్ణవాంతర్వ్యవస్థితౌ॥ ౪౨॥
నిషధః పారియాత్రశ్చ మర్యాదాపర్వతావుభౌ। మేరోః పశ్చిమదిగ్భాగే యథాపూర్వౌ తథా స్థితౌ॥ ౪౩॥
త్రిశృంగో జారుధిశ్చైవ ఉత్తరే వర్షపర్వతౌ। పూర్వవచ్చాయతావేతావర్ణవాంతర్వ్యవస్థితౌ॥ ౪౪॥
ఇత్యేతే మునివర్యోక్తా మర్యాదాపర్వతాస్తవ। జఠరాద్యాః స్థితా మేరోర్యేషాం ద్వౌ ద్వౌ చతుర్దిశమ్॥ ౪౫॥ మేరోశ్చతుర్దిశం యే తు ప్రోక్తాః కేసరపర్వతాః। సీతాద్యాశ్చ మునే తేషామతీవ హి మనోరమాః॥ శైలానామంతరే ద్రోణ్యః సిద్ధచారణసేవితాః॥ ౪౬॥ సురమ్యాణి తథా తాసు కాననాని పురాణి చ। లక్ష్మీవిష్ణ్వగ్నిసూర్యాదిదేవానాం మునిసత్తమ॥ ౪౭॥ తాస్వాయతనవర్యాణి జుష్టాని సురకిన్నరైః॥ ౪౮॥ గంధర్వయక్షరక్షాంసి తథా దైతేయదానవాః। క్రీడంతి తాసు రమ్యాసు శైలద్రోణీష్వహర్నిశమ్॥ ౪౯॥ భౌమా హ్యేతే స్మృతాః స్వర్గా ధర్మిణామాలయా మునే। నైతేషు పాపకర్తారో యాంతి జన్మశతైరపి॥ ౫౦॥ భద్రాశ్వే భగవాన్విష్ణురాస్తే హయశిరా ద్విజ। వరాహః కేతుమాలే తు భారతే కూర్మరూపధృత్॥ మత్స్యరూపశ్చ గోవిందః కురుష్వాస్తే సనాతనః॥ ౫౧॥ విశ్వరూపేణ సర్వత్ర సర్వః సర్వేశ్వరో హరిః। సర్వస్యాధారభూతోసౌ మైత్రేయాస్తేఖిలాత్మకః॥ ౫౨॥ యాని కింపురుషాదీని వర్షాణ్యష్టౌ మహామునే। న తేషు శోకో నాయాసో నోద్వేగః క్షుద్భయాదికమ్॥ ౫౩॥ స్వస్థాః ప్రజా నిరాతంకాః సర్వదుఃఖవివర్జితాః। దశద్వాదశవర్షాణాం సహస్రాణి స్థిరాయుషః॥ ౫౪॥ న తేషు వర్షతే దేవో భౌమాన్యంభాంసి తేషు వై। కృతత్రేతాదికా నైవ తేషు స్థానేషు కల్పనా॥ ౫౫॥ సర్వేష్వేతేషు వర్షేషు సప్త సప్త కులాచలాః। నద్యశ్చ శతశస్తేభ్యః ప్రసూతా యా ద్విజోత్తమ॥ ౫౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - ద్వితీయాంశే - ద్వితీయోధ్యాయః.

శ్రీపరాశరః॥ ఉత్తరం యత్సముద్రస్య హిమాద్రేశ్చైవ దక్షిణమ్। వర్షం తద్భారతం నామ భారతీ యత్ర సంతతిః॥ ౧॥ నవయోజనసాహస్రో విస్తారోస్య మహామునే। కర్మభూమిరియం స్వర్గమప

గంధమాదనకైలాసావితి॥ అశీతియోజన ఆయామో విస్తారో యయోస్తౌ - మాల్యవద్గంధమాదనయోర్మధ్యే అర్ణవాంతర్వ్యవస్థితౌ॥ ౪౨॥ నిషధ ఇతి॥ పూర్వే జఠరదేవకూటౌ యథా ఆనీలనిషధాయతౌ తథైవ వ్యవస్థితౌ॥ ౪౩॥ త్రిశృంగ ఇతి॥ త్రిశృంగో జారుధిశ్చైవ ఉత్తరే యథా దక్షిణే తథా స్థితౌ - అష్టాభిరేతైః పరిస్తృతోగ్నిరివ పరితశ్చకాస్తి కాంచనగిరిరితి శుకోక్తిః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ మేరోరితి॥ తేషాం శైలానామంతరే మధ్యే ద్రోణ్యః దరీవిశేషాః సంతి - సిద్ధా అణిమాద్యైశ్వర్యయుక్తాశ్చారణా దేవగాయకాః తైస్సేవితాః॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ స్వస్థా ఇతి॥ నీరోగాః - వర్షాణాం సహస్రాణి దశ వా ద్వాదశ వా స్థిరాయుష ఇతి వికల్పోక్తిరిలావృతాదిదేశభేదవ్యవస్థయా॥ ౫౪॥ నేతి॥ తేషు దేవో న వర్షతి - తత్ర భౌమాన్యేవాంభాంసి నిత్యం సంతి॥ ౫౫॥ సర్వేష్వితి॥ కులాచలాః ముఖ్యాః పర్వతాస్తేభ్యః ప్రసూతా యా నద్యః తాశ్చ శతశస్సంతి॥ ౫౬॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాప్రత్మకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-ద్వితీయాంశే-ద్వితీయోధ్యాయః.

జంబూద్వీపస్య సంస్థానముక్తం వర్షవిభాగతః - తత్రాపి భారతం శ్రేష్ఠమాహ॥ ఉత్తరమితి॥ భారతీ భరతస్య సంబంధినీ సంతతిః॥ ౧॥ నవయోజనేతి॥ తత్రైవ శ్రేయస్సాధనమనుష్ఠేయమన్యత్ర తదసంభవాదితి దర్శయన్నాహ-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ తాస్వితి॥ కామరూపో దేశః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ చత్వారీతి॥ యుగానిధర్మపాదవ్యవస్థయాయుగవ్యవస్థా ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ పురుషైరితి॥ యజ్ఞపురుషోవిష్ణురత్రయజ్ఞరూపఇజ్యతే- అన్యథాసోమవాయ్వాదిరూపః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ గాయంతీతి ॥ యేదేవాస్సురత్వాత్ సురత్వానంతరం - భారతేభూయః పురుషామనుష్యాస్స్యుః - తేధన్యాః ॥ ౨౪॥ ఏతత్సమర్థయతి॥ కర్మాణీతి॥ అత్రాపితేధన్యాఇత్యనుషంగః॥ ౨౫॥

నర్మదాసురసాద్యాశ్చనద్యోవింధ్యాద్వినిర్గతాః। తాపీపయోష్ణీనిర్వింధ్యాప్రముఖాఋక్షసంభవాః॥౧౧॥
గోదావరీభీమరథీకృష్ణవేణ్యాదికాస్తథా।సహ్యపాదోద్భవానద్యస్స్మృతాఃపాపభయాపహాః॥౧౨॥
కృతమాలాతామ్రపర్ణీప్రముఖామలయోద్భవాః। త్రిసామాఋషికుల్యాద్యా మహేంద్రప్రభవా
స్స్మృతాః॥ ౧౩॥ ఋషికుల్యాకుమారాద్యాశ్శుక్తిమత్పాదసంభవాః। ఆసాంనద్యుపనద్యశ్చసంత్య
న్యాశ్చసహస్రశః॥ ౧౪॥ తాస్విమేకురుపాంచాలామధ్యదేశాదయోజనాః। పూర్వదేశాదికాశ్చైవ
కామరూపనివాసినః॥౧౫॥ఆంధ్రాఃకళింగామగధాదాక్షిణాత్యాశ్చకృత్స్నశః।తథాపరాంతాస్సౌ
రాష్ట్రాశ్శూద్రాభీరాశ్చబర్బరాః॥ ౧౬॥ మారుకామాళవాశ్చైవపారియాత్రనివాసినః। సౌవీరా
స్సైంధవాహూణాస్సాల్వాఃకోసలవాసినః॥౧౭॥మద్రారామాస్తథాంబష్ఠాఃపారశీకాదయస్తథా।
ఆసాంపిబంతిసలిలంవసంతిసరితాంసదా॥సమానతోమహాభాగహృష్టపుష్టజనాకులాః॥౧౮॥చత్వారి
భారతేవర్షేయుగాన్యత్రమహామునే।కృతంత్రేతాద్వాపరశ్చకలిశ్చాన్యత్రనక్వచిత్॥౧౯॥తపస్తప్యం
తియతయోజుహ్వతేచాత్రయజ్వనః। దానానిచాత్రదీయంతేపరలోకార్థమాదరాత్॥ ౨౦॥ పురు
షైర్యజ్ఞపురుషోజంబూద్వీపేసదేజ్యతే। యజ్ఞైర్యజ్ఞమయోవిష్ణురన్యద్వీపేషుచాన్యథా॥౨౧॥ అత్రా
పిభారతం శ్రేష్ఠం జంబూద్వీపే మహామునే । యతోహికర్మ భూరేషా హ్యతోన్యా భోగభూ
మయః॥ ౨౨॥ అత్రజన్మసహస్రాణాంసహస్రైరపిసత్తమ। కదాచిల్లభతేజంతుర్మానుష్యంపుణ్య
సంచయాత్॥౨౩॥గాయంతిదేవాఃకిలగీతకానిధన్యాస్తుయేభారతభూమిభాగే।స్వర్గాపవర్గాస్పద
మార్గభూతేభవంతిభూయఃపురుషాస్సురత్వాత్ ॥ ౨౪॥ కర్మాణ్యసంకల్పితతత్ఫలానిసన్న్యస్య
విష్ణౌపరమాత్మరూపే। అవాప్యతాంకర్మమహీమనంతేతస్మిన్లయంయేత్వమలాఃప్రయాంతి॥ ౨౫॥

౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఋషికుల్యేతి ॥ అత్రక్రమావివక్షయాశుక్తిమత్పాదనిస్సృతానాం పశ్చాన్నిర్దేశః ॥ ౧౪॥ తాస్వితి ॥ ఇమేకురుపాంచాలాదినానాదేశవర్తినోజనాస్తాసునదీషువసంతి - ఆసాంసరితాంజలంపిబంతిచేతి చతుర్థేనాన్వయః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ చత్వారీతి॥కృతేయుగేచతుష్పాద్ధర్మః- త్రేతాయాంపాదన్యూనః- ద్వాపరేద్విపాత్ - కలౌపాదావశేష ఇత్యాది చతుర్యుగవ్యవస్థా చేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ పురుషైరితి ॥ యజ్ఞపురుషరూపోవిష్ణురత్రేజ్యతే - అన్యద్వీపేషుప్లక్షాదిష్వన్యథాసోమవాయుసూర్యాదిరూపః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ స్వర్గేదేవత్వప్రాప్తైరపిఅత్రమనుష్యత్వందుర్లభమిత్యస్మిన్నర్థే దేవగీతంప్రమాణయతి ॥ గాయంతీతి ॥ స్వర్గస్య అపవర్గశ్చతయోః ఆస్పదంప్రాప్యస్థానంతస్యమార్గభూతేభారతాఖ్యేభూమిభాగేయేపురుషాభవంతి- తేతుసురత్వాత్- సురత్వంప్రాప్తానస్మానప్యపేక్ష్యభూయోభ్యధికంధన్యాస్సుకృతినఇత్యర్థః ॥ ౨౩॥ అత్రహేతుమాహ॥ కర్మాణీతి॥ తాంకర్మభూమింప్రాప్య-నసంకల్పితానితానిప్రసిద్ధానిదృష్టాదృష్టానిఫలానియేషాంతాన్యసంకల్పితతత్ఫలాని-నిష్కామాని- కర్మాణివిష్ణౌసంన్యస్య-యేచామలాస్సంతస్తమేవాలయంస్థానంప్రయాంతి-తమాలయమితిపాఠః - తస్మిఁల్లయమితి - పాఠాంతరేతస్మిఁల్లయమైక్యంప్రయాంతి - తేధన్యా ఇతిపూర్వేణసంబంధః ॥ ౨౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

విస్తారః దక్షిణోత్తరతః - ఆయామస్తు హిమవత్పార్శ్వే హిమవతా సమః దక్షిణతః కించిత్కించిన్న్యూనః ॥ ౨॥ ౩॥ అత ఇతి ॥ అతో ముక్తిం ప్రయాంతి చేతి వచనమస్మిన్భారతే ముక్తిః స్యాదిత్యేతావద్వ్యక్తం - నత్వన్యత్ర నిషేద్ధుం - కర్మభూమేరన్యత్రాపి బ్రహ్మవిద్యాసాధ్యస్య మోక్షస్యోపపత్తేః - సూత్రకారేణ తదుపర్యపీత్యాదినా సూత్రేణ దేవాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాధికారస్యోక్తత్వాత్ ॥ ౪ ॥ ఉక్తమర్థముపపాదయతి ॥ ఇత ఇతి॥ మధ్యమంతరిక్షాది - అంతః నరకః పూర్వం ఫలవచనం - అత్ర తదాధారలోకవచనమిత్యపునరుక్తం - నఖల్వితి - ఖలుశబ్దో హేతౌ - అన్యత్ర భూమౌ కింపురుషాదివర్షాష్టకే పుష్కరద్వీపే చ కర్మ న విధీయతే - అర్థాన్న నిషిధ్యతే చ - ప్లక్షాది ద్వీపపంచకే తు ఆపవర్గికేతరం కర్మ న విధీయతే - ఆపవర్గికకర్మణాం తత్రాప్యనుష్ఠానోక్తేః ॥ శ్లో ॥ యథోక్తకర్మకర్తృత్వాత్స్వాధికారక్షయాయ తే - యజంతః క్షపయంత్యుగ్రమధికారం ఫలప్రదమితి వక్ష్యమాణత్వాత్ - దానాని చాత్ర దీయంతే పరలోకార్థమాదరాదిత్యుక్తైర్భారతవిషయత్వాచ్చ॥ ౫॥ భారతస్యేతి॥ సముద్రవేలామారభ్య హిమవదంతమింద్రద్వీపాద్యా మధ్యే మధ్యే సగరసుతఖాతాంతరితాస్సహస్రయోజనవిస్తారా భారతవర్షావాంతరద్వీపా నవ - తేన సాగరసంవృతత్వం నవానాం - నత్వేకస్యైవాస్య నవమస్య భారతాఖ్యస్య॥ శ్లో॥ భారతస్యాస్య వర్షస్య నవభేదాన్నిబోధత - సాగరాంతరితాజ్ఞేయాస్తే త్వగమ్యాః పరస్పరమితి వాయూక్తేః ॥ ౬॥ నాగద్వీప ఇతి॥ అయంతు ద్వీపో భారతాఖ్యః - యదుక్తం వారాహే - ఇంద్రః కశేరుస్తామ్రపర్ణో గభస్తిర్నాగస్సౌమ్యో గాంధర్వో వారుణో భారతశ్చేతి - సాగరసంవృతా ఇతి - ద్వీపాస్సాగరసంవృతా ఇతి వా పాఠః ॥ ౭ ॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥

వర్గం చ గచ్ఛతామ్ ॥ ౨ ॥ మహేంద్రో మలయస్సహ్యశ్శుక్తిమానృక్షపర్వతః । వింధ్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సప్తాత్ర కులపర్వతాః ॥ ౩ ॥ అతస్సంప్రాప్యతే స్వర్గో హ్యతో ముక్తిం ప్రయాంతి చ । తిర్యక్త్వం నరకం చాపి యాంత్యతః పురుషా మునే ॥ ౪ ॥ ఇతస్స్వర్గశ్చ మోక్షశ్చ మధ్యం చాంతశ్చ గమ్యతే । నఖల్వన్యత్ర మర్త్యానాం కర్మ భూమౌ విధీయతే॥ ౫॥ భారతస్య తు వర్షస్య నవ భేదాన్నిశామయ । ఇంద్రద్వీపః కశేరుశ్చ తామ్రపర్ణో గభస్తిమాన్ ॥౬॥ నాగద్వీపస్తథా సౌమ్యో గంధర్వస్త్వథ వారుణః । అయం తు నవమస్తేషాం ద్వీపస్సాగరసంవృతః ॥ ౭॥ యోజనానాం సహస్రం తు ద్వీపోయం దక్షిణోత్తరాత్ । పూర్వే కిరాతా యస్యాంతే పశ్చిమే యవనాస్స్థితాః ॥ ౮॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా మధ్యే శూద్రాశ్చ భాగశః । ఇజ్యాయుధవణిజ్యాద్యైర్వర్తయంతో వ్యవస్థితాః॥ ౯॥ శతద్రూచంద్రభాగాద్యా హిమవత్పాదనిస్సృతాః । వేదస్మృతిముఖాశ్చాన్యాః పారియాత్రోద్భవా మునే॥౧౦॥

కర్మభూమిరితి - స్వర్గమపవర్గం చ గచ్ఛతాం పుంసాం - ఉభయసాధనభూతానాం ప్రవృత్తినివృత్తికర్మణాం భూమిరియం కింపురుషాదివర్షాష్టకే పుష్కరద్వీపే చ కర్మణ ఏవాభావాత్ - ప్లక్షాదిద్వీపపంచకే చ నివృత్తమేవ - నాన్యత్ - వక్ష్యతి హి॥ శ్లో॥ యథోక్తకర్మకర్తృత్వాత్స్వాధికారక్షయాయ హి । తత్ర తే తు కుశద్వీపే బ్రహ్మభూతం జనార్దనం - యజంతః క్షపయంత్యుగ్రమధికారం ఫలప్రదమితి॥ ౨॥ సమస్తపురుషార్థసాధనగంగాదినదీనాం జన్మభూమయశ్శైలాశ్చాత్రైవ సంతీత్యాహ॥ మహేంద్ర ఇతి॥ ౩॥ తస్మాచ్ఛుభాశుభం సర్వమత్రత్యైనైవ కర్మణా ప్రాప్యత ఇత్యాహ॥ అత ఇతి॥ అతోస్మాద్వర్షాత్స్వర్గః స్వర్గలోకః ప్రాప్యతే - క్రమముక్తిం చాస్మాత్ప్రయాంతి॥ ౪॥ ఇత ఇతి॥ స్వర్గశ్చ భౌమ ఇలావృతాదిః - మోక్షశ్చ సద్యోముక్తిః - మధ్యమంతరిక్షలోకః - అంతః పాతాలాదిరిత ఏవ గమ్యతే - నాన్యతః - తత్సాధనస్యాత్రైవ సులభత్వాత్ - యస్మాదన్యత్ర భూమౌ వర్షాంతరాదౌ శాస్త్రీషు కర్మ న విధీయతే॥ ౫॥ ౬॥ నాగద్వీప ఇతి॥ అయమితి సముద్రప్రాంతవర్తీ ద్వీపః సాగరసంవృతః - సముద్రేణైకీభూతేన సాగరేణ సగరసుతఖాతేన సంవృత ఇతి జ్ఞేయం - సామాన్యతస్సగరసుతఖాతసాగరసంవృతత్వం సహస్రయోజనాంతరతః - ప్రత్యేకమన్యేషామప్యేవ - యథాహ వాయుః॥ శ్లో॥ భారతస్యాస్య వర్షస్య నవ భేదాన్నిబోధత । సాగరాంతరితాజ్ఞేయాస్తే త్వగమ్యాః పరస్పరమితి॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అపసర్పిణీతి॥ అపసర్పిణీ-ద్వాపరాదికల్యంతం ప్రజానామవరోహక్రమాద్ధ్రాసావస్థా-ఉత్సర్పిణీ-కృతాదిత్రేతాంతమారోహక్రమాద్వృద్ధ్యవస్థా- ఉత్సర్పిణీయుగార్ధం పశ్చాదపసర్పిణీయుగార్ధం చేత్యార్యభటోక్తేః- యుగావస్థాధర్మపాదవ్యవస్థా- తేషు ప్లక్షద్వీపస్యవర్షేషు॥ ౧౩॥ త్రేతేతి॥ యాగాదికృత్యం త్రిపాద్ధర్మత్వం సస్యాదిమత్త్వం చ త్రేతాసామ్యం॥ ౧౪॥ ౧౫॥ వర్ణాస్త్వితి॥ తత్ర ప్లక్షద్వీపే ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ కుముదశ్చేతి॥ మహౌషధ్యో మృతసంజీవిన్యాద్యాః - అయం ద్రోణాద్రిర్హనుమతానీతః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥

అపసర్పిణీ తేషాం వై న చైవోత్సర్పిణీ ద్విజ । న త్వేవాస్తి యుగావస్థా తేషు స్థానేషు సప్తసు ॥ ౧౩॥
త్రేతాయుగసమః కాలస్సర్వదైవ మహామునే॥ ప్లక్షద్వీపాదిషు బ్రహ్మన్ శాకద్వీపాంతికేషు వై । పంచ
వర్షసహస్రాణి జనా జీవంత్యనామయాః॥ ధర్మాః పంచస్వథైతేషు వర్ణాశ్రమవిభాగశః ॥ ౧౫॥
వర్ణాస్తు తత్ర చత్వారస్తాన్నిబోధ వదను తే ॥ ౧౬॥ ఆర్యకాః కురరాశ్చైవ విదిశ్యా భావినశ్చ తే।
విప్రక్షత్రియవైశ్యాస్తే శూద్రాశ్చ మునిసత్తమ ॥ ౧౭ ॥ జంబూవృక్షప్రమాణస్తు తన్మధ్యే సుమహాం
స్తరుః । ప్లక్షస్తన్నామసంజ్ఞోఽయం ప్లక్షద్వీపో ద్విజోత్తమ ॥ ౧౮ ॥ ఇజ్యతే భగవాంస్తత్ర తైర్వర్ణై
రార్యకాదిభిః। సోమరూపీ జగత్స్రష్టా సర్వస్సర్వేశ్వరో హరిః॥ ౧౯॥ ప్లక్షద్వీపప్రమాణేన ప్లక్షద్వీప
స్సమావృతః । తథైవేక్షురసోదేన పరివేషానుకారిణా॥ ౨౦॥ ఇత్యేతత్తవ మైత్రేయ ప్లక్షద్వీప ఉదా
హృతః । సంక్షేపేణ మయా భూయశ్శాల్మలం మే నిశామయ॥ ౨౧॥ శాల్మలస్యేశ్వరో వీరో వపుష్మాం
స్తత్సుతాన్ఛృణు। తేషాం తు నామసంజ్ఞాని సప్త వర్షాణి తాని వై॥ ౨౨॥ శ్వేతోఽథ హరితశ్చైవ జీమూ
తో రోహితస్తథా । వైద్యుతో మానసశ్చైవ సుప్రభశ్చ మహామునే ॥ ౨౩ ॥ శాల్మలేన సముద్రోఽసౌ
ద్వీపేనేక్షురసోదకః । విస్తారద్విగుణేనాథ సర్వతస్సంవృతస్స్థితః॥ ౨౪॥ తత్రాపి పర్వతాస్సప్త విజ్ఞే
యా రత్నయోనయః । వర్షాభివ్యంజకాస్తే తు తథా సప్తైవ నిమ్నగాః ॥ ౨౫॥ కుముదశ్చోన్నతశ్చైవ
తృతీయశ్చ బలాహకః । ద్రోణో యత్ర మహౌషధ్యస్స చతుర్థో మహీధరః॥ ౨౬॥ కంకస్తు పంచమష్ష
ష్ఠో మహిషస్సప్తమస్తథా। కకుద్మాన్ పర్వతవరస్సరిన్నామాని మే శృణు॥ ౨౭॥ యోనిస్తోయా వితృష్ణా
చ చంద్రా శుక్లా విమోచనీ। నివృత్తిస్సప్తమీ తాసాం స్మృతాస్తాః పాపశాంతిదాః॥ ౨౮॥ శ్వేతం చ హరి
తం చైవ జీమూతం రోహితం తథా । వైద్యుతం మానసం చైవ సుప్రభం చాతిశోభనమ్॥ సప్తైతాని తు వ
ర్షాణి చాతుర్వర్ణ్యయుతాని వై॥ ౨౯॥ శాల్మలే యే తు వర్ణాశ్చ వసంత్యేతే మహామునే। కపిలాశ్చారుణాః
పీతాః కృష్ణాశ్చైవ పృథక్పృథక్॥ ౩౦॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రాశ్చైవ యజంతి తమ్। భగ
వంతం సమస్తస్య విష్ణుమాత్మానమవ్యయమ్। వాయుభూతం మఖశ్రేష్ఠైర్యజ్వానో యజ్ఞసంస్థితిమ్॥ ౩౧॥

అపసర్పిణీతి॥ అపసర్పిణీ హ్రాసావస్థా - ఉత్సర్పిణీ వృద్ధ్యవస్థా - భారతే హి కృతాది త్రేతాంతం ప్రజా ఉత్తరోత్తరం వర్ధంతే - తతో ద్వాపరాదికలియుగాంతం హ్రసంతి తత్తేషాం నాస్తీత్యర్థః - యుగావస్థేతి ॥ శ్లో ॥ కృతాదీనాం వ్యవస్థేయం ధర్మపాదవ్యవస్థయేతి సూర్యసిద్ధాంతాది ప్రోక్తా యుగావస్థా చ తేషు నాస్తి॥ ౧౩॥ త్రేతేతి॥ త్రిపాద్ధర్మాంశస్సస్యాదిసమృద్ధిర్యాగాద్యనుష్ఠానమిత్యాదినా త్రేతాయుగసమః కాలః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ఆర్యకా ఇతి॥ కురరాః కురపాశ్చేతి చ పాఠః ॥ ౧౭॥ జంబూవృక్షేతి॥ తస్య ప్లక్షస్య నామ్నా సంజ్ఞా యస్య సః తన్నామసంజ్ఞః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ కుముద ఇతి॥ శ్లో॥ విశల్యకరణీ చైవ మృతసంజీవనీ తథా । సావర్ణ్యకరణీ చాన్యా సంధినీ చ మహౌషధీ॥ ఏవం భూతా మహౌషధ్యో యత్ర యస్మిన్ ద్రోణే యో హనుమతానీయ ప్రతిష్ఠితః - స ద్రోణశ్చతుర్థః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ బ్రాహ్మణా ఇతి॥ యజ్ఞానాం సంస్థితిర్యస్మిన్ తం యజ్ఞసంస్థితిం ॥ ౩౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

జానీమేతి॥ నేంద్రియైః ప్రహీనాః కర్మధ్యానాదియోగ్యపటుకరణాః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - ద్వితీయాంశే - తృతీయోఽధ్యాయః. ******************************

క్షారోదేనేతి॥ తథాస్థితః వలయాకారత్వేన స్థితః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ తేష్వితి॥ చిరాత్పంచసహస్రాబ్దాంతే - తత్ ప్లక్షద్వీపం॥ ౯॥ ౧౦॥ అనుతప్తేతి॥ త్రిదివాక్లమేతి పాఠః - అక్లమాఖ్యా పంచమీనదీ॥ ౧౧॥ ౧౨॥

జానీమ నైతత్క్వ వయం విలీనే స్వర్గప్రదే కర్మణి దేహబంధమ్। ప్రాప్స్యామ ధన్యాః ఖలు తే మనుష్యా యే భారతే నేంద్రియవిప్రహీనాః॥ ౨౬॥ నవవర్షం తు మైత్రేయ జంబూద్వీపమిదం మయా। లక్షయోజనవిస్తారం సంక్షేపాత్కథితం తవ॥ ౨౭॥ జంబూద్వీపం సమావృత్య లక్షయోజనవిస్తరః। మైత్రేయ వలయాకారస్స్థితః క్షారోదధిర్బహిః॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే- తృతీయోఽధ్యాయః. **

శ్రీపరాశరః॥ క్షారోదేన యథా ద్వీపో జంబూసంజ్ఞోఽభివేష్టితః। సంవేష్ట్య క్షారముదధిం ప్లక్షద్వీపస్తథా స్థితః॥ ౧॥ జంబూద్వీపస్య విస్తారశ్శతసాహస్రసమ్మితః। స ఏవ ద్విగుణో బ్రహ్మన్ ప్లక్షద్వీప ఉదాహృతః॥ ౨॥ సప్త మేధాతిథేః పుత్త్రాః ప్లక్షద్వీపేశ్వరస్య వై। జ్యేష్ఠశ్శాంతహయో నామ శిశిరస్తదనంతరః॥ ౩॥ సుఖోదయస్తథానందశ్శివః క్షేమక ఏవ చ। ధ్రువశ్చ సప్తమస్తేషాం ప్లక్షద్వీపేశ్వరా హి తే॥ ౪॥ పూర్వం శాంతహయం వర్షం శిశిరం సుఖదం తథా। ఆనందం చ శివం చైవ క్షేమకం ధ్రువమేవ చ॥ ౫॥ మర్యాదాకారకాస్తేషాం తథాన్యే వర్షపర్వతాః। సప్తైవ తేషాం నామాని శృణుష్వ మునిసత్తమ॥ ౬॥ గోమేధశ్చైవ చంద్రశ్చ నారదో దుందుభిస్తథా। సోమకస్సుమనాశ్శైలో వైభ్రాజశ్చైవ సప్తమః॥ ౭॥ వర్షాచలేషు రమ్యేషు వర్షేష్వేతేషు సత్తమ। వసంతి దేవగంధర్వసహితాస్సతతం ప్రజాః॥ ౮॥ తేషు పుణ్యా జనపదాశ్చిరాచ్చ మ్రియతే జనః। నాధయో వ్యాధయో వాపి సర్వకాలసుఖం హి తత్॥ ౯॥ తేషాం నద్యశ్చ సప్తైవ వర్షాణాం తు సముద్రగాః। నామతస్తాః ప్రవక్ష్యామి శ్రుతాః పాపం హరంతి యాః॥ ౧౦॥ అనుతప్తా శిఖీ చైవ విపాపా త్రిదివా క్లమా। అమృతా సుకృతా చైవ సప్తైతాస్తత్ర నిమ్నగాః॥ ౧౧॥ ఏతే శైలాస్తథా నద్యః ప్రధానాః కథితాస్తవ। క్షుద్రనద్యస్తథా శైలాస్తత్ర సంతి సహస్రశః। తాః పిబంతి సదా హృష్టా నదీర్జనపదాస్తు తే॥ ౧౨॥

యుష్మాకమపి స్వర్గభోగానంతరం భారతే జన్మ భవిష్యతీతి చేత్తత్తు న జ్ఞాయత ఇత్యాహుః॥ జానీమేతి॥ స్వర్గప్రదే కర్మణి భోగేన విలీనే సతి కుత్ర దేహబంధం జన్మ ప్రాప్స్యామ ఇతి న జానీమః - యే త్వద్య భారతే మనుష్యా జాతాః సంతి తే ఖలు నిశ్చితం ధన్యాః- అనాయాసేన మోక్షప్రాప్తేః- తదాహుః నేంద్రియవిప్రహీనాః- అంధపంగ్వాదయో యది న భవంతీతి-ఇంద్రియవత్త్వమాత్రేణ తత్ర మోక్షః-న సంసార ఇతి భావః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే- తృతీయోఽధ్యాయః. *******************

అథ ప్లక్షాదికాన్ ద్వీపాన్ వర్షాబ్ధిసరిదద్రిభిః। వర్ణపూజ్యాదిభేదేన వర్ణయంత్యా కటాహతః॥ శ్రీధరీయోఽయం శ్లోకః॥ ౧॥ అత్ర జంబూద్వీపో లవణాబ్ధిశ్చ విస్తారతో లక్షయోజనప్రమాణౌ - ఏవముత్తరోత్తరం ద్వీపాబ్ధియుగం - పూర్వస్మాత్పూర్వస్మాద్ద్వీపాబ్ధియుగ్మాద్ద్విగుణం ద్రష్టవ్యం - ప్లక్షాదిద్వీపపంచకే చ ద్వీపవిస్తారప్రమాణై రుభయతస్సముద్రస్పర్శిభిర్మర్యాదాగిరిభిః విభక్తాన్యుభయతస్సముద్రస్పర్శీని - సప్తవర్షాణి - పుష్కరద్వీపే తు మధ్యతో వలయాకారేణ మానసోత్తరేణ విభక్తే ద్వే వర్షే - సర్వత్ర వర్షాధిపతిసంజ్ఞాభిరేవ వర్షాణాం సంజ్ఞా - శైలనద్యాదయశ్చ స్వస్వసంజ్ఞాభిరేవ సర్వత్ర స్పష్టం నిర్దిష్టాః - తదేవం స్థితే తత్ర తత్ర కించిద్వ్యాఖ్యాయతే॥ ౨॥ ప్లక్షద్వీపేశ్వరానాహ॥ సప్తేతి॥ ౩॥ ౪॥ తన్నామకవర్షక్రమమాహ॥ పూర్వమితి॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ తేష్వితి॥ జనః - చిరాత్ - పంచవర్షసహస్రాంతే మ్రియతే॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥ ౩౯॥యథోక్తేతి॥ యథోక్తంకర్మనిత్యంనైమిత్తికంచ- స్వాధికారక్షయాయచ
స్వస్యాత్మజ్ఞానేనకర్మణ్యాధికారంవిహితక్రియాకర్మనివర్తయితుం- అధికారంప్రాగ్జన్మజంకర్మ॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥
౪౪॥౪౫॥క్రౌంచద్వీపఇతి॥శ్లో॥క్రౌంచద్వీపేగిరిఃక్రౌంచస్తస్యనామ్నాసఉచ్యతఇతిమాత్స్యే॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥
క్రౌంచశ్చేతి॥స్వాహినీహయసన్నిభఃబడబాముఖాభః॥౫౦॥దివావృదితి॥ద్విగుణాఇతి॥యేద్వీపాఃద్వీపేషుస్థితాయేచ
శైలాస్తేపరస్పరముత్తరోత్తరంద్విగుణాః- పూర్వపూర్వద్వీపేభ్యఃఉత్తరోత్తరద్వీపాఃద్విగుణవిస్తారాః- ఏవంపూ
ర్వపూర్వద్వీపశైలేభ్యఃఉత్తరోత్తరద్వీపశైలాఃద్విగుణవిస్తారాః - యథాద్వీపేషుతేతథేతి - ద్వీపేషుయథాయావ

దేవానామత్రసాన్నిధ్యమతీవసుమనోహరే। శాల్మలిశ్చమహావృక్షోనామనిర్వృతికారకః॥ ౩౨॥ ఏష
ద్వీపస్సముద్రేణసురోదేనసమంతతః।విస్తారాచ్ఛాల్మలస్యైవసమేనతుసమావృతః॥౩౩॥ సురోదకః
పరివృతఃకుశద్వీపేనసర్వతః। శాల్మలస్యతువిస్తారాద్ద్విగుణేనమహామునే॥౩౪॥ జ్యోతిష్మతఃకుశద్వీపే
సప్తపుత్రాన్ శృణుష్వతాన్॥౩౫॥ ఉద్భిదోవేణుమాంశ్చైవవైరథోలంబనోధృతిః।ప్రభాకరోథ
కపిలస్తన్నామావర్షపద్ధతిః॥౩౬॥ తస్యాంవసంతిమనుజాస్సహదైతేయదానవాః।తథైవదేవగంధర్వ
యక్షకింపురుషాదయః॥ ౩౭॥వర్ణాస్తత్రాపిచత్వారోనిజానుష్ఠానతత్పరాః। దమినశ్శుష్మిణస్స్నేహామం
దేహాశ్చమహామునే॥౩౮॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాశ్శూద్రాశ్చానుక్రమోదితాః॥౩౯॥యథోక్తక
ర్మకర్తృత్వాత్స్వాధికారక్షయాయతే॥ తత్రతేతుకుశద్వీపేబ్రహ్మరూపంజనార్దనమ్। యజంతః
క్షపయంత్యుగ్రమధికారంఫలప్రదమ్॥ ౪౦॥ విద్రుమోహేమశైలశ్చ ద్యుతిమాన్ పుష్పవాంస్తథా।
కుశేశయోహరిశ్చైవసప్తమోమంథరాచలః ॥ ౪౧ ॥ వర్షాచలాస్తుసప్తైతే తత్రద్వీపేమహామతే।
నద్యశ్చసప్తతాసాంతు శృణునామాన్యనుక్రమాత్ ॥ ౪౨ ॥ ధూతపాపాశివాచైవ పవిత్రాసుమతి
స్తథా। విద్యుదంభామహీచాన్యాసర్వపాపహరాస్త్విమాః ॥ ౪౩॥ అన్యాస్సహస్రశస్తత్ర క్షుద్ర
నద్యస్తథాచలాః। కుశద్వీపేకుశస్తంబసంజ్ఞయాతస్యతత్స్మృతమ్॥ ౪౪॥ తత్ప్రమాణేనసద్వీపో
ఘృతోదేనసమావృతః। ఘృతోదశ్చసముద్రోవైక్రౌంచద్వీపేనసంవృతః॥ ౪౫॥ క్రౌంచద్వీపోమహా
భాగశ్రూయతాంచాపరోమహాన్। కుశద్వీపస్యవిస్తారాద్ద్విగుణోయస్యవిస్తరః॥ ౪౬॥ క్రౌంచ
ద్వీపేద్యుతిమతఃపుత్రాస్సప్తమహాత్మనః।తన్నామానిచవర్షాణితేషాంచక్రేమహీపతిః॥ ౪౭॥ కుశ
లోమనుగశ్చోష్ణస్పివరోథాంధకారకః। మునిశ్చదుందుభిశ్చైవ సప్తైతేతత్సుతామునే ॥ ౪౮॥
తత్రాపిదేవగంధర్వసేవితాస్సుమనోరమాః। వర్షాచలామహాబుద్ధేతేషాంనామానిమేశృణు॥ ౪౯॥
క్రౌంచశ్చవామనశ్చైవతృతీయశ్చాంధకారకః।చతుర్థోరత్నశైలశ్చస్వాహినీహయసన్నిభః॥౫౦॥
దివావృత్పంచమశ్చైవ తథాన్యఃపుండరీకవాన్। దుందుభిశ్చమహాశైలో ద్విగుణాస్తేపరస్పరమ్॥

౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥ ఉద్భిదఇతి॥తేషాంనామాన్యేవనామానియస్యతన్నామా-వర్షపద్ధతిః-వర్షాణాంపఙ్క్తిః॥ ౩౬॥
౩౭॥౩౮॥౩౯॥ యథేతి॥ స్వాధికారక్షయాయసత్త్వశుద్ధ్యాలక్షణాత్మజ్ఞానేనకర్మాధికారనివృత్త్యర్థం- అధికారం
అధిక్రియతేననేత్యధికారఃఅహంకారఃతంఉగ్రంరాగద్వేషాదిహేతుంక్షపయంతి - ఏతచ్చప్లక్షాదిషుపంచస్వపిద్ర
ష్టవ్యం-ధర్మఃపంచస్వితిపంచానాంసాధర్మ్యస్యోక్తత్వాత్॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥ క్రౌంచ
శ్చేతి॥ప్రథమశైలఃక్రౌంచఃతేనైవద్వీపోపిక్రౌంచః ॥ ౫౦॥ దివావృదితి॥ సప్తమోమహాశైలః - పంచమశ్చేత్యత్రఇతి
పాఠేమహాశైలఇతిదుందుభేర్విశేషణం - పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాత్పరస్పరముత్తరోత్తరంతేద్వీపాద్విగుణాః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

న్యానం తథా తావన్మానాస్తే శైలా ఇత్యర్థః - అస్యాయమర్థః- లక్షసంఖ్యామితే జంబూద్వీపే స్థితాః శైలాః ద్విసహస్రవిస్తారా ఉభయతోఽబ్ధిస్పృశః- ద్విలక్షాదిమితే ప్లక్షద్వీపాదౌ తు చతుస్సహస్రాదివిస్తారా అభితోఽబ్ధిస్పృశ ఇతి॥౫౧॥౫౨॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥౫౬॥ క్రౌంచద్వీప ఇతి॥ దధ్నో మండస్సారః స ఏవోదకం యస్య తేన॥౫౭॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥౬౧॥ ౬౨॥ శాక ఇతి॥ ఖరమృదుస్పర్శోభయపార్శ్వపర్ణో వృక్షవిశేషః శాకః॥ ౬౩॥౬౪॥౬౫॥౬౬॥ తాః పిబంతీతి॥ స్వర్గప్రదకర్మక్షయే తచ్ఛేషాద్భువమభ్యేత్య జలదాదివర్షేషు యే స్థితా జాతాః తాః జనపదా జనాః - తే- తా నదీః పిబంతి॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥

ద్వీపాద్ద్వీపేషు యే శైలా యథా ద్వీపేషు తే తథా ॥ ౫౧॥ వర్షేష్వేతేషు రమ్యేషు వర్షశైలవరేషు చ। నివసంతి నిరాతంకాస్సహ దేవగణైః ప్రజాః॥౫౨॥ పుష్కరాః పుష్కలా ధన్యాస్తిష్యాఖ్యాశ్చ మహామునే। బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రాశ్చానుక్రమోదితాః॥ ౫౩॥ తే తత్ర నద్యో మైత్రేయ యాః పిబంతి శృణుష్వ తాః। సప్త ప్రధానాశ్శతశస్తథాన్యాః క్షుద్రనిమ్నగాః॥ ౫౪॥ గౌరీ కుముద్వతీ చైవ సంధ్యా రాత్రిర్మనోజవా। ఖ్యాతిశ్చ పుండరీకా చ సప్తైతా వర్షనిమ్నగాః॥ ౫౫॥ తత్రాపి వర్ణైర్భగవాన్ పుష్కరాద్యైర్జనార్దనః। యాగై రుద్రస్వరూపస్థ ఇజ్యతే యజ్ఞసన్నిధౌ॥౫౬॥ క్రౌంచద్వీపస్సముద్రేణ దధిమండోదకేన తు। ఆవృతస్సర్వతః క్రౌంచద్వీపతుల్యేన మానతః॥ ౫౭॥ దధిమండోదకశ్చాపి శాకద్వీపేన సంవృతః। క్రౌంచద్వీపస్య విస్తారాద్ద్విగుణేన మహామునే ॥ ౫౮॥ శాకద్వీపేశ్వరస్యాపి భవ్యస్య సుమహాత్మనః। సప్తైవ తనయాస్తేషాం దదౌ వర్షాణి సప్త సః॥ ౫౯॥ జలదశ్చ కుమారశ్చ సుకుమారో మరీచకః। కుసుమోదస్సుమోదశ్చ సప్తమశ్చ మహాద్రుమః॥౬౦॥ తత్సంజ్ఞాన్యేవ తత్రాపి సప్త వర్షాణ్యనుక్రమాత్। తత్రాపి పర్వతాస్సప్త వర్షవిచ్ఛేదకారిణః॥ ౬౧॥ పూర్వస్తత్రోదయగిరిర్జలధారస్తథాపరః। తథా రైవతకశ్శ్యామస్తథైవాంభోగిరిర్ద్విజ॥ ఆంబికేయస్తథా రమ్యః కేసరీ పర్వతోత్తమః॥ ౬౨॥ శాకస్తత్ర మహావృక్షస్సిద్ధగంధర్వసేవితః। యత్పత్రవాతసంస్పర్శాదాహ్లాదో జాయతే పరమ్ ॥ ౬౩॥ తత్ర పుణ్యా జనపదాశ్చాతుర్వర్ణ్యసమన్వితాః। నద్యశ్చాత్ర మహాపుణ్యాస్సర్వపాపభయాపహాః॥ ౬౪॥ సుకుమారీ కుమారీ చ నలినీ వేణుకీ తథా। ఇక్షుశ్చ ధేనుకా చైవ గభస్తిస్సప్తమీ తథా॥ ౬౫॥ అన్యాస్త్వయుతశస్తత్ర క్షుద్రనద్యో మహామునే। మహీధరాస్తథా సంతి శతశోఽథ సహస్రశః ॥ ౬౬॥ తాః పిబంతి ముదా యుక్తా జలదాదిషు యే స్థితాః। వర్షేషు తే జనపదాస్స్వర్గాదభ్యేత్య మేదినీమ్॥౬౭॥ ధర్మహానిర్న తేష్వస్తి న సంఘర్షః పరస్పరమ్। మర్యాదావ్యుత్క్రమో వాపి తేషు దేశేషు సప్తసు ॥ ౬౮॥ వంగాశ్చ మాగధాశ్చైవ మానసా మందగాస్తథా। వంగా బ్రాహ్మణభూయిష్ఠా మాగధాః క్షత్రియాస్తు తే ॥ వైశ్యాస్తు మానసాస్తేషాం శూద్రాస్తేషాం తు మందగాః॥౬౯॥ శాకద్వీపే తు తైర్విష్ణుస్సూర్యరూపధరో మునే। యథోక్తైరిజ్యతే సమ్యక్కర్మభిర్నియతాత్మభిః॥ ౭౦॥ శాకద్వీపస్తు మైత్రేయ క్షీరోదేన సమావృతః। శాకద్వీపప్రమాణేన వలయేనేవ వేష్టితః॥ ౭౧॥

తేషు ద్వీపేషు యే శైలాస్తేఽపి యథా ద్వీపాస్తథా ఉత్తరోత్తరం ద్విగుణా ఇత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ క్రౌంచద్వీప ఇతి॥ దధ్నో మండస్సారః తదేవోదకం యస్మిన్ తేన॥౫౭॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥౬౧॥౬౨॥ శాక ఇతి॥ శాకో నామ వృక్షవిశేషః- యస్య పత్రాణ్యంతః ఖరస్పర్శాని బహిర్మృదుస్పర్శాని॥ శ్లో॥ అంతః ఖరా బహిస్స్నిగ్ధాగ్రా యశ్శాకదళోపమా ఇతి వసిష్ఠోక్తేః॥౬౩॥౬౪॥౬౫॥౬౬॥ తా ఇతి॥ స్వర్గాదభ్యేత్యేతి స్వర్గభోగానంతరం పుణ్యాశేషేణ మేదినీమభ్యేత్య యే జలదాదిషు వర్షేషు స్థితా జాతాః తాః జనపదా జనాస్తే తా నదీః పిబంతీత్యన్వయః॥ ౬౭॥ ధర్మహానిరితి॥ సంఘర్షః కలహః ॥ ౬౮॥ వంగా ఇతి॥ బ్రాహ్మణభూయిష్ఠాః పూర్వోక్తేషు బ్రాహ్మణేష్వగ్ర్యాః శ్రేష్ఠాః ॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ ౭౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స్థాలీస్థమితి॥ యథాపరిమితంజలంక్వాథేఉద్రిచ్యతే - తదేవశైత్యేహ్రాసతిసమీభవతి॥ ౮౫॥ అన్యూనానతిరిక్తాఇతి॥ తథాశుక్లేకృష్ణేవాచంద్రస్యోదయేఅపాంసపాదైకవింశతిహస్తమితావృద్ధిః- అస్తమయేతావానేవహ్రాసః॥ ౯౦॥ ౯౧॥ భోజనమితి॥ షడ్రసంభక్ష్యభోజ్యలేహ్యచోష్యపేయఖాద్యాత్మనాషడ్విధంరస్యం- మధురామ్లలవణతిక్తకటుకషాయాఖ్యరసద్రవ్యంవా॥ ౯౨॥ స్వాదూదకస్యేః॥ లోకస్యజననివాసభూతస్యసప్తద్వీపాత్మకస్యసంస్థితిఃమర్యాదాభూతాస్వర్ణభూమిః- అలోకసంస్థితిరితిపదచ్ఛేదేలోకసంస్థానరహితాదర్పణాకారా- సాచలోకాన్మేరోరభితఃస్థితాత్ సప్తలక్షపంచకోటిమితాద్ద్విగుణాసచతుర్దశలక్షదశకోటికా॥ ౯౩॥ లోకాలోకఇతి॥ తతోలోకాలోకాద్రిః - ఏవంసంహత్యమేరోరేకతోలోకాలోకాంతంకోట్యోద్వాదశలక్షాణిసప్తషష్టిః - పంచాసత్సహస్రాణిచ- ఏతేనహ్యలోకపరిమాణంచ వ్యాఖ్యాతమితి భాగవతోక్త్యాకించిదూనసార్ధద్వాదశకోట్యాదికమలోకాఖ్యం॥ ౯౪॥

స్థాలీస్థమగ్నిసంయోగాదుద్రేకిసలిలంయథా।తథేందువృద్ధౌసలిలమంభోధౌమునిసత్తమ॥౮౯॥అన్యూనానతిరిక్తాశ్చవర్ధంత్యాపోహ్రసంతిచ।ఉదయాస్తమయేష్విందోఃపక్షయోశ్శుక్లకృష్ణయోః॥౯౦॥దశోత్తరాణిపంచైవహ్యంగుళానాంశతానివై।అపాంవృద్ధిక్షయౌదృష్టౌసాముద్రీణాంమహామునే॥ ౯౧॥ భోజనంపుష్కరద్వీపేతత్రస్వయముపస్థితమ్ । షడ్రసంభుజతేవిప్రప్రజాస్సర్వాస్సదైవహి ॥ ౯౨॥ స్వాదూదకస్యపరతోదృశ్యతేలోకసంస్థితిః।ద్విగుణాకాంచనీభూమిస్సర్వజంతువివర్జితా॥౯౩॥లోకాలోకస్తతశ్శైలోయోజనాయుతవిస్తృతః। ఉచ్ఛ్రాయేణాపితావంతిసహస్రాణ్యచలోహిసః॥ ౯౪॥

స్థాలీస్థమితి॥యథాస్థాలీస్థంప్రస్థాదిపరిమితమేవసలిలంతీవ్రాగ్నిసంయోగాదుద్రేకివిరళావయవంసదుద్రేకయుక్తంభవతిఅగ్నిసంయోగోపరమేచయథాపూర్వంతిష్ఠతి-తథేందువృద్ధౌపౌర్ణమాస్యామంభోరాశిసలిలమత్యంతముద్రిచ్యతే-అమావాస్యాయాంచయథాపూర్వంతిష్ఠతి॥౮౯॥అన్యూనానతిరిక్తాఇతి॥తథాశుక్లకృష్ణయోఃపక్షయోః- ప్రత్యహమింద్రోరుదయేష్వనతిరిక్తాఏవఆపఃకించిత్కించిద్వర్ధంతే-ఇందోరస్తమయేషుచాన్యూనాఏవకించిత్కించిద్ధ్రసంతీత్యర్థః॥౯౦॥పరంవృద్ధిహ్రాసయోఃప్రమాణమాహ॥దశేతి॥ సార్ధద్విచత్వారింశద్వితస్తిపరిమితౌసాముద్రీణామపాంవృద్ధిక్షయౌశాస్త్రతోదృష్టౌ-యద్వాతత్తీరస్థైరన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంశాస్త్రతోదృష్టౌ॥౯౧॥భోజనమితి॥భుజ్యతఇతిభోజనం- భక్ష్యభోజ్యాదచతుర్విధమన్నం-పాకాదికంవినాస్వయమేవోపస్థితంభుంజతేరసాఃస్వాద్వామ్లలవణతిక్తోష్ణకషాయాఇతిప్రసిద్ధాష్షడ్రసాయస్మింతత్॥ ౯౨॥ స్వాదూదకస్యేతి॥అలోకసంస్థితిరితిచ్ఛేదః - నవిద్యతేలోకస్యజననివాసభూతస్యసంస్థితిర్యస్యాంసా- అతఏవసర్వైర్జంతుభిర్వివర్జితా- ససాగరసప్తద్వీపవత్యాఃపూర్వోక్తాయాభూమేర్ద్విగుణా - శుద్ధోదకసముద్రాత్పరతఃకాంచనీభూమిర్యోగిభిర్దృశ్యతే॥ ౯౩॥ లోకాలోకఇతి॥ తావంతిఅయుతవ్యవహారకారకాణిసహస్రాణియోజనాయుతమేవోచ్ఛ్రితఇత్యర్థః - యద్వాతావంతి అయుతసంఖ్యాకాని-సహస్రాణీత్యర్థః- యస్మాత్సూర్యాదీనాంధ్రువాపవర్గాణాంజ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోర్వాచీనాంస్త్రీన్ లోకానావితన్వానాకదాచిత్పరాచీనాభవితుముత్సహంతేతావదున్నహనాయామ ఇతిశుకోక్తేః - అత్రాయంగణనాక్రమః - పూర్వోక్తద్వీపాబ్ధిద్వైగుణ్యక్రమేణమేరోస్సర్వతస్సప్తలక్షాధిక పంచకోటిప్రమాణాసాబ్ధిసప్తద్వీపవతీభూమిః- తతోద్విగుణాచతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటిప్రమాణాకాంచనీభూమిర్మేరోరేకతః- ఉభయతస్సప్తావింశతిలక్షాధికవింశతికోటిప్రమాణా- తదేవంసాబ్ధిద్వీపభూమ్యాసహకాంచనీభూమిః-పంచత్రింశల్లక్షోత్తరపంచవింశతికోటిప్రమాణాసంపద్యతే-తతోలోకాలోకశైలోయుతయోజనవిస్తారస్సర్వతోవలయాకృతిః॥౯౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౭౨॥ పుష్కర ఇతి॥ ధాతకీషండ ఇతి చ తస్యైవ రాజ్ఞో నామ॥ ౭౪॥ ఏకశ్చేతి॥ పుష్కరే మానసోత్తరాద్రిః వలయాకారతోఽప్యత్ర ఇలావృతాదిషు వర్షాద్రయస్తిర్యగ్రేఖాకారా అభితోఽబ్ధిస్పృశో వర్షవిచ్ఛేదిన ఇతి గమ్యతే॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ మహావీతమితి॥ అంతతః మానసాద్రేరంత ఇత్యర్థః - ధాతకీసంజ్ఞమంతత ఇతి చ పాఠః॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ న్యగ్రోధ ఇతి॥ అస్య న్యగ్రోధస్య పుష్కర ఇతి నామ - తేన ద్వీపోఽపి పుష్కర ఇతి స్మర్యతే॥ శ్లో॥ న్యగ్రోధః పుష్కరద్వీపే పుష్కరస్తేన స స్మృత ఇతి మాత్స్యోక్తేః - పుష్కరః పుష్కల ఇత్యర్థః॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ఏవమితి॥ ద్వీపస్త్వేవ సముద్రశ్చ జంబూద్వీపక్షారోదౌ సమానౌ - తద్ద్విగుణౌ ప్లక్షద్వీపేక్షురసోదౌ - ఏవమనంతరద్వీపాబ్ధ్యోః పూర్వపూర్వద్వైగుణ్యమన్యోన్యసామ్యం చోహ్యం॥ ౮౭॥ పయాంసీతి॥ పయాంసి సమాని అవృద్ధిశోషాణి - చంద్రస్య తు వృద్ధౌ పూర్ణిమాయాముదయే చ తేషాముత్క్షోభమాత్రం - న తు వృద్ధిః - ఏవం చంద్రహ్రాసే తావతః క్షుభితస్య హ్రాసః - న తన్మూలాంబుక్షయః॥ ౮౮॥

క్షీరాబ్ధిస్సర్వతో బ్రహ్మన్ పుష్కరాఖ్యేన వేష్టితః। ద్వీపేన శాకద్వీపాత్తు ద్విగుణేన సమంతతః॥ ౭౨॥ పుష్కరే సవనస్యాపి మహావీతోఽభవత్సుతః। ధాతకిశ్చ తయోస్తత్ర ద్వే వర్షే నామచిహ్నితే॥ మహావీతం తథైవాన్యద్ధాతకీషండసంజ్ఞితమ్॥ ౭౩॥ ఏకశ్చాత్ర మహాభాగ ప్రఖ్యాతో వర్షపర్వతః। మానసోత్తరసంజ్ఞో వై మధ్యతో వలయాకృతిః॥ ౭౪॥ యోజనానాం సహస్రాణి ఊర్ధ్వం పంచాశదుచ్ఛ్రితః। తావదేవ చ విస్తీర్ణస్సర్వతః పరిమండలః॥ ౭౫॥ పుష్కరద్వీపవలయం మధ్యేన విభజన్నివ। స్థితోఽసౌ తేన విచ్ఛిన్నం జాతం తద్వర్షయోర్ద్వయమ్॥ ౭౬॥ వలయాకారమేకైకం తయోర్వర్షం తథా గిరిః॥ ౭౭॥ దశవర్షసహస్రాణి తత్ర జీవంతి మానవాః। నిరామయా విశోకాశ్చ రాగద్వేషవివర్జితాః॥ ౭౮॥ అధమోత్తమౌ న తేష్వాస్తాం న వధ్యవధకౌ ద్విజ। నేర్ష్యాసూయాభయం రోషో దోషో లోభాదికో న చ॥ ౭౯॥ మహావీతం బహిర్వర్షం ధాతకీసంజ్ఞికం తతః। మానసోత్తరశైలస్య దేవదైత్యాదిసేవితమ్॥ ౮౦॥ సత్యానృతే న తత్రాస్తాం ద్వీపే పుష్కరసంజ్ఞితే। న తత్ర నద్యశ్శైలా వా ద్వీపే వర్షద్వయాన్వితే॥ ౭౧॥ తుల్యవేషాస్తు మనుజా దేవైస్తత్రైకరూపిణః॥ ౮౨॥ వర్ణాశ్రమాచారహీనం ధర్మాచరణవర్జితమ్। త్రయీవార్తాదండనీతిశుశ్రూషారహితం చ తత్॥ ౮౩॥ వర్షద్వయం తు మైత్రేయ భౌమస్వర్గోఽయముత్తమః। సర్వర్తుసుఖదః కాలో జరారోగాదివర్జితః॥ పుష్కరే ధాతకీషండే మహావీతే చ వై మునే॥ ౮౪॥ న్యగ్రోధః పుష్కరద్వీపే బ్రహ్మణస్థానముత్తమమ్। తస్మిన్నివసతి బ్రహ్మా పూజ్యమానస్సురాసురైః॥ ౮౫॥ స్వాదూదకేనోదధినా పుష్కరః పరివేష్టితః। సమేన పుష్కరస్యైవ విస్తారాన్మండలాకృతేః॥ ౮౬॥ ఏవం ద్వీపాస్సముద్రైస్తు సప్త సప్తభిరావృతాః। ద్వీపశ్చైవ సముద్రశ్చ సమానౌ ద్విగుణౌ పరౌ॥ ౮౭॥ పయాంసి సర్వదా సర్వసముద్రేషు సమాని వై। న్యూనాతిరిక్తతా తేషాం కదాచిన్నైవ జాయతే॥ ౮౮॥

౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ మహావీతమితి॥ తతః మానసోత్తరాద్రేః అంత ఇత్యర్థః॥ ౮౦॥ ౮౧॥ తుల్యవేషా ఇతి॥ తుల్యవేశా ఇతి పాఠే వేశో భోగస్తుల్యసుఖా ఇత్యర్థః॥ ౮౨॥ వర్ణాశ్రమాచారహీనమితి॥ నిత్యనైమిత్తికై రావశ్యకైర్వర్ణాశ్రమాచారైర్హీనం - ధర్మాచరణం కామ్యధర్మానుష్ఠానం తేన చ వర్జితం॥ ౮౩॥ ౮౪॥ న్యగ్రోధ ఇతి॥ న్యక్ తిర్యక్ సమంతతః భూమిం రుణద్ధీతి న్యగ్రోధః పుష్కరసంజ్ఞః॥ శ్రు॥ బృహత్పుష్కరమేవ - స ప్రజాపతిః శోకః పుష్కరపర్ణే సమభవదితి శ్రుతేః॥ శ్లో॥ న్యగ్రోధః పుష్కరద్వీపే పుష్కరస్తేన స స్మృత - ఇతి మాత్స్యోక్తేః - యస్మిన్ బృహత్పుష్కరం జ్వలనశిఖామలకనకపత్రాయుతాయుతం భగవతః కమలాసనస్యాధ్యాసనం పరికల్పితమితి శుకోక్తేః॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ఏవమితి॥ ద్వీపశ్చేతి॥ జంబూద్వీపశ్చ లవణసముద్రశ్చ సమానౌ - లక్షయోజనవిస్తారౌ - తతః పరౌ తు ద్వీపసముద్రావుత్తరోత్తరం ద్విగుణావిత్యర్థః॥ ౮౭॥ ౮౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

విస్తారఇతి॥ సప్తతిసహస్రోచ్ఛ్రాయత్వం సప్తభూమికప్రాసాదన్యాయేన ॥ ౧ ॥ దశసాహస్రమితి॥ దశసహస్రేచభూమితద్వివరమాన విభాగశ్శివరహస్యోక్తః ॥ శ్లో ॥ తదంతరపుటాస్సప్త నాగాసుర సమాశ్రయాః। యోజనానాంచాయుతాని సప్తతత్త్వార్థచింతకైః ॥ సహస్రయోజనాస్త్వేషాం దశాన్యంతరసీమయః । ప్రత్యేకశోంతరాణ్యేషాం సహస్రాణి నవాధ్వనామితి ॥ అధ్వనాం యోజనానామిత్యర్థః - అత్రవిశేషోవాయూక్తః॥ శ్లో ॥ పృథివ్యాముదకంసాచ పృథ్వ్యపాముపరిస్థితా । ఆకాశంచాపరమధః పునర్భూమిః పునర్జలమితి॥ మహాఖ్యంమహాతలం ॥ ౨॥ శుక్లేతి॥ తచ్చవాలుకామయం ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫॥ ఆహ్లాదకారిణఇతి॥ నాగాభరణేతి ఆభ్రియతఇత్యాభరణంనాగైర్భ్రియమాణాసుభూషాసు - యద్వా - భూషాశ్చూడాద్యలంకారాఃనిత్యాఃఫణామణిప్రభృతయోవా - నాగాహరణభూషాస్వితిచపాఠః॥ ౬॥ దైత్యదానవకన్యాభిరితి॥ విముక్తస్యవిషయరాగవిముక్తస్య॥ ౭॥ దివేతి॥ రశ్మిప్రవేశవచనాత్ ద్వారసద్భావోనుమేయః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ పాతాళానామితి॥ తస్యమూలదేశేత్రింశద్యోజనసాహస్రాంతర ఆస్తేయావైకలాభగవతస్తామసీ సమాఖ్యాతానంతఇతి ॥ భాగవతోక్తిః- తామసీ-సంహారహేతుభూతతమోధిష్ఠాత్రీఅతఏవాస్యవదనాత్ కాలాగ్నిరుద్రనిష్క్రమణముత్తరత్రోచ్యతే॥ ౧౩॥

శ్రీపరాశరః॥ విస్తారఏషకథితఃపృథివ్యాభవతోమయా । సప్తతిస్తుసహస్రాణి ద్విజోచ్ఛ్రాయోపి కథ్యతే ॥ ౧॥ దశసాహస్రమేకైకం పాతాళం మునిసత్తమ । అతలం వితలంచైవ నితలంచగభస్తిమత్॥ మహాఖ్యంసుతలంచాగ్ర్యం పాతాళం చాపిసప్తమమ్ ॥ ౨ ॥ శుక్లకృష్ణారుణాఃపీతాశ్శర్కరాశ్శైలకాంచనాః । భూమయోయత్రమైత్రేయ వరప్రాసాదశోభితాః ॥ ౩ ॥ తేషుదానవదైతేయజాతయశ్శతసంఘశః। నివసంతిమహానాగజాతయశ్చమహామునే ॥ ౪॥ స్వర్లోకాదపిరమ్యాణి పాతాళానీతినారదః । ప్రాహస్వర్గసదాంమధ్యే పాతాళాభ్యాగతోదివి ॥ ౫ ॥ ఆహ్లాదకారిణశ్శుభ్రామణయోయత్రసుప్రభాః । నాగాభరణభూషాసు పాతాళంకేనతత్సమమ్ ॥ ౬ ॥ దైత్యదానవకన్యాభిరితశ్చేతశ్చశోభితే । పాతాళేకస్యనప్రీతి ర్విముక్తస్యాపి జాయతే ॥ ౭ ॥ దివార్కరశ్మయోయత్రప్రభాంతన్వంతినాతపమ్ । శశిరశ్మిర్నశీతాయనిశిద్యోతాయకేవలమ్ ॥ ౮॥ భక్ష్యభోజ్యమహాపానముదితైరతిభోగిభిః। యత్రనజ్ఞాయతేకాలోగతోపిదనుజాదిభిః॥ ౯॥ వనానినద్యోరమ్యాణిసరాంసికమలాకరాః।పుంస్కోకిలాభిలాపాశ్చమనోజ్ఞాన్యంబరాణిచ॥౧౦॥భూషణాన్యతిశుభ్రాణిగంధాఢ్యంచానులేపనమ్।వీణావేణుమృదంగానాంస్వనాస్తూర్యాణిచద్విజ॥౧౧॥ఏతాన్యన్యానిచోదారభాగ్యభోగ్యానిదానవైః। దైత్యోరగైశ్చభుజ్యంతేపాతాళాంతరగోచరైః॥౧౨॥పాతాళానామధశ్చాస్తేవిష్ణోర్యాతామసీతనుః । శేషాఖ్యాతద్గుణాన్వక్తుం నశక్తాదైత్యదానవాః ॥ ౧౩॥

సప్తభూమికవిస్తారప్రాసాదవదధోభువః । సప్తపాతాళపంక్తిస్తు వర్ణ్యతేనంతమస్తకే ॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః ॥ ౧ ॥ దశసాహస్రమితి ॥ దశసాహస్రమితి ప్రత్యేకం సహస్రయోజనోచ్ఛ్రితా భూమిః - తతోనవసహస్రోచ్ఛ్రితమేకైకం పాతాళం - భూమివివరమిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ సహస్రయోజనాస్త్వేషాం దశాన్యంతరభూమయః । ప్రత్యేకశోంతరాణ్యేషాం సహస్రాణినవాధ్వనామితి శివరహస్యోక్తేః - మహాఖ్యంమహాతలం ॥ ౨॥ ౩ ॥ ౪ ॥ స్వర్లోకాదితి ॥ పాతాళేభ్యోదివమాగతస్సన్ స్వర్గసదాం దేవానాం మధ్యేప్రాహ ॥ ౫ ॥ ఆహ్లాదకారిణఇతి॥ శుభ్రాశ్శుద్ధామణయోనాగైరాహ్రియమాణాసుభూషాసు-యత్రపాతాళే- తత్పాతాళం- కేనసమం- నకేనాపిసమం - నిరుపమమిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ దైత్యదానవకన్యాభిరితి ॥ విముక్తస్య వీతరాగస్యాపి ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯॥ వనానీతి॥ పుంస్కోకిలానామభిలాపాఃకూజితానిచ॥ ౧౦॥ భూషణానీతి॥ తూర్యాణినృత్తగీతవాద్యాని॥ ౧౧॥ ఏతానీతి॥ ఉదారైర్భాగ్యైఃపుణ్యైఃభోగ్యాని - పాతాళానామంతరంమధ్యంగోచరోవిషయోయేషాంతైః॥ ౧౨॥ ౧౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

తఇతి॥ తత్రైవతమోగతోఽదౌచతామసభూతాతావాసభూతా - సగతోఽదాత్తమసఃపరస్తాత్పరితః ప్రతిదిశమండకటాహాదర్వాఙ్మహాపురుషనివాసభూతో వైకుంఠలోకః - తతఃకటాహఇతిజ్ఞేయః - భాగవతేహరివంశేచబ్రాహ్మణపుత్రానయనప్రస్తావేభగవత్ స్థానస్యతథోపవర్ణితత్వాత్ ॥ ౯౫॥ పంచాశదితి॥ ఏవంమేరోరేకతః కటాహాంతంపంచవింశతికోటికంభూవిస్తారార్ధమన్యతశ్చతథా-ఇత్థంసంహత్యపంచాశత్కోటిర్భూవిస్తారః-ఏవమూర్ధ్వాఽధఃకటాహావధిశ్చాండోచ్ఛ్రాయఃపంచాశత్కోటిః ॥ శ్లో॥ సూర్యాండగోళయోర్మధ్యే కోట్యస్స్యుఃపంచవింశతిరితిశుకోక్తైః-యద్వా- ఏకతఏవలోకమానాత్సార్ధత్రిలక్షోర్ధ్వార్ధద్వికోట్యాత్మకాద్ద్వైగుణ్యంకాంచనభూమేస్సప్తలక్షపంచకోట్యాత్మకంకృత్వా- శిష్టంసప్తదశకోట్యాదికంతమఃకటాహాదిమానత్వేనయోజ్యం- పురాణకారస్యహివైరాగ్యోత్పాదనేభగవన్మాహాత్మ్యజ్ఞాపనేచ తాత్పర్యాన్నలోకసంఖ్యాగణితేష్వత్యాదరః - అతోయథాకథంచిదపిపంచాశత్కోటివిస్తారత్వంభువోజ్ఞేయం- అన్యేతువిస్తారశబ్దంవ్యాసార్ధపరంకృత్వా- మేరోరభితఃపంచాశత్కోటిత్వంవర్ణయంతఃభూమేఃశతకోటివిస్తారత్వంప్రాహుః - తథాచవారాహే - భూమండలంతుశతకోటివిస్తారంసాండకటాహమితి- అయమేవపక్షఃస్కాందేశివరహస్యేవిస్తారేణోక్తఃశైవతంత్రాంతరేచ॥ శ్లో॥ కోటిద్వయంత్రిపంచాశల్లక్షాణిచతతఃపరం। పంచాశచ్చసహస్రాణిసప్తద్వీపాస్ససాగరాః॥ తతోహిరణ్మయీభూమిర్దశకోట్యోవరాననే। దేవానాంక్రీడనార్థాయలోకాలోకస్తతఃపరః॥ పర్వతోవలయాకారోయోజనాయుతవిస్తృతః। తస్మాద్బాహ్యంతమోఘోరందుష్ప్రేక్షంజీవవర్జితం॥ పంచత్రింశత్స్మృతాఃకోట్యో లక్షాణ్యేకోనవింశతిః। చత్వారింశత్సహస్రాణియోజనానాంవరాననే॥ సప్తసాగరమానస్తుగతోఽదస్తదనంతరం। కోటియోజనమానస్తుకటాహస్సంవ్యవస్థితఇతి॥ అస్మింస్తుపక్షే సూర్యాండగోళయోర్మధ్యేకోట్యస్స్యుః పంచవింశతిరితి భాగవతశ్లోకస్థసూర్యశబ్దస్తత్ప్రకాశ్యదేశపరోయోజ్యః॥శ్లో॥ రవిచంద్రమసోర్యావన్మయూఖైరవభాస్యతే। ససముద్రసరిచ్ఛైలాతావతీపృథివీస్మృతేతివక్ష్యమాణత్వాత్ ప్రకాశ్యపృథివీమానంపంచవింశతికోటికంతత్ప్రకాశకమేవసూర్యంకల్పయిత్వా-తతఃపరంయావదండకటాహంపంచవింశతిరిత్యేవార్థః - యద్వా- అండకటాహాంతః పంచాశత్కోటిఃపృథివీ-బహిశ్చావరణభూతాతావతీతి-ఏవంశతకోటిత్వంవరాహపురాణానుసారాద్యోజ్యం-యద్వా-శాస్త్రీయాంగుళసిద్ధైర్యోజనైఃపంచాశత్కోట్యఏవలౌకికాంగుళసిద్ధయోజనైశ్శతకోట్యస్స్యుః- యద్వా- కల్పభేదాదనయోఃపక్షయోఃఅవిరోధఃకల్ప్యః ॥ ౯౬॥ సేయమితి॥ ధాత్రీఓషధిద్వారాపోషకరీ- విధాత్రీకర్త్రీ- గుణాధికాపంచగుణత్వాత్ ॥ ౯౭॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. *************

తతస్తమస్సమావృత్యతంశైలంసర్వతస్స్థితమ్। తమశ్చాండకటాహేనసమంతాత్పరివేష్టితమ్॥ ౯౫॥
పంచాశత్కోటివిస్తారాసేయముర్వీమహామునే। సహైవాండకటాహేనసద్వీపాబ్ధిమహీధరా॥ ౯౬॥
సేయంధాత్రీవిధాత్రీచసర్వభూతగుణాధికా। ఆధారభూతాసర్వేషాంమైత్రేయజగతామితి॥ ౯౭॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. ************************

తతఇతి॥ తతస్తంశైలంసర్వతస్తమఆవృత్యతిష్ఠతి-తచ్చవింశతిసహస్రాధికపంచవింతిలక్షన్యూనపంచవింశతికోటిపరిమితం-ఏతేనహ్యాలోకపరిమాణంచవ్యాఖ్యాతమితిశుకోక్తైః॥ ౯౫॥పంచాశత్కోటివిస్తారేతి॥తదేవంపంచాశత్కోటియోజనవిస్తారాసేయముర్వీ-తతోండకటాహస్సర్వతస్సమవర్తులోంతఃపంచాశత్కోటివిస్తారః॥ శ్లో॥ అండమధ్యగతస్సూర్యోద్యావాభూమ్యోర్యదంతరం। సూర్యాండగోళయోర్మధ్యేకోట్యస్స్యుఃపంచవింశతిరితిశుకోక్తైః- క్వచిత్క్వచిత్పురాణేషువిరోధోయదిలక్ష్యతే। కల్పభేదాదిభిస్తత్ర వ్యవస్థా సద్భిరిష్యతే ॥ సహైవాండకటాహేనేతితన్మధ్యవర్తినేత్యర్థః॥ ౯౬॥ సేయమితి॥ ధాత్రీపాలయిత్రీ - విధాత్రీజనయిత్రీ - ఇత్యుక్తైః - పాలనాదిభిస్సర్వేభ్యోభూతేభ్యఆకాశాదిభ్యోగుణైరధికాశ్రేష్ఠేత్యర్థః ॥ ౯౭ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే - చతుర్థోఽధ్యాయః. ********************************

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఉక్తా పుణ్యభోగభూమిః - అథ పాపభోగభూమిరుచ్యతే ॥ తతశ్చేతి ॥ సలిలస్య తమోగతోదకస్యాధః ॥ ౧॥ రౌరవ ఇతి॥ రౌరవసూకరౌ రురువరాహకృతపీడాత్మకౌ - నిఖాతవద్యత్ర రుధ్యతే స రోధః - తాలద్రుమాత్పతనం తత్పర్ణకాండేన ఛేదనం చ యత్ర స తాళః - కరపత్రాదినా తీక్ష్ణశస్త్రైర్యత్ర చ్ఛేదనం స విశసనః ॥ శ్లో॥ ముక్తస్తతోఽన్యవహ్నిస్థశ్శేతే సంప్రాప్య నిర్వృతిమిత్యుక్తో మహాజ్వాలః - తైలకుంభేషు పాకః తప్తకుంభః - ఛిత్వా ఛిత్వా తప్తక్షారక్షేపణం లవణః - లోహితస్య రుధిరస్య శోషణం యత్ర స విలోహితః ॥ ౨॥ రుధిరాంభ ఇతి॥ తప్తరుధిరమయోదకో హ్రదో రుధిరాంభః - రుధిరమయీ దుస్తరా నదీ వైతరణీ - యత్ర క్రిమిషు శయ్యతే స క్రిమిశః - యత్ర క్రిమయో భుజ్యంతే స క్రిమిభోజనః - కాష్ఠాయసశంకుని రంతరే యత్ర సంచార్యతే స కృష్ణః - అతిశీతాత్మా దారుణః ॥ ౩॥ తథేతి॥ సందంశైః యత్ర జిహ్వోత్పాటనం స సందంశః - యథోక్తం॥ శ్లో॥ ఉత్పాట్యంతే తథా జిహ్వాస్సందంశైర్భృశదారుణైః। ఆక్రోశకానాం దుష్టానాం సదైవాబద్ధభాషిణాం॥ శస్త్రధారాస్తథైవైతా మృణాళప్రస్తరం నరః। మన్యతే నారకైశ్శస్త్రైర్విద్ధో ద్విజసత్తమ॥ హిమఖండచయచ్ఛన్నో నివాతం మన్యతే నరః। విముక్తో నారకాచ్ఛీతాదప్రకాశం తమస్తమః॥ క్రిమికీటజలూకాదితీక్ష్ణదంష్ట్రైర్గవిక్షతాః॥ భ్రామ్యంతే చాంధతామిస్రే వృథామాంసాశినో హి యే॥ కాలసూత్రేణ భిద్యంతే చక్రారూఢాస్తు మానవాః। పాదాంగుళిస్థేన సదా హ్యాపాదతలమస్తకం॥ ఏకీభూతశరీరశ్చావివేచ్యోఽతిచిరేణ చేతి ॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ కూటసాక్షీతి॥ సాక్ష్యం జానన్నప్యవదన్నన్యథా వా వదన్ యః స కూటసాక్షీ - తథా యో ధర్మాధికృతస్సన్ అసమ్యక్ అన్యథార్థం వదతి - సాక్షివాదాదన్యత్ నర్మాదివ్యతిరిక్తమనృతం॥ ౭॥ భ్రూణహేతి॥ భ్రూణో గర్భః - సూత్రప్రవచనాధ్యాయీ వా - యథాహ బోధాయనః - ఉపనీతమాత్రో వ్రతచారీ - వేదానాం కించిదధీత్య బ్రాహ్మణః - ఏకాం శాఖామధీత్య శ్రోత్రియః - అంగాధ్యాయ్యనూచానః - కల్పాధ్యాయీ ఋషికల్పః - సూత్రప్రవచనాధ్యాయీ భ్రూణః - చతుర్వేదో ఋషిః - అత ఊర్ధ్వం దేవ ఇతి ॥ ౮ ॥ సురాప ఇతి॥ సువర్ణస్య విప్రసంబంధినో హేమమాత్రస్య షోడశమాషమానస్య వా హేమ్నః - సంసర్గం అబ్దం సహశయ్యాసనాదినా - సకృద్యాజనాదినా వా॥ శ్లో॥ సంవత్సరేణ పతతి పతితేన సమాచరన్। యాజనాధ్యాపనాధ్యయనాత్సద్యః పతతి తత్సమ ఇతి స్మృతేః॥ ౯॥

శ్రీపరాశరః॥ తతశ్చ నరకా విప్ర భువోఽధస్సలిలస్య చ। పాపినో యేషు పచ్యంతే తాన్ శృణుష్వ మహామునే॥ ౧॥ రౌరవస్సూకరో రోధస్తాలో విశసనస్తథా। మహాజ్వాలస్తప్తకుంభో లవణోఽథ విలోహితః॥ ౨॥ రుధిరాంభో వైతరణిః క్రిమిశః క్రిమిభోజనః। అసిపత్రవనం కృష్ణో లాలాభక్షశ్చ దారుణః॥ ౩॥ తథా పూయవహః పాపో వహ్నిజ్వాలో హ్యధశ్శిరాః। సందంశః కృష్ణసూత్రశ్చ తమశ్చావీచిరేవ చ॥ ౪॥ శ్వభోజనశ్చాప్రతిష్ఠో హ్యవీచిశ్చ తథాపరః। ఇత్యేవమాదయశ్చాన్యే నరకా భృశదారుణాః॥ ౫॥ యమస్య విషయే ఘోరాశ్శస్త్రాగ్నిభయదాయినః। పతంతి యేషు పురుషాః పాపకర్మరతాస్తు యే॥ ౬॥ కూటసాక్షీ తథాసమ్యక్పక్షపాతేన యో వదేత్। యశ్చాన్యదనృతం వక్తి స నరో యాతి రౌరవమ్॥ ౭॥ భ్రూణహా పురహంతా చ గోఘ్నశ్చ మునిసత్తమ। యాంతి తే నరకం రోధం యశ్చోచ్ఛ్వాసనిరోధకః॥ ౮॥ సురాపో బ్రహ్మహా హర్తా సువర్ణస్య చ సూకరమ్। ప్రయాంతి నరకం యశ్చ తైస్సంసర్గముపైతి వై ॥ ౯॥

భారతే కృతపుణ్యానాముక్తా భోగప్రదా భువః। తత్రైవ కృతపాపానాం యాతనా భూరథోచ్యతే ॥ శ్రీధరీయో ఽయం శ్లోకః॥ తతశ్చేతి ॥ సలిలస్య చేతి తమోగతోదకస్యాధః - బ్రహ్మాండగర్భోదకాదూర్ధ్వమేవ - దిశి దక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాచ్చాండజలాశయస్యేతి శుకోక్తేః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ కూటసాక్షీతి॥ జానన్నప్యన్యథా వదన్ కూటసాక్షీ - యశ్చ ధర్మాధికృతస్సన్ అసమ్యక్ అన్యాయం వదేత్ - యశ్చాన్యదనృతం వక్తి ॥ ౭॥ భ్రూణహేతి॥ భ్రూణహా గర్భహంతా - పురహంతా పురవిలుంపకః॥ ౮॥ సురాప ఇతి॥ తైస్సంసర్గమితి॥ శ్లో॥ సంవత్సరేణ సంసర్గం పతితేన సమాచరన్। యాజనాధ్యాపనాద్యానాత్సద్యః పతతి తత్సమ ఇతి స్మృతిప్రసిద్ధం సంసర్గం॥ ౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యఇతి॥ స్వస్తికంఫణాస్థరేఖాచిహ్నవిశేషః ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ కల్పాంతఇతి॥ సంకర్షణాత్మకఃసంకర్షణాధిష్ఠితః॥౧౯॥౨౦॥తస్యేతి॥వీర్యముత్సాహః- ప్రభావశ్శక్తిః- స్వరూపంతత్త్వం-రూపమాకారః॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥ ౨౪॥యస్యేతి॥ గాళితంఇతిపాఠేవస్త్రశోధితం- లంభితంహరిచందనమితిపాఠేలంభితంసమాలంభనీకృతంఅంగరాగీకృతమిత్యర్థః-దిక్ క్షోదవాసతాందిశాంక్షోదవాసతాంఅధివాసనచూర్ణత్వం- దిక్షూదవాసతామితిపాఠేజలాధివాసనచూర్ణత్వమితి॥ ౨౫॥ యమితి॥నిమిత్తైర్గ్రహచారోత్పాదశకునాదౌశుభాశుభసూచకైపఠితం- నిమిత్తపఠితమితిచపాఠః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- పంచమోధ్యాయః. *****

యోనంతఃపఠ్యతేసిద్ధైర్దేవదేవర్షిపూజితః।యస్సహస్రశిరావ్యక్తస్వస్తికామలభూషణః॥ ౧౪॥ ఫణామణిసహస్రేణయస్సవిద్యోతయన్దిశః। సర్వాన్కరోతినిర్వీర్యాన్హితాయజగతోసురాన్॥ ౧౫॥ మదాఘూర్ణితనేత్రోసౌయస్సదైవైకకుండలః। కిరీటస్రగ్ధరోభాతిసాగ్నిశ్శ్వేతఇవాచలః ॥ ౧౬॥ నీలవాసామదోద్రిక్తశ్శ్వేతహారోపశోభితః। సాభ్రగంగాప్రపాతోసౌకైలాసాద్రిరివోన్నతః॥ ౧౭॥ లాంగలాసక్తహస్తాగ్రోబిభ్రన్ముసలముత్తమమ్। ఉపాస్యతేస్వయంకాంత్యాయోవారుణ్యాచమూర్తయా ॥ ౧౮॥ కల్పాంతేయస్యవక్త్రేభ్యోవిషానలశిఖోజ్జ్వలః। సంకర్షణాత్మకోరుద్రోనిష్క్రమ్యాత్తిజగత్త్రయమ్॥ ౧౯॥ సబిభ్రచ్ఛేఖరీభూతమశేషంక్షితిమండలమ్। ఆస్తేపాతాళమూలస్థశ్శేషోశేషసురార్చితః॥ ౨౦॥ తస్యవీర్యంప్రభావశ్చస్వరూపంరూపమేవచ। నహివర్ణయితుంశక్యంజ్ఞాతుంనాత్రిదశైరపి ॥ ౨౧॥ యస్యైషాసకలాపృథ్వీఫణామణిశిఖారుణా। ఆస్తేకుసుమమాలేవకస్తద్వీర్యంవదిష్యతి॥ ౨౨॥ యదావిజృంభతేనంతోమదాఘూర్ణితలోచనః।తదాచలతిభూరేషాసాద్రితోయాసకాననా॥ ౨౩॥ గంధర్వాప్సరసస్సిద్ధాఃకిన్నరోరగచారణాః। నాంతంగుణానాంగచ్ఛంతితేనానంతోయమవ్యయః॥ ౨౪॥ యస్యనాగవధూహస్తైర్లేపితంహరిచందనమ్। ముహుశ్శ్వాసానిలాపాస్తంయాతిదిక్ క్షోదవాసతామ్॥ ౨౫॥ యమారాధ్యపురాణర్షిర్గర్గోజ్యోతీంషితత్త్వతః।జ్ఞాతవాన్సకలంచైవనిమిత్తఫలితంఫలమ్॥౨౬॥ తేనేయంనాగవర్యేణశిరసావిధృతామహీ।బిభర్తిమాలాంలోకానాంసదేవాసురమానుషామ్॥౨౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే- పంచమోధ్యాయః. ***

యఇతి॥ స్వస్తికంఫణాస్థరేఖాచిహ్నవిశేషఃవ్యక్తంస్వస్తికమేవామలంభూషణంయస్యసః ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ లాంగలాసక్తేతి॥ కాంత్యాశ్రియా- వారుణ్యామదిరాధిష్ఠాతృదేవతయా॥ ౧౮॥ ౧౯॥ సఇతి॥ శేఖరీభూతంమకుటవర్తినం॥ ౨౦ ॥ తస్యేతి॥ వీర్యంబలం- ప్రభావఃప్రతాపః - స్వరూపంతత్త్వం - రూపమాకారః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ యస్యేతి ॥ లేపితంచర్చితంఅనులిప్తం - యస్యశ్వాసానిలైరపాస్తంవిక్షిప్తం - దిక్షుఉదవాసతాంయాతి - ఉదకంవాసయతీత్యుదవాసఃఏలాదిః - తత్తాంతత్కరణచూర్ణతాంయాతీత్యర్థః - దిక్ష్వధివాసతామితిపాఠేఅధివాసనాచూర్ణత్వం - దిక్ క్షోదవాసతామితిపాఠే దిక్షుక్షోదవాసతాంయాతి హరిద్రాదిరజస్థానీయంభవతీత్యర్థః- దిక్పటవాసతామితివాపాఠః॥ ౨౫॥ యమితి॥ జ్యోతీంషిగ్రహనక్షత్రాదీని - నిమిత్తైఉత్పాతశకునాదౌఫలితంశుభాశుభలక్షణంఫలంచజ్ఞాతవాన్ ॥ ౨౬ ॥ తేనేతి॥ సదేవాసురమానుషాం సురాసురమనుష్యైస్సహితాంలోకానాంపాతాళాదీనాంమాలాంశ్రేణింతేన నాగవర్యేణశిరసావిధృతాసతీయంమేదినీబిభర్తి - లోకానామాధారభూతాయాభూమేరపిస ఆధారఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఇతిశ్రీధరవిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే - పంచమోధ్యాయః. ***********************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

రాజన్యేతి॥ రాజన్యవైశ్యయోర్గన్తా- సవనగతౌ హి క్షత్రియవైశ్యావిత్యాదిస్మృతేః- రాజభటానయుద్ధస్థాన్॥ ౧౦॥ సాధ్వీవిక్రయకృదితి॥ సాధ్వీభార్యా- బంధపాలః కారాగృహాధికారీ- కేసరీ అశ్వః॥ శ్లో॥ తప్తలోహే త్వశ్వవణిక్తథా బంధనరక్షితా। భార్యావిక్రయకర్తా చ యశ్చ భక్తం పరిత్యజేదితి వాయుః- బ్రహ్మహా ముచ్యతే యేన న తేన హయవిక్రయీతి స్మృతేః- భక్తం శరణాగతం॥ ౧౧॥ స్నుషామితి॥ అవమంతా అలీకనిర్బంధకర్తా- ఆక్రోష్టా గురూణాం విప్రాణాం చాధిక్షేప్తా- శప్తా వా॥ ౧౨॥ వేదేతి॥ వేదదూషయితా నిందకో విస్మర్తా చ- అగమ్యా మాతులాన్యంత్యజాత్యాద్యాః॥ ౧౩॥ చోర ఇతి॥ సదాచారాదిసిద్ధసమయధర్మమర్యాదాః॥ ౧౪॥ దేవద్విజేతి॥ దురిష్టం వికలో యాగః- అభిచారో వా॥ ౧౫॥ పితృదేవాతిథీనితి॥ పిత్రాదీన్ వర్జయిత్వా ఆదావశనం పర్యశనం॥ ౧౬॥ కరోతీతి॥ కర్ణినః శరవిశేషాః॥ ౧౭॥ అసత్ప్రతిగృహీతేతి॥ అసత్కృష్ణాజినమేషాది- అసతో మ్లేచ్ఛాదికాద్వా- అయాజ్యాః శూద్రాద్యాః పతితవ్రాత్యా వా॥ శ్లో॥ అవిద్వైవ యశ్శాస్త్రం గ్రంథైర్వజ్ఞత్వం ప్రపద్యతే। స పంక్తిదూషకః పాపో జ్ఞేయో నక్షత్రసూచకః॥ నక్షత్రజీవీ వా॥ ౧౮॥ వేగీతి వేగీ సాహసికః- మృష్టాన్నభుక్- ఏక ఏవ స్వాదుభుక్॥ ౧౯॥ లాక్షేతి॥ లాక్షా జతు- రసాః క్షీరమధ్వాద్యాః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ రంగోపజీవీతి॥ రంగోపజీవీ నటమల్లాదివృత్తిః- కైవర్తో ధీవరవృత్తిః- జీవతి భర్తరి జారజః కుండః- తదన్నభోజీ కుండాశీ - అశ్రితమృద్భాండభోజీ వా గరదః విషదః - సూచీ రాజగామీ పైశునః॥ శ్లో॥ మహిషీత్యుచ్యతే భార్యా భగేనోపార్జితం ధనం। ఉపజీవతి యస్తస్యాస్స వై మాహిషికస్స్మృత ఇతి॥ ఋలాయీ జీవో వా- లోభాదినా అపర్వసు పర్వ

రాజన్యవైశ్యహంతా యస్తథైవ గురుతల్పగః। తప్తకుంభే స్వసాగామీ హంతి రాజభటాంశ్చ యః॥ ౧౦॥
సాధ్వీవిక్రయకృద్బంధపాలః కేసరివిక్రయీ। తప్తలోహే పతంత్యేతే యశ్చ భక్తం పరిత్యజేత్॥ ౧౧॥
స్నుషాం సుతాం వాపి గత్వా మహాజ్వాలే నిపాత్యతే। అవమంతా గురూణాం యో యశ్చాక్రోష్టా నరాధమః॥ ౧౨॥
వేదదూషయితా యశ్చ వేదవిక్రయికశ్చ యః। అగమ్యగామీ యశ్చ స్యాత్తే యాంతి లవణం ద్విజ॥ ౧౩॥
చోరో విలోహే పతతి మర్యాదాదూషకస్తథా॥ ౧౪॥
దేవద్విజపితృద్వేష్టా రత్నదూషయితా చ యః। స యాతి కృమిభక్షే వై కృమిశే చ దురిష్టకృత్॥ ౧౫॥
పితృదేవాతిథీంస్త్యక్త్వా పర్యశ్నాతి నరాధమః। లాలాభక్షే స యాత్యుగ్రే శరకర్తా చ వేధకే॥ ౧౬॥
కరోతి కర్ణినో యశ్చ యశ్చ ఖడ్గాదికం నరః। ప్రయాంత్యేతే విశసనే నరకే భృశదారుణే॥ ౧౭॥
అసత్ప్రతిగృహీతా తు నరకే యాత్యధోముఖే। అయాజ్యయాజకశ్చైవ తథా నక్షత్రసూచకః॥ ౧౮॥
వేగీ పూయవహే చైకో యాతి మృష్టాన్నభుఙ్నరః॥ ౧౯॥
లాక్షామాంసరసానాం చ తిలానాం లవణస్య చ। విక్రేతా బ్రాహ్మణో యాతి తమేవ నరకం ద్విజ॥ ౨౦॥
మార్జారకుక్కుటచ్ఛాగశ్వవరాహవిహంగమాన్। పాలయన్నరకం యాతి తమేవ ద్విజసత్తమ॥ ౨౧॥
(అపూపవిక్రయీ చైవ తథా పుస్తకవిక్రయీ।) రంగోపజీవీ కైవర్తః కుండాశీ గరదస్తథా। సూచీ

రాజన్యేతి॥ రాజభటాన్ రాజ్ఞాం భటాన్ దూతాన్॥ ౧౦॥ సాధ్వీతి॥ సాధ్వీ భార్యా తస్యాః విక్రయకృత్ విక్రయకర్తా- బంధపాలః కారాగృహరక్షకః- కేసరివిక్రయీ అశ్వవిక్రేతా - భక్తం దాసం॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ దేవద్విజేతి॥ దురిష్టకృత్ ఆభిచారకర్తా॥ ౧౫॥ పితృదేవాతిథీనితి॥ పర్యశ్నాతి పరిత్యజ్యాదౌ భుంక్తే॥ ౧౬॥ కరోతీతి॥ కర్ణినో బాణవిశేషాన్॥ ౧౭॥ అసత్ప్రతిగృహీతేతి॥ నక్షత్రసూచకః నక్షత్రజీవీ॥ ౧౮॥ వేగీతి॥ పుత్రాదీన్ వంచయిత్వా ఏక ఏవ మృష్టాన్నభుక్ - వేగీ సాహసకారీ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ మార్జారేతి॥ తమేవ పూయవహమేవ॥ ౨౧॥ రంగోపజీవీతి॥ రంగోపజీవీ నటమల్లాదివృత్తిః - కైవర్తో ధీవరవృత్తిః - పత్న్యా జీవతి జారాజ్జాతః కుండః తదన్నభోజీ కుండాశీ- సూచీ పిశునః - మాహిషకో మహిషోపజీవీ - యద్వా॥ శ్లో॥ మహిషీత్యుచ్యతే భార్యా భగేనోపార్జితం ధనం। ఉపజీవతి యస్తస్యాస్స వై మాహిషకస్స్మృత ఇతి స్మృతిప్రోక్తః - పర్వకారీ ధనాదిలోభేన అపర్వస్వమా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

క్రియాకర్తా పర్వకారీ - పర్వసు తైలస్త్రీమాంసాదిభోగకారీ వా ॥ ౨౨॥ అగారదాహీతి॥ శాకునిః పక్ష్యాదిజీవః - నిమిత్తశకునాజీవో వా ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ధనేతి॥ మర్యాదాభేదినః గ్రామాదిసీమోల్లంఘినః - కుహకం శాఠ్యం - ఇంద్రజాలాది వా ॥ ౨౫ ॥ అసిపత్రవనమితి॥ ఔరభ్రికః మేషాజీవీ ॥ ౨౬ ॥ యాంతీతి॥ అపాకో దాహ్యమృత్పిండేష్టకాదిగర్భ ఇంధనచయః ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ దివేతి॥ స్కందంతి శుక్లమవకిరంతి - చశబ్దాత్పుత్రైరధ్యాపితాశ్చ పాత్యంతే - క్రమేణేతి శేషః - పాతకినస్తత్తదుక్తం నరకం పూర్వం భుక్త్వా తచ్ఛేషేణ సర్వనరకాన్ పర్యాయేణ భుంజత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ నారకిణాం సుఖినో దేవాన్ దృష్ట్వా క్లేశోఽధికః స్యాదిత్యాహ॥ అధశ్శిరోభిరితి॥ దేవాశ్చేతి ॥ ౩౩॥ నారకాన్ పశ్యతాం దేవానామపి పుణ్యక్షయే పాపాన్నరకే పతిష్యామ ఇతి నిత్యం సాశంకత్వాత్ స్వర్గే నాతిసుఖం స్యాత్ - స్వర్గేఽపి పాతభీతస్యేతి హి వక్ష్యతి - ఏవం పాపినోఽనుభూత నానావిధనరకాస్తచ్ఛేషేణ తామసాదిగుణసంకరతారతమ్యేన నవధాభిన్నాని స్థావరాదిజన్మాని యావన్మోక్షం క్రమేణారోహంతీత్యాహ - స్థావరా ఇత్యాది శ్లోకద్వయేన॥ స్థావరా ఇతి॥ అబ్జాః యాదాంసి - ధార్మికాః మనుష్యేష్వేవ కేచిత్ - మోక్షిణో బ్రహ్మలోకస్థాః ॥ ౩౪॥

మాహిషికస్తథైవ పర్వకారీ చ యో ద్విజ ॥ ౨౨ ॥ అగారదాహీ మిత్రఘ్నః శాకునిర్గ్రామయాజకః।
రుధిరాంధే పతంత్యేతే సోమవిక్రయిణశ్చ యే ॥ ౨౩ ॥ మఖహా గ్రామహంతా చ యాతి వైతరణీం నరః॥ ౨౪॥ ధనయౌవనమత్తాశ్చ మర్యాదాభేదినోఽపి యే । తే కృష్ణం యాంత్యశౌచాశ్చ కుహకాజీవినశ్చ యే ॥ ౨౫॥ అసిపత్రవనం యాతి వనచ్ఛేదీ వృథైవ యః । ఔరభ్రికో మృగవ్యాధా వహ్నిజ్వాలే పతంతి వై॥ ౨౬॥ యాంత్యేతే ద్విజ తత్రైవ యశ్చాపాకేషు వహ్నిదః॥ ౨౭॥ వ్రతేషు లోపకో యశ్చ స్వాశ్రమాత్ప్రచ్యుతశ్చ యః । సందంశయాతనామధ్యే పతతస్తావుభావపి ॥ ౨౮ ॥ దివా స్వప్నేషు స్కందంతి యే నరా బ్రహ్మచారిణః। పుత్రైరధ్యాపితా యే చ తే పతంతి శ్వభోజనే॥ ౨౯॥ ఏతే చాన్యే చ నరకాశ్శతశోఽథ సహస్రశః। యేషు దుష్కృతకర్మాణః పచ్యంతే యాతనాగతాః॥ ౩౦॥ తథైవ పాపాన్యేతాని తథాన్యాని సహస్రశః। భుజ్యంతే యాని పురుషైర్నరకాంతరగోచరైః॥ ౩౧॥ వర్ణాశ్రమవిరుద్ధం చ కర్మ కుర్వంతి యే నరాః। కర్మణా మనసా వాచా నిరయేషు పతంతి తే॥ ౩౨॥ అధశ్శిరోభిర్దృశ్యంతే నారకైర్దివి దేవతాః। దేవాశ్చాధోముఖాన్ సర్వానధః పశ్యంతి నారకాన్॥ ౩౩॥ స్థావరాః క్రిమయోఽబ్జాః పక్షిణః పశవో నరాః। ధార్మికాస్త్రిదశాస్తద్వన్మోక్షిణశ్చ యథాక్రమమ్॥ ౩౪॥

వా స్యాదిక్రియాప్రవర్తకః - పర్వగామీతి పాఠే పర్వసు స్త్రీగామీ ॥ ౨౨ ॥ అగారదాహీతి ॥ శాకునిః పక్షిజీవీ - శుభాశుభనిమిత్తశకునోపజీవీ వా - గ్రామయాజకః గ్రామార్థం యష్టా అంగారదాహీతి చ పాఠః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ ధనేతి ॥ మర్యాదాభేదినః - క్షేత్రాదిసీమాతిక్రమకారిణః - కుహకం పరవంచనం - ఇంద్రజాలాదికం వా - ఆజీవో వృత్తిర్యేషాం తే ॥ ౨౫ ॥ అసిపత్రవనమితి ॥ యజ్ఞార్థం సమిత్పత్రాదికార్యం వినా వృథైవ వనచ్ఛేదీ అసిపత్రవనమేతి - ఔరభ్రికో మేషోపజీవీ - మృగవ్యాధాశ్చ ॥ ౨౬॥ యాంతీతి॥ మృగవ్యాధాశ్చ అపాకేషు వహ్నిదశ్చ వహ్నిజ్వాలే పతంతి - అపాకదాహో మృద్భాండేష్టకాదా - ఏతే పూర్వోక్తా వక్ష్యమాణాః పాపినస్తత్తదసాధారణనరకభోగానంతరం వహ్నిజ్వాలనరకం యాంతీత్యర్థః - శివధర్మోత్తరాదిషు పాపాధిక్యాత్పాపినాం క్రమేణానేకనరకపాతోక్తేః ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ దివేతి ॥ స్కందంతి రేతోఽవకిరంతి ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ వర్ణాశ్రమేతి॥ వర్ణాశ్రమవిరుద్ధం నృత్తగీతాదివ్యసనరూపం కర్మ - నిరయేషు తత్తన్నరకేషు ॥ ౩౨॥ నరకస్థానాం దుఃఖాతిశయం దర్శయితుం స్వర్గస్థదేవదర్శనం దేవానాం వైరాగ్యార్థం నారకదర్శనం చాహ ॥ అధశ్శిరోభిరితి॥ ౩౩॥ పాపినాం నరకభోగానంతరం స్థావరాద్యాసూత్తరోత్తరముత్కృష్టాసు నానావిధయోనిషు - జన్మక్రమమాహ॥ స్థావరా ఇతి॥ అబ్జా మత్స్యాదయః - ఏతేష్వేవ పుణ్యవిశేషేణ కేచిన్మోక్షిణశ్చ ముముక్షవో యథాక్రమం భవంతీతి శేషః॥ ౩౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పాపఇతి॥ గురూణిప్రాయశ్చిత్తానిసాక్షాత్కర్తుః ప్రాణాంతికాదీని- గురుణిపాపే- మతిపూర్వకమత్యంతమావృత్తే- స్వల్పానిరహస్యప్రాయశ్చిత్తాదీని- అల్పేసకృదజ్ఞానకృతాప్రకాశానుమతిమాత్రాదికే- తత్రహ్యజ్ఞానకృతేబ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకేద్వాదశవార్షికం- జ్ఞానకృతేతద్ద్విగుణం- ఆవృత్తౌతద్ద్విగుణం- అత్యంతావృత్తౌతద్ద్విగుణమితి- సాక్షాత్కర్తుః- అనుగ్రాహకస్యైతత్పాదోనం- ప్రయోజకస్యార్ధం- అనుమంతుఃసార్ధపాదః- ప్రోత్సాహకాదీనాంచతతోఽవరమిత్యాదిక్రమః - తత్రచమహాపాతకానామజ్ఞానకృతానాం ద్వాదశవార్షికంకర్తుః శోధకంసంవ్యవహార్యత్వకరంచ- మత్యాకృతానాంతుస్మృత్యుక్తంప్రాణాంతికంవ్యవహార్యత్వకరంనరకహరంచ- ద్వాదశవార్షికంతుద్విగుణమపికామకృతానాంపాతకానాంకర్తుఃవ్యవహార్యత్వకరం- నతునరకహరం - ఏవమాదిపాపస్య ప్రాయశ్చిత్తస్యచగురులఘుత్వాదితారతమ్యవిదస్తద్విదః॥ ౩౮॥ అథమన్వాదిభిరుక్తానాంప్రాయశ్చిత్తానాంతత్తత్పాపమాత్రనివర్తకత్వాత్ - యస్సకృత్పాపంకుర్యాత్- కుర్యాదేనస్తతోఽపరమితిశ్రుత్యుక్తాయాఃపునస్తత్పాపప్రవృత్తేరనివారకత్వాచ్చ- తాన్యపేక్ష్య- సర్వేషామంహసాంమహీయసామల్పీయసాంచదేశకాలాద్యవిశేషేణాత్యంతోచ్ఛేదకత్వాదతఏవపునఃపాపప్రవృత్తినివారకత్వాత్ మోక్షాదిఫలప్రదత్వాచ్చ- తేభ్యోఽశేషేభ్యోఽపితేభ్యఃపరం ప్రకృష్టంప్రాయశ్చిత్తవిశేషంసర్వోపనిషచ్ఛ్రుతిస్మృతిపురాణసంమతమాహ॥ ప్రాయశ్చిత్తానీతి॥ తపఃఉపవాసాది- కర్మయజ్ఞదానాది అనుస్మరణం- అనుర్హీనార్థే - స్వస్యశేషత్వానుసంధానపూర్వకంస్మరణం - యథోక్తం॥ శ్లో॥ ఆత్మదాస్యంహరేస్స్వామ్యంస్వరూపంచసదాస్మరేతి- పరం॥ శ్లో॥ క్షేత్రజ్ఞస్యేశ్వరజ్ఞానాద్విశుద్ధిఃపరమామతా- తద్యథేషీకాతూలమగ్నౌప్రోతంప్రదూయేతేత్యాదేః- ఇదమనుస్మరణంకీర్తనస్యాప్యుపలక్షణం- అనంతరం- క్వజపోవాసుదేవేతికీర్తనస్యప్రశంసనాత్॥ ౩౯॥ నను భగవతఃస్మరణకీర్తనయోః ॥ శ్లో॥ పాపక్షయశ్చభవతిస్మరతాంతమహర్నిశమిత్యాదిషువచనేష్వావృత్తయోః పాపక్షయహేతుత్వంగమ్యతే- అవశేనాపియన్నామ్ని- సకృత్స్మృతోఽపీత్యాదిషుస్మరణకీర్తనయోఃసకృత్కృతయోరేవ - తత్రకథమవిరోధఇత్యాశంక్యాహ॥ కృతేపాపఇతి॥ ఏకంసకృత్కృతం- కృతానాంసర్వాంహసాం- సకృత్కృతంస్మరణాది- కరిష్యమాణానాంతావదావర్త్యమానంపూర్వాంహసాంసంస్కారనాశద్వారేణపునరుత్పత్తిప్రతిబంధితయాప్రాయశ్చిత్తమిత్యవిరోధః- నచాత్రానుతప్తానామావృత్తిరనుతప్తానాంతుసకృదిత్యవిరోధోవక్తవ్యః- అనుతప్తస్యైవసర్వత్రప్రాయశ్చిత్తాధికారాత్- నచేదంస్మరణమనుతాపాదిసహకారాత్పాపస్యనివర్తకం - కింతువస్తుసామర్థ్యాత్- తిమిరస్యేవతరణేః- తస్మాదత్రానుతాపస్యనాంగత్వంకింత్వధికారివిశేషణతా॥ ౪౦॥ కించాత్రకాలాద్యపినాపేక్ష్యమిత్యాహ॥ ప్రాతరితి॥ సద్యఇతివచనాత్స

> పాపేగురూణిగురుణి స్వల్పాన్యల్పేచ తద్విదః । ప్రాయశ్చిత్తాని మైత్రేయ జగుస్స్వాయంభువాదయః ॥ ౩౮ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణి తపఃకర్మాత్మకానివై । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణంపరమ్ ॥ ౩౯ ॥ కృతేపాపేనుతాపోవై యస్యపుంసఃప్రజాయతే । ప్రాయశ్చిత్తంతుతస్యైకంహరిసంస్మరణంపరమ్ ॥ ౪౦॥ ప్రాతర్నిశితథాసంధ్యామధ్యాహ్నాదిషుసంస్మరన్।

అనురూపత్వమాహ ॥ పాపఇతి ॥ ౩౮॥ కర్మమయైఃప్రాయశ్చిత్తైర్నిశ్శేషంసర్వపాపక్షయాభావాత్ దుష్కరత్వాచ్చసర్వోత్కృష్టంసుకరంచశ్రీకృష్ణభక్తిరూపంసర్వప్రాయశ్చిత్తమాహ॥ ప్రాయశ్చిత్తానీతి॥ తపాంసికృచ్ఛ్రాదీనికర్మాణిచదానపూజాజపాదీని తదాత్మకానియాని ప్రాయశ్చిత్తాని - తేభ్యస్సర్వేభ్యఃకృష్ణస్యానుస్మరణంపరం శ్రేష్ఠం॥ ౩౯॥ శ్రేష్ఠత్వమేవాహ॥ కృతఇతి॥ పాపేకృతేయస్యపుంసోఽనుతాపఃప్రకర్షేణజాయతే- తస్యైవమన్వాద్యుక్తానాంతపోదానాదీనామప్యేకం కించిత్పాపానురూపం ప్రాయశ్చిత్తం - అననుతప్తస్యతేష్వనధికారాత్- హరిసంస్మరణంతుపరం॥ ౪౦॥ అనుతాపమనపేక్ష్యాపినిశ్శేషపాపక్షయహేతుత్వాత్ - అవశేనాపియన్నామ్ని కీర్తితఇతివక్ష్యమాణత్వాత్ - దేశకాలాదికమనపేక్ష్యసద్యః పాపక్షయహేతుత్వాచ్చ - హరిసంస్మరణంశ్రేష్ఠ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సహస్రేతి॥ సహస్రభాగప్రథమాః - ప్రాథమ్యముత్తరోత్తరాపేక్షయా సహస్రతమభాగభూతాస్సహస్రభాగాః- తఏవప్రథమాః ఉత్తరోత్తరాపేక్షయా- ద్వితీయత్వముత్తరత్వం- పూర్వేపూర్వే సర్వఏతే స్థావరాద్యాస్సహస్రతమభాగాస్సంతః ఉత్తరోత్తరం ద్వితీయానుక్రమాస్స్యుః - స్థావరాదిపూర్వపూర్వజాతీయా ద్వితీయముత్తరోత్తరం జన్మాతిక్రామంతి - ఏతదుక్తంభవతి - పూర్వపూర్వజన్మసుస్థితేషు జంతుషు కతిచిదేవ ఉత్తరోత్తరంజన్మవిందంతీతి- తథాహవాయుః॥ శ్లో॥ యస్సహస్రతమోభాగఃస్థావరాణాంభవేదిహ। పార్థివాః క్రిమయస్తావత్సంస్వేదాత్సంభవంతి తే॥ సంస్వేదజానాంభాగేనసాహస్రేణేహసంమితాః। ఔదకాజంతవ ఇత్యుపక్రమ్య - యస్సహస్రతమోభాగోభవేత్తుద్విపదామిహ। ధార్మికాస్తేషువిజ్ఞేయాః పునర్భాగేన ధార్మికాః॥ సాహస్రేణైవభాగేనధార్మికేభ్యోదివంగతాః। యస్సహస్రతమోభాగోధార్మికాణాంభవేద్దివి॥ సమ్మితాస్తేనభాగేన మోక్షిణస్తావదేవహి। ఏవంసుదుర్లభాశ్శాంతాధార్మికాస్స్వర్గవాసిన ఇతి॥ అయంచక్రమఃప్రాయికః॥ శ్లో॥ తిర్యగ్యోనిగతః కశ్చిన్మనుష్యతేనారకీపరః। అనుగ్రహప్రకారస్య క్రమోయమవివక్షిత ఇతివాయూక్తేః॥ శ్లో॥ వ్యుత్క్రమేణాపిమానుష్యంప్రాప్యతేపుణ్యగౌరవాత్। విచిత్రాగతయఃపుంసాం కర్మణాంగురులాఘవైరిత్యాదిత్యపురాణోక్తేశ్చ॥ ఇదంచస్థావరాదిశ్లోకద్వయంమోక్షదౌర్లభ్యప్రతిపాదనపరం- నతుజీవయత్తాక్రమపరం - స్వర్గనరకాదిస్థానాం జీవానామానంత్యాత్ - యావన్ముక్తిసమాశ్రయా ఇతి- ముక్తాస్తుద్వితీయానుక్రమానభవంతీత్యర్థః॥ ౩౫॥ కృతాదికాలతద్ధర్మాధిక్యేపిస్వర్గవన్నారకిణోప్యనంతా ఇత్యాహ॥ యావంత ఇతి॥ ౩౬॥ పాపానాంమధ్యేయస్యయద్యథాప్రాయశ్చిత్తంశ్రుతావుక్తం - తస్యతత్తథానుస్మృత్య ప్రాయశ్చిత్తాన్యుక్తానీత్యాహ॥ పాపానామితి॥ ౩౭॥

సహస్రభాగప్రథమాఃద్వితీయ్యానుక్రమాస్తథా। సర్వేహ్యేతేమహాభాగ యావన్ముక్తిసమాశ్రయాః॥ ౩౫॥
యావంతోజంతవస్స్వర్గే తావంతోనరకౌకసః। పాపకృద్యాతినరకంప్రాయశ్చిత్తపరాఙ్ముఖః॥ ౩౬॥
పాపానామనురూపాణిప్రాయశ్చిత్తానియద్యథా। తథాతథైవసంస్మృత్యప్రోక్తానిపరమర్షిభిః॥ ౩౭॥

తేషాంచపూర్వపూర్వబాహుళ్యముత్తరోత్తరమల్పత్వంచాహ॥ సహస్రేతి॥ ద్వితీయానుక్రమాః ద్వితీయోనుక్రమః ఉద్దేశోయేషాంద్వితీయస్థానేనుక్రాంతాయేక్రిమయః తేసహస్రభాగప్రథమాఃసహస్రాణాంభాగాఃప్రథమాఃప్రథమంనిర్దిష్టాఃయేషాం తే- క్రిమిభ్యఃసహస్రగుణమధికాఃస్థావరా నతుసహస్రతమభాగాఃక్రిమయ ఇత్యర్థః - ద్వితీయానుక్రమాదితి పంచమ్యంతపాఠేపిద్వితీయస్థానేక్రాంతాత్ క్రిమివర్గాత్సహస్రగుణాఃస్థావరా ఇత్యేవార్థః- తథాసర్వేహ్యేత ఇతియథాస్థావరస్థానాంతనిర్దేష్టవ్యాస్సహస్రగుణమధికాః - ఏవంపశ్వాదిష్వపి ద్రష్టవ్యం- మోక్షంసమ్యగాశ్రయం ఇతి మోక్షసమాశ్రయాముముక్షవోజ్ఞాననిష్ఠాః - తత్పర్యంతమేవంపూర్వపూర్వాదుత్తరోత్తరన్యూనత్వేనజన్మక్రమః - తతఃపరంముక్తిః - ఏతచ్చసంసారేభూతజీవబాహుళ్యకథనం మోక్షస్యదుర్లభతాసూచనార్థం అయంచనవధానిర్దిష్టోజన్మక్రమఃప్రాయికఏవ - తదుక్తమాదిత్యపురాణే॥ శ్లో॥ వ్యుత్క్రమేణాపిమానుష్యంప్రాప్యతేపుణ్యగౌరవాత్। విచిత్రాగతయఃపుంసాంకర్మణాంగురులాఘవైరితి॥ ౩౫॥ తదేవంనారకాస్సర్వేతద్భోగానంతరం స్థావరాదిక్రమేణపాపక్షయాత్పుణ్యవశాచ్చకదాచిత్త్రిదశాభవంతీత్యుక్తం - ఇదానీం త్రిదశాఅపిసర్వేపుణ్యక్షయాత్ పశవశ్చకదాచిన్నారకాభవంతీతివైరాగ్యార్థమాహ॥ యావంత ఇతి॥ నరకౌకసోభవంతీతిశేషః- ఇదానీంపాపినోనరకపరిహారోపాయమాహ- పాపకృదితి- ప్రాయశ్చిత్తంయోనకరోతి- సఏవనరకంయాతి - నతుకృతప్రాయశ్చిత్తః॥ ౩౬॥ తచ్చప్రాయశ్చిత్తంకర్మభక్తిజ్ఞానరూపేణత్రివిధం- తత్రపాపతారతమ్యేనకర్మాత్మకం ప్రాయశ్చిత్తమాహ॥ పాపానామితి॥ యత్పాపం మహదల్పంవాయథాజ్ఞాత్వావా పాపమజ్ఞాత్వావా పాపంకృతం - తథాతథైవతదనురూపాణి ప్రాయశ్చిత్తాని వేదార్థం సంస్మృత్యప్రోక్తాని॥ ౩౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రాప్రాయదయార్థం యావత్ప్రాప్తిపరోక్ష్యమావృత్తిః కార్యా - పునస్తమోనుదయాయదీపస్యేవయావదర్కో-
దయం-నచైవంసుకరేనామకీర్తనాదౌసతిదుష్కరేద్వాదశవార్షికాదౌ పురుషాణామప్రవృత్తేః మన్వాదివాక్యా
నామననుష్ఠానలక్షణోబాధ ఇతిశంకనీయం - భగవత్పరాఙ్ముఖానాంగురుషుప్రాయశ్చిత్తేషుసశ్రద్ధానాంప్రవృత్తేః-
కించ-ఇదంస్మరణాద్యశ్రద్ధయాకృతమపిప్రాయశ్చిత్తంభవతి- యథాశిశుపాలాదేః॥ శ్లో॥ హరిహరతిపాపానిదుష్ట
చిత్తైరపిస్మృతః॥ ఇత్యాదివచనాత్ స్మరణాదినాపాపక్షయేసత్యపిబలభద్రయుధిష్ఠిరార్జునాదీనాంవిదుషామపితీర్థ
యాత్రాద్యనుష్ఠానమవిద్వద్భక్తాదిలోక సంగ్రహార్థం - అస్మిన్ప్రకరణేహరివిష్ణునారాయణాద్యనేకనామ్నాం
ప్రయోగాత్తేషాంపాపహరత్వమోక్షప్రదత్వప్రతిపాదనాచ్చసర్వాణ్యపినామానిసర్వపురుషార్థ సాధనానీతిమం
తవ్యం-నతువాసుదేవఇత్యేకమేవనామ-తథాచశ్రీవిష్ణుధర్మే॥శ్లో॥ఏకస్యైవసమస్తస్యబ్రహ్మణోద్విజసత్తమ। నామ్నాం
బహుత్వంలోకానాముపకారకరంశృణ్విత్యుపక్రమ్య- వాసుదేవాచ్యుతాదిశ్లోకేనకేషాంచిన్నామ్నాంమోక్షప్రద
త్వమభిధాయపశ్చాదన్యేషాంధర్మకామాదిషుపృథగ్వినియోగముక్త్వా॥ శ్లో॥ యద్వాభిరోచతేనామ్నాతత్సర్వార్థే
షుకీర్తయేత్ । సర్వార్థసిద్ధిమాప్నోతినామ్నామేకార్థతాయత ఇతిసర్వేషాంనామ్నాం సర్వపురుషార్థసాధ
కత్వస్యోక్తత్వాత్॥ ౪౫॥ అథస్వర్గాదేరంతరాయత్వముపపాదయితుంనిరుపాధికసుఖరూపభగవద్వ్యతిరిక్తస్య
సర్వస్యవస్తునఃసుఖాత్మకత్వవద్దుఃఖాత్మకత్వంచకర్మకృతం - నస్వాభావికం-అతోఽస్థిరమనియతంచేత్యాహ। మనఃప్రీతి
కరఇతి॥ సుఖదుఃఖసాధనేస్వర్గనరకే - తేనపుణ్యాపాపయోరేవసుఖదుఃఖసాధనత్వాత్తేఏవోపచారాత్స్వర్గనర
కశబ్దవాచ్యే॥౪౬॥ అనియతత్వందర్శయతి॥ వస్త్వేకమితి॥ వస్తుఅన్నపానాది-ఏకమేవవస్తుఅనేకపురుషాపేక్షయా
దుఃఖాద్యాత్మకంభవతి - తస్మాద్వస్తువస్త్వాత్మకంకుతః - సుఖదుఃఖాద్యేకాంతరూపేణవస్తునోవస్తుత్వంకుతః- ఏవ
మనేకపురుషాపేక్షయాదుఃఖాద్యాత్మకత్వమవ్యవస్థితమిత్యుక్తం॥౪౭॥ ఏకస్మిన్నపిపురుషేనవ్యవస్థితమిత్యాహ॥తదే
వేతి ॥ ౪౮॥ ఉపసంహరతి ॥ తస్మాదితి॥ సుఖదుఃఖాత్మకత్వంసర్వస్యవస్తునఃకర్మకృతం - నస్వరూపకృతం- అతః
కర్మావసానేతదపైతీత్యర్థః- తత్తద్విషయేషుపుణ్యాపాపజన్యోమనోవృత్తివిశేషఃసుఖదుఃఖేఇత్యాహ- మనసఇతి-
యత్రవిషయజ్ఞానేపుణ్యమానుకూల్యంజనయతితత్సుఖం-యత్రపాపంప్రాతికూల్యంజనయతితద్దుఃఖమితివివేకః॥ ౪౯॥

సంస్మరన్పురుషోమునే । నయాతినరకంసద్యస్సంక్షీణాఖిలపాతకః॥ ౪౫॥ మనఃప్రీతికరస్స్వర్గో
నరకస్తద్విపర్యయః । నరకస్వర్గసంజ్ఞేవై పాపపుణ్యేద్విజోత్తమ ॥ ౪౬ ॥ వస్త్వేకమేవదుఃఖాయ
సుఖాయేర్ష్యోద్భవాయచ । కోపాయచయతస్తస్మాద్వస్తువస్త్వాత్మకంకుతః ॥ ౪౭ ॥ తదేవప్రీత
యేభూత్వా పునర్దుఃఖాయజాయతే । తదేవకోపాయయతః ప్రసాదాయచజాయతే ॥ ౪౮॥
తస్మాద్దుఃఖాత్మకంనాస్తినచకించిత్సుఖాత్మకమ్ । మనసఃపరిణామోయం సుఖదుఃఖాదిలక్షణః॥ ౪౯॥

కుర్వన్నరకంనయాతీతికిముపక్తవ్యమిత్యుపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ ౪౫॥ తదేవంహరిభక్తిరూపంసులభంసర్వేషాం
సర్వప్రాయశ్చిత్తముక్తం - ఇదానీంవిదుషామేవయోగ్యం బ్రహ్మజ్ఞానాత్మకంసర్వప్రాయశ్చిత్తమురరీకృత్యబ్రహ్మ
వ్యతిరిక్తస్యపూర్వోక్తస్య స్వర్గనరకతత్సంపాదనాది సర్వప్రపంచస్యమిథ్యాత్వమాహ - మనఃప్రీతికరస్స్వర్గ
ఇత్యాదిసార్ధైః పంచభిః॥ మనఃప్రీతికర ఇతి॥ తద్విపర్యయఃమనోదుఃఖకరః-అతఃస్వప్నగతమనఃప్రీతిదుఃఖకరవస్తు
వత్ స్వర్గనరకౌమిథ్యైవేతిభావః-మిథ్యాభూతస్వర్గనరకహేతుత్వాత్ పాపపుణ్యేఅపిమిథ్యైవేత్యాశయేనాహ-
నరకేతి॥౪౬॥ ఆయుర్వైఘృతమితివత్సాధనేసాధ్యవదుపచారాత్పాపపుణ్యే ఏవనరకస్వర్గసంజ్ఞేఇత్యుక్తం- సుఖ
దుఃఖసాధనానాంస్రక్చందనవనితాదీనామప్యసత్యత్వమాహ ॥ వస్త్వేకమేవేతి॥ వస్తుస్రక్చందనాది- వస్త్వాత్మకం
నియతస్వభావంకుతః - దేశకాలభోక్తృభేదేనానియతస్వభావత్వాన్నపరమార్థతస్సుఖదుఃఖసాధనం-కించిదస్తీ
త్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ తస్మాదితి ॥ మనసఃపరిణామస్స్వప్నమనోరథాదివన్మనోవిలాసమాత్రఇత్యర్థః ॥ ౪౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కృదేవేతిగమ్యతే - అతస్సద్య ఇత్యనేనవిరోధాత్ప్రాతరాదిషునావృత్తిరితిమంతవ్యం- నరఇతిచజాత్యాశ్రమాద్య నాదరోక్తేః దేశకర్తృశౌచాద్యనపేక్షాచలక్ష్యా ॥ శ్లో॥ చక్రాయుధస్యనామానిసదాసర్వత్రకీర్తయేత్ । నాశౌచంకీర్తనేతస్యేత్యాదివచనాత్ ॥ ౪౧॥ నకేవలమిదంపాపస్యైవనాశకంకింతుసంసారస్యాపీత్యాహ॥ విష్ణుసంస్మరణాదితి॥ తస్యముక్తిసాధనభూతభగవత్స్మరణవతః ॥ ౪౨॥ నిత్యకర్మాణ్యపి భగవచ్చింతాయుక్తానిముక్తిదానీత్యాహ॥ వాసుదేవఇతి॥ యథాప్రణయనంనిత్యయాగాంగమపిగోదోహనపాత్రేణకృతంపశుఫలప్రదం - తథానిత్యమపిజపాదికర్మభగవచ్చిత్తేనకృతంముక్త్యైభవతీతియుక్తం॥ ౪౩॥ ఏవంముక్తిబీజభగవత్సంకీర్తనవతాందేవేంద్రత్వాదిపదంవిఘ్నఇత్యాహ॥క్వనాకపృష్ఠేతి॥ శాశ్వతఫలప్రదస్యహరికీర్తనస్యస్వర్గాదిపదం నశ్వరత్వాదననురూపమిత్యర్థః॥ ౪౪॥ యస్మాదేవంసకృత్కీర్తనాది - కృతస్యపాపస్యక్షపణం - తస్మాదావృత్తకీర్తనాదిజస్సంస్కారఃపాపహేతుదుస్సంసారనాశకఇత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ ఇదంసంకీర్తనంశ్రవణస్యాప్యుపలక్షణం-వక్ష్యతిచ- హంతికలుషంశ్రోత్రంసయాతోహరిరితి - ఏవంశ్రవణాదేస్సకృచ్ఛ్రుతేర్వ్రీహ్యవఘాతవద్దృష్టఫలవత్వాభావాచ్చ- ప్రాక్కృతపాపక్షయార్థం నావృత్తికల్పనాన్యాయ్యా - అనాదిగిరిగుహోదరస్థతమోహరస్యేవ దీపస్య ఉత్తర

నారాయణమవాప్నోతి సద్యఃపాపక్షయాన్నరః ॥ ౪౧ ॥ విష్ణుసంస్మరణాత్క్షీణ సమస్తక్లేశసం
చయః । ముక్తింప్రయాతిస్వర్గాప్తిస్తస్యవిఘ్నోనుమీయతే॥ ౪౨॥ వాసుదేవేమనోయస్యజపహో
మార్చనాదిషు । తస్యాంతరాయోమైత్రేయదేవేంద్రత్వాదికంఫలమ్ ॥ ౪౩॥ క్వనాకపృష్ఠగమనం
పునరావృత్తిలక్షణమ్ । క్వజపోవాసుదేవేతి ముక్తిబీజమనుత్తమమ్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాదహర్నిశంవిష్ణుం

మిత్యాహ॥ ప్రాతరితి॥ప్రాతర్వానిశివాసంధ్యాయాంవామధ్యాహ్నేవా - ఆదిశబ్దాద్దేశవయోవస్థాదినియమంవారయతి.నరఇతిఆశ్రమాదినియమంచదేశకాలాదినియమంపినైవయథాకథంచిన్నారాయణంసంస్మరన్నేవసద్యస్తత్క్షణం పాపక్షయమవాప్నోతి-నతుసంస్మరణంకృత్వా-ఏతదుక్తంభవతి- ద్వాదశాబ్దాదికంహిదేశకాలాధికారినియమాద్యపేక్షంయథావదనుష్ఠితం-కాలాంతరేపాపక్షయహేతుః-ఇదంతునతథా-అతస్సర్వశ్రేష్ఠమితి-అయంభావః-శాస్త్రైకగమ్యంహిఫలంయథాశాస్త్రం దేశకాలాదినియమేనయథోక్తేనైవాధికారిణానుష్ఠితాత్సాధనాన్నిష్పాద్యతే- హరిసంస్మరణఫలంతువస్తుసామర్థ్యప్రభావాన్న దేశకాలాదినియమమపేక్షతఇతి - తథాచవిష్ణుధర్మాదిషువస్తుశక్తిమేవ పురస్కృత్యోక్తం॥శ్లో॥చక్రాయుధస్యనామానిసదాసర్వత్రకీర్తయేత్। నాశౌచంకీర్తనేతస్యసపవిత్రకరోయతఇతి- హరిర్హరతిపాపానిదుష్టచిత్తైరపిస్మృతః। అనిచ్ఛయాపిసంస్పృష్టోదహత్యేవహిపావకఇతి- అజ్ఞానాదథవాజ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామయత్। సంకీర్తనమఘంపుంసోదహేదేధోయథానలఇత్యాది-నచైవంసతిద్వాదశాబ్దాదేరానర్థక్యంశంకనీయం- నామాదౌశ్రద్ధాశూన్యానాంతత్రైవప్రవృత్తిసిద్ధేః- స్పష్టంచైతద్భాగవతార్థదీపికాయామస్మాభిః ప్రపంచితమిత్యుపరమ్యతే॥ ౪౧॥ కించహరిసంస్మరణంద్వాదశాబ్దాదివత్నతుపాపక్షయమాత్రకారణంకింతుముక్తేరపిహేతురిత్యాహ॥విష్ణుసంస్మరణాదితి॥క్షీణఃసమస్తక్లేశానాంపాపమూలానాంరాగాదీనాంసంచయస్సమూహోయస్యసః- నరోముక్తిమవాప్నోతి - స్వర్గప్రాప్తిస్తుతుచ్ఛత్వాత్తస్యవిఘ్నప్రాయేత్యర్థః॥ ౪౨॥ కించజపహోమాదిసాద్గుణ్యార్థమపిసంస్మరణాదికంముక్తావేవపర్యవస్యతీత్యాహ॥ వాసుదేవఇతి॥తస్యమోక్షంప్రాప్స్యతః పుంసోజపహోమార్చనాదిసాధ్యందేవేంద్రత్వాదికంఫలంఅతితుచ్ఛత్వాదంతరాయోవిఘ్నఏవ॥౪౩॥ తదేవాహ॥ క్వేతి॥ నాకపృష్ఠస్సత్యలోకస్తద్గమనమపిపునరావృత్తికళంకిత్వాత్ వాసుదేవేతిజపస్యకీర్తనస్య నిత్యపరమానందఫలస్యాననురూపం - కింపునర్దేవేంద్రత్వాదికమిత్యర్థః - అత్రచహరిస్మరణజపయోర్గ్రహణంశ్రవణాదినవవిధభక్త్యుపలక్షణార్థం - వక్ష్యతిహి - హంతికలుషంశ్రోత్రంసమాయాతో హరిరిత్యాది ॥ ౪౪ ॥ అతోమోక్షఫలంవిష్ణుస్మరణం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మనోవృత్తిః ప్రసంగాద్విషయసంగినీబంధాయభవతి - విషయనివృత్తా మోక్షాయేత్యాహ॥ జ్ఞానమితి॥ జ్ఞానంమనసః పరిణామః-తదేవపరంబ్రహ్మ- తత్ప్రాప్తిహేతురిత్యర్థః॥ శ్లో॥ మనఏవమనుష్యాణాంకారణంబంధమోక్షయోరితి వక్ష్యతి- జ్ఞానాత్మకమితిమనోవృత్తిజనితపుణ్యపాపనిమిత్తమిదంసర్వం-యథాహ॥ శ్లో॥ కర్మాణ్యనురంజితోభుంక్తేపరిణామంస్వచేతసఇతి॥ ౫౦॥ విద్యావిద్యేచేతి॥ విద్యావిద్యేజ్ఞానకర్మణీ- మోక్షసాధనభూతంజ్ఞానంవిద్యా- అనభిసంహితఫలంకర్మఅవిద్యా - తేచజ్ఞానమేవమనోవృత్తిరూపజ్ఞానసాధ్యేఇత్యర్థః ॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- షష్ఠోధ్యాయః. ****************************

కథితమితి॥ కథితమిత్యాదిభువనశేషస్యజ్యోతిశ్చక్రస్యచప్రశ్నః॥ ౧॥ ౨॥ రవీతి॥ తావతీభూలోకాఖ్యా॥ ౩॥ యావదితి ॥ యావత్ప్రమాణా అభితః కటాహద్వయస్పృక్ - విస్తారపరిమండలాత్ - వ్యాసాత్‌వృత్తపరిధిమానాచ్చ- నభఃభువర్లోకాఖ్యం - వ్యాసమండలతఃతావద్విస్తారాత్పంచాశత్కోటి- వృత్తపరిధేస్సార్ధశతకోటికం-

జ్ఞానమేవపరంబ్రహ్మజ్ఞానంబంధాయచేష్యతే। జ్ఞానాత్మకమిదంసర్వంనజ్ఞానాద్విద్యతేపరమ్॥ ౫౦॥
విద్యావిద్యేచమైత్రేయజ్ఞానమేవోపధారయ॥ ౫౧॥ ఏవమేతన్మయాఖ్యాతంభవతోమండలంభువః। పాతా
ళాదీనిసర్వాణితథైవనరకాద్విజ॥ ౫౨॥ సముద్రాఃపర్వతాశ్చైవద్వీపావర్షాణినిమ్నగాః। సంక్షే
పాత్సర్వమాఖ్యాతంకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే-షష్ఠోధ్యాయః.
మైత్రేయః॥ కథితంభగవన్బ్రహ్మన్మమైతదఖిలంత్వయా। భువర్లోకాదికాన్లోకాన్ శ్రోతుమి
చ్ఛామ్యహంమునే॥ ౧॥ తథైవగ్రహసంస్థానప్రమాణానియథాతథా। సమాచక్ష్వమహాభాగమహ్యం
త్వంపరిపృచ్ఛతే॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥ రవిచంద్రమసోర్యావన్మయూఖైరవభాస్యతే। ససముద్రసరిచ్ఛై
లాతావతీపృథివీస్మృతా॥ ౩॥ యావత్ప్రమాణాపృథివీవిస్తారపరిమండలాత్ । నభస్తావత్ప్రమా

కింతర్హిసత్యమిత్యత్రాహ॥ జ్ఞానమితి॥ జ్ఞానాత్మకంపరంబ్రహ్మైవపరమార్థఇతిశేషః-ఏవంచేత్కుతోస్యబంధమోక్షౌతత్రాహ-జ్ఞానమితి - అవిద్యయాఅహంకారాదిరూపేణప్రతీతంజ్ఞానమేవబంధాయేష్యతే- చశబ్దాత్ జ్ఞానమేవవిద్యయాతన్నిరాసేనమోక్షాయప్రతిపద్యతఇత్యర్థః - నచాభ్యసనీయంనిరసనీయంవా - అహంకారేతద్వ్యతిరిక్తమస్తీత్యాహజ్ఞానాత్మకమితి॥ ౫౦॥ తదధ్యాసాపవాదహేతువిద్యావిద్యేఅపిఅతఃపృథఙ్నవిద్యేతేఇత్యత్రాహ॥ విద్యావిద్యేచేతి॥ తదేవమవిద్యా- విద్యాతత్కర్తృకఫలాదిరహితాత్మానుసంధానం - యావదజ్ఞానంతావత్సర్వప్రాయశ్చిత్తం- అపరోక్షజ్ఞానేతునపాపశంకా-నచప్రాయశ్చిత్తం॥ శ్రు॥ యథావైపుష్కరపలాశఆపోనశ్లిష్యంతే- నకర్మణాలిప్యతేపాపకేనేత్యాదిశ్రుతేః-యద్వామనఃప్రీతికరస్స్వర్గఇత్యాదేరేవంసంబంధః- యద్యపిస్వర్గనరకాధర్మాధర్మప్రాప్యావిధివత్సుఖదుఃఖభూయిష్ఠామయోక్తా-తథాపినతత్ప్రాప్తిపరిహారయోరతీవయత్నః కార్యః-తత్సాధనానాంచఅపరమార్థత్వాత్ -పరంబ్రహ్మైకంసత్యం- అతస్తత్ప్రాప్తయేమనీషిభిర్జ్ఞానాభ్యాసఏవయత్నఃకార్యఇతి॥ ౫౧॥ తదేవంనరకప్రసంగప్రాప్తంపరిసమాప్యప్రకృతమేవోపసంహరన్నాహ-ఏవమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ద్వితీయాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. *****

నమోభగవతేతస్మై పరాశరమహర్షయే । యత్ప్రసాదేనసర్వాత్మా వాసుదేవస్స్మృతోమయా ॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః ॥ ౧॥ తథైవేతి॥ గ్రహాణాంసంస్థానంకస్యోపరికోగ్రహోస్తీతి- తేషాంసన్నివేశం - ప్రమాణాని తేషామంతరాంతరయోజనసంఖ్యాః॥ ౨॥ భూలోకమానేనైవభువర్లోకఇతివక్తుంతన్మానంతావదాహ॥ రవీతి॥ పృథివీస్మృతేతిభూలోకఃస్మృతఇత్యర్థః॥ ౩॥ యావదితి॥ విస్తారోలోకాలోకావధిః-పరిమండలంవృత్తసంస్థానం- తయోర్ద్వంద్వైక్యం-తస్మాత్-వ్యాసమండలతఃవిస్తారమండలాభ్యాం- నభోభువర్లోకాఖ్యం - ద్యావాపృథివ్యోర్లోకాలోక

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స్వర్లోకావధేస్సూర్యస్య లక్షోచ్ఛ్రితత్వోక్త్యా భువర్లోకో లక్షోత్సేధ ఇత్యప్యర్థాదుక్తం ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ఋషిభ్య ఇతి॥ మేధిః ఖలమధ్యనిఖాతస్తంభః ॥ ౧౦॥ త్రైలోక్యమితి॥ ఇజ్యాఫలస్య యాగఫలస్య - భూః భోగభూమిః- ఏషా ఇదం త్రైలోక్యం - ఇజ్యా చాత్ర భారతవర్షే కర్తవ్యా- ఉపాసనాయోగాదిక్రియా తత్ఫలం చ సర్వలోకేష్వపి స్యాత్ ॥ శ్లో॥ యోగేశ్వరాణాం గతిమాహురంతర్బహిస్త్రిలోక్యా ఇతి వచనాత్॥ ౧౧॥ ధ్రువాదితి॥ కల్పవాసినః కల్పావధికాయుషో మన్వంతరాద్యధికారిణః ఇంద్రాద్యాః స్వాధికారనివృత్తౌ కాలప్రతీక్షయా మహర్లోకే తిష్ఠంతి ॥ శ్లో॥ వినివృత్తాధికారాస్తు మహర్లోకనివాసిన ఇతి శైవోక్తేః - కల్పాధికారిణశ్చాత్ర సంస్థితా ద్విజపుంగవా ఇతి కూర్మోక్తేశ్చ - పునస్తానసూద్య తల్లోకోచ్ఛ్రయోఽభిధీయతే ఏకేతి ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ చతుర్గుణోత్తర ఇతి॥ చతుర్గుణోత్తర ఇతి కోటిద్వయం ప్రకృతోక్తత్వాత్ జనలోకాదష్టకోట్యుత్తరే వ్యోమ్ని తపః - షడ్గుణే నైత్యత్రాపి తపసో ద్వాదశకోట్యుచ్ఛ్రయే సత్యం- ఇత్థం త్రయోవింశతిః కోట్యః- ధ్రువాదూర్ధ్వం- సత్యమారభ్యాండకటాహాంతం కించిదూనం కోటిద్వయం జ్ఞేయం - బ్రహ్మలోక ఏవ భగవతః పురీ రుద్రాదీనాం చ తదుపరి తమస్తతోఽండకటాహశ్చ-

ణం వై వ్యాసమండలతో ద్విజ॥ ౪॥ భూమేర్యోజనలక్షే తు మైత్రేయ రవిమండలమ్। లక్షే దివాకరస్యాపి మండలం శశినః స్థితమ్ ॥ ౫॥ పూర్ణే శతసహస్రే తు యోజనానాం నిశాకరాత్ । నక్షత్రమండలం కృత్స్నముపరిష్టాత్ప్రకాశతే॥ ౬॥ ద్విలక్షే చోత్తరే బ్రహ్మన్ బుధో నక్షత్రమండలాత్। తావత్ప్రమాణభాగే తు బుధస్యాప్యుశనాః స్థితః॥ ౭॥ అంగారకోఽపి శుక్రస్య తత్ప్రమాణే వ్యవస్థితః। లక్షద్వయేన భౌమస్య స్థితో దేవపురోహితః ॥ ౮॥ సౌరిర్బృహస్పతేశ్చోర్ధ్వం ద్విలక్షే సమవస్థితః। సప్తర్షిమండలం తస్మాల్లక్షమేకం ద్విజోత్తమ॥ ౯॥ ఋషిభ్యస్తు సహస్రాణాం శతాదూర్ధ్వం వ్యవస్థితః। మేధీభూతస్సమస్తస్య జ్యోతిశ్చక్రస్య వై ధ్రువః ॥ ౧౦ ॥ త్రైలోక్యమేతత్కథితముత్సేధేన మహామునే । ఇజ్యాఫలస్య భూరేషా ఇజ్యా చాత్ర ప్రతిష్ఠితా॥ ౧౧॥ ధ్రువాదూర్ధ్వం మహర్లోకో యత్ర తే కల్పవాసినః। ఏకయోజనకోటీ తు యత్ర తే కల్పవాసినః॥౧౨॥ ద్వే కోట్యౌ తు జనో లోకో యత్ర తే బ్రహ్మణస్సుతాః।సనందనాద్యాః కథితా మైత్రేయామలచేతసః॥ ౧౩॥ చతుర్గుణోత్తరే చోర్ధ్వం జనలోకాత్తపస్స్మృతః।

పరిచ్ఛిన్నయోరంతరాళవర్తీ భువర్లోకోఽపి తావానేవేత్యర్థః - యథాహ శుకః- ఏతావానేవ భూవలయస్య సన్నివేశః ప్రమాణతో వ్యాఖ్యాతః- ఏతేనైవ హి దివో మండలమానం తద్విద ఉపదిశంతి- యథా ద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాం తదంతరేణాంతరిక్షం తదుపసంధితమితి॥ ౪॥ స్వర్లోకమాహ భూమేరిత్యాదిషడ్భిః॥ ౫॥ పూర్ణ ఇతి॥ శతసహస్రే లక్షే పూర్ణే॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ సౌరిరితి॥ సౌరిశ్శనైశ్చరః ॥ ౯॥ ఋషిభ్య ఇతి॥ మేధీభూతః ధాన్యాక్రమణే పశూనామాశ్రయః ఖలమధ్యనిఖాతస్తంభో మేధిః తద్వత్ స్థితః॥ ౧౦॥ త్రైలోక్యమితి॥ ఉత్సేధేన ఉచ్ఛ్రయేణ పంచదశలక్షప్రమాణేన - ఇజ్యాదిఫలస్య యాగాదికర్మఫలస్య భూరేషా త్రైలోక్యరక్షణా - త్వర్థే చకారః - ఇజ్యా త్వత్ర భారతవర్ష ఏవ ప్రతిష్ఠితా సమాప్తా - ఉక్తం హి॥ శ్లో॥ యతో హి కర్మభూరేషా హ్యతోఽన్యా భోగభూమయ ఇతి॥ అతోఽత్ర లబ్ధజన్మనా పుంసా నిత్యం ధర్మే యతితవ్యమితి భావః॥ ౧౧॥ ధ్రువాదితి॥ కల్పం దినపర్యంతమేవ మహర్లోకే వసంతి- కల్పాంతే జనలోకం యాంతీతి కల్పవాసినో భృగ్వాదయః ॥ శ్లో ॥ త్రిలోక్యాం దహ్యమానాయాం శక్త్యా సంకర్షణాగ్నినా । యాంత్యూష్మణా మహర్లోకాజ్జనం భృగ్వాదయోఽర్దితా ఇతి శుకోక్తేః - తస్యోచ్ఛ్రయమాహ - ఏకేతి- యత్ర తే త్యాదేః పునరుక్తిస్తదుచ్ఛ్రయవిధానార్థా- సుగమం పాఠం॥౧౨॥ ద్వే ఇతి॥ మహర్లోకానంతరముచ్ఛ్రయేణ ద్వే కోటీ జనో లోకః- యత్ర తే కథితాః ప్రఖ్యాతాస్సనందనాద్యాస్సంతి॥ ౧౩॥ చతుర్గుణోత్తర ఇతి॥ జనలోక

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వహ్నిశ్చేతి ॥ ప్రధానస్యానంత్యాద్దశోత్తరత్వమస్యస్త్రీత్రిశతే పంచాశన్న్యాయాద్దశోత్తరాణిసప్తేత్యుపపన్నం-యద్వా-కటాహాదీనిమహదంతానిసప్తావరణాని-తత్రకటాహస్యదశోత్తరత్వవచనంఛత్రిన్యాయాత్॥౨౪॥ మహాంతమితి॥ అనంతస్యేతియతస్తస్యానంతస్య- అంతఃకాలతోనాశః- సంఖ్యానయోజనేయత్తాదిశ్చ- నాస్తి॥ ౨౫॥ తదితి॥ అతోనంతమసంఖ్యాతప్రమాణంచ తత్ప్రధాన మిత్యన్వయః ॥ ౨౬ ॥ అండానాంచేతి ॥ తత్రప్రధానే - సంతీతిశేషః॥ ౨౭॥ దారుణీతి॥ చేతనాత్మాజ్ఞాతృస్వరూపః-ఆత్మవేదనఃస్వయంప్రకాశః- దారుణీత్యాదినాదుర్వివేచత్వముక్తం॥ ౨౮॥ ప్రధానమితి॥ సర్వభూతాత్మభూతయాసర్వభూతవ్యాపిన్యా- విష్ణుశక్త్యావిష్ణుసంకల్పేన- సంశ్రయధర్మిణౌ అన్యోన్యసంశ్లిష్టౌస్వృతౌస్వృతౌసంశ్రయధర్మిణావితిచపాఠః॥ ౨౯॥ తయోరితి॥ సైవశక్తిః - పృథగ్భావః మోక్షః- సంశ్రయోబంధః-తయోఃకారణం- పురుషస్యబంధమోక్షహేతురిత్యర్థః- క్షోభకారణభూతాగుణవైషమ్యాన్ముఖ్యహేతుః॥౩౦॥యథేతి॥యథావాయుర్జలేస్థితంకణికాశతం-అసక్తంనిర్లేపం-యథాబిభర్తి-తథావిష్ణోస్సాశక్తిః-ప్రధానపురుషాత్మకంసర్వంతద్గతదోషైరస్పృష్టంబిభర్తి-అనేనశ్లోకేనధారణాదావక్లేశోపిదర్శితః॥ ౩౧॥

వహ్నిశ్చవాయునావాయు ర్మైత్రేయనభసావృతః । భూతాదినానభస్సోపి మహతాపరివేష్టితః।
దశోత్తరాణ్యశేషాణి మైత్రేయైతాని సప్తవై ॥ ౨౪ ॥ మహాంతంచసమావృత్య ప్రధానం సముప
స్థితమ్ । అనంతస్యనతస్యాంత స్సంఖ్యానం వాపివిద్యతే ॥ ౨౫ ॥ తదనంతమ సంఖ్యాత ప్రమాణం
చాపివైయతః । హేతుభూతమశేషస్యప్రకృతిస్సాపరామునే॥ ౨౬॥ అండానాంచసహస్రాణాం
సహస్రాణ్యయుతానిచ । ఈదృశానాంతథాతత్రకోటికోటిశతానిచ ॥ ౨౭ ॥ దారుణ్యగ్నిర్యథా
తైలంతిలేతద్వత్పుమానపి । ప్రధానేవస్థితోవ్యాపీచేతనాత్మాత్మవేదనః॥ ౨౮॥ ప్రధానంచపుమాం
శ్చైవసర్వభూతాత్మభూతయా । విష్ణుశక్త్యామహాబుద్ధే వృతౌసంశ్రయధర్మిణౌ ॥ ౨౯॥ తయో
స్సైవపృథగ్భావ కారణం సంశ్రయస్యచ । క్షోభకారణభూతాచ సర్గకాలే మహామతే ॥ ౩౦॥
యథాసక్తంజలేవాతోబిభర్తికణికాశతమ్ । శక్తిస్సాపితథావిష్ణోఃప్రధానపురుషాత్మకం ॥ ౩౧॥

౨౪॥ శ్లో॥ ఏతద్భగవతోరూపంస్థూలంతేవ్యాహృతంమయా । మహ్యాదిభిశ్చావరణైరష్టభిర్బహిరావృతమితి॥ శుకాద్యుక్తైరష్టమనుప్యావరణంప్రసిద్ధం-తదాహ॥ మహాంతంచేతి॥ ఉత్పత్తివినాశాభ్యాంపరిచ్ఛిన్నానిచపృథివ్యాదిసప్తావరణాని -, ప్రధానంతునతథేత్యాహ - అనంతస్యేతి - సర్వగతస్యాంతోనాశోనాస్తి - సంఖ్యానంవాదశగుణాత్మకం॥ ౨౫॥ తదితి॥ యతస్తదనంతంనిత్యం- అసంఖ్యాతప్రమాణంచేతినవిద్యతేసంఖ్యాతం ప్రమాణంయస్యతత్తథాభూతంచ- వైప్రసిద్ధం- నాహోనరాత్రిరిత్యాదిశ్రుతిపురాణేషు- అతఃకార్యస్యసమస్తస్య హేతుభూతంపరాప్రకృతిశ్చఅనాదిమత్త్వాత్॥ ౨౬॥ సర్వగత్వంవ్యనక్తి॥ అండానాంచేతి ॥ ౨౭ ॥ తతశ్చపురుషాధిష్ఠితమేవ జగతోహేతురిత్యాహ॥ దారుణీతి॥కాష్ఠేయథాతత్ప్రకాశకస్సూక్ష్మోగ్నిరవస్థితః- తిలేచతైలంయథావ్యాప్తం- ఆత్మవేదనస్స్వప్రకాశః॥౨౮॥తయోరపిపరమేశ్వరాధిష్ఠితత్వమాహ-ప్రధానంచేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ప్రధానంచేతి॥ విష్ణోస్స్వరూపభూతయాశక్త్యాసచ్ఛక్త్యావృతావధిష్ఠితౌ- సంశ్రయధర్మిణౌనియమ్యనియంతృభావేనస్థితౌ॥౨౯॥ తయోరితి॥ సైవకాలాత్మనాస్థితాసతీ-తయోఃప్రళయకాలేపృథగ్భావస్యకారణం-స్థితికాలేసంశ్రయస్యచకారణం-సర్గకాలేక్షోభకారణభూతాచేత్యర్థః॥ ౩౦॥ ఏవంచప్రధాపురుషద్వారాతత్కార్యభూతజగదాశ్రయత్వేపివిష్ణుశక్తేర్నిర్మిత్తత్వందృష్టాంతేనాహ॥యథేతి॥జలేస్థితంకణికాశతంపరమాణుస్తోమం-అసక్తంయథాభవత్యేవంవాతోబిభర్తి-తథాప్రధానపురుషాత్మకంజగత్తత్రైవస్థితత్వాదాత్మన్యసక్తమేవవిష్ణుశక్తిర్బిభర్తి-యథాశైత్యంజలేవాతోబిభర్తికణికాగతమితి-పాఠాంతరేజలస్థితంశైత్యంకణికాద్వారేణాగతంయథావాతోబిభర్తి-తథాజలస్థానీయప్రధానపురుషస్థంశైత్యస్థానీయంజగత్- కణికాస్థానీయమహదాదిద్వారేణాగతంవాతస్థానీయావిష్ణోశ్శక్తిర్బిభర్తీత్యర్థః॥ ౩౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యత్తు ॥ శ్లో ॥ జనలోకాత్తపోలోకశ్చతస్రః కోటయస్స్మృతాః । ప్రాజాపత్యాద్బ్రహ్మలోకః కోటిషట్కేతు సృజ్యత ఇతిపురాణాంతరవచనం - తత్తుతత్తల్లోకాంతరాళవిషయం - ఇదంతు చతుర్గుణోత్తరేషడ్గుణేనేత్యాదివచనంతత్తల్లోకాంతరాళస్య లోకోచ్ఛ్రాయఘనస్యచసంహత్యమానోక్తిపరమిత్యవిరోధః ॥ ౧౪ ॥ షడ్గుణేనేతి॥ అపునర్మారకాః సత్యలోకంప్రాప్తాహినపునస్సంసరంతి ॥ శ్రు ॥ బ్రహ్మలోకమభిసంపన్నానపునరిమం మానవమావర్తంనావర్తంత ఇతిశ్రుతేః ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మణా సహతేసర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే । పరస్యాంతేకృతాత్మానఃప్రవిశంతిపరంపదమితిస్మృతేశ్చ॥ ఆబ్రహ్మభవనాదిత్యాదిస్మృత్యుక్తమావర్తనంచతుర్ముఖాద్యుపాసనేనతత్తల్లోకప్రాప్తివిషయంకల్ప్యం ॥ శ్లో॥ తేషామేషాంకేచనబ్రహ్మలోకారుద్రస్యాన్యేసంతితత్రైవలోకాః। విష్ణోరన్యేసంతిలోకావిశాలాస్తాంస్తాన్లోకాంస్తాను పాస్యవ్రజంతీతి పురాణాంతర వచనాత్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ కృతాకృతకయోరితి॥ శూన్యైఃనిర్జనైః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ దశోత్తరేణేతి॥ అసావంబుపరీతోండః॥ ౨౩॥

వైరాజాయత్ర తేదేవాఃస్థితాదాహవివర్జితాః ॥ ౧౪॥ షడ్గుణేనతపోలోకాత్సత్యలోకోవిరాజతే।
అపునర్మారకాయత్ర బ్రహ్మలోకోహి సంస్మృతః ॥ ౧౫ ॥ పాదగమ్యంతుయత్కించి ద్వస్త్వస్తి
పృథివీమయమ్ । సభూర్లోకస్సమాఖ్యాతోవిస్తారోస్యమయోదితః॥ ౧౬॥ భూమిసూర్యాంతరంయ
త్సిద్ధాదిమునిసేవితమ్ । భువర్లోకస్తుసోప్యుక్తో ద్వితీయోమునిసత్తమ ॥ ౧౭ ॥ ధ్రువసూర్యాంతరం
యత్తునియుతానిచతుర్దశ । స్వర్లోకస్సోపిగదితోలోకసంస్థానచింతకైః ॥ ౧౮ ॥ త్రైలోక్యమేత
త్కృతకంమైత్రేయపరిపఠ్యతే । జనస్తపస్తథాసత్యమితిచాకృతకంత్రయమ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతాకృతక
యోర్మధ్యేమహర్లోకఇతిస్మృతః । శూన్యోభవతికల్పాంతే యోత్యంతంనవినశ్యతి ॥ ౨౦ ॥ ఏతేస
ప్తమహాలోకామైత్రేయకథితాస్తవ । పాతాళానిచసప్తైవబ్రహ్మాండస్యైషవిస్తరః॥ ౨౧॥ ఏతదండ
కటాహేనతిర్యక్చోర్ధ్వమధస్తథా । కపిత్థస్యయథాబీజంసర్వతోవైసమావృతమ్ ॥ ౨౨॥ దశోత్త
రేణపయసామైత్రేయాండంచతద్వృతమ్ । సర్వోంబుపరిధానోసావహ్నినావేష్టితోబహిః ॥ ౨౩॥

చతుర్గుణోత్తరే అష్టకోట్యుచ్ఛ్రయేఆకాశేవ్యాప్తస్తపోలోకస్స్మృతః॥ ౧౪॥ షడ్గుణేనేతి॥ జనలోకాపేక్షయైవ షడ్గుణేనద్వాదశకోట్యుచ్ఛ్రయేణతపోలోకానంతరంసత్యలోకః- నతుతపోలోకాత్ షడ్గుణేనేతిమంతవ్యం- తథాసత్యస్యాచత్వారింశత్కోట్యుచ్ఛ్రయత్వేనబ్రహ్మాండేతస్యావకాశాభావాత్- అపునర్మారకాఃపునర్మృత్యుశూన్యాః- సత్యలోకఏవకక్ష్యాదిభేదేనబ్రహ్మధిష్ణ్యాత్పరంవైకుంఠలోకాదిర్జ్ఞేయం ఏవంచభూతదూర్ధ్వంపంచదశలక్షోత్తరాస్త్రయోవింశతికోట్యోభవంతి - సత్యలోకాదూర్ధ్వంపంచదశలక్షోనకోటిద్వయాదండకటాహఇతిజ్ఞేయం ॥ ౧౫॥ మహర్లోకాదీనాముత్సేధప్రమాణముక్తం- భూరాదిలోకత్రయస్యప్రత్యేకముత్సేధవ్యవస్థామాహ - పాదగమ్యమిత్యాదిత్రిభిః॥ పాదగమ్యమితి॥ చరణసంచారయోగ్యంగిరిశిఖరాదియావత్తావదుత్సేధోభూర్లోకఇత్యర్థః - విస్తారోస్యమయోదితః-సర్వతోలోకాలోకావధిః- పంచవింశతికోటిప్రమాణః ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ధ్రువసూర్యాంతరమితి॥ నియుతానిలక్షాణి ॥ ౧౮॥ త్రైలోక్యమితి॥ త్రైలోక్యంకృతకం ప్రతికల్పంకార్యత్వాత్ - జనలోకాదిత్రయమకృతకం-ప్రతికల్పమకార్యత్వాత్ ॥ ౧౯ ॥ కృతాకృతకయోరితి॥ మహర్లోకస్యకృతకాకృతకత్వేహేతుమాహ - శూన్యఇతి- జనైశ్శూన్యః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ఏతదితి॥ ఏతచ్చతుర్దశభువనాత్మకంజగదండకటాహేనసమావృతం - తదేవపృథివ్యావరణం- సచకటాహఃకోటియోజనవిస్తారః॥ శ్లో॥ సప్తసాగరమానస్తుగర్తోదస్తదనంతరం। కోటియోజనమానస్తుకటాహస్సవ్యవస్థితఇతి - స్వచ్ఛందభైరవతంత్రోక్తేః॥ ౨౨॥ దశోత్తరేణేతి॥ కటాహదశోత్తరేణదశగుణేన- అంబుపరిధానఃపయోవేష్టితః- దశోత్తరాణిసప్తేతిఛత్రిన్యాయేనోక్తం- పృథివ్యావరణస్యదశోత్తరత్వాభావాత్॥ ౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యథాచేతి॥ కార్యభూతావృక్షాయల్లక్షణాః- తల్లక్షణేనతద్ధర్మకేణపార్థివత్వవృక్షత్వచూతత్వాదిధర్మవతా ద్రవ్యేణ ఉపాదానకారణీభూతేన యథానుగతాః - ఏవంసత్త్వాదిగుణమయామహదాద్యాస్తాదృశా దేవావ్యక్తాజ్జాయంతే॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ బీజేతి॥ యథానాపచయస్తరోః - అనేకబీజవృక్షకారణభావేపియథావృక్షస్యనవినాశః- కేనాప్యవయవేన-ఏవందేవాదిసర్వసర్గేపిపంచభూతానాంనక్షయః॥౩౫॥జగదుపాదానకారణత్వేపిభగవతః స్వశరీరభూతప్రధానాంశనిష్ఠతయావికారాణాం కాలాదివత్స్వరూపేణ పరిణామిత్వంనాస్తీత్యాహ॥ సన్నిధానాదితి॥ ౩౬॥ ఆత్మనాందేవాదిభేదేనోత్పత్తిరపితత్కర్మానురూపభగవత్సంకల్పాయత్తేత్యాహ॥ వ్రీహీతి॥ వ్రీహిబీజమూలనాళాదయఃకారణభూతవ్రీహిద్రవ్యరూపేణస్థితాః పరిణామశక్తిమంతః క్షేత్రకర్షణోప్తిజలసేకాదిప్రరోహహేతుసామగ్రీమాసాద్యమూలనాళాద్యవస్థయా యథావిర్భవంతి - ఏవమాత్మానస్స్వకర్మశక్తిసహితవిష్ణుశక్తిరూపసామగ్రీమాసాద్యదేవాదిరూపేణావిర్భవంతి॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥ఏవంవిష్ణోర్జగత్కారణత్వముక్తం-

యథాచపాదపోమూలస్కంధశాఖాదిసంయుతః। ఆదిబీజాత్ప్రభవతిబీజాన్యన్యానివైతతః॥ ౩౨॥
ప్రభవంతితతస్తేభ్యస్సంభవంత్యపరేద్రుమాః। తేపితల్లక్షణద్రవ్యకారణానుగతామునే॥ ౩౩॥ ఏవ
మవ్యాకృతాత్పూర్వంజాయంతేమహదాదయః। విశేషాంతాస్తతస్తేభ్యస్సంభవంతిసురాదయః।
తేభ్యశ్చపుత్రాస్తేషాంచ పుత్రాణామపరేసుతాః॥ ౩౪॥ బీజవృక్షప్రరోహేణ యథానాపచయ
స్తరోః।భూతానాంభూతసర్గేణనైవాస్త్యపచయస్తథా॥౩౫॥సన్నిధానాద్యథాకాశకాలాద్యాః
కారణంతరోః। తథైవాపరిణామేనవిశ్వస్యభగవాన్హరిః॥ ౩౬॥ వ్రీహిబీజేయథామూలంనాళం
పత్రాంకురౌతథా।కాండంకోశస్తథాపుష్పంక్షీరంతద్వచ్చతండులమ్॥ ౩౭॥ తుషాఃకణాశ్చసంతో
వైయాంత్యావిర్భావమాత్మనః।ప్రరోహహేతుసామగ్ర్యమాసాద్యమునిసత్తమ॥౩౮॥ తథాకర్మ
స్వనేకేషుదేవాద్యాస్సమవస్థితాః। విష్ణుశక్తింసమాసాద్యప్రరోహముపయాంతివై॥ ౩౯॥ సచవిష్ణుః

ఏతదేవదృష్టాంతేన ప్రపంచయన్సర్వేషాంకారణానాంమూలకారణానుగతిమాహ - యథాచేత్యాది సార్ధైస్త్రిభిః॥ యథాచేతి॥ శ్లోకద్వయస్యాప్యేకాన్వయఃఅన్యానిబీజానితతఃపాదపాత్ప్రకర్షేణభవంతి - తేభ్యోబీజేభ్యోన్యేద్రుమాభవంతితద్బీజేభ్యశ్చాపరేద్రుమాః - తల్లక్షణంపూర్వద్రుమసజాతీయంయచ్చూతాదిద్రవ్యం తదేవకారణం - తేనానుగతావ్యాప్తాః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ఏవమితి॥ విశేషాంతాఃపృథివ్యంతాః॥ ౩౪॥ బహుకార్యోత్పాదకానామపి దేవాదీనామపక్షయాభావం దృష్టాంతేనాహ॥ బీజవృక్షేతి॥ ౩౫॥ సర్వకారణభూతస్యాపిహరేర్నిర్వికారత్వందృష్టాంతేనాహ॥సన్నిధానాదితి॥ ఉపాదానత్వమపిహరేఃప్రకృతిద్వారేణైవ-నస్వరూపేణేతిభావః॥౩౬॥ ఏవమవ్యాకృతాత్పూర్వంజాయంత ఇత్యాదివాక్యాత్ప్రాప్తామసద్వాదశంకాం దృష్టాంతేన వారయన్నాహ- వ్రీహీత్యాదిత్రిభిః - వ్రీహీతి॥ శ్లోకత్రయస్యాప్యేకాన్వయః వ్రీహిబీజేసంత ఏవమూలనాళాదయః - ఆత్మనః స్వస్య- ప్రరోహహేతుసామగ్రీమభివ్యక్తకారణపౌష్కల్యంభూమిజలాదిసంయోగం ఆసాద్యప్రాప్య - యథా ఆవిర్భావంయాంతి - తథాఅనేకేషు కర్మసువాసనాసుస్థితా దేవాదీనామపిపూర్వం దేహాస్సూక్ష్మభూతప్రకారేణసంతఏవ - విష్ణుశక్తింకాలకర్మాదిభావాపన్నాం ప్రాప్యావిర్భావం యాంతి - నపునరత్యంతమసంత ఏవ జాయంతే॥ శ్రు॥ సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితిశ్రుతేరిత్యర్థః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ననుసర్వకారణంబ్రహ్మైవ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సఏవపరంబ్రహ్మేత్యాహ ॥ సచేతి॥ ౪౦॥ అత్రయద్వ్యాఖ్యాతృభిర్విష్ణుః పరామృశ్యతే కారణవాక్యేషుసత్ బ్రహ్మాదిశబ్దవాచ్యమపిసఏవేత్యాహ ॥ తద్బ్రహ్మేతి॥ పరంపదంప్రాప్యం - ఏతచ్చరాచరంజగత్ - అవిశేషేణయస్యయదీయమిత్యర్థః॥౪౧॥ సఏవేతి॥జగచ్చసఇత్యనన్యత్వోపపాదనం-సఏవమూలప్రకృతిరితి॥ ౪౨॥ తత్ప్రాప్త్యుపాయోయాగాదిస్తత్సాధనంచసఏవేత్యాహ॥కర్తాక్రియాణామితి॥తత్కర్మతస్యానుష్ఠానం-తస్యక్రతోః॥ ౪౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - ద్వితీయాంశే - సప్తమోధ్యాయః. ****************************

వ్యాఖ్యాతమితి ॥ ఏతద్బ్రహ్మాండసంస్థానంమయాతవవ్యాఖ్యాతం ॥ ౧ ॥ యోజనామితి ॥ భాస్కరస్యదేహవ్యాప్తోరథభాగోనవసాహస్రః - వక్ష్యమాణ గంధర్వాదిపరివారావకాశార్థోరథాంశశ్చ సహస్రమాత్రః- ఇత్థందశసాహస్రోరథః ॥ శ్లో॥ మండలంభాస్కరస్యాథయోజనాగ్రాన్నిబోధత । నవయోజనసాహస్రోవిస్తారోభాస్కరస్యత్వితి ॥ దశయోజనసాహస్రో విస్తారాయామతోరథఇతిచ । తేజోమయతయాదూరతో మండలత్వేన దృశ్యమానస్యతద్దేహస్యనవసాహస్రత్రతద్రథస్యచ దశసహస్రతయావాయూక్తేః ఈషాదండః ద్విగుణః వింశతియోజనసహస్రః॥౨॥ సార్ధకోటిరితి॥ అధికానిచపంచాశత్సహస్రయోజనాని- ఆమేరోర్మానసోత్తరపర్యంతంస్థితస్యేషామహాక్షత్వేనవివక్షితత్వాత్ - తత్రమేరుమధ్యోపరి- షోడశసహస్రోచ్ఛ్రితగగనస్థోత్తరాగ్రమానసోత్తరోపర్యర్ధలక్షోచ్ఛ్రితాంతరిక్షావస్థితదక్షిణాగ్రమహాక్షే - చక్రంహిరణ్మయేననత్వేనేతిమాత్స్యోక్తమానంసంవత్సరాత్మక

> పరంబ్రహ్మయతస్సర్వమిదంజగత్। జగచ్చయోయత్రచేదంయస్మింశ్చలయమేష్యతి॥ ౪౦॥ తద్బ్రహ్మపరమంధామసదసత్తత్పరంపదమ్। యస్యసర్వమభేదేనజగదేతచ్చరాచరమ్॥౪౧॥ సఏవమూలప్రకృతిర్వ్యక్తరూపీజగచ్చసః।తస్మిన్నేవలయంసర్వంయాతితత్రచతిష్ఠతి॥ ౪౨॥ కర్తాక్రియాణాంససఇజ్యతేక్రతుస్సఏవతత్కర్మఫలంచతస్య। స్రుగాదియత్సాధనమప్యశేషం హరేర్నకించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి॥ ౪౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ********************
>
> శ్రీపరాశరః॥వ్యాఖ్యాతమేతద్బ్రహ్మాండసంస్థానంతవసువ్రత।తతఃప్రమాణసంస్థానేసూర్యాదీనాంశృణుష్వమే ॥ ౧॥ యోజనానాంసహస్రాణిభాస్కరస్యరథోనవ । ఈషాదండస్తథైవాస్యద్విగుణోమునిసత్తమ॥౨॥ సార్ధకోటిస్తథాసప్తనియుతాన్యధికానివై।యోజనానాంతుతస్యాక్షస్తత్రచక్రం

శ్రుతిషుప్రసిద్ధంనతువిష్ణుస్తత్రాహ॥ సచేతి॥ విష్ణుఃపరంబ్రహ్మైవ- తత్కృతఇత్యపేక్షాయాం॥ శ్లో॥ విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతంజగత్తత్రైవచస్థితమిత్యాదినాపూర్వోక్తవిష్ణుస్వరూపమనువదతి-యతస్సర్వమితి ॥ ౪౦॥ బ్రహ్మవిష్ణోరేవస్వరూపమిత్యాహ॥ తద్బ్రహ్మేతి॥తచ్ఛ్రుతిప్రసిద్ధంబ్రహ్మ- తస్యవిష్ణోఃపరమంధామస్వరూపం- యతస్సదసతోఃపరంపదంయత్తస్యచాభేదేనసర్వమేతజ్జగద్భవతి ॥ ౪౧॥ తతోవిష్ణుబ్రహ్మణోర్లక్షణాభేదాద్బ్రహ్మైవ విష్ణుమూలకారణంచేత్యాహ॥సఏవేతి॥ అతస్సఏవసర్వకారణమిత్యర్థః॥ ౪౨॥ సర్వకర్మఫలంతత్సాధనాదిరూపశ్చసఏవేతిదర్శయన్నుక్తంసర్వాత్మత్వంనిగమయతి॥ కర్తేతి॥ ౪౩॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే - సప్తమోధ్యాయః. ************************************

శ్లో॥ శ్రీగోపాలసముద్రస్థవిద్వజ్జనకృపాబలాత్ । యోజితంచైకదేశేనటీకయాసహవైష్ణవం ॥ విస్తృతంవిస్తరేణేదంజ్యోతిశ్చక్రంవిచక్షణైః । మయాతుమందబోధాయసంక్షేపేణోపవర్ణ్యతే॥ ఇమాశ్శ్రీధరీయశ్లోకా॥ ౧॥ యోజనానామితి ॥ ఈషాదండఃఅక్షయుగయోస్సంధానార్థోదండః - ద్విగుణః అష్టాదశయోజనసహస్రః ॥ ౨॥ సార్ధకోటిరితి॥ మేరుమానసాచలయోర్యావదంతరంతావదేవాక్షస్యమానం - తస్యరథస్యాక్షోమేరోర్మూర్ధనికృతోమానసోత్తరేత్వితరభాగః - యత్రప్రోతంరవిరథచక్రంతైలయంత్రచక్రవన్మానసోత్తరగిరౌ పరిభ్రమతీతి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

దీషాదండః ప్రమాణత ఇతిమాత్రోస్యోక్తేః - ఈషాగ్రతిర్యగ్బద్ధమధ్యం హ్రస్వాక్షసమదైర్ఘ్యేణ యుగం యుగస్య వామార్ధేణ సప్తాశ్వబంధనేవినియుక్తం॥ శ్లో॥ అసంగైస్తురగైర్యుక్తం యతశ్చక్రం తతస్థితైరితి లైంగోక్తేః - సప్తాశ్వరూపచ్ఛందాంసి వహంతో వామతో రవిమితి లైంగ వాయవ్యోక్తేశ్చ రథోత్తరభాగస్థయుగార్ధేణ తు మేర్వాసన్నం తద్వాయురశ్మి ద్వారా ధ్రువాధారం - ఏవం తేన యుగార్ధేన సహ హ్రస్వాక్షోత్తరభాగోపి మేర్వాసన్నో ధ్రువ రశ్మిబంధస్తద్వారా ధ్రువాధారః - ఏతేన హ్రస్వాక్షశ్చ రథస్యోత్తరభాగస్థయుగాగ్రం చ ఉభయం దీర్ఘాక్షోపరిస్థితత్ర్యశీతిశతమండలరేఖామార్గేణ సంసరద్రథ దక్షిణభాగస్వస్వాగ్రద్వయ నిబద్ధరశ్మిభ్యాం ధ్రువేణోదగయనే మేర్వభిముఖమాకృష్యతే - దక్షిణాయనే మహాక్షోపర్యేవ మానసోత్తరాభిముఖం శిథిలీకృత్య వికృష్యతే - తేన మహాక్షోపరియంత్రిత హ్రస్వాక్షస్థబింబస్య దక్షిణోత్తరగతిర్నాన్యథేత్యుక్తం భవతి - యల్లైంగమాత్స్య వాయవ్యేషు॥ శ్లో॥ యుగాక్షకోటిసంబద్ధౌ ద్వౌ రశ్మీ స్యందనస్య తు । ధ్రువేణ భ్రామతో రశ్మీ వికృష్య యుగయోస్తు వై॥ యుగాక్షకోటిస్థౌ తస్య దక్షిణే స్యందనస్య తు । ధ్రువేణ ప్రగృహీతౌ తౌ యా రశ్మీ నయతో రవిం॥ భ్రమతో మండలాని స్యుః ఖేచరస్య రథస్య తు । భ్రమంతమనుగచ్ఛేతే ధ్రువం రశ్మీ తు తావుభౌ॥ హ్రసత స్తస్య రశ్మీ తు మండలేషూత్తరాయణే । వర్ధేతే దక్షిణే చైవ భ్రమతో మండలాని తు ॥ ఆకృష్యేతే యదా తౌ తు ధ్రువేణాధిష్ఠితౌ తదా । సోభ్యంతరగతః సూర్యో భ్రమతే మండలాని తు॥ ధ్రువేణ ముచ్యమానాభ్యాం రశ్మిభ్యాం పునరేవ తు । తథైవ బాహ్యతః సూర్యో భ్రమతే మండలాని తు ॥ ఏవం సర్వాధారభూతో మహాక్షోపి ధ్రువేణ రశ్మ్యంతరేణ భ్రామ్యమాణశ్చక్రం భ్రామయన్ ప్రత్యగ్భ్రమతి - యథాహ వాయుః॥ శ్లో॥ చక్రమక్షే నిబద్ధం తు ధ్రువే చాక్షస్సమాహితః । సహ చక్రో భ్రమత్యక్షస్సహాక్షో భ్రమతి ధ్రువః॥ ద్వితీయేక్ష ఇతి ద్వితీయశబ్దేన సన్నిహిత హ్రస్వాక్షాపేక్షయా తత్ర చక్రం ప్రతిష్ఠితమితి ప్రాగుక్తవినియోగో మహాక్షస్స్మర్యతే ॥ హయాశ్చేత్యాది॥ చశబ్దేన ప్రాగ్వినియుక్తాదుత్తరయుగార్ధాదితరస్మిన్ ద్వితీయే రథవామయుగార్ధే ఛందోమయత్వేనోపాస్యాస్సప్తాశ్వాశ్చ సంస్థితా ఇత్యనుషంగాత్తద్యోగ్యయుగార్ధ పదం లభ్యతే - అత్రేయం పరిపాటీ జ్ఞాతవ్యా - జంబూద్వీపమధ్యే మేరుః - తదుపరి పంచదశలక్షే ధ్రువః - మేరోరుపరి షోడశసహస్రే మహాక్షస్యమూలం - తస్యాగ్రం సచక్రం మానసాద్ర్యుపర్యర్ధలక్షేంతరిక్షే - మహాక్షేత్ర్యశీతిశతమండలరేఖాస్తత్తద్దినే రవిబింబభ్రమణగోచరాకాశ ప్రదేశవృత్తోపాధిభూతా దక్షిణోత్తరకాష్ఠయోరంతరాళ భవా మండలాఖ్యాః మేరుం మధ్యబిందుం కృత్వా తత్తద్రేఖాగర్భమాకాశే తత్తద్దినబింబభ్రమణముత్పద్యతే - యావద్దక్షిణోత్తరకాష్ఠం త్ర్యశీత్యధిక శతదినగమ్యత్వాదయనస్య తావంతి మండలాని స్యుః - తత్రాక్షే రథో దశసహస్రమితో రవిబింబాదిశబ్దవ్యపదేశ్యో మహాక్షోపరిసంచారిణా హ్రస్వాక్షేణ సంయుతః ప్రత్యఙ్ముఖః - స చ జ్యోతిశ్చక్రభ్రామక ప్రవాహానిలాఖ్య ధ్రువరశ్మివశాద్గృహీతారాగణైస్సహిత ఏవ ప్రత్యహం ప్రత్యఙ్ముఖమేకవారం మేరుం ప్రదక్షిణయన్నేవ హ్రస్వాక్షయుగోత్తరకోట్యగ్రబద్ధ ధ్రువగృహీతవాతరశ్మిద్వయాకర్షణ వికర్షణవశాన్నక్షత్రచక్రమార్గేణ చ కించిత్కించిత్ప్రాగ్విలంబమాన ఏవోదగ్దక్షిణాయనయోర్యావత్కాష్ఠాంతమాకృష్యతే వికృష్యతే చ అశ్విన్యాద్యుపగ్రహస్యానంతరం కాలాంతరే తత్పురతస్స్థితభరణ్యాదౌ స్థితిదర్శనాత్కించిత్ప్రాగ్గతిశ్చ రథస్యాంతరవశాత్స్వస్వచారానుగుణ్యాత్సిద్ధా - ఏవం దక్షిణోత్తరచ్ఛాయాదర్శనాదుదగ్దక్షిణగతిశ్చ సిద్ధా - తారాచక్రం నామ తత్తత్కాలపరిదృశ్య వ్యోమావచ్ఛేదకం ఛత్రాకారమశ్విన్యాది సప్తవింశతిధిష్ణ్య విభక్తాకాశక్షేత్రకం జ్యోతిర్మండలం మేరుమధ్యస్థధ్రువనాభికం తత్పునర్ద్వాదశధా కల్పిత మేషాది రాశ్యాత్మనా విభక్తం సపాదమశ్విన్యాది బుధద్వయ క్షేత్రం హి మేషాదిరేకైకో రాశిః - తత్ర ధనుర్మకరసంధౌ మానసోత్తరాసన్నే దక్షిణపరమకాష్ఠాయాముత్తరాయణోపక్రమః - ఏవం మిథునకర్కిసంధౌ మేర్వాసన్న ఉదక్కాష్ఠాంతే దక్షిణాయనారంభః - తచ్చభ

పంచమషష్ఠసప్తమశ్లోకానాం విష్ణుచిత్తీయవ్యాఖ్యా.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కాలచక్రతయోపాస్యం ప్రతిష్ఠితం॥ ౩॥ త్రినాభిమతీతి॥ త్రినాభీత్యాదెమార్ణతోస్యక్తిర్వ్యాఖ్యా॥ శ్లో॥ అహస్త్రినాభి స్సూర్యస్యైకచక్రస్య వై స్మృతం। అరాస్సంవత్సరాః పంచ నేమ్యష్షడృతవస్స్మృతా ఇతి- వాయూక్తిస్తు॥ శ్లో॥ అహ స్త్రినాభిస్సూర్యస్య అరాః పంచార్తవాస్స్మృతాః। నేమ్యష్షడృతవస్తస్యేతి - యద్వా - చాతుర్మాస్యైస్త్రినాభిః హేమంతశిశిరయోరైక్యంకృత్వా పంచభిః పంచారం షడృతుభిష్షణ్ణేమి - తథాహి యాస్కేననిరుక్తం త్రినాభిచక్రం త్వృతుస్సంవత్సరో గ్రీష్మో వర్షా హేమంత ఇతి సంవత్సరం సర్వమత్రాభిస్తౌతి॥ పంచారే చక్ర ఇతి పంచర్తుతయా పంచర్తవస్సంవత్సరస్యేతిచ బ్రాహ్మణం - హేమంతశిశిరయోస్సమాసేనడషర అహురపితమితి - షడృతుతయా అరాః ప్రసృతా నాభిమతిచ - అక్షయాత్మకే నిత్యప్రవాహే - చక్రమితి పాఠే సప్తమ్యర్థే ప్రథమా - ప్రాగుక్తే సంవత్సరాత్మకే కాలచక్రే కృత్స్నం కాలాయత్తం జగత్ప్రతిష్ఠితం - త్రినాభి పంచారత్వాదికం హి చక్రవిశేషణం- ద్వాదశప్రధయశ్చక్రమేకం త్రీణి నతానీతి పంచారే చక్ర ఇతి శ్రుతేః- యద్వా పూర్వశ్లోకోక్తే సంవత్సరాదికాలాత్మకతయోపాస్యే రవిరథచక్రే కృత్స్నం కాలచక్రం పరివర్తనశీలం కాలావయవబృందం స్థితం॥ ౪॥ లక్షప్రమాణమిత్యాది ప్రాహ్ణావక్షస్య యత్ప్రమాణం తదేవ తస్య రథస్య యుగఖండయోస్సంహత్యమానం - సార్ధపంచచత్వారింశత్సహస్రం తస్య యుగమిత్యర్థః- యుగస్య ఖండయోః పృథగుక్తిర్వినియోగద్వైవిధ్యాత్ - తథాహి- మేరుమానసోత్తరావధి వ్యాప్త మహాక్షోపరి తదానుకూల్యేన యమళవత్ స్థిత ఉదగ్దక్షిణాయన కాష్ఠయోరంతరాళ మండలేషు రథస్యాకర్షణవికర్షణార్థం ధ్రువగృహీతవాతరశ్మిబద్ధః కువిందనాడీవత్సంచారీ ప్రాహ్ణావక్షః - తదుపరిబద్ధో దశసహస్రో రథోవతిష్ఠతే - ప్రాహ్ణావక్షమధ్యమారభ్య రథద్విగుణ ఈషాదండః ప్రత్యఙ్ముఖో జ్ఞేయః॥ శ్లో॥ ద్విగుణోస్య రథోపస్థా

ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౩॥ త్రినాభిమతి పంచారే షణ్ణేమిన్యక్షయాత్మకే । సంవత్సరమయే కృత్స్నం కాలచక్రం
ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౪॥ హయాశ్చ సప్తచ్ఛందాంసి తేషాం నామాని మే శృణు । గాయత్రీచ బృహత్యుష్ణిగ్జగతీ

శ్రీశుకోక్తిః ॥ ౩ ॥ చక్రమేవోపాసనార్థం విశిష్యన్నాహ॥ త్రినాభిమతీతి - నాభిస్తంబః యత్రాక్షః ప్రోతః స చ త్రిమేఖలః అహోరాత్రరూపత్వాత్ - త్రినాభిత్వేనోపాస్యత్వాత్ - మేఖలారూపాస్తిస్రో నాభయః పూర్వాహ్ణమధ్యాహ్నాపరాహ్ణాః తదుక్తేః- పంచారే - పంచ - సంవత్సర పరివత్సరాదయో వక్ష్యమాణా అరాశ్శలాకా యస్య తస్మిన్- షణ్ణేమిని - షట్ ఋతవో నేమయః ప్రాంతవలయాని తద్వతి - కాలాత్మకత్వాత్- అక్షయాత్మకే - సంవత్సరమయే సంవత్సరాధారత్వాత్ సంవత్సరత్వేనోపాస్యత్వాచ్చ తన్మయత్వం - తదుక్తం మాత్స్యే॥ శ్లో॥ అహస్త్రినాభిస్సూర్యస్య హ్యేకచక్రస్య వై స్మృతం। అరాస్సంవత్సరాః పంచ నేమ్యష్షడృతవస్స్మృతా ఇతి - తస్మిన్ కాలచక్రం కాలోపలక్షణభూతం కృత్స్నం జ్యోతిశ్చక్రం - ప్రతిష్ఠితమాశ్రితం - సూర్యరథ చక్రంతు మహాక్షే - ఇయంచాత్ర రథప్రక్రియా - భూతలాద్యోజన లక్షే సూర్యః - పంచదశలక్షే ధ్రువః - చతురశీతి సహస్రయోజనోచ్ఛ్రాయో మేరుః- అర్ధలక్షోచ్ఛ్రాయే మేరోశ్చోపరి షోడశసహస్రోచ్ఛ్రాయే వాయుస్కంధే సప్తలక్షోత్తర సార్ధకోటి ప్రమాణో రవిరథస్యాక్షో మానసోత్తర ప్రోతైకచక్రస్తిర్యగ్వితతోస్తి - యుగంచాక్షసమ ప్రమాణం దక్షిణార్ధబద్ధ సప్తాశ్వం తత్పమానార్ధం చాక్షవదేవాస్తి- తస్మింశ్చాక్షే చక్రప్రాంత నిబద్ధమూలో హ్రాస్వాక్షో వాయురశ్మియుక్తో ధ్రువాధారోస్తి - యుగంచ దక్షిణార్ధే వాయురశ్మి సంబద్ధం తథైవాస్తి - ప్రవహాదివాయువశాచ్చ ద్వాదశ రాశ్యాత్మకం జ్యోతిశ్చక్రం ప్రత్యహం మేరుం ప్రదక్షిణం కుర్వన్నపి స్వగత్యా రాశ్యభిముఖమపి కించిత్కించిత్ప్రచలతి - తత్ర దక్షిణాయనాదిషు ధ్రువగృహీత వాయుపాశ ప్రకర్షణాపకర్షణాభ్యాం రవేర్గతి వైచిత్ర్యాద్యథాయథమహోరాత్రాణి హ్రస్వదీర్ఘ సమాని భవంతి - ఏవం చంద్రాదీనామపి జ్యోతిశ్చక్రవశాత్ ప్రత్యహం మేరుం ప్రదక్షిణం కుర్వతామపి నక్షత్రాభిముఖీ స్వకీయా గతిరస్త్యేవ - అశ్విన్యాం దృష్టానాం భరణ్యాదౌ దర్శనాత్ - ఏతచ్చ తత్ర తత్ర వ్యాఖ్యాయాం స్పష్టీభవిష్యతి ॥ ౪॥ తత్ర ప్రాగ్గచ్ఛతస్సూర్యస్య గాయత్ర్యాదిఛందోరూపేణోపాస్యాన్ హయానాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చక్రంకించిద్దక్షిణనమ్రముదగున్నతప్రాయం పూర్వాభిముఖ ప్రదక్షిణ నిబద్ధాశ్విన్యాదినక్షత్రకల్పితరాశికం తత్ర
హ్యుత్తరాషాఢా ద్వితీయపాదాదిసార్ధ త్రయోదశర్క్షక్షేత్రముత్తరమయనమేకార్ధే - అర్ధాంతరేతుపున
ర్వసన్వంత్యపాదాదిసార్ధత్రయోదశర్క్షక్షేత్రందక్షిణం - మీనమేషసంధిరుదగ్విషువన్మధ్యం కన్యాతులాసంధిర్ద
క్షిణంవిషువం - ఏవంమహాక్షేప్యారోహావరోహాభ్యాం ద్వేఅయనేరాశిషట్కంసార్ధత్రయోదశర్క్షంచకల్ప్యం-
యథామహాక్షేదక్షిణోత్తరచలనం తదనురూపంభచక్రంచ తత్సమాంతరిక్షే తిర్యఙ్ముఖనిబద్ధంజ్ఞేయం - తథారాశి
ద్వయంఏకషష్టిమండలంచభుక్తంచేద్భచక్రేపిషష్ఠాంశోరాశిద్వయాత్మకంసార్ధచతుర్నక్షత్రం ప్రాగ్గత్యాభోక్త
వ్యమిత్యాద్యూహ్యం - తత్తద్దేశేచక్రార్ధస్యదర్శనాదర్శనాభ్యాంరాశిషట్కస్యోదితతాస్తమితతాచ - తత్ర
ప్రాయశోమీనమేషౌహ్రస్వౌ - వృషభకుంభౌతతోధికౌ - నక్రమిథునేకించిద్దీర్ఘే - సింహవృశ్చికౌదీర్ఘతరౌ-
కర్కిచాపౌదీర్ఘతమౌ - సమేకన్యాతులే - తత్రార్కాక్రాంతరాశ్యంశమారభ్యషడ్రాశిక్షేత్ర దర్శనకాలఏవ
తత్రదేశేఅహః - ఇతరషట్కదర్శనకాలోరాత్రిః - తద్రాశిప్రమాణాధీనాదినరాత్రివృద్ధిహ్రాసావిత్యాది జ్యోతి
శ్శాస్త్రప్రస్థితిశ్చపురాణసమ్మతాజ్ఞేయా॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ఉదయాదిస్థానవిభాగప్రదర్శనాయాహ॥ మానసేతి॥ పూర్వత
ఇతిమానసోత్తరేమేరౌచపురీణాం దిక్చతుష్కం బ్రహ్మపేక్షయానిత్యనిబద్ధంజ్ఞేయం - బ్రహ్మణోహ్యుదఙ్ ప్రస్థంస్థి
తస్యపురోదేశఃపూర్వాభూత్ - పశ్చాద్భాగఃప్రతీచీ-దక్షిణహస్తదేశోదక్షిణా- ఇతరహస్తప్రదేశఉత్తరేతి- తన్ని
రుక్తంయాస్కేన - దీర్ఘహస్తప్రకృతిరితి ॥ ౮ ॥ ౯॥ కాష్ఠాంగతఇతి॥ లోకపాలోపరిష్టాత్తుభ్రమతోదక్షిణాయన

త్రిష్టుబేవచ । అనుష్టుప్పంక్తిరిత్యుక్తాశ్ఛందాంసిహరయోరవేః ॥ ౫॥ చత్వారింశత్సహస్రాణిద్వితీ
యోక్షోవివస్వతః । పంచాన్యానితుసార్ధానిస్యందనస్యమహామతే॥ ౬॥ అక్షప్రమాణముభయోః
ప్రమాణంతద్యుగార్ధయోః । హ్రస్వోక్షస్తద్యుగార్ధేనధ్రువాధారోరథస్యతు॥ ద్వితీయేక్షేతతశ్చ
క్రంసంస్థితంమానసాచలే॥ ౭॥మానసోత్తరశైలస్యపూర్వతోవాసవీపురీ।దక్షిణేతుయమస్యాన్యాప్ర
తీచ్యాంవరుణస్యచ।ఉత్తరేణచసోమస్యతాసాంనామానిమేశ్శృణు॥ ౮॥ వస్వౌకసారాశక్రస్యయామ్యా
సంయమనీతథా। పురీసుఖాజలేశస్యసోమస్యచవిభావరీ॥౯॥ కాష్ఠాంగతోదక్షిణతఃక్షిప్తేషురివసర్పతి।

హయాశ్చేతి॥పంక్తిరిత్యేతానిఛందాంసిరవేర్హరయోహయాఃగత్యధీనత్వాత్ ॥౫॥ కాలచక్రస్యఅక్షాంతరమాహ॥
చత్వారింశదితి ॥ పంచాన్యానితుసార్ధానిచత్వారింశత్సహస్రాణిసార్ధపంచచత్వారింశత్సహస్రఇత్యర్థః॥ ౬॥
మహాక్షప్రమాణంయుగేష్వతిదిశతి ॥ అక్షప్రమాణమితి ॥ అశ్వయోజనార్థోదండోయుగం - అక్షస్యప్రమాణం-
తదేవయుగార్ధయోస్సహంత్యప్రమాణం- యుగప్రమాణమితివక్తవ్యేయుగార్ధయోరిత్యుక్తం- తత్రాయంభావః-
యస్మిన్నుభయతోశ్వాబధ్యంతే తద్యుగమీషాగ్రయుక్తమర్ధస్థానాదుభయత స్సమంభవతి - అత్రత్వేకతఏవస
ప్తాశ్వాః-నతూభయతః॥ శ్లో॥ అసంగైస్తురగైర్యుక్తోయతశ్చక్రంతతోరథఇతిలైంగోక్తేః - అతోశ్వయుక్తిభాగేయు
గస్యదైర్ఘ్యం అన్యతోహ్రస్వత్వమితిశంకామాభూదిత్యేవమర్ధంయుగార్ధయోరుభయోస్సమయోస్సంహత్యై
తత్ప్రమాణమిత్యుక్తంచాక్షయుగయోరేకప్రమాణమితి - హ్రస్వాక్షస్యోపయోగందర్శయన్నాహ- హ్రస్వాక్ష
ఇతి-సార్ధపంచచత్వారింశత్సహస్రోహ్రస్వోక్షః- తస్యరథస్యయుగార్ధేనసహవాయురశ్మిభిర్బద్ధోధ్రువాధా
రోస్తి - తథాచశుకః - తస్మిన్నక్షేకృతమూలోద్వితీయోక్షస్తురీయమానేనసంమితస్తైలయంత్రాక్షవద్ధ్రువేకృతో
పరిభాగఇతి - మాత్స్యేచ॥ శ్లో॥ యుగాక్షకోటస్థాతస్యదక్షిణేస్యందనస్యతు। ధ్రువేణప్రగృహీతౌతుతౌరశ్మినయ
తోరవిమితి - అనంతరోక్తహ్రస్వాక్షాపేక్షయా ద్వితీయేఉక్తా ఇత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ మేరోశ్చతుర్దిశముదయాద్యు
పలక్షణభూతం పురచతుష్టయమాహ ॥ మానసోత్తరేతి ॥ పూర్వత ఇత్యాది భారతవర్షస్థాన మపేక్ష్యోచ్యతే-
మపురీ॥౯॥ తత్రతావదైంద్రీంపురీమవధింకృత్వాసూర్యస్యోదయాస్తమయాదికంవక్ష్యన్ ఉత్తరాయణాంతేత్యంతం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ఇతి లైంగోక్తేః ఇంద్రాదిపురోపరిగగనే భ్రమన్ దక్షిణకాష్ఠాంగతో జ్యోతిశ్చక్రప్రాంతం గత్వా శీఘ్రం భ్రమతి-
కులాలచక్రప్రాంతస్థో జంతురివ ॥ ౧౦ ॥ అహోరాత్రేతి॥ అహ్నో రాత్రేశ్చ వ్యవస్థానకారణం రవిర్జనైర్దర్శ-
నాద్యదృశ్యస్సన్ - దేవయానోర్చిరాదిః ముక్తిమార్గపరత్వాత్ - ఛాందోగ్యే - తేర్చిషమేవాభిసంభవంత్యర్చి-
షోహః అహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతి మాసాంస్తాన్ మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవ-
త్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చంద్రమసం చంద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయత్యేష వై దేవ-
యానః పంథా ఇతి - అత్ర చోక్తశ్శ్లోకః - అర్చిర్ఘస్రోఽర్ధమాసస్సిత ఉదగయనే యే షడర్కస్య మాసాస్తైర్ద్బోవా-
ష్యర్కచంద్రాస్తటిదితి చ పురుషః శక్రధాత్రోశ్చ లోకా వోఢారో విద్యుతోర్వాఙ్నయతి తు పురుషో వైద్యుతస్తేభ్య
ఊర్ధ్వం బ్రహ్మజ్ఞానాన్మానవోఽస్మాత్పరమితి కథయంత్యుత్తరం మార్గమేతం ॥ ౧౧ ॥ దివసస్యేతి॥ దివసస్యేత్యాదిశ్లోక-
చతుష్టయస్యాయం భావః - యథా లక్షోచ్ఛ్రిత ఏవ వ్యోమ్ని స్థితస్తీక్ష్ణాతపస్స్వాభితో ద్వితీయయామగమ్యదేశభాస-
కస్సన్ భ్రమతి - తథా స్థిత ఏవ స్వాధస్స్యదేశ్యానాం మధ్యాహ్నకృత్ - తత్సంముఖసమసూత్రస్థభచక్రార్ధవ్యవహి-
తోత్తరదేశ్యానామర్ధరాత్రకృత్ - తథా తద్దినభ్రమచక్రపాదవ్యవహిత పశ్చిమదేశస్థైర్దూరత్వాద్భూలగ్న
ఇవాసీద్దృశ్యమాన ఉదేతీతి వ్యపదేశ్యః - తావద్దూరస్థప్రాగ్దేశ్యైర్దూరీభవన్ భూలగ్న ఇవాదృశ్యమానోస్తమే-
తీతి వ్యపదేశ్యః - ఉదయాస్తమయే చ దూరత్వాన్నత్రః - యథా మేఘః స్వాధస్థైస్సరున్నతస్తతో దూరస్థైర్భూలగ్న
ఇవ దృశ్యః - ఏవం లక్షోచ్ఛ్రితే స్తీక్ష్ణరశ్మిర్మేరుం ప్రదక్షిణయత ఏవ ద్రష్టృవశాన్మధ్యాహ్నాది వ్యవహార ఇతి - తదు-
దాహృతం వాయునా ॥ శ్లో॥ మధ్యమశ్చామరావత్యాం యావద్భవతి భాస్కరః । వైవస్వతే సంయమనే ఉదయం స్తత్ర
దృశ్యతే॥ సుఖాయామర్ధరాత్రస్థో విభాయామస్తమేతి చేత్యాది - అతో దూరత్వాదేవ అదర్శనమస్తమయః న తు
మేరువ్యవహితేః - మేరోర్వ్యవధాయకత్వే తు నవకోటిమితం మానసోత్తర పరిధిమహోరాత్రేణ భ్రమతో భా-
నోర్ద్వాత్రింశత్సహస్రసంమిత మేరుణాచ్ఛాద్యమానస్య దక్షిణమాత్రగమ్యత్వాన్నిత్యం రాత్రేరల్పత్వప్రసంగో
నిత్యమైశాన్యవాయవ్యయోరేవోదయాస్తమయప్రసంగో దక్షిణకాష్ఠాయామాగ్నేయ నైరృత్యోరుదయాస్త-
మయసిద్ధ్యర్థం ప్రత్యహమాచ్ఛాదకాంతరకల్పనాప్రసంగశ్చ - అతో దూరత్వాదేవాదర్శనం - తథాహ వాయుః॥
శ్లో॥ విదూరభావాదర్కస్య ప్రోద్యతస్య విరశ్మితా। రక్తతా చ విరశ్మిత్వాద్రక్తత్వాచ్చాప్యనుష్ణతా॥ లేఖాయామాస్థి-
తస్సూర్యో యత్ర తత్ర చ దృశ్యతే। ఊర్ధ్వం శతసహస్రాత్తు యోజనానాం న దృశ్యతే॥ మాత్స్యే చ॥ శ్లో॥ విదూరభా-
వాదర్కస్య భూమేర్లేఖాగతస్య చ । హీయంతే రశ్మయో యస్మాత్తేన రాత్రౌ న దృశ్యతే॥ లేఖా తద్దినభ్రమణవృత్త-
చతుర్థాంశే ద్రష్టుః పూర్వాపరయోః కల్పితా రేఖా యత్ర భూలగ్న ఇవ గ్రహో దృశ్యః శతసహస్రశబ్దశ్చ భాను-

మైత్రేయ భగవాన్ భానుర్జ్యోతిషాం చక్రసంయుతః ॥ ౧౦ ॥ అహోరాత్రవ్యవస్థానకారణం భగవాన్
రవిః । దేవయానః పరః పంథా యోగినాం క్లేశసంక్షయే ॥ ౧౧ ॥ దివసస్య రవిర్మధ్యే సర్వకాలం వ్యవ-

ఉత్తరాం దిశం గతస్య దక్షిణతః పరావృత్తిమాహ ॥ కాష్ఠామితి ॥ దక్షిణతో యా కాష్ఠా తాం గతః - దక్షిణాయనం
ప్రవిష్టస్సన్ - క్షిప్త ఇషుర్యథా కరాచ్ఛీఘ్రం గచ్ఛతి ॥ ౧౦ ॥ అహోరాత్రేతి ॥ తతశ్చేంద్రీ ప్రభృతిషు తాసు పు-
రీషు సంసారిణామహోరాత్రవ్యవస్థానకారణం రవిర్భవతి - క్లేశాదీనాం రోగాదీనాం సంక్షయే సతి - యోగినాం
క్రమముక్తిభాజాం దేవయానః పరం శ్రేష్ఠః అపునరావృత్తికరః పంథాశ్చ స ఏవ భవతి ॥ శ్రు ॥ సూర్యద్వారేణ తే
విరజాః ప్రయాంతి - స తావత్ క్షిప్యన్మనస్తావదాదిత్యం గచ్ఛతీతి శ్రుతేః - స తావత్ క్షిప్యతే ॥ ౧౧ ॥ యేన ప్రకారేణా-
హోరాత్రాదివ్యవస్థానకారణం రవిర్భవతి తదాహ దివసస్యేత్యాదిపంచభిః ॥ దివసస్యేతి॥ యథాస్మిన్ ద్వీపే భా-
రతవర్షే మధ్యాహ్నే లక్షయోజనోచ్ఛ్రితే వ్యోమ్ని ప్రస్ఫుటశుక్లాతపేన రవిః ప్రతపన్వర్తతే - తథా సర్వకాల-
ముదయాస్తమయాదిష్వపి - సర్వద్వీపేషు నీచైర్భూలగ్నవద్దర్శనస్య మందాతపత్వాదీనాం చ దూరత్వాదినిబంధ-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భ్రమణపరిధితురీయాంశోపలక్షణం- యథాభాగవతే- యదాహైంద్ర్యాః పుర్యాః ప్రచలతి పఞ్చదశభిర్ఘటికాభి ర్యామ్యాం సపాదకోటిద్వయం యోజనానాం సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని చోపయాతి - ఏవం తతో వారుణీం సౌమ్యామైంద్రీం చ పునః - తథాన్యే చ గ్రహాః సోమాదయో నక్షత్రైస్సహ జ్యోతిశ్చక్రే సమభ్యుద్యన్తి సహ వా నిమ్లోచన్తీతి- తేన సముద్రతీరస్థానాం ద్రష్టౄణాం సముద్రసలిలమధ్యాదివోద్యన్నస్యేషాం తు భువం భిత్త్వేవోద్యన్నస్తంయాత్వాద్దృశ్యః నతు పరమార్థతో న భ్రమత్వమస్తమయాదివార్కస్య ॥ శ్రు ॥ స వా ఏష న కదాచనాస్తమేతి నోదేతీతి శ్రుతేః - విభ్రాజమానస్సురిరస్య మధ్యాత్ - అదోఽభ్యవా ఏష ప్రాతరుదేత్యపస్సాయం ప్రవిశతీతి మంత్ర బ్రాహ్మణాని తు సముద్రవేలాస్థితద్రష్టృ ప్రతిభాసానువాదేన ఆదిత్యస్తుతిపరాణి - గోళకాకారభువ ముపర్యధో భావేన ప్రదక్షిణయతో జ్యోతిశ్చక్రస్యార్ధం తత్స్థగ్రహాంశ్చ భూమ్యర్ధమేవచ్ఛాదయతి - తేనోదయాస్తమయవైచిత్ర్య వ్యవస్థితిం వదతో జ్యోతిర్విదోఽపి పౌరాణికరీత్యోదయాస్తమయవ్యవస్థోపపత్తేః భూమేర్గోళకాకారత్వానుపపత్తేశ్చ నిరస్యాః- భువో హి గోళకాకారత్వే సముద్రజలానాం పరితో విస్రమరత్వప్రసంగః సరిత్ప్రవాహాదినియమభంగ ప్రసంగశ్చ - అతో జ్యోతిషం ప్రతీత్యనుగుణగణితప్రధానం నాత్ర ప్రమాణం ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ అష్టైతామేవ దిక్చక్రార్ధవ్యాప్తిముదాహరతి ॥ శక్రాదీనామితి ॥ పురేణ దిగుపలక్ష్యా - ఏకోణేన చ విదిక్ - శక్రాద్యన్యతమస్య పురోపరిస్థితస్తత్పురదిశం తదభితస్థితం దిగ్ద్వయం అనంతరం విదిగ్ద్వయం చ స్పృశతి - ఏవమాగ్నేయాదివిదిక్స్థః తాం విదిశం తదభితస్స్థితం దిగ్ద్వయం అనంతరం విదిగ్ద్వయంచ భాసయతి - అష్టదిఙ్మండలార్ధం భాసయతీత్యర్థః- తద్యథా - ఇంద్రపుర్యాముపర్యవస్థితస్తత్ర మధ్యాహ్నమీశకోణస్థానాం తృతీయయామాంతమగ్నికోణస్థానామాద్యయామాంతం యామ్యపురస్థానాముదయం సౌమ్యపురస్థానామస్తమయం కరోతి - ఏవమగ్నికోణస్థస్తత్రస్థానాం

స్థితః సర్వద్వీపేషు మైత్రేయ నిశార్ధస్య చ సమ్ముఖః ॥ ౧౨॥ ఉదయాస్తమనే చైవ సర్వకాలం తు సమ్ముఖే।
దిశాస్వశేషాసు తథా మైత్రేయ విదిశాసు చ ॥ ౧౩ ॥ యైర్యత్ర దృశ్యతే భాస్వాన్ స తేషాముదయ
స్స్మృతః। తిరోభావం చ యత్రైతి తత్రైవాస్తమయో రవేః॥ ౧౪॥ నైవాస్తమయమర్కస్య నోదయస్స
ర్వదా సతః। ఉదయాస్తమయాఖ్యం హి దర్శనాదర్శనం రవేః ॥ ౧౫॥ శక్రాదీనాం పురే తిష్ఠన్ స్పృశ

నత్వాత్ - యథాహ వాయుః॥ శ్లో॥ విదూరభావాదర్కస్య ప్రోద్యతస్య హి రశ్మితా । రక్తతా చ విరశ్మిత్వాద్రక్తత్వాచ్చాప్యలక్ష్యతేతి - యథా యస్మిన్ ద్వీపవర్షే దౌ మధ్యాహ్నవర్తతే తథా తతః తత్సమానసూత్రస్థద్వీపాంతరాదిషు జాయమానస్య నిశార్ధస్యార్ధరాత్రస్య సమ్ముఖో భవతి ॥ ౧౨ ॥ ఉదయమేతి॥ ఉదయాస్తమయే చ సర్వకాలం భవతః - తే చ పరస్పరం సంముఖే సమానసూత్రస్థే భవతః ॥ ౧౩॥ అత్ర హేతుమాహ॥ యైర్యత్రేతి ॥ ౧౪॥ నేతి॥ ముఖ్యా ఉదయాస్తమయా సర్వదా మధ్యాహ్న ఏవ సత ఇత్యుక్తేస్తస్య న స్త ఏవ - అతో రవేరుదయాస్తమయాఖ్యం దర్శనాదర్శనమాత్రమేవ ॥ ౧౫ ॥ దర్శనాదర్శనయోరవధిమాహ ॥ శక్రాదీనామితి ॥ ఇంద్రాద్యన్యతమస్య పురే మధ్యాహ్నే తిష్ఠన్ తదేకం పురమభితః పురద్వయం చేత్యేవం త్రీన్ కోణాన్ తన్మధ్యవర్తినీ ద్వే పురే తత్రైవోదయాదివ్యవస్థాభిః స్పృశతి॥ భూవలయస్యార్ధే ప్రతపన్ దృశ్యతే తావదహః - అర్ధే తు న దృశ్యతే తావతీ రాత్రిరిత్యర్థః- తథాహి - ఇంద్రపురే మధ్యాహ్నో యదా తిష్ఠతి- తదా సౌమ్యపురస్థానాం అస్తమయః- ఈశకోణస్థానాం తృతీయో యామః - అగ్నికోణస్థానాం ప్రథమయామః - యామ్యస్థితానాముదయః - ఏవం యదా యామ్యే మధ్యాహ్నః స్థితి- తదా ఐంద్ర్యస్తమయః - అగ్నికోణే తృతీయో యామః - నిర్ఋతికోణే ప్రథమో యామః - వారుణే ఉదయః- యదా చ వారుణే మధ్యాహ్నస్తిష్ఠతి - తదా యామ్యేఽస్తమయః - నిర్ఋతికోణే తృతీయో యామః - వాయవ్యే చ ప్రథమయామః - సౌమ్యే ఉదయః - యదా చ సౌమ్యే మధ్యాహ్నః - తదా వారుణేఽస్తమయః - వాయవ్యే తృతీయో యామః- ఈశానకోణే ప్రథమః- ఐంద్రే ఉదయః- ఏవమగ్నికోణే యదా మధ్యాహ్నః- తదా ఈశానకోణే స్తమయః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మధ్యాహ్నం యమేంద్రపుర్యోరాద్యతృతీయయామాంతో నిఋతీశకోణయోరుదయాస్తమయావాచకరోతి - ఏవం సర్వదిగ్విదిక్షుయోజ్యం ॥ ౧౬ ॥ ఉదిత ఇతి ॥ గావో రశ్మయః ॥ ౧౭ ॥ ఉదయేతి ॥ తద్వృద్ధిహ్రాససమీపదూరకృత దర్శనాదర్శనాభ్యాం ఉదయేన పూర్వాదిక్ - అస్తమయేనాపరాదిక్ - అతఏవోద్యంతం భాస్వంతం పశ్యతాం వామదక్షిణభాగస్థితత్వాత్ సర్వేషాముత్తరో మేరుర్లోకాలోకశ్చ దక్షిణస్స్యాత్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్దిశ్యుత్తరస్యామితో త్తరస్య మేరోరుపరి దిగ్భాగే బ్రహ్మసభాప్రభయా సదా దివాత్వం - తత్రార్కప్రభాసంచారాభావాన్నిత్యరాత్రిత్వోపచారః ॥ ౨౦ ॥ అథోదయాస్తమయనిర్ణయప్రసక్తసంధ్యానుష్ఠేయాగ్నిహోత్రీయ సంసృష్టహోమప్రసమాహుతిశేషం యస్యవై ద్వౌ పుణ్యౌ గృహే వసత ఇత్యాదిబ్రాహ్మణమనుగృహ్ణాతి ప్రభావివస్వత ఇత్యాదినా ॥ ప్రభేతి ॥ సూర్యప్రభాయాశ్చతుర్థాంశో నిశ్యగ్నిం విశతి ॥ శ్లో ॥ ప్రభాహిసౌరీపాదేనేతివాయూకై-

త్యేషపురత్రయమ్। వికోణౌ ద్వౌ వికోణస్థస్త్రీన్ కోణాన్ ద్వే పురే తథా ॥ ౧౬ ॥ ఉదితో వర్ధమానాభి
రామధ్యాహ్నాత్తపన్ రవిః । తతః పరం హ్రసంతీభిర్గోభిరస్తం నిగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ ఉదయాస్తమయా
భ్యాం చ స్మృతే పూర్వాపరే దిశౌ । యావత్పురస్తాత్తపతి తావత్పృష్ఠే చ పార్శ్వయోః ॥ ౧౮ ॥ ఋతే
మరగిరేర్మేరోరుపరి బ్రహ్మణస్సభామ్ । యే యే మరీచయోఽర్కస్య ప్రయాంతి బ్రహ్మణస్సభామ్ । తే తే
నిరస్తాస్తద్భాసా ప్రతీపముపయాంతి వై ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్దిశ్యుత్తరస్యాం వై దివారాత్రిస్సదైవ హి । సర్వే
షాం ద్వీపవర్షాణాం మేరురుత్తరతో యతః ॥ ౨౦ ॥ ప్రభా వివస్వతో రాత్రావస్తం గచ్ఛతి భాస్కరే ।

ఇంద్రపురే తృతీయో యామః - యామ్యే ప్రథమః - నిఋతికోణే ఉదయ ఇత్యాదియోజ్యం ॥ ౧౬ ॥ ఏవం మేరోః పరిభ్రమన్ సూర్యో ధరణీం భూవలయం ప్రకాశయన్ - దర్శనాదర్శనాద్యపేక్షయా అహోరాత్రవ్యవస్థానకారణమిత్యుక్తో భవతి - సన్నిధాన వ్యవధానకృతమేవ తస్య రశ్మీనాం వృద్ధిహ్రాసక్రమందత్వాదికమపీత్యాహ ॥ ఉదిత ఇతి ॥ గోభీ రశ్మిభిః ॥ ౧౭ ॥ దిగ్విభాగోఽప్యుదయాస్తమయనిమిత్త ఏవేత్యాహ ॥ ఉదయేతి ॥ యత్ర యస్యోదేతి సా తస్య పూర్వాదిక్ - యత్రాస్తమేతి సా అపరా ప్రతీచీ తథా చ శ్రుతిః - తస్మాదసావాదిత్యస్సర్వాః ప్రజాః ప్రత్యఙ్ఙుదేతి తస్మాత్సర్వ ఏవ మన్యతే మాం ప్రత్యుదగాదితి - పురస్తాదుద్యంతం సూర్యం పశ్యతశ్చ దక్షిణవామపార్శ్వభాగౌ దక్షిణోత్తరే దిశావితి దర్శయన్ రశ్మివిస్తారవిధిమాహ ॥ యావదితి ॥ చతుర్దిక్షు లోకాలోకాచలపర్యంతం తపతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ మేరౌ తు విశేషమాహ ॥ ఋత ఇతి ॥ బ్రహ్మసభావర్జం మేరోరుపర్యపి సర్వతస్తపతి - న తు బ్రహ్మసభాం భాసయతి - తత్ర హేతుమాహ - యే యే మరీచయ ఇతి ॥ ౧౯ ॥ మేరోస్సర్వతో విశేషాంతరమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ యతో యస్మాత్సర్వేషాం ద్వీపానాం వర్షాణాం చ మేరురుత్తరత ఏవ స్థితః - తస్మాన్మేరోరుత్తరస్యాం దిశి సదా దివాపి అన్యేషాం దినేఽపి నిత్యం రాత్రిరేవ - అయం భావః - మేరుం ప్రదక్షిణీకుర్వంతం సూర్యం యే యత్ర పశ్యంతి సైవ తేషాం ప్రాచీ - తేషాం చ వామభాగ ఏవ మేరుః - అతస్సర్వేషాం సర్వదా మేరురుత్తరత ఏవ - దక్షిణభాగే చ లోకాలోకాచలః తస్మాదుత్తరస్యాం దిశి సదా రాత్రిః - దక్షిణస్యాం చ దినమితి - యద్వా - భారతాదివర్షస్థానాం సమ్ముఖే సూర్యముద్యంతం పశ్యతాం ఉత్తరస్యాం దిశి వామభాగే మేరౌ రేకతస్సదా దినమన్యతశ్చ సదా రాత్రిః - దక్షిణభాగే సదా మేరోర్దినమేవేత్యర్థాదుక్తం భవతి ॥ ౨౦ ॥ ఉదయాస్తమయనిర్ణయప్రసంగాత్తత్కాలానుష్ఠేయాగ్నిహోత్రమిశ్రలింగమంత్రవిధివిశేషం బ్రాహ్మణోక్తం - అగ్నిసూర్యయోః పరస్పరానుప్రవేశముపాసనార్థమాహ - ప్రభేత్యాదిత్రిభిః - శ్లోకత్రయస్యాప్యేకాన్వయః ॥ ప్రభేతి ॥ వహ్నేః పాదశ్చతుర్థోంశో దినేషు భానుం విశతి - తతస్తావన్మాత్రప్రవేశాద్భానోరుష్ణత్వే వ్యదాహకత్వం - వహ్నేశ్చ దాహకత్వమవిరుద్ధం - తథా చ ॥ శ్రు ॥ అగ్నిర్జ్యోతిర్జ్యోతిస్సూర్యస్స్వాహేత్యేవ సాయం హోతవ్యం - సూర్యో జ్యోతిర్జ్యోతిరగ్నిస్స్వాహేతి ప్రాతరిత్యేతద్విధిదశావిశేషః శ్రూయతే - అగ్నిం వావాదిత్యస్సాయం ప్రవిశతి - తస్మాదగ్నిర్దూరాన్నక్తం దదృశే - ఉద్యంతం వా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చక్రార్ధంచయాతి - అయనస్యోత్తరస్యేతి దేవదినోపక్రమత్వాత్ మకరప్రాథమ్యం - ధ్రువేణహి ప్రవాహానిలేన నిత్యం ప్రత్యగ్భ్రామ్యమాణ జ్యోతిశ్చక్రస్థసూర్యబింబం ధ్రువరశ్మిగృహీతే మహాక్షే హ్రస్వాక్షయుగకోటియంత్రితత దితరధ్రువరశ్మిద్వయాకర్షణ వికర్షణవశాత్తదయనానుగుణ ముదగ్దక్షిణతోవా ఏకైకాం మండలరేఖామాభ్యంతరీం బాహ్యాంవా ఆరోహాదవరోహాద్వాతదితర భ్రమణేనవృత్తమాభ్యంతరం మేర్వాసన్నం బాహ్యం మానసోత్తరాసన్నంవా సంపాదయత్తథైవ నక్షత్రచక్రేచకించిత్ప్రాగ్విలంబనేనచలన్మాసేనసపాదద్వితారాత్మకమేకైకంరాశిం ప్రాక్చరత్త్ర్యశీతి శతసావనదినైస్త్వావద్వారంభ్రమన్మహాక్షేచపరాంకాష్ఠాం సర్పద్భచక్రేచ సార్ధత్రయోదశర్క్షాత్మకం రాశిషట్కం సౌరషణ్మాసైర్భుంక్తే - ఏవంషట్ షష్టిత్రిశతాహోరాత్రైర్ద్వ్యయనషడృతుద్వాదశమాసరాశిరూపకాల ఏకస్సౌరోబ్దస్స్యాత్ - తత్రతుషట్షష్టిత్రిశతవారంప్రత్యగ్భ్రమణోదయాస్తమయాః మహాక్షేచైకవారమారోహావరోహౌ రథస్య ఏకవారంచభచక్రేవైలోమ్యేన ప్రాగ్గత్యా సప్తవింశతి నక్షత్రాత్మక ద్వాదశరాశి చక్ర భోగరూప మర్కస్యైకం విలోమభ్రమణం బహువారం ప్రత్యగ్భ్రమత్కులాల చక్రస్థస్య తద్విలోమంభ్రమతః కీటస్యేవస్యాత్ - ఏవం చక్రవశాన్నిత్యం ప్రత్యగ్గతిః స్వతంత్రప్రాగ్గతిశ్చసర్వేషాంగ్రహాణాంధామాదేస్తుకదాచిదర్కదూరత్వాద్వక్రాచగతిః ప్రత్యగపిస్యాత్ - చంద్రాదీనాంచార్కాసక్తౌతద్రశ్మ్యభిభూతేరస్తమయోర్కమండలప్రవేశాఖ్యః తద్విప్రకర్షాదుదయ ఇత్యాదిశ్రుతిపురాణావిరుద్ధంజ్యోతిశ్శాస్త్రంజ్ఞేయం - ఇదంతు సౌరాబ్దస్యషట్ షష్టిత్రిశతాహోరాత్రపత్వం - సాంప్రతంహికలౌసశతచతుష్కచతుస్సహస్రేబ్దానాంసపాద పంచషష్టిత్రిశతదినస్య సౌరాబ్దస్య ప్రత్యక్షాది ప్రసిద్ధేః ॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ త్రిష్వితి ॥ వైషువతీం కాష్ఠయోర్మధ్యగాంతత స్తత్ర విషువాఖ్యేదినే అహ్నోరాత్రేశ్చ సామ్యం - తత్రహిమేషస్థార్కోదయాన్మేషాది షడ్రాశ్యుదయకాలః త్రింశన్నాడ్యోదినం - ఏవంతులాదిషడ్రాశ్యుదయకాలోరాత్రిః- విషువాంతరేపివైపరీత్యేనత్రింశన్నాడీత్వం విషువసంధేఃపరం యావద్రాశిత్రయంభానోర్దినం త్రింశన్నాడీభ్యో వర్ధతే కర్క్యాదియావత్తులం తద్వృద్ధస్యహ్రాసః - తులాదౌ త్రింశతోహ్రాసఃనక్రాదౌతద్ధ్రాసస్యపూర్తిర్యావన్మేషమితి ॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ కులాలచక్రపర్యంతఇతి॥ దక్షిణప్రక్రమేతత్కాష్ఠాగమనే ॥ ౩౨॥ అతివేగతయేతి॥ ప్రకృష్టాంభూమిం మహావృత్తరూపాం చక్రార్ధమేదినీం ॥ ౩౩ ॥ ఏతదేవోదాహరన్ ప్రపంచయతి - సూర్యో

థారాత్రింవిముంచన్మేదినీంద్విజ॥౨౭॥ అయనస్యోత్తరస్యాదౌమకరంయాతిభాస్కరః। తతఃకుంభం
చమీనంచరాశేరాశ్యంతరంద్విజ॥ ౨౮॥ త్రిష్వేతేష్వథభుక్తేషుతతోవైషువతీంగతిమ్। ప్రయాతస్సవి
తాకుర్వన్నహోరాత్రంతతస్సమమ్॥౨౯॥తతోరాత్రిఃక్షయంయాతివర్ధతేనుదినందినమ్॥ ౩౦॥ తత
శ్చమిథునస్యాంతపరాంకాష్ఠాముపాగతః । రాశింకర్కటకంప్రాప్యకురుతేదక్షిణాయనమ్ ॥ ౩౧॥
కులాలచక్రపర్యంతోయథాశీఘ్రంప్రవర్తతే। దక్షిణప్రక్రమేసూర్యస్తథాశీఘ్రంప్రవర్తతే॥ ౩౨॥
అతివేగతయాకాలంవాయువేగగతిశ్చరన్। తస్మాత్ప్రకృష్టాంభూమింతుకాలేనాల్పేనగచ్ఛతి॥ ౩౩॥
సూర్యోద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే। త్రయోదశార్ధమృక్షాణా మహ్నాతు

కులాలచక్రపర్యంతేస్థితోజంతుర్యథేత్యర్థః - తద్వద్దక్షిణాయనేజ్యోతిశ్చక్రపర్యంతేభ్రమన్నేకైకముహూర్తేన మేదిన్యాస్త్రింశద్భాగంవిముంచన్నతిక్రామన్నుత్తరాయణమారభ్యాహశ్చరాత్రించపూర్వవైపరీత్యేనకరోతి॥౨౭॥ తదేవ ప్రత్యహ మహర్వృద్ధ్యా రాత్రిహ్రాసేనచ దర్శయన్నాహ - అయనస్యేత్యాది సార్ధద్వాభ్యాం ॥ ౨౮॥ త్రిష్వితి॥ వైషువతీం ఉత్తరాయణమధ్యమేషరాశివిషువత్తత్సంబంధినీంగతిం ॥ ౨౯॥ తతఇతి॥ తతోవిషువదనంతరం॥ ౩౦॥ దక్షిణాయనేతుఅహ్నోహ్రాసంరాత్రేశ్చవృద్ధిందర్శయితుమాహ - తతశ్చేత్యాదిసార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ తతశ్చేతి॥ పరాంకాష్ఠాముత్తరాయణస్యాంతం ॥ ౩౧ ॥ కులాలచక్రపర్యంతఇతి ॥ కులాలచక్రపర్యంతేస్థితోజంతుర్యథేత్యర్థః ॥ ౩౨॥ అతివేగతయేతి॥ కాలంకాలోపలక్షణంమార్గం ॥ ౩౩॥ సూర్యఇతి ॥ ఋక్షాణాంత్రయో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వహ్నిపాదస్తథేతిస్స్వోక్తేశ్చ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ అథాహోరాత్రసంధిప్రసంగేన తదనుకారిచ్ఛాయాతపసంధిస్థవసతీవరీసంజ్ఞితజలగ్రహణశేషం యద్వైదివాభవతీత్యాది బ్రాహ్మణమనుగృహ్ణాతి - దక్షిణోత్తరేత్యాదిసార్ధద్విశ్లోక్యా ॥ దక్షిణోత్తరేతి ॥ తమః ప్రాకాశ్యేత్యత్ర క్రమో న వివక్షితః - తేన మేరోర్దక్షిణభూమ్యర్ధే రవౌ తిష్ఠతి తమస్విలవతీ రాత్రిరంభో విశతి - తదా తత్రత్యానామహస్స్యాత్ - ఉదగ్భూమ్యర్ధస్థే త్వర్కే ప్రకాశకత్వశీలమహరప్సు విశతి - దక్షిణస్థానాం తదా రాత్రిస్స్యాత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆతామ్రా హీతి ॥ దివా దినే - నక్తం రాత్రౌ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమహోరాత్రం కుర్వన్ పుష్కరమధ్యేన మానసోత్తరశిఖరేణ మేదిన్యాః రవిరథచక్రభ్రమణోపలక్షణమానసోత్తరమధ్యపరిధికాయాస్త్రింశోంశస్యైకముహూర్తగతిః - తద్వాయూక్తం ॥ శ్లో ॥ నవకోట్యః ప్రసంఖ్యాతా యోజనైః పరిమండలం । తథా శతసహస్రాణి చత్వారింశచ్చ పంచ చ । అహోరాత్రాత్పతంగస్య గతిరేషా విధీయతే । పూర్ణాశతసహస్రాణామేకత్రింశత్తు సా స్మృతా । పంచాశత్తు తథాన్యాని సహస్రాణ్యధికాని చ । మౌహూర్తికీ గతిర్హ్యేషా సూర్యస్య తు విధీయతే । మధ్యేన పుష్కరస్యాథ భ్రమతో దక్షిణాయనే । ఏవముదక్కాష్ఠాయాం శాకద్వీపోత్తరాంతపరిధిత్రింశాంశః విషువతి క్షీరోదోత్తరాంతపరిధిత్రింశాంశో ద్వా మౌహూర్తికీగతిర్వాయుప్రోక్తాది ప్రసిద్ధా జ్ఞేయా ॥ ౨౬ ॥ కులాలచక్రపర్యంతఇతి ॥ కులాలచక్రప్రాంతస్థ జంతురివ జ్యోతిశ్చక్రపర్యంతస్థోర్కో మేదినీం ప్రాగుక్తాం మానసాద్రిపరిధికాం దక్షిణకాష్ఠాత్మికాం విముంచన్ దక్షిణకాష్ఠాంత్యదినాపేక్షయా విషమమహోరాత్రంచ కుర్వన్ ఉత్తరోత్తరం మార్గంచ గచ్ఛన్ మకరాదిరాశిషట్కం మహాక్షుస్థం తథా ప్రాగ్గత్వాథ

విశత్యగ్నిమతో రాత్రావగ్నిర్దూరాత్ప్రకాశతే ॥ ౨౧ ॥ వహ్నేః ప్రభా తథా భానుం దినేష్వావిశతి ద్విజ । అతీవ వహ్నిసంయోగాత్తతస్సూర్యః ప్రకాశతే ॥ ౨౨ ॥ తేజసీ భాస్కరాగ్నేయే ప్రకాశోష్ణస్వరూపిణీ । పరస్పరానుప్రవేశాదాప్యాయేతే దివానిశమ్ ॥ ౨౩ ॥ దక్షిణోత్తరభూమ్యర్ధే సముత్తిష్ఠతి భాస్కరే । అహోరాత్రం విశత్యంభస్తమః ప్రాకాశ్యశీలవత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆతామ్రా హి భవంత్యాపో దివా నక్తప్రవేశనాత్ । దినం విశతి చైవాంభో భాస్కరేఽస్తముపేయుషి । తస్మాచ్ఛుక్లా భవంత్యాపో నక్తమహ్నః ప్రవేశనాత్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవం పుష్కరమధ్యేన యదా యాతి దివాకరః । త్రింశద్భాగం తు మేదిన్యాస్తదా మౌహూర్తికీ గతిః ॥ ౨౬ ॥ కులాలచక్రపర్యంతో భ్రమన్నేష దివాకరః । కరోత్యహస్త

వాదిత్యమగ్నిరనుసమారోహతి - తస్మాద్ధూమ ఏవాగ్నేర్దివా దదృశ ఇతి ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ అహోరాత్రప్రసంగాత్తయోరప్సు ప్రవేశముపాసనార్థమాహ ॥ దక్షిణేతి ॥ మేరోర్దక్షిణభూమ్యర్ధే భాస్కరే సముత్తిష్ఠతి సతి - తమశ్శీలా రాత్రిరంభః ప్రవిశతి - మేరోరుత్తరభూమ్యర్ధే చ భాస్కరే సముత్తిష్ఠతి సతి - రాత్రౌ ప్రాకాశ్యశీలయుక్తమహః అంభో విశతీత్యర్థః - ప్రాకాశ్యం ప్రకాశకత్వం ॥ ౨౪ ॥ ఏతదేవోపపాదయత్యాతామ్రా హీతి సార్ధేన శ్లోకేన ॥ ఆతామ్రా హీతి ॥ ఆతామ్రాః ఈషత్తామ్రాః - దివా దినే - నక్తప్రవేశనాత్ - రాత్రేః ప్రవేశాదిత్యర్థః - అస్తముపేయుషి అస్తంగతే సతి - నక్తం రాత్రౌ - తథా చ శ్రుతిః - యద్వై దివా భవత్యపో రాత్రిః ప్రవిశతి - తస్మాత్తామ్రా ఆపో దివా దదృశే - యన్నక్తం భవత్యపోఽహః ప్రవిశతి - తస్మాచ్చంద్రా ఆపో నక్తం దదృశ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ఏవం మేరుం ప్రదక్షిణీకుర్వతో రవేర్మౌహూర్తగత్యం మార్గం కథయన్నుత్తరాయణవిషువద్దక్షిణాయనగతిభిరహోరాత్రాణాం దైర్ఘ్యసామ్యలఘుత్వాని నిరూపయతి - ఏవమిత్యాదినా ఉషా వ్యుష్టిర్యేత్యంత ప్రోక్తేన గ్రంథేన ॥ ఏవమితి ॥ పుష్కరద్వీపమధ్యేన రథచక్రాధారభూతమానసోత్తరపరిమండలోపలక్షితాయా మేదిన్యాస్త్రింశత్తమం భాగం రవిర్యదా యాతి - తదా సా ముహూర్తసంబంధినీ గతిః - తదా వాయుః ॥ శ్లో ॥ నవకోట్యస్సమాఖ్యాతా యోజనాః పరిమండలం । తథా శతసహస్రాణి చత్వారింశచ్చ పంచ చ । అహోరాత్రాత్పతంగస్య గతిరేషా విధీయతే । పూర్ణాశ్శతసహస్రాణామేకత్రింశత్తు తాః స్మృతాః । పంచాశత్తు తథాన్యాని సహస్రాణ్యధికాని చ । మౌహూర్తికీ గతిర్హ్యేషా సూర్యస్య తు విధీయత ఇతి ॥ ౨౬ ॥ కులాలచక్రపర్యంత ఇతి ॥ రవేః కులాలచక్రసంబంధాభావాత్

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఇతిద్వితీయార్ధే ప్రథమా ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ దినాదేరితి॥ తద్భోగేనషడ్రాశివ్యాప్తచక్రప్రదేశస్యపరివర్తనరూపేణభోగేన - తద్వైషమ్యంచభ చక్రసంస్థానవైషమ్యాత్ ద్రష్టృదృష్ట్యాక్రాన్తదేశభేదాచ్చ - తద్గణితైకగమ్యం - ఇదంత్వహోద్దేశతః సుజ్ఞానంయద్ద్రష్టుర్దృష్టిరభితో విషువద్వృత్తపాదాన్తగంగ్రహంగోచరయతి తేనవిషువద్వృత్తార్ధదృష్టేర్దినరాత్రిసామ్యం తతోధికాల్పయోర్యామ్యసౌమ్యవృత్తయోర్దర్శ్యాంశస్యవిషువత్పాదతుల్యస్వపాదాపేక్షయాల్పత్వమహత్త్వాభ్యాందినహ్రాసవృద్ధీఇతిఅగ్నీశదిశోరుదయోపపత్తిశ్చ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ అథ దినరాత్రిసంధిప్రసక్త్యా రాత్రిర్వాఉషా అహర్వ్యుష్టిరితిశ్రుత్యుక్తనామ్నాదినరాత్రీవ్యవహార న్నుపాసనార్థం సంధ్యాంప్రస్తౌతి ॥ ఉషాఇతి ॥ ౪౮ ॥ రక్షాగ్ంసహవాపురోనువాక ఇత్యాది స్వాధ్యాయ బ్రాహ్మణ మనుగృహ్ణాతి॥ సంధ్యాకాలేత్వితి ॥ ౪౯ ॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ఓంకారబ్రహ్మసంయుక్తమితి॥ బ్రహ్మత్రయీసారంవ్యాహృతిత్రయం॥ ౫౨॥ అగ్నిహోత్రఇతి ॥ సూర్యోజ్యోతిరితి ప్రాతర్హోమమన్త్ర ప్రతీకోక్తి స్సంధ్యయోర్ద్వయోరుపాస్త్యనన్తర

> అహోరాత్రేణయోభుంక్తే సమస్తా రాశయోద్విజ ॥ ౪౩ ॥ షడేవరాశీన్ యోభుంక్తే రాత్రావన్యాంశ్చషడ్దివా ॥ ౪౪ ॥ రాశిప్రమాణజనితాదీర్ఘహ్రస్వాత్మతాదివా । తథానిశాయాంరాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా ॥ ౪౫ ॥ దినాదేర్దీర్ఘహ్రస్వత్వంతద్భోగేనైవజాయతే । ఉత్తరేప్రక్రమేశీఘ్రానిశిమందాగతిర్దివా ॥ ౪౬॥ దక్షిణేత్వయనేసైవవిపరీతావివస్వతః ॥ ౪౭॥ ఉషారాత్రిస్సమాఖ్యాతావ్యుష్టిశ్చాప్యుచ్యతేదినమ్। ప్రోచ్యతేచతయోస్సంధ్యాఉషావ్యుష్ట్యోర్యదంతరమ్॥ ౪౮॥ సంధ్యాకాలేతుసంప్రాప్తేరౌద్రేపరమదారుణే । మందేహారాక్షసాఘోరాస్సూర్యమిచ్ఛంతిఖాదితుమ్॥ ౪౯॥ ప్రజాపతికృతశ్శాపస్తేషాంమైత్రేయరక్షసామ్। అక్షయత్వంశరీరాణాంమరణంచదినేదినే॥ ౫౦॥ తతస్సూర్యస్యతైర్యుద్ధంభవత్యత్యంతదారుణమ్ । తతోద్విజోత్తమాస్తోయంసంక్షిపంతిమహామునే ॥ ౫౧ ॥ ఓంకారబ్రహ్మసంయుక్తంగాయత్ర్యాచాభిమంత్రితమ్। తేనదహ్యంతితేపాపావజ్రభూతేనవారిణా॥ ౫౨॥ అగ్నిహోత్రేహూయతేయాసమంత్రాప్రథమాహుతిః । సూర్యో

ప్రమాణమేవేతి॥ రాశయఃరాశీనిత్యర్థః ॥ ౪౩॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ రాశిప్రమాణవైచిత్ర్యస్యాహోరాత్రవైచిత్ర్యహేతుత్వమాహ॥ దినాదేరితి॥ తద్భోగేనైవ - అయమర్థః - జ్యోతిశ్చక్రస్య ద్వాదశోంశస్సపాదద్వినక్షత్రదేశాత్మకఏకైకశోరాశిః - తత్రప్రాయశః మీనమేషౌహ్రస్వౌ - వృషభకుంభౌ తతఃకించిదధికౌ - మకరమిథునేతతః కించిద్దీర్ఘే- సింహవృశ్చికౌదీర్ఘతరౌ - కర్కటకచాపౌదీర్ఘతమౌ- సమేకన్యాతులే - తత్రార్కాక్రాంతరాశ్యంశమారభ్యషడ్రాశిక్షేత్రదర్శనకాలోదినం - ఇతరరాశిషట్కదర్శనకాలోరాత్రిః - తథాచరాశిప్రమాణాధీనౌదినరాత్రివృద్ధిహ్రాసావిత్యాది జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రక్రియాపురాణావిరుద్ధాత్రానుసంధేయేతి - దివాహ్నియస్మిన్నయనఇత్యనేనోక్తంగతివైచిత్ర్యంవిశేషతోదర్శయతి - ఉత్తరఇతి ॥ ౪౬ ॥ ౪౭॥ అహోరాత్రప్రసంగాత్తయోస్సంధ్యాకార్యంసంధ్యాప్రస్తావాదికంవక్తుమాహ - ఉషేత్యాదినాపాలనోద్యతఇత్యంతేన - తతశ్శ్రుతిప్రయుక్తౌ ఉషావ్యుష్టిశబ్దౌప్రస్తుతరాత్రిదివసపరావిత్యాహ ॥ ఉషేతి॥ శ్రు॥ రాత్రిర్వాఉషా- అహర్వ్యుష్టిరితిశ్రుతేః॥ ౪౮॥ తత్రసంధ్యోపాస్తిమకుర్వతస్సూర్యహత్యాదోషస్స్యాదితి- సంధ్యార్థవాదపూర్వకంసంధ్యోపాస్త్యాదికమాహ సంధ్యాకాలేత్విత్యాది చతుర్భిః ॥ ౪౯ ॥ ప్రజాపతికృతఇతి ॥ ప్రజాపతిదత్తోవరోపి దుఃఖఫలత్వాచ్ఛాప ఇత్యుచ్యతే - తథాచశ్రుతిః - రక్షాగ్ంసిహవాపురోనువాకే తపోగ్రమతిష్ఠంతతాన్ ప్రజాపతిర్వరేణోపామంత్రయత తానివరమవృణీతాదిత్యోనోయోద్ధాఇతితాన్ ప్రజాపతిరబ్రవీద్యోధయధ్వమిత్యాది ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ఓంకారబ్రహ్మసంయుక్తమితి॥ దహ్యంతిదహ్యంతేద్విజైః ప్రక్షిప్తేనవారిణా ॥ ౫౨ ॥ రవేర్విజయముక్త్వాహోమాద్దీప్తిప్రకర్ష

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ద్వాదశభిరిత్యాదినా ॥ ౩౪ ॥ కులాలచక్రమధ్యస్థ ఇతి॥ చక్రమధ్యస్థః నాభినేమ్యోరన్తరాళస్థః ॥ ౩౫ ॥ తస్మాదితి॥ అల్పాం అభ్యన్తరవృత్తార్ధరూపాం భూమిం గచ్ఛతి - ఉత్తరాయణపశ్చిమం ప్రాన్తదినం దక్షిణాద్యాహశ్చ సమం- దినరాత్రివ్యవహారస్యార్కాయత్తత్వాత్ - తావన్ముహూర్తైస్తావన్తి నక్షత్రాణి రవిశ్చరతీత్యుపచారః - తద్దర్శనాదర్శనకాలాభ్యాం తావత్సంఖ్య నక్షత్రోదయ ఇత్యర్థః - హ్రస్వరాశిషట్కస్థభచక్రార్ధోదయకాలస్య దినత్వాత్తస్య ద్వాదశ ముహూర్తత్వం తద్వ్యత్యయాదష్టాదశ ముహూర్తత్వం రాత్రేరుదక్కాష్ఠాయాం దిననిశోర్మానవ్యత్యయః - మధ్యేత్వనుపాతాద్వృద్ధిహ్రాసౌ - ఇమౌ చాధికౌ వృద్ధిహ్రాసౌ పురాణప్రణేతృనివాసభూతకురునైమిశకాశ్మీరాదిదేశవిషయౌ - యద్దేశే విషువద్దినమధ్యాహ్నే ద్వాదశాంగుళశఙ్కోస్సార్ధాష్టాంగుళిప్రాయాచ్ఛాయా స్యాత్ సర్వదేశేష్వపి విషువత ఉదక్కాష్ఠాస్థత్వేఽర్కస్య పురస్థరాశిషట్కోదయకాలబాహుళ్యాద్దినదైర్ఘ్యం - తత్పాశ్చాత్యరాశిషట్కోదయకాలాల్పతయా రాత్ర్యల్పత్వం - తద్వైపరీత్యం దక్షిణకాష్ఠాస్థే॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ అత ఇతి ॥ కులాలచక్రస్య మృత్పిండ ఇవ జ్యోతిశ్చక్రస్య మధ్యస్థో ధ్రువః కులాలచక్రం నాభౌ యథా మన్దం భ్రమతి తథా భ్రమతి ॥ ౩౯ ॥ అతో ధ్రువో భ్రమన్నపి న నాభిం త్యజతీత్యాహ ॥ కులాలచక్రనాభిస్త్వితి ॥ ౪౦ ॥ నక్షత్రముహూర్తవశాదుక్తమేవాహోరాత్రవైచిత్ర్యం రాశివశాత్ప్రపంచయతి - ఉభయోరిత్యాదినా ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ఏతచ్చాహోరాత్రగతివైషమ్యం ద్వాదశరాశ్యుదయకాలనైకరూప్యం భ్రమతోఽర్కస్య రాశ్యుదయకాలవైషమ్యకృతమిత్యాహ - ఏకప్రమాణమిత్యాదినా॥ ఏకప్రమాణమితి॥ సమస్తా రాశయ

చరతే ద్విజ। ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశైశ్చరన్॥ ౩౪॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి। తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే మన్దవిక్రమః॥ ౩౫॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి। అష్టాదశముహూర్తం తు ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్॥ ౩౬॥ అహో భవతి తచ్చాపి తపతే మన్దవిక్రమః॥ ౩౭॥ త్రయోదశార్ధమహ్నా వై ఋక్షాణాం చరతే రవిః। ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్॥ ౩౮॥ అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా। మృత్పిండ ఇవ మధ్యస్థో ధ్రువో భ్రమతి వై తథా॥ ౩౯॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే। ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే॥ ౪౦॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతో మండలాని చ। దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః ॥ ౪౧॥ మన్దాహ్ని యస్మిన్నయనే శీఘ్రా నక్తం తదా గతిః। శీఘ్రా నిశి యదా చాస్య తదా మన్దా గతిర్దివా॥ ౪౨॥ ఏకప్రమాణమేవైష మార్గం యాతి దివాకరః।

దశార్ధం సార్ధత్రయోదశనక్షత్రోపలక్షితం జ్యోతిశ్చక్రార్ధమిత్యర్థః - తావదృక్షాణి సార్ధత్రయోదశనక్షత్రాణి నక్తం రాత్రౌ అష్టాదశభిశ్చరన్ - ఇదం చ ద్వాదశాష్టాదశముహూర్తాశ్చ అహోరాత్రయోర్దేశవిశేషాపేక్షయోక్తం న సర్వత్రేతి జ్ఞేయం ॥ ౩౪ ॥ ఉత్తరాయణేత్వహోరాత్రయోః పూర్వవైపరీత్యం స్పష్టయతి- కులాలచక్రమధ్యస్థ ఇత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥ కులాలచక్రమధ్యస్థ ఇతి॥ మధ్యస్థో నాభినేమ్యన్తరాళస్థః ॥ ౩౫॥ తస్మాదితి॥ ఉత్తరాయణే పశ్చిమమన్త్యదినం ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ధ్రువస్య తు తథా గతివైషమ్యం నాస్తీత్యత ఆహ ॥ అత ఇతి ॥ కులాలచక్రం నాభ్యాం మన్దతరం యథా భ్రమతి - అతస్తత్రస్థో మృత్పిండోఽపి యథా మన్దతరమేవ భ్రమతి- తథా జ్యోతిశ్చక్రనాభిస్థో ధ్రువశ్చ॥ ౩౯॥ కులాలచక్రనాభిరితి॥ యథా నాభిస్తత్రైవ పరివర్తతే - నాభిస్థో మృత్పిండస్తత్స్థానం న త్యజతి తథైవ ధ్రువః పరిభ్రమన్నపి తత్స్థానం న త్యజతీత్యర్థః ॥ ౪౦॥ ఏవం తావన్నక్షత్రముహూర్తభేదైరహోరాత్రవైచిత్ర్యముక్తం - ఇదానీం తదేవ రాశిభోగవశాత్ప్రపంచయన్నాహ - ఉభయోరిత్యాది షడ్భిః॥ ౪౧ ॥ ౪౨॥ అహోరాత్రగమ్యస్య సమానత్వేఽపి రాశిప్రమాణభేదాత్తద్వైచిత్ర్యం ఘటత ఇత్యాహ - ఏక

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కల్పనమితి శేషః దశపంచముహూర్తాహ్న ఇతిచపాఠః - దశపంచముహూర్తాశ్చేతిపాఠే విషువే పంచదశధ్రువ
భూతాముహూర్తాః అయనయోస్తువృద్ధిహ్రాసయోగినోముహూర్తాస్త్రయ ఏవేతిసంగ్రహూక్తిః॥ ౬౪॥ దశపంచ
ముహూర్తమితి॥ విషువదినాహర్మానం నాడీత్రింశచ్చతుర్వింశత్యంతహ్రాసోయామ్యాయనే-సౌమ్యేతుషట్త్రింశదం
తంవృద్ధిరిత్యర్థః॥ ౬౫॥౬౬॥ శరదితి॥ శరన్మధ్యం తులారంభః వసంతమధ్యం మేషారంభః-సవిషువన్మధ్యమార్గః॥ ౬౭॥౬౮॥
అథసూర్యగతిప్రసక్త్యాతత్సాధ్యపంచాబ్దమయయుగజ్ఞాపనాయాన్వాహ॥ త్రింశదితి॥ త్రింశన్ముహూర్తేన సావన
దినేన సౌరదినం లక్ష్యం - పక్షశ్చాత్రసౌరోర్ధమాసః - సౌరపంచాబ్దత్వాద్యుగస్య ఋతురేక షష్టిస్సావనదినః॥
శ్లో॥ ఏకషష్టిరహోరాత్రం ఋతురేకోవిభావ్యత ఇతివాయూక్తేః ॥ ౬౯॥ ౭౦॥ సంవత్సరాదయ ఇతి॥ చతుర్మాసై
శ్చాంద్రసావనసౌరనాక్షత్రమానజైః॥ శ్లో॥ దర్శాద్దర్శశ్చాంద్రస్త్రింశద్దివసస్తు సావనోమాసః। సౌరోర్కరాశి
భోగాత్ నాక్షత్రశ్చేందుమండలాద్గదిత ఇత్యుక్తేః॥ వికల్పితా విభక్తా విశేషితాస్సంతో యుగంస్యురితి - సర్వకాలస్య
ప్రతిపర్యాయమయం నిశ్చయః - అయమర్థః మాఘశుక్లప్రతిపత్సూర్యోదయకాలే యుగపత్ప్రక్రాంతానాం చతుర్వి
ధానామపిమాసానాం పంచాబ్దాంతే యస్మాద్యుగపత్సమాప్తిరూపో యోగః తత్ స్థకాలో యుగం - లక్షణయాతు తద
బ్దపంచకం యుగం - యథా ఆద్యంతయోరేవ సర్వగ్రహయోగేపి సర్వం కృతాదికం యుగం - ఏతావదహోరాత్రేషుగ
తేషు ఏతన్నక్షత్రరాశిస్థైర్కే - అస్యాం తిథౌ ఏతన్నక్షత్రస్థే వా చంద్రే అయం సంవత్సర ఆరభ్యత ఇతి పంచాబ్దానాంచ
తుర్మాసాపేక్షవిభాగత్వాద్యుక్తం చతుర్మాసవికల్పితత్వం - సౌరాబ్దపంచకమవేహియుగ సౌరమాసా షష్టిః-

ముహూర్తాస్త్రియ ఏవచ ॥ ౬౪॥ దశపంచముహూర్తం వై అహో వైషువతం స్మృతమ్ ॥ ౬౫॥
వర్ధతే హ్రసతే చైవ అయనే దక్షిణోత్తరే । అహస్తు గ్రసతే రాత్రిం రాత్రిర్గ్రసతి వాసరమ్ ॥ ౬౬॥
శరద్వసంతయోర్మధ్యే విషువం తు విభావ్యతే । తులా మేషగతే భానౌ సమరాత్రిదినంతు తత్ ॥ ౬౭॥
కర్కటే వస్థితే భానౌ దక్షిణాయన ముచ్యతే । ఉత్తరాయణమప్యుక్తం మకరస్థే దివాకరే ॥ ౬౮॥
త్రింశన్ముహూర్తం కథిత మహోరాత్రంతు యన్మయా । తాని పంచదశ బ్రహ్మన్ పక్ష ఇత్యభిధీ
యతే ॥ ౬౯ ॥ మాసః పక్షద్వయేనోక్తో ద్వౌ మాసౌ చార్కజావృతుః । ఋతుత్రయంచాప్యయనం
ద్వేయనే వర్షసంజ్ఞితే॥ ౭౦॥ సంవత్సరాదయః పంచ చతుర్మాసవికల్పితాః। నిశ్చయస్సర్వకాలస్య

నేవచ సంగవః। మధ్యాహ్నస్త్రిముహూర్తస్స్యాదపరాహ్ణశ్చ తాదృశః। సాయాహ్నస్త్రిముహూర్తోథ సర్వ
కర్మసు గర్హిత ఇతి॥ ఏతే చ త్రిముహూర్తాః పంచభాగాః - దశపంచముహూర్తాహ్ని పంచదశ ముహూర్తే
త్రింశన్నాడికాహ్ని భవంతి - అన్యథాతుముహూర్తాస్త్రయ ఏవ క్రమేణ హ్రాసగోచరా భవంతీతి శేషః ॥ ౬౪॥ ఏత
త్ప్రపంచయతి దశపంచముహూర్తమిత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥౬౫॥౬౬॥ శరదితి॥ శరద్వసంతయోర్మధ్య ఇతి॥ అశ్వయు
క్కార్తికౌహి శరత్ తయోర్మధ్యే తులాఖ్యం విషువం భవతి- చైత్రవైశాఖౌ వసంతస్తయోర్మధ్యే మేషాఖ్యం విషువ
మిత్యర్థః॥ ౬౭॥ ౬౮॥ అథసూర్యగతిప్రసంగాత్కృతసంవత్సరాదిపంచకం వక్తుమాహ- త్రింశదిత్యాదిసార్ధైశ్చ
తుర్భిః అత్ర శ్లోకద్వయస్యైకోభిప్రాయః ॥ త్రింశదితి ॥ లోకప్రసిద్ధసావనైర్దినపక్షమాసైః ప్రసిద్ధా అదూరవిప్ర
కర్షాదర్కజా ఏవ దినాదయో లక్ష్యంతే - అర్కగత్యైవ తత్ద్వయనాద్యభిధానాత్ ॥ ౬౯॥ ౭౦॥ సంవత్సరాదయ
ఇతి॥ చతుర్మాసవికల్పితా ఇతి ॥ శ్లో॥ దర్శాద్దర్శశ్చాంద్రస్త్రింశద్దివసస్తు సావనోమాసః - సౌరోర్కరాశిభోగా
న్నాక్షత్రశ్చేందుమండలాత్కథిత ఇత్యేవం లక్షణైశ్చాంద్రసావనసౌరనాక్షత్రైశ్చతుర్విధైర్మాసైర్విభిదతయా
కల్పితాః- పంచసంవత్సరాదయః- ఏకంయుగం॥ శ్లో॥ సావనంచాపి సౌరంచ చాంద్రం నక్షత్రమేవచ- చత్వార్యేతాని
మాసాని యైర్యుగం ప్రవిభజ్యత ఇతి - వృద్ధగార్గ్యోక్తేః - సర్వకాలస్యమలమాసాదేర్నిశ్చయః నిర్ణయహేతుః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మగ్నిహోత్రంవిధాతుం॥ ౫౩ ॥ ఓంకారఇతి॥ త్రిధామావ్యాహృతిదేవతాగ్నివాయుసూర్యత్రయాశ్రయః॥ ౫౪॥ వైష్ణవోంశఇతి ॥ తస్యవైష్ణవాంశస్య ఓంకార ప్రేరకః కార్యోన్ముఖత్వాత్ బోధకోయస్యతత్ప్రేరకం - యద్వా తదోంకారాఖ్యంబ్రహ్మ- తస్యజ్యోతిషః ప్రేరకం॥ ౫౫॥ తేనేతి॥ అఘానిపాపయుక్తాని॥ ౫౬॥ తస్మాదితి॥ సహంతి సూర్యమిత్యస్యస్వపదకరణజపాపక్షయార్థాః సంధ్యోపాస్తిరవశ్యకార్యేత్యేవార్థః॥ ౫౭॥ ౫౮॥ సంధ్యాకాలేయ త్తాజ్ఞానార్థమన్వాహ॥ కాష్ఠేతి ॥ ౫౯ ॥ హ్రాసవృద్ధీతి ॥ అహర్భాగైర్ముహూర్తైః స్సహదివసానాం హ్రాస వృద్ధీ- అహ్నిత్రింశన్నాడీభ్యోవివృద్ధేతత్పంచదశాంశోముహూర్తోవర్ధతేక్షీణేక్షీయతే- ఏవంరాత్రౌ చేత్యర్థః- ఉక్తంచ అహ్నః పంచదశాంశో రాత్రేశ్చైవముహూర్త ఇతిసంజ్ఞేతి - సంధ్యాముహూర్తస్తు అర్థోదయాంత అర్ధాస్తమయాదిశ్చద్వినాడీమాత్రఏవ - యథాహగర్గః ॥ శ్లో॥ ద్వినాడికాభవేత్సంధ్యాయావజ్జ్యోతిఃప్రదర్శనం- వరాహమిహిరశ్చ॥శ్లో॥ అర్ధాస్తమితానుదితాత్సూర్యాదస్పష్టభంనభోయావత్ - తావత్సంధ్యాకాలఇతి॥ ౬౦॥ లేఖాప్రభృతీతి ॥ లేఖాశబ్దేనోదయోలక్ష్యః॥ ౬౧ ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ అపరాహ్ణఇతి॥ ముహూర్తాస్త్రయఏవచసాయాహ్నఇతిపూర్వేణాన్వయః- ఇదంచదశపంచముహూర్తాహేపంచదశముహూర్తేహ్ని ప్రాతరాదిపంచాంశ

జ్యోతిస్సహస్రాంశుస్తయాదీప్యతిభాస్కరః॥౫౩॥ ఓంకారోభగవాన్విష్ణుస్త్రిధామావచసాంపతిః। తదుచ్చారణతస్తేతువినాశంయాంతిరాక్షసాః ॥ ౫౪ ॥ వైష్ణవోంశఃపరస్సూర్యఃంతర్జ్యోతిరసంప్లవమ్ । అభిధాయతమోంకారంతస్యతత్ప్రేరకంపరమ్ ॥ ౫౫॥ తేనతత్ప్రేరితంజ్యోతిరోంకారేణాతిదీప్తిమత్। దహత్యశేషరక్షాంసిమందేహాఖ్యాన్యఘానివై॥ ౫౬॥ తస్మాన్నోల్లంఘనంకార్యంసంధ్యోపాసనకర్మణః। సహంతిసూర్యంసంధ్యాయానోపాస్తింకురుతేహియః ॥ ౫౭॥ తతఃప్రయాతి భగవాన్బ్రాహ్మణైరభిరక్షితః । వాలఖిల్యాదిభిశ్చైవజగతఃపాలనోద్యతః॥ ౫౮॥ కాష్ఠానిమేషాదశపంచచైవత్రింశచ్చకాష్ఠాగణయేత్కలాంతామ్। త్రింశత్కలాశ్చైవభవేన్ముహూర్తస్తత్రింశతారాత్ర్యహనీసమేతే॥ ౫౯॥ హ్రాసవృద్ధీత్వహర్భాగైర్దివసానాంయథాక్రమమ్ । సంధ్యాముహూర్తమాత్రావైహ్రాసేవృద్ధౌసమాస్మృతా ॥ ౬౦॥ లేఖాప్రభృత్యథాదిత్యేత్రిముహూర్తగతేతువై । ప్రాతస్స్మృతస్తతఃకాలో భాగస్త్వహ్నస్స పంచమః ॥ ౬౧ ॥ ప్రాతఃకాలాత్స్మృతస్తస్మాత్త్రిముహూర్తస్తుసంగవః।మధ్యాహ్నస్త్రిముహూర్తస్తుతస్మాత్కాలాత్తుసంగవాత్॥ ౬౨॥ తస్మాన్మాధ్యాహ్నికాత్కాలాదపరాహ్ణఇతిస్మృతః । త్రయఏవ ముహూర్తాస్తు కాలఏషస్మృతోబుధైః ॥ ౬౩॥ అపరాహ్ణేవ్యతీతేతు కాలస్సాయాహ్న ఉచ్యతే । దశపంచముహూర్తావై

మాహ॥ అగ్నిహోత్రఇతి॥ సూర్యోజ్యోతిరితిప్రాతరగ్నిహోత్రమంత్రప్రతీకోక్తిః॥ ౫౩॥ ఓంకారఇతి॥ త్రిధా మాత్రిణిధామానిఋగ్యజుస్సామానియస్యసః - అతఏవవచసాంవేదానాంపతిః - తథాచశ్రుతిః - సైషాత్రయ్యేవవిద్యాతపతియఏషోంతరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషఇతి ॥ ౫౪ ॥ ఓంకారోచ్చారణాద్రాక్షసనాశహేతుమాహ- వైష్ణవోంశఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ వైష్ణవోంశఇతి॥ అసంప్లవంనిర్వికారం॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ సంధ్యాకాలనిర్ణయమాహ - కాష్ఠేత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౫౯॥ హ్రాసవృద్ధీతి॥ అహర్భాగైః ప్రాతరాదిభిస్సహ - దివసానాంహ్రాసేవృద్ధౌచతద్భాగానామపిహ్రాసవృద్ధ్యోరవశ్యంభావిత్వాత్ - సంధ్యాతుముహూర్తమాత్రాఅర్ధోదయాత్పూర్వం ప్రాతస్సంధ్యానాడీద్వయప్రమాణా - అర్ధాస్తమయానంతరంనాడీద్వయప్రమాణాచేత్యర్థః ॥ ౬౦॥ ప్రాతరాద్యహర్భాగానాం వృద్ధిహ్రాసావక్తుంతేషాంధ్రువభూతంవైషువతంమానమాహ॥ లేఖేత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః- లేఖాప్రభృతీతి॥ అర్ధోదయోత్రలేఖాతామారభ్య॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ అపరాహ్ణఇతి॥ తాంలేఖామారభ్యప్రత్యేకం ముహూర్తత్రయేణ ప్రాతరాదిరేకైకఃకాలః - తథాచస్మృతిః ॥ శ్లో ॥ ముహూర్తానాంత్రయఃప్రాతస్తావా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సావనా ఏకషష్టిః- చాంద్రా ద్విషష్టిః- నాక్షత్రాః సప్తషష్టిః- సౌరేణ త్రింశదృతవః- దశాయనాని- భానుభోగ్యనక్షత్రాణి పంచత్రింశచ్ఛతమిత్యాది జ్ఞేయం- యథాహ వాయుః ॥ శ్లో॥ శతాన్యష్టాదశ త్రింశదుదయాద్భాస్కరస్య తు। ఋతవస్త్రింశతస్సౌరా అయనాని దశైవ తు॥ పంచత్రింశచ్ఛతం భాని షష్టిర్మాసాశ్చ భాస్కరాత్। సౌరం సౌమ్యం చ విజ్ఞేయం నాక్షత్రం సావనం తథా॥ మానాన్యేతాని చత్వారి యైః పురాణం భవిష్యతి। పురాణం పునర్యుగాంతరావృత్తిః- యథాపూర్వమిత్యర్థః- వృద్ధగర్గశ్చ ॥ శ్లో॥ యదా మాఘస్య శుక్లస్య ప్రతిపచ్చోత్తరాయణం। సహోదయం శ్రవిష్ఠాభిస్సోమార్కౌ ప్రతిపద్యతః॥ ప్రథమస్సోగ్నిదైవత్యో నామ్నా సంవత్సరస్స్మృతః। యదా మాఘస్య శుక్లస్య త్రయోదశ్యాముదగ్రవిః॥ యుక్తే చంద్రమసా రౌద్రే వాసవం ప్రతిపద్యతే। ద్వితీయస్సోమదైవత్యః ప్రోచ్యతే పరివత్సరః॥ కృష్ణే మాఘస్య దశమీవాసవాదౌ దివాకరే। తదా తృతీయం సంప్రాహురిద్వావత్సరకం బుధాః॥ సప్తమీ మాఘశుక్లస్య వాసవాదౌ దివాకరే। చతుర్థమింద్రదైవత్యం తమాహురనువత్సరం॥ యద్యుత్తరాయణం కృష్ణే చతుర్థ్యాం తపసో భవేత్। ఇద్వత్సరస్స విజ్ఞేయః పంచమో మృత్యుదైవతః॥ నియతం పంచమస్యాం తే తథైవ స్యాత్సహోదయః। సావనం చాపి సౌరం చ చాంద్రం నాక్షత్రమేవ చ॥ చత్వార్యేతాని మానాని యైర్యుగం ప్రవిభజ్యతే। లగధాచార్యశ్చ॥ శ్లో॥ మాఘశుక్లప్రవృత్తస్య పౌషకృష్ణసమాపినః। యుగస్య పంచవర్షస్య కాలజ్ఞానం ప్రచక్షతే॥ ౭౧॥ ౭౨॥ అథ కాలాంతరవిషయం వీథీత్రయమర్కస్యాహ॥ యస్శ్వేతస్యేతి॥ ౭౩॥ దక్షిణమితి॥ తన్మస్యశృంగల॥ ౭౪॥ తదేతి॥ ఉభయం త్రింశన్నాడీకం విషువే అహోరాత్రిశ్చ - యత్తు మానసోత్తరే దక్షిణవీథీ క్షీరోదమధ్యే విషువం శాకద్వీపోత్తరాంతే చోదక్కాష్ఠేతి వాయుప్రోక్తే ప్రపంచితమత్ర సూచితం తత్తు తపస్తపస్యావిత్యాది నామాని మాఘశ్రావణయోరయనద్వయం వక్ష్యమాణం - ప్రథమే కృత్తికాభాగ ఇతి వైశాఖకార్తికయోః విషువద్వయం చ పంచసంవత్సరకల్పనానుగుణం యత్కాలే ప్రత్యక్షసంవాదితత్కాలవిషయం జ్ఞేయం ॥ శ్లో॥ పశ్యాగచ్ఛత్పతంగోసౌ మాఘే జ్యేష్ఠోత్తమే హని । మధ్యేన పుష్కరస్యాథ భ్రమతే దక్షిణాయనే॥ దక్షిణాద్వినివృత్తోసౌ విషువస్థో యదా రవిః । క్షీరోదస్య సముద్రస్యోత్తరాంతాం దిశం చరేత్॥ శ్రావణే చోత్తరాం కాష్ఠాం చిత్రభానుర్యదా వ్రజేత్ । శాకద్వీపస్య షష్ఠస్యోత్తరాంతాం దిశం చరేదితి వాయూక్తిలింగాత్ । యత్తు జ్యోతిస్సిద్ధాంతసిద్ధముజ్జయిన్యాముదక్కాష్ఠాలంకాయాం విషువద్వీథీ తద్దక్షిణే తావతీ దక్షిణకాష్ఠేతి వీథీత్రయం- యత్తు మేషతులాదివిషువద్ద్వయ నక్రకర్క్యాద్యయనద్వయసంవాది ప్రాక్కాలవిషయం- యథాష్టత్రింశచ్ఛతే కలిగతాబ్దే తదాసీత్ - సంప్రతి తు చతుశ్చత్వారింశే బ్దశతే నక్రకర్కితులామేషప్రవేశాత్ ప్రాగేవ ద్వాదశే దినే అయనవిషువే ప్రత్యక్షే దృశ్యేతే అత స్తద్గణితానురోధాత్ ఇతః పూర్వమపి అయనాదిపరివృత్తిః కదాచిద్భవేదిత్యనుమీయతే

యుగమిత్యభిధీయతే॥ ౭౧॥ సంవత్సరస్తు ప్రథమో ద్వితీయః పరివత్సరః। ఇద్వత్సరస్తృతీయస్తు చతుర్థశ్చానువత్సరః। వత్సరః పంచమశ్చాత్ర కాలోఽయం యుగసంజ్ఞితః॥ ౭౨॥ యశ్శ్వేతస్యోత్తరే శైలశ్శృంగవానితి విశ్రుతః। త్రీణి తస్య తు శృంగాణి యైరసౌ శృంగవాన్ స్మృతః॥ ౭౩॥ దక్షిణం చోత్తరం చైవ మధ్యమం వైషువం తథా। శరద్వసంతయోర్మధ్యే తద్భానుః ప్రతిపద్యతే । మేషాదౌ చ తులాదౌ చ మైత్రేయ విషువం స్మృతమ్ ॥ ౭౪॥ తదా తుల్యమహోరాత్రం కరోతి తిమిరాపహః । దశపంచముహూర్తం వై తదేత

తథాహి- యదా శుక్లప్రతిపది ఏకస్మిన్నక్షత్రే చంద్రేణ సహ స్థితే సూర్యస్య సంక్రాంతిర్భవతి- తదా చతుర్విధా మాసా యుగపత్ప్రవర్తంతే- తదా చ సౌరమానేన వర్షే షడ్దినాని హ్రసంతి- చాంద్రమానేన షడ్దినాని వర్ధంతే - ఏవం ప్రతివర్షం చంద్రార్కయోర్వ్యవధాన తారతమ్యే తత్పంచవర్షాత్మకే యుగే సౌరాష్షష్టిర్మాసాస్సావనా ఏకషష్టిశ్చాంద్రా ద్విషష్టిర్నాక్షత్రాస్సప్తషష్టిః - తన్మధ్యే చ మలమాసద్వయం భవతీత్యేవం సర్వకాలనిశ్చయో భవతి ॥ ౭౧॥ సంవత్సర ఇతి ॥ తతశ్చ వర్షేషష్ఠే తథైవ చంద్రార్కయోగాద్యుగమిత్యభిధీయత ఇత్యర్థః ॥ ౭౨ ॥ అథ శృంగవతస్సంస్థానపూర్వకం విషువత్కాలం లక్షయతి యశ్శ్వేతస్యేత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥ ౭౩॥ ౭౪॥ తదేతి॥ మేషతులయోః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

మేన త్రిశృంగవీథీసంవాదస్స్యాత్ తస్మాన్మార్గశీర్షే యదాయనవర్షారంభః తత్కాలవర్ష విషయత్రిశృంగ వీథీత్రయసంచారోర్కస్యేతికల్ప్యం - మార్గశీర్షస్యహివర్షాదిత్వం కేచిదభ్యధుః ॥ శ్లో॥ ఆదాయమార్గశీర్షాదిద్వాద్వామాసావృతుర్మతఇత్యాహకాత్యాయనః- అమరసింహశ్చ॥ శ్లో॥ మార్గాదీనాంయుగైఃక్రమాత్- ద్వౌద్వౌమార్గాదిమాసౌస్యాదృతురితిచ హేమంతాదిశరదంతమృతూన్ మార్గాదికార్తికాంతం మాసాంశ్చానుక్రమ్యాభ్యగత్త- అగ్రంహాయనస్యేత్యాగ్రహాయణీమృగశిరఃతద్యోగాద్యత్పూర్ణిమాఆగ్రహాయణీస ఆగ్రహాయణికోమాసఇతిసమాఖ్యానిరుక్తితశ్చ - ఇతిత్రిధాత్రివీథీవ్యవస్థా - ఇదానీంతువర్షస్యమార్గాదిత్వంవ్రతాద్యర్థం- ద్వౌద్వౌ మాఘాది మాసౌస్యా దృతురితిచ పాఠాంతరమతః మాఘాదిత్వం పంచాబ్దయుగతత్ఫలాది జ్ఞానార్థం॥ శ్రు॥ ముఖంవా ఏతత్సంవత్సరస్యయత్ఫల్గునీపూర్ణమాస ఇతిశ్రుతంతు ఫల్గున్యాదిత్వం యాగాద్యర్థం - తథా॥ శ్రు॥ ముఖంవాఏతత్సంవత్సరస్యయచ్చిత్రాపూర్ణమాసః - మధుశ్చమాధవశ్చేత్యాదిశ్రుత్యుపలక్షితత్వం వర్షస్య చైత్రశుక్లప్రతిపదాదిబహుశ్రుతిస్మృతి జ్యోతిశ్శాస్త్రపురాణలోకాచారాదిప్రసిద్ధం సర్వవ్యవహారార్థమితి శాస్త్రన్యాయగణితప్రత్యక్షాదినిశ్చితోవివేకః - యదుక్తంలైంగవాయవ్యయోః ॥ శ్లో॥ ఆగమాదనుమానాచ్చప్రత్యక్షాదుపపత్తితః । పరీక్ష్యనిపుణంబుద్ధ్యాశ్రద్ధాతవ్యంవిపశ్చితా॥ చక్షుషాలక్షితంలేఖ్యంగణితంబుద్ధిసత్తమాః । పంచైతే హేతవోవిప్రా జ్యోతిర్గణవిచింతనే ॥ ౭౫ ॥ ప్రథమఇతి ॥ శ్రు ॥ ముఖంవా ఏతన్నక్షత్రాణాం యత్కృత్తికాః- కృత్తికాః ప్రథమంవిశాఖే ఉత్తమమిత్యాదిప్రాక్కాలవిషయశ్రుతిమూలా విషువద్ద్వయోక్తిః - కృత్తికాద్యాంశేమేషాంతే - విశాఖానాంచతుర్థాంశేవృశ్చికాద్యాంశే ॥ ౭౬॥ విశాఖానామితి॥ కృత్తికాశిరసిమేషాంతే- విశాఖాతృతీయాంశంతులాంతం ॥ ౭౭ ॥ తదైవేతి॥ అయంచంద్రార్కయోరుభయోరపి విషువావస్థితిరూపో మహావిషువాఖ్యః పుణ్యోదానకాలః- ప్రాచీనవిషువసంవాదీ నేదానీంతనసంవాదీఅతఃకాలాంతరేపితత్తత్కాలీనచంద్రార్కోభయ విషువద్విశేష సంస్థానస్యోపలక్షణమిదం - యథాఇతః ప్రాజ్మీనాంతకన్యాంతయోశ్చంద్రార్కస్థితిర్దానకాల ఇత్యర్థః- ఇమంవిజానీయాదసంశయం- గణితేనేమంకాలంబుద్ధ్వాతత్రదానందద్యాత్ ॥ ౭౮॥ బ్రాహ్మణేభ్యఇతి॥ ఏతద్ధిదానార్థంజాతంవివృతంముఖందేవానాం - అత్రకాలేదత్తందేవానాంముఖేదత్తమివసాక్షాత్ప్రీణనమిత్యర్థః- ముఖమేతత్తు దైవతమితి వాయూక్తేః - విషువేతత్తత్కాలీన మధ్యవీథీప్రదేశే ॥ ౭౯ ॥ దానప్రసంగాద్యాగాది

దుభయంస్మృతమ్॥౭౫॥ ప్రథమేకృత్తికాభాగేయదాభాస్వాంస్తదాశశీ। విశాఖానాంచతుర్థాంశేము సంతిష్ఠత్యసంశయమ్॥ ౭౬॥ విశాఖానాంయదాసూర్యశ్చరత్యంశంతృతీయకమ్ । తదాచంద్రంవిజానీయాత్కృత్తికాశిరసిస్థితమ్॥౭౭॥ తదైవవిషువాఖ్యోయఃకాలఃపుణ్యోభిధీయతే। తదాదానానిదేయానిదేవేభ్యఃప్రయతాత్మభిః॥ ౭౮॥ బ్రాహ్మణేభ్యఃపితృభ్యశ్చముఖమేతత్తుదానజమ్। దత్తదానస్తువిషువే కృతకృత్యోభిజాయతే॥ ౭౯॥ అహోరాత్రార్ధమాసౌతుకలాఃకాష్ఠాఃక్షణాస్తథా । పౌర్ణమాసీతు

ప్రథమదినేపిఉభయంఅహశ్చరాత్రిశ్చ॥ ౭౫॥ ఇదానీంమహావిషువాఖ్యంకాలంతత్ప్రశస్త్యంచాహప్రథమఇత్యాది చతుర్భిః॥ ప్రథమఇతి॥ ప్రథమేకృత్తికాభాగేమేషాంతే- విశాఖానాంచతుర్థేంశేవృశ్చికోపక్రమే- తదాశశీఅసంశయంయదితిష్ఠతి- తదాచంద్రార్కయోర్ద్వయోరపిపద్రాశివ్యవధానేనవిషువావస్థితిరూపంమహావిషువమితి॥౭౬॥ శ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః॥ విశాఖానామితి॥ విశాఖానాం తృతీయకమంశంకృత్తికాశిరసిమేషాంతం చంద్రంయది జానీయాత్తర్హిసోపి తథైవమహావిషువాఖ్యః పుణ్యకాలః ॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యఇతి॥ అయంచవిషువాఖ్యః కాలఃకదాచిదేవభవతి- నసర్వదా- తస్మాదతివిశిష్టమేతత్తుదానజంముఖందానార్థంజాతంవివృతం దేవాదీనాం ముఖం॥ శ్లో॥ ముఖమేతత్తుదైవతమితివాయూక్తేః-అస్మిన్కాలేదత్తంసాక్షాద్దేవాదీనాంముఖేదత్తంభవతీత్యర్థః॥ ౭౯॥ పుణ్యకాలప్రసంగాద్యాగాది పుణ్యకాలజ్ఞానార్థమహోరాత్రవిభాగస్సమ్యక్ జ్ఞాతవ్య ఇత్యాహఅహోరాత్రేత్యాదిసార్ధేన॥ అహోరాత్రేతి॥ సదృష్టచంద్రాసినీవాలీనదృష్టచంద్రాకుహూరిత్యమావాస్యాభేదా - పూర్ణ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding IKS-MoE

వైశ్వానరవీథీ పితృయానతయానగ్రాహ్యా ॥ ౮౫ ॥ తత్రేతి॥ తత్రపితృయానే - భూతారంభఃకృతంకృతిఃకార్యం యస్యతద్బ్రహ్మకర్మకాండంస్తువంతఃఋత్విగ్ద్వారాయజ్ఞోద్యుక్తాఃకర్మప్రారంభతే॥ ౮౬॥ ౮౭॥ జాయమానా ఇతి॥ పూర్వేపితరః- పశ్చిమానాంస్వపుత్రాణాం - పశ్చిమాఃపుత్రాశ్చ - పూర్వేషాంస్వపుత్రీభూయస్థితానాం- నిధనేషుకులేషుఆధికారికకర్మవశాచ్ఛ్రిత్యాదిసంప్రదాయాయభూయోజాయంతే-నిలయేష్వితిచపాఠః- యథాహవాయుః॥ శ్లో॥ ప్రాప్తేత్రేతాయుగేచైవపునస్సప్తర్షయస్త్విహ । ప్రవర్తయంతితాన్వర్ణానాశ్రమాంశ్చ పృథక్పృథక్॥ తేషామేవాన్వయేధీరా ఉత్పద్యంతేపునఃపునః । జాయమానఃపితాపుత్రే పుత్రఃపితరిచైవహ॥ ఎవమావర్తమానాస్తేద్వాపరేషుపునఃపునః। కల్పానాంభాష్యవిద్యానాంజ్ఞానశాస్త్రప్రకృతశ్చయేఇతి॥ ౮౮॥ ఏవమితి। దక్షిణోమార్గో ధూమాదిశ్ఛాందోగ్యోక్తః - యథా - అథయఇమేగ్రామ ఇష్టాపూర్తందత్తమిత్యుపాసతేతే ధూమమభిసంభవంతి - ధూమాద్రాత్రింరాత్రేరపరపక్షంఅపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణేతిమాసాంస్తానైతేసంవత్సర మభిప్రాప్నువంతి - మాసేభ్యఃపితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చంద్రమసమేషవైసోమోరాజాసదేవానామన్నంతందేవాభక్షయంతితస్మిన్ యావత్సంపాతముషిత్వాథైతమేవాధ్వానంపునరావర్తంతఇతి ॥ అత్రచోక్తశ్శ్లోకః॥ ధూమోరాత్రింబహుళమయనే దక్షిణేర్కస్యమాసానాపద్యంతే పితృపథమథవ్యోమచంద్రందివశ్చ। ప్రత్యావృత్తాగగనపవనౌధూమమభ్రంచమేఘంవృష్ట్యబ్బీజాన్ పురుషవనితేదక్షిణోమార్గఎషః॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥

వైశ్వానరపథాద్బహిః॥౮౫॥తత్రాసతేమహాత్మానోఋషయోయేగ్నిహోత్రిణః।భూతారంభకృతం
బ్రహ్మశంసంతోఋత్విగుద్యతాః। ప్రారభంతేలోకకామాస్తేషాంపంథాస్సదక్షిణః॥౮౬॥చలితంతే
పునర్బ్రహ్మస్థాపయంతియుగేయుగే।సంతత్యాతపసాచైవమర్యాదాభిశ్శ్రుతేనచ॥౮౭॥జాయమా
నాస్తుపూర్వేతేపశ్చిమానాంగృహేషువై।పశ్చిమాశ్చైవపూర్వేషాంజాయంతేనిధనేష్విహ॥౮౮॥ఏవ
మావర్తమానాస్తేతిష్ఠంత్యాభూతసంప్లవాత్।సవితుర్దక్షిణంమార్గంశ్రితాహ్యాచంద్రతారకమ్॥౮౯॥
నాగవీథ్యుత్తరంయచ్చసప్తర్షిభ్యశ్చదక్షిణమ్।ఉత్తరస్సవితుఃపంథాదేవయానస్తుసస్మృతః॥౯౦॥
తత్రతేవశినస్సిద్ధావిమలాబ్రహ్మచారిణః । సంతతింతేజుగుప్సంతి తస్మాన్మృత్యుర్జితశ్చతైః ॥ ౯౧॥

వైశ్వానరపథాద్బహిః వైశ్వానరవీథింవర్జయిత్వామృగవీథిమాత్రంపితృయానమిత్యర్థః ॥ ౮౫॥ తత్రాసతఇతి॥ భూతారంభః ప్రజోత్పాదనంకృతంకృతిఃకార్యంయస్యతద్బ్రహ్మశంసంతః ప్రవృత్తంకర్మవిధాయవేదభాగంస్తువంతః-ఋత్విగుద్యతాఃయుగాంతేయజ్ఞవిచ్ఛేదేసతిఋత్విగ్భాగేనయజ్ఞానుష్ఠానాయోద్యతాః - కర్మాణిప్రారభంత ఇత్యర్థః॥౮౬॥ చలితమితి॥చలితంవిచ్ఛిన్నసంప్రదాయం-బ్రహ్మవేదం-స్థాపయంతి - సంతత్యావంశప్రవర్తనేన- మర్యాదాభిర్వర్ణాశ్రమాదివ్యవస్థాభిః- శ్రుతేనశాస్త్రప్రవర్తనేన॥ ౮౭॥ జాయమానాఇతి॥ పూర్వేపితరఃపశ్చిమానాంపుత్రాణాం - పశ్చిమాఃపుత్రాశ్చపూర్వేషాంస్వపుత్రత్వేనోత్పన్నానాంపితౄణాం- నిధనేషుగృహేషు- కేనచిదంశేనస్వాధికారవశాజ్జాయంతే ॥ శ్రు ॥ పితాపుత్త్రేణపితృమాన్యోనియోనావితిశ్రుతేః - తథాచవాయుః॥ శ్లో॥ప్రాప్తేత్రేతాయుగేచైవపునస్సప్తర్షయస్త్విహ।ప్రవర్తయంతితాన్వర్ణానాశ్రమాంశ్చపృథక్పృథక్।తేషామేవాన్వయేధీరాఉత్పద్యంతేపునఃపునః। జాయమానఃపితాపుత్రేపుత్రఃపితరిచైవహి। ఏవమావర్తమానాస్తేద్వాపరేషుపునఃపునః। కల్పానాంభాష్యవిద్యానాంజ్ఞానశాస్త్రప్రకృతశ్చయేఇతి॥ ౮౮॥ ఏవమితి॥ సవితుర్దక్షిణంధూమాదిమార్గంశ్రితాః। శ్రుతిశ్చ-అథయేగ్రామఇష్టాపూర్తందత్తమిత్యుపాసతే-తేధూమమభిసంభవంతి-ధూమాద్రాత్రిం-రాత్రేరపరపక్షమిత్యాది ॥ ౮౯ ॥ దేవయానమాహ నాగవీథీత్యాదిషడ్భిః॥ నాగవీథ్యుత్తరమితి॥ ఉత్తరమార్గస్యోత్తరావీథిస్తస్యాఉత్తరం-సప్తర్షిపర్యంతం- దేవయానఃపంథాః॥ ౯౦॥ తత్రేతి॥ వశినఃజితేంద్రియాః॥ ౯౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పుణ్యకాలాహోరాత్రాదిర్జ్ఞేయ ఇత్యాహ ॥ అహోరాత్రేతి ॥ ౮౦ ॥ తపఇతి ॥ శ్లో ॥ తప ఇత్యుక్త్వాపూర్వం మాఘాద్యాహ్యాయనక్ల్ప్తిః ప్రాచీనా - ఆశ్లేషార్ధాద్దక్షిణముత్తరమయనం రవేర్ధనిష్ఠాద్యం - ఆసీత్ కదాపి మానంమేనోక్తంచైవపూర్వశాస్త్రేషు - సాంప్రతమయనంసవితుః కర్కటకాద్యం మృగాదితశ్చాద్యమితివరాహమిహిరోక్తిలింగాత్ ॥ ౮౧॥ లోకాలోక ఇతి॥ పితృయానదక్షిణావధిభూతాగస్త్యభ్రమణవృత్తలక్షకస్యలోకాలోకస్యోపరిప్రసంగాత్ లోకపాలస్థానోక్తిః- మాత్స్యేహి॥ శ్లో॥ లోకపాలాస్థితాహ్యేతేలోకాలోకేచతుర్దిశం॥ ఉత్తరంయదగస్త్యస్యశృంగం దేవర్షిపూజితం ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ ఉత్తరమితి॥ అజవీథీ అశ్విన్యాదిత్రిత్రినక్షత్రలక్షితనవవీథీషుయామ్యవీథీత్రయే ప్రథమా మూలాదిత్రినక్షత్రాశ్రితా - నాగగజైరావత వృషభగోజరద్గజమృగహయమనుదహనాఖ్యాః- అశ్విన్యాద్యాః కైశ్చిత్త్రిభాః క్రమాద్వీథయః కథితా, స్తైస్తజ్జ్యోతిశ్శాస్త్రోక్తైః॥ శ్లో॥ మూలాషాఢోత్తరాషాఢా అజవీథ్యభిశబ్దితా । శ్రవణంచశ్రవిష్ఠాచమార్గః శతభిషక్తథా॥ వైశ్వానరీభద్రపదారేవతీచేతికీర్తితేతివాయుమాల్యోస్యక్తైశ్చపఏతేనఅగస్త్యాజవీథ్యోర్మధ్యదేశస్సర్వోపిపితృయానమేవ - కింతుతత్రస్థాపిదక్షిణా

విజ్ఞేయాఅమావాస్యాతథైవచ॥ సినీవాలీకుహూశ్చైవరాకాచానుమతిస్తథా ॥ ౮౦॥ తపస్తపస్యామధుమాధవౌచశుక్రశ్శుచిశ్చాయనముత్తరంస్యాత్ । నభోనభస్యౌచఇషస్తథోర్జస్సహస్సహస్యావితిదక్షిణంస్యాత్॥ ౮౧॥ లోకాలోకస్తుయశ్శైలఃప్రాగుక్తోభవతోమయా । లోకపాలాస్తుచత్వారస్తత్రతిష్ఠంతిసువ్రతాః॥ ౮౨॥ సుధన్వాశంఖపాశ్చైవకర్దమస్యాత్మజౌద్విజ। హిరణ్యరోమాచైవాన్యశ్చతుర్థః కేతుమానపి॥ ౮౩॥ నిర్ద్వంద్వానిరభిమానానిస్తంద్రానిష్పరిగ్రహాః। లోకపాలాస్థితాహ్యేతేలోకాలోకేచతుర్దిశమ్॥ ౮౪॥ ఉత్తరంయదగస్త్యస్యఅజవీథ్యాశ్చదక్షిణమ్ । పితృయానస్సవైపంథా

చంద్రా రాకాకళాహీన చంద్రా అనుమతిరితి పౌర్ణమాసీభేదౌ ॥ ౮౦ ॥ ఋతుత్రయంచాప్యయన మిత్యుక్తం అయనద్వయంవివిచ్యాహ॥ తపఇతి॥ మాఘాదిద్విద్విమాసైకఋతుత్రయముత్తరాయణం - శ్రావణాదిద్విద్విమాసైక ఋతుత్రయందక్షిణాయనమిత్యర్థః ॥ ౮౧ ॥ ఏతస్యస్థూలదృష్ట్యైవోక్తం లోకాలోకోత్తరశృంగాదగస్త్యస్థానాత్పితృయానాదికంవక్ష్యన్ - ప్రథమంతావద్బుద్ధిస్థాన్ లోకాలోకస్థాన్ లోకపాలానాహలోకాలోక ఇత్యాదిత్రిభిః॥ ౮౨॥ ౮౩॥ నిర్ద్వంద్వాఇతి॥ తదుక్తంమాత్స్యే॥ శ్లో॥ లోకపాలాస్థితాహ్యేతేలోకాలోకచతుర్దిశం। ఉత్తరంయదగస్త్యస్యశృంగందేవర్షిపూజితమితి ॥ ౮౪ ॥ తత్పితృయానమాహ ఉత్తరమిత్యాదిసార్ధైః పంచభిః॥ ఉత్తరమితి ॥ తత్ర జ్యోతిశ్చక్రేవీథిక్రమోవాయునోక్తః ॥ శ్లో ॥ సర్వగ్రహాణాంత్రీణ్యేవ స్థానాని ద్విజసత్తమాః॥ స్థానంచాజభవంచైవతథైరావతముత్తమం ॥ వైశ్వానరం దక్షిణతోనిర్దిష్టమిహ తత్త్వత ఇతి - తదేవ మధ్యమోత్తరదక్షిణమార్గత్రయం ప్రత్యేకంవీథిత్రయేణత్రిధాభిద్యతే - తథాహి - త్రిభిస్త్రిభిరశ్విన్యాదినక్షత్రైః నాగవీథీగజవీథీఐరావతీచేత్యుత్తరమార్గేవీథీత్రయం- ఆర్షభవీథీగోవీథీజరద్గవవీథీచేతి మధ్యమమార్గేవీథీత్రయం- అజవీథీమృగవీథీవైశ్వానరవీథీచేతిదక్షిణమార్గేవీథీత్రయం- యదుక్తంతత్రైవ॥ శ్లో॥ అశ్వినీకృత్తికాయామ్యా నాగవీథీతిశబ్దితా । రోహిణ్యార్ద్రామృగశిరో గజవీథ్యభిధీయతే ॥ పుష్యాశ్లేషేతథాదిత్యావీథీచైరావతీస్మృతా। ఏతాస్తువీథయస్తిస్రఉత్తరోమార్గఉచ్యతే । తథాద్వేచాపిఫల్గున్యౌమఘాచైవార్షభీమతా । హస్తశ్చిత్రాతథాస్వాతీగోవీథీతిచశబ్దితా । జ్యేష్ఠావిశాఖానూరాధా వీథీప్రోక్తాజరద్గవీ । ఏతాస్తువీథయస్తిస్రః మధ్యమోమార్గఉచ్యతే।మూలాషాఢోత్తరాషాఢాచాజవీథ్యభిశబ్దితా। శ్రవణంచధనిష్ఠాచమార్గః శతభిషక్తథా। వైశ్వానరీభాద్రపదేరేవతీచైవకీర్తితా । ఏతాస్తువీథయస్తిస్రోదక్షిణోమార్గఉచ్యతే। యామ్యాభరణీ - ఆదిత్యాఅదితిదేవతాపునర్వసుః- మార్గఃమృగవీథిః- ఏవంస్థితేఅగస్త్యాదుత్తరమజవీథ్యాశ్చదక్షిణంపితృయానంకింత్వగస్త్యనికటవర్తినో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯౨ ॥ తఇతి॥ భూతారంభవివర్జనాన్నివర్తకశ్రుత్యాశ్రయణాత్ ॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ఆభూతసంప్లవం బ్రహ్మాదీనాం తంయావత్థిస్తిరమృతత్వాఖ్యానం తదుదఙ్మార్గస్థానాం ముక్తిరిత్యాహ ॥ ఆభూతసంప్లవంస్థాన మమృతత్వమితి॥ త్రైలోక్యస్థితికాలఏవ ఇహామృతా పునమార్ర పర్యాయః ॥ ౯౫ ॥ బ్రహ్మహత్యాశ్వ మేధాభ్యామితి ॥ బ్రహ్మహత్యాశ్వ మేధాభ్యాం క్రియాభ్యాం పాపపుణ్యా పూర్వేభావ యతః పుంసః అయంఫల భోగోవిధిః - ఏవమా కల్పం బ్రహ్మహానరకమశ్వమేధీస్వర్గంభుఙ్క్త ఇత్యర్థః ॥ ౯౬ ॥ ౯౭ ॥ అథవిష్ణుపదం విష్ణుపదీంచ ప్రసంజయతి॥ ఊర్ధ్వోత్తరమితి ॥ ఋషిభ్యఃఉత్తరస్యాం దిశ్యూర్ధ్వంచ ధ్రువాధారో విష్ణుపదాఖ్యంస్థానం భూమ్యపేక్షయా తృతీయం - తచ్చవైరాజస్య హృదయనాడీస్థానీయత్వాద్విష్ణోర్నివాసః - అతోత్రవిష్ణుపదే స్వర్గాధికసౌఖ్యాత్ సత్యలోకాదర్వాచీనత్వాచ్చమోక్షోక్తిః క్రమముక్త్యర్థా - తత్థాః క్రమాద్బ్రహ్మలోకమేత్య బ్రహ్మణాసహ ముచ్యంతే - విష్ణుపదేస్థితాస్తత్రలబ్ధజ్ఞానాముచ్యంతే నతుతన్ముక్తైర్లభ్యంస్థానమిత్యర్థః ॥ ౯౮ ॥ ౯౯ ॥ ౧౦౦॥

అష్టాశీతిసహస్రాణి మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ । ఉదక్పంథానమర్యమ్ణ శ్శ్రితాన్యాభూతసంప్లవాత్ ॥ ౯౨ ॥ తేసంప్రయోగాల్లోభస్య మైథునస్యచ వర్జనాత్ । ఇచ్ఛాద్వేషాప్రవృత్త్యాచభూతారంభవివర్జనాత్ ॥ ౯౩॥ పునశ్చాకామసంయోగాచ్ఛబ్దాదేర్దోషదర్శనాత్ । ఇత్యేభిఃకారణైశ్శుద్ధాస్తేమృతత్వంహిభేజిరే ॥ ౯౪ ॥ ఆభూతసంప్లవంస్థానమమృతత్వంవిభావ్యతే । త్రైలోక్యస్థితికాలోయమపునమారఉచ్యతే ॥ ౯౫॥ బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాం పాపపుణ్యకృతోవిధిః। ఆభూతసంప్లవాంతంత త్ఫలముక్తంతయోర్ద్విజ ॥ ౯౬ ॥ యావన్మాత్రప్రదేశేతు మైత్రేయావస్థితోధ్రువః । క్షయమాయాతితావత్తు భూమేరాభూతసంప్లవాత్ ॥ ౯౭ ॥ ఊర్ధ్వోత్తరమృషిభ్యస్తుధ్రువోయత్రవ్యవస్థితః। ఏతద్విష్ణుపదందివ్యంతృతీయంవ్యోమ్నిభాస్వరమ్॥ ౯౮॥ నిర్ధూతదోషపంకానాం యతీనాంసంయతాత్మనామ్ । స్థానంతత్పరమంవిప్ర పుణ్యపాపపరిక్షయే ॥ ౯౯॥ అపుణ్యపుణ్యోపరమేక్షీణాశేషాప్తిహేతవః । యత్రగత్వానశోచంతి తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్ ॥ ౧౦౦॥

అష్టాశీతిసహస్రాణీతి॥అర్యమ్ణస్సవితురుదక్పంథానంఉత్తరమార్గం।౯౨॥ శ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః॥తఇతి॥ లోభస్యాసంప్రయోగాత్తృష్ణావియోగాదిచ్ఛాద్వేషాభ్యామప్రవృత్త్యాచకర్మాకరణేనచ- అకామసంయోగాద్యోగభ్రంశాభావాత్-అమృతత్వమమృతద్వారాసంభూతచిరకాలావస్థాయిత్వం-భేజిరే॥ ౯౩॥ ౯౪॥ తదాహ॥ ఆభూతసంప్లవంస్థానమితి॥బ్రహ్మాహఃపర్యంతంయత్థ్సానంతదేవామృతత్వముపచారాదుచ్యతే-ఉపచారబీజమాహత్రైలోక్యేతి-అపునర్మారఃపునర్మృత్యురహితః-క్రమముక్తిస్థానత్వాదితిభావః॥ ౯౫॥ ఆభూతసంప్లవస్థానోక్తిప్రసంగాత్ అన్యదప్యాహ॥బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యామితి॥బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాంయత్పాపంయత్పుణ్యంచతత్కృతస్తన్నిమిత్తో విధీయతేతస్మిన్ఫలమితివిధిః - ఫలభోగకాలః - తమేవాహఆభూతసంప్లవాంతమితి - భూతసంప్లవరూపోయోంతః ప్రళయఃతత్పర్యంతం-తయోఃపాపపుణ్యయోఃఫలముక్తమిత్యర్థః-యద్బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాముపలక్షితంపాపం పుణ్యంచతత్కృతఃపుంసోయంఫలభోగకాలఇత్యర్థః-పాపపుణ్యకృతోవధిరితిపాఠే-అవధిరితిఛేదేపితావానేవార్థః॥ ౯౬॥౯౭॥ సప్తర్షిభ్యోదక్షిణతోదేవయానస్థితిముక్త్వాతదూర్ధ్వోత్తరతోవిష్ణుపదస్థితిమాహ- ఊర్ధ్వేత్యాదియావత్సమాప్తి॥ ఊర్ధ్వోత్తరమితి॥ ఊర్ధ్వంచతదుత్తరంచసప్తర్షిభ్యఉత్తరస్యాందిశిఊర్ధ్వం-యత్రధ్రువస్తిష్ఠతి- ధ్రువస్యాశ్రయభూతవిష్ణుపదాఖ్యభూమ్యపేక్షయాదివ్యంతృతీయంస్థానమిత్యర్థః - తద్ధివైరాజస్యహృదయనాడీస్థానంతతస్తదంతర్యామిణోవిష్ణోఃస్థానం॥ ౯౮॥ అతఃక్రమముక్తిస్థానమపితత్సౌఖ్యోత్కర్షేణవర్ణయతినిర్ధూతదోషేత్యాదిపంచభిః॥౯౯॥ అపుణ్యపుణ్యోపరమఇతి॥క్షీణాఃఅశేషాప్తేర్జ్ఞానాదేహప్రాప్తేర్హేతవోయేషాంతే॥౧౦౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ధర్మధ్రువాద్యా ఇతి ॥ తస్య విష్ణోః సార్ష్ట్యేన సమానైశ్వర్యతా - ఇంద్రియాదివశీకరణైశ్వర్యాద్ధి యోగధర్మః ॥ శ్లో ॥ ఐశ్వర్యాద్విహితో యోగో యోగాదైశ్వర్య మిష్యతే । యోగైశ్వర్య మృతే మోక్షః కథంచిన్నోపపద్యత ఇతి హరివంశోక్తేః ॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ దివీవేతి॥ చక్షుస్సూర్యః ఏతేన తద్విష్ణోరితి మంత్రద్వయార్థస్సూచితః ॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪ ॥ ౧౦౫ ॥ ౧౦౬ ॥ ౧౦౭ ॥ తద్విష్ణోః పదం సర్వస్య హేతురాశ్రయశ్చేత్యుక్తం - పావనం చేత్యాహ తతః ప్రభవతీత్యాదినా ॥ తత ఇతి ॥ తతో విష్ణుపదమార్గాత్ - గంగా హి ॥ శ్లో ॥ త్రివిక్రమ పదోద్భిన్న బ్రహ్మాండ సుషిరోద్భవా । తథాచ వామనపురాణే ॥ శ్లో ॥ తతః ప్రతాపవాన్ బ్రహ్మన్ బృహద్విష్ణ్వంఘ్రిరంబరే । బ్రహ్మాండోదరమాహత్య నిరాలోకం జగామ సః ॥ విష్ణ్వంఘ్రిణా ప్రసరతా కటాహే హేమ్ని భేదితే । అంబరాద్విష్ణుమాయాథ సమార్ధకుటిలా తతః ॥ విష్ణ్వంఘ్రివజ్రోరుదండా ద్గాంగతా వై నదీ తదా । బాహ్యతోయమహాధారా దశపాపవినాశినీత్యాది ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరేచ ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మాండస్తాడితస్తేన ఛిద్రతామగమత్ప్రభో । బ్రహ్మాండం బాహ్యతోయేన దశపాపహృతావృతం॥ యేనచ్ఛిద్రేణ తత్తోయం వివేశాండం మహీపతే । పురాణాంతరేషు బ్రహ్మణః కమండలుజలేన హరిచరణే క్షాళితే గంగోద్భూతేతి - అన్యత్ర తు ధర్మ ఏవ బ్రహ్మాజ్ఞయా ద్రవీభూత ఇతి- అతస్త్రివిక్రమే పాదే బ్రహ్మకమండలుజలేన క్షాళ్యమానే తదపర్యాప్త్యా తత్పూర్త్యర్థం ధర్మే ద్రవీభూతే తత్రాప్యపూర్ణే బ్రహ్మాండకటాహభేదే బాహ్యోదకధారా తచ్ఛిద్రేణ విష్ణుపాదస్పర్శినీ గాంగతా గంగాసీదిత్యవిరోధః ॥ ౧౦౮॥

ధర్మధ్రువాద్యాస్తిష్ఠంతి యత్ర వై లోకసాక్షిణః । తత్సార్ష్ట్యోత్పన్నయోగర్ద్ధాస్తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ ౧౦౧ ॥ యత్రోతమేతత్ప్రోతంచ యద్భూతం సచరాచరమ్ । భావ్యంచ విశ్వం మైత్రేయ తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ దివీవ చక్షురాతతం వితతం యన్మహాత్మనామ్ । వివేకజ్ఞానదృష్టంచ తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ ౧౦౩ ॥ యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితో భాస్వాన్ మేఢీభూతస్స్వయం ధ్రువః । ధ్రువేచ సర్వజ్యోతీంషి జ్యోతిష్వంభోముచో ద్విజ॥ ౧౦౪॥ మేఘేషు సంతతా వృష్టిర్వృష్టేస్సృష్టేశ్చ పోషణమ్। ఆప్యాయనంచ సర్వేషాం దేవాదీనాం మహామునే॥ ౧౦౫॥ తతశ్చాజ్యాహుతిద్వారా పోషితాస్తే హవిర్భుజః। సృష్టేః కారణతాం యాంతి భూతానాం స్థితయే పునః॥ ౧౦౬॥ ఏవమేతత్పదం విష్ణోస్తృతీయమమలాత్మకమ్। ఆధారభూతం లోకానాం త్రయాణాం వృద్ధికారణమ్॥ ౧౦౭॥ తతః ప్రభవతి బ్రహ్మన్ సర్వపాపహరా సరిత్। గంగా దేవాంగనాంగానామనులేపనపింజరా॥ ౧౦౮॥

ధర్మధ్రువాద్యా ఇతి॥ తత్సార్ష్ట్యేన తేన విష్ణునా సమానైశ్వర్యేణ ఇంద్రియాదివశీకారసామర్థ్యేనోత్పన్నో యో యోగస్సమాధిస్తేన ఇద్ధా దీప్తాః॥ శ్లో॥ ఐశ్వర్యాద్విహితో యోగో యోగాదైశ్వర్యముచ్యతే। యోగైశ్వర్యమృతే మోక్షః కథంచిన్నోపపద్యత ఇతి హరివంశోక్తేః॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ దివీవేతి॥ దివి ఆతతం సర్వప్రకాశకం సూర్యరూపం చక్షురివ మహాత్మనాం వితతం సర్వావభాసకత్వేన ప్రతీతం- వివేకజ్ఞానేన ప్రపంచవైలక్షణ్యానుజ్ఞానేన దృష్టంచ-అపరిచ్ఛిన్నతయా జ్ఞాతమిత్యర్థః; అనేన తద్విష్ణోరితి మంత్రద్వయార్థస్సూచితః॥ ౧౦౩॥ యత్రోతమేతత్ప్రోతంచేత్యనేన విశ్వస్య కారణమాశ్రయశ్చేత్యుక్తం- ఇదానీం ధ్రువాశ్రయత్వేన తద్ద్వారా విశ్వపోషకత్వమాహ-యస్మిన్నిత్యాదిచతుర్భిః॥ యస్మిన్నితి॥ భాస్వాన్ తేజస్వీ- అంభోముచః మేఘాః॥ ౧౦౪॥ మేఘేష్వితి॥ వృష్టేర్హేతోరోషధిద్వారా సృష్టేః పోషణం వృద్ధిః- ఆప్యాయనంచ తృప్తిః॥ ౧౦౫॥ తతశ్చేతి॥ సృష్టేః కారణతాం యాంతీతి-ఏతదుక్తం గీతాసు॥ శ్లో॥ దేవాన్ భావయతానేన తే దేవా భావయంతు వః । పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పరమవాప్స్యథేతి॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ విశ్వపావనత్వం విష్ణుపదస్య దర్శయన్నాహ - తత ఇత్యాదినా॥ తత ఇతి॥ తతో విష్ణుపదస్థానాత్ప్రకర్షేణ గంగా భవతి- త్రివిక్రమపదోద్భిన్నబ్రహ్మాండసుషిరోద్భవత్వాత్- తతః ప్రాగేవ జాతాపి తత ఆరభ్య దేవాదిసేవ్యత్వేన ప్రకటీభవతీత్యర్థః-తదేవాహ-దేవాంగనానామంగానాం జలకేళిషు క్షాళితాని యాన్యనులేపనాని కుంకుమాదీని తైః పింజరా పిశంగీభూతా ॥ ౧౦౮॥

అథధ్రువాదిపాతాళాంతమవతీర్ణగంగాప్రశంసా॥ వామపాదేతి॥౧౦౯॥తతఇతి॥విష్ణోఃపదేపరమఇత్యాదిమంత్రో గృహ్యతే- ఊహ్యమానజటాజలఇతిసప్తర్షీణాంఅఘమర్షణస్నానసుఖాధిక్యోక్తిః॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥ మేరుపృష్ఠఇతి॥ శశిబింబాన్నిష్క్రాంతాసూర్యమార్గాన్మేరుంగతేత్యర్థః॥శ్లో॥విష్ణోఃపాదాచ్చ్యుతంసమారాత్ ధ్రువాచ్చసోమాత్సూర్యాన్మేరురూపాచ్చవిష్ణోః-సమాగతాశివమూర్ధ్నిహేమాద్రిమిత్యాదివ్యాసోక్తేః॥ ౧౧౨॥ ౧౧౩॥ ౧౧౪॥ శంభోరితి॥ శర్కరాఃనద్యంతస్సూక్ష్మశిలాఃతాఇవసాగరాస్థీనిప్లావయిత్వా॥౧౧౫॥౧౧౬॥౧౧౭॥౧౧౮॥౧౧౯॥ శ్రుతేతి॥శ్రుతాభిలషితేత్యాదావాసత్తిభూయస్త్వాత్ఫలభూయస్త్వం-యథోత్తరందశగుణం-యథాబ్రహ్మాండపురాణే॥శ్లో॥శ్రుతాగంగేతియైర్భక్త్యాసకృద్దూరస్థితైరపి।తత్తైర్వతారయేన్మర్త్యాన్ కరుణార్ద్రాభవార్ణవాత్॥కదాద్రక్ష్యామితాంగంగాంకదాస్నానమహంలభే।ఇతిపుంసాభిలషితాకులానిదశతారయేత్॥ యథాకథంచిద్వైర్దృష్టాభక్తితశ్చిన్మయీసకృత్।గంగాతారయతేతేషాంకులానాంశతమంహసః॥యైస్తుస్పృష్టావిశిష్టాంగాగంగాభక్త్యాసకృన్నరైః।కులానాంతుసహస్రంవైతేషాంతారయతేభవాత్॥పీతాధర్మద్రవీమర్త్యైర్యైర్గంగాభక్తితస్సకృత్।తేషాంకులానామయుతంభవాత్తారయతేధ్రువం॥ యైఃపుణ్యవాహినీగంగా సకృద్భక్త్యావగాహితా । తేషాంకులానాంలక్షంతుభవాత్తారయతేశివా॥ యైర్దినంసేవితాభక్త్యాగంగాపుణ్యజలానరైః । కులానాందశలక్షంతు తేషాంతారయతేభవాత్॥ ౧౨౦॥ గంగేతి॥ గంగాగంగేతిద్విరుక్తిఃప్రతిసంధ్యంచత్రిరావృత్తివిధ్యర్థా- బ్రహ్మాండేహి॥శ్లో॥ గంగాగంగేతిగంగేతియైస్త్రిసంధ్యంత్రిరీరితం।సుదూరస్థైశ్చతత్పాపంహంతిజన్మత్రయార్జితం॥తథాసహస్రయోజనస్థోపిత్రిసంధ్యంత్రిస్సమాహితః। గంగాగంగేతియోబ్రూయాత్సగచ్ఛేత్పరమాంగతిం॥నామోపలక్షణంస్మరణస్యాపి॥ యోజనానాంసహస్రేషుగంగాంయస్స్మరతేనరః। అపిదుష్కృతకర్మాసౌలభతేపరమాంగతిమితిమాత్స్యోక్తేః॥ ౧౨౧॥

వామపాదాంబుజాంగుష్ఠనఖస్రోతోవినిర్గతామ్ । విష్ణోర్బిభర్తియాంభక్త్యా శిరసాహర్నిశంధ్రువః॥౧౦౯॥ తతస్సప్తర్షయోయస్యాఃప్రాణాయామపరాయణాః। తిష్ఠంతివీచిమాలాభిరూహ్యమానజటాజలే॥౧౧౦॥వార్యోఘైస్సంతతైర్యస్యాఃప్లావితంశశిమండలమ్।భూయోఽధికతరాంకాంతింవహత్యేతదహఃక్షయే॥ ౧౧౧॥మేరుపృష్ఠేపతత్యుచ్చైర్నిష్క్రాంతాశశిమండలాత్ । జగతఃపావనార్థాయయాప్రయాతిచతుర్దిశమ్॥౧౧౨॥సీతాచాలకనందాచచక్షుర్భద్రేతిసంస్థితా।ఏకైవయాచతుర్భేదాదిగ్భేదగతిలక్షణా॥ ౧౧౩॥భేదంచాలకనందాఖ్యంయస్యాశ్శర్వోపిదక్షిణమ్।దధారశిరసాప్రీత్యావర్షాణామధికంశతమ్॥ ౧౧౪॥ శంభోర్జటాకలాపాచ్చవినిష్క్రాంతాస్థిశర్కరాః। ప్లావయిత్వాదివంనిన్యేయాపాపాన్సగరాత్మజాన్॥౧౧౫॥ స్నాతస్యసలిలేయస్యాస్సద్యఃపాపంప్రణశ్యతి। అపూర్వపుణ్యప్రాప్తిశ్చసద్యోమైత్రేయజాయతే॥ ౧౧౬॥ దత్తాఃపితృభ్యోయత్రాపస్తనయైశ్శ్రద్ధయాన్వితైః।సమాశతంప్రయచ్ఛంతితృప్తింమైత్రేయదుర్లభామ్॥౧౧౭॥ యస్యామిష్ట్వామహాయజ్ఞైర్యజ్ఞేశంపురుషోత్తమమ్। ద్విజభూపాఃపరామృద్ధిమవాపుర్దివిచేహచ॥ ౧౧౮॥ స్నానాద్విధూతపాపాశ్చయజ్జలేయతయస్తథా । కేశవాసక్తమనసఃప్రాప్తానిర్వాణముత్తమమ్ ॥ ౧౧౯॥ శ్రుతాభిలషితాదృష్టాస్పృష్టాపీతావగాహితా । యాపావయతిభూతానికీర్తితాచదినేదినే ॥ ౧౨౦ ॥ గంగాగంగేతియన్నామయోజనానాంశతేష్వపి। స్థితైరుచ్చారితంహంతిపాపంజన్మత్రయార్జితమ్ ॥ ౧౨౧॥

వామపాదేతి ॥ విష్ణోర్వామపాదాంబుజం అంబుజసదృశో వామపాదస్తస్యాంగుష్ఠనఖాత్ స్రోతోరూపేణ వినిర్గతాం ॥ ౧౦౯॥ తతఇతి॥ సప్తర్షయోయస్యాజలేఅఘమర్షణంకుర్వంతస్తిష్ఠంతి- ఊహ్యమానాఇతస్తతశ్చాల్యమానాజటాయేషాంతే ॥ ౧౧౦ ॥ ౧౧౧ ॥ ౧౧౨॥ సీతాచేతి॥ దిగ్భేదగతిలక్షణాదిక్షుచతస్సృషుభేదేనయాగతిస్సైవచతుర్ధాచలక్షణంయస్యాస్సా॥ ౧౧౩ ॥ ౧౧౪॥ శంభోరితి॥ అస్థిశర్కరాఅస్థిచూర్ణాని - పాపాన్బ్రహ్మదండహతానపి ॥ ౧౧౫ ॥ ౧౧౬ ॥ దత్తాఇతి॥ సమాశతంవర్షశతం ॥ ౧౧౭ ॥ ౧౧౮ ॥ ౧౧౯ ॥ ౧౨౦ ॥ ౧౨౧॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యతఇతి॥ యతఇతిప్రకృత విష్ణుపద మాహాత్మ్యోపసంహారః - త్రయాణామితిపాతాళవ్యాప్తిశ్చోక్తా సాగరోద్ధారార్థా- తుశబ్దోల్పమాహాత్మ్యనద్యంతరగోత్పత్తిస్థానాత్ సరశ్శైలద్రుమాదేఃవైలక్షణ్యంవిష్ణుపదస్యవదన్ గంగాముత్కర్షయతి - గంగాయానద్యంతరసామ్యదర్శినోదోషస్స్మృతేః॥ శ్లో॥ గంగాయాంవైష్ణవీశక్తాపరబ్రహ్మవిభావనాం।నకుర్వంతిచయేమర్త్యాన తైస్తుసహసంవసేత్॥నదీతినావమంతవ్యేతిహిభవిష్యద్వాక్యం॥ ౧౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- అష్టమోధ్యాయః. ***************************

అథధ్రువప్రసంగాత్తద్ద్వారా సర్వాధారంతారాపుంజకల్పితావయవం శింశుమారాకృతి భగవతో రూపమాహ॥ తారామయమితి॥౧॥౨॥సూర్యాచంద్రమసావితి॥వాతానీకమయైః వాతస్కంధమయైః ఊర్ధ్వంక్రమాత్ సప్తస్థానస్థమేఘార్కేందునక్షత్రగ్రహసప్తర్షిధ్రువాశ్రయైః॥శ్లో॥ ఆవహః ప్రవహశ్చైవతథైవానువహఃపరః।సంవహోవివహశ్చైవతదూర్ధ్వంస్యాత్పరావహః॥ తథాపరివహశ్చోర్ధ్వం వాయోర్వైసప్తనేమయఇతీరితాః॥ ౩॥ శింశుమారేతి॥ జ్యోతిషాంరూపమిత్యన్వయః - ధామ్నాంతేజసాంలోకానాంచాయనంఆశ్రయోనారాయణస్తస్య

యతస్సాపావనాయాలం త్రయాణాం జగతామపి । సముద్భూతా పరంతత్తు తృతీయం భగవత్పదమ్॥ ౧౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే - అష్టమోధ్యాయః. *****************

శ్రీపరాశరః॥ తారామయంభగవతశ్శింశుమారాకృతిప్రభోః।దివిరూపంహరేర్యత్తుతస్యపుచ్ఛేస్థితో ధ్రువః॥ ౧॥ సైషభ్రమన్ భ్రామయతి చంద్రాదిత్యాదికాన్ గ్రహాన్ । భ్రమంతమనుతంయాంతినక్షత్రాణిచచక్రవత్ ॥ ౨॥ సూర్యాచంద్రమసౌతారానక్షత్రాణిగ్రహైస్సహ । వాతానీకమయైర్బంధైర్ధ్రువేబద్ధానితానివై ॥ ౩॥ శింశుమారాకృతిప్రోక్తం యద్రూపంజ్యోతిషాందివి । నారాయణో

ప్రస్తుతంవిష్ణుపదంనిగమయతి॥ యతఇతి॥యతఃస్థానాత్సముద్భూతా-ప్రాకట్యంప్రాప్తా-తద్భగవత్పదమితి॥ ౧౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే - అష్టమోధ్యాయః. ****

విష్ణుపదంధ్రువాదీనాంసర్వేషామాశ్రయఃసృష్ట్యాదికారణంచేత్యుక్తం - యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితోభాస్వాన్ మేఢీభూతస్స్వయంధ్రువఇత్యాదినా-తదేవకేనప్రకారేణేత్యపేక్షాయాంతత్ప్రకారంవక్తుమధ్యాయారంభః॥ తారామయమితి॥తారామయంనక్షత్రపుంజాత్మకం-శింశుమారాకృతిశింశుమారస్సరటగోధాద్యాకారఃసత్త్వవిశేషఃతస్యాకృతిరివాకృతిర్యస్యతత్ - భవతోరూపం - తస్యప్రదక్షిణావర్త కుండలీభూతస్యోన్నమితపుచ్ఛాగ్రే ధ్రువస్థిత ఇత్యర్థః॥ ౧॥ సైషఇతి॥ సోచిలోపేచేత్పాదపూరణమితిసులోపః - సఏషధ్రువఃశింశుమారవశేనభ్రమన్ గ్రహాన్ భ్రామయతి-నక్షత్రాణిచతంభ్రామయతంధ్రువమనుయాంతి॥౨॥ తత్ర హేతుమాహ-సూర్యాచంద్రమసావితి॥ నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని- ఇతరాస్తారకాః- బుధాదిగ్రహైస్సహ - వాతసమూహమయైర్బంధైర్బధ్యంతేఏభిరితిబంధాః పాశాఃతైర్ధ్రువేబద్ధానియతః- అతస్తమనుయాంతీత్యర్థః- వాతాశ్చకూర్మేణోక్తాః॥ శ్లో॥ ఆవహఃప్రవహశ్చైవతథైవానువహఃపరః। సంవహోవివహశ్చైవతదూర్ధ్వంస్యాత్పరోవహః। తథాపరివహశ్చోర్ధ్వంవాయోర్వైసప్తనేమయఇతి- స్థానానితేషాముక్తాని॥ శ్లో॥ మధ్యేభూమేఘయోర్వాయురావహఃప్రవహస్తతః । మేఘభాస్కరయోస్సూర్యశశినోనువహస్థ్సితః । చంద్రనక్షత్రగణయోస్సంవహోవివహస్తతః । నక్షత్రగ్రహమధ్యస్థోగ్రహసప్తర్షిమధ్యగః। వహస్తతఃపరివహస్సప్తర్షిధ్రువమధ్యగః। ఇత్యేవంవాయవస్సప్తవహంతిభువనత్రయమితి॥ ౩॥ శింశుమారస్యాశ్రయందర్శయన్నాహ॥ శింశుమారేతి॥ జ్యోతిషాంనక్షత్రాణాంధామ్నాంచసూర్యాదిస్థానానాం దివిశింశుమారాకృతియద్రూపంప్రోక్తం - తస్యహృదిస్థితస్స్వయం నారాయణఏవతారారూపస్తస్యాధార ఇత్య

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

తేనేతి॥ సాధకః శరీరోత్పత్తిపోషణయోః॥౧౯॥ తేనేతి॥ తేనౌషధీగణేన తైర్యజ్ఞైః॥ ౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ౨౩॥ హృదీతి॥ బిభర్తి-శింశుమారం॥౨౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- నవమోఽధ్యాయః. ********

అథ భానురథస్య దినభ్రమివృత్తసంఖ్యామాహ॥ త్ర్యశీతీతి॥ కాష్ఠయోరంతరం ఉదగ్దక్షిణసీమయోర్మధ్యస్థ వియత్ప్రదేశః త్ర్యశీతిశతధాభిన్నః - ఆరోహణావరోహణాభ్యాం భానోరబ్దేన యా గతిస్స్యాత్ - గమ్యత ఇతి గతిః- మహాక్షేపి ఇవ తత్తద్వృత్తరేఖాంతరాళముదగయనే అనుదినం మేర్వభిముఖో రథో యావత్కాష్ఠాంతమారోహతి- యామ్యాయనే తు తాన్యేవ మండలాంతరాళాని ప్రత్యహం మానసోత్తరాభిముఖోఽవరోహతి యావత్కాష్ఠం- ఏవం చ భానోరేకాబ్దసాధ్యా ద్వాదశరాశిభోగాత్మికా షష్ట్యుత్తరత్రిశతవారభ్రమేణ గతిస్స్యాత్ సర్వోత్తరమేరుపతిత గంగాప్రవాహాణాం తత్తద్దక్షిణాబ్ధిప్రవేశోక్త్యా మేరోరున్నతనిశ్చయాన్మహోన్నతస్య చ భూమేరుపరి లక్షోచ్ఛ్రితత్వాద్రథస్యోదగారోహో దక్షిణావరోహశ్చ యుక్తః - తథా యదింద్రప్రాగుదఙ్న్యగతి అధరాదుదక్తాదితి చ యామ్యాదిశో రథస్యోత్తరత్వం శ్రూయతే ॥ ౧॥ సరథ ఇత్యాది॥ గ్రామణ్యో యక్షాః ॥ ౨॥ ధాతేతి॥ రథభృద్గ్రామణీ రథభృ

తేన వృద్ధిం పరాం నీతస్సలిలేనౌషధీగణః । సాధకః ఫలపాకాంతః ప్రజానాం ద్విజ జాయతే॥ ౧౯॥ తేన యజ్ఞాన్ యథాప్రోక్తాన్ మానవాశ్శాస్త్రచక్షుషః । కుర్వంత్యహరహస్తైశ్చ దేవానాప్యాయయంతి చ॥ ౨౦॥ ఏవం యజ్ఞాశ్చ వేదాశ్చ వర్ణాశ్చ ద్విజపూర్వకాః। సర్వే దేవనికాయాశ్చ పశుభూతగణాశ్చ యే॥ ౨౧॥ వృష్ట్యా ధృతమిదం సర్వమన్నం నిష్పాద్యతే యయా। సాపి నిష్పాద్యతే వృష్టిస్సవిత్రా మునిసత్తమ॥ ౨౨॥ ఆధారభూతస్సవితుర్ధ్రువో మునివరోత్తమ। ధ్రువస్య శింశుమారోఽసౌ సోఽపి నారాయణాశ్రయః॥ ౨౩॥ హృది నారాయణస్తస్య శింశుమారస్య సంస్థితః । తద్భర్తా సర్వభూతానామాదిభూతస్సనాతనః ॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే - నవమోఽధ్యాయః. ***********

శ్రీపరాశరః॥ త్ర్యశీతిమండలశతం కాష్ఠయోరంతరం ద్వయోః । ఆరోహణావరోహాభ్యాం భానోరబ్దేన యా గతిః ॥ ౧॥ సరథోఽధిష్ఠితో దేవైరాదిత్యైరృషిభిస్తథా । గంధర్వైరప్సరోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః ॥ ౨ ॥ ధాతా క్రతుస్థలా చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా । రథభృద్గ్రామణీర్హేతి

తేనేతి॥ సాధకః దృష్టాదృష్టహేతుః ప్రజానాం జాయతే॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అధ్యాయార్థముపసంహరతి- ఏవమిత్యాదిచతుర్భిః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ హృదీతి॥ తస్య శింశుమారస్య హృది స్థితో నారాయణః తద్ద్వారా సర్వభూతానాం భర్తా ధారకః- బిభర్తి సర్వభూతానామితి పాఠే కర్మణి షష్ఠీ ॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే- నవమోఽధ్యాయః. ******************************

అథ ప్రతిమాసం సూర్యరథపరిభ్రమాధికారిణో వక్ష్యన్నుత్తరాయణదక్షిణాయనయోరనులోమప్రతిలోమం చ గంతవ్యాని క్రాంతివృత్తాన్యాహ॥ త్ర్యశీతీతి॥ ఉత్తరదక్షిణకాష్ఠయోర్మధ్యం త్ర్యశీత్యుత్తరశతం మండలం భానోర్గంతవ్యం కర్మ- ఆరోహణావరోహణాభ్యామితి- యుగాక్షకోటిబద్ధా వాయుపాశా ధ్రువో యదాకర్షతి తదోత్తరాయణే ప్రత్యహమభ్యంతరైకైకమండలప్రవేశే రథస్యారోహణం భవతి- యదా తు తౌ పాశౌ ధ్రువః ప్రసారయతి తేషు దక్షిణాయనే ష్వేషు మండలేషు ప్రతిలోమం బహిరేకైకమండలం ప్రవిశతో రథస్యావరోహణం భవతి- తదుక్తం మాత్స్యే॥ శ్లో ॥ ఆకృష్యతే యదా తౌ తు ధ్రువేణ సమధిష్ఠితౌ । తదా సోఽభ్యంతరం సూర్యో భ్రమతే మండలాని తు॥ ధ్రువేణ ముచ్యమానేన తు పునా రశ్మియుగే యదా। తదైవ బాహ్యతస్సూర్యో భ్రమతే మండలాని చేతి॥ ౧॥ స ఇతి॥ దేవైరాదిత్యైః ఆదిత్యా ఏవ దేవాస్తైః- గ్రామణ్యో యక్షః॥ ౨॥ తానేవాదిత్యాదీన్ ప్రతిమాసం సప్త సప్తానుక్రామతి- ధాతేత్యాదినా- విష్ణుశక్త్యుప

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

హృద్యాధారభూత స్తిష్ఠతి॥౪॥౫॥౬॥ తదాధారమితి॥ తదాధారం భాన్వాధారం॥౭॥౮॥ ఉక్తం వర్షప్రకారం ప్రపంచ
యతి॥ వివస్వానంశుభిరితి॥ నాళైర్మార్గైః॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ కృత్తికాదిష్వితి॥ కృత్తికామృగశిరప్రభృత్య
యుగ్మనక్షత్రేష్వర్కే స్థితే॥ ౧౫॥ యుగ్మర్క్షేష్వితి॥ ఏవం రోహిణ్యార్ద్రాదిషు యుగ్మేష్వర్కేస్థితే ఽర్కాక్రాంతనక్షత్రై
రేవ వృష్టివ్యవహారలింగాత్ పూర్వాషాఢగతో భానురిత్యాదేః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ యత్త్వితి॥ ఓషధయః ఓషధీః ॥ ౧౮॥

యనంధామ్నాం తస్యాధారస్స్వయం హృది॥౪॥ ఉత్తానపాదపుత్రస్తు తమారాధ్య జగత్పతిమ్। సతా
రాశింశుమారస్య ధ్రువః పుచ్ఛే వ్యవస్థితః ॥ ౫ ॥ ఆధారశ్శింశుమారస్య సర్వాధ్యక్షో జనార్దనః।
ధ్రువస్య శింశుమారశ్చ ధ్రువే భానుర్వ్యవస్థితః ॥ ౬ ॥ తదాధారం జగచ్చేదం సదేవాసురమాను
షమ్ ॥ ౭ ॥ యేన విప్రవిధానేన తన్మమైకమనాశ్శృణు । వివస్వానష్టభిర్మాసై రాదాయాపో రసా
త్మికాః। వర్షత్యేవ తతశ్చాన్నమన్నాదప్యఖిలం జగత్ ॥౮॥ వివస్వానంశుభిస్తీక్ష్ణైరాదాయ జగతో
జలమ్। సోమే ముంచత్యథేందుశ్చ వాయునాడీమయైర్ద్విజ । నాళైర్విక్షిపతేఽభ్రేషు ధూమాగ్న్యనిల
మూర్తిషు॥ ౯॥ న భ్రశ్యంతి యతస్తేభ్యో జలాన్యభ్రాణి తాన్యతః। అభ్రస్థాః ప్రపతంత్యాపో వాయు
నా సముదీరితాః। సంస్కారం కాలజనితం మైత్రేయాసాద్య నిర్మలాః॥ ౧౦॥ సరిత్సముద్రభౌమాస్తు
తథాపః ప్రాణిసంభవాః। చతుష్ప్రకారా భగవానాదత్తే సవితా మునే॥ ౧౧॥ ఆకాశగంగాసలిలం
తథాదాయ గభస్తిమాన్। అనభ్రగతమేవోర్వ్యాం సద్యః క్షిపతి రశ్మిభిః॥౧౨॥ తస్య సంస్పర్శనిర్ధూత
పాపపంకో ద్విజోత్తమ। నయాతి నరకం మర్త్యో దివ్యస్నానం హి తత్ స్మృతమ్॥ ౧౩॥ దృష్టసూర్యం హి
యద్వారి పతత్యభ్రైర్వినా దివః। ఆకాశగంగాసలిలం తద్గోభిః క్షిప్యతే రవేః॥ ౧౪॥ కృత్తికాదిషు ఋక్షే
షు విషమేష్వంబు యద్దివః। దృష్టార్కపతితం జ్ఞేయం తద్గాంగం దిగ్గజోజ్ఝితమ్॥ ౧౫॥ యుగ్మర్క్షేషు చ
యత్తోయం పతత్యర్కోజ్ఝితం దివః। తత్సూర్యరశ్మిభిస్సమ్యక్సమాదాయ నిరస్యతే॥ ౧౬॥ ఉభయం పు
ణ్యమత్యర్థం నృణాం పాపహం ద్విజ। ఆకాశగంగాసలిలం దివ్యం స్నానం మహామునే॥ ౧౭॥ యత్తు మే
ఘైస్సముత్సృష్టం వారి తత్ప్రాణినాం ద్విజ। పుష్ణాత్యోషధయస్సర్వా జీవనాయామృతం హి తత్ ॥౧౮॥

స్వయం- ధామేతి పాఠాంతరే జ్యోతిషాం ధామ యద్ధ్రువం ప్రోక్తం- తన్నారాయణాశ్రయం కథమిత్యత ఆహ- హృది
స్థస్సన్ స్వయం నారాయణ స్తస్యాధార ఇతి॥ ౪॥ ఉత్తానపాదేతి॥ స తూత్తానపాదపుత్రో ధ్రువః తం జగత్పతిం నారా
యణం ఆరాధ్య- తారామయస్య శింశుమారస్య పుచ్ఛే స్థితః॥౫॥ తదేవ స్పష్టయతి- ఆధారశ్శింశుమారస్యేత్యాదినా॥౬॥
తదాధారమితి॥ తదాధారం భాన్వాశ్రయం ॥ ౭ ॥ తదేవాహ యేనేత్యాదిసార్ధేన ॥ ౮ ॥ సూర్యాదన్ననిష్పాదక
వృష్టికారణమాహ - వివస్వానంశుభిరిత్యాదిచతుర్భిః ॥ ౯ ॥ ధూమాగ్న్యనిలాపోమయానామపి మేఘానాం జలా
ధారత్వమభ్రసమాఖ్యయోపపాదయతి॥ న భ్రశ్యంతీతి॥ సంస్కారం మాధుర్యరూపమతిశయం॥ ౧౦॥ అభ్రగర్భావ
స్థానాత్పూర్వమాపో నానారసా ఇత్యాహ॥ సరిదితి॥ సరిత్సముద్రగతా భూమిగతాశ్చేత్యర్థః- ప్రాణిసంభవాః ప్రాణి
దేహస్థాః॥౧౧॥ ప్రసంగాద్వృష్టివిశేషం దివ్యస్నానమాహ- ఆకాశగంగేత్యాదిషడ్భిః॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ కృత్తికాదిష్వితి॥
కృత్తికామృగశీర్షాదివిషమనక్షత్రేషు స్థితేఽర్కే దృష్టార్కమనభ్రం యదంబు పతతి॥౧౫॥ యుగ్మర్క్షేష్వితి॥ ఏవం
యుగ్మర్క్షేషు రోహిణ్యార్ద్రాదిసమనక్షత్రేషు స్థితేఽర్కే ఇతి జ్ఞేయం - సూర్యాక్రాంతనక్షత్రైరేవ వ్యవహారదర్శ
నాత్ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ప్రాసంగికం పరిసమాప్య పూర్వోక్తమేవ వృష్టిమనువర్తయతి - యత్త్విత్యాదిత్రిభిః ॥ ౧౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MoE-IKS

త్వష్టేతి॥కంబళస్సర్పః-బ్రహ్మోపేతః-రాక్షసః-బ్రహ్మోపేత ఇతి చ పాఠః-ఋతజిద్యక్షః-ధృతరాష్ట్రో గంధర్వః॥౧౬॥ ౧౭॥ విష్ణురితి॥ అశ్వతరస్సర్పః- సూర్యవర్చాః గంధర్వః- సత్యజిద్యక్షః - శ్రావణకార్తికయోర్ద్వౌ విశ్వావసూ గంధర్వౌ ॥ ౧౮॥ మాసేష్వితి॥ ఏతే చ సప్తగణాః కౌర్మే విభజ్యోక్తాః॥ శ్లో॥ ధాతార్యమా చ మిత్రశ్చ వరుణశ్చేంద్ర ఏవ చ । వివస్వానథ పూషా చ పర్జన్యశ్చాంశ ఏవ చ॥ భగస్త్వష్టా చ విష్ణుశ్చ ఆదిత్యా ద్వాదశ స్మృతాః । పులస్త్యః పులహశ్చాత్రిర్వసిష్ఠోఽథాంగిరా భృగుః॥ గౌతమశ్చ భరద్వాజః కాశ్యపః క్రతురేవ చ । జమదగ్నిః కౌశికశ్చ మునయో బ్రహ్మవాదినః॥ రథకృచ్చ రథౌజాశ్చ గ్రామణీశ్చ రథస్వనః। చిత్రస్సేనస్తార్క్ష్యః పూరణశ్చ సుషేణస్సేనజిత్తథా॥ తార్క్ష్యశ్చారిష్టనేమిశ్చ ఋతజిత్సత్యజిత్తథా॥ ఏతే యక్షాః-అథ హేతిః ప్రహేతిశ్చ పౌరుషేయో వధస్తథా। సర్పో వ్యాఘ్రస్తథాపశ్చ వాతో విద్యుద్దివాకరః॥ బ్రహ్మోపేతశ్చ విప్రేంద్రో యజ్ఞోపేతశ్చ రాక్షసాః। వాసుకిః కచ్ఛనీరశ్చ తక్షకో నాగపుంగవః॥ ఏలాపుత్రశ్శంఖపాలస్తథైరావతసంజ్ఞితః। ధనంజయో మహాపద్మస్తథా కార్కోటకో ద్విజాః॥ కంబలోఽశ్వతరశ్చైవ వహంత్యేనం యథాక్రమం। తుంబురుర్నారదో హాహా హూహూర్విశ్వావసుస్తథా॥ ఉగ్రసేనో వసురుచిర్విశ్వావసురథాపరః। చిత్రసేనస్తథోర్ణాయుర్ధృతరాష్ట్రో ద్విజోత్తమాః॥ సూర్యవర్చా ద్వాదశైతే గంధర్వా గాయతాం వరాః । కృతస్థలాప్సరోవర్యా తథాన్యా పుంజికస్థలా॥ మేనకా సహజన్యా చ ప్రమ్లోచా చ ద్విజోత్తమాః। అనుమ్లోచా ఘృతాచీ చ విశ్వాచీ చోర్వశీ తథా॥ అన్యా చ పూర్వచిత్తిస్స్యాదన్యా చైవ తిలోత్తమా॥ రంభా చేతి॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ సోఽయమితి॥ హిమోష్ణవారిశబ్దైర్వృష్టిశబ్దః ప్రత్యేకం సంబధ్యతే - ఏష గణో హేమంతాదిస్వకాలే హిమాదేః స్వభక్తానాం పాపక్షయాదేశ్చ హేతుర్భవతి॥ శ్లో॥ ఏతే తపంతి వర్షంతి భాంతి పాంతి స్రవంతి చ॥ ధ్నంతి నామశుభం కించిద్వ్యపోహంతీహ కీర్తితా ఇతి లైంగవాయవ్యోక్తేః॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- దశమోఽధ్యాయః. **

త్వష్టాథ జమదగ్నిశ్చ కంబళోఽథ తిలోత్తమా । బ్రహ్మోపేతోఽథ ఋతజిద్ధృతరాష్ట్రశ్చ సప్తమః ॥ ౧౬॥
మాఘమాసే వసంత్యేతే సప్త మైత్రేయ భాస్కరే । శ్రూయతాం చాపరే సూర్యే ఫాల్గునే నివసంతి మే॥ ౧౭॥ విష్ణురశ్వతరో రంభా సూర్యవర్చాశ్చ సత్యజిత్। విశ్వామిత్రస్తథా రక్షో యజ్ఞోపేతో మహామునే॥ ౧౮॥ మాసేష్వేతేషు మైత్రేయ వసంత్యేతే త్ర సప్తకాః। సవితుర్మండలే బ్రహ్మన్ విష్ణుశక్త్యుపబృంహితాః॥ ౧౯॥ స్తువంతి మునయస్సూర్యం గంధర్వైర్గీయతే పురః। నృత్యంత్యప్సరసో యాంతి సూర్యస్యానునిశాచరాః॥ ౨౦॥ వహంతి పన్నగా యక్షైః క్రియతేఽభీశుసంగ్రహః॥ ౨౧॥ వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సమాసతే॥ ౨౨॥ సోఽయం సప్తగణస్సూర్యమండలే మునిసత్తమ। హిమోష్ణవారివృష్టీనాం హేతుస్స్వసమయం గతః॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే- దశమోఽధ్యాయః. **********

త్వష్టేతి॥ త్వష్టా సూర్యః- కంబళస్సర్పః- బ్రహ్మోపేతో రాక్షసః- ఋతజిద్యక్షః- ధృతరాష్ట్రో గంధర్వః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ విష్ణురితి॥ విష్ణుస్సూర్యః- అశ్వతరస్సర్పః- సూర్యవర్చాః గంధర్వః- సత్యజిత్ యక్షః- యజ్ఞోపేతో రాక్షసః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తేషాం వ్యాపారవిశేషానాహ స్తువంతీత్యాదిసార్ధేన॥ ౨౦॥ వహంతీతి॥ వహంతీతి వహనానుకూలతయా రథం సన్నహ్యంతీత్యర్థః- సన్నహ్యంతి రథం నాగా ఇతి శుకోక్తేః- అభీశుసంగ్రహః రశ్మిసంయోజనం॥ ౨౧॥ నిత్యసేవకానాహ॥ వాలఖిల్యా ఇతి॥ ౨౨॥ సప్తానాం సాధారణం కర్మాహ॥ సోఽయమితి॥ సోఽయం సప్తగణః హిమోష్ణవారివృష్టీనాం హేతుః- స్వసమయాగత ఇతి పాఠే స్వస్వకాలే హేమంతగ్రీష్మాదావాగతస్సన్ హిమవృష్ట్యాదీనాం హేతురిత్యర్థః ॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ద్వితీయాంశే - దశమోఽధ్యాయః. ****

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

న్నామయక్షః- హేతిః రాక్షసః- రథకృదితి చ పాఠః॥ ౩॥ ౪॥ అర్యమేతి॥ రథౌజా యక్షః- ప్రహేతిః రాక్షసః కచ్ఛవీరః సర్పః నారదో గంధర్వః- కచ్ఛనీరశ్చేతి పాఠః॥ ౫॥ ౬॥ మిత్ర ఇతి॥ రథస్వనో యక్షః॥ ౭॥ వరుణ ఇతి॥ వరుణో వసిష్ఠో నాగశ్చేతి చ పాఠః- గ్రీష్మర్తౌ తక్షకో నాగ ఏవ చేతి లైంగోక్తేః- రథః రాక్షసః- రథచిత్రో యక్షః॥ ౮॥ ఇంద్ర ఇతి॥ స్రోతః యక్షః - సర్పాః సకారాంతోయం శబ్దో రాక్షసనామ - విశ్వావసుస్స్రోతః- సపాశ్చార్క- ఇతి చ పాఠః॥ ౯॥ వివస్వానితి॥ ఉగ్రసేనో గంధర్వః - అపూరణో యక్షః - వ్యాఘ్రో రాక్షసః॥ ౧౦॥ పూషేతి॥ వసురుచిర్గంధర్వః- వాతో రాక్షసః- ధనంజయస్సర్పః- సుషేణో యక్షః॥ ౧౧॥ విశ్వావసురితి॥ విశ్వావసుర్గంధర్వః- ఐరావతస్సర్పః- సేనజిత్ యక్షః - ఆపః రాక్షసః॥ ౧౨॥ అంశేతి॥ తార్క్ష్యో యక్షః - మహాపద్మః సర్పః - విద్యుత్ రాక్షసః॥ ౧౩॥ క్రతురితి॥ ఊర్ణాయుర్గంధర్వః- సూర్యః కార్కోటక ఇతి పాఠః- సూర్యః రాక్షసః- అరిష్టనేమిర్యక్షః॥ ౧౪॥ ౧౫॥

స్తుంబురుశ్చైవ సప్తమః॥ ౩॥ ఏతే వసంతి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి । మైత్రేయ స్యందనే భానోస్సప్తమాసాధికారిణః॥ ౪॥ అర్యమా పులహశ్చైవ రథౌజాః పుంజికస్థలా। ప్రహేతిః కచ్ఛవీరశ్చ నారదశ్చ రథే రవేః॥ ౫॥ మాధవే నివసంత్యేతే శుచిసంజ్ఞే నిబోధ మే॥ ౬॥ మిత్రోఽత్రిస్తక్షకో రక్షః పౌరుషేయోఽథ మేనకా । హాహా రథస్వనశ్చైవ మైత్రేయైతే వసంతి వై ॥ ౭॥ వరుణో వసిష్ఠో రంభా చ సహజన్యా హుహూ రథః । రథచిత్రస్తథా శుక్రే వసంత్యాషాఢసంజ్ఞితే॥ ౮॥ ఇంద్రో విశ్వావసుస్స్రోత ఏలాపుత్రస్తథాంగిరాః। ప్రమ్లోచా చ నభస్యేతే సర్పిశ్చార్కే వసంతి వై॥ ౯॥ వివస్వానుగ్రసేనశ్చ భృగురాపూరణస్తథా । అనుమ్లోచా శంఖపాలో వ్యాఘ్రో భాద్రపదే తథా॥ ౧౦॥ పూషా వసురుచిర్వాతో గౌతమోఽథ ధనంజయః। సుషేణోఽన్యో ఘృతాచీ చ వసంత్యాశ్వయుజే రవౌ॥ ౧౧॥ విశ్వావసుర్భరద్వాజః పర్జన్యైరావతౌ తథా। విశ్వాచీ సేనజిచ్చాపః కార్తికే చాధికారిణః॥ ౧౨॥ అంశకాశ్యపతార్క్ష్యాస్తు మహాపద్మస్తథోర్వశీ। చిత్రసేనస్తథా విద్యున్మార్గశీర్షాధికారిణః॥ ౧౩॥ క్రతుర్భగస్తథోర్ణాయుస్స్ఫూర్జః కార్కోటకస్తథా। అరిష్టనేమిశ్చైవాన్యా పూర్వచిత్తిర్వరాప్సరాః॥ ౧౪॥ పౌషమాసే వసంత్యేతే సప్త భాస్కరమండలే। లోకప్రకాశనార్థాయ విప్రవర్యాధికారిణః॥ ౧౫॥

బృంహితా ఇత్యంతేన॥ ధాతేతి॥ ధాతా సూర్యః- రథభృత్సంజ్ఞో గ్రామణీః- హేతిః రాక్షసః॥ ౩॥ ఏత ఇతి॥ చైత్ర ఏవ మధుమాసస్తస్మిన్॥ ౪॥ అర్యమేతి॥ రథౌజాః యక్షః- ప్రహేతిః రాక్షసః- కచ్ఛవీరస్సర్పః॥ ౫॥ మాధవ ఇతి॥ మాధవే వైశాఖే- శుచిసంజ్ఞేతి జ్యేష్ఠో వివక్షితః॥ ౬॥ మిత్ర ఇతి॥ పౌరుషేయో రాక్షసః- రథస్వనో యక్షః॥ ౭॥ వరుణ ఇతి॥ వరుణస్సూర్యః- రంభా చ సహజన్యేతి పాఠే ఫాల్గునే వక్ష్యమాణరంభావ్యావృత్త్యర్థం సహజన్యేతి సంజ్ఞాంతరేణ తస్యా విశేషణం- రథచిత్ర ఇతి చ తదా యక్షసర్పయోరేకం నామ - వరుణో వసిష్ఠో నాగశ్చ సహజన్యా హుహూ రథ ఇతి పాఠే నాగసంజ్ఞస్సర్పః- రథః రాక్షసః ఆషాఢసంజ్ఞిక ఇతి వ్యాఖ్యానాదాషాఢ ఏవాత్ర శుక్రః- పూర్వోక్తశుచిసంజ్ఞో జ్యేష్ఠ ఇతి జ్ఞేయం॥ ౮॥ ఇంద్ర ఇతి॥ ఇంద్రస్సూర్యః- నభసి శ్రావణే- సర్పిః రాక్షసః- అర్కే- సూర్యరథే॥ ౯॥ వివస్వానితి॥ ఉగ్రసేనో గంధర్వః- అపూరణో యక్షః- వ్యాఘ్రో రాక్షసః॥ ౧౦॥ పూషేతి॥ వసురుచిర్గంధర్వః- వాతో రాక్షసః- ధనంజయస్సర్పః- సుషేణో యక్షః॥ ౧౧॥ విశ్వావసురితి॥ విశ్వావసుసంజ్ఞ ఏవాపరో గంధర్వః- పర్జన్యస్సూర్యః- ఐరావతస్సర్పః- సేనజిత్సంజ్ఞికౌ యక్షరాక్షసౌ - సేనజిచ్చాప ఇతి పాఠే త్వాపో రాక్షసః ॥ ౧౨॥ అంశకాశ్యపతార్క్ష్యాస్త్వితి॥ అంశస్సూర్యః- తార్క్ష్యో యక్షః- మహాపద్మస్సర్పః- చిత్రసేనో గంధర్వః- విద్యుద్రాక్షసః॥ ౧౩॥ క్రతురితి॥ క్రతుః ఋషిః- భగస్సూర్యః - ఊర్ణాయుర్గంధర్వః- స్ఫూర్జో రాక్షసః- కార్కోటకస్సర్పః- అరిష్టనేమిర్యక్షః॥ ౧౪॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDI

ఉపసంహరతి॥ఏవమితి॥సాత్త్వికీశుద్ధసత్త్వమయీ-వైష్ణవీశక్తిః-ఆత్మసప్తగణస్థంస్వశరీరభూతసప్తవర్గాన్తర్గతంభాస్వన్తమధితిష్ఠతిభాస్వత్యతిశయేనతిష్ఠతి॥౧౪॥౧౫॥ ప్రాధాన్యాదన్యేపిస్తుత్యాద్యైరేనముపాసతఇత్యాహ॥ స్తువన్తిచైనమితి॥ ౧౬॥౧౭॥ నేతి॥శక్తిరూపధృత్ విష్ణురధిష్ఠాతాస్థాయీ- నోదేతి- నాస్తమేతి- అధిష్ఠేయాత్సఞ్చారిణోగణాద్భిన్నత్వాత్ ॥ ౧౮ ॥ స్తమ్భస్థేతి॥ ఛాయాదర్శనసంయోగంఛాయాయాః ప్రతిబిమ్బస్య ఆదర్శనస్యదర్పణస్యచసంయోగం॥ ౧౯॥ ఏవమితి॥ తతఃదర్పణస్థానీయాత్సూర్యపదాధికారిణః-తత్రసూర్యపదే- మాసానుమాసంమాసాన్మాసాన్తరంప్రతిమాసమిత్యర్థః - పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖమితివత్ - యద్వామాసేషుద్వాదశసుఅనుమాసేఅధికమాసేచ-తేనయోమాసోధికస్తన్మాసేపిసప్తగణావృత్తిస్స్యాత్॥౨౦॥౨౧॥ పిత్రాద్యాప్యాయనప్రకారమాహ॥ సూర్యరశ్మిరితి॥తర్పితఃశుక్లప్రతిపదాదిక్రమాత్పూరితః-పీయతేప్రతిపదాదిపానంహిక్షయహేతుః- అతష్షోడశకలస్యకృష్ణప్రతిపదమారభ్యఏకైకాకలాఅమరైఃపీయతే-ప్రథమాంపిబతేవహ్నిరిత్యాదిస్మృతేః॥౨౨॥ పీతమితి॥ అతఃకృష్ణచతుర్దశ్యాంతేద్వికలత్వం- కృష్ణపక్షక్షయేదర్శేపిబన్తి- ఏకకలావర్జం- తేషాందేవపితౄణాంతర్పణప్రకారేణ॥ ౨౩॥

ఏవంసాసాత్త్వికీశక్తిర్వైష్ణవీయాత్రయీమయీ। ఆత్మసప్తగణస్థంతంభాస్వన్తమధితిష్ఠతి॥౧౪॥తయాచాధిష్ఠితస్సోపిజాజ్వలీతిస్వరశ్మిభిః। తమస్సమస్తజగతాంనాశంనయతిచాఖిలమ్॥ ౧౫॥ స్తువన్తిచైనంమునయోగన్ధర్వైర్గీయతేపురః।నృత్యన్త్యప్సరసోయాన్తితస్యచానునిశాచరాః॥ ౧౬॥ వహన్తిపన్నగాయక్షైఃక్రియతేభీశుసంగ్రహః। వాలఖిల్యాస్తథైవైనంపరివార్యసమాసతే॥ ౧౭॥ నోదేతానాస్తమేతాచకదాచిచ్ఛక్తిరూపధృత్ । విష్ణుర్విష్ణోఃపృథక్తస్యగణస్సప్తవిధోప్యయమ్॥ ౧౮॥ స్తమ్భస్థదర్పణస్యైతియోయఆసన్నతాంనరః। ఛాయాదర్శనసంయోగంసప్రాప్నోత్యథాత్మనః॥౧౯॥ ఏవంసావైష్ణవీశక్తిర్నైవాపైతితతోద్విజ।మాసానుమాసంభాస్వన్తమధ్యాస్తేతత్రసంస్థితమ్॥ ౨౦॥ పితృదేవమనుష్యాదీన్ససదాప్యాయయన్ప్రభుః । పరివర్తత్యహోరాత్రకారణంసవితాద్విజ॥ ౨౧॥ సూర్యరశ్మిసుషుమ్నాయస్తర్పితస్తేనచన్ద్రమాః।కృష్ణపక్షేమరైశ్శశ్వత్పీయతేవైసుధామయః॥౨౨॥ పీతంతంద్వికలంసోమంకృష్ణపక్షక్షయేద్విజ । పిబన్తిపితరస్తేషాంభాస్కరాత్తర్పణంతథా ॥ ౨౩॥

అత్రసప్తగణసంస్థాధిష్ఠేయేసప్తగణేస్థితంభాస్వన్తంసూర్యంఅతిశయేనాధితిష్ఠతి ॥ ౧౪॥ తయేతి॥ జాజ్వలీతిఅతిశయేనప్రకాశయతి ॥ ౧౫ ॥ అతస్తస్యప్రాధాన్యాత్పూర్వోక్తైస్స్వవ్యాపారైఋషిముఖ్యాస్తంసేవన్తఇత్యాహ-స్తువన్తీత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ఋగ్యజుస్సామభూతోంతస్సవితుర్వర్తతఇతి। విష్ణుశక్తిరవస్థానంసదాదిత్యేకరోతిసా॥నకేవలంరవేశ్శక్తిరిత్యాదిషుత్రయీశక్తిరూపస్యవిష్ణోఃప్రతిమాసంభిన్నస్యాగమాపాయిషుసూర్యేష్వవస్థానోక్తేస్సూర్యాదివత్ప్రతిమాసం విష్ణోరప్యాగమాపాయిత్వంప్రతీతంవారయతి ॥ నేతి॥ నోదేతాఉదయంనగతః- నాస్తమేతాఅస్తంచనగతః- అధిష్ఠాతావిష్ణుప్రతిమాసమాగమాపాయీనభవతి - కింతుతదధిష్ఠేయస్సప్తమయస్సప్తభిస్సంపాద్యోయం సర్వోప్యాగమాపాయీగణఃతతఃపృథగేవ ॥ ౧౮ ॥ ఏతదేవస్పష్టయతి - స్తమ్భస్థేత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ స్తమ్భస్థేతి॥ స్తమ్భస్థదర్పణస్యసాన్నిధ్యంయోయోజనప్రాప్నోతి- ససర్వోపిక్రమేణఆత్మనఃఛాయాదర్శనసంయోగం।ప్రతిబిమ్బాభాసేనసమ్బన్ధంయథాప్రాప్నోతి॥ ౧౯॥ ఏవమితి॥ ఏవంస్తమ్భస్థానీయేసూర్యేవస్థితాసాదర్పణస్థానీయావైష్ణవీశక్తిస్తతస్థానాన్నైవాపగచ్ఛతి - తత్రస్థైవతుమాసానుమాసంప్రతిమాసంతత్రసంస్థితంఆగన్తృజనస్థానీయంభాస్వన్తమధ్యాస్తేఅధితిష్ఠతి ॥ ౨౦॥ ఏవంవిష్ణుశక్త్యధిష్ఠితస్యరవేఃపిత్రాదితర్పకత్వమాహ ॥ పితృదేవేతి ॥ ఆప్యాయయంస్తర్పయన్ - పరివర్తతే పరిభ్రమతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ౬ ॥ సర్వశక్తిరితి ॥ సర్వశక్తిః సంపూర్ణశక్తిః - యత్తపతి యచ్చ జగతోంహో హానస్తి - సైషా విష్ణోః పరా సర్వశక్తిః ఋగ్యజుస్సామసంజ్ఞితా త్రయీత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ సైషేతి ॥ జగతః పాలనోద్యతః స్థిత్యాం స్థితో విష్ణుః సైవ శక్తిః - శక్తిశక్తిమతోరభేదాత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశః - ఋగ్యజుస్సామశరీరో విష్ణుస్సవితురంతస్తిష్ఠతి - అతో రవేః ప్రాధాన్యం ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ఋచ ఇతి ॥ ఋచః స్తువంతి రవౌ స్థితం తం విష్ణుమితి శేషః ॥ ౧౦ ॥ అంశ ఇతి ॥ అంశశక్తిశబ్దౌ శరీరపర్యాయౌ - శబ్దమూర్తిధరస్యైతద్రూపమితి హ్యుక్తం - అంగ ఏషేతి చ పాఠః ॥ ౧౧ ॥ సా వైష్ణవీ త్రయీమయీ శక్తిర్న కేవలం రవావేవావస్థితా - కింతు బ్రహ్మాదీనామపీత్యాహ ॥ న కేవలమితి ॥ ౧౨ ॥ సర్గాదావితి ॥ తస్మాత్ అంతహేతురుద్రసంబంధాత్ - తస్య సామ్నః ॥ ౧౩ ॥

మైత్రేయః ॥ యదేతద్భగవానాహ గణస్సప్తవిధో రవేః । మండలే హిమవార్యుష్ణకారణం తన్మయా శ్రుతమ్ ॥ ౧ ॥ వ్యాపారశ్చాపి కథితో గంధర్వోరగరక్షసామ్ । ఋషీణాం వాలఖిల్యానాం తథైవాప్సరసాం గురో ॥ ౨ ॥ యక్షాణాం చ రథే భానోర్విష్ణుశక్తిధృతాత్మనామ్ । కిం చాదిత్యస్య యత్కర్మ తన్నాత్రోక్తం త్వయా మునే ॥ ౩ ॥ యది సప్తగణో వారి హిమముష్ణం చ వర్షతి । తత్కిమత్ర రవేర్యేన వృష్టిస్సూర్యాదితీర్యతే ॥ ౪ ॥ వివస్వానుదితో మధ్యే యాత్యస్తమితి కిం జనః । బ్రవీత్యేతత్సమం కర్మ యది సప్తగణస్య తత్ ॥ ౫ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ మైత్రేయ శ్రూయతామేతద్యద్భవాన్ పరిపృచ్ఛతి । యథా సప్తగణేప్యేకః ప్రాధాన్యేనాధికో రవిః ॥ ౬ ॥ సర్వశక్తిః పరా విష్ణోః ఋగ్యజుస్సామసంజ్ఞితా । సైషా త్రయీ తపత్యంహో జగతశ్చ హినస్తి యత్ ॥ ౭ ॥ సైషా విష్ణుస్స్థితః స్థిత్యాం జగతః పాలనోద్యతః । ఋగ్యజుస్సామభూతోఽంతస్సవితుర్ద్విజ తిష్ఠతి ॥ ౮ ॥ మాసి మాసి రవిర్యో యస్తత్ర తత్ర హి సా పరా । త్రయీమయీ విష్ణుశక్తిరవస్థానం కరోతి హి ॥ ౯ ॥ ఋచస్తువంతి పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే చ యజూంష్యథ । బృహద్రథంతరాదీని సామాన్యహ్నః క్షయే రవిమ్ ॥ ౧౦ ॥ అంగమేషా త్రయీ విష్ణోః ఋగ్యజుస్సామసంజ్ఞితా । విష్ణుశక్తిరవస్థానం సదాదిత్యే కరోతి సా ॥ ౧౧ ॥ న కేవలం రవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీ సా త్రయీమయీ । బ్రహ్మాథ పురుషో రుద్రస్త్రయమేతత్త్రయీమయమ్ ॥ ౧౨ ॥ సర్గాదౌ ఋఙ్మయో బ్రహ్మా స్థితౌ విష్ణుర్యజుర్మయః । రుద్రస్సామమయోఽంతాయ తస్మాత్తస్యాశుచిర్ధ్వనిః ॥ ౧౩ ॥

ఉక్తానువాదపూర్వకం రవేర్విశేషం మైత్రేయః పృచ్ఛతి - యదేతదిత్యాదిపంచభిః - నన్వాదిత్యస్యాపి వృష్టిలక్షణం కర్మోక్తమేవ వివస్వానష్టభిర్మాసైరిత్యాదినా అత ఆహ ॥ యదితి ॥ సోయం సప్తవిధో గణః - హిమోష్ణవృష్ట్యాదీనాం హేతుః - సాధారణస్యోక్తత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ అత్ర విషయే పునర్మైత్రేయశ్శంకతే ॥ యదీతి ॥ ౪ ॥ నను సాధారణత్వే దేవరవేరపి తత్కర్మ భవత్యేవ తత్రాహ ॥ వివస్వానితి ॥ ౫ ॥ విష్ణుశక్త్యధిష్ఠానాతిశయాద్రవిః ప్రాధాన్యేన సర్వోప్యయం వ్యవహారో యుక్త ఇతి పరిహారమాహ - మైత్రేయేత్యాదినా ॥ ౬ ॥ యద్యస్మాద్యా పరా సర్వార్థప్రకాశికా విష్ణోస్త్రయీరూపా శక్తిస్సైవ సైషా రవిరూపేణ తపతి - అహశ్చ పాపముపాసితా సతీ హినస్తి - అతః ప్రాధాన్యేనాధికో రవిః - సైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతీతి శ్రుతేః - సర్వశక్తిరితి పాఠే సర్వా శక్తిస్సమగ్రా శక్తిరిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అతస్తస్యా విష్ణునా అభేదమేవాభిప్రేత్యాహ ॥ సైషేతి ॥ జగతః స్థిత్యాం స్థితస్సన్ పాలనాయోద్యతో విష్ణుర్నామ శక్తిరేవేత్యన్వయః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ఋచ ఇతి ॥ ఋచస్స్తువంతీత్యత్ర శ్రుతిః - ఋచః పూర్వాహ్ణే దివి దేవ ఈయతే - యజుర్వేదే తిష్ఠతి మధ్యే అహ్నః - సామవేదేనాస్తమయే మహీయత ఇత్యాది ॥ ౧౦ ॥ అంగమితి అంగం మూర్తిః ॥ ౧౧ ॥ నేతి ॥ న కేవలం రవావేవ సా శక్తిరధిష్ఠాత్రీ - కింతు బ్రహ్మాదీనామపీత్యాహ - బ్రహ్మేతి ॥ పురుషో విష్ణుః - త్రయీమయం త్రయీప్రధానం తదధిష్ఠితమిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ సర్గాదావితి ॥ యస్మాత్సామశక్త్యా రుద్రోంతం కరోతి - తస్మాన్నాశకరత్వాత్తస్య సామ్నో ధ్వనిరశుచిః - అశుచిదేశకాలాదివద్వేదాంతరస్యానధ్యాయత్వాపాదక ఇత్యర్థః - న సామధ్వనావృగ్యజుషీ ఇతి గౌతమస్మృతేః ॥ ౧౩ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding by MoE-IKS

క్రమేణేతి॥ యేనక్రమేణేతికృష్ణపక్షేయత్తిథౌబింబస్యయద్భాగేయావాన్ హ్రాసః శుక్లేతద్భాగేతావత్యేవవృద్ధిరితి- తస్కరఃఅలక్షితంహర్తా॥౫॥ సంభృతమితి॥ సుధామృతమితిసుఖంధీయతేపీయతఇతిసుధాసైవామృతం॥౬॥ ౭॥ కలాద్వయావశిష్టఇతి॥ ప్రవిష్టఇతితద్రశ్మ్యభిభవాత్ప్రవిష్టఇవ॥ ౮ ॥ ౯॥ ౧౦॥ సోమమితి॥ కలాత్మకేపంచదశేంశే కించిచ్ఛిష్టేదశాపరాహ్ణే - జఘన్యంపశ్చాద్ద్వికలంసోమంపితృగణాఃపర్యుపాసతే ॥ ౧౧॥ పిబంతీతి॥ కించిచ్ఛిష్టాయాపంచదశీకళాతాంకళాంపితరఃపిబంతి- నషోడశీమిత్యర్థః ॥ ౧౨॥ నిస్సృతమితి॥ ఆదిత్యరశ్మిద్వారానిస్సృతం తత్సుధామృతంపీత్వేతి శేషః॥ ౧౩॥ కించతస్మాదాపూర్యమాణపక్షేయజంతఇతిశ్రుతేః - అపరపక్షేపితౄణామితి స్మృతేశ్చ శుక్లకృష్ణయోర్దేవాన్ పితౄంశ్చ యాగద్వారేణాప్యాయయతీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ౧౪ ॥ వీరుదితి॥ ప్రకాశస్వభావః ప్రాకాశ్యంప్రాకాశ్యమాహ్లాదనంచేతిద్వంద్వైకత్వం ప్రాకాశ్యాహ్లాదనేనచేతిచపాఠః ॥ ౧౫॥

క్రమేణయేనపీతోఽసౌదేవైస్తేననిశాకరమ్ । ఆప్యాయయత్యనుదినంభాస్కరోవారితస్కరః ॥ ౫॥
సంభృతంచార్ధమాసేన తత్సోమస్థం సుధామృతం । పిబంతిదేవామైత్రేయ సుధాహారాయతో
మరాః ॥ ౬॥ త్రయస్త్రింశత్సహస్రాణిత్రయస్త్రింశచ్ఛతానిచ । త్రయస్త్రింశత్తథాదేవాఃపిబంతి
క్షణదాకరమ్ ॥ ౭ ॥ కళాద్వయావశిష్టస్తుప్రవిష్టస్సూర్యమండలమ్ । అమాఖ్యరశ్మౌవసతిఅమావా
స్యాతతస్స్మృతా ॥ ౮ ॥ అప్సుతస్మిన్నహోరాత్రేపూర్వంవిశతిచంద్రమాః । తతోవీరుత్సువసతి
ప్రయాత్యర్కంతతఃక్రమాత్॥ ౯॥ ఛినత్తివీరుధోయస్తువీరుత్సంస్థేనిశాకరే । పత్రంవాపాతయత్యే
కంబ్రహ్మహత్యాంసవిందతి॥౧౦॥ సోమంపంచదశేభాగేకించిచ్ఛిష్టేకళాత్మకే।అపరాహ్ణేపితృగణా
జఘన్యంపర్యుపాసతే॥ ౧౧॥ పిబంతిద్వికలాకారంశిష్టాతస్యకలాతుయా । సుధామృతమయీపుణ్యా
తామిందోఃపితరోమునే॥ ౧౨॥ నిస్సృతంతదమావాస్యాంగభస్తిభ్యస్సుధామృతమ్। మాసతృప్తిమ
వాప్యాగ్ర్యాంపితరస్సంతినిర్వృతాః । సౌమ్యాబర్హిషదశ్చైవ అగ్నిష్వాత్తాశ్చతేత్రిధా ॥ ౧౩॥
ఏవందేవాన్ సితేపక్షేకృష్ణపక్షేతథాపితౄన్ । వీరుధశ్చామృతమయైశ్శీతైరప్పరమాణుభిః ॥ ౧౪॥
వీరుధోషధినిష్పత్త్యామనుష్యపశుకీటకాన్ । ఆప్యాయయతిశీతాంశుఃప్రకాశాహ్లాదనేనచ ॥ ౧౫॥

క్రమేణేతి॥యేనక్రమేణప్రతిపత్ప్రభృతిదేవైర్వహ్న్యాదిభిరసౌపీతః తేనైవక్రమేణప్రతిదినంనిశాకరంఆప్యాయయతి అలక్షితంవారితస్కరవద్ధరతీతితథా-ఏవంగృహీతేనవారిణాసోమమాపూరయతీత్యర్థః॥ ౫॥ సంభృతమితి॥సుధారూప మమృతంమృత్యుభేషజం॥౬॥త్రయస్త్రింశదితి॥క్షణదాకరంసోమం॥౭॥పితౄణాంసోమపానప్రకారమాహ-కళాద్వ యేత్యాదిసార్ధైష్షడ్భిః॥౮॥ సూర్యమండలప్రవేశక్రమమాహ॥అప్స్వితి॥ ౯॥ ప్రసంగాద్దర్శేవీరుధాంఛేదకర్తా రంనిందతి ॥ ఛినత్తీతి॥ ౧౦॥ సోమమితి॥ తదేవందర్శేహోరాత్రేఅప్సుచవీరుత్సుచప్రవేశాదుపక్షీణప్రాయేకలా త్మకేపంచదశేభాగేకించిచ్ఛిష్టేసతి - తజ్జఘన్యంపశ్చాత్పంచదశ్యవశిష్టంసోమమపరాహ్ణే పితృగణాఃపర్యుపాసతే పానార్థంపరితస్సేవంతే॥ ౧౧॥ పిబంతీతి॥తతశ్చతస్యేందోఃద్వికలాకారశిష్టాద్ద్వికలోయ ఆకారస్తత్రశిష్టాపంచ దశీయాకలా- తాంపితరఃపిబంతి-నతుషోడశీం-ద్వికలంసోమమితిపాఠే- ద్వికలంపర్యుపాస్య- శిష్టామేవకలాంపిబం తీత్యర్థః - ద్విలవమితిపాఠే- లవస్సూక్ష్మఃకలావయవః - ద్విలవపరిమితకలండపాస్యతాంశిష్టాంకలాంపంచదశీం పిబంతీత్యర్థః॥ ౧౨॥ నిస్సృతమితి॥ అమావాస్యాఅమావాస్యాయాం-తత్సోమస్యగభస్తిభ్యోనిస్సృతంసుధామృతం- పీత్వేతి శేషః ॥ ౧౩ ॥ తదేవమమృతద్వారాసౌమ్యాదీనాంతర్పణముక్త్వాతన్నిష్పాదితాన్నాదినాపితేషాంతర్పణ మాహ-ఏవమిత్యాదిద్వాభ్యాంఏవమితి॥సితేపక్షేదేవానాప్యాయయతి-దేవానాంశుక్లపక్షేయజనాత్॥ శ్రు॥ తస్మా దాపూర్యమాణపక్షేషుదేయజంతఇతిశ్రుతేః- అపరపక్షేణపితౄణామితిస్మృతేః- అప్పరమాణుభిరపాంసూక్ష్మై రంశైః॥౧౪॥ వీరుదితి॥వీరుధోలతాద్యాఃఓషధయస్సస్యానితాసాంనిష్పత్త్యా-ప్రకాశేనయదాహ్లాదనంతేనచ॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మనుష్యాదితర్పణమాహ॥ ఆదత్తఇతి॥ భూతానాంమనుష్యాదీనాం ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ దేవపితృమర్త్యానాంతృప్తింకాలతోవిశినష్టి॥ పక్షేతి॥ శుక్లేపూర్ణంకృష్ణేపిబంతిదేవాఇతి తేషాంశుక్లపక్షేతృప్తిః - ఏకమాసికీంపూర్వదర్శాదుత్తరదర్శంయావత్ - యద్వాదేవానాందర్శపూర్ణమాసయోరిష్టైఃపితౄణాందర్శఏవేష్టైర్మనుష్యాణాంనిత్యభుక్తైశ్చ తత్తత్సాధనహవిర్నిష్పత్తిఃసూర్యసాధ్యేతిదినపక్షాదితృప్తిః- తస్మాదహరహర్మనుష్యాఇత్యాదిశ్రుతేః - అర్కః ప్రయచ్ఛతీతిపునఃకీర్తనాత్ గ్రహాంతరకృతవృష్ట్యాదిఫలమపితత్తారాగ్రహానుగ్రాహకరశ్మిద్వారార్కఏవప్రయచ్ఛతీత్యుక్తంస్యాత్ - యథాకౌర్మే॥ శ్లో॥ హరికేశస్తుయఃప్రోక్తోరశ్మిర్నక్షత్రపోషకః। విశ్వకర్మాతథారశ్మిర్బుధంపుష్ణాతిసర్వదా॥విశ్వవ్యచాసూర్యరశ్మిస్సితంపుష్ణాతినిత్యదా। సంయద్వసురితిఖ్యాతోయస్సపుష్ణాతిలోహితం॥ బృహస్పతింప్రపుష్ణాతిరశ్మిరర్వావసుఃప్రభోః। శనైశ్చరంప్రపుష్ణాతిసప్తమస్తుస్వరాహ్వయఇతి ॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే - ద్వితీయాంశే- ఏకాదశోధ్యాయః. ******************************

౧॥ ౨॥ అర్కస్యైవేతి॥ వారిగర్భసముద్భవాఃజలమయాః ॥ శ్లో॥ వారిగర్భముద్భూతోరథస్సాశ్వస్ససారథిరిత్యాదిత్యపురాణే॥ ౩॥ క్షీణమితి॥ క్షీణంఅల్పీభూతశుక్లకలం - తదుక్తం ॥ శ్లో॥ దేవైస్సంపీయమానస్యశుక్లావర్ధంతివైకలాః। సోమస్యకృష్ణపక్షాదౌభాస్కరాభిముఖస్యతు॥ ప్రక్షీయంతేపరేభాగపీయమానాఃకలాఃక్రమాదిత్యాది - ఆప్యాయయతిశుక్లకలావర్ధయతి ॥ శ్లో॥ సుషుమ్నాప్యాయమానస్య శుక్లావర్ధంతివైకలాఇతి ॥ ౪॥

ఆదత్తైరశ్మిభిర్యంతుక్షితిసంస్థంరసంరవిః। తముత్సృజతిభూతానాంపుష్ట్యర్థంసస్యవృద్ధయే॥ ౨౪॥
తేనప్రీణాత్యశేషాణిభూతానిభగవాన్రవిః। పితృదేవమనుష్యాదీనేవమాప్యాయయత్యసౌ॥ ౨౫॥
పక్షతృప్తింతుదేవానాం పితౄణాంచైకమాసికీం। శశ్వత్తృప్తించమర్త్యానాం మైత్రేయార్కః
ప్రయచ్ఛతి॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - ద్వితీయాంశే - ఏకాదశోధ్యాయః. ***************
శ్రీపరాశరః॥ రథస్త్రిచక్రస్సోమస్యకుందాభాస్తస్యవాజినః। వామదక్షిణతోయుక్తాదశతేనచరత్య
సౌ॥౧॥వీథ్యాశ్రయాణిఋక్షాణిధ్రువాధారేణవేగినా।హ్రాసవృద్ధిక్రమస్తస్యరశ్మీనాంసవితుర్యథా॥౨॥
అర్కస్యేవహితస్యాశ్వాస్సకృద్యుక్తావహంతితే। కల్పమేకంమునిశ్రేష్ఠవారిగర్భసముద్భవాః॥ ౩॥
క్షీణంపీతంసురైస్సోమమాప్యాయయతిదీప్తిమాన్।మైత్రేయైకకలంసంతంరశ్మినైకేనభాస్కరః॥ ౪॥

తత్రదేవపితృతర్పణప్రకారమాహ-ఆదత్తఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥౨౪॥౨౫॥వృష్టికృతాయాంతృప్తౌవిశేషమాహ॥ పక్షతృప్తిమితి॥ శశ్వత్తృప్తింతత్తద్దినతృప్తిం - స్వకృతవృష్టినిష్పన్నైరన్నైస్సకృద్భుక్తైఃపక్షమాసాహోరాత్రపరిమితాంతృప్తిందేవపితృమర్త్యానామర్కఃకరోతీత్యర్థః- అతఏవశ్రుతిః - తస్మాదహరహర్మనుష్యాఅశనమిచ్ఛంతేర్ధమాసేదేవాఇజ్యంతేమాసిపితృభ్యఃక్రియతఇతి ॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే - ఏకాదశోధ్యాయః. ******************************

ఉక్తాచతుర్భిరధ్యాయైరష్టమాద్యైరవిస్థితిః। అథసోమాదిసంస్థోక్త్యాతత్ప్రపంచోపసంహృతిః॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ రథఇతి॥ కుందాభాఃశ్వేతాః- రవిరథాద్విశేషమాహ- వామతోదక్షిణతశ్చయుక్తాః- తస్యరథస్యాశ్వాదశేతి- తేనరథేన॥ ౧॥ వీథ్యాశ్రయాణీతి॥ నాగవీథ్యాద్యాశ్రయాణిఅశ్విన్యాదినక్షత్రాణిప్రాగ్గత్యాచ-హ్రాసవృద్ధిక్రమఇతి- ఉదితోవర్ధమానాభిరామధ్యాహ్నాదిత్యత్రసవితూరశ్మీనాంయథోక్తస్తథాతస్యాపి॥౨॥౩॥ క్షీణస్యసోమస్యపునఃపూర్ణస్యసతోదేవాదితర్పకత్వమాహ-క్షీణమిత్యాదిచతుర్భిః॥ క్షీణమితి॥ పంచదశ్యాంకలాయాందర్శే ॥ ౪॥ పితృభిఃపీతాయాం - షోడశకలాయా అవశిష్టత్వాదేకకలంసంతమిత్యుక్తం - ఏకేనరశ్మినాసుషుమ్నాఖ్యేన

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౬॥ సవరూథ ఇతి॥ శ్లో॥ వరూథో రథగుప్తిర్యా తిరోధస్తైరథః స్థితం। రథస్యాధస్థితం కాష్ఠమనుకర్షో నిగద్యతే॥ ఉపాసంగో రథోపస్థ ఇతి॥ ౧౭॥ ౧౮॥ అష్టాభిరితి॥ రాశౌ వర్షం తిష్ఠతీత్యత్ర గ్రహరాశిచారోపలక్షణం॥ ౧౯॥ ౨౦॥ స్వర్భానోరితి॥ స్తోకపాండుస్తు ధూసరః- అవిరతమవిచ్ఛేదం- సదా యావత్కల్పం॥ ౨౧॥ ఆదిత్యాదితి॥ అర్కేందోర్వారుపరిత్యక్తే యద్యప్యస్థానే చరన్నపి రాహుశ్చంద్రస్యార్కస్య వా గ్రహణకాలే అధోగత్వాద్భూచ్ఛాయాత్మక తమోమయం బింబం గృహీత్వా తేన తౌ రాహుర్మేఘవచ్ఛాదయంస్తత్కాల ఏవ దృశ్యత్వమేతి- యథా కౌమారాదిషు॥ శ్లో॥ స్వర్భానోస్తు గృహస్థానం తృతీయం యత్తమోమయం। తుల్యస్తయోస్తు స్వర్భానుర్భూత్వాధస్తాత్ప్రసర్పతీత్యాది॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ గ్రహేతి॥ ధిష్ణ్యాని విమానాని- ఉచితచారేణ॥ శ్లో॥ సౌరోఽంగిరాశ్చ శుక్రశ్చ జ్ఞేయా మందప్రచారిణః। సూర్యసోమౌ బుధశ్చైవ శీఘ్రగా ఇత్యాదికూర్మోక్తస్వస్వగత్యా సహ - ప్రత్యఙ్ముఖం భ్రమంతి॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ శింశుమార ఇతి॥ యః ప్రోక్తస్తారామయమిత్యత్ర తత్పుచ్ఛే ధ్రువస్థిత ఇతి లక్షణం యస్యోక్తం తస్య సన్నివేశం శృణు॥ ౨౯॥

వాయ్వగ్నిద్రవ్యసంభూతో రథశ్చంద్రసుతస్య చ। పిశంగైస్తురగైర్యుక్తః సోఽష్టాభిర్వాయువేగిభిః॥ ౧౬॥ సవరూథస్సానుకర్షో యుక్తో భూసంభవైర్హయైః। సోపాసంగపతాకస్తు శుక్రస్యాపి రథో మహాన్॥ ౧౭॥ అష్టాభిః కాంచనః శ్రీమాన్ భౌమస్యాపి రథో మహాన్। పద్మరాగారుణైరశ్వైస్సంయుక్తో వహ్నిసంభవైః॥ ౧౮॥ అష్టాభిః పాండురైర్యుక్తైర్వాజిభిః కాంచనే రథే। తస్మిన్ తిష్ఠతి వర్షం వై రాశౌ రాశౌ బృహస్పతిః॥ ౧౯॥ ఆకాశసంభవైరశ్వైశ్శబలైస్స్యందనం యుతమ్। సమారుహ్యాశనైర్యాతి మందగామీ శనైశ్చరః॥ ౨౦॥ స్వర్భానోస్తురగా హ్యష్టౌ భృంగాభా ధూసరం రథమ్। సకృద్యుక్తాస్తు మైత్రేయ వహంత్యవిరతం సదా॥ ౨౧॥ ఆదిత్యాన్నిస్సృతో రాహుస్సోమం గచ్ఛతి పర్వసు। ఆదిత్యమేతి సోమాచ్చ పునస్సౌరేషు పర్వసు॥ ౨౨॥ తథా కేతురథస్యాశ్వా అష్టౌ వై వాతరంహసః। పలాలధూమవర్ణాభా లాక్షారసనిభారుణాః॥ ౨౩॥ ఏతే మయా గ్రహాణాం వై తవాఖ్యాతా రథా నవ। సర్వే ధ్రువే మహాభాగ ప్రబద్ధా వాయురశ్మిభిః॥ ౨౪॥ గ్రహర్క్షతారాధిష్ణ్యాని ధ్రువే బద్ధాన్యశేషతః। భ్రమంత్యుచితచారేణ మైత్రేయానిలరశ్మిభిః॥ ౨౫॥ యావంత్యశ్చైవ తారాస్తాస్తావంతో వాతరశ్మయః। సర్వే ధ్రువే నిబద్ధాస్తే భ్రమంతో భ్రామయంతి తమ్॥ ౨౬॥ తైలపీడా యథా చక్రం భ్రమంతో భ్రామయంతి వై। తథా భ్రమంతి జ్యోతీంషి వాతవిద్ధాని సర్వశః॥ ౨౭॥ అలాతచక్రవద్యాంతి వాతచక్రేరితాని తు। యస్మాజ్జ్యోతీంషి వహతి ప్రవహస్తేన స స్మృతః॥ ౨౮॥ శింశుమారస్తు యః ప్రోక్తస్స ధ్రువో యత్ర తిష్ఠతి। సన్నివేశం చ తస్యాపి శృణుష్వ మునిసత్తమ॥ ౨౯॥

తదేవం సోమస్య రథాదిప్రకారముక్త్వా బుధాదీనామప్యాహ- వాయ్వగ్న్యాదినా- ప్రవహస్తేన స స్మృత ఇత్యంతేన- వాయ్వగ్నిద్రవ్యేతి॥ పిశంగైః కపిలైః॥ ౧౬॥ సవరూథ ఇతి॥ తదుక్తం॥ శ్లో॥ వరూథో రథగుప్తిస్స్యాత్తిరోధస్తైరథః స్థితం। రథస్యాధస్థితం కాష్ఠమనుకర్షో నిగద్యత ఇతి- ఉపాసంగో రథోపస్థః పతాకా ప్రసిద్ధా తత్సహితః॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ఆకాశసంభవైరితి॥ శబలైశ్చిత్రవర్ణైః॥ ౨౦॥ స్వర్భానోరితి॥ స్వర్భానో రాహోః- భృంగాభాః కృష్ణాః- ధూసరమీషత్పాండురం- అవిరతమనుపరమం॥ ౨౧॥ ఆదిత్యాదితి॥ సోమం చంద్రం గచ్ఛతి॥ ౨౨॥ రథేతి॥ పలాలం బుసం తద్వద్ధూమవర్ణాభా దీప్తిర్యేషాం తే- లాక్షారసవదరుణాశ్చ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ గ్రహేతి॥ గ్రహర్క్షతారాణాం ధిష్ణ్యాని మండలాని- ఉచితచారేణ స్వస్వోచితగత్యా॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తైలపీడా ఇతి॥ తైలపీడాస్స్వయం భ్రమంతో యథా తైలచక్రం భ్రామయంతి వాతవిద్ధాని ప్రవహాఖ్యవాయుప్రేరితాని॥ ౨౭॥ అలాతచక్రవదితి॥ యస్మాజ్జ్యోతీంషి ప్రకర్షేణ వహతి - తేన స వాయుః ప్రవహస్స్మృతః - ప్రవహస్యైవ భేదా వాయుస్కంధాస్సర్వే ధ్రువే నిబద్ధాస్తత్ర ఇతి॥ ౨౮॥ వస్తుతః ధ్రువాద్యాధారభూతం శింశుమారం నవమాధ్యాయోపక్షిప్తమేవోపాసనార్థం విశేషతో వక్తుమాహ॥ శింశుమారస్త్వితి॥ ౨౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MoE-IKS

యదహ్నేతి॥ యదహ్నేతి నిత్యద్రష్టవ్యతోక్తిః॥౩౦॥౩౧॥ హృదీతి॥ సక్థినీ ఊరూ॥౩౨॥౩౩॥ పుచ్ఛ ఇతి॥ అగ్న్యాది దేవతారూపం తారాచతుష్కం పుచ్ఛస్థం ధ్రువవన్నిత్యం దృశ్యతే- న తు శింశుమారగాత్రాంతర్గతత్వవదస్తమేతి - ధ్రువసహాయాయిత్వాత్ ॥ ౩౪॥ ఇత్యేష ఇతి॥ ఉక్తస్య భువనకోశస్యానుక్తం భగవదాత్మకత్వం వక్తుమనువాదః - ఇత్యేష ఇతి॥౩౫॥ వర్షాణాం చేతి॥ అథ చిదచిన్మిశ్రే జగతి చిదంశః స్వసంవేద్యస్వరూపభేదో జ్ఞానైకాకారో ఽవినాశిత్వేనాస్తి శబ్దవాచ్యః - అచిదంశస్తు చిదంశకర్మనిమిత్తపరిణామభేదో వినాశీతి నాస్తిశబ్దవాచ్యః - ఉభయమపి పరబ్రహ్మభూతవాసుదేవశరీరతయా తదాత్మకమిత్యేతద్రూపం సంక్షేపేణోచ్యత ఇత్యాహ- సంక్షేపశ్శ్రూయతామితి॥౩౬॥ యదితి॥ తత్ర యదంబ్విత్యనేన శ్లోకేనాంబునో విష్ణోః కాయత్వేన తత్పరిణామభూతం బ్రహ్మాండమపి తస్య కాయః - తస్య చ విష్ణురాత్మేతి సకలశ్రుతిగతతాదాత్మ్యోపదేశోపబృంహణరూపస్య జ్యోతీంషీత్యాదినా వక్ష్యమాణస్య సామానాధికరణ్యస్య శరీరాత్మభావ ఏవ నిబంధనమిత్యాహ - తతః అంబునః ॥ ౩౭॥ తదేవ తాదాత్మ్యం సామానాధికరణ్యేన వ్యపదిశతి॥ జ్యోతీంషీతి॥ అత్రాస్త్యాత్మకం నాస్త్యాత్మకం చ జగదంతర్గతం వస్తు- విష్ణోః కాయతయా విష్ణ్వాత్మకమిత్యుక్తం॥౩౮॥ ఇదమస్త్యాత్మకమిదం నాస్త్యాత్మకమిత్యత్ర హేతురయమిత్యాహ॥ జ్ఞానస్వరూప ఇతి॥ అయమర్థః-అశేషక్షేత్రజ్ఞాత్మనావస్థితస్య భగవతో జ్ఞానమేవ స్వాభావికం రూపం - న దేవమనుష్యాదివస్తురూపం - యత ఏవం - అత ఏవాచిద్రూపదేవ

యదహ్నా కురుతే పాపం దృష్ట్వా తం నిశి ముచ్యతే । యావత్యశ్చైవ తారాస్తాశ్శింశుమారాశ్రితా దివి।
తావంత్యేవ తు వర్షాణి జీవంత్యభ్యధికాని తు॥ ౩౦॥ ఉత్తానపాదస్తస్యాధో విజ్ఞేయో హ్యుత్తరో హనుః।
యజ్ఞోఽధరశ్చ విజ్ఞేయో ధర్మో మూర్ధానమాశ్రితః ॥ ౩౧॥ హృది నారాయణశ్చాస్తే అశ్వినౌ పూర్వపాదయోః । వరుణశ్చార్యమా చైవ పశ్చిమే తస్య సక్థినీ ॥ ౩౨॥ శిశ్నస్సంవత్సరస్తస్య మిత్రోఽపానం సమాశ్రితః॥ ౩౩॥ పుచ్ఛేఽగ్నిశ్చ మహేంద్రశ్చ కాశ్యపోఽథ తతో ధ్రువః। తారకా శింశుమారస్య నాస్తమేతి చతుష్టయమ్॥౩౪॥ ఇత్యేష సన్నివేశోఽయం పృథివ్యా జ్యోతిషాం తథా। ద్వీపానాముదధీనాం చ పర్వతానాం చ కీర్తితః॥౩౫॥ వర్షాణాం చ నదీనాం చ యే చ తేషు వసంతి వై। తేషాం స్వరూపమాఖ్యాతం సంక్షేపశ్శ్రూయతాం పునః॥౩౬॥ యదంబు వైష్ణవః కాయస్తతో విప్ర వసుంధరా। పద్మాకారా సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాదిసంయుతా॥ ౩౭॥ జ్యోతీంషి విష్ణుర్భువనాని విష్ణుర్వనాని విష్ణుర్గిరయో దిశశ్చ। నద్యస్సముద్రాశ్చ స ఏవ సర్వం యదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవర్య।౩౮॥ జ్ఞానస్వరూపో భగవాన్ యతోఽసావశేషమూర్తిర్న తు

తద్దర్శనఫలమాహ-యదహ్నేత్యాదిసార్ధేన॥౩౦॥ తత్సన్నివేశమాహ-ఉత్తానపాద ఇత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥ ఉత్తానపాద ఇతి ॥ ఉత్తానపాదయజ్ఞాదయో నక్షత్రరూపా దేవాస్తదవయవత్వేనోచ్యంతే - యజ్ఞోఽధరో హనురిత్యనుషంగః॥౩౧॥ హృదీతి॥ సక్థినీ ఊరూ॥౩౨॥ ౩౩॥ పుచ్ఛ ఇతి॥ తారకామయస్య శింశుమారస్య పుచ్ఛే స్థితమగ్న్యాదిచతుష్టయం నాస్తమేతి॥ అత్యున్నతపుచ్ఛస్థితమంతర్ధానాభావాన్నిత్యం దృశ్యతే-న్యస్తమితి పాఠే తస్య పుచ్ఛే చతుష్టయమేతన్న్యస్తం విహితమిత్యర్థః- శ్రుతిశ్చ- అగ్నిః పుచ్ఛస్య ప్రథమం కాండం తత ఇంద్రస్తతః ప్రజాపతిరభయం చతుర్థమితి॥౩౪॥ ఉక్తం భువనకోశముపసంహరంస్తస్య విష్ణ్వాత్మతాం దర్శయన్నాహ- ఇత్యేష ఇత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ యదితి॥ యదంబు వైష్ణవః కాయః విష్ణోరేవ మూర్తిః- తతోఽంబునః గర్భోదకాత్ పద్మాకారా మేరుకర్ణికాకారా సర్వతస్సమవర్తులా నానాపర్వతవిభక్తానేకద్వీపవర్షా-వసుంధరా సముద్భూతా- సాపి తన్మూర్తిరేవ- న తతః పృథగితి సంక్షేపార్థః॥౩౭॥ ఏతదుపలక్షణీకృత్య సర్వస్యాపి తదాత్మతామాహ॥ జ్యోతీంషీతి॥ యదస్తి యన్నాస్తి చ భావాభావరూపేణ ప్రతీతం వస్తు తత్సర్వం స ఏవ ॥ ౩౮ ॥ నన్వేకస్యానేకత్వం విరుద్ధమిత్యాశంక్యానేకత్వస్యావాస్తవత్వమాహ॥ జ్ఞానేతి ॥ జ్ఞానమేవ స్వరూపం తత్త్వం యస్య స ఏవాసౌ భగవాన్యతః అతః అశేషమూర్తిః ప్రపంచమూర్తిరసౌ.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మనుష్యశైలాబ్ధిధరాదయః తద్విజ్ఞానవిజృంభితాః తస్యజ్ఞానైకాకారస్యసతో దేవాద్యాకారేణస్వాత్మవైవిధ్యాను
సంధానమూలాః దేవాద్యాకారానుసంధానమూలకర్మమూలా ఇత్యర్థః - యతశ్చాచిద్వస్తు క్షేత్రజ్ఞ కర్మాను
గుణపరిణామాస్పదం-తత స్తన్నాస్తిశబ్దాభిధేయం-ఇతరద స్తిశబ్దాభిధేయమిత్యర్థాదుక్తం॥ ౩౯॥ తదేతదేవవివృ
ణోతి॥ యదాతుశుద్ధమితి॥ యదైతద్జ్ఞానైకాకారమాత్మవస్తు దేవాద్యాకారేణస్వాత్మనివైవిధ్యానుసంధానమూల
సర్వకర్మక్షయాన్నిర్దోషంపరిశుద్ధం నిజరూపిభవతి - తదాదేవాద్యాకారేణైకీకృతాత్మకల్పనామూలకర్మఫల
భూతాస్తద్భోగార్థావస్తుషువస్తుభేదానభవంతి యే దేవాదిషువస్తుష్వాత్మతయాభిమతేషు భోగ్యభూతాదేవమను
ష్యశైలాబ్ధిధరాదివస్తుభేదాః తేమూలభూతకర్మసువినష్టేషు నభవంతీత్యచిద్వస్తునః కాదాచిత్కావస్థావిశేష
యోగితయానాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమితరస్యసర్వదానిజసిద్ధజ్ఞానైకరూపత్వేనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమిత్యర్థః ॥ ౪౦॥
ప్రతిక్షణమన్యథాభూతతయాకాదాచిత్కావస్థాయోగినోచిద్వస్తునోనాస్తి శబ్దాభిధేయత్వమేవేత్యాహ ॥ వస్త్వ
స్తీతి॥ అస్తిశబ్దాభిధేయోహ్యాదిమధ్యపర్యంతహీనస్సతతైకరూపః పదార్థః-సతతైకరూపమితిచపాఠః-తస్యనకదా
చిదపినాస్తిబుద్ధ్యర్హత్వాత్-అచిద్వస్తుకించిత్క్వచిదపితథాభూతంనదృష్టచరం-తతఃకిమిత్యత్రాహయచ్చాన్య
థాత్వమితి- యద్వస్తుప్రతిక్షణమన్యథాత్వంయాతితదుత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్త్యాపూర్వపూర్వావస్థాంజహాతీతితస్య
పూర్వావస్థస్యోత్తరావస్థాయాంన ప్రతిసంధానమస్తి - అతస్సర్వదాతస్యనాస్తి శబ్దాభిధేయత్వమేవ ॥ ౪౧॥
తథాహ్యుపలభ్యత ఇత్యాహ ॥ మహీఘటత్వమితి ॥ చూర్ణం సూక్ష్మం - రజఃసూక్ష్మతరం - అణుస్సూక్ష్మతమః-
స్వకర్మణాదేవమనుష్యాదిభావేన స్తిమితాత్మనిశ్చయైః - స్వభోగ్యభూతమచిద్వస్తు ప్రతిక్షణమన్యథా భూతమా
లక్ష్యతేఅనుభూయతే - ఏవంసతికిమప్యచిద్వస్తుఅస్తిశబ్దార్హం ఆదిమధ్యపర్యంతహీనం సతతైకరూపమాలక్షిత

వస్తుభూతః॥ తతోహిశైలాబ్ధిధరాదిభేదాన్ జానీహివిజ్ఞానవిజృంభితాని॥ ౩౯॥ యదాతుశుద్ధంనిజరూపిస
ర్వంకర్మక్షయేజ్ఞానమపాస్తదోషమ్। తదాహిసంకల్పతరోఃఫలానిభవంతినోవస్తుషువస్తుభేదాః॥ ౪౦॥
వస్త్వస్తికింకుత్రచిదాదిమధ్యపర్యంతహీనంచసదైకరూపమ్। యచ్చాన్యథాత్వంద్విజయాతిభూయో
నతత్తథాతత్రకుతోహితత్త్వమ్॥ ౪౧॥ మహీఘటత్వంఘటతఃకపాలికాకపాలికాచూర్ణరజస్తతోణుః।

నతువస్తుభూతః పరమార్థభూతోభవతి- కథంతర్హిప్రపంచస్యతన్మూర్తిత్వంతత్రాహ- తతోహీతి-తస్మాద్జ్ఞాన
స్వరూపాజ్జాతాన్ శైలాదిభేదాన్ విజ్ఞానేధిస్థానేవిజృంభితానిమాయయావిలసితానిరూపాణిజానీహి ॥ ౩౯॥ అత్ర
హేతుమాహ॥ యదాత్వితి॥ యదాతుప్రతిబంధకకర్మక్షయే సర్వమప్యేతజ్జగచ్ఛుద్ధంకేవలంనిజరూపినిజమాత్మైవ
రూపంయస్యతత్తథా - నిరస్తాహంభావనాదిదోషంజ్ఞానమేవభవతి - తదాసంకల్పతరోః ఫలభూతావస్తుషుపృథి
వ్యాదిషుఉచ్చావచభేదానస్ఫురంతి॥ శ్రు॥ యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేనంపశ్యేదితిశ్రుతేః - అతస్తత్త్వ
జ్ఞానబాధితత్వాన్నప్రపంచోవాస్తవ ఇత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ శ్లో॥ ఆదావంతేచయన్నాస్తివర్తమానేపితత్తథేత్యాది
న్యాయేనఆగమాపాయిత్వాత్పరిణామిత్వాచ్చనవస్తుత్వమస్యేత్యాహ ॥ వస్త్వితి॥ యచ్చాన్యథాత్వం పరిణామాం
తరంయాతి-తద్వస్తుభూయోనతథాయథాపూర్వంనభవతి- తత్రతథాభూతేకాదాచిత్కేస్వరూపాత్ప్రచ్యుతేచ
వస్తునిశుక్తిరజతాదివత్తత్త్వంపరమార్థత్వంకుతః॥ ౪౧॥ అన్యథాత్వమేవోదాహరన్మిథ్యాత్వమాహ॥ మహీతి॥
మహీపిండాదిద్వారాఘటత్వం ప్రాప్తాలక్ష్యతే - ఘటత్వాదనంతరంచ కపాలికాలక్ష్యతే - కపాలికాసతీచూ
ర్ణంరజశ్చదృశ్యతే- తతశ్చాణురతిసూక్ష్మోలక్ష్యతే- స్వకర్మణాప్రతిబంధకేన స్తిమితోమందీభూతఆత్మనిశ్చయో
యేషాంతైః - పరిణామపరంపరాయాంకింవస్త్వాలక్ష్యతే - నకించిత్ - పూర్వరూపప్రచ్యుతేరిత్యర్థః - తథాచ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding by MoE-IKS

ఘాస్తికిం-నహ్యాస్తీత్యభిప్రాయః ॥ ౪౨॥ యస్మాదేవంతస్మాత్ జ్ఞానస్వరూపాత్మవ్యతిరిక్తం అచిద్వస్తుకదాచిత్క్వచిత్ కేవలాస్తిశబ్దవాచ్యంన భవతీత్యాహ ॥ తస్మాన్నవిజ్ఞానమితి ॥ ఆత్మాతు సర్వత్రజ్ఞానైకాకారతయా దేవాదిభేదప్రత్యనీకస్వరూపోఽపి దేవాదిశరీరప్రవేశహేతుభూతస్వకృత వివిధకర్మమూల దేవాదిభేదభిన్నాత్మబుద్ధిభిస్తేన తేనరూపేణ బహుధానుసంహితఇతి - తద్భేదానుసంధానం నాత్మస్వరూపప్రయుక్తమిత్యాహ - విజ్ఞానమేకమితి॥ ౪౩॥ ఆత్మస్వరూపంతుకర్మరహితం - అతఏవమలరూపప్రకృతిస్పర్శరహితం - తతశ్చతత్ప్రయుక్తశోకమోహలోభాద్యశేషహేయగుణాసంగి - ఉపచయాపచయానర్హత్వాదేకం - తతఏవసదైకరూపం - తచ్చవాసుదేవశరీరమితితదాత్మకం- అతదాత్మకస్యకస్యచిదప్యభావాదిత్యాహ॥ జ్ఞానంవిశుద్ధమితి ॥ ౪౩॥ చిదంశస్సదైకరూపతయాసర్వదాస్తిశబ్దవాచ్యః - అచిదంశస్తు క్షణపరిణామిత్వేన సర్వదానాశగర్భ ఇతి సర్వదానాస్తిశబ్దాభిధేయః - ఏవంరూపంచిదచిదాత్మకంజగద్వాసుదేవశరీరం తదాత్మకమితి జగద్యాథాత్మ్యంసమ్యగుక్తమిత్యాహ॥ సద్భావఏవమితి ॥ సద్భావఏవమితిచపాఠః - ఏషోభవతఇతిపాఠేత్వార్షత్వాత్సులోపాభావః - అత్రసత్యమసత్యమితి యదస్తియన్నాస్తీతిప్రక్రాంతస్యోపసంహారః - ఏతద్జ్ఞానైకాకారతయాసమం శబ్దగోచరస్వరూపభేదమేవాచిన్మిశ్రంభువనాశ్రితందేవమనుష్యాదిరూపేణసమ్యగ్వ్యవహారార్హభేదంయద్వర్తతే- తత్ర హేతుఃకర్మైవేత్యుక్తమిత్యాహ - ఏతత్తుయదితి ॥ ౪౫॥ తదేవవివృణోతి॥ యజ్ఞఃపశురితి॥ కర్మాశ్రిత మార్గదృష్టం యజ్ఞపశ్వాదిరూపంకర్మైవాశ్రితోమార్గః తత్రదృష్టం దేవమనుష్యాదిరూపం - ఏషాంకర్మణాంభూరాదిభోగాశ్చ ఫలాని ॥ ౪౬॥ జగద్యాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయోజనం మోక్షోపాయేయతనమిత్యాహ ॥ యచ్చైతదితి ॥ జ్ఞాత్వైతదితి

జనైస్స్వకర్మస్తిమితాత్మనిశ్చయైరాలక్ష్యతేబ్రూహికిమత్రవస్తు॥౪౨॥ తస్మాన్నవిజ్ఞానమృతేస్తికించి
త్క్వచిత్కదాచిద్ద్విజవస్తుజాతమ్।విజ్ఞానమేకంనిజకర్మభేదవిభిన్నచిత్తైర్బహుధాభ్యుపేతమ్॥౪౩॥
జ్ఞానంవిశుద్ధంవిమలంచనిత్యమశేషశోకాదినిరస్తసంగమ్ । ఏకస్సదైకంపరమఃపరేశస్సవాసుదేవో
నయతోన్యదస్తి ॥ ౪౪॥ సద్భావఏషోభవతోమయోక్తోజ్ఞానంయథాసత్యమసత్యమన్యత్ । ఏతత్తుయ
త్సంవ్యవహారభూతం తత్రాపిచోక్తంభువనాశ్రితంతే ॥ ౪౫॥ యజ్ఞఃపశుర్వహ్నిరశేషఋత్విక్సో
మస్సురాస్స్వర్గమయశ్చకామః । ఇత్యాదికర్మాశ్రితమార్గదృష్టం భూరాదిభోగాశ్చఫలాని
తేషాం॥౪౬॥యచ్చైతద్భువనగతంమయాతవోక్తంసర్వత్రవ్రజతిహితత్రకర్మవశ్యః।జ్ఞాత్వైతద్ధ్రువ

శ్రుతిః - వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమితి ॥ ౪౨॥ తస్మాదితి॥ నిజానాంకర్మణాంభేదేన విభిన్నంచిత్తంయేషాంతైః - విజ్ఞానమేవ నానావస్తురూపేణాభ్యుపేతం ॥ ౪౩॥ వృత్తిజ్ఞానంవ్యావృత్తయన్నాహ॥ జ్ఞానమితి ॥ విశుద్ధంవిషయభోగశూన్యంవిమలం రాగాదిశూన్యమతఏవస్వతోవికారం - అశేషాణాంచిత్తాద్యుపాధీనాంచశోకాదిభిఃనిరస్తస్సంగోయస్యతథాభూతం-జ్ఞానంసదైకమేవసఏవచ- పరమస్సర్వోత్తమః- పరమేశ్వరో వాసుదేవః- యతోవ్యతిరిక్తంకించిదపినాస్తి॥ ౪౪॥ ఉపసంహరతి॥ సద్భావఇతి॥ సద్భావ పరమార్థః-ఏషోభవత ఇతిసులోపాభావఆర్షః-ననుచాన్యస్యాసత్యత్వేకిమర్థమేతద్భువనాద్యాశ్రితంబహుభణితంతత్రాహ- ఏతత్త్వితి॥ ఏతత్తుయదేతద్జ్ఞానవ్యతిరిక్తం తత్సర్వంసం వ్యవహారభూతం సమ్యక్పరమార్థోపయోగ వ్యవహారభూతంస్థితం నతుస్వతస్సత్త్వం - తత్రాపిచవిశేషతస్తుభ్యం యద్భువనాశ్రిత ముక్తం ॥ ౪౫ ॥ యజ్ఞ ఇతి ॥ యజ్ఞఃపశు రిత్యాది కర్మాశ్రితమార్గదృష్టంచోక్తం - భూరాదిభోగాశ్చ తత్ఫలానీత్యుక్తం ॥ ౪౬ ॥ తత్తువైరాగ్యోత్పాదనేనస్వధర్మానుష్ఠానద్వారా శ్రీవాసుదేవ ప్రాప్త్యర్థమిత్యాహ ॥ యచ్చైతదితి ॥ కర్మవశ్యోజీవోనానాయోనీర్వ్రజతీతిజ్ఞాత్వావిరక్తస్సన్ - ధ్రువం నిత్యమచలం పరిపూర్ణమతస్సర్వసదైకరూపం వాసుదేవంయేనోపాయేనస్వక

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కర్మఫలస్యాస్థిరత్వంజ్ఞాత్వా-ధ్రువత్వాదివాసుదేవవిశేషణం-తదుపాసనాది॥ ౪౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- ద్వాదశోధ్యాయః. ******************************

౧॥ విష్ణ్వాధారమితి॥ చిదచిదాత్మకంజగద్యథావిష్ణ్వాత్మకంతథోక్తం- యథాచిదంశోనిజసిద్ధజ్ఞానైకాకారత్వేనావినాశిత్వాత్పరమార్థఃతథా ప్రాధాన్యేనోక్తః॥౨॥అథభగవత్ప్రీత్యుపాయస్యజ్ఞానయోగస్యతదంతరాయపరిహారయోశ్చోదాహరణభూతంభరతచరితంప్రాక్ప్రస్తుతంవిస్తరేణశ్రోతుంమైత్రేయఃపృచ్ఛతి॥ యత్త్వితి॥ ౩॥౪॥౫॥ ౬॥ ౭॥ అహింసాదిష్వితి॥ అహింసాదిషుగుణేషుయోగాంగేషువక్ష్యమాణేషు॥ ౮॥ ౯॥ ఇతీతి॥ స్వప్నాంతరేషుస్వప్నమధ్యేషు - ఏతద్యజ్ఞేశేత్యాదినామఏతన్నామ - తదర్థంచ- కేవలమచింతయత్ - ఏతద్వినానాన్యత్॥ ౧౦॥

మచలంసదైకరూపం తత్కుర్యాద్విశతిహియేన వాసుదేవమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - ద్వితీయాంశే - ద్వాదశోధ్యాయః. ******************************

భువనకోశస్సమాప్తః.

మైత్రేయః॥ భగవన్సమ్యగాఖ్యాతంయత్పృష్టోసిమయాఖిలమ్। భూసముద్రాదిసరితాంసంస్థానంగ్రహసంస్థితిః॥ ౧॥ విష్ణ్వాధారంయథాచైతత్త్రైలోక్యంసమవస్థితమ్। పరమార్థశ్చమేప్రోక్తోయథాజ్ఞానంప్రధానతః॥ ౨॥ యత్తుతద్భగవానాహభరతస్యమహీపతేః। శ్రోతుమిచ్ఛామిచరితంతన్మమాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౩ ॥ భరతస్సమహీపాలస్సాలగ్రామేవసత్కిల। యోగయుక్తస్సమాధాయవాసుదేవేమనస్సదా ॥ ౪॥ పుణ్యదేశప్రభావేన ధ్యాయతశ్చసదాహరిమ్। కథంనునాభవన్ముక్తిర్యదభూత్సద్విజఃపునః ॥ ౫॥ విప్రత్వేచకృతంతేనయద్భూయస్సుమహాత్మనా। భరతేనమునిశ్రేష్ఠతత్సర్వంవక్తుమర్హసి॥ ౬॥ శ్రీపరాశరః॥ సాలగ్రామేమహాభాగోభగవన్న్యస్తమానసః। సఉవాసచిరంకాలంమైత్రేయపృథివీపతిః॥ ౭॥ అహింసాదిష్వశేషేషుగుణేషుగుణినాంవరః। అవాపపరమాంకాష్ఠాంమనసశ్చాపిసంయమే ॥ ౮ ॥ యజ్ఞేశాచ్యుతగోవింద మాధవానంత కేశవ । కృష్ణవిష్ణోహృషీకేశవాసుదేవనమోస్తుతే ॥ ౯॥ ఇతిరాజాహభరతోహరేర్నామానికేవలమ్। నాన్యజ్జగాదమైత్రేయ కించిత్స్వప్నాంతరేష్వపి । ఏతత్పదంతదర్థంచ వినానాన్యదచింతయత్ ॥ ౧౦॥

మాది నాతద్భజనతత్ప్రసాదలబ్ధజ్ఞానేనవిశతి - తదేవకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౪౭॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే- ద్వాదశోధ్యాయః. ******************************

శ్లో॥ ఏవంతావద్ధరేస్స్థూలేవిశ్వరూపేనిరూపితే। తేనశుద్ధమతిస్తస్య సూక్ష్మరూపంబుభుత్సతే ॥ తత్కుర్యాద్విశతిహియేన వాసుదేవ మిత్యుక్తే తత్ప్రవేశోపాయ భూతజ్ఞాన యోగాశ్రయం ప్రథమాధ్యాయోపక్షిప్తమేవ భరతచరితముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి - భగవన్నిత్యాదిషడ్భిః ॥ ౧ ॥ విష్ణ్వాధానమితి ॥ ప్రధానతఇతి ప్రధానమిత్యర్థః - సార్వవిభక్తికత్వాత్తసిల్ ప్రత్యయస్య ॥ ౨ ॥ యత్త్వితి ॥ భరతస్యచరితం కథయిష్యామీతి యద్భవానుక్తవాన్ - తన్మమేదానీంహరేస్స్థూలరూపశ్రవణధ్యానాదినాశుద్ధచిత్తస్యాఖ్యాతుమర్హసీత్యర్థః॥ ౩॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ కథంనునా భవన్ముక్తిరిత్యస్యోత్తరత్వేనతస్మిన్ జన్మనిజాతం యోగభ్రంశంవక్తుంతస్య ప్రాచీనం యోగమనువదతి - సాలగ్రామఇత్యాదిపంచభిః॥ సాలగ్రామఇతి॥ భగవతిన్యస్తంమానసంయేనసః ॥ ౭ ॥ అహింసాదిష్వితి॥ అహింసాదిషు యమనియమాదిషు - తత్సాధ్యేచమనస్సంయమేసమాధౌ - పరమాంకాష్ఠాం ఉత్కర్షమవాప ॥ ౮॥ వ్యుత్థానసమయేతు॥ యజ్ఞేశాచ్యుతేతి ॥ ౯ ॥ ఇతీతి॥ యజ్ఞేశాచ్యుతేతి భగవన్నామైవాహ- నాన్యద్వాచాజగాద - మనసాచ ఏతద్భగవన్నామైవతదర్థంచ కేవలమచింతయత్ - నాన్యత్కిమపి వేద ॥ ౧౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MoE

౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ ఏషేతి॥ క్షత
కర్బురాః క్షుతైర్విషమసంస్థానా॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ కాలేనేతి॥ కాలంమరణం॥ ౩౧॥ మృగమే
వేతి॥ తన్మయత్వేనచిత్తవృత్తేస్తత్ప్రచుర్యేణ॥ ౩౨॥ తతశ్చేతి॥ జంబూమార్గే గంగాతీర్థవిశేషే ॥ ౩౩॥ ౩౪॥

సమిత్పుష్పకుశాదానంచక్రే దేవక్రియాకృతే। నాన్యానిచక్రే కర్మాణి నిస్సంగో యోగతాపసః॥ ౧౧॥
జగామసోభిషేకార్థమేకదాతుమహానదీమ్। సస్నౌ తత్ర తదాచక్రే స్నానస్యానంతరక్రియామ్॥ ౧౨॥
అథాజగామతత్తీరం జలంపాతుంపిపాసితా। ఆసన్నప్రసవాబ్రహ్మన్ ఏకైవహరిణీవనాత్॥ ౧౩॥ తత
స్సమభవత్తత్ర పీతప్రాయేజలేతయా। సింహస్యనాదస్సుమహాన్ సర్వప్రాణిభయంకరః॥ ౧౪॥ తతస్సా
సహసాత్రాసాదాప్లుతానిమ్నగాతటమ్। అత్యుచ్చారోహణేనాస్యా నద్యాంగర్భః పపాతసః॥ ౧౫॥
తమూహ్యమానంవేగేన వీచిమాలాపరిప్లుతమ్। జగ్రాహసనృపోగర్భాత్పతితంమృగపోతకమ్॥ ౧౬॥ గర్భ
ప్రచ్యుతిదుఃఖేన ప్రోత్తుంగాక్రమణేనచ। మైత్రేయసాపిహరిణీ పపాతచమమారచ॥ ౧౭॥ హరిణీంతాం
విలోక్యాథవిపన్నాం నృపతాపసః। మృగపోతంసమాదాయ పునరాశ్రమమాగతః॥ ౧౮॥ చకారానుది
నంచాసౌ మృగపోతస్యవైనృపః। పోషణంపుష్యమాణశ్చ సతేనవవృధేమునే॥ ౧౯॥ చచారాశ్రమపర్యం
తతృణానిగహనేషుసః। దూరంగత్వాచశార్దూలత్రాసాదభ్యాయయౌపునః॥ ౨౦॥ ప్రాతర్గత్వాతిదూ
రంచసాయమాయాత్యథాశ్రమమ్। పునశ్చభరతస్యాభూదాశ్రమస్యోటజాజిరే॥ ౨౧॥ తస్యతస్మిన్
మృగేదూరసమీపపరివర్తిని। ఆసీచ్చేతస్సమాసక్తం నయయావన్యతోద్విజః॥ ౨౨॥ విముక్తరాజ్యతనయః
ప్రోజ్ఝితాశేషబాంధవః। మమత్వంసచకారోచ్చైస్తస్మిన్ హరిణబాలకే॥ ౨౩॥ కింవృకైర్భక్షితో
వ్యాఘ్రైః కింసింహేననిపాతితః। చిరాయమాణేనిష్క్రాంతే తేతస్యాసీదితిమానసమ్॥ ౨౪॥ ఏషావసుమతీత
స్యఖురాగ్రక్షతకర్బురా॥ ౨౫॥ ప్రీతయేమమయాతోసౌ క్వమమైణకపోతకః। విషాణాగ్రేణమద్బాహు
కండూయనపరోహిసః। క్షేమేణాభ్యాగతోరణ్యాదపిమాంసుఖయిష్యతి॥ ౨౬॥ ఏతేలూనశిఖాస్తస్య
దశనైరచిరోద్గతైః। కుశకాశావిరాజంతేవటవస్సామగాఇవ॥ ౨౭॥ ఇత్థంచిరగతేతస్మిన్ సచక్రేమా
నసంమునిః। ప్రీతిప్రసన్నవదనః పార్శ్వస్థేచాభవన్మృగే॥ ౨౮॥ సమాధిభంగస్తస్యాసీత్తన్మమత్వా
దృతాత్మనః। సంత్యక్తరాజ్యభోగర్ధిస్స్వజనస్యాపిభూపతేః॥ ౨౯॥ చపలేచపలంతస్మిన్ దూర
గందూరగామిని। మృగపోతేభవచ్చిత్తం స్థైర్యవత్తస్యభూపతేః॥ ౩౦॥ కాలేనగచ్ఛతాసోథకాలం
చక్రేమహీపతిః। పితేవసాస్రంపుత్రేణ మృగపోతేనవీక్షితః॥ ౩౧॥ మృగమేవతదాద్రాక్షీత్త్యజన్
ప్రాణానసావపి। తన్మయత్వేనమైత్రేయ నాన్యత్కించిదచింతయత్ ॥ ౩౨॥ తతశ్చతత్కాల
కృతాంభావనాంప్రాప్యతాదృశీమ్। జంబూమార్గేమహారణ్యేజజ్ఞేజాతిస్మరోమృగః॥ ౩౩॥ జాతి
స్మరత్వాదుద్విగ్నస్సంసారస్యద్విజోత్తమ। విహాయమాతరంభూయస్సాలగ్రామముపాయయౌ॥ ౩౪॥

సమిదితి ॥ సమిత్పుష్పకుశాదీనామాదానం దేవపూజార్థం - చక్రే నాన్యాని కర్మాణి - యోగయుక్తస్తా
పసః ॥ ౧౧॥ హరిణసంగాద్యోగభ్రంశగతింవక్ష్యం స్తత్సంగంప్రస్తౌతి॥ జగామేత్యాదినానిష్కృతిం యయావిత్యం
తేన॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ప్రాతరితి॥ ఉటజాజిరే పర్ణశాలాంగణే॥ ౨౧॥
కృపయాపుష్యమాణేతస్మిన్ తస్యజాతామాసక్తింప్రపంచయతి॥ తస్యేత్యాదినా ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ఏషేతి॥
ఖురాగ్రక్షతైః కర్బురాకృష్ణవర్ణా ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సమాధిభంగ ఇతి ॥ తన్మమత్వే ఆదృత
స్సాదరః ఆత్మాచిత్తంయస్య ॥ ౨౯॥ చపలఇతి॥ మృగపోతేస్థైర్యవత్ అనపాయి ॥ ౩౦ ॥ కాలేనేతి॥ కాలంచక్రే
మృత్యుంప్రాప॥ ౩౧॥ ౩౨॥ తతశ్చేతి॥ తత్కాలకృతాంభావనాం అంతకాలేమృగచింతాం - జంబూమార్గే కాళాం
జనగిరౌ - కాళాంజనాత్పర్వత్యాజగామేతిశుకోక్తేః - విష్ణుసేవానుభావాజ్జాతిస్మరోమృగోజాతః ॥ ౩౩ ॥ ౩౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శుష్కైరితి॥ కర్మణః-కర్మాత్రమృగస్నేహస్తద్భావనాచ॥౩౫॥౩౬॥సర్వేతి॥విజ్ఞానంశిల్పాదిజ్ఞానం ప్రకృతేః పరందే
హాదిరూపేణస్థితాయాః ప్రకృతేర్విలక్షణంజ్ఞానైకాకారమపశ్యత్॥౩౭॥ ఆత్మనఇతి॥ ఆత్మనోఽధిగతజ్ఞానః అధిగతాత్మ
జ్ఞానః - దేవమనుష్యాదిదేహస్థానిసర్వభూతానితత్తదాకారవిలక్షణజ్ఞానైకాకారతయాస్వాత్మనోనిర్విశేషేణాప
శ్యత్॥౩౮॥నేతి॥ ప్రాగివాధ్యయనజన్యఫలస్యజ్ఞానస్యనిసర్గాదేవసిద్ధేర్విప్రత్వేపివేదంనపపాఠేత్యాద్యుక్తిర్యుక్తా॥
శ్లో॥ఆరురుక్షోర్మునేర్యోగంకర్మకారణముచ్యతఇతివచనాదస్యచయోగారూఢత్వేనసిద్ధాత్మాపరోక్షస్యయజ్ఞాది
కర్మాననుష్ఠానంచయుక్తం- నైతావతావాక్యార్థజ్ఞానమాత్రవతః కర్మత్యాగోయుక్తః- తత్ప్రాప్తిహేతుర్జ్ఞా
నంచకర్మచేత్యాదివచనాత్॥ ౩౯॥ వ్యక్తఇతి॥జడవాక్యంజడస్యేవవాక్యంహాసావహం-అసంస్కారంవ్యాకరణానను
శిష్టంఅగుణంశ్లేషప్రాసాదిగుణహీనం- గ్రామ్యవాక్యస్యవ్రీడాజుగుప్సామంగళ్యదాయినఉక్త్యాశ్రితం ॥ ౪౦॥ అపధ్వ
స్తవపురితి॥ అపధ్వస్తంపంకాదిరూషితం-క్లిన్నదంతాంతరః - అశోధితదశనమధ్యః॥ ౪౧॥ సంమాననేతి॥ సంమాన
నేత్యాదిశ్లోకద్వయంహిరణ్యగర్భవచనం-యోగినోహ్యన్యైస్సంమాన్యత్వేఅహమధికోఽస్మీత్యాభిమానేనసుఖభోగ
నైవయోగసుకృతంచరితార్థంస్యాత్ - ఏవమవమానజేనదుఃఖేనపాపంచక్షీయతే ॥ ౪౨॥ తస్మాదితి॥సతాంధర్మ
మదూషయన్నితియద్యసౌజడతామనభివ్యంజయన్ కర్మాణినానుతిష్ఠేత్ - తదాఇతరోజనస్తద్వత్కర్మాణ్యనను
తిష్ఠన్ప్రత్యవాయాత్నరకేపతేత్- తస్మాద్యథావమన్యేరన్తథాజాడ్యేనచరేత్॥ ౪౩॥ ౪౪॥ భుంక్తఇతి॥కుల్మాషః
ఈషత్పక్వోమాషయావకాదిః - వాట్యోమాషమయోభక్ష్యవిశేషః- కణస్స్యాత్క్షుద్రతండులః- యద్యదితి- కాల
సంయమమృత్యునిరోధకం - దేహధారకంభక్ష్యంయద్యదాప్నోతి - తదల్పమపిసంతోషాత్సుబహుమన్యమానః-

శుష్కైస్తృణైస్తథాపర్ణైస్సకుర్వన్నాత్మపోషణమ్ । మృగత్వహేతుభూతస్యకర్మణోనిష్కృతిం
యయౌ॥౩౫॥ తత్రచోత్సృష్టదేహోసౌజజ్ఞేజాతిస్మరోద్విజః। సదాచారవతాంశుద్ధేయోగినాంప్రవ
రేకులే॥ ౩౬॥ సర్వవిజ్ఞానసంపన్నస్సర్వశాస్త్రార్థతత్వవిత్। అపశ్యత్సచమైత్రేయఆత్మానంప్రకృతేః
పరమ్॥ ౩౭॥ఆత్మనోఽధిగతజ్ఞానాద్దేవాదీనిమహామునే।సర్వభూతాన్యభేదేనదదర్శసతదాత్మనః॥౩౮॥
నపపాఠగురుప్రోక్తాంకృతోపనయనశ్శ్రుతిమ్ । నదదర్శచకర్మాణిశాస్త్రాణిజగృహేనచ ॥ ౩౯॥
ఉక్తోపిబహుశఃకించిజ్జడవాక్యమభాషత । తదప్యసంస్కారగుణంగ్రామ్యవాక్యోక్తిసంశ్రితమ్ ॥ ౪౦॥
అపధ్వస్తవపుస్సోథమలినాంబరధృద్ద్విజః । క్లిన్నదంతాంతరస్సర్వైః పరిభూతస్సనాగరైః ॥ ౪౧॥
సమ్మాననాపరాంహానింయోగర్ధేః కురుతేయతః । జనేనావమతోయోగీయోగసిద్ధించవిందతి॥ ౪౨॥
తస్మాచ్చరేతవైయోగీ సతాంధర్మమదూషయన్ । జనాయథావమన్యేరన్ గచ్ఛేయుర్నైవసంగ
తిమ్ ॥ ౪౩॥ హిరణ్యగర్భవచనం విచిన్త్యేత్థంమహామతిః । ఆత్మానందర్శయామాస జడోన్మత్తా
కృతింజనే ॥ ౪౪ ॥ భుంక్తేకుల్మాష వాట్యాది శాకంవన్యఫలంకణాన్ । యద్యదాప్నోతి సుబహు

౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ నేతి॥ నదదర్శచకర్మాణినివృత్తవర్ణాశ్రమాద్యభిమానత్వాత్ ॥ ౩౯ ॥ వ్యక్తఇతి॥ అసం
స్కారగుణం సంస్కారో వ్యాకరణోక్తః గుణోయథోచితప్రియహితత్వాదిః తద్రహితం యథాభవత్యేవ అభా
షత॥ ౪౦॥ అపధ్వస్తవపురితి॥ అపధ్వస్తవపుః మలీమసదేహః-క్లిన్నానిఆలాపేసలాలానిదంతాంతరాణిదంతరంధ్రాణి
యస్యసః ॥ ౪౧ ॥ ౪౨॥ తస్మాదితి॥ సతాంవర్త్మత్వదూషయన్ అవమానార్థమపినిషిద్ధమకుర్వన్ ॥ ౪౩॥ హిరణ్య
గర్భవచనమితి॥సంమాననేత్యాదిశ్లోకద్వయంహిరణ్యగర్భోక్తయోగశాస్త్రంవిచింత్య॥౪౪॥భుంక్తఇతి॥కుల్మాషః
కించిత్పక్వమాషయావకాదిః - స్యాద్యావకస్తుకుల్మాష ఇత్యమరసింహః - వాట్యోమాషాదివికారః అంధ్రసాంధ్రః-
సుబహుఅసంకోచం- యద్యదాప్నోతితత్తద్భుంక్తేలింపతిదేహంఖ్యాం వ్రణంలింపన్నేవానాసక్తస్సన్భుంక్తఇత్యర్థః-
తథాచస్మృతిః ॥ శ్లో॥ శరీరంవ్రణవత్తద్వదన్నంచవ్రణలేపవత్ । వ్రణశోధనవత్స్నానంవస్త్రంచవ్రణపట్టవదితి-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

అత్రైఆత్తిఘుంక్తఇతియావత్ ఆత్మనేపదమార్షం - తదత్త్యైకాంతసంయమీతిచపాఠః ॥ ౪౫॥ పితరీతి॥ భ్రాతృవ్యాః
భ్రాతృజాః ॥ ౪౬॥ సమాక్షేతి॥ జడకారీజడవత్కర్తా - కర్తర్యుపమానఇతిణినిః - ఆహారవేతనః ఆహారమాత్ర
భృతికః సర్వేషాంకర్మకరోబభూవ ॥ ౪౭॥ తంతాదృశమితి॥ అసంస్కారంమృజాదిరహితం - నతూపనయనాది
రహితం - విప్రాకృతివిచేష్టితంశిఖాయజ్ఞోపవీతస్నానసంధ్యోపాసనాదిశిష్టాచారమాత్రవంతం॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥
౫౧॥ తంతాదృశమితి॥ క్షత్తాసారథిఃద్వాస్థోవా- విష్టికర్మకర్తుఃఫలదంబలాత్కర్మ- తద్యోగ్యం॥ ౫౨॥ ౫౩॥
౫౪ ॥ ౫౫ ॥ గృహీతఇతి॥ విష్టినానిమిత్తేన ॥ ౫౬ ॥ యయావితి॥ జడగతిర్మందగతిః ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦॥

తదత్త్రైకాలసంయమమ్॥౪౫॥ పితర్యుపరతేసోథభ్రాతృభ్రాతృవ్యబాంధవైః। కారితః క్షేత్రకర్మాదికద
న్నాహారతోషితః ॥ ౪౬॥ సమాక్షుపీనావయవోజడకారీచకర్మణి। సర్వలోకోపకరణంబభూవా
హారవేతనః॥౪౭॥ తంతాదృశమసంస్కారవిప్రాకృతివిచేష్టితమ్।క్షత్తాసౌవీరరాజస్యకాళ్యైపశుమ
యోజయత్॥ ౪౮॥ రాత్రౌతంసమలంకృత్యవైశసస్యవిధానతః।అధిష్ఠితంమహాకాళీజ్ఞాత్వాయోగేశ్వ
రంతథా॥ ౪౯॥ తతఃఖడ్గంసమాదాయనిశితంనిశిసాతదా।క్షత్తారంక్రూరకర్మాణంఅచ్ఛినత్కంఠ
మూలతః। స్వపార్షదయుతాదేవీపపౌరుధిరముల్బణమ్॥ ౫౦॥ తతస్సౌవీరరాజస్యప్రయాతస్యమ
హాత్మనః। విష్టికర్తాథమన్యేతవిష్టియోగ్యోయమిత్యపి॥ ౫౧॥ తంతాదృశంమహాత్మానంభస్మచ్ఛన్న
మివానలమ్ । క్షత్తాసౌవీరరాజస్యవిష్టియోగ్యమమన్యత ॥ ౫౨॥ సరాజాశిబికారూఢోగంతుంకృత
మతిర్ద్విజ । బభూవేక్షుమతీతీరేకపిలర్షేర్వరాశ్రమమ్॥ ౫౩॥ శ్రేయఃకిమత్రసంసారేదుఃఖప్రా
యేనృణామితి।ప్రష్టుంతంమోక్షధర్మజ్ఞంకపిలాఖ్యంమహామునిమ్॥ ౫౪॥ ఉవాహశిబికాంతస్యక్షత్తు
ర్వచనచోదితః।నృణాంవిష్టిగృహీతానామన్యేషాంసోపిమధ్యగః॥ ౫౫॥ గృహీతోవిష్టినావిప్రస్సర్వ
జ్ఞానైకభాజనమ్ । జాతిస్మరోసౌపాపస్యక్షయకామఉవాహతామ్ ॥ ౫౬॥ యయౌజడగతిస్సోథ
యుగమాత్రావలోకనమ్ । కుర్వన్మతిమతాంశ్రేష్ఠ స్తేత్వన్యేత్వరితంయయుః ॥ ౫౭ ॥ విలోక్యనృ
పతిస్సోపివిషమాంశిబికాగతిమ్ । కిమేతదిత్యాహసమంగమ్యతాంశిబికావహాః ॥ ౫౮॥ పునస్తథైవ
శిబికాంవిలోక్యవిషమాంహసన్ । నృపఃకిమేతదిత్యాహ భవద్భిర్గమ్యతేన్యథా ॥ ౫౯॥ భూపతే
ర్వదతస్తస్యశ్రుత్వేత్థంబహుశోవచః। శిబికోద్వాహకాఃప్రోచు రయంయాతీత్యసత్వరమ్ ॥ ౬౦॥

కాలసంయమంకాలక్షపణమాత్రంయథాభవతితథా - తదృతైకాలసంయమమితిపాఠే తస్యాభావే కాలసంయమం
కాలనియమంవినాదివానక్తంవాయదృచ్ఛాప్రాప్తంయత్కిమపిభుంక్తఇత్యర్థః॥ ౪౫॥ పితరీతి॥ భ్రాతృవ్యాభ్రాతృ
పుత్రాః ॥ ౪౬॥ సమాక్షేతి॥ జడవత్కరోతీతిజడకారీ - ఆహారోవేతనంభృతిర్యస్యసః ॥ ౪౭॥ ఇదానీంతస్యాత్మ
విత్త్వంప్రఖ్యాపయితుమాహ॥ తంతాదృశమిత్యాదినాయావదంశసమాప్తి॥ తంతాదృశమితి॥ క్షత్తాపృషతరాజ
స్యేతిచపాఠః॥ ౪౮ ॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ తంతాదృశమితి॥ క్షత్తాద్వాస్థఃసారథిర్వా - విష్టిర్నిర్మాల్యంకర్మత
త్రయోగ్యం- శిబికావాహనాదౌక్షమత్వాత్ అసంస్కృతవిప్రాకృతిత్వాచ్చ - స్మర్యతేహి॥ శ్లో॥ సాయంప్రాతస్త
థాసంధ్యాంయేవిప్రానహ్యుపాసతే । తానేతాన్ధార్మికోరాజాశూద్రకర్మసుయోజయేదితి॥౫౨॥ సఇతి॥శిబి
కాదారుమయం బహుపురుషవాహ్యంయానం - తామారూఢోభూత్వాకపిలస్యవరాశ్రమంగంతుంకృతమతిస్సన్
రాజాశిబికావహపురుషాగమనంప్రతీక్షమాణః ఇక్షుమత్యానద్యాస్తీరేబభూవ ॥ ౫౩॥ తద్గమనప్రయోజనమాహ॥
శ్రేయఇతి ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬॥ యయావితి ॥ జడగతిర్మందగతిస్సన్॥ ౫౭॥ విలోక్యేతి॥కిమేతద్విషమంగమ్యతే-
సమంయథాభవతితథాగమ్యతామిత్యాహ॥ ౫౮॥ ౫౯॥ భూపతేరితి॥ అయమసత్వరంమందంయాతీతిప్రోచుః॥౬౦॥

దుర్బలమివదృష్టాశ్వాః - అంతఃకరణపర్యంతం సంఘాతంతత్థాః గుణాగమనానసనేచ్ఛాద్వేషాదిరూపేణ బహుధా ప్రవవర్తయంతి-అత్ర-ప్రకృతేఃక్రియమాణానిగుణైఃకర్మాణీత్యాద్యనుసంధేయం॥౧౯॥ గుణాశ్చప్రాచీనకర్మాయత్తప్రవృత్తయఇత్యాహ॥కర్మవశ్యాఇతి॥ కర్మచావిద్యామూలమిత్యాహ- అవిద్యేతి-అనాత్మసుదేవాదిదేహేష్వాత్మబుద్ధిరవిద్యా-తచ్చావిద్యామూలంకర్మబ్రహ్మాదిసర్వజంతుసాధారణమిత్యాహ- తచ్చాశేషేషుజంతుష్వితి- ఏవమాత్మనోదృశ్యత్వంవాహకత్వంచనాస్తీత్యుక్తం॥౨౦॥ అథపీవత్వాదివిశేషణంనాస్తీత్యాహ॥ఆత్మేతి॥ శుద్ధఃకర్మరహితఃపూయశోణితాద్యస్పృష్టశ్చ- అక్షరఃఅవినాశీ- శాంతఃఅశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితః- నిర్గుణఃసత్త్వాద్యగుణః-అత్ర హేతుఃప్రకృతేఃపరఇతి- అతఃప్రవృద్ధ్యపచయానాస్య-హేత్వంతరమాహ-ఏకస్యేతి- ఏకస్యాసంఘాతరూపస్య- సంఘాతరూపస్యహి దేహాదేర్వృద్ధిహ్రాసౌ - నాసంఘాతరూపస్యగగనపరమాణ్వాదేః- అహంత్వంచతథాన్యేచేతివత్ యథామయితథాసర్వేష్వాత్మసుసాధారణమేతద్రూపమిత్యాహ-అఖిలజంతుష్వితి- ఉక్తమఖిలజంతుషుద్రష్టవ్యమితి- యద్వా-అఖిలజంతుష్వేకస్యేతిసంబంధః- జంతుశబ్దోదేహవిశిష్టాత్మవాచీ-జంతుష్వాత్మాంశఏకఏవేత్యర్థః- దేహానాంసంఘాతత్వాత్ ప్రత్యేకమనేకత్వం॥౨౧॥౨౨॥ మత్తోఽన్యస్మిన్స్కంధస్థితఃశిబికాభారోమమచేత్స్యాత్ సతవాపిస్యాత్-సర్వజీవానాంచస్యాత్-సర్వేభారాస్సర్వేషాంస్యురితివాహ్యాతిప్రసంగంవాహకాతిప్రసంగంచాహ॥ భూపాదేత్యాదిద్వయేన॥ ౨౩॥ ౨౪॥ అతోమమభారోద్వహనాభావాత్తత్కృతాశ్రాంతిశ్చనేత్యాహ॥యదేతి॥ కరణైఃకరణేభ్యః॥ ౨౫॥ కించపార్థివత్వావిశేషాత్మజ్జాతీయకాష్ఠాదావివదేహేమమకారోఽపినయుక్తః-కిముతాహంకారఇత్యాహ॥యద్ద్రవ్యేతి॥భూతసంగ్రహఃదేహః-మమత్వేనోపబృంహితఇతివచనాద్దేహే

పతితోభూతవర్గోఽపియాత్యయమ్॥౧౯॥ కర్మవశ్యాగుణాహ్యేతేసత్త్వాద్యాఃపృథివీపతే।అవిద్యా
సంచితంకర్మతచ్చాశేషేషుజంతుషు॥౨౦॥ ఆత్మాశుద్ధోఽక్షరశ్శాంతోనిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః। ప్రవృ
ద్ధ్యపచయానాస్యచైకస్యాఖిలజంతుషు॥౨౧॥యథా నోపచయస్తస్యనైవాస్త్యపచయస్తథా। తదా
పీవానసీతిత్వంకయాయుక్త్యాత్వయేరితమ్॥ ౨౨॥ భూపాదజంఘాకట్యూరుజఠరాదిషుసంస్థితే। శిబి
కేయంయదాస్కంధేతదాభారస్సమస్త్వయా॥ ౨౩॥ తథాన్యైర్జంతుభిర్భూప శిబికోత్థాన కేవలమ్।
శైలద్రుమగృహోత్థోపి పృథివీసంభవోపివా ॥ ౨౪॥ యదాపుంసఃపృథగ్భావః ప్రాకృతైఃకారణై
ర్నృప।సోఢవ్యస్తుతదాయాసఃకథంవాన్నృపతేమయా॥౨౫॥యద్ద్రవ్యాశిబికాచేయంతద్ద్రవ్యోభూత

తద్వారాచభూతవర్గోదేహోయాతి - తదేవంభూతైరేవదేహాకారపరిణతైస్తదభిమానినోవయంసర్వేజీవాస్తత్తత్ఫలోపభోగదేశమాహ్యామప్రాప్యామహే-తతోనావయోర్వాహ్యవాహకభావఇత్యర్థః॥౧౯॥ ౨౦॥ పరమాత్మపక్షేతుత్వదుక్తంపీవత్వాదికంఅత్యంతనిర్యుక్తికమిత్యాహ॥ఆత్మేతి॥శుద్ధోదేహాదివ్యతిరిక్తః-అక్షరోఽచలః-శాంతోరాగాదిశూన్యః-నిర్గుణస్సత్త్వాదిగుణశూన్యః-ప్రకృతేరపిపరశ్చ-అతోస్యాఖిలజంతుషుఏకస్యపరిపూర్ణస్యప్రవృద్ధ్యపచయౌనస్తః॥౨౧॥యథేతి॥తథాపీవేతిభాషణమయుక్తమిత్యర్థః॥ ౨౨॥ తదేవంమమదేహాదివ్యతిరిక్తత్వాత్ భారోనాస్తీత్యుక్తం-ఇదానీంమద్వ్యతిరిక్తేస్కంధేస్థితోభారోయదిమమస్యాత్తర్హిసర్వేషామపికింనస్యాత్-యదిదేహధియాపిశిబికయాభారోమమోచ్యతేతర్హిపర్వతాదేర్భారోపికింనోచ్యతఇత్యాహ॥ భూపాదేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ భూపాదేతి॥ భూపాదాదిషుస్థితేస్కంధేస్థితేయంశిబికామమయదిభారస్స్యాత్తదాభారస్త్వయాసమస్స్యాత్ - తవచాన్యేషాంచాభారస్స్యాదిత్యర్థః॥౨౩॥౨౪॥అతఏవచమయాసోఢవ్యఆయాసోపినాస్తీత్యాహ॥యదేతి॥౨౫॥కించశిబికాయాస్త్వదాదిసర్వదేహానాంభౌతికత్వేసమానే- కింతవేయంశిబికా - త్వంవాశిబికాయాః- కిమహంతవ- కింత్వంవామమేతి.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కిమితి॥ ఆయాససహో నాసి కిం ఆయాససహ ఏవాసి- తత్ర హేతుః పీవాన్నిరీక్ష్యస ఇతి- ఆర్షత్వాన్నలోపాభావః॥ ౬౧॥ నాహమితి॥ పీనత్వాదీని నాహమర్థస్య- కింతు శరీరస్యేత్యభిప్రాయః- ఆయాసో భారోద్వహనాదేర్దేహక్లేశః- తేన కర్మణ్యశక్తిః శ్రాంతిః॥ ౬౨॥ అభిప్రాయమజానన్ పృచ్ఛతి॥ ప్రత్యక్షమితి॥ ౬౩॥ ప్రతివక్తి॥ ప్రత్యక్షం భవతేతి॥ మమ యద్రూపం త్వయా ప్రత్యక్షం దృష్టం తద్వద॥ నాహం దృష్టః - అచాక్షుషత్వాదాత్మన ఇత్యభిప్రాయః - తస్య పీనత్వశ్రాంత్యాదికం బలాబలరూపం విశేషణం పశ్చాద్వాచ్యం- సుతరాం దుర్వచం- విశేషస్య ధర్మిణ ఏవ అప్రత్యక్షత్వాదితి భావః॥ ౬౪॥ త్వయేతి॥ వచనముత్తరమితి శేషః॥ ౬౫॥ భూమావితి॥ అవస్థా స్థితి॥ ౬౬॥ వక్షఃస్థలమితి॥ మమ అహమర్థస్య కిం కృతో భారః - అతో నాహం వోఢేత్యభిప్రాయః॥ ౬౭॥ నాపి త్వం వాహ్య ఇత్యాహ॥ శిబికాయామితి॥ త్వదుపలక్షితం త్వయాత్మత్వేన లక్షితం భ్రాంత్యా దృష్టం- దేహం శిబికాయాం స్థితం- తత్ర దేహే స్థితస్త్వం- అహమప్యస్మిన్ దేహే- అత ఇదమాత్మనో ర్వాహ్యత్వం వాహకత్వం చాన్యథా మిథ్యోచ్యతే॥ ౬౮॥ యద్యహం త్వయా నోహ్యః కేన తర్హీత్యత ఆహ॥ అహం త్వం చేతి॥ భూతైర్దేహత్వేన పరిణతైః- భూతసంఘాతస్య చ గమనాదివ్యాపారభేదో గుణకృత ఇత్యాహ- గుణప్రవాహేతి॥ గుణపరిణామరూపతీవ్రస్రోతోవేగపరతంత్రో యాతి- తృణమివ వాయూదకాదిభిః-

రాజోవాచ ॥ కిం శ్రాంతోఽస్యల్పమధ్వానం త్వయోఢా శిబికా మమ । కిమాయాససహో న త్వం పీవానసి నిరీక్ష్యసే ॥ ౬౧ ॥ బ్రాహ్మణః॥ నాహం పీవాన చైవోఢా శిబికా భవతో మయా । న శ్రాంతోఽస్మి న వాయాసః సోఢవ్యోఽస్తి మహీపతే॥ ౬౨॥ రాజా॥ ప్రత్యక్షం దృశ్యసే పీవానద్యాపి శిబికా త్వయి। శ్రమశ్చ భారోద్వహనే భవత్యేవ హి దేహినామ్ ॥ ౬౩ ॥ బ్రాహ్మణః॥ ప్రత్యక్షం భవతా భూప యద్దృష్టం మమ తద్వద । బలవానబలశ్చేతి వాచ్యం పశ్చాద్విశేషణమ్ ॥ ౬౪ ॥ త్వయోఢా శిబికా చేతి త్వయ్యద్యాపి చ సంస్థితా । మిథ్యైతదత్ర తు భవాన్ శృణోతు వచనం మమ ॥ ౬౫ ॥ భూమౌ పాదయుగం త్వాస్తే జంఘే పాదద్వయాశ్రితే । ఊర్వోర్జంఘాద్వయావస్థౌ తదాధారం తథోదరమ్ ॥ ౬౬ ॥ వక్షఃస్థలం తథా బాహూ స్కంధౌ చోదరసంస్థితౌ । స్కంధాశ్రితేయం శిబికా మమ భారోఽత్ర కిం కృతః ॥ ౬౭ ॥ శిబికాయాం స్థితం చేదం దేహం త్వదుపలక్షితమ్ । తత్ర త్వమహమప్యత్ర ప్రోచ్యతే చేదమన్యథా॥ ౬౮॥ అహం త్వం చ తథాన్యే చ భూతైరుహ్యామ పార్థివ । గుణప్రవాహ

కిమితి॥ కిం శ్రాంతోఽసి త్వం- యతోఽల్పమేవాధ్వానం త్వయా శిబికా ఊఢా ఆసీత్- కించ- కిం త్వం ఆయాససహో నాసి- యతః పీవాన్ స్థూలో బలవాన్ నిరీక్ష్యసే దృశ్యసే - పీవానితి నలోపాభావ ఆర్షః॥ ౬౧॥ నేతి॥ నాహం పీవేతి స్థౌల్యశిబికోద్వహనప్రయాసానాం దేహధర్మాణాం ఆత్మసంబంధో నాస్తీత్యర్థః- తత్ర శ్రమః కర్మణ్యాశక్తిః- ఆయాసః క్లేశః ॥ ౬౨ ॥ రాజా లోకవ్యవహారముద్భావయన్నాహ॥ ప్రత్యక్షం దృశ్యస ఇతి ॥ ౬౩ ॥ బ్రాహ్మణస్తు లోకప్రతీతేర్మిథ్యాత్వాభిప్రాయేణాహ॥ ప్రత్యక్షమితి॥ ప్రత్యక్షం భవతా యద్దృష్టం- దేహో వా జీవో వా పరమాత్మా వా ప్రథమం వద- విశేషణం పశ్చాద్వాచ్యం- విశేష్యాశ్రయత్వాద్విశేషణస్య॥ ౬౪॥ దేహపక్షే తావదాత్మనో భారాభావమాహ॥ త్వయేత్యాదిత్రిభిః॥ సంస్థితా సంస్థితి॥ ౬౫॥ భూమావితి॥ ఊర్వోర్జంఘాద్వయే అవస్థా అవస్థానం॥ ౬౬॥ వక్షఃస్థలమితి॥ పాదాదివ్యతిరేకేణ దేహస్యానిరూప్యత్వాత్ పాదాదీనామేవోత్తరోత్తరం ప్రత్యాధారత్వం- అతో దేహస్యైవ తావద్భారోదుర్వచః- మమ తు తత్సాక్షిణో భారః కింనిమిత్తం స్యాదిత్యర్థః॥ ౬౭॥ యచ్చోక్తం త్వయోఢా శిబికా మమేతి తదపి మిథ్యేత్యాహ॥ శిబికాయామితి॥ త్వదుపలక్షితం త్వయా భ్రాంత్యైవాత్మత్వేన దృష్టం శరీరమేవ శిబికాయాం స్థితం న తు త్వం అతస్తత్ర తస్యాం శిబికాయాం- అహమప్యత్ర భూమావితి తదపి అన్యథా మిథ్యైవ ప్రోచ్యతే॥ ౬౮॥ జీవపక్షేప్యాహ అహం త్వం చేత్యాది ద్వాభ్యాం॥ అహం త్వం చేతి॥ సర్వేష్వపి జీవేష్వవిద్యాసంచితకర్మాధీనత్వాదిగుణప్రవాహః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

శబ్దోహమితి॥ ఏషోహంశబ్దోనాత్మనిదోషాయేతియదుక్తంతత్సత్యం - అహంతాహిప్రత్యక్త్వం - తేనప్రత్యక్త్వేనావభాసమానఏవాత్మా - నదేహాదిః - అతోయమహమితివక్తుంశక్యోపిసోహమితివక్తుంయోభవానితిప్రష్టుంచనశక్యతే - తస్యశుద్ధ్యాదివిశేషణాంతరసద్భావేపిజాత్యాదిధర్మాసద్భావాదితి - ఆత్మవిజ్ఞానమహంబుద్ధిఃశబ్దః అహమితిశబ్దః-ఏవంతావద్దేహాదివిలక్షణాత్మపక్షపరిగ్రహేథసోహమితిప్రశ్నప్రతివచనంవక్తుంనశక్యమిత్యుక్తం॥ ౮౬॥ ఇదానీం దేహాదేరాత్మత్వం నిరాకరోతి - జిహ్వేత్యాదిత్రిభిః ॥ జిహ్వేతి॥ హేనృప - జిహ్వాది అహమితి బ్రవీతీతి కింమన్యసే - తన్నఏతేనాహం - బహుత్వాన్నాహమర్థః - అహమర్థస్యైకత్వేన ప్రతీతేః - కించ - యతోజిహ్వాదీనిశబ్దనిష్పత్తికారణాని - అతోనకర్తృభావమనుభవంతి - కర్తాఖల్వాత్మా- అనేనన్యాయేనాహంస్పృశామిస్మరామీత్యాదిషు బాహ్యాంతరకరణానామాత్మత్వనిరాసః ॥ ౮౭ ॥ శంకాంతరమాహ ॥ కింహేతుభిరితి॥ అథవాగేవేంద్రియరూపాజిహ్వాద్యైఃకరణైః స్వాతంత్ర్యేణాహమితిబ్రవీతి - తేనసైవాత్మేతిమతం - తచ్చన - తస్యాఅపికరణత్వేనస్వాతంత్ర్యాభావాత్ - ఆత్మత్వేచవాచః స్థాల్యాభావాత్పీవానసీత్యాత్మధర్మత్వేనపీవత్వోక్తివ్యాహతేః - మమవాగితిభేద వ్యవహారానుపపత్తేశ్చ - కేచిచ్ఛబ్దఏవార్థ ఇతివైయాకరణపక్షపరిగ్రహేణ జిహ్వాదికారణైర్వాణీస్వాత్మానమహమితివదతి - యథాఘటశబ్దఏవఘట ఇత్యుచ్యత ఇతివర్ణయంతి - తత్రాప్యుక్తఏవదోషః - అనేనన్యాయేనస్పర్శరూపాదీనాంబుద్ధిసుఖేచ్ఛాదీనాంచకర్తృత్వనిషేధః ॥ ౮౮॥ పిండఇతి॥ ఏవంజిహ్వాద్యాధారశిరః పాయుపాణ్యాదిసముదాయో దేహోపినాత్మా - జాగరేమమదేహ ఇతిపృథగ్భానాత్ స్వప్నసుషుప్త్యోరాత్మనిభాసమానేపిదేహస్యాన్యథాభానాదభానాచ్చ- స్వర్గకామాదిశ్రుతిసిద్ధశరీరవిలక్షణాత్మప్రసిద్ధివిరోధాచ్చ - యద్వాపిండఃపుంసఃపృథక్ - శిరఃపాణ్యాదిరూపేణానేకఇతి - యతఃఅహమర్థస్త్వేక ఇతియోజనాంతరం - తస్మాద్దేహేంద్రియాదీనామనాత్మత్వాత్తేషుకుత్రాహంశబ్దంకరోమీత్యాహ - తతఇతి ॥ ౮౯ ॥ ననుదేహవ్యతిరిక్తస్యాహంశబ్దోవాచకోస్త్వితిత్యాశంక్యతస్యసర్వభూతేషుస్థితస్య జ్ఞానైకాకారతయా ఏకప్రకారత్వాచ్ఛుద్ధత్వాదేశ్చ సాధారణ్యాద్వ్యావర్తక జాత్యాది ధర్మాభావాచ్చకోభవాన్ సోహమితిప్రశ్నప్రతివచనే

తథైవతత్ । అనాత్మన్యాత్మవిజ్ఞానంశబ్దోవాభ్రాంతిలక్షణః ॥ ౮౬॥ జిహ్వాబ్రవీత్యహమితిదంతోష్ఠౌతాలుకేనృప । ఏతేనాహంయతస్సర్వేవాఙ్నిష్పాదనహేతవః॥ ౮౭॥ కింహేతుభిర్వదత్యేషావాగేవాహమితిస్వయమ్ । అతఃపీవానసీత్యేతద్వక్తుమిత్థంనయుజ్యతే ॥ ౮౮॥ పిండఃపృథగ్యతఃపుంసశ్శిరఃపాణ్యాదిలక్షణః।తతోహమితికుత్రైతాంసంజ్ఞాంరాజన్కరోమ్యహమ్॥౮౯॥యద్యన్యోస్తిపరఃకోపి

ప్రత్యవాయాభావ మంగీకృత్యాహం శబ్దస్యాత్మవాచకత్వాసంభవాదశక్యత్వముక్తమిత్యాహ ॥ శబ్దోహమిత్యాదినా ॥ శబ్దోహమితి॥ అహమిత్యేషశబ్ద ఆత్మనిదోషాయనభవతీతిత్వయోక్తంతత్తథైవ - కింత్వహంశబ్దాదనాత్మన్యాత్మవిజ్ఞానంస్యాదహంశబ్దశ్చానాత్మనిభ్రాంతిలక్షణోమూలస్స్యాత్ - అహంశబ్దస్యమిథ్యాత్వవిషయత్వాదనాత్మన్యాత్మవిజ్ఞానందోషాయస్యాదిత్యర్థః॥ ౮౬॥ తథాహి॥ జిహ్వేతి॥ అహంబ్రవీమీత్యాదిషుయుష్మదర్థవిలక్షణే అహంశబ్దప్రయోక్తర్యహంశబ్దప్రయుజ్యతే. తత్ప్రయోక్తాచకింజిహ్వాదివాగింద్రియంవాక్షేత్రజ్ఞోవా ॥ ౮౭॥ తత్ర జిహ్వాదేరనాత్మత్వమాహ ॥ కిమితి॥ హేతుభిర్జిహ్వాదిభిస్సహకృతాకింవాగేవస్వయమహమితివదతాంమతంతథాపి వాగింద్రియమహంనభవామి - అతఇత్థమేతద్వక్తుంనయుజ్యతే - ఇంద్రియస్యాపికారణత్వాదేవేత్యర్థః ॥ ౮౮॥ దేహపక్షేప్యనాత్మత్వమాహ ॥ పిండఇతి ॥ పిండోదేహఃపుంసః ఆత్మనఃపృథగేవదృశ్యత్వాద్ఘటవదిత్యర్థః ॥ ౮౯॥ క్షేత్రజ్ఞపక్షేప్యాహయదీత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ యదీతి॥ మత్తోన్యస్సజాతీయః - పరోవిజాతీయోవా యదికోప్యస్తి-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDE

మనుత్వమప్యుపబృంహితంఅరోపితం- నస్వతస్సదితిదర్శయతి॥౭౬॥౭౭॥ భోభోఇతి॥ జాల్మోజడః॥ ౭౮॥ కోభవాని త్యేతద్వివృణోతి॥ యఇతిజాతికులాదిప్రశ్నః - నిమిత్తంప్రయోజనం - ఆగమనేకారణంఉత్పాదకం॥ ౭౯ ॥ కోభ వానిత్యస్యప్రశ్నస్య ఏషోహమిత్యుత్తరేవక్తవ్యే జాత్యాదేరనాత్మధర్మత్వమభిప్రేత్యాయుక్తమితిప్రష్టుమహామేష ఇత్యప్రతివక్తుంచనశక్యమిత్యాహ॥ శ్రూయతామితి॥ నిమిత్తప్రశ్నోత్తరంఉపభోగేతి - పుంసస్సర్వదేశేష్వాగతి స్సుఖాదిభోగాయ॥ ౮౦॥ ఏతద్వివృణోతి ॥ సుఖేతి॥ తౌధర్మాద్యుద్భవౌసుఖాదిభోగాయస్మాత్ప్రతినియతదేశదే హకాలభోగ్యౌ - తస్మాత్తౌభోక్తుంజీవోదేహదేశాంతరాదియాతి ॥ ౮౧॥ కారణప్రశ్నోత్తరం॥ సర్వత్రేతి॥ సర్వత్రజన్మాదావపి॥౮౨॥ ౮౩॥ యోహమితివక్తుంనశక్యతఇత్యుత్తరస్యాభిప్రాయమజానానశ్చోదయతి- యత్త్వ తదిత్యాదినసార్ధేన॥ యత్త్వేతదితి॥ ఏతత్స్వరూపమితి శేషః॥౮౪॥ యఇతి॥యఆత్మాకర్తృభోక్తృరూపేణస్ఫురన్ సదాస్తి- సోహమితిశబ్దేనకథంవక్తుంనశక్యతే - నహినిరర్థకోహంశబ్దః- నచనిర్విశేషణోహమర్థః- ఆత్మాశుద్ధ ఇత్యాదివిశేషణోక్తేః- తస్మాత్సోహమిత్యుక్తౌనానుపపత్తిః- యోభవానితిప్రష్టుంచనానుపపత్తిరితిభావః-అనాత్మనిఖ ల్వహమితిశబ్దోనప్రయుజ్యతాం-ఆత్మనితుతస్యప్రయోగకోదోషఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ఆత్మనీతి॥౮౫॥ఉత్తరమాహ॥

సంగ్రహః॥భవతోమేఖిలస్యాస్యమమత్వేనోపబృంహితః॥ ౭౬॥ శ్రీపరాశరః॥ఏవముక్త్వాభవన్మౌనీస
వహన్ శిబికాంద్విజ। సాపిరాజావతీర్యోర్వ్యాంతత్పాదౌజగృహేత్వరన్॥ ౭౭॥రాజా॥ భోభోవిసృ
జ్యశిబికాంప్రసాదంకురుమేద్విజ। కథ్యతాంకోభవానత్రజాల్మరూపధరస్థితః॥ ౭౮॥ యోభవాన్
యన్నిమిత్తంవాయదాగమనకారణమ్। తత్సర్వంకథ్యతాంబ్రహ్మన్మహ్యంశుశ్రూషవేత్వయా॥ ౭౯॥
బ్రాహ్మణః॥ శ్రూయతాంసోహమిత్యేతద్వక్తుంభూపనశక్యతే।ఉపభోగనిమిత్తంతుసర్వత్రాగమన
క్రియా॥ ౮౦॥ సుఖదుఃఖోపభోగౌతౌదేశాద్యుపపాదితౌ। ధర్మాధర్మోద్భవౌభోక్తుంజంతు
ర్దేహాదిమృచ్ఛతి॥౮౧॥సర్వస్యైవహిభూపాలజంతోస్సర్వస్యకారణమ్।ధర్మాధర్మౌయతఃకస్మా
త్కారణంపృచ్ఛ్యతేత్వయా॥ ౮౨॥ రాజోవాచ॥ ధర్మాధర్మౌనసందేహస్సర్వకార్యేషుకారణమ్।
ఉపభోగనిమిత్తంచదేహాద్దేహాంతరాగమః॥౮౩॥ యత్త్వేతద్భవతాప్రోక్తంసోహమిత్యేతదాత్మనః।
వక్తుంనశక్యతేశ్రోతుంతన్మమేచ్ఛాప్రవర్తతే॥౮౪॥ యోస్తిసోహమితిబ్రహ్మన్కథంవక్తుంనశక్యతే।
ఆత్మన్యేషనదోషాయశబ్దోహమితియోద్విజ॥ ౮౫॥ బ్రాహ్మణః॥ శబ్దోహమితిదోషాయనాత్మన్యేష

గుణప్రధానాభావేనియామకం నాస్తీత్యాశయేనాహ ॥ యద్వ్యేతి ! భూతసంగ్రహో దేహః ॥ ౭౬ ॥ ౭౭॥ భోభోఇతి ॥ జాల్మరూపధరఃజడవేషధృత్ ॥ ౭౮ ॥ కోభవానితితద్వివృణ్వన్నాహ ॥ యఇతి॥ యోయజ్జాతీయః- యన్నిమిత్తంయేన ప్రయోజనేనతవేహాగమనం - యచ్చాగమనే కారణంహేతుః - తత్సర్వం కథ్యతాం ॥ ౭౯॥ కోభవానిత్యస్యోత్తరంవక్తుమశక్యమిత్యాహ॥శ్రూయతామితి॥ యన్నిమిత్తమిత్యస్యోత్తరమాహ॥ఉపభోగేతి॥౮౦॥ ఉపభోగస్య దేశాంతరాదిగమన ప్రయోజనత్వం స్ఫుటయతి॥ సుఖదుఃఖేతి ॥ నియతదేశకాలాభోక్తృత్వంచ సుఖ దుఃఖయోర్ధర్మాధర్మవశాదిత్యాహ ॥ ధర్మాధర్మేతి ॥ ౮౧ ॥ యదాగమనకారణమిత్యస్యోత్తరమాహ॥ సర్వత్రేతి॥ యతస్సర్వత్రసుఖదుఃఖతత్సాధనాదౌధర్మాధర్మావేవసర్వస్యకారణం అతోమమాగమనే విశే షతఃకారణంత్వయాకస్మాత్పృచ్ఛ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౮౨ ॥ రాజాతదాగమనప్రశ్నద్వయోత్తరమంగీకుర్వన్ప్రథమ ప్రశ్నోత్తరమాక్షిపతి॥ ధర్మాధర్మావిత్యాదిత్రిభిః ॥ ౮౩॥ యత్త్వితి॥ సోహమిత్యేతదహంశబ్దార్థత్వమాత్మ నోవక్తుంనశక్యతఇతియత్త్వేతద్భవతాప్రోక్తం- తచ్ఛ్రోతుమిత్యన్వయః ॥ ౮౪॥ ఖపుష్పాదితుల్యశ్చేదివాత్మాస్యా త్తర్హివక్తుంనశక్యతతత్తావన్నాస్తీత్యాహ॥ యోస్తీతి॥ యదిచగురోహంకారత్వంకారాదవదాత్మన్యహంశబ్దో దోషాయస్యాత్తదావక్తుంనశక్యతే-తచ్చనాస్తీత్యాహ॥ ఆత్మనీతి ॥ ౮౫ ॥ బ్రాహ్మణస్యాత్మన్యహంశబ్దప్రయోగస్య

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ఏవమితి ॥ ఏవంశలాకాపృథగ్భావేఛత్రం విమృశ్యతాం - త్వమహమర్థతయా లోకాభిమతేష్వనిత్యేషు శరీరేష్వప్యేషన్యాయః॥ ౯౬॥ పుమాంస్త్రీతి॥ ఆత్మతయాభిమతేషు దేహేషు లోకసంజ్ఞా - నతు శాస్త్రన్యాయద్రష్టవ్యాత్మన స్సంజ్ఞా ॥ ౯౭ ॥ పుమానితి ॥ పుమానాత్మా - నదేవాదిరూపః - తేదేవత్వాదయః ॥ ౯౮ ॥ వస్త్వితి ॥ ఇత్థంస ప్రతియోగికంపితృపుత్రత్వాదికంయత్ - తత్సంకల్పనామయంసంకల్పనా ఉత్పత్తిః తన్మయం తత్ప్రచురం అతో నసత్ ॥ ౯౯ ॥ అత్రాచిద్వస్తుని అవస్త్వసచ్ఛబ్దౌ నతుచ్ఛత్వమిథ్యాత్వపరౌ - అపితువినాశిత్వపరావిత్యాహ॥ యత్త్వితి ॥ యత్తుకాలభేదేనపరిణామోపాధ్యాదిభిః కృతామన్యసంజ్ఞాంనయాతి - తద్వస్తు - తత్కింద్రృశ్యేషు-నకించిదిత్యర్థః - యచ్చావస్త్విత్యుక్తం తన్నతుచ్ఛంమిథ్యావా - కాలాంతరేణేతి వచనాత్ - విధినిషేధయో ర్దేశకాలైక్యేహివిరోధః - అత్రతుకాలభేదాదవిరోధః ॥ ౧౦౦॥ అస్థిరమసదిత్యుక్తంతన్నిదర్శయతి॥ త్వంరాజేతి॥ రాజత్వాదేర్లోకాద్యుపాధికత్వాదవ్యవస్థితత్వం ॥ ౧౦౧॥ అథపిండఃపృథగిత్యాదినాసంక్షేపేణోక్తమర్థ ముపపాదయన్ - దేహాత్మవివేకంప్రకరణార్థముపసంహరతి ॥ త్వంకిమేతదితి॥ అంఘ్రమపసేత్యనిమిలనేచసిరవ యవత్వేనాత్మనః ప్రత్యక్తయాహమితిభాసమానత్వాత్ - ఇదంబుద్ధిబోధ్యమదృశ్యాపరభాగంచశిర ఆదినాత్మా-సచతస్యాత్మనోఽవయవః ॥ ౧౦౨॥ సమస్తావయవేభ్యఇతి ॥ తస్మాత్తేభ్యః పృథగాత్మావ్యవస్థిత ఇత్యర్థః - నిపుణో భూత్వేతిపాఠః- యథోక్తంయామునార్యైః॥ శ్లో॥ అహంబుద్ధ్యాపరాగర్థాత్ప్రత్యగర్థోహిభిద్యతఇతి॥ ౧౦౩॥

> ఏవంఛత్రశలాకానాంపృథగ్భావేవిమృశ్యతామ్।క్వయాతంఛత్రమిత్యేషన్యాయస్త్వయితథామయి॥౯౬॥
> పుమాంస్త్రీగౌరజోవాజీకుంజరోవిహగస్తరుః। దేహేషులోకసంజ్ఞేయంవిజ్ఞేయాకర్మహేతుషు ॥ ౯౭॥
> పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదపః। శరీరాకృతిభేదాస్తుభూపతేకర్మయోనయః॥౯౮॥ వస్తురా జేతియల్లోకేయచ్చరాజభటాదికమ్। తథాన్యచ్చనృపేత్థంతన్నసత్సంకల్పనామయమ్ ॥ ౯౯॥ యత్తుకా లాంతరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముపైతివై। పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తునృపతచ్చకిమ్॥౧౦౦॥ త్వంరాజా సర్వలోకస్యపితుఃపుత్రోరిపోరిపుః। పత్న్యాఃపతిఃపితాసూనోఃకంత్వాంభూపవదామ్యహమ్॥ ౧౦౧॥
> త్వంకిమేతచ్ఛిరఃకింను గ్రీవాతవతథోదరమ్ । కిముపాదాదికంత్వంవై తవైతత్కింమహీపతే ॥ ౧౦౨॥
> సమస్తావయవేభ్యస్త్వంపృథగ్భూపవ్యవస్థితః। కోఽహమిత్యత్రనిపుణోభూత్వాచింతయపార్థివ॥ ౧౦౩॥

ఏవమితి॥ ఏవంఛత్రారంభకాణాంశలాకానాంవిభాగే - నత్వంనచాహమిత్యర్థః॥ ౯౬॥ నను తర్హివ్యవహారస్య కింమూలమిత్యపేక్షాయాంవాచారంభణమిత్యాహ॥ పుమాంస్త్రీతి॥ కర్మైవహేతుర్యేషాం తేషుదేహేషు- ఇయం లోకేసంజ్ఞా-నత్వాత్మని॥౯౭॥ తస్యసాక్షితయాసర్వత్రైకరూప్యాదిదర్శయన్నాహ॥ పుమానితి॥ ౯౮॥ అతోలోక వ్యవహారాస్పదంవస్తుసంకల్పమాత్ర విలసితమిత్యాహ ॥ వస్త్వితి ॥ ౯౯॥ ఏతదేవపరమార్థవస్తువైలక్షణ్యేనస్పష్టీ కరోతి ॥ యత్త్వితి॥ పరిణామాదినాజాతంసంజ్ఞాంతరంకాలాంతరేణాపియన్నప్రాప్నోతి - తత్పరమార్థవస్తు-తచ్చాత్రకింనకించిత్ - రాజాదీనామపి బాల్యయౌవనాదిపరిణామాదవస్తుత్వమిత్యర్థః - తదుక్తంమహోఘటత్వ మిత్యాది॥ ౧౦౦॥ వర్తమానకాలేప్యనవస్థితరూపత్వాన్మిథ్యాత్వమాహ॥ త్వంరాజేతి ॥ ౧౦౧॥ నను రాజాదిరూ పస్యప్రతియోగిభేదేనావస్థితత్వేపిశిరఃపాణ్యాదిమానహమేకరూపఏవేత్యత్రాహ ॥ త్వమితి॥ అవయవావయవిభా వస్యాన్యైర్నిరుక్తైస్తదపివక్తుమశక్యమితిభావః॥ ౧౦౨॥ ననుతథాపియౌవనాదివదవయవసమూహరూపోహంవస్తు భూతఃకింనస్యాంతత్రాహ॥సమస్తేతి॥అవయవానాముపచయేపితద్భిన్నత్వేనపృథగేకరూపేణత్వంవ్యవస్థితః-ద్రష్టు శ్చస్వప్రకాశతయాశబ్దాదిగోచరత్వాసంభవాత్త్వమేవస్వానుభవేనచింతయేత్యాహ - కోహమిత్యత్రేతి ॥ ౧౦౩॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నిరర్థకే ఇత్యాహ - యద్యన్యోస్తీత్యాదిద్వయేన ॥ యద్యన్యోస్తీతి ॥ నాత్రాత్మనాం వ్యక్త్యైక్యం ప్రతిపాద్యతే- కుతః - యద్యన్యోస్తి పరః కోపి మత్త ఇతి స్వస్మాద్వ్యతిరిక్తమాత్మానమభ్యుపగమ్య తస్యాన్యత్వనిషేధాత్ - ఏకస్మిన్నర్థే పరశబ్దాన్యశబ్దయోః ప్రయోగాయోగాత్ - అన్యశబ్దః పరస్యాపి జ్ఞానైకాకారత్వాదన్యాకారత్వప్రతిషేధార్థః - ఏతదుక్తం భవతి - యదిమద్వ్యతిరిక్తః కోప్యాత్మా మదాకారభూత జ్ఞానాకారాదన్యాకారస్స్యాత్- తదాహమేవమాకారః అయం చాన్యాదృశాకార ఇతి శక్యేత వ్యపదేష్టుం- నచైవమస్తి- సర్వేషాం జ్ఞానైకాకారత్వేన సమత్వాజ్జాతికులాదేః అనాత్మధర్మత్వాచ్చ - ప్రకారైక్యే చైకత్వవ్యవహారో ముఖ్య ఏవ - సమానధర్మా సమానధర్మేత్యస్మిన్నర్థే సమానధర్మా నేకధర్మేతి ప్రయోగదర్శనాత్ ॥ శ్లో ॥ ఏకో వ్రీహిస్సునిష్పన్నస్సుప్రష్టాః కురుతే ప్రజా ఇతి చ దర్శనాత్ - అతో నాయమౌపచారికః ప్రయోగః - ప్రకారైకత్వస్య నిమిత్తస్య విద్యమానత్వాత్ అత్ర పూర్వశ్లోకే నాత్మభేదనిర్దేశముఖేన తేషామనేకాకారత్వం నిషిద్ధం- ఉత్తరశ్లోకే నైకాకారతా విధీయతే- ఆత్మైకత్వపక్షే నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం అహం త్వం చ తథాన్యే చేత్యాదీనాం విరోధః - సమానాకారత్వం చ నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మేత్యాదిషూక్తం - తస్మాదాత్మనాం వైషమ్యాభావాత్ప్రశ్నప్రతివచనే నయుక్తే ఇత్యర్థః ॥ ౯౦ ॥ ౯౧ ॥ ఏవం తావద్దేహాదీనాం పృథగుపలబ్ధికారణత్వానేకత్వాదభిరనాత్మత్వముక్తం- ఇదానీమనిత్యత్వేనానాత్మత్వమాహ- త్వం రాజేత్యాదినా అధ్యాయశేషేణ ॥ త్వం రాజేతి ॥ అత్ర శిబికాగ్రహణం యద్ద్వ్యాశిబికేతివద నిత్యత్వేనాత్మత్వే చ దృష్టాంతార్థం - ఏతద్రాజశిబికాదికం సర్వం నసత్ అనిత్యం- అతో నాత్మేత్యభిప్రాయః ॥ ౯౨ ॥ దృష్టాంతం నిరూపయతి ॥ వృక్షఇతి ॥ ఇయం శిబికా జీవద్దశాయాం వృక్షః - ఛిన్నో దారు - పశ్చాత్సంయోజితా శిబికా- తత్ర శిబికావస్థాయాం వృక్షదారుసంజ్ఞే క్వగతే - వృక్షత్వాద్యవస్థానాశాన్నష్టే ఇత్యర్థః ॥ ౯౩ ॥ ఏతదుపపాదయతి ॥ వృక్షారూఢ ఇతి ॥ జనో వృక్షారూఢ ఇతి న వదతి- దారుణ్యారూఢ ఇతి చ- కింతు శిబికాగతం బ్రవీతి ॥ ౯౪ ॥ శిబికా చాస్థిరేత్యాహ శిబికేతి ॥ రచనాస్థితిసంస్థితో దారుసంఘాతః శిబికా- సా తద్భేదే అన్విష్యతాం-నష్టేత్యర్థః ॥ ౯౫ ॥

మత్తః పార్థివసత్తమ । తదైషోహమయం చాన్యో వక్తుమేవమపీష్యతే ॥ ౯౦ ॥ యదా సమస్తదేహేషు పుమానేకో వ్యవస్థితః । తదా హి కో భవాన్సోహమిత్యేతద్విఫలం వచః ॥ ౯౧ ॥ త్వం రాజా శిబికా చేయం వయం వాహాః పురస్సరాః । అయం చ భవతో లోకో నసదేతన్నృపోచ్యతే ॥ ౯౨ ॥
వృక్షో దారు తతశ్చేయం శిబికా త్వదధిష్ఠితా । క్వ వృక్షసంజ్ఞా వా తస్యా దారుసంజ్ఞాథవా నృప ॥ ౯౩ ॥
వృక్షారూఢో మహారాజో నాయం వదతి తే జనః । న చ దారుణి సర్వస్త్వాం బ్రవీతి శిబికాగతమ్ ॥ ౯౪ ॥
శిబికా దారుసంఘాతో రచనాస్థితిసంస్థితః । అన్విష్యతాం నృపశ్రేష్ఠ తద్భేదే శిబికా త్వయా ॥ ౯౫ ॥

తదా తద్వ్యవచ్ఛేదేన ఏషోహమితి వక్తుం యుజ్యతే ॥ ౯౦ ॥ కించ ॥ యదేతి ॥ యదా తు సర్వదేహేష్వేక ఏవాత్మా సాక్షితయా వ్యవస్థితః- తదా కో భవానితి బహుషు నిర్ధారణరూపం తవ ప్రశ్నవచః- సోహమిత్యన్యవ్యావృత్త్యా మమ ప్రతివచశ్చ విఫలం ॥ ౯౧ ॥ నను శిబికాద్యచేతనభేదస్య వాహ్యవాహకాదిచేతనభేదస్య చ దృశ్యమానత్వాత్కథమాత్మనస్సజాతీయవిజాతీయభేదో నాస్తీత్యాశంక్య తద్భేదస్య మిథ్యాత్వమాహ- త్వం రాజేత్యాదినా ॥ త్వం రాజేతి ॥ లోకః పరిజనః- ఇత్యేతత్సర్వం సన్నోచ్యతే-అపి త్వసదేవ ॥ ౯౨ ॥ అత్ర తావచ్ఛిబికాకారణరూపస్య వృక్షాదేరసత్త్వమాహ ॥ వృక్ష ఇతి ॥ సరసో వృక్షః- తతశ్ఛిన్నం శుష్కం కాష్ఠం దారు- తతశ్చతురశ్రరచితేయం శిబికా తథా చ వృక్షదారుసంజ్ఞయోరభావాద్వ్యభిచారత్వేన వృక్షదారుణోర్మిథ్యాత్వమిత్యర్థః ॥ ౯౩ ॥ శిబికావస్థాయాం వృక్షదారుసంజ్ఞానివృత్తిం తద్వ్యవహారనివృత్త్యోపపాదయతి ॥ వృక్షారూఢ ఇతి ॥ ౯౪ ॥ శిబికావస్థాయా అపి మిథ్యాత్వమాహ ॥ శిబికేతి ॥ రచనాస్థిత్యా సంస్థితో దారుసంఘాతః శిబికా- దారుభేదే కాష్ఠవిభాగకృతే శిబికా క్వగతేతి త్వయా తార్కికేణాన్విష్యతాం ॥ ౯౫ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రకృతం ప్రశ్నప్రతివచనవైయర్థ్యముపసంహరతి ॥ ఏవమితి॥ తత్త్వే ఆత్మస్వరూపే- పృథక్కరణం పృథక్కారః- దేవాదిజాతిచరణాది పృథక్కరణస్య దేహగతత్వేనానాత్మధర్మత్వాదాత్మాంతరేభ్యః పృథక్కరణనిష్పాద్యం సోఽహమితివచనం భాషితుం న శక్యం - సర్వసాధారణాకారోఽహమితి వక్తుం శక్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦౪ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే - ద్వితీయాంశే - త్రయోదశోఽధ్యాయః. **********************

పూర్వాధ్యాయేన దేహాదివ్యతిరిక్త ఆత్మేత్యుక్తం - అనంతరేణ స ఏవ పరమపురుషార్థ ఇత్యుచ్యతే॥ నిశమ్యేతి ॥ పరమార్థసమన్వితం పరమార్థతయా వక్ష్యమాణేనాత్మనా సమన్వితం - తద్విషయం ॥ ౧ ॥ భగవన్నితి ॥ పరమార్థమయం ఆత్మయాథాత్మ్యప్రతిపాదకత్వేన పరమప్రయోజనరూపం - భ్రమంతి పరమపురుషార్థశుశ్రూషయా పర్యాకులా భవంతి ॥ ౨ ॥ ఉక్తమనువదన్నేనం ప్రశంసతి ॥ ఏతదితి ॥ యస్య ప్రకృతేర్వివేకే విజ్ఞానమస్తి తద్వివేకవిజ్ఞానం - యదేతదశేషేషు జంతుష్వనువృత్తం - వివేకవిజ్ఞానమాత్మతత్వం - తత్ప్రకృతేః పరం విలక్షణం మహచ్చ ॥ ౩ ॥ ౪॥ ౫॥ ఏతస్మిన్నితి॥ ఆత్మా శుద్ధోఽక్షర ఇత్యాదివచనాత్ - పరమార్థార్థతాంగతం - పరమప్రయోజనశ్రవణేనార్థతాం గతం - పరమార్థార్థతాం గతమితి చ పాఠః ॥ ౬ ॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥

ఏవం వ్యవస్థితే తత్త్వే మయాఽహమితి భాషితుమ్ । పృథక్కరణనిష్పాద్యం శక్యతే నృపతే కథమ్॥ ౧౦౪॥
ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - ద్వితీయాంశే- త్రయోదశోఽధ్యాయః. ***********************
శ్రీపరాశరః॥ నిశమ్య తస్యేతి వచః పరమార్థసమన్వితమ్ । ప్రశ్రయావనతో భూత్వా తమాహ నృపతిర్ద్విజమ్॥౧॥ రాజోవాచ॥ భగవన్ యత్త్వయా ప్రోక్తం పరమార్థమయం వచః। శ్రుతే తస్మిన్ భ్రమంతీవ మనసో మమ వృత్తయః॥౨॥ ఏతద్వివేకవిజ్ఞానం యదశేషేషు జంతుషు। భవతా దర్శితం విప్ర తత్పరం ప్రకృతేర్మహత్ ॥౩॥ నాహం వహామి శిబికాం శిబికా న మయి స్థితా। శరీరమన్యదస్మత్తో యేనేయం శిబికా ధృతా॥౪॥ గుణప్రవృత్త్యా భూతానాం ప్రవృత్తిః కర్మచోదితా। ప్రవర్తంతే గుణా హ్యేతే కిం మమేతి త్వయోదితమ్॥ ౫॥ ఏతస్మిన్ పరమార్థజ్ఞ మమ శ్రోత్రపథం గతే। మనో విహ్వలతామేతి పరమార్థార్థితాం గతమ్ ॥ ౬॥ పూర్వమేవ మహాభాగం కపిలర్షిమహం ద్విజ । ప్రష్టుమభ్యుద్యతో గత్వా శ్రేయః కిన్వత్ర సంశ్రవః॥౭॥ తదంతరే చ భవతా యదిదం వాక్యమీరితమ్। తేనైవ పరమార్థార్థం త్వయి చేతః ప్రధావతి॥౮॥ కపిలర్షిర్భగవతః సర్వభూతస్య వై కిల। విష్ణోరంశో జగన్మోహనాశాయోర్వీముపాగతః॥ ౯॥

అతో మయా యదుక్తం సోఽహమిత్యేతద్వక్తుం న శక్యత ఇతి తత్స్పష్టముపసంహరతి॥ఏవమితి॥ఏవమభిన్నే తత్త్వే వ్యవస్థితే సతి- పృథక్కరణేనాన్యవ్యవచ్ఛేదేన నిష్పాద్యముచ్చార్యమేషోఽహమిత్యుత్తరం కథం భాషితుం శక్యమిత్యర్థః॥ ౧౦౪॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే- త్రయోదశోఽధ్యాయః. ****

శ్లో ॥ నాహమిత్యాదివాక్యేన ప్రమాణాసంభవే గతే । ప్రమేయాసంభవే శంకీ భూపోఽథ పరిపృచ్ఛతి ॥ ౧॥
నాహం వహామీత్యాదివాక్యశ్రవణతః ప్రమాణాసంభావనాయాం నివృత్తాయామపి నానాదర్శనప్రసిద్ధశ్రేయసాం పరమార్థత్వే సత్యాత్మైవ పరమార్థ ఇత్యస్య ప్రమేయస్యాసంభావనయా పృచ్ఛతి భగవన్నిత్యాదిదశభిః॥ ౨॥ తర్హి మయా కిం సందిగ్ధముక్తం - యేన తవ మనసో వృత్తయో భ్రమంతీత్యత ఆహ ॥ ఏతదితి ॥ యదేతద్భవతా వివేకవిజ్ఞానం దర్శితం- తత్ప్రకృతేః పరం మహద్బ్రహ్మైవ దర్శితం - న తు త్వద్వాక్యే సందేహః కశ్చిదస్తీత్యర్థః ॥ ౩॥ తద్వాక్యమేవానువదన్ తత్ర సందేహాద్యభావం దర్శయన్నాహ - నాహం వహామీతి ॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ న చాత్ర మమానధికారితయా సమ్యగ్బోధానుత్పత్తిః - ఇతః ప్రాగేవ తత్త్వజిజ్ఞాసయా గురూపసత్తౌ ప్రవృత్తత్వాదితి స్వవృత్తం కథయన్నాహ॥ పూర్వమేవేతి॥ అత్ర సంసారే - కిం శ్రేయః సంశ్రవ ఇతి కపిలమృషిం గత్వా ప్రష్టుమభ్యుద్యతోఽస్మి ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

సఏవేతి॥ యత్రైతదితి ఏతదాత్మతత్త్వం పరమార్థార్థినాంగతః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ శ్రేయఃకిన్న్వితిన్యపేణపూర్వముక్తత్వాత్ - శ్రేయఃపరమార్థయోరత్యంతవైలక్షణ్యాత్తయోఃకతరత్పృచ్ఛసీతివికల్పయతి॥ భూపేతి॥ అపరమార్థార్థాన్యపరమార్థవస్తూని - ఆర్షత్వాదర్థశబ్దస్యనపుంసకత్వం ॥ ౧౨ ॥ ధనాదియోగాత్తముత్తరోత్కృష్టం శ్రేయస్సప్తకందర్శయతి - దేవతేత్యాదిత్రిభిః॥ దేవతారాధనమితి॥ తత్ప్రాప్తిలక్షణం తేషాంధనాదీనాం ప్రాప్తిరూపం ॥ ౧౩॥ కర్మయజ్ఞాత్మకమితి॥ ఫలేఅనభిసంహితేసతితదేవకర్మముఖ్యం శ్రేయః ॥ ౧౪॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మాధ్యేయఇతి శ్రేయః - తద్ధ్యానం శ్రేయఇత్యర్థః - తస్యైవజీవస్యైవపరమాత్మనాసంయోగఃఐక్యం - శ్రేయోయత్పరమాత్మనేతిచపాఠః॥౧౫॥ శ్రేయాంసీతి॥ అనేకానిశాస్త్రోక్తానిస్వోత్ప్రేక్షితానిచ - అత్రలోకే - ఏతేపదార్థాః నపరమార్థాః నపరమప్రయోజనం - పరమార్థస్తుమేమత్తః శ్రూయతాం ॥ ౧౬ ॥ ధనాదీనాం శ్రేయస్త్వం క్రమేణనిరాకరోతి ॥ ధర్మాయేతి॥ కామప్రాప్త్యుపలక్షణః కామప్రాప్తిహేతుః - ధనంధర్మకామార్థంత్యాజ్యత్వాత్ నస్వయంపరమార్థః - యదర్థంసర్వంయచ్చనాన్యార్థంసపరమార్థః - సత్వాత్మైవేతిభావః॥ ౧౭॥

> సఏవభగవాన్నూనమస్మాకంహితకామ్యయా। ప్రత్యక్షతామత్రగతోయత్రైతద్భవతోచ్యతే ॥ ౧౦॥
> తన్మహ్యంప్రణతాయత్వంయచ్ఛ్రేయఃపరమంద్విజ।తద్వదాఖిలవిజ్ఞానజలవీచ్యుదధిర్భవాన్॥ ౧౧॥
> బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ భూప పృచ్ఛసి కిం శ్రేయః పరమార్థం నుపృచ్ఛసి । శ్రేయాంస్య పరమార్థానియాన్యశేషాణిభూపతే ॥ ౧౨॥ దేవతారాధనంకృత్వా ధనసంపదమిచ్ఛతి । పుత్రానిచ్ఛతి రాజ్యంచ శ్రేయస్తత్ప్రాప్తిలక్షణమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మయజ్ఞాత్మకం శ్రేయ స్స్వర్లోక ఫలదాయి యత్ । శ్రేయఃప్రధానంచఫలేతదేవానభిసంహితే॥ ౧౪॥ ఆత్మాధ్యేయస్సదాభూపయోగయుక్తైస్తథాపరమ్ । శ్రేయస్తస్యైవ సంయోగ శ్శ్రేయోయత్పరమాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ శ్రేయాంస్యేవమనేకానిశతశోథసహస్రశః। సంత్యత్రపరమార్థాస్తునత్వేతేశ్రూయతాంచమే ॥ ౧౬॥ ధర్మాయత్యజతేకింనుపరమార్థోధనంయది । వ్యయశ్చక్రియతేయస్మాత్కామప్రాప్త్యుపలక్షణః॥ ౧౭॥

సఏవేతి॥ యత్రైతద్భవతోచ్యతేతేనసఏవప్రత్యక్షతాంగతఇతిమన్యే - అన్యస్యైవంవిధోక్తేరసంభవాదితిభావః॥౧౦॥ తదితి ॥ అఖిలానియానివిజ్ఞానానితాన్యేవజలవీచయోయస్మిన్స ఉదధిః పరనుజ్ఞానార్ణవోభవాన్ - అతఃపరమార్థరూపం శ్రేయోవదేత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ అత్రశాస్త్రాంతరసంమతేభ్యశ్శ్రేయోభ్యః - ఆత్మతత్త్వమేవపరమార్థఇతినిర్ణేతుం శ్రేయః పరమార్థయోర్భేదంవికల్పపూర్వకమాహ॥ భూపేతి ॥ నువికల్పే - శ్రేయాంస్యపరమార్థార్థాన్యశేషాణ్యేవభూపతఇపారే - నవిద్యతేపరమార్థభూతోర్థఏషుతానితథా ॥ ౧౨॥ తాన్యేవశ్రేయాంస్యుత్తరోత్తరముత్కృష్టానిసప్తోపన్యస్యతి - దేవతేత్యాదిత్రిభిః ॥ దేవతారాధనమితి॥ యోహిధనంరాజ్యంపుత్రంచేచ్ఛతి - తస్యతదేవశ్రేయఇత్యన్వయః॥ ౧౩॥ కర్మయజ్ఞాత్మకమితి॥ ఫలేఅనభిసంహితేఅసంకల్పితే - తద్యజ్ఞాదికమ్మైవప్రధానంముఖ్యంశ్రేయః - సంకల్పితేతు యజ్ఞాదిసాధ్యం స్వర్గాదికమేవశ్రేయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మాధ్యేయ ఇతి శ్రేయః - ఆత్మధ్యానంశ్రేయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ శ్రేయాంసీతి ॥ శ్రేయాంస్యేవమనేకానీతి - తదుక్తంశ్రీభాగవతే ॥ శ్లో ॥ ధర్మమేకేయశశ్చాన్యే కామంసత్యందమంశమం । అన్యేవదంతిస్వార్థంవైఐశ్వర్యంత్యాగభోజనం॥ కేచిద్యజ్ఞతపోదానవ్రతానినియమాన్యమాన్। ఆద్యంతవంతఏవైషాంలోకాః కర్మవినిర్మితాః॥దుఃఖోదర్కాస్తమోనిష్ఠాః క్షుద్రానందాశ్శుచార్పితాఇత్యాదినా॥ ౧౬॥ ధనాదీనామపరమార్థత్వముపపాదయతి - ధర్మాయేత్యాదినాసంక్షేపశ్రూయతాంమమేత్యంతేన॥ ధర్మాయేతి॥ కామప్రాప్తిరుపలక్షణంనిమిత్తంయస్యధనవ్యయస్యసః - ధర్మకామసాధనత్వాద్ధనస్య పరమపురుషార్థతానాస్తీత్యర్థః ॥ ౧౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ఉపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ ఏతానిధనాదీని శ్రేయాంస్యేవ- నతుపరమార్థః - పరమార్థస్తుశ్రూయతాం॥ ౨౮॥ పరమార్థమాహ॥ఏక ఇతి॥ ఏకః దేహవన్నానేకోపచయరూపః-వ్యాపీజ్ఞానేనసర్వవ్యాపనస్వభావః-దేవమనుష్యాదీనాం విషమేషు దేహేషుస్థితోఽపిసమఃపరస్పరంచసమః-శుద్ధఃస్వతోనిర్మలః- నిర్గుణఃసత్త్వాదిరహితః- తత్ర హేతుః-ప్రకృతేః పరః-జన్మాదిషడ్భావవికారరహితః-ఆత్మా చేతనః-సర్వగతఃనాశకానామగ్నిజలాదీనాంసౌక్ష్మ్యేణవ్యాపకః-అతో దాహాదిరహితః- అవ్యయఃఅవికలః॥ ౨౯॥ పరమేతి॥ పరమజ్ఞానమయఃప్రకృష్టజ్ఞానస్వరూపః - పరజ్ఞానమయఇతిచ పాఠః-పరశబ్దేనవిషయజ్ఞానంవ్యావర్త్యతే-సుఖసంవిత్స్వరూపఇత్యర్థః- అసద్భిర్వినాశిభిః దేవాదినామరూపైఃకాలత్రయేఽప్యయుక్తః-విభుర్దేహేంద్రియాణాంస్వామీ-స్వతఃస్వరాడితివా॥౩౦॥ ఏవమేకోవ్యాపీత్యాదినా-ఆత్మస్వరూపముక్తం-ఇదానీంతస్యదేవాదిరూపేషుఆత్మపరదేహేషుసతోఽప్యేకప్రకారంయద్విజ్ఞానంవిజ్ఞానరూపంఅసౌపరమార్థ ఇత్యాహ॥ తస్యేతి॥ దేవాదిదేహేషుస్థితస్యాత్మనస్తద్రూపేణభిన్నత్వప్రతీతిర్భ్రాంతిరిత్యాహ- ద్వైతినఇతి॥ ౩౧॥ ఆత్మానోహిస్వరూపేణపరస్పరంభిన్నాఃనతు దేవాదిరూపేణ తేషాంతద్రూపత్వస్యోక్తత్వాత్ - కేచిదత్రాత్మనాం స్వరూపభేదోనిషిధ్యతఇత్యాహుః-తదయుక్తం- తస్యాత్మపరదేహేషు- అహంత్వంచతథాన్యేచ- తత్రత్వమహమప్యత్ర-త్వంచాన్యేచేత్యాద్యాత్మబహుత్వవచనవిరోధాత్ - శ్రుతిస్మృతిసూత్రన్యాయవిరోధాచ్చ- యదిదేవాదిరూపేణాత్మనాంనభేదః-కథంతర్హి దేవోఽయంమనుష్యోయమితివైషమ్యేణవ్యవహారఉపపద్యతే-తత్రాహ॥వేణురంధ్రేతి॥ యథావేణోరనేకరంధ్రవర్తినాంవాయ్వంశానాంవాయుత్వైనైకాకారాణాం రంధ్రభేదనిష్క్రమణకృతషడ్జాదిసంజ్ఞాభేదః - ఏవమాత్మనాంజ్ఞానైకాకారాణాం దేవాదిదేహప్రవేశకృతోదేవాదివ్యవహారః - నతుతాద్రూప్యకృతః - అభేదవ్యాపినః - అభేదేనవాయుత్వాకారేణవ్యాపినః - అత్రపరమార్థశబ్దేనాత్మైవోచ్యతే ॥ శ్లో॥ పరమాత్మేతిచాప్యుక్తోదేహేస్మిన్పురుషఃపరః। తైరేవవిగతశ్శుద్ధఃపరమాత్మానిగద్యత ఇత్యాదిదర్శనాత్ ॥ శ్లో॥

తస్మాచ్ఛ్రేయాంస్యశేషాణినృపైతానిసంశయః। పరమార్థస్తుభూపాలసంక్షేపాచ్ఛ్రూయతాం
మమ ॥ ౨౮ ॥ ఏకోవ్యాపీసమశ్శుద్ధో నిర్గుణఃప్రకృతేఃపరః। జన్మవృద్ధ్యాదిరహితఆత్మాసర్వగతో
వ్యయః॥౨౯॥పరమజ్ఞానమయోసద్భిర్నామజాత్యాదిభిర్విభుః।నయోగవాన్నయుక్తోభూన్నైవపార్థివ
యోక్ష్యతే॥౩౦॥తస్యాత్మపరదేహేషుసతోప్యేకమయంహియత్।విజ్ఞానంపరమార్థోసౌద్వైతినోఽత
థ్యదర్శినః॥వేణురంధ్రవిభేదేనభేదష్షడ్జాదిసంజ్ఞితః।అభేదవ్యాపినోవాయోస్తథాతస్యమహాత్మనః॥౩౨॥

తస్మాదితి ॥ తస్మాచ్ఛ్రేయాంస్యేతాన్యపేక్షితకారణాని భవంతి - నతుపరమార్థరూపాణి - పరమార్థస్త్వాత్మైవేత్యన్వయః ॥ ౨౮ ॥ ఏకఇతి ॥ సచైకఏవప్రతిదేహంభిన్నః - వ్యాపీసాక్షితయా సర్వవ్యాపకః - సమఏకరూపః - నతుజ్ఞానాది పరిణామైరనేకరూపః - శుద్ధఃకర్తృత్వాది కాలుష్యశూన్యః - నిర్గుణఃనతుబుద్ధ్యాదిగుణైర్యుక్తః - ప్రకృతేఃపరః తదుపాధిశూన్యః - అతోజన్మవృద్ధ్యాదిభి ర్దేహాదివికారైర సంస్పృష్టః - అతఏవచ సర్వగతఃనతు దేహపరిమాణః - అతఃఅమధ్యమపరిమాణత్వాదవ్యయః ॥ ౨౯ ॥ పరమేతి ॥ పరమజ్ఞానమయఃనిత్యజ్ఞానరూపః - నతుక్షణికజ్ఞానాత్మా - అసద్భిరవిద్యామయై ర్నామజాత్యాదిభిః - వర్తమాన భూతభవిష్యత్కాలేషు - నయోగవాన్ యోగశూన్యః - అతోవిభురీశ్వరః- స్వతంత్రఇత్యర్థః ॥ ౩౦॥ నను ప్రతిదేహమాత్మనో భేదవికారాదిప్రతీతేఃకథమేకత్వ సర్వగతత్వాది - తత్రాహ ॥ తస్యేతి ॥ ఆత్మపరదేహేషుతత్తదహంకారావచ్ఛిన్నతయా సర్వత్రసతోప్యేకాకారంయద్విశిష్టం స్వప్రకాశ పరిచ్ఛిన్నంజ్ఞానం - సఏవపరమార్థః - భేదప్రతీతేరుపాధినిబంధనత్వాత్ - ద్వైతినోద్వైతవాదినోపరమార్థదర్శినః ॥ ౩౧॥ ఏతద్దృష్టాంతేనోపాదయతి - వేణురంధ్రేత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ వేణురంధ్రేతి ॥ అభేదస్యవ్యాపినోవాయోర్యథా వేణురంధ్రోపాధిభేదేన షడ్జఋషభగాంధారస్వరాదివ్యంజకత్వాత్తత్తన్నాదసంజ్ఞితోభేద స్తథాతస్య మహతోపరిచ్ఛిన్నస్యాత్మనస్సతః ॥ ౩౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పుత్రశ్చేదితి॥ సోఽప్యన్యస్యస్వపితుఃపరమార్థః - తత్పితాసఃఅన్యస్యస్వపితుఃపరమార్థః - ఏవంపుత్రస్యపిత్రర్థత్వాజ్జగతినపరమార్థోఽస్తి॥ ౧౮॥ ఏతదుపపాదయతి॥ ఏవంనపరమార్థోఽస్తీతి॥ అశేషేణపుత్రాదికార్యాణికారణానాంహిజనకానాంపరమార్థఃతస్మాన్నపరమార్థః- అన్యార్థోహిపరమార్థః॥ ౧౯॥ రాజ్యాదిప్రాప్తిరితి॥ రాజ్యాదిప్రాప్తిఃపరమార్థోయది- తతస్తహి - అత్రలోకే - రాజ్యాదయఃపరమార్థాభవంతి - నభవంతిచ నశ్యంతిచ-కథమస్థిరారాజ్యాదయఃపరమార్థాఇతిభావః - ఏతదస్థిరత్వంపుత్రాదిష్వపిసమానం॥ ౨౦॥ ధర్మస్య నశ్వరత్వమనుమానేనదర్శయతి॥ఋగితి॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ తదేవేతి॥తదేవయజ్ఞకర్మైవచేన్నిత్యధ్యాహారః-నహిపరమార్థోఽన్యస్యసాధనం॥౨౫॥ధ్యానమితి॥పరమార్థార్థశబ్దితంధ్యానంనపరమప్రయోజనభూతవస్తుశబ్దవాచ్యం-యతస్తత్పరేభ్యః ఘటాదిభ్యోభేదంకరోతీతి భేదకారి - విశదవిశదతరాద్యవస్థాభేదం స్వస్యకరోతి - నైవమవస్థాభేదేనవైషమ్యంపరమార్థస్య - యద్వాభేదకారిస్మృతిప్రత్యయత్వేనక్షణభంగురత్వాత్ - నతుపరమార్థోభంగురః ॥ ౨౬॥ పరమాత్మేతి॥ ఇష్యతేయదీతిశేషః - యోగస్తాదాత్మ్యం - అన్యథోక్తరాద్ధేనాసంగతేః- ఏతదైక్యంమిథ్యా - తత్రహేతుః అన్యదితి - పూర్వేషుధనాదిషునశ్వరత్వాది - యోగేతుస్వరూపాభావః ॥ ౨౭॥

పుత్రశ్చేత్పరమార్థస్స్యాత్సోఽప్యన్యస్యనరేశ్వర। పరమార్థభూతస్సోఽన్యస్యపరమార్థోహితత్పితా॥ ౧౮॥
ఏవంనపరమార్థోఽస్తిజగత్యత్రనరాధిప।పరమార్థోహికార్యాణికారణానామశేషతః॥ ౧౯॥ రాజ్యాదిప్రాప్తిరత్రోక్తాపరమార్థతయాయది।పరమార్థాభవంత్యత్రనభవంతిచవైతతః॥ ౨౦॥ ఋగ్యజుస్సామనిష్పాద్యంయజ్ఞకర్మమతంతవ।పరమార్థభూతంతత్రాపిశ్రూయతాంగదతోమమ॥ ౨౧॥యత్తునిష్పాద్యతేకార్యంమృదాకారణభూతయా।తత్కారణానుగమనాజ్జాయతేనృపమృణ్మయమ్॥ ౨౨॥ ఏవంవినాశిభిర్ద్రవ్యైస్సమిదాజ్యకుశాదిభిః। నిష్పాద్యతేక్రియాయాతుసాభవిత్రీవినాశినీ॥ ౨౩॥ అనాశీపరమార్థశ్చప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే। తత్తునాశినసందేహోనాశిద్రవ్యోపపాదితమ్॥ ౨౪॥ తదేవాఫలదంకర్మపరమార్థోయతోమతః। ముక్తిసాధనభూతత్వాత్పరమార్థోనసాధనమ్॥ ౨౫॥ ధ్యానంచైవాత్మనోభూప పరమార్థార్థశబ్దితమ్। భేదకారిపరేభ్యస్తత్పరమార్థోనభేదవాన్ ॥ ౨౬॥ పరమాత్మాత్మనోర్యోగః పరమార్థ ఇతీష్యతే। మిథ్యైతదన్యద్ద్రవ్యంహి నైతితద్ద్రవ్యతాంయతః ॥ ౨౭॥

పుత్రస్యాపరమార్థతామాహ - పుత్రశ్చేదిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ పుత్రశ్చేదితి॥ యస్యపుత్రఃపరమార్థాఖ్యస్సపితాప్యన్యస్యపుత్రత్వాత్పరమార్థభూతః సోఽప్యన్యస్యతత్పితాప్యన్యస్యేత్యేవంపరమార్థః కోపినాస్తీత్యతిప్రసంగః- యస్మాత్కార్యాణిజన్యానిపుత్రాదీనికారణానాంజనకానాంపరమార్థః-తస్మాదశేషతఃపరమార్థస్స్యాత్॥౧౮॥ ౧౯॥ రాజ్యాదిప్రాప్తిః అత్రపక్షే పరమార్థా భవంతినభవంతిచేతికాక్వా ఉపయోజ్యం - ఆగమాపాయిత్వాద్రాజ్యాదికంన పరమార్థ ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ యజ్ఞాదిసాధ్యస్య స్వర్గాదేరపి అనిత్యతాంసాధయన్న పరమార్థతామాహ - ఋగిత్యాదిచతుర్భిః ॥ ఋగితి ॥ యజ్ఞకర్మేతియజ్ఞైరాప్తుమిష్టతమంస్వర్గాదికం పరమార్థభూతంయదిమతమిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ఏవమితి॥ యాక్రియానిష్పాద్యతఇతిక్రియాద్వారా అపూర్వంస్వర్గాదికం యన్నిష్పాద్యం - తద్వినాశిభవేదిత్యర్థః ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ తదేవేతి॥ ముక్తిసాధనభూతత్వాదఫలదమిత్యేతన్నిష్ఫలితపక్షాన్యార్థత్వాత్పరమార్థోనభవతీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ధ్యానమితి॥ పరేభ్యోదేహాదిభ్యో వివిచ్యాత్మనశ్చిత్తాలంబనభూతస్యధ్యేయత్వాద్ధ్యానంభేదకారి - పరమార్థస్తు నభేదవాన్ ॥ శ్రు ॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి శ్రుతేః॥౨౬॥ పరమాత్మాత్మనోరితి॥జీవపరమాత్మనోరైక్యోపాసనయాతాదాత్మ్యలక్షణోయోగఃపరమార్థఇత్యేతదపిమతంమిథ్యైవ - తథాహి - తయోర్భిన్నయోరభిన్నయోర్వాయోగస్స్యాత్ - భిన్నత్వేగవాశ్వయోరివనైక్యసంభవః - అభిన్నత్వేచబింబప్రతిబింబయోరివఉపాధివ్యుదాసమాత్రంవినాయోగశబ్దార్థోనాస్తీత్యర్థః॥ ౨౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఉక్తమర్థంవివృణ్వన్ ఉపసంహరతి ॥ ఏకస్వరూపేతి ॥ ఏకస్వరూపభేదః ॥ శ్లో ॥ తస్యాత్మపరదేహేషుసతోప్యేకమయంహియత్ ॥ విజ్ఞానం- పరజ్ఞానమయఇత్యాదినోక్తజ్ఞానైకస్వరూపస్యాత్మనోభేదఃదేవాదిరూపఃబాహ్యకర్మావృతిప్రజఃబాహ్యకర్మావరణజాతః - ఫలాభిసంధియుక్తంభగవత్యసమర్పితంచబాహ్యంకర్మ - ఆత్మనస్స్వరూపబహిర్భూతంవా - యథావక్ష్యతి ॥ శ్లో ॥ అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యా ॥ శ్లో ॥ తయాతిరోహితత్వాచ్చశక్తిఃక్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా । సర్వభూతేషుభూపాలతారతమ్యేనవర్తతఇతి - దేవాదిభేదశ్చాయంయుగపదనేకేషామేకస్యచ- కాలభేదేన- అపధ్వస్తేఆవరణేకర్మావరణే- సదేవాదిభేదోనభవతి- దేవాదిభేదోపధ్వస్తఇతిచపాఠః - యథాహశౌనకః॥ శ్లో ॥ కర్మణాంకర్మభేదేనదేవభేదాదయోయతః । కర్మక్షయాదశేషాణాం భేదానాంసంక్షయస్తతఇతి ॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే- చతుర్దశోధ్యాయః. ********************

ఇత్యుక్తఇతి ॥ ఇత్యుక్తేఏవమాత్మనోవైషమ్యాభావఉక్తే - క్షుత్పిపాసాదిధర్మకత్వభ్రాంత్యాత్మనోద్వైతం చింతయానంమౌనినం వాచానచోదయంతం మహీపతిమథవిప్రో యజ్ఞోపిప్రశ్చిద్వస్తువైషమ్యాభావ విషయాంకథాముచాచ ॥ ౧॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ అవాప్తేతి॥ జ్ఞానతంత్రంఅధ్యాత్మశాస్త్రం- అద్వైతవాసనానైతితకర్తయామాస-

ఏకత్వంరూపభేదస్తు బాహ్యకర్మప్రవృత్తిజః । దేవాదిభేదేపధ్వస్తే నాస్త్యేవావరణేహిసః ॥ ౩౩॥

ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - ద్వితీయాంశే - చతుర్దశోధ్యాయః. ************************

శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తేమౌనినంభూయశ్చింతయానంమహీపతిమ్ । ప్రత్యువాచాథవిప్రోసావద్వైతాంతర్గతాంకథామ్ ॥ ౧॥ బ్రాహ్మణః॥ శ్రూయతాంనృపశార్దూల యద్గీతమృభుణాపురా। అవబోధంజనయతా నిదాఘస్యమహాత్మనః ॥ ౨॥ ఋభుర్నామాభవత్పుత్రో బ్రహ్మణఃపరమేష్ఠినః। విజ్ఞాతతత్త్వసద్భావోనిసర్గాదేవభూపతే॥ ౩॥ తస్యశిష్యోనిదాఘోభూత్పులస్త్యతనయఃపురా। ప్రాదాదశేషవిజ్ఞానంసతస్మైపరయాముదా ॥ ౪॥ అవాప్తజ్ఞానతంత్రస్య నతస్యాద్వైతవాసనామ్।

ఏకత్వమితి॥ ఏకత్వంపరమాత్మనః- తస్యరూపభేదస్తు - ఏకస్వరూపభేదస్త్వితిపాఠే - ఏకస్వరూపస్యజ్ఞానమయైకాకారస్యఆత్మనః భేదస్తు దేవమనుష్యాదిలక్షణో బాహ్యకర్మప్రవృత్తిజః బాహ్యానామాత్మనః పృథగ్భూతానాం దేహేంద్రియాదీనాంయత్కర్మతస్యప్రవృత్తిఃఫలంతతోజాతః - పాఠాంతరేబాహ్యాదీనాంకర్మభిఃఆవృతిరావరణంతేనప్రజాయతఇతిబాహ్యకర్మావృతిప్రజోభేదః - నతుస్వతంత్రహేతుః - యస్మాద్దేవాదిభేదఅపధ్వస్తేభిద్యతేననేతిభేదఃఅహంకారః-దేవాదిభేదహేతావహంకారావరణేసుషుప్త్యాదావివనష్టేసతిభేదోనాస్త్యేవ- దేవాదిభేదమధ్యాస్తఇతిపాఠే బాహ్యకర్మాచరణనిమిత్తోరూపభేదోహంకారఏవదేవాదిభేదమధ్యాస్తే అధికృత్యవర్తతే- స్వతస్తుభేదోనాస్త్యేవ- యస్మాదావరణేసత్యేవభేదః- నాన్యథేత్యర్థః ॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- ద్వితీయాంశే- చతుర్దశోధ్యాయః. ********************

శ్లో ॥ ప్రమాణతర్కతస్సమ్యక్ జ్ఞానమేమేవినిశ్చితే । బుద్ధ్యసంభావనోచ్ఛిత్త్యై నిదాఘాఖ్యానమీర్యతే॥ ఇత్యుక్తఇతి ॥ ఇత్యుక్తేప్రమాణోపపత్తిభ్యామాత్మైక్యేనిరూపితేపి - విపరీతభావనాదార్ఢ్యాద్బుద్ధ్యసంభావనయా మౌనినంతూష్ణీంచింతయానంమహీపతింప్రత్యువాచ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ఋభునామేతి॥ నిసర్గాత్స్వభావాదేవవిజ్ఞాతః తత్త్వస్యసద్భావోయాథార్థ్యంయేనసః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ అవాప్తేతి॥ దృష్టాదృష్టయోరాసక్త్యాతస్యాద్వైతవాసనాం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

న తస్యాద్వైతవాసనామితి చ పాఠః॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ దివ్యవర్షేతి॥ అవలోకకః అవలోకయితుం॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ సక్త్వితి॥ యావకః యవవికారః॥ ౧౨॥ కదన్నానీతి॥ మృష్టం రుచ్యం మధురం వా - సంయావః యవగోధూమవికారో రజ్జురూపో భక్ష్యః - ద్రప్సం దధి ఘనేతరత్ - ఫాణితం వికృతిగౌళీ॥ ౧౩॥ హే హే శాలినీతి॥ శాలా గృహం తద్వతి గృహిణీత్యర్థః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ అపీతి॥ తృప్తిః క్షుత్పిపాసాదినివృత్తిః - తుష్టిరలంబుద్ధిః - మనసః క్షోభాభావః స్వాస్థ్యం అపి తే మనసః స్వాస్థ్యమితి చ పాఠః॥ ౧౭॥ క్వేతి॥ క్వనివాస ఇతి బహువ్రీహిః - యత్ర సాయంగృహ ఇతివత్॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ క్షుత్తృష్ణే ఇతి॥ బుభుక్షాపిపాసయోరిచ్ఛాత్వేనాన్తఃకరణధర్మత్వేఽపి దేహధర్మత్వాఖ్యా దేహస్థధాతుక్షయత్వాదౌపచారికీ - అశనాయాపిపాసే ప్రాణస్య - శోకమోహౌ మనస ఇతి శ్రుతౌ

స ఋభుస్తర్కయామాస నిదాఘస్య నరేశ్వర॥ ౫॥ దేవికాయాస్తటే వీరనగరం నామ వై పురమ్। సమృద్ధమతిరమ్యం చ పులస్త్యేన నివేశితమ్॥ ౬॥ రమ్యోపవనపర్యన్తే స తస్మిన్ పార్థివోత్తమ। నిదాఘో నామ యోగజ్ఞః ఋభుశిష్యోఽవసత్పురా॥ ౭॥ దివ్యవర్షసహస్రే తు సమతీతేఽస్య తత్పురమ్। జగామ స ఋభుశ్శిష్యం నిదాఘమవలోకకః॥ ౮॥ స తస్య వైశ్వదేవాన్తే ద్వారాలోకనగోచరే। స్థితస్తేన గృహీతార్ఘ్యో నిజవేశ్మ ప్రవేశితః॥ ౯॥ ప్రక్షాళితాఙ్ఘ్రిపాణిం తు కృతాసనపరిగ్రహమ్। ఉవాచ స ద్విజశ్రేష్ఠో భుజ్యతామితి సాదరమ్॥ ౧౦॥ ఋభుః॥ భో విప్రవర్య భోక్తవ్యం యదత్ర భవతో గృహే। తత్కథ్యతాం కదన్నేషు న ప్రీతిస్సతతం మమ॥ ౧౧॥ నిదాఘః॥ సక్తుయావకవాట్యానామపూపానాం చ మే గృహే। యద్రోచతే ద్విజశ్రేష్ఠ తత్త్వం భుఙ్క్ష్వ యథేచ్ఛయా॥ ౧౨॥ ఋభుః॥ కదన్నాని ద్విజైతాని మృష్టమన్నం ప్రయచ్ఛ మే। సంయావపాయసాదీని ద్రప్సఫాణితవన్తి చ॥ ౧౩॥ నిదాఘః॥ హే హే శాలిని మద్గేహే యత్కిఞ్చిదతిశోభనమ్। భక్ష్యోపసాధనం మృష్టం తేనాస్యాన్నం ప్రసాదయ॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్తా తేన సా పత్నీ మృష్టమన్నం ద్విజస్య యత్। ప్రసాధితవతీ తద్వై భర్తుర్వచనగౌరవాత్॥ ౧౫॥ తం భుక్తవన్తమిచ్ఛాతో మృష్టమన్నం మహామునిమ్। నిదాఘః ప్రాహ భూపాల ప్రశ్రయావనతస్స్థితః॥ ౧౬॥ నిదాఘః॥ అపి తే పరమా తృప్తిరుత్పన్నా తుష్టిరేవ చ। అపి తే మానసం స్వస్థమాహారేణ కృతం ద్విజ॥ ౧౭॥ క్వ నివాసో భవాన్ విప్ర క్వ వా గన్తుం సముద్యతః। ఆగమ్యతే చ భవతా కుతస్తచ్చ ద్విజోచ్యతామ్॥ ౧౮॥ ఋభుః॥ క్షుద్యస్య తస్య భుక్తేఽన్నే తృప్తిర్బ్రాహ్మణ జాయతే। న మే క్షుదభవత్తృప్తిం కస్మాన్మాం ద్విజ పృచ్ఛసి॥ ౧౯॥ వహ్నినా పార్థివే ధాతౌ క్షపితే క్షుత్సముద్భవః। భవత్యమ్భసి చ క్షీణే నృణాం తృడపి జాయతే॥ ౨౦॥ క్షుత్తృష్ణే దేహధర్మాఖ్యే న మమైతే యతో ద్విజ। తతః క్షుత్సంభవాత్తృప్తి

న తర్కయామాస॥ ౫॥ దేవికాయా ఇతి॥ దేవికాయా నద్యాస్తటే॥ ౬॥ రమ్యేతి॥ రమ్యా ఉపవనపర్యన్తా యస్మిన్ - యోగజ్ఞః కర్మప్రవీణః॥ ౭॥ దివ్యవర్షేతి॥ తుమున్ణ్వులౌ క్రియాయాం క్రియార్థాయామితి ణ్వుల్ - యువోరనాకావిత్యకాదేశే సతి - అవలోకక ఇతి రూపం - అవలోకితుమిత్యర్థః॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ తచ్చిత్తపరిజ్ఞానార్థమాహ - భో విప్రవర్యేత్యాదినా॥ ౧౧॥ సక్త్వితి॥ యావకో యవవికారః - వాట్యం వాటీభవం కన్దమూలఫలాది॥ ౧౨॥ కదన్నానీతి॥ మృష్టం మధురం - సంయావో గోధూమాదివికారస్తన్తుసన్నిభః - ద్రప్సం దధి ఘనేతరదిత్యమరః - ఫాణితం వికృతిగౌడీతి హలాయుధః॥ ౧౩॥ హే హే శాలినీతి॥ శాలిని శ్లాఘ్యే ప్రియే - భక్ష్యస్యోపసాధనం ఉపస్కరణం॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ అపీతి॥ తృప్తిః క్షుత్తృష్ణోపశాన్తిః - తుష్టిస్సన్తోషః - స్వస్థం ప్రకృతిస్థం॥ ౧౭॥ క్వేతి॥ క్వనివాసస్తవేతి శేషః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ క్షుత్తృష్ణే ఇతి॥ దేహధర్మాఖ్యే దేహస్య ధర్మాభ్యాం పార్థివాప్యధాతుక్షయాభ్యాం ఆఖ్యా యయోస్తే - తే చ తద్ద్వారా ప్రాణధర్మాః॥ శ్రు॥ అశనాయాపిపాసే ప్రాణస్యేతి శ్రుతేః - మమ ప్రాణవ్యతి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మితిభావః॥ ౨౬॥ తదేవాహ-కిమస్వాద్విత్యాదిద్వయేన॥ కిమస్వాద్వితి॥ భుంజానస్యకిమన్నం నియమేనాస్వాదు- అథవాకిమన్నంమృష్టం-నకిమపీతిభావః- తదేవోపపాదయతిమృష్టమేవేతి. అమృష్టమేవయదాయతఃమృష్టం- తన్మృష్టమేవచఉద్వేగకారకం- అమృష్టమిత్యేకస్యోభయరూపత్వమస్వాభావికత్వేహేతుః - యథాహిక్షుధస్యామమృష్టంకుల్మాషాదికంమృష్టంరుచ్యంజాయతే- క్షుదభావేమృష్టాత్సంయావపాయసాదేరప్యుద్విజతే- అతోభోక్తురవస్థావశాదన్నాదేఃరుచ్యత్వారుచ్యత్వేనియతే- అతోమృష్టామృష్టభేదోనస్వాభావికఇతిభావః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తర్హితాదృగన్నంకింత్వయాభుక్తమిత్యాశంక్యకర్మాణితేనతాదృగన్నేనతాదృగ్దేహఏవస్థైర్యార్థంలిప్యతే-నాత్మేత్యాహ॥ మృణ్మయమితి॥ ౨౯॥ యవేతి॥భుక్తస్యయవాద్యన్నస్యస్థూలోంశోమలమాత్రభూతోనిర్గచ్ఛతి- సూక్ష్మాంశోమాంసాదధాతుస్స్యాత్ -సూక్ష్మతరోమనఃపోషకఇతిద్యోతయితుంపరమాణుశబ్దః-యథాఛాందోగ్యే-అన్నమశితంత్రేధావిధీయత ఇత్యాది॥ ౩౦॥ ఉపసంహరతి॥తదేతదితి॥ ఏతత్ ఆత్మనోదేహవ్యతిరిక్తత్వాదికమర్థజాతంజ్ఞాత్వా-మృష్టామృష్టవిచారీత్యుపలక్షణం- మృష్టమిదమమృష్టమిదం- దేవోహంమనుష్యోహమిత్యాదికమర్థక్కృతభేదావలంబియన్మనః- తదాత్మనాంజ్ఞానైకాకారత్వేనసమత్వావలంబికార్యం- అనుసంహితంహిసామ్యంముక్తయేభవతి॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ఉక్తమర్థంస్పష్టయతి॥ ఏకమేవమితి॥ ఏకముక్తప్రకారేణఇదమాత్మస్వరూపంజ్ఞానైకాకారత్వేనఏకంసమంవిద్ధి-

శ్రూయతాంద్విజసత్తమ॥౨౬॥ కిమస్వాద్వథవామృష్టంభుంజతోస్తిద్విజోత్తమ। మృష్టమేవయథామృష్టంతదేవోద్వేగకారకమ్॥౨౭॥ అమృష్టంజాయతేమృష్టంమృష్టాదుద్విజతేజనః। ఆదిమధ్యావసానేషు కిమన్నంరుచికారకమ్॥౨౮॥ మృణ్మయంహిగృహంయద్వన్మృదాలిప్తంస్థిరంభవేత్। పార్థివోయం తథాదేహఃపార్థివైఃపరమాణుభిః॥౨౯॥యవగోధూమముద్గాదిఘృతంతైలంపయోదధి।గుళంఫలాదీనితథాపార్థివాఃపరమాణవః॥౩౦॥ తదేతద్భవతాజ్ఞాత్వామృష్టామృష్టవిచారియత్.తన్మనస్సమతాలంబికార్యంసామ్యంహిముక్తయే॥ ౩౧॥ బ్రాహ్మణః॥ ఇత్యాకర్ణ్యవచస్తస్యపరమార్థాశ్రితంనృప।ప్రణిపత్యమహాభాగోనిదాఘోవాక్యమబ్రవీత్॥ ౩౨॥ ప్రసీదమద్ధితార్థాయకథ్యతాంకస్త్వమాగతః।నష్టోమోహస్తవాకర్ణ్యవచాంస్యేతానిమేద్విజ॥ ౩౩॥ ఋభుః॥ ఋభురస్మితవాచార్యఃప్రజ్ఞాదానాయతేద్విజ । ఇహాగతోహంయాస్యామి పరమార్థస్తవోదితః ॥ ౩౪ ॥ ఏకమేవమిదంవిద్ధి

తద్భేదస్యావాస్తవత్వాత్॥ ౨౬॥ తదేవాహ- కిమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ శ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః॥ కిమితి॥ కిమస్వాదు అమృష్టంఅథవాకించమృష్టమన్నంనియతమస్తి- భుంజానస్యపుంసఃనకించిదస్తి- తదేవాహ- యన్మృష్టంతదేవయథాతితృప్తస్యఉద్వేగకారకమమృష్టంభవతి - అతిక్షుధితస్యామృష్టమేవయావకాదిమృష్టంజాయతే॥ తథైవ- యదామృష్టాదపిజనఃకదాచిదుద్విజతే-తదాఆదిమధ్యావసానేషురుచికారకంమృష్టంకిమన్నమస్తి - నకించిదిత్యర్థః ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తర్హికిమితిత్వయామృష్టమేవభుక్తంతత్రాహ ॥ మృణ్మయంహీతి॥ పార్థివైఃపరమాణుభిః సూక్ష్మైరంశైరాలిప్త ఉపబృంహితోభవతి- ప్రారబ్ధకర్మోపస్థాపితంమృష్టమపిదేహనిర్వాహమాత్రోపయోగితయామృష్టంభుక్తం- నతుమృష్టబుద్ధ్యేతిభావః॥౨౯॥దేహధారణేచతుల్యాఏవసర్వేమృష్టామృష్టాఃపరమాణవఇత్యాహ॥యవేతి॥ ౩౦॥ త్వయాప్యనయైవదృష్ట్యాభోక్తవ్యమిత్యాహ॥ తదేతదితి॥మృష్టామృష్టవిచారణశీలంయన్మనః-తత్సమతాలంబనశీలంకార్యం- యతోమృష్టంభుంజానస్యాపిమనసస్సామ్యంముక్తయఏవభవతి॥ ౩౧॥౩౨॥ ౩౩॥ ఋభురితి॥ ప్రజ్ఞాదానాయేతివాసుదేవస్సర్వమిత్యాకారకప్రజ్ఞాప్రదానాయేత్యర్థః ॥ శ్రు॥ విజ్ఞాయప్రజ్ఞాంకుర్వీతేతిశ్రుతేః ॥ ౩౪ ॥ తదేవాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రాణధర్మతోక్తేశ్చ - ప్రాణస్యాంతఃకరణక్రియాశక్తిత్వేన తదభేదాత్ - తృప్తిగ్రహణంతుష్ట్యాదెరుపలక్షణం ॥ ౨౧ ॥ మనసఇతి॥ ఏతద్ధర్మత్రయంమెసదాస్తీత్యుపచారః - వస్తుతస్తుమనసఏవస్వస్థతాదయోధర్మాః - తస్మాద్యస్యచేతసఇమెధర్మాః - తచ్చేతఇమాంశ్చిత్తధర్మాన్ పృచ్ఛ ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ పుమానితి॥ నాత్రపుంసోగగనవత్పరమమహత్త్వేన గమనాగమనాదినిషిధ్యతె - తథాసతిసర్వగతవ్యాపిపదయోఃపౌనరుక్త్యాత్ - పూర్వత్రగమనానుమిత్యాపరిమితత్వాభ్యుపగమాత్సూత్రవిరోధాచ్చ - నపరమమహత్త్వమాత్మనః - అయమర్థః - సర్వగతః సర్వత్రదేవాదిదేహావస్థితోయమాత్మావ్యాపీనిరవయవత్వేనాతిసూక్ష్మత్వాత్సర్వాచేతనవ్యాపనశీలః - అతోఽస్య నిరవయవత్వేన ఆకాశవదతిసౌక్ష్మ్యాత్స్వతో గమనాగమనేన భవతః - యథేహసర్వగతానామమూర్తానాం జాతిగుణాదీనాంస్వతఃక్రియానాస్తి - కింతుఆశ్రయద్వారా దేశాంతరప్రాప్తిః - ఏవమమూర్తస్యాత్మనోపిచేతనద్వారాదేశాంతరప్రాప్తిః - యథాసవాహనస్యపంగోః - యథోక్తం పూర్వత్ర ॥ శ్లో ॥ అహంత్వంచతథాన్యేచ భూతైరూహ్యామపార్థివ । ఉపభోగనిమిత్తంచ సర్వత్రాగమనక్రియా ఇత్యాది - ఏవంపూర్వాపరావిరోధాదయమేవార్థః - అస్యతవైతద్వచఃకథమర్థవదిత్యన్వయః ॥ ౨౪ ॥ అతస్స్వతోమమగమనాదినసంభవతి - దేహ ఏవగమనాదికర్తేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ సోహమితి ॥ యథాహంనగమనాదికర్తా - ఏవంత్వంచాన్యేచాత్మానః- నన్వస్తిహ్యహం గచ్ఛామీతి ప్రత్యయః తత్రాహ - నచత్వమితి - యస్త్వయా గమనాదికర్తృత్వేనాభిమతో దేహః - నసత్వం - ఏవముత్తరయోః ॥ ౨౫ ॥ మృష్టమితి॥ మృష్టంనామృష్టమితిచపాఠః - మృష్టంమెదేయంనామృష్టమితిమయాభిహితె - మృష్టామృష్టాదిభేదఃస్వాభావికఇతివా- అథౌపాధికఇతివా - కిముత్తరమయంవక్ష్యతీతితవ జిజ్ఞాసాకృతా- నతుతయోస్స్వాభావికత్వధియేత్యర్థః- తత్రాపిమృష్టామృష్టవిషయెశ్రూయతాంఅస్వాభావికత్వ

రపినాస్త్యేవమెసదా ॥ ౨౧॥ మనసస్స్వస్థతాతుష్టిశ్చిత్తధర్మావిమౌద్విజ । చేతసోయస్యతత్పృచ్ఛ
పుమానేభిర్నయుజ్యతె॥౨౨॥ క్వనివాసస్తవేత్యుక్తంక్వగంతాసిచయత్త్వయా। కుతశ్చాగమ్యతేతత్ర
త్రితయెపినిబోధమె॥౨౩॥ పుమాన్సర్వగతోవ్యాపీఆకాశవదయంయతః। కుతఃకుత్రక్వగంతాసీత్యేత
దస్యార్థవత్కథమ్॥౨౪॥ సోహంనగంతానాగంతానైకదేశనికేతనః। త్వంచాన్యేచనచత్వంచత్వంనా
న్యేనాహమప్యహమ్ ॥ ౨౫ ॥ మృష్టంనమృష్టమిత్యేషా జిజ్ఞాసామెకృతాతవ । కింవక్ష్యసీతితత్రాపి

రిక్తస్యైవతేనస్తః - క్షున్నిమిత్తదుఃఖాభావసామ్యాత్తృప్తిరస్త్యేవేత్యుపచారః - తతఃక్షుత్సంభవాభావాత్తృప్తిరస్త్యేవమెసదేతిపాఠెస్పష్టోర్థః॥౨౧॥ మనసఇతి॥ మనస్స్వస్థతాతుష్టిశ్చేతియత్పృష్టం- ఇమాతుచిత్తధర్మా - అతో యస్యచేతసశ్చిత్తస్య ఇమాధర్మా - తచ్చిత్తమేవపృచ్ఛ - నత్వహంపుమాన్ ప్రశ్నార్హః - యతఃపుమానేభిః ప్రాణచిత్తధర్మైస్తృప్తితుష్టిస్వాస్థ్యైర్నయుజ్యతే ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ పుమానితి॥ వాయువత్క్రమేణసర్వగతత్వంవ్యావర్తయితుంవ్యాపీత్యుక్తం॥ ౨౪॥ సోహమితి॥ నకేవలమహమేవైవంభూతః - కింతుత్వంచాన్యేచసర్వేపి- ననుమమచాన్యేషాంచతవచపరిచ్ఛేదగమనాదిప్రతీతేఃకథంప్రత్యక్షవిరుద్ధముచ్యతె- తత్రాహ- నచత్వమితి- యస్త్వంలౌకికైః పరిచ్ఛిన్నః ప్రతీయసెసఏషత్వంనభవసి- యెచాన్యేప్రాదేశికాఃప్రతీయంతెతథావిధాస్తెఅన్యేనభవంతి- అహమపి యాదృశస్త్వయాదృష్టఃనతాదృశోహం- కింతుఅహమిత్యాదివ్యవహారగోచరఃపరమాత్మైవ. శ్రు॥ అహ్మైవేదగ్ంసర్వమితిశ్రుతెః - అతఃపూర్వోక్తేనప్రత్యక్షవిరోధః ॥ ౨౫ ॥ యద్యేవంతర్హిమృష్టమెవాన్నంత్వయాకిమర్థంయాచితంతత్రాహ ॥ మృష్టమితి ॥ ఎవంమయోక్తత్వం కింవక్ష్యసీతి - జిజ్ఞాసాకృతా - కింమృష్టామృష్టప్రస్తావెమయాకృతె- తయోరవస్తుత్వోక్తిద్వారాకిమప్యాత్మతత్త్వాశ్రితంవక్ష్యసినవేతిపరీక్షాచకృతా- నతుమృష్టార్థితయోక్తం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నభేదిదేవాదిభేదరహితం- క్షుత్పిపాసాదిభేదరహితంచవిద్ధి- కించచేతనాచేతనాత్మకంసకలంజగత్॥ శ్లో॥ వాసనా ద్వాసుదేవస్యవాసితంతేజగత్త్రయం। సర్వభూతనివాసోఽసివాసుదేవనమోస్తుతఇత్యేవంవసనాద్వాసుదేవపదా భిధేయస్యపరమాత్మనస్స్వరూపంశరీరంవిద్ధి-పరస్యబ్రహ్మణోరూపంపురుషః-తానిసర్వాణితద్వపుః-తత్సర్వంవైష్ణ వస్తనుః-యస్యాత్మాశరీరమిత్యాదిఅత్రాత్మస్వరూపనిరూపణప్రకరణనిగమే- తన్మనస్సమతాలంబికార్యంసామ్యం హిముక్తయఇతివచనాదేవమేకమిదంవిద్ధీత్యాదిష్వాత్మనాముక్తమేకత్వంజ్ఞానైకాకారతయాసమత్వమేవ- నతుస్వ రూపైక్యమిత్యవగంతవ్యం- చిదచిదాత్మకస్యజగతోవాసుదేవశరీరత్వవచనాదాత్మపరమాత్మనోశ్చాభేదోమహర్షే ర్నాభిప్రేతఇత్యనుసంధేయం॥౩౫॥౩౬॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-విష్ణుచిత్తీయే-ద్వితీయాంశే-పంచదశోఽధ్యాయః.

ఉక్తస్యాత్మసామ్యస్యదర్శనంచిరకాలయోగసాధ్యమిత్యనంతరాధ్యాయేనోచ్యతే- ఋభురిత్యాదినా॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ నరాధిపఇతి॥ నరాధిపోఽత్రకతమ. ఇతినైకస్మిన్నప్యాత్మని నరాధిపత్వాదివిశేషం పశ్యామీతి భావః॥ ౬॥ భావాపరిజ్ఞానాదాహ॥ యోయమితి॥ పరిలోకః పరిజనః॥ ౭॥ ఏతౌహీతి॥ అయమయమితిహస్తముద్ర యైతౌదర్శితౌ-నమయాగజత్వేనరాజత్వేనచఏతావాత్మానౌదృష్టౌ - అహంతునిర్వాణజ్ఞానమయావేతౌపశ్యామీతి భావః॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఉపరీతి॥ ఆరోహణక్రియయైవోత్తరందర్శయన్ తదతిక్రమదోషంపరిహరతి-

నభేదిసకలంజగత్। వాసుదేవాభిధేయస్యస్వరూపంపరమాత్మనః॥ ౩౫॥ తథేత్యుక్త్వానిదాఘేన ప్రణిపాతపురస్సరమ్।పూజితఃపరయాభక్త్యాఇచ్ఛాతఃప్రయయావృభుః॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- ద్వితీయాంశే - పంచదశోఽధ్యాయః. ********************************

బ్రాహ్మణః॥ఋభుర్వర్షసహస్రేతుసమతీతేనరేశ్వర।నిదాఘజ్ఞానదానాయతదేవనగరంయయౌ॥౧॥ నగరస్యబహిస్సోథనిదాఘందదృశేమునిః। మహాజనపరీవారేపురంవిశతిపార్థివే॥ ౨॥ దూరేస్థితం మహాభాగంజనసమ్మర్దవర్జితమ్।క్షుత్క్షామకంఠమాయాంతమరణ్యాత్ససమిత్కుశమ్॥ ౩॥ దృష్ట్వా నిదాఘంసఋభురుపగమ్యాభివాద్యచ। ఉవాచకస్మాదేకాంతేస్థీయతేభవతాద్విజ॥ ౪॥ నిదాఘః॥ భోవిప్రజనసంమర్దోమహానేషనరేశ్వరః।ప్రవివిక్షుఃపురంరమ్యంతేనాత్రస్థీయతేమయా॥౫॥ఋభుః॥ నరాధిపోఽత్రకతమఃకతమశ్చేతరోజనః। కథ్యతాంమేమహాభాగత్వమభిజ్ఞోమతోమమ॥ ౬॥ నిదాఘః॥ యోయంగజేంద్రమున్మత్తమద్రిశృంగసముచ్ఛ్రితం।అధిరూఢోనరేంద్రోయంపరిలోకస్తథేతరః॥౭॥ ఋభుః॥ ఏతౌహిగజరాజానాయుగపద్దర్శితౌమమ। భవతానవిశేషేణపృథక్చిహ్నోపలక్షితౌ॥ ౮॥ తత్కథ్యతాంమహాభాగవిశేషోభవతానయోః।జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యహంకోఽత్రగజఃకోవానరాధిపః॥ ౯॥ నిదాఘః॥ గజోయోయమధోబ్రహ్మన్నుపర్యస్యైషభూపతిః। వాహ్యవాహకసంబంధం కోనజా నాతివైద్విజ॥౧౦॥ఋభుః॥జానామ్యహంయథాబ్రహ్మంస్తథామామవబోధయ। అధశ్శబ్దనిగద్యంకిం కించోర్ధ్వమభిధీయతే॥ ౧౧॥ బ్రాహ్మణః॥ ఇత్యుక్తస్సహసారుహ్యనిదాఘఃప్రాహతంఋభుమ్। శ్రూయతాంకథయామ్యేష యన్మాంత్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౧౨॥ ఉపర్యహంయథారాజా త్వమధః

ఏకమితి॥ నభేదిభేదవన్నభవతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం ద్వితీయాంశే - పంచదశోఽధ్యాయః. **

ఋభురితి॥ వర్షసహస్రేసమతీతేనిదాఘజ్ఞానదానాయయయావితివదన్నాత్మైక్యభూతజ్ఞానస్య చిరకాల బహూపదేశాపేక్షితయాఅతిదుర్లభతాందర్శయతి॥ ౧॥ ౨॥ దూరేస్థితమితి॥ అస్పృశ్యస్పర్శాదిశంకయాజన సంమర్దవర్జితం- క్షుధాక్షామఃకృశఃకంఠోయస్యతం॥ ౩॥ దృష్ట్వేతి॥ ఆచార్యత్వంస్వీయంప్రచ్ఛాదయితుంఅభి వాద్య॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ యఇతి॥ పరిలోకఃపరిజనః॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఉపరీతి॥ తదుపర్యారోహాపరాధం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

దృష్టాంత ఇతి॥ ౧౩॥ త్వమితి॥ కతమస్త్వమహం తథేతి ఆత్మనో దేహరూపభేదాక్షేపః - త్వమహంశబ్దయోరర్థో దేహాద్విలక్షణ ఇతి భావః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ నాన్యస్యేతి॥ అద్వైతం దేవాదిద్వైతరాహిత్యం ॥ ౧౬॥ తవేతి॥ శుశ్రూషణాదృతః శుశ్రూషణేనాదృతవాన్ - పిండః పృథగ్యతః పుంసశ్శిరః పాణ్యాదిలక్షణ ఇతి ప్రక్రమాత్ - శుశ్రూషణావృత ఇతి పాఠే శుశ్రూషణేన వశీకృతః - ఆదృత ఇతి కర్తరిరూపం॥ ౧౭ ॥ తదేతదితి॥ తత్తస్మాత్ - అద్వైతం దేవాదిభేదరహితం జ్ఞానైకాకారం తదేతదాత్మస్వరూపం అద్యసంక్షేపేణోపదిష్టం॥ ౧౮॥ ౧౯॥ సర్వభూతానీతి॥ సర్వభూతాని సర్వానాత్మనః సురనరత్వాదిభేదరాహిత్యేన స్వాత్మనోభేదేన సమత్వేనాపశ్యత్ - నత్వైకత్వేన - తథాసతి సర్వభూతాన్యాత్మన ఇతి పదవైయర్థ్య ప్రసంగః - తథా - బ్రహ్మ - అభేదేన తాదాత్మ్యేన - అపశ్యత్ ॥ ౨౦॥ తథేతి॥ అత్మేతి తూపగచ్ఛంతి గ్రాహయంతి చేతి సూత్రాత్ సర్వగతం తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన తత్తద్దేవాది దేహగతమాత్మతత్త్వముక్తప్రకారం జానన్ - తుల్యాత్మరిపుబాంధవో భవ॥ ౨౧॥ సితనీలేతి॥ ఏకస్య జ్ఞానైకాకారేణైకరూపస్య దేవాదిదేహప్రవేశాత్తత్తద్రూపేణ భ్రాంత్యా పృథక్ పృథగ్దృశ్యతే ॥ ౨౨॥ అథసకలం జగద్వాసుదేవాభిధేయస్య స్వరూపం పరమాత్మన ఇతి పూర్వాధ్యాయోక్తం సర్వస్య భగవదాత్మకత్వం నిగమయతి॥ ఏక ఇతి॥ యదిహాస్తికించిత్ తత్సమస్తమేకోచ్యుత ఏవ తదాత్మకమిత్యర్థః - తస్మాత్తతః పరముత్కృష్టం అన్యద్వ్యతిరిక్తం చ నాస్తి - తతోన్యదుత్కృష్టం నాస్తీతి వా - సర్వాత్మనాం పూర్వోక్తం జ్ఞానాకారం తచ్ఛబ్దేన పరామృశ్య తత్సామానాధికరణ్యేనాహంత్వమాదీనామర్థానాం జ్ఞానమేవాకార ఇత్యుపసంహరన్ - దేవాద్యాకారభేదేన ఆత్మసుభేదమోహం పరిత్యజేత్యాహ - సోహమితి - నత్వత్రాత్మస్వరూపభేదో నిషిధ్యతే - తథాసతి దేహాతిరిక్తోపదేశ్యస్వరూపే అహంత్వం సర్వమేతదాత్మస్వరూపమితి భేదనిర్దేశో న ఘటతే - దేహాత్మవివేకవిషయశ్చాయముపదేశః - కుతః - పిండః పృథగ్యతః పుంసశ్శిరః పాణ్యాదిలక్షణ ఇతి ప్రక్రమాత్॥ ౨౩॥

కుంజరోయథా । అవబోధాయ తే బ్రహ్మన్ దృష్టాంతో దర్శితో మయా॥ ౧౩॥ ఋభుః॥ త్వం రాజేవ ద్విజశ్రేష్ఠ స్థితోహం గజవద్యది । తదేవ త్వం మమాచక్ష్వ కతమస్త్వమహం తథా ॥ ౧౪ ॥ ఇత్యుక్తస్సత్వరం తస్య ప్రగృహ్య చరణావుభౌ । నిదాఘః ప్రాహ భగవానాచార్యస్త్వమృభుర్ధ్రువమ్ ॥ ౧౫॥ నాన్యస్యాద్వైతసంస్కారసంస్కృతం మానసం తథా । యథాచార్యస్య తేన త్వాం మన్యే ప్రాప్తమహం గురుమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఋభుః ॥ తవోపదేశదానాయ పూర్వశుశ్రూషణాదృతః । గురుస్స్నేహాదృభుర్నామ నిదాఘ సముపాగతః ॥ ౧౭॥ తదేతదుపదిష్టం తే సంక్షేపేణ మహామతే। పరమార్థసారభూతం యత్తదద్వైతమశేషతః ॥ ౧౮॥ ఏవముక్త్వా యయౌ విద్వాన్ నిదాఘం స ఋభుర్గురుః । నిదాఘోప్యుపదేశేన తేనాద్వైతపరోభవత్॥ ౧౯॥ సర్వభూతాన్యభేదేన దదర్శ స తదాత్మనః। తథా బ్రహ్మపరో ముక్తిమవాప పరమాం ద్విజః ॥ ౨౦ ॥ తథా త్వమపి ధర్మజ్ఞ తుల్యాత్మరిపుబాంధవః। భవ సర్వగతం జానన్నాత్మానమవనీపతే ॥ ౨౧ ॥ సితనీలాది భేదేన యథైకం దృశ్యతే నభః। భ్రాంతదృష్టిభిరాత్మాపి తథైకస్సన్ పృథక్కృతః ॥ ౨౨ ॥ ఏకస్సమస్తం యదిహాస్తి కించిత్తదచ్యుతో నాస్తి పరం తతోన్యత్ । సోహం స చ త్వం స చ సర్వమేతదాత్మస్వరూపం త్యజ భేదమోహమ్ ॥ ౨౩॥

పరిహరతి - దృష్టాంతో దర్శిత ఇతి ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ తదేవ త్వం మమాచక్ష్వ కతమస్త్వమహం తథేతి సాక్షేపోక్త్యా - నత్వం త్వం నాన్యే నాహమప్యహమితి పూర్వం యదుక్తం త్వమహమిత్యాది భేదో మిథ్యేతి తదేవం స్మారితస్సన్ - తస్య చరణౌ ప్రగృహ్య తు క్షమాపయన్నిదాఘ ఆహ - ధ్రువం త్వం మమాచార్య ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ తథేతి॥ సర్వగతం సర్వత్రాధిష్ఠానత్వేన అనుగతం॥ ౨౧ ॥ అప్రత్యక్షే ప్యాత్మని ప్రత్యక్షం భేదభ్రమం ఆకాశదృష్టాంతేన సంభావయన్నుపదిష్టమర్థం నిగమయతి - సితనీలేత్యాది ద్వాభ్యాం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

హరిః ఓం.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ విష్ణుపురాణే - సవ్యాఖ్యానే.

తృతీయాంశే - ప్రథమోధ్యాయః.

ఉక్తః ప్రథమేంశే ప్రజాసర్గః - ద్వితీయేతు తచ్ఛేష ప్రియవ్రతవంశ ప్రసక్తః సృష్టానామావాసభూతో లోకసన్నివేశః - అథ తృతీయచతుర్థయోర్వైదికః మనువ్యాసాదిప్రవర్తితో ధర్మః తత్స్థాపకః క్షత్త్రవంశశ్చ క్రమేణోచ్యతే - అత్రాంశద్వయోక్తార్థమనూద్య మన్వంతరాది పృచ్ఛతి॥ కథితేతి॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ అతీతేతి॥ అతీతానాగతయోరేవ వర్తమానస్యాంతర్భావాన్న పృథగుక్తిః ఇహ వారాహే కల్పే॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ స్వాయంభువమితి॥ స్వాయంభువం కథితం ప్రథమాంశే - తత్ర హి తస్య మనోర్వంశ్యాః ప్రియవ్రతాద్యా ఉక్తాః - దేవాశ్చ యామాఖ్యా ద్వాదశ ఇంద్రస్తు విశ్వభుగాఖ్యః॥ శ్లో॥ తేషామింద్రస్తదా హ్యాసీత్ విశ్వభుక్ప్రథమః స్మృతః ఇతి వాయూక్తేః - ఋషయో మరీచ్యాద్యాః॥ ౮॥ అత ఇతి॥ తత్సుతాన్ మనుపుత్రాన్ - ఆద్యతృతీయయోర్దేవగణానాం ద్వాదశకత్వోక్త్యా ద్వితీయేపి ద్వాదశకత్వం జ్ఞేయం॥ శ్లో॥ ద్వితీయే చ తృతీయే చ ద్వాదశాద్యా గణాః స్మృతా ఇతి వాయూక్తేః॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥

మైత్రేయః॥ కథితా గురుణా సమ్యగ్భూసముద్రాదిసంస్థితిః। సూర్యాదీనాం చ సంస్థానం జ్యోతిషామపి విస్తరాత్ ॥ ౧॥ దేవాదీనాం తథా సృష్టిః ఋషీణాం చాపి వర్ణితా । చాతుర్వర్ణ్యస్య చోత్పత్తిస్తిర్యగ్యోనిగతస్య చ ॥ ౨॥ ధ్రువప్రహ్లాదచరితం విస్తరాచ్చ త్వయోదితమ్ । మన్వంతరాణ్యశేషాణి శ్రోతుమిచ్ఛామ్యనుక్రమాత్ ॥ ౩॥ మన్వంతరాధిపాంశ్చైవ శక్రదేవపురోగమాన్ । భవతా కథితానేతాన్ శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం గురో॥ ౪॥ శ్రీపరాశరః॥ అతీతానాగతానీహ యాని మన్వంతరాణి వై। తాన్యహం భవతస్సమ్యక్కథయామి యథాక్రమమ్॥ ౫॥ స్వాయంభువో మనుః పూర్వం పరస్స్వారోచిషస్తథా। ఉత్తమస్తామసశ్చైవ రైవతశ్చాక్షుషస్తథా॥ ౬॥ షడేతే మనవోతీతాస్సాంప్రతం తు రవేస్సుతః। వైవస్వతోయం యస్యైతత్సప్తమం వర్తతేంతరమ్॥ ౭॥ స్వాయంభువం తు కథితం కల్పాదావంతరం మయా । దేవాస్సప్తర్షయశ్చైవ యథావత్కథితా మయా ॥ ౮ ॥ అత ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి మనోస్స్వారోచిషస్య తు । మన్వంతరాధిపాన్సమ్యగ్దేవర్షీంస్తత్సుతాంస్తథా॥ ౯॥ పారావారాస్తుషితా దేవాస్స్వారోచిషేంతరే। విపశ్చిత్తత్ర దేవేంద్రో మైత్రేయాసీన్మహాబలః॥ ౧౦॥ ఊర్జస్స్తంబస్తథా ప్రాణో దత్తోగ్నిఋషభస్తథా । నిస్వరశ్చార్వరీవాంశ్చ తత్ర సప్తర్షయోభవన్॥ ౧౧॥

శ్లో॥ ఉక్తాంశద్వయతస్సర్గో భూతానాం భూవిభాగతః। స్థితిహేతుర్మనువ్యాససద్ధర్మాదిరథోచ్యతే॥ అంశద్వయోక్తానువాదపూర్వకం మన్వంతరాణి పృచ్ఛతి॥ కథితేత్యాదిచతుర్భిః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ అతీతేతి॥ ఇహ వర్తమానకాలే చ యన్మన్వంతరం తచ్చ కథయామి॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ స్వాయంభువమితి॥ కల్పస్యాదావుపక్రమే- స్వాయంభువమన్వంతరం తత్తు కథితం ప్రథమాంశే - దేవాస్తత్ర యామాఖ్యా ద్వాదశ - ఋషయో మరీచ్యాద్యాః - చశబ్దాత్ప్రియవ్రతోత్తానపాదా మనుపుత్రావుక్తా ఇంద్రస్తు విశ్వభుక్సంజ్ఞః॥ శ్లో॥ తేషామింద్రస్తథా హ్యాసీద్విశ్వభుక్ప్రథమస్స్మృత ఇతి వాయూక్తేః॥ ౮॥ అత ఊర్ధ్వమితి॥ దేవర్షీన్ దేవానృషీంశ్చ - తత్సుతాన్ మనోః పుత్రాన్॥ ౯॥ పారావారా ఇతి॥ పారావతా ఇతి చ పాఠః - విపశ్చిత్సంజ్ఞో దేవేంద్రః॥ ౧౦॥ ఊర్జస్తంబ ఇతి॥ దాంతోగ్నిరితి చ పాఠః॥ ౧౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౪॥ ఇతీతి॥ సారవృత్తంసారభూతంవృత్తం - సంసరణేష్వాత్మమోహంనైతి - ముక్తియోగ్యఃముక్తిసామ్రాజ్యయోగ్యశ్చభవతీత్యన్వయః॥ ౨౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - విష్ణుచిత్తీయే- ద్వితీయాంశే - షోడశోఽధ్యాయః. ***

ఇతీరితస్తేనసరాజవర్యస్తత్యాజభేదంపరమార్థదృష్టిః । సచాపిజాతిస్మరణాప్తబోధస్తత్రైవజన్మన్యపవర్గమాప॥ ౨౪॥ ఇతిభరతనరేంద్రసారవృత్తంకథయతియశ్చశృణోతిభక్తియుక్తః । సవిమలమతిరేతినాత్మమోహంభవతిచసంసరణేషుముక్తియోగ్యః॥ ౨౫॥ *******************

ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - ద్వితీయాంశే - షోడశోఽధ్యాయః.

ఇతీరితి॥ జాతిస్మరణేనాప్తోబోధోయేనభరతజన్మస్మరణేనజాతబోధఃఋభుదేహేనయదుపదిష్టంజ్ఞానంతదేవయోగభ్రంశహేతుభూతప్రారబ్ధకర్మావసానేసత్యస్మిన్జన్మన్యావిర్భూతమతస్తత్రైవజన్మన్యపవర్గమాప॥ ౨౪॥ తచ్చరితవక్తృశ్రోత్రోరపితదేవఫలమాహ॥ ఇతీతి॥ ౨౫॥ ****************************

ఇతిశ్రీమద్విష్ణుభక్తశిరోరత్న - శ్రీధరస్వామివిరచితాత్తాయాం - ఆత్మప్రకాశాఖ్యాయాం-

శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - ద్వితీయాంశే - షోడశోఽధ్యాయః.

శ్లో॥ పరానందపదాంభోజ శ్రీధరశ్శ్రీధరోహరిః।

పురాణేవైష్ణవేవ్యాఖ్యాద్వితీయాంశస్యచాకరోత్॥

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ద్వితీయాంశస్సమాప్తః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఽవత్వేనమన్వాదిజగద్రక్షకేణయజ్ఞాదిదేవతారూపేణాధితిష్ఠంతి-మన్వాదీనితి శేషః॥ ౩౫॥ అంశేనేతి॥ తస్యవిష్ణోరంశేనస్వాయంభువేంతరేయజ్ఞోజజ్ఞే-తస్యేతిపుంలింగనిర్దేశః పాఠాంతరేకథంజజ్ఞ ఇత్యత్రాహ- ఆకూత్యామితి॥ ౩౬॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ విష్ణుత్వమేవవివృణోతి॥ సర్వేచేతి ॥ ౪౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - తృతీయాంశే- ప్రథమోఽధ్యాయః. ****************************

౧ ॥ సూర్యస్యేతిఅష్టమమనోః ప్రసంగాద్యమాదీనాంచజన్మేతిహాసః ॥ ౨॥ అసహంతీతి॥ ఛాయాప్రతికృతిః ఛాయావదత్యంతసదృశీంకాంచిత్ స్త్రియంకృత్వాశుశ్రూషణేన్యయుఙ్క్త ॥ ౩ ॥ ౪॥ ఛాయాసంజ్ఞేతి॥ ఛాయారూపా సంజ్ఞా- స్వపుత్రపక్షపాతినీకుపితాయాత్మానంపదాజిఘాంసతే- యమాయ- తవపాదఃపతత్వితియదాశాపందదౌ

స్థితాస్థితా। మన్వంతరేష్వశేషేషు దేవత్వేనాధితిష్ఠతి॥ ౩౫॥ అంశేనతస్యాజజ్ఞేసౌయజ్ఞస్స్వాయంభువేంతరే। ఆకూత్యాంమానసోదేవఉత్పన్నః ప్రథమేంతరే॥ ౩౬॥ తతఃపునస్సవై దేవఃప్రాప్తేస్వారోచిషేంతరే। తుషితాయాంసముత్పన్నోహ్యజితస్తుషితైస్సహ॥ ౩౭॥ ఔత్తమేచాంతరేచాపితుషితస్తుపునస్సవై। సత్యాయామభవత్సత్యస్సత్యైస్సహసురోత్తమైః॥ ౩౮॥ తామసస్యాంతరేచాపిసంప్రాప్తేపునరేవహి। హర్యాయాంహరిభిస్సార్థంహరిరేవబభూవహ॥ ౩౯॥ రైవతేప్యంతరేదేవస్సంభూత్యాం మానసోభవత్। సంభూతోమానసైస్సార్థందేవైర్దేవవరోహరిః॥ ౪౦॥ చాక్షుషస్యాంతరేదేవో వైకుంఠఃపురుషోత్తమః। వికుంఠాయామసౌజజ్ఞేవైకుంఠైర్దైవతైస్సహ॥ ౪౧॥ మన్వంతరేత్రసంప్రాప్తేతథావైవస్వతేద్విజ। వామనఃకాశ్యపాద్విష్ణురదిత్యాంసంబభూవహ॥ ౪౨॥ త్రిభిఃక్రమైరిమాన్ లోకాన్ జిత్వాయేనమహాత్మనా। పురందరాయత్రైలోక్యందత్తంనిహతకంటకమ్॥ ౪౩॥ ఇత్యేతాస్తనవస్తస్యసప్తమన్వంతరేషువై। సప్తచైవాభవన్విప్రయాభిస్సంవర్ధితాఃప్రజాః॥ ౪౪॥ యస్మాద్విష్టమిదంసర్వంతస్యశక్త్యామహాత్మనః। తస్మాత్సప్రోచ్యతేవిష్ణుర్విశేర్ధాతోఃప్రవేశనాత్॥ ౪౫॥ సర్వేచదేవామనవస్సమస్తాస్సప్తర్షయోయేమనుసూనవశ్చ। ఇంద్రశ్చయోయంత్రిదశేశభూతోవిష్ణోరశేషాస్తువిభూతయస్తాః॥ ౪౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే - ప్రథమోఽధ్యాయః. *******

మైత్రేయః॥ ప్రోక్తాన్యేతానిభవతాసప్తమన్వంతరాణివై। భవిష్యాణ్యపివిప్రర్షేమమాఖ్యాతుం త్వమర్హసి॥ ౧॥ శ్రీపరాశరః॥ సూర్యస్యపత్నీసంజ్ఞాభూత్తనయావిశ్వకర్మణః। మనుర్యమోయమీచైవతదపత్యానివైమునే॥ ౨॥ అసహంతీతుసాభర్తుస్తేజశ్ఛాయాంయుయోజవై। భర్తుశ్శుశ్రూషణేరణ్యంస్వయంచతపసేయయౌ॥ ౩॥ సంజ్ఞేయమిత్యథార్కశ్చఛాయాయామాత్మజత్రయమ్। శనైశ్చరంమనుంచాన్యంతపతీంచాప్యజీజనత్ ॥ ౫॥ ఛాయాసంజ్ఞాదదౌశాపంయమాయకుపితాయదా।

విష్ణోరంశావతారమాహ- విష్ణుశక్తిరిత్యాదియావత్సమాప్తి ॥ విష్ణుశక్తిరితి॥ దేవత్వేనయజ్ఞాదిదేవతారూపేణవిష్ణోస్స్వరూపభూతాశక్తిః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ విష్ణోర్మన్వాద్యధిష్ఠాతృత్వంతేషాం విష్ణుశక్త్యావేశాద్విభూతిమత్త్వం విష్ణునామనిరుక్త్యాదర్శయతి - యస్మాదిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యస్మాదితి॥ ప్రవేశనాత్ ప్రవేశనార్థత్వాదిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే- ప్రథమోఽధ్యాయః. ****************************

౧॥ అష్టమోపిమనుస్సూర్యస్యైవపుత్రఇతివక్తుమితిహాసమాహ - సూర్యస్యేత్యాదినా॥ సూర్యస్యేతి॥ మనుః శ్రాద్ధదేవః ॥ ౨ ॥ అసహంతీతి ॥ ఛాయాం ప్రతిబింబతుల్యాం స్వసదృశీమన్యాం స్త్రియంకృత్వాభర్తృశుశ్రూషణార్థంయుయోజన్యయుఙ్క్త - స్వయంతుతపస్తప్తుంయయౌ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ఛాయాసంజ్ఞేతి ॥ ఛాయైవసంజ్ఞారూపేణస్థితాఛాయాసంజ్ఞా - సాహికదాచిచ్ఛాయాసంజ్ఞాస్వపుత్రపక్షపాతితయాయమేపాదప్రహారోద్యతేసతితవపాదః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ వసిష్ఠేతి॥ వసిష్ఠతనయాః రజోగాత్రాద్యాస్సప్త ప్రోక్తాః ప్రథమాంశే॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ శిబిరితి॥ శతయజ్ఞోపలక్షణ ఇతి శతాశ్వమేధకర్తృత్వేనోపలక్షితం సహస్రాక్షత్వవజ్రిత్వాదికం చిహ్నం సర్వేంద్రాణాం సమం॥ శ్లో॥ సర్వమన్వంతరేంద్రాస్తే విజ్ఞేయాస్తుల్యలక్షణా ఇతి వాయూక్తేః॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ స్వారోచిష ఇతి॥ ఆదిసర్గే ప్రథమమష్టమనోర్వారన్వయస్యోక్తత్వాత్ - ఇహ స్వారోచిషాదిచతుష్కస్యాన్వయమాహ - ప్రియవ్రతాన్వయా ఇతి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ విష్ణుశక్తిరితి॥ విష్ణుశక్తిర్విష్ణోరంశః-

చైత్రకింపురుషాద్యాశ్చ సుతాస్స్వారోచిషస్య తు । ద్వితీయమేతద్వ్యాఖ్యాతమంతరం శృణు చోత్తమమ్॥ ౧౨॥ తృతీయేఽప్యంతరే బ్రహ్మన్నుత్తమో నామ యో మనుః । సుశాంతిర్నామ దేవేంద్రో మైత్రేయాసీత్సురేశ్వరః ॥ ౧౩॥ సుధామానస్తథా సత్యాశ్శివాశ్చాథ ప్రతర్దనాః । వశవర్తిశ్చ పంచైతే గణా ద్వాదశకాస్స్మృతాః॥ ౧౪॥ వసిష్ఠతనయాస్తత్ర సప్త సప్తర్షయోఽభవన్। అజః పరశుదివ్యాద్యాస్తథోత్తమమనోస్సుతాః॥ ౧౫॥ తామసస్యాంతరే దేవాస్సుపారా హరయస్తథా । సత్యాశ్చ సుధియశ్చైవ సప్తవింశతికా గణాః॥ ౧౬॥ శిబిరింద్రస్తథా చాసీచ్ఛతయజ్ఞోపలక్షణః । సప్తర్షయశ్చ యే తేషాం సప్తనామాని మే శృణు ॥ ౧౭ ॥ జ్యోతిర్ధామా పృథుః కావ్యశ్చైత్రోఽగ్నిర్ధనకస్తథా। పీవరశ్చర్షయో హ్యేతే సప్త తత్రాపి చాంతరే॥ ౧౮॥ నరః ఖ్యాతిః కేతురూపో జానుజంఘాదయస్తథా। పుత్రాస్తు తామసస్యాసన్ రాజానస్సుమహాబలాః ॥ ౧౯ ॥ పంచమే చాపి మైత్రేయ రైవతో నామ నామతః। మనుర్విభుశ్చ తత్రేంద్రో దేవాంశ్చైవాంతరే శృణు ॥ ౨౦॥ అమితాభా భూతరయా వైకుంఠాస్సుసమేధసః। ఏతే దేవగణాస్తత్ర చతుర్దశ చతుర్దశ॥ ౨౧॥ హిరణ్యరోమా వేదశ్రీరూర్ధ్వబాహుస్తథా పరః । వేదబాహుస్సుధామా చ పర్జన్యశ్చ మహామునిః॥ ఏతే సప్తర్షయో విప్ర తత్రాసన్ రైవతేంతరే॥ ౨౨॥ బలబంధుస్సుసంభావ్యసత్యకాద్యాశ్చ తత్సుతాః। నరేంద్రాస్సుమహావీర్యా బభూవుర్మునిసత్తమ ॥ ౨౩॥ స్వారోచిషశ్చోత్తమశ్చ తామసో రైవతస్తథా । ప్రియవ్రతాన్వయా హ్యేతే చత్వారో మనవస్స్మృతాః॥ ౨౪॥ విష్ణుమారాధ్య తపసా స రాజర్షిః ప్రియవ్రతః। మన్వంతరాధిపానేతాన్ లబ్ధవానాత్మవంశజాన్ ॥ ౨౫॥ షష్ఠే మన్వంతరే చాసీచ్చాక్షుషాఖ్యస్తథా మనుః । మనోజవస్తథైవేంద్రో దేవానపి నిబోధ మే ॥ ౨౬॥ ఆప్యాః ప్రసూతా భవ్యాశ్చ పృథుకాశ్చ దివౌకసః । మహానుభావా లేఖాశ్చ పంచైతే హ్యష్టకా గణాః॥ ౨౭ ॥ సుమేధా విరజాశ్చైవ హవిష్మానుత్తమో మధుః। అతినామా సహిష్ణుశ్చ సప్తాసన్నితి చర్షయః॥ ౨౮॥ ఊరుః పూరుశ్శతద్యుమ్నప్రముఖాస్సుమహాబలాః । చాక్షుషస్య మనోః పుత్రాః పృథివీపతయోఽభవన్ ॥ ౨౯ ॥ వివస్వతస్సుతో విప్ర శ్రాద్ధదేవో మహాద్యుతిః। మనుస్సంవర్తతే ధీమాన్ సాంప్రతం సప్తమేఽంతరే ॥ ౩౦॥ ఆదిత్యవసురుద్రాద్యా దేవాశ్చాత్ర మహామునే । పురందరస్తథైవాత్ర మైత్రేయ త్రిదశేశ్వరః ॥ ౩౧॥ వసిష్ఠః కాశ్యపోఽథాత్రిర్జమదగ్నిస్సగౌతమః । విశ్వామిత్రభరద్వాజౌ సప్త సప్తర్షయోఽత్ర తు ॥ ౩౨॥ ఇక్ష్వాకుశ్చ నృగశ్చైవ ధృష్టశ్శర్యాతిరేవ చ । నరిష్యంతశ్చ విఖ్యాతో నాభాగోఽరిష్ట ఏవ చ ॥ ౩౩ ॥ కరూషశ్చ పృషధ్రశ్చ వసుమాన్ లోకవిశ్రుతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతే నవ పుత్రాస్సుధార్మికాః॥ ౩౪॥ విష్ణుశక్తిరనౌపమ్యా సత్త్వోద్రిక్తా

౧౨ ॥ ౧౩॥ సుధామాన ఇతి॥ ద్వాదశకాః ద్వాదశనామైకైకశో గణా ఇత్యేవం పంచైతే గణాస్స్మృతాః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥ తామసస్యేతి॥ సప్తవింశతికాః సప్తవింశతిగణాః॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ తదేవం స్వాయంభువాదిమన్వంతరేషు మనుర్మనుపుత్రా దేవా ఇంద్రస్సప్తర్షయ ఇత్యేవం పంచకమనుక్రాంతం - ఇదానీం ప్రతిమన్వంతరే తేషాం మన్వాదీనాం అధిష్ఠాతారం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౭ ॥ సుక్షేత్ర ఇతి॥ సుక్షేత్రాదయోమనుపుత్రాః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ చాక్షుషా ఇతి॥ చాక్షుషాద్యాగణాస్సప్తకాః ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ చతుర్యుగాంత ఇతి॥ చతుర్యుగాంత ఇత్యాదినా మన్వంతరాధికారికృత్యోక్తిః - తాన్ కలియుగాంతే అనధ్యయనోత్సన్నసంప్రదాయాన్ వేదాన్ కృతారంభే భువ్యంశేనావతీర్య ప్రవర్తయంతి ॥ ౪౬॥ కృతే కృత ఇతి॥ మనుస్తు ప్రాచీనాస్స్మృతీః స్వాయంభువదక్షాదికృతాః ప్రవర్తయతి ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ తావదితి॥ బ్రహ్మరూపధరః బ్రహ్మశరీర

హవిష్మాన్ సుకృతస్సత్యస్తపోమూర్తిస్తథాపరః। నాభాగోऽప్రతిమౌజాశ్చ సత్యకేతుస్తథైవ చ॥ ౨౭॥
సుక్షేత్రశ్చోత్తమౌజాశ్చ భూరిషేణాదయో దశ । బ్రహ్మసావర్ణేః పుత్రాస్తు రక్షిష్యంతి వసుంధ
రామ్॥ ౨౮॥ ఏకాదశశ్చ భవితా ధర్మసావర్ణికో మనుః॥ ౨౯॥ విహంగమాః కామగమా నిర్వాణరుచయ
స్తథా। గణాస్త్వేతే తథా ముఖ్యా దేవానాం హి భవిష్యతామ్॥ ఏకైకస్త్రింశకస్తేషాం గణశ్చేంద్రశ్చ వై
వృషా॥ ౩౦॥ నిశ్చరశ్చాగ్నితేజాశ్చ వపుష్మాన్ ఘృణిరారుణిః। హవిష్మానసఘశ్చైవ భావ్యాస్సప్తర్ష
యస్తదా॥ ౩౧॥ సర్వత్రగస్సుధర్మా చ దేవానీకాదయస్తథా । భవిష్యంతి మనోస్తస్య తనయాః పృథి
వీశ్వరాః॥ ౩౨॥ రుద్రపుత్రస్తు సావర్ణిర్భవితా ద్వాదశో మనుః। ఋతుధామా చ తత్రేంద్రో భవితా
శృణు మే సురాన్॥ ౩౩॥ హరితా రోహితా దేవాస్తథా సుమనసో ద్విజ। సుకర్మాణస్సురాపాశ్చ దశకాః
పంచ వై గణాః॥ ౩౪॥ తపస్వీ సుతపాశ్చైవ తపోమూర్తిస్తపోరతిః। తపోధృతిర్ద్యుతిశ్చాన్యస్సప్త
మస్తు తపోధనః । సప్తర్షయస్త్విమే తస్య పుత్రానపి నిబోధ మే ॥ ౩౫॥ దేవవానుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠా
దయస్తథా। మనోస్తస్య మహావీర్యా భవిష్యంతి సుతా నృపాః॥ ౩౬॥ త్రయోదశో రౌచ్యనామా భవిష్య
తి మునే మనుః॥ ౩౭॥ సుత్రామాణస్సుధర్మాణస్సుకర్మాణస్తథామరాః। త్రయస్త్రింశద్విభేదాస్తే దేవా
నాం యత్ర వై గణాః॥ ౩౮॥ దివస్పతిర్మహావీర్యస్తేషామింద్రో భవిష్యతి॥ ౩౯॥ నిర్మోహస్తత్త్వదర్శీ చ
నిష్ప్రకంప్యో నిరుత్సుకః। ధృతిమానవ్యయశ్చాన్యస్సప్తమస్సుతపా మునిః। సప్తర్షయస్త్విమే తస్య
పుత్రానపి నిబోధ మే॥ ౪౦॥ చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా భవిష్యంతి మహీక్షితః॥ ౪౧॥ భౌమశ్చతుర్దశశ్చా
త్ర మైత్రేయ భవితా మనుః। శుచిరింద్రస్సురగణాస్తత్ర పంచ శృణుష్వ తాన్ ॥ ౪౨॥ చాక్షుషాశ్చ పవి
త్రాశ్చ కనిష్ఠా భ్రాజితాస్తథా । వాచావృద్ధాశ్చ వై దేవాస్సప్తర్షీనపి మే శృణు॥ ౪౩॥ అగ్నిబాహు
శ్శుచిశ్శుక్రో మాగధోऽగ్నీధ్ర ఏవ చ। యుక్తస్తథా జితశ్చాన్యో మనుపుత్రానతశ్శృణు॥ ౪౪॥ ఊరుగం
భీరబుద్ధ్యాద్యా మనోస్తస్య సుతా నృపాః । కథితా మునిశార్దూల పాలయిష్యంతి యే మహీమ్॥ ౪౫॥
చతుర్యుగాంతే వేదానాం జాయతే కిల విప్లవః। ప్రవర్తయంతి తానేత్య భువం సప్తర్షయో దివః॥ ౪౬॥
కృతే కృతే స్మృతేర్విప్ర ప్రణేతా జాయతే మనుః । దేవా యజ్ఞభుజస్తే తు యావన్మన్వంతరం తు
తత్ ॥ ౪౭॥ భవంతి యే మనోః పుత్రా యావన్మన్వంతరం హి తైః। తదన్వయోద్భవైశ్చైవ తావద్భూః
పరిపాల్యతే ॥ ౪౮॥ మనుస్సప్తర్షయో దేవా భూపాలాశ్చ మనోస్సుతాః । మన్వంతరే భవంత్యేతే
శక్రశ్చైవాధికారిణః॥ ౪౯॥ చతుర్దశభిరేతైస్తు గతైర్మన్వంతరైర్ద్విజ। సహస్రయుగపర్యంతః
కల్పో నిశ్శేష ఉచ్యతే ॥ ౫౦ ॥ తావత్ప్రమాణా చ నిశా తతో భవతి సత్తమ । బ్రహ్మరూపధరశ్శేతే

౨౭॥ సుక్షేత్ర ఇతి॥ సుక్షేత్రాదయో బ్రహ్మసావర్ణిపుత్రాః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ఉక్తానాం మన్వాదీనాం కృత్యవిభాగమాహ॥ చతుర్యుగాంత ఇత్యాది చతుర్భిః॥ చతుర్యుగాంత ఇతి॥ దివస్సకాశాదేత్య అంశేనావతీర్య-తానేవ వేదానధ్యాపనాదినా ప్రవర్తయంతీతి॥ ౪౬॥ కృతే కృత ఇతి ॥ స్మృతేః॥ ప్రణేతా స్వాయంభువదక్షాదికృతస్యైవ ధర్మశాస్త్రస్య ప్రవర్తకో భవతీత్యర్థః॥ ౪౭॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ తావదితి॥ దివా బ్రహ్మరూపధరో భగవాన్ - రాత్రౌ నారాయణరూపేణ శేషాహా శేషసంజ్ఞే

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తదాజనన్యాఃశాపోనసంభవతీత్యస్యేయమిత్యసౌబుద్ధిరాసీత్॥౫॥౬॥ వాజీతి॥ రేతసోంత ఇతి రేవంతత్వనిరుక్తిః॥౭॥౮॥ భ్రమిమితి॥ భ్రమిఃఖడ్గాదీనాంనైశిత్యకరణంకషణశాణాచక్రం॥౯॥ ౧౦॥ త్వష్టేతి॥ శిబికాపుష్పకాఖ్యా॥ శ్లో॥ విమానయోధీధనదోవ్యనదత్పుష్పకేస్థితఇతిహరివంశోక్తేః - ఆయుధవిశేషోవా ॥ ౧౧ ॥ శక్తిమితి॥ వ్యవర్తయత్ వ్యరచయత్ వ్యకల్పయదితిచపాఠః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ సావర్ణిరితి॥ తతఃతస్మిన్మనౌ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ దీప్తిమానితి॥ వ్యాసాదీనాం బ్రహ్మపరోక్షేస్యసత్యప్యాధికారికకర్మణఃయావదధిష్ఠాతవ్యత్వాత్పునస్సప్తర్షిత్వేప్యవిరోధః - యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణామితి న్యాయాత్ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥

తదాన్యేయమసౌబుద్ధిరిత్యాసీద్యమసూర్యయోః॥౫॥తతోవివస్వానాఖ్యాతేతత్రైవారణ్యసంస్థితామ్।
సమాధిదృష్ట్యాదదృశేతామశ్వీంతపసిస్థితామ్॥౬॥ వాజిరూపధరస్సోథతస్యాందేవావథాశ్వినౌ। జన
యామాసరేవంతంరేతసోంతేచభాస్కరః॥ ౭॥ ఆనిన్యేచపునస్సంజ్ఞాంస్వస్థానంభగవాన్రవిః। తేజస
శ్శమనంచాస్యవిశ్వకర్మాచకారహ॥౮॥భ్రమిమారోప్యసూర్యంతుతస్యతేజోవశాతనమ్।కృతవానష్ట
మంభాగంసవ్యశాతయదవ్యయమ్॥౯॥యత్తస్మాద్వైష్ణవంతేజశ్శాతితంవిశ్వకర్మణా।జాజ్వల్యమా
నమపతత్తద్భూమౌమునిసత్తమ॥౧౦॥ త్వష్టైవతేజసాతేనవిష్ణోశ్చక్రమకల్పయత్।త్రిశూలంచైవశర్వ
స్యశిబికాంధనదస్యచ॥౧౧॥ శక్తింగుహస్యదేవానాంఅన్యేషాంచయదాయుధమ్। తత్సర్వంతేజసా
తేనవిశ్వకర్మావ్యవర్ధయత్॥ ౧౨॥ ఛాయాసంజ్ఞాసుతోయోసౌద్వితీయఃకథితోమనుః। పూర్వజస్య
సవర్ణోసౌసావర్ణిస్తేనకథ్యతే॥ ౧౩॥ తస్యమన్వంతరంహ్యేతత్సావర్ణికమథాష్టమమ్।తచ్ఛృణుష్వ
మహాభాగభవిష్యంకథయామితే॥ ౧౪॥ సావర్ణిస్తుమనుర్యోసౌమైత్రేయభవితాతతః।సుతపాశ్చా
మితాభాశ్చముఖ్యాశ్చాపితదాసురాః॥౧౫॥తేషాంగణాస్తుదేవానామేకైకోవింశకస్స్మృతః।సప్తర్షీ
నథవక్ష్యామిభవిష్యాన్మునిసత్తమ॥ ౧౬॥ దీప్తిమాన్గాలవోరామఃకృపోద్రౌణిస్తథాపరః। మత్పుత్ర
శ్చతథావ్యాసఋష్యశృంగశ్చసప్తమః॥ ౧౭॥ విష్ణుప్రసాదాదనఘఃపాతాళాంతరగోచరః। విరో
చనసుతస్తేషాం బలిరింద్రో భవిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ విరజాశ్చార్వరీవాంశ్చ నిర్మోకాద్యాస్తథాపరే।
సావర్ణేస్తుమనోఃపుత్రా భవిష్యంతి నరేశ్వరాః ॥ ౧౯ ॥ నవమోదక్షసావర్ణిర్భవిష్యతిమునే
మనుః॥ ౨౦॥ వారామరీచిగర్భాశ్చసుధర్మాణశ్చతేత్రిధా । భవిష్యంతితథాదేవాహ్యేకైకోద్వాద
శోగణః ॥ ౨౧॥ తేషామింద్రోమహావీర్యోభవిష్యత్యద్భుతోద్విజ ॥ ౨౨॥ సవనోద్యుతిమాన్భవ్యో
వసుర్మేధాతిథిస్తథా।జ్యోతిష్మాన్సప్తమస్సత్యస్తత్రైతేచమహర్షయః॥ ౨౩॥ ధృతకేతుర్దీప్త
కేతుఃపంచహస్తోనిరామయః। పృథుశ్రవాద్యాశ్చతథాదక్షసావర్ణికాత్మజాః ॥ ౨౪॥ దశమో
బ్రహ్మసావర్ణిర్భవిష్యతిమునేమనుః। సుధామానోవిరుద్ధాశ్చశతసంఖ్యాస్తథామరాః॥౨౫॥ తేషా
మింద్రశ్చభవితాశాంతిర్నామమహాబలః। సప్తర్షయోభవిష్యంతియేతదాతాన్శృణుష్వమే॥౨౬॥

పతత్వాత్ శాపందదౌ-తథాచతస్యానిర్దయత్వమాలక్ష్యనేయంసంజ్ఞాకింత్వన్యేతియమసూర్యయోర్బుద్ధిర్జాతా॥ ౫॥ ౬॥ వాజిరూపధరఇతి॥ తతశ్చసూర్యేణత్వమస్యమాతాభవితుంనార్హసి - కాత్వంసత్యంకథయేతిపృష్టయా - నాహంసంజ్ఞాకింతుతస్యఛాయేత్యాఖ్యాతే- సూర్యస్సంజ్ఞాక్వవాస్తఇతివిచింత్యజ్ఞానదృష్ట్యోత్తరకురుష్వరణ్యే బడబారూపిణీంతపస్తప్యమానాంజ్ఞాత్వా-వాజిరూపేణతాముపేత్య- తస్యాంఅశ్వినౌరేవంతంచజనయామాస- రేతసోంతేచరేవంతమితిరేవంతనామనిరుక్తిః ॥ ౭॥ ౮॥ భ్రమిమితి॥ భ్రమింఆరోప్యతస్యతేజోవశాతనంచకార ॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఛాయేతి ॥ పూర్వజస్య శ్రాద్ధదేవస్య సవర్ణేన సూర్యసుతత్వాత్ స్వరూపత్వాద్వా సావర్ణిః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ తేషామితి॥ అద్భుతసంజ్ఞఇంద్రః ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDF

వ్యతీతాః సవృత్తాధికారాః - అష్టావింశతీత్యార్షస్సులోపః ॥ ౧౦ ॥ ద్వాపరఇతి॥ ద్వితీయేమనుర్వ్యాసః॥ శ్లో॥ బ్రహ్మా మనుమువాచేదం వేదాన్వ్యస్య ప్రజాపత ఇతివాయూక్తేః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ తతఇతి॥ ఉత్తమాదిచతుష్కస్య పురాణాంతరప్రసిద్ధానిహార్యాత్మాదినామాంతరాణి॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ఏకఇతి॥ ద్వాపరాదిషు ద్వాపరమాదిర్యేషాంతాని ద్వాపరాదీని ద్వాపరసంఖ్యం శేషిష్వత్యర్థః - ద్వాపరాంతే వేదవిభాగప్రసిద్ధేః॥ శ్లో॥ ద్వాపరేతుపరావృత్తే మనోస్స్వాయంభువేంతరే। బ్రహ్మామనుమువాచేదం వేదాన్వ్యస్య ప్రజాపత ఇతివాయూక్తేః - శంతనుసమకాలం ద్వైపాయనోత్పత్తిప్రసిద్ధేశ్చ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ అథవేదవిభాగాన్వక్ష్యన్ ప్రథమం పరతత్త్వప్రాప్త్యుపాయతయోపాస్యమభిదర్శయితుం ప్రణవాత్మకం శబ్దబ్రహ్మ ప్రణమతి॥ ధ్రువమిత్యాదిద్వయేన॥ ధ్రువమితి॥ ధ్రువం అవినాశి - ఓమిత్యేవ వ్యవస్థితం వేదవిభాగేప్యవిభక్తం అవికృతంచ యత్ప్రణవాఖ్యమేకాక్షరం బ్రహ్మ తత్ బృహత్త్వబృంహణత్వాభ్యాం బ్రహ్మేత్యభిధీయతే ॥ శ్రు ॥ యస్మాదుచ్చార్యమాణఏవ బృంహతి బృంహయతి తస్మాదుచ్యతే పరంబ్రహ్మేతి శ్రుతేః ॥ ౨౨ ॥ బృహత్త్వబృంహణత్వే ఉపపాదయతి॥ ప్రణవావస్థితమితి॥ వ్యాహృతిత్రయం ఋగాదిచతుష్టయంచ

చతుర్ధా యైః కృతో వేదో ద్వాపరేషు పునః పునః ॥ ౧౦ ॥ ద్వాపరే ప్రథమే వ్యస్తస్స్వయం వేదస్స్వయం
భువా। ద్వితీయే ద్వాపరే చైవ వేదవ్యాసః ప్రజాపతిః॥ ౧౧॥ తృతీయే చోశనా వ్యాసశ్చతుర్థే చ బృహస్పతిః।
సవితా పంచమే వ్యాసష్షష్ఠే మృత్యుస్స్మృతః ప్రభుః॥ ౧౨॥ సప్తమే చ తథైవేంద్రో వసిష్ఠశ్చాష్టమే స్మృతః।
సారస్వతశ్చ నవమే త్రిధామా దశమే స్మృతః॥ ౧౩॥ ఏకాదశే తు త్రివృషా భరద్వాజస్తతః పరః। త్రయో
దశే చాంతరిక్షో ధర్మీ చాపి చతుర్దశే॥ ౧౪॥ త్రైయ్యారుణిః పంచదశే షోడశే తు ధనంజయః। కృతంజ
యస్సప్తదశే సంజయోష్టాదశే స్మృతః ॥ ౧౫ ॥ తతో వ్యాసో భరద్వాజో భరద్వాజాత్తు గౌతమః।
గౌతమాదుత్తమో వ్యాసో హర్యాత్మా యోభిధీయతే ॥ ౧౬ ॥ అథ హర్యాత్మనో వేనస్స్మృతో వాజిశ్ర
వాస్తుయః। సోమశుష్మాయణస్తస్మాత్తృణబిందురితి స్మృతః॥ ౧౭॥ ఋక్షోభూద్భార్గవస్తస్మాద్వా
ల్మీకిర్యోభిధీయతే। తస్మాదస్మత్పితా శక్తిర్వ్యాసస్తస్మాదహం మునే॥ ౧౮॥ జాతుకర్ణోభవన్మత్తః
కృష్ణద్వైపాయనస్తతః। అష్టావింశతిరిత్యేతే వేదవ్యాసాః ప్రకీర్తితాః॥ ౧౯॥ ఏకో వేదశ్చతుర్ధా తు
తైః కృతో ద్వాపరాదిషు ॥ ౨౦॥ భవిష్యే ద్వాపరే చాపి ద్రౌణిర్వ్యాసో భవిష్యతి । వ్యతీతే మమ పు
త్రేస్మిన్ కృష్ణద్వైపాయనే మునే ॥ ౨౧॥ ధ్రువమేకాక్షరం బ్రహ్మ ఓమిత్యేవ వ్యవస్థితమ్ । బృహత్త్వా
ద్బృంహణత్వాచ్చ తద్బ్రహ్మేత్యభిధీయతే ॥ ౨౨॥ ప్రణవావస్థితం నిత్యం భూర్భువస్స్వరితీర్యతే।

ఇత్యర్థః॥ ౧౦॥ ద్వాపరఇతి॥ ప్రజాపతిః మనుః॥ శ్లో॥ బ్రహ్మామనుమువాచేదం వేదాన్వ్యస్య ప్రజాపతే ఇతివాయూక్తేః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఏకాదశ ఇతి॥ ఏకాదశే తు త్రిశిరాః - ధర్మశ్చాపి చతుర్దశ ఇతిచ పాఠః॥ ౧౪॥ త్రైయ్యారుణేరితి॥ కృతంజయస్సప్తదశే తమార్ధ్వంచ రణంజయ ఇతిచ పాఠః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ జాతుకర్ణ ఇతి॥ శంతనుసమకాలం సత్యవత్యాం కృష్ణద్వైపాయనోత్పత్తిప్రసిద్ధేశ్చ ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ అథ వేదవిభాగం వక్ష్యన్ ప్రథమం తావత్ప్రణవావస్థాద్బ్రహ్మణో వేదానామావిర్భావం దర్శయితుమాహ॥ ధ్రువమితి॥ దేవాదీనాం ప్రకృతిభూతం ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ పూర్వం వ్యవస్థితం అవినాశితయా స్థితం - తస్య బ్రహ్మ సమాఖ్యాయాం హేతుమాహ - బృహత్త్వాదపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ బృంహణత్వాదితి వేదానాం కారణత్వాచ్చ । తదోంకారాక్షరం బ్రహ్మేత్యభిధీయతే॥ శ్రు॥ యస్మాదుచ్చార్యమాణఏవ బృహతి బృంహయతి తస్మాదుచ్యతే బ్రహ్మేతి శ్రుతేః॥ ౨౨॥ బృంహణత్వమేవ దర్శయన్ బ్రహ్మప్రకాశం తద్బ్రహ్మత్వేనోపాస్యత్వ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నుధిష్ఠాయ॥౫౧॥ త్రైలోక్యమితి॥స్వమాయాసంస్థితః॥ శ్లో॥ ఆత్మమాయామయీందివ్యాంయోగనిద్రాంసమాస్థితః॥ సంకల్పజ్ఞానంవామాయా॥౫౨॥౫౩॥మనవ ఇతి॥సాత్వికోంశఃభగవతఃసాత్వికతనుః॥౫౪॥ చతుర్యుగ ఇతి॥చతుర్యుగపి న కేవలంమన్వంతరే॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ వేదమితి॥ చతుర్భేదంబుగాదిరూపేణశాఖాశ త్రైర్బహుళమిత్యన్వయః॥ ౫౮॥ ౫౯॥౬౦॥ భూతమితి॥ఉపసంహరతితద త్రైతి-సర్వభూతాద్భగవతోవ్యతిరిక్తంనాస్తీత్యేషసద్భావోత్రప్రకరణాంతరేచకథితః॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే-తృతీయాంశే - ద్వితీయోధ్యాయః. ✻✻✻✻

జ్ఞాతమితి॥ జగద్విష్ణురితితదాత్మకత్వముక్తం- విష్ణావితిలయస్థిత్యోఃస్థానత్వం-విష్ణుత ఇతి కారణత్వం॥ ౧॥౨॥౩॥ ౪॥౫॥వీర్యమితి॥వీర్యంఉత్సాహః- తేజఃతపోయోగాదిజనితఃప్రభావః-బలంధారణాశక్తిః॥౬॥౭॥౮॥౯॥వేదవ్యాసా ఇతి॥

శేషాహావంబుసంప్లవే॥ ౫౧॥ త్రైలోక్యమఖిలంగ్రస్త్వాభగవానాదికృద్విభుః। స్వమాయాసంస్థితో
విప్రసర్వభూతోజనార్దనః॥౫౨॥ తతఃప్రబుద్ధోభగవాన్ యథాపూర్వంతథాపునః।సృష్టింకరోత్యవ్య
యాత్మాకల్పేకల్పేరజోగుణః॥౫౩॥ మనవోభూభుజస్సేంద్రాదేవాస్సప్తర్షయస్తథా।సాత్వికాంశ
స్థితికరోజగతోద్విజసత్తమ॥ ౫౪॥ చతుర్యుగప్యసౌవిష్ణుస్థితివ్యాపారలక్షణః।యుగవ్యవస్థాంకురుతే
యథామైత్రేయతచ్ఛృణు॥౫౫॥ కృతేయుగేపరంజ్ఞానంకపిలాదిస్వరూపధృత్ । దదాతిసర్వభూతా
త్మాసర్వభూతహితేరతః॥ ౫౬॥ చక్రవర్తిస్వరూపేణత్రేతాయామపిసప్రభుః।దుష్టానాంనిగ్రహం
కుర్వన్పరిపాతిజగత్త్రయమ్॥౫౭॥ వేదమేకంచతుర్భాగంకృత్వాశాఖాశతైర్విభుః । కరోతిబహుళం
భూయోవేదవ్యాసస్వరూపధృత్॥౫౮॥ వేదాంస్తుద్వాపరేవ్యస్యకలేరంతేపునర్హరిః।కల్కిస్వరూపీ
దుర్వృత్తాన్మార్గేస్థాపయతిప్రభుః॥౫౯॥ఏవమేషజగత్సర్వంకరోతిపరిపాతిచ।హంతిచాంతేప్యనం
తాత్మానాస్త్యస్మాద్వ్యతిరేకియత్॥ ౬౦॥ భూతంభవ్యంభవిష్యద్వాసర్వభూతాన్మహాత్మనః। తద
త్రాన్యత్రవావిప్రసద్భావఃకథితస్తవ॥౬౧॥మన్వంతరాణ్యశేషాణికథితానిమయాతవ।మన్వంతరాధి
పాశ్చైవకిమన్యత్కథయామితే॥ ౬౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- ద్వితీయోధ్యాయః. ✻✻✻
మైత్రేయః॥ జ్ఞాతమేతన్మయాత్వత్తో యథాసర్వమిదంజగత్ । విష్ణుర్విష్ణౌవిష్ణుతశ్చ నపరంవిద్యతే
తతః॥ ౧॥ ఏతత్తుశ్రోతుమిచ్ఛామివ్యస్తావేదామహాత్మనా । వేదవ్యాసస్వరూపేణయథాతేనయుగే
యుగే॥౨॥ యస్మిన్యస్మిన్యుగేవ్యాసోయోయఆసీన్మహామునే। తంతమాచక్ష్వభగవన్ శాఖాభేదాంశ్చ
మేవద ॥ ౩ ॥ శ్రీపరాశరః॥ వేదద్రుమస్యమైత్రేయ శాఖాభేదాస్సహస్రశః । నశక్యావిస్తరా
ద్వక్తుంసంక్షేపేణశృణుష్వతమ్ ॥ ౪॥ ద్వాపరేద్వాపరేవిష్ణుర్వ్యాసరూపీమహామునే । వేదమేకం
సుబహుధాకురుతేజగతేహితః ॥ ౫॥ వీర్యంతేజోబలంచాల్పంమనుష్యాణామవేక్ష్యచ । హితాయ
సర్వభూతానాంవేదభేదాన్కరోతిసః ॥ ౬॥ యయాసకురుతేతన్వావేదమేకంపృథక్ప్రభుః । వేద
వ్యాసాభిధానాతుసాసామూర్తిర్మధుద్విషః॥౭॥ యస్మిన్మన్వంతరేవ్యాసాయేయేతాంస్తాన్నిబో
ధమే । యథాచభేదశ్శాఖానాంవ్యాసేనక్రియతేమునే॥ ౮॥ అష్టావింశతికృత్వోవైవేదోవ్యస్తోమహ
ర్షిభిః।వైవస్వతేంతరేతస్మిన్ ద్వాపరేషుపునఃపునః॥౯॥వేదవ్యాసావ్యతీతాయేఅష్టావింశతిసత్తమ।

నాగశేతే॥౫౧॥ ౫౨॥ సర్వకల్పమన్వంతరయుగాదిస్థితింసప్రపంచమాహ- తతఃప్రబుద్ధ ఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్యశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - తృతీయాంశే - ద్వితీయోధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

జ్ఞాతమితి॥ యథాసర్వంజగద్విష్ణురేవ- నతతఃపరంవిద్యతే- యథాచవిష్ణావేవతిష్ఠతి- విష్ణుతశ్చయథాజాతంతథాత్వత్తోమయాజ్ఞాతం॥ ౧॥ ౨॥ ౩ ॥ ౪॥ ౫॥ వీర్యమితి॥ వీర్యముత్సాహం - తేజఃప్రాగల్భ్యం - బలంచపతనసామర్థ్యంఅల్పమవేక్ష్య॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ వేదవ్యాసా ఇతి॥అష్టావింశతివ్యాసాఅతీతానివృత్తాధికారాత్ప్రచ్యుతా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏతదితి॥ అకారాద్యవయవరూపేణత్రిధాభిన్నం - అవయవిరూపేణచాభిన్నం - ఏతత్ప్రణవరూపంబ్రహ్మసప్రభుర్వాసుదేవః - తద్రూపత్వాత్తద్వాచకత్వాచ్చ సచసర్వభూతేష్వాత్మతయావస్థితోస్య భేదః ఏకః ప్రభుత్వాదకలుషశ్చస్వాధిష్ఠితాభిర్భిన్నాభిమూర్తిభిః రేదభిద్యతే ॥ ౨౯ ॥ అతస్సర్వాత్మత్వాత్సఏవఋగాదిమూర్తిరిత్యాహ॥ సఋఙ్మయఇతి॥ సారఃఋగాదిప్రతిపాద్యశ్చతుర్విధః పురుషార్థః తదాత్మా - శరీరిణాంక్షేత్రజ్ఞానాం ॥ ౩౦॥ భగవతః సర్వాత్మత్వం నిగమయతి ॥ సభిద్యతఇతి ॥ సః అవ్యస్తవేదమయస్సన్ ఋగ్వేదాద్యాత్మనాభిద్యతే - సఏవశాఖాప్రణేతృభూతవ్యాసాదిమూర్తిర్భూత్వా వేదంసశాఖంబహుభిరవాంతరశాఖాభేదైఃభిన్నంచకరోతి- సమస్తశాఖాశ్చసఏవ॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - తృతీయాంశే- తృతీయోధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఆద్యఇతి॥ ఆద్యస్సర్గాదౌ చతుర్ముఖేనావిభక్తపఠితః - చతుష్పాదః ఋగాదిరూపేణ - శతసాహస్రైతి అనంతశాఖాసముదాయరూపః- తతస్తస్మాద్దశగుణోయజ్ఞః ప్రావర్తత- దశగుణోదశవిధఃసఏషయజ్ఞః- పంచవిధోగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణమాసౌచాతుర్మాస్యానిపశుబంధస్సోమఇతి - తథా- పంచవాఏతేమహాయజ్ఞాఇత్యుపక్రమ్య దేవయజ్ఞః పితృయజ్ఞో భూతయజ్ఞో మనుష్యయజ్ఞో బ్రహ్మయజ్ఞ ఇతిచశ్రుతావైతానికా గార్హ్యాశ్చ దశయజ్ఞాః ॥ శ్లో॥ ద్రవ్యం దేశః ఫలం కాలో జ్ఞానం కర్మచ కారకం । శ్రద్ధావస్థాకృతిర్నిష్ఠా త్రైగుణ్యాస్సర్వఏవహీతి- భాగవతోక్తగుణదశకవా వా - అత్రపక్షేగుణశబ్దోంగవచనః ॥ ౧॥ తతఇతి॥ చతుర్ధాఋగాదిరూపేణ ॥ ౨॥

ఏతద్బ్రహ్మత్రిధా భేదమభేదమపిసప్రభుః। సర్వభూతేష్వభేదోసౌభిద్యతేభిన్నబుద్ధిభిః॥౨౯॥ సఋఙ్మయస్సామమయస్సర్వాత్మాసయజుర్మయః। ఋగ్యజుస్సామసారాత్మాసఏవాత్మాశరీరిణామ్॥ ౩౦॥ సభిద్యతేవేదమయస్సవేదంకరోతిభేదైర్బహుభిస్సశాఖమ్ । శాఖాప్రణేతాససమస్తశాఖాజ్ఞానస్వరూపోభగవాననంతః॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే - తృతీయోధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీపరాశరః॥ ఆద్యోవేదశ్చతుష్పాదశ్శతసాహస్రసమ్మితః। తతోదశగుణఃకృత్స్నోయజ్ఞోయంసర్వకామధుక్॥౧॥తతోత్రమత్సుతోవ్యాసఅష్టావింశతిమేంతరే। వేదమేకంచతుష్పాదంచతుర్ధావ్యభజత్ప్రభుః॥౨॥

పరమాత్మస్వరూపిణోవాసుదేవస్యరూపమిత్యేతత్ స్పష్టయతి॥ఏతదితి॥ యత్ప్రణవాఖ్యంబ్రహ్మఏకాక్షరత్వేనాభేదమపిభూరాదివ్యాహృతిత్రయేణత్రిధాభిద్యతఇతి త్రిధాభేదం॥ తదేతత్ సప్రభురీశ్వరోవాసుదేవఏవ- సహిసర్వభూతేష్వపృథగ్భేదోభేదశూన్యోభిన్నాభిర్బుద్ధిభిర్భిద్యతే - దృశ్యతేభిన్నబుద్ధిభిరితిపాఠాంతరేతుఅభిన్నబుద్ధిభిః అవిపర్యయదృష్టిభిఃసర్వభూతేష్వభేదోసౌదృశ్యతఇత్యర్థః॥ ౨౯ ॥ అతఏవ॥ సఇతి॥ సఏవఋగాదిమయోఋగ్వేదాదిరూపః- ఋగాదిసారాత్మాచప్రణవరూపః-శరీరిణాందేవాదివిభాగకర్తౄణాంఆత్మాచ॥ ౩౦॥ సఇతి॥ సఏవసర్వాత్మత్వాద్వేదమయస్సఏవభిద్యతే - సఏవవ్యాసరూపోభూత్వాబహుభిర్భేదైఃసశాఖంవేదంకరోతి - అవాంతరశాఖాప్రణేతాపైలాదిరూపస్సఏవ-సమస్తశాఖారూపశ్చసఏవ- యతోజ్ఞానస్వరూపోసౌభగవాంశ్చానంతశ్చ- అనంతతోనంతవేదశాఖాత్మకత్వాత్ తత్ప్రణేతృత్వంచతస్యైవోపపద్యతే-నాన్యస్యేత్యర్థః- అతఏవవక్ష్యతి ॥ శ్లో॥ కృష్ణద్వైపాయనంవ్యాసంవిద్ధినారాయణం ప్రభుమితి ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే- తృతీయోధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఆద్యఇతి॥ ఆద్యః-ఈశ్వరాదుద్భూతోవేదశ్చతుష్పాదఃఋగాదిచతుర్వేదసమూహాత్మకః - అతఏవశతసాహస్రసంమితఃఅపరిమితఇత్యర్థః - తతఃప్రవృత్తోయంకృత్స్నోపియజ్ఞోదశగుణః ॥ శ్రు॥ సఏషయజ్ఞఃపంచవిధోగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణమాసౌచాతుర్మాస్యానిపశుస్సోమఇతిశ్రుతేః- పంచవిధఏవప్రకృతివికృతిభేదేనదశవిధఇత్యర్థః- యద్వా-యాగబాహ్యైఃపంచమహాయజ్ఞైస్సహదశవిధః॥ ౧॥ తతఇతి॥ అత్రఅస్మిన్మన్వంతరే- అష్టావింశతితమేయుగఇత్యర్థః- చతుష్పాదమేకంసంతంవేదంచతుర్ధాచతుర్వేదరూపేణవ్యభజత్ - ప్రభురీశ్వరావతారరూపః॥ ౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రణవావస్థితమీర్యతఇతియత్ - తస్మాచ్ఛబ్దాత్మనేతస్మైబ్రహ్మణేనమఇత్యన్వయః - ప్రణవస్యకారణావస్థాయామంతర్గతవ్యాహృత్యాదికత్వేనబృహత్త్వం - కార్యావస్థాయాంవ్యాహృతి వేదరూపేణపరిణామాత్ బృంహణత్వమితిభావః॥ ౨౩॥ అథప్రణవంకారణతయాప్రధానతాదాత్మ్యేనస్తువన్ప్రణమతి- జగతఇత్యాదినాబహుధాత్మకమిత్యంతేన॥ జగతఇతి॥ప్రళయోత్పత్త్యావితిప్రధానాద్ధిజగదుత్పత్తిః-తస్మిన్లయః తస్మాత్తయోస్తత్కారణం॥౨౪॥ అగాధేతి॥ జగత్సంమోహనాలయంపాపినాం సంమోహనతమోగుణాలయం - సంప్రకాశవృత్తిభ్యాంసత్వరజఃకార్యాభ్యాం జ్ఞానకర్మభ్యాంపురుషార్థస్యసాధనం॥౨౫॥ సాంఖ్యేతి॥నిష్ఠాప్రతిష్ఠా- పురుషవివేకోపాయతయాశమదమాత్మనాం యోగినాంగతిఃశమదమాదప్రాప్త్యుపాయః ॥ ౨౬॥ ప్రధానమితి ॥ ఆత్మనోయోనిః ఆత్మాపరమాత్మాతస్యయోనిః- ఉపనిషత్స్వవ్యక్తాద్యక్షరాంతైశ్శబ్దైర్యద్బహుధాత్మకంబహువిధంశబ్ద్యతే - తస్మైప్రధానాత్మనేశబ్దబ్రహ్మణేనమః- కార్యదశాయాంమహదాదిరూపేణవాబహుధాత్మకం - ఉక్తైర్గుణైఃపూజితత్వాత్సుశబ్దప్రయోగః ॥ ౨౭ ॥ అథ ప్రణవంభగవద్రూపత్వేనస్తువన్ప్రణమతి॥ పరమబ్రహ్మణఇతి॥ పరమబ్రహ్మత్వంచవాసుదేవరూపత్వాత్ ॥ ౨౮॥

ఋుగ్యజుస్సామాథర్వాణం యత్తస్మైబ్రహ్మణేనమః ॥ ౨౩ ॥ జగతఃప్రళయోత్పత్త్యోర్యత్తత్కారణ సంజ్ఞితమ్ । మహతఃపరమంగుహ్యం తస్మైసుబ్రహ్మణేనమః॥ ౨౪ ॥ అగాధాపారమక్షయ్యంజగత్సంమోహనాలయమ్ । స్వప్రకాశప్రవృత్తిభ్యాం పురుషార్థప్రయోజనమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాంఖ్యజ్ఞానవతాంనిష్ఠాగతిశ్శమదమాత్మనామ్। యత్తదవ్యక్తమమృతంప్రవృత్తిబ్రహ్మశాశ్వతమ్॥ ౨౬॥ ప్రధానమాత్మయోనిశ్చ గుహావాసంచకథ్యతే । అవిభాగంతథాశుక్ర మక్షయం బహుధాత్మకమ్ ॥ ౨౭॥ పరమబ్రహ్మణేతస్మైనిత్యమేవనమోనమః । యద్రూపంవాసుదేవస్యపరమాత్మస్వరూపిణః ॥ ౨౮॥

మిత్యభిప్రేత్య ప్రణమతి ॥ ప్రణవేతి ॥ ప్రణవేప్రణవరూపేణావస్థితం తదేవ బ్రహ్మభూతవ్యాహృతిరూపమీర్యతే॥ శ్రు॥ భూరిత్యేవఋుగ్వేదోభువఇతియజుర్వేదస్సువరితిసామవేదఇతిశ్రుతేః- అథర్వాణంచవేదోయద్యతోజాతంవదంతీతి శేషః-తస్మైప్రణవాత్మనేబ్రహ్మణేనమః॥శ్రు॥ ఓమితిబ్రహ్మ-ఓమితీదగ్ంసర్వమిత్యాదిశ్రుతేః॥౨౩॥తస్యైవసార్వాత్మ్యేనోపాస్యత్వాత్సర్వజగదాత్మకప్రధానరూపేణప్రణమతి-జగతఇత్యాదిచతుర్భిః॥జగతఇతి॥ప్రళయోత్పత్త్యోశ్చయత్కారణసంజ్ఞం ప్రధానం-తస్మైసుబ్రహ్మణేసుపూజితాయగుణేనమహదాద్యుపబృంహకాయనమఇత్యన్వయః- తదేవవిశినష్టి- తత్ మహతఃప్రథమకార్యస్యాపిపరమం- తతోగుహ్యంసూక్ష్మం॥ ౨౪ ॥ అగాధాపారమితి॥ అగాధమపారంఅనాదిసర్వగతంచాతఏవాక్షయ్యంక్షయానర్హంజగత్సంమోహనస్యతమోగుణస్యాలయం - కించస్వప్రకాశప్రవృత్తిభ్యాంపురుషస్యయోర్థోభోగోపలక్షణస్సఏవప్రయోజనంయస్యతత్తథా॥౨౫॥ తదేవాహ॥సాంఖ్యజ్ఞానవతామితి॥సాంఖ్యజ్ఞానవతాంమూలప్రకృత్యుపాసకానాంనిష్ఠాప్రాప్యంస్థానం-శమంచిత్తస్యోపరమఃదమోబాహ్యేంద్రియోపరమఃసఏవాత్మాస్వభావోయేషాంతేషాంగతిఃప్రకృతిపురుషవివేకహేతురిత్యర్థః- యత్తదవ్యక్తమప్యతీంద్రియమపిఅమృతమవినాశి-ప్రవృత్తిబ్రహ్మసక్రియంబ్రహ్మ-శాశ్వతంసంకోచవికాసాభ్యాంసర్వదావర్తమానం॥౨౬॥ ప్రధానమితి॥ ప్రధీయతేస్మింత్సర్వమితిప్రధానం - ఆత్మయోనిస్స్వతస్సిద్ధం - గుహాసంసారకారణత్వాత్ అవిద్యాతస్యాఃఆవాసం-అవిద్యాంతర్గతమితివా- అవిభాగమనిర్భేదంశుక్రందీప్తిమత్- అక్షయమపక్షయశూన్యం- బహుధాత్మకంగుణక్షోభాన్నానాకార్యాత్మకం ॥ ౨౭॥ తదేవంప్రధానరూపేణప్రణమ్య తదాశ్రయేశ్వరరూపేణప్రణమతి - పరమబ్రహ్మణ ఇత్యాదిత్రిభిః ॥ పరమబ్రహ్మణఇతి ॥ తస్మైపరమాత్మనే బ్రహ్మణేనమః - తస్యపరబ్రహ్మత్వేహేతుమాహ-యద్రూపమితి॥ శ్రు॥ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః- ఓమితిబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతేః॥ ౨౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యథేతి॥ తథా మయా షడ్వింశే వ్యస్తాః ॥ ౩ ॥ తదితి ॥ అనేన వర్తమానేన నారాయణాంశేన ద్వైపాయనేన సదృశేన భూతేన సమస్తేషు చతుర్యుగేషు వేదపారగైరేవ శాఖాభేదాన్ రచితానవధారయేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮ ॥ ౯ ॥ రోమహర్షణేతి॥ శ్లో॥ ఆర్షం బహువిధాఖ్యానం దేవర్షిచరితాశ్రయం - ఇతిహాస ఇతి ప్రోక్తం భవిష్యద్భూతకర్మగం ॥ ౧౦ ॥ ఏక ఇతి ॥ యాజుర్వేదికాధ్వర్యవక్రియాబాహుల్యాద్యజనసాధనత్వాచ్చ యజుః ప్రాచుర్యాత్సర్వోఽపి వేదో యజురిత్యుక్తం ॥ శ్లో ॥ యచ్ఛిష్టం తు యజుర్వేదే తేన యజ్ఞమయుంజత - యజనాద్ధి యజుర్వేద ఇతి శాస్త్రస్య నిశ్చయ ఇతి వాయూక్తేః - అధ్వర్యూద్గాతృహోతృబ్రహ్మాఖ్యచతుర్హోతృకం కర్మ చాతుర్హోత్రం తచ్చతుర్ధా కృతే వేదే భూతే తేన కర్మణా యజ్ఞమకరోత్ ప్రావర్తయత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతదేవ ప్రపంచయతి ॥ ఆధ్వర్యవమితి ॥ బ్రహ్మత్వం చాప్యథర్వభిరితి అత్రాపి శబ్దేన త్రయీ సముచ్చీయతే - బ్రహ్మత్వశబ్దేన బ్రహ్మర్త్విజ్యం పురోహితకృత్యం చోచ్యతే - నమో బ్రహ్మణ ఇతి త్రిష్కృత్వో బ్రహ్మణే నమస్కరోతీతి శ్రుతేః - పురోహితస్య బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వాత్ - అయమర్థః - అథ కేన బ్రహ్మత్వం క్రియత ఇతి త్రయ్యా విద్యయేతి బ్రాహ్మణాద్యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామః - స త్రిభిర్వేదైర్విధీయత ఇతి సూత్రాచ్చ బ్రహ్మకృత్యం త్రిభిర్వేదైశ్చక్రే - తథాథర్వణోక్తం రాజ్ఞాం శాంతికపౌష్టికాభిచారికాది పురోహితకృత్యమథర్వభిశ్చక్ర ఇతి తం చతుర్ధేత్యుక్తం ॥ ౧౨॥

యథా చ తేన తే వ్యస్తా వేదవ్యాసేన ధీమతా । వేదాస్తథా సమస్తైస్తైర్వ్యస్తా వ్యాసైస్తథా మయా ॥ ౩॥
తదనేనైవ వేదానాం శాఖాభేదాన్ ద్విజోత్తమ । చతుర్యుగేషు రచితాన్ సమస్తేష్వవధారయ ॥ ౪॥
కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధి నారాయణం ప్రభుమ్ । కోఽన్యో హి భువి మైత్రేయ మహాభారతకృద్భవేత్ ॥ ౫ ॥ తేన వ్యస్తా యథా వేదా మత్పుత్రేణ మహాత్మనా । ద్వాపరే హ్యత్ర మైత్రేయ తన్మే శృణు యథార్థతః ॥ ౬॥ బ్రహ్మణా చోదితో వ్యాసో వేదాన్వ్యస్తుం ప్రచక్రమే । అథ శిష్యాన్ స జగ్రాహ చతురో వేదపారగాన్ ॥ ౭ ॥ ఋగ్వేదగ్రాహకం పైలం జగ్రాహ సుమహామతిః । వైశంపాయననామానం యజుర్వేదస్య చాగ్రహీత్ ॥ ౮ ॥ జైమినిం సామవేదస్య తథైవాథర్వవేదవిత్। సుసుమంతుస్తస్య శిష్యోఽభూద్వేదవ్యాసస్య ధీమతః ॥ ౯ ॥ రోమహర్షణనామానం మహాబుద్ధిం మహామునిమ్ । సూతం జగ్రాహ శిష్యం స ఇతిహాసపురాణయోః ॥ ౧౦ ॥ ఏక ఆసీద్యజుర్వేదస్తం చతుర్ధా వ్యకల్పయత్ । చాతుర్హోత్రమభూద్యస్మింస్తేన యజ్ఞమథాకరోత్॥ ౧౧॥ ఆధ్వర్యవం యజుర్భిస్తు ఋగ్భిర్హోత్రం తథా మునిః । ఔద్గాత్రం సామభిశ్చక్రే బ్రహ్మత్వం చాప్యథర్వభిః ॥ ౧౨॥

యథా చేతి॥ తైః పూర్వైర్వ్యాసైర్వికృతిమయాశ్చ షడ్వింశే వ్యస్తాః॥ ౩॥ తదితి॥ తత్తస్మాదనేనైవ వర్తమానకృష్ణద్వైపాయనకృతేన వేదాదివిభాగననిదర్శనభూతేన సర్వేష్వపి చతుర్యుగేషు వేదానాం శాఖాభేదాన్ పూర్వైర్వ్యాసైరపి కృతాన్ జానీహి॥౪॥ తదేవం తస్య ముఖ్యత్వముక్తం- తత్ర హేతుమాహ॥ కృష్ణద్వైపాయనమితి॥౫॥ ౬॥ బ్రహ్మణేతి॥ వేదపారగాన్ వేదస్య పారం గంతుం సమర్థాన్॥౭॥౮॥౯॥ రోమహర్షణనామానమితి॥ ఇతిహాసపురాణయోరితి॥ శ్లో॥ ఆర్షం హి బహుధాఖ్యానం దేవర్షిచరితాశ్రయం। ఇతిహాసమితి ప్రోక్తం భవిష్యద్భూతధర్మయుక్॥ పురాణస్య సర్గాదిపంచలక్షణం సర్గాద్యవాంతరభేదవివక్షయా దశలక్షణం చేతి జ్ఞేయం॥ ౧౦ ॥ ఏక ఆసీదితి॥ యాజుర్వేదికాధ్వర్యుక్రియాబాహుళ్యాత్ - ప్రధానకర్మణశ్చ యాజనస్య తద్విహితత్వాద్యజుషః ప్రాధాన్యాదేవముక్తం- తథా చ వాయుః॥ శ్లో॥ యచ్ఛిష్టం తు యజుర్వేదే తేన యజ్ఞమయుంజత। యజనాద్ధి యజుర్వేద ఇతి శాస్త్రస్య నిశ్చయ ఇతి- చాతుర్హోత్రం చతుర్హోత్రుపలక్షితం - చత్వారో ఋత్విజశ్చతుర్హోతారః తైరనుష్ఠేయం కర్మ చాతుర్హోత్రం తద్యస్మిన్నభూత్ తద్వేదం - తేన చతుర్ధా వికల్పితేన యజ్ఞం ప్రవర్తితవాన్ ॥ ౧౧ ॥ తదేవాహ॥ ఆధ్వర్యవమితి ॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చాతుర్విధ్యం ప్రపంచయతి॥ తతస్సఇతి॥ తతో వేదసముదాయాత్ ॥ ౧౩॥ రాజ్ఞామితి॥ యథాస్థితిశాస్త్రమర్యాదానతిక్రమేణ॥౧౪॥ సోయమితి॥ తతఃపృథక్కృతేభ్యః - అనంతశాఖాత్మకవేదపాదపకాననం॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ బోధ్యేతి॥ తస్యా బాష్కలసంహితాయాః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ వేదమిత్రఇతి॥ తామింద్రప్రమితిసంహితాం-శాకల్యః పంచధా కృత్వా ముద్గలాదిభ్యో దాత్॥ ౨౧॥ ౨౨॥ సంహితేతి॥ తామేవశాకల్యసబ్రహ్మచారీశాకపూర్ణస్త్రిధా కృత్వా క్రౌంచాదిభ్యోదాత్ - వేదశబ్దనిర్వచనరూపంనిరుక్తాఖ్యం వేదాంగంచ సృత్వా నిరుక్తాఖ్యాయాదాత్ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ ఇతీతి॥ తామేవాన్యశ్శాకల్యసబ్రహ్మచారీబాష్కలి స్త్రిస్రః సంహితాః కృతవాన్ తస్యశిష్యాః కాలాయన్యాదయః తేభ్యోదాదిత్యర్థః ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. *******

తతస్సఋచఉద్ధృత్యఋగ్వేదంకృతవాన్మునిః। యజూంషిచయజుర్వేదంసామవేదంచసామభిః॥ ౧౩॥
రాజ్ఞాంత్వథర్వవేదేనసర్వకర్మాణిసప్రభుః। కారయామాసమైత్రేయబ్రహ్మత్వంచయథాస్థితి॥౧౪॥
సోయమేకోమహావేదతరుస్తేనపృథక్కృతః । చతుర్ధాచతతోజాతంవేదపాదపకాననమ్ ॥ ౧౫॥
బిభేద ప్రథమంవిప్ర పైలోఋగ్వేద పాదపమ్ । ఇంద్ర ప్రమితయేప్రాదా ద్బాష్కలా యచసంహితే॥ ౧౬॥ చతుర్ధాసబిభేదాథబాష్కలోద్విజసంహితామ్। బోధ్యాదిభ్యోదదౌతాస్తుశిష్యేభ్యస్సమహామతిః ॥ ౧౭ ॥ బోధ్యాగ్నిమాఢకౌతద్వద్యాజ్ఞవల్క్యపరాశరౌ । ప్రతిశాఖాస్తుశాఖాయాస్తస్యాస్తేజగృహుర్మునే॥ ౧౮॥ ఇంద్రప్రమితిరేకాంతుసంహితాంస్వసుతంతతః। మాండూకేయంమహాభాగం మైత్రేయాధ్యాపయత్తదా ॥ ౧౯॥ తస్యశిష్య ప్రశిష్యేభ్యః పుత్రశిష్యక్రమాద్యయౌ॥ ౨౦॥ వేదమిత్రస్తుశాకల్యస్సంహితాంతామధీతవాన్। చకారసంహితాఃపంచశిష్యేభ్యః ప్రదదౌచతాః॥ ౨౧॥ తస్యశిష్యాశ్చయేపంచతేషాంనామానిమేశృణు । ముద్గలోగోముఖశ్చైవవాత్స్యశ్శాలీయఏవచ॥ శైశిరఃపంచమశ్చాసీన్మైత్రేయసుమహామతిః ॥ ౨౨॥ సంహితాత్రితయంచక్రే శాకపూర్ణస్తథేతరః। నిరుక్తమకరోత్తద్వచ్చతుర్థంమునిసత్తమ॥ ౨౩॥ క్రౌంచోవైతాళికస్తద్వద్బలాకశ్చమహామునిః । నిరుక్తశ్చచతుర్థోభూద్వేదవేదాంగపారగః॥ ౨౪॥ ఇత్యేతాఃప్రతిశాఖాభ్యోహ్యనుశాఖాద్విజోత్తమ। బాష్కలిశ్చాపరాస్తిస్రస్సంహితాఃకృతవాన్ద్విజ। శిష్యఃకాలాయనిర్గార్గ్యస్తృతీయశ్చతథాజపః॥౨౫॥ ఇత్యేతేబహ్వృచాఃప్రోక్తాస్సంహితాయైఃప్రకీర్తితాః॥౨౬॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - తృతీయాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. ***************************

చతుర్ధావిభాగమేవాహ॥ తతఇతి॥ తతోవేదరాశేః - యజూంషిచఉద్ధృత్యేత్యనుషంగః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ బిభేదేతి॥ ప్రథమమృగ్వేదంపైలోద్విధాబిభేద॥ ౧౬॥ ౧౭॥ బోధ్యాగ్నిమాఢకావితి॥ తస్యాఃబాష్కలశాఖాయాఃప్రతిశాఖా అవాంతరశాఖాః - బోధ్యాగ్నిమాఠరావితిచపాఠః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ వేదమిత్రఇతి॥ శాకల్యస్తామింద్రప్రమితిసంహితామధీతవాన్ తతస్తస్యాఃపంచసంహితాఃసచకార- తాశ్చముద్గలాదిభ్యఃప్రదదౌ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ సంహితాత్రితయమితి॥ తథాన్యశ్శాకల్యసబ్రహ్మచారీశాకపూర్ణఃతస్యాఏవసంహితాయాస్త్రితయంచక్రే - తథానిరుక్తంచవేదశబ్దార్థనిర్వచనరూపం వేదాంగంచక్రే ॥ ౨౩॥ క్రౌంచఇతి॥ తచ్చతుష్టయాధ్యేతారశ్చతచ్ఛిష్యాయథాసంఖ్యం క్రౌంచాదయశ్చత్వారః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యేతాఇతి॥ బాష్కలిశ్చాన్యశ్శాకల్యసబ్రహ్మచారీతస్యాఏవఇంద్రప్రమితిశాఖాయాస్తిస్రస్సంహితాశ్చక్రే- తదధ్యేతారస్తచ్ఛిష్యాఃకాలాయనిప్రముఖాస్త్రయః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. ***************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యజుర్వేదేతి॥ సప్తవింశతిం యజుషః ప్రధానశాఖాః - బ్రహ్మాండోక్తః షడశీతిపక్షః తత్ప్రతిశాఖావివక్షయా-
తాశ్చ కాణ్వాదిశుక్లయజుః పంచదశకం చ సంహత్య ఏకశతమధ్వర్యుశాఖా ఆపస్తంబోక్తాస్స్యుః ॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ఋషి
రితి॥ అద్యాస్మిన్ దివసే ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬॥ యద్గురుణా కార్యం తత్తస్య పుత్రశిష్యాదిభిరపి కార్యమితి భావేనాహ॥ శిష్యా
నితి॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి॥ మమాపి త్వయాలం నార్థోఽస్తీత్యర్థః- మయా యదధీతం తదిదమితి॥ ౧౧॥
ఇత్యుక్త్వేతి॥ ఇత్యుక్త్వా-సరూపాణి మూర్తాని ॥ ౧౨॥ యజూంషీతి॥ యాజ్ఞవల్క్యవ్యతిరిక్తశిష్యాశ్ఛర్దితం విప్ర
రూపేణ గృహీతుమనుచితమితి తిత్తిరీభూతా జగృహుః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మహత్యావ్రతమితి॥ చీర్ణమాచరితం - అధ్వ
ర్యవః యజుశ్శాఖాధ్యాయినః యజుశ్శాఖాధ్యయనాదధ్వర్యుత్వం - యజూంషి వైశంపాయనాదధీతాని॥ ౧౪॥ ౧౫॥

శ్రీపరాశరః॥ యజుర్వేదతరోశ్శాఖాస్సప్తవింశన్మహామునిః। వైశంపాయననామాసౌ వ్యాసశిష్యశ్చ
కార వై॥౧॥ శిష్యేభ్యః ప్రదదౌ తాశ్చ జగృహుస్తేఽప్యనుక్రమాత్॥౨॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ తస్యాభూద్బ్ర
హ్మరాతసుతో ద్విజ। శిష్యః పరమధర్మజ్ఞో గురువృత్తిపరస్సదా॥ ౩॥ ఋషిర్యోఽద్య మహామేరోస్సమాజ
నాగమిష్యతి। తస్య వై సప్తరాత్రాత్తు బ్రహ్మహత్యా భవిష్యతి॥౪॥ పూర్వమేవం మునిగణైస్సమయో యః
కృతో ద్విజ। వైశంపాయన ఏకస్తు తం వ్యతిక్రాంతవాంస్తదా॥ ౫॥ స్వస్రీయం బాలకం సోఽథ పదా స్పృష్ట
మతాడయత్॥౬॥ శిష్యానాహ చ భోః శిష్యా బ్రహ్మహత్యాపహం వ్రతం। చరధ్వం మత్కృతే సర్వే న విచా
ర్యమిదం తథా॥౭॥ అథాహ యాజ్ఞవల్క్యస్తం కిమేభిర్భగవన్ ద్విజైః। క్లేశితైరల్పతేజోభిశ్చరిష్యేఽహ
మిదం వ్రతమ్॥ ౮॥ తతః క్రుద్ధో గురుః ప్రాహ యాజ్ఞవల్క్యం మహామునిం। ముచ్యతాం యత్త్వయాధీతం
మత్తో విప్రావమానక॥౯॥ నిస్తేజసో వదస్యేతాన్యస్త్వం బ్రాహ్మణపుంగవాన్। తేన శిష్యేణ నార్థో
ఽస్తి మమాజ్ఞాభంగకారిణా॥౧౦॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తతః ప్రాహ భక్త్యైతత్తే మయోదితమ్। మమాప్యలం త్వ
యాధీతం యన్మయా తదిదం ద్విజ॥౧౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా రుధిరాక్తాని సరూపాణి యజూంషి సః।
ఛర్దయిత్వా దదౌ తస్మై యయౌ చ స్వేచ్ఛయా మునిః ॥ ౧౨॥ యజూంష్యథ విసృష్టాని యాజ్ఞవల్క్యేన
వై ద్విజ । జగృహుస్తిత్తిరా భూత్వా తైత్తిరీయాస్తు తే తతః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మహత్యావ్రతం చీర్ణం గు
రుణా చోదితైస్తు యైః । చక్రురాధ్వర్యవం తే తు చరణాన్మునిసత్తమ ॥ ౧౪ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోఽపి మై
త్రేయ ప్రాణాయామపరాయణః । తుష్టావ ప్రణతస్సూర్యం యజూంష్యభిలషంస్తతః ॥ ౧౫॥

యజుర్వేదతరోరితి॥ సప్తవింశత్ సప్తవింశతిః ॥ ౧॥ ౨॥ తైత్తిరీయశాఖోత్పత్తిహేతుం తస్యాన్యం శిష్యమాహ
యాజ్ఞవల్క్యశ్చేతి ॥ ౩ ॥ తేన ఛర్దితైర్యజుర్భిస్తైత్తిరీయశాఖా బభూవేత్యాఖ్యానపూర్వకమాహ - ఋషిరిత్యా
దినా తైత్తిరీయాస్తు తే తత ఇత్యంతేన॥౪॥౫॥ స్వస్రీయమితి॥ స్వస్రీయం స్వసుస్సుతం - పదా స్పృష్టమతాడయత్ - అఘా
తయదితి చ పాఠః - ప్రమాదాత్పాదేన స్పృష్టమాత్రాదేవాసౌ మమారేత్యర్థః ॥ ౬॥ శిష్యానితి॥ ప్రమాదాద్బాలే
మృతే బ్రహ్మహత్యావ్రతం కుర్యాః ఉత నేతి న విచార్యం - కింతు సాక్షాద్బ్రహ్మవధే యథా తథైవ తద్వ్రతం మదర్థం చ
రతేత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ తత ఇతి॥ విప్రావమానక విప్రావమంతః ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ యాజ్ఞవల్క్యేతి॥ మమాపి త్వయా
గురుణా అలం- త్వత్తో మయా యదధీతం తదిదమితి ముఖేంగుళిప్రక్షేపేణ వమనమనుకరోతి ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ యజూంషీతి॥
ఛర్దితానాం యజుషాం విప్రరూపేణ గ్రహణస్యాయుక్తత్వాత్తిత్తిరాః పక్షిణో భూత్వా మునయస్తాని జగృహుః-
తతో హేతోస్తే మునయస్తైత్తిరీయాః ప్రసిద్ధాః॥ ౧౩॥ బ్రహ్మహత్యేతి॥ తతోఽన్యేషాం చరణాధ్వర్యుసమాఖ్యాం నిర్వక్తి
బ్రహ్మహత్యావ్రతమితి- బ్రహ్మహత్యానివృత్త్యర్థం వ్రతం - యైశ్చరణాత్ క్రమాచ్చరణాత్ చీర్ణం. యజుశ్శాఖా
ధ్యాయిత్వాత్తేషాం చరణాధ్వర్యుసమాఖ్యా-చరణాధ్వర్యవస్తే త్వితి చ పాఠః॥ ౧౪॥ తతోఽసౌ సూర్యం స్తుత్వా తత్ప్ర
సాదలబ్ధైర్యజుర్భిః కాణ్వాదిశాఖాః కృతవానితి దర్శయన్నాహ ॥ యాజ్ఞవల్క్యోఽపీత్యాది యావత్సమాప్తి ॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౬॥ నమ ఇతి॥ అగ్నీషోమాత్మత్వమాతపవృష్టిహేతుత్వాత్ - కారణాత్మనే॥ శ్రు॥ యాభిరాదిత్యస్తపతీత్యాదిప్రక్రియయా-సౌషుమ్నం సోమపోషకమమృతం॥౧౭॥ కలేతి॥ కాలజ్ఞానాత్మనే కాలస్య సంజ్ఞాపనాయ-కాలసంజ్ఞాత్మన ఇతి చ పాఠః-పరమాక్షరం ప్రణవః-ఓమితి ప్రస్తుత్యైతత్పరమమక్షరమితి శ్రుతేః॥౧౮॥ బిభర్తీతి॥ ధృత్యాత్మనే ధారయిత్రే తృప్త్యాత్మన ఇతి చ పాఠః॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ స్పృష్ట ఇతి॥ పవిత్రకరణాత్మా మేతి పాఠే లదంతత్వమార్షం॥ ౨౩॥ నమ ఇతి॥ సవితా ప్రేరకః-షూ ప్రేరణ ఇతి ధాతోస్సవితేతి రూపనిష్పత్తిః సూర్యో జనకః-సూయతే రా ఇతి నిరుక్తేః-వివస్వాన్ తమసో వివాసకః॥ ౨౪ ॥ హిరణ్మయమితి॥ హిరణ్మయం అత్యంతరమణీయ తేజోమయం కేతవః ప్రజ్ఞానరూపాః అమృతాః నిత్యాః॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే-తృతీయాంశే-పంచమోధ్యాయః.

యాజ్ఞవల్క్యః॥ నమస్సవిత్రే ద్వారాయ ముక్తేరమితతేజసే। ఋగ్యజుస్సామభూతాయ త్రయీధామ్నే చ తే నమః॥ ౧౬॥ నమోగ్నీషోమభూతాయ జగతః కారణాత్మనే। భాస్కరాయ పరం తేజస్సౌషుమ్నరుచిబిభ్రతే॥ ౧౭॥ కలాకాష్ఠానిమేషాదికాలజ్ఞానాత్మనే నమః। ధ్యేయాయ విశ్వరూపాయ పరమాక్షరరూపిణే॥ ౧౮॥ బిభర్తి యస్సురగణానాప్యాయ్యేందుం స్వరశ్మిభిః। స్వధామృతేన చ పితౄంస్తస్మై ధృత్యాత్మనే నమః॥౧౯॥ హిమాంబుఘర్మవృష్టీనాం కర్తా హర్తా చ యః ప్రభుః। తస్మై త్రికాలభూతాయ నమస్సూర్యాయ వేధసే॥ ౨౦॥ అపహంతి తమో యశ్చ జగతోస్య జగత్పతిః। సత్త్వధామధరో దేవో నమస్తస్మై వివస్వతే॥౨౧॥ సత్కర్మయోగ్యో న జనో నైవాపశ్శ్చ కారణమ్। యస్మిన్ననుదితే తస్మై నమో దేవాయ భాస్వతే॥ ౨౨॥ స్పృష్టో యదంశుభిర్లోకః క్రియాయోగ్యోభిజాయతే। పవిత్రకారణాత్మాయ తస్మై శుద్ధాత్మనే నమః॥౨౩॥ నమస్సవిత్రే సూర్యాయ భాస్కరాయ వివస్వతే। ఆదిత్యాయాదిభూతాయ దేవాదీనాం నమో నమః ॥ ౨౪॥ హిరణ్మయం రథం యస్య కేతవోమృతవాజినః। వహంతి భువనాలోకచక్షుషం తం నమామ్యహమ్॥ ౨౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యేవమాదిభిస్తేన స్తూయమానస్స వై రవిః। వాజిరూపధరః ప్రాహ వ్రియతామితి వాంఛితమ్॥౨౬॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తదా ప్రాహ ప్రణిపత్య దివాకరమ్। యజూంషి తాని మే దేహి యాని సంతి న మే గురౌ॥ ౨౭॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవముక్తో దదౌ తస్మై యజూంషి భగవాన్ రవిః। అయాతయామసంజ్ఞాని యాని వేత్తి న తద్గురుః॥౨౮॥ యజూంషి యైరధీతాని తాని విప్రైర్ద్విజోత్తమ। వాజినస్తే సమాఖ్యాతాస్సూర్యోశ్వస్సోభవద్యతః॥౨౯॥ శాఖాభేదాస్తు తేషాం వై దశ పంచ చ వాజినామ్। కణ్వాద్యాస్తు మహాభాగా యాజ్ఞవల్క్యప్రకీర్తితాః॥ ౩౦॥
ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే - పంచమోధ్యాయః. ****************************

నమ ఇతి॥ త్రయీధామ్నే వేదత్రయాత్మకదీప్తియుక్తాయ॥ శ్రు॥ సైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతీతి శ్రుతేః॥ ౧౬॥ నమ ఇతి॥ అగ్నీషోమభూతాయ-అతో జగతః కారణాత్మనే- అగ్నీషోమాత్మకత్వాజ్జగతః- తదేవాహ భాస్కరాయేతి- తాపకత్వాదగ్నిరూపాంగత్వం - సౌషుమ్నం సోమాప్యాయకం తేజో బిభ్రత ఇతి చ సోమరూపత్వముక్తం - ఉక్తం చ॥ శ్లో॥ సూర్యరశ్మిస్సుషుమ్నో యస్తర్పితస్తేన చంద్రమా ఇతి॥ ౧౭॥ కలేతి॥ కలాకాష్ఠానిమేషాదికాలో జ్ఞాయతే యేన తథాభూత-ఆత్మా స్వరూపం యస్య తస్మై పరమాక్షరరూపిణే॥ శ్రు॥ అక్షరాత్పరతః పర ఇతి శ్రుతేః పరమాక్షరం పరబ్రహ్మ తత్స్వరూపాయ॥ ౧౮॥ బిభర్తీతి॥ తృప్త్యాత్మనే తర్పకాయ- ధృత్యాత్మన ఇతి పాఠే ధారయిత్రే॥ ౧౯॥ ౨౦॥ అపహంతీతి॥ సత్త్వధామధరః సత్త్వమూర్తిధరః-వివస్వతే తమోవినాశకాయ॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥ భక్త్యుద్రేకేణ పూర్వోక్తైస్సర్వపర్యాయైర్నమస్కరోతి॥ నమస్సవిత్ర ఇతి॥ ౨౪॥ హిరణ్మయమితి॥ హిరణ్మయం తేజోమయం- కేతవః ప్రజ్ఞారూపాః-ఛందోమయా అశ్వాః-శ్రుతిశ్చ ఉదుత్య ఇతి మంత్రార్థస్సూచితః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఏవమితి॥ తస్య గురుః వైశంపాయనో యాని సమ్యఙ్న వేత్తి- వ్యాసేనానుపదిష్టత్వాత్॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - తృతీయాంశే - పంచమోధ్యాయః. ****************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పంచమః। శ్రేష్ఠాస్త్వథర్వణామేతే సంహితానాం వికల్పకా ఇతి- నక్షత్రకల్పో జ్యోతిషామంశః- వైతానకల్పో వేదకల్పో బ్రహ్మత్వాదియజ్ఞవిధిః-సంహితాకల్పో మంత్రభాగవిధిః॥౧౩॥ చతుర్థ ఇతి॥ ఆంగిరసః కల్ప అభిచారాదివిధిః-శాంతికల్పోష్టాదశమహాశాంత్యాదివిధిః॥౧౪॥ ఆఖ్యానైరితి॥ ఆఖ్యానైర్భారతాదీతిహాసైః- ఉపాఖ్యానైస్తత్ప్రసక్తైః బుభునిదాఘకథాద్యైః గాథాః పితృపృథివీగీతాద్యాః-కల్పశుద్ధిర్వారాహాదికల్పవృత్తాంతనిర్ణయః-పితృకల్పమంత్రకల్పవిధిర్వా- ఏతైస్సహ సర్గాదిపంచలక్షణాం పురాణసంహితామష్టాదశపురాణానాం సంక్షేపరూపాం వ్యాసశ్చక్రే-యథోక్తం మాత్స్యే శ్లో॥ పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం ప్రథమం బ్రహ్మణా స్మృతం। అనంతరంచ వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిర్గతాః। పురాణమేకమేవాసీచ్ఛతకోటిప్రవిస్తరమితి-ధర్మసంహితాయాంచ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మమేవకృతే చాద్యం పురాణం శ్రుతిసంమితం। అష్టాదశవిధం తచ్చ కృతం కోటిప్రభేదతః। తస్మాత్త్రేతాయుగే ప్రోక్తం శతమేకాదశోత్తరం। పురాణసంహితాకర్తా ద్వాపరే వ్యాస ఏవ హీతి- పునర్మాత్స్యే॥ శ్లో॥ తదథోత్ర చతుర్లక్షే సంక్షేపేణ నివేశితః। పురాణాని దశాష్టౌ చ సాంప్రతం తదిహోచ్యత ఇతి - అయమర్థః - కృతయుగే వేదాత్పూర్వం బ్రహ్మణా దృష్టస్య శతకోటిప్రవిస్తరస్య పురాణస్కంధస్య బ్రాహ్మసంజ్ఞస్య త్రేతాయాం పునః బ్రహ్మాద్యష్టాదశర్షిభిర్గ్రంథకోట్యా సంక్షిప్య బ్రాహ్మపాద్మాద్యష్టాదశపురాణాత్మనా విభక్తస్యైకాదశాధికశతసంహితస్య పునర్ద్వాపరాంతే తస్య సారం వేదవ్యాసశ్చతుర్లక్ష్యా సంక్షిప్యాష్టాదశపురాణసంహితాం కృత్వా రోమహర్షణం సూతమధ్యాపయదితి ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ సుమతిరితి॥ సుమతిరిత్యాది-తస్య రోమహర్షణస్య॥ ౧౭॥ కాశ్యప ఇతి॥ కాశ్యపః అకృతవ్రణః కాశ్యపోహ్యకృతవ్రణ ఇతి వాయూక్తేః - తిసృణాం కాశ్యపాది కృతానాం సంహితానాం చతుర్థీ రోమహర్షణికాఖ్యయా వ్యాసేన సంక్షిప్తా రోమహర్షణేనాధీతా స్వశిష్యేభ్యః ప్రతిపాదితా- రోమహర్షణనోగ్రశ్రవసాపి శౌనకాదిభ్యః ఖ్యాపితా- తథా మాత్స్యే॥ శ్లో॥ చతుర్లక్షమిదం ప్రోక్తం వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా। మత్పిత్రే మమ పిత్రా తు మయా తుభ్యం నివేదితమితి- ఏవం తన్మూలాస్సర్వాః పురాణసంహితాః కలౌ చతుర్భేదాః॥ శ్లో॥ సర్వాస్తా హి చతుష్పాదాః సర్వాస్తాశ్చైకార్థవాదికాః। పాఠాంతర పృథగ్భూతా వేదశాఖా యథా తథేతి వాయూక్తేః - కౌర్మే తు స్వస్యస్వైవ చతుర్భేదత్వముక్తం॥ శ్లో॥ ఇదం తు పంచదశమం పురాణం కౌర్మముత్తమం। చతుర్ధా సంస్థితం పుణ్యం సంహితానాం ప్రభేదత ఇతి॥౧౮॥ చతుష్టయేనేతి॥ పురాణసంహితానామేతేన చతుష్టయేన మూలభూతేన తదర్థం స్మృత్వా పురుషభేదకాలభేదాను

> సంహితానాం తథైవ చ॥ ౧౩॥ చతుర్థస్స్యాదాంగిరసశ్శాంతికల్పస్తు పంచమః। శ్రేష్ఠాస్త్వథర్వణామేతే సంహితానాం వికల్పకాః॥౧౪॥ ఆఖ్యానైశ్చాప్యుపాఖ్యానైర్గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః। పురాణసంహితాంచక్రే పురాణార్థవిశారదః॥౧౫॥ ప్రఖ్యాతో వ్యాసశిష్యోభూత్సూతో వై రోమహర్షణః। పురాణసంహితాం తస్మై దదౌ వ్యాసో మహామతిః॥౧౬॥ సుమతిశ్చాగ్నివర్చాశ్చ మిత్రాయుశ్శాంసపాయనః। అకృతవ్రణోథ సావర్ణిష్షట్ఛిష్యాస్తస్య చాభవన్ ॥ ౧౭॥ కాశ్యపస్సంహితాకర్తా సావర్ణిశ్శాంసపాయనః। రోమహర్షణికా చాన్యా తిసృణాం మూలసంహితా॥౧౮॥ చతుష్టయేనాప్యేతేన సంహి

బ్రహ్మత్వం చాప్యథర్వభిరితి పూర్వోక్తవైతానవైతానికబ్రహ్మత్వాదివిధిః - సంహితాకల్పో మంత్రవిధిః ॥ ౧౩॥ చతుర్థ ఇతి ॥ ఆంగిరసః కల్పోభిచారవిధిః - శాంతికల్పః అశ్వగజాద్యష్టాదశమహాశాంతివిధిః ॥ ౧౪॥ ఆఖ్యానైరితి॥ ఆఖ్యానాదిభిస్సహ పురాణం చక్రే వ్యాస ఇత్యన్వయః - తత్ర చ ॥ శ్లో॥ స్వయం దృష్టార్థకథనం ప్రాహురాఖ్యానకం బుధాః । శ్రుతస్యార్థస్య కథనముపాఖ్యానం ప్రచక్షతే । గాథాస్తు పితృపృథివీగీతాద్యాః - కల్పశుద్ధిః కల్పాదినిర్ణయః ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ సుమతిశ్చేతి॥ సుమత్యాదయస్తస్య రోమహర్షణస్య షట్ శిష్యాస్తత్కృతాః షట్సంహితా జగృహుః॥ ౧౭॥ కాశ్యప ఇతి॥ అకృతవ్రణ ఏవ కాశ్యపః॥ శ్లో॥ కాశ్యపోహ్యకృతవ్రణ-ఇతి వాయూక్తేః॥ రోమహర్షణికా చాన్యా రోమహర్షణేన పునః సంక్షేపతః కృతా॥ ౧౮॥ చతుష్టయేనేతి॥ ఏతాసాం కాశ్యపాదికృతానాం సంహితానాం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ సుమంతురితి॥ తాం జైమినిసంహితాం- తత్పుత్రపౌత్రావేకైకాంఅయాగపద్యేనస్వపితురధీతవంతౌ॥ ౨॥ సహస్రేతి॥ ఏవంసుత్వనః పుత్రస్సుకర్మాపిస్వపితురధీత్యసహస్రంసంహితాభేదంచకార॥ శ్లో॥ పుత్రమధ్యాపయామాససుమంతుమథజైమినిః। సుమంతుశ్చాపిసుత్వానం పుత్రమధ్యాపయన్మునిః। సుకర్మాణంసుతంసుత్వానితివాయూక్తేః॥ ౩॥ హిరణ్యనాభ ఇతి॥ తస్యపౌష్యింజేర్వక్ష్యమాణాలోకాక్ష్యాద్యాః పంచశతంశిష్యాః- ఉదీచ్యాస్సామగాస్స్మృతాః॥ ౪॥ ౫॥ లోకాక్షిరితి॥ తద్భేదైః పౌష్యింజిశిష్యభేదైః-బహులీకృతాః ఖ్యాపితాః॥ ౬॥ హిరణ్యనాభేతి॥ కృతో నామరాజా ప్రాచ్యసామగేష్వన్యవమః॥ ౭॥ ౮॥ అథర్వవేదమితి॥ సుమంతువ్యాససశిష్యః॥ ౯॥ దేవదర్శస్యేతి॥ అథర్వవేదదేవదర్శసంహితాశ్చతస్రో మేధాద్యైర్గృహీతాః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సైంధవాదితి॥ ముంజికేశసంహితయోః శిష్యానన్వేష్య-యయోర్భేదేషుబహూపయోగాః పంచభేదాః నక్షత్రకల్పాద్యాః-కల్పశబ్దో వేదాదిభిః ప్రత్యేకం సంబధ్యతే-తథావాయుః॥ శ్లో॥ నక్షత్రకల్పో వైతానస్సంహితానాంతథావిధిః। చతుర్థోంగిరసాంకల్పశ్శాంతికల్పశ్చ

శ్రీపరాశరః॥ సామవేదతరోశ్శాఖావ్యాసశిష్యస్సజైమినిః। క్రమేణయేనమైత్రేయబిభేదశృణుతంమమ॥ ౧॥ సుమంతుస్తస్యపుత్రోభూత్సుత్వాతస్యాప్యభూత్సుతః। అధీతవంతావేకైకాంసంహితాంతౌమహామతీ॥ ౨॥ సహస్రసంహితాభేదంసుకర్మాతత్సుతస్తతః। చకారతంచతచ్ఛిష్యౌజగ్రాహతేమహావ్రతౌ॥ ౩॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యః పౌష్యింజిశ్చద్విజోత్తమ। ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాస్తస్యపంచశతంస్మృతాః॥ ౪॥ హిరణ్యనాభాత్తావత్యస్సంహితాయైర్ద్విజోత్తమైః। గృహీతాస్తేపిచోచ్యంతేపండితైః ప్రాచ్యసామగాః॥ ౫॥ లోకాక్షిః కౌముదిశ్చైవకక్షీవాన్లాంగలిస్తథా। పౌష్యింజిశిష్యాస్తద్భేదైస్సంహితాబహులీకృతాః॥ ౬॥ హిరణ్యనాభశిష్యస్తుచతుర్వింశతిసంహితాః। ప్రోవాచకృతనామాసౌశిష్యేభ్యస్సుమహామతిః॥ ౭॥ తైశ్చాపిసామవేదోసౌశాఖాభిర్బహులీకృతః॥ అథర్వాణామథోవక్ష్యేసంహితానాంసముచ్చయమ్॥ ౮॥ అథర్వవేదంసమునిస్సుమంతురమితద్యుతిః। శిష్యమధ్యాపయామాసకబంధంసోపితద్ద్విధా। కృత్వాతుదేవదర్శాయతథాపథ్యాయదత్తవాన్॥ ౯॥ దేవదర్శస్యశిష్యాస్తుమేధోబ్రహ్మబలిస్తథా। శౌల్కాయనిః పిప్పలాదస్తథాన్యోద్విజసత్తమ॥ ౧౦॥ పథ్యస్యాపి త్రయశ్శిష్యాః కృతాయైర్ద్విజసంహితాః। జాబాలిః కుముదాదిశ్చ తృతీయశ్శౌనకో ద్విజ॥ ౧౧॥ శౌనకస్తుద్విధాకృత్వాదదావేకాంతుబభ్రవే। ద్వితీయాంసంహితాంప్రాదాత్సైంధవాయచసంజ్ఞినే॥ ౧౨॥ సైంధవాన్ముంజికేశశ్చాభిన్నద్వేధంద్విధాపునః। నక్షత్రకల్పోవేదానాం

శ్లో॥ ఋగ్యజుశ్శాఖోపశాఖాస్తత్సంఖ్యాశ్చ ప్రపంచితాః। సామాథర్వ పురాణోత్థశాఖా సంఖ్యాతుకథ్యతే॥ ౧॥ సుమంతురితి॥ తస్యజైమినిపుత్రస్య సుమంతోస్సుత్వా నామపుత్రోభూత్ - తౌ జైమినేః పుత్రపౌత్రౌ- జైమినినా॥ కృతామేకైకాం స్వేస్వేకాలేఅధీతవంతౌ॥ ౨॥ సహస్రేతి॥ తత్సుతస్సుత్వనస్సుతస్సుకర్మా-యథాహవాయుః॥ శ్లో॥ పుత్రమధ్యాపయామాససుమంతుమథజైమినిః। సుమంతుశ్చాపిసుత్వానంపుత్రమధ్యాపయన్మునిః। సుకర్మాణంసుతంసుత్వేతి॥ ౩॥ తస్యశిష్యానామతః నిర్దిశతితయోరన్యతరస్యహిరణ్యనాభస్యచశిష్యానాహ॥ హిరణ్యనాభ ఇతి॥ కౌసల్యోపిహిరణ్యనాభనామకః - పౌష్యింజిశ్చాపరః - తస్యహిరణ్యనాభస్యపంచశతానిశిష్యాః॥ ౪॥ హిరణ్యనాభాదితి॥ తావత్యః పంచశతాని- తేపిచకాలాంతరేవిదేశవాసాత్ప్రాచ్యాస్సామగాఉచ్యంతే॥ ౫॥ పౌష్యింజిశిష్యానాహ॥ లోకాక్షిరితి॥ తద్భేదైః తేషాంశిష్యప్రశిష్యాదిభిః॥ ౬॥ ౭॥ తైరితి॥ తైశ్చాపికృతనామ్నశ్శిష్యైః అథర్వణామితిచపాఠః॥ ౮॥ ౯॥ దేవదర్శః స్వసంహితాంచతుర్ధాచక్రే - తాశ్చమేధాదయశ్చత్వారోజగృహురిత్యాహ॥ దేవదర్శస్యేతి॥ ౧౦॥ పథ్యస్యేతి॥ పథ్యకృతాస్తిస్రస్సంహితాజాబాల్యాదయో జగృహుః - తైశ్చాన్యాస్సంహితాః కృతాః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సైంధవాదితి॥ సైంధవముంజికేశసంహితాభేదా నక్షత్రకల్పాదయః పంచ- తత్రనక్షత్రకల్పోనక్షత్రపూజావిధిః- వేదానాంసంహితానాంచకల్పఇతి శేషః- తత్ర వేదకల్పో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శ్రుతీనాంయత్రకల్పాదౌప్రవృత్త్యర్థంజనార్దనః। మత్స్యరూపీచమనవేనరసింహోపవర్ణనం। అధికృత్యాబ్రవీ
త్సప్తకల్పవృత్తంసహ్రవతం।తన్మాత్స్యమితిజానీధ్వంసహస్రాణిచతుర్దశ। యదాచగారుడేకల్పేవిశ్వాండాద్గరు
డోద్భవం। అధికృత్యాబ్రవీద్విష్ణుర్గారుడంతదిహోచ్యతే- బ్రహ్మాబ్రహ్మాండమాహాత్మ్యమధికృత్యాబ్రవీత్పునః।తచ్చ
ద్వాదశసాహస్రంబ్రహ్మాండంద్విశతాధికం। భవిష్యాణాంచకల్పానాంశ్రూయతేయత్రవిస్తరః। తద్బ్రహ్మాండం
పురాణంతుబ్రహ్మణాసముదాహృతమిత్యాది॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥సర్గేచేతి॥అశేషేషుపురాణేషుసర్గప్రతిసర్గాదిషు
కర్తృత్వేనభగవాన్విష్ణుఃకథ్యతే-సర్గాదేస్తత్కర్తృకత్వాత్-యతోవాఇమానీత్యాదిశ్రుతేః॥శ్లో॥ విష్ణుర్బ్రహ్మా
శివోవిష్ణుర్విష్ణురాదిత్యఏవచ। సర్వంవిష్ణుమయంబ్రహ్మన్నితిపౌరాణికంవచః॥ ఏవమేవపురాణేషుదశస్వష్టసునా
న్యథా।అన్యథామేప్రపద్యంతేనారకాస్తేభవంతివై॥ఇత్యాదిత్యపురాణం॥౨౬॥ పురాణానాంవేదోపబృంహకత్వేన
ధర్మవేదనహేతుత్వాత్ ధర్మస్యవిద్యాస్థానేష్వంతర్భావం దర్శయతి ॥ అంగానీతి॥ ఇతిహాసస్యపురాణేంత
ర్భావః॥శ్లో॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాంవేదంసముపబృంహయేదిత్యాద్యవచనాత్॥౨౭॥ ఆయుర్వేదఇతి॥ ఆయుర్వే
దాదిచతుష్కస్యదృష్టప్రాధాన్యేనకేవలవిద్యాస్థానత్వాన్నధర్మస్థానత్వమితితస్యపృథగుక్తిః॥శ్లో॥ ఆయుర్వేదో
వైద్యశాస్త్రంగాంధర్వోగీతిశాసనం। అర్థశాస్త్రందండనీతిఃధనుర్వేదోస్త్రశాసనం॥ చత్వారఉపవేదాస్తఇతివై
జయంతీ॥ ౨౮॥ జ్ఞేయాఇతి॥ వేదప్రసంగాత్తద్దర్శినఋషయోవంశభేదాత్త్రిధోక్తాః జ్ఞేయాఇత్యాదినా - ఋషిప్రకృ
తయఃఋషిస్వభావాః॥౨౯॥ఇతీతి॥భేదహేతుఃమనుష్యాణాంవీర్యబలాద్యల్పత్వం॥౩౦॥సర్వేతి॥ప్రాజాపత్యాబ్రహ్మ
దృష్టా - తద్వికల్పాఃతస్యాఃవిభాగభూతాఇమేఅధీయమానాఃశాఖాభేదాః అనిత్యా ఇవప్రతిద్వాపరంకించిద్భిన్న
పాఠతయాశాఖాంతరతాంనీతాస్సంతఃసమంతాన్నిత్యాఏవతథాతథాదృశ్యంతే ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపు
రాణే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. ************************************

పరమ్॥౨౩॥ సర్గశ్చప్రతిసర్గశ్చవంశమన్వంతరాణిచ।సర్వేష్వేతేషుకథ్యంతేవంశానుచరితంచ
యత్॥ ౨౪॥ యదేతత్తవమైత్రేయపురాణంకథ్యతేమయా। ఏతద్వైష్ణవసంజ్ఞంవైపాద్మస్యసమనం
తరమ్॥ ౨౫॥ సర్గేచప్రతిసర్గేచవంశమన్వంతరాదిషు।కథ్యతేభగవాన్విష్ణురశేషేష్వేవసత్తమ॥౨౬॥
అంగానివేదాశ్చత్వారోమీమాంసాన్యాయవిస్తరః। పురాణంధర్మశాస్త్రంచవిద్యాహ్యేతాశ్చతు
ర్దశ॥ ౨౭॥ ఆయుర్వేదోధనుర్వేదోగాంధర్వశ్చైవతేత్రయః । అర్థశాస్త్రంచతుర్థంచవిద్యా
హ్యష్టాదశైవతాః ౨౮॥ జ్ఞేయాబ్రహ్మర్షయఃపూర్వంతేభ్యోదేవర్షయఃపునః । రాజర్షయః
పునస్తేభ్యోఋషిప్రకృతయస్త్రయః॥౨౯॥ ఇతిశాఖాస్సమాఖ్యాతాశ్శాఖాభేదాస్తథైవచ. కర్తార
శ్చైవశాఖానాం భేదహేతుస్తథోదితః ॥ ౩౦ ॥ సర్వమన్వంతరేష్వేవం శాఖాభేదాస్సమా
స్మృతాః॥౩౧॥ప్రాజాపత్యాశ్రుతిర్నిత్యాతద్వికల్పాస్త్విమేద్విజ॥౩౨॥ ఏవంతవోదితంసర్వంయత్పృ
ష్టోహమిహత్వయా। మైత్రేయవేదసంబంధంకిమన్యత్కథయామి తే॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - తృతీ
యాంశే- షష్ఠోధ్యాయః. ************************************

౨౩॥సర్వపురాణానాంసామాన్యేనాభిధేయమాహ॥సర్గశ్చేతి॥ప్రతిసర్గఃప్రళయః॥౨౪॥ఉద్దిష్టేషుపురాణేషుకిమేతత్పు
రాణమిత్యపేక్షాయామాహ॥యదేతదితి॥ ౨౫॥ అస్యవైష్ణవసంజ్ఞాయాంహేతుమాహ॥సర్గేచేతి॥౨౬॥ పురాణానాం
ధర్మప్రతిపాదకవేదోపబృంహకత్వేనధర్మవిద్యాస్థానేష్వంతర్భావమాహ॥ అంగానీతి॥ అంగానిశిక్షాదీనిషట్॥ ౨౭॥
ధర్మవిద్యాస్థానవ్యతిరిక్తందృష్టార్థప్రధానమన్యద్విద్యాస్థానచతుష్టయమాహ॥ఆయుర్వేదఇతి॥౨౮॥శాఖాప్రణేతృభే
దమాహ। జ్ఞేయాఇతి॥౨౯॥ఉపసంహరతి॥ఇతీతి॥ భేదహేతుశ్చపుంసాంప్రజ్ఞాహ్రాసః॥౩౦॥౩౧॥ శాఖాయాఃపురుషప్ర
ణీతత్వేవేదస్యైవపౌరుషేయత్వంస్యాదిత్యాశంక్యాహ॥ప్రాజాపత్యేతి॥కల్పాదౌప్రజాపతినాదృష్టోవేదోనిత్యఏవ..
ఇమేతుశాఖాభేదాస్తస్యైవవికల్పాః అధ్యయనాదిసౌకర్యార్థమవాంతరభేదాః - నత్వపూర్వాఃపురుషైః ప్రకృతా
ఇత్యర్థః॥౩౨॥౩౩॥ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-తృతీయాంశే-షష్ఠోధ్యాయః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

గుణ్యేనమయేదంవైష్ణవంపురాణంకృతమిత్యర్థః - ఏతత్సంహితాచతుష్టయమూలత్వం సర్వపురాణానాంసాధా
రణం॥౧౯॥ బ్రాహ్మంపురాణంప్రశంసతి॥ఆద్యమితి॥ ఆద్యంమూలభూతం-పురాణసంఖ్యామాహ- అష్టాదశేతి॥ ౨౦॥
తాన్యేవానుక్రామతి॥ బ్రాహ్మమితి। పురాణానాంసర్వేషాంచతుర్భేదత్వముక్తం- వైష్ణవంతుషడ్భేదం- తేనపురా
ణాంతరేషు వైష్ణవస్య దశసహస్రాష్టసహస్రత్వాద్యుక్తిః సంహితాభేదమానవిషయాకల్ప్యా - యథాలైంగే॥
శ్లో॥ప్రసాదాద్వైష్ణవంచక్రే పురాణంవై పరాశరః। షట్ప్రకారంసమస్తార్థసూచకంజ్ఞానసంచయం। దశసాహ
స్రసంమితంసర్వవేదార్థసంయుతం॥ శైవమాత్స్యయోస్తు - వైష్ణవంచాష్టసాహస్రమితి- క్వచిద్దేశేనవసహస్ర
ముచ్యతే- క్వచిచ్చతుర్వింశతిసహస్రం - క్వచిచ్చద్వావింశతిసహస్రం - ఇదంతుషట్సహస్రమస్మాభివ్యాఖ్యాయ
మానం- సర్గాదిపంచకంపురాణానాంసామాన్యలక్షణం-వైశేషికంతుమాత్స్యోక్తం - యథా॥ శ్లో॥ బ్రహ్మణాభి
హితంపూర్వంయావన్మాత్రంమరీచయే। బ్రాహ్మంతద్దశసాహస్రంపురాణంపరికీర్త్యతే। ఏతదేవచవై బ్రాహ్మంపా
ద్మకల్పేజగద్ధితం । పాద్మంతత్పంచపంచాశత్సహస్రాణినిగద్యతే । వారాహకల్పవృత్తాంతమధికృత్య పరాశరః।
యాన్ ప్రాహధర్మానఖిలాంస్తద్యుక్తంవైష్ణవంవిదుః। విష్ణ్వాఖ్యమష్టసాహస్రంతత్పురాణంవిదుర్బుధాః । శ్వేతక
ల్పేప్రసంగేనధర్మాన్ వాయురిహాబ్రవీత్। యత్రతద్వాయవీయంస్యాద్రుద్రమాహాత్మ్యసంయుతం। చతుర్వింశత్సహ
స్రాణిపురాణంశైవముచ్యతే।యత్రాధికృత్యగాయత్రీంవర్ణ్యతేధర్మవిస్తరః।వృత్రాసురవధోయత్రతద్భాగవత
ముచ్యతే। సారస్వతస్యమునయోయచ్ఛుధ్యేయుర్నరామరాః। అష్టాదశసహస్రాణితద్భాగవతముచ్యతే। యత్రా
హనారదోధర్మాన్ బృహత్కల్పాశ్రయానిహ। పంచవింశత్సహస్రాణినారదీయంతదుచ్యతే। యత్రాధికృత్యశకుని
ధర్మాధర్మవిచారణా। తద్ద్వాత్రింశత్సహస్రంవై మార్కండేయమిహోచ్యతే ॥ ౨౧॥ ఆగ్నేయమితి॥ శాపావ
సానేభృగుణాఋషిణాసంప్రకాశితా।చయనానాంసముత్పత్తిరిష్టకాగణనంతథా- క్రతుసంఖ్యాదితఃకృత్వాఆగ్నే
యంతదిహోచ్యతే।ఆగ్నేయంచాష్టసాహస్రంసర్వక్రతుఫలప్రదం।శతానీకేనపృష్టేనవ్యాసశిష్యేణధీమతా।సౌరా
ధర్మాఅశేషేణవ్యాఖ్యాతాస్తుసుమంతునా। ఏకత్రింశత్సహస్రాణిభవిష్యాఖ్యంసుభాషితం। యత్రవై వైష్ణవాధర్మా
వసిష్ఠేనమహాత్మనా । అంబరీషస్యవై ప్రోక్తస్సర్గోబ్రాహ్మస్తథైవచ । పురాణంబ్రహ్మకైవర్తంతద్ద్వాదశసహ
స్రకం।యత్తదీశానకల్పస్యవృత్తాంతమధికృత్యచ। నందినాలైంగమిత్యుక్తమేకాదశసహస్రకం॥ ౨౨॥ వారాహమితి॥
మహావరాహస్యపునర్మాహాత్మ్యమధికృత్యచ। విష్ణునాభిహితంక్షోణ్యాస్తద్వారాహమిహోచ్యతే। మానవస్యప్ర
సంగేనకల్పస్యమునిసత్తమాః। చతుర్వింశత్సహస్రాణితత్పురాణమిహోచ్యతే । యత్రమాహేశ్వరాన్ ధర్మానధి
కృత్యచషణ్ముఖః । కల్పేతాత్పురుషైరుద్రచరితైరుపబృంహితం। స్కాందంనామపురాణంతత్సహస్రశతసంమితం।
త్రివిక్రమస్యమాహాత్మ్యమధికృత్యచతుర్ముఖః । త్రివర్గంచత్రిదైవత్యంవామనంపరికీర్త్యతే । చతుర్దశసహస్రాణి
శ్వేతకల్పానుగంశివం।యత్రధర్మార్థకామానాం మోక్షస్యచరసాతలే। మాహాత్మ్యంకథయామాసకూర్మరూపీ
జనార్దనః। ఇంద్రద్యుమ్నప్రసంగేనఋషిభ్యశ్శక్రసన్నిధౌ । కౌర్మంతత్ షట్సహస్రాణిలక్ష్మీకల్పానుసంగికం।

తానామిదంమునే॥౧౯॥ ఆద్యంసర్వపురాణానాంపురాణంబ్రాహ్మముచ్యతే । అష్టాదశపురాణాని
పురాణజ్ఞాఃప్రచక్షతే ॥ ౨౦॥ బ్రాహ్మంపాద్మంవైష్ణవంచశైవంభాగవతంతథా । తథాన్యంనారదీ
యంచమార్కండేయంచసప్తమమ్॥ ౨౧॥ ఆగ్నేయమష్టమంచైవభవిష్యన్నవమంస్మృతమ్। దశమం
బ్రహ్మకైవర్తంలైంగమేకాదశంస్మృతమ్॥ ౨౨॥ వారాహంద్వాదశంచైవస్కాందంచాత్రత్రయో
దశమ్।చతుర్దశంవామనంచకౌర్మంపంచదశంతథా। మాత్స్యంచగారుడంచైవబ్రహ్మాండంచతతః

చతుష్టయేనాపిమూలభూతేనతత్సారోద్ధారాత్మకమిదంవిష్ణుపురాణం-మునేమైత్రేయ-మయాకృతమితిశేషః॥౧౯॥
ఇదానీం వ్యాసకృతాన్యేవాష్టాదశ పురాణాన్యాహ ॥ ఆద్యమిత్యాదిసార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అథ శ్రుత్యాద్యుక్తోఽధర్మో భగవదారాధనధియానుష్ఠితో నిశ్శ్రేయసాయేత్యేతదర్థం యమభటసంవాదం ప్రస్తౌతి॥ యథావదితి ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥ అయమేవేతి॥ అయమేవప్రశ్నః నకులేన భీష్మం ప్రతి పృష్టః అతస్సనకులాయాహేత్యన్వయః ॥ ౮ ॥ సకాళింగకో మునిః త్వయా పృష్టమిమమర్థం మయా పృష్టః మాం ప్రత్యువాచేత్యాహ॥ పురేతి॥ ౯॥ స్వస్యాశం ప్రత్యస్యార్థస్య ప్రశ్నకారణం తస్య సత్యవాదిత్వమిత్యాహ॥ తేనేతి॥ ఇదమిత్థమిదానీం దేశాంతరే వర్తతే ఏతచ్చేత్థం భవిష్యతీతి వ్యవహితం విప్రకృష్టం చ తేన యదాఖ్యాతం తత్తథాభూత్ ॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ ఏవం తస్య ప్రత్యయితత్వేన త్వయా పృష్టమేతదర్థరూపం మయా పృష్టః ప్రత్యువాచేత్యాహ ॥ ఏకదేతి॥ కిం ప్రత్యువాచేత్యపేక్షాయామాహ ॥ స్మృత్వేతి ॥ ౧౨॥ జాతిస్మరేణేతి ॥ తేన జాతిస్మరేణ యో మే యమకింకరసంవాదః కథితోఽభూత్ - తం సంవాదం తస్య మునేర్వచః స్మృత్వా తే బ్రవీమీత్యన్వయః ॥ ౧౩ ॥ స్వపురుషమితి ॥ స్వపురుషమిత్యాది కాళింగవచనం - పరిహరేత్యాది యమవచనం - ప్రభుభిః స్వప్రభావభంగస్థానం న ప్రకాశ్యమితి నీత్యా

మైత్రేయః॥ యథావత్కథితం సర్వం యత్పృష్టోఽసి మయా గురో । శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం చైకం తద్భవాన్ప్రబ్రవీతు మే॥ ౧॥ సప్తద్వీపాని పాతాళవిధిశ్చ సుమహామునే। సప్తలోకాశ్చ యేఽన్తస్థా బ్రహ్మాండస్యాస్య సర్వతః ॥ ౨॥ స్థూలైస్సూక్ష్మైస్తథా సూక్ష్మసూక్ష్మైస్సూక్ష్మతరైస్తథా । స్థూలాత్స్థూలతరైశ్చైవ సర్వం ప్రాణిభిరావృతమ్ ॥ ౩॥ అంగుళస్యాష్టమో భాగో న సోఽస్తి మునిసత్తమ । న సంతి ప్రాణినో యత్ర కర్మబంధనిబంధనాః॥ ౪॥ సర్వే చైతే వశం యాంతి యమస్య భగవన్ కిల । ఆయుషోఽన్తే తతో యాంతి యాతనాస్తత్ప్రచోదితాః ॥ ౫ ॥ యాతనాభ్యః పరిభ్రష్టా దేవాద్యాస్వథ యోనిషు। జంతవః పరివర్తంతే శాస్త్రాణామేష నిర్ణయః ॥ ౬ ॥ సోఽహమిచ్ఛామి తచ్ఛ్రోతుం యమస్య వశవర్తినః। న భవంతి నరా యేన తత్కర్మ కథయామలమ్ ॥ ౭॥ శ్రీపరాశరః॥ అయమేవ మునే ప్రశ్నో నకులేన మహాత్మనా । పృష్టః పితామహః ప్రాహ భీష్మో యత్తచ్ఛృణుష్వ మే ॥ ౮ ॥ శ్రీభీష్మః॥ పురా మమాగతో వత్స సఖా కాళింగకో ద్విజః । స మామువాచ పృష్టో వై మయా జాతిస్మరో మునిః॥ ౯॥ తేనాఖ్యాతమిదం సర్వమిత్థం చైతద్భవిష్యతి। తథా చ తదభూద్వత్స యథోక్తం తేన ధీమతా॥ ౧౦॥ స చ పృష్టో మయా భూయశ్శ్రద్దధానేన వై ద్విజః। యద్యదాహ న తద్దృష్టమన్యథా హి మయా క్వచిత్॥ ౧౧॥ ఏకదా తు మయా పృష్ట ఏతద్యద్భవతోదితమ్ । ప్రాహ కాళింగకో విప్ర స్మృత్వా తస్య మునేర్వచః ॥ ౧౨॥ జాతిస్మరేణ కథితో రహస్యః పరమో మమ। యమకింకరయోర్యోఽభూత్సంవాదస్తం బ్రవీమి తే ॥ ౧౩॥ స్వపురుషమభివీక్ష్య పాశహస్తం వదతి యమః కిల తస్య కర్ణమూలే। పరిహర మధుసూదనప్రపన్నాన్

శ్లో॥ వేదరాశిరపారోఽసావుక్తశ్శాఖావిభాగతః। తన్నిర్ణీతః పరో ధర్మో వర్ణాదీనామథోచ్యతే॥ ఉక్తమనువదన్ సర్వవేదసారం పరం ధర్మం పృచ్ఛతి॥ యథావదిత్యాదిసప్తభిః ॥ ౧ ॥ ౨॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫॥ ౬ ॥ ౭॥ అయమేవేతి ॥ అయమేవ ప్రశ్నః ప్రష్టవ్యోఽర్థః - నకులేన భీష్మం ప్రతిపృష్టః - తతశ్చ భీష్మస్తస్మై యత్ప్రాహ తచ్ఛృణుష్వేత్యర్థః॥౮॥ పురేతి॥ మమ సఖా కాళింగకః కళింగదేశ్యః జాతిస్మరో మునిరాగతస్సన్॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥ ఏకదా త్వితి॥ ప్రసక్తానుప్రసక్తతయా మయా యదేతన్నకుల భవతా పృష్టం తదుత్తరతయా చ స కాళింగో యమకింకరసంవాదమాహ - తదా జాతిస్మరేణాతిరహస్యో యమకింకరసంవాదో మమ యః కథితోఽభూత్తం సంవాదం తస్య మునేర్వాక్యం స్మృత్వా తుభ్యం బ్రవీమీత్యన్వయః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ తమేవాహ స్వపురుషమిత్యాదినా సోఽన్యలోక్య ఇత్యంతేన ఏకవింశతిశ్లోకేన॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

విష్ణునామసూచ్చైరుచ్చారితేషు నారకిణోపి తచ్ఛ్రవణాదినా నరకాత్ ముచ్యేరన్ తేన స్వాధికారహానిరితి భీత్యా చ కర్ణమూలే కథనం - రాజదారా న్నామ్నా గా ఇతి వచనవత్ ప్రహసికథనీయత్వాచ్చ - యమస్య వైష్ణవేష్వప్రభుత్వే ప్రమాణం॥ శ్లో॥ ద్రవంతి దైత్యాః ప్రణమంతి దేవతాః - ప్రభవో భగవద్భక్తానా మాదృశానామిత్యాదేః॥ ౧౪॥ అత్ర హేతుమాహ॥ అహమితి॥ ధాత్రా ఈశ్వరేణ - హితాహితే హితప్రవర్తనే అహితనివర్తనే చ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణుత్వవివరణముఖేన అఖిలైశ్వర్యమేవ దర్శయతి ॥ కటకేతి ॥ అభేదం భేదరహితం తాదాత్మ్యవత్ - యథా కారణభూతం కనకం కార్యభూత కటకాదితాదాత్మ్యేపి ఏకమిష్యతే ఏవం కారణభూతో హరిః కార్యభూత సురపశుమనుజాదిభేదైర్భిన్నోపి తదాత్మభూత ఏక ఉదీర్యతే - కారణత్వేన సర్వత్రైకస్యైవ వ్యాప్యస్థితత్వాత్స ఏవేశ్వర ఇత్యర్థః॥ ౧౬॥ అథ తస్య సంహర్తృత్వమాహ ॥ క్షితీతి॥ అనిలాంతే ఉత్థాపకానిలావసానే - కలుషం కాలుష్యం - ఈశ్వరసంకల్పకృతగుణవైషమ్యే గుణోత్థాపితాస్సురాదయస్తస్య గుణకాలుష్యస్య నాశే తమశ్శరీరేణ తేన సనాతనేనైకతాం యాంతి ॥ ౧౭॥ హరిమితి ॥ పరమార్థతః నిరుపాధికం - అగ్నిదృష్టాంతో భక్తసంసర్గిణామపి పరిహారార్థః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥ ౨౦॥

ప్రభురహమన్యనృణాం న వైష్ణవానామ్॥ ౧౪॥ అహమమరగణార్చితేన ధాత్రా యమ ఇతి లోకహితాహితే నియుక్తః। హరిగురువశగోస్మి న స్వతంత్రః ప్రభవతి సంయమనే మమాపి విష్ణుః॥౧౫॥ కటకమకుటకర్ణికాదిభేదైః కనకమభేదమపీష్యతే యథైకం। సురపశుమనుజాదికల్పనాభిర్హరిరఖిలాభిరుదీర్యతే తథైకః॥ ౧౬॥ క్షితితలపరమాణవోనిలాంతే పునరపి యాంతి యథైకతాం ధరిత్ర్యా। సురపశుమనుజాదయస్తథాంతే గుణకలుషేణ సనాతనేన తేన॥౧౭॥ హరిమమరగణార్చితాంఘ్రిపద్మం ప్రణమతి యః పరమార్థతో హి మర్త్యః। తమపగతసమస్తపాపబంధం వ్రజ పరిహృత్య యథాగ్నిమాజ్యసిక్తమ్॥ ౧౮॥ ఇతి యమవచనం నిశమ్య పాశీ యమపురుషస్తమువాచ ధర్మరాజమ్ । కథయ మమ విభో స్సమస్తధాతుర్భవతి హరేః ఖలు యాదృశోస్య భక్తః ॥ ౧౯ ॥ యమః ॥ న చలతి నిజధర్మవర్ణతో యస్సమమతిరాత్మసుహృద్విపక్షపక్షే। న హరతి న చ హంతి కించిదుచ్చైస్సితమనసం తమవైహి విష్ణుభక్తమ్॥ ౨౦॥

స్వపురుషమితి॥ పాశహస్తం పాపిజనానయనాయ మర్త్యలోకం గంతుముద్యతం వీక్ష్య విష్ణుభక్తాన్ పరిహృత్యాన్యానానయేత్యాద్యతిరహస్యం కర్ణమూలే యమో వదతి ॥ ౧౪॥ న వైష్ణవానాం ప్రభురిత్యత్ర హేతుమాహ॥ అహమితి ॥ ప్రజాసంయమనాద్యమ ఇతి సంజ్ఞయా లోకస్య హితాహితశుభాశుభఫలదానార్థం ధాత్రా నియుక్తోప్యహం హరేరేవ గురుస్తద్వశవర్త్యస్మి - న తు స్వతంత్రః - మమాపి సంయమనే దండే విష్ణుః ప్రభుర్భవతి॥ ౧౫॥ కుత ఇత్యపేక్షాయాం తస్య సర్వాత్మత్వేన సర్వేశ్వరత్వాదిత్యాహ ॥ కటకేతి॥ యథా కనకం కటకమకుటకర్ణభూషణాదిభేదైరుపలక్షితమపి కనకాత్మనా సర్వానుగతమభేదమేకమిష్యతే - తథైక ఏవ జగత్కారణభూతో హరిస్సురాదిస్వరూపైరుదీర్యతే - ప్రళయే చ సురాదీనాం హరావేవ లయాత్॥ ౧౬॥ స ఏవ సర్వాత్మేతి దృష్టాంతేనాహ॥ క్షితీతి॥ గుణానాం కలుషేణ క్షోభేణ యే సురాదయో జాతాః తే గుణక్షోభోపరమే తేనైవైకతాం యాంతీత్యర్థః ॥ ౧౭॥ హరిమితి॥ అతస్సర్వేశ్వరత్వాదమరాణాం గణైరర్చితాంఘ్రిపద్మం హరిం యః పరమార్థతః సర్వాత్మత్వేన ప్రణమతి - తం పరిహృత్య వ్రజ - యద్వా పరమార్థతస్తత్త్వతోపగతసమస్తపాపబంధః యస్యేత్యన్వయః - ప్రణమతీతి శ్రవణాదీనామప్యుపలక్షణం॥ ౧౮॥ ౧౯॥ న చలతీతి॥ ఉచ్చైరతిశయేన సితం స్వచ్ఛం రాగాదిరహితం మనో యస్య తం విష్ణుభక్తం విద్ధి - మనస్స్వచ్ఛత్వే విజ్ఞేయత్వాత్తస్య జ్ఞాపకచిహ్నాన్యాహ - న చలతీతి - విష్ణోరియమాజ్ఞైవేత్యేవం హి క్రియమాణస్స్వధర్మో విష్ణుప్రీణయంత్సత్త్వశుద్ధిద్వారా తద్భక్తిహేతుః - అతస్స్వధర్మనిష్ఠా తద్భక్తిచిహ్నం - శుద్ధసత్త్వస్య చ రాగాద్యభావాదాత్మనః సుహృత్పక్షే విపక్షపక్షేపి చ సమమతిత్వం పరస్వహరణాదినివృత్తిశ్చ భవతి తస్య చిహ్నం ॥ ౨౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDP

పురుషపశుః అవివేకీ- అనార్యకులశీలసంగమత్త ఇతిచపాఠః ॥ ౩౧ ॥ భక్తస్యలక్షణాంతరమాహ॥ సకలమితి॥ ౩౨॥ కమలనయనేతి ॥ ఈరయంతీతివచనాదర్థజ్ఞానమంతరేణాపి నామోచ్చారణమాత్రమేవ పాపహరమితిసూచితం- ఈరణం శ్రవణాదేరప్యుపలక్షణం ॥ ౩౩ ॥ వసతీతి ॥ యస్యమనసి హరిర్వసతి - తస్యయావద్దృష్టిపాతంచక్రం పరిభ్రమతి అతస్తద్దృష్టిపాతే తత్ప్రతిహతవీర్యబలస్యతవ మమవాగతిర్నాస్తి - అస్యలోక్యః అన్యలోకాహః నత్వస్మల్లోకాహః నఖలుభాగవతాయమవిషయంగచ్ఛంతీతిచవచనాత్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి॥ తేనయమభటేన॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ కింకరాఇతి॥ యస్యాత్మాకేశవాలంబనఇత్యాత్మనివేదనోక్తిః॥ శ్లో॥ శ్రవణంకీర్తనంవిష్ణోః స్మరణంపాదసేవనం। అర్చనంవందనందాస్యంసఖ్యమాత్మనివేదనమితిభక్తిర్నవవిధోక్తేః - ఏవముక్తశ్రవణాదినవవిధాంతరంగావక్ష్యమాణసదాచారోపలక్షణా భగవదేకచిత్తతాస్వరూపలక్షణా భగవతినిరుపాధికప్రీతిరూపా భక్తిరేవయమవశ్యత్వనివారకేత్యధ్యాయార్థః - అథవాఅస్మిన్నధ్యాయే జాతిస్మరోనామకశ్చిన్మునిః తదుక్తిమూలాకాళింగోక్తిఃభీష్మేణనకులాయోచ్యతే- తత్రైవంయోజనా- పురామమేత్యాదిహామువాచేత్యంతంభీష్మవచనం- పృష్టోవై మయేత్యారభ్యఅన్యథాహీమయాక్వచిదిత్యంతంకాళింగవాక్యం-తత్రవత్సేతిభీష్మస్యసంబోధనం - ద్విజఃజాతిస్మరః- ఏకదాత్విత్యాదిశ్లోకోభీష్మవాక్యం - జాతిస్మరేణకథితఇత్యాదిమయాపిచోక్తమిత్యంతంకాళింగవాక్యం - మమకథితమిదంచతేనేత్యత్రతచ్ఛబ్దేనజాతిస్మరస్యపరామర్శః॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ************************************

పురుషపశుర్నహివాసుదేవభక్తః॥ ౩౧॥ సకలమిదమహంచవాసుదేవః పరమపుమాన్ పరమేశ్వరస్స ఏకః। ఇతిమతిరచలాభవత్యనంతేహృదయగతేవ్రజతాన్విహాయదూరాత్॥ ౩౨॥ కమలనయనవాసుదేవవిష్ణోధరణిధరాచ్యుతశంఖచక్రపాణే । భవశరణమితీరయంతియేవైత్యజభటదూరతరేణతానపాపాన్॥ ౩౩॥ వసతిమనసియస్యసోవ్యయాత్మాపురుషవరస్యనతస్యదృష్టిపాతే। తవగతిరథవామమాస్తిచక్రప్రతిహతవీర్యబలస్యసోన్యలోక్యః ॥ ౩౪॥ కాళింగః॥ ఇతినిజభటశాసనాయదేవోరవితనయస్సకిలాహధర్మరాజః। మమకథితమిదంచతేనతుభ్యంకురువరసమ్యగిదంమయాపిచోక్తమ్॥ ౩౫॥ భీష్మః ॥ నకులైతన్మమాఖ్యాతం పూర్వంతేనద్విజన్మనా । కళింగదేశాదభ్యేత్య ప్రీయతాసుమహాత్మనా॥౩౬॥మయాప్యేతద్యథాన్యాయ్యంసమ్యగ్వత్సతవోదితమ్।యథావిష్ణుమృతేనాన్యత్త్రాణంసంసారసాగరే॥౩౭॥కింకరాదండపాశౌవానయమోనచయాతనాః। సమర్థాస్తస్యయస్యాత్మాకేశవాలంబనస్సదా॥ ౩౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏతన్మునేసమాఖ్యాతంగీతంవైవస్వతేనయత్। త్వత్ప్రశ్నానుగతంసమ్యక్కిమన్యత్కథయామితే॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- సప్తమోధ్యాయః. *

స్వంగస్తేనమత్తః- అనార్యవిశీలేతిఅనార్యకుశీలేతిచపాఠేనీచైర్దుశ్శీలైశ్చజనైస్సంగేనమత్తఇత్యర్థః॥ ౩౧॥ సర్వత్రేశ్వరదృష్టిరేకాంతభక్తచిహ్నమిత్యాహ ॥ సకలమితి ॥ ౩౨॥ తన్నామకీర్తనంతదేకశరణతాద్యేకాంతభక్తిచిహ్నమిత్యాహ॥కమలనయనేతి॥ ౩౩॥ దూరతరేణత్యజేతియదుక్తంతత్రహేతుమాహ॥ వసతీతి॥ తస్యదృష్టిపాతంయావత్తావద్విష్ణోశ్చక్రంపరిభ్రమతి - అతస్తచ్చక్రప్రతిహతం వీర్యంబలంచ యస్యతవవామమవాతావతిదేశేపాపిష్ఠంజనమానేతుమపిగతిర్నాస్తి-సపునరన్యలోక్యః వైకుంఠలోకాహః- నత్వస్మల్లోకాహ ఇతి॥ ౩౪॥ ఇతీతి॥ తేనభటేనమహ్యంకథితం - కురువరభీష్మ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ కింకరాఇతి॥ కేశవాలంబనః కేశవాశ్రయః॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే - సప్తమోధ్యాయః. **********

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కలికలుషేతి॥ కలికలుషం కలికాలుష్యం రాగద్వేషాది తదేవమలం ॥ ౨౧॥ స్ఫటికేతి॥ సకలదోషప్రత్యనీకైకకల్యాణగుణాత్మకే భగవతి మనసి స్థితే నృణాం మత్సరాదిదోషో న భవతీత్యర్థః - నహీత్యాది - సతీతి శేషః ॥ ౨౨॥ విమలమతిరితి ॥ యస్య హృది వాసుదేవః - స నిరస్తనిఖిలదోషః కల్యాణగుణయుక్తశ్చ భవతీత్యర్థః - మానో గర్వః మాయా శాఠ్యం॥ ౨౩॥ భగవద్ధ్యానపరో భక్తశ్చాక్షుషేణ సౌమ్యత్వాదిగుణేన జ్ఞాతుం శక్య ఇత్యాహ॥ వసతీతి॥ సౌమ్యరూపః స్తబ్ధోఽప్యుతతమాం దేశమప్రాప్తుః - బ్రహ్మవిద ఇవ సౌమ్య తే ముఖం భాతీత్యాదివత్ - బాలసాలతరురాత్మనశ్చారుతయైవ క్షితేరంతస్థమతిరమ్యం రసం సారం సూచయతి ॥ ౨౪॥ హృదీతి॥ తదఘం ధ్యాతుః పాపం - అఘవిఘాతకర్త్రాభగవతా భిన్నం విదీర్ణం భవతి - అర్కే సత్యపి కథమంధకారం॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ పరహింసాదినా దోషేణాభక్తస్య హృది భగవదసంనిధిర్జ్ఞాతుం శక్య ఇత్యాహ హరతీత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హరతీతి॥ నిష్ఠురాణి పరుషాణి॥ ౨౮॥ నేతి॥ న యజతి సంతం విష్ణుం నార్చయతి - న దదాతి తద్భక్తాయ॥ ౨౯॥ పరమేతి॥ అవేహి నాస్య భక్తమితి భక్తపదేన నఞః సంబంధః అభక్తమవేహీత్యర్థః॥ ౩౦॥ అశుభమతిరితి॥ అనార్యమమంగళం - కుశీలం దుశ్శీలం - సంగో విషయసంగః - తైర్మత్తః -

కలికలుషమలేన యస్య నాత్మా విమలమతేర్మలినీకృతస్తమేనమ్। మనసి కృతజనార్దనం మనుష్యం సతతమవేహి హరేరతీవ భక్తమ్॥ ౨౧॥ స్ఫటికగిరిశిలామలః క్వ విష్ణుర్మనసి నృణాం క్వ చ మత్సరాదిదోషః। న హి తుహినమయూఖరశ్మిపుంజే భవతి హుతాశనదీప్తిజః ప్రతాపః॥ ౨౨॥ విమలమతిరమత్సరః ప్రశాంతశ్శుచిచరితోఽఖిలసత్త్వమిత్రభూతః । ప్రియహితవచనోఽస్తమానమాయో వసతి సదా హృది తస్య వాసుదేవః॥ ౨౩॥ వసతి హృది సనాతనే చ తస్మిన్ భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్యరూపః। క్షితిరసమతిరమ్యమాత్మనోఽంతః కథయతి చారుతయైవ సాలపోతః ॥ ౨౪॥ హృది యది భగవాననాదిరాస్తే హరిరసిశంఖగదాధరోఽవ్యయాత్మా । తదఘమఘవిఘాతకర్తృభిన్నం భవతి కథం సతి చాంధకారమర్కే ॥ ౨౫॥ యమనియమవిధూతకల్మషాణామనుదినమచ్యుతసక్తమానసానామ్। అపగతమదమానమత్సరాణాం వ్రజ భట దూరతరేణ మానవానామ్ ॥ ౨౬॥ కనకమపి రహస్యవేక్ష్య బుద్ధ్యా తృణమివ యస్సమవైతి వై పరస్వమ్। భవతి చ భగవత్యనన్యచేతాః పురుషవరం తమవేహి విష్ణుభక్తమ్॥ ౨౭॥ హరతి పరధనం నిహంతి జంతూన్వదతి తథానృతనిష్ఠురాణి యశ్చ । అశుభజనితదుర్మదస్య పుంసః కలుషమతేర్హృది తస్య నాస్త్యనంతః॥ ౨౮॥ న సహతి పరసంపదం వినిందాం కలుషమతిః కురుతే సతామసాధుః। న యజతి న దదాతి యశ్చ సంతం మనసి న తస్య జనార్దనోఽధమస్య॥ ౨౯॥ పరమసుహృది బాంధవే కళత్రే సుతతనయాపితృమాతృభృత్యవర్గే । శఠమతిరుపయాతి యోఽర్థతృష్ణాం తమధమచేష్టమవేహి నాస్య భక్తమ్ ॥ ౩౦॥ అశుభమతిరసత్ప్రవృత్తిసక్తస్సతతమనార్యకుశీలసంగమత్తః । అనుదినకృతపాపబంధసక్తః

తస్యైవ ప్రపంచః కలికలుషేత్యాదినా॥ కలికలుషేతి॥ ఆత్మా బుద్ధిః॥ ౨౧॥ స్ఫటికేతి॥ స్ఫటికగిరేశ్శిలేవామలః - తుహినమయూఖశ్చంద్రస్తస్య రశ్మీనాం పుంజే - మత్సరాద్యభావో విష్ణుభక్తచిహ్నమిత్యర్థః॥ ౨౨॥ విమలమతిరితి॥ శుచి శుద్ధం చరితం యస్య - అఖిలానాం సత్త్వానాం మిత్రం మిత్రభూతః - అస్తే నిరస్తే మానమాయే గర్వదంభౌ యేన॥ ౨౩॥ ప్రసన్నరూపతా చ విష్ణుభక్తచిహ్నమిత్యాహ॥ వసతీతి॥ ముఖప్రసాదాదిచిహ్నం తదంతస్థం పరమానందమయం విష్ణుం సూచయతీత్యత్ర సన్నిదర్శనమాహ - క్షితీతి - చారుతయా కోమలతయా - సాలపోతో బాలసాలవృక్షః - ఆత్మనోఽంతస్స్థితం క్షితిరసం కథయతి సూచయతీత్యర్థః॥ హృదీతి॥ తత్తర్హి అఘం అఘవిఘాతకర్త్రా భిన్నం విదీర్ణం భవతి. యుక్తశ్చ విఘాతకసన్నిధౌ తద్విరోధివినాశ ఇత్యాహ - కథమర్కే సత్యంధకారం భవతీతి॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ అథాభక్తస్య చిహ్నాన్యాహ॥ హరతీత్యాదిభిశ్చతుర్భిః - ౨౮॥ న సహతీతి॥ సంతమప్యర్థినం యో న దదాతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ అశుభమతిరితి॥ అనార్యైర్విశాలోదీర్ఘకాల

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDI

సుతిష్ఠతే ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ దానమితి॥ నిత్యోదకీస్నానతర్పణాదికృత్ - అగ్నిపరిగ్రహంస్మార్తస్యోపాసనాగ్నేః శ్రౌతాగ్నిత్రయస్యచపరిగ్రహం॥౨౨॥ వృత్త్యర్థమితి॥ ప్రతిగ్రహః ప్రతిగ్రాహ్యోగవాదిః- శుక్లార్థాత్ న్యాయార్జితశుక్లధనాత్ విప్రాదేః స్వవృత్త్యుపాత్తం సర్వేషామేవశుక్లం ॥ శ్లో॥ క్రమాగతం ప్రీతిదాయం ప్రాప్తంచసహభార్యయా। అవిశేషేణసర్వేషాంధనంశుక్లముదాహృతమితివిష్ణుః॥శ్లో॥ శ్రుతశౌర్యతపఃకన్యాయాజ్యశిష్యాన్వయాగతం-ధనంసప్తవిధంశుక్లమితినారదః-న్యాయతః కాలపురుషదానాదినిషిద్ధప్రతిగ్రహాదివృత్తిం వినా - ఆపదితుశూద్రాద్రాజాదేర్గ్రాహ్యం ॥ శ్లో॥ రాజాంతేవాసియాజ్యేభ్యః సీదన్నిచ్ఛేద్ధనంక్షుధేతి ॥ శ్లో॥ నరాజ్ఞః ప్రతిగృహ్ణీయాల్లుబ్ధస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినఇతిస్మృతేశ్చ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ గ్రావ్ణీతి॥ ఋతావభిగమః - చతుర్థీప్రభృత్యాషోడశమిత్యాది॥ శ్లో॥ షోడశర్తునిశాః స్త్రీణాం తస్మిన్యుగ్మాసు సంవిశేత్ । బ్రహ్మచార్యేవ తాస్వాద్యాశ్చతస్రస్తు వివర్జయేదితిచ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ శస్త్రాజీవ ఇతి ॥ తత్రాపివృత్తిద్వయేపి - పృథివీపాలనం ప్రథమేముఖ్యకల్పే - వర్తేత ఇతి శేషః ॥ ౨౭ ॥ ధరిత్రీతి ॥ అంశాష్షష్ఠతురీయార్ధత్రిపాదాఖ్యాః - తత్రరాజ్ఞో దేశస్థైః కృతస్యషష్ఠోంశస్స్యాత్- అహంత్వాంరక్షామీత్యభయప్రదానేపాదః - తద్రక్షార్థమన్నదానేర్ధం - సత్కృత్యాన్నదానే త్రిపాదం॥ శ్లో॥ ధర్మషష్ఠాంశభాగీస్యాత్ ప్రజాధర్మేణపాలయన్నితి - భారతే॥ శ్లో॥ యథాచతుర్థంధర్మస్యరక్షితాలభతేఫలమ్। పాపస్యాపితథామూఢభాగంప్రాప్నోత్యరక్షితా । రక్షిష్యామీతిచోక్త్వాతేనచశక్నోషిరక్షితుమితిహరివంశేఅర్జునంప్రతిబ్రాహ్మణవచనం॥ శ్లో॥ యస్యాన్నపానపుష్టాంగః కురుతేధర్మసంచయం।అన్నప్రదాతుస్తస్యార్ధంకర్తుశ్చార్ధంనసంశయఇతి॥ శ్లో॥ అన్నదాతుస్త్రయోభాగాః కర్తాపాదేనలిప్యత ఇతివచనాంతరం॥౨౮॥ ౨౯॥

నాన్యథా॥౧౯॥ సగరః॥తదహంశ్రోతుమిచ్ఛామివర్ణధర్మానశేషతః। తథైవాశ్రమధర్మాంశ్చద్విజవర్యబ్రవీహితాన్॥౨౦॥ఔర్వః॥బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాంశూద్రాణాంచయథాక్రమమ్।త్వమేకాగ్రమతిర్భూత్వాశృణుధర్మాన్మయోదితాన్ ॥ ౨౧॥ దానందద్యాద్యజేద్దేవాన్యజ్ఞైస్స్వాధ్యాయతత్పరః। నిత్యోదకీభవేద్విప్రః కుర్యాచ్చాగ్నిపరిగ్రహమ్ ॥ ౨౨॥ వృత్త్యర్థంయాజయేచ్చాన్యానన్యానధ్యాపయేత్తథా।కుర్యాత్ప్రతిగ్రహాదానంశుక్లార్థాన్న్యాయతోద్విజ॥౨౩॥ సర్వభూతహితంకుర్యాన్నాహితంకస్యచిద్ద్విజః। మైత్రీసమస్తభూతేషుబ్రాహ్మణస్యోత్తమంధనమ్ ॥ ౨౪॥ గ్రావ్ణిరత్నేచపారక్యేసమబుద్ధిర్భవేద్ద్విజ।ఋతావభిగమఃపత్న్యాంశస్యతేచాస్యపార్థివ॥౨౫॥ దానానిదద్యాదిచ్ఛాతోద్విజేభ్యఃక్షత్రియోపిహి। యజేతవివిధైర్యజ్ఞైరధీయేతచపార్థివః॥ ౨౬॥ శస్త్రాజీవోమహీరక్షాప్రవరాతస్యజీవికా। తత్రాపిప్రథమకల్పేపృథివీపరిపాలనమ్॥ ౨౭॥ ధరిత్రీపాలనేనైవకృతకృత్యానరాధిపాః। భవంతినృపతేరంశాయతోయజ్ఞాదికర్మణామ్॥ ౨౮॥ దుష్టానాంశాసనాద్రాజాశిష్టానాంపరిపాలనాత్ । ప్రాప్నోత్యభిమతాన్లోకాన్వర్ణసంస్థాంకరోతియః॥ ౨౯॥

ష్వితి॥ ౧౯॥ తదితి॥ తత్తర్హి-అహంశ్రోతుమిచ్ఛామి॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తత్రబ్రాహ్మణస్యావశ్యకాన్ధర్మానాహ॥దానమితి॥ నిత్యోదకీస్నానతర్పణాదికర్మకృత్- నిత్యముదకపాత్రత్యాగీవా-యథాధికారమౌపాసనాగ్నేస్త్రేతాగ్నీనాంచపరిగ్రహం॥౨౨॥ జీవితార్థంధనార్జనాదినియమానాహ॥ వృత్త్యర్థమితి॥ ప్రతిగ్రహాదానంప్రతిగ్రాహ్యస్యధనాదేరాదానం - శుక్లార్థాత్ శుక్లః శుద్ధః న్యాయార్జితోర్థోయస్యతస్మాద్విప్రాదేః - తత్రాపిన్యాయతః యథోపయోగమయాజనాదికంచత్యక్త్వా ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ గ్రావ్ణీతి॥ గ్రావ్ణిపాషాణే ॥ ౨౫॥ క్షత్రియస్యావశ్యకాన్స్మృత్యర్థాంశ్చధర్మానాహ ॥ దానానీత్యాదిచతుర్భిః ॥ ౨౬॥ శస్త్రాజీవఇతి॥ శస్త్రాజీవోయుద్ధజీవికా॥ ౨౭॥ ధరిత్రీతి॥భవంతినృపతేరంశాః ॥ శ్లో॥ పుణ్యాత్ షడ్భాగమాదత్తేన్యాయేనపరిపాలయన్నిత్యాదిశ్రుతేః ॥ ౨౮॥ ౨౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పూర్వం భగవదాజ్ఞారూపశ్రుతిస్మృత్యుక్తవర్ణాశ్రమధర్మానుష్ఠానం భక్తిలక్షణముక్తం - ఇదానీం తదేవ చతుర్వర్గసాధనమిత్యుచ్యతే భగవన్నిత్యాద్యధ్యాయేనవకేన ॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ వర్ణాశ్రమేతి॥ ఆచారవతేత్యత్రాచారగ్రహణం యజ్ఞాదేః కర్మణోప్యుపలక్షణం ॥ ౯ ॥ నను వర్ణాశ్రమధర్మా యది దేవతావిషయాః కథమస్య భగవదారాధనత్వమిత్యత్రాహ ॥ యజన్నితి ॥ సర్వభూతస్సర్వాత్మభూతః ॥ శ్లో ॥ యే యజంతి పితౄన్ దేవాన్ బ్రాహ్మణాన్ సహుతాశనాన్ । సర్వభూతాంతరాత్మానం విష్ణుమేవ యజంతి త ఇతి స్మృతేః॥ శ్లో॥ యేప్యన్యదేవతాభక్తా యజంతే శ్రద్ధయాన్వితాః - తేపి మామేవ కౌంతేయ యజంత్యవిధిపూర్వకమితి చ - గాశ్చైవ ద్విజముఖ్యాశ్చేత్యాదిచ ॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ వర్ణాశ్రమేష్వితి॥ తేషు తిష్ఠన్ తాన

మైత్రేయః॥ భగవన్ భగవాన్ దేవస్సంసారవిజిగీషుభిః। సమాఖ్యాహి జగన్నాథో విష్ణురారాధ్యతే యథా॥౧॥ ఆరాధితాచ్చ గోవిందాదారాధనపరైర్నరైః। యత్ప్రాప్యతే ఫలం శ్రోతుం తచ్చేచ్ఛామి మహామునే॥౨॥ శ్రీపరాశరః॥ యత్పృచ్ఛతి భవానేతత్సగరేణ మహాత్మనా। ఔర్వః ప్రాహ యథా పృష్టస్తన్మే నిగదతశ్శృణు॥౩॥ సగరః ప్రణిపత్యైదం ఔర్వం పప్రచ్ఛ భార్గవమ్। విష్ణోరారాధనోపాయసంబంధం మునిసత్తమ॥౪॥ ఫలంచారాధితే విష్ణౌ యత్పుంసామభిజాయతే। సచాహ పృష్టో యత్తేన తన్మైత్రేయాఖిలం శృణు॥౫॥ ఔర్వః॥ భౌమం మనోరథం స్వర్గం స్వర్గివంద్యం చ యత్పదమ్। ప్రాప్నోత్యారాధితే విష్ణౌ నిర్వాణమపి చోత్తమమ్॥౬॥ యద్యదిచ్ఛతి యావచ్చ ఫలమారాధితేచ్యుతే। తత్తదాప్నోతి రాజేంద్ర భూరిస్వల్పమథాపి వా॥౭॥ యత్తు పృచ్ఛసి భూపాల కథమారాధ్యతే హి సః। తదిదం సకలం తుభ్యం కథయామి నిబోధ మే॥౮॥ వర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్। విష్ణురారాధ్యతే పంథా నాన్యస్తత్తోషకారకః॥౯॥ యజన్ యజ్ఞాన్ యజత్యేనం జపత్యేనం జపన్నృప। ఘ్నంస్తథాన్యాన్ హినస్త్యేనం సర్వభూతో యతో హరిః॥ ౧౦॥ తస్మాత్సదాచారవతా పురుషేణ జనార్దనః। ఆరాధ్యతే స్వవర్ణోక్తధర్మానుష్ఠానకారిణా॥ ౧౧॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్యశ్శూద్రశ్చ పృథివీపతే। స్వధర్మతత్పరో విష్ణుమారాధయతి నాన్యథా॥ ౧౨॥ పరాపవాదం పైశున్యమనృతం చ న భాషతే। అన్యోద్వేగకరం యశ్చ తోష్యతే తేన కేశవః॥ ౧౩॥ పరదారపరద్రవ్యపరహింసాసు యో రతిమ్। న కరోతి పుమాన్ భూప తోష్యతే తేన కేశవః॥౧౪॥ న తాడయతి నో హంతి ప్రాణినో నాసదీహతే। యో మనుష్యో మనుష్యేంద్ర తోష్యతే తేన కేశవః॥ ౧౫॥ దేవద్విజగురూణాం యశ్శుశ్రూషాసు సదోద్యతః। తోష్యతే తేన గోవిందః పురుషేణ నరేశ్వర॥౧౬॥ యథాత్మని చ పుత్రే చ సర్వభూతేషు యస్తథా। హితకామో హరిస్తేన సర్వదా తోష్యతే సుఖమ్॥౧౭॥ యస్య రాగాదిదోషేణ న దుష్టం నృప మానసమ్। విశుద్ధచేతసా విష్ణుస్తోష్యతే తేన సర్వదా॥౧౮॥ వర్ణాశ్రమేషు యే ధర్మాశ్శాస్త్రోక్తా నృపసత్తమ। తేషు తిష్ఠన్నరో విష్ణుమారాధయతి

శ్లో॥ విష్ణుభక్తస్య చిహ్నం యో నిజధర్మః పురోదితః। తమేవాతిస్ఫుటం వక్తుం నవాధ్యాయోభిధీయతే। భగవన్నితి॥ యథా యేనోపాయేన విష్ణురారాధ్యతే॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ భౌమమితి॥ స్వర్గివంద్యం బ్రహ్మలోకాదిపదం॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ వర్ణాశ్రమేతి॥ నాన్యః విష్ణ్వారాధనలక్షణశ్రుతిస్మృతివిహితస్వధర్మత్యాగేన కేవలతద్వ్రతధారణశ్రవణకీర్తనాదిః తత్తోషకారకో న భవతీత్యర్థః॥ ౯॥ యజన్నితి॥ యజ్ఞాన్ యష్టవ్యాన్ ఇంద్రాదీన్ యజన్ ఏనం విష్ణుం యజతి॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ పరాపవాదమితి॥ పరస్యాపవాదస్సమక్షం నిందా - పైశున్యం పరోక్షం పరదోషసూచనం॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ పైశున్యపరాపవాదాదినివృత్తైరపి సత్త్వశోధకః స్వధర్మో మూలకారణమతస్తమేవాదరార్థం పునరప్యాహ ॥ వర్ణాశ్రమే

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

౧ ॥ శౌచాచారవతేతి ॥ వ్రతాని ప్రాజాపత్యాదీని మధుమాంసాది వర్జనాదీనిచ - కృతబుద్ధినా అవహితబుద్ధినా ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ స్థితఇతి ॥ ఆసతిఆసీనేగురౌ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అవగాహేదితి ॥ కాల్యంప్రాతః ॥ ౬ ॥ గృహీతేతి ॥ గృహీతగ్రాహ్యోవేదఃఅర్థజ్ఞానపర్యంతంగృహీతస్వశాఖః స్వాధ్యాయోధ్యేతవ్యఇతి - స్థాణురయంభారవహఃకిలాభూత్ అధీత్యవేదంనవిజానాతియోర్థం - యోర్థజ్ఞ ఇహసకలంభద్రమశ్నుతే - నాకమేతిజ్ఞానవిధూతపాప్మేతిశ్రుతేః గురోర్నిష్కృతిరత్రదక్షిణా ॥ ౭ ॥ విధినేతి ॥ విధినాస్వగృహ్యోక్తప్రకారేణ- స్వకర్మణాయాజనాదివృత్త్యా ॥ ౮ ॥ నివాపేనేతి ॥ నివాపఃపితృదానం ॥ ౯ ॥ బలీతి ॥ నిజకర్మసమార్జితాన్ ప్రాప్నోతిస్వీకకర్మసాధితాన్ ప్రాజాపత్యాదీన్ - సర్వఏతే పుణ్యలోకా భవంతీతిశ్రుతేః - యఏతానవ్యగ్రోయథోపదేశంకురుతే నిత్యస్వర్గః పుష్టశ్చేతిస్మృతేశ్చ నిత్యానాంప్రత్యవాయవ్యతిరేకంఫలాంతరస్యచోక్తేః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ అనికేతాఇతి ॥ యత్రసాయంస్యాత్తత్రైవ గృహంస్థితిర్యేషాంతేజ్ఞానినః-ప్రతిష్ఠాఆశ్రయః- యోనిఃమాతా- అన్నాదినాదేహపోషకత్వాత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥

ఔర్వః ॥ బాలఃకృతోపనయనో వేదాహరణతత్పరః । గురుగేహేవసేద్భూప బ్రహ్మచారీసమాహితః ॥ ౧ ॥ శౌచాచారవతాతత్రకార్యంశుశ్రూషణంగురోః । వ్రతానిచరతాగ్రాహ్యోవేదశ్చ కృతబుద్ధినా ॥ ౨ ॥ ఉభేసంధ్యేరవింభూపతథైవాగ్నింసమాహితః । ఉపతిష్ఠేత్తథాకుర్యాద్గురోరప్యభివాదనమ్ ॥ ౩ ॥ స్థితేతిష్ఠేద్వ్రజేద్యాతేనీచైరాసీతచాసతి । శిష్యోగురోర్నృపశ్రేష్ఠప్రతికూలంనసంచరేత్ ॥ ౪ ॥ తేనైవోక్తఃపఠేద్వేదం నాన్యచిత్తఃపురస్స్థితః । అనుజ్ఞాతంచభిక్షాన్నమశ్నీయాద్గురుణాతతః ॥ ౫ ॥ అవగాహేదపఃపూర్వమాచార్యేణావగాహితాః । సమిజ్జలాదికంచాస్య కాల్యంకాల్యముపానయేత్ ॥ ౬ ॥ గృహీతగ్రాహ్యవేదశ్చ తతోనుజ్ఞామవాప్యవై । గార్హస్థ్యమావిశేత్ప్రాజ్ఞోనిష్పన్నగురునిష్కృతిః ॥ ౭ ॥ విధినావాప్తదారస్తుధనంప్రాప్యస్వకర్మణా । గృహస్థకార్యమఖిలంకుర్యాద్భూపాలశక్తితః ॥ ౮ ॥ నివాపేనపితౄనర్చన్ యజ్ఞైర్దేవాంస్తథాతిథీన్ । అన్నైర్మునీంశ్చస్వాధ్యాయైరపత్యేనప్రజాపతిమ్ ॥ ౯ ॥ బలికర్మణాచభూతాని వాత్సల్యేనాఖిలంజగత్ । ప్రాప్నోతిలోకాన్పురుషోనిజకర్మసమార్జితాన్ ॥ ౧౦ ॥ భిక్షాభుజస్తుయేకేచిత్పరివ్రాడ్బ్రహ్మచారిణః । తేప్యత్రైవప్రతిష్ఠంతేగార్హస్థ్యంతేనవైపరమ్ ॥ ౧౧ ॥ వేదాహరణకార్యేణతీర్థస్నానాయచప్రభో । అటంతివసుధాంవిప్రాఃపృథివీదర్శనాయచ ॥ ౧౨ ॥ అనికేతాహ్యనాహారాయత్రసాయంగృహాస్తుయే । తేషాంగృహస్థస్సర్వేషాంప్రతిష్ఠాయోనిరేవచ ॥ ౧౩ ॥ తేషాంస్వాగతదానాదివక్తవ్యంమధురంనృప । గృహాగతానాందద్యాచ్చశయనాసనభోజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ అతిథిర్యస్యభగ్నాశోగృహాత్ప్రతినివర్తతే । సదత్వాదుష్కృతంతస్మైపుణ్యమాదాయగచ్ఛతి ॥ ౧౫ ॥

౧ ॥ శౌచాచారవతేతి ॥ శ్లో ॥ ప్రాజాపత్యంతథాసౌమ్య మాగ్నేయంవైశ్వదైవికమిత్యేవంప్రోక్తానివేదవ్రతానిమధుమాంసవర్జనాదీనిచరతావేదోగ్రాహ్యః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ స్థితఇతి ॥ ఆసతిఆసీనేగురౌ ॥ ౪ ॥ తేనేతి ॥ తేనైవోక్తః పఠేత్నతుశీఘ్రమధ్యాపనాయ గురుంనియుంజీత ॥ ౫ ॥ అవగాహేదితి ॥ కాలంకాల్యం ప్రాతఃప్రాతః - తత్తత్కాలోచితమితివా ॥ ౬ ॥ గృహీతేతి ॥ నిష్పన్నగురునిష్కృతిఃదత్తగురుదక్షిణః ॥ ౭ ॥ విధినేతి ॥ స్వకర్మణా అధ్యాపనాదినా ॥ ౮ ॥ నివాపేనేతి ॥ నివాపేనపిండదానాదినా ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ భిక్షాభుజఇతి ॥ ప్రతిష్ఠంతేప్రతిష్ఠాంయాంతి ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ అనికేతాఇతి ॥ అనికేతాఃఅగృహాః - అనాహారాఃఅపరిగ్రహాః - యత్రసాయంతత్రగృహంనివాసోయేషాంతేయోగినః-ప్రతిష్ఠాఆశ్రయః- యోనిఃస్వమాతా - సస్నేహమన్నపానాదినాపోషకత్వాత్ ॥ ౧౩ ॥ తేషామితి ॥ తేషాంగృహాగతానాం- స్వాగతదానాదిస్వాగతోక్తిపూర్వకంవక్తవ్యం- మధురంప్రియం ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౦॥ ౩౧॥ ద్విజాతీతి॥ శూద్రస్యకర్మద్విజాతిసంశ్రితంతచ్ఛుశ్రూషారూపం - తాదర్థ్యంతచ్ఛేషత్వంచ తేనద్విజశుశ్రూషాదిజన్యధనేనఆత్మపోషణంముఖ్యం-ఆపదితువాణిజ్యనతక్షాదికారువృత్త్యోత్పన్నధనేనవా॥ శ్లో॥ శూద్రస్యద్విజశుశ్రూషాతయాజీవన్ వణిగ్భవేదిత్యాదిస్మృతేః ॥ ౩౨॥ దానంచేతి॥ పాకయజ్ఞైఃఅల్పయజ్ఞైః వైశ్వదేవాద్యైర్నమస్కారైకమంత్రైర్లౌకికానాంపాకయజ్ఞశబ్దఇత్యాపస్తంబః ॥ శ్లో॥ నమస్కారేణమంత్రేణపంచయజ్ఞాన్నహాపయేదితియాజ్ఞవల్క్యః ॥ ౩౩॥ భృత్యాదీతి॥ పరిగ్రహః అన్యైరస్వీకృతానాంతృణకాష్ఠాదీనాంస్వీకారఃసతుసర్వేషాంవర్ణానాంసాధారణః॥౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ క్షాత్రమితి॥ ఆపదితుబ్రాహ్మణస్యక్షాత్రంకర్మోక్తం-రాజన్యస్యవైశ్యంకర్మ-శౌద్రంకర్మవైశ్యోక్తంవైశ్యస్యోక్తం-ఏతయోర్బ్రాహ్మణరాజన్యయోర్నచోక్తం॥౩౮॥ సామర్థ్యఇతి॥ ఉభాభ్యాం-బ్రాహ్మణరాజన్యాభ్యాం- సామర్థ్యేసతిశక్తౌసత్యాంతదాపత్కర్మ-త్యాజ్యం-శక్తస్యానుకల్పాశ్రయః అశక్తస్యముఖ్యకల్పనిబంధశ్చకర్మసంకరః - వృత్త్యోర్వ్యతికరోవా ॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే- అష్టమోఽధ్యాయః. **************************

పశుపాల్యంచవాణిజ్యంకృషించమనుజేశ్వర।వైశ్యాయజీవికాంబ్రహ్మాదదౌలోకపితామహః॥౩౦॥
తస్యాప్యధ్యయనంయజ్ఞో దానంధర్మశ్చశస్యతే । నిత్యనైమిత్తికాదీనామనుష్ఠానంచకర్మణామ్॥౩౧॥
ద్విజాతిసంశ్రయంకర్మతాదర్థ్యంతేనపోషణమ్ । క్రయవిక్రయజైర్వాపిధనైఃకారూద్భవేనవా॥౩౨॥
దానంచదద్యాచ్ఛూద్రోపిపాకయజ్ఞైర్యజేతచ । పిత్ర్యాదికంచవైసర్వంశూద్రఃకుర్వీతతేనవై॥౩౩॥
భృత్యాదిభరణార్థాయసర్వేషాంచపరిగ్రహః । ఋతుకాలాభిగమనంస్వదారేషుమహీపతే॥౩౪॥
దయాసమస్తభూతేషుతితిక్షానాతిమానితా। సత్యంశౌచమనాయాసోమంగళంప్రియవాదితా॥ ౩౫॥
మైత్ర్యస్పృహాతథాతద్వదకార్పణ్యం నరేశ్వర । అనసూయాచసామాన్యా వర్ణానాంకథితా
గుణాః॥౩౬॥ ఆశ్రమాణాంచసర్వేషామేతేసామాన్యలక్షణాః। గుణాంస్తథాపిధర్మాంశ్చవిప్రాదీనా
మిమాన్ శృణు॥౩౭॥క్షాత్రంకర్మద్విజస్యోక్తంవైశ్యకర్మతథాపది। రాజన్యస్యచవైశ్యోక్తంశౌద్ర
కర్మనచైతయోః॥౩౮॥సామర్థ్యేసతితత్త్యాజ్యముభాభ్యామపిపార్థివ।తదేవాపదికర్తవ్యంనకుర్యా
త్కర్మసంకరమ్॥౩౯॥ ఇత్యేతేకథితారాజన్ వర్ణధర్మామయాతవ। ధర్మానాశ్రమిణాంసమ్య
గ్బ్రువతోమేనిశామయ॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- అష్టమోఽధ్యాయః. ******

వైశ్యస్యాప్యాహ॥పశుపాల్యమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥౩౦॥౩౧॥శూద్రస్యాప్యాహ॥ద్విజాతీత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ద్విజాతీతి॥ ద్విజాతిసంశ్రయంత్రైవర్ణికశుశ్రూషాదిలక్షణంకర్మతాదర్థ్యంతత్పారతంత్ర్యంచస్వధర్మః తేనపోషణంతచ్ఛుశ్రూషాలబ్ధద్రవ్యేనకుటుంబభరణం- తదసంభవేక్రియాదిజన్యైర్ధనైః- తస్యాప్యసంభవేదాత్రాదికారుకర్మోద్భవేనధనేనపోషణం॥౩౨॥ దానంచేతి ॥పాకయజ్ఞైర్వైశ్వదేవాద్యైః॥శ్లో॥ నమస్కారేణమంత్రేణపంచయజ్ఞాన్నహాపయేదిత్యాదిస్మృతేః॥ పిత్ర్యాదికంచశ్రాద్ధాది- తేనైవద్విజశుశ్రూషాలబ్ధద్రవ్యేణైవకుర్వీత॥౩౩॥ సర్వసాధారణాన్ ధర్మానాహ॥భృత్యాదీత్యాదికైస్సార్ధైస్త్రిభిః॥ భృత్యాదీతి॥పరిగ్రహఃఅర్థసంపాదనమిత్యాద్యాస్సర్వేషాంసామాన్యగుణాఇతితృతీయేనాన్వయః॥౩౪॥దయేతి॥శ్లో॥శరీరంపీడ్యతేయేనసుశుభేనాపికర్మణా।అత్యంతంతన్నకర్తవ్యమనాయాసస్సఉచ్యతఇత్యుక్తోనాయాసః- మంగళంతిలపుష్పాదిధారణం॥ ౩౫॥ మైత్రీతి॥ అకార్పణ్యంఅలుబ్ధత్వం-సామాన్యగుణాస్సామాన్యధర్మాః॥౩౬॥౩౭॥క్షాత్రమితి॥శౌద్రంకర్మనచైతయోరితిఅనేనవైశ్యస్యతదభ్యనుజ్ఞాతమితిగమ్యతే-శూద్రస్యచాపద్ధర్మాఃప్రాగేవోక్తాః॥శ్లో॥ క్రయవిక్రయజైర్వాపిధనైఃకారూద్భవేనచేతి॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥
ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - తృతీయాంశే - అష్టమోఽధ్యాయః. ***

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అతిథిం ప్రత్యవజ్ఞానం న కార్యమిత్యాహ॥ అవజ్ఞానమితి॥ పరితాపో దానానుశయః - ఉపఘాతస్తాడనాదిః ॥ ౧౬॥
యస్త్వితి ॥ తద్వర్ణోక్త నిత్యాకరణజ ప్రత్యవాయరూపా త్తల్లోకప్రాప్తి ప్రతిబంధా న్ముక్తః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥
పర్ణేతి॥ అత్ర కేశశబ్దో రోమవచనః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ దేవతేతి॥ నాస్త్యాగతస్య తిథి ఏకదినమపీత్యతిథిః ధర్మాద్యర్థీ
నూతనోతిథిః అజ్ఞాతపూర్వః - అన్యేభ్యాగతాః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ త్రైవర్గికానితి త్రైవర్గికాన్
ధర్మార్థకామసాధనభూతాన్ ఆరంభాన్ లౌకికవైదికోద్యోగాన్ త్యక్త్వా ముక్త్యర్థం బ్రహ్మజ్ఞానేఽస్థాకార్యా॥
బ్రహ్మసంస్థోమృతత్వమేతీతి శ్రుతేః - సన్యాసస్య చ మోక్షమార్గత్వాత్ తదశక్తస్య చ జపతీర్థయాత్రాదిచానుము
తం ప్రణవాత్మకో వేదః ప్రణవం ధ్యాయేదితి - ప్రణవో బ్రహ్మభూయాయ కల్పత ఇతి చ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఏకేతి॥ శ్లో॥ అష్టౌ
మాసాన్ విహారాస్తు యతేరుక్తా మనీషిభిః । వారాణసీం ప్రవిష్టస్య విద్యతే న హి సంచర ఇతి వచనాచ్చ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాణ
యాత్రేతి॥ ప్రశస్తవర్ణాః అభిశస్తపతితవర్జితాః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥ కృత్వేతి॥ ప్రాజాపత్యేష్ట్యనంతరం అగ్ని
హోత్రం స్వశరీరసంస్థితం కృత్వా ఆత్మన్యారోప్యేత్యర్థః - శారీరమగ్నిం జాఠరాగ్నిభూతం ప్రాణాదియుక్తం

అవజ్ఞానమహంకారో దంభశ్చైవ గృహే సతః । పరితాపోపఘాతౌ చ పారుష్యం చ న శస్యతే॥ ౧౬॥
యస్తు సమ్యక్కరోత్యేవం గృహస్థః పరమం విధిమ్। సర్వబంధవిముక్తోసౌ లోకానాప్నోత్యనుత్తమాన్ ॥౧౭॥
వయః పరిణతౌ రాజన్ కృతకృత్యో గృహాశ్రమీ। పుత్రేషు భార్యాం నిక్షిప్య వనం గచ్ఛేత్సహైవ వా॥ ౧౮॥
పర్ణమూలఫలాహారః కేశశ్మశ్రుజటాధరః। భూమిశాయీ భవేత్తత్ర మునిస్సర్వార్థనిస్పృహః॥౧౯॥
చర్మకాశకుశైః కుర్యాత్పరిధానోత్తరీయకే। తద్వత్త్రిషవణం స్నానం శస్తమస్య నరేశ్వర॥ ౨౦॥ దేవ
తాభ్యర్చనం హోమస్సర్వాభ్యాగతపూజనమ్ । భిక్షాబలిప్రదానం చ శస్తమస్య నరేశ్వర॥ ౨౧॥ వన్య
స్నేహేన గాత్రాణాం అభ్యంగశ్చాస్య శస్యతే । తపశ్చ తస్య రాజేంద్ర శీతోష్ణాదిసహిష్ణుతా ॥ ౨౨॥
యస్త్వేతాం నియతశ్చర్యాం వానప్రస్థశ్చరేన్మునిః । స దహత్యగ్నివద్దోషాన్ జయేల్లోకాంశ్చ శా
శ్వతాన్॥ ౨౩॥ చతుర్థశ్చాశ్రమో భిక్షోః ప్రోచ్యతే యో మనీషిభిః। తస్య స్వరూపం గదతో మమ శ్రోతుం
నృపార్హసి ॥ ౨౪ ॥ పుత్రద్రవ్యకళత్రేషు త్యక్తస్నేహో నరాధిప । చతుర్థమాశ్రమస్థానం గచ్ఛే
న్నిర్ధూతమత్సరః॥ ౨౫॥ త్రైవర్గికాంస్త్యజేత్సర్వానారంభానవనీపతే। మిత్రారిషు సమో మైత్ర
స్సమస్తేష్వేవ జంతుషు॥ ౨౬॥ జరాయుజాండజాదీనాం వాఙ్మనఃకర్మభిః క్వచిత్ । యుక్తః కుర్వీత న ద్రో
హం సర్వసంగాంశ్చ వర్జయేత్ ॥ ౨౭॥ ఏకరాత్రస్థితిర్గ్రామే పంచరాత్రస్థితిః పురే। తథా తిష్ఠేద్యథా
ప్రీతిర్ద్వేషో నాస్య భిజాయతే॥ ౨౮॥ ప్రాణయాత్రానిమిత్తం చ వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే। కాలే ప్రశస్త
వర్ణానాం భిక్షార్థం పర్యటేద్గృహాన్ ॥ ౨౯ ॥ కామః క్రోధస్తథా దర్పలోభమోహాదయశ్చ యే।
తాంస్తు దోషాన్ పరిత్యజ్య పరివ్రాణ్ణిర్మమో భవేత్ ॥ ౩౦॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దత్త్వా యశ్చ
రతే మునిః । తస్యాపి సర్వభూతేభ్యో న భయం విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౩౧॥ కృత్వాగ్నిహోత్రం స్వశరీర

అవజ్ఞానమితి॥ పరితాపః వృథా దత్తమిత్యనుతాపః - ఉపఘాతః ప్రతిఘాతః తాడనం వా - పారుష్యం నిష్ఠురతా॥ ౧౬॥
యస్త్వితి॥ సర్వైర్బంధైః పాపైర్విముక్తస్సన్॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥
ప్రాణయాత్రేతి॥ భుక్తవంతో జనా యస్మిన్ కాలే - ప్రశస్తాశ్శ్రేష్ఠాస్త్రయో వర్ణాస్తేషాం ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥
కృత్వేతి ॥ స్వశరీరసంస్థం ప్రాణాగ్నిహోత్రం కృత్వా చితాగ్నీనాం లోకాన్ వ్రజతి - తత్కారణ ప్రకారమాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

ఉద్దిశ్యముఖేకుండస్థానీయే అగ్నిహోత్రబుధ్యాభిక్షాన్నరూపైః హవిర్భిఃయఃజుహోతి ప్రాణోగ్నిరేవేదమత్తిచాన్నంనాహంభోక్తేత్యనుసంధాయ-సచితాగ్నీనాంఅగ్నచితాన్ లోకాన్ వ్రజతి-తృతీయాంతపాఠే-చింతాగ్నినాజ్ఞానాగ్నినాదర్శితాన్ లోకాన్ వ్రజతి॥ అయమవిద్వద్విషయశ్లోకః॥ ఉత్తరస్తుబ్రహ్మవిద్విషయః॥ ౩౨॥ మోక్షాశ్రమమితి॥ మోక్షాశ్రమంపారివ్రాజ్యంసుసంకల్పితబుద్ధియుక్తః సుష్ఠుసంపాదితబుద్ధియోగయుక్తః ॥ లోక్యతఇతిలోకః బ్రహ్మైవలోకో బ్రహ్మలోకఃబ్రహ్మణోలోకఇతివావిగ్రహఃద్విజాతిరితివిప్రస్యైవసన్యాసేధికారోక్తిః॥ శ్లో॥ గతిస్తుర్యాశ్రమేనాస్తిబాహుజోరుజయోః క్వచిత్ - తుర్యాశ్రమేగతిఃప్రోక్తాముఖజానాంస్వయంభువేతిదత్తాత్రేయోక్తైః- బ్రాహ్మణః ప్రవ్రజేద్గృహాదితిసంవర్తయమబోధాయనోక్తేశ్చ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - తృతీయాంశే - నవమోధ్యాయః. *********************************

కథితమితి॥పుంసఃక్రియాంషోడశసంస్క్రియారూపాం-గర్భాధానపుంసవనసీమంతోన్నయనవిష్ణుబలిజాతకర్మనామకరణోపనిష్క్రమణాన్నప్రాశనచౌళోపనయనవేదవ్రతచతుష్టయసమావర్తనవివాహాః షోడశసంస్కారాః॥ ౧ ॥ ౨॥ యదితి॥ నిత్యనైమిత్తికాశ్రితమితికామ్యస్యాప్యుపలక్షణం॥ ౩॥ జాతస్యేతి॥ జాతకర్మగ్రహణమాధానపుంసవనాదీనామప్యుపలక్షణం॥౪॥ ౫॥ దధ్నేతి॥ నాందీఉత్సవఃతత్ప్రధానానాందీముఖాః- దైవేనకరాగ్రేణ॥౬॥ ప్రాజాపత్యేనేతి॥ ప్రాజాపత్యేనకనిష్ఠికాయామూలేన-తదుక్తం॥శ్లో॥ కనిష్ఠదేశిన్యంగుష్ఠమూలాన్యగ్రం

సంస్థంశారీరమగ్నింస్వముఖేజుహోతి । విప్రస్తుభైక్షోపగతైర్హవిర్భిశ్చితాగ్నినాంసం వ్రజతిస్మలోకాన్॥౩౨॥మోక్షాశ్రమంయశ్చరతేయథోక్తంశుచిస్సుసంకల్పితబుద్ధియుక్తః।అనింధనంజ్యోతిరివప్రశాంతంసబ్రహ్మలోకంశ్రయతేద్విజాతిః॥౩౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-తృతీయాంశే-నవమోధ్యాయః. *
సగరః॥కథితంచాతురాశ్రమ్యంచాతుర్వర్ణ్యక్రియాస్తథా । పుంసఃక్రియామహంశ్రోతుమిచ్ఛామి ద్విజసత్తమ॥ ౧॥ నిత్యాఃనైమిత్తికాంకామ్యాంక్రియాంపుంసామశేషతః। సమాఖ్యాహిభృగుశ్రేష్ఠ ధర్మజ్ఞోహ్యసిమేమతః ॥ ౨ ॥ ఔర్వః॥ యదేతదుక్తంభవతా నిత్యనైమిత్తికాశ్రితమ్ । తదహంకథయిష్యామిశృణుష్వైకమనామమ ॥ ౩॥ జాతస్యజాతకర్మాదిక్రియాకాండమశేషతః।పుత్రస్యకుర్వీతపితా శ్రాద్ధంచాభ్యుదయాత్మకమ్ ॥ ౪ ॥ యుగ్మాంస్తుప్రాఙ్ముఖాన్విప్రాన్ భోజయేన్మనుజేశ్వర। యథావృత్తిస్తథాకుర్యాద్దైవంపిత్ర్యంద్విజన్మనామ్॥ ౫॥ దధ్నాయవైస్సబదరైర్మిశ్రాన్పిండాన్ముదాయుతః। నాందీముఖేభ్యస్తీర్థేనదద్యాద్దైవేనపార్థివ॥౬॥ప్రాజాపత్యేనవాసర్వముపచారం

శారీరమగ్నింప్రాణాదిసహితముద్దిశ్యస్వముఖేకుండస్థానీయేభిక్షాప్రాప్తైర్హవిర్భిర్జుహోతి - ప్రాణాదిసహితోజాఠరాగ్నిరేవభోక్తా నాహం - ఇత్యనుసంధానేనయో విప్రోభుంక్తే - సోగ్నిచితాన్ లోకాన్ వ్రజతీతి ఉపాసనాఫలోక్తిః - చింతాగ్నినా ఇతిపాఠేచింతయా ఏవమనుసంధానేనరూపేణజ్ఞానేన అగ్నిస్థానీయేనదర్శితాన్ లోకాన్ వ్రజతీత్యర్థః॥ ౩౨॥ మోక్షాశ్రమమితి॥ బ్రహ్మలోకంబ్రహ్మస్వరూపంలోకం - వ్రజతీత్యుపాసనపరమఫలోక్తిః- ద్విజాతిరితిపూర్వశ్లోకోక్తస్యవిప్రస్యైవనిర్దేశః॥ శ్లో॥ గతిస్తుర్యాశ్రమేనాస్తిబాహుజోరుజయోఃక్వచిత్। తుర్యాశ్రమగతిఃప్రోక్తా ముఖజానాంస్వయంభువేతి దత్తాత్రేయోక్తైః ॥ ౩౩॥ ఇతి శ్రీశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే - నవమోధ్యాయః. ************************

కథితమితి॥ చత్వారఆశ్రమాఏవచాతురాశ్రమ్యంతద్ధర్మాఃకథితఇత్యర్థః-పుంసఃక్రియాంషోడశసంస్కారరూపాం ॥ ౧ ॥ ౨॥ ౩॥ జాతస్యేతి॥ జాతస్యపుత్రస్యజాతకర్మాదిక్రియాకాండంచజన్మనఃప్రాచీనంగర్భాధానపుంసవనాన్నలోభనవిష్ణుబలిసీమంతోన్నయనాదిక్రియాసమూహంచపితాకుర్వీతేత్యర్థః- తదుక్తం- గర్భాధానమృతౌపుంసవనంస్పందనాత్పురేతి॥ ౪॥ ౫॥ దధ్నేతి॥దైవేనతీర్థేనకరాగ్రేణ॥ ౬॥ ప్రాజాపత్యేనేతి॥ప్రాజాపత్యేన

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కరస్యతు। ప్రజాపతిపితృబ్రహ్మదైవతీర్థాన్యనుక్రమాదితిమనుః॥ వృద్ధికాలాః కన్యాపుత్రవివాహేత్యత్రవక్ష్యమాణాః॥ ౭॥ తతశ్చేతి॥ దశమఇతిస్మృత్యుక్తకాలోపలక్షణమ్॥ శ్లో॥ అహన్యేకాదశేనామ॥ శ్లో॥ నామధేయందశమ్యాంచ కేచిదిచ్ఛంతిపార్థివ। ద్వాదశ్యామథవారాత్ర్యాంమాసేపూర్ణేతథాపర ఇతిస్మృతేః॥ దేవపూర్వంకులదేవతానామ సంబద్ధంనామకుర్యాదితిశంఖోక్తేః నరాఖ్యంపుంవాచికర్మవర్మాదిసంయుతంశర్మవర్మగుప్తదాసయుక్తం - యథా- విష్ణుశర్మా-ఇంద్రవర్మా-చంద్రగుప్తః- హరిదాసఇతి- దేవశబ్దఋషిపిత్రాదిస్వపూజ్యవాచీవా॥ ౮॥ ౯॥ నార్థహీన మితిఅశస్తంవ్రీడాకరం ॥ ౧౦॥ నేతి॥ నాతిదీర్ఘంద్వ్యక్షరంచతురక్షరంవాప్రవణాక్షరంసుసంధిలఘూత్తరం॥ ౧౧॥ తతఇతి॥ అనంతరాః ఉపనిష్క్రమణాద్యుపనయనాంతాః ॥ ౧౨ ॥ గృహీతేతి॥ గురుదక్షిణాంగురుత్వనిమిత్తాం దక్షిణాం- ఉపకుర్వాణస్తుగృహీతవిద్యస్సమావృత్యగృహీస్యాత్ వైఖానసోయతిర్వాస్యాత్॥ ౧౩॥ బ్రహ్మచర్యేణేతి॥ నైష్ఠికస్సన్ బ్రహ్మచర్యాశ్రమేణవాయావదాయుః కాలంనయేత్ - కించయావజ్జీవమయమేవమమాశ్రమఇతిపూర్వం సంకల్పితంచేత్తథైవతిష్ఠేత్ - నత్వాశ్రమాంతరంగచ్ఛేత్ - తత్రాపివిరక్తస్సత్యాంయతిఃస్యాదేవ॥ శ్రు॥ యదహరేవవిరజేత్తదహరేవప్రవ్రజేదితిశ్రుతేః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ వర్షైరితి ॥ ఏకగుణామితియవీయసీత్వోపలక్షణం॥

ప్రదక్షిణమ్ । ప్రకుర్వీతతథాశేషవృద్ధికాలేషుభూపతే ॥ ౭॥ తతశ్చనామకుర్వీతపితైవదశమేహని।
దేవపూర్వంనరాఖ్యంహిశర్మవర్మాదిసంయుతమ్ ॥ ౮ శర్మేతిబ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతిక్షత్రసం
శ్రయమ్। గుప్తదాసాత్మకంనామప్రశస్తంవైశ్యశూద్రయోః॥ ౯॥ నార్థహీనంనచాశస్తంనాపశ
బ్దయుతంతథా। నామంగళ్యంజుగుప్స్యంవానామకుర్యాత్సమాక్షరమ్॥ ౧౦॥ నాతిదీర్ఘంనాతిహ్రస్వం
నాతిగుర్వక్షరాన్వితమ్ । సుఖోచ్చార్యంతుతన్నామకుర్యాద్యత్ప్రవణాక్షరమ్ ॥ ౧౧॥ తతోనంతర
సంస్కారసంస్కృతోగురువేశ్మని। యథోక్తవిధిమాశ్రిత్యకుర్యాద్విద్యాపరిగ్రహమ్॥ ౧౨॥ గృహీత
విద్యోగురవేదత్వాచగురుదక్షిణామ్ । గార్హస్థ్యమిచ్ఛన్ భూపాలకుర్యాద్దారపరిగ్రహమ్॥ ౧౩॥
బ్రహ్మచర్యేణవాకాలంకుర్యాత్సంకల్పపూర్వకమ్ । గురోశ్శుశ్రూషణంకుర్యాత్తత్పుత్రాదేరథా
పివా ॥ ౧౪॥ వైఖానసోవాపిభవేత్పరివ్రాడథవేచ్ఛయా । పూర్వంసంకల్పితంయాదృక్తాదృక్కుర్యా
న్మహీపతే॥ ౧౫॥ వర్షైరేకగుణాంభార్యాముద్వహేత్త్రిగుణస్స్వయమ్। నాతికేశామకేశాంవా,

కనిష్ఠికాయామూలేన - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ కనిష్ఠదేశిన్యంగుష్ఠమూలాన్యగ్రంకరస్యచ । ప్రజాపతిపితృబ్రహ్మదేవతీర్థాన్యనుక్రమాదితి - అశేషేషువృద్ధికాలేషుకన్యాపుత్రవివాహేష్వితిత్రయోదశాధ్యాయేవక్ష్యమాణేషు ॥ ౭॥ తతశ్చేతి॥ దశమేహనీత్యస్యాపామపికాలానాముపలక్షణం- తదాహుః॥ శ్లో॥ నామధేయందశమ్యాంచకేచిదిచ్ఛంతిపార్థివ। ద్వాదశ్యామథవారాత్ర్యాంమాసేపూర్ణేతథాపరేఇత్యాది- దేవపూర్వంకులదేవతానామపూర్వకం- కులదేవతానామసంబంధనామకుర్యాదితిశంఖస్మృతేః - యద్వా - దేవఇవస్వపూజ్యః పిత్రాదిస్తన్నామపూర్వక మిత్యర్థః-నరాఖ్యంపురుషవాచకంప్రతిశర్మవర్మాదిసంయుక్తంచసోమవర్మాఇంద్రగుప్తఃశివదాసఇత్యాది॥ ౮॥ ౯॥ నార్థహీనమితి॥ అశస్తందేశభాషాయాంలజ్జావహం-సమాక్షరంకుర్యాత్॥ ౧౦॥ నాతిదీర్ఘమితి॥ ప్రవణాక్షరంలఘూత్తరాక్షరంకుర్యాత్ ॥ ౧౧॥ తతఇతి॥ అనంతరసంస్కారైర్నిష్క్రమణాన్నప్రాశనచౌలోపనయనాఖ్యైస్సంస్కృతస్సన్ - యథోక్తంగురుశుశ్రూషాదిలక్షణంవిధిమాశ్రిత్య॥ ౧౨॥ ౧౩॥ బ్రహ్మచర్యేణేతి॥ గార్హస్థ్యానిచ్ఛాయాం బ్రహ్మచర్యేణకాలంనయేదితి ॥ ౧౪ ॥ వైఖానసఇతి॥ వైఖానసోవానప్రస్థఃఇచ్ఛయాఆశ్రమాదాశ్రమాంతరంగచ్ఛేత్ - యావజ్జీవంమమాయమేవాశ్రమ ఇతియదిపూర్వం సంకల్పితంతర్హితత్రైవతిష్ఠేత్ - ఏతచ్చదృఢవైరాగ్యాభావేద్రష్టవ్యం - దృఢవైరాగ్యేతుభవేదేవ ॥ శ్రు ॥ యదహరేవవిరజేత్తదహరేవప్రవ్రజేదితి శ్రుతేః ॥ ౧౫॥ వర్షైరితి॥ వర్షైరేకగుణామితిన్యూనత్వమాత్రోపలక్షణం - అన్యథాతుసాంగవేదాధ్యయనాది

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

శ్లో॥ అష్టవర్షాభవేద్గౌరీనవవర్షాతురోహిణీ । దశవర్షాభవేత్కన్యాఅతఊర్ధ్వంరజస్వలేతి॥ పాఠాంతరే॥ శ్లో॥ అష్టవర్షాభవేత్కన్యానవవర్షాతురోహిణీ, దశవర్షాభవేద్గౌరీహ్యతఊర్ధ్వంరజస్వలేతి॥ కన్యాయాదశవర్షాత్పరమవివాహ్యత్వస్మరణాత్- అసపిండాంయవీయసీమితిస్మృతేశ్చ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ నేతి॥ వ్యంగినీమితి- వ్యంగినీం నింద్యాం-వ్యంగమాతాపితృజాం-వ్యంగాఖ్యత్వగ్దోషమాతాపితృజాంవా-శ్మశ్రుశేవవ్యంజనంపుంస్త్వచిహ్నం॥౧౮॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ నేతి॥ కరాళందంతురం॥ ౨౨॥ పంచమీతి॥ స్వమాతుఃప్రపితామహస్యకూటస్థస్యపంచమస్యసంతానాంతరజా - తావత్సంఖ్యజనవ్యవహితాకన్యామాతృపక్షాత్పంచమీ-తథావరప్రపితామహస్యకూటస్థస్యసప్తమస్యసంతానాంతరజా - తావత్సంఖ్యజనవ్యవహితా పితృపక్షాత్సప్తమీ - ఇదంచపంచమీసప్తమీభ్యామర్వాఙ్నిషేధపరం- నతుతయోర్వివాహవిధిపరం॥శ్లో॥ పంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వంమాతృతఃపితృతస్తథేతిస్మృతేః॥ ౨౩॥

నాతికృష్ణాంనపింగళామ్॥ ౧౬॥ నిసర్గతోధికాంగాంవాన్యూనాంగాంవాపినోద్వహేత్ । నావిశుద్ధాంసరోమాంవాకులజాంవాతిరోగిణీమ్॥ ౧౭॥ నదుష్టాందుష్టవాక్యాంవావ్యంగినీంపితృమాతృతః। నశ్మశ్రువ్యంజనవతీంనచైవపురుషాకృతిమ్ ॥ ౧౮॥ నఘర్ఘరస్వరాంక్షామాంతథాకాకస్వరాంనచ। నానిబంధేక్షణాంతద్వద్వృత్తాక్షీంనోద్వహేద్బుధః॥ ౧౯॥ యస్యాశ్చరోమశేజంఘేగుల్ఫౌయస్యాస్తథోన్నతౌ।గండయోఃకూబరౌయస్యాహసంత్యాస్తాంచనోద్వహేత్॥౨౦॥ నాతిరూక్షచ్ఛవింపాండుకరజామరుణేక్షణామ్ । ఆపీనహస్తపాదాంచనకన్యాముద్వహేద్బుధః॥ ౨౧॥ నవామనాంనాతిదీర్ఘాంనోద్వహేత్సంహతభ్రువమ్ । నచాతిచ్ఛిద్రదశనాంనకరాళముఖీంనరః॥ ౨౨ ॥ పంచమీం మాతృపక్షాచ్చపితృపక్షాచ్చసప్తమీమ్ । గృహస్థశ్చోద్వహేత్కన్యాంన్యాయేనవిధినానృప ॥ ౨౩॥

వ్యాసక్తస్యత్రింశద్వర్షాదూర్ధ్వంవివాహోయదిభవేత్॥శ్లో॥దశవర్షాభవేత్కన్యాఅతఊర్ధ్వంరజస్వలేతినిందితరజస్వలోద్వాహాపత్తేః॥౧౬॥ నిసర్గతఇతి॥అవిశుద్ధాంశూద్రాదిసంవర్ధితాం-అకులజాందుష్కులజాం॥ ౧౭॥ నేతి॥ దుష్టవాక్యాంపాపాదివిరుద్ధబహుభాషిణీం- పితృతోమాతృతోవావ్యంగినీం- వ్యంగమత్రకుష్ఠాద-కుష్ఠీం- మాతాపితృజామిత్యర్థః- శ్మశ్రువ్యంజనవతీంశ్మశ్రూణాంవ్యంజనంపుంస్త్వాభివ్యంజకంచిహ్నంతద్వతీం॥౧౮॥ నేతిఅనిబంధేక్షణాంఘనైఃపక్ష్మభిరసంవృతనేత్రాం-వృత్తాక్షీంవర్తులనేత్రాం॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ నేతి॥ సంహతభ్రువంసంహతేసంలగ్నేభ్రువౌయస్యాస్తాంకరాళముఖీందంతురాస్యాం॥ ౨౨॥ పంచమీతి॥ పంచమీతియతస్సంతానాంశాఖాభేదస్సకూటస్థః- తత్రమాతృపక్షాత్పరంమాతుఃప్రపితామహాత్కూటస్థాపత్యాత్ తతోసోదరప్రభృతిశాఖాంతరజనచతుష్టయమతీత్యపంచమీం- తథావరప్రపితామహాచ్ఛాఖాంతరేతావజ్జనవ్యవధానవతీం- పితృపక్షాత్సప్తమీముద్వహేత్- ఏవంచసతి॥ శ్లో॥ పంచమాత్సప్తమాదూర్ధ్వంమాతృతఃపితృతస్తథేతియాజ్ఞ్యవల్క్యవచనం-కూటస్థప్రభృతిగణనేనసమానార్థమేవ- యత్తుపైఠీనసివచనంతన్మాతృతఃపంచపితృతఃపురుషానతీత్యోద్వహేత్- యచ్చసర్వపురాణప్రసిద్ధంకృష్ణార్జునప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదీనాంమాతులపితృష్వస్సుతోద్వహనంతద్దేశభేదేసదాచారప్రాప్తం- తదపిసదాచారకల్ప్యశ్రుతిమూలత్వాత్ - మాతులస్యేవయోభాగస్తైపైతృష్వసేయోవపామివేత్యేవమాదవైదికలింగమూలత్వాచ్చయథాదేశాచారంవ్యవస్థాపనీయం- దేశజాతికులధర్మాశ్చామ్నాయైరవిరుద్ధాఃప్రమాణమితిగౌతమాదిస్మృతేః - నచస్మృతివిరోధః - తాసాంసగోత్రమాతులవిషయత్వాత్ - తదాహశాతాతపః॥ శ్లో॥ మాతులస్యసుతామూఢ్వామాతృగోత్రాంతథైవచ । సమానప్రవరాంచైవత్యక్త్వాచాంద్రాయణంచరేదితి॥ మాతృగోత్రాం మాతులసుతాం వివాహ్య చాంద్రాయణంచరేదితి - ఏవమాదిషు మాతృసగోత్రామితి విశేషణాత్ - యత్రపుత్రికాకరణవిషయేమాతృసగోత్రమాతులః తత్సుతైవవివాహ్యేతిగమ్యతే - అన్యత్రతు ॥ శ్లో ॥ ఏకత్వంసాగతాభర్తుఃపిండేగోత్రేచసూతకే । స్వగోత్రాద్భ్రశ్యతేనారీవివాహాత్సప్తమేపదే ఇత్యాది - మాతృస్వభర్తైక్యేసతి మాతులసుతాయాఃమాతృసగోత్రత్వాభావాద్వివాహోనవిరుధ్యత ఇత్యాదివైదికే - ప్రకృతమనుసరామః ॥ ౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

బ్రాహ్మ ఇతి॥ బ్రాహ్మాదివివాహానాం స్వరూపం స్మృతిషు ద్రష్టవ్యం ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే - దశమోఽధ్యాయః. ******************************

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మ ఇతి॥ బ్రాహ్మస్సూర్యోదయాత్- ప్రాక్తృతీయో ముహూర్తః॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ తత ఇతి ॥ మైత్రం మిత్రదైవత్యం వాయుకృత్యం మలోత్సర్గాదికం॥ ౮॥ నైరృత్యాం దిశి గ్రామాత్ - తదసంభవే స్వావసథాద్దూరే॥ ౯॥ ౧౦॥ ఆత్మచ్ఛాయామితి॥ ఆత్మచ్ఛాయామిత్యాది - ప్రతీతి శేషః ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఉదఙ్ముఖ ఇతి॥ దివేతి సంధ్యయోరప్యుపలక్షణం ॥ శ్లో॥ దివాసంధ్యాసు కర్ణస్థయజ్ఞసూత్ర ఉదఙ్ముఖ ఇత్యాదిస్మృతేః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥

బ్రాహ్మో దైవస్తథైవార్షః ప్రాజాపత్యస్తథాసురః । గాంధర్వరాక్షసౌ చాన్యౌ పైశాచశ్చాష్టమో మతః॥ ౨౪॥ ఏతేషాం యస్య యో ధర్మో వర్ణస్యోక్తో మహర్షిభిః। కుర్వీత దారగ్రహణం తేనాన్యం పరివర్జయేత్ ॥ ౨౫॥ సధర్మచారిణీం ప్రాప్య గార్హస్థ్యం సహితస్తయా । సముద్వహేద్దదాత్యేతత్సమ్యగూఢం మహత్ఫలమ్॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- దశమోఽధ్యాయః. **********

సగరః॥ గృహస్థస్య సదాచారం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం మునే। లోకాదస్మాత్పరస్మాచ్చ యమాతిష్ఠన్న హీయతే॥ ౧॥ ఔర్వః॥ శ్రూయతాం పృథివీపాల సదాచారస్య లక్షణమ్। సదాచారవతా పుంసా జితౌ లోకావుభావపి॥ ౨॥ సాధవః క్షీణదోషాస్తు సచ్ఛబ్దస్సాధువాచకః। తేషామాచరణం యత్తు సదాచారస్స ఉచ్యతే॥ ౩॥ సప్తర్షయోఽథ మనవః ప్రజానాం పతయస్తథా। సదాచారస్య వక్తారః కర్తారశ్చ మహీపతే॥ ౪॥ బ్రాహ్మే ముహూర్తే ఉత్థాయ మనసా మతిమాన్నృప। విబుధశ్చింతయేద్ధర్మమర్థం చాస్యావిరోధినమ్॥ ౫॥ అపీడయా తయోః కామముభయోరపి చింతయేత్ । దృష్టాదృష్టావినాశాయ త్రివర్గే సమదర్శనః॥ ౬॥ పరిత్యజేదర్థకామౌ ధర్మపీడాకరౌ నృప। ధర్మమప్యసుఖోదర్కం లోకవిద్విష్టమేవ చ॥ ౭॥ తతః కాల్యం సముత్థాయ కుర్యాన్మూత్రం నరేశ్వర॥ ౮॥ నైఋత్యామిషువిక్షేపమతీత్యాభ్యధికం భువః। దూరాదావసథాన్మూత్రం పురీషం చ విసర్జయేత్॥ ౯॥ పాదావసేచనోచ్ఛిష్టే ప్రక్షిపేన్న గృహాంగణే॥ ౧౦॥ ఆత్మచ్ఛాయాం తరుచ్ఛాయాం గోసూర్యాగ్న్యనిలాంస్తథా । గురుద్విజాతీంశ్చ బుధో నమేహేత కదాచన॥ ౧౧॥ న కృష్టే సస్యమధ్యే వా గోవ్రజే జనసంసది। న వర్త్మని న నద్యాదితీర్థేషు పురుషర్షభ॥ ౧౨॥ నాప్సు నైవాంభసస్తీరే న శ్మశానే సమాచరేత్। ఉత్సర్గం వై పురీషస్య మూత్రస్య చ విసర్జనమ్॥ ౧౩॥ ఉదఙ్ముఖో దివా మూత్రం విపరీతముఖో నిశి । కుర్వీతానాపది ప్రాజ్ఞో మూత్రోత్సర్గం చ పార్థివ ॥ ౧౪ ॥ తృణైరాస్తీర్య వసుధాం వస్త్రప్రావృతమస్తకః । తిష్ఠేన్నాతిచిరం తత్ర నైవ కించిదుదీరయేత్ ॥ ౧౫॥

న్యాయ్యేన ధర్మేణ వివాహేన తమేవ దర్శయితుం అష్టౌ వివాహానాహ। బ్రాహ్మ ఇతి॥ స్మృతిశ్చ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మో వివాహ ఆహూయ దీయతే శక్త్యలంకృతా। యజ్ఞస్యబుఋత్విజే దైవ ఆదాయార్షస్తు గోద్వయం॥ సహోభౌ చరతాం ధర్మం ప్రాజాపత్యో విధిస్స్మృతః। ఆసురో ద్రవిణాదానాద్గాంధర్వస్సమయాన్వితః॥ రాక్షసో యుద్ధహరణాత్పైశాచః కన్యకాఛలాదితి॥ ౨౪॥ ఏతేషామితి॥ తదాహ దేవలః॥ శ్లో॥ ఆద్యా వివాహాశ్చత్వారో ధర్మ్యాః శ్రేయః ప్రదాయకాః। అశులాద్బ్రాహ్మణార్హాశ్చ క్షాళయంతి ద్వయోర్మలమితి॥ గాంధర్వరాక్షసౌ చైవ హ్యాసురో వైశ్యశూద్రయోః। స పాపిష్ఠో వివాహానాం పైశాచః కథితోఽష్టమ ఇతి॥ ౨౫॥ సధర్మచారిణీమితి॥ సముద్వహేద్బిభృయాత్ - ఊఢం స్వృతం సత్॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాం- దశమోఽధ్యాయః. *************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ బ్రాహ్మ ఇతి॥ బ్రాహ్మే సూర్యోదయాత్ ప్రాక్తృతీయే ముహూర్తే- అర్థం చ ధర్మస్యావిరోధినం॥ ౫॥ ౬॥ పరిత్యజేదితి॥ అసుఖోదర్కమసుఖోత్తరఫలం॥ ౭॥ తత ఇతి॥ కాల్యముషసి మైత్రం మిత్రాధిష్ఠితపాయుకృత్యం మలోత్సర్గాదికర్మ॥ ౮॥ నైఋత్యామితి॥ గ్రామాన్నైఋత్యాం - తదసంభవే స్వగృహాద్దూరం మూత్రాద్యుత్సర్గం కుర్యాత్ ॥ ౯॥ ౧౦॥ ఆత్మచ్ఛాయామితి॥ గురుద్విజాతీన్ ప్రతి తదభిముఖో నమేహేతేత్యర్థః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

వల్మీకేతి॥ లేపసంభవాంమూత్రాదిలేపగతాం॥ ౧౬॥౧౭॥ఏకేతి॥ పూర్వంగంధలేపక్షయకరంశౌచంకృత్వాఽష్టైకాది సంఖ్యమృచ్ఛౌచంఅథపాదశౌచమథాచమనమథసంధ్యావందనాదికమితిక్రమః॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ సోమసంస్థాఇతి॥సోమసంస్థాదయోగౌతమోక్తాః-ఔపాసనాష్టకాపార్వణశ్రాద్ధశ్రావణ్యాగ్రహాయణీచైత్ర్యాశ్వయుజీతి సప్తపాకయజ్ఞసంస్థాః-అగ్న్యాధేయమగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణమాసావాగ్రహాయణంచాతుర్మాస్యాదినిరూఢపశుబంధఃసౌత్రామణీతిసప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాః - అగ్నిష్టోమోత్యగ్నిష్టోమఉక్థ్యఃషోడశీవాజపేయోతిరాత్రోప్తోర్యామ ఇతిసప్తసోమసంస్థాఇతి- యతఃఏతాస్సంస్థాఃధనేసంస్థితాధనాయత్తాఇతి-అతోధనార్జనేయతేత॥౨౪॥నదీతి॥మనుష్యైరఖాతోద్రోణ్యాదదేవఖాతః॥౨౫॥కూపేష్వితి॥భువికూపతటభూమౌ-భువ్యసంభవేతత్రతటభువిస్థాతుంశక్త్య

వల్మీకమూషికోత్ఖాతాం మృదంనాంతర్జలాత్తథా । శౌచావశిష్టాంగేహాచ్చ నాదద్యాల్లేపసంభవామ్॥ ౧౬॥ అణుప్రాణ్యుపపన్నాంచహలోత్ఖాతాంచపార్థివ । పరిత్యజేన్మృదశ్చైతాస్సకలాశ్శౌచసాధనే॥ ౧౭॥ ఏకాలింగేగుదేతిస్రః దశవామకరేన్నృప। హస్తద్వయేసప్తచాన్యామృదశ్శౌచోపపాదతాః॥ ౧౮॥ అచ్ఛేనాగంధఫేనేనజలేనాబుద్బుదేనచ । ఆచామేచ్చమృదంభూయస్తదాదద్యాత్సమాహితః॥౧౯॥ నిష్పాదితాంఘ్రిశౌచస్తుపాదావభ్యుక్ష్యవైపునః। త్రిఃపిబేత్సలిలంతేనతథాద్విఃపరిమార్జయేత్॥౨౦॥ శీర్షణ్యానితతఃఖానిమూర్ధానంచసమాలభేత్।బాహూనాభించతోయేన హృదయంచాపిసంస్పృశేత్॥ ౨౧॥ స్వాచాంతశ్చతతఃకుర్యాత్పుమాన్కేశప్రసాధనమ్ । ఆదర్శాంజనమాంగళ్య దూర్వాద్యాలంబనానిచ ॥ ౨౨॥ తతస్స్వవర్ణధర్మేణ వృత్త్యర్థంచధనార్జనమ్। కుర్వీతశ్రుతిసంపన్నోయజేచ్చపృథివీపతే॥ ౨౩॥ సోమసంస్థాహవిస్సంస్థాఃపాకసంస్థాశ్చసంస్థితాః। ధనేయతోమనుష్యాణాంయతేతాతోధనార్జనే॥ ౨౪॥ నదీనదతటాకేషు దేవఖాతతటేషుచ । నిత్యక్రియార్థంస్నాయీతగిరిప్రస్రవణేషుచ ॥ ౨౫॥ కూపేషూద్ధృతతోయేన స్నానంకుర్వీతవాభువి।

వల్మీకేతి॥ లేపసంభవాంభిత్తిసంభవాం॥౧౬॥ అణ్వితి॥ అణుభిఃప్రాణిభిరుపపన్నాం॥౧౭॥౧౮॥ అచ్ఛేనేతి॥ ఆచామేత్ శౌచంకుర్యాదిత్యర్థః -యద్వాఆచామేదిత్యాచమనంప్రస్తుత్యతస్యపూర్వాంగమాహ - మృదమితి- అన్యాంమృదమాదద్యాత్॥ ౧౯॥ నిష్పాదితేతి॥ తయామృదానిష్పాదితమంఘ్రిశౌచంయేనసః- తేనసలిలేనముఖంద్విఃపరిమార్జయేత్ ॥ ౨౦॥ శీర్షణ్యానీతి॥ శీర్షణ్యానిశిరస్థానిఖానిఇంద్రియఛిద్రాణిఆలభేతస్పృశేత్-అజపన్నితిపాఠేమౌనీభూత్వేత్యర్థః-అత్రచవిశేషోదక్షోక్తః॥ శ్లో॥ ప్రక్షాళ్యపాదౌహస్తౌచత్రిఃపిబేదంబువీక్షితం। సంవృత్యాంగుష్ఠమూలేన ద్విఃప్రమృజ్యాత్తతోముఖం।సంహతాభిస్త్రిభిఃపూర్వమాస్యంతుసముపస్పృశేత్ ।అంగుష్ఠప్రదేశిన్యాఘ్రాణంపశ్చాదనంతరం।అంగుష్ఠానామికాభ్యాంచచక్షుశ్శ్రోత్రేపునఃపునః।కనిష్ఠాంగుష్ఠతోనాభింహృదయంతుతలేనవై।సర్వాభిస్తుశిరస్పశ్చాద్బాహూచాగ్రేణసంస్పృశేత్॥౨౧॥అథప్రాతస్స్నానస్యమూలకారణభూతశౌచోక్త్యైవోక్తప్రాయత్వాత్ నిత్యోదకీభవేద్విప్రఇతిచపూర్వంసంక్షేపేణోక్తత్వాత్సంధ్యోపాసనహోమాదీనాంచసూర్యోదయాస్తమయప్రసంగేనప్రాగేవోక్తత్వాత్తదుపరితనంకర్మకాండమాహ-స్వాచాంతశ్చేత్యాదినా॥౨౨॥౨౩॥ సోమసంస్థాఇతి॥ సోమసంస్థాఅగ్నిష్టోమాద్యాః- హవిస్సంస్థాఅగ్న్యాధేయాద్యాః- యదాహగౌతమః - అష్టకాపార్వణశ్రాద్ధశ్రావణ్యాగ్రహాయణీచైత్ర్యాశ్వయుజీతిసప్తపాకయజ్ఞసంస్థాః- అగ్న్యాధేయంఅగ్నిహోత్రందర్శపూర్ణమాసావాగ్రయణంచాతుర్మాస్యానినిరూఢపశుబంధస్సౌత్రామణీతిసప్తహవిర్యజ్ఞసంస్థాః- అగ్నిష్టోమోత్యగ్నిష్టోమఉక్థ్యష్షోడశీవాజపేయాతిరాత్రాప్తోర్యామాఇతిసప్తసోమసంస్థాఇతి॥ ౨౪॥ మాధ్యాహ్నికస్నానతర్పణాన్యాహ-నదీనదేత్యాదినా॥నదీనదేతి॥ దేవఖాతఃఅమనుష్యకర్తృకోహ్రదః॥౨౫॥ కూపేష్వితి॥కలశాభిరుద్ధృతేనతోయేనతత్తటభూమౌస్నాయాత్-గమనాద్యశక్త్యాతత్తటభూమిస్నానాసంభవేకూపాద్యుద్ధృతేనశీతోదకేనస్వగృహేస్నాయాత్-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

అథభూతయజ్ఞః॥ తచ్ఛేషమితి॥ పృథ్వీపర్జన్యాదిబలిఃమణికేఉదధానే॥౪౪॥౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ వాయవ్యాంవాయవ ఇతి॥ వాయవ్యాంవాయవఇతివీప్సయాప్రతిదిశంవాయుబలిః-దిశాంచబలిఃప్రాచ్యైదిశఇత్యాది- బ్రహ్మాదిబలిత్రయం మధ్యే-తదుత్తరతోవిశ్వేదేవాదిబలిద్వయం-పరంవిశ్వపతిబలిః-దక్షిణతఃపితృబలిః-వాయవ్యేయక్షబలిః-అయంక్రమః పారస్కరగృహ్యాద్రష్టవ్యః- తథాచపారస్కరగృహ్యం - కాణ్వానాంవైశ్వదేవాదన్నాత్పర్యుక్ష్యస్వాహాకారైః జుహుయాత్ బ్రహ్మణేప్రజాపతయే గృహ్యాభ్యః కాశ్యపాయానుమతయఇతి భూతగృహేభ్యో మణికేత్రీన్ పర్జన్యాయాద్భ్యః పృథివ్యైధాత్రేవిధాత్రేచద్వార్యంతయోః ప్రతిదిశం వాయవేదిశాంచమధ్యేచత్రీన్ బ్రహ్మణేంతరిక్షాయసూర్యాయ విశ్వేభ్యోదేవేభ్యో విశ్వేభ్యశ్చభూతేభ్యః తేషాముత్తర ఉషసేభూతానాంచ పతయేపరం పితృభ్యఃస్వధానమఇతిదక్షిణతఃపాత్రంనిర్ణిజ్యోత్తరపూర్వస్యాందిశినినయేద్యక్ష్మేభ్యస్తత్ర ఇత్యుద్ధృత్యాన్నంబ్రాహ్మణాయావనేదద్యాద్వాద్యంతతఇతీతి॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ యేషామితి॥ సిద్ధిఃసామగ్రీ॥ ౫౩॥ భూతానీతి॥ భూతనికాయభూతంప్రాణినాంశరీరభూతం॥ ౫౪॥ చతుర్దశఇతి॥ చతుర్దశోగణఃదేవామనుష్యాఃపితర ఇత్యాదినా ప్రాగుక్తః - అష్టవిధందైవత్యం - తైర్యగ్యోన్యంచ పంచధాభవతి - మానుష్యంచైకవిధం - సమాసతోభౌతికస్సర్గఇతి ॥ శ్లో ॥ సిద్ధగుహ్యకగంధర్వ యక్షరాక్షసపన్నగాః । విద్యాధరాఃపిశాచాశ్చ నిర్దిష్టా దేవయోనయఇతి - సరీసృపావానరాశ్చపశవోమృగపక్షిణః । తిర్యంచఇతికథ్యంతే పంచైతాఃప్రాణిజాతయఇతి-

తచ్ఛేషంమణికేపృథ్వీపర్జన్యాభ్యాంక్షిపేత్తతః।ద్వారేధాతుర్విధాతుశ్చమధ్యేచబ్రహ్మణఃక్షిపేత్॥౪౪॥
గృహస్యపురుషవ్యాఘ్రదిగ్దేవానపిమేశృణు॥ ౪౫॥ ఇంద్రాయధర్మరాజాయవరుణాయతథేందవే।
ప్రాచ్యాదిషుబుధోదద్యాద్ధుతశేషాత్మకంబలిమ్॥ ౪౬॥ ప్రాగుత్తరేచదిగ్భాగేధన్వంతరిబలింబుధః।
నిర్వపేద్వైశ్వదేవంచకర్మకుర్యాదతఃపరమ్॥ ౪౭॥ వాయవ్యాంవాయవేదిక్షుసమస్తాసుతథాదిశమ్।
బ్రహ్మణేచాంతరిక్షాయభానవేచక్షిపేద్బలిమ్ ॥ ౪౮ ॥ విశ్వేదేవాన్విశ్వభూతాంస్తథావిశ్వపతిం
పితౄన్। యక్షాణాంచసముద్దిశ్యబలిందద్యాన్నరేశ్వర॥ ౪౯॥ తతోఽన్యదన్నమాదాయభూమిభాగే
శుచౌబుధః।దద్యాదశేషభూతేభ్యస్స్వేచ్ఛయాతత్సమాహితః॥౫౦॥ దేవామనుష్యాఃపశవోవయాంసి
సిద్ధాశ్చయక్షోరగదైత్యసంఘాః । ప్రేతాఃపిశాచాస్తరవస్సమస్తా యేచాన్నమిచ్ఛంతి మయాత్ర
దత్తం॥౫౧॥పిపీలికాకీటపతంగకాద్యాబుభుక్షితాఃకర్మనిబంధబద్ధాః।ప్రయాంతుతేతృప్తిమిదంమయా
న్నంతేభ్యోనిసృష్టంసుఖినోభవంతు॥౫౨॥యేషాంనమాతానపితానబంధుర్నైవాన్నసిద్ధిర్నతథాన్య
దస్తి।తత్తృప్తయేన్నంభువిదత్తమేతత్తేయాంతుతృప్తింముదితాభవంతు॥౫౩॥భూతానిసర్వాణితథా
న్నమేతదహంచవిష్ణుర్నయతోఽన్యదస్తి।తస్మాదహంభూతనికాయభూతమన్నంప్రయచ్ఛామిభవాయ
తేషామ్॥౫౪॥ చతుర్దశోభూతగణోయఏషస్తత్రస్థితాయేఖిలభూతసంఘాః। తృప్త్యర్థమన్నంహిమ

భూతయజ్ఞమాహ-తచ్ఛేషమిత్యాదినా॥తచ్ఛేషమితి॥మణికేతదౌపాసనసన్నిధౌ-గృహస్యమధ్యేబ్రహ్మణఇత్యన్వయః॥ ౪౪॥౪౫॥౪౬॥ప్రాగుత్తరేచేతి॥ధన్వంతరిబలింబుధోనిర్వపేదిత్యన్వయః-తదేవంగార్హ్యదేవేభ్యోబలిహరణముక్తం-తదితరసమస్తదేవతాబలిమాహ- వైశ్వదేవమిత్యాదినాసంతిమానవాఇత్యంతేన-విశ్వేగార్హ్యవ్యతిరిక్తాస్సర్వేయజనీయాయస్మిన్ తద్వైశ్వదేవాఖ్యంబలింకుర్యాదిత్యర్థః॥ ౪౭॥ వాయవ్యామితి॥సమస్తాసుదిక్షువాయవ్యాంవాయవఇతి వాయుమేవోద్దిశ్యబలింక్షిపేత్-తతఃప్రాచ్యైదిశేదక్షిణాయైదిశఇతిదిశాంబలింక్షిపేత్॥ శ్లో॥ వాయవ్యాంవాయవేదిక్షుసమస్తాసుతతోదిశామితి-పాఠాంతరేతు-వాయవ్యంవాయవే-దిక్షుచదిశాంబలింక్షిపేదిత్యన్వయః॥ ౪౮॥ విశ్వేదేవానితి॥ విశ్వేదేవాంశ్చోద్దిశ్యస్వగృహ్యోక్తవిధానేనబలిందద్యాత్॥౪౯॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥ యేషామితి॥యేషామన్నం వ్రీహ్యాదినాస్తి- తస్యాపితస్మిన్నాన్నసిద్ధిఃపాకసాధనంనాస్తీత్యర్థః॥ ౫౩॥ ౫౪॥ చతుర్దశఇతి॥ చతుర్దశసంఖ్యాకో భూతగణోయఏషః- దేవామనుష్యాఇత్యాదికీటపతంగాంతఉక్తః - తత్రస్థితాయేఖిలభూతసంఘాస్తత్తదవాంతర

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

సంభవే- తేనోద్ధృతతోయేన గృహే స్నాయాత్ ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ నమ ఇతి॥ బ్రహ్మభాస్వతే వేదైః ప్రకాశమానాయ-సవిత్రే ప్రేరకాయ॥ ౪౦॥ తత ఇతి॥ గృహార్చనం గృహస్యార్చనం - అభీష్టసురపూజనం కుర్యాదిత్యేవ - అపూర్వమిత్యస్మాత్ప్రాక్ నిర్వపేద్వైశ్వదేవం చేత్యర్థః పఠితవ్యః- తస్యార్థః- దేవపూజనాత్పరం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో జుష్టం నిర్వపామీతి వైశ్వదేవం హవిర్నిరూప్యతే- తేన దేవయజ్ఞాది కర్మ కుర్యాత్ ॥ ౪౧॥ తత్కథమిత్యత్రాహ॥ అపూర్వమితి॥ పూర్వమస్య ప్రకృతిభూతం హోమాంతరం నాస్తీత్యపూర్వం- హోమాంతరప్రకృతికత్వాభావాత్ - అగ్నిహోత్రం అగ్నౌ దర్వీహోమం వైశ్వదేవయజ్ఞాఖ్యం బ్రహ్మహుత్యాది పంచాహుతికం - అపూర్వో దర్వీహోమో జుహోతిచోదనం స్వాహాకారప్రధాన ఇత్యాపస్తంబః ॥ ౪౨ ॥ ౪౩॥

స్నాయీతోద్ధృతతోయేన హ్యథవాభువ్యసంభవే॥ ౨౬॥ శుచివస్త్రధరస్స్నాతో దేవర్షిపితృతర్పణమ్ । తేషామేవ హి తీర్థేన కుర్వీత సుసమాహితః ॥ ౨౭ ॥ త్రిరపః ప్రీణనార్థాయ దేవానామపవర్జయేత్ । తథర్షీణాం యథాన్యాయం సకృచ్చాపి ప్రజాపతేః॥ ౨౮॥ పితౄణాం ప్రీణనార్థాయ త్రిరపః పృథివీపతే । పితామహేభ్యశ్చ తథా ప్రీణయేత్ప్రపితామహాన్॥ ౨౯॥ మాతామహాయ తత్పిత్రే తత్పిత్రే చ సమాహితః । దద్యాత్పైత్రేణ తీర్థేన కామ్యం చాన్యచ్ఛృణుష్వ మే ॥ ౩౦॥ మాత్రే ప్రమాత్రే తన్మాత్రే గురుపత్న్యై తథా నృప। గురవే మాతులాదీనాం స్నిగ్ధమిత్రాయ భూభుజే॥ ౩౧॥ ఇదం చాపి జపేదంబు దద్యాదాత్మేచ్ఛయా నృప।ఉపకారాయ భూతానాం కృతదేవాదితర్పణమ్॥ ౩౨॥ దేవాసురాస్తథా యక్షా నాగాగంధర్వరాక్షసాః । పిశాచా గుహ్యకాస్సిద్ధాః కూశ్మాండాస్తరవః ఖగాః॥ ౩౩॥ జలేచరా భూనిలయా వాయ్వాధారాశ్చ జంతవః । తృప్తిమేతే నయాంత్వాశు మద్దత్తేనాంబునాఖిలాః ॥ ౩౪॥ నరకేషు సమస్తేషు యాతనాసు చ యే స్థితాః । తేషామాప్యాయనాయైతద్దీయతే సలిలం మయా ॥ ౩౫ ॥ యే బాంధవాబాంధవా యే హ్యన్యజన్మని బాంధవాః । తే తృప్తిమఖిలా యాంతు యే చాస్మత్తోఽంబుకాంక్షిణః॥ ౩౬॥ యత్ర క్వచనసంస్థానాం క్షుత్తృష్ణోపహతాత్మనామ్ । ఇదమాప్యాయనం యాతు మయా దత్తం తిలోదకమ్ ॥ ౩౭॥ కామ్యోదకప్రదానం తే మయైతత్కథితం నృప । యద్దత్వా ప్రీణయత్యేతన్మనుష్యస్సకలం జగత్ । జగదాప్యాయనోద్భూతం పుణ్యమాప్నోతి చానఘ ॥ ౩౮ ॥ దత్వా కామ్యోదకం సమ్యగేతేభ్యశ్శ్రద్ధయా ద్విజః । ఆచమ్య చ తతో దద్యాత్సూర్యాయ సలిలాంజలిమ్॥ ౩౯॥ నమో వివస్వతే బ్రహ్మభాస్వతే విష్ణుతేజసే।జగత్సవిత్రే శుచయే సవిత్రే కర్మదాయినే॥ ౪౦॥ తతో గృహార్చనం కుర్యాదభీష్టసురపూజనమ్। జలాభిషేకైః పుష్పైశ్చ ధూపాద్యైశ్చ నివేదనైః ౪౧॥ అపూర్వమగ్నిహోత్రం చ కుర్యాత్ప్రాగ్బ్రహ్మణే నృప॥ ౪౨॥ ప్రజాపతిం సముద్దిశ్య దద్యాదాహుతిమాదరాత్ । గృహ్యేభ్యః కాశ్యపాయాథ తతోఽనుమతయే క్రమాత్ ॥ ౪౩॥

తత్రాప్యశక్తః ఉష్ణోదకేన- తత్రాప్యశక్తో మంత్రస్నానాదికం కుర్యాదితి స్మృతిభ్యో జ్ఞేయం॥ ౨౬॥ ౨౭॥ త్రిరప ఇతి॥ త్రిరప ఇతి భూర్దేవాన్ భువర్దేవాన్ సువర్దేవాన్ తర్పయామీత్యేవం త్రిరపవర్జయేత్ దద్యాత్ - తథర్షీణామపి భూర్భువస్సువః ప్రయోగేణ త్రిరపో దద్యాత్ - ప్రజాపతిం తర్పయామీతి సకృత్ ॥ ౨౮ ॥ పితౄణామితి॥ పితౄణామపి భూరాదిప్రయోగేణ సాధారణపితౄణాం తత్ప్రయోగం వినా స్వపితౄణాం చేత్యర్థః ॥ ౨౯॥ మాతామహాయేతి॥ పైత్రేణ తర్జనీమూలేన-కామ్యం ఫలవిశేషార్థం॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ నమ ఇతి॥ బ్రహ్మభాస్వతే వేదైః ప్రకాశమానాయ- బ్రహ్మన్నితి పాఠే హే బ్రహ్మన్ భాస్వదాదిరూపాయ తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః జగత్సవిత్రే విశ్వజనకాయ - కర్మదాయినే ప్రవర్తకాయ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧॥ అపూర్వమితి॥ అపూర్వమనన్యప్రకృతికమగ్నిహోత్రం అగ్నౌ హోమం బ్రహ్మాదిపంచాహుతికం దేవయజ్ఞాఖ్యం దర్వీహోమం కుర్యాదిత్యర్థః - అపూర్వో దర్వీహోమో జుహోతిచోదన స్వాహాకారప్రధాన ఇత్యాపస్తంబోక్తేః॥ ౪౨॥ ౪౩॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మనుష్యా ఏకజాతిరితి॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ తత ఇతి॥ నాడికాయాశ్చతుర్భాగో గోదోహః॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ అకించనమితి॥ అసంభోజ్యాతిథిం భుంజన్ భోక్తుకామమితి పాఠః - అసంపూజ్యాతిథిం భుంజన్ భక్తమితి చ పాఠః- భక్తమన్నం భుంజన్నితి॥ ౬౨॥ స్వాధ్యాయేతి॥ చరణం వేదావాంతరశాఖాః-పూర్వాచారో వా॥ ౬౩॥ పిత్రర్థమితి॥ పిత్రర్థం నిత్యశ్రాద్ధార్థం పాంచయజ్ఞికం పంచయజ్ఞకారిణం॥ ౬౪॥ అన్నాగ్రమితి॥ అగ్రం భోజనాద్యనుచ్ఛిష్టం॥ శ్లో॥ గ్రాసమాత్రం భవేద్భిక్షా అగ్రం గ్రాసచతుష్టయం। అగ్రాణ్యేవ తు చత్వారి హంతకారం ప్రచక్షత ఇతి- నిర్వపామీతి పాకాత్సిద్ధం నిర్వాపభూతం మనుష్యేభ్యో హంతేతి మంత్రేణ శ్రోత్రియాయ దేయమన్నం హంతకారాఖ్యం॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ఇతీతి॥ ఏతే అతిథయః అజ్ఞాతకులనామాన ఇత్యుక్తశ్చ శ్రోత్రియశ్చ పరివ్రాట్ బ్రహ్మచారివర్గశ్చ వేదాహరణకార్యేణేతి ప్రాగుక్తాశ్చైత్యేతాంశ్చతురో వర్గాన్ పూజయేత్॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ తత ఇతి॥ పరిణీతా పితృగృహే స్థితా స్వవాసినీ చరమం పశ్చాత్ గృహీ భుంజీతేతి శేషః॥ ౭౧॥ ౭౨॥

యాని సృష్టం తేషామిదం తే ముదితా భవంతు॥ ౫౫॥ ఇత్యుచ్చార్య నరో దద్యాదన్నం శ్రద్ధాసమన్వితః। భువి
భూతోపకారాయ గృహీ సర్వాశ్రయో యతః॥ ౫౬॥ శ్వచండాలవిహంగానాం భువి దద్యాత్తతో నరః।
యే చాన్యే పతితాః కేచిదపుత్రా భువి మానవాః॥ ౫౭॥ తతో గోదోహమాత్రం వై కాలం తిష్ఠేద్గృహాం
తరే। అతిథిగ్రహణార్థాయ తదూర్ధ్వం వా యథేచ్ఛయా॥ ౫౮॥ అతిథిం తత్ర సంప్రాప్తం పూజయేత్స్వా
గతాదినా। తథాసనప్రదానేన పాదప్రక్షాళనేన చ॥ ౫౯॥ శ్రద్ధయా చాన్నదానేన ప్రియప్రశ్నోత్తరే
ణ చ। గచ్ఛతశ్చానుయానేన ప్రీతిముత్పాదయేద్గృహీ॥ ౬౦॥ అజ్ఞాతకులనామానమన్యతస్సముపాగ
తమ్। పూజయేదతిథిం సమ్యక్ నైకగ్రామనివాసినమ్॥ ౬౧॥ అకించనమసంబంధమన్యదేశాదుపాగతమ్।
అసంభోజ్యాతిథిం భుంజన్ భోక్తుకామం వ్రజత్యధః॥ ౬౨॥ స్వాధ్యాయగోత్రచరణమపృష్ట్వా చ తథా
కులమ్। హిరణ్యగర్భబుద్ధ్యా తం మన్యేతాభ్యాగతం గృహీ॥ ౬౩॥ పిత్రర్థం చాపరం విప్రమేకమప్యాశయే
న్నృప। తద్దేశ్యం విదితాచారసంభూతిం పాంచయజ్ఞికమ్॥ ౬౪॥ అన్నాగ్రం చ సముద్ధృత్య హంతకారో
పకల్పితమ్। నిర్వాపభూతం భూపాల శ్రోత్రియాయోపపాదయేత్॥ ౬౫॥ దద్యాచ్చ భిక్షాత్రితయం పరి
వ్రాడ్బ్రహ్మచారిణామ్। ఇచ్ఛయా చ బుధో దద్యాద్విభవే సత్యవారితమ్॥ ౬౬॥ ఇత్యేతేఽతిథయః ప్రోక్తాః
ప్రాగుక్తా భిక్షవశ్చ యే। చతురః పూజయన్నేతాన్ సతు కృచ్ఛ్రాత్ప్రముచ్యతే॥ ౬౭॥ అతిథిర్యస్య
భగ్నాశో గృహాత్ప్రతినివర్తతే। స తస్మై దుష్కృతం దత్త్వా పుణ్యమాదాయ గచ్ఛతి॥ ౬౮॥ ధాతా
ప్రజాపతిశ్శక్రో వహ్నిర్వసుగణోఽర్యమా। ప్రవిశ్యాతిథిమేతే వై భుంజతేఽన్నం నరేశ్వర॥ ౬౯॥ తస్మా
దతిథిపూజాయాం యతేత సతతం నరః। స కేవలమఘం భుంక్తే యో భుంక్తే హ్యతిథిం వినా॥ ౭౦॥ తతస్స్వ
వాసినీం దుఃఖీం గర్భిణీం వృద్ధబాలకాన్। భోజయేత్సంస్కృతాన్నేన ప్రథమం చరమం గృహీ॥ ౭౧॥
అభుక్తవత్సు చైతేషు భుంజన్ భుంక్తే స దుష్కృతమ్। మృతశ్చ గత్వా నరకం శ్లేష్మభుగ్జాయతే నృప॥ ౭౨॥

విశేషాః॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ తత ఇతి॥ గోదోహనమాత్రం ఘటికాయాశ్చతుర్థాంశం॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ స్వాధ్యాయేతి॥ చరణమాచరణం శాఖావిశేషమపృష్ట్వా॥ ౬౩॥ పిత్రర్థం చేతి॥ పిత్రర్థం నిత్యశ్రాద్ధార్థం ఆశయేత్-విదితః ఆచారస్సంభూతిశ్చ కులం యస్య స తథోక్తం తం పాంచయజ్ఞికం పంచయజ్ఞకారిణం॥ ౬౪॥ అన్నాగ్రం భోజనాద్యనుచ్ఛిష్టం - అత్ర చోక్తం॥ శ్లో॥ గ్రాసమాత్రం భవేద్భిక్షా అగ్రం గ్రాసచతుష్టయం। అగ్రాణ్యేవ తు చత్వారి హంతకారం ప్రచక్షత ఇతి- మనుష్యేభ్యో హంతేతి మంత్రేణ మనుష్యయజ్ఞార్థం ప్రదేయమన్నం హంతకారార్థం నిర్వాపభూతం పృథక్కృత్య స్థాపితం॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేతే అతిథయః - అజ్ఞాతకులనామా చ శ్రోత్రియశ్చ పరివ్రాట్ బ్రహ్మచారివర్గశ్చేత్యత్ర ప్రోక్తాస్త్రయః - వేదాహరణకార్యేణేతి ప్రాగుక్తాంశ్చేత్యేతాంశ్చతురో వర్గాన్ పూజయేత్॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ తత ఇతి॥ స్వవాసినీ కృతవివాహా పితృగృహస్థకన్యా - చరమం పశ్చాద్గృహీ భుంజీత॥ ౭౧॥ ౭౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

అస్నాతేతి॥ అసంస్కృతంవైశ్వదేవాదినా॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ నేతి॥ అసంస్కృతంవైశ్వదేవాదినా ॥ ౮౧॥ ౮౨॥ నేతి॥ ఆంసదివేత్రాదిమయంచతుష్పాదమాసనం - నాన్యమాసనమారోపయేదితివిష్ణుస్మృతేః- అదేశేకుత్సితస్థానే- అకాశేఅనావృతేఅకాలఇతివాపాఠః అకాలేసంధ్యాదిసమయే - నాంతరాభోజనంకుర్యాదితి- అగ్నయేగ్రమితిపరిశిష్టస్యాన్నస్యాగ్రంమంత్రంవినాగ్నౌప్రక్షిపేదితివిధిః ॥ ౮౩॥ ౮౪॥ తద్వదితి॥ హరీతకంఅపక్వలేహ్యాదిభేదః॥ ౮౫॥ నేతి॥ శేషంస్వేనాపిఖాదితశేషం॥ శ్లో॥ ఖాదితార్ధంపునఃఖాదన్ మోదకానిఫలానివా- దంపత్యోర్భుక్తశేషంవాభుక్త్వా చాంద్రాయణంచరేత్ ఇతిస్మృతేః - నాశేషమితిపాఠేనిశ్శేషం నాశ్నీయాత్ ॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ అనింద్యమితి॥ అనింద్యమనిషిద్ధంపంచగ్రాసంభక్షయేదితి శేషః - మహామానమితిక్రియావిశేషణం॥ ౮౯॥ ౯౦ ॥ ౯౧ ॥ అగ్నిరితి ॥ పార్థివంధాతుందేహం అన్నరసేనాప్యాయ యన్నన్నంజరయ త్వితిశేషః ॥ ౯౨॥

అస్నాతాశీమలంభుంక్తేఅజపఃపూయశోణితమ్। అసంస్కృతాన్నభుఙ్మూత్రంబాలాదిప్రథమంశకృత్॥ ౭౩॥ అహోమీచక్రిమీన్భుంక్తేఅదత్వావిషమశ్నుతే॥ ౭౪॥ తస్మాచ్ఛృణుష్వరాజేంద్రయథాభుంజీతవైగృహీ। భుంజతశ్చయథాపుంసఃపాపబంధోనజాయతే॥ ౭౫॥ ఇహచారోగ్యమతులంబలవృద్ధిస్తథానృప। భవత్యనిష్టశాంతిశ్చవైరిపక్షాభిచారతః॥౭౬॥ స్నాతోయథావత్కృత్వాచదేవర్షిపితృతర్పణమ్।ప్రశస్తరత్నపాణిస్తుభుంజీతప్రయతోగృహీ॥ ౭౭॥ కృతేజపేహుతేవహ్నౌశుద్ధవస్త్రధరోనృప। దత్వాతిథిభ్యోవిప్రేభ్యోగురుభ్యస్సంశ్రితాయచ। పుణ్యగంధధరశ్శస్తమాల్యధారీనరేశ్వర ॥ ౭౮॥ నైకవస్త్రధరోనార్ద్రపాణిపాదోనరేశ్వర। విశుద్ధవదనఃప్రీతోభుంజీతనవిదిఙ్ముఖః॥౭౯॥ ప్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖోవాపినచైవాన్యమనానరః।అన్నంప్రశస్తంపథ్యంచప్రోక్షితంప్రోక్షణోదకైః॥౮౦॥నకుత్సితాహృతంనైవజుగుప్సావదసంస్కృతమ్।దత్వాతుభుంక్తేశిష్టేభ్యఃక్షుధితేభ్యస్తథాగృహీ॥౮౧॥ప్రశస్తశుద్ధపాత్రేషుభుంజీతాకుపితోనృప॥౮౨॥ నాసందిసంస్థితేపాత్రేనాదేశేచనరేశ్వర। నాకాశేనాతిసంకీర్ణేదత్వాగ్రంచనరోగ్నయే।౮౩॥ మంత్రాభిమంత్రితంశస్తం-నచపర్యుషితంనృప । అన్యత్రఫలమూలేభ్యశ్శుష్కశాఖాదికాత్తథా॥ ౮౪॥ తద్వద్ధరీతకేభ్యశ్చగుడభక్షేభ్యఏవచ।భుంజీతోద్ధృతసారాణినకదాచిన్నరేశ్వర ॥ ౮౫॥ నశేషంపురుషోశ్నీయాదన్యత్రజగతీపతే। మధ్వంబుదధిసర్పిర్భ్యస్సక్తుభ్యశ్చవివేకవాన్ ॥ ౮౬॥ అశ్నీయాత్తన్మయోభూత్వాపూర్వంతుమధురంరసమ్।లవణామ్లౌతథామధ్యేకటుతిక్తాదికాంస్తతః॥ ౮౭॥ ప్రాగ్ద్రవంపురుషోశ్నీయాన్మధ్యేచకఠినాశనమ్।అంతేపునర్ద్రవాశీచబలారోగ్యేనముంచతి।౮౮॥ అనింద్యంభక్షయేన్నిత్యంవాగ్యతోన్నమకుత్సయన్ । పంచగ్రాసంమహామానంప్రాణాద్యాప్యాయనాయతత్ ॥ ౮౯॥ భుక్త్వాసమ్యగథాచమ్యప్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖోపివా । యథావత్పునరాచామేత్పాణీప్రక్షాళ్యమూలతః ॥ ౯౦ ॥ స్వస్థఃప్రశాంతచిత్తస్తుకృతాసనపరిగ్రహః । అభీష్టదేవతానాంతుకుర్వీతస్మరణంనరః ॥ ౯౧॥ అగ్నిరాప్యాయయేద్ధాతుం పార్థివం పవనేరితః । దత్తావకాశంనభసా జరయత్వస్తుమేసుఖమ్ ॥ ౯౨॥

౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ప్రాఙ్ముఖఇతి॥ ప్రాఙ్ముఖఉదఙ్ముఖోవాభుంజీత ॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ నేతి॥ ఆసందదారుమయంత్రిపాదాది-అదేశేఅయోగ్యస్థానే-అకాలేసంధ్యాదిసమయే- ఆకాశఇతిపాఠేఅనావృతే- అగ్రమగ్నయేదత్వాపరిశిష్టస్యాన్నస్యఅగ్రంకించిదగ్నౌక్షిప్త్వా॥ ౮౩॥ ౮౪॥ తద్వదితి॥ హరీతకేభ్యఃఅపక్వలేహ్యాదిభ్యః- గుడభక్షేభ్యోమోదకాదిభ్యః ॥ ౮౫ ॥ ౮౬॥ అశ్నీయాదితి॥ తన్మయోభూత్వాఅన్నేదత్తచిత్తస్సన్ ॥ ౮౭॥ ౮౮॥ అనింద్యమితి॥ అనింద్యంఅనిషిద్ధమన్నం ॥ ౮౯ ॥ ౯౦॥ ౯౧॥ అగ్నిరితి॥ అగ్నిఃపవనప్రేరితస్సన్నభసాదత్తావకాశమన్నంజరయతు- తతశ్చాన్నరసాదికేనపార్థివంధాతుమాప్యాయయత్వితిపంచభూతానుగ్రహప్రార్థనం॥ ౯౨॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDT
CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

కృతేతి॥ అపిదారుమయీంఅనిషిద్ధద్రుమకృతాం॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨॥ ౧౧౩॥ ఋతావితి॥ పున్నామర్క్షేణేదశబృహస్పత్యు క్తాని॥ శ్లో॥ సార్పాచ్చతుష్కంరౌద్రంచయామ్యంత్వాష్ట్రత్రికంజలం। వైశ్వేంద్రవాసవంపౌష్ణంస్త్రీలింగాస్సము దాహృతాః॥సౌమ్యవారుణమూలానినపుంసకదినానితు॥ శేషాఃపుంలింగతాంయాతాఇతి॥ జ్యేష్ఠాయుగ్మాసుషష్ఠ్యాది యుగ్మర్తురాత్రిషుతత్రాపిజ్యేష్ఠాసు యథోత్తరంశుభా స్విత్యర్థః - చతుర్థీప్రభృత్యా షోడశీమిత్యాద ॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥ స్నాతఇతి॥కామోరిరంసా-రాగఃప్రీతిః॥ ౧౧౭॥౧౧౮॥౧౧౯॥౧౨౦॥ నేతి॥ అన్యయోనాగవాదియోనౌ ఔషధింరసాయనాది - ద్విజదేవాదెరాశ్రమేతదాలయస్థోవ్యవాయీనస్యాత్॥ ౧౨౧॥ చైత్యేతి॥ చత్వరాదిష్వపి నవ్యవాయీ ॥ ౧౨౨ ॥ ౧౨౩ ॥ ౧౨౪ ॥ పరదారానితి॥ తేషుపరదారేషువ్యవాయినామస్థిబంధోనాస్తితేహ్యనస్థి

కృతపాదాదిశౌచశ్చ భుక్త్వాసాయం తతోగృహీ । గచ్ఛేచ్ఛయ్యామ స్ఫుటితా మపిదారుమయీం నృప॥ ౧౧౧॥ నావిశాలాంనవైభగ్నాంనాసమాంమలినాంనచ । నచజంతుమయీంశయ్యామధితిష్ఠే దనాస్తృతామ్॥౧౧౨॥ప్రాచ్యాందిశిశిరశ్శస్తంయామ్యాయామథవానృప। సదైవస్వపతఃపుంసోవిప రీతంతురోగదమ్ ॥ ౧౧౩ ॥ ఋతావుపగమశ్శస్తస్స్వపత్న్యామవనీపతే। పున్నామర్క్షేశుభేకాలే జ్యేష్ఠాయుగ్మాసురాత్రిషు॥౧౧౪॥నాద్యూనాంతుస్త్రియంగచ్ఛేన్నాతురాంనరజస్వలామ్। నానిష్టాం నప్రకుపితాంనాప్రశస్తాంనగుర్విణీమ్॥ ౧౧౫॥ నాదక్షిణాంనాన్యకామాంనాకామాంనాన్యయోషి తమ్ । క్షుత్క్షామాంనాతిభుక్తాంవాస్వయంచైభిర్గుణైర్యుతః ॥ ౧౧౬॥ స్నాతస్స్రగ్గంధధృత్ప్రీతో నాధ్మాతఃక్షుధితోపివా। సకామస్సానురాగశ్చవ్యవాయంపురుషోవ్రజేత్॥ ౧౧౭॥ చతుర్దశ్యష్టమీ చైవఅమావాస్యాథపూర్ణిమా । పర్వాణ్యేతానిరాజేంద్రరవిసంక్రాంతిరేవచ ॥ ౧౧౮ ॥ తైల స్త్రీమాంసభోగీచసర్వేష్వేతేషువైపుమాన్।విణ్మూత్రభోజనంనామప్రయాతినరకంమృతః॥౧౧౯॥ అశేషపర్వస్వేతేషు తస్మాత్సంయమిభిర్బుధైః । భావ్యం సచ్ఛాస్త్రదేవేజ్యా ధ్యానజప్యపరై ర్నరైః॥ ౧౨౦॥ నాన్యయోనావయోనౌవానోపయుక్తౌషధస్తథా। దేవద్విజగురూణాంచవ్యవాయీ నాశ్రమేభవేత్॥ ౧౨౧॥ చైత్యచత్వరతీర్థేషునైవగోష్ఠేచతుష్పథే। నైవశ్మశానోపవనేసలిలేషు మహీపతే॥ ౧౨౨॥ ప్రోక్తపర్వస్వశేషేషునైవభూపాలసంధ్యయోః । గచ్ఛేద్వ్యవాయంమనసా నమూత్రోచ్చారపీడితామ్॥ ౧౨౩॥ పర్వస్వభిగమోనింద్యోదివాపాపప్రదోనృప।భువిరోగావహో నృణాంఅప్రశస్తోజలాశయే॥ ౧౨౪॥ పరదారాన్నగచ్ఛేతమనసాపికథంచన।కిమువాచాస్థిబంధోపి

కృతేతి॥ శయ్యాంఖట్వాం - అస్ఫుటితామవిదీర్ణాం - గజదంతాదిమయీంతదసంభవేదారుమయీమపి॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨ ॥ ౧౧౩ ॥ ఋతావుపగమశ్శస్తఇత్యాదినాఅష్టమాధ్యాయోక్తమేవోపగమమనూద్యగుణావిధీయంతేయావ త్సమాప్తిః॥ ఋతావితి॥ పున్నామర్క్షేణేదశ- అత్రోక్తంబార్హస్పత్యైః॥ శ్లో॥ సార్పాచ్చతుష్కంరౌద్రంచ యామ్యంత్వాష్ట్రత్రికంజలం । వైశ్వేంద్రవైష్ణవంపౌష్ణంస్త్రీలింగాస్సముదాహృతాః।సౌమ్యవారుణమూలానినపుం సకదినాన్యపి । శేషాఃపుంలింగతాంప్రాప్తాస్తానరాస్సురశచీపతఇతి - తత్రపుంనామర్క్షేఅశ్వినీరోహిణీకృత్తికా పునర్వసూ పుష్య హస్తానూరాధా శ్రవణ పూర్వాభాద్ర పదోత్తరా భాద్రపదాఖ్యాకాలె - ఋతుదర్శనాత్ప రాసుషష్ఠాద్యాసుయుగ్మాసురాత్రిషుతత్రాపిజ్యేష్ఠాసుఉత్తరోత్తరాసుశుభాసు ॥ ౧౧౪॥ నేతి॥ అద్యూనామనను కూలాం ॥ ౧౧౫ ॥ ౧౧౬॥ స్నాతఇతి॥ ఆధ్మాతఃఅతితృప్తః-సకామఃరిరంసుః- సానురాగస్త్రీస్నేయాంప్రీతిమాన్- వ్యవాయంసురతం॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ ౧౧౯॥ ౧౨౦॥ నేతి॥ అన్యయోనాదేవద్విజగురూణామాశ్రమే॥ ౧౨౧॥ ౧౨౨॥ ౧౨౩ ॥ ౧౨౪ ॥ పరదారానితి ॥ తేషుపరదారేషువ్యవాయినామస్థిసంబంధోపినాస్తి కేవలమనస్థి క్రిమికూటేషు

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯౩॥ ౯౪॥ అగస్త్రిరితి॥ తస్యాన్నస్యపరిణామసంభవంఅరోగంమమదేహేయచ్ఛతు-మేసుఖంచాస్త్విత్యన్వయః॥ ౯౫॥
విష్ణురితి ॥ అత్తంభుక్తం ॥ ౯౬ ॥ ౯౭ ॥ ౯౮ ॥ ౯౯ ॥ ౧౦౦॥ సర్వకాలమితి॥ విభ్రమఃఉన్మాదాదివైచిత్ర్యం-
ఆతురత్వంరోగభావః - ఆశౌచభావఃఆశౌచసద్భావః ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨ ॥ ౧౦౩ ॥ ౧౦౪ ॥ పునరితి॥ వైశ్వదేవ
ప్రత్యామ్నాయత్వేనామంత్రకంపత్నీబలింహరేత్ ॥ ౧౦౫ ॥ ౧౦౬ ॥ అతిథిమితి॥ ప్రహ్వత్వంనమ్రభావః ॥ ౧౦౭॥
దివేతి॥సూర్యోఢస్తుసంప్రాప్తోయస్సూర్యేఽస్తంగతేతిథిః॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ అన్నేతి॥ప్రస్తరస్తృణాదిశయనం॥ ౧౧౦॥

అన్నంబలాయ మేభూమే రపామగ్న్యనిలస్యచ । భవత్వేతత్పరిణతం మమాస్త్వవ్యాహతంసు
ఖమ్ ॥ ౯౩॥ ప్రాణాపానసమానానాముదానవ్యానయోస్తథా । అన్నంపుష్టికరంచాస్తుమమాప్య
వ్యాహతంసుఖమ్ ॥ ౯౪ ॥ అగస్త్రిరగ్నిర్బడబానలశ్చ భుక్తంమయాన్నంజరయత్వశేషమ్ । సుఖం
చమేతత్పరిణామజాతం యచ్ఛత్వరోగం మమచాస్తుదేహే ॥ ౯౫ ॥ విష్ణుస్సమస్తేంద్రియదేహదేహీ
ప్రధానభూతోభగవాన్యథైకః। సత్యేనతేనాత్తమశేషమన్నమారోగ్యదంమేపరిణామమేతు॥ ౯౬॥
విష్ణురత్తాతథైవాన్నం పరిణామశ్చవైతథా । సత్యేనతేనమేభుక్తం జీర్యత్వన్నమిదంతథా ॥ ౯౭॥
ఇత్యుచ్చార్యస్వహస్తేన పరిమార్జ్యతథోదరమ్ । అనాయాసప్రదాయీని కుర్యాత్కర్మాణ్యతం
ద్రితః ॥ ౯౮॥ సచ్ఛాస్త్రాదివినోదేనసన్మార్గాదవిరోధినా । దినంనయేత్తతస్సంధ్యాముపతిష్ఠేత్స
మాహితః ॥ ౯౯ ॥ దినాంతసంధ్యాంసూర్యేణపూర్వామృక్షైర్యుతాంబుధః । ఉపతిష్ఠేద్యథాన్యా
య్యంసమ్యగాచమ్యపార్థివ॥ ౧౦౦॥ సర్వకాలముపస్థానంసంధ్యయోఃపార్థివేష్యతే । అన్యత్ర
సూతకాశౌచవిభ్రమాతురభీతితః ॥ ౧౦౧ ॥ సూర్యేణాభ్యుదితోయశ్చ త్యక్తస్సూర్యేణవాస్వపన్।
అన్యత్రాతురభావాత్తుప్రాయశ్చిత్తీయతేనరః॥౧౦౨॥ తస్మాదనుదితేసూర్యేసముత్థాయమహీపతే।
ఉపతిష్ఠేన్నరస్సంధ్యామస్వపంశ్చదినాంతజామ్ ॥ ౧౦౩॥ ఉపతిష్ఠంతివైసంధ్యాంయేనపూర్వాంన
పశ్చిమామ్। వ్రజంతితేదురాత్మానస్తామిస్రంనరకంనృప॥ ౧౦౪॥ పునఃపాకముపాదాయసాయమ
ప్యవనీపతే । వైశ్వదేవనిమిత్తంవై పత్న్యాసార్ధం బలింహరేత్ ॥ ౧౦౫ ॥ తత్రాపిశ్వపచాదిభ్య
స్తథైవాన్నవిసర్జనమ్ ॥ ౧౦౬॥ అతిథించాగతంతత్రస్వశక్త్యాపూజయేద్బుధః । పాదశౌచాసన
ప్రహ్వస్వాగతోక్త్యాచపూజితమ్ । తతశ్చాన్నప్రదానేనశయనేనచపార్థివ ॥ ౧౦౭॥ దివాతిథౌ
తువిముఖేగతేయత్పాతకంనృప। తదేవాష్టగుణంపుంసాంసూర్యోఢేవిముఖేగతే॥ ౧౦౮॥ తస్మాత్స్వ
శక్త్యారాజేంద్రసూర్యోఢమతిథింనరః।పూజయేత్పూజితేతస్మిన్పూజితాస్సర్వదేవతాః॥౧౦౯॥అన్న
శాకాంబుదానేన స్వశక్త్యాప్రీణయేత్పుమాన్ । శయనప్రస్తరమహీప్రదానైరథవాపితమ్॥ ౧౧౦॥

అన్నమితి॥ మేమత్సంబంధినఃభూమ్యాదీనామన్నంబలాయాస్తు॥ ౯౩॥ ౯౪॥ అగస్త్రిరితి॥ అరోగంరోగాభావం॥౯౫॥
విష్ణురితి॥ అత్తంభుక్తం॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ దినాంతేతి॥ దినాంతేసంధ్యామిత్యర్థః॥ శ్లో॥ ప్రాతస్సంధ్యాంసనక్ష
త్రాముపాసీతయథావిధి । సాదిత్యాంపశ్చిమాంసంధ్యామర్ధాస్తమితభాస్కరామితి ॥ ౧౦౦ ॥ సర్వకాలమితి॥
సూతకంపుత్రజన్మాది-ఆశౌచంశావం-విభ్రమఉన్మాదాదివైచిత్ర్యం-ఆతురంరోగావస్థా-భీతిశ్చతతోఽన్యత్ర॥ ౧౦౧॥
సూర్యేణేతి॥ యస్మిన్సుప్తేసూర్యఉదేతిససూర్యేణాభ్యుదితః- యస్మిన్సుప్తేఽస్తంయాతిససూర్యేణత్యక్తః- సూర్యో
దయాస్తమయయోఃస్వపన్ప్రాయశ్చిత్తీయతేపాతకీభవతీత్యర్థః ॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩ ॥ ౧౦౪॥ పునరితి॥ వైశ్వదేవ
నిమిత్తంవైశ్వదేవాఖ్యకర్మసిద్ధ్యర్థంతత్స్థానేమేభూతాఇత్యేవమంత్రంవినాబలింహరేత్॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥
దివేతి॥ సూర్యేణాస్తంగచ్ఛతాఊఢఃప్రాపితఇత్యాదిత్యాస్తమయానంతరమాగతఇత్యర్థః॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చతుష్పథమితి॥ సవేదికోపూజితోవృక్షశ్చైత్యతరుః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ అపసవ్యమితి॥ విపరీతాననుమంగల్యాపూజ్యాన్నప్రదక్షిణయేత్॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ శ్లేష్మేతి॥ శింఘాణో నాసికామలః॥ ౨౯॥ యోషిత ఇతి॥ నాధికుర్యాత్ యోషిదధికారంనకుర్యాత్॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥

చతుష్పథంచైత్యతరుం శ్మశానోపవనానిచ । దుష్టస్త్రీసన్నికర్షంచ వర్జయేన్నిశిసర్వదా ॥ ౧౩॥ పూజ్యదేవద్విజజ్యోతి శ్ఛాయాంనాతిక్రమేద్బుధః । నైకశ్శూన్యాటవీంగచ్ఛే న్నచశూన్యగృహే వసేత్ ॥ ౧౪ ॥ కేశాస్థికంటకామేధ్యబలిభస్మతుషాంస్తథా । స్నానార్ద్రధరణీంచైవదూరతః పరివర్జయేత్ ॥ ౧౫ ॥ నానార్యానాశ్రయేత్కాంశ్చి న్నజిహ్మం రోచయేద్బుధః । ఉపసర్పేచ్చన వ్యాళాంశ్చిరంతిష్ఠేన్నచోత్థితః॥ ౧౬॥ అతీవజాగరస్వప్నే తద్వత్స్నానాసనే బుధః । నసేవేతతథా శయ్యాంవ్యాయామంచనరేశ్వర॥ ౧౭॥ దంష్ట్రిణశ్శృంగిణశ్చైవప్రాజ్ఞోదూరేణవర్జయేత్ । అవశ్యాయంచరాజేంద్రపురోవాతాతపౌతథా ॥ ౧౮ ॥ నస్నాయాన్నస్వపేన్నగ్నో నచైవోపస్పృశేద్బుధః । ముక్తకచ్ఛశ్చనాచామే ద్దేవాద్యర్చాశ్చవర్జయేత్ ॥ ౧౯ ॥ హోమదేవార్చనాద్యాసు క్రియాస్వాచమనేతథా । నైకవస్త్రః ప్రవర్తేతద్విజవాచనికేజపే॥ ౨౦॥ నాసమంజసశీలైస్తుసహాసీతకదాచన। సద్వృత్తసన్నికర్షోహిక్షణార్ధమపిశస్యతే॥ ౨౧॥ విరోధంనోత్తమైర్గచ్ఛేన్నాధమైశ్చసదాబుధః। వివాహశ్చవివాదశ్చతుల్యశీలైర్నృపేష్యతే॥ ౨౨॥ నారభేతకలింప్రాజ్ఞశ్శుష్కవైరంచవర్జయేత్ । అత్యల్పహానిస్సోఢవ్యావైరేణార్థాగమంత్యజేత్ ॥ ౨౩॥ స్నాతోనాంగాని నిర్మార్జేత్స్నానశాట్యానపాణినా। నచనిర్ధూనయేత్కేశాన్నాచామేచ్చైవనోచ్ఛ్రితః॥ ౨౪॥ పాదేననాక్రమేత్పాదంనపూజ్యాభిముఖంనయేత్। శయ్యాసనేగురోరగ్రేభజేతవినయాన్వితః॥ ౨౫॥ అపసవ్యంనగచ్ఛేచ్చదేవాగారచతుష్పథాన్।మంగళ్యపూజ్యాంశ్చతథావిపరీతాన్నదక్షిణమ్॥ ౨౬॥ సోమార్కాగ్న్యంబువాయూనాం పూజ్యానాంచనసంముఖమ్ । కుర్యాత్ష్ఠీవనవిణ్మూత్ర సముత్సర్గంచపండితః॥ ౨౭॥ తిష్ఠన్నమూత్రయేత్తద్వత్పంథానంనైవమూత్రయేత్ । శ్లేష్మవిణ్మూత్రరక్తాని సర్వదైవనలంఘయేత్॥ ౨౮॥ శ్లేష్మశింఘాణకోత్సర్గోనాన్నకాలేప్రశస్యతే। బలిమంగళజప్యాదౌ నహోమేనమహాజనే॥ ౨౯॥ యోషితోనావమన్యేతనచాసాంవిశ్వసేద్బుధః। నచైవేర్ష్యాభవేత్తాసునధికుర్యాత్కదాచన ॥ ౩౦ ॥ మంగళ్యపుష్పరత్నాది పూజ్యాననభివాద్యచ । ననిష్క్రామేద్గృహాత్ప్రాజ్ఞస్సదాచారపరోనరః॥ ౩౧॥ చతుష్పథాన్నమస్కుర్యాత్కాలేహోమపరోభవేత్। దీనానభ్యుద్ధరేత్సాధూనుపాసీతబహుశ్రుతాన్॥ ౩౨॥ దేవర్షిపూజకస్సమ్యక్పితృపిండోదకప్రదః। సత్కర్తాచాతిథీనాంయఃసలోకానుత్తమాన్వ్రజేత్ ॥ ౩౩॥ హితంమితంప్రియంకాలేవశ్యాత్మా యోఽభిభాషతే। సయాతిలోకానాహ్లాదహేతుభూతాన్నృపాక్షయాన్॥ ౩౪॥ ధీమాన్హ్రీమాన్ క్షమాయుక్తో హ్యాస్తికో వినయాన్వితః । విద్యాభిజనవృద్ధానాం యాతిలోకాననుత్తమాన్ ॥ ౩౫॥

చతుష్పథమితి॥ చైత్యతరుంబద్ధవేదికంపూజ్యంవృక్షం॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥ నేతి॥ జిహ్మంకౌటిల్యంనరోచయేత్ నేచ్ఛేత- నాన్యంగ్రాహయేదితివా - వ్యాళాన్దుష్టగజాన్సర్పాన్వానోపసర్పేత్ - తత్సంముఖంనోపసర్పేత్ - తత్సంముఖేచోత్థితఃచిరంనతిష్ఠేత్॥ ౧౬॥ అతీవేతి॥ అతీవజాగరాదీన్నసేవేతనాభ్యసేత్ ॥ ౧౭॥ దంష్ట్రిణఇతి॥ అవశ్యాయంహిమం॥ ౧౮॥ నేతి॥ నైవోపస్పృశేత్ నాచామేత్ ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ నేతి॥ కలింకలహం ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ పాదేనేతి॥ నీచాసనంగురోరగ్ర ఇతిచపాఠః- పూజ్యానామభిముఖంపాదంననయేత్॥౨౫॥ అపసవ్యమితి॥అపసవ్యమప్రదక్షిణం- విపరీతాన్ అమంగళ్యాదీన్ప్రదక్షిణంనకుర్యాత్॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ శ్లేష్మేతి॥ శింఘాణకంక్షుతం॥ ౨౯॥ యోషిత ఇతి॥ ఈర్ష్యా అసహిష్ణుతా తాసునస్యాత్- యోషిద్ధికారంనకుర్యాత్॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

క్రిమికీటాదిజన్మానస్స్యుః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణ వ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - తృతీయాంశే - ఏకాదశోధ్యాయః. **

౧ ॥ సదేతి ॥ ఓషధీఃవిష్ణుక్రాంతాదూర్వాద్యాః గారుడానిరత్నానిచవిషఘ్నానిమరతకాదీని ॥ ౨ ॥ ప్రసిద్ధేతి ॥ ప్రసిద్ధాఅలంకృతాఃఅమలాఃకేశాయస్య ॥ ౩ ॥ కించిదితి ॥ కించిత్కించిదపి ॥ ౪॥ నేతి ॥ కూలచ్ఛాయా జలౌఘక్షుతదేశచ్ఛాయా ॥ ౫ ॥ విద్విష్టేతి ॥ విద్విష్టాదిభిః మైత్రీంనకుర్యాత్ కీటకః కీటకవత్పీడకః దరిద్రః ॥ ౬॥ ౭ ॥ ౮ ॥ నేతి ॥ నకృష్ణీయాత్ ననిష్కర్షేత్ శ్వాసకాసౌచాసంవృతముఖోనవిసర్జయేత్ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ నగ్నామితి ॥ శుక్లశోణితమయత్వేనాగ్నిషోమీ యస్యకాయస్యాగ్న్యంశే శుక్లేప్రాణేన సహగతేయస్సోమాంశో రసఃతద్దాహజఃశవగంధోహిసోమజః ॥ శ్లో ॥ అగ్నిరూష్మారసస్సోమఃశరీరంతన్మయంయత ఇతివచనాత్ ॥ ౧౨॥

తేషునాస్తివ్యవాయినామ్॥౧౫॥మృతోనరకమభ్యేతిహీయతేత్రాపిచాయుషః।పరదారరతిఃపుంసా
ముభయత్రాపిభీతిదా॥౧౬॥ఇతిమత్వాస్వదారేషుఋతుమత్సుబుధోవ్రజేత్।తథోక్తదోషహీనేషు
సకామేష్వనృతావపి॥ ౧౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - తృతీయాంశే- ఏకాదశోధ్యాయః. *******
ఔర్వః॥ దేవగోబ్రాహ్మణాన్సిద్ధవృద్ధాచార్యాంస్తథార్చయేత్।ద్వికాలంచనమేత్సంధ్యామగ్నీనుప
చరేత్తథా॥౧॥సదానుపహతేవస్త్రే ప్రశస్తాశ్చతథౌషధీః।గారుడానిచరత్నానిబిభృయాత్ప్రయతో
నృప॥ ౨॥ ప్రసిద్ధామలకేశశ్చ సుగంధశ్చారువేషధృత్ । సితాస్సుమనసోహృద్యాబిభృయాచ్చనర
స్సదా॥౩॥ కించిత్పరస్వంనహరేన్నాల్పమప్యప్రియంవదేత్।ప్రియంచనానృతంబ్రూయాన్నాన్యదో
షానుదీరయేత్॥౪॥ నాన్యస్త్రియంతథావైరంరోచయేత్పురుషర్షభ।నదుష్టంయానమారోహేత్కూల
చ్ఛాయాంనసంశ్రయేత్॥ ౫॥ విద్విష్టపతితోన్మత్తబహువైరాతికీటకైః। బంధకీవర్ధకీభర్తృక్షుద్రానృ
తకథైస్సహ॥౬॥తథాతివ్యయశీలైశ్చపరివాదరతైశ్శఠైః।బుధోమైత్రీంనకుర్వీతనైకఃపంథానమావ్ర
జేత్॥౭॥నావగాహేజ్జలౌఘస్యవేగమగ్రేనరేశ్వర।ప్రదీప్తంవేశ్మనవిశేన్నారోహేచ్ఛిఖరంతరోః॥౮॥
నకుర్యాద్దంతసంఘర్షంనకృష్ణీయ్యాచ్చనాసికాం।నాసంవృతముఖోజృంభేచ్ఛ్వాసకాసౌవివర్జయేత్॥౯॥
నోచ్చైర్హసేత్సశబ్దంచనముంచేత్పవనంబుధః।నఖాన్నఖాదయేచ్ఛింద్యాన్నతృణంనమహీంలిఖేత్॥౧౦॥
నశ్మశ్రుభక్షయేల్లోష్ఠంనమృద్నీయాద్విచక్షణః। జ్యోతీంష్యమేధ్యశస్తానినాభివీక్షేతచప్రభో॥ ౧౧॥
నగ్నాంపరస్త్రియంచైవసూర్యంచాస్తమయోదయే।నహుంకుర్యాచ్ఛవంచైవశవగంధోహిసోమజః॥౧౨॥

కీయోనిషుతేపరదారగామినఃపరివర్తంతఇత్యర్థః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - తృతీయాంశే- ఏకాదశోధ్యాయః. ***********************

అథగృహస్థాదీనాందృష్టాదృష్టప్రధానసదాచారప్రపంచః ॥ ౧ ॥ సదేతి॥ ప్రశస్తాఓషధీర్విష్ణుక్రాంతాదూర్వాద్యాః ౨॥ ప్రసిద్ధేతి॥ ప్రసిద్ధాఃఅమలాఃకేశాయస్య ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ విద్విష్టేతి॥ బహువైరంయస్య అతికీటకః అత్యంతం కీటవత్పీడకః - కీకటైరితిపాఠేసఏవార్థః - బంధకీఅసతీ ॥ ౬ ॥ తథేతి॥ విద్విష్టాదిభిర్మైత్రీంనకుర్యాత్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ నేతి॥ దంతసంఘర్షంనకుర్యాత్ దంతాన్నసంమర్దయేత్ - నాసికాంనకృష్ణీయాత్ నోత్కర్షేత్ - అసంవృతముఖోనజృంభేత్ జృంభణాదినకుర్యాత్॥ ౯॥ ౧౦॥ నేతి॥ అశుచిజ్యోతీంషినవీక్షేత - అమేధ్యశస్తానీతిపాఠేఅమేధ్యాన్యశస్తానిచసదానాభివీక్షేత ॥ ౧౧॥ నగ్నామితి॥ శవంచతద్గంధంచనహుంకుర్యాత్నజుగుప్సేత్-తద్గంధోహీతి-అగ్నిషోమాత్మకరసోష్మమయదేహస్యాగ్న్యంశేఊష్మణిప్రాణేనసహగతేఅవశిష్టసోమాంశస్యరసస్యదాహాత్థఃసోమజోహిశవగంధః-తదుక్తం॥ శ్లో॥ అగ్నిరూష్మారసస్సోమశ్శరీరంతన్మయంయత ఇతి॥౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

లక్షకః॥౯॥ప్రవిష్టా ఇతి॥ గోప్రవేశకాలేవానక్షత్రదర్శనేవాప్రవేశః-కటకర్మశవసంబంధమాశౌచకృత్యం-ప్రస్తర స్తృణాదిశయ్యా॥ ౧౦॥ దాతవ్య ఇతి॥ అనుదినంయావదాశౌచం॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ యోగ్యా ఇతి॥ సర్వక్రియాః సంధ్యోపాసనాదికాః॥౧౫॥ ౧౬॥ బాల ఇతి॥ ఇచ్ఛాత ఇతివిశేషణాత్ అకామతస్తుజలాదిభిర్మృతానాంయథోక్తమాశౌచాదికార్యమేవ॥ శ్లో॥ యదికశ్చిత్ప్రమాదేనమ్రియేతాగ్న్యుదకాదిభిః। తత్రాశౌచంవిధాతవ్యంకర్తవ్యాచోదకక్రియేతిస్మృతేః॥ ౧౭॥ మృతబంధోరితి॥ మృతోబంధుర్యత్రకులేతన్మృతబంధు తస్యకులస్య॥ ౧౮॥ విప్రస్యేతి॥ ఏతత్ప్రాగుక్తందశాహాశౌచం॥ ౧౯॥ అయుజ ఇతి॥ అంత్యేఆశౌచానంతరదినే - ఆద్యమేకాదశేహనీతిస్మృతేః॥ ౨౦॥

జలిమ్॥ ౯॥ ప్రవిష్టాశ్చసమంగోభిర్గ్రామంనక్షత్రదర్శనే। కటకర్మతతఃకుర్యుర్భూమౌ ప్రస్తరశాయినః॥ ౧౦॥ దాతవ్యోనుదినంపిండఃప్రేతాయభువిపార్థివ। దివాచభక్తంభోక్తవ్యమమాంసంమనుజర్షభ॥ ౧౧॥ దినానితాని చేచ్ఛాతఃకర్తవ్యంద్విజభోజనమ్। ప్రేతస్తృప్తింతథాయాతిబంధువర్గేణభుంజతా॥ ౧౨॥ ప్రథమేహ్నితృతీయేహ్నిసప్తమేనవమేతథా। వస్త్రత్యాగబహిస్స్నానేకృత్వాదద్యాత్తిలోదకమ్॥ ౧౩॥ చతుర్థేహ్నితతఃకుర్యాదస్థిసంచయనంనృప। తదూర్ధ్వమంగసంస్పర్శస్సపిండానామపీష్యతే॥ ౧౪॥ యోగ్యాస్సర్వక్రియాణాంతుసమానసలిలాస్తథా। అనులేపనపుష్పాదిభోగాదన్యత్రపార్థివ॥ ౧౫॥ శయ్యాసనోపభోగశ్చసపిండానామపీష్యతే। భస్మాస్థిచయనాదూర్ధ్వంసంయోగోనతుయోషితామ్॥ ౧౬॥ బాలేదేశాంతరస్థేచపతితేచమునౌమృతే। సద్యశ్శౌచంతథేచ్ఛాతోజలాగ్న్యుద్బంధనాదిషు॥౧౭॥ మృతబంధోర్దశాహానికులస్యాన్నంనభుజ్యతే। దానంప్రతిగ్రహోయజ్ఞస్స్వాధ్యాయశ్చనవర్తతే॥ ౧౮॥ విప్రస్యైతద్ద్వాదశాహంరాజన్యస్యాప్యశౌచకమ్। అర్ధమాసంతువైశ్యస్యమాసంశూద్రస్యశుద్ధయే॥ ౧౯॥ అయుజోభోజయేత్కామంద్విజానంత్యేతతోదినే। దద్యాద్దర్భేషుపిండంచప్రేతాయోచ్ఛిష్టసన్నిధౌ॥ ౨౦॥

లక్షణం॥౯॥ప్రవిష్టా ఇతి॥ కటకర్మప్రేతకృత్యమాశౌచం-ప్రస్తర స్తృణాదిశయ్యా॥౧౦॥ దాతవ్య ఇతి॥ అనుదినంయావదాశౌచం- భక్తమోదనం- అమాంసమిత్యుక్తేమాంసవ్యతిరిక్తానుజ్ఞా॥ ౧౧॥ దినానీతి॥ ద్విజభోజనంవిప్రభోజనం- భోక్తౄణాంవిప్రాణామిచ్ఛాతఃకార్యం-యద్వాబంధుభోజనమేవవిప్రభోజనం॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ యోగ్యా ఇతి॥ సపిండసమానజలభేదఃకూర్మోక్తః॥ శ్లో॥ సపిండతాతుపురుషేసప్తమేవినివర్తతే। సమానోదకభావస్తుజన్మనామ్నోరవేదన ఇతి॥ సర్వక్రియాణామౌపాసనపంచయజ్ఞాదీనాం॥౧౫॥౧౬॥ బాల ఇతి॥ దేశాంతరగతేచ- దేశాంతరలక్షణంస్మృత్యుక్తం॥ శ్లో॥ మహానద్యంతరంయత్రగిరిర్వావ్యవధాయకః। వాచోయత్రవిభిద్యంతేతద్దేశాంతరమిష్యత ఇతి- ఏతచ్చమాతాపితృవ్యతిరిక్తవిషయంద్రష్టవ్యం॥ శ్లో॥ పితరౌచేన్మృతౌస్యాతాందూరస్థోపిహిపుత్రకః। శ్రుత్వాతద్దినమారభ్యదశాహంసూతకీభవేదితి - మునౌయతౌ - ఇచ్ఛాత ఇతివిశేషణాదకామతస్తుజలాదిభిర్మృతానాంయథోక్తమాశౌచాదికార్యమేవ॥ శ్లో॥ యదికశ్చిత్ప్రమాదేనమ్రియేతాగ్న్యుదకాదిభిః। తస్యాశౌచంవిధాతవ్యంకర్తవ్యాచోదకక్రియేతి॥౧౭॥ మృతబంధోరితి॥ మృతోబంధుర్యస్యతత్కులస్యసపిండస్యాన్నందశాహానినభోక్తవ్యం॥౧౮॥ విప్రస్యేతి॥ విప్రస్యైతద్దశాహమాశౌచం॥౧౯॥ ఆద్యైకోద్దిష్టశ్రాద్ధమాహ॥ అయుజ ఇతి॥ ఏకంవాత్రీన్వా ఇత్యేవంవిషమసంఖ్యాన్- అంత్యేఆశౌచాంతే - ఆద్య ఇతిపాఠేఆశౌచానంతరమాద్యేహనీత్యర్థః॥ శ్లో॥ ఆద్యమేకాదశేహనీతిస్మృతేః॥ ౨౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ సదాచారేతి॥ పాపేపాపకృత్యేపిఅపాపఃఅద్రోగ్ధాపరుషవక్తర్యపిప్రియవాదీ॥ ౪౧॥ యఇతి॥ అనుభావైఃసత్యాదిగుణైః॥ శ్రు॥ సత్యేనోత్తంభితాభూమిరితిశ్రుతేః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - తృతీయాంశే - ద్వాదశోఽధ్యాయః. ***************************

౧॥ యుగ్మానితి॥ సవ్యక్రమాత్ ప్రదక్షిణక్రమాత్ ॥ ౨ ॥ దధ్యక్షతైరితి॥ కాయేనప్రాజాపత్యేన ॥ ౩॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ పితృపూజేతి॥ వృద్ధావభ్యుదయశ్రాద్ధే ప్రేతకర్మప్రేతదేహస్నాపన దహనాది - క్రియావిధిః పిండోదకదానాదిః ॥ ౭ ॥ ప్రేతదేహమితి ॥ స్నానసాధనైః ॥ ౮ ॥ యత్రేతి॥ అముకశబ్దస్తత్తద్గోత్రనామోప

అకాలగర్జితాదౌతుపర్వస్వాశౌచకాదిషు। అనధ్యాయంబుధఃకుర్యాదుపరాగాదికేతథా॥ ౩౬॥ శమంనయతియఃక్రుద్ధాన్ సర్వబంధురమత్సరీ। భీతాశ్వాసనకృత్సాధు స్స్వర్గస్తస్యాల్పకంఫలమ్॥ ౩౭॥ వర్షాతపాదికేఛత్రీదండీరాత్ర్యటవీషుచ। శరీరత్రాణకామోవైసోపానత్కస్సదావ్రజేత్॥ ౩౮॥ నోర్ధ్వంనతిర్యగ్దూరంవానిరీక్షన్పర్యటేద్బుధః। యుగమాత్రమహీపృష్ఠంనరోగచ్ఛేద్విలోకయన్ ॥ ౩౯ ॥ దోషహేతూనశేషాంశ్చవశ్యాత్మాయోనిరస్యతి। తస్యధర్మార్థకామానాంహానిర్నాల్పాపిజాయతే॥౪౦॥సదాచారరతఃప్రాజ్ఞోవిద్యావినయశిక్షితః। పాపేప్యపాపఃపరుషేహ్యభిధత్తేప్రియాణియః। మైత్రీద్రవాంతఃకరణస్తస్యముక్తిఃకరేస్థితా॥ ౪౧॥ యేకామక్రోధలోభానాంవీతరాగానగోచరే। సదాచారస్థితాస్తేషామనుభావైర్ధృతామహీ॥ ౪౨॥ తస్మాత్సత్యంవదేత్ప్రాజ్ఞోయత్పరప్రీతికారణమ్। సత్యంయత్పరదుఃఖాయతత్రమౌనపరోభవేత్॥౪౩॥ ప్రియముక్తంహితంనైతదితిమత్వానతద్వదేత్। శ్రేయస్తత్రహితంవాచ్యంయద్యప్యత్యంతమప్రియమ్॥ ౪౪॥ ప్రాణినాముపకారాయయదేవేహపరత్రచ। కర్మణామనసావాచాతదేవమతిమాన్వదేత్॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- ద్వాదశోఽధ్యాయః. ***************************

ఔర్వః ॥ సచేలస్యపితుఃస్నానం జాతేపుత్రేవిధీయతే। జాతకర్మతథాకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమభ్యుదయంచయత్ ॥ ౧॥ యుగ్మాన్దేవాంశ్చ పిత్ర్యాంశ్చసమ్యక్సవ్యక్రమాద్ద్విజః। పూజయేద్భోజయేచ్చైవ తన్మనానాన్యమానసః ॥ ౨ ॥ దధ్యక్షతైస్సబదరైః ప్రాఙ్ముఖోదఙ్ముఖోపివా। దేవతీర్థేనవైపిండాన్ దద్యాత్కాయేనవానృప ॥ ౩ ॥ నాందీముఖఃపితృగణస్తేనశ్రాద్ధేనపార్థివ। ప్రీయతే తత్తుకర్తవ్యం పురుషైస్సర్వవృద్ధిషు ॥ ౪ ॥ కన్యాపుత్రవివాహేషు ప్రవేశేషుచవేశ్మనః। నామకర్మణిబాలానాం చూడాకర్మాదికేతథా ॥ ౫ ॥ సీమంతోన్నయనేచైవపుత్రాదిముఖదర్శనే। నాందీముఖం పితృగణం పూజయేత్ప్రయతోగృహీ ॥ ౬ ॥ పితృపూజాక్రమఃప్రోక్తోవృద్ధావేషసమాసతః। శ్రూయతామవనీపాల ప్రేతకర్మక్రియావిధిః ॥ ౭ ॥ ప్రేతదేహంశుభైస్స్నానైః స్నాపితంస్రగ్విభూషితమ్। దగ్ధ్వాగ్రామాద్బహిస్స్నాత్వా సచేలాస్సలిలాశయే॥ ౮॥ యత్రతత్రస్థితాయైతదముకాయేతివాదినః। దక్షిణాభిముఖాదద్యుర్బాంధవాస్సలిలాం

౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ సదాచారేతి॥ విద్యావృద్ధానాంవినయోవిశిష్టోన్యాయస్తేనశిక్షితఃపాపేప్యపాపః పరుషఇతిఅపకారిణ్యుపకర్తాపరుషభాషిణ్యపిప్రియభాషీ॥ ౪౧॥ యఇతి॥ యేకామాదీనాంనగోచరాఅస్పదంనభవంతీత్యర్థః- అనుభావైః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ఉపదేశసారంసంక్షిప్యాహప్రాణినామితి॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే - ద్వాదశోఽధ్యాయః. ***************

అథజాతకర్మాదిప్రపంచఃసచేలస్యేత్యాదినా ॥ ౧॥ యుగ్మానితి॥ సవ్యక్రమాత్ప్రదక్షిణక్రమేణ॥ ౨॥ దధ్యక్షతైరితి॥ కాయేనప్రాజాపత్యేన॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ సీమంతేతి॥ ప్రవాసాదభ్యేత్యపుత్రపౌత్రాదిముఖదర్శనేచ॥ ౬॥ ౭॥ ప్రేతదేహమితి॥ స్నానైస్స్నానీయైస్స్నానసాధనైః॥ ౮॥ యత్రతత్రేతి॥ అముకాయేతిమృతస్యగోత్రనామోప

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ పూర్వా ఇతి॥ పూర్వాః క్రియాస్త్విత్యత్ర పూర్వశబ్దేన మధ్యమానామపి గ్రహణం॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥
ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే - త్రయోదశోధ్యాయః. ******************

౧ ॥ ౨ ॥ మాసిమాసీతి ॥ అథోక్తక్రియాణాంకాలః - అష్టకాసు హేమంతశిశిరయోశ్చతుర్ణామపరపక్షాణామష్టమీష్వష్టకాః ఇత్యాశ్వలాయనోక్తమాసపంచకే కృష్ణపక్షసప్తమ్యాద్యాస్తిస్రస్తిస్రోష్టకా ఇత్యుక్తాసు ॥ ౩॥ ౪ ॥ ౫ ॥ నక్షత్రేతి ॥ ఇచ్ఛా శ్రాద్ధాని కామ్యశ్రాద్ధాని ॥ ౬ ॥ అమావాస్యేతి ॥ మైత్ర మనూరాధా ॥ ౭॥

పూర్వాః క్రియా మధ్యమాశ్చ తథా చైవోత్తరాః క్రియాః। త్రిప్రకారాః క్రియా హ్యేతాస్తాసాం భేదం శృణుష్వ మే॥ ౩౫॥ ఆదాహవార్యాయుధాదిస్పర్శాద్యంతాస్తు యాః క్రియాః । తాః పూర్వా మధ్యమా మాసి మాస్యేకోద్దిష్టసంజ్ఞితాః॥ ౩౬॥ ప్రేతే పితృత్వమాపన్నే సపిండీకరణాదను। క్రియంతే యాః క్రియాః పైత్ర్యః ప్రోచ్యంతే తా నృపోత్తరాః॥ ౩౭॥ పితృమాతృసపిండైస్తు సమానసలిలైస్తథా। సంఘాతాంతర్గతైర్వాపి రాజ్ఞా వా ధనహారిణా॥ ౩౮॥ పూర్వాః క్రియాస్తు కర్తవ్యాః పుత్రాద్యైరేవ చోత్తరాః। దౌహిత్రైర్వా నృప శ్రేష్ఠ కార్యాస్తత్తనయైస్తథా॥ ౩౯॥ మృతాహని చ కర్తవ్యాః స్త్రీణామప్యుత్తరాః క్రియాః। ప్రతిసంవత్సరం రాజన్నేకోద్దిష్టవిధానతః॥ ౪౦॥ తస్మాదుత్తరసంజ్ఞాయాః క్రియాస్తాః శృణు పార్థివ। యదా యదా చ కర్తవ్యా విధినా యేన వానఘ॥ ౪౧॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే - త్రయోదశోధ్యాయః. **
ఔర్వః॥ బ్రహ్మేంద్రరుద్రనాసత్యసూర్యాగ్నివసుమారుతాన్। విశ్వేదేవాన్పితృగణాన్వయాంసి మనుజాన్పశూన్॥ ౧॥ సరీసృపానృషిగణాన్యచ్చాన్యద్భూతసంజ్ఞితమ్। శ్రాద్ధం శ్రద్ధాన్వితః కుర్వన్ప్రీణయత్యఖిలం జగత్ ॥ ౨॥ మాసిమాస్యసితే పక్షే పంచదశ్యాం నరేశ్వర। తథాష్టకాసు కుర్వీత కామ్యాన్కాలాన్ శృణుష్వ మే ॥ ౩ ॥ శ్రాద్ధార్హమాగతం ద్రవ్యం విశిష్టమథవా ద్విజమ్ । శ్రాద్ధం కుర్వీత విజ్ఞాయ వ్యతీపాతే యనే తథా ॥ ౪ ॥ విషువే చాపి సంప్రాప్తే గ్రహణే శశిసూర్యయోః । సమస్తేష్వపి భూపాల రాశిష్వర్కే చ గచ్ఛతి॥ ౫॥ నక్షత్రగ్రహపీడాసు దుష్టస్వప్నావలోకనే। ఇచ్ఛాశ్రాద్ధాని కుర్వీత నవసస్యాగమే తథా॥ ౬॥ అమావాస్యా యదా మైత్రవిశాఖాస్వాతియోగినీ। శ్రాద్ధైః పితృగణస్తృప్తిం తదాప్నోత్యష్టవార్షికీమ్॥ ౭॥

కర్తుర్వ్యవస్థాం వక్తుం క్రియాత్రైవిధ్యమాహ- పూర్వా ఇత్యాదిత్రిభిః॥ ౩౫॥ ఆదాహేతి॥ ఆసమంతాద్దహ్యంతే అస్మిన్నిత్యాదాహః శ్మశానం తేన ప్రేతదాహో లక్ష్యతే- ఆదాహశ్చ వార్యాయుధాదిస్పర్శశ్చ ద్యంతో యాసాం తాః ఆదాహాద్యా ఆశౌచావధికాః పూర్వాః క్రియా ఇత్యర్థః తత్ర పూర్వాః క్రియాః పితృమాతృసపిండాదిభిర్యథార్హం కర్తవ్యాః - ఉత్తరాస్తు పుత్రాద్యైః- మధ్యమాస్తు యథాసంభవముభయోరనియమేన కర్తవ్యా ఇతి గమ్యతే॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥
ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే - త్రయోదశోధ్యాయః. ***

యదా యదా చ కర్తవ్యా ఇత్యుపక్షిప్తానుత్తరక్రియాయాః కాలాన్వక్ష్యన్నాదౌ తావచ్ఛ్రాద్ధప్రశంసామాహ॥ బ్రహ్మేంద్రేతి॥ ౧॥ ౨॥ మాసిమాసీతి॥ మాసిమాస్యసితే పక్షే యస్మిన్కస్మింశ్చిద్దినే కృష్ణపక్షశ్రాద్ధం తత్పంచదశ్యాం దర్శశ్రాద్ధం కుర్వీతేత్యర్థః॥ శ్లో॥ అమావాస్యాష్టకా వృద్ధిః కృష్ణపక్షో యనద్వయమిత్యాదిష్వమావాస్యాకృష్ణపక్షయోః పృథగుక్తేః- తథాష్టకాస్వితి హేమంతశిశిరయోశ్చతుర్ణామపరపక్షాణామష్టమీష్వష్టకా ఇత్యాశ్వలాయనోక్తాసు॥ ౩॥ శ్రాద్ధార్హమితి ॥ శ్రాద్ధార్హం ద్రవ్యం విశిష్టం వా ద్విజమాగతం విజ్ఞాయ కుర్వీతేత్యన్వయః ॥ ౪ ॥ విషువే చేతి॥ సమస్తేషు రాశిష్వర్కే గచ్ఛతి సతి - సర్వసంక్రాంతీనాం శ్రాద్ధకాలస్యోక్తత్వాత్ - అయనే విషువే చేతి పృథగుక్తిః ఫలాధిక్యార్థం విజ్ఞేయం॥ ౫॥ నక్షత్రేతి॥ ఇచ్ఛా శ్రాద్ధాని కామ్యాని ॥ ౬॥ అమావాస్యేతి॥ మైత్రమనూరాధా॥ ౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౧ ॥ ౨౨ ॥ మృతాహనీతి॥ ఆహ్వానాదీత్యాదిశబ్దాదగ్నౌకరణాదిగ్రాహ్యం - దైవనియోగో వైశ్వదేవికవిప్రామంత్రణం॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ప్రశ్నశ్చేతి॥ అభిరమ్యతామితి యజమానేన ప్రష్టవ్యం ద్విజైశ్చాభిరతాః స్మ ఇతి ప్రతివక్తవ్యం॥ ౨౫॥ ఏకోద్దిష్టేతి॥ తస్మిన్ కాలే సంవత్సరకాలే॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ తత ఇతి॥ శ్రాద్ధధర్మైః పార్వణాద్యైః - తత్పూర్వాన్ సపూర్వో యేషాం తాన్ సపిండీకృతప్రముఖాన్॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ తత్సంఘాతేతి॥ తత్సంఘాతః తస్య మృతస్య సార్థః॥ ౩౪॥

వార్యాయుధప్రతోదాస్తు దండశ్చ ద్విజభోజనాత్ । స్పృష్టవ్యోనంతరం వర్ణైః శుద్ధ్యేరంస్తే తతః క్రమాత్ ॥ ౨౧ ॥ తతస్స్వవర్ణధర్మా యే విప్రాదీనాముదాహృతాః । తాన్ కుర్వీత పుమాన్ జీవేన్నిజధర్మార్జనైస్తథా ॥ ౨౨ ॥ మృతాహని చ కర్తవ్యమేకోద్దిష్టమతః పరమ్ । ఆహ్వానాదిక్రియా దైవనియోగరహితం హి తత్ ॥ ౨౩॥ ఏకోర్ఘ్యస్తత్ర దాతవ్యస్తథైవైకపవిత్రకమ్ । ప్రేతాయ పిండో దాతవ్యో భుక్తవత్సు ద్విజాతిషు ॥ ౨౪ ॥ ప్రశ్నశ్చ తత్రాభిరతిర్యజమానద్విజన్మనామ్। అక్షయ్యమముకస్యేతి వక్తవ్యం విరతౌ తథా ॥ ౨౫॥ ఏకోద్దిష్టమయో ధర్మ ఇత్థమావత్సరాత్స్మృతః। సపిండీకరణం తస్మిన్ కాలే రాజేంద్ర తచ్ఛృణు ॥ ౨౬ ॥ ఏకోద్దిష్టవిధానేన కార్యం తదపి పార్థివ । సంవత్సరేథ షష్ఠే వా మాసి వా ద్వాదశేహ్ని తత్ ॥ ౨౭ ॥ తిలగంధోదకైర్యుక్తం తత్రపాత్రచతుష్టయమ్ ॥ ౨౮ ॥ పాత్రం ప్రేతస్య తత్రైకం పైత్రం పాత్రత్రయం తథా । సేచయేత్పితృపాత్రేషు ప్రేతపాత్రం నృప త్రిషు ॥ ౨౯ ॥ తతః పితృత్వమాపన్నే తస్మిన్ ప్రేతే మహీపతే । శ్రాద్ధధర్మైరశేషైస్తు తత్పూర్వానర్చయేత్పితౄన్ ॥ ౩౦ ॥ పుత్రః పౌత్రః ప్రపౌత్రో వా భ్రాతా వా భ్రాతృసంతతిః । సపిండసంతతిర్వాపి క్రియార్హో నృప జాయతే ॥ ౩౧ ॥ తేషామభావే సర్వేషాం సమానోదకసంతతిః। మాతృపక్షసపిండేన సంబంధా యే జలేన వా॥ ౩౨॥ కులద్వయేపి చోచ్ఛిన్నే స్త్రీభిః కార్యా నృప క్రియాః। పితృమాతృసపిండైస్తు సమానసలిలైస్తథా॥ ౩౩॥ తత్సంఘాతాంతస్థైర్వాపి కార్యాః ప్రేతస్య తాః క్రియాః। ఉత్సన్నబంధో రిక్థాద్వా కారయేదవనీపతిః॥ ౩౪॥

వారీతి ॥ ద్విజభోజనానంతరం వర్ణైః విప్రాదిభిరనుక్రమాత్ వార్యాదయః స్పృష్టవ్యాః - తతశ్శుద్ధ్యేరన్నిత్యన్వయః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ మృతాహనీతి॥ అతః పరం ద్వితీయాదిమాసేషు - ఆహ్వానమావాహనం - ఆదిశబ్దాదగ్నౌకరణం - దైవనియోగో వైశ్వదేవికవిప్రామంత్రణం - తద్రహితం - అయుజో భోజయేదిత్యుక్తత్వాత్ ॥ ౨౩॥ ఏక ఇతి॥ బహుష్వపి విప్రేషు భుక్తవత్సు ప్రేతాయైకః పిండో దాతవ్యః॥ ౨౪॥ ప్రశ్నశ్చేతి॥ ప్రశ్నశ్చాభిరతిః అభిరమ్యతామితి యజమానోక్తిః - ద్విజైరభిరతాః స్మ ఇతి ప్రతివక్తవ్యమిత్యర్థః - అక్షయ్యమముకస్యేతి పురాణైకోద్దిష్టవిషయం - ఉపతిష్ఠత అక్షయ్యస్థానే విప్రవిసర్జనే అభిరమ్యతామితి వదేత్ - బ్రూయుస్తే అభిరతాః స్మేతి ॥ ౨౫॥ ఏకోద్దిష్టేతి॥ తస్మిన్ కాలే పూర్వసంవత్సరే॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ పాత్రచతుష్టయవినియోగమాహ॥ పాత్రం ప్రేతస్యేతి॥ పైత్రం పిత్రాదీనాం పాత్రత్రయం॥ ౨౯॥ తత ఇతి ॥ శ్రాద్ధధర్మైః స్వధాకారాదిభిః తత్పూర్వాన్ సః పూర్వో యేషాం తాన్ త్రీనర్చయేత్ - చతుర్థస్తు నివర్తతే ॥ శ్రు ॥ తస్మాత్తృతీయాత్పురుషాన్నామ గృహ్ణీయాదితి శ్రుతేః ॥ ౩౦ ॥ ముఖ్యానుకల్పాన్ క్రియాకర్తౄనాహ - పుత్ర ఇత్యాది సార్ధైస్త్రిభిః ॥ ౩౧॥ తేషామితి॥ పిండేన సంబంధాస్సపిండాః - జలేన సంబంధాః సమానోదకాః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ సంఘాతేతి॥ సంఘాతాంతస్థైః సహాధ్యాయిసహాయప్రముఖైః - యద్వా సంఘాతః సార్థః యాత్రికసార్థః మృతస్య సార్థాంతర్గతైః క్రియాః కార్యా ఇత్యర్థః - ఉత్సన్నా బంధవో యస్య తస్య ప్రేతస్య రిక్థాద్ధనాత్ ॥ ౩౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౮ ॥ వాసవేతి॥ వాసవం ధనిష్ఠా - అజైకపాదర్క్షం పూర్వభాద్రపదం వారుణం శతభిషక్ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ గీతమితి॥ ఐలః పురూరవాః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ఏతా ఇతి॥ త్రిషు తిసృషు ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ గాయంతీతి॥ వర్షామఘేతి నభస్యకృష్ణపక్షే మఘాయుక్తత్రయోదశీనిర్దేశః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ అపీతి॥ జాయేత్ జాయేత॥ ౨౨॥

అమావాస్యా యదా పుష్యే రౌద్రే ధర్క్షే పునర్వసౌ । ద్వాదశాబ్దం తదా తృప్తిం ప్రయాంతి పితరో
ర్చితాః॥ ౮॥ వాసవాజైకపాదర్క్షే పితౄణాం తృప్తిమిచ్ఛతామ్ । వారుణే చాప్యమావాస్యా దైవా
నామపి దుర్లభా ॥ ౯ ॥ నవస్వృక్షేష్వమావాస్యా యదైతేష్వవనీపతే । తదా తు తృప్తిదం శ్రాద్ధం
పితౄణాం శృణు చాపరమ్ ॥ ౧౦ ॥ గీతం సనత్కుమారేణ యథైలాయ మహాత్మనే । పృచ్ఛతే పితృభ
క్తాయ ప్రశ్రయావనతాయ చ ॥ ౧౧ ॥ సనత్కుమారః॥ వైశాఖమాసస్య చ యా తృతీయా నవమ్యసౌ
కార్తికశుక్లపక్షే । నభస్యమాసస్య తు కృష్ణపక్షే త్రయోదశీ పంచదశీ చ మాఘే ॥ ౧౨ ॥ ఏతా యు
గాద్యాః కథితాః పురాణైరనంతపుణ్యాస్తిథయశ్చతస్రః । ఉపప్లవే చంద్రమసో రవేశ్చ త్రిష్వష్టకాస్వ
ప్యయనద్వయే చ॥ ౧౩॥ పానీయమప్యత్ర తిలైర్విమిశ్రం దద్యాత్పితృభ్యః ప్రయతో మనుష్యః। శ్రాద్ధం
కృతం తేన సమాసహస్రం రహస్యమేతత్పితరో వదంతి॥ ౧౪॥ మాఘాసితే పంచదశీ కదాచిదుపైతి యో
గం యది వారుణేన। ఋక్షేణ కాలస్స పరః పితౄణాం న హ్యల్పపుణ్యైర్నృప లభ్యతే హ॥ ౧౫॥ కాలే ధని
ష్ఠా యది నామ తస్మిన్ భవేత్తు భూపాల తదా పితృభ్యః। దత్తం జలాన్నం ప్రదదాతి తృప్తిం వర్షాయుతం
తత్కులజైర్మనుష్యైః॥౧౬॥ తత్రైవ చేద్భాద్రపదాస్తు పూర్వాః కాలే యదా తత్క్రియతే పితృభ్యః।
శ్రాద్ధం పరాం తృప్తిముపైత్య తేన యుగం సహస్రం పితరస్స్వపంతి ॥ ౧౭॥ గంగాం శతద్రూమథ యాము
నాం విపాశాం సరస్వతీం నైమిశగోమతీం వా । తథావగాహ్యార్చనమాదరేణ కృత్వా పితౄణాం దురి
తాని హంతి॥౧౮॥ గాయంతి చైతత్పితరః కదా ను వర్షామఘాతృప్తిమవాప్య భూపః। మాఘాసితాంతే
శుభతీర్థతోయైర్యాస్యామ తృప్తిం తనయాదిదత్తైః॥౧౯॥ చిత్తం చ విత్తం చ నృణాం విశుద్ధం శస్తశ్చ కాలః
కథితో విధిశ్చ। పాత్రం యథోక్తం పరమా చ భక్తిర్నృణాం ప్రయచ్ఛంత్యభివాంఛితాని॥ ౨౦॥ పితృ
గీతాంస్తథైవాత్ర శ్లోకాంస్తాన్ శృణు పార్థివ। కృత్వా తథైవ భవతా భావ్యం తత్రాదృతాత్మనా॥ ౨౧॥
అపి ధన్యః కులే జాయేదస్మాకం మతిమాన్నరః। అకుర్వన్ విత్తశాఠ్యం యః పిండాన్నో నిర్వపిష్యతి॥ ౨౨॥

అమావాస్యేతి॥ రౌద్రమార్ద్రా॥౮॥ వాసవేతి॥ వాసవం ధనిష్ఠా- అజైకపాదర్క్షం పూర్వభాద్రపదం- వారుణం శతభిషక్- ఏతేషు అమావాస్యా పితౄణాం దేవానాం చ తృప్తిం కర్తుమిచ్ఛతాం పుంసాం దుర్లభా - పరమతృప్తిహేతుత్వాత్- తృప్తిమిచ్ఛతీతి వా పాఠః ॥ ౯ ॥ ఏతత్పరమతృప్తిహేతుత్వం మైత్రాదిషు నవస్వప్యృక్షేషు అమావాస్యాయోగే తుల్యమిత్యాహ॥ నవస్వితి॥ ౧౦॥ గీతమితి॥ ఐలాయ పురూరవసే॥ ౧౧॥ వైశాఖేతి॥ మాఘే పంచదశీ కృష్ణపక్షే ఇత్యనుషంగః॥ ౧౨॥ ఏతా ఇతి॥ ఏతా యుగాదయః- త్రిష్వష్టకాస్వితి సప్తమ్యాదిషు త్రిషు దివసేషు అష్టకాసంజ్ఞేష్విత్యర్థః- తదుక్తం కౌర్మే॥ శ్లో ॥ మార్గశీర్షే తథా పౌషే మాఘఫాల్గునయోరపి తిస్రోష్టకాః కృష్ణపక్షే సప్తమ్యాదిషు సూరిభిరితి॥ ౧౩॥ పానీయమితి॥ సమాసహస్రం వర్షాణాం సహస్రం॥ ౧౪॥ మాఘాసిత ఇతి॥ మాఘాసిత ఇత్యుక్త్వా పూర్వోక్తైరేవ శతభిషగ్ధనిష్ఠాపూర్వభాద్రపదాఖ్యైర్నక్షత్రైర్యుక్తామావాస్యాతి శ్రేష్ఠేత్యుచ్యతే- పూర్వం తు సర్వాప్యమావాస్యా తైర్యుక్తా శ్రేష్ఠేత్యుక్తమితి విశేషః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ గంగామితి॥ పితౄణాం సమర్చనం కృత్వా- ఆత్మనో దురితాని హంతి॥ ౧౮॥ గాయంతీతి॥ వర్షామఘాతృప్తిమితి భాద్రపదాపరపక్షమఘాత్రయోదశీశ్రాద్ధే తృప్తిమవాప్యేత్యర్థః॥ ౧౯॥ చిత్తం చేతి॥ విత్తం విశుద్ధం ప్రశస్తద్రవ్యం చిత్తం చ విత్తశాఠ్యహీనం॥ ౨౦॥ ఏతదేవ పితృగీతాసు స్పష్టీకరోతి- పితృగీతానీత్యాది యావత్సమాప్తిః॥ పితృగీతానీతి॥ అత్ర చిత్తవిత్తాదిప్రపంచకప్రాశస్త్యే- పితృగీతాన్ శ్లోకాన్ శృణు ॥ ౨౧॥ ౨౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౩॥౨౪॥అసమర్థ ఇతి॥ధాన్యమవికృతంచ ఆమమపక్వం॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥యత ఇతి॥గవాహ్నికంగోరేకాహతుష్టికరణం తృణాది॥౨౮॥సర్వాభావ ఇతి॥కక్షమూలప్రదర్శకః నైర్ధన్యప్రకటనార్థముత్క్షిప్తభుజః॥౨౯॥నేతి॥ధనంజీవనధనం-అన్యద్ధాన్యాది॥౩౦॥ ఇతీతి॥ భావాభావప్రయోజనంశక్త్యావయంప్రయోజ్యాః ప్రయోగఃఅసంభవేత్వయమితిశక్త్యశక్తిప్రయుక్తంకృత్యం॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ***

౧ ॥ త్రిణాచికేత ఇతి॥ ద్వితీయకాఠకస్థాఅనువాకవిశేషాస్త్రిణాచికేతాఃతదధ్యాయీతదర్థానుష్ఠాయీచ త్రిణాచికేతః-మధువాతాఇతిఋక్త్రియాధ్యాయీతద్వ్రతశ్చత్రిమధుః-ఛాందోగ్యోక్తమధువిద్యానిష్ఠోవా-బ్రహ్మమేమాతుమామిత్యనువాకత్రయాధ్యాయీతద్వ్రతశ్చత్రిసుపర్ణః-యోగీబ్రహ్మాధ్యాయీ- మూర్ధానందివ ఇత్యాది ఋగ్విశేషగీతం ఆజ్యదోహ మిత్యాదిపరిభాషిత సామవిశేషో జ్యేష్ఠసామ తద్యథావత్ గాయతీతి జ్యేష్ఠసామగః ఋతనిధనాదిపరిభాషావిశేషితం మూర్ధానందివ ఇత్యాదిఋగ్విశేషగీతంసామ జైమినీయానాంతు ఉద్యుతంచిత్ర

రత్నంవస్త్రంమహాయానంసర్వభోగాదికంవసు। విభవేసతివిప్రేభ్యోయోస్మానుద్దిశ్యదాస్యతి॥౨౩॥ అన్నేనవా యథాశక్త్యా కాలేస్మిన్భక్తినమ్రధీః । భోజయిష్యతివిప్రాగ్ర్యాం స్తన్మాత్ర విభవో నరః॥౨౪॥అసమర్థోన్నదానస్యధాన్యమామంస్వశక్తితః। ప్రదాస్యతిద్విజాగ్ర్యేభ్యస్స్వల్పాల్పాంవాపి దక్షిణామ్॥౨౫॥ తత్రాప్యసామర్థ్యయుతఃకరాగ్రాగ్రస్థితాం స్తిలాన్। ప్రణమ్యద్విజముఖ్యాయకస్మై చిద్భూపదాస్యతి॥ ౨౬॥ తిలైస్సప్తాష్టభిర్వాపిసమవేతంజలాంజలిమ్ । భక్తినమ్రస్సముద్దిశ్యభువ్యస్మాకంప్రదాస్యతి ॥ ౨౭ ॥ యతఃకుతశ్చిత్సంప్రాప్య గోభ్యోవాపిగవాహ్నికమ్ । అభావేప్రీణయన్నస్మాన్శ్రద్ధాయుక్తఃప్రదాస్యతి॥ ౨౮॥ సర్వాభావేవనంగత్వాకక్షమూలప్రదర్శకః। సూర్యాదిలోకపాలానామిదముచ్చైః పఠిష్యతి ॥ ౨౯॥ నమేస్తివిత్తంనధనంనచాన్యచ్ఛ్రాద్ధోపయుక్తంస్వపితౄన్నతోస్మి । తృప్యంతుభక్త్యాపితరోమయైతౌకృతౌభుజౌవర్త్మనిమారుతస్య ॥ ౩౦॥ ఔర్వః॥ ఇత్యేతత్పితృభిర్గీతంభావాభావప్రయోజనమ్ । యఃకరోతికృతంతేనశ్రాద్ధంభవతిపార్థివ ॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ************************

ఔర్వః॥ బ్రాహ్మణాన్భోజయేచ్ఛ్రాద్ధేయద్గుణాంస్తాన్నిబోధమే ॥ ౧॥ త్రిణాచికేతస్త్రిమధుస్త్రిసు

౨౩॥౨౪॥అసమర్థ ఇతి॥ధాన్యమామమపక్వం॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ యతఃకుతశ్చిదితి॥ గవాహ్నికంగోజాతేరేకాహతృప్తికరతృణాదికం ॥ ౨౮॥ సర్వాభావ ఇతి॥ కక్షమూలప్రదర్శకఃనిర్ధనత్వప్రకటనార్థముత్క్షిప్తభుజః॥ ౨౯॥ నేతి॥ నమేస్తివిత్తంహిరణ్యాది - నచాన్యద్ధనంజీవనధనం- త్వత్ప్రియార్థంమయామారుతస్యవర్త్మన్యాకాశేభుజావుత్క్షిప్తౌ॥ ౩౦॥ ఇతీతి॥ భావాభావప్రయోజనంవిత్తస్యభావేఅభావేచప్రయోజనంపితృతృప్తికారణమితియావత్॥ ౩౧॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ***

అథపార్వణప్రయోగం వక్ష్యతి ॥ ఆదావాచ్ఛ్రాద్ధార్హాన్ బ్రాహ్మణానాహ బ్రాహ్మణానిత్యాదిత్రిభిః॥ బ్రాహ్మణానితి ॥ యద్గుణా న్యద్గుణైర్యుక్తాన్ ॥ ౧ ॥ త్రిణాచికేత ఇతి ॥ అయంవావయఃపవత ఇత్యాదయోద్వితీయకాఠకస్థాః త్రయోనువాకాస్త్రిణాచికేతాఃతదధ్యాయీతదనుష్ఠాతాచత్రిణాచికేతః - మధువాతా ఇతిత్ర్యృచాధ్యాయీ తద్వ్రతశ్చ త్రిమధుః - బ్రహ్మమేతుమామి త్యనువాక త్రయాధ్యాయీ తద్వ్రతశ్చ త్రిసుపర్ణః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తథేతి॥ తంత్రంసకృదనుష్ఠానంపితృమాతామహవర్గశ్రాద్ధయోర్వైశ్వదేవమేకమేవేత్యర్థః ॥ ౧౬॥
ప్రాఙ్ముఖానితి॥ ఉభయాత్మకాన్ పితృమాతామహవర్గాన్॥ ౧౭॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥
జుహుయాదితి॥ వ్యంజనంశాకాది - క్షారంమరీచిలవణాది ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥

పవిత్రపాణిరాచాంతానాసనేషూపవేశయేత్ । పితౄణామయుజోయుగ్మాన్ దేవానామిచ్ఛయా
ద్విజాన్॥౧౪॥దేవానామేకమేకంవాపితౄణాంచనియోజయేత్॥౧౫॥తథామాతామహశ్రాద్ధంవైశ్వ
దేవసమన్వితమ్।కుర్వీతభక్తిసంపన్నస్తంత్రంవావైశ్వదైవికమ్॥౧౬॥ప్రాఙ్ముఖాన్ భోజయేద్విప్రాన్
దేవానాముభయాత్మకాన్। పితృమాతామహానాంచభోజయేచ్చాప్యుదఙ్ముఖాన్॥ ౧౭॥ పృథక్తయోః
కేచిదాహుశ్శ్రాద్ధస్యకరణంనృప। ఏకత్రైకేనపాకేనవదంత్యన్యేమహర్షయః॥ ౧౮॥ విష్టరార్థం
కుశాన్దత్వాసంపూజ్యార్ఘ్యవిధానతః। కుర్యాదావాహనంప్రాజ్ఞోదేవానాంతదనుజ్ఞయా॥ ౧౯॥
యవాంబునాచదేవానాందద్యాదర్ఘ్యంవిధానవిత్ । స్రగ్గంధధూపదీపాంశ్చ దత్వాతేభ్యోయథా
విధి॥౨౦॥పితౄణామపసవ్యంచసర్వమేవోపకల్పయేత్।అనుజ్ఞాంచతతఃప్రాప్యదత్వాదర్భాన్ ద్విధా
కృతాన్॥౨౧॥ మంత్రపూర్వంపితౄణాంతుకుర్యాదావాహనంబుధః।తిలాంబునాచాపసవ్యందద్యా
దర్ఘ్యాదికంనృప॥౨౨॥ కాలేతత్రాతిథింప్రాప్తంఅన్నకామంనృపాధ్వగమ్।బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాతః
కామంతమపిభోజయేత్॥ ౨౩॥ యోగినోవివిధైరూపైర్నరాణాముపకారిణః।భ్రమంతిపృథివీమేతా
మవిజ్ఞాతస్వరూపిణః॥ ౨౪॥ తస్మాదభ్యర్చయేత్ప్రాప్తంశ్రాద్ధకాలేతిథింబుధః। శ్రాద్ధక్రియాఫలం
హంతినరేంద్రాపూజితోతిథిః ॥ ౨౫॥ జుహుయాద్వ్యంజనక్షారవర్జమన్నంతతోనలే। అనుజ్ఞాతో
ద్విజైస్తైస్తుత్రికృత్వఃపురుషర్షభ ॥ ౨౬॥ అగ్నయేకవ్యవాహనాయస్వాహేత్యాదౌనృపాహుతిః।
సోమాయవైపితృమతేదాతవ్యాతదనంతరమ్॥ ౨౭॥ వైవస్వతాయచైవాన్యాతృతీయాదీయతేతతః।
హుతావశిష్టమల్పాన్నంవిప్రపాత్రేషునిర్వపేత్॥ ౨౮॥ తతోన్నంమృష్టమత్యర్థమభీష్టమతిసత్కృ
తమ్।దత్వాజుషధ్వమిచ్ఛాతోవాచ్యమేతదనిష్ఠురమ్॥౨౯॥భోక్తవ్యంతైశ్చతచ్చిత్తైర్మౌనిభిస్సుముఖై
స్సుఖమ్ । అక్రుధ్యతాచాత్వరతాదేయంతేనాపిభక్తితః ॥ ౩౦ ॥ రక్షోఘ్నమంత్రపఠనంభూమేరా
స్తరణంతిలైః। కృత్వాధ్యేయాస్స్వపితరస్తఏవద్విజసత్తమాః॥ ౩౧॥ పితాపితామహశ్చైవతథైవ
ప్రపితామహః। మమతృప్తింప్రయాంత్వద్యవిప్రదేహేషుసంస్థితాః॥ ౩౨॥ పితాపితామహశ్చైవ
తథైవప్రపితామహః। మమతృప్తింప్రయాంత్వద్యహోమాప్యాయితమూర్తయః ॥ ౩౩ ॥ పితాపి
తామహశ్చైవతథైవప్రపితామహః। తృప్తింప్రయాంతుపిండేనమయాదత్తేనభూతలే॥ ౩౪॥ పితా
పితామహశ్చైవతథైవప్రపితామహః।తృప్తింప్రయాంతుమేభక్త్యాయన్మయైతదుదాహృతమ్॥౩౫॥

పవిత్రపాణిరితి॥ పితౄణామయుజఃఅయుగ్మాన్ - దేవానాంయుగ్మానిచ్ఛయా - యథాశక్తియోజయేత్ ॥ ౧౪॥
దేవానామితి॥ ఉభయేషామేకమేకంవా ॥ ౧౫ ॥ తథేతి ॥ తంత్రంపితృమాతామహశ్రాద్ధయోరేకమేవవైశ్వదైవిక
మనుష్ఠానమిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాఙ్ముఖానితి॥ ఉభయాత్మకాన్ పితృమాతామహశ్రాద్ధద్వయార్థాన్ ॥ ౧౭ ॥ పృథ
గితి॥ తయోఃపితృమాతామహవర్గయోః॥ ౧౮॥ విష్టరార్థమితి॥ తదనుజ్ఞయాదేవాత్మద్విజానుజ్ఞయా॥ ౧౯॥ ౨౦॥
పితౄణామితి ॥ ద్విధాకృతాన్ ద్విగుణభుగ్నానాసనార్థందత్వా ॥ ౨౧ ॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫॥ జుహుయా
దితి॥ వ్యంజనంశాకాది- క్షారంమరీచ్యాది- తద్వర్జం॥ ౨౬॥ అగ్నయఇతి॥ కవ్యవాహనాయస్వధేతిచపాఠః॥ ౨౭॥
వైవస్వతాయేతి॥ వైవస్వతాయయమాయాంగిరస్వతఇతి ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మిత్యృచోత్పన్నంసామ త్రేధాసభ్యావసథ్యాచ పంచాగ్నయః సావిత్రనాచికేతచాతుర్హోత్రకైశ్చనా తేషాముపాసకః-వేదాంతోక్తపంచాగ్నివిద్యాయుక్తోవా॥౨॥౩॥ ఏతానితి॥ పూర్వోక్తానసంబంధినస్త్రిణాచికేతాదీన్-ప్రథమం నియోజయేత్ నిమంత్రయేత్ - తేషామభావే అనంతరాన్ తద్గుణాన్ సంబంధినోఽపి ఋత్విగాదీన్ అనుకల్పేషు॥ ౪॥ మిత్రధ్రుగితి॥ నిసర్గాత్ కునఖీకృష్ణదంతశ్చ॥౫॥ అభిశస్తఇతి॥ సత్యేనాసత్యేన వానుమహాపాతకేనాభిశస్తః॥౬॥ పరపూర్వేతి॥ పరపూర్వాపునర్భూః-ఉజ్ఝకః అకారణాత్॥౭॥ తథేతి॥ దేవలకః రుద్రభద్రకాళ్యాద్యుపజీవకః- కేతనంనిమంత్రణం॥౮॥౯॥ తతఇతి॥ ద్విజైస్సహనకుర్వీత-ద్విజాశ్చనకుర్వీరన్నిత్యర్థః॥౧౦॥౧౧॥ తస్మాదితి॥ యతీన్ నియతేంద్రియాన్॥౧౨॥౧౩॥

షడంగవిత్। వేదవిచ్ఛ్రోత్రియో యోగీ తథా వై జ్యేష్ఠసామగః॥ ౨॥ ఋత్విక్స్వస్రీయదౌహిత్ర జామాతృశ్వశురాస్తథా। మాతులోఽథ తపోనిష్ఠః పంచాగ్న్యభిరతస్తథా। శిష్యాస్సంబంధినశ్చైవ మాతాపితృపరశ్చ యః॥౩॥ ఏతాన్నియోజయేచ్ఛ్రాద్ధే పూర్వోక్తాన్ ప్రథమే నృప। బ్రాహ్మణాన్ పితృతుష్ట్యర్థమనుకల్పేష్వనంతరాన్॥ ౪॥ మిత్రధ్రుక్కునఖీక్లీబశ్శ్యావదంతస్తథా ద్విజః। కన్యాదూషయితా వహ్నివేదోజ్ఝస్సోమవిక్రయీ॥౫॥ అభిశస్తస్తథా స్తేనః పిశునో గ్రామయాజకః। భృతకాధ్యాపకస్తద్వద్భృతకాధ్యాపితశ్చ యః॥౬॥ పరపూర్వాపతిశ్చైవ మాతాపిత్రోస్తథోజ్ఝకః। వృషలీసూతిపోష్టా చ వృషలీపతిరేవ చ ॥ ౭॥ తథా దేవలకశ్చైవ శ్రాద్ధేనార్హంతి కేతనమ్॥ ౮॥ ప్రథమేఽహ్ని బుధశ్శస్తాన్ శ్రోత్రియాదీన్నిమంత్రయేత్ । కథయేచ్చ తథైవైషాం నియోగాన్ పితృదైవికాన్ ॥ ౯॥ తతః క్రోధవ్యవాయాదినాయాసంచ ద్విజైస్సహ । యజమానో న కుర్వీత దోషస్తత్ర మహానయమ్ ॥ ౧౦॥ శ్రాద్ధే నియుక్తో భుక్త్వా వా భోజయిత్వా నియుజ్య చ । వ్యవాయీ రేతసో గర్తే మజ్జయత్యాత్మనః పితౄన్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాత్ప్రథమమత్రోక్తం ద్విజాగ్ర్యాణాం నిమంత్రణమ్ । అనిమంత్ర్య ద్విజాన్ గేహమాగతాన్ భోజయేద్యతీన్॥ ౧౨॥ పాదశౌచాదినా గేహమాగతాన్ భోజయేద్ద్విజాన్॥ ౧౩॥

షడంగాని యస్య తం వేదం యో వేత్తి షడంగవిత్ వేదవిత్ వేదార్థవిచారకః శ్రోత్రియః తదనుష్ఠాతా - మూర్ధానందివ ఇత్యాది ఋగ్విశేషగీతమాజ్యదోహమిత్యాదిసామ జ్యేష్ఠసామ - తద్యథావద్గాయతీతి జ్యేష్ఠసామగః ॥ ౨॥ ఋత్విగితి ॥ ఆహవనీయాదిత్రయంసభ్యావసథ్యాచేతి పంచాగ్నయః - తేష్వభిరతః - యద్వా వేదాంతోక్తద్యుపర్జన్యపృథివీపురుషయోషిద్రూప పంచాగ్నివిద్యోపాసకః ॥ ౩ ॥ ఏతేషుముఖ్యానుకల్పభేదమాహ ॥ ఏతానితి॥ పూర్వోక్తాంస్త్రిణాచికేతాన్ ప్రథమే ముఖ్యకల్పే నియోజయేత్ - అనంతరాన్ ఋత్విగాదీన్ అనుకల్పేషు ॥ ౪॥ ఏతేషామసంభవే అనిషిద్ధగ్రహణార్థం నిషేధానాహ- మిత్రధ్రుగిత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిః॥ మిత్రధ్రుగితి॥ కునఖీ నిసర్గతో వికృతనఖః శ్యావదంతః నిసర్గాదేవ కృష్ణదంతః - వహ్నివేదోజ్ఝః అగ్నివేదత్యాగీ ॥ ౫ ॥ అభిశస్తఇతి॥ అభిశస్తః సత్యేనాసత్యేన వా మహాపాతకేనాభియుక్తః - గ్రామయాజకః గ్రామార్థంయజ్వా ॥ ౬ ॥ పరపూర్వేతి ॥ పరపూర్వాపునర్భూః తస్యాః పతిః - ఉజ్ఝకః ఉపేక్షకః - వృషలీసూతిపోష్టా శూద్రాపత్యపోషకః॥౭॥ తథేతి॥ దేవలకో దేవోపజీవీ - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ దేవార్చనపరో యస్తు విత్తార్థం వత్సరత్రయం । సవై దేవలకో నామ హవ్యకవ్యేషు గర్హితఇతి - కేతనంనిమంత్రణం॥ ౮॥ ప్రథమఇతి॥ పితృదైవికాన్ నియోగాన్ పిత్రర్థే క్షణః కార్యః విశ్వేదేవార్థ ఇతి చ పృథక్కథయేత్ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తత్ర మహాన్ దోష ఇత్యుక్తం తమేవాహ॥ శ్రాద్ధేనియుక్తఇతి ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదితి॥ ద్విజాగ్ర్యాణాం స్వధర్మనిష్ఠానాం- యతీంశ్చ ద్విజాన్ భోజయేత్- తాన్ పూర్వేద్యురనిమంత్ర్యాపి తస్మిన్ కాలే గృహమాగతాన్ భోజయేత్ ॥ ౧౨॥ పాదేతి॥ తాంశ్చ సర్వాన్ పాదశౌచాదినోపచారేణ భోజయేత్ ॥ ౧౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ పితామహాయేతి॥ లేపభాజఃచతుర్థాదీన్॥ శ్లో॥ లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః
పిత్రాద్యాఃపిండభాగినఇతిస్మృతేః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ఆపాదేతి॥ ఆపాదేతివైశ్వదేవతంత్ర
పక్షేపూర్వంవైశ్వదేవికాన్ ద్విజానర్చయేత్ - తతఃపితృవర్గ్యాన్ తతోమాతామహాదీన్ విసర్జనంతుప్రథమం
పితౄణాం- తతోమాతామహాదిషు-తేషామిత్యర్థః॥౪౮॥ విసర్జయేదితి॥ తతస్సంమాన్యఅభ్యర్థితాన్ దేవాన్
విసర్జయేత్ దౌహిత్రోద్దేశ్యస్యపితరోహిసప్తగణాఃకన్యాసంతతిప్రధానాః॥ ౪౯॥౫౦॥ ౫౧॥ త్రీణీతి॥ కుతపఃదివస
స్యాష్టమోముహూర్తః-అన్యేచకుతపాస్సంతి॥శ్లో॥మధ్యాహ్నఃఖడ్గపాత్రంచదానంచాజావికంబళాః।రూప్యందర్భా
స్తిలాగావోదౌహిత్రశ్చాష్టమఃస్మృతః॥ పాపంకుత్సితమిత్యాహుస్తస్యసంతాపకారిణః। అష్టావేతేయతస్తస్మా

మాతామహాస్తృప్తిముపైతుతస్యతథాపితాతస్యపితాతుయోఽన్యః। విశ్వేచదేవాఃపరమాంప్రయాం
తుతృప్తింప్రణశ్యంతుచయాతుధానాః॥ ౩౬॥ యజ్ఞేశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్యభోక్తావ్యయాత్మాహరి
రీశ్వరోఽత్ర। తత్సంనిధానాదపయాంతుసద్యోరక్షాంస్యశేషాణ్యసురాశ్చసర్వే॥ ౩౭॥ తృప్తేషుతేషు
వికిరేదన్నంవిప్రేషుభూతలే। దద్యాదాచమనార్థాయతేభ్యోవారిసకృత్సకృత్॥ ౩౮॥ సుతృప్తైస్తై
రనుజ్ఞాతస్సర్వేణాన్నేనభూతలే।సతిలేనతతఃపిండాన్సమ్యగ్దద్యాత్సమాహితః॥౩౯॥ పితృతీర్థేనసలి
లంతథైవసలిలాంజలిమ్।మాతామహేభ్యస్తేనైవపిండాంస్తీర్థేననిర్వపేత్॥౪౦॥దక్షిణాగ్రేషుదర్భే
షుపుష్పధూపాదిపూజితమ్। స్వపిత్రేప్రథమంపిండందద్యాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ॥ ౪౧॥ పితామహాయచై
వాన్యంతత్పిత్రేచతథాపరమ్।దర్భమూలేలేపభాజఃప్రీణయేల్లేపఘర్షణైః॥ ౪౨॥ పిండైర్మాతా
మహాంస్తద్వద్గంధమాల్యాదిసంయుతైః।పూజయిత్వాద్విజాగ్ర్యాణాందద్యాదాచమనంతతః॥౪౩॥
పితృభ్యః ప్రథమంభక్త్యా తన్మనస్కోనరేశ్వర । సుస్వధేత్యాశిషాయుక్తాం దద్యాచ్ఛక్త్యాచ దక్షి
ణామ్॥౪౪॥ దత్త్వాచదక్షిణాంతేభ్యోవాచయేద్వైశ్వదేవికాన్। ప్రీయంతామితియేవిశ్వేదేవాస్తేన
ఇతీరయేత్॥౪౫॥ తథేతిచోక్తేతైర్విప్రైఃప్రార్థనీయాస్తదాశిషః।పశ్చాద్విసర్జయేద్దేవాన్పూర్వం
పైత్ర్యాన్మహీపతే॥ ౪౬॥ మాతామహానామప్యేవంసహదేవైఃక్రమస్స్మృతః।భోజనేచస్వశక్త్యా
చదానేతద్వద్విసర్జనే॥ ౪౭॥ఆపాదశౌచనాత్పూర్వంకుర్యాద్దేవద్విజన్మసు। విసర్జనంతుప్రథమం
పితృమాతామహేషువై॥ ౪౮॥ విసర్జయేత్ప్రీతివచస్సంమానాభ్యర్థితాంస్తతః। నివర్తేతాభ్యను
జ్ఞాతఆద్వారాత్తాననువ్రజేత్॥౪౯॥ తతస్తువైశ్వదేవాఖ్యాంకుర్యాన్నిత్యక్రియాంబుధః।భుంజీయాచ్చ
సమంపూజ్యభృత్యబంధుభిరాత్మనః॥ ౫౦॥ ఏవంశ్రాద్ధంబుధఃకుర్యాత్పైత్రంమాతామహంతథా।
శ్రాద్ధైరాప్యాయితాదద్యుస్సర్వకామాన్పితామహాః॥ ౫౧॥ త్రీణిశ్రాద్ధేపవిత్రాణిదౌహిత్రఃకుతప

౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ సుతృప్తైరితి॥సర్వేణవ్యంజనాదిసహితేనాన్నేనపిండాన్దద్యాత్॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ పితామహాయేతి॥
పిండార్థమాస్తృతదర్భమూలేలేపభాజఃచతుర్థాదీన్ప్రీణయేత్॥శ్లో॥ లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాఃపిత్రాద్యాఃపిండ
భాగినఇతిస్మృతేః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ పితృభ్యఇతి॥ పితృభ్యఇతిమాతామహాపేక్షయాపితృభ్యఃప్రథమందక్షిణాందద్యాత్-
వైశ్వదేవికేభ్యస్తుతతఃపితృపూర్వమేవ॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥ దత్తమేవస్పష్టయతి॥ ఆపాదశౌచనాదితి॥విశ్వేదేవతంత్ర
పక్షేపాదప్రక్షాళనాత్ ప్రభృతిసర్వందేవార్థానాంద్విజన్మనాం ప్రథమంకుర్యాత్ - తతఃపితృవర్గాణాంతతో
మాతామహవర్గాణాం- విసర్జనంతుప్రథమంపితౄణాం-తతోమాతామహానాం-తతోదేవానామిత్యర్థః॥ ౪౮॥ ౪౯॥
తతస్త్వితి॥ పూజ్యాఃమాన్యాస్తైశ్చభృత్యైశ్చబంధుభిశ్చసహభుంజీత ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ త్రీణీతి ॥ దౌహిత్రోదుహితు
స్సుతః - కుతపోఽష్టమోముహూర్తః - దౌహిత్రమితిపాఠే దౌహిత్రంఘృతవిశేషః - తదుక్తంపాద్మపురాణే॥
శ్లో॥ అమావాస్యాగతేసోమేయాచఖాదతిగోస్తృణం। దుహితానామసాతస్యాఘృతందౌహిత్రముచ్యతే॥ యద్వా॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఘృతపాఇతిశ్రుతాః॥ రజతస్యకథాకీర్తనం - ఆదిశబ్దేనరజతపాత్రాదిగృహ్యతే ॥ ౫౨॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥ సోమాధారఇతి॥ సోమాధారఇతిఅధికారిదేవతాగ్నిష్వాత్తాద్యావసురుద్రాదిత్యరూపాస్సంతి - తేత్వస్మదాదినిమంత్రితవిప్రానావిశ్యతన్ముఖేనశ్రాద్ధంభుక్త్వాతృప్తాస్సంతోనిత్యం స్వయోగాప్యాయితసోమద్వారాస్మదాది పితౄంస్తత్తల్లోకస్థాంస్తర్పయంతి-కర్తౄంశ్చాస్మదాదీన్కామైర్వర్ధయంతి- తేచాధికారిపితృగణాస్సప్తచత్వారోమూర్తిమంతోత్రత్రయః యేషాంమూర్తయఃతేపి యోగబలేన సోమమాప్యాయయంతి - సోమోప్యస్మదాదిపితౄణామాధారఃపోషకశ్చ - తేషాంచయోగనిష్ఠాఃప్రియాఇతిశ్రాద్ధేయోగీనిమంత్ర్యః - తేనాస్మాకంపితృగణాః సోమాధారాఃప్రాగేవోక్తాః - సచసోమాధికారిపితౄణాంయోగేనధార్యః - తేహిప్రజాసర్గనియుక్తత్వాత్ అగ్నీషోమాత్మకస్యజగతఃసోమాంశాధిక్యభావనయాసృష్టింపుష్ణంతి- ఏవమన్యేపియోగినః- తథాహరివంశేభీష్మంప్రతిశంతనోరుక్తిః॥ శ్లో॥ ఆదిదేవసుతాస్తాతపితరోదివిదేవతాః। తాన్యజస్వమహాభాగపితృశ్రాద్ధైరతంద్రితః॥తేహిశ్రేయోవిధాస్యంతిసర్వకామఫలప్రదాః। త్వయైవారాధ్యమానాస్తైర్నామగోత్రాదికీర్తనైః॥ అస్మానాప్యాయయిష్యంతిస్వర్గస్థానపిభారత । శ్రాద్ధేషుమేప్రదాస్యంతిత్రీన్పిండాన్నామగోత్రతః॥ సర్వేప్రవర్తమానాన్స్వాన్పితౄనథపితామహాన్ । భావయిష్యంతిసతతంశ్రాద్ధదానేనపూజితాఇతి॥ తత్రైవదేవాన్ప్రతిబ్రహ్మ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధైరాప్యాయితాశ్చైవతేపితరస్సోమమవ్యయం। ఆపీయమానంయుష్మాభిర్వర్ధయిష్యంతినిత్యదా॥ శ్రాద్ధైరాప్యాయితతమోలోకానాప్యాయయిష్యతి। శ్రాద్ధానిపుష్టికామాశ్చయేకరిష్యంతిమానవాః॥ తేభ్యఃపుష్టింప్రజాశ్చైవదాస్యంతిపితరస్సదేతి॥తత్రైవ॥శ్లో॥ ఏతేహిపితరస్తాతయోగినాంయోగవర్ధనాః।ఆప్యాయయంతియేపూర్వంసోమంయోగబలేనవై॥తస్మాచ్ఛ్రాద్ధానిదేయానియోగినాంద్విజసత్తమేతి॥వాయుప్రోక్తేచ॥శ్లో॥ శ్రాద్ధైఃప్రీతాఃపునస్సోమంపితరోయోగమాస్థితాః।ఆప్యాయయంతియోగేనత్రైలోక్యంతేనజీవతీతి॥౫౫॥ ౫౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - తృతీయాంశే - పంచదశోధ్యాయః. ******************************

స్తిలః । రజతస్యకథాదానంతథాసందర్శనాదికమ్ ॥ ౫౨ ॥ వర్జ్యానికుర్వతాశ్రాద్ధంక్రోధోధ్వగమనంత్వరా। భోక్తురప్యత్రరాజేంద్రత్రయమేతన్నశస్యతే॥౫౩॥విశ్వేదేవాస్సపితరస్తథామాతామహానృప। కులంచాప్యాయతేపుంసాంసర్వశ్రాద్ధంప్రకుర్వతామ్ ॥ ౫౪॥ సోమాధారఃపితృగణోయోగాధారశ్చచంద్రమాః। శ్రాద్ధేయోగినియోగస్తుతస్మాద్భూపాలశస్యతే ॥ ౫౫॥ సహస్రస్యాపివిప్రాణాం యోగీచేత్పురతస్థ్సితః । సర్వాన్భోక్తౄంస్తారయతి యజమానంతథానృప ॥ ౫౬॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే- పంచదశోధ్యాయః. **************************

శ్లో॥ దౌహిత్రఃప్రోచ్యతేఖడ్గలలాటాద్యశ్చజాయతే। తస్యఖడ్గస్యయత్పాత్రంతద్దౌహిత్రముదాహృతమితి॥ రజతస్యకథాచకీర్తనందర్శనాదికంచపవిత్రం॥ శ్లో॥ పవిత్రంరాజతంతత్రపితౄణాంపాత్రముచ్యతే।రజతస్యకథాదానందర్శనంనామచోచ్యతఇతిమత్స్యవాయూక్తేః॥ ౫౨॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ సోమాధారఇతి ॥ శ్రాద్ధదేవతాభూతోహివసురుద్రాదిత్యపితృగణస్సోమాధారః- సోమోపజీవిత్వాత్ - యోగాధారశ్చంద్రమాః- తేషామేవపితౄణాంయోగబలేనపునశ్చంద్రస్యాప్యాయకత్వాత్ - దేహస్థచంద్రస్యాప్యాయనంచయోగినాం యోగబలేన ప్రసిద్ధం - తస్మాచ్ఛ్రాద్ధయోగినిమంత్రణంప్రసిద్ధమిత్యర్థః- తథాచహరివంశే॥శ్లో॥ ఏతేస్మత్పితరస్తాతయోగినాంయోగవర్ధనాః। ఆప్యాయయంతియేపూర్వం సోమంయోగబలేనవై ॥ తస్మాచ్ఛ్రాద్ధానిదేయాని యోగినాం ద్విజసత్తమేతివాయూక్తౌచ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధైఃప్రీతాఃపునస్సోమంపితరోయోగమాస్థితాః। ఆప్యాయయంతియోగేనత్రైలోక్యంతేనజీవితమితి॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ఇత్యాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే- పంచదశోధ్యాయః. *****

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అనుచ్ఛిష్టమభినవోదకం - యద్వావివత్సాయాః పయః॥ ౧౦॥ క్షీరమితి॥ శఫః ఖురః॥ ౧౧॥ షండేతి॥ అపవిద్ధో గురుద్విజాతిబహిష్కృతః- నగ్నః వేదధర్మత్యాగీ॥౧౨॥ఉదక్యేతి॥అశౌచశ్చాచహీనః-మృతహారశ్శవోద్ధారవృత్తిః॥౧౩॥ తస్మాదితి॥ పరిశ్రితేసంవృతే ॥ ౧౪ ॥ నఖాదినేతి॥ అభిషవైః నిష్పీడితరసైః తండులజలైర్వానఖాదినేత్యత్రభుంజత ఇత్యనుషంగః ॥ ౧౫ ॥ శ్రద్ధేతి ॥ యదన్నంయన్నామగోత్రాన్ పితౄనుద్దిశ్యదత్తం - తల్లోకాంతరస్థానామపితత్తల్లోకతత్తజ్జాత్యుచితాహారత్వేనపరిణతంసత్ సంభోగార్థాయైవస్యాత్ - తద్యథా - తేపితరస్స్వర్గిణో జాతాశ్చేత్తత్తత్రామృతంస్యాత్ - మనుష్యాశ్చేదన్నం - తిర్యంచశ్చేత్తృణాది॥ ౧౬ ॥ శ్రూయతఇతి॥ కలాపోహిమవత్పార్శ్వేకశ్చిద్గ్రామవిశేషః ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ అపినఇతి॥ త్రయోదశీంత్రయోదశ్యాం- వర్షాసుభాద్రపదే- మఘాసుమఘానక్షత్రేమఘాయుక్తనభస్యకృష్ణత్రయోదశ్యామిత్యర్థః॥౧౯॥ గౌరీమితి॥ ఉద్వహేత్ప్రాపయేద్దద్యాదిత్యర్థః॥ శ్లో॥ లోహితోయస్తువర్ణేనముఖేపుచ్ఛేచపాండురః - శ్వేతః ఖురవిషాణాగ్రస్సనీలోవృషఉచ్యతే ॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే- షోడశోధ్యాయః. **************************

శ్రాద్ధయోగ్యంనపార్థివ॥ ౧౦॥ క్షీరమేకశఫానాంయదౌష్ట్రమావికమేవచ। మార్గంచమాహిషంచైవవర్జయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి ॥ ౧౧॥ షండాపవిద్ధచండాలపాపిపాషండరోగిభిః। కృకవాకుశ్వాననగ్నవానరగ్రామసూకరైః॥౧౨॥ ఉదక్యాసూతికాశౌచమృతహారైశ్చవీక్షితే। శ్రాద్ధేసురానపితరోభుంజతేపురుషర్షభ॥౧౩॥తస్మాత్పరిశ్రితేకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధంశ్రద్ధాసమన్వితః।ఉర్వ్యాంచతిలవిక్షేపాద్యాతుధానాన్నివారయేత్ ॥ ౧౪॥ నఖాదినాచోపపన్నంకేశకీటాదిభిర్నృప। నచైవాభిషవైర్మిశ్రమన్నంపర్యుషితంతథా ॥ ౧౫॥ శ్రద్ధాసమన్వితైర్దత్తంపితృభ్యోనామగోత్రతః । యదాహారాస్తుతేజాతాస్తదాహారత్వమేతితత్॥ ౧౬॥ శ్రూయతేచాపిపితృభిర్గీతాగాథామహీపతే।ఇక్ష్వాకోర్మనుపుత్రస్యకలాపోపవనేతథా॥౧౭॥ అపినస్తేభవిష్యంతికులేసన్మార్గశీలినః।గయాముపేత్యయేపిండాన్దాస్యంత్యస్మాకమాదరాత్॥౧౮॥ అపినస్సకులేజాతోయోనోదద్యాత్త్రయోదశీమ్।పాయసంమధుసర్పిర్భ్యాంవర్షాసుచమఘాసుచ॥౧౯॥గౌరీంవాప్యుద్వహేత్కన్యాంనీలంవావృషముత్సృజేత్। యజేతవాశ్వమేధేనవిధివద్దక్షిణావతా॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-తృతీయాంశే- షోడశోధ్యాయః. *

యత్రగార్హ్యతృష్యతితదతిస్వల్పంఅంబు-శ్రాద్ధేతునగ్రాహ్యం॥ ౧౦ ॥ క్షీరమితి॥మార్గంమృగక్షీరం॥౧౧॥ షండేతి॥అపవిద్ధోమహాజనబహిష్కృతః-కృకవాకుఃకుక్కుటః-నగ్నఃఉత్తరాధ్యాయేవక్ష్యమాణః॥౧౨॥ఉదక్యాసూతికాశౌచేతి॥ మృతహారఃశవనిర్హారణవృత్తిః॥౧౩॥తస్మాదితి॥పరిశ్రితేపరివృతేదేశే॥౧౪॥నఖాదినేతి॥ కేశాదిభిరుపపన్నంఉపహతం- అభిషవైర్నిష్పీడితరసైఃపూత్యాదనాచోపపన్నమితిచపాఠః ॥ ౧౫॥ శ్రద్ధాసమన్వితైరితి॥ యదన్నంపితౄనుద్దిశ్యదత్తంతదన్నంతత్పితరోయదాహారాయాదృశాహారయోగ్యాజాతాః తాదృశాహారత్వముపైతి - యదిదేవాజాతాః తదాతదమృతంభూత్వాతాన్ప్రీణయతి - యదిమనుష్యాఃతర్హ్యన్నంభూత్వా - యదిపశవఃతర్హితృణాదిరూపంభూత్వాతాంస్తర్పయతీత్యర్థః ॥ ౧౬॥ శ్రూయతఇతి॥ కలాపోనామహిమవత్పార్శ్వేగ్రామవిశేషఃతస్యోపవనే ఇక్ష్వాకోఃఇక్ష్వాకుంప్రతి-పితృభిర్గీతంకలాపోపవనేపురేతిచపాఠః॥ ౧౭॥౧౮॥అపినఇతి॥ వర్షాసుమఘాసుత్రయోదశీంభాద్రపదేతుమఘాత్రయోదశ్యామిత్యర్థః॥ ౧౯॥ గౌరీమితి॥శ్లో॥గౌరీందదన్నాకపృష్ఠంవైకుంఠంయాతిరోహిణీం। కన్యాందదద్బ్రహ్మలోకంరౌరవంతురజస్వలామితిసంవర్తోక్తేః- గౌరీందశవర్షాంకన్యాం।శ్లో॥అష్టవర్షాభవేత్కన్యానవవర్షాతురోహిణీ। దశవర్షాభవేద్గౌరీఅతఊర్ధ్వంరజస్వలేతిస్మృతేః- ఉద్వహేత్ప్రాపయేత్దద్యాదిత్యర్థః- నీలఃస్మృత్యుక్తః॥శ్లో॥లోహితోయస్తువర్ణేనముఖేపుచ్ఛేచపాండురః। శ్వేతఃఖురవిషాణాభ్యాంసనీలోవృషఉచ్యతఇతి॥౨౦॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే- షోడశోధ్యాయః. ******

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

హవిష్యేతి॥ హవిష్యాన్నేనైకంమాసంతృప్తిం - మత్స్యేనద్వౌ - మాంసేనత్రీన్మాసాన్ - అత్రమాంసం హారిణాది- త్రీన్మాసాన్హారిణేనతృప్తిరితిమనూక్తేఃఛాగలఃఅజః-రురుర్మహాన్కృష్ణసారః॥ ౧॥ ఔరభ్రేతి॥ ఉరభ్రి ఊర్ణాయుః-గవ్యంపయః-పాయసంవా॥శ్లో॥ సంవత్సరంతుగవ్యేనపయసాపాయసేనవేతిస్మృతేః- గవ్యంమాంస మిత్యన్యే - సంవత్సరంగవ్యేనప్రీతిర్భూయాదతోమాహిషేణైతేనగ్రామ్యారణ్యానాం పశూనాంమాంసంమేధ్యం వ్యాఖ్యాతమిత్యాపస్తంబోక్తేః- మాంసవృద్ధ్యాఏకాద్యేకోత్తరంమాసాంతంమాంసవృద్ధ్యాతృప్తిః॥శ్లో॥ కృష్ణగ్రీవో రక్తశిరాః శ్వేతపక్షోవిహంగమః - సవై వార్ధ్రీణసఃప్రోక్తఇత్యేషానైగమీశ్రుతిరితి॥ అపిబత్త్రిస్త్వింద్రియక్షీణంవృద్ధం శ్వేతమజాపతిం। వార్ధ్రీణసంతుతత్రాహుర్యాజ్ఞికాశ్శ్రాద్ధకర్మణీతిచ ॥ ౨ ॥ ఖడ్గమాంసమితి॥ కాలశాకం కైటర్యం॥ ౩॥ ౪॥ ప్రశాంతికాఇతి॥ ప్రశాంతికఃకాలయవాఖ్యంధాన్యం॥౫॥ యవాఇతి॥ కోవిదారఃకోద్రవఃయుగ పత్రాఖ్యవృక్షః॥౬॥ అకృతేతి॥ రాజమాషః-అణుఃక్షుద్రధాన్యవిశేషఃమసూరః॥ ౭॥ అలాబుమితి॥ గృంజనంపలాం డుశ్చలశునజాతివిశేషః- పిండమూలకంకందవిశేషః- గాంధారకంసుగంధిశాలివిశేషః- అరనాళమిత్యన్యేకరంభం భ్రిష్టనిస్తుషధాన్యచూర్ణం - లవణంలవణోత్కటం ॥ ౮॥ ఆరక్తాఇతి॥ నిర్యాసఃహింగ్వాదిః ॥ ౯॥ నక్తాహృతమితి॥

ఔర్వః॥హవిష్యమత్స్యమాంసైస్తుశశస్యనకులస్యచ।సౌకరచ్ఛాగలైణేయరౌరవైర్గవయేనచ॥ ౧॥
ఔరభ్రగవ్యైశ్చతథామాసవృద్ధ్యాపితామహాః। ప్రయాంతితృప్తింమాంసైస్తు నిత్యంవార్ధ్రీణసా
మిషైః॥౨॥ఖడ్గమాంసమతీవాత్రకాలశాకంతథామధు।శస్తానికర్మణ్యత్యంతతృప్తిదానినరేశ్వర॥౩॥
గయాముపేత్యయశ్శ్రాద్ధం కరోతిపృథివీపతే। సఫలంతస్యతజ్జన్మ జాయతే పితృతృప్తిదమ్ ॥ ౪॥
ప్రశాంతికాస్సనీవారాశ్శ్యామాకాద్వివిధాస్తథా।వన్యౌషధిప్రధానాస్తుశ్రాద్ధార్హాఃపురుషర్షభ॥౫॥
యవాఃప్రియంగవోముద్గా గోధూమా వ్రీహయస్తిలాః। నిష్పావాః కోవిదారాశ్చ సర్షపాశ్చా
త్రశోభనాః॥ ౬॥ అకృతాగ్రయణంయచ్చధాన్యజాతంనరేశ్వర। రాజమాషానణూంశ్చైవమసూ
రాంశ్చవివర్జయేత్॥ ౭॥ అలాబుంగృంజనంచైవపలాండుంపిండమూలకమ్। గాంధారకకరంభాణి
లవణాన్యౌషరాణిచ ॥ ౮॥ ఆరక్తాశ్చైవనిర్యాసాఃప్రత్యక్షలవణానిచ । వర్జ్యాన్యేతానివైశ్రాద్ధే
యచ్చవాచానశస్యతే ॥ ౯॥ నక్తాహృతమనుచ్ఛిష్టంతృప్యతేనచయత్రగౌః । దుర్గంధిఫేనిలంచాంబు

అథశ్రాద్ధేప్రదేయద్రవ్యప్రశంసా - శ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః॥ హవిష్యేతి॥ హవిష్యేణ వ్రీహ్యాద్యన్నేన మత్స్యాదీనాందశానాంమాంసైశ్చ ప్రత్యేకంమాసవృద్ధ్యాపితరస్తృప్తింప్రయాంతి - తద్యథా - హవిష్యేణైకం మాసం-మత్స్యమాంసేనద్వౌమాసావితి- ఏవమేకాదశమాసాంతం- వార్ధ్రీణసామిషైస్తునిత్యంతృప్యంతీత్యర్థః- ఛాగలోబస్తః- ఐణేయఃహారిః- రురుఃపృషతఃతదీయంమాంసంరౌరవం- గోసదృశఆరణ్యఃపశుర్గవయః- ఉరభ్రో మేషఃతదీయమౌరభ్రం-గవ్యమత్రపయః- పాయసంవా॥శ్లో॥సంవత్సరంతుగవ్యేనపయసాపాయసేనచేతిస్మృతేః- మాంసప్రాయపాఠాత్ గవ్యంమాంసమేవేత్యన్యే- వార్ధ్రీణసంస్మృతిప్రసిద్ధం॥శ్లో॥ త్రిఃపిబంత్వింద్రియక్షీణంవృద్ధం శ్వేతమజాపతిం। వార్ధ్రీణసంతుతంప్రాహుర్యాజ్ఞికాశ్శ్రాద్ధకర్మణి॥యద్వా॥శ్లో॥కృష్ణగ్రీవోరక్తశిరాః శ్వేత పక్షోవిహంగమః।సవైవార్ధ్రీణసఃప్రోక్తఇత్యేషానైగమీశ్రుతిరితి॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ప్రశాంతికాఇతి॥ ప్రశాంతికా అరణ్యవ్రీహిసదృశాః శ్వేతశూకాః- శ్యామాకాద్వివిధాః శ్వేతాఃకృష్ణాశ్చ॥౫॥ యవాఇతి॥ ప్రియంగవః-నిష్పావాః వల్లాః-కోవిదారాఃయుగపత్రాఖ్యాఃవృక్షాఃపైప్పలానివత్స్యంతే॥ ౬॥ అథవర్జ్యాన్యాహ- అకృతేత్యాదిపర్యుషితం తథేత్యంతేన॥ ౭॥ అలాబుమితి॥ గృంజనంమూలభేదః - లశునభేదఇత్యేకే - పలాండుర్లశునభేదః- పిండమూలం కందాకారమూలకం - తస్మాదేవవిశేషణాద్దీర్ఘాకారమూలకాభ్యనుజ్ఞా - గాంధారకంఆరనాళం - శాలిభేద ఇత్యేకే - కరంభంభ్రిష్టనిస్తుషధాన్యచూర్ణం - ధాన్యభేదఇత్యేకే - ఔషరాణిఊషరోద్భవాని ॥ ౮ ॥ ౯॥ నక్తా హృతమితి ॥ అనుచ్ఛిష్టమవ్యవహృతం - నవోదకమితియావత్ - అనుత్సృష్టమితిపాఠే అపరిత్యక్తకూపాద్యుదకం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౮॥ నాతిజ్ఞానేతి॥ యత్పాణాంనాడ్యోహినాధికజ్ఞానవాహిన్యః- స్తిమితతేజసి స్తబ్ధవివేకే- నాట్యఇతిపాఠేయస్మిన్ యత్పరూపేనృత్తాది స్తబ్ధవివేకే జనానాతిజ్ఞానధరాస్సంతీత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ స్వర్గేతి॥ స్వర్గస్థానాంధర్మిణాం సుకృతీనాంధర్మఫలస్యసుఖాదేర్యదుపకరణంప్రాపకం-ధర్మాఖ్యంరూపం॥ ౨౧॥ హర్షేతి॥ గతిమత్ గమనశీలం- గమనాదిష్వసంసర్గఅస్ఖలితం॥ ౨౨॥ అతితిక్షేతి॥ ఉపభోగసహంఉపభోగసమర్థం॥ ౨౩॥ అవబోధీతి॥ అదోషం రాగాదిరహితం- ఋషిరూపస్యాత్మనే- విష్ణురూపాయవ్యాప్తరూపాయ॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ప్రవృత్త్యేతి॥కరణాత్మకం అనుష్ఠానాత్మకం-నరాత్మనేమనుష్యరూపాయ॥౨౭॥అష్టావింశదితి॥అష్టావింశద్వధాఃప్రథమాంశఉక్తాః॥౨౮॥యజ్ఞాంగభూతమితి॥ షడ్భేదివృక్షగుల్మలతావీరుత్తృణగిరిభేదైః - దృషదుపలాదీనామపియజ్ఞాంగత్వమస్తి - ముఖ్యాత్మనే

దంభప్రాయమసంబోధితితిక్షాదమవర్జితమ్। యద్రూపంతవగోవిందతస్మైదైత్యాత్మనేనమః॥ ౧౮॥
నాతిజ్ఞానవహాయస్మిన్నాడ్యస్స్తిమితతేజసి । శబ్దాదిలోభియత్తస్మైతుభ్యంయక్షాత్మనేనమః ॥ ౧౯॥
క్రౌర్యంమాయామయంఘోరం యచ్చరూపం తవాసితమ్ । నిశాచరాత్మనేతస్మై నమస్తేపురుషో
త్తమ॥ ౨౦॥ స్వర్గస్థధర్మితద్ధర్మఫలోపకరణంతవ। ధర్మాఖ్యంచతథారూపంనమస్తస్మైజనా
ర్దన॥ ౨౧॥ హర్షప్రాయమసంసర్గిగతిమద్గమనాదిషు । సిద్ధాఖ్యంతవయద్రూపంతస్మైసిద్ధాత్మనే
నమః॥ ౨౨॥ అతితిక్షాయనంక్రూరముపభోగసహంహరే।ద్విజిహ్వంతవయద్రూపంతస్మైనాగాత్మనే
నమః ॥ ౨౩॥ అవబోధిచయచ్ఛాంతమదోషమపకల్మషమ్ । ఋషిరూపాత్మనేతస్మైవిష్ణురూపాత్మనే
నమః॥ ౨౪॥ భక్షయత్యథకల్పాంతేభూతానియదవారితమ్ । త్వద్రూపంపుండరీకాక్షతస్మైకాలా
త్మనేనమః ॥ ౨౫॥ సంభక్ష్యసర్వభూతానిదేవాదీన్యవిశేషతః । నృత్యత్యంతేచయద్రూపంతస్మైరు
ద్రాత్మనేనమః॥ ౨౬॥ ప్రవృత్త్యారజసోయచ్చకర్మణాంకరణాత్మకమ్। జనార్దననమస్తస్మైత్వద్రూ
పాయనరాత్మనే॥ ౨౭॥ అష్టావింశద్వధోపేతంయద్రూపంతామసంతవ। ఉన్మార్గగామిసర్వాత్మం
స్తస్మైపశ్వాత్మనేనమః॥ ౨౮॥ యజ్ఞాంగభూతంయద్రూపంజగతస్సిద్ధిసాధనమ్।వృక్షాదిభేదైషడ్భేది

దంభప్రాయమితి॥ అసంబోధివివేకశూన్యం ॥ ౧౮ ॥ నేతి॥ యస్మిన్యక్షరూపే స్తిమితతేజసిమందసత్త్వే - హృదయనాడ్యోనాతిజ్ఞానవహాః శ్రేష్ఠజ్ఞానవాహిన్యోనభవంతి-నాట్యస్తిమితేతిపాఠేనాట్యంనృత్తాదిః స్తిమితతేజసిస్తబ్ధవివేకే- యస్మిన్ యక్షరూపేజనానోత్కృష్టజ్ఞానధరాస్సంతీత్యర్థః ॥ ౧౯॥ క్రౌర్యమితి॥ అసితంతమోమయంరూపం॥ ౨౦॥ స్వర్గస్థధర్మీతి ॥ స్వర్గస్థోభవిష్యతిదేహాంతరేయోధర్మీయజమానః తస్యయస్స్వధర్మోయాగాదిస్తస్యయత్ఫలంసుఖంతస్యోపకరణంప్రాపకం - తవయద్ధర్మాఖ్యంఅపూర్వసంజ్ఞంరూపం - తస్మైనమః ॥ ౨౧ ॥ హర్షప్రాయమితి॥ అసంసర్గిసంగశూన్యం - సిద్ధాహిజలాగ్న్యాదిషుస్థితాఅపితైర్నయుజ్యంతే ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ అవబోధీతి॥ అదోషంరాగాదిశూన్యం ॥ ౨౪॥ భక్షయతీతి॥ కాలాత్మకంరూపంయత్ భూతానిభక్షయత్యేవ ॥ ౨౫॥ సంభక్ష్యేతి॥ రుద్రాత్మకంరూపంసర్వభూతానిసంభక్ష్యనృత్యతీతితయోర్భేదోదర్శితః ॥ ౨౬ ॥ ప్రవృత్త్యేతి॥ రజసః ప్రవృత్త్యాయత్కర్మణాంకరణాత్మకంకర్తృస్వభావం - తస్మైనరాత్మనే మనుష్యాత్మనేనమః ॥ ౨౭॥ అష్టావింశద్వధోపేతమితి॥ అష్టావింశద్వధోపేతమితిఏకాదశేంద్రియవధాఃనవతుష్టివధాఃఅష్టసిద్ధివధా ఇత్యష్టావింశద్వధాః ప్రాగేవవ్యాఖ్యాతాః ॥ ౨౮ ॥ యజ్ఞాంగభూతమితి॥ షడ్భేదీతి॥ శ్లో॥ వృక్షగుల్మలతావీరుత్సనుస్తాస్తృణజాతయః॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ త్రయీతి ॥ త్రయీనవస్త్రాదివదావరణమాత్రం కింతుసంవరణం సర్వదుఃఖనివారకం అతస్తత్త్యాగీ నగ్నః నతుదిగంబర ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ తథాపీతి॥ యాథాత్మ్యముక్తీనాంనగోచర ఇత్యన్వయః॥ ౧౩॥ త్వముర్వీతి॥ సమస్తమంతఃకరణంమనోబుద్ధ్యహంకారాః॥ ౧౪॥ ఏకమితి ॥ స్థానకాలవిభేదవత్ స్థానకాలవిశేషాభ్యాం - ఏతదతిజగన్నిర్దిశ్యతే - ఏవంభూతంజగత్తవైకంవపురిత్యర్థః - జగత్సర్వంశరీరంతేతవబ్రహ్మాత్మనేనమఇత్యన్వయఃఅత్రాత్మశబ్దోరూపవచనః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥

శ్రీపరాశరః ॥ ఇత్యాహభగవానౌర్వస్సగరాయమహాత్మనే । సదాచారం పురాసమ్యఙ్మైత్రేయ పరిపృచ్ఛతే ॥ ౧ ॥ మయాప్యేతదశేషేణ కథితంభవతోద్విజ । సముల్లంఘ్యసదాచారంకశ్చిన్నాప్నోతిశోభనమ్ ॥ ౨॥ మైత్రేయః॥ షండాపవిద్ధప్రముఖాఃకథితాభగవంస్త్వయా । ఉదక్యాద్యాశ్చమేసర్వేనగ్నమిచ్ఛామివేదితుమ్ ॥ ౩ ॥ కోనగ్నఃకింసమాచారో నగ్నసంజ్ఞాంనరోలభేత్ । నగ్నస్వరూపమిచ్ఛామియథావత్కథితంత్వయా।శ్రోతుంధర్మభృతాంశ్రేష్ఠనహ్యస్త్యవిదితంతవ॥ ౪॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఋగ్యజుస్సామసంజ్ఞేయం త్రయీవర్ణావృతిర్ద్విజ । ఏతాముజ్ఝతియోమోహాత్సనగ్నఃపాతకీస్మృతః॥ ౫॥ త్రయీసమస్తవర్ణానాంద్విజసంవరణంయతః। నగ్నోభవత్యుజ్ఝితాయామతస్తస్యాంనసంశయః॥ ౬॥ ఇదంచశ్రూయతామన్యద్యద్భీష్మాయమహాత్మనే। కథయామాసధర్మజ్ఞోవసిష్ఠోమత్పితామహః॥౭॥మయాపితస్యగదతశ్శ్రుతమేతన్మహాత్మనః। నగ్నసంబంధిమైత్రేయయత్పృష్టోహమిహత్వయా॥ ౮॥ దేవాసురమభూద్యుద్ధందివ్యమబ్దశతంపురా। తస్మిన్పరాజితాదేవాదైత్యైర్హ్రాదపురోగమైః॥౯॥ క్షీరోదస్యోత్తరంకూలంగత్వాతప్యంతవైతపః । విష్ణోరారాధనార్థాయజగుశ్చేమంస్తవంతథా ॥ ౧౦॥ దేవాః॥ ఆరాధనాయలోకానాంవిష్ణోరీశస్యయాంగిరమ్। వక్ష్యామోభగవానద్యతయావిష్ణుఃప్రసీదతు॥ ౧౧॥ యతోభూతాన్యశేషాణిప్రసూతానిమహాత్మనః । యస్మింశ్చలయమేష్యంతికస్తంసంస్తోతుమీశ్వరః ॥ ౧౨॥ తథాప్యరాతివిధ్వంసధ్వస్తవీర్యాభయార్థినః। త్వాంస్తోష్యామస్తవోక్తీనాంయాథార్థ్యంనైశగోచరేత్॥౧౩॥త్వముర్వీసలిలంవహ్నిర్వాయురాకాశమేవచ । సమస్తమంతఃకరణంప్రధానంతత్పరఃపుమాన్ ॥ ౧౪॥ ఏకంతవైతద్భూతాత్మన్మూర్తామూర్తమయంవపుః।ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతంస్థానకాలవిభేదవత్॥౧౫॥ తత్రైశంతవయత్పూర్వంత్వన్నాభికమలోద్భవమ్। రూపంసర్గోపకారాయ కస్మైబ్రహ్మాత్మనేనమః ॥ ౧౬॥ శక్రార్కరుద్రవస్వశ్విమరుత్సోమాదిభేదవత్। వయమేకంస్వరూపంతేతస్మైదేవాత్మనేనమః॥ ౧౭॥

శ్లో॥ ఏవంనవభిరధ్యాయైస్త్రయీధర్మఃప్రపంచితః। తత్పరిత్యాగనిందార్థముక్తమధ్యాయముత్తరం॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥౪॥ఋగితి॥ వర్ణానామావృతిఃపరిధానం॥౫॥త్రయీతి॥కించప్రావరణమపిసైవ-అతస్తత్పరిత్యాగీనగ్నఇత్యర్థః పరిధానోత్తరీయశూన్యఏవనగ్నోవిజ్ఞేయఇత్యతఆహ-త్రయీసంవరణంప్రావరణంయతఇతి॥౬॥ఏతదేవసప్రత్యయకతరమితిహాసమాహ - ఇదంచేత్యాదినా ॥ ౭॥ ౮॥ దేవాసురమితి॥ దేవాశ్చాసురాశ్చయోద్ధారోయస్మిన్తద్దేవాసురంయుద్ధం॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ యతఇతి॥ ప్రసూతాసజాతాని- ప్రభూతానీతిపాఠేవృద్ధింప్రాప్తాని॥ ౧౨॥ అతః॥ తథాపీతి॥ యద్యపితవయాథార్థ్యంతత్త్వముక్తీనాంవచసాంగోచరేనైవవర్తతే- తథాప్యరాతికృతేనవిధ్వంసేనపరాభవేనధ్వస్తంవీర్యంప్రభావోయేషాంతేవయమభయార్థినః - తతోయథామతిత్వాంస్తోష్యామ॥ ౧౩॥ తత్రతావద్విశ్వరూపేణస్తువంతిత్వముర్వీత్యాదినాసర్వాత్మనేనమఇత్యంతేన॥ త్వముర్వీతి॥ సమస్తంమనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తాఖ్యం చతుర్విధమంతఃకరణం ॥ ౧౪ ॥ ఏకమితి॥ స్థానేతత్తద్దేశేకాలేచనానాభేదాస్పదమప్యేతద్విశ్వమేకమభిన్నంతవరూపమిత్యన్వయః ॥ ౧౫॥ తత్రేతి॥ పూర్వంప్రథమసర్గే విశ్వోపకారాయయత్తవరూపంతస్మైనమః ॥ ౧౬॥ ౧౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥ ధర్మ ఇతి॥ అత్రైవ ధర్మే॥ ౬॥ ౭॥ ఏవమితి॥ ఏవంప్రకారైర్నైతద్యుక్తిసహమిత్యాదినా వివరిష్యమాణైః యుక్తిచోదనచర్చితైః స్తర్కాగమకృతవిచారైః - యుక్తిదర్శనతర్కైస్తైరితి పాఠే యుక్తిర్యోగ్యతా - దర్శనం ప్రత్యక్షం. తర్కస్తంతర్కః॥౮॥ ధర్మాయేతి॥ ధర్మాయేత్యాదినైకధేత్యంతం వికల్పోదాహరణసప్తకం - సప్తధా హ్యనేకాంతవాదినామార్హతానాం సప్తభంగీస్యాద్వాదః - స్యాదస్తి స్యాదస్తి చ నాస్తి చ స్యాదనిర్వచనీయం స్యాదస్తి చానిర్వచనీయం స్యాన్నాస్తి చానిర్వచనీయం స్యాదస్తి చ నాస్తి చానిర్వచనీయమితి॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ పునశ్చేతి॥ పునశ్చేతి బౌద్ధమతారంభః॥౧౬॥౧౭॥ విజ్ఞానమయమితి॥ తత్ర విజ్ఞానమయమితి యోగాచారాణామాత్మఖ్యాతిపక్షోక్తిః॥౧౮॥ జగదితి॥ జగదేతదనాధారమితి నిరధిష్ఠానభ్రాంతిజ్ఞానతదర్థావితి మాధ్యమికానాం శూన్యఖ్యాతిపక్షోక్తిః ॥ ౧౯॥

శ్రీపరాశరః ॥ తపస్యభిరతాన్సోఽథ మాయామోహో మహాసురాన్ । మైత్రేయ గత్వా దదృశే నర్మదాతీరసంశ్రయాన్ ॥ ౧॥ తతో దిగంబరో ముండో బర్హిపింఛధరో ద్విజ । మాయామోహోఽసురాన్ శ్లక్ష్ణమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ మాయామోహః॥ భో దైత్యపతయో బ్రూత యదర్థం తప్యతే తపః। ఐహికార్థం ను పారత్ర్యం తపసః ఫలమిచ్ఛథ॥ ౩॥ అసురాః॥ పారత్ర్యఫలలాభాయ తపశ్చర్యా మహామతే । అస్మాభిరియమారబ్ధా కిం వా తేఽత్ర వివక్షితమ్ ॥ ౪॥ మాయామోహ ఉవాచ॥ కురుధ్వం మమ వాక్యాని యది ముక్తిమభీప్సథ । అర్హధ్వమేతం ధర్మం చ ముక్తిద్వారమసంయుతమ్ ॥ ౫ ॥ ధర్మో విముక్తేరర్హోఽయం నైతస్మాదపరో వరః । అత్రైవావస్థితాః స్వర్గం విముక్తిం వా గమిష్యథ॥ ౬॥ అర్హధ్వం ధర్మమేతం చ సర్వే యూయం మహాబలాః ॥ ౭ ॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవం ప్రకారైర్బహుభిర్యుక్తిదర్శనచర్చితైః । మాయామోహేన తే దైత్యా వేదమార్గాదపాకృతాః॥ ౮॥ ధర్మాయైతదధర్మాయ సదేతన్న సదిత్యపి। విముక్తయే త్విదం నైతద్విముక్తిం సంప్రయచ్ఛతి ॥ ౯ ॥ పరమార్థోఽయమత్యర్థం పరమార్థో న చాప్యయమ్ । కార్యమేతదకార్యం చ నైతదేవం స్ఫుటం త్విదమ్ ॥ ౧౦ ॥ దిగ్వాససామయం ధర్మో ధర్మోఽయం బహువాససామ్ ॥ ౧౧॥ ఇత్యనేకాంతవాదం చ మాయామోహేన నైకధా । తేన దర్శయతా దైత్యాః స్వధర్మం త్యాజితా ద్విజ ॥ ౧౨ ॥ అర్హతైతం మహాధర్మం మాయామోహేన తే యతః । ప్రోక్తాస్తమాశ్రితా ధర్మమార్హతాస్తేన తేఽభవన్॥ ౧౩॥ త్రయీధర్మసముత్సర్గం మాయామోహేన తేఽసురాః । కారితాస్తన్మయా హ్యాసంస్తథాన్యే తత్ప్రబోధితాః॥ ౧౪॥ తైరప్యన్యే పరే తైశ్చ తైరప్యన్యే పరే చ తైః। అల్పైరహోభిస్సంత్యక్తా తైర్దైత్యైః ప్రాయశస్త్రయీ ॥ ౧౫ ॥ పునశ్చ రక్తాంబరధృఙ్ మాయామోహో జితేంద్రియః । అన్యానాహాసురాన్గత్వా మృద్వల్పం మధురాక్షరమ్ ॥ ౧౬ ॥ స్వర్గార్థం యది వో వాంఛా నిర్వాణార్థమథాసురాః। తదలం పశుఘాతాదిదుష్టధర్మైర్నిబోధత॥ ౧౭॥ విజ్ఞానమయమేవైతదశేషమవగచ్ఛత । బుధ్యధ్వం మే వచస్సమ్యగ్బుధైరేవముదీరితమ్ ॥ ౧౮ ॥ జగదేతదనాధారం భ్రాంతిజ్ఞానార్థతత్పరమ్ । అనాదిదుష్టమత్యర్థం భ్రామ్యతే భవసంకటే ॥ ౧౯॥

౧ ॥ తత ఇతి ॥ శ్లక్ష్ణం మృదు ॥ ౨ ॥ భో దైత్యపతయ ఇతి॥ ఐహికార్థమిహైవ లోకే భోగ్యం - సువితర్క- పారత్ర్యం పరలోకభోగ్యం వేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ కురుధ్వమితి ॥ ఏతం ధర్మం మయా వక్ష్యమాణం ॥ ౫॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ప్రకారైర్వాక్యైర్యుక్తిదర్శనం శుష్కతర్కవాదః తేన చర్చితైః - వర్ధితైరితి వా పాఠః ॥ ౮ ॥ ముక్తవాదమేవ సప్తభిర్దర్శయన్నాహ - ధర్మాయేత్యాదిసార్ధద్వాభ్యాం॥ ౯॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ ఇతీతి॥ ఇత్యనేకాంతవాదం నైకధా బహుప్రకారేణ దర్శయతా తేన మాయామోహేన తే దైత్యాః ధర్మాం స్త్యాజితాః- తదుపదేశేన ధర్మాంస్తత్యజురిత్యర్థః ॥ ౧౨॥ అర్హతేతి॥ అర్హతాస్తే నేతి చ పాఠః॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తదేవమార్హతమతేన దైత్యవిమోహనముక్తం- అథ బౌద్ధమతేనాహ - పునశ్చేత్యాదిసప్తభిః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥ ౧౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ముఖ్యాత్మత్వంచతత్రైవోక్తం॥ ౨౯॥౩౦॥ ప్రధానేతి॥ ప్రధానేత్యాదినాసమష్టిపురుషరూపముచ్యతే-కారణకారణాయకారణమవ్యక్తంతస్యకారణంపురుషః-అవ్యక్తమతః కేలీయత ఇతి శ్రుతేః॥౩౧॥ ముక్తస్వరూపమాహ॥శుక్లేతి॥ ప్రకృత్యపేక్షయాశుద్ధోబద్ధఃతదపేక్షయాముక్తోऽతిశుద్ధః॥౩౨॥పరస్వరూపమాహ॥యస్మిన్నితి। యస్మాదన్యద్వ్యతిరిక్తంనాస్తిపృథక్సిద్ధమతదాత్మకంయస్మాద్వ్యతిరిక్తంనాస్తీత్యర్థః॥౩౩॥అన్యథాఅన్యతరపదవైయర్థ్యం నిగమయతి॥సకలమితి॥సకలంసచేతనమిదంజగత్-పరమపదంతత్రత్యాత్మానశ్చయస్యస్వరూపంసపరమపదాత్మవాన్-అనేనశ్లోకేనోభయవిభూతిమత్త్వముక్తమిత్యనుసంధేయం అశేషబీజత్వమశేషరూపత్వేహేతుః॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే - సప్తదశోऽధ్యాయః. ※※※※

తస్మైముఖ్యాత్మనేనమః॥౨౯॥ తిర్యఙ్మనుష్యదేవాదివ్యోమశబ్దాదికంచయత్।రూపంతవాదేస్సర్వస్య
తస్మైసర్వాత్మనేనమః॥౩౦॥ప్రధానబుద్ధ్యాదిమయాదశేషాద్యదన్యదస్మాత్పరమంపరాత్మన్।రూపం
తవాద్యంనయదన్యతుల్యంతస్మైనమఃకారణకారణాయ॥౩౧॥ శుక్లాదిదీర్ఘాదిఘనాదిహీనమగోచరం
యచ్చవిశేషణానామ్।శుద్ధాతిశుద్ధంపరమర్షిదృశ్యంరూపాయతస్మైభగవన్నతాస్మః॥౩౨॥ యన్న
శ్శరీరేషుయదన్యదేహేష్వశేషవస్తుష్వజమవ్యయంయత్। యస్మాచ్చనాన్యద్వ్యతిరిక్తమస్తిబ్రహ్మ
స్వరూపాయనతాస్మతస్మై॥౩౩॥సకలమిదమజస్యయస్యరూపంపరమపదాత్మవతస్సనాతనస్య।తమ
నిధనమశేషబీజభూతంప్రభుమమలంప్రణతాస్మవాసుదేవమ్ ॥ ౩౪॥ శ్రీపరాశరః॥ స్తోత్రస్యాస్యా
వసానేతేదదృశుఃపరమేశ్వరమ్। శంఖచక్రగదాపాణింగరుడస్థంసురాహరిమ్॥ ౩౫॥ తమూచుస్సక
లాదేవాఃప్రణిపాతపురస్సరమ్। ప్రసీదనాథదైత్యేభ్యస్త్రాహినశ్శరణార్థినః॥ ౩౬॥ త్రైలోక్య
యజ్ఞభాగాశ్చదైత్యైర్హ్రాదపురోగమైః। హృతానోబ్రహ్మణోऽప్యాజ్ఞాముల్లంఘ్యపరమేశ్వర॥ ౩౭॥
యద్యప్యశేషభూతస్యవయంతేచతవాంశకాః।తథాప్యవిద్యాభేదేనభిన్నంపశ్యామహేజగత్॥౩౮॥
స్వవర్ణధర్మాభిరతావేదమార్గానుసారిణః।నశక్యాస్తేరయోహంతుమస్మాభిస్తపసాన్వితాః॥౩౯॥
తముపాయమశేషాత్మన్నస్మాకం దాతుమర్హసి । యేనతాన సురాన్హంతుం భవేమభగవన్
క్షమాః॥౪౦॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తోభగవాంస్తేభ్యోమాయామోహంశరీరతః। సముత్పాద్యదదౌ
విష్ణుః ప్రాహచేదం సురోత్తమాన్ ॥ ౪౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మాయామోహోయమఖిలాన్
దైత్యాంస్తాన్మోహయిష్యతి।తతోవధ్యాభవిష్యంతివేదమార్గబహిష్కృతాః॥౪౨॥స్థితాస్థితస్య
మేవధ్యాయావంతఃపరిపంథినః।బ్రహ్మణోऽప్యధికారస్యదేవదైత్యాదికాస్సురాః॥౪౩॥ తద్గచ్ఛతనభీః
కార్యామాయామోహోయమగ్రతః।గచ్ఛన్నద్యోపకారాయభవతాంభవితాసురాః॥౪౪॥ శ్రీపరా
శరః॥ ఇత్యుక్తాఃప్రణిపత్యైనంయయుర్దేవాయథాగతమ్। మాయామోహోऽపితైస్సార్ధంయయౌ
యత్రమహాసురాః॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- తృతీయాంశే - సప్తదశోऽధ్యాయః. ※※※※※※※※※※

గరయ ఇత్యేతైష్షడ్భిరర్ధైరుక్తం॥ ౨౯॥ తిర్యఙ్మనుష్యేతి॥ సర్వస్యాదేఃకారణభూతస్యతవయద్రూపంతిర్యఙ్మను
ష్యాదీత్యన్వయః॥౩౦॥ విశ్వరూపేణప్రణమ్యశుద్ధరూపేణప్రణమతి॥ప్రధానేతి॥అస్మాదశేషాజ్జడవర్గాద్యత్పరమం
అతఏవనాన్యతుల్యంతస్మైనమః॥ ౩౧॥ అనన్యతుల్యత్వంస్పష్టయతిశుక్లాదీత్యాదిత్రిభిః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ సకలమితి॥ పరమ
పదాత్మవతఃపరమపదేనబ్రహ్మణైవఆత్మవతోమూర్తిమతశ్చైతన్యఘనస్యేత్యర్థః॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తమితి॥ శరణార్థి
నోऽస్మాన్దైత్యేభ్యస్త్రాహీతితమూచురిత్యన్వయః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ స్థితావితి॥ హేసురాః-
బ్రహ్మణోऽధికారస్యమేయావంతఃపరిపంథినః- తేసర్వేమమవధ్యాఇత్యన్వయః ॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీధరస్వామి
విరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- తృతీయాంశే - సప్తదశోऽధ్యాయః. ※※※※※※※※※※※※※

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

నతుత్వదుక్తమిత్యాశంక్య వేదస్యాపౌరుషేయత్వమేవనోపపన్నమిత్యాహ ॥ నహీతి ॥ ఆప్తవాదాః ప్రమాణవాక్యాని॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ బ్రహ్మచారీతి॥ఆశ్రమీతిబ్రహ్మచర్యాదిభిః ప్రత్యేకంసంబధ్యతే ఆదిభరతస్తునైష్ఠిక ఇతిపత్రైవదర్శితః ॥ ౩౭ ॥ ౩౮॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥ ౪౧ ॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪ ॥ ౪౫॥ ౪౬ ॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥

యుక్తిమద్వచనంగ్రాహ్యంమయాన్యైశ్చభవద్విధైః ॥ ౩౧ ॥ మాయామోహేన తేదైత్యాః ప్రకారైర్బహుభిస్తథా । వ్యుత్థాపితాయథానైషాం త్రయీంకశ్చిదరోచయత్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్థమున్మార్గయాతేషుతేషుదైత్యేషుతేఽమరాః । ఉద్యోగంపరమంకృత్వాయుద్ధాయసముపస్థితాః ॥ ౩౩॥ తతో దేవాసురంయుద్ధంపునరేవాభవద్ద్విజ । హతాశ్చతేసురాదైత్యైస్సన్మార్గపరిపంథినః ॥ ౩౪॥ స్వధర్మకవచస్తేషామభూద్యః ప్రథమంద్విజ । తేనరక్షాభవత్పూర్వం నేశుర్నష్టేచతత్రతే ॥ ౩౫॥ తతోమైత్రేయతన్మార్గవర్తినోయేఽభవన్జనాః । నగ్నాస్తైర్యతస్త్యక్తం త్రయీసంవరణంయథా । కృత్తాశ్చతేసురాదైవైర్నానావేదవినిందకాః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చవానప్రస్థస్తథాశ్రమీ । పరివ్రాడ్వాచతుర్థోఽత్ర పంచమోనోపపద్యతే ॥ ౩౭ ॥ యస్తుసంత్యజ్యగార్హస్థ్యంవానప్రస్థోనజాయతే । పరివ్రాడ్వాపిమైత్రేయ సనగ్నః పాపకృన్నరః ॥ ౩౮ ॥ నిత్యానాం కర్మణాంవిప్రయస్యహానిరహర్నిశమ్ । అకుర్వన్విహితంకర్మశక్తఃపతతితద్దినే ॥ ౩౯ ॥ ప్రాయశ్చిత్తేనమహతాశుద్ధిమాప్నోత్యనాపది । పక్షంనిత్యక్రియాహానేః కర్తామైత్రేయమానవః ॥ ౪౦॥ సంవత్సరం క్రియాహానిర్యస్యపుంసోఽభిజాయతే । తస్యావలోకనాత్సూర్యో నిరీక్ష్యః సాధుభిస్సదా ॥ ౪౧ ॥ స్పృష్టేస్నానంసచేలస్యాచ్ఛుద్ధిహేతుర్మహామతే । పుంసోభవతితస్యోక్తానశుద్ధిఃపాపకర్మణః॥ ౪౨॥ దేవర్షిపితృభూతానియస్యవిప్రస్యవేశ్మని। ప్రయాంత్యనర్చితాన్యత్రలోకేతస్మాన్నపాపకృత్॥ ౪౩॥ దేవాదినిశ్వాసహతంశరీరంయస్యవేశ్మచ । నతేనసంగమంకుర్యాద్గృహాసనపరిచ్ఛదైః ॥ ౪౪ ॥ సంభాషణానుప్రశ్నాదిసహాస్యాంచైవకుర్వతః । జాయతేతుల్యతాపుంసస్తేనైవద్విజవత్సరమ్॥ ౪౫॥ అథభుంక్తేగృహేతస్యకరోత్యాస్యాంతథాసనే । శేతేవాప్యేకశయనేససద్యస్తత్సమోభవేత్॥ ౪౬॥ దేవతాపితృభూతానితథానభ్యర్చ్యయోఽతిథీన్ । భుంక్తేస పాతకంభుంక్తేనిష్కృతిస్తస్యకీదృశీ ॥ ౪౭ ॥ బ్రాహ్మణాద్యాస్తుయేవర్ణాః స్వధర్మాదన్యతోముఖాః। యాంతితేనగ్నసంజ్ఞాంతుహీనకర్మస్వవస్థితాః॥ ౪౮॥ చతుర్ణాంయత్రవర్ణానాంమైత్రేయాత్యంతసంకరః । తత్రాస్యాసాధువృత్తీనాముపఘాతాయజాయతే ॥ ౪౯॥ అనభ్యర్చ్యఋషీన్దేవాన్పితృభూతాతిథీంస్తథా। యోభుంక్తేతస్యసల్లాపాత్ పతంతినరకేనరాః॥౫౦॥ తస్మాదేతాన్నరోనగ్నాంస్త్రయీసంత్యాగదూషితాన్।సర్వదావర్జయేత్ప్రాజ్ఞఆలాపస్పర్శనాదిషు॥ ౫౧॥

ఘటతే- సర్వవర్ణానుపూర్వ్యాదివిశిష్టంవాక్యంహివేదః- నచనిత్యత్వేసర్వగతత్వేచవర్ణానాముచ్చారణతఃక్రమస్వరాదివ్యతిరేకేణస్వతఃక్రమాదిసంభవః - తస్మాదాప్తవాక్యంవేద ఇత్యంగీకర్తవ్యం ఆప్తవాదాశ్చాకస్మాదాకాశాన్ననిపతంతి - కింతుఆప్తైఃప్రయుక్తాఏవనిపతంతి - అతఃపౌరుషేయత్వేఅస్మదాగమానాంవేదానాంచసమానే యుక్తిమద్వచనంప్రమాణీకర్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ సంభాషణేతి॥ వత్సరంతేనసహాస్యాంకుర్వతాంతత్సామ్యంజాయతే॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏవమితి॥ బుధ్యతేరావృత్తిర్బుద్ధత్వనిరుక్త్యర్థా॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ నైతి॥ అధర్మమయీ హింసాధర్మాయ చేష్యత ఇతి వాక్యం నిర్యుక్తికం- నేష్యత ఇతి పాఠే ఏతదగ్నీషోమీయపశుహింసావిధివాక్యం నయుక్తిసహం- యతో నహింస్యాత్సర్వాణిభూతానీతి శ్రుత్యైవ హింసాధర్మాయ నేష్యతే॥ ౨౬॥ యజ్ఞైరితి॥ శమ్యాదీతి- తద్వరం స్వర్గం గత్వాపి సకంటకశమ్యాదికాష్ఠభక్షకాత్తస్మాదింద్రాన్మృదుతత్పత్రమిహైవ ఖాదన్ ఛాగో వరం - వరశ్శ్రేష్ఠే త్రిషు క్లీబం మనాక్ప్రియ ఇత్యమరసింహః॥ ౨౭॥ నిహతస్యేతి॥ యజ్ఞే నిహతస్య పశోరపి స్వర్గసిద్ధిస్తర్హి సా న దోషా మేతి అత్ర హ్యన్యస్య పశోర్వధాద్వరం స్వపితురేవ యజ్ఞే వధః- యదీష్యత ఇతి పాఠే యస్మాదేవం శ్రుత్యేష్యతే తస్మాత్పితా కిం న హన్యత ఇత్యన్వయః॥ ౨౮॥ తృప్తయ ఇతి॥ అన్యేన భుక్తమన్నం అన్యస్య తృప్త్యై జాయత ఇతి కృత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాచ్చేత్పుత్రాదిః తర్హి ప్రోషితాః శ్రమావహమన్నం న వహేయుః- గ్రామస్థేన కేనచిద్భుక్తమన్నం ప్రోషితస్య తృప్తిం దద్యాత్- దద్యాచ్ఛ్రాద్ధమితి సమ్యక్పాఠః॥ ౨౯॥ జనశ్రద్ధేయమితి॥ తస్మాదేతద్యాగాదికం యుక్తిహీనం ప్రాకృతజనశ్రద్ధేయమిత్యవగమ్యాత్రోపేక్షా శ్రేయసే॥ ౩౦॥ నన్వపౌరుషేయత్వాద్వేదవాక్యం ప్రమాణం అతస్తదుక్తం యజ్ఞాద్యేవానుష్ఠేయం

ఏవం బుధ్యత బుధ్యధ్వం బుధ్యతైవమితీరయన్ । మాయామోహస్స దైతేయాన్ ధర్మమత్యాజయ
ద్ద్విజ॥ ౨౦॥ నానాప్రకారవచనం స తేషాం యుక్తియోజితమ్। తథా తథావదద్ధర్మం తత్యజుస్తే యథా
యథా॥ ౨౧॥ తేప్యన్యేషాం తథైవోచురన్యైరన్యే తథోదితాః। మైత్రేయ తత్యజుర్ధర్మం వేదస్మృత్యుదితం
పరమ్॥ ౨౨॥ అన్యానప్యన్యపాషండప్రకారైర్బహుభిర్ద్విజ। దైతేయాన్ మోహయామాస మాయా
మోహోతిమోహకృత్॥ ౨౩॥ అల్పేనైవ హి కాలేన మాయామోహేన తేఽసురాః। మోహితాస్తత్యజు
స్సర్వాం త్రయీమార్గాశ్రితాం కథామ్॥ ౨౪॥ కేచిద్వినిందాం వేదానాం దేవానామపరే ద్విజ। యజ్ఞ
కర్మకలాపస్య తథాన్యే చ ద్విజన్మనామ్॥ ౨౫॥ నైతద్యుక్తిసహం వాక్యం హింసాధర్మాయ చేష్యతే।
హవీంష్యనలదగ్ధాని ఫలాయేత్యర్భకోదితమ్॥ ౨౬॥ యజ్ఞైరనేకైర్దేవత్వమవాప్యేంద్రేణ భుజ్యతే।
శమ్యాది యది చేత్కాష్ఠం తద్వరం పత్రభుక్పశుః॥ ౨౭॥ నిహతస్య పశోర్యజ్ఞే స్వర్గప్రాప్తిర్యదీష్యతే। స్వపి
తా యజమానేన కిన్ను తస్మాన్న హన్యతే॥ ౨౮॥ తృప్తయే జాయతే పుంసో భుక్తమన్యేన చేత్తతః। దద్యా
చ్ఛ్రాద్ధం శ్రమాయాన్నం న వహేయుః ప్రవాసినః॥ ౨౯॥ జనశ్రద్ధేయమిత్యేతదవగమ్య తతోఽత్ర వః। ఉపే
క్షా శ్రేయసే వాక్యం రోచతాం యన్మయేరితమ్॥ ౩౦॥ నహ్యాప్తవాదా నభసో నిపతంతి మహాసురాః।

ఏవమితి॥ బుధ్యత బుధ్యధ్వమిత్యాది బుధ్యతేరావృత్తిర్బుద్ధత్వనిర్వచనార్థా॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ అన్యానితి॥ అన్యపాషండప్రకారైర్లోకాయతికాదిమతైర్న కేవలం త్రయీం తత్యజుః- అపితు వేదాదీనాం చ నిందాం చక్రురితి శేషః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ నిందామేవ తద్విజృంభితామాహ- నైతదిత్యాదినా॥ నైతదితి॥ పరపీడావిరూపా హింసాధర్మాయ చేష్యత ఇతి తద్వాక్యం యుక్తిసహం న భవతీత్యర్థః - హింసాధర్మాయ నేష్యత ఇతి పాఠే యుక్తిసహం నైతదిత్యత్ర హేతుః- యస్మాన్నహింస్యాత్సర్వాణిభూతానీతి నిషేధశ్రుతేర్హింసాధర్మాయ నేష్యతే అతో హింసా ధర్మాయేత్యేతద్వాక్యం యుక్తిసహం న భవతీత్యర్థః॥ ౨౬॥ యజ్ఞైరితి॥ శమ్యాదిసమిద్రూపం కాష్ఠం అగ్నౌ హుతం చేదింద్రేణ భుజ్యతే- తద్వరం తర్హి తతోపి శ్రేష్ఠః పశుశ్ఛాగాదిః- తథా సౌ శమ్యాదికోమలం పత్రం భుఙ్క్తే న తు సకంటకం జ్వలత్కాష్ఠమిత్యర్థః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తృప్తయ ఇతి॥ అన్యేన శ్రాద్ధభుక్తమన్నం అన్యస్య పుంసస్తృప్తయే జాయతే చేత్తతః ప్రవాసినః శ్రమైకఫలమన్నం న వహేయుః- కింతు తత్తృప్తయే గ్రామస్థితః పుత్రాదిః శ్రాద్ధం దద్యాత్॥ ౨౯॥ జనశ్రద్ధేయమితి॥ తతో యుక్తం కేవలం ప్రాకృతజనశ్రద్ధేయమేతద్యజ్ఞాది- అతోఽత్ర యుష్మాకముపేక్షైవ యుక్తా॥ ౩౦॥ నన్వపౌరుషేణ సత్యేన వేదేన విహితేఽర్థే కథముపేక్షా యుజ్యతే తత్రాహ॥ నహీతి॥ వేదానామాప్తవాక్యత్వమాపాద్యోచ్యతే- తథాహి- నతావద్వేదస్యాపౌరుషేయత్వం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

భూయఇతి॥ వృకఃవనశ్వా॥ ౭౭ ॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ అశేషేతి॥ బలిఃకరఃఉపహారపిండశ్చ॥ ౮౨॥ ౮౩ ॥ ౮౪॥ ౮౫ ॥ ౮౬ ॥ ౮౭ ॥ ౮౮ ॥ ౮౯ ॥ ౯౦ ॥ ౯౧ ॥ ౯౨॥ ౯౩॥ తతఇతి ॥ ఐంద్రాన్‌లోకానతీత్యకామదుహో లోకానవాపేత్యన్వయః॥ ౯౪॥ స్వర్గేతి ॥ దాంపత్యంమిధునంతాంపూర్వోక్తాంసంశుద్ధింప్రాప్యపుణ్యఫలమతులం స్వర్గాక్షయత్వం ప్రాప్తమిత్యన్వయః ॥ ౯౫ ॥ ౯౬ ॥ ౯౭ ॥ ౯౮ ॥ కింపునరితి ॥ పాషండాన్ భోజయంతితద న్నంభుంజతఇతిపాషండభోజినః ॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ పాషండినఇతి॥ అత్రాహుః ॥ శ్లో॥ భ్రష్టఃస్వధర్మాత్పాషండో

భూయస్తతోవృకోజజ్ఞేగత్వాతంనిర్జనేవనే।స్మారయామాసభర్తారంపూర్వవృత్తమనిందితా॥౭౭॥ నత్వంవృకోమహాభాగరాజాశతధనుర్భవాన్। శ్వాభూత్వాత్వంసృగాలోభూర్వృకత్వంసాంప్ర తంగతః॥ ౭౮॥ స్మారితేనయదాత్యక్తస్తేనాత్మాగృధ్రతాంగతః। అపాపసాపునస్తైచనంబోధయా మాసమానినీ॥౭౯॥ నరేంద్రస్మర్యతామాత్మాహ్యలంతేగృధ్రచేష్టయా। పాషండాలాపజాతోయం దోషోయద్గృధ్రతాంగతః॥౮౦॥ తతఃకాకత్వమాపన్నంసమనంతరజన్మని।ఉవాచతన్వీభర్తారంఉప లభ్యాత్మయోగతః॥౮౧॥ అశేషభూభృతఃపూర్వంవశ్యాయస్మైబలిందదుః। సత్వంకాకత్వమాపన్నో జాతోద్యబలిభుక్ప్రభో॥ ౮౨॥ ఏవమేవబకత్వేపిస్మారితస్సపురాతనమ్। తత్యాజభూపతిఃప్రాణాన్ మయూరత్వమవాపచ॥౮౩॥మయూరత్వేతతస్సావైచకారానుగతింశుభా।దత్తైఃప్రతిక్షణంభోజ్యైః బాలాతజ్జాతిభోజనైః ॥ ౮౪ ॥ తతస్తుజనకోరాజావాజిమేధంమహాక్రతుమ్ । చకారతస్యావభృథే స్నాపయామాసతంతదా॥౮౫॥ స్నాత్వాస్వయంచతన్వంగీస్మారయామాసతంపతిమ్।యథాసౌశ్వ సృగాలాద్యాయోనీర్జగ్రాహపార్థివః॥ ౮౬॥ స్మృతజన్మక్రమస్సోథతత్యాజస్వకళేబరమ్। జజ్ఞేస జనకస్యైవపుత్రోసౌసుమహాత్మనః॥ ౮౭ ॥ తతస్సాపితరంతన్వీ వివాహార్థమచోదయత్ । సచాపి కారయామాసతస్యారాజాస్వయంవరమ్॥౮౮॥ స్వయంవరేకృతేసాతంసంప్రాప్తంపతిమాత్మనః। వరయామాసభూయోపిభర్తృభావేనభామినీ॥౮౯॥ బుభుజేచతయాసార్ధంసభోగాన్నృపనందనః। పితర్యుపరతేరాజ్యంవిదేహేషుచకారసః ॥ ౯౦॥ ఇయాజయజ్ఞాన్‌సుబహూన్‌దదౌదానానిచార్థి నామ్। పుత్రానుత్పాదయామాసయుయుధేచసహారిభిః॥ ౯౧॥ రాజ్యంభుక్త్వాయథాన్యాయ్యంపాల యిత్వావసుంధరామ్। తత్యాజసప్రియాన్‌ప్రాణాన్‌సంగ్రామేధర్మతోనృపః॥ ౯౨॥ తతశ్చితాస్థం తంభూయోభర్తారంసాశుభేక్షణా। అన్వారురోహవిధివద్యథాపూర్వంముదాన్వితా॥ ౯౩॥ తతో వాపతయాసార్ధం రాజపుత్ర్యాసపార్థివః । ఐంద్రానతీత్యవైలోకాన్ లోకాన్‌కామదుహోక్షయాన్॥ ౯౪॥ స్వర్గాక్షయత్వమతులందాంపత్యమతిదుర్లభమ్। ప్రాప్తపుణ్యఫలంప్రాప్యసంశు ద్ధింతాంద్విజోత్తమ ॥ ౯౫॥ ఏషపాషండసంభాషదోషఃప్రోక్తోమయాద్విజ । తథాశ్వమేధావభృథ స్నానమాహాత్మ్యమేవచ ॥ ౯౬ ॥ తస్మాత్పాషండిభిఃపాపైరాలాపస్పర్శనంత్యజేత్ । విశేషతః క్రియాకాలే యజ్ఞాదౌచాపిదీక్షితః ॥ ౯౭ ॥ క్రియాహానిర్గృహేయస్య మాసమేకం ప్రజాయతే। తస్యావలోకనాత్సూర్యం ప్రపశ్యేన్మతిమాన్నరః ॥ ౯౮ ॥ కింపునర్యైస్తుసంత్యక్తా త్రయీసర్వా త్మనాద్విజ। పాషండభోజిభిఃపాపైర్వేదవాదవిరోధిభిః॥ ౯౯॥ సహాలాపస్తుసంసర్గస్సహాస్యాచాతి పాపినీ । పాషండిభిర్దురాచారైస్తస్మాత్తాన్‌పరివర్జయేత్ ॥ ౧౦౦ ॥ పాషండినోవికర్మస్థాన్

౭౭ ॥ ౭౮ ॥ ౭౯ ॥ ౮౦ ॥ ౮౧ ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ ౮౬ ॥ ౮౭ ॥ ౮౮ ॥ ౮౯ ॥ ౯౦ ॥ ౯౧ ॥ ౯౨ ॥ ౯౩॥ ౯౪ ॥ ౯౫ ॥ ౯౬ ॥ ౯౭॥ ౯౮॥ కింపునరితి॥ పాషండభోజిభిఃపాషండాన్నభోజిభిః ॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ పాషండినఇతి॥ పాషండాదీనాంలక్షణం॥ శ్లో॥ భ్రష్టస్స్వధర్మాత్పాషండోవికర్మస్థోనిషిద్ధకృత్। యస్యధర్మధ్వజోనిత్యంసురధ్వజ

౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ స్మర్యతామితి॥ చాటు ప్రీతిచేష్టాస్మర్యతామితి॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ నిర్విణ్ణచిత్తఇతి॥ మరుప్రపతనంగిరితటాత్పాతః॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥

శ్రద్ధావద్భిః కృతంయత్నా ద్దేవాన్ పితౄన్ పితామహాన్ । నప్రీణయతితచ్ఛ్రాద్ధం యదభి రవలోకి
తమ్ ॥ ౫౨॥ శ్రూయతేచపురారాజాఖ్యాతఃశతధనుర్భువి। పత్నీచతస్యశైబ్యాభూత్సధర్మపరా
యణా ॥ ౫౩ ॥ పతివ్రతామహాభాగాసత్యశౌచదయాన్వితా । సర్వలక్షణసంపన్నా సంపన్నావిన
యేనచ॥ ౫౪॥ సతురాజాతయాసార్ధందేవదేవంజనార్దనమ్। ఆరాధయామాసవిభుంపరమేణ
సమాధినా॥ ౫౫॥ హోమైర్జపైస్తథాదానైరుపవాసైశ్చభక్తితః । పూజాభిశ్చానుదివసంతన్మనా
నాన్యమానసః ॥ ౫౬ ॥ ఏకదాతుసమంస్నాతౌ తౌతుభార్యాపతీజలే । భాగీరథ్యాస్సముత్తీర్ణౌ
కార్తిక్యాంసముపోషితౌ। పాషండినమథాయాంతంసంముఖంతావపశ్యతామ్॥ ౫౭॥ చాపాచార్య
స్యతస్యాసౌసఖారాజ్ఞోమహాత్మనః । అతస్తద్గౌరవాత్తేనసహాలాపమథాకరోత్॥ ౫౮॥ నతుసావా
గ్యతాదేవీతస్యపత్నీపతివ్రతా । ఉపోషితాస్మీతిరవింతస్మిన్దృష్టేదదర్శహ ॥ ౫౯ ॥ సమాగమ్య
యథాన్యాయ్యందంపతీతౌయథావిధి । విష్ణోఃపూజాదికంసర్వంకృతవంతౌద్విజోత్తమ॥ ౬౦॥ కాలే
నగచ్ఛతారాజామమారాసౌసపత్నజిత్ । అన్వారురోహసాదేవీచితాస్థంభూపతింపతిమ్ ॥ ౬౧॥
సతుతేనాపచారేణశ్వాజజ్ఞేవసుధాపతిః । ఉపోషితేనపాషండసల్లాపోయత్కృతోభవేత్ ॥ ౬౨॥
సాపిజాతిస్మరాజజ్ఞేకాశీరాజసుతాశుభా।సర్వవిజ్ఞానసంపూర్ణాసర్వలక్షణపూజితా॥౬౩॥ తాంపి
తాదాతుకామోభూద్వరాయవినివారితః । తయైవతన్వ్యావిరతో వివాహారంభతోనృపః ॥ ౬౪॥
తతస్సాదివ్యయాదృష్ట్యాదృష్ట్వాశ్వానంనిజంపతిమ్।విదిశాఖ్యంపురంగత్వాతదవస్థందదర్శతమ్॥౬౫॥
తందృష్ట్వైవమహాభాగంశ్వానభూతంపతింతదా।దదౌతస్మైసదాహారంసత్కారప్రవణంశుభా॥ ౬౬॥
భుంజన్దత్తంతయాసోన్నమతిమృష్టమభీప్సితమ్। స్వజాతిలలితంకుర్వన్బహుచాటుచకారవై॥ ౬౭॥
అతీవవ్రీడితాబాలా కుర్వతా చాటుతేనసా । ప్రణామపూర్వమాహేదం దయితంతం కుయోని
జమ్॥ ౬౮॥ స్మర్యతాంతన్మహారాజదాక్షిణ్యాల్లపితంత్వయా । యేనశ్వయోనిమాపన్నోమమచాటు
కరోభవాన్॥ ౬౯॥ పాషండినంసమాభాష్యతీర్థస్నానాదనంతరమ్ ।ప్రాప్తోసికుత్సితాంయోనిం
కింనస్మరసితద్విభో ॥ ౭౦ ॥ శ్రీపరాశరః॥ తయైవంస్మారితేతస్మిన్ పూర్వజాతికృతేతదా । దధ్యౌ
చిరమథావాపనిర్వేదమతిదుర్లభమ్ ॥ ౭౧ ॥ నిర్విణ్ణచిత్తస్సతతో నిర్గత్యనగరాద్బహిః । మరు
ప్రపతనంకృత్వాసాగాలీంయోనిమాగతః ॥ ౭౨ ॥ సాపిద్వితీయేసంప్రాప్తేవీక్ష్యదివ్యేనచక్షుషా।
జాత్వాస్సృగాలంతంద్రష్టుం యయౌకోలాహలంగిరిమ్ ॥ ౭౩ ॥ తత్రాపిదృష్ట్వాతంప్రాహసాగా
లీంయోనిమాగతమ్। భర్తారమతిచార్వంగీతనయాపృథివీపతేః ॥ ౭౪॥ పత్న్యువాచ॥ అపిస్మరసి
రాజేంద్రశ్వయోనిస్థస్యయన్మయా । ప్రోక్తంతేపూర్వచరితం పాషండాలాపసంశ్రయమ్ ॥ ౭౫॥
పునస్తయోక్తస్సజ్ఞాత్వాసత్యంసత్యవతాంవరః । కాననేసనిరాహారస్తత్యాజస్వకళేబరమ్॥ ౭౬॥

౫౨॥ పాషండాలాపదోషందర్శయితుమితిహాసమాహ - శ్రూయతేచేత్యాదియావత్సమాప్తిః॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥
౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ భుంజన్నితి॥ చాటుప్రీతిచేష్టాం॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥
నిర్విణ్ణచిత్తఇతి॥ మరుప్రపతనంగిరితటాత్ప్రపతనం- సాగాలీంజంబుకసంబంధినీం ॥ ౭౨ ॥ ౭౩ ॥ ౭౪ ॥ ౭౫॥ ౭౬॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF
CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వికర్మస్థో నిషిద్ధకృత్ । యస్య ధర్మధ్వజో నిత్యం సురధ్వజ ఇవోచ్ఛ్రితః ॥ ధర్మధ్వజః దండకమండల్వాదిః ధర్మచిహ్నం॥శ్లో॥ ప్రచ్ఛన్నాని చ పాపాని బైడాలం నామ తద్వ్రతం॥ తద్వ్రతం తస్య వ్రతం॥శ్లో॥ ప్రియం వక్తి పురోఽన్యత్ర విప్రియం కురుతే భృశం। వ్యక్తాపరాధచేష్టశ్చ శఠోఽయం కథితో బుధైః॥ సందేహకృద్ధేతుభిర్యస్సత్కర్మసు స హైతుకః। అర్వాగ్దృష్టిర్నైష్కృతికః స్వార్థసాధనతత్పరః॥ శఠో మిథ్యావినీతశ్చ బకవృత్తిరుదాహృత ఇతి ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩ ॥ ౧౦౪॥ పుంసామితి॥ మోఘాశినః దేవాతిథిపితృపూజానుపయుక్తాన్నభోజినః॥ ౧౦౫॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- తృతీయాంశే- అష్టాదశోఽధ్యాయః. *****************************

బైడాలవ్రతికాన్ శఠాన్ । హైతుకాన్ బకవృత్తీంశ్చ వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చయేత్ ॥ ౧౦౧॥ దూరతస్తైస్తు సంపర్కస్త్యాజ్యశ్చాప్యతిపాపిభిః। పాషండిభిర్దురాచారైస్తస్మాత్తాన్ పరివర్జయేత్ ॥ ౧౦౨॥ ఏతే నగ్నాస్తవాఖ్యాతా దృష్టాః శ్రాద్ధోపఘాతకాః । ఏషాం సంభాషణాత్పుంసాం దినపుణ్యం ప్రణశ్యతి॥ ౧౦౩॥ ఏతే పాషండినః పాపా న హ్యేతానాలపేద్బుధః । పుణ్యం నశ్యతి సంభాషాదేతేషాం తద్దినోద్భవమ్॥ ౧౦౪॥ పుంసాం జటాధరణమౌండ్యవతాం వృథైవ మోఘాశినామఖిలశౌచనిరాకృతానామ్। తోయప్రదానపితృపిండబహిష్కృతానాం సంభాషణాదపి నరా నరకం ప్రయాంతి ॥ ౧౦౫॥

ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - తృతీయాంశే - అష్టాదశోఽధ్యాయః.

ఇవోచ్ఛ్రితః । ప్రచ్ఛన్నాని చ పాపాని బైడాలం నామ తద్వ్రతమ్॥ తద్వాన్ బైడాలవ్రతికః॥ ప్రియం వక్తి పురోఽన్యత్ర విప్రియం కురుతే భృశమ్ । వ్యక్తాపరాధచేష్టశ్చ శఠోఽయం కథితో బుధైః ॥ సందేహకృద్ధేతుభిర్యస్సత్కర్మసు స హైతుకః । అర్వాగ్దృష్టిర్నైష్కృతికః స్వార్థసాధనతత్పరః॥ శఠో మిథ్యావినీతశ్చ బకవృత్తిరుదాహృత ఇతి॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ ఏత ఇతి॥ దృష్టాః శ్రాద్ధోపఘాతకా ఇతి చ పాఠః ॥ ౧౦౩॥ ఏత ఇతి॥ న హ్యేతానాలపేత్- ఏతైస్సంభాషణం న కుర్యాత్॥ ౧౦౪॥ ప్రస్తుతముపసంహరతి ॥ పుంసామితి॥ వృథైవేతి విశేషణాదథర్వశిరః ప్రోక్తశ్రౌతపాశుపతవ్రతాద్యంగభూతజటాధారణమనుమన్యతే- మోఘాశినాం దేవతాతిథిపిత్రాదిపూజనానుపయుక్తాన్నభోజినాం - అఖిలేన బాహ్యాభ్యంతరశౌచేన నిరాకృతానాం వర్జితానాం - తోయప్రదానాదిభ్యో బహిస్తద్వ్యతిరిక్తమేవ కృతం కర్మ యేషాం॥ ౧౦౫॥ *

ఇతి శ్రీమద్విష్ణుభక్తశిరోరత్న - శ్రీధరస్వామివిరచితాయాం - ఆత్మప్రకాశాఖ్యాయాం-
శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - తృతీయాంశే - అష్టాదశోఽధ్యాయః.

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

తృతీయాంశస్సమాప్తః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDI

హరిః ఓం.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ విష్ణుపురాణే - సవ్యాఖ్యానే.

చతుర్థాంశే - ప్రథమోధ్యాయః.

శ్రీవిష్ణుచిత్తీయవ్యాఖ్యా.

తృతీయేంశే భగవతః స్థితిహేతుభూతమన్వాదిరూపభేదానామధికారభేద ఉక్తః - విశేషతశ్చ జగతః స్థితిహేతుర్వర్ణాశ్రమధర్మః సదాచారశ్చోక్తః - చతుర్థాంశే తు తత్స్థాపకధార్మికసోమసూర్యోద్భవక్షత్రవంశస్తదనుచరితం చోచ్యతే॥ ౧॥ ౨॥ మైత్రేయేతి॥ వీరః ఉత్సాహీ - శూరః పరాభిభావీ ॥ ౩ ॥ ౪॥ ౫॥ బ్రహ్మణ ఇతి॥ అదితిర్హ్యజనిష్ట దక్షయాదుహితా తవ తాం దేవా అన్వజాయంతేత్యాదిశ్రుతిసమ్మతత్వాత్ బ్రహ్మదక్షాదిక్రమ ఉక్తః - నతు బ్రహ్మమరీచ్యాదిః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ఇష్టిం చేతి॥ ఇక్ష్వాక్వాది పుత్రోత్పత్తేః పూర్వం ఇష్టిం చకార తస్మాత్ ఇక్ష్వాక్వాద్యుత్పత్తేః ప్రాగిళాజన్మ ॥ శ్లో ॥ అకరోత్ పుత్రకామస్తు మనురిష్టిం ప్రజాపతిః । అనుత్పన్నేషు నవసు పుత్రేష్వేతేషు సువ్రతేతి

మైత్రేయః॥ భగవన్ యన్నరైః కార్యం సాధుకర్మణ్యవస్థితైః। తన్మహ్యం గురుణాఖ్యాతం నిత్యనైమిత్తికాత్మకమ్ ॥ ౧॥ వర్ణధర్మాస్తథాఖ్యాతా ధర్మా యే చాశ్రమేషు వై । శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం వంశాన్ రాజ్ఞాం త్వం బ్రూహి మే గురో॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥ గద్యం॥ మైత్రేయ శ్రూయతామయమనేకయజ్వవీరధీరశూరభూపాలాలంకృతో బ్రహ్మాదిర్మానవో వంశః ॥ ౩॥ తస్య వంశస్యానుపూర్వీమశేషపాపప్రక్షాళనాయ మైత్రేయ తాం శృణు ॥ ౪ ॥ సకలజగతామాదిరనాదిభూతస్స ఋగ్యజుస్సామాదిమయో భగవాన్ విష్ణుః- తస్య బ్రహ్మణో మూర్తం స్వరూపం హైరణ్యగర్భో బ్రహ్మాండభూతో భగవాన్ బ్రహ్మా వై ప్రాగ్బభూవ ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మణశ్చ దక్షిణాంగుష్ఠజన్మా దక్షః ప్రజాపతిః - దక్షస్యాప్యదితిః - అదితేర్వివస్వాన్ వివస్వతో మనుః ॥ ౬॥ మనోరిక్ష్వాకునృగధృష్టశర్యాతినరిష్యంతనాభాగదిష్టకరూశపృషధ్రాఖ్యా నవ పుత్రా బభూవుః॥ ౭॥ ఇష్టిం చ మిత్రావరుణయోర్మనుః పుత్రకామః

ఆత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీధరీయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ఉక్తాస్తృతీయే మన్వాద్యాః ధర్మాశ్చైవ ప్రకీర్తితాః। తద్ధర్మపాలస ద్రాజవంశస్తుర్యే నిగద్యతే॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥ ఉక్తమనువదన్ రాజవంశం పృచ్ఛతి ॥ భగవన్నిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ భగవన్నితి॥ గురుణా త్వయాఖ్యాతం॥ ౧॥ ౨॥ మైత్రేయేతి॥ శూరః పరాభిభావీ-వీరస్తూత్సాహీ॥ తథాచోక్తం॥శ్లో॥ బ్రహ్మాద్యం యో మనోర్వంశమహన్యహని సంస్మరేత్। తస్య వంశసముచ్ఛేదో న కదాచిద్భవిష్యతి ॥ ౩॥ ౪॥ తదేవ దర్శయతి అహ॥ సకలేతి॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ఇష్టిం చేతి॥ పుత్రోత్పత్తేః పూర్వమిష్టిం చకార- తదుక్తం వాయునా॥ శ్లో॥ అకరోత్ పుత్రకామస్తు మనురిష్టిం ప్రజాపతిః।

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ అమాద్యదితి॥ పరివేష్టారః భోజయితారః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ స ఇతి॥ బ్రహ్మలోకం జగామేతి బ్రహ్మలోకస్సత్యలోకః న తు మేరుస్థః - యతో రైవతే బ్రహ్మణోంతికే తిష్ఠత్యేవ మేరుస్థో బ్రహ్మా దేవైస్సహాష్టావింశ ద్వాపరాంతే కృష్ణావతారార్థం క్షీరోదమగమదితి పంచమాంశే వక్ష్యతి- అతః సత్యలోకస్థహిరణ్యగర్భాంశోన్యో బ్రహ్మా మేరుస్థ ఇతి న విరోధః ॥ ౬౭ ॥ ౬౮॥ తచ్చేతి॥ పరివృత్తయః పరివర్తాః- ఏతే దత్తిలాదిషు ద్రష్టవ్యాః- త్రిమార్గపరివర్తైరితి చిత్రదక్షిణవార్తికాఖ్యాః త్రిమార్గాః తద్విషయ కాలవిశేషయంత్రితగానక్రియాభ్యాం అనేకయుగపరివృత్తిరితి కాలాధ్వనోరితి ద్వితీయా పరివృత్తీతి చ పాఠః ॥ ౬౯॥

తస్మాదప్యవిక్షిత్ ॥ ౩౦॥ అవిక్షితోప్యతిబలపరాక్రమః పుత్రో మరుత్తో నామాభవత్ । యస్యేమావద్యాపి శ్లోకౌ గీయేతే ॥ ౩౧ ॥ మరుత్తస్య యథా యజ్ఞస్తథా కస్యాభవద్భువి । సర్వం హిరణ్మయం యస్య యజ్ఞవస్త్వతిశోభనమ్ ॥ ౩౨ ॥ అమాద్యదింద్రస్సోమేన దక్షిణాభిర్ద్విజాతయః । మరుతః పరివేష్టారః సదస్యాశ్చ దివౌకసః॥ ౩౩॥ స మరుత్తశ్చక్రవర్తీ నదిష్యంతనామానం పుత్రమవాప॥ ౩౪॥ తస్మాచ్చ దమః ॥ ౩౫ ॥ దమస్య పుత్రో రాజవర్ధనో జజ్ఞే ॥ ౩౬ ॥ రాజవర్ధనాత్ సువృద్ధిః ॥ ౩౭॥ సువృద్ధేః కేవలః॥ ౩౮॥ కేవలాత్ సుధృతిరభూత్ ॥ ౩౯॥ తతశ్చ నరః ॥ ౪౦॥ తస్మాచ్చంద్రః॥ ౪౧॥ తతః కేవలోభూత్ ॥ ౪౨॥ కేవలాద్బంధుమాన్ ॥ ౪౩॥ బంధుమతో వేగవాన్ ॥ ౪౪॥ వేగవతో బుధః॥ ౪౫॥ తతశ్చ తృణబిందుః॥ ౪౬॥ తస్యాప్యేకా కన్యా ఇలబిలా నామ॥ ౪౭॥ తం చాలంబుసా నామ వరాప్సరాస్తృణబిందుం లేభే॥ ౪౮॥ తస్యామప్యస్య విశాలో జజ్ఞే యః పురీం వైశాలీం నామ నిర్మమే॥ ౪౯॥ హేమచంద్రశ్చ విశాలస్య పుత్రోభవత్॥ ౫౦॥ తస్మాచ్చంద్రః॥ ౫౧॥ తత్తనయో ధూమ్రాక్షః॥ ౫౨॥ తస్యాపి సృంజయోభూత్ ॥ ౫౩ ॥ సృంజయాత్సహదేవః ॥ ౫౪ ॥ తతశ్చ కృశాశ్వో నామ పుత్రోభూత్ ॥ ౫౫ ॥ సోమదత్తః కృశాశ్వాజ్జజ్ఞే యో దశాశ్వమేధానాజహార ॥ ౫౬ ॥ తత్పుత్రో జనమేజయః॥ ౫౭॥ జనమేజయాత్సుమతిః॥ ౫౮॥ ఏతే వైశాలికా భూభృతః॥ ౫౯॥ శ్లోకోప్యత్ర గీయతే॥ ౬౦॥ తృణబిందోః ప్రసాదేన సర్వే వైశాలికా నృపాః । దీర్ఘాయుషో మహాత్మానో వీర్యవంతోతిధార్మికాః॥ ౬౧॥ శర్యాతేః కన్యా సుకన్యా నామాభవత్ । యాముపయేమే చ్యవనః॥ ౬౨॥ ఆనర్తనామా పరమధార్మికశ్శర్యాతిపుత్రోభూత్ ॥ ౬౩॥ ఆనర్తస్యాపి రేవతనామా పుత్రో జజ్ఞే। యోసావానర్తవిషయం బుభుజే। పురీం చ కుశస్థలీమధ్యువాస ॥ ౬౪॥ రేవతస్యాపి రైవతః పుత్రః। కకుద్మీ నామ ధర్మాత్మా భ్రాతృశతస్య జ్యేష్ఠోభవత్ ॥ ౬౫॥ తస్య చ రేవతీ నామ కన్యాభవత్ ॥ ౬౬॥ స తామాదాయ కస్యేయమర్హతీతి భగవంతమబ్జయోనిం ప్రష్టుం బ్రహ్మలోకం జగామ ॥ ౬౭ ॥ తావచ్చ బ్రహ్మణోంతరే హాహాహూహూసంజ్ఞాభ్యాం గంధర్వాభ్యామతితానం నామ దివ్యం గాంధర్వమగీయత ॥ ౬౮॥ తచ్చ త్రిమార్గపరివృత్తైరనేకయుగపరివృత్తిం తిష్ఠన్నపి రైవతః శృణ్వన్ ముహూర్తమివ మేనే ॥ ౬౯॥

౩౦ ॥ ౩౧॥ ౩౨ ॥ అమాద్యదితి॥ అమాద్యత్ సోమపానాదితృప్త్యా హృష్టోభూత్ ॥ ౩౩॥ ౩౪ ॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦ ॥ ౬౧॥ ౬౨ ॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬ ॥ ౬౭॥ తావదితి॥ అతితానం గేయవిశేషః - యద్వా తానాని గీతగాననామాని- యథాహ॥ శ్లో॥ సప్తస్వరాస్త్రయో గ్రామా మూర్ఛనా మేకవింశతిః । తానాస్యైకోనపంచాశదిత్యేతద్గేయమండలమితి ॥ దివ్యం దివి భవం గాంధారగ్రామోద్భవం ॥ శ్లో॥ భూలోకాజ్జాయతే షడ్జో భువర్లోకాచ్చ మధ్యమః । స్వర్గాన్నాన్యత్ర గాంధారో నారదస్య మతం యథేతి ॥ ౬౮ ॥ తచ్చేతి॥ త్రిమార్గపరివర్తైః త్రయో మార్గా దత్తిలాది ప్రోక్తాః చిత్రా దక్షిణా ధాత్రీతి - ఏషాం పరివర్తైరావర్తనైః అనేకేషాం యుగానాం పరివృత్తిర్యథా భవతి తథా అనేకయుగావృత్తి పర్యంతం తిష్ఠన్నపి తచ్ఛృణ్వన్ ముహూర్తమివ మేన ఇత్యర్థః ॥ ౬౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వాయూక్తేః॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥జాతేచేతి॥నకించిన్మయః కర్మకృతదేవాదిరూపతత్కృతజ్ఞానసంకోచాదిరహితః॥౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ పృషధ్ర ఇతి॥ సూచీకటాహన్యాయేనాల్పత్వాత్ ప్రథమంపృషధ్రాదివంశోక్తేః బలంధనోత్పత్తేః పశ్చాన్నాభాగస్యవైశ్యత్వప్రాప్తేః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥

శ్చకార ॥ ౮ ॥ తత్రాపహ్నుతేహోతురపచారాదిళానామకన్యాబభూవ ॥ ౯ ॥ సైవచమిత్రావరుణయోఃప్రసాదాత్సుద్యుమ్నోనామమనోః పుత్రో మైత్రేయాసీత్ ॥ ౧౦॥ పునశ్చేశ్వరకోపాత్ స్త్రీసతీసోమసూనోర్బుధస్యాశ్రమసమీపేబభ్రామ ॥ ౧౧ ॥ సానురాగశ్చతస్యాంబుధః పురూరవసమాత్మజముత్పాదయామాస ॥ ౧౨ ॥ జాతేచతస్మిన్నమితతేజోభిః పరమఋషిభిః ఇష్టిమయః ఋఙ్మయోయజుర్మయస్సామమయోథర్వణమయః సర్వమయో మనోమయోజ్ఞానమయో విజ్ఞానమయోనకించిన్మయోమృతమయోభగవాన్ యజ్ఞపురుషస్వరూపీ సుద్యుమ్నస్య పుంస్త్వమభిలషద్భిర్యథావదిష్టస్తత్ప్రసాదాదిళా పునరపిసుద్యుమ్నోభవత్ ॥ ౧౩॥ తస్యాప్యుత్కలగయవినతాస్త్రయః పుత్రాబభూవుః ॥ ౧౪ ॥ సుద్యుమ్నస్తుస్త్రీపూర్వత్వాత్ రాజ్యభాగంనలేభే ॥ ౧౫॥ తత్పిత్రాతువసిష్ఠవచనాత్ప్రతిష్ఠానంనామనగరం సుద్యుమ్నాయదత్తంతచ్చాసౌపురూరవసేప్రాదాత్ ॥ ౧౬ ॥ పృషధ్రస్తుమనుపుత్రో గురుగోవధాత్ శూద్రత్వమగమత్ ॥ ౧౭ ॥ కరూశాత్కారూశాః క్షత్రియామహాబలపరాక్రమాబభూవుః ॥ ౧౮ ॥ దిష్టపుత్రస్తునాభాగో వైశ్యతామగమత్। తస్మాద్బలంధనః పుత్రో భూత్ ॥ ౧౯॥ బలంధనాద్వత్సప్రీతిరుదారకీర్తిః॥ ౨౦॥ వత్సప్రీతేః ప్రాంశురభవత్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రజాపతిశ్చ ప్రాంశోరేకోభవత్ ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చఖనిమిత్రః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాచ్చక్షుషః॥ ౨౪॥ చక్షుషాచ్చాతిబలపరాక్రమో వింశోభవత్॥ ౨౫॥ తతో వివింశకః॥ ౨౬॥ తస్మాచ్చఖనినేత్రః॥౨౭॥తతశ్చాతివిభూతిః॥౨౮॥అతివిభూతేరతిబలపరాక్రమః కరంధమః పుత్రోభవత్॥౨౯॥

అనుత్పన్నేషునవసుపుత్రేష్వేతేషుసుప్రవతేతి ॥ ౮ ॥ తత్రతుప్రథమంస్త్రీత్వేనోత్పన్నత్వాత్ జ్యేష్ఠోపిసుద్యుమ్నో రాజ్యార్హో నాభూదితిదర్శయన్నాహ - తత్రేత్యాదినా రాజ్యభాగంనలేభ ఇత్యంతేన ॥ తత్రేతి॥ తత్రతస్మిన్ కర్మణిమనుపత్న్యైకకన్యార్థం ప్రార్థితస్యహోతురపచారాత్ కన్యాపత్యసంకల్పాదపహ్నుతే వికలేజాతే- కన్యాభూత్ ॥ శ్లో ॥ తత్రశ్రద్ధామనోఃపత్నీహోతారంసమయాచత । దుహిత్రర్థముపాగమ్య ప్రణిపత్యపయోవ్రతా ॥ తేనహోత్రపచారేణ కన్యేళానామసాభవదితి శుకోక్తేః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ పునశ్చేతి॥ ఈశ్వరకోపాదితి॥ కదాచిదిలావృతవనేరమణీమేభవేనసహరహసిరమమాణాభవానీభవంద్రష్టుమాగతాన్మునీనాలక్ష్యకుపితాసతీ కస్మింశ్చిన్నికుంజేసలజ్జమలీయత అథతేషుతయోరతిప్రసంగం దృష్ట్వా సహసానిర్గతేషు భవోభవానీమనునయన్ కోపాచ్ఛాపమదాత్ ఇతః పరమత్రయః పుమాన్ ప్రవేక్ష్యతిసస్త్రీభవిష్యతీతి - ఏవంస్థితేకదాచిన్మృగయాసక్తస్సుద్యుమ్నస్తదజానన్ తత్రప్రవిష్టస్త్రీస్సంబభూవ - తదేళాపునశ్చస్త్రీసతీబుధస్యాశ్రమేబభ్రామ॥ ౧౧॥ సానురాగ ఇతి॥ సానురాగశ్చతస్యాంబుధః పురూరవసమాత్మజముత్పాదయామాసేతి వదతాసూర్యవంశే సోమవంశప్రవేశోదర్శితః ॥ ౧౨॥ జాతేచేతి॥ సమాయానశాదృగాదిమయఃవస్తుతస్తునకించిన్మయః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ సుద్యుమ్న ఇతి॥ స్త్రీపూర్వత్వాత్ - పూర్వంస్త్రీత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ రాజ్యభాగంనలేభ ఇత్యాహ ॥ పృషధ్రస్త్వితి॥ వసిష్ఠేన గోపాలనేనియుక్తః పృషధ్రోరాత్రౌ గోవ్రజేశార్దూలం ప్రవిష్టంజిఘాంసుః ప్రమాదాద్గాంజఘాన- తతశ్చతేన గురుణా శూద్రోభవేతి శప్తశ్శూద్రతామవాప ॥ ౧౭ ॥ అల్పాతిక్రమేసుకరత్వాత్ కరూశాదీనాం వంశానాహ - కరూశాదిత్యాదినా॥ ౧౮ ॥ దిష్టపుత్ర ఇతి॥ బలంధనజన్మానంతరంనాభాగఃకర్మణావైశ్యతామగాత్ - అతోబలంధనస్యక్షత్రియత్వంగతం॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDT

చేష్టామితి॥ విశ్వస్థితిసంస్థితః విశ్వస్థిత్యైసంస్థితః- విష్టభ్యాహమిత్యాది॥౮౮॥ యస్సృజ్యత ఇతి॥ సర్గకృద్యః విశ్వాత్మనా ఆత్మనైవసృజ్యత ఇత్యన్వయః- ఆత్మనేతిప్రకృత్యాతృతీయా- విశ్వాత్మభూతః స్వయమేవసృజ్యత ఇత్యర్థః- ఏవముత్తరత్రాపి - త్రయస్యసృజ్యాదేః స్రష్ట్రాదేశ్చ పృథక్ పృథఙ్నయస్యాస్తి చేతిపాఠే ఏతదనాత్మకం నాస్తీత్యర్థః - నతదస్తి వినాయత్స్యాదితి ॥ ౮౯ ॥ ౯౦ ॥ కుశస్థలీతి॥ కుశస్థలీతిపూర్వం వేలాస్థితాసతీ కుశస్థలీ కృష్ణేన సముద్రాల్లబ్ధద్వాదశయోజనస్థలేనసహ ద్వారకీకృతా॥ ౯౧॥ తస్మైఇతి॥ మాయామనుజాయ సంకల్పభూతమనుజాయ ॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే - ప్రథమోధ్యాయః. ************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ఏతేక్షత్రప్రసూతా ఇతి॥ రథీతరాణాం ప్రవరాః వంశ్యాః కేనచిత్సంబంధే

చేష్టాంకరోతి శ్వసనస్వరూపీ లోకస్యతృప్తించ జలాన్నరూపీ । దదాతి విశ్వస్థితిసంస్థితస్తు సర్వావకాశంచ నభస్స్వరూపీ॥౮౮॥ యస్సృజ్యతే సర్గకృదాత్మనైవయః పాల్యతే పాలయితాచ దేవః । విశ్వాత్మనాసంహ్రియతేంతకారీ పృథక్త్రయస్యాస్యచయోవ్యయాత్మా॥౮౯॥ యస్మిన్ జగద్యోజగదేతదాద్యోయశ్చాశ్రితోస్మిన్ జగతిస్వయంభూః। ససర్వభూతప్రభవో ధరిత్ర్యాం స్వాంశేనవిష్ణుర్నృపతేవతీర్ణః॥ ౯౦॥ కుశస్థలీయాదవభూపరమ్యా పురీపురాభూదమరావతీవ । సాద్వారకాసంప్రతితత్ర చాస్తే స కేశవాంశో బలదేవనామా ॥ ౯౧॥ తస్మైత్వమేనాంతనయాంనరేంద్ర ప్రయచ్ఛమాయామనుజాయజాయాం। శ్లాఘ్యోవరోసౌ తనయా తవేయం స్త్రీరత్నభూతాసదృశో హియోగః॥౯౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతీరితోసౌ కమలోద్భవేన భువంసమాసాద్య పతిః ప్రజానాం। దదర్శ హ్రస్వాన్ పురుషానశేషానల్పౌజసః స్వల్పవివేకవీర్యాన్ ॥ ౯౩ ॥ కుశస్థలీం తాంచపురీముపేత్య దృష్ట్వాన్యరూపాం ప్రదదౌసకన్యాం। సీరాయుధాయస్ఫటికాచలాభవక్షస్థలాయాతులధీర్నరేంద్రః॥౯౪॥ ఉచ్చైః ప్రమాణామితి తామవేక్ష్య స్వలాంగలాగ్రేణసతాలకేతుః । వినామయామాసతతశ్చసాపి బభూవసద్యోవనితాయథాన్యా॥౯౫॥ తాం రేవతీం రైవతభూపకన్యాం సీరాయుధోసౌ విధినోపయేమే। దత్వాచకన్యాంసనృపోజగామ హిమాచలంవైతపసేధృతాత్మా॥౯౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- ప్రథమోధ్యాయః.

శ్రీపరాశరః ॥ యావచ్చబ్రహ్మలోకాత్తు కకుద్మీ రైవతో నాభ్యేతి తావత్పుణ్యజనసంజ్ఞా రాక్షసాస్తామస్యపురీం కుశస్థలీం నిజఘ్నుః॥ ౧॥ తచ్చాస్యభ్రాతృశతం పుణ్యజనత్రాసాద్దిశో భేజే॥ ౨॥ తదన్వయాశ్చ క్షత్రియాః సర్వదిక్ష్వభవన్ ॥ ౩॥ వృష్టస్యాపివార్ష్టకం క్షత్రమభవత్ ॥ ౪॥ నాభాగస్యాత్మజో నాభాగసంజ్ఞోభవత్॥౫॥ తస్యాప్యంబరీషః॥౬॥ అంబరీషస్యాపి విరూపోభవత్॥౭॥ విరూపాత్పృషదశ్వో జజ్ఞే॥ ౮॥ తతశ్చ రథీతరః ॥ ౯॥ అత్రాయంశ్లోకః॥ ఏతేక్షత్రప్రసూతా వై పునశ్చాంగిరసాస్స్మృతాః

౮౮॥ స్రష్టృసృజ్యాదిభేదమపనుదన్నాహ- యఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యఇతి॥ పృథక్త్రయస్యేతి స్రష్టృపాలకసంహర్తృరూపస్యసృజ్యాదిత్రయస్యయః పృథక్ శుద్ధచిద్రూపః - పృథఙ్నయస్యాస్తీతిపాఠే యస్మాత్పృథగన్యన్నాస్తీత్యర్థః విశ్వాత్మక ఇతిచపాఠః॥౮౯॥౯౦॥౯౧॥ ౯౨॥ ఇతీతి॥ అల్పౌజసస్స్వల్పసామర్థ్యాః॥౯౩॥ కుశస్థలీమితి॥ దృష్ట్వాన్యరూపామితి - కుశస్థలీపూర్వం సముద్రవేలాయామాసీదిదానీం సముద్రస్యాంతస్తద్వృత్తద్వాదశయోజనభూమ్యాసహైకీకృత్య నానారత్నమయానేకభూమికవిచిత్రనవలక్షమహాప్రాసాదహైమస్ఫాటికానేకప్రాకారపారిజాతవనాదిభిః పరిశోభితా విశ్వకర్మనిర్మితాపూర్వరూపా ॥ ౯౪ ॥ ౯౫ ॥ ౯౬ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే - ప్రథమోధ్యాయః. **************************

తపసేజగామేత్యుక్తం- తత్రహేతుమాహ॥ యావచ్చేతి॥ పాపినఏవవిరుద్ధలక్షణయాపుణ్యజనసంజ్ఞాః॥ ౨॥ ౩॥ ధృష్టస్యాపిధార్ష్టకం క్షత్రమభవదితిచపాఠః॥౪॥ నాభాగస్యేతి॥ నభగస్యాత్మజో నాభాగసంజ్ఞోభవదితిచపాఠః॥౫॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ అత్రాయంశ్లోకః॥ ఏతేక్షత్రప్రసూతా ఇతి॥ శ్లో॥ రథీతరస్యాప్రజస్యభార్యాయాంతంతదాఋషిః।

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౭౦॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥౭౪॥ ౭౫॥ సాంప్రతమితి॥ అష్టావింశతితమంచతుర్యుగం॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ నహీతి॥ స్వరూపంజ్ఞానానందాదిలక్షణం- స్వభావంపరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతఇత్యాద్యుక్తంప్రభావం- సారః విశ్వధారణనియమనాదిక్షమంబలం॥౮౩॥ కలేతి॥ కలాముహూర్తేత్యనేనత్రిపాదస్యామృతందివి- యత్రపూర్వేసాధ్యాస్సంతిదేవాః - దివ్యంస్థానమజరమిత్యాదిశ్రుతిస్మృతిసిద్ధస్యపరమపదస్యాకాలకాల్యత్వముచ్యతే - అజన్మనాశస్యకర్మనిమిత్తశరీరగ్రహణతద్వియోగరహితస్య-సదైకమూర్తేఃసదైకరూపరూపస్య-సమస్తమూర్తేరితిచపాఠః- అనామరూపస్యకర్మకృతదేవాదినామరూపాస్పృష్టస్య ॥ ౮౪॥ యస్యేతి॥ యస్మాచ్చమధ్యఇతి(స్రష్టృసంహర్త్రో)ర్మధ్యే స్థితిహేతుభూతః పురుషః స్వయం పరస్మాద్యస్మాద్రామాదివత్ ప్రాదుర్భూతః ॥ ౮౫ ॥ ౮౬ ॥ ౮౭॥

గీతానసానేభగవంతమబ్జయోనింప్రణమ్యరైవతః కన్యాయోగ్యంవరమపృచ్ఛత్ ॥ ౭౦॥ తంచాహ భగవాన్కథయయోభిమతస్తేవరఇతి ॥ ౭౧॥ పునశ్చప్రణమ్యభగవతేతస్మైయథాభిమతానాత్మనస్సవరాన్కథయామాసకఏషాంభగవతోభిమతఇతియస్మైకన్యాంప్రయచ్ఛామీతి॥౭౨॥ తతఃకించిదవనతశిరాస్సస్మితంభగవానబ్జయోనిఃప్రాహ॥ ౭౩॥ యఏతేభగవతోభిమతానైతేషాంసాంప్రతమపత్యాపత్యసంతతిరప్యవనితలేస్తి॥౭౪॥బహూనితవాత్రైవతద్గాంధర్వంశృణ్వతశ్చతుర్యుగాణ్యతీతాని॥౭౫॥ సాంప్రతంమహీతలేష్టావింశతితమస్యమనోశ్చతుర్యుగమతీతప్రాయంవర్తతే ॥ ౭౬ ॥ ఆసన్నోహికలిః॥౭౭॥అన్యస్మైకన్యారత్నమిదంభవతైకాకినాదేయమ్॥౭౮॥ భవతోపిపుత్రమిత్రమంత్రిభృత్యకళత్రబంధుబలకోశాదయఃసమస్తాఃకాలేనైతేనాత్యంతమతీతాః ॥ ౭౯ ॥ తతఃపునరప్యుత్పన్నసాధ్వసఃసరాజాభగవంతంప్రణమ్యపప్రచ్ఛ॥ ౮౦॥ భగవన్నేవమవస్థితేమయేయంకస్మైదేయేతి॥ ౮౧॥ తతస్సభగవాన్కించిదవనమ్రకంధరఃకృతాంజలిర్భూత్వాసర్వలోకగురురంభోజయోనిరాహ॥౮౨॥ బ్రహ్మోవాచ॥ నహ్యాదిమధ్యాంతమజస్యయస్యవిద్మోవయంసర్వమయస్యధాతుః।నచస్వరూపంనపరంప్రభావ-నచైవసారంపరమేశ్వరస్య॥ ౮౩॥ కలాముహూర్తాదిమయశ్చకాలోనయద్విభూతేఃపరిణామహేతుః । అజన్మనాశస్యసమస్తమూర్తేరనామరూపస్యసనాతనస్య ॥ ౮౪ ॥ యస్యప్రసాదాదహమచ్యుతస్యభూతఃప్రజాసృష్టికరోంతకారీ।క్రోధాచ్చరుద్రఃస్థితిహేతుభూతోయస్మాచ్చమధ్యేపురుషఃపరస్మాత్ ॥ ౮౫॥ మద్రూపమాస్థాయసృజత్యజోయః స్థితౌచయోసౌపురుషస్వరూపీ। రుద్రస్వరూపేణచయోత్తివిశ్వంధత్తేతథానంతవపుస్సమస్తమ్॥౮౬॥శక్రాదిరూపీపరిపాతివిశ్వమర్కేందురూపశ్చతమోహినస్తి। పాకాయయోగ్నిత్వముపైతిలోకాన్బిభర్తిపృథ్వీవపురవ్యయాత్మా॥౮౭॥

౭౦॥౭౧॥౭౨॥ తతఇతి॥ అవనతశిరాశ్చింతయావనమ్రముఖః॥౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ సాంప్రతమితి॥ అస్యవైవస్వతస్యమనోరష్టావింశతితమంయుగంగతప్రాయం॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ఏకాకినాదేయమిత్యత్రహేతుమాహ॥ భవతోపీతి॥ ౭౯॥ తతఇతి॥ కన్యాయావరాలాభాదుత్పన్నంసాధ్వసంయస్యసః॥౮౦॥౮౧॥౮౨॥ అత్రశ్లోకాః॥బ్రహ్మా॥ రామాయకన్యాందేహీతివక్ష్యన్నాదౌకనీయసే। వర్ణయనీకథందేయేత్యాశంక్యాహ॥ నహ్యాదిమధ్యాంతమిత్యాదిదశభిః॥ నహీతి॥ యస్యేత్యాదియచ్ఛబ్దానాంసవిష్ణుర్ధవిత్ర్యామవతీర్ణఇత్యనేనాన్వయః- నచైవసారంబలంనవిద్మః॥ ౮౩॥ కలేతి॥ యస్యవిభూతేరవతారాదిరూపాయాః॥౮౪॥ యస్యేతియస్యాచ్యుతస్యప్రసాదాత్ప్రజాసృష్టిరూపాదహంబ్రహ్మాప్రజాసృష్టికరోభూతఃజాతోస్మి-యస్యచ- క్రోధాత్తమోదృష్టిరూపాత్- రుద్రోంతకారీ-జాతః- యస్మాచ్చమధ్యేస్థితఃస్థితిహేతుభూతఃపురుషోవిష్ణ్వాఖ్యోజాతః॥౮౫॥ తర్హికించిత్సృష్ట్యాదిభిఃక్రియతేనేత్యాహ॥ మద్రూపమితి॥ అనంతవపుశ్శేషమూర్తిః॥౮౬॥ శక్రేతి॥ పంచమహాభూతరూపేణస్థితిహేతుత్వమా- పాకామేతిసార్ధేన॥ ౮౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నాంగిరోగణప్రవిష్టత్వాత్తత్రజత్వాచ్చబ్రహ్మక్షత్రతాంగతాః- ఏతేషాంహితపసైవబ్రహ్మత్వం॥ యథావాయుః॥ శ్లో॥విశ్వామిత్రోనరపతిఃమాంధాతాసంకృతిఃకపిః।వార్ధ్రాశ్వఃపురుకుత్సశ్చభాస్వాన్గృత్సమదప్రభుః॥ అష్టిషేణో జమీఢశ్చభాగోగార్గ్యస్తథైవచ। కక్షీవాంశ్చవిరూపశ్చ ముద్గలోహరితస్తథా॥ రథీతరశ్చకణ్వశ్చవిష్ణువృద్ధాదయో నృపాః।క్షత్రోపేతాద్విజాహ్యేతేతపసాచషితాంగతాఇతి॥౧౦॥ క్షుతవతఇతి॥క్షుతవతఃక్షుతంకుర్వతఃఇతీక్ష్వాకు నామనిరుక్తిః క్షువతఇతిచపాఠః॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥ తస్యేతి॥ ఇదంచాన్యత్తస్యపురంజ యస్యకకుత్థ ఇతినామ॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ౨౭॥ భోభోఇతి॥ ప్రణయభంగఃయాచ్ఞాభంగః॥ ౨౮॥ ౨౯॥

రథీతరాణాంప్రవరాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయఇతి ॥ ౧౦ ॥ క్షుతవతశ్చమనోరిక్ష్వాకుఘ్రాణతః పుత్రోజజ్ఞే ॥ ౧౧॥ తస్యపుత్రశతప్రధానాఃవికుక్షినిమిదండాఖ్యాస్త్రయఃపుత్రాః॥ ౧౨॥ శకునిప్ర ముఖాఃపంచాశత్పుత్రా ఉత్తరాపథరక్షితారోబభూవుః ॥ ౧౩ ॥ చత్వారింశదష్టౌచదక్షిణాపథ భూపాలాః॥౧౪॥ సచేక్ష్వాకురష్టకాయాముత్పాద్యశ్రాద్ధార్హంమాంసమానయేతివికుక్షిమాజ్ఞాప యామాస ॥ ౧౫॥ తథేతిగృహీతాజ్ఞోవనమభ్యేత్యానేకాన్మృగాన్హత్వాతిశ్రాంతోతిక్షుత్పరీతో వికుక్షిరేకంశశమభక్షయత్ । శేషంచమాంసమానీయపిత్రేనివేదయామాస ॥ ౧౬ ॥ ఇక్ష్వాకుణా ఇక్ష్వాకుకులాచార్యస్తత్ప్రోక్షణాయవసిష్ఠశ్చోదితఃప్రాహతదలమనేనామేధ్యేనామిషేణ దురాత్మ నానేనత్వత్పుత్రేణైతన్మాంసముపహతం యతోనేనశశోభక్షితః ॥ ౧౭ ॥ తతశ్చాసౌవికుక్షిగురుణై వముక్తఃశశాదసంజ్ఞామవాపపిత్రాచపరిత్యక్తః॥౧౮॥పితర్యుపరతేచాసావఖిలామేతాంపృథివీం ధర్మతశ్శశాస ॥ ౧౯॥ శశాదస్యపురంజయోనామపుత్రోభవత్ ॥ ౨౦॥ తస్యేదంచాన్యత్ ॥ ౨౧॥ పురాహిత్రేతాయాందైవాసురమతిభీషణంయుద్ధమాసీత్॥౨౨॥తత్రచాతిబలిభిరసురైరమరాఃపరా జితాఃతేభగవంతంవిష్ణుమారాధయాంచక్రుః॥ ౨౩॥ ప్రసన్నశ్చదేవానామనాదినిధనఃసకలజగత్ప రాయణోనారాయణఃప్రాహ ॥ ౨౪ ॥ జ్ఞాతమేతన్మయాయుష్మాభిర్యదభిలషితంతదర్థమిదంశ్రూ యతాం ॥ ౨౫॥ పురంజయోనామశశాదస్యరాజర్షేస్తనయఃక్షత్రియప్రవరఃతచ్ఛరీరేహమంశేన స్వయమేవావతీర్యతానశేషానసురాన్నిహనిష్యామి-తద్భవద్భిఃపురంజయోసురవధార్థముద్యోజ్యః కార్యతామితి ॥ ౨౬ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాప్రణమ్యభగవంతంవిష్ణుమమరాః పురంజయసకాశమాజగ్ముః- ఊచుశ్చైనం ॥ ౨౭॥ భోభోక్షత్రియవర్యాస్మాభిరభ్యర్థితేనభవతాస్మాకమరాతివధోద్యతానాం కర్తవ్యంసాహాయ్యమిచ్ఛామః । తద్భవతాస్మాకమభ్యాగతానాం ప్రణయభంగోనకార్య ఇత్యుక్తః పురంజయఃప్రాహ ॥ ౨౮॥ త్రైలోక్యనాథోయోయంరాజాయుష్మాకమింద్రఃశతక్రతుః- అస్యాయ ద్యహంస్కంధాధిరూఢోయుష్మదరాతిభిస్సహయోత్స్యేతదహంభవతాం సహాయస్స్యాం ॥ ౨౯॥

అంగిరాజనయామాసబ్రహ్మవర్చస్వినస్సుతానితిశుకోక్తేః॥రథీతరస్యక్షేత్రేంగిరసోవీర్యాజ్జాతత్వాత్తైరథీతరాణాం ప్రవరాఃగోత్రజాస్సంతఃపునశ్చాంగిరసాస్స్మృతాః-తతఏతేక్షత్రోపేతాద్విజాతయః॥౧౦॥క్షుతవతఇతి॥క్షుతవతః క్షుతంకుర్వతః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ఇక్ష్వాకుర్నామవికుక్షిరేవశశాదసంజ్ఞామవాపేతివక్ష్యన్కథామాహ॥ సచేక్ష్వాకురితి॥ ఉత్పాద్యేతిసిద్ధోపాదానంవినాస్వయంమృగాన్హత్వేత్యర్థః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ పురంజయఏవకకుత్థసంజ్ఞాంప్రాప్తఇతీతిహాసమాహ - ఇదంచేత్యాదినాసంజ్ఞామవాపేత్యంతేన॥ ఇదంచేతి॥ ఇదం చాన్యత్తస్యనామేతిశేషః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ప్రసన్నఇతి॥సకలమఖిలంజగదేకపరాయణంపరమయనంయస్యనారా యణస్య॥ ౨౪॥ ౨౫॥ పురంజయఇతి॥ సర్వాంతర్యామిత్వాదవతీర్యప్రవిశ్యానుగతఇత్యర్థః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ఇతీతి॥ సమన్విచ్ఛితంఅనుమతం॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥యఇతి॥ ఏకవింశతిభిరిత్యేతత్సంఖ్యేయపరం॥ ౪౦॥ తస్యచేతి॥ విప్లుష్టాదగ్ధాః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬ ॥౪౭ ॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ సుప్తానితి॥ నైవోత్థాపయామాసత్యనుత్త్రుట్క్షామకంఠత్వాన్నిద్రాభంగభయాద్వా ॥ ౫౨ ॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ సఇతి॥ సచరాజామమార॥ ౫౮॥ జాతఇతి॥ కంధాస్యతీతి స్తనాభావాత్॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥౬౨॥

ఇత్యాకర్ణ్యాసమస్తదేవైరింద్రేణచబాఢమిత్యేవసమన్విచ్ఛితం॥ ౩౦॥ తతశ్చశతక్రతోర్వృషభరూపధారిణఃకకుత్థ్సోతితోషసమన్వితోభగవతశ్చరాచరగురోరచ్యుతస్య తేజసాప్యాయితోదేవాసురసంగ్రామేసమస్తానేవాసురాన్నిజఘాన॥ ౩౧॥ యతశ్చవృషభకకుత్థ్సేన తేన రాజ్ఞాదైతేయబలంనిషూదితంతతశ్చాసౌకకుత్థ్ససంజ్ఞామవాప ॥ ౩౨ ॥ కకుత్థ్సస్యాప్యనేనాఃపుత్రోభవత్ ॥ ౩౩॥ పృథురనేనసః ॥ ౩౪ ॥ పృథోర్విష్టరాశ్వః ॥ ౩౫॥ తస్యాపిచాంద్రోయువనాశ్వః ॥ ౩౬ ॥ చాంద్రస్యతస్యయువనాశ్వస్యచశాబస్తః యఃపురీంశాబస్తీంనివేశయామాస ॥ ౩౭ ॥ శాబస్తస్యబృహదశ్వః ॥ ౩౮॥ తస్యాపికువలయాశ్వః॥౩౯॥ యోసావుదంకస్యమహర్షేరపకారిణందుందునామానమసురంవైష్ణవేనతేజసాప్యాయితఃపుత్రసహస్రైరేకవింశతిభిఃపరివృతోజఘాన।దుందుమారసంజ్ఞాంచావాప॥ ౪౦॥ తస్యచసమస్తా ఏవపుత్రాః దుందుముఖనిశ్వాసాగ్నినా విప్లుష్టావినేశుః ॥ ౪౧ ॥ దృఢాశ్వచంద్రాశ్వకపిలాశ్వాస్త్రయః కేవలమవశేషితాః॥ ౪౨॥ దృఢాశ్వాద్ధర్యశ్వః॥ ౪౩॥ తస్మాచ్చనికుంభః॥ ౪౪॥ నికుంభస్యామితాశ్వః॥౪౫॥తతశ్చకృశాశ్వః॥ ౪౬॥ తస్మాచ్చప్రసేనజిత్॥౪౭॥ ప్రసేనజితోయువనాశ్వోభవత్ ॥ ౪౮॥ తస్యచాపుత్రస్యాతినిర్వేదాత్ మునీనామాశ్రమమండలేనివసతఃకృపాళుభిస్తైర్మునిభిరపత్యోత్పాదనాయేష్టిఃకృతా॥ ౪౯॥ తస్యాంచమధ్యరాత్రనివృత్తాయాంమంత్రపూతజలపూర్ణంకలశంవేదిమధ్యేనివేశ్య తేమునయఃసుషుపుః ॥ ౫౦॥ సుప్తేషుచ తేషువతీవతృట్పరీతస్సభూపాలస్తమాశ్రమంవివేశ ॥ ౫౧॥ సుప్తాంశ్చతానృషీన్నైవోత్థాపయామాస ॥ ౫౨॥ తతస్సకలశజలమపరిమేయమాహాత్మ్యమంత్రపూతంపపౌ ॥ ౫౩ ॥ ప్రబుద్ధాశ్చఋషయః పప్రచ్ఛుఃకేనైతన్మంత్రపూతంవారిపీతం॥౫౪॥ అత్రహిపీతేరాజ్ఞోస్యయువనాశ్వస్యపత్నీమహాబలపరాక్రమసంపన్నంపుత్రంజనయిష్యతీతితద్వచనమాకర్ణ్యసరాజాఅజానతామయాపీతమిత్యాహ॥౫౫॥గర్భోయువనాశ్వస్యోదరేభవత్ క్రమేణచవవృధే॥౫౬॥ ప్రాప్తసమయశ్చదక్షిణాంగుష్ఠేనకుక్షిమవనీపతేర్నిర్భిద్యనిశ్చక్రామ॥౫౭॥ సచరాజామమార ॥ ౫౮॥ జాతోనామైషకంధాస్యతీతి తేమునయఃప్రోచుః ॥ ౫౯ ॥ అథాగమ్యదేవరాజోబ్రవీత్- మామయంధాస్యతీతి॥ ౬౦॥ తతోమాంధాతృనామాసోభవత్ వక్త్రేచాస్యప్రదేశినీదేవేంద్రేణన్యస్తాతాంపపౌ ॥ ౬౧ ॥ తాంచామృతస్రావిణీమాస్వాద్యాహ్న్యైవసవ్యవర్ధత ॥ ౬౨॥

౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ యఇతి ॥ ఏకవింశతి పుత్ర సహస్రైరిత్యర్థః ॥ ౪౦॥ తస్యేతి॥ ప్లుష్టాఃదగ్ధాస్సంతోమృతాః ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪॥ నికుంభస్యేతి॥ నికుంభాచ్చభీతాశ్వఇతిచపాఠః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తస్యామితి॥ నివృత్తాయాంసమాప్తాయాం॥ ౫౦ ॥ ౫౧॥ సుప్తానితి॥ సుప్తాంశ్చతాన్నైవోత్థాపయామాస- గతాయాసంనప్రబోధయేదితినిషేధాత్ ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥ అత్రేతి॥ అత్రాస్మిన్జలేపీతేసతి॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ జాతఇతి॥ కంధాస్యతి స్తనాభావాత్॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

లుట్ నలబ్ధమితిపాఠే మయా కిం న లబ్ధం దేవకృతార్థోఽస్మీత్యర్థః॥ ౮౧॥ ౮౨॥ భగవన్నితి॥ భవద్వ్యాచ్ఛామనోరథానామ గోచరవర్తినీ అత్యంతదుర్లభా కథమప్యేషా సంజాతా దైవాత్॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥ మమేతి॥ ఛందే ఇచ్ఛాయాం పరిపంథానం ప్రాతికూల్యం॥ ౯౧ ॥ ౯౨॥ వృతఇతి ॥ కలిః కలహః॥ ౯౩ ॥ ౯౪ ॥ ౯౫ ॥ ౯౬॥

యావశ్యదేయా తనయా తవైవ కృతార్థతా నో యది కిం న లబ్ధా॥ ౮౧ ॥ అథతస్య భగవతః శాపభీతః సప్రశ్రయస్తమువాచాసౌ రాజా॥౮౨॥ రాజా॥ భగవన్నస్మత్కులస్థితిరియం య ఏవ కన్యాభిరుచితోఽభిజనవాన్వరస్తస్మై కన్యా ప్రదీయతే- భవద్వ్యాచ్ఛా చాస్మన్మనోరథానామప్యగోచరవర్తినీ కథమప్యేషా సంజాతా తదేవముపస్థితే న విద్మః కిం కుర్మ ఇత్యేతన్మయా చింత్యత ఇత్యభిహితే చ తేన భూభుజా మునిరచింతయత్ ॥ ౮౩॥ అయమన్యోఽస్మత్ప్రత్యాఖ్యానోపాయః- వృద్ధోఽయమనభిమతః స్త్రీణాం కిము త కన్యానామిత్యమునా సంచింత్యైతదభిహితం-ఏవమస్తు తథా కరిష్యామీతి సంచింత్య మాంధాతారమువాచ॥ ౮౪॥ యద్యేవం తదాదిశ్యతామస్మాకం ప్రవేశాయ కన్యాంతఃపురవర్షవరః- యది కన్యైవ కాచిన్మామభిలషతి తదాహం దారసంగ్రహం కరిష్యామి - అన్యథా చేత్తదలమస్మాకమేతేనాతీతకాలారంభణేనేత్యుక్త్వా విరరామ ॥ ౮౫ ॥ తతశ్చ మాంధాత్రా మునిశాపశంకితేన కన్యాంతఃపురవర్షవరః సమాజ్ఞప్తః॥ ౮౬॥ తేన సహ కన్యాంతఃపురం ప్రవిశన్నేవ భగవానఖిలసిద్ధగంధర్వమనుష్యేభ్యోఽతిశయేన కమనీయం రూపమకరోత్॥౮౭॥ ప్రవేశ్య చ తమృషిమంతఃపురవర్షవరస్తాః కన్యాః ప్రాహ॥ ౮౮॥ భవతీనాం జనయితా మహారాజస్సమాజ్ఞాపయతి॥ ౮౯॥ అయమస్మాన్బ్రహ్మర్షిః కన్యార్థీ సమభ్యాగతః॥ ౯౦॥ మయా చాస్య ప్రతిజ్ఞాతం యద్యస్మత్కన్యా యా కాచిద్భగవంతం వరయతి తత్కన్యాచ్ఛందే నాహం పరిపంథానం కరిష్యామీత్యాకర్ణ్య సర్వా అపి తాః కన్యాస్సానురాగాః సమన్మథాః కరేణవ ఇవేభయూథపతిం తమృషిమహమహమికయా వరయాంబభూవుః ఊచుశ్చ॥౯౧॥శ్లో॥అలం భగిన్యోఽహమిమం వృణోమి వృణోమ్యహం నైష తవానురూపః।మమైవ భర్తా విధినైష సృష్టః సృష్టాహమస్యోపశమం ప్రయాహి॥౯౨॥వృతో మయాయం ప్రథమం మయాయం గృహం విశన్నేవ విహన్యసే కిమ్।మయా మయేతి క్షితిపాత్మజానాం తదర్థమత్యంతకలిర్బభూవ॥౯౩॥ యదా తు సర్వాభిరతీవహార్దాద్వృతస్స కన్యాభిరనింద్యకీర్తిః। తదా స కన్యాధికృతో నృపాయ యథావదాచష్ట వినమ్రమూర్తిః॥౯౪॥ శ్రీపరాశరః॥ తదవగమ్య కిమేతత్కథమేతత్కిం కరోమి కిం మయాభిహితమిత్యాకులమతిరనిచ్ఛన్నపి కథమపి రాజానుమేనే॥ ౯౫॥ కృతానురూపవివాహశ్చ మహర్షిస్సకలా ఏవ తాః కన్యాః స్వమాశ్రమమనయత్ ॥ ౯౬॥

న్మనోరథపూరణే మహాన్లాభ ఇత్యర్థః- లబ్ధేతి పాఠే తర్హి కిం న లబ్ధా కిం నామ న లభసే - సర్వే కామాస్త్వయా లబ్ధా ఏవేత్యర్థః॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥యదీతి॥వర్షవరః షండః కన్యారక్షీ వర్షధర ఇతి చ పాఠః॥౮౫॥౮౬॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥౯౦॥ మమేతి ॥ తర్హి కన్యాయాశ్ఛందే ఇచ్ఛాయాం సత్యాం - నాహం పరిపంథానం ప్రాతికూల్యం కరిష్యామీత్యేవమాదిగ్రంథేష్వితి శబ్దః కాకాక్షివదుభయతోఽన్వేతవ్యః॥ ౯౧॥ అహం పూర్వమహం పూర్వమితి సంరంభక్రియయా అహమితి వార్తామేవాహ- అలం భగిన్య ఇత్యాది ద్వాభ్యాం॥౯౨॥వృత ఇతి॥కిం విహన్యసే కిమితి విఘాతం కరిష్యసీత్యర్థః- యద్వా మయా కిమితి విహన్యసే హనిష్యస ఇతి పరుషోక్తిః- కలిః కలహః॥౯౩॥ యదేతి॥ అతీవహార్దాత్ స్నేహాత్॥౯౪॥౯౫॥౯౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౬౩॥౬౪॥ యావదితి యావత్తావచ్చసాకల్యే॥౬౫॥౬౬॥౬౭॥౬౮॥౬౯॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥అథేతి॥ లలితంక్రీడితం॥౭౩॥౭౪॥ వయమితి॥నివేష్టుకామః ఉద్వోఢుకామః॥౭౫॥౭౬॥ నివేష్టుకామఇతి॥ ప్రణయంయాచ్ఞాంమావిభాఙ్క్షీఃవిభగ్నంమాకృథాః॥౭౭॥౭౮॥శతార్థేతి॥అతిదుఃఖాత్ప్రార్థనాభంగభయరూపాద్బిభేమీతియత్ తస్మాత్కన్యాఃప్రయచ్ఛ॥౭౯॥ ఇతీతి॥ శాపతఃశాపాత్కారణాత్ తస్మాత్ మునేర్బిభ్యత్ ॥ ౮౦ ॥ నరేంద్రేతి ॥ కింనలబ్ధాకింనలప్స్యతేకర్మణి

సతుమాంధాతాచక్రవర్తీసప్తద్వీపాంమహీంబుభుజే॥౬౩॥ భవతిచాత్రశ్లోకః॥౬౪॥ యావత్సూర్య ఉదేతిస్మయావచ్చప్రతితిష్ఠతి। సర్వంతద్యౌవనాశ్వస్యమాంధాతుఃక్షేత్రముచ్యతే ॥ ౬౫॥ మాంధాతాశశిబిందోర్దుహితరమిందుమతిముపయేమే ॥ ౬౬॥ పురుకుత్సమంబరీషంముచుకుందంచతస్యాం పుత్రత్రయముత్పాదయామాస॥ ౬౭॥ పంచాశద్దుహితరస్తస్యామేవతస్యనృపతేర్బభూవుః॥ ౬౮॥ ఏతస్మిన్నంతరేబహ్వృచస్సౌభరిర్నామ ఋషిరంతర్జలే ద్వాదశాబ్దం కాలమువాస ॥ ౬౯॥ తత్ర చాంతర్జలేసంమదోనామాతిబహుప్రజోతిప్రమాణోమీనాధిపతిరాసీత్ ॥ ౭౦ ॥ తస్యపుత్రపౌత్రదౌహిత్రాఃపృష్ఠతోగ్రతఃపార్శ్వతః పక్షపుచ్ఛశిరసాంచోపరిభ్రమంతస్తేనైవసహాహర్నిశం అతినిర్వృతారేమిరే ॥ ౭౧ ॥ సచాపత్యస్పర్శోపచీయమానహర్షప్రకర్షోబహుప్రకారంతస్యర్షేః పశ్యతస్తైః పుత్రపౌత్రదౌహిత్రాదిభిస్సహానుదినంసుతరాంరేమే ॥ ౭౨ ॥ అథాంతర్జలావస్థితస్సౌభరిరేకాగ్రతా సమాధానమపహాయానుదినం తస్యమత్స్యస్యాత్మజపౌత్రదౌహిత్రాదిభిస్సహాతిరమణీయంలలితమవేక్ష్యాచింతయత్ ॥ ౭౩॥ అహోధన్యోయమీదృశమప్యభిమతంయోన్యంతరమవాప్యైభిరాత్మజపౌత్రదౌహిత్రాదిభిస్సహరమమాణోతీవాస్మాకంస్పృహాముత్పాదయతి॥ ౭౪॥ వయమప్యేవం పుత్రాదిభిస్సహరమిష్యామ ఇత్యేవమభిసమీక్ష్య సతస్మాదంతర్జలాన్నిష్క్రమ్య సంతానాయనివేష్టుకామఃకన్యార్థంమాంధాతారంరాజానమగచ్ఛత్॥౭౫॥ ఆగమనశ్రవణసమనంతరంచోత్థాయతేనరాజ్ఞాసమ్యగర్ఘ్యాదినాపూజితఃకృతాసనపరిగ్రహఃసౌభరిరువాచరాజానం॥౭౬॥ సౌభరిః॥నివేష్టుకామోస్మినరేంద్రకన్యాంప్రయచ్ఛమేమాప్రణయంవిభాఙ్క్షీః । నహ్యర్థినఃకార్యవశాదుపేతాఃకకుత్స్థవంశేవిముఖాఃప్రయాంతి॥ ౭౭॥ అన్యేపిసంత్యేవనృపాఃపృథివ్యాంమాంధాతరేషాంతనయాఃప్రసూతాః । కింత్వర్థినామర్థితదానదీక్షాకృతవ్రతంశ్లాఘ్యమిదంకులంతే॥ ౭౮॥ శతార్ధసంఖ్యాస్తవసంతికన్యాస్తాసాంమమైకాంనృపతేప్రయచ్ఛ। యత్ప్రార్థనాభంగభయాద్బిభేమితస్మాదహంరాజవరాతిదుఃఖాత్॥౭౯॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతిఋషివచనమాకర్ణ్యసరాజాజరాజర్ఝరితదేహంతంఋషిమవలోక్యప్రత్యాఖ్యానకాతరస్తస్మాచ్చశాపతోబిభ్యత్-కించిదధోముఖశ్చిరందధ్యౌ॥౮౦॥సౌభరిరువాచ॥ శ్లో॥ నరేంద్రకస్మాత్సముపైషిచింతామసహ్యముక్తంనమయాత్రకించిత్।

౬౩॥ ౬౪॥ యావదితి॥ యావదితిసాకల్యేయావచ్ఛబ్దః- మేరోస్సర్వతస్సూర్యోదయాస్తమయోపలక్షితం సర్వమపిమాంధాతృక్షేత్రమిత్యర్థః॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ మాంధాతృకన్యానాంవంశమత్యాశ్చర్యంవక్ష్యన్నాదౌసౌభరిచరితమాహ - బహ్వృచశ్చేత్యాదినాయావదుత్తరాధ్యాయః ॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ ౭౧ ॥ ౭౨ ॥ అథేతి॥ లలితంక్రీడాసుఖం॥౭౩॥౭౪॥ వయమితి॥ నివేష్టుకామఃఉద్వోఢుకామః॥ ౭౫॥ ౭౬॥ నివేష్టుకామఇతి॥ మేప్రణయంమావిభాఙ్క్షీః మమప్రేమభంగమాకార్షీః॥ ౭౭ ॥ ౭౮॥ శతార్ధేతి॥ యద్యస్మాత్ప్రార్థనాభంగభయరూపాత్ అతిదుఃఖాద్బిభేమి - తస్మాదవిచారయన్నేవత్వంమమైకాంకన్యాంప్రయచ్ఛేత్యన్వయః ॥ ౭౯॥ ౮౦॥ నరేంద్రేతి॥ యస్మైకస్మైచిత్త్వయావశ్యందేయాయాకన్యాతమైవయద్యస్మాకంకృతార్థతాస్యాత్ - తర్హిత్వయాకింనలబ్ధంతవాప్యస్మి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

తత్రేతి॥ శిల్పకల్పః శిల్పిశాస్త్రం॥ ౯౭॥ ౯౮॥ తతశ్చేతి॥ నందనమహానిధిః నందనాఖ్యోవిధివిశేషః- నిధిర్నా శేవధిర్భేదాః పద్మశంఖాదయో నిధేః। మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శంఖో మకరకచ్ఛపౌ। ముకుందనందనీలాశ్చ వర్చశ్చేతి నిధయో నవేతి వైజయంతీ॥ ౯౯॥ తతఇతి॥ అనుగతాః అనుచరాః॥ ౧౦౦॥ ౧౦౧॥ ప్రవిశ్యచేతి॥ ప్రవృత్తేన స్నేహేన నయనయోరంబుగర్భో యస్య స తథోక్తః॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥

తత్రచాశేషశిల్పకల్పప్రణేతారం ధాతారమివాన్యం విశ్వకర్మాణమాహూయ సకలకన్యకానామేకైకస్యాః ప్రోత్ఫుల్లపంకజాః కూజత్కలహంసకారండవాదివిహంగమాభిరామజలాశయాస్సోపవనాస్సోపధానాస్సావకాశాస్సాధుశయ్యాపరిచ్ఛదాః ప్రాసాదాః క్రియంతామిత్యాదిదేశ॥ ౯౭॥ తచ్చ తథైవానుష్ఠితమశేషశిల్పవిశేషాచార్యస్త్వష్టా దర్శితవాన్॥ ౯౮॥ తతశ్చ పరమర్షిణా సౌభరిణాఽజ్ఞప్తేషు గృహేష్వనపాయీ నందనమహానిధిరాసాంచక్రే॥ ౯౯॥ తతోఽనవరతభక్ష్యభోజ్యలేహ్యాద్యుపభోగైరాగతానుగతభృత్యాదీనహర్నిశమశేషగృహేషు తాః క్షితీశదుహితరో భోజయామాసుః॥ ౧౦౦॥ ఏకదా దుహితృస్నేహాకృష్టహృదయస్స మహీపతిః కిమతిదుఃఖితాస్తా ఉత సుఖితా వేతి విచింత్య తస్య మహర్షేరాశ్రమసమీపముపేత్య స్ఫురదంశుమాలాం స్ఫటికమణిమయప్రాసాదమాలామతిరమ్యోపవనజలాశయాం దదర్శ॥ ౧౦౧॥ ప్రవిశ్య చైకం ప్రాసాదమాత్మజాం పరిష్వజ్య కృతాసనపరిగ్రహః ప్రవృత్తస్నేహనయనాంబుగర్భోఽబ్రవీత్॥ ౧౦౨॥ అయి పుత్రి వత్సే భవత్యాస్సుఖముత కించిదసుఖం అపి తే మహర్షిః స్నేహవాను త న సంస్మర్యతేఽస్మద్గృహవాస ఇత్యుక్తా తత్తనయా పితరమాహ॥ ౧౦౩॥ తాతాతిరమణీయోఽత్ర ప్రాసాదోఽతిమనోజ్ఞముపవనమతికలవాక్యవిహంగాభిరుతాః ప్రోత్ఫుల్లపద్మాకరజలాశయా మనోఽనుకూలభక్ష్యభోజ్యానులేపనవస్త్రభూషణాదిభోగో మృదూని శయనాసనాని సర్వసంపత్సమవేతమేతద్గార్హస్థ్యం॥ ౧౦౪॥ తథాపి కేనవా జన్మభూమిర్న స్మర్యతే॥ ౧౦౫॥ త్వత్ప్రసాదాదిదమశేషమతిశోభనం॥ ౧౦౬॥ కింత్వేకమ్మమైతద్దుఃఖకారణం- యదస్మద్గృహాన్మహర్షిరయమ్మస్మద్భర్తా న నిష్క్రామతి- మమైవ కేవలమయమతిప్రీత్యా సమీపపరివర్తీ నాన్యాసామస్మద్భగినీనాం॥ ౧౦౭॥ ఏవం చ మమ సోదరా దుఃఖితా ఇత్యేవమతిదుఃఖకారణమిత్యుక్తస్తయా ద్వితీయం ప్రాసాదముపేత్య తనయాం పరిష్వజ్యోపవిష్టస్తథైవ పృష్టవాన్॥ ౧౦౮॥ తయాపి సర్వమేవ ప్రాసాదాద్యుపభోగసుఖం భృశమాఖ్యాతం స్వపిత్రే మమైవ కేవలమతిప్రీత్యా భర్తా పార్శ్వే పరివర్తీ నాన్యాసామస్మద్భగినీనామిత్యేవమాదిశ్రుత్వా సమస్తప్రాసాదేషు రాజా ప్రవిశ్య తనయాస్తథైవాపృచ్ఛత్॥ ౧౦౯॥ సర్వాభిశ్చ తాభిస్తథైవాభిహితః పరితోషవిస్మయనిర్భరవివశహృదయో భగవంతం సౌభరిమేకాంతావస్థితముపేత్య సకృతపూజోఽబ్రవీత్॥ ౧౧౦॥ దృష్టస్తే భగవన్ సుమహానేష సిద్ధిప్రభావః - నైవంవిధమన్యస్య కస్యచిదస్మాభిర్విభూతివిలసితముపలక్షితం - కియదేతద్భగవతస్తపసః ఫలమిత్యభిపూజ్య తమృషిం తత్రైవ తేన ఋషివర్యేణ సహ కంచిత్కాలమభిమతోపభోగాన్ బుభుజే స్వపురం చాజగామ॥ ౧౧౧॥

తత్రేతి॥ కూజద్భిః కలహంసాదివిహంగమైః అభిరామా జలాశయాః- ఉపధానైస్సహితాస్సోపధానాః ఉపబర్హసహితాస్సాధుశయ్యాశ్చ పరిచ్ఛదాః ఉపకరణపరివారసహితాః ప్రాసాదాశ్చ క్రియంతామిత్యాదిష్టవాన్॥ ౯౭॥ తచ్చేతి॥ తచ్చ తథైవానుష్ఠితం దర్శితవాన్॥ ౯౮॥ తతశ్చేతి॥ ఆసాంచక్రే ఆసాంచకార॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ ఏకదేతి॥ స్ఫురంత్యంశుమాలా యస్యాస్సా తాం॥ ౧౦౧॥ ప్రవిశ్యేతి॥ ప్రవృత్తేన స్నేహేన నయనే అంబుగర్భే యస్య- నయనయోరంబుగర్భ ఇతి వా సోఽంబుగర్భనయన ఇత్యేవార్థః॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ సర్వాభిరితి॥ పరితోషవిస్మయనిర్భరేణ వివశం హృదయం యస్య సః - కృతా పూజా యేన సః॥ ౧౧౦॥ పూజామేవాహ- దృష్టఇత్యాదినా॥ ౧౧౧॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౧౨॥ ౧౧౩॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥ పద్భ్యామితి॥ ప్రసూతాఃజాతాపత్యాః॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ ౧౧౯॥ సఇతి॥ లిప్సాలబ్ధుమిచ్ఛా॥ ౧౨౦॥ ౧౨౧॥ సుతేతి॥ తేషాంస్వపరిగ్రహేణ తేషాంస్వం పుత్రపౌత్రాది తత్పరిగ్రహేణ-విస్తారమేష్యతీత్యన్వయః॥ ౧౨౨॥ ౧౨౩॥ ౧౨౪॥ సోహమితి॥ జనస్యభార్యాదేః॥ ౧౨౫॥ సర్వస్యేతి॥ సితాసితం బద్ధముక్తరూపేణస్థితం-యద్వా-యుగభేదేనసితాసితవర్ణం॥ ౧౨౬॥ ౧౨౭॥ సమస్తభూతాదితి॥ సమస్తంభూతం

కాలేనగచ్ఛతా తస్యతాసురాజతనయాసు పుత్రశతం సార్ధమభవత్ ॥ ౧౧౨ ॥ అనుదినానురూఢస్నేహప్రసరశ్చసతత్రాతీవమమతాకృష్ట హృదయోభవత్ ॥ ౧౧౩ ॥ అప్యేతేస్మత్పుత్రాఃకలభాషిణఃపద్భ్యాంగచ్ఛేయుః- అప్యేతేయౌవనినోభవేయుః- అపికృతదారానేతాన్పశ్యేయం- అప్యేషాంపుత్రాభవేయుః - అప్యేతత్పుత్రాన్ పుత్రసమన్వితాన్ పశ్యేయమిత్యాదిమనోరథాననుదినం కాలసంపత్తివృద్ధానవేత్యైతచ్చింతయామాస ॥ ౧౧౪ ॥ అహోమేమోహస్యాతివిస్తారః ॥ ౧౧౫॥

శ్లో॥ మనోరథానాంనసమాప్తిరస్తివర్షాయుతేనాప్యథవాపిలక్షైః। పూర్ణేషుపూర్ణేషుపునర్నవానాముత్పత్తయస్సంతిమనోరథానామ్॥౧౧౬॥పద్భ్యాంగతాయౌవనినశ్చజాతాదారైశ్చసంయోగమితాఃప్రసూతాః। దృష్టాస్సుతాస్తత్తనయప్రసూతింద్రష్టుంపునర్వాంఛతిమేంతరాత్మా॥ ౧౧౭॥ ద్రక్ష్యామితేషామపిచేత్ప్రసూతిం మనోరథోమేభవితాతతోన్యః। పూర్ణేపితస్యాప్యపరస్యజన్మనివార్యతేకేనమనోరథస్య॥ ౧౧౮॥ ఆమృత్యుతోనైవమనోరథానామంతోస్తివిజ్ఞాతమిదంమయాద్య। మనోరథాసక్తిపరస్యచిత్తంనజాయతేవైపరమార్థసంగి ॥ ౧౧౯॥ సమేసమాధిర్జలవాసమిత్రమత్స్యస్యసంగాత్సహసైవనష్టః । పరిగ్రహస్సంగకృతోమయాయం ※ పరిగ్రహోత్థాచ మమాపి లిప్సా ॥ ౧౨౦॥ దుఃఖంయదేవైకశరీరజన్మశతార్ధసంఖ్యాతమిదంప్రసూతమ్ । పరిగ్రహేణక్షితిపాత్మజానాంసుతైరనేకైర్బహులీకృతంతత్॥ ౧౨౧॥ సుతాత్మజైస్తత్తనయైశ్చభూయోభూయశ్చతేషాంస్వపరిగ్రహేణ । విస్తారమేష్యత్యతిదుఃఖహేతుః పరిగ్రహోవైమమతాభిధానః ॥ ౧౨౨॥ చీర్ణంతపోయత్తుజలాశ్రయేణ తస్యర్ధిరేషాతపసోంతరాయః । మత్స్యస్యసంగాదభవచ్చయోమేసుతాదిరాగోముషితోస్మితేన ॥ ౧౨౩॥ నిస్సంగతాముక్తిపదంయతీనాం సంగాదశేషాఃప్రభవంతిదోషాః। ఆరూఢయోగోపినిపాత్యతేధఃసంగేనయోగీకిముతాల్పసిద్ధిః ॥ ౧౨౪॥ సోహంచరిష్యామితథాత్మనోర్థేపరిగ్రహగ్రాహగృహీతబుద్ధిః । యథాహిభూయఃపరిహీనదోషోజనస్యదుఃఖైర్భవితానదుఃఖీ॥౧౨౫॥ సర్వస్యధాతారమచింత్యరూపమణోరణీయాంసమతిప్రమాణమ్।సితాసితంచేశ్వరమీశ్వరాణాంఆరాధయిష్యేతపసైవవిష్ణుమ్॥౧౨౬॥తస్మిన్నశేషౌజసిసర్వరూపిణ్యవ్యక్తవిస్పష్టతనావనంతే।మమాచలంచిత్తమపేతదోషంసదాస్తువిష్ణావభవాయభూయః॥౧౨౭॥ సమస్తభూతానమలా

౧౧౨॥ ౧౧౩॥ మమతాకృష్టత్వమేవాహ-అప్యేతఇత్యాదినా- అప్యేతఇతి॥కాలసంపత్తివృద్ధాన్ కాలేకాలేతత్తన్మనోరథసంపత్తావపిపునర్వృద్ధాన్ ॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥ పద్భ్యామితి॥ ప్రసూతాఃజాతాపత్యాః॥ ౧౧౭ ॥ ౧౧౮॥ ౧౧౯॥ ౧౨౦ ॥ ౧౨౧॥ ౧౨౨॥ చీర్ణమితి॥ తస్యతపసఏషాబుద్ధిః - అంతరాయోవిఘ్నః-ముషితోవంచితః॥ ౧౨౩॥ ౧౨౪॥౧౨౫॥ సర్వస్యేతి॥ అతిప్రమాణంస్వప్రకాశత్వేనప్రమాణమతిక్రమ్యస్థితం- మహతోమహీయాంసమితివా-సితంశుద్ధంప్రతిబింబరూపంసితాంశేనాసితం॥ ౧౨౬॥ తస్మిన్నితి॥ ఈశ్వరరూపేణాశేషౌజసిసర్వశక్తౌ- అవ్యక్తం-కారణం - విస్పష్టంకార్యం - తదుభయంతనుర్యస్యతస్మిన్ ॥ ౧౨౭ ॥ సమస్తేతి॥ యస్మాద్వ్యతిరిక్తమన్యన్నకించి

※ పరిగ్రహోత్థాశ్చసమాధివిఘ్నా ఇతిచ పాఠః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శేషతల్పం ॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఇతీతి॥ కృతానుస్మరణభుజః నర్మదాం స్మృత్వా న్నాదిభుంజానస్య॥ ౧౪॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ త్రయారుణేరితి॥ పరిణీయమానవిప్రకన్యాహరణ క్రుద్ధస్వపితృశాపాచ్చండాలతాంగతః వసిష్ఠధేనుం హత్వా వృథాజిఘాంసేతి త్రిభిర్దోషైస్త్రిశంకుః- యథా-శ్రీహరివంశే॥ శ్లో॥ పితుశ్చాపరితోషేణ గురుదోగ్ధ్రీవధేనచ। అప్రోక్షితోపయోగాచ్చ త్రివిధస్తే వ్యతిక్రమః॥ ఏవం త్రీణ్యస్య శంకూని తాని దృష్ట్వా మహాయశాః । త్రిశంకురితి హోవాచ త్రిశంకుస్తేన సస్మృత ఇతి ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥

ముత్పన్నం కథముపశమమేష్యతీతి॥౫॥ఆహ భగవాననాదినిధనః పురుషోత్తమో యోసౌ యావనాశ్వస్య మాంధాతుః పురుకుత్సనామా పుత్రస్తమహమనుప్రవిశ్య తానశేషదుష్టగంధర్వానుపశమం నయిష్యామీతి॥౬॥తదాకర్ణ్య భగవతే జలశాయినే కృతప్రణామాః పునర్నాగలోకమాగతాః పన్నగాధిపతయో నర్మదాంచ పురుకుత్సానయనాయ చోదయామాసుః॥౭॥ సాచైనం రసాతలం నీతవతీ॥౮॥రసాతలగతశ్చాసౌ భగవత్తేజసాప్యాయితాత్మవీర్యస్సకలగంధర్వాన్నిజఘాన॥౯॥పునశ్చ స్వపురమాజగామ॥౧౦॥ సకలపన్నగపతయశ్చ నర్మదాయై వరం దదుః। యస్తేనుస్మరణసమవేతం నామగ్రహణం కరిష్యతి న తస్య సర్పవిషభయం భవిష్యతీతి॥౧౧॥అత్ర చ శ్లోకః॥౧౨॥నర్మదాయై నమః ప్రాతర్నర్మదాయై నమో నిశి। నమోస్తు నర్మదే తుభ్యం త్రాహి మాం విషసర్పతః॥౧౩॥ ఇత్యుచ్చార్యాహర్నిశమంధకారప్రవేశే వా సర్పైర్న దశ్యతే। న చాపి కృతానుస్మరణభుజో విషమపి భుక్తముపఘాతాయ భవతి॥ ౧౪॥ పురుకుత్సాయ చ సంతతివిచ్ఛేదో న భవిష్యతీత్యురగపతయో వరం దదుః॥ ౧౫॥ పురుకుత్సో నర్మదాయాం త్రసదస్యుమజీజనత్॥ ౧౬॥ త్రసదస్యుతస్సంభూతోనరణ్యః తం రావణో దిగ్విజయే నిజఘాన॥౧౭॥అనరణ్యస్య పృషదశ్వః- పృషదశ్వస్య హర్యశ్వః పుత్రోభవత్॥౧౮॥ తస్య చ హస్తః పుత్రోభవత్ ॥ ౧౯॥ తతశ్చ వసుమనాస్తస్యాపి త్రిధన్వా త్రిధన్వనస్త్రయ్యారుణః ॥ ౨౦ ॥ త్రయ్యారుణేస్సత్యవ్రతః- యోసౌ త్రిశంకుసంజ్ఞామవాప ॥ ౨౧॥ సచండాలతాముపగతశ్చ ॥ ౨౨॥ ద్వాదశవార్షిక్యామనావృష్ట్యాం విశ్వామిత్రకళత్రాపత్యపోషణార్థం చండాలప్రతిగ్రహపరిహరణాయ చ జాహ్నవీతీరన్యగ్రోధే మృగమాంసమనుదినం బబంధ ॥ ౨౩ ॥ సతు పరితుష్టేన విశ్వామిత్రేణ సశరీరస్స్వర్గమారోపితః ॥ ౨౪॥

కథముపశమమేష్యతీత్యభిహితః ॥ ౫ ॥ ఆహేతి॥ భగవాన్ మాంధాతుర్యః పుత్రస్తమహమనుప్రవిశ్య గంధర్వానుపశమం నయిష్యామీత్యాహేత్యన్వయః ॥ ౬ ॥ తదితి॥ నర్మదాం స్వభగినీం పురుకుత్సస్య భార్యాం॥ శ్లో ॥ నర్మదా భ్రాతృభిర్దత్తా పురుకుత్సాయ యోరగై। తయా రసాతలం నీతో భుజగేంద్రప్రయుక్తయేతి షుకోక్తే॥ ౭॥ ౮॥ రసాతలేతి॥ ఆప్యాయిత ఆత్మా దేహో వీర్యం బలంచ యస్య॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ తన్నామగ్రహణప్రకారమాహ- అత్ర చేతి- అత్ర చ శ్లోకః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఇతీతి॥ నర్మదాయై నమః ప్రాతర్నర్మదాయై నమో నిశి। నమోస్తు నర్మదే తుభ్యం త్రాహి మాం విషసర్పతః॥ ఇత్యుచ్చార్యాహర్నిశం అహని చ నిశాయాం చైవముచ్చార్య వర్తమానః - యద్వా అంధకారగర్భగృహప్రవేశే ఇత్యుచ్చార్య ప్రవిశన్ సర్పైర్న దశ్యత ఇత్యర్థః - కృతానుస్మరణభుజః నర్మదాం స్మృత్వా అన్నాదికం భుంజానస్య ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ త్రయ్యారుణేరితి॥ హృది నిఖాతశంకువద్వ్యథాజనకైః పిత్రాజ్ఞాలంఘన వసిష్ఠధేనువధాప్రోక్షిత మాంసభక్షణరూపైస్త్రిభిర్దోషైస్త్రిశంకుసంజ్ఞామవాప ॥ ౨౧॥ చండాలతామితి॥ పరిణీయమానవిప్రకన్యాపహరణాత్ క్రుద్ధేన స్వపిత్రా శప్తః చండాలతాం చోపగతః - తదుక్తం హరివంశే ॥ శ్లో॥ పితుశ్చాపరితోషేణ గురుదోగ్ధ్రీవధేనచ । అప్రోక్షణప్రయోగాచ్చ త్రివిధస్తే వ్యతిక్రమః॥ ఏవం త్రీణ్యస్య శంకూని తాని దృష్ట్వా మహాయశాః । త్రిశంకురితి హోవాచ త్రిశంకుస్తేన సస్మృత ఇతి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

జగద్రూపం యస్య సః- తస్మాత్ సమస్తభూతాత్ - అన్యదతదాత్మకం కించిదపి నాస్తి॥ ౧౨౮॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ భగవతీతి॥ భగత్యాసజ్య భగవదారాధనమిత్యనుసంధాయ ॥ ౧౩౧ ॥ ౧౩౨ ॥ ౧౩౩ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే - ద్వితీయోధ్యాయః. **

౧ ॥ ౨ ॥ యతోంగిరస ఇతి ॥ అథ హారీతానాం త్ర్యార్షేయా ఆంగిరసాంబరీష యౌవనాశ్వా ఇతి ప్రవరపాఠాత్ ॥ ౩॥ రసాతల ఇతి॥ మౌనేయాః కాశ్యపపత్న్యాం మునేః తనయాః ॥ ౪ ॥ తైశ్చేతి॥ జలశయనం క్షీరాబ్ధి

దనంతాత్సర్వేశ్వరాదన్యదనాదిమధ్యాత్। యస్మాన్న కించిత్తమహం గురూణాం పరం గురుం సంశ్రయమేమి విష్ణుమ్॥ ౧౨౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాత్మానమాత్మనైవాభిధాయాసౌ సౌభరిరపహాయ స్వపుత్రగృహాసన పరిచ్ఛదాదికమశేషమర్థజాతం సకలభార్యాసమవేతో వనం ప్రవివేశ ॥ ౧౨౯ ॥ తత్రాప్యనుదినం వైఖానస నిష్పాద్యమశేషక్రియాకలాపం నిష్పాద్య క్షపిత సకలపాపః పరిపక్వమనోవృత్తిరాత్మన్యగ్నీన్ సమారోప్య భిక్షురభవత్ ॥ ౧౩౦॥ భగవత్యాసజ్యాఖిలకర్మకలాపమజమవికారమమరణాదిధర్మమవాప పరమనంతం పరవతామచ్యుతపదం॥౧౩౧॥ ఇత్యేతన్మాంధాతృదుహితృసంబంధాద్వ్యాఖ్యాతం॥ ౧౩౨॥ యశ్చైతత్సౌభరిచరితమనుస్మరతి పఠతి పాఠయతి శృణోతి శ్రావయతి అవధారయతి లిఖతి లేఖయతి శిక్షయతి అధ్యాపయతి ఉపదిశతి తస్యాష్టౌ జన్మాన్యసన్మతిరపధర్మః వాఙ్మనసోరసన్మార్గానుసరణమశేషహేయేషు వా మమత్వం న భవతీతి॥ ౧౩౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- ద్వితీయోధ్యాయః. **

అతశ్చ మాంధాతుః పుత్రసంతతిరభిధీయతే॥౧॥ అంబరీషస్య మాంధాతృతనయస్య యువనాశ్వః పుత్రోభవత్॥౨॥ తస్మాద్ధరితః- యతోంగిరసో హారీతాః॥౩॥ రసాతలే చ మౌనేయా నామ గంధర్వా బభూవుః షట్కోటిసంఖ్యాతాస్తైరశేషాణి నాగకులాన్యపహృతప్రధానరత్నాధిపత్యాన్యక్రియంత॥౪॥ తైశ్చ గంధర్వవీర్యావధూతైరురగేశ్వరైః భగవానశేషదేవేశ స్తవశ్రవణోన్మీలితోన్నిద్ర పుండరీకనయనో జలశయనః నిద్రావసానవిబుద్ధః ప్రణిపత్యాభిహితః- భగవన్నస్మాకమేతేభ్యో గంధర్వేభ్యో భయ

దస్తితమహం సంశ్రయమేమి శరణం వ్రజామి॥౧౨౮॥౧౨౯॥ తత్రేతి॥ భిక్షుర్యతిరభవత్॥౧౩౦॥ భగవతీతి॥ భగవత్యాసజ్య ఈశ్వరే సమర్ప్య - అనంతం దిగ్దేశాద్యనవచ్ఛిన్నం - పరవతాం పరం ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా ఇత్యాదిశ్రుత్యా ఇంద్రియాదయః పరవంత ఉక్తాః తేషాం పరం పురుషం పురుషాన్న పరం కించిదితి శ్రుతేః - తదేవాచ్యుతపదం విష్ణోస్స్వరూపమవాప॥ ౧౩౧॥ రాజవంశే ప్రస్తుతే అన్యాసంగతిమాశంక్యాహ- ఇత్యేతదితి॥ ౧౩౨॥౧౩౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- ద్వితీయోధ్యాయః. **********

అత ఇతి ॥ అతశ్చ అతః పరం ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ తస్మాదితి॥ యతో హరితాద్ధారీతా అంగిరసో ద్విజాః - హరితగోత్రప్రవరాః- హరితనామార్షేయత్వం- ఆంగిరసాంబరీష యౌవనాశ్వేతి ప్రవరణం॥ ౩॥ అథ మాంధాతుః పుత్రస్య పురుకుత్సస్య వంశం వక్తుం కథాం ప్రస్తౌతి॥ రసాతల ఇత్యాదినా వరం దదురిత్యంతేన ॥ రసాతల ఇతి ॥ మౌనేయాః కాశ్యపపత్న్యాం మునేః పుత్రాశ్చిత్రసేనాద్యాః- ఉక్తం చాదిత్యపురాణే॥ శ్లో॥ చిత్రసేనోశ్వసేనశ్చ ఊర్ణాయురవమస్తథా। ధృతరాష్ట్రశ్చ గోమాంశ్చ సూర్యవర్చాస్తథైవ చేత్యాది ॥ అపహృతాని ప్రధానరత్నాన్యాధిపత్యం చ యేషాం తథాభూతాన్యక్రియంత కృతాని॥ ౪॥ తైరితి॥ గంధర్వాణాం వీర్యేణ బలేనావధూతైర్నిరాకృతైః భగవాంస్తూయమానః స్తవశ్రవణేనోన్మీలితే ఉన్నిద్రపుండరీక ఇవ నయనే యస్య సః - జలశయనః క్షీరాబ్ధిశాయీ ఏకపద్యాపాఠేతు- జలే క్షీరాబ్ధౌ శయనరూపాయా లీలానిద్రాయా అవసానే విబుద్ధస్స భగవన్నస్మాకమేతేభ్యో గంధర్వేభ్యో భయం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ అలమలమితి॥ అసద్గ్రాహేణవృథానిర్బంధేన॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥
౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥వత్సేతి॥జీవన్మృతః॥శ్లో॥ స్వధర్మాద్యఃపరిభ్రష్టోవిప్రైర్యశ్చబహిష్కృతః।సజీవ
న్నేవలోకేస్మిన్మృతఇత్యభిధీయతఇతిస్మృతేః- అనుమృతైఃపునర్మృతైః॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥ సగర ఇతి॥చక్రం
ఆజ్ఞా- బలంవా॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- తృతీయోధ్యాయః. ********

త్రిశంకోర్హరిశ్చంద్రః-తస్మాద్రోహితాశ్వః-తతశ్చహరితః- హరితస్యాపిచంచుః- చంచోర్విజయ
వసుదేవౌరురుకోవిజయాత్- రురుకస్యవృకః॥ ౨౫॥ వృకస్యబాహుః-యోసౌహైహయతాళజంఘా
దిభిఃపరాజితోంతర్వత్న్యామహిష్యాసహవనంవివేశ ॥ ౨౬॥ తస్యాశ్చసపత్న్యాగర్భస్తంభనా
యగరోదత్తః॥ ౨౭॥ తేనాస్యాగర్భస్సప్తవర్షాణిజఠరఏవతస్థౌ॥ ౨౮॥ సచబాహుర్వృద్ధభావా
దౌర్వాశ్రమసమీపేమమార ॥ ౨౯॥ సాతస్యభార్యాచితాంకృత్వాతమారోప్యానుమరణకృతనిశ్చ
యాభూత్ ॥ ౩౦ ॥ అథైనామతీతానాగతవర్తమానాదివేదీభగవానౌర్వఃస్వాశ్రమాన్నిర్గత్యా
బ్రవీత్॥ ౩౧॥ అలమలమనేనాసద్గ్రాహేణఅఖిలభూమండలపతిరతివీర్యపరాక్రమోనేకయజ్ఞకృద
రాతిపక్షక్షయకర్తాతవోదరేచక్రవర్తీతిష్ఠతి॥ ౩౨॥ నైవమతిసాహసాధ్యవసాయినీభవేత్యుక్తేచ
సాతస్మాదనుమరణనిర్బంధాద్విరరామ॥౩౩॥తేనైవచభగవతాసాస్వాశ్రమమానీయత॥ ౩౪॥ కతిప
యదినాభ్యంతరేసహైవతేనగరేణాతితేజస్వీబాలకోజజ్ఞే ॥ ౩౫ ॥ తస్యచౌర్వోజాతకర్మాదికాః
క్రియానిష్పాద్యసగరఇతినామచకార ॥ ౩౬॥ కృతోపనయనంచైనమౌర్వోవేదశాస్త్రాణ్యశేషాణ్య
స్త్రంచాగ్నేయంభార్గవాఖ్యమధ్యాపయామాస॥౩౭॥ఉత్పన్నబుద్ధిశ్చసమాతరమపృచ్ఛత్॥౩౮॥అంబ
కథయకథమత్రవయంక్వతాతోస్మాకమిత్యేవమాదిపృచ్ఛంతంతంమాతా సర్వమేవావోచత్ ॥ ౩౯॥
తతశ్చపితృరాజ్యాపహరణామర్షితో హైహయతాలజంఘాదివధాయ ప్రతిజ్ఞామకరోత్ ॥ ౪౦॥
ప్రాయశశ్చహైహయతాళజంఘాన్జఘాన॥ ౪౧॥ శకయవనకాంభోజపారదపహ్లవాహన్యమానా
స్తత్కులగురుంవసిష్ఠంశరణంయయుః॥౪౨॥అథైతాన్వసిష్ఠోజీవన్మృతకాన్కృత్వాసగరమాహ॥౪౩॥
వత్సాలమేభిర్జీవన్మృతకైరనుమృతైః ॥ ౪౪॥ ఏతేహితేచమయైవత్వత్ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనాయ నిజ
ధర్మద్విజసంగపరిత్యాగంకారితాః॥ ౪౫॥ తథేతితద్గురువచనమభినంద్యతేషాంవేషాన్యత్వమకార
యత్ ॥ ౪౬ ॥ యవనాన్ముండితశిరసోర్ధముండాన్శకాన్ ప్రలంబకేశాన్పారదాన్పహ్లవాన్
శ్మశ్రుధరాన్నిస్స్వాధ్యాయవషట్కారానేతానన్యాంశ్చక్షత్రియాంశ్చకార॥ ౪౭॥ తేచాత్మధర్మ
పరిత్యాగాద్బ్రాహ్మణైఃపరిత్యక్తాఃమ్లేచ్ఛతాంయయుః॥ ౪౮॥ సగరోపిస్వమధిష్ఠానమాగత్యాస్ఖలిత
చక్రస్సప్తద్వీపవతీమిమాముర్వీంప్రశశాస॥౪౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-చతుర్థాంశే-తృతీయోధ్యాయః.

౨౫ ॥ వృకస్యేతి॥ అంతర్వత్న్యాగర్భిణ్యా॥ ౨౬॥ తస్యాఇతి॥ గరోవిషం ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ సచేతి॥ వృద్ధభావాత్ వృద్ధ
త్వాత్॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ వత్సేతి॥ అనుమృతైః
పునర్మృతైః-త్వయాపునర్హతైరలమిత్యర్థః॥ ౪౪॥ జీవన్మృతత్వంవివృణోతి- ఏతేహీతి॥ శ్లో॥ యస్స్వధర్మాత్పరి
భ్రష్టోవృద్ధైశ్చైవబహిష్కృతః। సజీవన్నేవలోకేస్మిన్మృతఇత్యభిధీయతఇత్యాదిస్మృతేః ॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥
సగరఇతి॥ అస్ఖలితమప్రతిహతంచక్రంసైన్యమాజ్ఞాచయస్యసః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య
శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- తృతీయోధ్యాయః. ****************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDT

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ సఇతి॥ అసద్వృత్తో దురాచారః॥ ౮ ॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ తతశ్చేతి॥ అవనేర్యోజనమవనిమారభ్యాధస్తాద్యోజనం॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తతఇతి॥ కించిదితి అనాదరాదవలోకితాః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ అథేతి॥ బ్రహ్మదండః బ్రాహ్మణశాపః - స్వర్యాతానాంమృతానాం ॥ ౨౭॥

శ్రీపరాశరః ॥ కాశ్యపదుహితా సుమతిర్విదర్భరాజతనయా కేశినీచ ద్వేభార్యే సగరస్యాస్తాం॥ ౧॥
తాభ్యాంచాపత్యార్థమౌర్వః పరమేణసమాధినారాధితో వరమదాత్ ॥ ౨ ॥ ఏకావంశకరమేకం
పుత్రమపరాషష్టింపుత్రసహస్రాణిజనయిష్యతి- యస్యాయదభిమతంతదిచ్ఛయాగృహ్యతామిత్యు
క్తేకేశిన్యేకంవరయామాస ॥ ౩ ॥ సుమతిఃపుత్రసహస్రాణిషష్టింవవ్రే ॥ ౪॥ తథేత్యుక్తేఅల్పై
రహోభిః కేశినీపుత్రమేకమసమంజసనామానం వంశకరమసూత ॥ ౫ ॥ కాశ్యపతనయాయాస్తు
సుమత్యాః షష్టిః పుత్రసహస్రాణ్యభవన్ ॥ ౬ ॥ తస్మాదసమంజసాదంశుమాన్నామ కుమారో
జజ్ఞే ॥ ౭ ॥ సత్వసమంజసోబాలోబాల్యాదేవాసద్వృత్తోఽభూత్ ॥ ౮ ॥ పితాచాస్యాచింతయత్-
అయమతీతబాల్యస్సుబుద్ధిమాన్ భవిష్యతీతి ॥ ౯ ॥ అథతత్రాపివయస్యతీతే అసచ్చరితమేవైనంపితా
తత్యాజ ॥ ౧౦ ॥ తాన్యపిషష్టిఃపుత్రసహస్రాణి అసమంజసచరితమేవానుచక్రుః ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చా
సమంజసచరితానుసారిభిస్సాగరైరపధ్వస్తయజ్ఞాదిసన్మార్గే జగతిదేవాస్సకలవిద్యామయమ
సంస్పృష్టమశేషదోషైర్భగవతఃపురుషోత్తమస్యాంశభూతంకపిలంప్రణమ్యతదర్థమూచుః॥ ౧౨॥
భగవన్నేభిఃసగరతనయైరసమంజసచరితమనుగమ్యతే ॥ ౧౩॥ కథమేభిరసద్వృత్తమనుసరద్భిర్జగ
ద్భవిష్యతీతి ॥ ౧౪॥ ఆర్తజగత్పరిత్రాణాయచభగవతోఽత్రశరీరగ్రహణమిత్యాకర్ణ్యభగవానల్పై
రేవాహోభిర్వినఙ్క్ష్యంతీత్యుక్తవాన్ ॥ ౧౫ ॥ అత్రాంతరేచ సగరోఽశ్వమేధమారభత ॥ ౧౬॥
తత్రచపుత్రైరధిష్ఠితమస్యాశ్వం కోఽప్యపహృత్యభువోబిలం ప్రవివేశ ॥ ౧౭ ॥ తతశ్చతత్తనయాః
అశ్వఖురగతినిర్బంధేన వసుధాతలమేకైకం యోజనమవనేశ్చఖ్నుః ॥ ౧౮ ॥ పాతాళేచాశ్వం
పరిభ్రమంతమవనిపతితనయాస్తేదదృశుః ॥ ౧౯ ॥ నాతిదూరావస్థితంచభగవంతమపఘనేశరత్కా
లేర్కమివతేజోభిరనవరతమూర్ధ్వమధశ్చాశేషదిశశ్చోద్భాసయమానంకపిలర్షిమపశ్యన్॥ ౨౦॥
తతశ్చోద్యతాయుధా దురాత్మానోఽయమస్మదపకారీ యజ్ఞవిఘ్నకర్తా హన్యతాం
హన్యతామిత్యవోచన్నభ్యధావంశ్చ ॥ ౨౧॥ తతస్తేనాపిభగవతాకించిదీషత్పరివర్తితలోచనేనావ
లోకితాఃస్వశరీరసముత్థేనాగ్నినాదహ్యమానావినేశుః॥ ౨౨॥సగరోప్యవగమ్యాశ్వానుసారితత్పుత్ర
బలమశేషంపరమర్షిణాకపిలేనతేజసాదగ్ధం-తతోంశుమంతమసమంజసపుత్రమాహూయాశ్వాన్వేష
ణాయయుయోజ॥౨౩॥సతుసగరతనయఖాతమార్గేణకపిలముపగమ్యభక్తినమ్రస్తథాతుష్టావ॥ ౨౪॥
అథైనంభగవానాహ॥౨౫॥గచ్ఛైనంపితామహాయాశ్వంప్రాపయవరంవృణీష్వచపుత్రపౌత్రస్తేస్వ
ర్గాద్గంగాంభువమానయిష్యతీతి॥౨౬॥అథాంశుమానపిస్వర్యాతానాంబ్రహ్మదండహతానామస్మ
త్పితౄణామస్వర్గయోగ్యానాంస్వర్గప్రాప్తికరంవరమస్మాకంభగవాన్ప్రయచ్ఛత్విత్యాహ॥ ౨౭॥

౧ ॥ తాభ్యామితి॥ సమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ ॥ ౨॥ ౩ ॥ ౪॥ ౫ ॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ పితేతి॥ అతీతబాల్యోనివృత్తబాలభావః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తానీతి॥ తచ్చరితంతదేవదుర్వృత్తమనుచక్రుః అనుసృతవంతః ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చేతి॥ అపధ్వస్తావినాశితా యజ్ఞాదయస్సన్మార్గాయస్మిన్ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ తత్రేతి ॥ అధిష్ఠితంసంరక్షితం ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ నేతి॥ అపఘనేనివృత్తమేఘే॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తతఇతి॥ ఈషత్పరివర్తితేలోచనేయేనతేన కపిలేన- కించిదవలోకితాస్సంతః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ గచ్ఛేతి॥ హేపుత్రక-తవపౌత్రోగంగామానేష్యతీతి॥ ౨౬॥ అథేతి ॥ పితౄణాంపితృవ్యాణామిత్యర్థః - బ్రహ్మదండో బ్రాహ్మణవధోద్యమస్తేనహతానామిత్యర్థః ॥ ౨౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫౫॥అసావితి॥నోర్వ్యాంనచాకాశేచిక్షేప-సస్యాంబుదరక్షణార్థం॥౫౬॥ తేనచేతి॥క్రోధానలాశ్రితేనక్రోధాగ్ని-
తప్తేన - కల్మాషఃకృష్ణపాండురః ॥ ౫౭ ॥ వసిష్ఠేతి॥ షష్ఠేకాలేభోజనకాలేతృతీయదినాంతే॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦॥
౬౧ ॥ ౬౨ ॥ నేతి॥ స్త్రీధర్మఃసురతం ॥ ౬౩॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ తతఇతి॥ స్మారయామాసతం బ్రాహ్మణ్యాః
శాపం ॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ ౭౧॥ ౭౨ ॥ ౭౩॥ యఇతి॥ నిఃక్షత్రేక్రియమాణేజామదగ్న్యేనేతిశేషః ॥ ౭౪॥

సమాధివిజ్ఞానావగతార్థశ్చానుగ్రహంతస్మైచకారనాత్యంతికమేతద్ద్వాదశాబ్దంతవభోజనంభవిష్య
తీతి ॥ ౫౫ ॥ అసావపిప్రగృహ్యోదకాంజలింమునిశాపప్రదానాయోద్యతోభగవన్నయమస్మద్గురు
ర్నార్హస్యేనంకులదేవతాభూతమాచార్యంశప్తుమితిమదయంత్యాస్వపత్న్యాప్రసాదితఃసస్యాం
బుదరక్షణార్థంతచ్ఛాపాంబునోర్వ్యాంనచాకాశేచిక్షేప - కింతుతేనైవస్వపాదౌసిషేచ ॥ ౫౬॥
తేనచక్రోధాగ్న్యాశ్రితేనాంబునా దగ్ధచ్ఛాయౌతత్పాదౌకల్మాషతాముపగతౌ - తతస్సకల్మాష
పాదసంజ్ఞామవాప ॥ ౫౭ ॥ వసిష్ఠశాపాచ్చ షష్ఠేషష్ఠేకాలే రాక్షసస్వభావ ముపేత్యాటవ్యాం
పర్యటన్ అనేకశోమానుషానభక్షయత్ ॥ ౫౮ ॥ ఏకదాతుకంచిన్మునిమృతుకాలే భార్యాసంగతం
దదర్శ ॥ ౫౯ ॥ తయోశ్చతమతిభీషణం రాక్షసరూపమవేక్ష్యత్రాసాద్దంపత్యోః ప్రధావితయోః
బ్రాహ్మణంజగ్రాహ ॥ ౬౦॥ తతస్సాబ్రాహ్మణీబహుశస్తమభియాచితవతీ॥ ౬౧॥ ప్రసీదేక్ష్వాకుకుల
తిలకభూతస్త్వంమహారాజోమిత్రసహోనామనరాక్షసః ॥ ౬౨ ॥ నార్హసిస్త్రీధర్మసుఖాభిజ్ఞో
మయ్యకృతార్థాయామిమమస్మద్భర్తారంహంతుమిత్యేవం బహుప్రకారంతస్యాం విలపంత్యాం
వ్యాఘ్రఃపశుమివారణ్యేభిమతంతంబ్రాహ్మణమభక్షయత్ ॥ ౬౩॥ తతశ్చాతికోపసమన్వితాబ్రాహ్మ
ణీతంరాజానంశశాప ॥ ౬౪ ॥ యస్మాదేవంమయ్యతృప్తాయాంత్వయాయంమత్పతిర్భక్షితఃతస్మా
త్త్వమపికామోపభోగప్రవృత్తోంతంప్రాప్స్యసీతి॥౬౫॥ శప్త్వాచైవంసాగ్నింప్రవివేశ॥ ౬౬॥ తతస్తస్య
ద్వాదశాబ్దవిపర్యయేవిముక్తశాపస్యస్త్రీవిషయాభిలాషిణోమదయంతీతంస్మారయామాస ॥ ౬౭॥
తతః పరమసౌ స్త్రీభోగంతత్యాజ ॥ ౬౮ ॥ వసిష్ఠశ్చాపుత్రేణ రాజ్ఞాపుత్రార్థ మభ్యర్థితో
మదయంత్యాం గర్భాధానంచకార ॥ ౬౯ ॥ యదాచ సప్తవర్షాణ్యసౌగర్భోనజజ్ఞే తతస్తం
గర్భమశ్మనాసాదేవీ జఘాన ॥ ౭౦ ॥ పుత్రశ్చాజాయత ॥ ౭౧ ॥ తస్యచాశ్మక ఇత్యేవ నామా
భవత్ ॥ ౭౨॥ అశ్మకస్యమూలకోనామపుత్రోభవత్ ॥ ౭౩ ॥ యోసౌనిఃక్షత్రేక్ష్మాతలేస్మిన్క్రియ
మాణేస్త్రీభిర్వివస్త్రాభిః పరివార్య పరిరక్షితః - తతస్తంనారీకవచం సముదాహరంతి ॥ ౭౪॥

సమాధీతి॥సమాధౌవిజ్ఞానావగతార్థఃరాక్షసకృతమేతన్నాస్యాపరాధఇతివిజ్ఞాతార్థః-ఆత్యంతికం యావజ్జీవంనభవి
ష్యతి - కింతుద్వాదశాబ్దపర్యంతమేవైతత్ మాంసభోజనం భవిష్యతీతి - శాపసంకోచాత్మకమనుగ్రహంచకారే
త్యర్థః॥ ౫౫॥ అసావితి॥ భగవన్నయమస్మద్గురురిత్యాద్యుపపత్త్యాస్వపత్న్యామదయంత్యాప్రసాదితస్సన్-వసిష్ఠ
శాపాద్వినివృత్తస్ససస్యాంబుదరక్షణార్థం శాపోదకంనోర్వ్యాంనచాకాశేచిక్షేప - ఉర్వ్యాంప్రక్షేపేసస్యనాశ
స్స్యాత్- ఆకాశేప్రక్షేపేచాంబుదనాశస్స్యాదితి నతత్రోత్సృష్టవాన్ - కింతుతేనోదకేనస్వపాదావేవసిషేచ॥ ౫౬॥
తేనేతి॥ క్రోధోగ్నిస్తేనాశ్రితేనాంభసాసిక్తైనతస్యపాదౌకల్మాషతాంకృష్ణపాండురతాంప్రాప్తౌ॥ తదనేనమిత్రస్య
కళత్రస్యోక్తిసహనాత్ - మిత్రసహత్వమపితస్యవ్యాఖ్యాతంద్రష్టవ్యం ॥ ౫౭॥ వసిష్ఠేతి॥ షష్ఠేభోజనకాలేతృతీయ
దినాంతే ॥ ౫౮॥ తదేవంసౌదాసస్యమిత్రసహకల్మాషపాదసంజ్ఞేవ్యాఖ్యాతే- ఇదానీంతస్యౌరసపుత్రోనాభూదితి
వక్తుంకథాంప్రస్తౌతి-ఏకదేత్యాదినాస్త్రీసంభోగంతత్యాజేత్యంతేన॥ ౫౯॥ తయోరితి॥ తయోఃతేనతయోర్దంపత్యోః
ప్రధావితయోఃపలాయితయోఃమధ్యేబ్రాహ్మణంజగ్రాహ॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ నేతి॥ స్త్రీధర్మస్సంభోగఃతత్సుఖాభిజ్ఞః-
అభిమతంపశుంవ్యాఘ్రఇవబ్రాహ్మణమభక్షయత్॥ ౬౩॥ ౬౪॥ యస్మాదితి॥ అంతంమృత్యుం॥ ౬౫॥ ౬౬॥ తతఇతి॥ ద్వాద
శాబ్దవిపర్యయేతదంతే - తంబ్రాహ్మణ్యాశ్శాపంస్మారయామాస ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ యదితి॥ యన్నకేవలమిత్యాదినా-అభిసంధిపూర్వకస్నానాదషే్వవన కేవలముపకారకంకింత్వపేతప్రాణస్యోత్సృష్ట శరీరస్థమప్యస్థిచర్మాదిజలేనాభిసంహితమపిపతితం శరీరిణం స్వర్గంనయతీతియత్ - ఎతన్మాహాత్మ్యంఎతద్గంగాజలస్యమాహాత్మ్యమితిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨॥ సాగరంచేతి॥ సాగరంసగరసుతైర్వ్యర్థితం॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ తత్పుత్రశ్చేతి॥ అక్షహృదయంద్యూతాదిషుసంఖ్యాజ్ఞానం॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ మ్రియమాణఇతి ॥ కరాళందంతురం॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ పరినిష్ఠితేతి॥ దేయమితిఇతి హేతా-* తద్భోజనం॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧॥ ౫౨॥ యస్మాదితి॥ లోలుపతాఅత్యంతేచ్ఛా॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥

తదాకర్ణ్యతంచాహ భగవాన్కపిలర్షిః - ఉక్తమేవైతన్మయాపౌత్రస్తేత్రిదివాద్గంగాంభువమానయిష్యతీతి॥ ౨౮॥ తదంభసాచసంస్పృష్టేష్వస్థిభస్మస్వేతేస్వర్గమారోక్ష్యంతి॥ ౨౯॥ భగవద్విష్ణుపాదాంగుష్ఠవినిర్గతస్యహిజలస్యైతన్మాహాత్మ్యం ॥ ౩౦॥ యన్నకేవలమభిసంధిపూర్వకంస్నానాద్యుపభోగేషూపకారకం - కింతుఅనభిసంధితమప్యస్యాపేతప్రాణస్యభస్మాస్థిచర్మస్నాయుకేశాద్యుత్సృష్టశరీరజంయదపిపతితంసద్యః శరీరిణంస్వర్గంనయతీత్యుక్తః - ప్రణమ్యభగవతేశ్వమాదాయపితామహయజ్ఞమాజగామ॥ ౩౧॥సగరోప్యశ్వమాసాద్యతంయజ్ఞంసమాపయామాస॥ ౩౨॥సాగరంచస్వాత్మజప్రీత్యాపుత్రత్వేకల్పితవాన్॥ ౩౩॥ తస్యాప్యంశుమతోదిలీపఃపుత్రోభవత్॥ ౩౪॥ దిలీపస్యాపిభగీరథఃయోసౌగంగాంస్వర్గాదిహానీయభాగీరథీసంజ్ఞాంచకార॥ ౩౫॥ భగీరథాత్సుహోత్రస్తస్యాపినాభాగస్తతోంబరీషస్తత్పుత్రస్సింధుద్వీపస్సింధుద్వీపాదయుతాయుః ॥ ౩౬॥ తత్పుత్రశ్చఋతుపర్ణోనళసహాయోక్షహృదయజ్ఞోభూత్॥ ౩౭॥ఋతుపర్ణపుత్రస్సర్వకామః॥ ౩౮॥తత్తనయస్సుదాసః ॥ ౩౯॥ సుదాసాత్సౌదాసోమిత్రసహోనామ॥ ౪౦॥ సచాటవ్యాంమృగయార్థమటన్వ్యాఘ్రద్వయమపశ్యత్ ॥ ౪౧ ॥ తాభ్యాంచతద్వనమపగతమృగంకృతమత్వైకంతయోర్బాణేనజఘాన॥ ౪౨॥ మ్రియమాణశ్చాసావతిభీషణాకృతిరతికరాళవదనోరాక్షసోభూత్॥ ౪౩॥ ద్వితీయోపిప్రతిక్రియాంతే కరిష్యామీత్యుక్త్వాంతర్ధానంజగామ ॥ ౪౪ ॥ కాలేనగచ్ఛతాససౌదాసో యజ్ఞమయజయత్ ॥ ౪౫ ॥ పరినిష్ఠితయజ్ఞేచాచార్యే వసిష్ఠేనిష్క్రాంతే తద్రక్షోవసిష్ఠరూపమాస్థాయయజ్ఞావసానేమమమనుష్యమాంసభోజనందేయమితితత్సంస్క్రియతాంక్షణాదాగమిష్యామీత్యుక్త్వానిష్క్రాంతః ॥ ౪౬ ॥ భూయస్సూదవేషంకృత్వారాజాజ్ఞయామానుషమాంసంసంస్కృత్యరాజ్ఞేన్యవేదయత్॥ ౪౭॥ అసావపిహిరణ్యపాత్రస్థితమాంసమాదాయవసిష్ఠాగమనప్రతీక్షోభవత్॥ ౪౮॥ ఆగతాయవసిష్ఠాయచనివేదితవాన్ ॥ ౪౯ ॥ సచాప్యచింతయత్ అహోస్యరాజ్ఞోదాశ్శీల్యంయేనైతన్మాంసమస్మాకంప్రయచ్ఛతికిమేతద్ద్రవ్యజాతమితిధ్యానపరోభవత్ ॥ ౫౦॥ అపశ్యచ్చతన్మానుషమాంసం॥ ౫౧॥ అతఃక్రోధకలుషీకృతచేతా రాజనిశాపముత్ససర్జ॥ ౫౨॥యస్మాదభోజ్యమేతదస్మద్విధానాంతపస్వినాంఅవగచ్ఛన్నపిభవాన్మహ్యందదాతితస్మాత్తవైవాత్రలోలుపతాభవిష్యతీతి॥ ౫౩॥ అనంతరంచతేనాపిభగవతైవాభిహితోస్మీత్యుక్తేకింకిమమయైవాభిహితమితిపునరపిసమాధౌతస్థౌ॥ ౫౪॥

౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ యదితి॥ప్రేతప్రాణస్యశరీరజమస్థికేశాద్యపియత్తదుత్సృష్టంప్రక్షిప్తంఅనభిసంధితమపిశరీరిణంస్వర్గంనయతీత్యుక్తః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ సాగరంచేతి॥స్వాత్మజైఃఖననేనవృద్ధింప్రాప్తఇతిస్వాత్మజప్రీత్యాపుత్రత్వేకల్పితవాన్పుత్రబుద్ధింకృతవానిత్యర్థః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥తదితి॥ నళస్యసహాయఃద్యూతాదౌగణనాదినిపుణః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ సౌదాసస్యైవకల్మాషపాదసంజ్ఞాంవక్తుంకథామాహ - సచాటవ్యామిత్యాదినా కల్మాషపాదసంజ్ఞామవాపేత్యంతేన॥ ౪౧॥ తాభ్యామితి॥ అపగతమృగంనివృత్తమృగం - తయోర్వ్యాఘ్రయోర్మధ్యే ॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ యస్మాదితి॥ లోలుపేతిపాఠేబుద్ధిరితి శేషః- రాక్షసోభవిష్యసీత్యర్థః॥ ౫౩॥ ౫౪॥

* ఇదమనన్వితమపిప్రాచీనపుస్తకద్వయస్థత్వాన్నపరిత్యక్తం.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ యథేతి॥ ప్రాపమేయమాత్మానమితి శేషః ప్రాపాప్స్యమీతిచపాఠః - అనిర్దేశ్యవపుషి సమస్తనిలక్షణసత్వాశ్చర్యజగద్బీజశుభాశ్రయవపుషి - సత్తామాత్రాత్మని అపక్షయాదిరహితతయా యస్సదా స్థితి కేవలమిత్యుక్తే - పరమాత్మనిఆత్మానంయుయోజ - బ్రహ్మణేత్వామహాసే యత్పురుషేణహవిషా అహమేవాహం మాంజుహోమిస్వాహేతిచ॥౮౦॥౮౧॥ యేనేతి॥ త్రయఇత్యాదిత్రయోలోకాఃసాత్వికాద్యాదిగతయః- అతిసంహితాః- అతీతాః - అనుసంహితాఇతిపాఠేఆత్మసాత్కృతాః విష్ణ్వాలయాత్ - యద్వాత్రయోలోకాఃత్రైలోక్యం - అభిసంహితాః ప్రాప్తాఃసర్వవిశిష్టఃపరమాత్మాహిముక్తప్రాప్యః - ఇమాన్లోకాన్ కామాన్నీకామరూప్యనుసంచరన్ సర్వేషులోకేషుకామచారోభవతి- సర్వంహిపశ్యఃపశ్యతి- సర్వమాప్నోతి-సర్వేశ ఇత్యాదేః - ధృత్యాధ్యానేన- సత్యేనత్రివిధశపథేన॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥

మూలకాద్దశరథః-తస్మాదిలిబిలః- తతశ్చవిశ్వసహః॥ ౭౫॥ తస్మాచ్చఖట్వాఙ్గః- యోసౌదేవాసురాణాంసంగ్రామేదేవైరభ్యర్థితోహ్యసురాన్జఘాన॥౭౬॥స్వర్గేచకృతప్రియైర్దేవైర్వరగ్రహణాయచోదితఃప్రాహ॥౭౭॥యద్యవశ్యంవరోగ్రాహ్యస్తన్మమాయుఃకథ్యతామితి॥ ౭౮॥ అనంతరంచతైరుక్తమేకముహూర్తప్రమాణంతవాయురిత్యుక్తోథాస్ఖలితగతినావిమానేనలఘిమ్నాయుక్తో మర్త్యలోకమాగమ్యేదమాహ॥ ౭౯॥ యథానబ్రాహ్మణేభ్యస్సకాశాదాత్మాపిమేప్రియతరః-నచస్వధర్మోల్లంఘనంమయాకదాచిదప్యనుష్ఠితం-నచసకలదేవమానుషపశుపక్షివృక్షాదికేష్వప్యచ్యుతవ్యతిరిక్తదృష్టిర్మమాభూత్- తథాతమేవదేవంమునిజనానుస్మృతంభగవంతమస్ఖలితగతిః ప్రాపయేయమిత్యశేషదేవగురౌభగవత్యనిర్దేశ్యవపుషిసత్తామాత్రాత్మన్యాత్మానం పరమాత్మని వాసుదేవాఖ్యేయుయోజ-తత్రైవచలయమవాప॥౮౦॥ శ్లో॥అత్రాపిశ్రూయతేశ్లోకోగీతస్సప్తర్షిభిఃపురా।ఖట్వాంగేన సమోనాన్యఃకశ్చిదుర్వ్యాంభవిష్యతి॥ ౮౧॥ యేనస్వర్గాదిహాగమ్యముహూర్తంప్రాప్యజీవితమ్। త్రయోతిసంహితాలోకాబుద్ధ్యాసత్యేనచైవహి॥౮౨॥ ఖట్వాంగాద్దీర్ఘబాహుఃపుత్రోభవత్॥౮౩॥ తతోరఘురభవత్॥౮౪॥తస్మాదప్యజః॥౮౫॥అజాద్దశరథః॥౮౬॥ తస్యాపిభగవానబ్జనాభోజగతఃస్థిత్యర్థమాత్మాంశేనరామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నరూపేణచతుర్ధాపుత్రత్వమయాసీత్॥౮౭॥ రామోపిబాల్యఏవవిశ్వామిత్రయజ్ఞరక్షణాయగచ్ఛంస్తాటకాంజఘాన॥ ౮౮॥ యజ్ఞేచమారీచమిషుపాతాహతంసముద్రేచిక్షేప॥౮౯॥ సుబాహుప్రముఖాంశ్చక్షయమనయత్॥౯౦॥దర్శనమాత్రేణైవఅహల్యామపాపాంచకార॥ ౯౧॥ జనకగృహేచమాహేశ్వరంచాపమనాయాసేనబభంజ॥ ౯౨॥ సీతాంచాయోనిజాంజనకరాజతనయాంవీర్యశుల్కాంలేభే॥౯౩॥ సకలక్షత్రక్షయకారిణమశేషహైహయకులధూమకేతుంచపరశురామమపాస్తవీర్యబలావలేపంచకార॥ ౯౪॥ పితృవచనాచ్చాగణితరాజ్యాభిలాషోభ్రాతృభార్యాసమేతోవనంప్రవివేశ॥౯౫॥విరాధఖరదూషణాదీన్కబంధవాలినౌజఘాన॥౯౬॥

౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ అంతరమితి॥ దేవైర్దత్తేనవిమానేనలఘిమ్నాయుక్తఃశీఘ్రంమర్త్యలోకమాగత్య॥ ౭౯॥ బ్రాహ్మణప్రియత్వాది స్వపూర్వవృత్తమతి రమ్యమనుస్మరన్నేవం భూతస్యమమేదానీం భగవత్సమాధినా తత్పదప్రాప్తిరేవానురూపేతి - తత్సమాధిమేవాధ్యవస్యన్నాహ - యథాన బ్రాహ్మణేభ్య ఇత్యాదినాలయమవాపేత్యంతేన॥ ౮౦॥ ౮౧॥ యేనేతి॥ బుద్ధ్యాజ్ఞానేనసత్యేన పరమార్థరూపేణత్రయోలోకాఅనుసంధితాఅనుసృతాః వాసుదేవాత్మనైవదృష్టా ఇత్యర్థః॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ తస్యేతి॥ అయాసీత్ ప్రాప్తోభూత్॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ సీతామితి॥ వీర్యంపరాక్రమఏవశుల్కంమూల్యంయస్యాస్తాం - సీతాంలేభే॥ ౯౩॥ సకలేతి॥ ధూమకేతుంవినాశనం - వీర్యంప్రభావః - బలంశక్తిః- అపాస్తోవీర్యబలనిమిత్తోవలేపోమదోయస్యతథాభూతంచకార॥ ౯౪॥ పితృవచనాదితి॥ భ్రాతృభార్యాసమన్వితో లక్ష్మణసీతాసహితః॥ ౯౫॥ ౯౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯౭ ॥ ౯౮ ॥ ౯౯ ॥ ౧౦౦ ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨ ॥ యఇతి॥ కోసలనగరేత్యాదినాతద్వాసినఉచ్యంతే ॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥
౧౦౫॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨॥ ౧౧౩॥ ౧౧౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణు
చిత్తీయే - చతుర్థాంశే - చతుర్థోఽధ్యాయః. **

బధ్వాచాంభోనిధిమశేషరాక్షసకులక్షయంకృత్వాదశాననాపహృతాం తద్వధాపహృతకళంకామ
ప్యనలప్రవేశశుద్ధామశేషదేవేశసంస్తూయమానశీలాంజనకరాజతనయామయోధ్యామానిన్యే॥౯౭॥
తతస్తయోరభిషేకమంగళంమైత్రేయవర్షశతేనాపివక్తుంనశక్యతే-సంక్షేపేణశ్రూయతాం॥౯౮॥
లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నవిభీషణసుగ్రీవాంగదజాంబవద్ధనుమత్ప్రభృతిభిస్సముత్ఫుల్లవదనైశ్ఛత్రచామ
రాదియుతైస్సేవ్యమానోబ్రహ్మేంద్రాగ్నియమనిరృతివరుణవాయుకుబేరేశానప్రభృతిభిస్సర్వా
మరైర్వసిష్ఠవామదేవవాల్మీకి మార్కండేయ విశ్వామిత్ర భరద్వాజాగస్త్యప్రభృతిభిర్మునివరైః
ఋగ్యజుస్సామాద్యైఃసంస్తూయమానోనృత్తగీతవాద్యాద్యఖిలమంగళవాక్యైర్వీణావేణుమృదంగ
భేరీపటహశంఖకాహళగోముఖప్రభృతిభిస్సునాదైస్సమస్తభూభృతాంమధ్యేసకలలోకరక్షణార్థం
యథోచితమభిషిక్తోదాశరథిఃకోసలేంద్రోరఘుకులతిలకోజానకీప్రియోభ్రాతృత్రయప్రియఃసింహా
సనగతస్త్వేకాదశాబ్దసహస్రాణిరాజ్యమకరోత్॥౯౯॥ భరతోపిగంధర్వవిషయసాధనాయగచ్ఛన్
సంగ్రామేగంధర్వకోటీస్తిస్రోజఘాన॥౧౦౦॥ శత్రుఘ్నేనాప్యతిబలపరాక్రమోమధుపుత్రోలవణో
నామరాక్షసేశ్వరోనిహతః- మధురాచనివేశితా॥౧౦౧॥ ఇత్యేవమాద్యతిబలపరాక్రమవిక్రమణైరతి
దుష్టనిబర్హణాదశేషస్యాస్యజగతోనిష్పాదితస్థితయో రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నాః పునరపిదివ
మారూఢాః॥౧౦౨॥ యేపితేషుభగవదంశేష్వనురాగిణఃకోసలనగరజానపదాస్తేపితన్మనసస్తత్సా
లోక్యమవాపుః॥ ౧౦౩॥ అతిదుష్టసంహారిణఃరామస్యహికుశలవౌద్వౌపుత్రౌ- లక్ష్మణస్యాంగదచంద్ర
కేతూ- తక్షకపుష్కలౌభరతస్య- సుబాహుశూరసేనౌశత్రుఘ్నస్య॥ ౧౦౪॥ కుశస్యాతిథిః- అతిథే
రపినిషధఃపుత్రోభూత్ ॥ ౧౦౫ ॥ నిషధస్యాప్యనలస్తస్యాపినభఃనభసఃపుండరీకఃతత్తనయః క్షేమ
ధన్వాతస్యచదేవానీకస్తస్యాప్యహీనగుః అహీనగోరపిగురుః తస్యచపారియాత్రః పారియాత్రా
ద్బలఃబలాచ్ఛలఃతస్యాప్యుత్కఃఉక్థాద్వజ్రనాభః తస్మాచ్ఛంఖణః తస్మాద్వ్యుషితాశ్వస్తతశ్చవిశ్వ
సహోజజ్ఞే ॥ ౧౦౬ ॥ తస్మాద్ధిరణ్యనాభఃమహాయోగీశ్వరాజ్జైమినేఃశిష్యాద్యాజ్ఞవల్క్యాద్యోగమ
వాప॥౧౦౭॥ హిరణ్యనాభస్యపుత్రఃపుష్యఃతస్మాద్ధ్రువసంధిఃతతస్సుదర్శనస్తస్మాదగ్నివర్ణఃతతశ్చ
శీఘ్రగస్తస్యాపిమరుఃపుత్రోభవత్॥ ౧౦౮॥ యోసౌయోగమాస్థాయాద్యాపికలాపగ్రామమాశ్రిత్య
తిష్ఠతి॥ ౧౦౯॥ ఆగామియుగేసూర్యవంశక్షత్రప్రవర్తయితాభవిష్యతి॥ ౧౧౦॥ తస్యాత్మజఃప్రసు
శ్రుకఃతస్మాత్సుసంధిస్తతశ్చాప్యమర్షఃతస్యచసహస్వాన్తతశ్చవిశ్వభవః॥౧౧౧॥ తస్మాచ్చబృహ
ద్బలః - యోర్జుననతనయేనాభిమన్యునాభారతయుద్ధేక్షయమనీయత॥ ౧౧౨॥ శ్లో॥ ఏతేహీక్ష్వాకు
భూపాలాఃప్రాధాన్యేనమయేరితాః । ఏతేషాంచరితంశృణ్వన్ సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౧౧౩॥
పఠత్యేషాంతుచరితంయోవై శ్రద్ధాసమన్వితః । సర్వాన్కామానవాప్యేహహ్యంతేస్వర్గేమహీ
యతే॥౧౧౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. *****************

బధ్వేతి॥తద్వధేనరావణవధేనఅపహృతఃకళంకఃఖేదోయస్యాస్తాం-అపిశబ్దశ్చార్థే॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ ౧౦౧॥
ఇతీతి॥ అతిబలపరాక్రమైఃయానివిక్రమణానిచరితానితైః॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥
౧౦౯॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨॥ ౧౧౩॥ ౧౧౪॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-
చతుర్థాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తస్యేతి॥ సీరేహలే॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ కృతావితి॥ సంతిష్ఠతేసమాప్యతే॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- పంచమోధ్యాయః. **********************

౧॥ కీర్త్యతఇతి॥ అద్యాపీత్యనేనపురాణోక్తవంశకాలీనపరీక్షిద్వంశప్రశంసా॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥

ఉదావసోర్నందివర్ధనః-తత్పుత్రస్సుకేతుః-తస్మాచ్చదేవరాతః-తతశ్చబృహదుక్థః-తస్యచమహావీర్యః-తస్యాపిసుధృతిః॥ ౨౫॥ తతశ్చధృష్టకేతురజాయత॥ ౨౬॥ ధృష్టకేతోర్హర్యశ్వః. తస్యచమరుః- మరోః ప్రతీకః-తస్మాత్కృతిరథః - తస్యదేవమీఢః - తస్యాపివిబుధః - విబుధస్యాపిమహాధృతిః - తతశ్చకృతరాతః- తతోమహారోమా-తస్యస్వర్ణరోమా - తస్యపుత్రోహ్రస్వరోమా- హ్రస్వరోమ్ణస్సీరధ్వజోభవత్॥ ౨౭॥ తస్యపుత్రార్థంయజ్ఞభువంకృషతస్సీరేసీతాసముత్పన్నాదుహితాచ॥ ౨౮॥ సీరధ్వజస్యభ్రాతాసాంకాశ్యాధిపతిఃకుశధ్వజనామాసీత్॥ ౨౯॥ సీరధ్వజస్యాపత్యంభానుమాన్- భానుమతశ్శతద్యుమ్నః- తస్యచశుచిః-తస్మాచ్చోర్జనామాపుత్రోజజ్ఞే॥ ౩౦॥ తస్యాపిశతధ్వజః-తతఃకృతిః- తతోరంజనః- తత్పుత్రఃపురుజిత్-తతోరిష్టనేమిః-తస్మాచ్ఛ్రుతాయుః-శ్రుతాయుషస్సుపార్శ్వః- తస్మాత్సృంజయః-తతఃక్షేమావీ- క్షేమావినఃఅనేనాః-తస్మాద్భౌమరథః-తస్యచసత్యరథః- తస్మాదుపగుః- ఉపగోరుపగుప్తః - తత్పుత్రఃస్వాగతః- తస్మాచ్చస్వానంగః- తస్యచస్వాపనః - తస్మాచ్చసువర్చాః- తస్యాపిసుభాషః - తతస్సుశ్రుతః- తస్మాజ్జయః - జయపుత్రోవిజయః-విజయస్యఋుతః- ఋుతాత్సునయః- సునయాద్వీతహవ్యః- తస్మాద్ధృతిః- ధృతేర్బహులాశ్వః-తస్యపుత్రఃకృతిః॥ ౩౧॥ కృతౌసంతిష్ఠతేయంజనకవంశః॥ ౩౨॥ ఇత్యేతేమైథిలాః॥ ౩౩॥ ప్రాయేణైతేఆత్మవిద్యాశ్రయిణోభూపాలాభవంతి॥ ౩౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- పంచమోధ్యాయః. ******************

మైత్రేయః॥ శ్లో॥ సూర్యస్యవంశ్యాభగవన్కథితాభవతామమ। సోమస్యాప్యఖిలాన్వంశ్యాన్ శ్రోతుమిచ్ఛామిపార్థివాన్॥ ౧॥ కీర్త్యంతేస్థిరకీర్తీనాంయేషామద్యాపిసంతతిః। ప్రసాదసుముఖస్తాన్మేబ్రహ్మన్నాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥ శ్రూయతాంమునిశార్దూలవంశఃప్రథితతేజసః। సోమస్యానుక్రమాత్ఖ్యాతాయత్రోర్వీపతయోభవన్॥ ౩॥ అయంహివంశోతిబలపరాక్రమద్యుతిశీలచేష్టావద్భిరతిగుణాన్వితైర్నహుషయయాతికార్తవీర్యార్జునాదిభిర్భూపాలైరలంకృతః-తమహంకథయామిశ్రూయతాం॥ ౪॥ అఖిలజగత్స్రష్టుర్భగవతోనారాయణస్యనాభిసరోసముద్భవాబ్జయోనేఃబ్రహ్మణఃపుత్రోత్రిః॥ ౫॥ అత్రేస్సోమః॥ ౬॥ తంచభగవానబ్జయోనిఃఅశేషౌషధీద్విజనక్షత్రాణామాధిపత్యేభ్యషేచయత్॥ ౭॥ సచరాజసూయమకరోత్ ॥ ౮॥ తత్ప్రభావాదత్యుత్కృష్టాధిపత్యాధిష్ఠాతృత్వాచ్చైనంమదఆవివేశ॥ ౯॥ మదావలేపాచ్చసకలదేవగురోర్బృహస్పతేస్తారాంనామపత్నీంజహార॥ ౧౦॥ బహుశశ్చబృహస్పతిచోదితేనభగవతాబ్రహ్మణాచోద్యమానస్సకలైశ్చదేవర్షిభిర్యాచ్యమానోపినముమోచ॥ ౧౧॥

౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ కృతావితి॥ సంతిష్ఠతిసంతిష్ఠతేసమాప్తింయాతీత్యర్థః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ప్రాయేణేతి॥ ఆత్మవిద్యాశ్రయిణోబ్రహ్మవిదః ॥ ౩౪ ॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే - పంచమోధ్యాయః. **********************************

౧ ॥ ౨॥ ౩॥ అయమితి॥ అతిశయితంబలంసైన్యంశారీరంవాపరాక్రమోవిక్రమఃద్యుతిస్తేజశ్శీలమాచారఃచేష్టాఃత్యాగాదిభోగలీలాః - అతిబలపరాక్రమాదియుక్తైరలంకృతః ॥ ౪ ॥ అఖిలేతి ॥ భగవతోనారాయణస్యనాభిసరోనాభిహ్రదస్తత్సంభవమబ్జంయోనిఃకారణంయస్యతస్యబ్రహ్మణోత్రిః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥ ౮॥ తదితి॥ అత్యుత్కృష్టానామోషధిప్రభృతీనామాధిపత్యేనసర్వాధిష్ఠాతృత్వాచ్చ ॥ ౯॥ బృహస్పతేఃపత్న్యాంతారాయాంసోమస్యబుధఃపుత్రోభూదితివక్ష్యన్ తత్కథామాహ - మదావలేపాచ్చేత్యాదినాబుధ ఇతినామచక్ర ఇత్యంతేన ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తదితి॥ కర్మాంతరంకర్మావకాశః ॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ తచ్ఛాపాదితి॥
తేజసివీర్యే - వసిష్ఠతేజఃలింగశరీరంవసిష్ఠతేజఇతిచపాఠః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ నిమేరితి॥ మృతరాజదేహస్థితిర్యజ్ఞసమా
ప్త్యర్థా - అరాజకత్వపరిహారార్థాచ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ దేవైరితి॥ ఛందితఃప్రరోచితః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥
౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ జననాదితి॥జననాత్ జనకసంజ్ఞా॥ ౨౨॥ అభూదితి॥ ఏవంవై దేహామిథిసంజ్ఞాదయః॥ ౨౩॥ ౨౪॥

శ్రీపరాశరః॥ ఇక్ష్వాకుతనయోయోఽసౌనిమినామాసతుసహస్రంసంవత్సరంసత్రమారేభే॥ ౧॥ వసి
ష్ఠంచహోతారంవరయామాస॥౨॥తమాహవసిష్ఠః-అహమింద్రేణపంచవర్షశతంయాగార్థంప్రథ
మంవృతః॥ ౩॥ తదనంతరంచప్రతిపాల్యతామాగతస్తవాపిఋత్విగ్భవిష్యామీత్యుక్తేసపృథివీపతిర్న
కించిదుక్తవాన్॥౪॥వసిష్ఠోఽప్యనేనసమన్విచ్ఛితమిత్యమరపతేర్యాగమకరోత్॥౫॥సోఽపితత్కాలమేవా
న్యైర్గౌతమాదిభిర్యాగమకారయత్॥ ౬॥ సమాప్తేచామరపతేర్యాగేత్వరమాణోవసిష్ఠోనిమియజ్ఞం
కరిష్యామీత్యాజగామ॥౭॥తత్కర్మకర్తృత్వంచతత్రగౌతమస్యదృష్ట్వాథస్వపతేసతస్మైరాజ్ఞేమామ
ప్రత్యాఖ్యాయైతేన గౌతమాయకర్మాంతరం సమర్పితం యస్మాత్తస్మాదయంవిదేహో భవిష్యతీతి
శాపందదౌ ॥ ౮॥ ప్రబుద్ధశ్చాసావవనిపతిరపిప్రాహ॥ ౯॥ యస్మాన్మామసంభాష్యాజానతఏవశయా
నస్యశాపోత్సర్గమసౌదుష్టగురుశ్చకార - తస్మాత్తస్యాపిదేహఃపతిష్యతీతిప్రతిశాపందత్వాదేహ
మత్యజత్ ॥ ౧౦॥ తచ్ఛాపాచ్చమిత్రావరుణయోస్తేజసివసిష్ఠచేతఃప్రవిష్టం ॥ ౧౧॥ ఊర్వశీదర్శనా
దుద్భూతబీజప్రపాతయోస్తయోస్సకాశాద్వసిష్ఠోదేహమపరంలేభే॥౧౨॥నిమేరపితచ్ఛరీరమతిమనో
హరతైలగంధాదిభిరుపసంస్క్రియమాణంనైవక్లేదాదికందోషమవాప-సద్యోమృతమివతస్థౌ॥౧౩॥
యజ్ఞసమాప్తౌచభాగ గ్రహణాయ దేవానాగతా నృత్విజ ఊచుః - యజమానాయ వరోదీయతా
మితి॥౧౪॥దేవైశ్ఛందితోఽసౌనిమిరాహ॥౧౫॥భగవంతోఽఖిలసంసారదుఃఖహంతారః॥౧౬॥నహ్యేతా
దృగన్యద్దుఃఖమస్తి-యచ్ఛరీరాత్మనోర్వియోగేభవతి॥౧౭॥తదహమిచ్ఛామిసకలలోకలోచనేషువస్తుం
నపునఃశరీరగ్రహణంకర్తుమిత్యేవముక్తైర్దేవైరసావశేషభూతానాంనేత్రేష్వవతారితః॥ ౧౮॥
తతోభూతాన్యున్మేషనిమేషంచక్రుః॥ ౧౯॥ అపుత్రస్యచతస్యభూభుజశ్శరీరమరాజకభీరవస్తేమున
యోఽరణ్యాంమమంథుః ॥ ౨౦ ॥ తతశ్చకుమారోజజ్ఞే ॥ ౨౧ ॥ జననాజ్జనక సంజ్ఞామవాప ॥ ౨౨॥
అభూద్విదేహోఽస్యపితేతి వైదేహః మథనాన్మిథిరితి ॥ ౨౩ ॥ తస్యోదావసుః పుత్రోఽభవత్ ॥ ౨౪॥

నిమేర్విదేహసంజ్ఞాంవక్తుంకథామాహ- ఇక్ష్వాకుతనయోయోఽసావిత్యాదినాఉన్మేషంచక్రురిత్యంతేన॥౧॥౨॥౩॥
తదనంతరమితి॥ తదనంతరమాగత్యతవాపిఋత్విగ్భవిష్యామి- తావత్ప్రతిపాల్యతాంప్రతీక్ష్యతామిత్యుక్తేనిమిర్మ
ద్విళంబమసహమానోవసిష్ఠభయాచ్చనకించిదుక్తవాన్॥౪॥వసిష్ఠఇతి॥ సమన్విచ్ఛితమనుమతమితి॥౫॥ ౬॥౭॥ తదితి॥
మామప్రత్యాఖ్యాయేతి మత్కర్మసమాప్తిపర్యంతంత్వయాన్యత్రనగంతవ్యమిత్యేవంమామనివార్యైవ అనేనకర్మాం
తరంకర్మణ్యాంతరమన్యస్యావకాశోదత్తః-తస్మాదయంవిదేహోగతదేహోమరిష్యతీతిశాపందదౌ॥౮॥౯॥ యస్మా
దితి॥ మామసంభాష్యేతిత్వయాకిమిత్యేవమామప్రతీక్ష్యాన్యైఃకర్మకారితమిత్యాద్యపృష్ట్వా॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛాపాదితి॥
తేజసివీర్యేవసిష్ఠస్యచేతఃచైతన్యంలింగశరీరంవాప్రవిష్టం- తేజఇతిపాఠేసఏవార్థః॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ మృతాదపినిమే
ర్దేహాద్రాజవంశప్రవృత్తింవక్తుంతద్దేహధారణప్రకారమాహ॥ నిమేరపీతి॥ ౧౩॥ ౧౪॥ దేవైరితి॥ ఛందితఃపుత్రార్థ
మిచ్ఛాంకారితఆహ॥ ౧౫॥౧౬॥౧౭॥ తదితి॥ అవతారితఃఅవస్థితింకారితః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తత్పుత్రస్యజనకఇత్యాదిసంజ్ఞా
త్రయంనిర్వక్తుమాహ॥ అపుత్రస్యేతి ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ జననాదితి॥ జననాదావిర్భావలక్షణాత్ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

పురూరవాస్త్వితి॥ అతిరూపస్వినమితిఅతిరూపమేవస్వంధనంతదస్యాస్తీతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ సఇతి॥ అతిశయితాఃసకల లోకస్త్రీణాంకాంత్యాదిగుణాఃయయాతాం - తథాచరూపకే ॥ శ్లో ॥ మన్మథాప్యాయితచ్ఛాయాశోభాకాంతి రుదాహృతా । సౌకుమార్యం మృదుత్వంచ లావణ్యం దీప్తిరుచ్యతే॥ తాత్కాలికోవిశేషస్తు విలాసోంగక్రియాది ష్వితి॥ ౩౭॥ ఉభయమితి॥ తన్మనస్కంఉభయమనస్కంపరస్పరమనస్కమిత్యర్థః॥ ౩౮॥ రాజేతి॥ ప్రాగల్భ్యం నిస్సాధ్వసత్వం ॥ ౩౯ ॥ సుభ్ర్వితి॥ అనురాగముద్వహ - మయీతిశేషః - లజ్జావఖంజితంలజ్జయామంథరంసగద్గద మిత్యర్థః॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ శయనేతి॥ ఉరణకఃమేషః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥

పురూరవాస్త్వతిదానశీలోతియజ్వాతితేజస్వీ - యంసత్యవాదినమతిరూపస్వినంమనస్వినం మిత్రావరుణశాపాన్మానుషేలోకే మయావస్తవ్యమితికృతమతి రూర్వశీ దదర్శ ॥ ౩౫ ॥ దృష్టమాత్రేచతస్మిన్నపహాయమానమశేషమపాస్య స్వర్గసుఖాభిలాషం తన్మనస్కాభూత్వాతమేవోపతస్థే ॥ ౩౬ ॥ సోపిచతామతిశయితసకలలోకస్త్రీకాంతి సౌకుమార్య లావణ్యగతివిలాసహాసాది గుణామవలోక్యతదాయత్తచిత్తవృత్తిర్బభూవ ॥ ౩౭ ॥ ఉభయమపితన్మనస్కమనన్యదృష్టి పరిత్యక్తసమస్తాన్యప్రయోజనమభూత్ ॥ ౩౮॥ రాజాతుప్రాగల్భ్యాత్తామాహ ॥ ౩౯ ॥ సుభ్రుత్వామహమభికామోస్మి ప్రసీదానురాగముద్వహేత్యుక్తా లజ్జావఖంజితమూర్వశీతం ప్రాహ ॥ ౪౦॥ భవత్యేవంయదిమేసమయపరిపాలనంభవాన్ కరోతీత్యాఖ్యాతేపునరపితామాహ ॥ ౪౧ ॥ ఆఖ్యాహిమేసమయమితి॥౪౨॥అథపృష్టాపునరప్యబ్రవీత్ ॥ ౪౩ ॥ శయనసమీపేమమోరణకద్వయంపుత్రభూతంనాపనేయం ॥ ౪౪॥ భవాంశ్చమయాననగ్నోద్రష్టవ్యః ॥ ౪౫॥ ఘృతమాత్రంచమమాహార ఇతి ॥ ౪౬ ॥ ఏవమేవేతిభూపతిరప్యాహ ॥ ౪౭॥ తయాసహసచావనిపతిరలకాయాంచైత్రరథాది వనేష్వమలపద్మషండేషుమానసాదిసరస్స్వతిరమణీయేషురమమాణఏకషష్ఠివర్షాణ్యనుదినప్రవర్ధమానప్రమోదోనయత్॥౪౮॥ఊర్వశీచతదుపభోగాత్ప్రీతిదినప్రవర్ధమానానురాగాఅమరలోకవాసేపినస్పృహాంచకార ॥ ౪౯ ॥ వినాచోర్వశ్యాసురలోకోప్సరసాం సిద్ధగంధర్వాణాంచనాతిరమణీయోభవత్॥ ౫౦॥ తతశ్చోర్వశీపురూరవసోస్సమయవిద్విశ్వావసుర్గంధర్వసమవేతోనిశిశయనాభ్యాశాదేకమురణకంజహార ॥ ౫౧ ॥ తస్యచాకాశేనీయమానస్యోర్వశీశబ్దమశృణోత్ ॥ ౫౨॥

పురూరవసస్తూర్వశ్యామాయుఃప్రముఖాష్షట్పుత్రాజాతాఇతివక్తుంకథామాహ - పురూరవాస్త్విత్యాదినాయావత్సమాప్తి॥ పురూరవాఇతి-అతిరూపస్వినమతిరూపమేవస్వంధనమస్యాస్తీతిఅతిరూపస్వినం॥ ౩౫॥ దృష్టమాత్రఇతి॥ మానంగర్వమపహాయతమేవోపతస్థే అభజత్ ॥ ౩౬ ॥ సఇతి ॥ అతిశయితాః సకలలోకస్త్రీణాంకాంత్యాదయోగుణాయయాతాం - కాంత్యాదిలక్షణంధనికేనోక్తం ॥ శ్లో॥ మన్మథాప్యాయితచ్ఛాయాశోభాకాంతిరుదాహృతా। సౌకుమార్యంమృదుత్వంచలావణ్యందీప్తిరుచ్యతే॥తాత్కాలికోవిశేషస్తువిలాసోగతిరిష్యతఇతి॥ ౩౭॥ ఉభయమితి॥ ఏవముభయమపితన్మిథునంతన్మనస్కమనోన్యాసక్తచిత్తమభూత్ - నాస్త్యన్యాదృష్టిర్యస్య- పరిత్యక్తంసమస్తమన్యత్ప్రయోజనంయేనతత్॥ ౩౮॥ రాజేతి॥ ప్రాగల్భ్యాత్ నిస్సాధ్వసత్వాత్ ॥ ౩౯॥ సుభ్ర్వితి॥ లజ్జావఖంజితంలజ్జయా అవఖంజితంమంథరంయథాభవతితథా- తంప్రాహలజ్జావకుంఠితమితిపాఠాంతరంస్పష్టార్థం॥ ౪౦॥ శాపావసానేయదిమాంగంధర్వానేష్యంతితదాసమయభంగాపరాధమారోప్యగమిష్యామీతిసమయముపక్షిపతి॥ ౪౧॥ ౪౨॥౪౩॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ గంధర్వైస్తత్సమయలంఘనేనిమిత్తేసత్యూర్వశ్యానిర్గమసమయందర్శయన్నాహ-వినాచోర్వశ్యేత్యాదినానదదర్శేత్యంతేన॥౫౦॥తతఇతి॥శయనాభ్యాశాత్పర్యంకప్రాంతాత్ ॥౫౧॥౫౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తస్యేతి॥ పార్ష్ణిగ్రాహః అనుచరః-సహాయ ఇతి యావత్॥ ౧౨॥ అంగిరస ఇతి॥ రుద్రః బృహస్పతేస్సాహాయ్యమకరోత్-బృహస్పతేరాంగిరసత్వాత్॥ ౧౩॥ ౧౪॥ బృహస్పతేరితి॥ శక్రోభవత్ సహాయః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ నేతి॥ క్షేత్రే బీజావాపార్థం ఉదరే॥ ౨౧॥ సేతి॥ అతిపతివ్రతేతిపదేన గర్భో బలాదాహిత ఇతి గమ్యతే-ఇషికా కాశః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ అద్యేతి॥ అళీకలజ్జా మిథ్యాలజ్జా॥ ౨౯॥ యథేతి॥ మంథరా వక్రహృదయా స్తబ్ధా వా॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥

తస్య చంద్రస్య చ బృహస్పతేర్ద్వేషాదుశనా పార్ష్ణిగ్రాహోऽభూత్॥ ౧౨॥ అంగిరసశ్చ సకాశాదుపలబ్ధవిద్యో భగవాన్ రుద్రో బృహస్పతేస్సాహాయ్యమకరోత్॥ ౧౩॥ యతశ్చోశనా తతో జంభకుంభాద్యాః సమస్తా ఏవ దైత్యదానవనికాయా మహాంతముద్యమం చక్రుః॥ ౧౪॥ బృహస్పతేరపి సకలదేవసైన్యయుతస్సహాయః శక్రోऽభవత్॥ ౧౫॥ ఏవం చ తయోరతీవోగ్రసంగ్రామస్తారానిమిత్తస్తారకామయో నామాऽభూత్॥ ౧౬॥ తతశ్చ సమస్తశస్త్రాణ్యసురేషు రుద్రపురోగమా దేవాః దేవేషు చాశేషదానవా ముముచుః॥ ౧౭॥ ఏవం దేవాసురాహవసంక్షోభక్షుబ్ధహృదయమశేషమేవ జగద్బ్రహ్మాణం శరణం జగామ॥ ౧౮॥ తతశ్చ భగవానబ్జయోనిరప్యుశనసం శంకరమసురాన్ దేవాంశ్చ నివార్య బృహస్పతయే తారామదాపయత్॥ ౧౯॥ తాం చాంతఃప్రసవామవలోక్య బృహస్పతిరప్యాహ॥ ౨౦॥ నైష మమ క్షేత్రే భవత్యాన్యస్య సుతో ధార్యస్సముత్సృజైనమలమలమతిధార్ష్ట్యేనేతి॥ ౨౧॥ సా చ తేనైవముక్తాతిపతివ్రతా భర్తృవచనానంతరం తమిషీకాస్తంబే గర్భముత్ససర్జ॥ ౨౨॥ స చోత్సృష్టమాత్ర ఏవాతితేజసా దేవానాం తేజాంస్యాచిక్షేప॥ ౨౩॥ బృహస్పతిమిందుం చ తస్య కుమారస్యాతిచారుతయా సాభిలాషౌ దృష్ట్వా దేవాస్సముత్పన్నసందేహాస్తారాం పప్రచ్ఛుః॥ ౨౪॥ సత్యం కథయాస్మాకమితి- సుభగే సోమస్యాథవా బృహస్పతేరయం పుత్ర ఇతి॥ ౨౫॥ ఏవం తైరుక్తా సా తారా హ్రియా కించిన్నోవాచ॥ ౨౬॥ బహుశోऽప్యభిహితా యదా సా దేవేభ్యో నాచచక్షే తతస్స కుమారస్తాం శప్తుముద్యతః ప్రాహ॥ ౨౭॥ దుష్టేంబ కస్మాన్మమ తాతం నాఖ్యాసి॥ ౨౮॥ అద్యైవ తే వ్యళీకలజ్జావత్యాస్తథా శాస్తిమహం కరోమి॥ ౨౯॥ యథా చ నైవమద్యాప్యతిమంథరవచనా భవిష్యసీతి॥ ౩౦॥ అథాహ భగవాన్ పితామహః తం కుమారం సన్నివార్య స్వయమపృచ్ఛత్తాం తారాం॥ ౩౧॥ కథయ వత్సే కస్యాయమాత్మజః సోమస్య వా బృహస్పతేర్వా ఇత్యుక్తా లజ్జమానాహ సోమస్యేతి॥ ౩౨॥ తతః ప్రస్ఫురదుచ్ఛ్వసితామలకపోలకాంతిర్భగవానుడుపతిః కుమారమాలింగ్య సాధు సాధు వత్స ప్రాజ్ఞోసీతి బుధ ఇతి తస్య చ నామ చక్రే॥ ౩౩॥ తథాఖ్యాతమేవైతత్ స చ యథేళాయామాత్మజం పురూరవసముత్పాదయామాస॥ ౩౪॥

తస్యేతి॥ పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయః॥ ౧౨॥ అంగిరస ఇతి॥ గురుపుత్రత్వాద్బృహస్పతేశ్శ్రీరుద్రస్తత్సాహాయ్యమకరోత్॥ ౧౩॥ యత ఇతి॥ యతశ్చోశనాః యేషాం పక్షే శుక్రః॥ ౧౪॥ బృహస్పతేరితి॥ బృహస్పతేశ్శక్రస్సహాయో భవత్॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తామితి॥ అంతఃప్రసవాం గర్భిణీం॥ ౨౦॥ ౨౧॥ సేతి॥ పతివ్రతా అత ఏవ తమిందునాహితం గర్భం భర్తృవచనాదుత్ససర్జ ఇషికాస్తంబే॥ ౨౨॥ స చేతి॥ ఆచిక్షేప అపహృతవాన్॥ ౨౩॥ బృహస్పతిమితి॥ మాతా భస్త్రా పితుః పుత్ర ఇత్యాదివచనాత్పితురేవ పుత్రః- అతోऽస్య కః పితేతి తారామపృచ్ఛన్॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ యథేతి॥ అద్యాపి వ్యభిచారిణీ దుష్టా సతీ యథా నైవం మంథరవచనా స్తబ్ధవాగ్భవిష్యసీతి॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ తత ఇతి॥ స్ఫురతోరుచ్ఛ్వసితయోర్వికసితయోరమలయోః కపోలయోః కాంతిర్యస్య సః॥ ౩౩॥ తథేతి॥ స చ బుధో యథేళాయాం పురూరవసముత్పాదయామాస తత్తథా ప్రాగేవోక్తం॥ ౩౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ పఠత ఇతి॥ గాయత్రీం పఠతః అక్షరసంఖ్యాని తదక్షరసంఖ్యాన్యంగులాని అరణిరభవత్ చతుర్వింశత్యంగులా అరణిః కార్యేతి విధిః॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే - షష్ఠోఽధ్యాయః. ****************

దత్వా చైకాం నిశాం తేన రాజ్ఞా సహోషిత్వా పంచపుత్రోత్పత్తయే గర్భమవాప॥ ౭౪॥ ఉవాచ చైనం రాజానమస్మత్ప్రీత్యా మహారాజాయ సర్వ ఏవ గంధర్వా వరదాస్సంవృత్తాః వ్రియతాం చ వర ఇతి॥ ౭౫॥ ఆహ చ రాజా॥ ౭౬॥ విజితసకలారాతిరవిహతేంద్రియసామర్థ్యో బంధుమానమితబలకోశోఽస్మి నాన్యదస్మాకమూర్వశీసాలోక్యాత్ ప్రాప్తవ్యమస్తి తదహమనయా సహోర్వశ్యా కాలం నేతుమభిలషామీత్యుక్తే గంధర్వా రాజ్ఞేఽగ్నిస్థాలీం దదుః॥ ౭౭॥ ఊచుశ్చైనమగ్నిమామ్నాయానుసారీ భూత్వా త్రిధా కృత్వోర్వశీసలోకతామనోరథముద్దిశ్య సమ్యగ్యజేథాః- తతోఽవశ్యమభిలషితమవాప్స్యసీత్యుక్తస్తామగ్నిస్థాలీమాదాయ జగామ॥ ౭౮॥ అంతరటవ్యామచింతయత్ - అహో మేఽతీవ మూఢతా కిమహమకరవం॥ ౭౯॥ వహ్నిస్థాలీ మయైషా నీతా నోర్వశీతి॥ ౮౦॥ అథైనామటవ్యామేవాగ్నిస్థాలీం తత్యాజ స్వపురం చ జగామ॥ ౮౧॥ వ్యతీతేఽర్ధరాత్రే వినిద్రశ్చాచింతయత్॥ ౮౨॥ మమోర్వశీసాలోక్యప్రాప్త్యర్థమగ్నిస్థాలీ గంధర్వైర్దత్తా సా చ మయాటవ్యాం పరిత్యక్తా॥ ౮౩॥ తదహం తత్ర తదాహరణాయ యాస్యామీత్యుత్థాయ తత్రాప్యుపగతో నాగ్నిస్థాలీమపశ్యత్॥ ౮౪॥ శమీగర్భం చాశ్వత్థమగ్నిస్థాలీస్థానే దృష్ట్వాఽచింతయత్॥ ౮౫॥ మయాఽత్రాగ్నిస్థాలీ నిక్షిప్తా సా చాశ్వత్థశ్శమీగర్భోఽభూత్॥ ౮౬॥ తదేనమేవాహమగ్నిరూపమాదాయ స్వపురమభిగమ్యారణిం కృత్వా తదుత్పన్నాగ్నేరుపాస్తిం కరిష్యామీతి॥ ౮౭॥ ఏవమేవ స్వపురముపగతోఽరణిం చకార॥ ౮౮॥ తత్ప్రమాణం చాంగులైః కుర్వన్ గాయత్రీమపఠత్॥ ౮౯॥ పఠతశ్చాక్షరసంఖ్యాన్యేవాంగులాన్యరణ్యభవత్॥ ౯౦॥ తత్రాగ్నిం నిర్మథ్యాగ్నిత్రయమామ్నాయానుసారీ భూత్వా జుహావ॥ ౯౧॥ ఊర్వశీసాలోక్యం ఫలమభిసంధితవాన్॥ ౯౨॥ తేనైవ చాగ్నివిధినా బహువిధాన్ యజ్ఞానిష్ట్వా గాంధర్వలోకానవాప్యోర్వశ్యా సహావియోగమవాప॥ ౯౩॥ ఏకోఽగ్నిరాదావభవత్ - ఏతేన త్వత్ర మన్వంతరే త్రేధా ప్రవర్తితాః॥ ౯౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే - షష్ఠోఽధ్యాయః. ******************************

దత్వేతి॥ ఉషిత్వా వాసం కృత్వా - పంచపుత్రోత్పత్తయ ఇతి తాసాం చ తస్య ప్రాణాం సహితానాం సఖీనాం స్వభూతిత్వాత్పంచభీరూపైః పంచానాం పుత్రాణాం ఉత్పత్తయే గర్భమవాపేతి గమ్యతే అస్మాకమప్యనేన సహాస్యాభవేదితి ప్రార్థనాలింగాత్॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ విజితేతి॥ అన్యత్ప్రాప్తవ్యం నాస్తీత్యత్ర హేతుః- విజితసకలారాతిరిత్యాది- ఊర్వశీసాలోక్యమగ్నిసాధ్యకమైకఫలమిత్యగ్నిస్థాలీం దదుః॥ ౭౭॥ ఊచురితి॥ గార్హపత్యాహవనీయదక్షిణాగ్నిరూపేణ త్రిధా కృత్వా॥ ౭౮॥ శమీగర్భాదగ్నిం మంథతీత్యాదివిధిమవతారయన్నాహ - అంతరటవ్యామిత్యాదినా॥ ౭౯॥ వహ్నిస్థాలీతి॥ వహ్నిస్థాలీ మయైషాభిలషితా నోర్వశీతి॥ ౮౦॥ అథేతి॥ యద్యపి గంధర్వైరియమూర్వశీతి న ప్రలోభితః - కింత్వగ్నిం త్రిధా కృత్వా యజస్వేత్యేవోక్తం - తథాపి సంమోహవశాదూర్వశ్యేవ తామగ్నిస్థాలీమానయన్నేయమూర్వశీతి బుద్ధ్వా తత్యాజేతి॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ పఠత ఇతి॥ గాయత్రీం పఠతస్తత్సామర్థ్యాత్తదక్షరసంఖ్యాంగులిప్రమాణైర్వారణిర్జాతా- తస్మాచ్చతుర్వింశత్యంగులా కార్యేత్యుక్తం భవతి॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ఏక ఇతి॥ త్రేతాగ్నిత్రయం॥ ౯౪॥ ఇతి శ్రీశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే - షష్ఠోఽధ్యాయః. ********************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ తదితి॥ అపవృత్తసమయా నివృత్తసమయా ॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ తతశ్చేతి॥ హేజాయే మనసి ఘోరే తిష్ఠ వచసి మయా వాఙ్మిశ్రణం కురు - అనేన అయే జాయే మనసా తిష్ఠ ఘోరే వచాంసి మిశ్రకృణవావహై ఇత్యాద్యష్టాదశర్చతయోస్సంవాదసూక్తం స్మారితం॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥

ఏవమాహ చ - మమానాథాయాః పుత్రః కేనాప్యపహ్రియతే - కం శరణముపయామీతి॥౫౩॥ తదాకర్ణ్య రాజా మాం నగ్నం దేవీ వీక్ష్యతీతి న యయౌ॥౫౪॥ అథాన్యమప్యురణకమాదాయ గంధర్వా యయుః॥౫౫॥ తస్యాప్యపహ్రియమాణస్యాకర్ణ్య శబ్దమాకాశే పునరప్యనాథాస్మ్యహమభర్తృకా కాపురుషాశ్రయేత్యార్తరావిణీ బభూవ॥ ౫౬॥ రాజాప్యమర్షవశాదంధకారమేతదితి ఖడ్గమాదాయ దుష్ట దుష్ట హతోసీతి వ్యాహరన్నభ్యధావత్॥౫౭॥ తావచ్చ గంధర్వైరప్యతీవోజ్జ్వలా విద్యుజ్జనితా॥౫౮॥ తత్ప్రభయా చోర్వశీ రాజానమపగతాంబరం దృష్ట్వాపవృత్తసమయా తత్క్షణాదేవాపక్రాంతా॥ ౫౯॥ పరిత్యజ్య తావప్యురణకౌ గంధర్వాస్సురలోకముపగతాః॥ ౬౦॥ రాజాపి చ తౌ మేషావాదాయాతిహృష్టమనాః స్వశయనమాయాతో నోర్వశీం దదర్శ॥౬౧॥ తాం చాపశ్యన్ వ్యపగతాంబర ఏవోన్మత్తరూపో బభ్రామ॥౬౨॥ కురుక్షేత్రే చాంభోజసరస్యన్యాభిశ్చతసృభిరప్సరోభిస్సమవేతామూర్వశీం దదర్శ॥౬౩॥ తతశ్చోన్మత్తరూపో జాయే హే తిష్ఠ మనసి ఘోరే తిష్ఠ వచసి కపటికే హే తిష్ఠేత్యేవమనేకప్రకారం సూక్తమవోచత్॥ ౬౪॥ ఆహ చోర్వశీ॥ ౬౫॥ మహారాజాలమనేనావివేకచేష్టితేన॥ ౬౬॥ అంతర్వత్న్యహమబ్దాంతే భవతాత్రాగంతవ్యం కుమారస్తే భవిష్యతి - ఏకాం చ నిశామహం త్వయా సహ వత్స్యామీత్యుక్తః ప్రహృష్టస్స్వపురం జగామ॥౬౭॥ తాసాం చాప్సరసామూర్వశీ కథయామాస॥౬౮॥ అయం స పురుషోత్కృష్టో యేనాహమేతావంతం కాలమనురాగాకృష్టమానసా సహోషితేతి॥౬౯॥ ఏవముక్తాస్తాశ్చాప్సరస ఊచుః॥ ౭౦॥ సాధు సాధ్వస్య రూపమప్యనేన సహాస్మాకమపి సర్వకాలమాస్యా భవేదితి॥౭౧॥ అబ్దే చ పూర్ణే స రాజా తత్రాజగామ॥ ౭౨॥ కుమారం చాయుషమస్మై చోర్వశీ దదౌ॥ ౭౩॥

౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ తదితి॥ అపవృత్తసమయా నివృత్తపరిభాషాసంబంధా - అపక్రాంతా నిర్గతా ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ అథ పునస్తత్ర త్రేతాగ్నిసాధ్యకర్మమార్గేణోర్వశీప్రాప్తిం కథయన్నాహ - తాం చాపశ్యన్నిత్యాదినా ॥ ౬౨॥ కురుక్షేత్ర ఇతి॥ అంభోజయుక్తే సరసి ॥ ౬౩ ॥ తత ఇతి॥ హే జాయే మనసి ఘోరే మనసా ఘోరే వచసి వాఙ్మిశ్రణార్థం క్షణమాత్రం తిష్ఠేత్యేకకథా విలాపాత్మకం సూక్తమవోచత్ - అసూక్తమితి పాఠే విలాపాద్యసూక్తం యథా భవత్యేవమాహేత్యర్థః - ఏతేన - హే జాయే మనసా తిష్ఠ ఘోరే వచాంసి మిశ్రాణి కృణవావహై - ఇత్యష్టాదశతయోస్సంవాదాత్మికా సూక్తిః - పురూరవసో వాక్యాని సూచితాని ॥ ౬౪॥ ఆహేతి॥ ఆహ చోర్వశీత్యనేన చోర్వశ్యాః ప్రతివచనాని - పురూరవా మా కృథా మా ప్రవృత్తో మా త్వా వృకాసో అశివాస ఉక్షన్ న వై స్త్రైణాని సఖ్యాని సంతి సాలావృకాణాం హృదయాన్యేతానీత్యాదీని సూచితాని॥ ౬౫॥ ౬౬॥ అంతర్వత్నీతి - అంతర్వత్నీ గర్భిణ్యహమిదానీం మత్సంభోగాసంభవాదబ్దాంతే త్వయాగంతవ్యమిత్యాద్యుక్తస్తేన సాహ్నా ప్రహృష్టస్స్వపురం జగామ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ అయమితి॥ పురుషోత్కృష్టో నరశ్రేష్ఠః ॥ ౬౯॥ ౭౦॥ సాధ్వితి॥ సహాస్యా సహావస్థితిరస్మాకం భవేదితి ప్రార్థనా ॥ ౭౧ ॥ ౭౨॥ కుమారమితి॥ ఆయుషమాయుర్నామానం ॥ ౭౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDI

అస్త్రవిద్యాంతగమనం ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ భగవన్నితి॥ కామమితిఇచ్ఛానుమతౌ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥
విశ్వామిత్రేతి॥ భార్గవఏవేతి॥ జమదగ్నిసోదరత్వాత్ భార్గవఃశునశ్శేఫః - యథాహ ॥ శ్లో॥ ఔర్వస్యఋచీక
స్యాషేః సత్యవత్యాంమహాయశాః । జమదగ్నిస్సుతోవిద్వాన్ జజ్ఞేవేదవిదాంవరః॥ మధ్యమశ్చశునశ్శేఫ ఇత్యాది-
అయంచవిశ్వామిత్రస్యస్వస్రీయః- పుత్రవద్దేవైర్దత్తత్వాద్దేవరాతః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ తేషామితి॥ ఋష్యంతరేష్వితి
ఋష్యంతరేషువివాహ్యాః- సమానప్రవరేష్వవివాహ్యాః - ఇదంసర్వగోత్రాణాంప్రాయేణసమానం॥ శ్లో॥ ఏకఏవ
ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే। తావత్సమానగోత్రత్వమన్యత్రత్వంగిరోగణాదితిసూత్రకారోక్తైః॥ ౩౯॥ ఇతి
శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- సప్తమోధ్యాయః. *********************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ గృత్సమదస్యేతి॥ ప్రవర్తయితాజనకః॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ సహీతి॥ సంసిద్ధికార్యకరణఃవశీకృత
ప్రకృతిఃఅజరదేహేంద్రియోవా-అతీతసంభూతౌక్షీరోదాదుత్పత్తౌ॥ ౯॥ కాశీరాజేతి॥అష్టధాఅష్టాంగం-యథాహ

పాలననిష్ఠఃక్షత్రియాచారఃపుత్రోభవిష్యతి-తస్యాశ్చోపశమరుచిర్బ్రాహ్మణాచార ఇత్యాకర్ణ్యైవ
సాతస్యపాదౌజగ్రాహ॥౨౮॥ప్రణిపత్యచైనమాహ॥౨౯॥భగవన్మయైతదజ్ఞానాదనుష్ఠితం-ప్రసాదం
మేకురు - మైవంవిధఃపుత్రోభవతు - కామమేవంవిధఃపౌత్రోభవత్విత్యుక్తేమునిరప్యాహ ॥ ౩౦ ॥ ఏవ
మస్త్వితి॥౩౧॥అనంతరంచసాజమదగ్నిమజీజనత్॥౩౨॥తన్మాతాచవిశ్వామిత్రంజనయామాస॥౩౩॥
సత్యవత్యపికౌశికీనామనద్యభవత్ ॥ ౩౪ ॥ జమదగ్నిరిక్ష్వాకువంశోద్భవస్యరేణోస్తనయాంరేణుకా
ముపయేమే ॥ ౩౫ ॥ తస్యాంచాశేషక్షత్రహంతారం పరశురామసంజ్ఞం భగవతస్సకలలోకగురో
ర్నారాయణస్యాంశంజమదగ్నిరజీజనత్॥ ౩౬॥ విశ్వామిత్రపుత్రస్తుభార్గవఏవశునశ్శేఫోదేవైర్దత్తః-
తతశ్చదేవరాతనామాభవత్ ॥ ౩౭ ॥ తతశ్చాన్యేమధుశ్ఛందోధనంజయకృతదేవాష్టకకచ్ఛపహారి
తాఖ్యావిశ్వామిత్రపుత్రాబభూవుః॥ ౩౮॥ తేషాంచబహూనికౌశికగోత్రాణిఋష్యంతరేషువివా
హ్యాన్యభవన్॥౩౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే - సప్తమోధ్యాయః. ***************
శ్రీపరాశరః॥ పురూరవసోజ్యేష్ఠఃపుత్రోయస్త్వాయుర్నామాసరాహోర్దుహితరముపయేమే॥౧॥
తస్యాంచపంచపుత్రానుత్పాదయామాస ॥ ౨ ॥ నహుషక్షత్రవృద్ధరంభరజిసంజ్ఞాస్తథైవానేనాః
పంచమఃపుత్రోభూత్॥౩॥క్షత్రవృద్ధాత్సుహోత్రఃపుత్రోభవత్॥౪॥ కాశ్యపకాశగృత్సమదాస్త్రయ
స్తస్యపుత్రాబభూవుః॥౫॥ గృత్సమదస్యశౌనకశ్చాతుర్వర్ణ్యప్రవర్తయితాభూత్॥౬॥ కాశ్యపస్య
కాశేయః కాశీరాజః - తస్మాద్రాష్ట్రః - రాష్ట్రస్యదీర్ఘతపాఃపుత్రోభవత్ ॥ ౭ ॥ ధన్వంతరిస్తు
దీర్ఘతపసఃపుత్రోభవత్ ॥ ౮॥ సహిసంసిద్ధకార్యకరణస్సకలసంభూతిష్వశేషజ్ఞానవిద్భగవతా
నారాయణేనచాతీతసంభూతౌతస్మైవరోదత్తః॥౯॥ కాశీరాజగోత్రేవతీర్యత్వమష్టధాసమ్యగాయు

పారగమనంతన్నిష్ఠః ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ భగవన్నితి॥ కామమిత్యనేనేచ్ఛానుమతిః ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥
విశ్వామిత్రేతి॥భార్గవశ్శునశ్శేఫోదేవైర్ధర్మతోదత్తఇతికౌశికగోత్రస్యదేవరాతప్రవరత్వముక్తం॥౩౭॥తతశ్చేతి॥
మధుశ్ఛందఃప్రభృతయస్తువిశ్వామిత్రస్యౌరసాఃపుత్రాః ॥ ౩౮॥ తేషామితి॥ ప్రవరభేదాద్బహూనికౌశికగోత్రాణి
ఋష్యంతరేషుప్రవరాంతరేషువివాహ్యాని - ఏవంచైతత్ప్రాయేణగోత్రాంతరేష్వపితుల్యం ॥ శ్లో॥ ఏకఏవఋషి
ర్యత్రప్రవరేష్వనువర్తతే । తావత్సమానగోత్రత్వమన్యత్రత్వంగిరోగణాదితిసూత్రకారోక్తేః ॥ ౩౯॥ ఇతిశ్రీధర
స్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ************

౧ ॥ ౨ ॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ గృత్సమదస్యేతి॥ చాతుర్వర్ణ్యప్రవర్తయితాచతుర్వర్ణోత్పాదకః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮॥
సహీతి॥ సంసిద్ధకార్యకరణః జరాదిరహితేంద్రియః - సంయతదేహేంద్రియఇతివా - అతీతసంభూతౌ క్షీరో
దోత్పత్తౌవరోదత్తః॥ ౯॥ కాశీరాజేతి॥అష్టధా అష్టభాగం-యథాహవాహటః॥ శ్లో॥ కాయబాలగ్రహోర్ధ్వాంగశల్య

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ తథేతి॥ అల్పత్వాత్ప్రథమమమావసోర్వంశోక్తిః - ఏవంనహుషస్యాప్యనంతరాధ్యాయే॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ పుత్రీతి॥ ఆత్మజాయాఆత్మనోభార్యా॥ ౨౧॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ నూనమితి॥ మాతృసాత్కృతఃమాతుస్సంబంధీ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ తచ్చేతి॥ అస్త్రధారణం

శ్రీపరాశరః ॥ తస్యాప్యాయుర్ధీమానమావసుర్విశ్వావసుశ్శ్రుతాయుశ్శతాయురయుతాయురితి సంజ్ఞాఃషట్పుత్రాఅభవన్॥౧॥తథామావసోర్భీమనామాపుత్రోఽభవత్॥౨॥భీమస్యకాంచనః-కాంచనాత్సుహోత్రః- తస్యాపిజహ్నుః ॥ ౩॥ యోఽసౌయజ్ఞవాటమఖిలంగంగాంభసాప్లావితమవలోక్య క్రోధసంరక్తలోచనోభగవంతం యజ్ఞపురుషం ఆత్మనిపరమేణసమాధినా సమారోప్యాఖిలమేవ గంగామపిబత్॥౪॥అథైనం దేవర్షయఃప్రసాదయామాసుః॥౫॥దుహితృత్వేచాస్యగంగామనయన్॥౬॥ జహ్నోశ్చసుమంతుర్నామపుత్రోఽభవత్॥ ౭॥ తస్యాప్యజకస్తతోబలాకాశ్వస్తస్మాత్కుశస్తస్యాపి కుశాంబకుశనాభామూర్తరజసోవసుశ్చేతిచత్వారఃపుత్రాబభూవుః॥౮॥ తేషాంకుశాంబఃశక్రతుల్యోమేపుత్రోభవేదితితపశ్చకార॥౯॥ తంచోగ్రతపసమవలోక్యమాభవత్వన్యోఽస్మత్తుల్యవీర్యఇత్యాత్మనైవాస్యేంద్రఃపుత్రత్వమగచ్ఛత్ ॥ ౧౦॥ సగాధిర్నామపుత్రఃకౌశికోఽభవత్॥ ౧౧॥ గాధిశ్చసత్యవతీంకన్యామజనయత్ ॥ ౧౨॥ తాంచభార్గవఃఋచీకోవవ్రే ॥ ౧౩॥ గాధిరప్యతిరోషణాయాతివృద్ధాయ బ్రాహ్మణాయ దాతుమనిచ్ఛన్నేకతశ్శ్యామకర్ణానా మిందువర్చసా మనిలరంహసామశ్వానాంసహస్రకన్యాశుల్కమయాచత॥ ౧౪॥ తేనాపిఋషిణావరుణసకాశాదుపలభ్యాశ్వతీర్థోత్పన్నంతాదృశమశ్వసహస్రందత్తం ॥ ౧౫॥ తతస్తామృచికఃకన్యాముపయేమే ॥ ౧౬॥ ఋచికశ్చతస్యాశ్చరుమపత్యార్థంచకార ॥ ౧౭॥ తత్ప్రసాదితశ్చతన్మాత్రేక్షత్రవరపుత్రోత్పత్తయేచరుమపరంసాధయామాస॥౧౮॥ ఏషచరుర్భవత్యాఅయమపరశ్చరుస్త్వన్మాత్రాసమ్యగుపయోజ్యఇత్యుక్త్వావనంజగామ॥౧౯॥ ఉపయోగకాలేచతాంమాతాసత్యవతీమాహ॥౨౦॥ పుత్రిసర్వఏవాత్మపుత్రమతిగుణమభిలషతి - నాత్మజాయాభ్రాతృగుణేష్వతీవాదరోభవతీతి ॥ ౨౧ ॥ అతోఽర్హసిమమాత్మీయంచరుందాతుం- మదీయంచరుంఆత్మనోపయోక్తుం॥౨౨॥ మత్పుత్రేణహిసకలభూమండలపరిపాలనంకార్యం - కియద్వాబ్రాహ్మణస్యబలవీర్యసంపదేత్యుక్తాసాస్వచరుంమాత్రేదత్తవతీ॥ ౨౩॥ అథవనాదాగత్యసత్యవతీమృషిరపశ్యత్॥ ౨౪॥ ఆహచైనామతిపాపేకిమిదమకార్యంభవత్యాకృతం అతిరౌద్రంతేవపుర్లక్ష్యతే॥౨౫॥నూనంత్వయాత్వన్మాతృసాత్కృతశ్చరురుపయుక్తః-నయుక్తమేతత్॥ ౨౬॥ మయాహితత్రచరౌసకలైశ్వర్యవీర్యశౌర్యబలసంపదారోపితా- త్వదీయచరావప్యఖిలశాంతిజ్ఞానతితీక్షాదబ్రాహ్మణగుణసంపత్॥౨౭॥ తచ్చవిపరీతంకుర్వంత్యాస్తవాతిరౌద్రాస్త్రధారణ

తేస్యేతి॥ తస్యాపిపురూరవసోఽపి ॥ ౧॥ అతివితతత్వాదాయుర్వంశంపశ్చాద్వక్ష్యతి - ఏవంనహుషాదిష్వపిద్రష్టవ్యం- అల్పత్వాదమావసోర్వంశంతావదాహ-తథేత్యాదినాయావత్సమాప్తి॥ ౨॥౩॥౪॥ అథేతి॥ జహ్నుందేవఋషయశ్చప్రసాదయామాసుః-తతస్తాంముమోచేతి శేషః॥౫॥౬॥౭॥ ౮॥౯॥తంచేతి॥ ఆత్మనాస్వయమేవఇంద్రఃపుత్రత్వమగమత్॥ ౧౦॥ తదేవాహసగాధిరితి॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥తేనేతి॥ తేనాపిఋచికేనోపలభ్యప్రాప్య॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ తదితి॥ తయాసత్యవత్యాప్రసాదితశ్చ- తన్మాత్రేగాధిభార్యాయై॥౧౮॥ ఏషఇతి॥ఉపయోజ్యఃభక్ష్యఇత్యుక్త్వాకుశార్థంవనంజగామ ॥౧౯॥ ౨౦॥ పుత్రీతి॥ ఆత్మనోజాయాయాభ్రాతుర్గుణేషుజనస్యాతీవాదరః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ మత్పుత్రేణేతి ॥ కియదితికింప్రయోజనమిత్యుక్తాసతీ - స్వచరుంమాత్రేదత్తవతీ - మాతుశ్చరుంస్వయంభక్షితవతీ ॥ ౨౩॥ ౨౪॥౨౫॥ నూనమితి॥త్వన్మాతృసాత్కృతఃత్వన్మాతుస్సంబంధీ॥౨౬॥౨౭॥తచ్చేతి॥ అస్త్రధారణంఅస్త్రవిద్యాయాః

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

ణీయా - ప్రణతాద్రాజ్యంనగ్రాహ్యమితిరాజధర్మః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ స్వర్యాతఇతి॥ ఆచారాత్ పితృదాయాదన్యాయాత్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ పురోధసాపియజమానచోదితేనైవకామ్యంకర్మకర్తవ్యంనత్వన్యథా- తదిచ్ఛాయా అజ్ఞాతత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ యద్యేవమితి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ పూర్వంక్షత్రవృద్ధాత్సుహోత్రోగృత్సమదాద్ద్విజాతివంశకృదుక్తః - ఇహతుప్రతిక్షత్రఃక్షైత్రికవంశకృదుచ్యతేక్షత్రవృద్ధసుతః ప్రతిక్షత్రోభవదిత్యాదినా ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే-నవమోధ్యాయః. **

నతిక్రమణీయాహివైరిపక్షాదప్యనేకవిధచాటువాక్యగర్భాప్రణతిరిత్యుక్త్వాస్వపురంజగామ ॥ ౧౩॥ శతక్రతురపీంద్రత్వంచకార॥ ౧౪॥ స్వర్యాతేతురజౌనారదర్షిచోదితారజపుత్రాశ్శతక్రతుమాత్మపితృపుత్రంసమాచారాద్రాజ్యంయాచితవంతః ॥ ౧౫ ॥ అప్రదానేనచవిజిత్యేంద్రమతిబలినఃస్వయమింద్రత్వంచక్రుః ॥ ౧౬ ॥ తతశ్చబహుతిథేకాలేత్యతీతే బృహస్పతిమేకాంతేదృష్ట్వా అపహృతత్రైలోక్యయజ్ఞభాగః శతక్రతురువాచ ॥ ౧౭ ॥ బదరీఫలమాత్రమప్యర్హసిమమాప్యాయనాయ పురోడాశఖండందాతుమిత్యుక్తోబృహస్పతిరువాచ ॥ ౧౮ ॥ యద్యేవంత్వయాహంపూర్వమేవచోదితస్స్యాంతన్మయాత్వదర్థంకిమ కర్తవ్యమిత్యల్పైరేవాహోభిస్త్వాం నిజంపదం ప్రాపయిష్యామీత్యభిధాయ తేషామనుదినమాభిచారకంబుద్ధిమోహాయశక్రస్యతేజోభివృద్ధయేజుహావ ॥ ౧౯॥ తేచాపి తేనబుద్ధిమోహేనాభిభూయమానాబ్రహ్మద్విషోధర్మత్యాగినోవేదవాదపరాఙ్ముఖాబభూవుః॥౨౦॥ తతస్తానపేతధర్మాచారానింద్రోజఘాన ॥ ౨౧ ॥ పురోహితాప్యాయితతేజాశ్చశక్రఃదివమాక్రమత్॥ ౨౨॥ ఏతదింద్రస్యస్వపదచ్యవనాదారోహణంశ్రుత్వాపురుషఃస్వపదభ్రంశందౌరాత్మ్యంచ నాప్నోతి ॥ ౨౩ ॥ రంభస్త్వనపత్యోభవత్॥౨౪॥క్షత్రవృద్ధసుతఃప్రతిక్షత్రోభవత్ ॥ ౨౫॥ తత్పుత్రస్సంజయః- తస్యాపిజయః- తస్యాపివిజయః- తస్మాచ్చజజ్ఞేకృతః॥ ౨౬॥ తస్యచహర్యధనః - హర్యధనసుతస్సహదేవఃతస్మాదదీనస్తస్యచజయత్సేనః-తతశ్చసంకృతిః- తత్పుత్రఃక్షత్రధర్మా- ఇత్యేతేక్షత్రవృద్ధస్యవంశ్యాః ॥ ౨౭ ॥ తతోనహుషవంశంప్రవక్ష్యామి ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - చతుర్థాంశే - నవమోధ్యాయః. ********************************

తత్సహితాప్రణతిరాత్మనివేదనరూపాఅనతిక్రమణీయా - వైరిణాపిప్రణతేనయదుక్తంతదనుమంతవ్యమేవ- కింపునస్త్వాదృశేనేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ స్వర్యాతఇతి॥ స్వర్యాతేమృతే- ఆత్మపితృపుత్రంస్వపితుఃపుత్రతాంప్రాప్తం- సమాచారాత్ పితృస్వంపుత్రాణాంభవతీతిన్యాయాత్॥ ౧౫॥ ౧౬॥ తతశ్చేతి॥ బహుతిథేదీర్ఘకాలే॥ ౧౭॥ ౧౮॥ యదీతి॥ యద్యేవమిత్యస్యాయంభావః - స్వబుద్ధ్యైవత్వంరజేఃపుత్రతామగాః- తదైవచేదహమేతత్ జ్ఞాపితస్స్యాంతర్హిమయాతదప్యన్యథాకార్యమేవేతి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ పూర్వమాయుషఃపుత్రస్యక్షత్రవృద్ధస్యసుహోత్రవంశఉక్తః- ఇదానీంతస్యైవవంశాంతరమాహ - క్షత్రవృద్ధసుతః - ప్రతిక్షత్ర ఇత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- నవమోధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

బాహుళః॥ శ్లో॥ కాయబాలగ్రహోర్ధ్వాఙ్గశల్యదంష్ట్రాజరావిషాన్। అష్టావఙ్గానితస్యాహుశ్చికిత్సా యేషుసంస్థి
తేతి॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే-
చతుర్థాంశే - అష్టమోధ్యాయః. **

రజేరితి॥ సారః స్థైర్యం॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఏవమితి॥ ప్రణతిరనతిక్రమ

ర్వేదంకరిష్యసియజ్ఞభాగభుగ్భవిష్యసీతి॥ ౧౦॥ తస్యచధన్వంతరేః పుత్రః కేతుమాన్- కేతుమతోభీమ
రథః- తస్యాపిదివోదాసః - తస్యాపిప్రతర్దనః॥ ౧౧॥ సచభద్రశ్రేణ్యవంశవినాశాదశేషశత్రవో
నేనజితాఇతిశత్రుజిదభవత్॥ ౧౨॥ తేనచప్రీతిమతాత్మపుత్రోవత్సేత్యభిహితోవత్సోభవత్॥ ౧౩॥
సత్యపరతయాఋతధ్వజసంజ్ఞామవాప॥ ౧౪॥ తతశ్చకువలయనామానమశ్వంలేభే-తతఃకువలయాశ్వ
ఇత్యస్యాంపృథివ్యాంప్రథితః॥ ౧౫॥ తస్యచవత్సస్యపుత్రోళర్కోనామాభవత్- యస్యాయమద్యాపి
శ్లోకోగీయతే॥ ౧౬॥ షష్టిర్వర్షసహస్రాణిషష్టిర్వర్షశతానిచ। అళర్కాదపరోనాన్యో బుభుజే
మేదినీంయువా॥ ౧౭॥ తస్యాప్యళర్కస్యసన్నతినామాభవదాత్మజః॥ ౧౮॥ సన్నతేస్సునీథః- తస్యాపి
సుకేతుః- తస్మాచ్చధర్మకేతుర్జజ్ఞే॥ ౧౯॥ తతశ్చసత్యకేతుః-తస్మాద్విభుః- తత్తనయః- స్వవిభుః-
తతశ్చసుకుమారస్తస్యాపిధృష్టకేతుః- తతశ్చవీతిహోత్రః-తస్మాద్భార్గః-భార్గస్యభార్గభూమిః-తత
శ్చాతుర్వర్ణ్యప్రవృత్తిరిత్యేతేకాశ్యపభూభృతఃకథితాః॥ ౨౦॥ రజేస్తుసంతతిశ్శ్రూయతాం॥ ౨౧॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే - అష్టమోధ్యాయః. *************************

శ్రీపరాశరః॥ రజేస్తుపంచపుత్రశతాన్యతులబలవీర్యపరాక్రమసారాణ్యాసన్॥ ౧॥ దేవాసురసంగ్రా
మారంభేచపరస్పరవధేప్సవోదేవాశ్చాసురాశ్చబ్రహ్మాణముపేత్యపప్రచ్ఛుః॥ ౨॥ భగవన్నస్మాక
మత్రవిరోధేకతమఃపక్షోజేతాభవిష్యతీతి॥ ౩॥ అథాహభగవాన్॥ ౪॥ యేషామర్థేరజిరాత్తా
యుధోయోత్స్యతితత్పక్షోజేతేతి॥ ౫॥ అథదైత్యైరుపేత్యరజిరాత్మసాహాయ్యదానాయాభ్యర్థితః
ప్రాహ॥ ౬॥ యోత్స్యేహంభవతామర్థేయద్యహమమరజయాద్భవతామింద్రోభవిష్యామీత్యా
కర్ణ్యైతత్తైరభిహితం॥ ౭॥ నవయమన్యథావదిష్యామోన్యథాకరిష్యామోస్మాకమింద్రః ప్రహ్లాద
స్తదర్థమేవాయముద్యమఇత్యుక్త్వాగతేష్వసురేషుదేవైరప్యసావవనిపతిరేవమేవోక్తస్తేనాపిచతథై
వోక్తేదేవైరింద్రస్త్వంభవిష్యతీతిసమన్విచ్ఛితం॥ ౮॥ రజినాపిదేవసైన్యసహాయేనానేకైర్మహాస్త్రై
స్తదశేషమసురబలంనిషూదితం॥ ౯॥ అథజితారిపక్షశ్చదేవేంద్రోరజిచరణయుగళమాత్మనఃశిరసాని
పీడ్యాహ॥ ౧౦॥ భయత్రాణాదన్నదానాద్భవానస్మత్పితాశేషలోకానాముత్తమోత్తమోభవాన్-
యస్యాహంపుత్రస్త్రిలోకేంద్రః॥ ౧౧॥ సచాపిరాజాప్రహస్యాహ॥ ౧౨॥ ఏవమస్త్వేవమస్త్వ

దంష్ట్రాజరావిషాన్। అష్టావఙ్గానితస్యాహుశ్చికిత్సా యేషుసంస్థితేతి॥ ౧౦॥ ప్రతర్దనస్యైవశత్రుజిద్వత్సఇత్యాది
కాశ్శతస్రస్సంజ్ఞానిర్వక్తిసచేత్యాదినాప్రథితఇత్యంతేన॥ ౧౧॥ ౧౨॥ తేనచేతి॥ దివోదాసేనప్రేమతోస్యావత్సవత్సే
త్యుపలాలనేనాభిహితస్తతోవత్ససంజ్ఞోభూత్॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ఇతిశ్రీధరస్వామి
విరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- అష్టమోధ్యాయః. ****************

ఆయుఃపుత్రస్య క్షత్రవృద్ధస్య వంశముక్త్వా తద్భ్రాతుః రజేర్వంశమాహ - రజేరితి॥ ౧॥ తేషాంచవంశో
నాభూదింద్రేణహతత్వాదితికథాపూర్వమాహ - దేవాసురేత్యాదినానాప్నోతీత్యంతేన॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥
నేతి॥ నవయంకార్యసిద్ధ్యర్థమన్యథా మిథ్యావదిష్యామః - సిద్ధేచకార్యే పూర్వప్రతిజ్ఞాతమన్యథానకరిష్యామః-
అతఃప్రహ్లాదఏవాస్మాకమింద్రఃతస్యేంద్రత్వసాధనార్థఏవాస్మదుద్యమఇతి- నిష్కపటముక్త్వాగతేషు॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥
భయత్రాణాదన్నదానాదితి॥ శ్లో॥ జనకశ్చోపనేతాచ యశ్చవిద్యాంప్రయచ్ఛతి। అన్నదాతా భయత్రాతా
పంచైతే పితరస్స్మృతా ఇతివచనాత్॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఏవమితి॥ అనేకవిధం చాటుప్రియం వాక్యం తద్గర్భా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF .

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ యదుమితి॥ వ్యజాయత అసూత॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ విశ్వాచ్యేతి॥ విశ్వాచీ అప్సరాః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ యదేతి॥ పాపకం రాగద్వేషాది॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥

శ్రీపరాశరః ॥ యతియయాతిసంయాత్యాయాతివియాతికృతిసంజ్ఞా నహుషస్య షట్పుత్రా మహాబల
పరాక్రమా బభూవుః॥ ౧॥ యతిస్తు రాజ్యం నైచ్ఛత్॥ ౨॥ యయాతిస్తు భూభృదభవత్॥ ౩॥ ఉశనసశ్చ
దుహితరం దేవయానీం వార్షపర్వణీం చ శర్మిష్ఠాముపయేమే ॥ ౪ ॥ అత్రానువంశశ్లోకో భవతి ॥ ౫॥
యదుం చ దుర్వసుం చైవ దేవయానీ వ్యజాయత । ద్రుహ్యుం చానుం చ పూరుం చ శర్మిష్ఠా వార్షపర్వణీ॥ ౬॥
కావ్యశాపాచ్చ కాలేనైవ యయాతిర్జరామవాప॥ ౭ ॥ ప్రసన్నశుక్రవచనాచ్చ స్వజరాం సంక్రామ
యితుం జ్యేష్ఠం పుత్రం యదుమువాచ॥ ౮॥ వత్స త్వన్మాతామహశాపాదియమకాలేనైవ జరా మాముప
స్థితా । తామహం తస్యైవానుగ్రహాద్భవతస్సంచారయామి ॥ ౯॥ ఏకం వర్షసహస్రమతృప్తోస్మి విష
యేషు - త్వద్వయసా విషయానహం భోక్తుమిచ్ఛామి ॥ ౧౦॥ నాత్ర భవతా ప్రత్యాఖ్యానం కర్తవ్య
మిత్యుక్తస్స యదుర్నైచ్ఛత్తాం జరామాదాతుం॥ ౧౧॥ తం చ పితా శశాప- త్వత్ప్రసూతిర్న రాజ్యా
ర్హా భవిష్యతీతి॥ ౧౨॥ అనంతరం చ దుర్వసుం ద్రుహ్యుమనుం చ పృథివీపతిర్జరాగ్రహణార్థం స్వయౌ
వనప్రదానాయ చ అభ్యర్థయామాస॥ ౧౩॥ తైరప్యేకైకేన ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్ శశాప॥ ౧౪॥ అథ శర్మి
ష్ఠాతనయమశేషకనీయాంసం పూరుం తథైవాహ ॥ ౧౫ ॥ స చాతిప్రవణమతిః సబహుమానం పితరం
ప్రణమ్య మహాప్రసాదోయమస్మాకమిత్యుదారమభిధాయ జరాం జగ్రాహ॥ ౧౬॥ స్వకీయం చ యౌవనం
స్వపిత్రే దదౌ ॥ ౧౭॥ సోపి పౌరవం యౌవనమాసాద్య ధర్మావిరోధేన యథాకామం యథాకాలోప
పన్నం యథోత్సాహం విషయాంశ్చచార॥ ౧౮॥ సమ్యక్చ ప్రజాపాలనమకరోత్ ॥౧౯॥ విశ్వాచ్యా దేవ
యాన్యా చ సహోపభోగం భుక్త్వా కామానామంతం ప్రాప్స్యామీత్యనుదినం తన్మనస్కో బభూవ॥ ౨౦॥
అనుదినం చోపభోగతః కామానతిరమ్యాన్ మేనే ॥ ౨౧ ॥ తతస్త్వైనమగాయత ॥ ౨౨ ॥ శ్లో॥ నజా
తు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి। హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే॥ ౨౩॥ యత్పృ
థివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవః స్త్రియః। ఏకస్యాపి న పర్యాప్తం తస్మాత్తృష్ణాం పరిత్యజేత్॥ ౨౪॥
యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేషు పాపకమ్। సమదృష్టేస్తదా పుంసః సర్వాస్సుఖమయా దిశః॥ ౨౫॥
యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః । తాం తృష్ణాం సంత్యజేత్ ప్రాజ్ఞస్సుఖేనైవాభిపూ
ర్యతే॥ ౨౬॥ జీర్యంతి జీర్యతః కేశా దంతా జీర్యంతి జీర్యతః। ధనాశా జీవితాశా చ జీర్యతోపి న జీర్యతః॥ ౨౭॥
పూర్ణం వర్షసహస్రం మే విషయాసక్తచేతసః। తథాప్యనుదినం తృష్ణా మమ తేషూపజాయతే॥ ౨౮॥

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ యదుమితి॥ వ్యజాయత ప్రాసూత ॥ ౬॥ దేవయాన్యాస్స్వపుత్ర్యా దాసీత్వేన సమర్పి
తాయాం వృషపర్వణః కన్యాయాం శర్మిష్ఠాయాం యయాతేరపత్యోత్పాదనం దేవయాన్యా కథితం శ్రుత్వా కుపితస్య
కావ్యస్య శాపేనాకాలే జరాం యయాతిరవాప - పునశ్చ ప్రసాదితేన శుక్రేణోక్తం యత్ర సంక్రమయిష్యసి తత్ర
స్థాస్యతీయం జరా- తదీయం చ తారుణ్యం త్వయి స్థాస్యతీతి తదిదమాహ- కావ్యశాపేనేత్యాదినా అతిరమ్యాన్మేన ఇత్యం
తేన॥ ౭॥ ౮॥ వత్సేతి॥ భవంతం సంచారయామి॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ సఇతి॥ చచార
బుభుజే॥ ౧౮॥ ౧౯॥ విశ్వాచ్యేతి॥ విశ్వాచ్యా అప్సరసా ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ అథ నిర్వేదాత్తన్నివృత్తిప్రకారమాహ- తత
స్త్వైనమగాయతేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ ౨౨॥ నేతి॥ కృష్ణవర్త్మా అగ్నిః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ కథం తర్హి విషయసుఖ
పర్యాప్తిస్స్యాదిత్యత్రాహ - యదేత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ యదేతి॥ పాపకం భావం రాగద్వేషాదిమయం ॥ ౨౫॥ ౨౬॥
తృష్ణా చ స్వయం సుమతిభిస్సంత్యాజ్యా న తు స్వయమేవ కదాచిదుపరమేదిత్యాహ - జీర్యంతీత్యాదిత్రిభిః ॥ ౨౭॥ ౨౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- దశమోఽధ్యాయః, *******
౧ ॥ యదువంశస్య సర్వోత్కృష్టత్వమాహ ॥ యత్రేతి॥ యత్ర యదోర్వంశే ముముక్షుభిః కేవలమోక్షా
ర్థిభిఃఅంశేనలీలాగృహీతపరిచ్ఛిన్నమూర్తివ్యవహితత్వాదంశ ఇతివ్యపదేశ్యేనస్వరూపేణ - అతఏవపరంబ్రహ్మ
నరాకృతీత్యభిహితం॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ అనష్టేతి॥ అనష్టద్రవ్యతా
భవదిత్యుపలక్షణం-అద్యాపితన్నామోక్త్యానష్టలబ్ధేః॥ శ్లో॥ అనష్టద్రవ్యతాచైవతవనామాభికీర్తనాత్। భవిష్యతీతి
శ్రీవిష్ణుధర్మే- నతస్యద్రవ్యనాశస్స్యాత్ నష్టంప్రతిలభేతసఇతి-శ్రీహరివంశేచ॥ శ్లో॥ కార్తవీర్యార్జునోనామరాజా
బాహుసహస్రవాన్। తస్యస్మరణతోవిద్వాన్ నష్టద్రవ్యంలభేత వై ఇతిమన్త్రశాస్త్రేఽపిచ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥

తస్మాదేతామహంత్యక్త్వాబ్రహ్మణ్యాధాయమానసం। నిర్ద్వంద్వోనిర్మమోభూత్వాచరిష్యామిమృ
గైస్సహ॥ ౨౯॥ శ్రీపరాశరః॥పూరోస్సకాశాదాదాయజరాందత్వాచయౌవనమ్। రాజ్యేఽభిషిచ్యపూ
రుంచప్రయయౌతపసేవనం॥ ౩౦॥ దిశిదక్షిణపూర్వస్యాందుర్వసుంచసమాదిశత్। ప్రతీచ్యాంచతథా
ద్రుహ్యుందక్షిణాయాంతతోయదుం॥ ౩౧॥ఉదీచ్యాంచతథైవానుంకృత్వామండలినోనృపాన్। సర్వపృ
థ్వీపతింపూరుంసోఽభిషిచ్యవనంయయౌ॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- దశమోఽధ్యాయః. ☼
శ్రీపరాశరః॥ అతఃపరంయయాతేఃప్రథమపుత్రస్యయదోర్వంశమహంకథయామి ॥ ౧॥ యత్రాశేష
లోకనివాసోమనుష్యసిద్ధగంధర్వయక్షరాక్షసగుహ్యకకింపురుషాప్సరోరగవిహగదైత్యదానవాది
త్యరుద్రవస్వశ్విమరుద్దేవర్షిభిర్ముముక్షుభిర్ధర్మార్థకామమోక్షార్థిభిశ్చతత్తత్ఫలలాభాయసదాభిష్టుతో
పరిచ్ఛేద్యమాహాత్మ్యాంశేనభగవాననాదినిధనోవిష్ణురవతతార॥ ౨॥ అత్రశ్లోకః॥ ౩॥ యదోర్వంశం
నరశ్శ్రుత్వాసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే। యత్రావతీర్ణంకృష్ణాఖ్యంపరంబ్రహ్మనరాకృతి॥ ౪॥ సహస్ర
జిత్క్రోష్టునలనహుషసంజ్ఞాశ్చత్వారోయదుపుత్రాబభూవుః ॥ ౫॥ సహస్రజిత్పుత్రశ్శతజిత్॥ ౬॥
తస్యహైహయహేహయవేణుహయాస్త్రయః పుత్రాబభూవుః ॥ ౭ ॥ హైహయపుత్రోధర్మస్త
స్యాపిధర్మనేత్రఃతతఃకుంతిఃకుంతేస్సహజిత్ ॥ ౮ ॥ తత్తనయోమహిష్మాన్ యోసౌమాహిష్మతీం
పురీంనిర్వాపయామాస॥ ౯॥ తస్మాద్భద్రశ్రేణ్యస్తతోదుర్దమస్తస్మాద్ధనకఃధనకస్యకృతవీర్యకృతా
గ్నికృతధర్మకృతౌజసశ్చత్వారఃపుత్రాబభూవుః॥ ౧౦॥ కృతవీర్యాదర్జునస్సప్తద్వీపాధిపతిర్బా
హుసహస్రోజజ్ఞే॥ ౧౧ ॥ యోసౌభగవదంశమత్రికులప్రసూతందత్తాత్రేయాఖ్యమారాధ్యబాహు
సహస్రమధర్మసేవానివారణం స్వధర్మసేవిత్వంరణే పృథివీజయం ధర్మతశ్చానుపాలనమరాతి
భ్యోఽపరాజయమఖిలజగత్ప్రఖ్యాతపురుషాచ్చమృత్యుమిత్యేతాన్ వరానభిలషితవాన్ లేభేచ॥ ౧౨॥
తేనేయమశేషద్వీపవతీపృథివీసమ్యక్పరిపాలితా ॥ ౧౩॥ దశయజ్ఞసహస్రాణ్యసావయజత్ ॥ ౧౪॥
తస్యచశ్లోకోఽద్యాపిగీయతే॥ ౧౫॥ ననూనంకార్తవీర్యస్యగతింయాస్యంతిపార్థివాః। యజ్ఞైర్దానై
స్తపోభిర్వాప్రశ్రయేణశ్రుతేనచ॥ ౧౬॥ అనష్టద్రవ్యతాచతస్యరాజ్యేఽభవత్॥ ౧౭॥ ఏవంచపంచాశీతి
వర్షసహస్రాణ్యవ్యాహతారోగ్యశ్రీబలపరాక్రమోరాజ్యమకరోత్॥ ౧౮॥మాహిష్మత్యాందిగ్విజయా
భ్యాగతోనర్మదాజలావగాహనక్రీడాతిపానమదాకులేనాయత్నేనైవతేనాశేషదేవదైత్యగంధర్వే
శజయోద్భూతమదావలేపోఽపిరావణఃపశురివబద్ధ్వాస్వనగరైకాంతేస్థాపితః॥ ౧౯॥ యశ్చపంచాశీతి
వర్షసహస్రోపలక్షణకాలావసానేభగవన్నారాయణాంశేనపరశురామేణోపసంహృతః॥ ౨౦॥ తస్య
చపుత్రశతప్రధానాఃపంచపుత్రాబభూవుః- శూరశూరసేనవృషసేనమధుజయధ్వజసంజ్ఞాః॥ ౨౧॥

౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - చతుర్థాంశే-
దశమోఽధ్యాయః. **
౧ ॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ నేతి॥ పుత్రేణేతిఉపలక్షితేతి శేషః ॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ యఇతి॥ అనాగతం పుత్రముద్దిశ్యేతి శేషః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ అనంతరమితి॥ అతిశుద్ధేతి శుభగ్రహషడ్వర్గశుభయుక్తేక్షితశ్చలగ్నంరాశ్యుదయకాలః - తదర్ధంహోరా - రాశేస్త్ర్యంశోద్రేక్కాణః - నవమోభాగో నవాంశకః - అవయవశబ్దాద్రాశే ర్ద్వాదశాంశస్త్రింశాంశశ్చగ్రాహ్యాః - అత్రాహుః ॥ శ్లో॥ ద్రేక్కాణహోరానవభాగసంజ్ఞాస్త్రింశాంశకాద్వాదశసంజ్ఞితాశ్చ । క్షేత్రంచయద్యస్యసతస్యవర్గో హోరేతిలగ్నంభవనస్యచార్ధమితి॥ లగ్నాద్యవయవవతికాలేఉక్తైనకృతోయః పుత్రజన్మవిషయస్యాలాపస్యగుణః ఆలాపగుణఃవాక్యగుణః తస్మాత్ - పుత్ర జన్మ లాభ గుణా దితిచ పాఠః ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥

తద్దర్శనాచ్చ తస్యా మనురాగానుగతాంతరాత్మాసనృపోఽచింతయత్ ॥ ౧౮ ॥ సాధ్వీదంమమాపత్యరహితస్యవంధ్యాభర్తుస్సాంప్రతంవిధినాపత్యకారణంకన్యారత్నముపపాదితం॥౧౯॥ తదేతత్సముద్వహామీతి॥౨౦॥ అథవైనాంస్యందనమారోప్యస్వమధిష్ఠానంనయామి॥ ౨౧॥ తయైవదేవ్యాశ్శైబ్యయాహమనుజ్ఞాతస్సముద్వహామీతి ॥ ౨౨ ॥ అథైనాంరథమారోప్యస్వనగరమగచ్ఛత్ ॥ ౨౩॥ విజయినంచరాజానం అశేష పౌరభృత్య పరిజనామాత్యసమేతాశైబ్యాద్రష్టుమధిష్ఠానద్వారమాగతా ॥ ౨౪ ॥ సాచావలోక్యరాజ్ఞః సవ్యపార్శ్వవర్తినీంకన్యామీషదుద్భూతామర్షస్ఫురదధరపల్లవారాజానమవోచత్॥౨౫॥అతిచపలచిత్తాత్రస్యందనేకేయమారోపితేతి॥౨౬॥ అసావప్యనాలోచితోత్తరవచనోఽతిభయాత్తామాహ - స్నుషామమేయమితి ॥ ౨౭ ॥ అథైనంశైబ్యోవాచ ॥ ౨౮॥ శ్లో॥ నాహంప్రసూతాపుత్రేణనాన్యాపత్న్యభవత్తవ । స్నుషాసంబంధతాహ్యేషాకతమేనసుతేనతే ॥ ౨౯ ॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాత్మేర్ష్యాకోపకలుషితవచనముషితవివేకోభయాద్దురుక్తపరిహారార్థమిదమవనిపతిరాహ ॥ ౩౦ ॥ యస్తేజనిష్యత్యాత్మజస్తస్యేయమనాగతమేవభార్యానిరూపితేత్యాకర్ణ్యోద్భూతమృదుహాసాతథేత్యాహ॥ ౩౧॥ ప్రవివేశచరాజ్ఞాసహాధిష్ఠానం॥౩౨॥ అనంతరంచాతిశుద్ధలగ్నహోరాంశకావయవోక్తకృతపుత్రజన్మాలాపగుణాద్వయసః పరిణామముపగతాపిశైబ్యాస్వల్పైరేవాహోభిర్గర్భమవాప॥ ౩౩॥ కాలేనచకుమారమజీజనత్॥ ౩౪॥ తస్యచవిదర్భ ఇతిపితానామచక్రే ॥ ౩౫ ॥ సచతాంస్నుషాముపయేమే ॥ ౩౬ ॥ తస్యాంచాసౌక్రథకైశికసంజ్ఞౌపుత్రావజనయత్ ॥ ౩౭ ॥ పునశ్చతృతీయంరోమపాదసంజ్ఞంపుత్రమజీజనద్యోనారదాదవాప్తజ్ఞానవాన్భవిష్యతీతి॥ ౩౮॥ రోమపాదాద్బభ్రుః- బభ్రోర్ధృతిః- ధృతేఃకైశికః- కైశికస్యాపిచేదిః పుత్రోఽభవత్ - యస్యసంతతౌచైద్యాభూపాలాః॥ ౩౯॥ క్రథస్యస్నుషాపుత్రస్యకుంతిరభవత్॥ ౪౦॥

౧౮॥౧౯॥తదితి॥తదేతద్బంధుపియుక్తంసముద్వహామి పరిణేష్యామి॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥విజయినమితి॥ అధిష్ఠానద్వారం పురద్వారం॥౨౪॥ సేతి॥ఈషదుద్భూతేనామర్షేణస్ఫురన్ అధరపల్లవోయస్యాస్సా॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥ఇతీతి॥ ఆత్మనోరాజ్ఞఈర్ష్యాకోపాభ్యాంకలుషితంక్షుభితంచయస్యావచనం తేనముషితోవివేకోయస్యసః- దురుక్తమసంభావితార్థంవాక్యంతస్యపరిహారార్థం॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥ అనంతరంచేతి॥ అనంతరంశైబ్యాగర్భమవాపేత్యన్వయః-తత్రహేతుః - అతిశుద్ధాశ్శుభాయేలగ్నహోరాంశకావయవాస్తేషూక్తైనఅస్తుదేవతావాక్యేనకృతోయఃపుత్రజన్మలాభస్తస్యగుణఃసాఫల్యంతస్మాత్-అస్తుదేవతాఖ్యాహికాశ్చిద్దేవతానిత్యంతత్కాలోచితశుభాశుభమస్త్విత్యేవమనుమోదమానాస్తిష్ఠంతి-అతశ్చాతిశుద్ధలగ్నాదికాలేరాజ్ఞాయదుక్తమస్త్విభవిష్యత్యాత్మజఇత్యాది-తస్యాపితాభిరస్త్విత్యపత్యాభ్యనుజ్ఞానాత్ శైబ్యాగర్భమవాపేత్యర్థః-తత్రరాశేరుదయోలగ్నం-రాశేరర్ధంహోరారాశేర్నవమోభాగోంశః-అవయవశబ్దేనరాశేస్త్రుద్వాదశాంశాగృహ్యంతే-ఏతేషుహిప్రశస్తంయదుక్తంకృతంవాతత్సఫలంభవతి-తదుక్తంవరాహమిహిరేణ॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥ క్రథస్యేతి॥స్నుషాపుత్రస్యపూర్వాఖ్యాయాస్నుషాయాస్సుతస్య॥౪౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౨ ॥ ౨౩॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- ఏకాదశోఽధ్యాయః. **

౧॥ ౨॥ తత్తనయ ఇతి॥ చతుర్దశమహారత్నేశ ఇత్యత్ర చతుర్దశరత్నాని ధర్మసంహితోక్తాని ॥ శ్లో॥ చక్రం రథో మణిః ఖడ్గంచర్మరత్నంచ పంచమం । కేతుర్నిధిశ్చ సప్తైవ ప్రాణహీనాని చక్షతే॥ భార్యా పురోహితశ్చైవ సేనానీ రథకృచ్చయః । పత్త్యశ్వకలభాశ్చేతి ప్రాణినస్సప్తకీర్తితాః ॥ చతుర్దశేతి రత్నాని సర్వేషాం చక్రవర్తినామితి - ఏతాని స్వజాతి శ్రేష్ఠ్యాద్రత్నసంజ్ఞాని ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తచ్చేతి ॥ అధిష్ఠానం నివాసం ॥ ౧౬ ॥ తస్మిన్నితి ॥ విధురమార్తం ॥ ౧౭॥

జయధ్వజాత్తాళజంఘః పుత్రోఽభవత్ ॥ ౨౨॥ తాళజంఘస్య తాళజంఘాఖ్యం పుత్రశతమాసీత్॥ ౨౩॥ ఏషాం జ్యేష్ఠో వీతిహోత్రః తథాన్యో భరతః ॥ ౨౪ ॥ భరతాద్వృషః ॥ ౨౫॥ వృషస్య పుత్రో మధురభవత్ ॥౨౬॥ తస్యాపి వృష్ణిప్రముఖం పుత్రశతమాసీత్॥౨౭॥ యతో వృష్ణిసంజ్ఞామేతద్గోత్రమవాప॥౨౮॥ మధుసంజ్ఞాహేతుశ్చ మధురభవత్॥ ౨౯॥ యాదవాశ్చ యదునామోపలక్షణాదితి॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - చతుర్థాంశే - ఏకాదశోఽధ్యాయః. ****************************

శ్రీపరాశరః॥ క్రోష్టోస్తు యదుపుత్రస్యాత్మజో ధ్వజినీవాన్ ॥ ౧॥ తతశ్చ స్వాతిః- తతో రుశంకుః- రుశంకోశ్చిత్రరథః ॥ ౨ ॥ తత్తనయశ్శశిబిందుః చతుర్దశమహారత్నేశశ్చక్రవర్త్యభవత్ ॥ ౩॥ తస్య చ శతసహస్రం పత్నీనామభవత్॥౪॥ దశలక్షసంఖ్యాశ్చ పుత్రాః॥ ౫॥ తేషాంచ పృథుశ్రవాః పృథుకర్మా పృథుకీర్తిః పృథుయశాః పృథుజయః పృథుదానః షట్పుత్రాః ప్రధానాః ॥ ౬ ॥ పృథుశ్రవసశ్చ పుత్రః పృథుతమః॥౭॥ తస్మాదుశనాః- యో వాజిమేధానాం శతమాజహార॥ ౮॥ తస్య చ శితపుర్నామ పుత్రోఽభవత్ ॥౯॥ తస్యాపి రుక్మకవచః- తతః పరావృత్ ॥౧౦॥ తస్య పరావృతో రుక్మేషు పృథురుక్మ జ్యామఘ ప్రథిత హరితసంజ్ఞాస్తస్య పంచాత్మజా బభూవుః ॥ ౧౧॥ తస్యాయమద్యాపి జ్యామఘస్య శ్లోకో గీయతే॥ ౧౨॥ భార్యావశ్యాస్తు యే కేచిద్భవిష్యంత్యథవా మృతాః । తేషాంతు జ్యామఘశ్శ్రేష్ఠశ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపః॥ ౧౩॥ అపుత్రా తస్య సా పత్నీ శైబ్యా నామ తథాప్యసౌ । అపత్యకామోఽపి భయాన్నాన్యాం భార్యామవిందత ॥ ౧౪ ॥ స త్వేకదా ప్రభూతరథతురగగజసమ్మర్దాతిదారుణే మహాహవే యుధ్యమానః సకలమేవారిచక్రమజయత్ ॥ ౧౫॥ తచ్చారిచక్రమపాస్తపుత్రకళత్రబంధుబలకోశం స్వమధిష్ఠానం పరిత్యజ్య దిశః ప్రతి విద్రుతం ॥ ౧౬ ॥ తస్మింశ్చ విద్రుతే అతిత్రాస లోలాయత లోచనయుగళం త్రాహి త్రాహి మాం తాత అంబ భ్రాతరిత్యాకులవిలాపవిధురం స రాజకన్యారత్నమద్రాక్షీత్॥ ౧౭॥

౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- ఏకాదశోఽధ్యాయః. ****************************

౧ ॥ ౨ ॥ తత్తనయ ఇతి ॥ చతుర్దశ మహాంతి రత్నాని యస్య సః - రత్నాని చాత్ర స్వజాతి శ్రేష్ఠాని సంహితోక్తాని ॥ శ్లో ॥ చక్రం రథో మణిః ఖడ్గం చర్మరత్నంచ పంచమం । కేతుర్నిధిశ్చ సప్తైవ ప్రాణహీనాని చక్షతే॥ భార్యా పురోహితశ్చైవ సేనానీ రథకృచ్చ యః । పత్త్యశ్వాః కలభాశ్చైవ ప్రాణినస్సప్తకీర్తితాః ॥ చతుర్దశైతే రత్నాని సర్వేషాం చక్రవర్తినామితి ॥ ౩ ॥ తస్యేతి ॥ శతసహస్రం లక్షం ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ జ్యామఘస్యాపుత్రస్య ఏకభార్యస్య భార్యాభయమేవ పుత్రప్రదం జాతమితి వర్ణయన్ కథామాహ - తస్యాయమద్యాపీత్యాదినా యావత్సమాప్తిః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తచ్చేతి ॥ స్వమధిష్ఠానం నివాసం ॥ ౧౬॥ తస్మిన్నితి॥ అతిత్రాసేన లోలమాయతలోచనయుగళం యస్య తత్ ఆకులవిలాపం చ తత్ విధురం ॥ ౧౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ప్రతిదినమితి ॥ శ్లో ॥ మాషోదశార్ధగుంజఃషోడశమాషోనిగద్యతేకర్షః - కర్షైష్షడ్భిస్సువర్ణస్తైరేవపలంచతుర్భిస్తు - తులాపలశతంజ్ఞేయా భారస్స్యాద్వింశతిస్తులేత్యుక్తత్వాత్ ॥ ౨౫॥ తదితి॥ ఉపసర్గోరోగాదిః - వ్యాళాస్సర్పాదయః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪॥ అనాగచ్ఛతీతి॥ కర్ణాకర్ణికయాకర్ణపరంపరయా॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥

తతస్తమాతామ్రోజ్జ్వలంహ్రస్వవపుషమీషదాపింగళనయనమాదిత్యమద్రాక్షీత్॥౧౫॥కృతప్రణిపాతస్తవాదికంచసత్రాజితమాహ-భగవానాదిత్యస్సహస్రదీధితిఃవరమస్మత్తోఽభిమతంవృణీష్వేతి॥౧౬॥ సచతదేవమణిరత్నమయాచత॥౧౭॥సచాపితస్మైతద్దత్వాదీధితిపతిర్వియతిస్వధిష్ణ్యమారురోహ॥౧౮॥ సత్రాజితోఽప్యమలమణిరత్నసనాథకంఠతయా సూర్యఇవతేజోభిరశేషదిగంతరాణ్యుద్భాసయన్ ద్వారకాంవివేశ ॥౧౯॥ ద్వారకావాసీజనస్తుతమాయాంతమవేక్ష్యభగవంతమాదిపురుషంపురుషోత్తమమవనిభారావతరణాయాంశేనమానుషరూపధారిణంప్రణిపత్యాహ ॥ ౨౦॥ భగవన్భవంతంద్రష్టుంనూనమయమాదిత్యఆయాతీత్యుక్తోభగవానువాచ॥౨౧॥భగవాన్నాయమాదిత్యఃసత్రాజితోయమాదిత్యదత్తంస్యమంతకాఖ్యంమహామణిరత్నంబిభ్రదత్రోపయాతి॥౨౨॥తదేనంవిస్రబ్ధాఃపశ్యతేత్యుక్తాస్తేతథైవదదృశుః॥ ౨౩॥ సచతంస్యమంతకమణిమాత్మనివేశనేచక్రే॥ ౨౪॥ ప్రతిదినంతన్మణిరత్నమష్టౌకనకభారాన్స్రవతి ॥ ౨౫ ॥ తత్ప్రభావాచ్చసకలస్యైవరాష్ట్రస్యోపసర్గానావృష్టివ్యాళాగ్నితోయదుర్భిక్షాదిభయంనభవతి ॥ ౨౬॥ అచ్యుతోఽపితద్దివ్యంరత్నముగ్రసేనస్యభూపతేర్యోగ్యమేతదితిలిప్సాంచక్రే॥౨౭॥గోత్రభేదభయాచ్ఛక్తోఽపినజహార॥౨౮॥సత్రాజిదప్యచ్యుతోమామేతద్యాచయిష్యతీత్యవగమ్యరత్నలోభాద్భ్రాత్రేప్రసేనాయతద్రత్నమదాత్॥ ౨౯॥ తచ్చశుచినాధ్రియమాణమశేషమేవసువర్ణస్రవాదికంగుణజాతముత్పాదయతి-అన్యథాధారయంతమేవహంతీతి అజానన్నసావపిప్రసేనస్తేనకంఠసక్తేనస్యమంతకేనాశ్వమారుహ్యాటవ్యాంమృగయామగచ్ఛత్॥౩౦॥ తత్రచసింహాద్వధమవాప॥౩౧॥ సాశ్వంచతంనిహత్యసింహోఽప్యమలమణిరత్నమాస్యాగ్రేణాదాయ గంతుమభ్యుద్యతఃఋక్షాధిపతినాజాంబవతాదృష్టోఘాతితశ్చ ॥ ౩౨॥ జాంబవానప్యమలమణిరత్నమాదాయస్వబిలంప్రవివేశ॥ ౩౩॥ సుకుమారసంజ్ఞాయబాలకాయచక్రీడనకమకరోత్॥ ౩౪॥ అనాగచ్ఛతితస్మిన్ప్రసేనేకృష్ణోమణిరత్నమభిలషితవాన్సచప్రాప్తవాన్ నూనమేతదస్యకర్మేతిఅఖిలఏవయదులోకఃపరస్పరంకర్ణాకర్ణ్యకథయత్ ॥ ౩౫॥ విదితలోకాపవాదవృత్తాంతశ్చభగవాన్ సర్వయదుసైన్యపరివారపరివృతఃప్రసేనాశ్వపదవీమనుససార॥౩౬॥దదర్శచాశ్వసమవేతంప్రసేనం సింహేనవినిహతం॥౩౭॥ అఖిలజనమధ్యేసింహపదదర్శనకృతపరిశుద్ధిఃసింహపదనుససార॥ ౩౮॥

౧౫॥౧౬॥౧౭॥సచేతి॥ స్వధిష్ణ్యంస్వస్థానం॥ ౧౮॥ సత్రాజితఇతి॥ అమలేనమణిరత్నేనమణ్యుత్తమేనసనాథకంఠతయా అలంకృతకంఠత్వేన- సత్రాజితఇత్యాదంతోఽప్యస్తి ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ సచేతి॥ ఆత్మనివేశనేచక్రేస్వగృహే స్థాపయామాస॥ ౨౪॥ ప్రతిదినమితి॥భారప్రమాణంగణితోక్తం॥ శ్లో॥ మాషోదశార్ధగుంజఃషోడశమాషోనిగద్యతే కర్షః-కర్షైష్షడ్భిస్సువర్ణస్తైరేవపలంచతుర్భిస్తు - తులాంపలశతంప్రాహుర్భారస్స్యాద్వింశతిస్తులాఇతి ॥ ౨౫॥ తదితి॥ఉపసర్గాఃస్ఫోటకాదయ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥౩౩॥ ౩౪॥ అనాగచ్ఛతేతి॥ కర్ణాకర్ణ్యాకర్ణపరంపరయా- కర్ణాకర్ణీతిపాఠేకర్ణఇత్యర్థః॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ అఖిలేతి॥ సింహపదదర్శనేనకృతా పరిశుద్ధిర్యస్యసః - సింహేనైవప్రసేనోహతఇతినిశ్చయేననిరభియోగోఽపిమణిహేతోస్సింహపదమనుససార ॥ ౩౮॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౪౧॥౪౨॥౪౩॥ సత్వతాదితి॥ ఏతేసాత్వతావక్ష్యమాణాః॥౪౪॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే చతుర్థాంశే - ద్వాదశోధ్యాయః. **

౧॥ భజమానస్యేతి॥తద్వైమాత్రాఃనిమ్యాదిసాపత్న్యాః॥౨॥౩॥౪॥ యథైవేత్యాద॥బభ్రుశ్శ్రేష్ఠోమనుష్యాణాందేవైర్దేవావృధస్సమఇతి- దూరేస్థితౌయథాశృణుమఃతథైవపురస్థితౌప్రత్యక్షయామః॥౫॥ పురుషాఇత్యాది॥ బభ్రోర్దేవావృధాదపీతిహేతౌపంచమీ-తాభ్యాముపదిష్టమార్గేణయేఅమృతత్వమనుప్రాప్తాస్తేఉక్తసంఖ్యాఃపురుషాః- బభ్రుర్దేవావృధావపీతిపాఠేపిహేతౌప్రథమా-బభ్రోర్దేవావృధాదపీత్యేవహరివంశాదిషుపాఠాత్॥౬॥ మహాభోజ ఇతి॥ మార్తికావరాఃమృత్తికావత్యాఖ్యపురస్థాః- మార్తికావతాఇతిచపాఠః॥ ౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥

కుంతేర్ధృష్టిః- ధృష్టేర్నిధృతిః- నిధృతేర్దశార్హస్తతశ్చవ్యోమః- తస్యాపిజీమూతః - తతశ్చవికృతిః- తతశ్చభీమరథః-తస్మాన్నవరథః-తస్యాపిదశరథః-తతశ్చశకునిస్తత్తనయఃకరంభిః-కరంభేర్దేవరాతో భవత్ ॥ ౪౧॥ తస్మాద్దేవక్షత్రః-తస్యాపిమధుః- మధోఃకుమారవంశఃకుమారవంశాదనుఃఅనోఃపురుమిత్రః-పృథివీపతిరభవత్॥ ౪౨॥ తతశ్చాంశుస్తస్మాచ్చసత్వతః॥౪౩॥సత్వతాదేతేసాత్వతాః॥ ౪౪॥ ఇత్యేతాం జ్యామఘస్యసంతతింసమ్యక్ఛ్రద్ధాసమన్వితః శ్రుత్వాపుమాన్మైత్రేయస్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే - ద్వాదశోధ్యాయః. ******************

శ్రీపరాశరః ॥ భజన భజమానదివ్యాంధక దేవావృధ మహాభోజవృష్ణి సంజ్ఞాస్సత్వతస్య పుత్రా బభూవుః ॥ ౧ ॥ భజమానస్యనిమికృకణవృష్ణయస్తథాస్యేతద్వైమాత్రాఃశతజిత్సహస్రజిదయుతత్సంజ్ఞాస్త్రయః ॥ ౨॥ దేవావృధస్యాపిబభ్రుఃపుత్రోభవత్ ॥ ౩॥ తయోశ్చాయంశ్లోకోగీయతే॥ ౪॥ యథైవశృణుమోదూరాత్సంపశ్యామస్తథాంతికాత్ । బభ్రుశ్శ్రేష్ఠోమనుష్యాణాం దేవైర్దేవావృధస్సమః ॥ ౫ ॥ పురుషాఃషట్చషష్టిశ్చ సహస్రాణితథాష్టయే । తేమృతత్వమనుప్రాప్తాబభ్రోర్దేవావృధాదపి ॥ ౬ ॥ మహాభోజస్త్వతిధర్మాత్మాతస్యాన్వయేభోజాః మృత్తికావరపురనివాసినోమార్తికావరాబభూవుః ॥ ౭ ॥ వృష్ణేస్సుమిత్రోయుధాజిచ్చపుత్రావభూతాం ॥ ౮ ॥ తతశ్చానమిత్రః - తథానమిత్రాన్నిఘ్నః ॥ ౯ ॥ నిఘ్నస్యప్రసేన సత్రాజితౌ ॥ ౧౦ ॥ తస్యతుసత్రాజితోభగవానాదిత్యఃసఖాభవత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏకదాత్వంభోనిధితీరసంశ్రయస్సూర్యంసత్రాజిత్తుష్టావ- తన్మనస్కతయాచభాస్వానభిష్టూయమానోగ్రతస్తస్థౌ ॥ ౧౨ ॥ తతస్త్వస్పష్టమూర్తిధరంచైనమాలోక్యసత్రాజిత్సూర్యమాహ ॥ ౧౩ ॥ యథైవవ్యోమ్నివహ్నిపిండోపమంత్వామహమపశ్యం- తథైవాద్యాగ్రతోగతమప్యత్ర భగవతాకించిన్న ప్రసాదీకృతం విశేషముపలక్షయామీత్యేవముక్తే భగవతాసూర్యేణనిజకంఠాదున్ముచ్యస్యమంతకంనామమహామణివరమవతార్యైకాంతేన్యస్తం॥౧౪॥

౪౧॥౪౨॥౪౩॥ సత్వతాదతి॥సత్వతాదేవైతేవక్ష్యమాణాస్తద్వంశ్యాస్సాత్వతాః॥౪౪॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - చతుర్థాంశే - ద్వాదశోధ్యాయః. ******************

భజనేతి॥ సత్వతస్యభజనాదయస్సప్తపుత్రాః॥ ౧॥ భజమానస్యైతద్వైమాత్రాస్తేషాంనిమ్యాదీనాంత్రయాణాంద్వైమాత్రాస్సపత్నీపుత్రాః ॥ ౨ ॥ ౩॥ ౪॥ యథేతి॥ యథాదూరాద్దూరతస్థితంయథాశృణుమః- అంతికాత్సమీపేస్థితమపిప్రత్యక్షతఃతథైవసంపశ్యామః-నత్వతఃకించిన్న్యూనంఅతోబభ్రుశ్శ్రేష్ఠఃమనుష్యాణాందేవావృధః దేవైస్సమఇతి ॥ ౫ ॥ పురుషాఇతి॥ బభ్రోర్దేవావృధాదపితాభ్యాముపదిష్టమార్గేణక్రమాత్ షట్షష్ట్యధిక్యసహస్రాణిషట్సప్తతిసహస్రాణ్యేవ పురుషాస్తచ్ఛిష్యాస్తేఅమృతత్వంముక్తింప్రాప్తాః- బభ్రుర్దేవావృధావపీతిపాఠేబభ్రుందేవావృధంచాసాద్యేత్యర్థః-అర్థస్సఏవ॥ ౬॥ మహాభోజఇతి॥ మృత్తికావరంనామపురంతత్రస్థారాజానోమార్తికావరాః॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ ౧౪॥ సత్రాజితఃప్రసంగాత్స్యమంతకోపాఖ్యానమాహ - తస్యత్విత్యాదినాయావత్సమాప్తిః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫౯॥౬౦॥౬౧॥౬౨॥౬౩॥౬౪॥౬౫॥౬౬॥౬౭॥౬౮॥తదితి॥అభ్యుపపత్స్యామః సహ కరిష్యామః॥౬౯॥జతుగృహేతి॥కృష్ణః సర్వజ్ఞస్సన్నాగతశ్చేత్ నూనం జీవంతి పాండవా ఇతి దుర్యోధనస్తదన్వేషణవధాదౌ సప్రయత్నస్స్యాత్ - అతస్తత్ప్రయత్నశిథిలీకరణాయ కులోచితకృత్యకరణార్థం చ తత్ర గతః॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥తదితి॥అపహాసనాపరిభవః॥౭౩॥తమేతి॥ ప్రసేనానంతరమపుత్రస్య మిథ్యాభిశంసినో దుష్టస్య సత్రాజితో విహతత్వాత్తద్రత్నమస్మద్గ్రాహ్యమేవ స్యాదితి పరితుష్టాంతఃకరణోఽపి శ్రీకృష్ణః అమర్షేణ క్రోధేన తామ్రనయనో యస్య తథాభూతస్సన్ సత్యభామామాహ ॥ ౭౪॥

భగవదాగమనోద్భూతహర్షోత్కర్షస్య ద్వారకావాసిజనస్య కృష్ణావలోకనాత్తత్క్షణమేవాతిపరిణతవయసోఽపి నవయౌవనమివాభవత్ ॥ ౫౯ ॥ దిష్ట్యా దిష్ట్యేతి సకలయాదవాః స్త్రియశ్చ సభాజయామాసుః॥౬౦॥భగవానపి యథానుభూతమశేషం యాదవసమాజే యథావదాచచక్షే॥ ౬౧॥ స్యమంతకం చ సత్రాజితాయ దత్వా మిథ్యాభిశస్తిపరిశుద్ధిమవాప ॥ ౬౨॥ జాంబవతీం చాంతఃపురే నివేశయామాస ॥ ౬౩॥ సత్రాజితోఽపి మయాస్యాభూతమలినమారోపితమితి జాతసంత్రాసాత్ స్వసుతాం సత్యభామాం భగవతే భార్యార్థం దదౌ॥౬౪॥తాం చాక్రూరకృతవర్మశతధన్వప్రముఖా యాదవాః ప్రాగ్వరయాంబభూవుః॥౬౫॥తతస్తత్ప్రదానాదవజ్ఞాతమేవాత్మానం మన్యమానాః సత్రాజితే వైరానుబంధం చక్రుః॥౬౬॥అక్రూరకృతవర్మప్రముఖాశ్చ శతధన్వానమూచుః॥౬౭॥అయమతీవ దురాత్మా సత్రాజితః - యోఽస్మాభిర్భవతా చ ప్రార్థితోఽప్యాత్మజామస్మాన్ భవంతం చావిగణయ్య కృష్ణాయ దత్తవాన్॥ ౬౮॥ తదలమనేన జీవతా ఘాతయిత్వైనం తన్మహారత్నం స్యమంతకాఖ్యం త్వయా కిం న గృహ్యతే వయమభ్యుపపత్స్యామో యద్యచ్యుతస్తవోపరి వైరానుబంధం కరిష్యతీత్యేవముక్తస్తథేత్యసావప్యాహ ॥ ౬౯॥ జతుగృహదగ్ధానాం పాండుతనయానాం విదితపరమార్థోఽపి భగవాన్ దుర్యోధనప్రయత్నశైథిల్యకరణార్థం పార్థానుకూల్యకరణాయ వారణావతం గతః॥ ౭౦॥ గతే చ తస్మిన్ సుప్తమేవ సత్రాజితం శతధన్వా జఘాన మణిరత్నం చాదదాత్॥౭౧॥పితృవధామర్షపూర్ణా చ సత్యభామా శీఘ్రం స్యందనమారూఢా వారణావతం గత్వా భగవతేఽహం ప్రతిపాదితేత్యక్షాంతిమతా శతధన్వనాస్మత్పితా వ్యాపాదితః - తచ్చ స్యమంతకమణిరత్నమపహృతం యస్యావభాసనేనాపహృతతిమిరం త్రైలోక్యం భవిష్యతి॥౭౨॥తదియం త్వదీయాపహాసనా తదాలోచ్య యదత్ర యుక్తం తత్క్రియతామితి కృష్ణమాహ॥౭౩॥ తయా చైవముక్తః పరితుష్టాంతఃకరణోఽపి కృష్ణః సత్యభామామమర్షతామ్రనయనః ప్రాహ ॥ ౭౪॥

౫౯॥ దిష్ట్యేతి॥ దిష్ట్యా దిష్ట్యా భద్రమిత్యానందేన సభాజయామాసుః అపూజయన్ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ తదేవం స్యమంతకహరణప్రసంగేన జాంబవత్యా వివాహముక్త్వా సత్యభామావివాహమాహ॥సత్రాజితోఽపీతి॥అభూతమలినం నిర్నిమిత్తం దుర్యశః॥ ౬౪॥ సత్రాజితస్య కృష్ణాభియోగఫలం వక్తుమాహ తాం చేత్యాదినా మణిరత్నం చాదదాదిత్యంతేన ॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ తదితి॥ అభ్యుపపత్స్యామస్సాహాయ్యం కరిష్యామః ॥ ౬౯॥ కృష్ణే సంనిహితే సత్రాజితవధాసంభవాత్కృష్ణస్య ప్రయాణమాహ ॥ జతుగృహేతి ॥ దుర్యోధనేతి - యది సర్వజ్ఞః కృష్ణో నాగచ్ఛేత్తర్హి పాండవాశ్చాపి గతా నూనం జీవంతీతి సంభావనయా దుర్యోధనస్తదన్వేషణం విధాయ వధాదౌ ప్రయత్నం కుర్యాత్ - అతస్తత్ప్రయత్నశైథిల్యార్థం కులోచితవ్యవహారం కర్తుం కృష్ణో వారణావతాఖ్యం పురం గత ఇత్యర్థః॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ఇదానీమర్థనిమిత్తాన్బహూనర్థాన్ దర్శయన్ కృష్ణస్య పునరపి మిథ్యాభియోగప్రసంగం వక్తుమాహ - పితృవధామర్షేత్యాదినా మారికాదికం నాభూదిత్యంతేన॥౭౨॥ తదితి॥ అపహాసనాపరిభవః॥ ౭౩॥ తమేతి॥ అర్థలుబ్ధస్యాజ్ఞాలంఘినస్సత్రాజితస్య మృతత్వాత్తస్యాపుత్రత్వేన తన్మరణే సత్యభామాగామిత్వాచ్చ పరితుష్టాంతఃకరణోఽపి॥ ౭౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తత ఇతి ॥ బలప్రాణపుష్టిరితి
శ్రాద్ధవిధ్యర్థవాద ఇతి కేచిత్ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ సురేతి ॥ నరావరభూతైః నరేభ్యో నికృష్టైః - నరావయవై
రితి పాఠే నృతుల్యైః - నృతుల్యావయవా హి వానర ఋక్షాద్యాః ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥

ఋక్షపతినిహతంచ సింహమప్యల్పే భూమిభాగే దృష్ట్వా తతశ్చ తద్రత్నగౌరవాదృక్షస్యాపి పదాన్యను
యయౌ ॥ ౩౯ ॥ గిరితటే చ సకలమేవ తద్యదుసైన్యమవస్థాప్య తత్పదానుసారీ ఋక్షబిలం ప్రవివేశ ॥ ౪౦ ॥
అంతః ప్రవిష్టశ్చ ధాత్ర్యాః సుకుమారకముల్లాళయంత్యాః వాణీం శుశ్రావ ॥ ౪౧ ॥ శ్లో ॥ సింహః ప్రసేనమవధీ
త్సింహో జాంబవతా హతః । సుకుమారక మా రోదీస్తవ హ్యేష స్యమంతకః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యాకర్ణ్యోపలబ్ధస్య
మంతకోఽన్తః ప్రవిష్టః కుమారక్రీడనకీకృతంచ ధాత్ర్యా హస్తే తేజోభిర్జాజ్వల్యమానం స్యమంతకం
దదర్శ ॥ ౪౩ ॥ తంచ స్యమంతకాభిలషితచక్షుషమపూర్వపురుషమాగతం సమవేక్ష్య ధాత్రీ త్రాహి త్రాహీతి
వ్యాజహార ॥ ౪౪ ॥ తదార్తరవశ్రవణానంతరం చామర్షపూర్ణహృదయః స జాంబవానాజగామ ॥ ౪౫ ॥
తయోశ్చ పరస్పరముద్ధతామర్షయోర్యుద్ధమేకవింశతి దినాన్యభవత్ ॥ ౪౬ ॥ తే చ యదుసైనికాస్తత్ర
సప్తాష్టదినాని తన్నిష్క్రాంతిముదీక్షమాణాస్తస్థుః ॥ ౪౭ ॥ అనిష్క్రామతి చ మధురిపౌ అసావవశ్యమత్ర బిలే
ఽత్యంతం నాశమవాప్తో భవిష్యత్యన్యథా తస్య జీవతః కథమేతావంతి దినాని శత్రుజయే వ్యాక్షేపో భవిష్యతీతి
కృతాధ్యవసాయాః ద్వారకామాగమ్య హతః కృష్ణ ఇతి కథయామాసుః ॥ ౪౮ ॥ తద్బాంధవాశ్చ తత్కాలో
చితమఖిలముత్తరక్రియాకలాపం చక్రుః ॥ ౪౯ ॥ తతశ్చాస్య యుధ్యమానస్యాతి శ్రద్ధాదత్త విశిష్టోప
పాత్రయుక్తాన్నతోయాదినా శ్రీకృష్ణస్య బలప్రాణపుష్టిరభూత్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతరస్యానుదినమతిగురుపురుష
భేద్యమానస్యాతినిష్ఠురప్రహారపాతపీడితాఖిలావయవస్య నిరాహారతయా బలహానిరభూత్ ॥ ౫౧ ॥ నిర్జి
తశ్చ భగవతా జాంబవాన్ ప్రణిపత్య వ్యాజహార ॥ ౫౨ ॥ సురాసురగంధర్వయక్షరాక్షసాదిభిరప్యఖిలై
ర్భవాన్న జేతుం శక్యః - కిముతావనిగోచరైరల్పవీర్యైర్నరైర్నరావయవభూతైశ్చ తిర్యగ్యోన్యను
సృతిభిః కింపునరస్మద్విధైః అవశ్యం భగవతాస్మత్స్వామినా రామేణేవ నారాయణస్య సకలజగత్పరా
యణస్యాంశేన భవతా భవితవ్యమిత్యుక్తస్తస్మై భగవానఖిలావనీభారావతరణార్థమవతరణమాచ
చక్షే ॥ ౫౩ ॥ ప్రీత్యభివ్యంజితకరతలస్పర్శనేన చైనమపగతయుద్ధఖేదం చకార ॥ ౫౪ ॥ స చ ప్రణిపత్య
పునరప్యేనం ప్రసాద్య జాంబవతీం నామ కన్యాం గృహాగతాయార్ఘ్యభూతాం గ్రాహయామాస ॥ ౫౫ ॥
స్యమంతకమణిరత్నమపి ప్రణిపత్య తస్మై ప్రదదౌ ॥ ౫౬ ॥ అచ్యుతోఽప్యతిప్రణతాత్తస్మాదగ్రాహ్యమపి త
న్మణిరత్నమాత్మసంశోధనాయ జగ్రాహ ॥ ౫౭ ॥ సహ జాంబవత్యా స ద్వారకామాజగామ ॥ ౫౮ ॥

౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ఉల్లాళనమేవాహ ॥ సింహః ప్రసేనమితి ॥ ౪౨ ॥ ఇతీతి ॥ ఉపలబ్ధో విజ్ఞాతః స్యమంతకో యేన-
స్యమంతకమితి చ పాఠాంతరం - జాజ్వల్యమానం ప్రకాశమానం ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ తే చేతి ॥ తే చేతి ॥ తన్ని
ష్క్రాంతిం కృష్ణనిర్గమనం ॥ ౪౭ ॥ అనిష్క్రామతి ఇతి ॥ వ్యాక్షేపో విళంబః ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తత్ర ప్రసంగాచ్ఛ్రాద్ధప్రశం
సనమాహ ॥ తతశ్చాస్య యుధ్యమానస్యేతి ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ సురేతి ॥ కిముతావనిగోచరైర్నరైస్తత్రాపి నరావ
యవభూతైర్విశేషభూతైస్తిర్యగ్యోన్యనుసృతిభిర్జేతుం న శక్యః - కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః - అఖిలమవనీభారమే
ఘాభారస్యావతారణమపాకరణం కృతం కరిష్యమాణంచ స్వావతారప్రయోజనమాఖ్యాతవాన్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రీతీతి ॥ యథా
హి తైలాదిస్నేహాక్తకరతలసంమర్దనేన శ్రాంతస్య శ్రమోఽపనీయతే - తథా స్వయం ప్రీత్యాభివ్యంజితస్య కరతలస్య
స్పర్శనేనైవ జాంబవంతం విగతయుద్ధశ్రమం చకారేత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ స ఇతి ॥ ఏనం గ్రాహయామాస - కన్యాం దత్తవా
నిత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ స్యమంతకేతి ॥ స్యమంతకమపి పారిబర్హతయా దదౌ ॥ ౫౬ ॥ అచ్యుత ఇతి ॥ ఆత్మనస్సంశోధనాయ మిథ్యాభి
యోగమార్జనాయ- అన్యథా హి క్వచిన్మణిం నిధాయాగత ఇతి దుర్జనశంకాయా దుర్నివారత్వాత్ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౭౪॥ నహీతి॥ వాక్యపరికరః వాక్యప్రపంచః॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ కృతోద్యమావితి॥ పార్ష్ణిపూరణం పార్ష్ణిగ్రాహకృత్యేనానుగ్రహః॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ నహీతి॥ రిపుచక్రం రిపుబలం- అమరవరాణామపి మధ్యే న కశ్చిద్యోద్ధుం సమర్థ ఇత్యన్వయః॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥

సత్యే సత్యం మమైవైషాపహాసనా- నాహమేతాం తస్య దురాత్మనస్సహిష్యే॥ ౭౫॥ నహ్యనుల్లంఘ్య వరపాదపం తత్కృతనీడాశ్రయిణో విహంగమావధ్యంతే - తదలమమునాస్మత్పురతః శోకప్రేరిత వాక్యపరికరేణేత్యుక్త్వా ద్వారకామభ్యేత్యైకాంతే బలదేవం వాసుదేవః ప్రాహ॥ ౭౬॥ మృగయాగతం ప్రసేనమటవ్యాం మృగపతిర్జఘాన॥ ౭౭॥ సత్రాజితోఽప్యధునా శతధన్వనా నిధనం ప్రాపితః॥ ౭౮॥ తదుభయవినాశాత్తన్మణిరత్నమావాభ్యాం సామాన్యం భవిష్యతి॥ ౭౯॥ తదుత్తిష్ఠారుహ్యతాం రథః - శతధన్వనిధనాయోద్యమం కుర్విత్యభిహితస్తథేతి సమన్విచ్ఛితవాన్॥ ౮౦॥ కృతోద్యమౌ చోభావుపలభ్య శతధన్వా కృతవర్మాణముపేత్య పార్ష్ణిపూరణకర్మనిమిత్తం అచోదయత్॥ ౮౧॥ ఆహ చైనం కృతవర్మా॥ ౮౨॥ నాహం బలదేవవాసుదేవాభ్యాం సహ విరోధాయాలమిత్యుక్తశ్చాక్రూరమచోదయత్॥ ౮౩॥ అసావప్యాహ॥ ౮౪॥ నహి కశ్చిద్భగవతా పాదప్రహార పరికంపిత జగత్త్రయేణ సురరిపువనితావైధవ్యకారిణా ప్రబలరిపుచక్రాప్రతిహతచక్రేణ చక్రిణా మదముదిత నయనావలోకనారిబలనిశాతనేనాతిగురువైరివారణాపకర్షణావిష్కృత మహిమోరుసీరేణ సీరిణా చ సహ సకలజగద్వంద్యానామమరవరాణామపి యోద్ధుం సమర్థః॥ ౮౫॥ కిముతాహం తదన్యశ్శరణమభిలష్యతామిత్యుక్తశ్శతధనురాహ॥ ౮౬॥ యద్యస్మత్పరిత్రాణాసమర్థం భవానాత్మానమవగచ్ఛతి- తదయమస్మత్తస్తావన్మణిః సంగృహ్య రక్ష్యతామితి॥ ౮౭॥ ఏవముక్తస్సోఽప్యాహ॥ ౮౮॥ యద్యంత్యాయామప్యవస్థాయాం న కస్మైచిద్భవాన్ కథయిష్యతి తదహమేతం గ్రహీష్యామీతి॥ ౮౯॥ తథేత్యుక్తే చాక్రూరస్తన్మణిరత్నం జగ్రాహ॥ ౯౦॥ శతధనురప్యతులవేగాం శతయోజనవాహినీం బడబామారుహ్యాపక్రాంతః॥ ౯౧॥ సైన్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పవలాహకాశ్వచతుష్టయయుక్తరథస్థితౌ బలదేవవాసుదేవౌ తమనుప్రయాతౌ॥ ౯౨॥ సా చ బడబా శతయోజనప్రమాణమార్గమతీతా పునరపి వాహ్యమానా మిథిలావనోద్దేశే ప్రాణానుత్ససర్జ॥ ౯౩॥ శతధనురపి తాం పరిత్యజ్య పదాతిరేవాద్రవత్॥ ౯౪॥ కృష్ణోఽపి బలభద్రమాహ॥ ౯౫॥ తావదత్ర స్యందనే భగవతా స్థేయమహమేనమధమాచారం పదాతిరేవ పదాతిమనుగమ్య యావత్ ఘాతయామి- అత్ర హి భూభాగే దృష్టదోషాస్సభయా అతో నైతే అశ్వా భవతేమం భూమిభాగముల్లంఘనీయాః॥ ౯౬॥ తథేత్యుక్త్వా బలదేవో రథ ఏవ తస్థౌ॥ ౯౭॥ కృష్ణోఽపి ద్విక్రోశమాత్రం భూమిభాగమనుసృత్య దూరస్థితస్యైవ చక్రం క్షిప్త్వా శతధనుషశ్శిరశ్చిచ్ఛేద॥ ౯౮॥ తచ్ఛరీరాంబరాదిషు చ బహుప్రకారమన్విచ్ఛన్నపి స్యమంతకమణిం నావాప యదా తదోపగమ్య బలభద్రమాహ॥ ౯౯॥ వృథైవాస్మాభిః శతధనుర్ఘాతితః న ప్రాప్తమఖిలజగత్సారభూతం తన్మహారత్నం స్యమంతకాఖ్యమిత్యాకర్ణ్యోద్భూతకోపో బలదేవో వాసుదేవమాహ॥ ౧౦౦॥

మమైవైషాపహాసనా॥ ౭౫॥ అత్ర హేతుః॥ నహ్యానుల్లంఘ్యేతి॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥
సత్య ఇతి॥ నహీతి॥ భగవతా చక్రిణా సీరిణా చ సహ- అమరవరాణామపి మధ్యే- కశ్చిద్యోద్ధుం న సమర్థ ఇత్యన్వయః- త్రివిక్రమావతా శేషపాదప్రహారేణ పరికంపితం జగత్త్రయం యేన సః- సురరిపువనితానాం తద్భర్తృవధేన వైధవ్యకారిణా- ప్రబలానాం రిపూణాం చక్రే సైన్యే అప్రతిహతం చక్రం యస్య తేన చక్రిణా- మదముదితనయనాభ్యామవలోకనేన వీక్షణేనైవారిబలం నిశాతయతీతి తథా తేన- అతిగురవో గరిష్ఠా వైరిణ ఏవ వారణాస్తేషామాకర్షణే ఆవిష్కృతో మహిమా యేన తథావిధః ఉరుః స్థూలో హలో యస్య తేన సీరిణా చ॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౦౧॥౧౦౨॥౧౦౩॥౧౦౪॥౧౦౫॥౧౦౬॥ వర్షేతి॥ సంప్రత్యాయ్యవిశ్వాస్య॥ ౧౦౭॥౧౦౮॥సవనేతి॥సవనంయజ్ఞః-ఏవం ప్రకారమధ్యతాపాదకం॥ ౧౦౯॥ ద్విషష్టీతి॥ మారికాజనమారికా॥౧౧౦॥౧౧౧॥౧౧౨॥౧౧౩॥ భగవానితి॥ఏతత్కిమి త్యన్వయః॥ ౧౧౪ ॥ ౧౧౫ ॥ ౧౧౬॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ ౧౧౯॥ ౧౨౦॥ ౧౨౧॥ ౧౨౨॥ ౧౨౩॥ ౧౨౪॥ ౧౨౫॥ ౧౨౬॥

ధిక్త్వాంయస్త్వమేవమర్థలిప్సుం ఏతచ్చ తే భ్రాతృత్వాన్మయా క్షాంతం-తదయంపంథాః స్వేచ్ఛయా గమ్యతాం- న మే ద్వారకయా న త్వయా న చాశేషబంధుభిః కార్యమలమలమేభిర్మమాగ్రతో లీకశపథైరి త్యాక్షిప్య తత్కథంకథంచిత్ ప్రసాద్యమానోఽపి న తస్థౌ॥౧౦౧॥ స విదేహపురీం ప్రవివేశ॥౧౦౨॥జనక రాజశ్చార్ఘ్యపూర్వకమేనం గృహం ప్రవేశయామాస॥౧౦౩॥స తత్రైవ చ తస్థౌ॥౧౦౪॥వాసుదేవోఽపి ద్వారకామాజగామ॥౧౦౫॥యావచ్చ జనకరాజగృహే బలభద్రోఽవతస్థే- తావద్ధార్తరాష్ట్రో దుర్యోధ నస్తత్సకాశాద్గదాశిక్షామశిక్షయత్ ॥ ౧౦౬ ॥ వర్షత్రయాంతే చ బభ్రూగ్రసేనప్రభృతిభిర్యాదవైర్న తద్రత్నం కృష్ణేనాపహృతమితి కృతావగతిభిర్విదేహనగరీం గత్వా బలదేవః సంప్రత్యాయ్య ద్వార కామానీతః॥ ౧౦౭॥ అక్రూరోఽప్యుత్తమమణిసముద్భూతసువర్ణేన భగవద్ధ్యానపరోఽనవరతం యజ్ఞా నియాజ ॥ ౧౦౮ ॥ సవనగతౌ హి క్షత్రియవైశ్యౌ నిఘ్నన్ బ్రహ్మహా భవతీత్యేవం ప్రకారం దీక్షాకవచం ప్రవిష్ట ఏవ తస్థౌ॥౧౦౯॥ద్విషష్టివర్షాణ్యేవం తన్మణిప్రభావాత్తత్రోపసర్గదుర్భిక్షమారికామరణాదికం నాభూత్॥౧౧౦॥అథాక్రూరపక్షీయైర్భోజైః శత్రుఘ్నే సాత్వతస్య ప్రపౌత్రే వ్యాపాదితే భోజైః సహాక్రూరో ద్వారకామపహాయాపక్రాంతః॥ ౧౧౧॥ తదపక్రాంతిదినాదారభ్య తత్రోపసర్గదుర్భిక్ష వ్యాలానావృష్టిమారికాద్యుపద్రవా బభూవుః॥౧౧౨॥అథ యాదవా బలభద్రోగ్రసేనసమవేతా మంత్ర మమంత్రయన్॥ ౧౧౩॥ భగవానురగారికేతనః కిమిదమేకదైవ ప్రచురోపద్రవాగమనమేతదాలోచ్య తామిత్యుక్తేంధకనామా యదువృద్ధః ప్రాహ॥౧౧౪॥ అస్యాక్రూరస్య పితా శ్వఫల్కో యత్ర యత్రాభూ త్తత్ర తత్ర దుర్భిక్షమారికానావృష్ట్యాదికం నాభూత్ ॥ ౧౧౫ ॥ కాశీరాజస్య విషయే త్వనావృష్ట్యాం చ శ్వఫల్కో నీతః తతస్తత్క్షణాద్దేవో వవర్ష ॥ ౧౧౬॥ కాశీరాజపత్న్యాశ్చ గర్భే కన్యారత్నం పూ ర్వమాసీత్॥ ౧౧౭॥ సా చ కన్యా పూర్ణేఽపి ప్రసూతికాలే నైవ నిశ్చక్రామ॥౧౧౮॥ ఏవం చ తస్య గర్భస్య ద్వాదశవర్షాణ్యనిష్క్రామతో యయుః॥ ౧౧౯॥ కాశీరాజశ్చ తామాత్మజాం గర్భస్థామాహ॥౧౨౦॥ పుత్రి కస్మాన్న జాయసే నిష్క్రమ్యతామాస్యం తే ద్రష్టుమిచ్ఛామి - ఏతాం చ మాతరం కిమితి చిరం క్లేశ యిష్యసీత్యుక్తా గర్భస్థైవ వ్యాజహార ॥ ౧౨౧ ॥ తాత యద్యేకైకాం గాం దినే దినే బ్రాహ్మణాయ ప్రయచ్ఛసి - తదహమన్యైస్త్రిభిర్వర్షైరస్మాద్గర్భాత్తతోఽవశ్యం నిష్క్రమిష్యామీత్యేతద్వచన మాకర్ణ్య రాజా దినే దినే బ్రాహ్మణాయ గాం ప్రాదాత్॥౧౨౨॥ సాపి తావతా కాలేన జాతా॥ ౧౨౩॥ తతస్తస్యాః పితా గాందినీతి నామ చకార ॥ ౧౨౪ ॥ తాం చ గాందినీం కన్యాం శ్వఫల్కాయోపకారిణే గృహమాగతాయార్ఘ్యభూతాం ప్రాదాత్ ॥ ౧౨౫॥ తస్యామయమక్రూరః శ్వఫల్కాజ్జజ్ఞే॥ ౧౨౬॥

ధిగితి॥ కథాం కథ్యమానాం వార్తామాక్షిప్య తిరస్కృత్య॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ ౧౦౫॥ ప్రాసంగికమాహ॥ యావచ్చేతి ॥ ౧౦౬ ॥ వర్షేతి॥ మహాభాగస్యాప్యక్రూరస్య తస్మిన్మణావభిలషణమపి రామస్య సర్వజ్ఞస్యాపి తన్ని మిత్తమవిశ్వాస ఇత్యాద్యుక్తిరర్థదోషప్రదర్శనేన వైరాగ్యార్థా-సంప్రత్యాయ్యవిశ్వాస్య॥౧౦౭॥౧౦౮॥౧౦౮॥ ద్విషష్టీతి॥ మారికా జనమారిణీ॥౧౧౦॥ అథాక్రూరప్రదర్శితస్యమంతకరత్నేన శంకితాభియోగనిరాసం వక్తుం కథాం ప్రస్తౌతి॥ అథాక్రూరపక్షీయైరిత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ ౧౧౧ ॥ ౧౧౨॥ ౧౧౩॥ భగవానితి॥ ఉరగారిర్గరుడస్స ఏవ కేతనం యస్య సః॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥ ౧౧౭॥ ౧౧౮॥ ౧౧౯॥ ౧౨౦॥ ౨౨౧॥ ౧౨౨॥ ౧౨౩॥౧౨౪॥ ౧౨౫॥౧౨౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౨౭॥ ౧౨౮॥ ౧౨౯॥ తత్ర చేతి॥ తత్రబభూవురిత్యన్వయః॥ ౧౩౦ ॥ ౧౩౧॥ ౧౩౨॥ ౧౩౩॥ ౧౩౪॥ ౧౩౫॥ అయమపీతి॥ క్రత్వంతరంతు క్రతుభేదం॥ ౧౩౬॥ అనల్పేతి॥ ఉపాదానం జీవికాద్రవ్యం అచీకరత్ కారితవాన్ ॥ ౧౩౭ ॥ ౧౩౮॥ ౧౩౯॥ ౧౪౦॥ ౧౪౧॥ ౧౪౨॥ ఏతావన్మాత్రమితి॥ ఏతావన్మాత్రమల్పపరిమాణం-రత్నమితి శేషః- రత్నధారణమాత్రేణాప్యయమశేషరాష్ట్రోపకారం న కరోతీతి కృష్ణో మన్యత ఇత్యక్రూరోక్తిః స్వదోషాపహ్నవార్థా ॥ ౧౪౩ ॥ ౧౪౪॥

తస్యైవం గుణమిథునాదుత్పత్తిః ॥ ౧౨౭ ॥ తత్ కథమస్మిన్నపక్రాంతే అత్ర దుర్భిక్షమారికాద్యుపద్రవా న భవిష్యంతి ॥ ౧౨౮ ॥ తదయమత్రానీయతాం అలమతిగుణవత్యపరాధాన్వేషణేనేతి యదువృద్ధస్యాంధకస్యైతద్వచనమాకర్ణ్య కేశవోగ్రసేన బలభద్రపురోగమైర్యదుభిః కృతాపరాధతితిక్షుభిరభయం దత్వా శ్వఫల్కపుత్రః స్వపురమానీతః ॥ ౧౨౯ ॥ తత్ర చాగతమాత్ర ఏవ తస్య స్యమంతకమణేః ప్రభావాదనావృష్టిమారికా దుర్భిక్షవ్యాలాద్యుపద్రవోపశమా బభూవుః ॥ ౧౩౦ ॥ కృష్ణశ్చింతయామాస॥ ౧౩౧॥ స్వల్పమేతత్కారణం యదయం గాందిన్యాం శ్వఫల్కేనాక్రూరో జనితః॥ ౧౩౨॥ సుమహాంశ్చాయమనావృష్టిదుర్భిక్షమారికాద్యుపద్రవ ప్రతిషేధకారీ ప్రభావః ॥ ౧౩౩ ॥ తన్నూనమస్య సకాశే స మహామణిః స్యమంతకాఖ్యస్తిష్ఠతి ॥ ౧౩౪ ॥ తస్య హ్యేవం విధాః ప్రభావాః శ్రూయంతే॥ ౧౩౫॥ అయమపి చ యజ్ఞాదనంతరమన్యత్క్రత్వంతరం తస్యానంతరమన్యద్యజ్ఞాంతరం చాజస్రమవిచ్ఛిన్నం యజతీతి॥ ౧౩౬॥ అనల్పోపాదానం చాస్యాసంశయమత్రాసౌ మణివరస్తిష్ఠతీతి కృతాధ్యవసాయోఽన్యత్ప్రయోజనముద్దిశ్య సకలయాదవసమాజమాత్మగృహ ఏవాచీకరత్ ॥ ౧౩౭॥ తత్ర చోపవిష్టేష్వఖిలేషు యదుషు పూర్వం ప్రయోజనముపన్యస్య పర్యవసితే చ తస్మిన్ ప్రసంగాంతర పరిహాసకథామక్రూరేణ సహ కృత్వా జనార్దనస్తమక్రూరమాహ ॥ ౧౩౮ ॥ దానపతే జానీమ ఏవ వయం యథా శతధన్వనా తదిదమఖిల జగత్సారభూతం స్యమంతకం రత్నం భవతః సమర్పితం - తదశేష రాష్ట్రోపకారకం భవత్సకాశే తిష్ఠతి-తిష్ఠతు-సర్వ ఏవ వయం తత్ప్రభావఫలభుజః- కింత్వేష బలభద్రోఽస్మానాశంకితవాన్ - తదస్మత్ప్రీతయే దర్శయస్వేత్యభిధాయ జోషం స్థితే భగవతి వాసుదేవే సరత్నస్సోఽచింతయత్॥ ౧౩౯॥ కిమత్రానుష్ఠేయమన్యథా చేద్బ్రవీమ్యహం తత్కేవలాంబరతిరోధానమన్విష్యంతో రత్నమేతే ద్రక్ష్యంతి అతివిరోధో న క్షమ ఇతి సంచింత్య తమఖిలజగత్కారణభూతం నారాయణమాహాక్రూరః॥ ౧౪౦॥ భగవన్మమైతత్ స్యమంతకరత్నం శతధనుషా సమర్పితం అపగతే చ తస్మిన్నద్యశ్వః పరశ్వో వా భగవాన్ యాచయిష్యతీతి కృతమతిరతికృచ్ఛ్రేణైతావంతం కాలమధారయం॥ ౧౪౧॥ తస్య చ ధారణక్లేశేనాహమశేషోపభోగేష్వసంగిమానసో వేద్మి స్వసుఖకలామపి ॥ ౧౪౨॥ ఏతావన్మాత్రమప్యశేష రాష్ట్రోపకారి ధారయితుం న శక్నోతీతి భవాన్మన్యత ఇత్యాత్మనా న చోదితవాన్॥ ౧౪౩॥ తదితం స్యమంతకరత్నం గృహ్యతామిచ్ఛయా యస్యాభిమతం తస్య సమర్ప్యతాం॥ ౧౪౪॥

తస్యేతి॥ శ్వఫల్కగాందిన్యోర్మహాత్మ్యోక్తిస్తత్పుత్రాక్రూరమహిమాప్రశంసనార్థా॥ ౧౨౭॥ ౧౨౮॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ కృష్ణ ఇతి॥ కృష్ణశ్చింతయామాసేతి-సర్వజ్ఞస్యైవ కృష్ణస్య లింగదర్శనాదినా మణిసంభావనోక్తిర్లోకరీత్యనువృత్తిమాత్రార్థా- న తు తత్త్వతః-భగవతారిష్టదర్శనాదికమపి న తాత్త్వికమిత్యుక్తం-కించ ప్రాగుదాహృతం మునివాసనివాసే కింఘు చేతారిష్టదర్శనమిత్యాదినా - తస్మాత్సర్వప్రకారేణ పరప్రత్యయోత్పాదనేన దుర్యశః పరిహార్యమిత్యేవంపరం సర్వమిదం ద్రష్టవ్యం॥ ౧౩౧॥ ౧౩౨॥ ౧౩౩॥ ౧౩౪॥ ౧౩౫॥ ౧౩౬॥ అనల్పేతి॥ అనేన హేతునా అనల్పోపాదానమనల్పస్యాతుయస్య ఉపాదానం నిక్షేపభూతం జీవికాద్రవ్యం మణివరస్తిష్ఠతీతి నిశ్చిత్యాన్యత్ప్రయోజనం వివాహాదికార్యముద్దిశ్యాచీకరత్ కారయామాస॥ ౧౩౭॥ తత్రేతి॥ యదుద్దిశ్య యాదవాస్సమాహృతాస్తత్ప్రయోజనం పూర్వముపన్యస్య యుక్తమిదం న వేత్యాది పృష్టవాన్॥ ౧౩౮॥ ౧౩౯॥ ౧౪౦॥ ౧౪౧॥ తస్యేతి॥ స్వసుఖస్య కలామంశమపి న వేద్మి॥ ౧౪౨॥ ఏతావన్మాత్రమితి॥ ఆత్మనా స్వయం న చోదితవాన్ - నాహమేతద్ధారయితుం శక్నోమి త్వమిదం ధారయస్వేతి భిత్యాహం నోక్తవాన్॥ ౧౪౩॥ ౧౪౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తత ఇతి॥ సముద్గః సంపుటః॥ ౧౪౫॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥ ౧౪౮॥ ౧౪౯॥ ౧౫౦॥ ౧౫౧॥ బలేతి॥ గోచక్రేతి- శకటస్య హి చక్రాన్తరే మధ్యే చక్రాన్తరావస్థితః- జన్తుః యథా క్లిశ్యతి తద్వదిత్యర్థః॥ ౧౫౨॥ ౧౫౩॥ ౧౫౪॥ ౧౫౫॥ ౧౫౬॥ ౧౫౭॥ ౧౫౮॥ ౧౫౯॥ ౧౬౦ ॥ ౧౬౧ ॥ ఇతీతి ॥ మిథ్యాభిశస్తిక్షాళనాయ స్యమన్తకకథాశ్రవణాసక్తేన సింహః ప్రసేనమవధీదిత్యాదిశ్లోకోఽనుసన్ధేయః- తథా చ బ్రాహ్మే ॥ శ్లో॥ వాసుదేవాభిశస్తిస్తు నిశాకరమరీచిషు। స్థితా చతుర్థ్యాం మధ్యాపి మనుష్యాన్నాపతేచ్చ సా॥ అతశ్చతుర్థ్యాం చన్ద్రం తు ప్రమాదాద్వీక్ష్య సంయుతః । పఠేద్వా త్రియకం వాక్యం ప్రాఙ్ముఖో వాప్యుదఙ్ముఖ ఇతి॥ ౧౬౨॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- త్రయోదశోఽధ్యాయః. ***********

తతః స్వోదరవస్త్రనిగోపితమతిలఘుకనకసముద్గకగతం ప్రకటీకృతవాన్॥ ౧౪౫॥ తతశ్చ నిష్క్రామ్య స్యమన్తకమణిం తస్మిన్ యదుకులసమాజే ముమోచ ॥ ౧౪౬ ॥ ముక్తమాత్రే చ తస్మిన్నతికాన్త్యా తదఖిలమాస్థానముద్ద్యోతితం ॥ ౧౪౭ ॥ అథాహాక్రూరః - స ఏష మణిః శతధన్వనాస్మాకం సమర్పితః- యస్యాయం స ఏనం గృహ్ణాత్వితి ॥ ౧౪౮॥ తమాలోక్య సర్వయాదవానాం సాధు సాధ్వితి విస్మితమనసాం వాచోఽశ్రూయన్త॥ ౧౪౯॥ తమాలోక్యాతీవ బలభద్రో మమాయమచ్యుతేనైవ సామాన్యస్సమన్విచ్ఛిత ఇతి కృతస్పృహోఽభూత్ ॥ ౧౫౦ ॥ మమైవాయం పితృధనమిత్యతీవ చ సత్యభామాపి స్పృహయాంచకార॥ ౧౫౧॥ బలసత్యావలోకనాత్కృష్ణోఽప్యాత్మానం గోచక్రాన్తరావస్థితమివ మేనే॥ ౧౫౨॥ సకలయాదవసమక్షం చాక్రూరమాహ॥ ౧౫౩॥ ఏతద్ధి మణిరత్నమాత్మసంశోధనాయ ఏతేషాం యదూనాం మయా దర్శితం - ఏతచ్చ మమ బలభద్రస్య చ సామాన్యం పితృధనం చైతత్సత్యభామాయా నాన్యస్యైతత్ ॥ ౧౫౪ ॥ ఏతచ్చ సర్వకాలం శుచినా బ్రహ్మచర్యాదిగుణవతా ధ్రియమాణమశేషరాష్ట్రస్యోపకారకం- అశుచినా ధ్రియమాణమాధారమేవ హన్తి ॥ ౧౫౫॥ అతోఽహమస్య షోడశస్త్రీసహస్రపరిగ్రహాదసమర్థో ధారణే కథమేతత్సత్యభామా స్వీకరోతి॥ ౧౫౬॥ ఆర్యబలభద్రేణాపి మదిరాపానాద్యశేషోపభోగపరిత్యాగః కార్యః॥ ౧౫౭॥ తదలం యదులోకోఽయం బలభద్రః- అహం చ సత్యా చ త్వాం దానపతే ప్రార్థయామః॥ ౧౫౮॥ తద్భవానేవ ధారయితుం సమర్థః॥ ౧౫౯॥ త్వద్ధృతం చాస్య రాష్ట్రస్యోపకారకం తద్భవానశేషరాష్ట్రనిమిత్తమేతత్పూర్వవద్ధారయత్వన్యన్న వక్తవ్యమిత్యుక్తో దానపతిస్తథేత్యాహ జగ్రాహ చ తన్మహారత్నం॥ ౧౬౦॥ తతః ప్రభృత్యక్రూరః ప్రకటేనైవ తేనాతిజాజ్వల్యమానేనాత్మకణ్ఠావసక్తేనాదిత్య ఇవాంశుమాలీ చచార॥ ౧౬౧॥ ఇత్యేతద్భగవతో మిథ్యాభిశస్తిక్షాళనం యస్స్మరతి న తస్య కదాచిదల్పాపి మిథ్యాభిశస్తిర్భవతి - అవ్యాహతాఖిలేన్ద్రియశ్చాఖిలపాపమోక్షమవాప్నోతి ॥ ౧౬౨॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే - త్రయోదశోఽధ్యాయః. ******

తత ఇతి॥ కనకసముద్గకం స్వర్ణకరండకం॥ ౧౪౫॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥ ౧౪౮॥ ౧౪౯॥ ౧౫౦॥ ౧౫౧॥ బలేతి॥ గోచక్రాన్తరావస్థితమితి- గచ్ఛతశ్శకటస్య చక్రబలీవర్దమధ్యపతితజన్తుర్యథోభయత్రసంబాధాత్ క్లిశ్యతే తథాత్మానం మేనే॥ ౧౫౨॥ ౧౫౩॥ ౧౫౪॥ ఏతచ్చేతి॥ ఆధారం ధారయితారమేవ హన్తి॥ ౧౫౫॥ ౧౫౬॥ ౧౫౭॥ ౧౫౮॥ ౧౫౯॥ ౧౬౦॥ తత ఇతి॥ తతః ప్రభృతి- ప్రకటేనేతి- అయం భావః- కృష్ణానుమత్యైవాక్రూరస్తన్మణిరత్నం దధార- తథాపి స్వభక్తైరక్రూరే కృష్ణేన స్థాపితమిత్యేవంభూతాభియోగపరిహారాయ గుప్తమధారయత్- అనేనైవాభిప్రాయేణ శతధన్వనా మణౌ సమర్పితే నామేయద్వ్యన్త్యావస్థాయామన్యస్మై న కథయిష్యసి తర్హి గృహీష్యామీత్యుక్తవాన్- న తు సర్వజ్ఞస్య శ్రీకృష్ణస్య గోపనార్థం- యజ్ఞకవచధారణం చ యాదవభయాదేవ న తు శ్రీకృష్ణభయాత్ - అన్యథా మణినాసహ రామకృష్ణాదిసమాజప్రవేశాదినసంగచ్ఛేత- అత్రాక్రూరే మహాభాగవతే మణిస్పృహాదికల్పనమతిమందమిత్యుపేక్షణీయం॥ ౧౬౧॥ ౧౬౨॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - చతుర్థాంశే - త్రయోదశోఽధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ భగవానితి॥ అప్రసన్నోఽపీతివస్తుస్వభావోక్తిః ॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ********************************

వసుదేవస్య జాతమాత్రస్యైవ తద్గృహేభగవదంశావతారమవ్యాహతదృష్ట్యాపశ్యద్భిర్దేవైర్దివ్యానకదుందుభయోవాదితాః ॥ ౨౮ ॥ తతశ్చాసావానక దుందుభిసంజ్ఞామవాప ॥ ౨౯ ॥ తస్యచదేవభాగదేవశ్రవాష్టకకకుచ్చక్రవత్సధారక సృంజయశ్యామశమిక గండూషసంజ్ఞా నవభ్రాతరోభవన్ ॥ ౩౦ ॥ పృథాశ్రుతదేవాశ్రుతకీర్తిఃశ్రుతశ్రవారాజాధిదేవీచవసుదేవాదీనాం పంచభగిన్యోభవన్ ॥ ౩౧॥ శూరస్యకుంతిర్నామసఖాభవత్॥ ౩౨॥ తస్మైచాపుత్రాయపృథామాత్మజాంవిధినాశూరోదత్తవాన్॥ ౩౩॥ తాంచపాండురువాహ॥ ౩౪॥ తస్యాంచధర్మానిలేంద్రైర్యుధిష్ఠిరభీమసేనార్జునాఖ్యాస్త్రయఃపుత్రాస్సముత్పాదితాః ॥ ౩౫ ॥ పూర్వమనూఢాయాశ్చభగవతాభాస్వతాకానీనఃకర్ణోనామపుత్రోఽజన్యత॥ ౩౬॥ తస్యాశ్చసపత్నీమాద్రీనామాభూత్ ॥ ౩౭॥ తస్యాంచనాసత్యదస్రాభ్యాంనకులసహదేవౌపాండోఃపుత్రౌజనితౌ ॥ ౩౮॥ శ్రుతదేవాంతువృద్ధధర్మానామకారూశ ఉపయేమే॥ ౩౯॥ తస్యాంచదంతవక్త్రోనామమహాసురోజజ్ఞే ॥ ౪౦॥ శ్రుతకీర్తిమపికేకయరాజఉపయేమే ॥ ౪౧ ॥ తస్యాంసంతర్దనాదయః కైకేయాఃపంచపుత్రాబభూవుః ॥ ౪౨ ॥ రాజాధిదేవ్యామావంత్యౌ విందానువిందౌజజ్ఞాతే ॥ ౪౩ ॥ శ్రుతశ్రవసమపిచేదిరాజోదమఘోష నామోపయేమే॥౪౪॥ తస్యాంచశిశుపాలముత్పాదయామాస॥ ౪౫॥ సవాపూర్వమప్యుదారవిక్రమోదైత్యానామాదిపురుషోహిరణ్యకశిపురభవత్ ॥ ౪౬॥ యశ్చభగవతాసకలలోకగురుణానారసింహేనఘాతితః॥౪౭॥పునరప్యక్షయవీర్యశౌర్యసంపత్పరాక్రమగుణస్సమాక్రాంతసకలత్రైలోక్యేశ్వరప్రభావోదశాననోనామాభూత్ ॥ ౪౮॥ బహుకాలోపభుక్తభగవత్సకాశావాప్తశరీరపాతోద్భవపుణ్యఫలోభగవతారాఘవరూపిణాసోఽపినిధనముపపాదితః ॥ ౪౯ ॥ పునశ్చేదిరాజస్యదమఘోషస్యాత్మజశ్శిశుపాలనామాభవత్ ॥ ౫౦॥ శిశుపాలత్వేపిభగవతోభూభారావతరణాయావతీర్ణాంశస్యపుండరీకనయనాఖ్యస్యోపరిద్వేషానుబంధమతితరాంచకార॥౫౧॥భగవతాచసనిధనముపానీతః- తత్రైవపరమాత్మభూతేమనసఏకాగ్రతయాసాయుజ్యమవాప ॥ ౫౨॥ భగవాన్ యదిప్రసన్నోయథాభిలషితందదాతి - తథాఅప్రసన్నోఽపినిఘ్నన్ దివ్యమనుపమంస్థానంప్రయచ్ఛతి ॥ ౫౩ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ********************************

వసుదేవస్యేతి॥ తద్గృహే దేవమీఢాఖ్యస్యశూరస్యగృహేఆనకాఃపటహాఃదుందుభయోభేర్యః॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ పూర్వమేవేతి॥ కానీనఃకన్యకావస్థాయాంజాతః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ పునరితి॥ అక్షయావీర్యాదిగుణాయస్యసః- వీర్యంబలం- శౌర్యముత్సాహః- పరాక్రమః ప్రభావఃసమాక్రాంతాఅభిభూతాస్సకలాస్త్రైలోక్యేశ్వరాయేనతథాభూతఃప్రభావోయస్యసః ॥ ౪౮ ॥ బహుకాలేతి॥ బహుకాలముపభుక్తంభగవత్సకాశాదవాప్తశరీరపాతోద్భవంపుణ్యఫలంయేనసః ॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ భగవద్ద్వేషానుబంధాత్సాయుజ్యముపపాదయతి॥ భగవానితి ॥ ౫౩ ॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - చతుర్థాంశే - చతుర్దశోఽధ్యాయః. ********************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అనమిత్రస్యపౌత్రస్సత్రాజిత్ తత్ప్రసంగాత్స్యమంతకాఖ్యానముక్తం- ఇదానీమనమిత్రస్యైవసంతానాంతరముచ్యతే॥అనమిత్రస్యేతి॥౧॥౨॥౩॥౪॥ సాత్వతపుత్రస్యవృష్ణే రేవసంతానాంతరంవక్తుం ప్రస్తుతేనానమిత్రేణపితాసుహత్వసంబంధంస్మారయతి-అనమిత్రస్యైవాన్వయేవృష్ణిరితి॥౫॥౬॥౭॥తథేతి॥ఉపమద్గ్వాద్యాఅక్రూరసాపత్న్యాః॥౮॥౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ అంధకస్యసత్వతాత్మజస్య॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ భజమానాదితి॥ తదన్యత్ భజమానాద్వంశాంతరం॥ ౨౨॥ విదూరథాదితి॥ శూరోదేవమీఢాఖ్యః॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥

శ్రీపరాశరః॥అనమిత్రస్యపుత్రశ్శినిర్నామాభవత్॥౧॥తస్యాపిసత్యకః-సత్యకాత్సాత్యకిఃయుయుధానాపరనామా॥ ౨॥ తస్మాదపిసంజయః-తత్పుత్రశ్చకుణిః-కుణేర్యుగంధరః॥౩॥ఇత్యేతేశైనేయాః॥ ౪॥ అనమిత్రస్యైవాన్వయేవృష్ణిః-తస్మాచ్ఛ్వఫల్కః-తత్ప్రభావఃకథితఏవ॥౫॥శ్వఫల్కస్యాన్యఃకనీయాన్ చిత్రకోనామభ్రాతా॥ ౬॥ శ్వఫల్కాదక్రూరోగాందిన్యామభవత్॥ ౭॥ తథోపమద్గుః॥ ౭॥ఉపమద్గోః మృదామృదవిశ్వారిమేజయగిరిక్షత్రోపక్షత్రశత్రుఘ్నారిమర్దనధర్మదృక్ దృష్టధర్మగంధమోజవాహప్రతివాహాఖ్యాఃపుత్రాస్సుతారాఖ్యాకన్యాచ ॥ ౯॥ దేవవానుపదేవశ్చాక్రూరపుత్రౌ ॥ ౧౦॥ పృథువిపృథుప్రముఖాశ్చిత్రకస్యపుత్రాబహవోబభూవుః ॥ ౧౧॥ కుకురభజమానశుచికంబళబర్హిషాఖ్యాస్తథాంధకస్యచత్వారఃపుత్రాః ॥ ౧౨॥ కుకురాద్ధృష్టః - తస్మాచ్చకపోతరోమా - తతశ్చ విలోమా-తస్మాదపితుంబురుసఖోభవదనుసంజ్ఞశ్చ॥ ౧౩॥ అనోరానకదుందుభిః-తతశ్చాభిజిత్- అభిజితఃపునర్వసుః॥౧౪॥ తస్యాప్యాహుకఃపుత్రఃఆహుకీచకన్యా॥౧౫॥ ఆహుకస్యదేవకోగ్రసేనౌద్వౌ పుత్రౌ॥ ౧౬॥ దేవవానుపదేవస్సహదేవోదేవరక్షితాచదేవకస్యచత్వారఃపుత్రాః ॥ ౧౭॥ తేషాం వృకదేవోపదేవాదేవరక్షితాశ్రీదేవాశాంతిదేవాసహదేవాదేవకీచసప్తభగిన్యః॥ ౧౮॥ తాశ్చసర్వా వసుదేవఉపయేమే॥౧౯॥ఉగ్రసేనస్యాపికంసన్యగ్రోధసునామానకాహ్వశంకుసుభూమిరాష్ట్రపాలయుద్ధతుష్టిసుతుష్టిమత్సంజ్ఞాః పుత్రాబభూవుః ॥ ౨౦ ॥ కంసాకంసవతీసుతనూరాష్ట్రపాలికాహ్వాశ్చోగ్రసేనస్యతనూజాఃకన్యాః॥౨౧॥భజమానాచ్చవిదూరథఃపుత్రోభవత్॥౨౨॥విదూరథాచ్ఛూరః- శూరాచ్ఛమీ - శమినఃప్రతిక్షత్రః-తస్మాత్స్వయంభోజః- తతశ్చహృదికః॥ ౨౩॥ తస్యాపికృతవర్మశతధనుర్దేవార్హదేవగర్భాద్యాఃపుత్రాబభూవుః॥౨౪॥ దేవగర్భస్యాపిశూరః॥౨౫॥ శూరస్యాపి మారిషానామపత్న్యభవత్ ॥ ౨౬॥ తస్యాంచాసౌదశపుత్రానజనయత్ వసుదేవపూర్వాన్ ॥ ౨౭॥

సత్వతస్సుతోవృష్ణిస్సాత్వతః తత్పౌత్రస్యానమిత్రస్యప్రసేనసత్రాజితావిత్యేకోవంశఉక్తః- తత్ప్రసంగాచ్చ స్యమంతకాఖ్యానముక్తం- ఇదానీమనమిత్రస్యైవవంశాంతరమాహ-అనమిత్రస్యేత్యాదినాశైనేయాఇత్యంతేన॥౧॥౨॥౩॥ఇతీతి॥శినేర్వంశ్యాశ్శైనేయాః॥౪॥తస్యైవపునర్వంశాంతరమాహ-అనమిత్రస్యేత్యాదినాబహవోభవన్నిత్యంతేన॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ పృథ్వితి॥చిత్రకస్యశ్వఫల్కస్యభ్రాతుఃపృథుప్రముఖాఃపుత్రాః॥ ౧౧॥ కుకురేతి॥ అంధకస్య సత్వతపుత్రస్యకుకురాదయః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ కంసేతి॥కంసాకంసవతీత్యాద్యా ఉగ్రసేనస్యతనూజాఃకన్యాః॥౨౧॥భజమానస్యసత్వతపుత్రస్యనిమికృకణవృష్ణయఇత్యాదినాపూర్వమేకోవంశఉక్తః ఇదానీంతస్యైవవంశాంతరమాహ- భజమానాచ్చేత్యాదినాయావత్సమాప్తిః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MDF

౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥

ఏతత్తవాఖిలంమయాభిహితం ॥ ౧౬ ॥ అయంహిభగవాన్ కీర్తితశ్చసంస్మృతశ్చ ద్వేషానుబంధేనాపి
అఖిలసురాసురాదిదుర్లభంఫలంప్రయచ్ఛతికిముతసమ్యగ్భక్తిమతామితి ॥ ౧౭॥ వసుదేవస్యత్వానక
దుందుభేఃపౌరవీరోహిణీమదిరాభద్రాదేవకీప్రముఖాబహ్వ్యఃపత్న్యోఽభవన్ ॥ ౧౮ ॥ బలభద్రశఠ
సారణదుర్మదాదీన్ పుత్రాన్ రోహిణ్యామానకదుందుభిరుత్పాదయామాస॥ ౧౯॥ బలదేవోఽపిరేవ
త్యాంవిశఠోల్ముకౌపుత్రావజనయత్ ॥ ౨౦ ॥ సార్ష్టిమార్ష్టిశిశుసత్యసత్యధృతిప్రముఖాస్సారణా
త్మజాః॥ ౨౧॥ భద్రాశ్వభద్రబాహుదుర్దమభూతాద్యాఃరోహిణ్యాఃకులజాః॥ ౨౨॥ నందోపనంద
కృతకాద్యామదిరాయాస్తనయాః॥ ౨౩॥ భద్రాయాశ్చోపనిధిగదాద్యాః॥ ౨౪॥ వైశాల్యాంచకౌశిక
మేకమేవాజనయత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆనకదుందుభేర్దేవక్యామపికీర్తిమత్సుషేణోదాయుభద్రసేనఋజు
దాసభద్రదేవాఖ్యాఃషట్పుత్రాజజ్ఞిరే॥ ౨౬॥ తాంశ్చసర్వానేవకంసోఘాతితవాన్॥ ౨౭॥ అనంతరంచ
సప్తమంగర్భమర్ధరాత్రేభగవత్ప్రహితాయోగనిద్రారోహిణ్యాజఠరమాకృష్యనీతవతీ ॥ ౨౮॥
కర్షణాచ్చాసావపిసంకర్షణాఖ్యామగమత్॥ ౨౯॥ తతశ్చసకలజగన్మహాతరుమూలభూతోభూత
భవిష్యదాది సకలసురాసురమునిజనమనసామప్యగోచరోఽబ్జభవప్రముఖైరనలముఖైః ప్రణమ్యావ
నిభారహరణాయ ప్రసాదితో భగవాననాదిమధ్యనిధనో దేవకీగర్భమవతతార వాసుదేవః ॥ ౩౦॥
తత్ప్రసాదవివర్ధమానోరుమహిమాచయోగనిద్రా నందగోపపత్న్యా యశోదాయాగర్భమధిష్ఠిత
వతీ॥ ౩౧॥ సుప్రసన్నాదిత్యచంద్రాదిగ్రహమవ్యాళాదిభయంస్వస్థమానసమఖిలమేవైతజ్జగదపాస్తా
ధర్మమభవత్ తస్మింశ్చపుండరీకనయనేజాయమానే ॥ ౩౨॥ జాతేనచతేనాఖిలమేవైతత్ సన్మార్గ
వర్తిజగదక్రియత॥ ౩౩॥ భగవతోఽప్యత్రమర్త్యలోకేఽవతీర్ణస్యషోడశసహస్రాణ్యేకోత్తరశతాధి
కానిభార్యాణామభవన్॥ ౩౪॥ తాసాంచరుక్మిణీసత్యభామాజాంబవతీచారుహాసినీప్రముఖాహ్యష్టౌ
పత్న్యఃప్రధానాబభూవుః॥ ౩౫॥ తాసుచాష్టావయుతానిలక్షంచపుత్రాణాంభగవానఖిలమూర్తి
రనాదిమానజనయత్॥ ౩౬॥ తేషాంచప్రద్యుమ్నచారుదేష్ణసాంబాదయస్త్రయోదశప్రధానాః॥ ౩౭॥
ప్రద్యుమ్నోఽపి రుక్మిణస్తనయాంరుక్మవతీం నామోపయేమే ॥ ౩౮ ॥ తస్యామనిరుద్ధోజజ్ఞే ॥ ౩౯॥

౧౬॥ ౧౭॥ శిశుపాలజన్మోక్త్యాప్రసక్తానుప్రసక్తంసమాప్యప్రస్తుతంవంశమాహ - వసుదేవస్యత్విత్యాదినా ॥ ౧౮॥
తస్యరోహిణ్యాంవంశమాహ-బలభద్రేత్యాదినారోహిణ్యాఃకులజాఇత్యంతేన॥ ౧౯॥ ౨౦॥ సార్ష్టీతి॥మార్ష్టిప్రము
ఖాస్తస్యబలభద్రస్యైవాత్మజాఇతిక్వచిత్పాఠః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ భద్రాయాఇతి॥ యాదవ్యాఇతిచపాఠః ॥ ౨౪॥
వైశాల్యామితి॥ శైబ్యాంచేతిపాఠః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ వసుదేవపుత్రస్యైవసతోబలభద్రస్యప్రాగుక్తాంరోహిణే
పుత్రతాంసమర్థయితుమాహ॥ అనంతరంచేతి॥ దేవకీజఠరాదాకృష్యరోహిణీజఠరంప్రత్యానీతవతీ ॥ ౨౮॥ ఏత
దేవసంకర్షణసమాఖ్యయోపపాదయతి॥సంకర్షణాచ్చేతి ॥ ౨౯॥ తతశ్చేతి॥ సకలజగదేవమహాతరుస్తస్యమూల
భూతః - భూతావర్తమానాఅతీతాశ్చభవిష్యంతశ్చఆదిశబ్దాత్ తల్లోకవర్తినోమహాంతః సకలాస్సురాసురముని
జనాస్తేషాంమనసామప్యగోచరః - అబ్జభవప్రముఖైః బ్రహ్మముఖ్యైః అనలముఖైర్దేవైః ప్రసాదితో వాసుదేవో
దేవక్యాగర్భమవతతార॥ ౩౦॥ తత్ప్రసాదేతి॥తత్ప్రసాదేనవివర్ధమానఃఉరుమహిమాసకలజగన్మోహనసర్వపూ
జ్యాదిలక్షణోయస్యాస్సాయోగనిద్రా ॥ ౩౧ ॥ సుప్రసన్నేతి॥ తథాచతస్మిన్ జాయమానే ప్రసన్నాదిత్యచంద్రాది
లక్షణంజగదభవదిత్యన్వయః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తాస్వితి॥ ఆదిమాన్నభవతీత్యనాదిమాన్॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తత్రత్వితి ॥ త్వంకారాదాణికరోతీతిత్వంకారకారకంతత్ప్రవృత్తినిమిత్తం ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చేతి ॥ ఋషిప్రోక్తనామనిర్వచనానాదరేణనిందనార్థముపేక్షయాచ భగవన్నామ్నాం ఉచ్చారణమకరోదితిసంకీర్తనోక్తిః ॥ ౧౨ ॥ తచ్చేతి ॥ తచ్చేతిమూర్తిధ్యానోక్తిః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ తావదితి ॥ లయంసాయుజ్యం ॥ ౧౫ ॥

మైత్రేయః ॥ శ్లో ॥ హిరణ్యకశిపుత్వేచ రావణత్వేచవిష్ణునా । అవాపనిహతోభోగానప్రాప్యానమరైరపి ॥ ౧ ॥ నలయంతత్ర తేనైవనిహతస్సకథంపునః । సంప్రాప్తశ్శిశుపాలత్వే సాయుజ్యంశాశ్వతే హరౌ ॥ ౨ ॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంసర్వధర్మభృతాంవర । కౌతూహలపరేణైతత్పృష్టోమేవక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ దైత్యేశ్వరస్యవధాయాఖిలలోకోత్పత్తిస్థితివినాశకారిణాపూర్వంతనుగ్రహణంకుర్వతానృసింహరూపమావిష్కృతం ॥ ౪ ॥ తత్రచహిరణ్యకశిపోర్విష్ణురయమిత్యేతన్నమనస్యభూత్ ॥ ౫ ॥ నిరతిశయపుణ్యసముద్భూతమేతత్సత్వజాతమితి ॥ ౬ ॥ రజోద్రేకప్రేరితైకాగ్రమతిస్తద్భావనాయోగాత్ తతోవాప్తవధహేతుకీంనిరతిశయామేవాఖిలత్రైలోక్యాధిక్యకారిణీం దశాననత్వే భోగసంపదమవాప ॥ ౭ ॥ నతుసతస్మిన్ననాదినిధనేపరబ్రహ్మభూతేభగవత్యనాలంబినికృతేమనసస్తల్లయమవాప ॥ ౮ ॥ ఏవందశాననత్వేప్యనంగపరాధీనతయాజానకీసమాసక్తచేతసాభగవతాదాశరథిరూపధారిణాహతస్యతద్రూపదర్శనమేవాసీత్ నాయమచ్యుత ఇత్యాసక్తిర్విపద్యతోంతఃకరణేమానుషబుద్ధిరేవ కేవలమస్యాభూత్ ॥ ౯ ॥ పునరప్యచ్యుతవినిపాతమాత్రఫలమఖిలభూమండలశ్లాఘ్యచేదిరాజకులేజన్మఅవ్యాహతైశ్వర్యంశిశుపాలత్వేప్యవాప ॥ ౧౦ ॥ తత్రత్వఖిలానామేవసభగవన్నామ్నాం త్వంకారకారకమభవత్ ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చతత్కాలకృతానాం తేషామశేషాణామేవాచ్యుతనామ్నామనవరతమనేకజన్మసువర్ధితవిద్వేషానుబంధిచిత్తోవినిందనసంతర్జనాదిషూచ్చారణమకరోత్ ॥ ౧౨ ॥ తచ్చరూపముత్ఫుల్లపద్మదళామలాక్షమత్యుజ్జ్వలపీతవస్త్రధార్యమలకిరీటకేయూరహారకటకాదిశోభితముదారచతుర్బాహుశంఖచక్రగదాధరమతిప్రరూఢవైరానుభావాదటనభోజనస్నానాసనశయనాదిష్వశేషావస్థాంతరేషునాన్యత్రోపయయావస్యచేతసః ॥ ౧౩ ॥ తతస్తమేవాక్రోశేషూచ్చారయంస్తమేవహృదయేనధారయన్నాత్మవధాయయావత్ భగవద్ధస్తచక్రాంశుమాలోజ్జ్వలమక్షయతేజస్స్వరూపంబ్రహ్మభూతంఅపగతద్వేషాదిదోషంభగవంతమద్రాక్షీత్ ॥ ౧౪ ॥ తావచ్చభగవచ్చక్రేణాశువ్యాపాదితఃతత్స్మరణదగ్ధాఖిలాఘసంచయోభగవతాంతముపనీతఃతస్మిన్నేవలయముపయయౌ ॥ ౧౫ ॥

౧ ॥ ౨ ॥ ఏతదితి ॥ కౌతూహలపరేణమయాపృష్టస్సన్మహ్యంవక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ సనకాద్యనుగ్రహాజ్జన్మత్రయానంతరంభగవత్ప్రాప్తిరితిముఖ్యోహేతుః తదనుసారిహేత్వంతరమప్యాహ - దైత్యేశ్వరస్యేత్యాదినాకిముతభక్తిమతామిత్యంతేన ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ రజోద్రేకేతి ॥ రజోద్రేకేత్యార్షస్సంధిః- బ్రహ్మశాపవశాదేవరజసఉద్రేకేణఅన్యథాగ్రాహిణ్యేకాగ్రామతిర్యస్యసః - నతద్భావనారూపాద్యోగాత్ - తతోవాప్తోవధఏవహేతుర్యస్యాంతాం- అఖిలత్రైలోక్యాధిక్యకారిణీంనిరతిశయాంభోగసంపదమవాపేత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ నేతి ॥ అతస్తస్మిన్మనసోనాలంబినికృతేఅవిషయీకృతేపరబ్రహ్మభూతేతల్లయంసాయుజ్యంనావాప ॥ ౮ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవందశాననత్వేపిఅస్యవధ్యమానస్యాంతఃకరణేమనుష్యబుద్ధిరేవాభూత్ -నత్వచ్యుతోయమిత్యాసక్తిః ॥ ౯ ॥ పునరితి ॥ అచ్యుతాద్వినిపాతమాత్రఫలంశ్రేష్ఠంజన్మైశ్వర్యంచ కేవలంశిశుపాలత్వేచప్రాప్తః ॥ ౧౦ ॥ అంతేతస్యమోక్షంసహేతుకమాహ- తత్రత్విత్యాదినా ॥ తత్రత్వితి ॥ భగవన్నామ్నాంత్వంకారస్తుచ్ఛీకారస్తత్రకారణమభవత్ - అధిక్షేపకారణభూతోజాతఇత్యర్థః - ఏతేనతన్నామశ్రవణాసక్తిరుక్తా ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చేతి ॥ తర్జనంభర్జనం-నిందనాద్యర్థమేవతత్కాలకృతానాం దేవకీనందనఃకంసధ్వంసీత్యాదినామ్నాంనిత్యముచ్చారణమకరోదిత్యర్థః-తదనేనకీర్తనావర్తిరుక్తా ॥ ౧౨ ॥ మూర్తిధ్యాననిష్ఠామాహ ॥ తచ్చరూపమితి ॥ ఉత్ఫుల్లపద్మదళామలాక్షమిత్యాదివిశేషణయుక్తంరూపంబుద్ధితశ్చేతసోనాన్యత్రయయావిత్యన్వయః ॥ ౧౩ ॥ తదేవం విశుద్ధచిత్తస్యాతిద్వేషాదేరపగమాత్ బ్రహ్మరూప సాక్షాత్కారేణ ధ్వస్తాశేష పాపస్య మోక్షోభూదిత్యాహ ॥ తత ఇతి ॥ ఆక్రోశేషుఆక్షేపోక్తిషు-భగవతాహస్తక్షిప్తంయచ్చక్రంతస్యాంశుమాలాభిరుజ్జ్వలం ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ దేవాసురఇతి॥ దేవాసురేయుద్ధే॥ ౪౭॥ ౪౮॥ విష్ణురితి॥ ప్రమాణప్రతికార్య నిర్ణాయకే॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే - పంచదశోధ్యాయః. *****

ఇతీతి॥ ఏషయదోర్వంశస్తేసమాసతఃకథితః ॥౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే - షోడశోధ్యాయః. ***************************************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ప్రచేతసఇతి॥ ద్రుహ్యువంశ్యాః ప్రచేతసఃపుత్రాః మ్లేచ్ఛానామాధిపత్యమకరోత్॥ ౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే- సప్తదశోధ్యాయః. *************************

అనిరుద్ధోరుక్మిణఏవపౌత్రీంసుభద్రాంనామోపయేమే ॥ ౪౦॥ తస్యామస్యవజ్రోజజ్ఞే॥ ౪౧॥ వజ్రస్య ప్రతిబాహుఃతస్యాపిసుచారుః॥౪౨॥ఏవమనేకశతసహస్రపురుషసంఖ్యస్యయదుకులస్యపుత్రసంఖ్యా వర్షశతైరపివక్తుంనశక్యతే॥ ౪౩॥ యతోహిశ్లోకావిమావత్రచరితార్థౌ॥౪౪॥ తిస్రఃకోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశతానిచ। కుమారాణాంగృహాచార్యాశ్చాపయోగేషుయేరతాః॥ ౪౫॥ సంఖ్యానం యాదవానాంకఃకరిష్యతిమహాత్మనామ్। యత్రాయుతానామయుతలక్షేణాస్తేసదాహుకః ॥ ౪౬॥ దేవాసురేహతాయేతుదైతేయాస్సుమహాబలాః।ఉత్పన్నాస్తేమనుష్యేషుజనోపద్రవకారిణః॥ ౪౭॥ తేషాముత్సాదనార్థాయభువిదేవాయదోఃకులే।అవతీర్ణాఃకులశతంయత్రైకాభ్యధికంద్విజ॥ ౪౮॥ విష్ణుస్తేషాంప్రమాణేచప్రభుత్వేచవ్యవస్థితః । నిదేశస్థాయినస్తస్యవవృధుస్సర్వయాదవాః ॥ ౪౯॥ ఇతిప్రసూతింవృష్ణీనాంయశ్శృణోతినరస్సదా॥ సపాపైర్విప్రముక్తోవిష్ణులోకంప్రపద్యతే॥౫౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- పంచదశోధ్యాయః. *************************

శ్రీపరాశరః॥ఇత్యేషసమాసతస్తేయదోర్వంశఃకథితః॥౧॥అథదుర్వసోర్వంశమవధారయ॥౨॥దుర్వసోర్వహ్నిరాత్మజఃవహ్నేర్భార్గః-భార్గాద్భానుః-తతశ్చత్రయీసానుః-తస్మాచ్చకరందమః- తస్యాపి మరుత్తః॥౩॥సోనపత్యోభవత్॥౪॥తతశ్చపౌరవందుష్యంతంపుత్రమకల్పయత్॥౫॥ఏవంయయాతిశాపాత్తద్వంశఃపౌరవమేవవంశంసమాశ్రితవాన్॥౬॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-చతుర్థాంశే-షోడశోధ్యాయః. *

శ్రీపరాశరః॥ ద్రుహ్యోస్తుతనయోబభ్రుః॥౧॥ బభ్రోస్సేతుః॥౨॥ సేతుపుత్రఆరబ్ధనామా॥ ౩॥ఆరబ్ధస్యాత్మజోగాంధారః- గాంధారస్యఘర్మః - ఘర్మాత్ఘృతః - ఘృతాద్దుర్దమః-తతఃప్రచేతాః ॥ ౪॥ ప్రచేతసఃపుత్రశ్శతధర్మఃబహులానాంమ్లేచ్ఛానాముదీచ్యానామాధిపత్యమకరోత్ ॥ ౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - చతుర్థాంశే - సప్తదశోధ్యాయః. *****************************

౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥ యతఇతి॥చరితార్థౌయథార్థౌ॥౪౪॥ తిస్రఇతి॥ చాపయోగేషుచాపశిక్షాసుయేరతాః తేచాపాచార్యాః॥౪౫॥సంఖ్యానమితి॥ఏకైకశ్చబహూన్ శిక్షయతీతితతోప్యధికాఃశిష్యాః-నిష్పన్నవిద్యాశ్చబలాశ్చతతోప్యధికతరాఇత్యానంత్యం-యత్రసదాఆహుకోగ్రయదురాజః॥౪౬॥ ఏవంయాదవానామసంఖ్యేయత్వేదుర్జయత్వేచహేతుమాహ- దేవాసురఇత్యాదిత్రిభిః॥దేవాసురఇతి॥దేవాసురేయుద్ధేదైత్యాహతాఇత్యర్థః॥౪౭॥౪౮॥ విష్ణురితి॥ప్రమాణేకార్యనిర్ణాయకత్వే- ప్రభుత్వేపాలకత్వేచ-నిదేశేఆజ్ఞాయాంస్థాతుంశీలంయేషాంతేవవృధుఃపుత్రధనాదిభిర్వృద్ధింప్రాప్తాః॥౪౯॥౫౦॥ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-చతుర్థాంశే-పంచదశోధ్యాయః.

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ఏవమితి॥ తద్వంశఃతస్యదుర్వసోర్వంశః॥ ౬॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- షోడశోధ్యాయః. *********************************

తదేవం దేవయాన్యాఃపుత్రయోర్వంశముక్త్వాశర్మిష్ఠాయాః జ్యేష్ఠపుత్రస్యద్రుహ్యోర్వంశమాహ॥ ద్రుహ్యోస్త్విత్యాదినా-ద్రుహ్యోస్త్వితి॥ఉదంతస్యద్రుహ్యుశబ్దస్యఅదంతత్వేచప్రయోగోవర్తతేదశమాధ్యాయే॥౧॥౨॥సేతుపుత్రఇతి॥ అంధనామేతిచపాఠః॥ ౩॥ ౪॥ ప్రచేతసఇతి॥మ్లేచ్ఛానామాధిపత్యమకరోదితితదాధిపత్యేనయయాతిశాపోదర్శితః॥౫॥ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-చతుర్థాంశే-సప్తదశోధ్యాయః. *

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ యస్యేతి॥ బాలేయంబలేః క్షేత్రజం॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ జయద్రథఇతి॥ బ్రహ్మక్షత్రాంతరాళసంభూత్యాంప్రాతిలోమ్యేనబ్రహ్మక్షత్రసంకరజాతాయాంపత్న్యాంవిజయాఖ్యంపుత్రమజీజనత్ అతోవిజయాద్యాఃసూతాః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ యఇతి॥ పృథాపవిద్ధంపృథయాకుంత్యాఅపవిద్ధంపరిత్యక్తం॥ శ్లో॥ మాతాపితృభ్యాముత్సృష్టంతయోరన్యతరేణవా। యంపుత్రంప్రతిగృహ్ణీయాత్ అపవిద్ధఃసఉచ్యతఇతిస్మృతేః॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- అష్టాదశోధ్యాయః. ************************************

శ్రీపరాశరః॥ యయాతేశ్చతుర్థపుత్రస్యానోస్సభానలచక్షుః పరమేషుసంజ్ఞాస్త్రయః పుత్రాబభూవుః॥ ౧॥ సభానలపుత్రఃకాలానలః॥ ౨॥ కాలానలాత్సృంజయః॥ ౩॥ సృంజయాత్పురంజయః॥ ౪॥ పురంజయాజ్జనమేజయః॥ ౫॥ తస్మాన్మహాశాలః॥ ౬॥ తస్మాచ్చమహామనాః॥ ౭॥ తస్మాదుశీనరతితిక్షూద్వౌపుత్రావుత్పన్నౌ॥ ౮॥ ఉశీనరస్యాపిశిబినృగనవక్రిమివర్మాఖ్యాఃపంచపుత్రాఃబభూవుః॥ ౯॥ పృషదర్భసువీరకేకయమద్రకాశ్చత్వారశ్శిబిపుత్రాః॥ ౧౦॥ తితిక్షోరపిరుశద్రథఃపుత్రోభూత్॥ ౧౧॥ తస్యాపిహేమః- హేమస్యాపిసుతపాః- సుతపసశ్చబలిః॥ ౧౨॥ యస్యక్షేత్రేదీర్ఘతమసాంగవంగకళింగసుహ్మపౌండ్రాఖ్యంబాలేయంక్షత్రమజన్యత॥ ౧౩॥ తన్నామసంతతిసంజ్ఞాశ్చ పంచవిషయాబభూవుః॥ ౧౪॥ అంగాదనపాన స్తతోదివిరథ స్తస్మాద్ధర్మరథః॥ ౧౫॥ తతశ్చిత్రరథఃరోమపాదసంజ్ఞః॥ ౧౬॥ యస్యదశరథోమిత్రంజజ్ఞే॥ ౧౭॥ యస్యాజపుత్రోదశరథశ్శాంతాంనామకన్యామనపత్యస్యదుహితృత్వేయుయోజ॥ ౧౮॥ రోమపాదాచ్చతురంగః-తస్మాత్పృథులాక్షః॥ ౧౯॥ తతశ్చంపః- యశ్చంపాంనివేశయామాస॥ ౨౦॥ చంపస్యహర్యంగోనామాత్మజోభూత్॥ ౨౧॥ హర్యంగాద్భద్రరథః- భద్రరథాద్బృహద్రథః- బృహద్రథాద్బృహత్కర్మా- బృహత్కర్మణశ్చబృహద్భానుః- తస్మాచ్చబృహన్మనాః-బృహన్మనసోజయద్రథః॥ ౨౨॥ జయద్రథోబ్రహ్మక్షత్రాంతరాళసంభూత్యాంపత్న్యాంవిజయంనామపుత్రమజీజనత్॥ ౨౩॥ విజయశ్చధృతింపుత్రమవాప॥ ౨౪॥ తస్యాపిధృతవ్రతఃపుత్రోభూత్॥ ౨౫॥ ధృతవ్రతాత్సత్యకర్మా॥ ౨౬॥ సత్యకర్మణ స్త్వతిరథః॥ ౨౭॥ యోగంగాంగతోమంజూషాగతంపృథాపవిద్ధంకర్ణంపుత్రమవాప॥ ౨౮॥ కర్ణాద్వృషసేనః-ఇత్యేతదంతా అంగవంశ్యాః॥ ౨౯॥ అతశ్చపూరువంశంశ్రోతుమర్హసి॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- అష్టాదశోధ్యాయః. ************************************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ యస్యేతి॥ యస్యబలేః క్షేత్రే భార్యాయాం- అతోబలిక్షేత్రజత్వాత్ బాలేయం॥ ౧౩॥ తన్నామసంతతిసంజ్ఞాఇతి॥ అంగవంగాదినామానోయాస్సంతతయ స్తత్సంజ్ఞాఏవసంజ్ఞాయేషాంతే- విషయాదేశాబభూవుః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ తతఇతి॥ రోమపాదసంజ్ఞశ్చిత్రరథః॥ ౧౬॥ యస్యేతి॥ దశరథోయస్యమిత్రంజజ్ఞే॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తతఇతి॥ చంపాంపురీం॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ జయద్రథఇతి॥ ప్రాతిలోమ్యేనబ్రహ్మక్షత్రయోరంతరాళేసంకరేసంభూతిర్జన్మయస్యాస్తస్యాస్సుతాయామిత్యర్థః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ యఇతి॥ బ్రాహ్మణ్యాంక్షత్రియాత్సూతఇతిస్మృతేః - అతోవిజయస్యసూతత్వాత్తద్వంశ్యఃకర్ణస్సూతత్వేనప్రసిద్ధఃమంజూషాగతంకాష్ఠపంజరస్థం- పృథయాకుంత్యాఅపవిద్ధంకన్యాత్వాల్లజ్జయాపరిత్యక్తం-కర్ణంపుత్రమవాప॥ శ్లో॥ మాతాపితృభ్యాముత్సృష్టంతయోరన్యతరేణవా। యంపుత్రంప్రతిగృహ్ణీయాదపవిద్ధస్సఉచ్యతఇతిస్మృతేః॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీనరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- అష్టాదశోధ్యాయః. *****

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తద్గర్భస్థేనాచథ్యేనస్య పాదపశ్చాద్భాగేన మాతుర్యోనేర్నిష్కాసితం భువి పతితం - తతస్స తు గర్భస్థ ఔచథ్యో బృహస్పతినాఽన్ధో భవేతి శప్తో దీర్ఘతమా జాతః - తం తు భువి పతితబృహస్పతివీర్యజం బాలం వీక్ష్య తౌ పితరౌ మమతా బృహస్పతీ ద్వాభ్యామావాభ్యాం జనితత్వాద్ద్వాజమిమం త్వం భర బిభృహీత్యన్యోన్యముక్త్వా తం పుత్రం త్యక్త్వా యద్గతౌ అతో భరద్వాజాఖ్యః సః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ సుహోత్రాదితి॥ య ఇదం హస్తినపురం య ఇదం ధర్మక్షేత్రం యోఽయం సాంప్రతమితి చ నిర్దేశలింగైః పరీక్షిద్రాజ్యకాలే హస్తినపురాసన్నకురుక్షేత్రే తేనేదం పురాణముక్తమితి గమ్యతే॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥

పత్న్యాం మమతాయాం సముత్పన్నో భరద్వాజాఖ్యః పుత్రో మరుద్భిర్దత్తః॥ ౧౬॥ తస్యాపి నామనిర్వ
చనశ్లోకః పఠ్యతే॥ ౧౭॥ మూఢే భర ద్వాజమిమం భర ద్వాజం బృహస్పతే - యాతౌ యదుక్త్వా పితరౌ భర
ద్వాజస్తతస్త్వయమితి ౧౮॥ భరద్వాజస్స తస్య వితథే పుత్రజన్మని మరుద్భిర్దత్తః తతో వితథసంజ్ఞామ
వాప॥ ౧౯॥ వితథస్యాపి మన్యుః పుత్రోఽభవత్॥ ౨౦॥ బృహత్క్షత్రమహావీర్యనరగర్గా అభవన్మన్యు
పుత్రాః॥ ౨౧॥ నరస్య సంకృతిస్సంకృతేర్గురుప్రీతిరంతిదేవౌ॥ ౨౨॥ గర్గాచ్ఛినిః - తతశ్చ గార్గ్యా
శ్శైన్యాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయో బభూవుః॥ ౨౩॥ మహావీర్యాచ్చ దురుక్షయో నామ పుత్రోఽభవత్॥ ౨౪॥
తస్య త్రయ్యారుణిః పుష్కరిణిః కపిశ్చ పుత్రత్రయమభూత్॥ ౨౫॥ తచ్చ పుత్రత్రితయమపి పశ్చాద్విప్ర
తాముపజగామ॥ ౨౬॥ బృహత్క్షత్రస్య సుహోత్రః॥ ౨౭॥ సుహోత్రాద్ధస్తీ - య ఇదం హస్తిన
పురమావాసయామాస॥ ౨౮॥ అజమీఢద్విజమీఢపురుమీఢాస్త్రయో హస్తినస్తనయాః॥ ౨౯॥ అజ
మీఢాత్కణ్వః॥ ౩౦॥ కణ్వాన్మేధాతిథిః॥ ౩౧॥ యతః కణ్వాయనా ద్విజాః॥ ౩౨॥ అజమీఢస్యాన్యః
పుత్రో బృహదిషుః॥ ౩౩॥ బృహదిషోర్బృహద్ధనుర్బృహద్ధనుషశ్చ బృహత్కర్మా తతశ్చ జయద్రథ
స్తస్మాదపి విశ్వజిత్॥ ౩౪॥ తతశ్చ సేనజిత్॥ ౩౫॥ రుచిరాశ్వకాశ్యదృఢహనువత్సహనుసంజ్ఞాస్సేనజితః
పుత్రాః॥ ౩౬॥ రుచిరాశ్వపుత్రః పృథుసేనః - పృథుసేనాత్పారః॥ ౩౭॥ పారాన్నీలః॥ ౩౮॥ తస్యైకశతం
పుత్రాణాం॥ ౩౯॥ తేషాం ప్రధానః కాంపిల్యాధిపతిః సమరః॥ ౪౦॥ సమరస్యాపి పారసుపారసద
శ్వాస్త్రయః పుత్రాః॥ ౪౧॥ సుపారాత్పృథుః - పృథోస్సుకృతేర్విభ్రాజః॥ ౪౨॥ తతశ్చాణుహః॥ ౪౩॥

తచ్చ గర్భం ప్రావిశత్ - గర్భస్థేన స్థానసంకోచభయాత్పార్ష్ణిప్రహారేణాపాస్తం బహిః పతితమప్యమోఘవీర్యతయా బృహస్పతేర్భరద్వాజనామా పుత్రోఽభవత్ - గర్భస్థశ్చ బృహస్పతినా అస్మాదేవాపరాధాదంధో భవేతి శప్తో దీర్ఘతమా నామాభవత్॥ ౧౬॥ తస్యేతి॥ తత్ర భరద్వాజనామనిరుక్తిపరస్తత్పుత్రోత్పత్త్యభివదనరూపో యశ్శ్లోకో ద్వై
పఠితః॥ ౧౭॥ మూఢ ఇతి॥ హే మూఢే హే మూఢమతే ద్వాజం ద్వాభ్యామావాభ్యాం జాతమిమం పుత్రం భర రక్ష - ఏవం బృహస్పతినోక్తా మమతా తమాహ - హే బృహస్పతే ద్వాజం ద్వాభ్యాం జాతమిమం ఏకాకినీ కిమిత్యహం రక్షిష్యామి - త్వమిమం భరస్వేతి - పరస్పరముక్త్వా యస్మాత్పితరౌ మమతా బృహస్పతీ తతో యాతౌ - తతో భరద్వాజాఖ్యోఽయం - యద్దుఃఖాదితి పాఠాంతరే ఏవం వివదమానౌ యద్దుఃఖాద్యన్నిమిత్తాద్దుఃఖాత్పితరౌ యాతావిత్యర్థః॥ ౧౮॥ భరద్వాజ
ఇతి॥ స తదేవం ద్వాభ్యాం పరిత్యక్తో మరుద్భిర్భృతః - మరుత్సోమాఖ్యేన చ యాగేనారాధితైస్తైర్మరుద్భిస్తస్య వితథపుత్రజన్మని సతి దత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞాం చావాప॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ గర్గాదితి॥ గర్గవంశ్యాశ్శినివంశ్యత్వాచ్చ గార్గ్యాశ్శైన్యాశ్చేతి సమాఖ్యాతాః క్షత్రియా ఏవ సంతః కేనచిత్కారణేన బ్రాహ్మణాశ్చ బభూవుః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥
౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ అజమీఢాదితి॥ అజమీఢస్య కణ్వాదిరేకో వంశః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ అజమీఢస్యేతి॥ బృహదిషుప్రముఖోఽన్యః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ తేషామితి॥ కాంపిల్యం నగరం తస్యాధిపతిః॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥మాతేత్యాది॥భస్త్రా చర్మదృతిః తత్స్థానీయామాతా-సృతౌనిక్షిప్తద్రవ్యం నస్పృతేః-కింతునిక్షేప్తురేవ- ఏవంజనయితురేవపుత్రః-నమాతుః- సఏవసః-తద్బీజోపాదానరూపత్వాద్దేహస్య-అత స్స్వపుత్రంభరేతిభరతనామనిరుక్తిః॥౧౨॥ రేతోధాఇతి॥ పురాబీజక్షేత్రిణోః పుత్రవిషయేవివాదేయమసభాయాం పుత్రంరేతోధాఃగర్భస్యాధాతైవనయతిస్మచక్రే-నతుక్షేత్రీ-అస్యచగర్భస్యత్వమాధాతా- అతస్తవాయంపుత్ర ఇతిసత్యమాహశకుంతలా॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥తతఇతి॥దీర్ఘతమసఇతి॥బృహస్పతేరగ్రజస్యోచథ్యస్యపత్న్యామమతాఖ్యాయాఃగర్భే ఉచథ్యనిషిక్తేదీర్ఘతమస్సంజ్ఞేమునౌతిష్ఠత్యేవ బృహస్పతిశ్చకామాభిభూతశ్చాస్యాణస్వవీర్యంన్యషించత్

శ్రీపరాశరః॥ పూరోర్జనమేజయః-తస్యాపిప్రచిన్వాన్- ప్రచిన్వతఃప్రవీరః-ప్రవీరాన్మనస్యుః-మనస్యోశ్చాభయదః-తస్యాపిసుద్యుస్సుద్యోర్బహుగతః-తస్యాపిసంయాతిస్సంయాతేరహంయాతిస్తతో రౌద్రాశ్వః॥౧॥ ఋతేపుకక్షేపుస్థండిలేపుకృతేపుజలేపుధర్మేపుధృతేపుస్థలేపుసన్నతేపువనేపునామానోరౌద్రాశ్వస్యదశపుత్రాబభూవుః॥౨॥ఋతేపోరంతినారఃపుత్రోఽభూత్॥౩॥ సుమతిమప్రతిరథంధ్రువంచాప్యంతినారఃపుత్రానవాప॥౪॥ అప్రతిరథస్యకణ్వఃపుత్రోఽభూత్॥౫॥ తస్యాపిమేధాతిథిః॥౬॥ యతఃకణ్వాయనాద్విజాబభూవుః॥౭॥ అప్రతిరథస్యాపరఃపుత్రోఽభూదైలీనః॥౮॥ఐలీనస్య దుష్యంతాద్యాశ్చత్వారఃపుత్రాబభూవుః॥౯॥దుష్యంతాచ్చక్రవర్తీభరతోఽభూత్॥౧౦॥ యన్నామ హేతుర్దేవైశ్శ్లోకోగీయతే॥౧౧॥ మాతాభస్త్రాపితుఃపుత్రోయేనజాతస్సఏవసః। భరస్వపుత్రం దుష్యంతమావమంస్థాశ్శకుంతలామ్॥ ౧౨॥ రేతోధాఃపుత్రోనయతినరదేవయమక్షయాత్।త్వంచాస్యధాతాగర్భస్యసత్యమాహశకుంతలా॥౧౩॥భరతస్యపత్నీత్రయేనవపుత్రాబభూవుః॥౧౪॥నైతేమమానురూపాఇత్యభిహితాస్తన్మాతరఃపరిత్యాగభయాత్తత్పుత్రాన్జఘ్నుః॥౧౫॥ తతోఽస్యవితథే పుత్రజన్మనిపుత్రార్థినోమరుత్సోమయాజినోదీర్ఘతమసఃపార్ష్ణ్యపాస్తబృహస్పతివీర్యాదుచథ్య

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ యన్నామహేతురితి॥ దుష్యంతోమృగయార్థమరణ్యంగతోవిశ్వామిత్రాన్మేనకాయాముత్పన్నాంశకుంతలాంకణ్వాశ్రమేసంగమ్య-గాంధర్వేణతాముద్వాహ్య- తస్యాంగర్భమాధాయస్వపురంగతః - తత్సర్వంవిసస్మార - తాంచజాతపుత్రాంకణ్వప్రహితేనతచ్ఛిష్యేణానీతామవిశ్వాసాదస్వీకుర్వంతందుష్యంతంప్రతిదేవైరుక్తోయంశ్లోకః ॥ ౧౧ ॥ మాతేతి॥ భస్త్రాచర్మమయీదృతిః తత్స్థానీయామాతా వీర్యధారణమాత్రేణ-అతోనతస్యాఃపుత్రః-కింతునిషేక్తుఃపితురేవ-కించయేనపిత్రాజాతస్సఏవపుత్రస్తదంశభూతబీజోత్పాదనాత్-శ్రుతిశ్చ-పతిర్జాయాంప్రవిశతిగర్భోభూత్వాసమాతరం- తస్యాంపునర్నవోభూత్వాదశమేమాసి జాయతే- ఆత్మావైపుత్రనామాసీత్యాది- అత్రస్వపుత్రంభరతంభరబిభృహి- శకుంతలాంనిదోషాంమావమంస్థా ఇతిభరతనామనిరుక్తిః ॥ ౧౨॥ రేతోధాఇతి॥కించరేతోధాః - రేతస్సేక్తాసంతతికర్తాపుత్రోయమక్షయాన్నరకసకాశాత్త్రత్రస్థంపితరంస్వర్గంనయతి-ఉన్నయతీతిపాఠేఉద్ధరతీత్యర్థః-మత్పుత్రోనవేతిసంశయంమాకృథాఇత్యాహ-త్వమేవచాస్యగర్భస్యధాతాఆధారకర్తేతిసత్యమాహశకుంతలా- రేతోధాఃపుత్రంనయతీతిపాఠేబీజక్షేత్రిణోః పుత్రవిషయవివాదేధర్మసభాయాంస్థితంపుత్రంరేతోధావీర్యాధాతైవన్యాయతోనిర్జిత్యతతోనయతి- నతుక్షేత్రీత్యర్థః- ఏవంచానుశాసనికేపర్వణివ్యాఖ్యాతం- శేషంపూర్వవత్- అత్రపూర్వశ్లోకస్యైవభరతనామనిరుక్తిపరత్వాన్నామప్రవృత్తిహేతుఃశ్లోకోగీయతఇత్యేకవచనమవిరుద్ధం॥౧౩॥ ౧౪॥ నైతి॥ నైతేమమానురూపామత్సదృశాభవంతీతిభరతేనోక్తాస్తేషాంపుత్రాణాంమాతరోజీవత్సుతేషువైసాదృశ్యానుసంధానేనవ్యభిచారశంకయాఅస్మాన్పరిత్యక్ష్యతీతిభయాత్తత్పుత్రాన్జఘ్నుఃహతవత్యః ॥ ౧౫ ॥ తతఇతి॥ వితథేవ్యర్థేసతి - అత్రైవమితిహాసః - బృహస్పతేరవరజస్య ఉచథ్యస్యమమతాఖ్యాపత్నీగర్భిణ్యాసీత్ - తస్యాంబృహస్పతిః కామాభిభూతోవీర్యంవ్యసృజత్-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDI

౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ బృహద్రథాదితి॥ జరయారాక్షస్యా॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే - ఏకోనవింశోధ్యాయః. ****************************

పరీక్షితఇతి॥ పరీక్షితఃకురుపుత్రాత్॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥౧౨॥౧౩॥ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥

సంవరణాత్కురుః॥ ౭౬॥ యఇదంధర్మక్షేత్రంకురుక్షేత్రంచకార ॥ ౭౭॥ సుధనుర్జహ్నుపరీక్షిత్ప్రముఖాః కురోః పుత్రాబభూవుః ॥ ౭౮ ॥ సుధనుషఃపుత్రస్సుహోత్ర స్తస్మాచ్చ్యవనశ్చ్యవనాత్కృతకః ॥ ౭౯ ॥ తతశ్చోపరిచరోవసుః ॥ ౮౦ ॥ బృహద్రథ ప్రత్యగ్రకుశాంబ కుచేలమాత్స్యప్రముఖాఃవసోః పుత్రాస్సప్తాజాయంత ॥ ౮౧ ॥ బృహద్రథాత్కుశాగ్రః - కుశాగ్రాద్వృషభః-వృషభాత్పుష్పవాన్ - తస్మాత్సత్యహిత స్తస్మాత్సుధన్వాతస్యచజంతుః ॥౮౨॥ బృహద్రథాచ్చాన్యశ్శకలద్వయజన్మాజరయాసంధితోజరాసంధనామా ॥ ౮౩ ॥ తస్మాత్సహదేవస్సహదేవాత్సోమప స్తతశ్చశ్రుతిశ్రవాః॥ ౮౪॥ ఇత్యేతేమయామాగధాభూపాలాఃకథితాః ॥ ౮౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-చతుర్థాంశే - ఏకోనవింశోధ్యాయః. ****************************

పరీక్షితశ్చజనమేజయశ్రుతసేనోగ్రసేనభీమసేనాశ్చత్వారఃపుత్రాః ॥ ౧ ॥ జహ్నోస్తుసురథోనామాత్మజోబభూవ ॥ ౨ ॥ తస్యాపివిదూరథః ॥ ౩॥ తస్మాత్సార్వభౌమస్సార్వభౌమాజ్జయత్సేన స్తస్మాదారాధిత స్తతశ్చాయుతాయురయుతాయోరక్రోధనః ॥ ౪॥ తస్మాద్దేవాతిథిః ॥ ౫॥ తతశ్చఋక్షోన్యోభవత్ ॥ ౬ ॥ ఋక్షాద్భీమసేన స్తతశ్చదిలీపః ॥ ౭ ॥ దిలీపాత్ప్రతీపః ॥ ౮ ॥ తస్యాపిదేవాపిశంతనుబాహ్లీకసంజ్ఞాస్త్రయఃపుత్రాబభూవుః॥ ౯॥ దేవాపిర్బాలఏవారణ్యంవివేశ ॥ ౧౦॥ శంతనుస్తుమహీపాలోభూత్ ॥ ౧౧॥ అయంచతస్యశ్లోకఃపృథివ్యాంగీయతే ॥ ౧౨॥ యంయంకరాభ్యాంస్పృశతిజీర్ణంయౌవనమేతిసః। శాంతించాప్నోతియేనాగ్ర్యాంకర్మణాతేనశంతనుః॥ ౧౩॥ తస్యచశంతనోరాష్ట్రే ద్వాదశవర్షాణిదేవోనవవర్ష ॥ ౧౪ ॥ తతశ్చాశేషరాష్ట్రవినాశమవేక్ష్యాసౌరాజా బ్రాహ్మణానపృచ్ఛత్ - కస్మాదస్మాకంరాష్ట్రే దేవోనవర్షతి - కోమమాపరాధ ఇతి ॥ ౧౫॥ తతశ్చతమూచుర్బ్రాహ్మణాః ॥ ౧౬॥ అగ్రజస్యతేహీయమవని స్త్వయాసంభుజ్యతే-అతఃపరివేత్తాత్వమిత్యుక్తస్సరాజా పునస్తానపృచ్ఛత్ ॥ ౧౭ ॥ కింమయాత్ర విధేయమితి ॥ ౧౮॥

౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ ౮౨॥ బృహద్రథాదితి॥ శకలద్వయరూపంజన్మయస్య- జరానామరాక్షసీతయాసంధితః ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - చతుర్థాంశే - ఏకోనవింశోధ్యాయః. ****************************

కురోఃపుత్రాణాంమధ్యేసుధనుషఃవంశఉక్తః - అథకురుపుత్రస్యైవ పరీక్షితోవంశమాహ- పరీక్షితశ్చేతి ॥ ౧॥ కురుపుత్రస్యైవజహ్నోర్వంశమాహ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తతశ్చేతి॥ అన్యఃపూర్వోక్తాదేవాజమీఢపుత్రాదృక్షాదన్యః ॥ ౬॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯॥ దేవాపేస్తువంశోనాభూదిత్యాశయేనాహ॥ దేవాపిరితి॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ యంయమితి॥ యంయంజీర్ణంపాణినాస్పృశతిసయౌవనమేతి- శంతనోతీతిశంతనునామనిరుక్తిః॥ ౧౩॥ ప్రసంగాత్పరివేత్తృవేదనిందయోర్దోషందర్శయన్నాహ-తస్యచేత్యాదినావవర్షభగవాన్ పర్జన్యఇత్యంతేన॥ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యఇతి॥ శుకదుహితరంవ్యాసపుత్రదుహితరం-యథాహరివంశేవాయవ్యేచ॥ శ్లో॥ పరాశరకులోత్పన్నశ్శుకోనామ మహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాంసంభూతో విధూమోఽగ్నిరివజ్వలన్ ॥ సతస్యాంపితృకన్యాయాం పీవర్యాంజనయిష్యతి । కృష్ణంగౌరంప్రభుంశంభుం తథాభూరిశ్రుతంజయం ॥ కన్యాంకీర్తిమతీంషష్ఠీం యోగినీంయోగమాతరం। బ్రహ్మదత్తస్యజననీంమహిషీమణుహస్యచేతి ॥ ౪౪ ॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ యఇతి॥ ప్రాచ్యసామగానాంచతుర్వింశతిసంహితాఃయశ్చకార ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ శరద్వతఇతి॥ శరద్వాన్ గౌతమఃతస్మాత్ ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥

యశ్శుకదుహితరంకీర్తింనామోపయేమే ॥ ౪౪॥ అణుహాద్బ్రహ్మదత్తః॥ ౪౫॥ తతశ్చవిష్వక్సేనస్తస్మాదుదక్సేనః ॥ ౪౬॥ భల్లాభస్తస్యచాత్మజః॥ ౪౭॥ ద్విజమీఢస్యతుయవీనరసంజ్ఞఃపుత్రః॥ ౪౮॥ తస్యాపిధృతిమాన్- తస్మాచ్చసత్యధృతిస్తతశ్చదృఢనేమిః - తస్మాచ్చసుపార్శ్వస్తతస్సుమతిస్తతశ్చసన్నతిమాన్॥ ౪౯॥ సన్నతిమతఃకృతఃపుత్రోఽభూత్॥ ౫౦॥ యంహిరణ్యనాభోయోగమధ్యాపయామాస ॥ ౫౧ ॥ యశ్చతుర్వింశతిప్రాచ్యసామగానాం సంహితాశ్చకార ॥ ౫౨ ॥ కృతాచ్చోగ్రాయుధః॥ ౫౩॥ యేనప్రాచుర్యేణనీపక్షయఃకృతః ॥ ౫౪॥ ఉగ్రాయుధాత్క్షేమ్యఃక్షేమ్యాత్సుధీరస్తస్మాద్రిపుంజయస్తస్మాచ్చబహురథఇత్యేతేపౌరవాః॥౫౫॥ అజమీఢస్యనళినీనామపత్నీ-తస్యాంనీలసంజ్ఞఃపుత్రోఽభవత్॥ ౫౬॥ తస్మాదపిశాంతిశ్శాంతేస్సుశాంతిస్సుశాంతేఃపురంజయః-తస్మాచ్చఋక్షః॥ ౫౭॥ తతశ్చహర్యశ్వః ॥ ౫౮॥ తస్మాన్ముద్గలసృంజయబృహదిషుయవీనరకాంపిల్యసంజ్ఞాఃపంచానామేవతేషాంవిషయాణాంరక్షణాయాలమేతేమత్పుత్రా ఇతిపిత్రాభిహితాఃపాంచాలాః॥౫౯॥ముద్గలాచ్చమౌద్గల్యాఃక్షత్రోపేతాద్విజాతయోబభూవుః॥౬౦॥ముద్గలాద్భర్మ్యశ్వః॥౬౧॥హర్యశ్వాద్దివోదాసోఽహల్యాచమిథునమభూత్॥ ౬౨॥ శరద్వతశ్చాహల్యాయాంశతానందోఽభవత్॥ ౬౩॥ శతానందాత్సత్యధృతిర్ధనుర్వేదాంతగోజజ్ఞే ॥ ౬౪ ॥ సత్యధృతేర్వరాప్సరసమూర్వశీందృష్ట్వారేతస్కన్నంశరస్తంబేపపాత॥౬౫॥ తచ్చద్విధాగతమపత్యద్వయంకుమారఃకన్యాచాభవత్॥౬౬॥ తౌచమృగయాముపయాతశ్శంతనుర్దృష్ట్వాకృపయాజగ్రాహ॥౬౭॥తతఃకుమారఃకృపఃకన్యాచాశ్వత్థామ్నోజననీకృపీద్రోణాచార్యస్యపత్న్యభవత్ ॥ ౬౮ ॥ దివోదాసస్యపుత్రోమిత్రాయుః ॥ ౬౯॥ మిత్రాయోశ్చ్యవనోనామరాజా॥౭౦॥ చ్యవనాత్సుదాసస్సుదాసాత్సౌదాసఃసౌదాసాత్సహదేవస్తస్యాపిసోమకః॥౭౧॥సోమకాజ్జంతుఃపుత్రశతజ్యేష్ఠోఽభవత్॥౭౨॥తేషాంయవీయాన్పృషతఃపృషతాద్ద్రుపదస్తస్మాచ్చధృష్టద్యుమ్నస్తతోధృష్టకేతుః॥౭౩॥ అజమీఢస్యాన్యోఋక్షనామాపుత్రోఽభవత్॥ ౭౪॥ తస్యసంవరణః॥ ౭౫॥

యఇతి॥ శుకస్యవ్యాసపుత్రస్యదుహితరముపయేమే - తథాచహరివంశే - వాయవీయేచ॥ శ్లో॥ పరాశరకులోత్పన్నశ్శుకోనామమహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాంసంభూతోవిధూమోఽగ్నిరివజ్వలన్॥ సతస్యాంపితృకన్యాయాంఅపత్యంజనఇష్యతి। కృష్ణంగౌరంప్రభుంశంభుంతథాభూరిశ్రుతంజయం॥ కన్యాంకీర్తిమతీంషష్ఠీంయోగినీంయోగమాతరం। బ్రహ్మదత్తస్యజననీంమహిషీమణుహస్యచేతి ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬॥ భల్లాభఇతి॥ భల్లాభఃభల్లాటఃఇతిచపాఠః॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ యేనేతి॥ నీపాఃక్షత్రియవిశేషాస్తేషాంక్షయఃకృతః ॥ ౫౪॥ ౫౫॥ అజమీఢస్యేతి॥ అజమీఢస్యనీలప్రభృతిరపరోవంశః॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ తస్మాదితి॥ పంచానాంవిషయాణాంమదీయానాందేశానాంశబ్దాదివిషయాణాంవా ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ౬౨॥ శరద్వతశ్చేతి॥ శరద్వతశ్చగౌతమాత్ ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ ౭౧ ॥ ౭౨॥ ౭౩॥ అజమీఢస్యేతి॥ అజమీఢస్యఋక్షాచ్చాపరోవంశః॥ ౭౪॥ ౭౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ మణలూరుపతీతి॥ పుత్రికాధర్మేణ॥ శ్లో॥ అస్యాం యోజాయతే పుత్రస్స మే పుత్రోభవిష్యతీతి- పారిభాషితదానేన ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨॥ యఇతి॥ ఆయతిర్ధనాగమః॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే- వింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

౧ ॥ ౨॥ ౩ ॥ యోసావితి॥ శౌనకోపదేశఃవిష్ణుధర్మోక్తభక్తిజ్ఞానయోగవిధిః॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ బ్రహ్మక్షత్రస్యేతి॥ సంస్థానం సమాప్తిం ॥ ౧౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే - ఏకవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

కాశీచ భీమసేనాదేవసర్వగం సుతమవాప॥౪౬॥ సహదేవాచ్చ విజయాసుహోత్రం పుత్రమవాప॥౪౭॥ రేణుమత్యాంచ నకులోఽపి నిరమిత్రమజీజనత్॥౪౮॥ అర్జునస్యాప్యులూప్యాం నాగకన్యాయామిరావాన్నామ పుత్రోఽభవత్॥౪౯॥ మణలూరుపతిపుత్ర్యాం పుత్రికాధర్మేణ బభ్రువాహనం నామ పుత్రం అర్జునోజనయత్॥౫౦॥ సుభద్రాయాంచార్భకత్వేపి యోసావతిబలపరాక్రమస్సమస్తారాతిరథజేతాసోఽభిమన్యురజాయత ॥ ౫౧ ॥ అభిమన్యోరుత్తరాయాం పరిక్షీణేషు కురుష్వశ్వత్థామప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రేణ గర్భఏవ భస్మీకృతో భగవత స్సకలసురాసురవందిత చరణయుగళస్యాత్మేచ్ఛయా కారణ మానుషరూపధారిణోఽనుభావాత్పునర్జీవితమవాప్య పరిక్షిజ్జజ్ఞే ॥ ౫౨॥ యోయం సాంప్రతమేతద్భూమండలమఖండితాయతిధర్మేణ పాలయతీతి॥ ౫౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- వింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻

శ్రీపరాశరః॥ అతః పరం భవిష్యానహం భూపాలాన్కీర్తయిష్యామి॥౧॥ యోయం సాంప్రతమవనీపతిః పరిక్షిత్తస్యాపి జనమేజయశ్రుతసేనోగ్రసేనభీమసేనాశ్చత్వారః పుత్రాభవిష్యంతి ॥ ౨॥ జనమేజయస్యాపి శతానీకోభవిష్యతి॥౩॥ యోసౌ యాజ్ఞవల్క్యాద్వేదమధీత్య కృపాదస్త్రాణ్యవాప్య విషమవిషయవిరక్తచిత్తవృత్తిశ్చ శౌనకోపదేశాదాత్మజ్ఞానప్రవీణః పరం నిర్వాణమవాప్స్యతి॥ ౪॥ శతానీకాదశ్వమేధదత్తోభవితా॥ ౫॥ తస్మాదప్యధిసీమకృష్ణః॥ ౬॥ అధిసీమకృష్ణాన్నిచక్నుః ॥ ౭॥ యోగంగయాపహృతేహస్తినపురే కౌశాంబ్యాం నివత్స్యతి॥౮॥ తస్యాప్యుష్ణః పుత్రోభవితా॥౯॥ ఉష్ణాద్విచిత్రరథః॥౧౦॥ తతశ్శుచిరథః ॥ ౧౧ ॥ తస్మాద్వృష్ణిమాం స్తతస్సుషేణ స్తస్యాపి సునీథస్సునీథాన్నృపచక్షు స్తస్మాదపి సుఖిబలస్తస్యచ పారిప్లవ స్తతశ్చ సునయ స్తస్యాపి మేధావీ॥౧౨॥ మేధావినో రిపుంజయ స్తతోమృదు స్తస్మాచ్చ తిగ్మ స్తస్మాద్బృహద్రథః బృహద్రథాద్వసుదానః ॥ ౧౩ ॥ తతోపరశ్శతానీకః ॥ ౧౪॥ తస్మాచ్చోదయన ఉదయనాద్వహీనర స్తతశ్చ దండపాణి స్తతోనిమిత్తః॥౧౫॥ తస్మాచ్చ క్షేమకః॥౧౬॥ అత్రాయం శ్లోకః॥౧౭॥ బ్రహ్మక్షత్రస్య యోయోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః। క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థానం ప్రాప్స్యతే కలావితి॥ ౧౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- చతుర్థాంశే- ఏకవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ మణలూరుపతిపుత్ర్యామితి॥ మణలూరునామనగరం తత్పతేః పుత్ర్యాం - పుత్రికాధర్మేణ॥ శ్లో॥ అథాత్రిత్వకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యామలంకృతాం । అస్యాం యోజాయతే పుత్రస్స మే పుత్రోభవేదితి - కన్యాదానపరిభాషానిబంధన॥ ౫౦॥ ౫౧॥ అభిమన్యోరితి॥ పరిక్షీణేషు కురుషు విభగవదనుభావజీవితపరిక్షిన్నామనిరుక్తౌ హేతుః ॥ ౫౨॥ యఇతి॥ అఖండితా ఆయతిః ఉత్తరోత్తరకాలీనా సంపద్యథా భవతి తథా - పాలయతి - ఏతేన పరిక్షిద్రాజ్యసమకాలం పురాణమేతత్పరాశరేణ మైత్రేయాయ ప్రోక్తమితి గమ్యతే ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- వింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

౧॥ యఇతి॥ అస్యాపి పరిక్షితః కురుపుత్రపరిక్షిత ఇవ జనమేజయాదిసంజ్ఞా ఏవ చత్వారః పుత్రాః॥౨॥౩॥ యోసావితి॥ శౌనకోపదేశాద్విష్ణుధర్మోత్తరలక్షణాత్॥౪॥౫॥౬॥౭॥ యఇతి॥ కౌశాంబ్యాం పుర్యాం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ తత ఇతి॥ జనమేజయపుత్రాత్పూర్వోక్తాదపరశ్శతానీకః శిష్టం స్పష్టం॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ బ్రహ్మక్షత్రస్యేతి॥ సంస్థానం సంస్థితిం॥౧౮॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- ఏకవింశోఽధ్యాయః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection

౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ అసావితి॥ వేదవాదవిరోధయుక్తిభిః తేషాంవచోయథాదూషితంభవతితథానేకప్రకారంతానాహ- దేవాపేస్తత్కాలమేవ పారిజప్యాత్యంతయోగసిద్ధ్యా ఆగామికృతయుగే క్షత్రవంశకర్తృత్వేన వక్ష్యమాణత్వాత్ యద్దేవాపిః శంతనవే పురోహితమితి మంత్రప్రస్తుతం తత్ కల్పాంతరవిషయం నేతవ్యం॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ సత్యవతీతి॥ భుజిష్యా దాసీ తస్యాం ॥ ౩౮॥ ౩౯॥ పాండోరితి॥ పూర్వంయదువంశ్యశూరదుహితృ కుంతీప్రసంగాత్పాండవజన్మోక్తం - ఇదానీం పురువంశ్యశంతను పుత్రసంతతి ప్రాప్తత్వాత్ పునర్విస్మృత్యోక్తం - మహత్త్వాదర్జునసంతానోం తైఃప్రోక్తః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥

తతస్తేపునరప్యూచుః॥౧౯॥ యావద్దేవాపిఃనపతనాదిభిర్దోషైరభిభూయతే- తావదేతత్తస్యార్హం రాజ్యం ॥ ౨౦॥ తదలమేతేనతస్మైదీయతామిత్యుక్తేతస్యమంత్రిప్రవరేణాశ్మరావిణాతత్రారణ్యేతపస్వినోవేదవాదవిరోధవక్తారఃప్రయుక్తాః॥ ౨౧॥ తైరస్యాప్యతిఋజుమతేర్మహీపతిపుత్రస్యబుద్ధిర్వేదవాదవిరోధమార్గానుసారిణ్యక్రియత॥ ౨౨॥ రాజాచశంతనుర్ద్విజవచనోత్పన్నపరిదేవనశోకస్తాన్ బ్రాహ్మణానగ్రతఃకృత్వాగ్రజస్యప్రదానాయారణ్యంజగామ॥ ౨౩॥ తదాశ్రమముపగతాశ్చతమవనతమవనీపతిపుత్రందేవాపిముపతస్థుః ॥ ౨౪॥ తేబ్రాహ్మణావేదవాదానుబంధీనివచాంసిరాజ్యమగ్రజేనకర్తవ్యమిత్యర్థవంతితమూచుః॥ ౨౫॥ అసావపిదేవాపిర్వేదవాదవిరోధయుక్తిదూషితమనేకప్రకారంతానాహ ॥ ౨౬॥ తతస్తేబ్రాహ్మణాశ్శంతనుమూచుః॥ ౨౭॥ ఆగచ్ఛహేరాజన్నలమత్రాతినిర్బంధేన- ప్రశాంతఏవాసావనావృష్టిదోషః- పతితోయమనాదికాలమభిహితవేదవచనదూషణోచ్చారణాత్ ॥ ౨౮॥ పతితేచాగ్రజేనైవతేపరివేత్తృత్వంభవతీత్యుక్తశ్శంతనుస్స్వపురమాగమ్యరాజ్యమకరోత్॥ ౨౯॥ వేదవాదవిరోధవచనోచ్చారణదూషితేచతస్మిన్ దేవాపౌతిష్ఠత్యపిజ్యేష్ఠభ్రాతర్యఖిలసస్యనిష్పత్తయేవవర్షభగవాన్పర్జన్యః॥ ౩౦॥ బాహ్లీకాత్సోమదత్తఃపుత్రోభూత్॥ ౩౧॥ సోమదత్తస్యాపిభూరిభూరిశ్రవశ్శల్యసంజ్ఞాస్త్రయఃపుత్రాబభూవుః॥ ౩౨॥ శంతనోరప్యమరనద్యాంజాహ్నవ్యాముదారకీర్తిరశేషశాస్త్రార్థవిద్భీష్మఃపుత్రోభూత్॥ ౩౩॥ సత్యవత్యాంచచిత్రాంగదవిచిత్రవీర్యౌద్వౌపుత్రావుత్పాదయామాసశంతనుః॥ ౩౪॥ చిత్రాంగదస్తుబాలఏవచిత్రాంగదేనైవగంధర్వేణాహవేనిహతః॥ ౩౫॥ విచిత్రవీర్యోపికాశీరాజతనయేఅంబాంబాలికేఉపయేమే॥ ౩౬॥ తదుపభోగాతిఖేదాచ్చయక్ష్మణాగృహీతః సపంచత్వమగమత్ ॥ ౩౭ ॥ సత్యవతీనియోగాచ్చ మత్పుత్రః కృష్ణద్వైపాయనోమాతుర్వచనమనతిక్రమణీయమితికృత్వావిచిత్రవీర్యక్షేత్రేధృతరాష్ట్రపాండూ- తత్ప్రహితభుజిష్యాయాంవిదురంచోత్పాదయామాస ॥ ౩౮ ॥ ధృతరాష్ట్రోపిగాంధార్యాందుర్యోధనదుశ్శాసనప్రధానంపుత్రశతముత్పాదయామాస॥ ౩౯॥ పాండోరప్యరణ్యేమృగయాయామృషిశాపోపహతప్రజాజననసామర్థ్యస్యధర్మవాయుశక్రైర్యుధిష్ఠిరభీమసేనార్జునాఃకుంత్యాం- నకులసహదేవౌచ అశ్విభ్యాంమాద్ర్యాంపంచపుత్రాస్సముత్పాదితాః ॥ ౪౦ ॥ తేషాంచద్రౌపద్యాంపంచైవపుత్రాబభూవుః ॥ ౪౧॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివింధ్యః- భీమసేనాచ్ఛ్రుతసేనః- శ్రుతకీర్తిరర్జునాత్శతానీకోనకులాత్ - శ్రుతకర్మాసహదేవాత్ ॥ ౪౨॥ అన్యేచపాండవానామాత్మజాస్తద్యథా ॥ ౪౩॥ యౌధేయీయుధిష్ఠిరాద్దేవకంపుత్రమవాప॥ ౪౪॥ హిడింబాఘటోత్కచంభీమసేనాత్పుత్రంలేభే॥ ౪౫॥

౧౯॥ ౨౦॥ తదితి॥ అశ్మరావిణా అశ్మరావినామ్నా॥ ౨౧॥ తైరితి॥ ఋజుమతేర్యావదుక్తార్థగ్రాహిణః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ శంతనువంశంవితతత్వాత్పశ్చాద్వక్ష్యన్ బాహ్లీకవంశంతావదాహ- బాహ్లీకాదితి॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ తదితి॥ యక్ష్మణా యక్ష్మరోగేణ॥ ౩౭॥ సత్యవతీనియోగాచ్చేతి॥ భుజిష్యాయాం దాస్యాం॥ ౩౮॥ ౩౯॥ పాండోరితి॥ పూర్వంయదువంశ్యశూరదుహితృకుంతిప్రసంగాదుక్తమపిపాండవానాంజన్మ పునస్స్వవస్థానేపూరువంశేశంతనుసంతతావుచ్యతఇతినపౌనరుక్త్యదోషః॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ తతశ్చేతి॥ కౌటిల్యో వాత్స్యాయనవిష్ణుమిత్రగుప్తాదిపర్యాయశ్చాణక్యః సముద్ధరిష్యతి ఉన్మూలయిష్యతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ కౌటిల్య ఇతి॥ చంద్రగుప్తం నందస్యైవ శూద్రాయాం మురాయాం జాతం మౌర్యాణాం ప్రథమం॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥

శ్రీపరాశరః ॥ యోఽయం రిపుంజయో నామ బార్హద్రథోంత్యః తస్యామాత్యః మునికో నామ భవిష్యతి॥ ౧॥ స చైనం స్వామినం హత్వా స్వపుత్రం ప్రద్యోతనామానమభిషేక్ష్యతి॥ ౨॥ తస్యాపి బలాక నామా పుత్రో భవితా॥ ౩॥ తతశ్చ విశాఖయూపః॥ ౪॥ తత్పుత్రో జనకః॥ ౫॥ తస్య చ నందివర్ధనః॥ ౬॥ తతో నందీ ॥ ౭॥ ఇత్యేతేఽష్టత్రింశదుత్తరమష్టశతం పంచ ప్రద్యోతాః పృథివీం భోక్ష్యంతి ॥ ౮॥ తతశ్చ శిశునాభః॥ ౯॥ తత్పుత్రః కాకవర్ణో భవితా ॥ ౧౦॥ తస్య చ పుత్రః క్షేమధర్మా ॥ ౧౧॥ తస్యాపి క్షతౌజాః ॥ ౧౨ ॥ తత్పుత్రో విధిసారః ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చాజాతశత్రుః ॥ ౧౪॥ తస్మాదర్భకః॥ ౧౫॥ తస్మాచ్చోదయనః॥ ౧౬॥ తస్మాదపి నందివర్ధనః ॥ ౧౭॥ తతో మహానందీ॥ ౧౮॥ ఇత్యేతే శైశునాభా భూపాలాస్త్రీణి వర్షశతాని ద్విషష్ట్యధికాని భవిష్యంతి॥ ౧౯॥ మహానందినస్తతః శూద్రాగర్భోద్భవోఽతిలుబ్ధోఽతిబలో మహాపద్మో నందనామా పరశురామ ఇవాపరోఽఖిలక్షత్రాంతకారీ భవిష్యతి ॥ ౨౦॥ తతః ప్రభృతి శూద్రా భూపాలా భవిష్యంతి ॥ ౨౧ ॥ స చైకచ్ఛత్రామనుల్లంఘితశాసనో మహాపద్మః పృథివీం భోక్ష్యంతి॥ ౨౨॥ తస్యాప్యష్టౌ సుతాః సుమాల్యాద్యా భవితారః॥ ౨౩॥ తస్య మహాపద్మస్యాను పృథివీం భోక్ష్యంతి॥ ౨౪॥ మహాపద్మపుత్రాశ్చైకం వర్షశతమవనీపతయో భవిష్యంతి॥ ౨౫॥ తతశ్చ నవ చైతాన్నందాన్ కౌటిల్యో బ్రాహ్మణస్సముద్ధరిష్యతి ॥ ౨౬॥ తేషామభావే మౌర్యాః పృథివీం భోక్ష్యంతి॥ ౨౭॥ కౌటిల్య ఏవ చంద్రగుప్తముత్పన్నం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥ ౨౮॥ తస్యాపి పుత్రో బిందుసారో భవిష్యతి॥ ౨౯॥ తస్యాప్యశోకవర్ధనస్తతస్సుయశాస్తతశ్చ దశరథస్తతశ్చ సంయుతస్తతశ్శాలిశూకస్తస్మాత్సోమశర్మా తస్యాపి సోమశర్మణశ్శతధన్వా॥ ౩౦॥ తస్యాను బృహద్రథనామా భవితా॥ ౩౧॥ ఏవమేతే మౌర్యా దశ భూపతయో భవిష్యంతి - అబ్దశతం సప్తత్రింశదుత్తరం॥ తేషాం పృథివీం దశ శుంగా భోక్ష్యంతి ॥ ౩౨ ॥ పుష్యమిత్ర స్సేనాపతిస్స్వామినం హత్వా రాజ్యం కరిష్యతి ॥ ౩౩॥

ఏవం తావచ్ఛుద్ధో భవిష్యన్మాగధవంశో వర్ణితః- ఇదానీం తమేవ వంశం కలివశేన విజాతీయసంకరాదిమలీమసం వైరాగ్యార్థం నిరూపయతి - యోఽయమిత్యాదినా సర్వే పృథివ్యాం భూభృతో భవిష్యంతీత్యంతేన॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭ ॥ ఇతీతి॥ ప్రద్యోతాః ప్రద్యోతసంజ్ఞాః - రాజ్యవర్షసంజ్ఞా చ ఆయురాద్యల్పత్వదర్శనేన వైరాగ్యార్థం ॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ స చేతి॥ ఏకాదిదశగుణోత్తరేషు త్రయోదశస్థానేషు మహాపద్మసంజ్ఞా॥ శ్లో॥ తచ్చ కోటిశ్శతగుణా పద్మం శతగుణం పునః। నిఖర్వం తద్దశగుణం మహాపద్మమితీష్యతే॥ మహత్పద్మం యస్యేతి విగ్రహేణ తావత్సంఖ్య సైన్యస్య ధనస్య వా పతిర్మహాపద్మః - ఏకమేవ ఛత్రం యస్యాస్తాం పృథివీం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ తతశ్చేతి॥ నందానితి॥ నందం చ తత్పుత్రాంశ్చేత్యర్థః- కౌటిల్యో వాత్స్యాయన విష్ణుగుప్తాదిపర్యాయశ్చాణక్యస్సముద్ధరిష్యతి ఉన్మూలయిష్యతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ కౌటిల్య ఇతి॥ చంద్రగుప్తముత్పన్నం నందస్యైవ భార్యాయాం మురాసంజ్ఞాయాం జాతం॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తేషామితి॥ పుత్రా వై కాష్ఠానాం దశ శుంగాః॥ ౩౨॥ ప్రథమం కథం శుంగా భోక్ష్యంతీత్యత్రాహ॥ పుష్యమిత్ర ఇతి॥ పుష్యమిత్రశ్శుంగానాం ప్రథమః॥ ౩౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ బృహద్బలస్యేతి॥ బృహద్బలోభిమన్యుహత ఇతి చతుర్థాధ్యాయాంత ఉక్తః॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥
౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- ద్వావింశోధ్యాయః. ***********

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఇతీతి॥ తేషాం వర్షసంఖ్యాతు కలౌ స్వల్పాయుష్యసూచనే వివ
క్షితార్థా॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- చతుర్థాంశే- త్రయోవింశోధ్యాయః. ********

శ్రీపరాశరః॥ అత శ్చేక్ష్వాకవో భవిష్యాః పార్థివాః కథ్యంతే॥౧॥ బృహద్బలస్య పుత్రో బృహత్క్షణః॥౨॥
తస్మాదురుక్షయ స్తస్మాచ్చ వత్సవ్యూహ స్తతశ్చ వ్యోమ స్తస్మాదపి దివాకరః ॥ ౩ ॥ తస్మాత్సహదేవ
స్సహదేవాద్బృహదశ్వ స్తత్సూనుర్భానురథ స్తస్య చ ప్రతీతాశ్వ స్తస్యాపి సుప్రతీక స్తతశ్చ మరుదేవ
స్తతస్సునక్షత్ర స్తస్మాత్కిన్నరః ॥ ౪ ॥ కిన్నరాదంతరిక్ష స్తస్మా త్సుపర్ణ స్తతశ్చామిత్రజిత్ ॥ ౫॥
తతశ్చ బృహద్భాజ స్తస్యాపి ధర్మీ ధర్మిణః కృతంజయః ॥ ౬॥ కృతంజయాద్రణంజయః ॥ ౭ ॥ రణం
జయాత్సంజయ స్తస్మాచ్ఛాక్య శ్శాక్యాచ్ఛుద్ధోదన స్తస్మాద్రాహుల స్తతః ప్రసేనజిత్ ॥ ౮॥ తతశ్చక్షు
ద్రక స్తతశ్చ కుండక స్తస్మాదపి సురథః॥ ౯ ॥ తత్పుత్రశ్చ సుమిత్రః॥ ౧౦ ॥ ఇత్యేతే చేక్ష్వాకవో బృహ
ద్బలాన్వయాః॥౧౧॥ అత్రానువంశశ్లోకః॥ ౧౨॥ ఇక్ష్వాకూణామయం వంశస్సుమిత్రాంతో భవిష్యతి।
యత స్తం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ ౧౩ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - చతుర్థాంశే-
ద్వావింశోధ్యాయః. ***********************************

శ్రీపరాశరః ॥ మాగధానాం బార్హద్రథానాం భావినామనుక్రమం కథయిష్యామి ॥ ౧॥ అత్ర హి
వంశే మహాబలపరాక్రమా జరాసంధప్రధానా బభూవుః॥౨॥ జరాసంధస్య పుత్రస్సహదేవః॥౩॥ సహ
దేవాత్సోమాపి స్తస్యాసు శ్రుతశ్రవా స్తస్యాప్యయుతాయు స్తతశ్చ నిరమిత్ర స్తత్తనయ స్సునేత్ర స్త
స్మాదపి బృహత్కర్మా॥ ౪॥ తతశ్చ స్సేనజి త్తతశ్చ శ్రుతంజయ స్తతో విప్ర స్తస్య చ పుత్ర శ్శుచినామా
భవిష్యతి॥ ౫॥ తస్యాపి క్షేమ్య స్తతశ్చ సువ్రత స్సువ్రతాద్ధర్మ స్తతస్సుశ్రవాః॥ ౬॥ తతో దృఢసేనః॥౭॥
తస్మాత్సుబలః॥ ౮॥ సుబలాత్సునీతో భవితా॥౯॥ తతస్సత్యజిత్॥ ౧౦॥ తస్మాద్విశ్వజిత్ ॥౧౧॥ తస్యాపి
రిపుంజయః॥౧౨॥ ఇత్యేతే బార్హద్రథా భూపతయో వర్షసహస్రమేకం భవిష్యంతి॥౧౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణు
పురాణే - చతుర్థాంశే- త్రయోవింశోధ్యాయః. *****************************

౧ ॥ బృహద్బలస్యేతి ॥ బృహద్బలో భారతయుద్ధే అభిమన్యునా హత ఇతి యః పూర్వం చతుర్థాధ్యాయాంతే
కథిత స్తస్య పుత్రో బృహత్క్షణః శిష్టం స్పష్టం॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯ ॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామి
విరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- చతుర్థాంశే- ద్వావింశోధ్యాయః. **************

మాగధానామితి ॥ బార్హద్రథానామితి ఉపరిచరస్య వసోః పుత్రః ప్రాగుక్తో యః పూర్వో బృహద్రథ స్తస్యేమం
శ్యానాం భావినామనుక్రమం కథయిష్యామీత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ తత్ర జరాసంధాదీంశ్చతురః పూర్వోక్తానపి కథాసంగ
త్యర్థమనువదన్నయుతాయుః ప్రభృతీన్ భావినః కథయతి- జరాసంధపుత్ర ఇత్యాదినా యావత్సమాప్తిః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥
౬ ॥ ౭ ॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-
చతుర్థాంశే - త్రయోవింశోధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

౬౩॥౬౪॥౬౫॥౬౬॥౬౭॥౬౮॥ సింధ్వితి॥ దావికో దేవికాతటభవో దేశః॥౬౯॥౭౦॥ అల్పప్రసాదా ఇతి॥ ఉదితాస్తమిత ప్రాయాః క్షణికకల్పాః॥ ౭౧॥ తైశ్చేతి॥ రాజాశ్రయశుష్మిణః రాజాశ్రయేణైవ శుష్మిణః బలినః-నతు ధర్మేణ॥ ౭౨॥ తతశ్చేతి॥ అల్పాల్పేత్యాది-ధర్మార్థయోరల్పాల్పహ్రాసక్రమేణ క్షయాజ్జగతో యుగపన్నాశః॥౭౩॥౭౪॥౭౫॥౭౬॥ ౭౭॥౭౮॥ ఉన్నతాంబుతేతి॥ ఉన్నతాంబుతా ఉన్నతస్థలే సులభసుభగజలవత్త్వం పృథ్వీహేతుః పృథ్వీస్వీకారే హేతుః నతు పుణ్యభూమిత్వం- ఉన్నతామ్రతేతి పాఠే ప్రభూతచూతాదిద్రుమవత్త్వం॥ ౭౯॥౮౦॥౮౧ ౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥ ౮౬॥౮౭॥ దానమేవే॥ దానమేవ ధర్మహేతుః- నతు యాగాదిః॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥౯౧॥౯౨॥౯౩॥౯౪॥౯౫॥

ఉత్సాద్యాఖిలక్షత్రజాతిం నవనాగాః పద్మవత్యాం నామపుర్యామనుగంగాప్రయాగం గయాద్గుప్తాంశ్చ మాగధా భోక్ష్యంతి॥ ౬౩॥ కోసలాంధ్రపుండ్రతామ్రలిప్తసమతటపురీం చ దేవరక్షితో రక్షితా॥ ౬౪॥ కళింగమాహిషమహేంద్రభౌమాన్ గుహా భోక్ష్యంతి॥౬౫॥ నైషధనైమిషకకాలకోశకాన్ జనపదాన్ మణిధాన్యకవంశా భోక్ష్యంతి॥౬౬॥ త్రైరాజ్యముషికజనపదాన్ కనకాహ్వయో భోక్ష్యతి॥౬౭॥ సౌరాష్ట్రావంతిశూద్రాభీరాన్ నర్మదామరుభూవిషయాంశ్చ వ్రాత్యద్విజాభీరశూద్రాద్యా భోక్ష్యంతి॥౬౮॥ సింధుతటదావికోర్వీచంద్రభాగాకాశ్మీరవిషయాంశ్చ వ్రాత్యమ్లేచ్ఛశూద్రాదయో భోక్ష్యంతి ॥ ౬౯॥ ఏతే చ తుల్యకాలాస్సర్వే పృథివ్యాం భూభుజో భవిష్యంతి ॥ ౭౦॥ అల్పప్రసాదా బృహత్కోపాస్సర్వకాలమనృతాధర్మరుచయః స్త్రీబాలగోవధకర్తారః పరస్వాదానరుచయోల్పసారాస్తమిస్రప్రాయా ఉదితాస్తమితప్రాయా అల్పాయుషో మహేచ్ఛా హ్యల్పధర్మా లుబ్ధాశ్చ భవిష్యంతి ॥ ౭౧ ॥ తైశ్చ విమిశ్రా జనపదాస్తచ్ఛీలానువర్తినో రాజాశ్రయశుష్మిణో మ్లేచ్ఛాచారాశ్చ విపర్యయేణ వర్తమానాః ప్రజాః క్షపయిష్యంతి॥౭౨॥ తతశ్చానుదినమల్పాల్పహ్రాసవ్యవచ్ఛేదాద్ధర్మార్థయోర్జగతస్సంక్షయో భవిష్యతి॥ ౭౩॥ తతశ్చార్థ ఏవాభిజనహేతుః॥ ౭౪॥ బలమేవాశేషధర్మహేతుః॥౭౫॥ అభిరుచిరేవ దాంపత్యసంబంధహేతుః ॥ ౭౬॥ స్త్రీత్వమేవోపభోగహేతుః ॥ ౭౭॥ అనృతమేవ వ్యవహారజయహేతుః॥౭౮॥ ఉన్నతాంబుతైవ పృథివీహేతుః॥ ౭౯॥ బ్రహ్మసూత్రమేవ విప్రత్వహేతుః॥౮౦॥ రత్నధాతుతైవ శ్లాఘ్యతాహేతుః॥౮౧॥ లింగధారణమేవాశ్రమహేతుః॥౮౨॥ అన్యాయ ఏవ వృత్తిహేతుః॥౮౩॥ దౌర్బల్యమేవావృత్తిహేతుః॥౮౪॥ అభయప్రగల్భోచ్చారణమేవ పాండిత్యహేతుః॥౮౫॥ అనాఢ్యతైవ సాధుత్వహేతుః॥౮౬॥ స్నానమేవ ప్రసాధనహేతుః॥౮౭॥ దానమేవ ధర్మహేతుః॥౮౮॥ స్వీకరణమేవ వివాహహేతుః॥౮౯॥ సద్వేషధార్యేవ పాత్రం॥౯౦॥ దూరాయతనోదకమేవ తీర్థహేతుః॥౯౧॥ కపటవేషధారణమేవ మహత్త్వహేతుః ॥ ౯౨॥ ఇత్యేవమనేకదోషోత్తరే తు భూమండలే సర్వవర్ణేష్వేవ యో యో బలవాన్ స స భూపతిర్భవిష్యతి ॥ ౯౩ ॥ ఏవం చాతిలుబ్ధకరాజాసహాశ్శైలానామంతరద్రోణీః ప్రజాస్సంశ్రయిష్యంతి॥౯౪॥ మధుశాకమూలఫలపత్రపుష్పాద్యాహారాశ్చ భవిష్యంతి॥ ౯౫॥

౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ సింధుతటేతి॥ దావికోర్వీ దేవికానామనదీతద్వ్యాప్తా భూః ॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ తేషాం స్వభావాన్ ధర్మాంశ్చాహాల్పప్రసాదా ఇత్యాదినా జనక్షయముపేష్యతీత్యంతేన ॥ అల్పప్రసాదా ఇతి ॥ తమిస్రప్రాయాః హర్షవిషాదరహితాః ॥ ౭౧॥ తైశ్చేతి॥ రాజాశ్రయేణైవ శుష్మిణో బలిన నతు ధర్మేణ ॥ ౭౨ ॥ ౭౩॥ ౭౪ ॥ ౭౫ ॥ ౭౬ ॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ ఉన్నతేతి॥ ఉన్నతాంబుతా ఉన్నతే గిరితటే అంబుమత్త్వం - ఉన్నతామ్రతేతి పాఠే ప్రవృద్ధచూతద్రుమత్వం రత్నధాతుతైవేతి పాఠే రత్నధాతుతా శ్రేష్ఠతామ్రాదిమత్త్వం నతు పుణ్యతీర్థాదిమత్త్వం ॥ ౭౯ ॥ ౮౦ ॥ ౮౧ ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ ౮౬ ॥ ౮౭ ॥ దానమేవేతి॥ దానమేవ ధర్మహేతుః నతు యాగాదిః ॥ ౮౮ ॥ ౮౯ ॥ సదితి॥ సద్వేషధారీ దాంభికః ॥ ౯౦ ॥ ౯౧ ॥ ౯౨ ॥ ౯౩ ॥ ౯౪ ॥ ౯౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ఏవమితి॥ ఏవమేతే త్రింశత్ ఆంధ్రా ఇతి శేషః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ తతశ్చేతి॥ ఏతే ఆభీరాద్యాః అష్టషష్టిర్నృపాః పృథివీం నవత్యధికాని త్రయోదశవర్షశతాని భోక్ష్యంతి ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ తేష్వితి॥ భూపతయః అమూర్ధాభిషిక్తాః ॥ ౫౫॥ తేషామితి॥ తేషాం వంశ్యో విన్ధ్యశక్తిః॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ తతశ్చేతి॥ కోసలాయాం అయోధ్యాయాం॥ ౫౯॥ ౬౦॥ మాగధాయామితి ॥ మాగధాయాం పుర్యాం - విశ్వస్ఫాటికః క్షత్రమున్మూల్య కైవర్తాదీన్ రాజ్యే స్థాపయిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ౬౨॥

తస్యాత్మజోఽగ్నిమిత్రః ॥ ౩౪॥ తస్మాత్సుజ్యేష్ఠస్తతో వసుమిత్రస్తస్మాదప్యుదంకస్తతః పుళిందకస్తతో ఘోషవసుస్తస్మాదపి వజ్రమిత్రస్తతో భాగవతః॥ ౩౫॥ తస్మాద్దేవభూతిః॥ ౩౬॥ ఇత్యేతే శుంగా ద్వాదశోత్తరం వర్షశతం పృథివీం భోక్ష్యంతి॥ ౩౭॥ తతః కణ్వానేషా భూర్యాస్యతి॥ ౩౮॥ దేవభూతిం తు శుంగరాజానం వ్యసనినం తస్యైవామాత్యః కణ్వో వసుదేవనామా తం నిహత్య స్వయమవనిం భోక్ష్యతి ॥ ౩౯॥ తస్య పుత్రో భూమిత్రస్తస్యాపి నారాయణః॥ ౪౦॥ నారాయణాత్మజస్సుశర్మా॥ ౪౧॥ ఏతే కాణ్వాయనాశ్చత్వారః పంచచత్వారింశద్వర్షాణి భూపతయో భవిష్యంతి ॥ ౪౨ ॥ సుశర్మాణం తు కాణ్వం తద్భృత్యో బలిపుచ్ఛకనామా హత్వాంధ్రజాతీయో వసుధాం భోక్ష్యతి ॥ ౪౩ ॥ తతశ్చ కృష్ణనామా తద్భ్రాతా పృథివీపతిర్భవిష్యతి॥ ౪౪॥ తస్యాపి పుత్రశ్శాంతకర్ణిస్తస్యాపి పూర్ణోత్సంగస్తత్పుత్రశ్శాతకర్ణిస్తస్మాచ్చ లంబోదరస్తస్మాచ్చ పిలకస్తతో మేఘస్వాతిస్తతః పటుమాన్॥ ౪౫॥ తతశ్చారిష్టకర్మా తతో హాలాహలః॥ ౪౬॥ హాలాహలాత్పలలకస్తతః పుళిందసేనస్తతస్సుందరస్తతశ్శాతకర్ణిస్తతశ్శివస్వాతిస్తతశ్చ గోమతీపుత్రస్తత్పుత్రోఽళిమాన్ ॥ ౪౭ ॥ తస్యాపి శాంతకర్ణిస్తతశ్శివశ్రీస్తతశ్చ శివస్కంధస్తస్మాదపి యజ్ఞశ్రీస్తతో ద్వియజ్ఞస్తస్మాచ్చంద్రశ్రీః॥ ౪౮॥ తస్మాత్పులోమాపిః॥ ౪౯॥ ఏవమేతే త్రింశచ్చత్వార్యబ్దశతాని షట్పంచాశదధికాని పృథివీం భోక్ష్యంతి॥ ౫౦॥ ఆంధ్రభృత్యాస్సప్తాభీరప్రభృతయః దశ గర్దభినశ్చ భూభుజో భవిష్యంతి॥ ౫౧॥ తతష్షోడశ భూపతయో భవితారః॥ ౫౨॥ తతశ్చాష్టౌ యవనాశ్చతుర్దశ తురుష్కా ముండాశ్చ త్రయోదశ ఏకాదశ మౌనా ఏతే వై పృథివీపతయః పృథివీం దశవర్షశతాని నవత్యధికాని భోక్ష్యంతి ॥ ౫౩ ॥ తతశ్చ మౌనా ఏకాదశ భూపతయోఽబ్దశతాని త్రీణి పృథివీం భోక్ష్యంతి॥ ౫౪॥ తేషూత్సన్నేషు పునః కైంకిలా యవనా భూపతయో భవిష్యంత్యమూర్ధాభిషిక్తాః॥ ౫౫॥ తేషామపత్యం విన్ధ్యశక్తిస్తతః పురంజయస్తస్మాద్రామచంద్రస్తస్మాద్ధర్మవర్మా తతో వంగస్తతో భూనన్దనస్తతస్సునందీ తద్భ్రాతా నందియశాశ్శుక్రః ప్రవీర ఏతే వర్షశతం షడ్వర్షాణి భూపతయో భవిష్యంతి॥ ౫౬॥ తతస్తత్పుత్రాస్త్రయోదశైతే బాహ్లికాశ్చ త్రయః॥ ౫౭॥ తతః పుష్యమిత్రాః పటుమిత్రాస్త్రయోదశైకలాశ్చ సప్తాంధ్రాః ॥ ౫౮ ॥ తతశ్చ కోసలాయాం తు నవ చైవ భూపతయో భవిష్యంతి ॥ ౫౯॥ నైషధాస్తుత ఏవ ॥ ౬౦ ॥ మాగధాయాం తు విశ్వస్ఫాటికసంజ్ఞోఽన్యాన్ వర్ణాన్ కరిష్యతి॥ ౬౧॥ కైవర్తపటుపుళిందబ్రాహ్మణాన్ రాజ్యే స్థాపయిష్యతి॥ ౬౨॥

తస్యేతి॥ తతోఽగ్నిమిత్రాదయ ఇతి ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ శుంగాధీనా కథం కణ్వానేషా భూర్యాస్యతీత్యత ఆహ॥ దేవభూతిమితి॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬॥ ౪౭ ॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ఏవమితి॥ ఏతే ఆంధ్రాస్త్రింశత్ ॥ ౫౦ ॥ ఆంధ్రేతి॥ ఆభీరప్రభృతయ ఆభీరాద్యాః ॥ ౫౧ ॥ తత ఇతి॥ ఏతేన వ్యతిరిక్తాః ఏకోనాశీచతుర్దశాబ్దశతాని పృథివీం భోక్ష్యంతి ॥ ౫౨ ॥ ఆభీరాద్యైస్సహ గణితానామేవ మౌనానాం పృథగ్గ్రాహ్యత్వాత్ త్రిరాజ్యాబ్దసంఖ్యాని శేషమాహ॥ తతశ్చేతి ॥ ౫౩॥ ౫౪॥ తేష్వితి॥ కింకలా నామ పురీ తత్రభవాః కైంకిలాః అమూర్ధాభిషిక్తాః అక్షత్రియాః ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ తత ఇతి ॥ ఏకలాః ఖండమండలపతయః ॥ ౫౮॥ తానేవ ప్రపంచయతి తతశ్చ కోసలాయామిత్యాదినా అల్పప్రసాదా ఇత్యంతేన॥ తతశ్చేతి॥ కోసలాయామయోధ్యాయాం॥ ౫౯॥ నైషధా ఇతి॥ నైషధాః నిషధదేశాధిపతయః ॥ ౬౦॥ మాగధాయామితి॥ మాగధాయాం పుర్యాం ॥ ౬౧ ॥ ౬౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDE...

ఋషిచారఫలోక్తిరేషానతుకాలావచ్ఛేదోక్తిః॥ ౧౦౪॥ సప్తర్షీణాంత్వితి॥ శకటాకారతారాసప్తకంమునిమండలం ప్రాగగ్రంతత్రమండలే - ఈషాస్థానీయఃప్రాచ్యాంమరీచిః - తతఃపశ్చాన్నమ్రయుగంధరాకారోవసిష్ఠఃసభార్యః- తతఃపశ్చాదీషదున్నతఈషామూలస్థానీయోంగిరాః - తదాసన్నపశ్చిమచతుష్కస్యైశాన్యేఅత్రిః - అత్రేర్యామ్యః పులస్త్యఃపులస్త్యాత్పశ్చిమఃపులహః- తదుదీచ్యశ్చతుష్కవాయవ్యేక్రతుః - వసిష్ఠాద్యామ్యాసూక్ష్మతారాఅరుంధతీ తత్రమండలఉక్తంచపూర్వభాగేమరీచిర్భగవాన్ అపరభాగస్థితోవసిష్ఠోస్మాత్పరతోంగిరాః తతోత్రిస్తస్యాసన్నః పులస్త్యఃపులహః క్రతుర్భగవానాసన్నానుక్రమేణ పూర్వాద్యాస్తారా వసిష్ఠమునివరముపాశ్రితారుంధతి సాధ్వీ స్థితేతిఏవంస్థితే - యౌపూర్వౌ ఉదయేప్రథమందృశ్యౌ పులస్త్యక్రతుసంజ్ఞౌమునీశకటస్యపశ్చాత్యౌ తథాపిపూర్వం ఉదితౌదృశ్యేతే - మధ్యేగగనమధ్యే - తయోఃతాభ్యాంసమంసమదక్షిణోత్తరరేఖాయాంయదశ్విన్యాద్యన్యతమం నక్షత్రమార్జవేనావతిష్ఠతే - తేననక్షత్రేణతేయుక్తాఃశతాబ్దంతిష్ఠంతి- తేషాంప్రత్యక్షంశతాబ్దస్థిత్యుక్తిఃకలిగతాబ్ద జ్ఞానోద్దేశార్థా॥ ౧౦౫॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥ ౧౧౧॥ ౧౧౨॥ యస్మిన్కృష్ణఇతి॥ యస్మిన్ శ్రీకృష్ణఃదివం జగామతస్మిన్నహనితత్క్షణఏవకలియుగంప్రతిపన్నం ॥ ౧౧౩ ॥ భగవద్ధ్యానకాలత్వేనకలేఃప్రస్తావాత్ తత్సంఖ్యా

ఏతద్వర్షసహస్రంతుజ్ఞేయంపంచాశదుత్తరమ్ ॥ ౧౦౪ ॥ సప్తర్షీణాంతుయౌపూర్వౌ దృశ్యేతే
హ్యుదితౌదివి। తయోస్తుమధ్యేనక్షత్రందృశ్యతేయత్సమంనిశి॥౧౦౫॥ తేనసప్తర్షయోయుక్తాస్తిష్ఠం
త్యబ్దశతంనృణామ్ । తేతుపారిక్షితేకాలేమఘాస్వాసన్ద్విజోత్తమ ॥ ౧౦౬ ॥ తదాప్రవృత్తశ్చకలిః
ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః॥ ౧౦౭॥ యదైవభగవాన్విష్ణోరంశోయాతోదివంద్విజ।వసుదేవకులోద్భూత
స్తదైవాత్రాగతఃకలిః॥౧౦౮॥ యావత్సపాదపద్మాభ్యాంపస్పర్శేమాంవసుంధరామ్। తావత్పృథ్వీం
పరిష్వక్తుంసమర్థోనాభవత్కలిః॥౧౦౯॥ గతేసనాతనస్యాంశేవిష్ణోస్తత్రభువోదితమ్।తత్యాజసాను
జోరాజ్యంధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥౧౧౦॥ విపరీతానిదృష్ట్వాచనిమిత్తానిహిపాండవః। యాతేకృష్ణే
చకారాథసోభిషేకంపరిక్షితః॥౧౧౧॥ప్రయాస్యంతియదాచైతేపూర్వాషాఢాంమహర్షయః। తదా
నందాత్ప్రభృత్యేషగతివృద్ధింగమిష్యతి॥౧౧౨॥ యస్మిన్కృష్ణోదివంయాతస్తస్మిన్నేవతదాహని।ప్రతి
పన్నంకలియుగంతస్యసంఖ్యాంనిబోధమే॥౧౧౩॥త్రీణిలక్షాణివర్షాణాంద్విజమానుష్యసంఖ్యయా।

వర్తిత్వాత్ సార్ధసహస్రోక్తత్వస్యైవవ్యాఘాతప్రసంగాత్ ॥ ౧౧౪॥ ప్రసంగాత్ కలేఃప్రవృత్తింవృద్ధించనిరూప యితుంతత్తత్ జ్ఞానోపలక్షణమాహ॥సప్తర్షీణాంత్వితి॥అగ్రశకటాకారతారాసప్తకంసప్తర్షిమండలంతత్రైవ మండలేఅగ్రస్థానీయఃప్రాచ్యోమరీచిః-తతఃపశ్చాత్ నమ్రయుగంధరాకారోవసిష్ఠస్సభార్యః-తతఃపశ్చాదీషదున్నత ఈషామూలస్థానీయోంగిరాః తదాసన్నపశ్చిమతారాచతుష్టయస్యైశాన్యేత్రిః - అత్రేర్యామ్యఃపులస్త్యః - పుల స్త్యస్యపశ్చిమేపులహః-తదుదీచ్యశ్చతుష్కవాయవ్యేక్రతుః-ఏవంస్థితేయౌపూర్వౌఉదయేప్రథమందృశ్యేతే- శకట స్థానస్యపశ్చాత్పులస్త్యక్రతుసంజ్ఞౌతయోస్తత్పూర్వయోశ్చమధ్యేసమందక్షిణోత్తరరేఖాయాఃసమదేశావస్థితంయ దశ్విన్యాద్యన్యతమంనక్షత్రందృశ్యతే॥౧౦౫॥ తేనేతి॥తేననక్షత్రేణసప్తర్షయఃయుక్తాన్నృణామబ్దశతంతిష్ఠంతి॥౧౦౬॥ తదేతి ॥ సంధ్యాంశాభ్యాంసహదివ్యద్వాదశాబ్దశతాత్మకః సంధ్యారూపేణపూర్వమేవప్రవిష్టోపితదాప్రకర్షేణ ప్రవిష్టఃసంధ్యారూపమతిక్రమ్యస్వేనైవరూపేణప్రవిష్టఇత్యర్థః॥ ౧౦౭॥ ఏతదేవస్ఫుటయతి॥ యదైవేతి॥ యదైవకలి రాగతఃసంధ్యామతిక్రమ్య-స్వరూపేణాగతః॥ ౧౦౮॥ సంధ్యారూపేణతుపూర్వమేవకలిప్రవేశంసూచయన్నాహ॥ యావదితి॥ప్రవిష్టోపిపృథివ్యాఃపరిష్వంగేకలిస్సమర్థోనాభూత్॥౧౦౯॥సాక్షాత్కలిప్రవేశేయుధిష్ఠిరనిర్గమనాది ప్రవృత్తమిత్యాహ-గతఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥౧౧౦॥౧౧౧॥ కలేఃప్రవేశముక్త్వావృద్ధికాలమాహ॥ప్రయాస్యంతీతి॥యది పూర్వాషాఢాంమహర్షయఃగమిష్యంతి-తదాప్రద్యోతాత్ప్రభృతివృద్ధింగచ్ఛతీత్యర్థః॥౧౧౨॥ప్రవేశకాలస్తుపూర్వోక్త ఏవేత్యాహ-యస్మిన్నితి॥తస్మిన్నేవాహనీతి- తస్మిన్ క్షణేప్రతిపన్నంప్రవిష్టం॥ ౧౧౩॥ సంధ్యాంశాత్యక్త్వాకలేర్వర్ష

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯౬॥ ౯౭॥ శ్రౌతస్మార్తేచేతి॥ అష్టగుణాః అణిమాద్యాః॥ శ్లో॥ అణిమాలఘిమాప్రాప్తిః ప్రాకామ్యమీశిత్వవశ్యతా॥ యత్రకామావసాయిత్వం మహిమేతిగుణాష్టకం ॥ ౯౮ ॥ ౯౯ ॥ ౧౦౦ ॥ ౧౦౧ ॥ యథాచంద్రశ్చేతి॥ చంద్రాదిగ్రహాణాం సర్వగ్రహోపలక్షణార్థం - చతుర్ణ్యాగాం తేసర్వేషాంగ్రహాణాంమీనాంతస్థితేః - సర్వగ్రహయోగిపుష్యగం- యద్వాఏషాంగ్రహాణాంచతుర్ణామేవయోగకృతం-తదర్థంఖలుగ్రహబాహుల్యమిత్యర్థః॥ శ్లో॥ చంద్రార్క-జీవజ్ఞసితాఃకుజార్కీచయథాక్రమం । సత్త్వంరజస్తమోపీతిగోచారోక్తైః - తథాతిష్యే బృహస్పతిరితిపాఠస్యాయమేవార్థః-ప్రతిద్వాదశాబ్దంగురౌకర్కటకస్థేకర్కటకమాసేఅమావాస్యాయాంబహువారంయోగస్యాస్య సంభవాత్ తథాప్యేకరాశౌసమేష్యంతీతి సహప్రవేశోక్తైర్నాతిప్రసంగదోషః ॥ ౧౦౨ ॥ రాజవంశంనిగమయతి॥ అతీతాఇతి॥ ౧౦౩॥ యావదితి॥ పంచశతోత్తరంవర్షసహస్రం- పాఠాంతరే - పరిక్షిత్సమకాలంమాగధంసోమమారభ్యరిపుంజయాంతంమాగధానాంసహస్రాబ్దత్వస్యోక్తత్వాత్ అనంతరంప్రద్యోతశిశునాగానాం పంచశతాబ్దత్వస్యోక్తత్వాత్ సార్ధసహస్రస్యోక్తస్య వ్యాఖ్యాతం - వాయూక్తైపిపరిక్షిన్నందాంతరం సార్ధసహస్రమేవేత్యుక్తం - అతఏవప్రయాస్యంతియదేత్యాదిశ్లోకస్యాయమర్థః - నందాత్ప్రభృత్యేవప్రసరతికలౌకాలే-యదైతే పూర్వాషాఢాం ప్రయాస్యంతితదాకలేరధర్మస్యవృద్ధిః - పూర్వోక్తకృతశబ్దస్యధర్మపరత్వవత్ లక్షణయానం చాంతంక్షత్రియకులమితివచనాత్ ఇహాపిశూద్రాద్యాధిపత్యోక్తైశ్చఅతఃపాపస్యైవవృద్ధిః-నతునియతమానస్యకలేః- అతఃకలౌ నందోత్తరకాలీనేషు పూర్వాషాఢాపర్యాయేషుస్థితా మహర్షయః పాపవృద్ధయే జగతఇతి నక్షత్ర

తరువల్కలపర్ణచీరప్రావరణాశ్చాతి బహుప్రజాశ్చైతవాతాతపవర్షసహాశ్చభవిష్యంతి ॥ ౯౬॥

నచకశ్చిత్త్రయోవింశతివర్షాణిజీవిష్యతి అనవరతం చాత్రకలియుగేక్షయమాయాత్యఖిల ఏవైష జనః॥ ౯౭॥ శ్రౌతస్మార్తేచధర్మేవిప్లవమత్యంతముపగతే-క్షీణప్రాయేచకలావశేషజగత్స్రష్టుశ్చరాచరగురోరాదిమధ్యాంతరహితస్య బ్రహ్మమయస్యాత్మరూపిణోభగవతో వాసుదేవస్యాంశశ్శంబళగ్రామప్రధానబ్రాహ్మణస్యవిష్ణుయశసోగృహేష్టగుణర్ధిసమన్వితఃకల్కిరూపీజగత్యత్రావతీర్యసకలమ్లేచ్ఛదస్యుదుష్టాచరణచేతసామశేషాణామపరిచ్ఛిన్నశక్తిమాహాత్మ్యఃక్షయంకరిష్యతి - స్వధర్మేషు చాఖిలమేవసంస్థాపయిష్యతి॥౯౮॥ అనంతరంచాశేషకలేరవసానేనిశావసానేవిబుద్ధానామివతేషామేవజనపదానాంఅమలస్ఫటికదళశుద్ధామతయోభవిష్యంతి ॥ ౯౯॥ తేషాంచబీజభూతానామశేషమనుష్యాణాంపరిణతానామపితత్కాలకృతాపత్యప్రసూతిర్భవిష్యతి॥౧౦౦॥ తానిచతదపత్యానికృతయుగానుసారీణ్యేవభవిష్యంతి॥౧౦౧॥ అత్రోచ్యతే॥ శ్లో॥ యథాచంద్రశ్చసూర్యశ్చతథాతిష్యోబృహస్పతిః।ఏకరాశౌసమేష్యంతితదాభవతివైకృతమ్॥౧౦౨॥ అతీతావర్తమానాశ్చతథైవానాగతాశ్చయే। ఏతేవంశేషుభూపాలాఃకథితాముని సత్తమ॥ ౧౦౩॥ యావత్పరిక్షితోజన్మయావన్నందాభిషేచనమ్।

౯౬॥ ౯౭॥ తతఃకల్క్యవతారేణకృతయుగప్రవృత్తిమాహ శ్రౌతస్మార్తేచేత్యాదినా॥ శ్రౌతస్మార్తేచేతి॥ అష్టగుణర్ధిభిఃసమన్వితః॥ శ్లో॥ అణిమాలఘిమాప్రాప్తిః ప్రాకామ్యంవశితేశితా। యత్రకామావసాయిత్వంమహిమేతిగుణాష్టకం॥ అన్యేత్వేవంగుణాష్టకమాహుః ॥ శ్లో॥ అణిమాచైవమహిమాలఘిమాగరిమాతథా । ఈశిత్వంచవశిత్వంచప్రాప్తిః ప్రాకామ్యమష్టధేతి॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ ౧౦౧॥ కదాకృతయుగంభవిష్యతీత్యపేక్షాయామాహ॥ అత్రోచ్యతఇతి॥ యథాంచంద్రశ్చేతి॥ తిష్యః పుష్యః పుష్యనక్షత్రే చంద్రార్కబృహస్పతియోగకృతంభవిష్యతీత్యర్థః- యద్యపిప్రతిద్వాదశాబ్దంకర్కటకస్థేగురౌ అమావాస్యాయామేతేషాంత్రయాణాంపుష్యక్షేయోగస్స్యాత్ - తథాప్యేకరాశౌసమేష్యంతీతిసహప్రవేశోక్తైర్నాతిప్రసంగదోషః॥౧౦౨॥ ఉక్తరాజవంశంనిగమయతి॥ అతీతాఇతి॥౧౦౩॥ తత్రక్షత్రవంశాదిమాహ॥ యావదితి॥ ఏతద్వర్షసహస్రంపంచాశదధికంశుద్ధక్షత్రవంశోపేతంజ్ఞేయం- తతఃప్రద్యోతనాదివంశాంతరసంచారస్యోక్తత్వాదిత్యర్థః-నతుకాలమాత్రసంఖ్యేయం తథాసతిపరిక్షిత్ సమకాలంమాగధంసోమమారభ్యరిపుంజయాంతంమాగధానాంసహస్రాబ్దవర్తిత్వాత్ అనంతరంప్రద్యోతశిశునాభానాంచపంచశతాబ్ద

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding by ...

అల్పేన రాజ్యేనేత్యాహ ॥ సముద్రేతి ॥ ౧౩౧ ॥ ఉత్సృజ్యేతి ॥ యాం భువం ఉత్సృజ్య నాదాయైవ పితామహాద్యా యాతాః పితా చ గతః ॥ ౧౩౨ ॥ ౧౩౩ ॥ పృథ్వీతి ॥ పృథ్వీ మమేయమితి భిన్నవక్తృవాక్యభంగ్యః - తత్ర భూః శేషా మమేత్యేకః ఇయం మమేత్యన్యః - అపరో మమేయం శాశ్వతీతి వదన్నేవ యో యో రాజా మృతో లోకాంతరే జాతస్తస్య తస్యాపీహ ప్రాక్స్మరణాదియం భూర్మమేతి బుద్ధిరాసీత్ - మృతేన్యత్రేతి పాఠే- అన్యత్ర ప్రాచీనే రాజ్ఞి మృతే అథాన్యో యో బభూవ రాజా - తస్యాప్యేవం దుర్బుద్ధిరాసీత్ ॥ ౧౩౪ ॥ దృష్ట్వేత్యాది తస్యానుయః పరః- మాం త్యక్త్వా మృతం దృష్ట్వాపి యస్తతః పరో నృపస్స్యాత్ - తస్య హృది మత్ప్రభవం భూవిషయం మమత్వం కథమాస్పదం కరోతి ॥ ౧౩౫ ॥ పృథ్వీతి ॥ ఇత్యేవం మమత్వకారిషు నుమాతిహాసోఽభవతి - దయా చాభ్యుపైతీతి యామితి శేషః - దయామభ్యుపైమీతి వా పాఠః ॥ ౧౩౬ ॥ ౧౩౭ ॥ ౧౩౮ ॥ ౧౩౯ ॥ ౧౪౦ ॥ ఇక్ష్వాక్వితి ॥ నిష్ఠాం నాశం ॥ ౧౪౧ ॥ ౧౪౨ ॥ ౧౪౩ ॥ ౧౪౪ ॥ ౧౪౫ ॥

కియచ్చాత్మజయస్యైతన్ముక్తిరాత్మజయే ఫలమ్ ॥ ౧౩౧ ॥ ఉత్సృజ్య పూర్వజా యాతా యాం నాదాయ గతః పితా । తాం మామతీవ మూఢత్వాజ్జేతుమిచ్ఛంతి పార్థివాః ॥ ౧౩౨ ॥ మత్కృతే పితృపుత్రాణాం భ్రాతౄణాం చాపి విగ్రహః । జాయతేఽత్యంతమోహేన మమత్వాదృతచేతసామ్ ॥ ౧౩౩ ॥ పృథ్వీ మమేయం సకలా మమైషా మదన్వయస్యాపి చ శాశ్వతీయమ్ । యో యో మృతే హ్యత్ర బభూవ రాజా కుబుద్ధిరాసీదితి తస్య తస్య ॥ ౧౩౪ ॥ దృష్ట్వా మమత్వాదృతచిత్తమేకం విహాయ మాం మృత్యువశం వ్రజంతమ్ । తస్యానుయస్తస్య కథం మమత్వం హృద్యాస్పదం మత్ప్రభవం కరోతి ॥ ౧౩౫ ॥ పృథ్వీ మమైషాశు పరిత్యజైనాం వదంతి యే దూతముఖైస్స్వశత్రూన్ । నరాధిపాస్తేషు మమాతిహాసః పునశ్చ మూఢేషు దయాభ్యుపైతి ॥ ౧౩౬ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఇత్యేతే ధరణీగీతాశ్శ్లోకా మైత్రేయ యైశ్శ్రుతాః । మమత్వం విలయం యాతి తపత్యర్కే యథా హిమమ్ ॥ ౧౩౭ ॥ ఇత్యేష కథితస్సమ్యఙ్మనోర్వంశో మయా తవ । యత్ర స్థితిప్రవృత్తస్య విష్ణోరంశాంశకా నృపాః ॥ ౧౩౮ ॥ శృణోతి య ఇమం భక్త్యా మనోర్వంశమనుక్రమాత్ । తస్య పాపమశేషం వై ప్రణశ్యత్యమలాత్మనః ॥ ౧౩౯ ॥ ధనధాన్యర్ధిమతులాం ప్రాప్నోత్యవ్యాహతేంద్రియః । శ్రుత్వైవమఖిలం వంశం ప్రశస్తం శశిసూర్యయోః ॥ ౧౪౦ ॥ ఇక్ష్వాకుజహ్నుమాంధాతృసగరావిక్షితాన్రఘూన్ । యయాతినహుషాద్యాంశ్చ జ్ఞాత్వా నిష్ఠాముపాగతాన్ ॥ ౧౪౧ ॥ మహాబలాన్మహావీర్యాననంతధనసంచయాన్ । కృతాన్కాలేన బలినా కథాశేషాన్నరాధిపాన్ ॥ ౧౪౨ ॥ శ్రుత్వా న పుత్రదారాదౌ గృహక్షేత్రాదికే తథా । ద్రవ్యాదౌ వా కృతప్రజ్ఞో మమత్వం కురుతే నరః ॥ ౧౪౩ ॥ తప్తం తపో యైః పురుషప్రవీరైరుద్బాహుభిర్వర్షగణాననేకాన్ । ఇష్ట్వా సుయజ్ఞైర్బలినోఽతివీర్యాః కృతాస్తు కాలేన కథావశేషాః ॥ ౧౪౪ ॥ పృథుస్సమస్తాన్విచచార లోకానవ్యాహతో యో విజితారిచక్రః । స కాలవాతాభిహతః ప్రణష్టః క్షిప్తం యథా శాల్మలితూలమగ్నౌ ॥ ౧౪౫ ॥

అనిత్యం రాజ్యం - తస్మాదాత్మజయే సతి ముక్తిరేవాత్యంతికం ఫలం భవతి ॥ ౧౩౧ ॥ అనిత్యతామేవాహ ॥ ఉత్సృజ్యేతి ॥ పూర్వజాః పితామహాద్యాః ॥ ౧౩౨ ॥ కించ వైరాదిదోషాదప్యనుపాదేయం రాజ్యమిత్యాహ ॥ మత్కృత ఇతి ॥ ౧౩౩ ॥ పృథ్వీ మమేయమితి ॥ బహూనాం మమత్వోద్రేకవాక్యాన్యేవం వ్యర్థాని - మృతే హ్యత్ర పూర్వస్మిన్ రాజ్ఞి మృతే- యో యో రాజా బభూవ తస్య తస్యేయం కుబుద్ధిరాసీత్ ॥ ౧౩౪ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ బంధుపుత్రాది రాజ్యాసక్తం మృతం దృష్ట్వా తత్పుత్రపౌత్రాసక్తిరస్యేతి విచిత్రమిత్యాహ - తస్యేతి - తస్య హృది భూవిషయం మమత్వం కథమాస్పదం కరోతి ॥ ౩౫ ॥ పృథ్వీతి ॥ తేషు భూతేషు మూఢేషు మమాతిహాసో భవిష్యతి ॥ ౧౩౬ ॥ అస్యాంశస్య శ్రవణఫలమాహ - శృణోతి ఇత్యాదినా ॥ శృణోతీతి ॥ పుణ్యకీర్తినాం రాజ్ఞాం శ్రవణాత్ పాపక్షయః ధనధాన్యాదిలాభశ్చ భవతి ॥ ౧౩౭ ॥ ౧౩౮ ॥ ౧౩౯ ॥ ౧౪౦ ॥ ఇక్ష్వాక్వితి ॥ నిష్ఠాం అంతం ॥ ౧౪౧ ॥ మహాబలానితి ॥ అనంతో ధనసంచయో యేషాం తాన్ ॥ ౧౪౨ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ తన్నాశానుసంధానాన్మమతానివృత్తిశ్చేత్యర్థః ॥ ౧౪౩ ॥ ౧౪౪ ॥ ౧౪౫ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రథమాంశోక్తాపీహానూద్యతే॥ త్రీణిలక్షాణీతి॥ అత్రసంధ్యాదివివర్జితాకలిసంఖ్యోక్తా- పరిక్షిత్కాలేకలిసంధ్యాదిత్వాత్-శతానితానీత్యత్రతుదివ్యద్వాదశాబ్దశతమితిసంధ్యాదిసహితాసంఖ్యోక్తా॥ ౧౧౪॥ ౧౧౫॥ ౧౧౬॥ బహుత్వాదితి॥ ప్రతికులంనామ్నామానంత్యపౌనరుక్త్యాభ్యాంపరిసంఖ్యాపరితఃసంఖ్యానోక్తా ॥ ౧౧౭ ॥ ౧౧౮ ॥ ౧౧౯॥ ఏతేనేతి॥ కృతత్రేతాద్వాపరాణీతియుగత్రయంభుక్తివచనం-కలేరల్పక్షత్రత్వాత్॥ ౧౨౦॥ ౧౨౧॥ ౧౨౨॥ ౧౨౩॥ ౧౨౪ ॥ ౧౨౫ ॥ ౧౨౬ ॥ ౧౨౭ ॥ ౧౨౮ ॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ రాజ్యముక్త్యోరింద్రియజయసాధ్యత్వేకింముక్తింహిత్వా

షష్టిశ్చైవసహస్రాణిభవిష్యత్యేషవైకలిః॥ ౧౧౪॥ శతానితానిదివ్యానాంసప్తపంచచసంఖ్యయా।
నిశ్శేషేణగతేతస్మిన్భవిష్యతిపునఃకృతమ్ ॥ ౧౧౫॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాశ్శూద్రాశ్చద్విజ
సత్తమ । యుగేయుగేమహాత్మానస్సమతీతాస్సహస్రశః॥ ౧౧౬॥ బహుత్వాన్నామధేయానాంపరి
సంఖ్యాకులేకులే।పౌనరుక్త్యాద్ధిసామ్యాచ్చనమయాపరికీర్తితా॥౧౧౭॥ దేవాపిఃపౌరవోరాజాపురు
శ్చేక్ష్వాకువంశజః।మహాయోగబలోపేతౌకలాపగ్రామసంశ్రితౌ॥౧౧౮॥కృతేయుగేత్విహాగమ్యక్షత్ర
ప్రావర్తకౌహితౌ । భవిష్యతోమనోర్వంశబీజభూతౌవ్యవస్థితౌ॥ ౧౧౯॥ ఏతేనక్రమయోగేనమను
పుత్రైర్వసుంధరా । కృతత్రేతాద్వాపరాణియుగానిత్రీణిభుజ్యతే ॥ ౧౨౦॥ కలౌతేబీజభూతాస్తు
కేచిత్తిష్ఠంతివైమునే । యథైవదేవాపిపురూసాంప్రతంసమధిష్ఠితౌ ॥ ౧౨౧ ॥ ఏషతూద్దేశతోవంశ
స్తవోక్తోభూభుజాంమయా।నిఖిలోగదితుంశక్యోనైషవర్షశతైరపి॥౧౨౨॥ఏతేచాన్యేచభూపాలా
యైరత్రక్షితిమండలే । కృతంమమత్వంమోహాంధైర్నిత్యంహేయకళేబరే ॥ ౧౨౩ ॥ కథంమమేయ
మచలామత్పుత్రస్యకథంమహీ । మద్వంశస్యేతిచింతార్తాజగ్మురంతమిమేనృపాః॥ ౧౨౪॥ తేభ్యః
పూర్వతరాశ్చాన్యేతేభ్యస్తేభ్యస్తథాపరే।భవిష్యాశ్చైవయాస్యంతితేషామన్యేచయేప్యను॥౧౨౫॥
విలోక్యాత్మజయోద్యోగం యాత్రావ్యగ్రాన్నరాధిపాన్ । పుష్పప్రహాసైశ్శరదీహసంతీవ వసుం
ధరా॥ ౧౨౬॥ మైత్రేయపృథివీగీతాన్శ్లోకాంశ్చాత్రనిబోధమే। యానాహధర్మధ్వజినేజనకాయా
సితోమునిః॥ ౧౨౭॥ పృథివీ॥కథమేషనరేంద్రాణాంమోహోబుద్ధిమతామపి।యేనఫేనసధర్మాణో
ప్యతివిశ్వస్తచేతసః॥ ౧౨౮॥ పూర్వమాత్మజయంకృత్వాజేతుమిచ్ఛంతిమంత్రిణః । తతోభృత్యాంశ్చ
పౌరాంశ్చజిగీషంతేతథారిపూన్॥౧౨౯॥క్రమేణానేనజేష్యామోవయంపృథ్వీంససాగరామ్।ఇత్యా
సక్తధియోమృత్యుంనపశ్యంత్యవిదూరగమ్॥ ౧౩౦॥ సముద్రావరణంయాతిభూమండలమథోవశమ్।

సంఖ్యామాహ ॥ త్రీణీతి॥ ౧౧౪॥ శతానీతి॥ నిశ్శేషేణసమస్తేనసంధ్యాంశసహితేనతు-తానిప్రసిద్ధానిదివ్యాబ్దానాం సంఖ్యయాసప్తపంచశతానిద్వాదశదివ్యాబ్దశతానిఏషకలిః - తతస్తస్మిన్గతేపునఃకృతయుగంభవిష్యతి ॥ ౧౧౫॥ ఉత్తరంరాజవంశప్రకారమాహ॥ బ్రాహ్మణాఇతి ॥ ౧౧౬॥ విస్తరేణకింనోచ్యంతఇత్యతఆహ॥ బహుత్వాదితి॥ ప్రతికులంనామ్నామానంత్యాత్ - ప్రాయశఃసమాననామతయాపౌనరుక్త్యాచ్చ - పరితస్తేమయానకీర్తితా ॥ ౧౧౭॥ కలౌపుత్సన్నస్య రాజవంశస్యపునఃప్రవృత్తిమాహ ॥ దేవాపిరితి ॥ ౧౧౮ ॥ కృతఇతి ॥ క్షత్రస్యప్రకర్షేణ ఆవర్తకౌ॥ ౧౧౯॥ ఏతేనేతి॥ కలౌక్షత్రియాణామల్పత్వాదంతేతదుత్సాదనాచ్చత్రీణియుగానిభుజ్యతఇత్యుక్తం॥ ౧౨౦॥ ౧౨౧॥ ౧౨౨॥ రాజవంశస్యైవరాజవంశప్రవర్తకత్వోక్తైఃవైరాగ్యతాత్పర్యమాహ॥ ఏతేచేతి॥ ౧౨౩॥ మోహమేవాహ॥ కథంమమేయమిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౧౨౪ ॥ ౧౨౫ ॥ ౧౨౬ ॥ ఏతదేవభూమిగీతైఃప్రపంచయన్నాహ- మైత్రేయేత్యాదిదశభిః ॥ ౧౨౭ ॥ కథమితి॥ ఫేనసధర్మాణః అచిర వినాశినః ॥ ౧౨౮ ॥ పూర్వమితి ॥ పూర్వమాత్మజయంకృత్వేతి - ఇంద్రియభోగలంపటానాంమంత్రిభృత్యాదిజయాసంభవాత్॥ ౧౨౯॥ ౧౩౦॥ సముద్రేతి॥ ఏవంచ సర్వమాత్మసాత్కుర్వతోయద్యపి భూమండలంవశంయాతి - తథాప్యాత్మజయాత్సాధ్యంకియదే తత్ఫలం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

హరిః ఓం.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీవిష్ణుపురాణే - సవ్యాఖ్యానే.

పంచమాంశే - ప్రథమోఽధ్యాయః.

నృపాణామితి॥ ఉక్తశ్చతుర్థాంశే లోకజ్ఞాపకధర్మప్రవర్తకః క్షత్రవంశః ॥ ౧ ॥ అంశావతార ఇతి॥ విష్ణోః వ్యాపకస్య నారాయణస్య - అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థిత ఇతి శ్రుతేః ॥ ౨॥ చకారేతి॥ భగవాన్ పురుషోత్తమః పరవ్యూహ విభవాదిషు సర్వత్ర స్వరూపరూపగుణాదిభిః పరిపూర్ణ ఏవ సన్ ఇచ్ఛాగృహీతపరిచ్ఛిన్న దేవమనుష్యాది దేహతయా అంశ ఇతి అంశాంత ఇతి చ వ్యపదిశ్యతే - కృష్ణాద్యవతారేష్వపి విశ్వరూపదర్శనాద్యతిమానుషప్రవృత్తౌ సర్వైశ్వర్యస్య వ్యక్తత్వాత్॥౩॥ మైత్రేయేతి॥ సంభూతిశ్చరితం చ సంభూతిచరితం॥౪॥౫॥ కంసఇతి॥ వరరథం కల్యాణరథం - వధూశ్చ వరశ్చ వరౌ తయోః రథ ఇతి వా॥౬॥ అథేత్యాది॥ అత్ర వాక్ఛబ్దేన అశరీరవక్త్రా లక్ష్యతే- ఆభాష్య సాదరమితి సమాసపదం- ఆభాష్యార్థే యథా సాదరః స్యాత్తథా తం సమాభాష్య (ఆమంత్ర్య)॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥

మైత్రేయః॥ నృపాణాం కథితస్సర్వో భవతా వంశవిస్తరః । వంశానుచరితం చైవ యథావదనువర్ణితమ్ ॥ ౧ ॥ అంశావతారో బ్రహ్మర్షే యోఽయం యదుకులోద్భవః । విష్ణోస్తం విస్తరేణాహం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ॥ ౨ ॥ చకార యాని కర్మాణి భగవాన్ పురుషోత్తమః । అంశాంశేనావతీర్యోర్వ్యాం తత్ర తాని మునే వద ॥ ౩ ॥ శ్రీపరాశరః॥ మైత్రేయ శ్రూయతామేతద్యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా । విష్ణోరంశాంశసంభూతిచరితం జగతో హితమ్ ॥ ౪ ॥ దేవకస్య సుతాం పూర్వం వసుదేవో మహామునే । ఉపయేమే మహాభాగాం దేవకీం దేవతోపమామ్ ॥ ౫॥ కంసస్తయోర్వరరథం చోదయామాస సారథిః । వసుదేవస్య దేవక్యాః సంయోగే భోజనందనః॥ ౬॥ అథాంతరిక్షే వాగుచ్చైః కంసమాభాష్య సాదరమ్ । మేఘగంభీరనిర్ఘోషం సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ యామేతాం వహసే మూఢ సహ భర్త్రా రథే స్థితామ్ । అస్యాస్తవాష్టమో గర్భః ప్రాణానపహరిష్యతి ॥ ౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాకర్ణ్య సముత్పాట్య ఖడ్గం కంసో మహాబలః । దేవకీం హంతుమారబ్ధో వసుదేవోఽబ్రవీదిదమ్ ॥ ౯॥

శ్లో॥ అథాతః పంచమాంశశ్రీకృష్ణలీలామహోదయః। బిందుమాధవతోషాయ యథామతి వితన్యతే॥ ఉక్తానువాదపూర్వకం శ్రీకృష్ణావతారప్రకారం తచ్చరిత్రాది చ పృచ్ఛతి నృపాణామిత్యాదిత్రిభిః మైత్రేయ ॥౧॥ అంశావతార ఇతి॥ విష్ణోరంశావతారః పరబ్రహ్మణ ఏవ పరిచ్ఛేదాకారేణావతారః విస్తరేణేతి యదర్థం యథా చ యేన ప్రకారేణాసావవతారో జాత ఇత్యాద్యశేషతః శ్రోతుమిచ్ఛామి॥౨॥ తచ్చరితాని చ విస్తరేణ వదేత్యాహ॥ చకారేతి॥ పరబ్రహ్మణోంఽశ ఇవాంశః క్షీరాబ్ధిశాయీ తస్యాంశ ఇవాంశో యో నరాకారః తేనావతీర్య తత్ర యాని చకార తాని వదేత్యన్వయః ॥ ౩॥ మైత్రేయేతి॥ సంభూతిశ్చ చరితం చేతి ద్వంద్వైక్యం ॥ ౪॥ ౫॥ కంసఇతి॥ వరరథకల్యాణార్థరథం కోటస్థిత్యా సారథిరవస్థితః చోదయామాసేత్యర్థః- సంయోగే వైవాహికే సంబంధే ॥ ౬॥ అథేతి॥ అంతరిక్షే అశరీరవాగాభాష్య సాదరమాభాష్యేవ వక్తవ్యే యథా సాదరస్స్యాత్తథా ఉచ్చైస్సమాభాష్య సంబోధ్య మేఘస్య గంభీరో నిర్ఘోషో యథా భవత్యేవ ఇదం వక్ష్యమాణవాక్యం అబ్రవీదిత్యర్థః॥౭॥ ౮॥ ఇతీతి॥ ఆరబ్ధః-కర్తరి క్తః హంతుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః॥ ౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యఇతి ॥ సంకల్పవికల్పహేతుఃసంకల్పస్యమనసః వికల్పఃసంశయఃతస్యహేతుః కిమేవంవిధః కశ్చిదాసీన్నవేతిసంశయస్యనిమిత్తం॥౧౪౬॥ దశాననేతి॥ భస్మాపికథంనజాతంకథంనతిష్ఠతి- యద్వా-తేషామైశ్వర్యస్యనిశ్శేషదగ్ధత్వాత్ భస్మావస్థమపినజాతం - ఇదంకథమిత్యాశ్చర్యే ॥ ౧౪౭॥ కథాశరీరత్వమితి॥ ఆత్మనిఅహంత్వాశ్రయేదేహేపికిముతమమత్వాస్పదేపుత్రకళత్రక్షేత్రాదౌ ॥ ౧౪౮॥ ౧౪౯॥ యఇతి॥ పూర్వేఅధిపాఇవవర్తమానాభవిష్యాశ్చనష్టాభవిష్యంతీత్యభిధేయాః ॥ ౧౫౦ ॥ ఉక్తమర్థంసంక్షిపన్నాహ॥ ఏతద్విదిత్వేతి ॥ ౧౫౧ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - చతుర్థాంశే - చతుర్వింశోధ్యాయః. ************************************

యఃకార్తవీర్యోబుభుజేసమస్తాన్ ద్వీపాన్సమాక్రమ్యహతారిచక్రః । కథాప్రసంగేష్వభిధీయమానస్సఏవసంకల్పవికల్పహేతుః ॥ ౧౪౬ ॥ దశాననావిక్షితరాఘవాణామైశ్వర్యముద్భాసితదిఙ్ముఖానామ్ । భస్మాపిశిష్టంనకథంక్షణేనభ్రూభంగపాతేనధిగంతకస్య॥ ౧౪౭॥ కథాశరీరత్వమవాపయద్వై మాంధాతృనామాభువిచక్రవర్తీ । శ్రుత్వాపితత్కో-హికరోతిసాధు మమత్వమాత్మన్యపిమందచేతాః॥ ౧౪౮॥ భగీరథాద్యాస్సగరఃకకుత్స్థోదశాననోరాఘలక్ష్మణౌచ। యుధిష్ఠిరాద్యాశ్చబభూవురేతే సత్యంనమిథ్యాక్వనుతేనవిద్మః ॥ ౧౪౯ ॥ యేసాంప్రతంయేచనృపాభవిష్యాః ప్రోక్తామయావిప్రవరోగ్రవీర్యాః । ఏతేతథాన్యేచతథాభిధేయాఃసర్వేభవిష్యంతియథైవపూర్వే॥ ౧౫౦॥ ఏతద్విదిత్వాననరేణకార్యంమమత్వమాత్మన్యపిపండితేన। తిష్ఠంతుతావత్తనయాత్మజాయాఃక్షేత్రాదయోయేచశరీరిణోన్యే॥ ౧౫౧॥ ************************************

ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - చతుర్థాంశే - చతుర్వింశోధ్యాయః.

యఇతి॥ సంకల్పవికల్పహేతుః-సంకల్పాత్మకస్యమనసోవికల్పహేతుః- ఏవంభూతఃకశ్చిదాసీద్వానవేతిసంశయనిమిత్తమేవభవతి-చిరకాలాతీతత్వాత్ తత్సద్భావేపిసందేహఇత్యర్థః॥౧౪౬॥ దశాననేతి॥ఉద్భాసితానిదిశాంముఖానియైస్తేషాంరావణాదీనాంక్షణమాత్రప్రవృత్తేనాంతకస్యభ్రూభంగపాతేనభస్మాపికథంనావశిష్టం-నిశ్శేషమేవకథంవినష్టాః- అతోధిగైశ్వర్యమిత్యర్థః- రావణాదిగ్రహణంలోకదృష్టిమాత్రేణవైరాగ్యార్థం॥౧౪౭॥ కథాశరీరత్వమితి॥ ఆత్మనిదేహేపి - కిముతపుత్రక్షేత్రాదౌ ॥ ౧౪౮ ॥ ౧౪౯॥ యఇతి॥ యథాపూర్వేతథాన్యేప్యభిధేయాఃభవిష్యంతి కథామాత్రశేషాభవిష్యంతీత్యర్థః ॥ ౧౫౦॥ ఉక్తమర్థంసంక్షిప్యాహ॥ ఏతద్విదిత్వేతి ॥ ౧౫౧॥ **********

ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాయాం - ఆత్మప్రకాశాఖ్యాయాం - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-
చతుర్థాంశే - చతుర్వింశోధ్యాయః.

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

చతుర్థాంశస్సమాప్తః.

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నహంతవ్యేతి॥ అస్యోదరోద్భవానిత్యార్షస్సంధిః- యద్వా- అస్యత వేత్యన్వయఃఅథవా-అస్యమమఉదరోద్భవాన్ ఇతివా - అంగాదంగాదిత్రుతేః - వుమాన్పుంసోధికేశుక్ల ఇత్యాదిస్మృతివచనాచ్చ ॥ ౧౦ ॥ తథేతి॥ తథేత్యంగీకృత్యకంసః దేవకీంనఘాతయామాస-స్వార్థేణిచ్ ॥౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ అగ్నిరిత్యాది॥ నారాయణోగురురితిఅగురుః గురురహితః- అత్రగురుశబ్దఃకారణవాచీ॥ శ్లో॥ అగ్నేరపత్యంప్రథమంహిరణ్యంభూర్వైష్ణవీసూర్యసుతాశ్చగావః। లోకాస్త్రయస్తేనభవంతిదత్తాయః కాంచనంగాంచమహీంచదద్యాత్ ॥ ఇతిసంవర్తస్మృతేః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తదంశభూతఇతి॥ తదంశభూతఃతచ్ఛరీరభూతః- ఉత్తరత్ర-రూపంవిష్ణోర్మహాత్మనః- సర్వంవిష్ణుమయంజగదిత్యాదిదర్శనాత్॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ గ్రహర్క్షేతి॥ ఋక్షాణినక్షత్రాణి- తారకాఅశ్విన్యాదయః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥

నహంతవ్యామహాభాగ దేవకీభగతానఘ।సమర్పయిష్యేసకలాన్గర్భానస్యోదరోద్భవాన్॥ ౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ తథేత్యాహతతఃకంసోవసుదేవంద్విజోత్తమ । నఘాతయామాసచతాం దేవకీంతస్యగౌరవాత్॥ ౧౧॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుభూరిభారావపీడితా। జగామధరణీమేరౌసమాజంత్రిదివౌకసామ్ ॥ ౧౨ ॥ సబ్రహ్మకాన్సురాన్సర్వాన్ప్రణిపత్యాథమేదినీ । కథయామాసతత్సర్వం ఖేదాత్కరుణభాషిణీ॥ ౧౩॥ భూమిః॥ అగ్నిస్సువర్ణస్యగురుర్గవాంసూర్యఃపరోగురుః। మమాప్యఖిలలోకానాంగురుర్నారాయణోగురుః॥ ౧౪॥ ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మపూర్వేషామపిపూర్వజః। కలాకాష్ఠానిమేషాత్మాకాలశ్చావ్యక్తమూర్తిమాన్॥౧౫॥ తదంశభూతస్సర్వేషాంసమూహోవస్సురోత్తమాః ॥ ౧౬॥ ఆదిత్యామరుతస్సాధ్యారుద్రావస్వశ్వివహ్నయః। పితరోయేచలోకానాంస్రష్టారోత్రపురోగమాః॥౧౭॥ ఏతేతస్యాప్రమేయస్యవిష్ణోరూపంమహాత్మనః॥౧౮॥ యక్షరాక్షసదైతేయపిశాచోరగదానవాః। గంధర్వాప్సరసశ్చైవరూపంవిష్ణోర్మహాత్మనః॥ ౧౯॥ గ్రహర్క్షతారకాచిత్రగగనాగ్నిజలానిలాః। అహంచవిషయాశ్చైవసర్వంవిష్ణుమయంజగత్ ॥ ౨౦॥ తథాచానేకరూపస్యయస్యరూపాణ్యహర్నిశమ్।బాధ్యబాధకతాంయాంతికల్లోలాఇవసాగరే॥ ౨౧॥ తత్సాంప్రతమమీదైత్యాఃకాలనేమిపురోగమాః । మర్త్యలోకంసమాక్రమ్యబాధంతేహర్నిశంప్రజాః ॥ ౨౨॥ కాలనేమిర్హతోయోసౌవిష్ణునాప్రభవిష్ణునా। ఉగ్రసేనసుతఃకంసస్సంభూతస్సమహాసురః॥ ౨౩॥

నహంతవ్యేతి ॥ అస్యోదరోద్భవానిత్యత్రార్షస్సంధిః - అస్యకళత్రస్యేతివా - అస్యతవేతివా - యద్వా అసుక్షేపణఇతిధాతోరస్యేతిహిలోపేరూపం-మయాసమర్పితాన్యత్రక్వాపియథేచ్ఛంక్షిపేత్యర్థః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ అతశ్శౌరిభయాత్కంసే దేవకీప్రసూతిప్రతీక్షయాస్థితేసతి - భారపీడితయాధరణ్యాప్రార్థితైర్దేవైస్సంస్తుత్య ప్రసాదితో విష్ణుఃషడ్గర్భాదిపూర్వమవతతారేతివక్తుమాహ॥ఏతస్మిన్నేవేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తిః॥ఏతస్మిన్నితి॥ధరణీగోరూపేణజగామేతిజ్ఞేయంగౌర్భూత్వాశ్రుముఖీతిశుకోక్తేః॥౧౨॥ సబ్రహ్మకానితి॥తత్సర్వందైత్యభారపీడాది॥౧౩॥ అగ్నిరితి॥ అగ్నిరిత్యాదేరయమర్థః - యథాగ్నిస్సువర్ణస్యగురుర్జనకః ॥ శ్లో॥ అగ్నేరపత్యంప్రథమంసువర్ణంభూర్వైష్ణవీసూర్యసుతాశ్చగావ ఇతిస్మృతేః - అతోయథా అగ్నిస్సువర్ణస్యమలదహనేరక్షతిసువర్ణం యథాచగవాంసూర్యఃపరోగురుః- అతస్తాఃపర్జన్యరూపేణపుష్ణాతిగావోరశ్మయోవా - అర్థాతస్తాన్యథావర్ధయతితథామమాపినారాయణోగురుః - యతోసావఖిలలోకానాంగురుఃసఏవనారాయణోభారహర్తాపాలకశ్చ - తథాపిసాక్షాద్విజ్ఞప్తౌమమాసామర్థ్యాద్భవతాంచతదంశత్వాద్భవంతోమయాభారాపహరణాయప్రార్థ్యంతఇతి॥ ౧౪॥ ప్రజాపతిపతిరితి॥కాలశ్చతదంశభూతస్తచ్ఛక్తిత్వాత్॥౧౫॥తదంశభూతఇతి॥సర్వేషాంవఃయుస్మాకంచసమూహస్తదంశభూతః-విశ్వరూపత్వాత్తస్య॥౧౬॥ఏతదేవప్రపంచయతి-ఆదిత్యాఇత్యాదిసార్ధైస్త్రిభిఃఆదిత్యాఇతి॥వసవశ్చాశ్వినౌచవహ్నయశ్చేతివిగ్రహః॥౧౭॥ఏతఇతి॥ మహాత్మనోవిశ్వరూపస్యవిష్ణోరూపం॥౧౮॥౧౯॥ గ్రహేతి॥ గ్రహాదిభిశ్చిత్రమితిగగనవిశేషణాదేవతేషామపితద్రూపతోక్తా-అహంచభూః-విషయాశ్శబ్దాదయః॥౨౦॥ఏతస్యైవరూపంచేత్సర్వంకుతోన్యోన్యవిరోధస్తత్రాహ॥తథాచేతి॥౨౧॥౨౨॥నను కాలనేమిఃప్రాగేవహతస్తత్రాహ॥కాలనేమిరితి॥౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

౨౪॥ ౨౫॥ అక్షౌహిణ్యఇతి॥ శ్లో॥ అక్షౌహిణ్యాఽసప్తతిరష్టశతాన్యేకవింశతిసహస్రం। ద్విరదాస్తథారథాస్త్రిపంచగుణకాస్తురంగకనరాః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ విభూతయఇత్యాది॥ తాసామేవాధిక్యన్యూనతా పరస్పరంబాధ్యబాధకత్వేనవర్తంతే- బాధ్యబాధకత్వే హేతురిత్యర్థః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ద్వేవిద్యేఇత్యాది శ్లోకద్వయమేకంవాక్యం॥ ద్వేవిద్యేఇతి॥ అనామ్నాయఆమ్నాయాపరిచ్ఛేద్య - ద్వేవిద్యేఇతిశబ్దజన్యం-వివేకజన్యంచ జ్ఞానముచ్యతే ॥ శ్లో॥ ఆగమోత్థవివేకాచ్చ ద్విధాజ్ఞానం తథోచ్యతే । శబ్దబ్రహ్మాగమమయంపరం బ్రహ్మవివేకజమితి హివక్ష్యతి॥ బ్రహ్మపరంబ్రహ్మవిషయంశబ్దబ్రహ్మాగమోత్థంజ్ఞానం- పరంచైవబ్రహ్మవివేకజంజ్ఞానం- బ్రహ్మవిషయ వివేకజశబ్దబ్రహ్మవిషయాగమజజ్ఞానాత్మికేపరాపరేద్వేవిద్యేఇత్యన్వయః- త్వద్రూపేఇత్యర్థః - తేఉపనిషత్ప్రసిద్ధేమూర్తామూర్తాత్మికేద్వేబ్రహ్మణీప్రకృతిపురుషౌచభవతఏవరూపే - అణీయోతిస్థూలాత్మన్ - అణీయసామతిస్థూలానాంచాత్మభూత - అథవా - అనామ్నాయఇత్యనాదిరక్రతురితివదధ్యయనాదివిధేరవశ్యంభవతోరూపే నిరూపకేమూర్తామూర్తాత్మికేమూర్తామూర్తబ్రహ్మవిషయతయాతదాత్మికేశబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మరూపేద్వే బ్రహ్మశబ్దవాచ్యే-మూర్తామూర్తాత్మికేపరాపరరూపేద్వేవిద్యాత్వం- తేఏవభవతోరూపేఇత్యన్వయః॥ ౩౫॥ ౩౬॥

అరిష్టోధేనుకఃకేశీప్రలంబోనరకస్తథా।సుందోసురస్తథాత్యుగ్రోబాణశ్చాపిబలేస్సుతః॥ ౨౪॥ తథాన్యేచమహావీర్యానృపాణాంభవనేషుయే।సముత్పన్నాదురాత్మానస్తాన్నసంఖ్యాతుముత్సహే॥ ౨౫॥ అక్షౌహిణ్యోత్రబహులాదివ్యమూర్తిధరాస్సురాః । మహాబలానాందృప్తానాందైత్యేంద్రాణాం మమోపరి॥౨౬॥తద్భూరిభారపీడార్తానశక్నోమ్యమరేశ్వరాః।బిభర్తుమాత్మానమహమితివిజ్ఞాపయామివః॥ ౨౭॥ క్రియతాంతన్మహాభాగానుమభారావతారణమ్।యథారసాతలంనాహంగచ్ఛేయమతివిహ్వలా ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యాకర్ణ్యధరావాక్యమశేషైస్త్రిదశేశ్వరైః । భువోభారావతారార్థం బ్రహ్మాప్రాహప్రచోదితః॥ ౨౯॥ బ్రహ్మా॥యథాహవసుధాసర్వంసత్యమేవదివౌకసః । అహంభవో భవంతశ్చసర్వేనారాయణాత్మకాః॥ ౩౦॥ విభూతయస్తుయాస్తస్యతాసామేవపరస్పరమ్। ఆధిక్యన్యూనతాబాధ్యబాధకత్వేనవర్తతే॥ ౩౧॥ తదాగచ్ఛతగచ్ఛామఃక్షీరాబ్ధేస్తటముత్తమమ్ । తత్రారాధ్యహరింతస్మైసర్వంవిజ్ఞాపయామవై॥౩౨॥సర్వథైవజగత్యర్థేసససర్వాత్మాజగన్మయః।సత్త్వాంశేనావతీర్యోర్వ్యాంధర్మస్యకురుతేస్థితిమ్॥ ౩౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వాప్రయయౌతత్రసహదేవైః పితామహః। సమాహితమనాశ్చైవం తుష్టావగరుడధ్వజమ్ ॥ ౩౪ ॥ బ్రహ్మా॥ ద్వేవిద్యేత్వమనామ్నాయపరాచైవాపరాతథా।తఏవభవతోరూపేమూర్తామూర్తాత్మికేప్రభో॥౩౫॥ద్వేబ్రహ్మణీత్వణీయోతిస్థూలాత్మన్ సర్వసర్వవిత్ । శబ్దబ్రహ్మపరంచైవబ్రహ్మబ్రహ్మమయస్యయత్ ॥ ౩౬॥

౨౪॥ ౨౫॥అక్షౌహిణ్యఇతి॥అక్షౌహిణీసంఖ్యాభారతోక్తా॥శ్లో॥అక్షౌహిణీప్రసంఖ్యాతురథానాందంతినాంతథా।ఏకవింశతిసాహస్రంశతాన్యష్టౌచసప్తతిః॥జ్ఞేయంశతసహస్రంతుసహస్రాణితథానవ।నరాణామపిపంచాశచ్ఛతానిత్రీణిచైవహి॥పంచషష్టిసహస్రాణితథాశ్వానాంశతానిచ।దశోత్తరాణిషట్ప్రాహురేవమక్షౌహిణీంబుధాఇతి॥౨౬॥ ౨౭॥౨౮॥ ఇతీతి॥ అశేషత్రిదశేశ్వరైస్సహధరాయావాక్యమాకర్ణ్యధరయైవప్రచోదితోబ్రహ్మాప్రాహ॥ ౨౯॥ ౩౦॥ విభూతియఇతి॥ ఆధిక్యంబాధకత్వేనన్యూనతాచబాధ్యత్వేనవర్తతఇత్యర్థః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ద్వేవిద్యేతి॥ అనామ్నాయస్సాక్షాద్వేదస్యాప్యవిషయభూతః॥ తత్సంబుద్ధిః॥ ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేపరాచైవాపరాచేతిశ్రుతిప్రోక్తే పరాపర బ్రహ్మవిషయేద్వేవిద్యేత్వం - తేఏవతద్విషయభూతేపరాపరేబ్రహ్మణీమూర్తామూర్తాత్మికేభవతో రూపే॥ ౩౫॥ ఏతదేవస్ఫుటయతి॥ ద్వేబ్రహ్మణీత్వితి॥ ద్వేబ్రహ్మణీభవతోరూపేఇత్యన్వయః - ఏతదేవసంబోధన ద్వారేణదర్శయతి॥ అణీయస్సూక్ష్మతమ- అతిస్థూలాత్మన్విరాడ్రూప - అతఏవసర్వవిశ్వరూప- సర్వవిత్సర్వజ్ఞ- యత్ జ్ఞాపకంశబ్దబ్రహ్మ - యచ్చజ్ఞాప్యం పరబ్రహ్మ - తేద్వేపరబ్రహ్మాత్మకస్య భవతోరూపే ఇత్యన్వయః ॥ ౩౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కర్మప్రతిపాదక ఋగ్వేదాద్యాగమోఽపి త్వద్రూపమిత్యాహ - ఋగ్వేదఇత్యాదినా ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మప్రతిపాదకోపనిషద్భాగోఽపి త్వద్రూపమిత్యాహ ॥ ఆత్మాత్మేతి ॥ అత్రప్రథమే నాత్మశబ్దేన జీవపరావుచ్యేతే - ద్వితీయేనసూక్ష్మశరీరం - దేహస్థూలశరీరం - గుణవత్ అవ్యక్తం - ఏవముభయాత్మోభయదేహావ్యక్తవిషయం విచారమాచరద్య దుపనిషద్వాక్యం తచ్చత్వత్తోనాన్యత్ ॥ ౩౯ ॥ యథాత్మానం దేహమధికృత్య వర్తమానతయాఽధ్యాత్మనః జీవస్యస్వరూపంత్వత్తో నాన్యత్ తద్వస్మర్తోఽపిత్వద్రూపమిత్యాహత్వమవ్యక్తమిత్యాదినా ॥ త్వమవ్యక్తమితి॥ అవ్యక్తం బాహ్యేంద్రియాగోచరం - అనిర్దేశ్యమితరసజాతీయతయా - అచింత్యం మనసా - అనామ దేవమనుష్యాదినామరహితం- అవర్ణంపీతశుక్లాదివర్ణహీనం-శుద్ధంక్లేశకర్మాదినిర్ముక్తం- పరంపదంముక్తస్వరూపం-గుణప్రవృత్త్యాపరంపదం - తస్యాగుణంమహదితిహ్యుక్తం- పరవిషయోవాయంశ్లోకః - శుద్ధంనిత్యంపరంపదమితిచపాఠః॥ ౪౦॥ అథపరమేవాహ॥ శృణోషీత్యాదినా॥ అచక్షురూపఃఅచక్షురరూపశ్చ- చక్షుస్స్వరూపరహితోవా-బహురూపరూపః స్వేచ్ఛాగృహీతబహువిధరూపః - అనేనకరణనిరపేక్షంసర్వకార్యసామర్థ్యముక్తం- అపాణిపాదఇత్యాదిశ్రుతేః॥౪౧॥ అణోరితి॥అణోర్జీవాదణీయాంసం-అసత్స్వరూపందృశ్యరూపరహితం- ధీర్యస్యయస్యోపాసకస్య - ధీఃవరేణ్యారూపా - త్వత్తోన్యన్నబిభర్తినవిషయీకరోతి - తస్యత్వాంపశ్యతః - అగ్ర్యా ఆత్యంతికీ- అజ్ఞాననివృత్తిఃకర్మనివృత్తిః- యద్వా-పూర్వార్ధమేకంవాక్యం - తస్యస్పష్టోర్థః- ధీర్యస్యయస్య - ధీఃసంకల్పః-

ఋగ్వేదస్త్వంయజుర్వేదస్సామవేదస్త్వథర్వచ।శిక్షాకల్పోనిరుక్తంచఛందోజ్యోతిషమేవచ॥ ౩౭॥
ఇతిహాసపురాణేచతథావ్యాకరణంప్రభో।మీమాంసాన్యాయకంతద్వద్ధర్మశాస్త్రాణ్యథోక్షజ॥ ౩౮॥
ఆత్మాత్మదేహగుణవద్విచారాచారియద్వచః।తదప్యాద్యపతేనాన్యదధ్యాత్మాత్మస్వరూపవత్॥౩౯॥
త్వమవ్యక్తమనిర్దేశ్యమచింత్యానామవర్ణవత్।అపాణిపాదరూపంచశుద్ధంనిత్యంపరాత్పరమ్॥౪౦॥
శృణోష్యకర్ణఃపరిపశ్యసిత్వమచక్షురూపోబహురూపరూపః। అపాదహస్తోజవనోగృహీతాత్వంవేత్సిసర్వంనచసర్వవేద్యః॥౪౧॥ అణోరణీయాంసమసత్స్వరూపంత్వాంపశ్యతోజ్ఞాననివృత్తిరగ్ర్యా।

తత్రకర్మవిషయంశబ్దబ్రహ్మత్వమిత్యాహ - ఋగ్వేదఇత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౩౭ ॥ ౩౮॥ పరబ్రహ్మవిషయమపిశబ్దబ్రహ్మత్వమేవేత్యాహ ॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మాత్మశబ్దాభ్యాంజీవపరమాత్మానౌ - దేహశబ్దేనస్థూలసూక్ష్మశరీరే - గుణవచ్ఛబ్దేనతత్కారణమవ్యాకృతం - ఏతేషాంవిచారమాచరతీతితథా - ఏవంవిచారేక్రియమాణే- యదధ్యాత్మస్వరూపంత్వంపదలక్ష్యం- ఆత్మస్వరూపంచతత్పదలక్ష్యంతద్బ్రహ్మఫలభూతమస్తియస్మిన్వచసితత్తథాభూతముపనిషద్వాక్యం - తత్త్వత్తోన్యన్నభవతి- భోఆద్యపతేబ్రహ్మాదిస్వామిన్- యద్వా - ఋగ్వేదాదిపదైరేతైరుపనిషద్రూపత్వస్యాప్యుక్తత్వాదనేనశ్లోకేన సాంఖ్యయోగాద్యనుసారితత్తథాచార్యోపదేశవచోరూపాద్రోచత ఇతివ్యాఖ్యేయం॥౩౯॥ శబ్దబ్రహ్మరూపతామిత్యుక్త్వాపరబ్రహ్మరూపతామాహ॥త్వమితి॥ అవ్యక్తంచక్షురాద్యగోచరంఅనిర్దేశ్యంవాచామగోచరం-అచింత్యంమనసామప్యగోచరం- అచింత్యంచతదనామవర్ణవచ్చ- పాణిపాదవర్జితస్వరూపంచ నిత్యంచ-పరాదవ్యక్తాత్పరం-నామరూపాదిశూన్యత్వాదింద్రియవాఙ్మనసామపిఅవిషయభూతంయద్బ్రహ్మవిదుర్యోగినఃతదపిత్వమేవేత్యన్వయః॥౪౦॥ ఈశ్వరరూపతామాహ॥ శృణోషీత్యాదిత్రిభిః॥ శృణోషీతి॥బహూనిరూపాణిరూపంయస్యసః-అపాదోజవనోవేగవాన్- అహస్తోగృహీతా॥ శ్రు॥ అపాణిపాదోజవనోగృహీతాపశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణః।సవేత్తివేద్యంనచతస్యాస్తివేత్తాతమాహురగ్ర్యంపురుషంమహాంతమితి॥౪౧॥ఈశ్వరమచ్యుతంబ్రహ్మస్వరూపపంశ్యతఃతద్దర్శిత్వాన్మోక్షస్స్యాదిత్యాహ॥అణోరితి॥ త్వామచింత్యశక్తిమీశ్వరంఅణోరణీయాంసంనిరుపాధిత్వేనాతిసూక్ష్మతమంఅతఏవాసత్స్వరూపమవస్థితం- యద్వా- అసతఃప్రపంచస్యాత్మరూపంపశ్యతఃతద్దర్శినోఽగ్ర్యాఆత్యంతికిఅజ్ఞాననివృత్తిర్భవతి-కథంభూతస్యేత్యతఆహ-ధీరస్యేతి-హేప్రభోపరతఃఅవ్యక్తాత్పరాత్మన్-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MoE

సర్వంబిభర్తి - తస్మాత్త్వత్తోఽన్యన్నాస్తీతి॥ ౪౨॥ త్వమితి॥ నాభిరాధారః- అంతరాణ్యంతస్థాని - యదణోరణీయః- యద్భూతంభవ్యం- ప్రకృతేఃపరస్తాత్పుమాన్యః- తత్సర్వంత్వమేకఏవ ॥ ౪౩ ॥ ఏకత్యాది॥ చతుర్ధా- త్రేతౌపాసనాత్మనా - వైద్యుతజాఠరనిర్మంథ్యబాడబాత్మనావా - యోహుతాశోజగతోవర్చస్తేజః - విభూతింఅణిమాదిం దదాతిసోపిత్వం- త్రేధాపదం- త్రివిక్రమత్వేత్రిషులోకేషుపదంనిదధాసి-యద్వా - సఇమాన్లోకాన్విచక్రమేధో దేవానధోవాచమితిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణ - అథవాఉపాసనార్థం గిరిత్రయేసన్నిదత్తేసమారోహణే విష్ణుపదేగయశిరసీతిహినైరుక్తాః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ఏకమితి ॥ అగ్ర్యమప్రాకృతంఏకద్వయంతవపరమంపదంయత్తదపిత్వమేవేతి॥ యద్వా- తవపరమంపదంయత్తదేకంకేవలమగ్ర్యమప్రాకృతం ॥ ౪౬॥ చేతనయోఃకార్యకారణభావావస్థాద్వయమపిత్వమేవేత్యాహ ॥ వ్యక్తేతి॥ యద్వా ॥ శ్లో ॥ సమష్టింవిదురవ్యక్తం వ్యష్టిర్వ్యక్తమిహోచ్యతఇతివా ॥ అథవా- సమష్టిర్వాసుదేవః - వ్యష్టిస్సంకర్షణాదిః - సర్వజ్ఞస్సర్వదృగిదిచపాఠః - సర్వజ్ఞస్సర్వదృగితి - సర్వశ్చసౌజ్ఞశ్చ- సర్వదృక్సర్వద్రష్టా - యద్వాకరణైస్సర్వతశ్చజ్ఞాతా - సర్వశక్తిజ్ఞానబలర్ధిమాన్ - సామాన్యవిశేషవిషయంజ్ఞానంసర్వజ్ఞానం॥౪౭॥౪౮॥నిరవద్యఇతి॥పరఃప్రాప్తైప్రాప్యైఃపరః-దుష్ప్రాప ఇత్యర్థః-నిరధిష్ఠఃనిరాధారః-

> ధీరస్యధీరస్యబిభర్తినాన్యద్వరేణ్యరూపాత్పరతఃపరాత్మన్ ॥ ౪౨॥ త్వంవిశ్వనాభిర్భువనస్యగోప్తా సర్వాణిభూతానితవాంతరాణి । యద్భూతభవ్యంయదణోరణీయఃపుమాంస్త్వమేకఃప్రకృతేఃపరస్తాత్॥ ౪౩॥ ఏకశ్చతుర్ధాభగవాన్హుతాశోవర్చోవిభూతింజగతోదదాతి । తంవిశ్వతశ్చక్షురనంతమూర్తేత్రేధాపదంత్వంనిదధాసిధాతః॥౪౪॥యథాగ్నిరేకోబహుధాసమిధ్యతేవికారభేదైరవికారరూపః।తథాభవాన్సర్వగతైకరూపీరూపాణ్యశేషాణ్యనుపుష్యతీశ॥౪౫॥ఏకంతవాగ్ర్యంపరమంపదంయత్పశ్యంతిత్వాంసూరయోజ్ఞానదృశ్యమ్। త్వత్తోనాన్యత్కించిదస్తిస్వరూపంయద్వాభూతంయచ్చభవ్యంపరాత్మన్॥౪౬॥వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపస్త్వంసమష్టివ్యష్టిరూపవాన్।సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్సర్వశక్తిజ్ఞానబలర్ధిమాన్॥ ౪౭॥ అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చస్వాధీనోనాదిమాన్వశీ। క్లమతంద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః ॥ ౪౮॥ నిరవద్యఃపరఃప్రాప్తేర్నిరధిష్ఠోఽక్షరఃక్రమః । సర్వేశ్వరఃపరా

అస్యధీరస్య విపశ్చితోధీర్వరేణ్యరూపాత్పరమానందమూర్తేస్త్వత్తోఽన్యన్నబిభర్తినధ్యాయతి - తస్యవాసనాజ్ఞాననివృత్త్యామోక్షోభవతీత్యర్థః॥౪౨॥ననుమాయారూపాలంబస్యకథంప్రకృతేఃపరత్వంతత్రాహ॥త్వమితి॥విశ్వస్యనాభిరాశ్రయః - అంతరాణిమధ్యేస్థితాని - యద్యస్మాత్త్వత్తోభూతంభవ్యంచ - ఏవంభూతోపిపుమానీశ్వరస్త్వంఅణోరణీయఃప్రకృతేఃపరస్మాత్ స్థితంబ్రహ్మైవ- నతుప్రచ్యుతబ్రహ్మభావః - మాయాయాఃస్వాశ్రయానావరకత్వాదితిభావః॥౪౩॥ భువనస్యగోప్తేతియదుక్తంతత్ప్రపంచయతి॥ఏకశ్చతుర్ధేతి॥శ్రౌతాస్త్రయోగ్నయః- ఔపాసనాగ్నిశ్చైకః- ఇత్యేవంచతుర్ధా- యద్వా॥ శ్లో॥ ఇదంనోజాఠరశ్చాగ్నిర్వైద్యుతోబాడబస్తథా॥ ఇత్యేవంచతుర్ధా- యద్వా - వైద్యుతనిర్మంథ్యసౌరజాఠరరూపేణచతుర్ధా - వర్చస్తేజః - విభూతింసంపదంవదదాతి- త్రేధాపదం భూర్భువస్స్వర్లోకేషుత్రివిక్రమావతారేనిదధాసి - త్రేధావిష్ణురురుగాయోవిచక్రమఇతిశ్రుతేః ॥ ౪౪ ॥ అనంతమూర్తేరితియదుక్తంతత్ప్రపంచయతి-యథాగ్నిరిత్యాదిత్రిభిః॥యథాగ్నిరితి॥ అనుపుష్యతివర్ధయతి॥ ౪౫॥ ౪౬॥ వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపఇతి॥ వ్యక్తంమహదాదిఅవ్యక్తంప్రధానంతత్స్వరూపస్త్వం- అతఃసమష్టిఃవ్యాపీవిరాట్-వ్యష్టిస్తద్విశేషశ్చతుర్విధోభూతగ్రామః - తత్స్వరూపవాన్ - సర్వజ్ఞస్సామాన్యేన -. సర్వవిద్విశేషతః॥ ౪౭॥ తదేవం సర్వకార్యరూపత్వేపి కార్యదోషరాహిత్యంవదన్నచింత్యైశ్వర్యమాహ - అన్యూన ఇత్యాదిత్రిభిః ॥ అన్యూనఇతి॥ వశీసకలజగన్నియంతాక్లమఃశ్రమః - తంద్రీఆలస్యం ॥ ౪౮ ॥ నిరవద్యఃనిర్మలః - నిరధిష్ణ్యః ప్రతికూలశూన్యః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

క్రమః అప్రతిబంధమహోత్సాహః-వృత్తిసర్గతాయనేషక్రమఇతిసూత్రే-వృత్తిరతిప్రబంధః-సర్గఃఉత్సాహః-తాయ సంస్థితవేతిదర్శనాత్-క్రమఇతికర్తరిద్వయోరర్థయోర్వ్యుత్పత్తిః-సర్వేశ్వరపరాధార-సర్వేషామీశ్వర-పరేషామాధార - సర్వేషామీశ్వరాణాంపరాధారేతివా - ధామ్నాంధామాత్మకజ్యోతిషాంజ్యోతిః పాఠాంతరేసర్వేశ్వరేత్యాదిసంబుద్ధిః ॥౪౯॥ సకలేత్యాది॥ఆవరణానిప్రకృత్యాదీని-కర్మాణివా-నిరాలంబనభావనాశరణ్యభావన-మహావిభూతిసంస్థానత్రిపాద్విభూతౌసంస్థానంస్థితిర్యస్యతథోక్త ॥౫౦॥ నాకారణాదిత్యాది॥కారణంప్రయోజనంసుఖం-అకారణమప్రయోజనందుఃఖం- కారణాకారణంమిశ్రం- ఏతదుక్తంభవతి - ననారకివదధర్మఫలానుభవాయతవశరీరగ్రహణం - నచస్వర్గిధర్మఫలానుభవార్థం- నాపిమనుష్యాదివదుభయఫలానుభవార్థం- కింతు- కేవలంధర్మత్రాణాయేతి - యద్వా - కస్యసుఖస్యారణత్వాత్ప్రాపకత్వాత్కారణంధర్మః - తద్విరుద్ధమకారణమధర్మః- తదుభయంకారణాకారణం - ఏభ్యఃక్రమాత్ తిర్యగ్దేవనరాణాంజన్మ- తవతునైవం - అకర్మవశ్యత్వాత్ - కింతు కేవలమిచ్ఛయాధర్మత్రాణాయేతి॥శ్లో॥ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహః॥శ్లో॥ నసాకర్మనిమిత్తజేతిచవక్ష్యతి॥౫౧॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ సూక్ష్మేతి ॥ ప్రధానస్యప్రకృతేః బుద్ధీంద్రియవతః పుంసశ్చప్రధానశేషీ భూతతేన మూలభూతాదవ్యక్తాత్పరాత్మన్ - తత్ప్రధానేతిపాఠే అవ్యక్తస్యబుద్ధ్యాద్యంతఃకరణస్యచక్షురాదేర్వాగాదేశ్చ ప్రధానమూలభూతః జీవాదుత్కృష్ట - ప్రధానమూలమితిపాఠే ప్రధాన మూలభూతస్త్వ మిత్యర్థః ॥ ౫౬॥

> ధారోధామ్నాంధామాత్మకోక్షయః ॥ ౪౯ ॥ సకలావరణాతీతనిరాలంబనభావన । మహావిభూతిసంస్థాననమస్తేపురుషోత్తమ॥౫౦॥ నాకారణాత్కారణాద్వాకారణాకారణాన్నచ।శరీరగ్రహణం వ్యాపిన్ ధర్మత్రాణాయకేవలమ్॥ ౫౧॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఇత్యేవంసంస్తవంశ్రుత్వామనసాభగవాన్ అజః । బ్రహ్మాణమాహప్రీతేనవిశ్వరూపంప్రకాశయన్ ॥ ౫౨॥ శ్రీభగవానువాచ॥ భోభోబ్రహ్మంస్త్వయామత్తస్సహదేవైర్యదిష్యతే । తదుచ్యతామశేషంచసిద్ధమేవావధార్యతామ్॥ ౫౩॥ శ్రీపరాశరః॥ తతోబ్రహ్మాహరేర్దివ్యం విశ్వరూపమవేక్ష్యతత్ । తుష్టావభూయోదేవేషు సాధ్వసావనతాత్మసు॥ ౫౪॥ బ్రహ్మా॥ నమోనమస్తేస్తుసహస్రకృత్వస్సహస్రబాహోబహువక్త్రపాద। నమోనమస్తేజగతఃప్రవృత్తి వినాశసంస్థానకరాప్రమేయ ॥ ౫౫ ॥ సూక్ష్మాతిసూక్ష్మాతిబృహత్ప్రమాణగరీయసామప్యతిగౌరవాత్మన్।ప్రధానబుద్ధీంద్రియవత్ప్రధానమూలాత్పరాత్మభగవన్ప్రసీద॥౫౬॥

నిరధిష్ఠఇతిపాఠేఅధిష్ఠానశూన్యఇత్యర్థః- పరాధారఃబ్రహ్మాదీనామాశ్రయః - ధామ్నాం తేజసాంసూర్యాదీనాం ధామాత్మకఃప్రకాశాత్మకరూపః॥౪౯॥సకలేతి॥సకలావరణాతీతిఅన్నమయాదిరూపపంచకోశాద్యసంస్పృష్ట-అతో నిరాలంబనభావననిరుపాధిత్వాన్నిర్విషయేణచిత్తేనవిభావ్య-మహావిభూతిర్విశ్వప్రపంచాత్మికాసంస్థానంసన్నివేశః యస్యతథాభూత॥౫౦॥ ననుకుతోమయావరణాతీతత్వంమత్స్యకూర్మాద్యనేకదేహావృతత్వాదిత్యతఆహ॥నేతి॥అకస్య దుఃఖస్యఅరణాత్ప్రాపణాత్ అకారణమధర్మః-కస్యసుఖస్యఅరణాత్ప్రాపణాత్కారణంధర్మః-తదుభయంకారణాకారణంవిమిశ్రం-ఏతేభ్యోహియథాక్రమంతిర్యక్సురనరాదీనాంజన్మప్రసిద్ధం-తవతునైవంజన్మ- కింతుధర్మత్రాణాయైవ- నరస్యపరమానందరూపస్యకర్మపారతంత్ర్యాభావాత్ - యద్వా- నవిద్యతేఅకమేషామితినాకాః దేవాః తేషామారణాదాక్రోశాత్కస్యపరబ్రహ్మణఅరణాద్వాకారణాకారణాత్తదుభయాక్రోశాద్వా-తేశరీరగ్రహణం నభవతి- కింతుజనతాకృపయాధర్మత్రాణాయకేవలం - నహిస్వేచ్ఛాధృతవిశుద్ధోర్జితసత్త్వవిగ్రహేఆవరణంస్యాదిత్యర్థః॥ ౫౧॥ ౫౨॥ భోభోబ్రహ్మన్నితి॥ యదిష్యతేఅపేక్ష్యతే ॥ ౫౩॥ తతఇతి॥ సాధ్వసంభయంతేనావనతశరీరేషుసత్సు ॥ ౫౪ ॥ నమోనమఇతి॥ ప్రవృత్తిఃసృష్టిః - సంస్థానంస్థితిః ॥ ౫౪ ॥ సూక్ష్మాతిసూక్ష్మేతి॥ అతిబృహత్ప్రమాణంయస్య- అతిగౌరవయుక్తఆత్మామూర్తిర్యస్య - ప్రధానంప్రకృతిః- బుద్ధిర్మహత్తత్త్వం-ఇంద్రియవానహంకారః - తేషాంప్రధానఃపురుషఃసఏవమూలంజగత్కారణత్వాత్తస్మాదపిపరమాత్మన్ తన్నియంతృస్వరూప॥౫౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding...

౫౭॥౫౮॥౫౯॥ ఏవమితి॥ కేశౌ తేజసీ- కఅత్మా తస్మిన్ శేత ఇతి కేశః- మోక్షధర్మే కేశవనామనిర్వచనే॥ శ్లో॥ సూర్యస్య తపతో లోకానగ్నేస్సోమస్య చైవ హి। అంశవో యే ప్రకాశంతే మమ తే కేశసంజ్ఞితాః॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ వసుదేవస్యేతి॥ తస్యాయమితి పాఠే తస్యాయమిత్యార్షస్సన్ధిః॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ హిరణ్యకశిపోరితి॥ షడ్గర్భాః ప్రాగ్జన్మనామ్నా కీర్తిమత్సుషేణాద్యాః - తే హి పూర్వం హిరణ్యకశిపోర్భ్రాతుః కాలనేమ్యసురస్య పుత్రాస్సం హిరణ్యకశిపుమనాదృత్య బ్రహ్మార్చనాత్కుపితేన తేన భావిజన్మని పిత్రైవ వో నిహనిష్యతీతి శప్తాః సముద్రే శాయితా ఇతి శ్రీహరివంశే- తేన హిరణ్యకశిపోః పుత్రా ఇత్యుపచారః- గర్భానయోజయత్ దేవకీజఠరే గర్భత్వేనాయోజయత్॥ ౭౦॥

ఏషా మహీ దేవ మహీప్రసూతైర్మహాసురైః పీడితశైలబంధా। పరాయణం త్వాం జగతాముపైతి భారావతారార్థమపారసార॥ ౫౭॥ ఏతే వయం వృత్రరిపుస్తథాయం నాసత్యదస్రౌ వరుణస్తథైవ। ఇమే చ రుద్రా వసవస్ససూర్యాస్సమీరణాగ్నిప్రముఖాస్తథాన్యే॥ ౫౮॥ సురాస్సమస్తాస్సురనాథ కార్యమేభిర్మయా యచ్చ తదీశ సర్వమ్। ఆజ్ఞాపయాజ్ఞాం పరిపాలయంతస్తవైవ తిష్ఠామ సదాస్తదోషాః॥ ౫౯॥ శ్రీపరాశరః॥
ఏవం సంస్తూయమానస్తు భగవాన్ పరమేశ్వరః। ఉజ్జహారాత్మనః కేశౌ సితకృష్ణౌ మహామునే॥ ౬౦॥
ఉవాచ చ సురానేతౌ మత్కేశౌ వసుధాతలే। అవతీర్య భువో భారక్లేశహానిం కరిష్యతః॥ ౬౧॥ సురాశ్చ సకలాస్స్వాంశైరవతీర్య మహీతలే। కుర్వంతు యుద్ధమున్మత్తైః పూర్వోత్పన్నైర్మహాసురైః॥ ౬౨॥
తతః క్షయమశేషాస్తే దైతేయా ధరణీతలే। ప్రయాస్యంతి న సందేహో మద్దృక్పాతవిచూర్ణితాః॥ ౬౩॥
వసుదేవస్య యా పత్నీ దేవకీ దేవతోపమా। తత్రాయమష్టమో గర్భో మత్కేశో భవితా సురాః॥ ౬౪॥
అవతీర్య చ తత్రాయం కంసం ఘాతయితా భువి। కాలనేమిం సముద్భూతమిత్యుక్త్వాంతర్దధే హరిః॥ ౬౫॥
అదృశ్యాయ తతస్తస్మై ప్రణిపత్య మహామునే। మేరుపృష్ఠం సురా జగ్మురవతేరుశ్చ భూతలే॥ ౬౬॥ కంసాయ చాష్టమో గర్భో దేవక్యా ధరణీధరః। భవిష్యతీత్యాచచక్షే భగవాన్నారదో మునిః॥ ౬౭॥ కంసోఽపి తదుపశ్రుత్య నారదాత్కుపితస్తతః। దేవకీం వసుదేవం చ గృహే గుప్తావధారయత్॥ ౬౮॥ వసుదేవేన కంసాయ తేనైవోక్తం యథా పురా। తథైవ వసుదేవోఽపి పుత్రమర్పితవాన్ ద్విజ॥ ౬౯॥ హిరణ్యకశిపోః పుత్రాష్షడ్గర్భా ఇతి విశ్రుతాః। విష్ణుప్రయుక్తాస్తాన్నిద్రా క్రమాద్గర్భానయోజయత్॥ ౭౦॥

ఏవం స్తుత్వా ప్రస్తుతమాహ॥ ఏషేతి॥ మహీప్రసూతైర్మహద్భిరసురైః పీడితో విశ్లథీకృతః శైలబంధః పర్వతమాలబంధో యస్యాస్సా - అపారసార అపరిమితబల॥ ౫౭॥ అస్మాభిశ్చ తవ యత్సాహాయ్యం కార్యం తదాజ్ఞాపయేత్యాహ - ఏతే వయమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ఏత ఇతి॥ నాసత్యదస్రావశ్వినౌ॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ఏవమితి॥ ఉజ్జహార ఉత్పాటితవాన్॥ ౬౦॥ ఉవాచేతి॥ అయం భావః॥ మమ దుష్కరం చేద్యుష్మాభిః కార్యం సాహాయ్యం స్యాత్ - న త్విదమస్తి - భూభారహరణాదౌ మహత్యపి కార్యే మత్కేశమాత్రస్యైవ సమర్థత్వాదితి - న తు కేశమాత్రావతార ఇతి మంతవ్యం- మద్దృక్పాతవిచూర్ణితా ఇతి - కృష్ణాష్టమ్యామహముత్పత్స్యే ఇత్యాదిషు సాక్షాత్స్వావతారస్యోక్తేః - సితకృష్ణకేశధారణమపి శోభార్థమేవ - మిశ్రకేశ్యప్సరోవత్ - న త్వజరామరస్యార్థపలితత్వం సంభవతి॥ శ్లో॥ కాష్ఠాముహూర్తాదిమయశ్చ కాలో న యద్విభూతేః పరిణామహేతురిత్యుక్తత్వాత్॥ మత్కేశౌ వసుధాతలేవతీర్య భువో భారనిమిత్తస్య క్లేశస్య హానిం కరిష్యతః॥ ౬౧॥ తథాపి యుద్ధాది క్రీడార్థం సురానాజ్ఞాపయతి॥ సురాశ్చేతి॥ ౬౨॥ తైర్యోద్ధుమశక్తా వయమితి న భేత్తవ్యమిత్యాహ॥ తతః క్షయమితి॥ ౬౩॥ వసుదేవస్యేతి॥ అయం కృష్ణవర్ణో మత్కేశః- రామలీలానామప్యుపలక్షణమేతత్॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ కంస ఇతి॥ గుప్తౌ సురక్షితౌ॥ ౬౮॥ వసుదేవేనేతి॥ తేనైవ పురా యథోక్తం॥ శ్లో॥ సమర్పయిష్యే సకలాన్ పుత్రానస్యోదరోద్భవానితి॥ ౬౯॥ ౭౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding...

య ఇతి॥ ఆర్యాదినామాష్టకం దుర్గామంత్రవిశేషోద్ధారార్థం ॥ ౮౪॥ ప్రాతరితి॥ ౮౫ ॥ సురేతి॥ సురామాంసాద్యుపహారస్తు తత్తదధికారివిశేషశూద్రాదేః - న సర్వేషాం ॥ ౮౬ ॥ తే సర్వ ఇతి ॥ తే సర్వే కామాః అసందిగ్ధా అవ్యభిచరితావాప్తయః స్యుః - అత్ర సంశయో నాస్తి॥ ౮౭ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- ప్రథమోధ్యాయః. **

యథోక్తమితి ॥ షడ్గర్భాఖ్యానాం గర్భే దేవక్యా ఉదరే నిక్షేపం అన్యస్య శేషాఖ్యస్య సప్తమగర్భస్య తజ్జఠరాత్ కర్షణం ॥ ౧॥ సప్తమ ఇతి॥ గర్భ ఇతో రోహిణీం ప్రాప్తే దేవక్యా గర్భం హరిః ప్రవివేశ॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ప్రకృతిరితి॥ బ్రహ్మగర్భా ఆత్మగర్భా - యద్వా- బ్రహ్మశబ్దో మహద్వాచీ - యా పురాభవత్ సా త్వమిత్యన్వయః- జగద్ధాతుః సంబంధినీ వేదగర్భా వాణీ ప్రణవః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ జ్యోత్స్నేతి॥ జ్యోత్స్నా ప్రాక్సంధ్యా - సత్సు నతిస్సన్నతిః శుశ్రూషా - నీతిః నీతిశాస్త్రం - తత్సాధ్యో యో నయః ॥ ౧౦ ॥ కామగర్భేతి ॥ కామః కామ్యోర్థః-

యే త్వామార్యేతి దుర్గేతి వేదగర్భాంబికేతి చ । భద్రేతి భద్రకాళీతి క్షేమదా భాగ్యదేతి చ ॥ ౮౪॥
ప్రాతశ్చైవాపరాహ్ణే చ స్తోష్యంత్యానమ్రమూర్తయః । తేషాం హి ప్రార్థితం సర్వం మత్ప్రసాదాద్భవిష్యతి॥ ౮౫॥ సురామాంసోపహారైశ్చ భక్ష్యభోజ్యైశ్చ పూజితా। నృణామశేషకామాంస్త్వం ప్రసన్నా సంప్రదాస్యసి॥ ౮౬॥ తే సర్వే సర్వదా భద్రే మత్ప్రసాదాదసంశయమ్। అసందిగ్ధా భవిష్యంతి గచ్ఛ దేవి యథోదితమ్॥ ౮౭॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- ప్రథమోధ్యాయః. **
శ్రీపరాశరః॥ యథోక్తం సా జగద్ధాత్రా దేవదేవేన వై తథా। షడ్గర్భగర్భవిన్యాసం చక్రే చాన్యస్య కర్షణమ్ ॥ ౧॥ సప్తమే రోహిణీం గర్భే ప్రాప్తే గర్భం తతో హరిః । లోకత్రయోపకారాయ దేవక్యాః ప్రవివేశ హ ॥ ౨॥ యోగనిద్రా యశోదాయాస్తస్మిన్నేవ తథా దినే । సంభూతా జఠరే తద్వత్ యథోక్తం పరమేష్ఠినా॥ ౩॥ తతో గ్రహగణస్సమ్యక్ప్రచచార దివి ద్విజ। విష్ణోరంశే భువం యాతే ఋతవశ్చాబభుశ్శుభాః ॥ ౪॥ న సేహే దేవకీం ద్రష్టుం కశ్చిదప్యతి తేజసా । జాజ్వల్యమానాం తాం దృష్ట్వా మనాంసి క్షోభమాయయుః॥ ౫॥ అదృష్టాః పురుషైః స్త్రీభిర్దేవకీం దేవతాగణాః। బిభ్రాణాం వపుషా విష్ణుం తుష్టువుస్తామహర్నిశమ్ ॥ ౬॥ దేవతాః॥ ప్రకృతిస్త్వం పరా సూక్ష్మా బ్రహ్మగర్భాభవత్పురా। తతో వాణీ జగద్ధాతుర్వేదగర్భాసి శోభనే॥ ౭॥ సృజ్యస్వరూపగర్భాసి సృష్టిభూతా సనాతనే। బీజభూతా తు సర్వస్య యజ్ఞగర్భాభవస్త్రయీ॥ ౮॥ ఫలగర్భా త్వమేవేజ్యా వహ్నిగర్భా తథారణిః। అదితిర్దేవగర్భా త్వం దైత్యగర్భా తథా దితిః॥ ౯॥ జ్యోత్స్నా వాసరగర్భా త్వం జ్ఞానగర్భాసి సన్నతిః। నయగర్భా పరా నీతిర్లజ్జా త్వం ప్రశ్రయోద్వహా ॥ ౧౦ ॥ కామగర్భా తథేచ్ఛా త్వం తుష్టిస్సంతోషగర్భిణీ।

౮౪॥ ౮౫॥ సురేతి॥ సురాద్యుపహారైర్యథాధికారం సర్వైశ్శూద్రాదిభిరితి తైరపి పూజితా పరిపతితైస్సర్వైః॥ ౮౬ ॥ త ఇతి॥ తే సర్వే త్వయా ప్రసన్నయా దత్తాః కామాః మత్ప్రసాదాదసందిగ్ధా అవ్యభిచరితా భవిష్యంతి- అతో సంశయం గచ్ఛేతి॥ ౮౭ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-పంచమాంశే-ప్రథమోధ్యాయః.

యథోక్తమితి॥ షడ్గర్భాఖ్యానాం దేవక్యా గర్భే విన్యాసం క్రమేణ నిక్షేపం - అన్యస్య సప్తమగర్భస్య దేవక్యా ఉదరాద్రోహిణ్యా జఠరం ప్రతి కర్షణం చ చక్రే॥ ౧॥ సప్తమ ఇతి॥ దేవక్యా గర్భం హరిః ప్రవివేశేత్యన్వయః॥ ౨॥ యోగనిద్రేతి॥ పరమేష్ఠినా పరమేశ్వరేణ ॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ అదృష్టా ఇతి॥ తత్రస్థైః పురుషైః స్త్రీభిశ్చ అదృష్టాస్సంతః తుష్టువుః॥ ౬॥ ప్రకృతిరితి॥ యా పురా బ్రహ్మగర్భా బ్రహ్మప్రతిబింబధారిణీ ప్రకృతిరభవత్ - సా త్వమిత్యన్వయః- ఏవం సర్వత్ర॥ ౭॥ ౮ ॥ ౯ ॥ జ్యోత్స్నేతి॥ జ్యోత్స్నా ప్రకాశః సన్నతిః - సతాం నతిః గురూపసత్తిరిత్యర్థః - నయో న్యాయస్సామాదిర్గర్భో యస్యాస్సా నీతిర్నీతిశాస్త్రం త్వం - లజ్జా అనౌద్ధత్యేన వృత్తిః ॥ ౧౦॥ కామగర్భేతి॥ కామః కామితార్థో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యోగనిద్రేతి॥ యోగనిద్రా యోగ ఏవ నిద్రా - భగవతః సమాధివిశేషో యోగః - అయం నిద్రాయత ఇత్యన్యేషాం వ్యామోహకత్వాదస్య నిద్రాత్వం - సైవ విచిత్రకార్యకారిత్వాన్మహామాయా జ్ఞానవిరోధిత్వాదవిద్యా॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ గోకుల ఇతి॥ తస్యాః సంభూతిసమమితి క్రియావిశేషణం - గర్భాధానప్రసవకాలావిరోధేన నేయ ఇత్యర్థః - ప్రాగేవ హి వసుదేవనిషిక్తగర్భాయాః పశ్చాద్గోకులం గతాయా రోహిణ్యా జఠరే సప్తమాసావస్థితం - వాయురూపం గర్భమపసార్య తత్ర దేవకీగర్భం సాప్తమాసికం సంక్రామయేతి హరివంశే ఉక్తం. తస్యా ఉదరం నేయ ఇత్యన్వయః॥ ౭౪॥ సప్తమ ఇతి॥ రోధో వరోధతః రుధ్యతే స్మిన్నితి రోధో నిరోధస్థానం ॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ప్రావృట్కాల ఇతి॥ నభసి శ్రావణే మాసి నవమ్యాం కృష్ణాష్టమ్యా నిశాశేషే నవమ్యా స్త్రీభావః॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ తత ఇతి॥ శతదృక్ సహస్రదృక్ శతసహస్రాది శబ్దా బహ్వర్థవాచినోఽపి దృశ్యంతే॥ ౮౧॥ త్వం చేతి॥ స్థానైః యోగపీఠాఖ్యాయతనైః వింధ్యజాలంధరాద్యైః॥ ౮౨॥ ౮౩॥

యోగనిద్రా మహామాయా వైష్ణవీ మోహితం యయా । అవిద్యయా జగత్సర్వం తామాహ భగవాన్ హరిః॥ ౭౧॥ శ్రీభగవాన్॥ నిద్రే గచ్ఛ మమాదేశాత్పాతాళతలసంశ్రయాన్ । ఏకైకత్వేన షడ్గర్భాన్ దేవకీజఠరం నయ॥ ౭౨॥ హతేషు తేషు కంసేన శేషాఖ్యోంశస్తతో మమ । అంశాంశేనోదరే తస్యాస్సప్తమస్సంభవిష్యతి॥ ౭౩॥ గోకులే వసుదేవస్య భార్యాన్యా రోహిణీ స్థితా । తస్యాస్సంభూతిసమం దేవి నేయస్త్వయోదరమ్॥ ౭౪॥ సప్తమో భోజరాజస్య భయాద్రోధోవరోధతః । దేవక్యాః పతితో గర్భ ఇతి లోకో వదిష్యతి॥ ౭౫॥ గర్భసంకర్షణాత్సోఽథ లోకే సంకర్షణేతి వై । సంజ్ఞామవాప్స్యతే వీర శ్శ్వేతాద్రిశిఖరోపమః ॥ ౭౬॥ తతోఽహం సంభవిష్యామి దేవకీజఠరే శుభే । గర్భం త్వయా యశోదాయా గంతవ్యమవిలంబితమ్॥ ౭౭॥ ప్రావృట్కాలే చ నభసి కృష్ణాష్టమ్యామహం నిశి । ఉత్పత్స్యామి నవమ్యాం తు ప్రసూతిం త్వమవాప్స్యసి ॥ ౭౮॥ యశోదాశయనే మాం తు దేవక్యాస్త్వామనిందితే । మచ్ఛక్తిప్రేరితమతిర్వసుదేవో నయిష్యతి॥ ౭౯॥ కంసశ్చ త్వాముపాదాయ దేవి శైలశిలాతలే । ప్రక్షేప్స్యత్యంతరిక్షే చ సంస్థానం త్వమవాప్స్యసి॥ ౮౦॥ తతస్త్వాం శతదృక్ఛక్రః ప్రణమ్య మమ గౌరవాత్ । ప్రణిపాతానతశిరా భగినీత్వే గ్రహిష్యతి ॥ ౮౧॥ త్వం చ శుంభనిశుంభాదీన్ హత్వా దైత్యాన్ సహస్రశః । స్థానైరనేకైః పృథివీమశేషాం మండయిష్యసి ॥ ౮౨॥ త్వం భూతిస్సన్నతిః క్షాంతిః కాంతిర్ద్యౌః పృథివీ ధృతిః । లజ్జా పుష్టిరుషా యా తు కాచిదన్యా త్వమేవ సా॥ ౮౩॥

కథం సా విష్ణునా ప్రయుక్తా కిం వా తస్యాః కార్యమిత్యపేక్షాయామాహ॥ యోగనిద్రేత్యాదినా యావత్సమాప్తిః॥ యోగనిద్రేతి॥ యోగ ఏవాత్మానుభూతిలక్షణో బాహ్యానుభవాద్వ్యావృత్తో నిద్రేవ నిద్రా - సైవ బ్రహ్మాదీనపి మోహయంతీ మహామాయా - సైవ జీవానాం జ్ఞానమాచ్ఛాదయంతీ - అవిద్యయా అవిద్యారూపేణ జగత్సర్వమావృత్య యయా స్వశక్త్యా మోహితం మిథ్యాభినివేశ్యత్కృతం - తామాహేత్యర్థః ॥ ౭౧ ॥ ౭౨ ॥ ౭౩ ॥ గోకుల ఇతి॥ సంభూతే స్సమమనురూపం యథా భవతి ఏవం నేయః - ప్రాగేవ వసుదేవాహితగర్భాయాః రోహిణ్యాః పశ్చాద్గోకులం గతాయాస్సప్తమే మాసి వాయుభూతం తం గర్భమపసార్య దేవకీజఠరాత్సప్తమాసగర్భం అలక్ష్యమాణకృష్యతస్యా ఉదరం నేయమిత్యర్థః ॥ ౭౪ ॥ సప్తమ ఇతి॥ రోధో వరోధతః కారాగారనిరోధాత్ ॥ ౭౫ ॥ గర్భసంకర్షణాదితి॥ సంకర్షణ ఇతి సంజ్ఞామవాప్స్యతి॥ ౭౬॥ తత ఇతి॥ త్వయా యశోదాయా గర్భః ప్రతిగంతవ్యం॥ ౭౭॥ ప్రావృట్కాల ఇతి ॥ నభసి శ్రావణే మాసి - నిశ్యర్ధరాత్రే - అష్టమ్యా మహముత్పత్స్యామి - అర్ధరాత్రానంతరం నవమ్యాం ప్రవిష్టాయాం త్వం॥ ౭౮॥ యశోదాశయన ఇతి॥ యశోదాశయనే మాం నేష్యతి- త్వాం దేవక్యాశ్శయనే ॥ ౭౯॥ తథాపి త్వయా వభేత్తవ్యమిత్యాహ॥ కంసశ్చేతి ॥ ౮౦ ॥ తాం ప్రోత్సాహయతి॥ తతస్త్వామిత్యాదిసప్తభిః॥ తతస్త్వామితి॥ శతశబ్దోఽపరిమితవచనః- సహస్రదృగిత్యర్థః॥ ౮౧॥ త్వం చేతి॥ స్థానైర్యోగపీఠాద్యాయతనైర్వింధ్యజాలంధరాద్యైః॥ ౮౨॥ తస్యా విభూతిర్వదాహ॥ త్వం భూతిరితి॥ కాచిదన్యా స్త్రీజాతిర్యా సాపి త్వమేవ॥ ౮౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తుష్టస్తృప్తిః- తజ్జన్యోహర్షస్సంతోషః - మేధాధారణాశక్తిః - ధృతిర్ధీః ప్రతిష్ఠా- స్థైర్యమలౌల్యం ॥ ౧౧॥ గ్రహ ర్క్షేతి॥ హేతురేవ హైతుకీ- ఏతా ఇతి- ఏతాః ప్రకృత్యాదయో విభూతయః- అన్యాశ్చ॥ ౧౨॥ తథేతి॥ అసంఖ్యాజగ ద్ధాత్రీచతవ జఠరే - ఇదం ప్రకృత్యాదిభిః తత్సామానాధికరణ్యనిబంధనం॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ నామ కర్మేతి॥ నామాదేః ప్రమాణానాం పరిచ్ఛేదాగోచరత్వమనవధిత్వం - ప్రమాణానీతిపాఠే యస్యవిభూత్యాదేః జ్ఞాపకానీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ త్వమితి ॥ జ్యోతిరంబర ఇతి - అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన ॥ శ్రు ॥ అదితిర్వ్యారదితిరంతరిక్షమితి మంత్రోక్తాదితిరుచ్యతే - సురభ్యదితిభ్యాం ప్రలోభితః కాశ్యపో వరుణస్య గాం జహార - తతః కుపితేన బ్రహ్మణా గోపో భవేతి శప్తోసౌ వసుదేవత్వం గతో గవాధ్యక్షో భూత్ - అదితిర్దేవకీ - సురభిః రోహిణీతి హి హరివంశేకథా॥ ౨౦॥ ప్రసీ దేతి॥ ప్రీత్యాధారయ- మాతుః ప్రీత్యా హి గర్భస్య గుణపోషః॥౨౧॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - ద్వితీయోఽధ్యాయః. **

మేధా చ బోధగర్భాసి స్థైర్యగర్భే ద్వహా ధృతిః ॥ ౧౧ ॥ గ్రహర్క్షతారకాగర్భా ద్యౌరస్యాఖిల హైతుకీ। ఏతా విభూతయో దేవి తథాన్యాశ్చ సహస్రశః॥౧౨॥ తథాసంఖ్యా జగద్ధాత్రీ సాంప్రతం జఠరే తవ। సముద్రాద్రినదీద్వీపవనపట్టణభూషణా। గ్రామఖర్వటఖేటాఢ్యా సమస్తా పృథివీ శుభే॥౧౩॥ సమస్త వహ్నయోంభాంసి సకలాశ్చ సమీరణాః। మహోరగాస్తథా యక్షా రాక్షసాః ప్రేతగుహ్యకాః॥౧౪॥ గ్రహర్క్షతారకాచిత్ర విమానశతసంకులమ్ । అవకాశమశేషస్య యద్దదాతి నభస్స్థలమ్ ॥ ౧౫॥ భూర్లోకశ్చ భువర్లోకస్స్వర్లోకోఽథ మహర్జనః। తపశ్చ బ్రహ్మలోకశ్చ బ్రహ్మాండమఖిలం శుభే॥౧౬॥ తదంతరే స్థితా దేవా దైత్యగంధర్వచారణాః। మహోరగాస్తథా యక్షా రాక్షసాః ప్రేతగుహ్యకాః॥౧౭॥ మనుష్యాః పశవశ్చాన్యే యే చ జీవా యశస్విని । తైరంతస్థైరనంతోఽసౌ సర్వగస్సర్వభావనః ॥ ౧౮॥ రూపకర్మస్వరూపాణి న పరిచ్ఛేదగోచరే । యస్యాఖిలప్రమాణాని స విష్ణుర్గర్భగస్తవ ॥ ౧౯॥ త్వం స్వాహా త్వం స్వధా విద్యా సుధా త్వం జ్యోతిరంబరే । త్వం సర్వలోకరక్షార్థమవతీర్ణా మహీతలే ॥ ౨౦ ॥ ప్రసీద దేవి సర్వస్య జగతశ్శం శుభే కురు । ప్రీత్యా తం ధారయేశానం ధృతం యేనాఖిలం జగత్ ॥ ౨౧॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- ద్వితీయోఽధ్యాయః. ****************

గర్భే యస్యాస్సా- ఫలావ్యభిచారిణీచ్ఛా చ త్వమిత్యర్థః - తుష్టిరలంబుద్ధిః - తోషస్తన్నిమిత్తః- సంతోషః గర్భే స్థి యస్యాస్సా-త్వం- స్థైర్యమలౌల్యం - ధృతిర్బుద్ధిస్థిరతా॥ ౧౧॥ గ్రహర్క్షేతి॥ అఖిలహైతుకీ- వృష్ట్యాదిద్వారా సర్వస్య హేతురేవ హైతుకీ - ఏతాః ప్రకృతిస్త్వమిత్యాదినా ఉక్తాః ప్రతినియతైకైకవస్తుగర్భాస్తవ విభూతయః ॥ ౧౨॥ ఇదానీంతు పృథివ్యాది సమస్త ప్రపంచగర్భః శ్రీవిష్ణుస్తవ గర్భే స్థిత ఇతి స్తువంతః ప్రాహుః - సాంప్రత మిత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ రూపేతి ॥ రూపం తత్తత్ - కర్మవిలాసః స్వరూపం మూర్తిః - నామకర్మేతి వా పాఠః ॥ యస్య రూపాదీని అఖిలాని ప్రమాణాని బాలత్వమహత్త్వాది పరిమాణాని పరి చ్ఛేదస్య నిర్ధారణస్య గోచరే విషయే న వర్తంతే - పాఠాంతరే యస్య నామాదీన్యఖిలానాం ప్రమాణానాం పరిచ్ఛే ద్యాని న భవంతి - స విష్ణుస్తవ గర్భగః గర్భం ప్రాప్తః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ప్రసీదేతి ॥ ప్రీత్యా ధారయ ॥ సకలగర్భ సామాన్యతో దృష్ట్వా విషాదం మా కురు॥౨౧॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- ద్వితీయోఽధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding by ...

౧॥ ౨॥ తజ్జన్మేతి॥ ఆహ్లాదిఆహ్లాదకం॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ య ఇతి॥ అఖిలవిశ్వరూపః అఖిలజగద్రూపః - గర్భేపిగర్భస్థితోపి - మాయయా ఆశ్చర్యరూపయాశక్త్యా॥ ౧౨॥ ఉపసంహరేతి॥ దితిజన్మజః దితిజన్మా దైత్యః తస్మాజ్జాతః - ద్రమిడాఖ్యేన దైత్యేనోగ్రసేనస్య వేషధరేణ తద్భార్యాయాం చౌర్యేణోత్పాదితః కంస ఇతి హరివంశోక్తేః॥ ౧౩॥ స్తుత ఇతి॥ పూర్వం స్వాయంభువే మన్వంతరే - యువయోః పృశ్నిసుతపసోః పృశ్నిగర్భః - స ఏవాదితి కాశ్యపయోర్వామనః - దేవకీవసుదేవత్వే కృష్ణ ఇతి జాతోహం - ఇత్థం భాగవతోక్తం - కృష్ణస్య చతుర్భుజరూపోపసంహారోక్త్యా కంసవధాంతం ద్విభుజత్వోపలబ్ధిః - పరమార్థతస్తు చతుర్భుజత్వమేవ నరకశిశుపాలపౌండ్రకవధాదిషు ప్రసిద్ధేః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ వర్షతామితి॥ అత్యల్పణమతిశబ్దం॥ ౧౭॥ యమునామితి॥ జానుమాత్రవహా

శ్రీపరాశరః॥ ఏవం సంస్తూయమానా సా దేవైర్దేవమధారయత్। గర్భేణ పుండరీకాక్షం జగతస్త్రాణకారణమ్॥ ౧॥ తతోఖిలజగత్పద్మబోధాయాచ్యుతభానునా। దేవకీపూర్వసంధ్యాయామావిర్భూతం మహాత్మనా॥ ౨॥ తజ్జన్మదినమత్యర్థమాహ్లాద్యమలదిఙ్ముఖమ్। బభూవ సర్వలోకస్య కౌముదీశశినో యథా॥ ౩॥ సంతస్సంతోషమధికం ప్రశమం చండమారుతాః। ప్రసాదం నిమ్నగా యాతా జాయమానే జనార్దనే॥ ౪॥ సింధవో నిజశబ్దేన వాద్యం చక్రుర్మనోహరమ్। జగుర్గంధర్వపతయో ననృతుశ్చాప్సరోగణాః॥ ౫॥ ససృజుః పుష్పవర్షాణి దేవా భువ్యంతరిక్షగాః। జజ్వలుశ్చాగ్నయశ్శాంతా జాయమానే జనార్దనే॥ ౬॥ మందం జగర్జుర్జలదాః పుష్పవృష్టిముచో ద్విజ। అర్ధరాత్రేఖిలాధారే జాయమానే జనార్దనే॥ ౭॥ ఫుల్లేందీవరపత్రాభం చతుర్బాహుముదీక్ష్య తమ్। శ్రీవత్సవక్షసం జాతం తుష్టావానకదుందుభిః॥ ౮॥ అభిష్టూయ చ తం వాగ్భిః ప్రసన్నాభిర్మహామతిః। విజ్ఞాపయామాస తదా కంసాద్భీతో ద్విజోత్తమ॥ ౯॥ వసుదేవః॥ జాతోసి దేవదేవేశ శంఖచక్రగదాధరమ్। దివ్యరూపమిదం దేవ ప్రసాదేనోపసంహర॥ ౧౦॥ అద్యైవ దేవ కంసోయం కురుతే మమ ఘాతనమ్। అవతీర్ణ ఇతి జ్ఞాత్వా త్వమస్మిన్మమ మందిరే॥ ౧౧॥ దేవకీ॥ యోనంతరూపోఖిలవిశ్వరూపో గర్భేపి లోకాన్వపుషా బిభర్తి। ప్రసీదతామేష స దేవదేవో యో మాయయావిష్కృతబాలరూపః॥ ౧౨॥ ఉపసంహర సర్వాత్మన్రూపమేతచ్చతుర్భుజమ్। జానాతు మావతారం తే కంసోయం దితిజన్మజః॥ ౧౩॥ శ్రీభగవాన్॥ స్తుతోహం యత్త్వయా పూర్వం పుత్రార్థిన్యా తదద్య తే। సఫలం దేవి సంజాతం జాతోహం యత్తవోదరాత్॥ ౧౪॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా భగవాంస్తూష్ణీం బభూవ మునిసత్తమ। వసుదేవోపి తం రాత్రావాదాయ ప్రయయౌ బహిః॥ ౧౫॥ మోహితాశ్చాభవంస్తత్ర రక్షిణో యోగనిద్రయా। మధురాద్వారపాలాశ్చ వ్రజత్యానకదుందుభౌ॥ ౧౬॥ వర్షతాం జలదానాం చ తోయమత్యుల్బణం నిశి। సంవృత్యానుయయౌ శేషః ఫణైరానకదుందుభిమ్॥ ౧౭॥ యమునాం చాతిగంభీరాం నానావర్తశతాకులామ్। వసుదేవో వహన్విష్ణుం

౧॥ తత ఇతి॥ అఖిలం జగదేవ పద్మం తస్య బోధాయ వికాసాయ - అచ్యుతరూపేణ భానునా - దేవక్యేవ పూర్వసంధ్యా తస్యామావిర్భూతం॥ ౨॥ తజ్జన్మేతి॥ ఆహ్లాది బభూవ - అమలాని దిశాంముఖాని యస్మిన్ తత్ - కౌముదీ జ్యోత్స్నా యజ్జన్మదినమితి చ పాఠః॥ ౩॥ ౪॥ సింధవ ఇతి॥ సింధవస్సముద్రాః నద్యోపి॥ ౫॥ ససృజురితి॥ శాంతాః సౌమ్యాః ప్రదక్షిణావర్తాః॥ ౬॥ మందమితి॥ జగర్జుః గర్జితం చక్రుః॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ జాతోసీతి॥ తవ భయం నాస్త్యేవ - తథాపి మయి ప్రసాదేన హేతునా ఉపసంహర॥ ౧౦॥ అద్యైవేతి॥ కురుత ఇతి వర్తమాననిర్దేశో వర్తమానసామీప్య ఇతి - త్వాం చతుర్భుజేన రూపేణావతీర్ణం జ్ఞాత్వా॥ ౧౧॥ య ఇతి॥ అఖిలవిశ్వరూపః సకలజగద్రూపీ॥ ౧౨॥ ఉపసంహరేతి॥ దితిజన్మజ ఇతి - దితిజన్మా దైత్యః తస్మాజ్జాతః - ద్రమిళాఖ్యేన దైత్యేన ఉగ్రసేనవేషధారిణా తద్భార్యాయాం కంస ఉత్పాదిత ఇతి హరివంశోక్తం జ్ఞేయం - దితిజాత్మజ ఇతి పాఠోప్యేవమేవ॥ ౧౩॥ స్తుత ఇతి॥ పూర్వం స్వాయంభువేంతరే॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్త్వేతి॥ తూష్ణీం బభూవేతి ప్రాకృతబాలభావోస్త్యేవ - కంసవధపర్యంతం పిత్రోః ప్రార్థనయా చతుర్భుజోపసంహారః కృత ఇతి గమ్యతే॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ యమునాం చేతి॥ విష్ణుం వహన్నితి తద్వహనాదేవ జానుమాత్రజలాం కృత్వా యయావిత్యర్థః - అయమేవ చ హేతుః సర్వద్వారకవాటబంధవివృతావపి ద్రష్టవ్యః॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మిత్యత్ర హేతుత్వంవహన్ విష్ణుమితి॥ ౧౮॥ కంసస్యేతి॥ నందాదీన్ దదర్శ- స్వయంతైరదృష్టః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ప్రజహాసేతి॥ యస్త్వాంవధిష్యతి సజాత ఇత్యన్వయః॥ ౨౭॥ సర్వస్వభూత ఇతి॥ పురాకాలనేమిత్వే॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- తృతీయోఽధ్యాయః. ******

కంస ఇతి ॥ తతోఽద్విగ్నేత్యార్షః సంధిః ॥ ౧ ॥ హేప్రలంబేత్యాది యుష్మాభిరన్యైశ్చ శ్రూయతామిత్యన్వయః॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ మద్రాష్ట్ర ఇతి॥ ఆపోఽముక్తాః అముక్తా ఇతిచ్ఛేదః॥ ౭॥ కిముర్వ్యామితి॥ తేసర్వేసన్నతిమిత్యత్ర

జానుమాత్రవహాం యయౌ॥ ౧౮॥ కంసస్యకరదానాయతత్రైవాభ్యాగతాంస్తటే। నందాదీన్ గోపవృద్ధాంశ్చ యమునాయాం దదర్శ సః ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్ కాలే యశోదాపి మోహితా యోగనిద్రయా। తామేవ కన్యాం మైత్రేయ ప్రసూతా మోహితే జనే ॥ ౨౦ ॥ వసుదేవోఽపి విన్యస్య బాలమాదాయ దారికామ్। యశోదాశయనాత్తూర్ణమాజగామామితద్యుతిః॥ ౨౧॥ దదృశే చ ప్రబుద్ధా సా యశోదా జాతమాత్మజమ్। నీలోత్పలదళశ్యామం తతోఽత్యర్థం ముదం యయౌ॥ ౨౨॥ ఆదాయ వసుదేవోఽపి దారికాం నిజమందిరే। దేవకీశయనే న్యస్య యథాపూర్వమతిష్ఠత॥ ౨౩॥ తతో బాలధ్వనిం శ్రుత్వా రక్షిణస్సహసోత్థితాః। కంసాయావేదయామాసుర్దేవకీప్రసవం ద్విజ॥ ౨౪॥ కంసస్తూర్ణముపేత్యైనాం తతో జగ్రాహ బాలికామ్। ముంచ ముంచేతి దేవక్యా సన్నకంఠ్యా నివారితః॥ ౨౫॥ చిక్షేప చ శిలాపృష్ఠే సాక్షిప్తా వియతి స్థితా। అవాప రూపం సుమహత్సాయుధాష్టమహాభుజమ్ ॥ ౨౬॥ ప్రజహాస తథైవోచ్చైః కంసం చ రుషితాబ్రవీత్। కిం మయాక్షిప్తయా కంస జాతో యస్త్వాం వధిష్యతి॥ ౨౭॥ సర్వస్వభూతో దేవానామాసీన్మృత్యుః పురా స తే। తదేతత్సంప్రధార్యాశు క్రియతాం హితమాత్మనః॥ ౨౮॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రయయౌ దేవీ దివ్యస్రగ్గంధభూషితా । పశ్యతో భోజరాజస్య స్తుతా సిద్ధైర్విహాయసా ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - తృతీయోఽధ్యాయః. **********************************

శ్రీపరాశరః॥ కంసస్తతోద్విగ్నమనాః ప్రాహ సర్వాన్ మహాసురాన్। ప్రలంబకేశిప్రముఖానాహూయాసురపుంగవాన్॥ ౧॥ కంసః॥ హే ప్రలంబ మహాబాహో కేశిన్ ధేనుక పూతనే । అరిష్టాద్యాస్తథైవాన్యే శ్రూయతాం వచనం మమ॥ ౨॥ మాం హంతుమమరైర్యత్నః కృతః కిల దురాత్మభిః । మద్వీర్యతాపితాన్ వీరో న త్వేతాన్ గణయామ్యహం ॥ ౩॥ కిమింద్రేణాల్పవీర్యేణ కిం హరేణైకచారిణా । హరిణా వాపి కిం సాధ్యం ఛిద్రేష్వసురఘాతినా॥ ౪॥ కిమాదిత్యైః కిం వసుభిరల్పవీర్యైః కిమగ్నిభిః। కిం వాన్యైరమరైస్సర్వైర్మద్బాహుబలనిర్జితైః ॥ ౫॥ కిం న దృష్టోఽమరపతిర్మయా సంయుగమేత్య సః । పృష్ఠేనైవ వహన్ బాణానపగచ్ఛన్న వక్షసా॥ ౬॥ మద్రాష్ట్రే వారితా వృష్టిర్యదా శక్రేణ కిం తదా। మద్బాణభిన్నైర్జలదైరాపో ముక్తా యథేప్సితాః ॥ ౭ ॥ కిముర్వ్యామవనీపాలాః మద్బాహుబలభీరవః।

శ్లో॥ తాః కృష్ణవాహో వసుదేవ ఆగతే స్వయం వ్యశీర్యంత యథా తమో రవావితి శుకోక్తేః ॥ ౧౮॥ కంసస్యేతి॥ అభిముఖమాగతాన్ నందాదీన్ తైరదృష్టస్సన్ దదర్శ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ వసుదేవ ఇతి॥ యశోదాశయనే బాలం విన్యస్య తత్కన్యామాదాయ ఆజగామ- అమితద్యుతిః మహాబుద్ధిః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ఆదాయేతి॥ యథాపూర్వం పాదయోః శృంఖలాం ప్రతిముచ్యాతిష్ఠత్ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ కంసఇతి॥ సన్నకంఠ్యా గద్గదకంఠ్యా నివారితోఽపి తామంకన్యాం జగ్రాహ ॥ ౨౫॥ చిక్షేపేతి॥ వియతి ఆకాశే స్థితా సుమహద్రూపం చాప॥ ౨౬॥ ౨౭॥ సర్వస్వభూత ఇతి॥ పురా కాలనేమిజన్మని॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీధరస్వామి విరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే - తృతీయోఽధ్యాయః. ***************

కంసఇతి॥ తతోద్విగ్నమనాః తతం వితతం ఉద్విగ్నం ఉద్వేగః వితతోద్వేగయుక్తచిత్త ఇత్యర్థః- తదేతి పాఠస్సుగమః॥ ౧॥ హే ప్రలంబేతి॥ యుష్మాభిరరిష్టాద్యైశ్చ మమ వచః శ్రూయతాం॥ ౨॥ మామితి॥ కిలేతి ప్రసిద్ధౌ॥ ౩॥ కిమింద్రేణేతి॥ ఏకచారిణా తాపసేన- ఛిద్రేష్వనవధానాదిసమయేషు॥ ౪॥ ౫॥ కిం న దృష్ట ఇతి॥ పృష్ఠేనైవ వహన్ పలాయమానః॥ ౬॥ మద్రాష్ట్ర ఇతి ॥ కిమాపో ఆముక్తా ఇతిచ్ఛేదః - నాపో ముక్తా ఇతి వా పాఠః ॥ ౭ ॥ కిముర్వ్యామితి ॥ గురుం శ్వశురం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

అసన్నతిమితిపదచ్ఛేదః- నసర్వఇతివాపాఠః- గురుంశ్వశురం ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తదితి ॥ యజ్వనః యజ్వానః దీర్ఘభావ ఆషః- వధాన్నిరస్నా దేవానంక్ష్యంతీతి దేవాపకారః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తదలమితి ॥ తద్భావినః భవితవ్యతా దృశమరణాః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - చతుర్థోధ్యాయః. ❋❋❋

౧ ॥ ౨ ॥ దత్తోహీతి ॥ వార్షికః సాంవత్సరికః - నాత్రస్థేయమిత్యాదినా మహాధనానాం దుష్టనృపసమీపస్థితిదోషాయ - తద్గమ్యతామితి స్వసుతరక్షణాభిప్రాయేణోక్తిః సూచితా ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥

నసర్వేసన్నతింయాతా జరాసంధమృతేగురుమ్ ॥ ౮ ॥ అమరేషుమమావజ్ఞాజాయతేదైత్యపుంగవాః।
హాస్యంమేజాయతేవీరాస్తేషుయత్నపరేష్వపి ॥ ౯ ॥ తథాపిఖలుదుష్టానాం తేషామప్యధికంమయా।
అపకారాయదైత్యేంద్రాయతనీయందురాత్మనామ్ ॥ ౧౦ ॥ తద్యేయశస్వినః కేచిత్పృథివ్యాంయేచ
యజ్వనః। కార్యోదేవాపకారాయ తేషాంసర్వాత్మనావధః ॥ ౧౧ ॥ ఉత్పన్నశ్చాపి మేమృత్యుర్భూత
పూర్వస్సవైకిల। ఇత్యేతద్దారికాప్రాహ దేవకీగర్భసంభవా ॥ ౧౨ ॥ తస్మాద్బాలేషుచపరోయత్నః
కార్యోమహీతలే। యత్రోద్రిక్తంబలంబాలేసహంతవ్యః ప్రయత్నతః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యాజ్ఞాప్యాసురాన్
కంసః ప్రవిశ్యాశుగృహంతతః । ముమోచవసుదేవంచ దేవకీంచనిరోధతః ॥ ౧౪ ॥ కంసః ॥ యువయో
ర్ఘాతితాగర్భావృథైవైతేమయాధునా । కోప్యన్యఏవనాశాయ మమగర్భస్సముద్యతః ॥ ౧౫ ॥
తదలంపరితాపేన నూనంతద్భావినోహితే । అర్భకాయువయోర్దోషా చ్చాయుషోయద్వియో
జితాః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఇత్యాశ్వస్యవిముక్త్వాచకంసస్తౌపరిశంకితః। అంతర్గృహంద్విజశ్రేష్ఠ
ప్రవివేశతతఃస్వకం ॥ ౧౭ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - చతుర్థోధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋

శ్రీపరాశరః ॥ విముక్తోవసుదేవోపినందస్యశకటంగతః । ప్రహృష్టందృష్టవాన్నందంపుత్రోజాతో
మమేతివై ॥ ౧ ॥ వసుదేవోపితంప్రాహ దిష్ట్యాదిష్ట్యేతిసాదరమ్ । వార్ధకేపి సముత్పన్న స్తన
యోయం తవాధునా ॥ ౨ ॥ దత్తోహి వార్షికస్సర్వో భవద్భి ర్నృపతేఃకరః । యదర్థమా
గతాస్తస్మా న్నాత్రస్థేయం మహాధనైః ॥ ౩ ॥ యదర్థ మాగతాఃకార్యం తన్నిష్పన్నం కిమా
స్యతే । భవద్భిర్గమ్యతాంనంద తచ్ఛీఘ్రం నిజగోకులం ॥ ౪ ॥ మమాపి బాలకస్తత్ర రోహిణీ
ప్రభవోహియః । సరక్షణీయో భవతా యథాయం తనయోనిజః ॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్తాః ప్రయయు
ర్గోపాఃనందగోపపురోగమాః । శకటారోపితైర్భాండైఃకరందత్వామహాబలాః ॥ ౬ ॥ వసతాం
గోకులేతేషాంపూతనాబాలఘాతినీ। సుప్తంకృష్ణముపాదాయరాత్రౌతస్మై స్తనందదౌ ॥ ౭ ॥ యస్మై
యస్మైస్తనంరాత్రౌ పూతనాసంప్రయచ్ఛతి । తస్యతస్యక్షణేనాంగం బాలకస్యోపహన్యతే ॥ ౮ ॥

జరాసంధమృతేకింసర్వేసన్నతింనయాతాః- తేసర్వేసన్నతిమితిపాఠేఅసన్నతిమితిచ్ఛేదః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తదితి ॥ యశస్వినోదాననిష్ఠాః - దేవాపకారాయేతి తేషాంవధహవిర్దాతౄణామభావాత్ దేవానాంవృత్తినాశాత్ అపకారః స్యాత్ ॥ శ్రు ॥ తస్మాదితఃప్రదానందేవాఉపజీవంతీతిశ్రుతేః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తదితి ॥ తత్సద్యోమరణం భావియేషాంతేతద్భావినః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- చతుర్థోధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

విముక్తఇతి ॥ కంసేన బాలఘాతాయ సర్వేదైత్యాః ప్రహితా ఇతిజానన్ వసుదేవోపి నందాదీన్ గోకుల రక్షార్థంప్రస్థాపయితుంనందస్యశకటంశకటావమోచనస్థానంగతః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ కృతకార్యైర్ధనికైర్దుష్టరాజ సన్నిధానస్థేయమిత్యుపదిశన్నాహ ॥ దత్తోహీత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౩ ॥ యదర్థమితి ॥ కిమాస్యతేకిమత్రస్థీయతే ॥ ౪ ॥ మమేతి ॥ రోహిణ్యాంప్రభవోయస్యసః - నిజఇతిస్వీయత్వేనాభిమత ఇతిగూఢాభిప్రాయః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ వామనఇతి॥ త్రిభిర్విక్రమైః పదన్యాసైః క్రమేణాక్రాంతత్రైలోక్యః॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ముఖమితి॥ ప్రబాహూ కూర్పరాదధోభాగౌ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ఏవమితి॥ స్వస్త్యయనం క్షేమప్రాపణం కర్మ బాలపర్యంకికా బాలాథోఽల్పపర్యంకః-తలముపరిభాగః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- పంచమోఽధ్యాయః. **

౧॥ తస్యేతి॥ విధ్వస్తకుంభభాండం - కుంభాః ఘటాః - భాండాని గర్గర్యాద్యుపకరణాని - కుప్యభాండమితిపాఠే స్వర్ణరజతేతరద్రవ్యమయభాండమిత్యర్థః- శకటం మురావిష్టం॥ శ్లో॥ తదాశకటరూపేణ దైత్యస్తామా

కృష్ణస్తుతత్స్తనం గాఢం కరాభ్యామతిపీడితమ్ । గృహీత్వా ప్రాణసహితం పపౌ క్రోధసమన్వితః ॥ ౯॥
సాతిముక్తమహారావా విచ్ఛిన్నస్నాయుబంధనా। పపాత పూతనా భూమౌ మ్రియమాణాఽతిభీషణా॥౧౦॥
తన్నాదశ్రుతిసంత్రస్తాః ప్రబుద్ధాస్తే వ్రజౌకసః। దదృశుః పూతనోత్సంగే కృష్ణం తాం చ నిపాతితాం॥౧౧॥
ఆదాయ కృష్ణం సంత్రస్తా యశోదాపి ద్విజోత్తమ గోపుచ్ఛభ్రామణేనాథ బాలదోషమపాకరోత్॥౧౨॥
గోకరీషముపాదాయ నందగోపోఽపి మస్తకే । కృష్ణస్య ప్రదదౌ రక్షాం కుర్వంశ్చైతదుదీరయన్ ॥ ౧౩॥
నందగోపః॥ రక్షతు త్వామశేషాణాం భూతానాం ప్రభవో హరిః। యస్య నాభిసముద్భూతపంకజాద్భవం జగత్ ॥౧౪॥ యేన దంష్ట్రాగ్రవిధృతా ధారయత్యవనిర్జగత్ । వరాహరూపధృగ్దేవస్స త్వాం రక్షతు కేశవః॥౧౫॥ నఖాంకురవినిర్భిన్నవైరివక్షస్థలో విభుః। నృసింహరూపీ సర్వత్ర రక్షతు త్వాం జనార్దనః॥౧౬॥
వామనో రక్షతు సదా భవంతం యః క్షణాదభూత్ । త్రివిక్రమక్రమాక్రాంతత్రైలోక్యః స్ఫురదాయుధః ॥ ౧౭॥ శిరస్తే పాతు గోవిందః కంఠం రక్షతు కేశవః । గుహ్యం సజఠరం విష్ణుర్జంఘే పాదౌ జనార్దనః॥౧౮॥ ముఖం బాహూ ప్రబాహూ చ మనస్సర్వేంద్రియాణి చ। రక్షత్వవ్యాహతైశ్వర్యస్తవ నారాయణోఽవ్యయః॥౧౯॥ శార్ఙ్గచక్రగదాపాణేశ్శంఖనాదహతాః క్షయమ్। గచ్ఛంతు ప్రేతకూశ్మాండరాక్షసా యే తవాహితాః॥౨౦॥ త్వాం పాతు దిక్షు వైకుంఠో విదిక్షు మధుసూదనః। హృషీకేశోంబరే భూమౌ రక్షతు త్వాం మహీధరః॥౨౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవం కృతస్వస్త్యయనో నందగోపేన బాలకః। శాయితశ్శకటస్యాధో బాలపర్యంకికాతలే॥౨౨॥ తే చ గోపా మహద్దృష్ట్వా పూతనాయాః కళేబరమ్। మృతాయాః పరమం త్రాసం విస్మయం చ తదాయయుః॥౨౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే-పంచమాంశే- పంచమోఽధ్యాయః. *
శ్రీపరాశరః॥ కదాచిచ్ఛకటస్యాధశ్శయానో మధుసూదనః । చిక్షేప చరణావూర్ధ్వం స్తన్యార్థీ ప్రరురోద హ ॥ ౧ ॥ తస్య పాదప్రహారేణ శకటం పరివర్తితమ్ । విధ్వస్తకుంభభాండం తద్విపరీతం

కృష్ణస్త్వితి॥ కేవలం తస్యాస్స్తన్యమపత్యమివ ప్రాణసహితం పపౌ ॥ ౯ ॥ సేతి॥ విచ్ఛిన్నం స్నాయులక్షణం అస్థిబంధనం యస్యాస్సా- ప్రథమం మాయాస్వరూపేణ సౌమ్యరూపేణ ప్రవిష్టా- ఇదానీం మ్రియమాణా సా అతిభీషణా సతీ పపాతేత్యర్థః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ గోకరీషమితి॥ గోకరీషం గోమయచూర్ణం॥ ౧౩॥ రక్షత్వితి॥ ప్రకర్షేణ భవంత్యస్మాదితి ప్రభవః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ వామనఇతి॥ క్రమాః పాదవిన్యాసాః తైరాక్రాంతం త్రైలోక్యం యేన సః - స్ఫురంత్యాయుధాని యస్య సః - త్రివిక్రమక్రమైత్యేకపద్యపాఠే తు త్రిభిర్విక్రమైః క్రమేణాక్రాంతం త్రైలోక్యం యేన తథాభూతో యః క్షణాదభూదిత్యర్థః॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥ ముఖమితి॥ ప్రబాహూ కూర్పరస్యాధోభాగౌ ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ఏవమితి॥ కృతం స్వస్త్యయనం శాంతికరం కర్మ యస్య సః - బాలపర్యంకికా బాలోచితస్వల్పశయ్యా తస్యాస్తలే తదుపరి- శాయితశ్శకటస్యాధ ఇతి శకటోచ్చాటనప్రస్తావః ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే- పంచమోఽధ్యాయః. ******************************

౧॥ తస్యేతి॥ విధ్వస్తకుంభభాండం విశీర్ణకుంభాద్యుపకరణం - కుప్యభాండమితిపాఠే కుప్యం స్వర్ణరజత

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding by ...

త్రితో ముర ఇతి హరివంశే ॥ ౨॥ ౩॥ గోపా ఇతి॥ కేనకేనేత్యత్రాపి ప్రోచురిత్యన్వయః- విస్మయాద్వీప్సా॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥
యశోదేత్యాది॥ అర్చనార్థం శకటే ఆరోపితాః భగ్నభాండకపాలికా యయా సా॥ ౭॥ గర్గశ్చేతి॥ గర్గః యదు
పురోధాః· గోపానాం సంఛన్నః తైరజ్ఞాతః॥ ౮॥ జ్యేష్ఠమితి॥ మతిమతాం మునీనాం॥ ౯॥ స్వల్పేనేతి॥ రింగిణౌ సంచా
రిణౌ॥ ౧౦॥ ౧౧॥ గోవాటమధ్య ఇతి॥ గోవాటం గోక్షేత్రం ॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥

పపాత వై॥ ౨॥ తతో హాహాకృతస్సర్వో గోపగోపీజనో ద్విజ। ఆజగామాథ దదృశే బాలముత్తానశాయి
నమ్ ॥ ౩॥ గోపాః కేనేతి కేనేదం శకటం పరివర్తితమ్ । తత్రైవ బాలకాః ప్రోచుర్బాలేనానేన పాతి
తమ్॥ ౪॥ రుదతా దృష్టమస్మాభిః పాదవిక్షేపపాతితమ్। శకటం పరివృత్తం వై నైతదన్యస్య చేష్టితమ్॥ ౫॥
తతః పునరతీవాసన్ గోపా విస్మితచేతసః। నందగోపోఽపి జగ్రాహ బాలమత్యంతవిస్మితః॥ ౬॥ యశోదా
శకటారూఢభగ్నభాండకపాలికా। శకటం చార్చయామాస దధిపుష్పఫలాక్షతైః॥ ౭ ॥ గర్గశ్చ
గోకులే తత్ర వసుదేవప్రచోదితః। ప్రచ్ఛన్న ఏవ గోపానాం సంస్కారానకరోత్తయోః॥ ౮॥ జ్యేష్ఠం చ
రామమిత్యాహ కృష్ణం చైవ తథాపరమ్। గర్గో మతిమతాం శ్రేష్ఠో నామ కుర్వన్మహామతిః ॥ ౯॥ స్వల్పే
నైవ తు కాలేన రింగిణౌ తౌ తదా వ్రజే । ఘృష్టజానుకరౌ విప్ర బభూవతురుభావపి ॥ ౧౦ ॥ కరీషభస్మ
దిగ్ధాంగౌ భ్రమమాణావితస్తతః । న నివారయితుం సేహే యశోదా తౌ న రోహిణీ ॥ ౧౧॥ గోవాట
మధ్యే క్రీడంతౌ వత్సవాటం గతౌ పునః । తదహర్జాతగోవత్సపుచ్ఛాకర్షణతత్పరౌ ॥ ౧౨॥ యదా
యశోదా తౌ బాలావేకస్థానచరావుభౌ। శశాక నో వారయితుం క్రీడంతావతిచంచలౌ॥ ౧౩॥ దామ్నా
మధ్యే తతో బధ్వా బబంధ తములూఖలే । కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణమాహ చేదమమర్షితా ॥ ౧౪॥ యది
శక్నోషి గచ్ఛ త్వమతిచంచలచేష్టిత। ఇత్యుక్త్వాథ నిజం కర్మ సా చకార కుటుంబినీ॥ ౧౫॥ వ్యగ్రాయామథ
తస్యాం స కర్షమాణ ఉలూఖలమ్ । యమళార్జునమధ్యేన జగామ కమలేక్షణః ॥ ౧౬ ॥ కర్షతా
వృక్షయోర్మధ్యే తిర్యగ్గతములూఖలమ్ । భగ్నావుత్తుంగశాఖాగ్రౌ తేన తౌ యమళార్జునౌ ॥ ౧౭॥
తతః కటకటాశబ్దసమాకర్ణనతత్పరః । ఆజగామ వ్రజజనో దదర్శ చ మహాద్రుమౌ ॥ ౧౮ ॥ నవోద్గ
తాల్పదంతాంశుసితహాసం చ బాలకమ్ । తయోర్మధ్యగతం దామ్నా బద్ధం గాఢం తథోదరే ॥ ౧౯॥

వ్యతిరిక్తం ద్రవ్యం ॥ ౨ ॥ ౩॥ గోపా ఇతి ॥ కేన కేనేతి సంభ్రమాద్ద్విరుక్తిః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬॥ యశోదేతి॥ శకటా
రూఢాః శకటే స్థాపితాః భగ్నానాం భాండానాం కపాలికాః॥ ౭॥ గర్గశ్చేతి॥ గోపానాం ప్రచ్ఛన్న ఇత్యత్ర శుకోక్తి
రనుసంధేయా - గర్గో హి గోకులమాగతో నందేన బాలయోర్నామకరణార్థం యదా ప్రార్థితస్తదా తేనోక్తం-
అహం తావద్యదుకులాచార్యః ప్రఖ్యాతః- త్వం చ వసుదేవస్య ప్రేష్ఠస్సఖా - అశరీరదారికావాక్యాభ్యాం చ దేవక్యాః
పుత్రః స్వస్య శత్రుః క్వచిజ్జాతో న స్త్రీతి కంసో మన్యతే - కించ- స తు మయా యదుపురోధసా నామకర్మాదికృతం జ్ఞాత్వా
దేవకీపుత్ర ఏవ కథంచిద్గోకులం ప్రాప్తో నందస్య పుత్రతయా అభిమత ఇతి జాతశంకః కంసో యదివా స్యాత్తర్హి మహా
ననర్థః స్యాదితి - తదా నందేనోక్తం - మదీయైర్గోపైరప్యజ్ఞాతస్సన్ రహసి ద్విజోచితం సంస్కారమాత్రం కుర్విత్వితి-
తదేతదుక్తం॥ శ్లో॥ ప్రచ్ఛన్న ఏవ గోపానాం సంస్కారానకరోత్తయోరితి॥ ఉత్తరత్ర మహామతిరితి॥ ౮ ॥ ౯॥ స్వల్పే
నైవేతి ॥ చత్వరరంగిణావిత్యస్యైవ వివృతిః ఘృష్టజానుకరావితి - జానుభ్యాం కరాభ్యాం భువం సంఘృష్య సంచరంతా
విత్యర్థః॥ ౧౦॥ కరీషభస్మేతి॥ కరీషభస్మభ్యాం దిగ్ధాంగౌ లిప్తగాత్రౌ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ వ్యగ్రాయామితి॥
యమళయోర్యుగ్మభూతయోరర్జునవృక్షయోర్మధ్యేన॥ ౧౬॥ ౧౭॥ తత ఇతి॥ కటకటేతి శబ్దానుకృతిః॥ ౧౮॥ నవోద్గతేతి॥
నవోద్గతానామల్పానాం దంతానామంశుభిః సితశ్శుచిః హాసో యస్య తం- బాలకం- దదర్శేతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౧౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౦॥ ౨౧॥ స్థానేనేతి॥ స్థానేనస్థిత్యా॥౨౨॥౨౩॥ బృందావనమితి॥ ఇతఃబృహద్వనాఖ్యాత్- భౌమమహోత్పాతఃచరస్థిరేషువికృతిః-ససప్తరాత్రపాకః- తత్పాకకాలాత్ ప్రాక్తద్భూమిత్యాగనాంనదోషఇతిశ్రూయతే ॥ ౨౪॥ ఇతీతి॥ కులంకుటుంబం ॥ ౨౫॥ తతఇతి॥ కాలయంతఃచారయంతఃగోధనమితి శేషః ॥ ౨౬॥ ద్రవ్యావయవేతి॥ ద్రవ్యావయవనిర్ధూతంవ్రీహ్యన్నదధ్యాదిద్రవ్యావయవాన్నిర్ధూతాఆకీర్ణాయత్ర- క్షోధికరణేచేతిసూత్రం ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ సఇతి॥ శకటీవాటఃఅల్పశకటీశ్రేణీప్రాంతేయస్యసః-వ్రతతివాచీవావాటశబ్దః- చంద్రార్ధాకారత్వంయమునానుగోధాత్ శకటీవాటపర్యంతఇతిచపాఠః॥ ౩౦॥ వత్సపాలావితి॥ ఏకస్థానస్థితౌలీలాస్థానస్థితౌ॥౩౧॥ బర్హేతి॥ ఆపీడఃశేఖరః - గోపవేణుకృతాతోద్యపత్రవాద్యకృతస్వనౌ - గోపోచితవేణుభిరేవరచితమురజాదికృత్యాపర్ణమయవాద్యైఃకృతస్వనౌచ॥౩౨॥కాకపక్షధరావితి॥ కాకపక్షశ్శిఖా-పావకీశాఖవిశాఖాఖ్యాస్కందాంశౌ॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥

తతశ్చదామోదరతాంసయయాదామబంధనాత్ ॥ ౨౦॥ గోపవృద్ధాస్తతస్సర్వే నందగోపపురోగమాః । మంత్రయామాసురుద్విగ్నామహోత్పాతాతిభీరవః ॥ ౨౧॥ స్థానేనేహననఃకార్యంవ్రజామోన్యన్మహావనమ్। ఉత్పాతాబహవోహ్యత్రదృశ్యంతేనాశహేతవః॥౨౨॥ పూతనాయావినాశశ్చశకటస్యవిపర్యయః।వినావాతాదిదోషేణద్రుమయోఃపతనంతథా॥౨౩॥ బృందావనమితస్స్థానాత్తస్మాద్గచ్ఛామమాచిరమ్। యావద్భౌమమహోత్పాతదోషోనాభిభవేద్వ్రజమ్॥ ౨౪॥ ఇతికృత్వామతింసర్వేగమనేతేవ్రజౌకసః। ఊచుస్స్వంస్వంకులంశీఘ్రంగమ్యతాంమావిలంబథ ॥ ౨౫॥ తతఃక్షణేనప్రయయుశ్శకటైర్గోధనైస్తథా। యూథశోవత్సపాలాశ్చకాలయంతోవ్రజౌకసః ॥ ౨౬॥ ద్రవ్యావయవనిర్ధూతంక్షణమాత్రేణతత్తదా । కాకభాససమాకీర్ణంవ్రజస్థానమభూద్ద్విజ ॥ ౨౭॥ బృందావనంభగవతాకృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా । శుభేనమనసాధ్యాతంగవాంవృద్ధిమభీప్సతా ॥ ౨౮॥ తతస్తత్రాతిరూక్షేపిఘర్మకాలేద్విజోత్తమ। ప్రావృట్కాలఇవోద్భూతంనవశష్పంసమంతతః॥ ౨౯॥ ససమావాసితస్సర్వోవ్రజోబృందావనేతతః। శకటావాటపర్యంతశ్చంద్రార్ధాకారసంస్థితిః॥ ౩౦॥ వత్సపాలౌచసంవృత్తౌరామదామోదరౌతతః । ఏకస్థానస్థితౌగోష్ఠే చేరతుర్బాలలీలయా ॥ ౩౧॥ బర్హపత్రకృతాపీడౌవన్యపుష్పావతంసకౌ । గోపవేణుకృతాతోద్యపత్రవాద్యకృతస్వనౌ ॥ ౩౨॥ కాకపక్షధరౌబాలౌకుమారావివపావకీ। హసంతౌచరమంతౌచచేరతుఃస్మమహావనమ్॥ ౩౩॥ క్వచిద్వహంతావన్యోన్యంక్రీడమానౌతథాపరైః।గోపపుత్రైస్సమంవత్సాంశ్చారయంతౌవిచేరతుః॥౩౪॥ కాలేనగచ్ఛతాతౌతుసప్తవర్షౌమహావ్రజే । సర్వస్యజగతఃపాలౌవత్సపాలౌబభూవతుః ॥ ౩౫॥

౨౦॥ ౨౧॥ స్థానేనేతి॥ఇహబృహద్వనేస్థానేనవాసేన॥౨౨॥౨౩॥ బృందావనమితి॥ భౌమఃభూమివిశేషవాసనిమిత్తఃమహోత్పాతరూపోదోషః॥ ౨౪॥ ఇతీతి॥ కులంకుటుంబాది॥ ౨౫॥ తతఇతి॥ కాలయంతశ్చాలయంతః॥ ౨౬॥ ద్రవ్యావయవేతి॥ ద్రవ్యాణాందధ్యాదీనాంఅన్నాదీనాంచావయవైశ్శేషైర్నిర్ధూతంనిరూపితం- కాకాదిభిశ్చసమాకీర్ణమభూత్॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తతఇతి॥ నవమద్భుతంశష్పంబాలతృణంఉద్భూతం॥౨౯॥ సఇతి॥ శకటావాటఃఅల్పశకటవృత్తిః పర్యంతోయస్యసః- చంద్రార్ధాకారాసంస్థితిస్సన్నివేశోయస్యసః ॥ ౩౦॥ వత్సపాలావితి॥ ఏకస్మిన్నేవక్రీడాస్థానేస్థితౌ॥౩౧॥బర్హిపత్రేతి॥బర్హిపత్రకృతాపీడౌమయూరపింఛకృతశేఖరౌ-వన్యపుష్పావతంసకౌవన్యపుష్పమయకర్ణాభరణౌ-గోపోచితవేణుభిరేవకృతాతోద్యాసంపాదితమృదంగాదివాద్యకృత్యాచతౌపత్రమయైర్వాద్యైః-కృతస్వనౌకృతవిచిత్రనానాధ్వనీ॥౩౨॥కాకపక్షేతి॥కాకపక్షధరౌశిఖాధరౌ-పావకీస్కందస్యాంశౌశాఖవిశాఖావివ॥౩౩॥౩౪॥ కాలేనేతి ॥ ఏవంతౌవత్సపాలౌసంతౌ - కాలేనగచ్ఛతాసప్తవర్షౌగోపాలనేసమర్థౌబభూవతురిత్యర్థః ॥ ౩౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

౩౬॥ ప్రరూఢేతి॥ శక్రగోపః అరుణకీటవిశేషః - మారకతీ మరకతమయీ॥ ౩౭॥ ఊహురితి॥ ఊహుః జగ్ముః - వహతిరత్ర ప్రాపణే॥ ౩౮॥ నేతి॥ సద్వాదివాదః వైదికవాదః - మూర్ఖాః వేదబాహ్యాః కుదృష్టయః॥ ౩౯॥ నిర్గుణేనేతి॥ అవివేకనృపతిపరిగ్రహే నిర్గుణేన పురుషేణేవ॥ ౪౦॥ మేఘపృష్ఠ ఇతి॥ దుర్వృత్తే అపకారిణి - కులీనస్య అభిజాతస్య వృత్తచేష్టా సచ్చరితముపకారాదికం లబ్ధపరభాగమౌజ్జ్వల్యం యాతి - యద్వా దుర్వృత్తలక్షణం దృష్ట్వా సజ్జనచేష్టేవ॥ ౪౧॥ ౪౨॥ మార్గా ఇతి॥ అర్థాంతరం స్వవివక్షితాదన్యమర్థం॥ ౪౩॥ ఉన్మత్తేతి॥ సారంగశ్చాతకః ఋశ్యో వా॥ ౪౪॥ క్వచిదితి॥ గేయతానరతౌ - తానో నామ గాయతోఽన్యస్యాస్యేన వేణ్వాదికృత్యశ్రుత్యాద్యనుగ్రహః॥ ౪౫॥ ౪౬॥ పర్ణశయ్యాస్వితి॥ నిద్రాంతరైషిణౌ నిద్రార్థమవకాశార్థినౌ॥ ౪౭॥ గాయతామితి॥ కేకానుగతౌ తారధ్వన్యనుగతౌ - తదుక్తం। శ్లో॥ తారం తు విద్యాత్ సవనం తృతీయం శిరోగతం తచ్చ సదా ప్రయోజ్యం। మయూరహంసాన్యభృతస్వరాణాం తుల్యేన నాదేన శిరస్థితేనేతి॥ ౪౮॥ ౪౯॥

ప్రావృట్కాలస్తతోఽతీవ మేఘౌఘస్థగితాంబరః। బభూవ వారిధారాభిరైక్యం కుర్వన్ దిశామివ॥ ౩౬॥
ప్రరూఢనవశష్పాఢ్యా శక్రగోపాచితా మహీ। తథా మారకతీవాసీత్ పద్మరాగవిభూషితా॥ ౩౭॥
ఊహురున్మార్గవాహీని నిమ్నగాంభాంసి సర్వతః। మనాంసి దుర్వినీతానాం ప్రాప్య లక్ష్మీం నవామివ॥ ౩౮॥
న రేజేఽంతరితశ్చంద్రో నిర్మలో మలినైర్ఘనైః। సద్వాదివాదో మూర్ఖాణాం ప్రగల్భాభిరివోక్తిభిః॥ ౩౯॥
నిర్గుణేనాపి చాపేన శక్రస్య గగనే పదమ్। అవాప్యతావివేకస్య నృపస్యేవ పరిగ్రహే॥ ౪౦॥ మేఘపృష్ఠే బలాకానాం రరాజ విమలా తతిః। దుర్వృత్తే వృత్తచేష్టేవ కులీనస్యాతిశోభనా॥ ౪౧॥ న బబంధాంబరే స్థైర్యం విద్యుదత్యంతచంచలా। మైత్రీవ ప్రవరే పుంసి దుర్జనేన ప్రయోజితా॥ ౪౨॥ మార్గా బభూవురస్పష్టాస్తృణశష్పచయావృతాః। అర్థాంతరమనుప్రాప్తాః ప్రజడానామివోక్తయః॥ ౪౩॥
ఉన్మత్తశిఖిసారంగే తస్మిన్ కాలే మహావనే। కృష్ణరామౌ ముదా యుక్తౌ గోపాలైశ్చేరతుస్సహ॥ ౪౪॥
క్వచిద్గోభిస్సమం రమ్యం గేయతానరతావుభౌ। చేరతుః క్వచిదత్యర్థం శీతవృక్షతలాశ్రితౌ॥ ౪౫॥ క్వచిత్కదంబస్రక్చిత్రౌ మయూరస్రగ్విరాజితౌ। విలిప్తౌ క్వచిదాసాతాం వివిధైర్గిరిధాతుభిః॥ ౪౬॥ పర్ణశయ్యాసు సంసుప్తౌ క్వచిన్నిద్రాంతరైషిణౌ। క్వచిద్గర్జతి జీమూతే హాహాకారరవాకులౌ॥ ౪౭॥ గాయతామన్యగోపానాం ప్రశంసాపరమౌ క్వచిత్। మయూరకేకానుగతౌ గోపవేణుప్రవాదకౌ॥ ౪౮॥
ఇతి నానావిధైర్భావైరుత్తమప్రీతిసంయుతౌ। క్రీడంతౌ తౌ వనే తస్మిన్ చేరతుస్తుష్టమానసౌ॥ ౪౯॥

ప్రావృట్కాలీనాం గోపాలక్రీడాం వర్ణయిష్యన్ ప్రావృషం వర్ణయతి - ప్రావృడిత్యాద్యష్టభిః॥ ప్రావృట్కాల ఇతి॥ మేఘౌఘైః స్థగితం ఛాదితమంబరం యస్య సః॥ ౩౬॥ ప్రరూఢేతి॥ శక్రగోపైః ఇంద్రగోపాఖ్యలోహితకీటైః ఆచితా వ్యాప్తా - మారకతీ గారుడనీలరత్నమయీవ పద్మరాగైర్లోహితైర్విభూషితా॥ ౩౭॥ ఊహురితి॥ ఊహుః అవహన్॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ మేఘపృష్ఠ ఇతి॥ మూర్ఖే కులీనస్య వృత్తచేష్టా నిష్కపటావృత్తిరివ॥ ౪౧॥ న బబంధేతి॥ అంబరే మహత్యపి - విద్యుత్ స్థైర్యం న బబంధ న చకార - ప్రయోజితా కృతా॥ ౪౨॥ మార్గా ఇతి॥ అస్పష్టాస్సందిగ్ధాః - ప్రజడానాం మందానాం అన్యద్వివక్షతామన్యద్బ్రువతాముక్తయో యథా అర్థాంతరం ప్రాప్తాస్సంతస్సందిగ్ధాస్స్యుస్తద్వత్ యద్వా ప్రకృష్టానాం జడానాం బాలోన్మత్తపిశాచవదిత్యుక్తేః - నిరంతరం నిశ్చలసమాధినా జడవద్వర్తమానానాం నిరతిశయబ్రహ్మానందసుఖితానాం యోగినాముక్తయ ఇవ - తే హి వివక్షితమర్థమర్థాంతరాభిధానేన నిగూఢమివ వదంతీతి స్పష్టార్థః - ప్రగల్భానామితి పాఠేఽప్యేవమేవార్థః॥ ౪౩॥ తదుక్తప్రావృషమనుమన్యత తత్కాలోచితాం క్రీడామాహ॥ ఉన్మత్తేత్యాదినాఽఽయావత్సమాప్తి॥ ఉన్మత్తేతి॥ ఉన్మత్తాశ్శిఖినో మయూరాస్సారంగాశ్చ భ్రమరా యస్మిన్ - అస్య ప్రవేశభావాదితి శుకోక్తేః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding

నాగపత్న్యశ్చేతి ॥ హారిహారేత్యాదినా హారిహారాదిభూషితత్వోక్తేః వ్యక్తవాక్యోక్తైశ్చ తాసాం మనుష్యసమపూర్వకాయత్వం విజ్ఞేయం॥౧౬॥౧౭॥తమితి॥లాలసాః వ్యాకులాః పశ్యతేతి చుక్రుశుః॥౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥ హాహేతి॥ విహ్వలః పరవశః॥౨౧॥నందగోప ఇతి॥కృష్ణదర్శనలాలసాః-అత్ర లాలసపదమౌత్సుక్యపరం॥౨౨॥౨౩॥ ౨౪॥ గోప్య ఇతి॥ కాతరా అధీరాః॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ ౨౮॥ యత్రేతి॥ యత్ర న హరిః తేనాపి నూతుర్వాసేన జననీగృహేణాపి రతిరస్తి చేద్విస్మయః- కృష్ణరహితే మాతృగృహేపి ప్రీతిర్నాస్తీత్యర్థః॥ ౨౯॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥ కథం భవిష్యథ కథమపి భవితుం న శక్ష్యథేత్యర్థః॥ ౩౦॥

నాగపత్న్యశ్చ శతశో హారిహారోపశోభితాః । ప్రకంపితతనుక్షేపచలత్కుంతలకాంతయః ॥ ౧౬॥
తతః ప్రవేష్టితస్సర్పైస్సకృష్ణో భోగబంధనైః । దదంశుస్తేపి తం కృష్ణం విషజ్వాలాకులైర్ముఖైః ॥ ౧౭॥
తం తత్ర పతితం దృష్ట్వా సర్పభోగైర్నిపీడితం । గోపా వ్రజముపాగమ్య చుక్రుశుశ్శోకలాలసాః॥ ౧౮॥
గోపాః॥ ఏష మోహం గతః కృష్ణో మగ్నో వై కాళియహ్రదే । భక్ష్యతే నాగరాజేన తమాగచ్ఛత పశ్యత ॥ ౧౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా తత్ర తే గోపా వజ్రపాతోపమం వచః । గోప్యశ్చ త్వరితా జగ్ముః యశోదాప్రముఖా హ్రదమ్ ॥ ౨౦ ॥ హాహా క్వాసావితి జనో గోపీనామతి విహ్వలః । యశోదయా సమం భ్రాంతో ద్రుతప్రస్ఖలితం యయౌ ॥ ౨౧ ॥ నందగోపశ్చ గోపాశ్చ రామశ్చాద్భుతవిక్రమః । త్వరితం యమునాం జగ్ముః కృష్ణదర్శనలాలసాః ॥ ౨౨॥ దదృశుశ్చాపి తే తత్ర సర్పరాజవశంగతమ్ । నిష్ప్రయత్నీకృతం కృష్ణం సర్పభోగవివేష్టితమ్ ॥ ౨౩ ॥ నందగోపోపి నిశ్చేష్టో న్యస్య పుత్రముఖే దృశమ్। యశోదా చ మహాభాగా బభూవ మునిసత్తమ ॥ ౨౪ ॥ గోప్యస్త్వన్యా రుదంత్యశ్చ దదృశుశ్శోకకాతరాః । ప్రోచుశ్చ కేశవం ప్రీత్యా భయకాతర్యగద్గదమ్ ॥ ౨౫ ॥ గోప్యః॥ సర్వా యశోదయా సార్ధం విశామోఽత్ర మహాహ్రదమ్। సర్పరాజస్య నో గంతుమస్మాభిర్యుజ్యతే వ్రజమ్ ॥ ౨౬ ॥ దివసః కో వినా సూర్యం వినా చంద్రేణ కా నిశా । వినా వృషేణ కా గావో వినా కృష్ణేన కో వ్రజః ॥ ౨౭ ॥ వినాకృతా న యాస్యామః కృష్ణేనానేన గోకులమ్ । అరమ్యం నాతిసేవ్యం చ వారిహీనం యథా సరః ॥ ౨౮॥ యత్ర నేందీవరశ్యామకాయకాంతిరయం హరిః। తేనాపి మాతుర్వాసేన రతిరస్తీతి విస్మయః॥౨౯॥ ఉత్ఫుల్లపంకజదళస్పష్టకాంతివిలోచనమ్ । అపశ్యంతో హరిం దీనాః కథం గోష్ఠే భవిష్యథ ॥ ౩౦॥

నాగపత్న్యశ్చేతి ॥ హారిభిర్మనోహరైర్హారైరుపశోభితాః - ప్రకంపితానాం తనూనాం క్షేపేణోత్క్షేపేణ చలద్భిః కుండలైః కాంతిశ్శోభా యాసాం తాః ॥ ౧౬ ॥ తత ఇతి ॥ భోగః దేహస్స ఏవ బంధనం సాధనత్వాత్ బంధనం తత్ప్రదర్శితం తైః ప్రవేష్టితః కుండలీకృతైర్దేహైరావేష్టిత ఇత్యర్థః - దదంశుః దష్టవంతః ॥ ౧౭॥ తమితి॥ శోకేన లాలసాస్సాభిలాషాః ఉత్సుకా ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ కథం చుక్రుశురిత్యత్రాహ॥ ఏష ఇతి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦॥ హాహేతి॥ ద్రుతం ప్రస్ఖలితం చ యథా భవత్యేవం యయౌ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ నందగోప ఇతి॥ యశోదా చ నిశ్చేష్టా బభూవ॥ ౨౪॥ గోప్య ఇతి॥ శోకేన కాతరా వివశాః - భయకాతర్యాభ్యాం గద్గదం యథా భవత్యేవం ప్రోచుః ॥ ౨౫ ॥ యత్ప్రోచుస్తదాహ ॥ సర్వా ఇత్యాదిసప్తభిః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ వినాకృతా ఇతి ॥ కృష్ణేన వినాకృతాః విరహీకృతాః న యాస్యామః॥౨౮॥ యత్రేతి॥ యత్రాయం హరిర్నాస్తి- తేన మాతుర్వాసేన జననీగృహేణాపి- రతిర్భవతీతి విస్మయో హ్యాశ్చర్యం- కృష్ణరహితేన మాతుర్గృహేణ సుఖం నాస్త్యేవేత్యర్థః॥౨౯॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥ కథం భవిష్యథ స్థాస్యథ॥ ౩౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వికాలేచేతి॥ వికాలేచరాత్రావపి ॥ ౫౦ ॥ ౫౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే-షష్ఠోధ్యాయః. **

ఏకదాత్వితి॥ వినారామం - సహితస్యనాగహ్రదప్రవేశంనానుమన్యేత ॥ ౧ ॥ సఇతి ॥ ఫేనస్యశ్లాఘ్యత్వ(?)హసంతీమివేత్యుత్ప్రేక్షా- హసంతీమంగారశకటికామివేత్యుపమావా - అత్రజ్వాలావత్కల్లోలఃభస్మవత్ఫేనః ॥ ౨॥ తస్యాఇతి ॥ శ్రితంతప్తం ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అస్మిన్నితి॥ యోమయేత్యాది - మయామద్విభూతిభూతేనతార్క్ష్యేణేత్యర్థః - నష్టఃనదృష్టః - సోస్మిన్మత్స్యానుజిఘృక్షుసౌభరిశాపభీతతార్క్ష్యాదుష్ప్రవేశేవసతి - అయమర్థోభాగవతేద్రష్టవ్యః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ తదితి ॥ కదంబోసావమృతమానయతాతార్క్ష్యేణాక్రాంతత్వాన్నదగ్ధఇతిపురాణాంతరసిద్ధం॥ ౧౦॥ ఇత్థమితి॥ పరితఃక్రియతఇతిపరికరోవస్త్రం ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥

వికాలేచసమంగోభిర్గోపబృందసమన్వితౌ। విహృత్యాథయథాయోగంవ్రజమేత్యమహాబలౌ॥ ౫౦॥
గోపైస్సమానైస్సహితౌక్రీడంతావమరావివ। ఏవంతావూషతుస్తత్రరామకృష్ణౌమహాద్యుతీ॥ ౫౧॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. ****************************
శ్రీపరాశరః॥ ఏకదాతువినారామంకృష్ణోబృందావనంయయౌ।విచచారవృతోగోపైర్వన్యపుష్పస్రగుజ్జ్వలః॥౧॥సజగామాథకాళిందీంలోలకల్లోలశాలినీమ్।తీరసంలగ్నఫేనౌఘైర్హసంతీమివసర్వతః॥౨॥ తస్యాశ్చాతిమహాభీమంవిషాగ్నిశ్రితవారిణమ్।హ్రదంకాళీయనాగస్యదదర్శాతివిభీషణమ్॥౩॥ విషాగ్నినాప్రసరతాదగ్ధతీరమహీరుహమ్।వాతాహతాంబువిక్షేపస్పర్శదగ్ధవిహంగమమ్॥౪॥తమతీవమహారౌద్రంమృత్యువక్త్రమివాపరమ్। విలోక్యచింతయామాసభగవాన్మధుసూదనః ॥ ౫॥ అస్మిన్వసతిదుష్టాత్మాకాళీయోసౌవిషాయుధః।యోమయానిర్జితస్త్యక్త్వాదుష్టోగచ్ఛేత్పయోనిధిమ్॥౬॥ తేనేయందూషితాసర్వాయమునాసాగరంగమా। ననరైర్గోధనైశ్చాపితృషార్తైరుపభుజ్యతే॥ ౭॥ తదస్యనాగరాజస్యకర్తవ్యోనిగ్రహోమయా । నిస్త్రాసాస్తుసుఖంయేనచరేయుర్వ్రజవాసినః॥ ౮॥ ఏతదర్థంతులోకేస్మిన్నవతారఃకృతోమయా।యదేషాముత్పథస్థానాంకార్యాశాంతిర్దురాత్మనామ్॥౯॥ తదేతంనాతిదూరస్థంకదంబమురుశాఖినమ్।అధిరుహ్యపతిష్యామిహ్రదేస్మిన్ననిలాశినః॥౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ఇత్థంవిచింత్యబద్ధ్వాచగాఢంపరికరంతతః।నిపపాతహ్రదేతత్రనాగరాజస్యవేగతః॥౧౧॥ తేనాతిపతతాతత్రక్షోభితస్సమహాహ్రదః।అత్యర్థందూరజాతాంస్తుసమసించన్మహీరుహాన్॥౧౨॥ తేహిదుష్టవిషజ్వాలాతప్తాంబుపవనోక్షితాః।జజ్వలుఃపాదపాస్సద్యోజ్వాలావ్యాప్తదిగంతరాః॥౧౩॥ఆస్ఫోటయామాసతదాకృష్ణోనాగహ్రదేభుజమ్ । తచ్ఛబ్దశ్రవణాచ్చాశు నాగరాజోభ్యుపాగమత్ ॥ ౧౪॥ ఆతామ్రనయనఃకోపాద్విషజ్వాలాకులైర్ముఖైః।వృతోమహావిషైశ్చాన్యైరురగైరనిలాశనైః॥ ౧౫॥

౫౦॥౫౧॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- షష్ఠోధ్యాయః. *

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ అగాధేహ్రదేస్థితస్యసర్పస్యహ్రదక్షోభణమ్ప్రతేనిగ్రహోయోగాత్తత్క్షోభక్రియాయామధ్యవస్యతి॥ తదేతమితి॥ సతుకదంబోమృతమానయతాగరుడేనాక్రాంతత్వాన్నదహ్యతఇతిపురాణాంతరప్రసిద్ధిః ॥ ౧౦॥ ఇత్థమితి॥ పరితఃక్రియతేపరిధీయతఇతిపరికరంవస్త్రం - తద్గాఢంబద్ధ్వా-వేగతఃవేగాత్ ॥ ౧౧ ॥ తేనేతి ॥ సమసించత్సమ్యక్సిషేచ ॥ ౧౨ ॥ తఇతి ॥ అహిదుష్టవిషజ్వాలాభితప్తంయదంబుతద్యుక్తేన పవనోక్షితాస్సిక్తాస్సంతోజజ్వలుః - జ్వాలాభివ్యాప్తందిశామంతరమవకాశోయైః ॥ ౧౩॥ ౧౪ ॥ అతామ్రేతి ॥ విషజ్వాలాభిరాకులైర్వ్యాప్తైఃఫణైరుపలక్షితః అభ్యుపాగమదితిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వికాలేచేతి॥ వికాలేచరాత్రావపి ॥ ౫౦ ॥ ౫౧॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే-షష్ఠోఽధ్యాయః. ************************************

ఏకదాత్వితి॥ వినారామం - సహితస్యనాగహ్రదప్రవేశంనానుమన్యేత ॥ ౧ ॥ సఇతి ॥ ఫేనస్యశ్వాక్ల్యాద్ధసంతీమివేత్యుత్ప్రేక్షా- హసంతీమంగారశకటికామివేత్యుపమావా - అత్రజ్వాలావత్కల్లోలఃభస్మవత్ఫేనః ॥ ౨॥ తస్యాఇతి ॥ శ్రితంతప్తం ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అస్మిన్నితి॥ యోమయేత్యాది - మయామద్విభూతిభూతేనతార్క్ష్యేణేత్యర్థః - నష్టఃనదృష్టః - సోఽస్మిన్మత్స్యానుజిఘృక్షుసౌభరిశాపభీతతార్క్ష్యదుష్ప్రవేశేవసతి - అయమర్థోభాగవతేద్రష్టవ్యః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ తదితి ॥ కదంబోఽసావమృతమానయతా తార్క్ష్యేణాక్రాంతత్వాన్నదగ్ధ ఇతిపురాణాంతరసిద్ధం॥ ౧౦॥ ఇత్థమితి॥ పరితఃక్రియతఇతిపరికరోవస్త్రం ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥

వికాలేచసముంగోభిర్గోపబృందసమన్వితౌ। విహృత్యాథయథాయోగంవ్రజమేత్యమహాబలౌ॥ ౫౦॥
గోపైస్సమానైస్సహితౌక్రీడంతావమరావివ। ఏవంతావూషతుస్తత్రరామకృష్ణౌమహాద్యుతీ॥ ౫౧॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - షష్ఠోఽధ్యాయః. **************************

శ్రీపరాశరః॥ ఏకదాతువినారామంకృష్ణోబృందావనంయయౌ।విచచారవృతోగోపైర్వన్యపుష్పస్రగుజ్జ్వలః॥౧॥సజగామాథకాళిందీంలోలకల్లోలశాలినీమ్।తీరసంలగ్నఫేనౌఘైర్హసంతీమివసర్వతః॥౨॥ తస్యాశ్చాతిమహాభీమంవిషాగ్నిశ్రితవారిణమ్।హ్రదంకాళీయనాగస్యదదర్శాతివిభీషణమ్॥౩॥ విషాగ్నినాప్రసరతాదగ్ధతీరమహీరుహమ్।వాతాహతాంబువిక్షేపస్పర్శదగ్ధవిహంగమమ్॥౪॥తమతీవమహారౌద్రంమృత్యువక్త్రమివాపరమ్। విలోక్యచింతయామాసభగవాన్మధుసూదనః ॥ ౫॥ అస్మిన్వసతిదుష్టాత్మాకాళీయోఽసౌవిషాయుధః।యోమయానిర్జితస్త్యక్త్వాదుష్టోగచ్ఛేత్పయోనిధిమ్॥౬॥ తేనేయందూషితాసర్వాయమునాసాగరంగమా। ననరైర్గోధనైశ్చాపితృషార్తైరుపభుజ్యతే॥ ౭॥ తదస్యనాగరాజస్యకర్తవ్యోనిగ్రహోమయా । నిస్త్రాసాస్తుసుఖంయేనచరేయుర్వ్రజవాసినః॥ ౮॥ ఎతదర్థంతులోకేస్మిన్నవతారఃకృతోమయా।యదేషాముత్పథస్థానాంకార్యాశాంతిర్దురాత్మనామ్॥౯॥ తదేతంనాతిదూరస్థంకదంబమురుశాఖినమ్।అధిరుహ్యపతిష్యామిహ్రదేస్మిన్ననిలాశినః॥౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ఇత్థంవిచింత్యబధ్వాచగాఢంపరికరంతతః।నిపపాతహ్రదేతత్రనాగరాజస్యవేగతః॥౧౧॥ తేనాతిపతతాతత్రక్షోభితస్సమహాహ్రదః।అత్యర్థందూరజాతాంస్తుసమసించన్మహీరుహాన్॥౧౨॥ తేహిదుష్టవిషజ్వాలాతప్తాంబుపవనోక్షితాః।జజ్వలుఃపాదపాస్సద్యోజ్వాలావ్యాప్తదిగంతరాః॥౧౩॥ఆస్ఫోటయామాసతదాకృష్ణోనాగహ్రదేభుజమ్ । తచ్ఛబ్దశ్రవణాచ్చాశు నాగరాజోభ్యుపాగమత్ ॥ ౧౪॥ ఆతామ్రనయనఃకోపాద్విషజ్వాలాకులైర్ముఖైః।వృతోమహావిషైశ్చాన్యైరురగైరనిలాశనైః॥ ౧౫॥

౫౦॥౫౧॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- షష్ఠోఽధ్యాయః. *

౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ అగాధేహ్రదేస్థితస్యసర్పస్యహ్రదక్షోభణమృతేనిగ్రహాయోగాత్తత్క్షోభక్రియాయామధ్యవస్యతి ॥ తదేతమితి ॥ సతుకదంబోఽమృతమానయతాగరుడేనాక్రాంతత్వాన్నదహ్యతఇతిపురాణాంతరప్రసిద్ధిః ॥ ౧౦॥ ఇత్థమితి॥ పరితఃక్రియతేపరిధీయతఇతిపరికరంవస్త్రం - తద్గాఢంబధ్వా- వేగతఃవేగాత్ ॥ ౧౧ ॥ తేనేతి ॥ సమసించత్సమ్యక్సిషేచ ॥ ౧౨ ॥ తఇతి ॥ అహిదుష్టవిషజ్వాలాభితప్తం యదంబుతద్యుక్తేన పవనోక్షితాస్సిక్తాస్సంతోజజ్వలుః - జ్వాలాభిర్వ్యాప్తం దిశామంతర మవకాశోయైః ॥ ౧౩॥ ౧౪ ॥ అతామ్రేతి ॥ విషజ్వాలాభిరాకులైర్వ్యాప్తైః ఫణైరుపలక్షితః అభ్యుపాగమదితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

నాగపత్న్యశ్చేతి ॥ హారిహారేత్యాదినా హారిహారాదిభూషితత్వోక్తైః వ్యక్తవాక్యోక్తైశ్చ తాసాం మనుష్యసమపూర్వకాయత్వం విజ్ఞేయం॥౧౬॥౧౭॥ తమితి॥ లాలసాః వ్యాకులాః పశ్యతేతి చుక్రుశుః॥౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥ హాహేతి॥ విహ్వలాః పరవశాః॥౨౧॥ నందగోప ఇతి॥ కృష్ణదర్శనలాలసాః- అత్ర లాలసపదమౌత్సుక్యపరం॥౨౨॥౨౩॥ ౨౪॥ గోప్య ఇతి॥ కాతరా అధీరాః॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ ౨౮॥ యత్రేతి॥ యత్ర న హరిః తేనాపి మాతుర్వాసేన జననీగృహేణాపి రతిరస్తి చేద్విస్మయః- కృష్ణరహితే మాతృగృహేపి ప్రీతిర్నాస్తీత్యర్థః॥ ౨౯॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥ కథం భవిష్యథ కథమపి భవితుం న శక్ష్యథేత్యర్థః॥ ౩౦॥

నాగపత్న్యశ్చ శతశో హారిహారోపశోభితాః । ప్రకంపితతనుక్షేపచలత్కుండలకాంతయః ॥ ౧౬॥
తతః ప్రవేష్టితస్సర్పైస్స కృష్ణో భోగబంధనైః । దదంశుస్తేపి తం కృష్ణం విషజ్వాలాకులైర్ముఖైః ॥ ౧౭॥
తం తత్ర పతితం దృష్ట్వా సర్పభోగైర్నిపీడితం । గోపా వ్రజముపాగమ్య చుక్రుశుశ్శోకలాలసాః॥ ౧౮॥
గోపాః॥ ఏష మోహం గతః కృష్ణో మగ్నో వై కాళియహ్రదే । భక్ష్యతే నాగరాజేన తమాగచ్ఛత పశ్యత ॥ ౧౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా తత్ర తే గోపా వజ్రపాతోపమం వచః । గోప్యశ్చ త్వరితా జగ్ముః యశోదాప్రముఖా హ్రదమ్ ॥ ౨౦ ॥ హాహా క్వాసావితి జనో గోపీనామతివిహ్వలః । యశోదయా సమం భ్రాంతో ద్రుతప్రస్ఖలితం యయౌ ॥ ౨౧ ॥ నందగోపశ్చ గోపాశ్చ రామశ్చాద్భుతవిక్రమః । త్వరితం యమునాం జగ్ముః కృష్ణదర్శనలాలసాః ॥ ౨౨॥ దదృశుశ్చాపి తే తత్ర సర్పరాజవశంగతమ్ । నిష్ప్రయత్నీకృతం కృష్ణం సర్పభోగవివేష్టితమ్ ॥ ౨౩ ॥ నందగోపోపి నిశ్చేష్టో న్యస్య పుత్రముఖే దృశమ్। యశోదా చ మహాభాగా బభూవ మునిసత్తమ ॥ ౨౪ ॥ గోప్యస్త్వన్యా రుదంత్యశ్చ దదృశుశ్శోకకాతరాః । ప్రోచుశ్చ కేశవం ప్రీత్యా భయకాతర్యగద్గదమ్ ॥ ౨౫ ॥ గోప్యః॥ సర్వా యశోదయా సార్ధం విశామోత్ర మహాహ్రదమ్। సర్పరాజస్య నో గంతుమస్మాభిర్యుజ్యతే వ్రజమ్ ॥ ౨౬ ॥ దివసః కో వినా సూర్యం వినా చంద్రేణ కా నిశా । వినా వృషేణ కా గావో వినా కృష్ణేన కో వ్రజః ॥ ౨౭ ॥ వినాకృతా న యాస్యామః కృష్ణేనానేన గోకులమ్ । అరమ్యం నాతిసేవ్యం చ వారిహీనం యథా సరః ॥ ౨౮॥
యత్ర నేందీవరశ్యామకాయకాంతిరయం హరిః। తేనాపి మాతుర్వాసేన రతిరస్తీతి విస్మయః॥ ౨౯॥
ఉత్ఫుల్లపంకజదళస్పష్టకాంతివిలోచనమ్ । అపశ్యంతో హరిం దీనాః కథం గోష్ఠే భవిష్యథ ॥ ౩౦॥

నాగపత్న్యశ్చేతి ॥ హారిభిర్మనోహరైర్హారై రుపశోభితాః - ప్రకంపితానాం తనూనాం క్షేపేణోత్క్షేపేణ చలద్భిః కుండలైః కాంతిశ్శోభా యాసాం తాః ॥ ౧౬ ॥ తత ఇతి ॥ భోగః దేహస్స ఏవ బంధనం సాధనత్వాత్ బంధనం తత్ప్రదర్శితం తైః ప్రవేష్టితః కుండలీకృతైర్దేహైరావేష్టిత ఇత్యర్థః - దదంశుః దష్టవంతః ॥ ౧౭॥ తమితి॥ శోకేన లాలసాస్సాభిలాషాః ఉత్సుకా ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ కథం చుక్రుశురిత్యత్రాహ॥ ఏష ఇతి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦॥ హాహేతి॥ ద్రుతం ప్రస్ఖలితం చ యథా భవత్యేవం యయౌ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ నందగోప ఇతి॥ యశోదా చ నిశ్చేష్టా బభూవ॥ ౨౪॥ గోప్య ఇతి॥ శోకేన కాతరా వివశాః - భయకాతర్యాభ్యాం గద్గదం యథా భవత్యేవం ప్రోచుః ॥ ౨౫ ॥ యత్ప్రోచుస్తదాహ ॥ సర్వా ఇత్యాదిసప్తభిః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ వినాకృతా ఇతి ॥ కృష్ణేన వినాకృతాః విరహీకృతాః న యాస్యామః॥ ౨౮॥ యత్రేతి॥ యత్రాయం హరిర్నాస్తి- తేన మాతుర్వాసేన జననీగృహేణాపి- రతిర్భవతీతి విస్మయో హ్యాశ్చర్యం- కృష్ణరహితేన మాతుర్గృహేణ సుఖం నాస్త్యేవేత్యర్థః॥ ౨౯॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥ కథం భవిష్యథ స్థాస్యథ॥ ౩౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

యథాహ భరతః ॥ శ్లో ॥ అంతర్భ్రమరికా జ్ఞేయా భ్రమరీ బాహ్యపూర్వికా । అలగ్నభ్రమరీ చ స్యాదుచితభ్రమరీ తథా ॥ చిత్రభ్రమరికా చైవ చక్రభ్రమరికా తథా । తిర్యగ్భ్రమరికా చేతి భ్రమాస్సప్త ప్రకీర్తితాః ॥ పార్శ్వాత్పార్శ్వం తు గమనం స్ఖలితైశ్చలితైః పదైః । వివిధైశ్చైవ పాదైశ్చ పాదరేచక ఉచ్యతే ॥ పార్ష్ణిర్యస్య స్థితా భూమావూర్ధ్వమగ్రతలం తథా । అంగుల్యశ్చాంచితాస్సర్వాస్స పాదస్త్వంచితః స్మృతః ॥ పృష్ఠతో హ్యంచితం కృత్వా పాదమగ్రతలేన తు । ద్రుతం నిపాతయేద్భూమౌ చాదినూపురపాదికా ॥ చరణం నూపురం కృత్వా పురతస్సంప్రసారయేత్ । క్షిప్రమావిద్ధకరణం దండపాతా తు సా స్మృతేతి ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ కోప ఇతి ॥ స్థితిపాలనం లోకమర్యాదాస్థాపనం - శ్రూయతామథ - అథాస్మద్వచనం శ్రూయతాం ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ క్వేతి ॥ సమోత్కృష్టయోః ప్రీతిర్ద్వేషో వా కార్యః - న త్వీదృశే నికృష్ట ఇతి భావః ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥

నాగః కృష్ణస్య రేచకైః । దండపాతనిపాతేన వవామ రుధిరం బహు ॥ ౪౬ ॥ తం విభుగ్నశిరోగ్రీవమాస్యేభ్యస్స్రుతశోణితమ్ । విలోక్య కరుణం జగ్ముస్తత్పత్న్యో మధుసూదనమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాగపత్న్యః ॥ జ్ఞాతోసి దేవదేవేశ సర్వజ్ఞస్త్వమనుత్తమః । పరం జ్యోతిరచిత్యం యత్తదంశః పరమేశ్వరః ॥ ౪౮ ॥ న సమర్థాస్సురాస్స్తోతుం యమనన్యభవం విభుమ్ । స్వరూపవర్ణనం తస్య కథం యోషిత్కరిష్యతి ॥ ౪౯ ॥ యస్యాఖిలమహీవ్యోమజలాగ్నిపవనాత్మకమ్ । బ్రహ్మాండమల్పకాల్పాంశస్స్తోష్యామస్తం కథం వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ యమత్తో న విదుర్నిత్యం యత్స్వరూపం హి యోగినః । పరమార్థమణోరల్పం స్థూలాత్స్థూలం నతాస్స్మ తమ్ ॥ ౫౧ ॥ న యస్య జన్మనే ధాతా యస్య చాంతాయ నాంతకః । స్థితికర్తా న చాన్యోస్తి యస్య తస్మై నమస్సదా ॥ ౫౨ ॥ కోపస్స్వల్పోపి తే నాస్తి స్థితిపాలనమేవ తే । కారణం కాళియస్యాస్య దమనే శ్రూయతాం వచః ॥ ౫౩ ॥ స్త్రియోనుకంప్యాస్సాధూనాం మూఢా దీనాశ్చ జంతవః । యతస్తతోస్య దీనస్య క్షమ్యతాం క్షమతాం వర ॥ ౫౪ ॥ సమస్తజగదాధారో భవానల్పబలః ఫణీ । త్వత్పాదపీడితో జహ్యాన్ముహూర్తార్ధేన జీవితమ్ ॥ ౫౫ ॥ క్వ పన్నగోల్పవీర్యోయం క్వ భవాన్ భువనాశ్రయః । ప్రీతిద్వేషౌ సమోత్కృష్టగోచరౌ భవతోవ్యయ ॥ ౫౬ ॥ తతః కురు జగత్స్వామిన్ ప్రసాదమవసీదతః । ప్రాణాంస్త్యజతి నాగోయం భర్తృభిక్షా ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౭ ॥ భువనేశ జగన్నాథ మహాపురుష పూర్వజ । ప్రాణాంస్త్యజతి నాగోయం భర్తృభిక్షాం ప్రయచ్ఛ నః ॥ ౫౮ ॥ వేదాంతవేద్య దేవేశ దుష్టదైత్యనిబర్హణ । ప్రాణాంస్త్యజతి నాగోయం భర్తృభిక్షా ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౯ ॥

దండవత్పాతో దండపాతః తీవ్రప్రహారః తద్వత్ నిపాతేన - రేచకైర్ముఖనాసికారంధ్రైః బహు రుధిరం వవామ ఛర్దితవాన్ - పాఠాంతరే దండవత్పాదనిపాతేనేతి స ఏవార్థః - యద్వా భ్రాంతి రేచక దండపాతాఖ్యాః నృత్తోక్తాః పాదన్యాసవిశేషాః - యథా భరతః ॥ శ్లో ॥ అంతర్భ్రమరికా జ్ఞేయా భ్రమరీ బాహ్యపూర్వికా । అలగ్నభ్రమరీ చ స్యాదుచితభ్రమరీ తథా ॥ చిత్రభ్రమరికా చైవ చక్రభ్రమరికా తథా । నిపాతభ్రమరీ చేతి భ్రమాస్సప్త ప్రకీర్తితాః ॥ పార్శ్వాత్ పార్శ్వస్య గమనం స్ఖలితైశ్చలితైః పదైః । వివిధైశ్చైకపాదస్య పాదరేచక ఉచ్యతే । నూపురం చరణం కృత్వా పురతస్సంప్రసారయేత్ । క్షిప్రమావిద్ధకరణం దండపాతేతి సా స్మృతేతి ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ జ్ఞాతోసీతి ॥ న విద్యతే ఉత్తమో యస్మాదనుత్తమః - పరం జ్యోతిస్స్వప్రకాశం యద్బ్రహ్మ యశ్చ తస్యాంశః పరమేశ్వరః - తచ్చ స చ త్వమితి జ్ఞాతోసి ॥ ౪౮ ॥ ఏవం చేన్మదీయం తత్త్వం వర్ణయతేతి చేత్తత్రాహ ॥ నేత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ నేతి ॥ అన్యేషు భవతీత్యన్యభవః తం - తస్య స్వరూపవర్ణనం యోషిన్మాదృక్ కథం కరిష్యతి ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ నేతి ॥ యస్య స్థితికర్తా చాన్యో నాస్తి - విష్ణ్వంతరాభావాత్ ॥ ౫౨ ॥ ఏవం స్తుత్వా తద్రక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కోప ఇతి ॥ కోపేన చేదస్య దమనం స్యాత్ తర్హి కోపాధిక్యేన వధోపి యుక్తస్స్యాత్ - లోకరక్షణార్థం తు దమనే దమనానంతరం క్షమైవ యుక్తేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ క్వేతి ॥ న చ ద్వేషస్యాయం విషయ ఇత్యాహుః ॥ ప్రీతిద్వేషావితి ॥ యథా ప్రీతిస్సమగోచరా తథా ద్వేష ఉత్కృష్టగోచరః - న తు దీనే ద్వేషో యుక్తః ॥ ౫౬ ॥ తత ఇతి ॥ తతస్తస్మాదేవ హేతోః అవసీదతః అవసన్నస్య దీనస్య ప్రసాదమేవ కురు - న చాత్రాతివిలంబః కార్య ఇత్యాహుః - ప్రాణానితి ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥

అత్యర్థేతి॥ అత్యర్థమత్యంతం॥ ౩౧॥ భోగేనేతి॥ అస్మద్విలోకనేసతీతి శేషః॥ ౩౨॥ ఇతీతి॥ త్రాసవిధురాన్ త్రాసనిశ్చేష్టాన్॥ ౩౩॥ నందంచేతి॥ ఆత్మసంజ్ఞయాఅనన్యవేద్యేనసంకేతేన ॥ ౩౪ ॥ కిమిదమితి ॥ కింత్వమాత్మానమనంతమీశ్వరంయన్నవేత్సి - తేనసర్పదష్టమూర్ఛాదిరయంమానుషోభావోత్యంతంవ్యజ్యతే - కిమిదమిత్యన్వయః ॥ ౩౫॥ త్వమేవేతి॥ అరాణాంనాభిరివత్వమస్యజగతఃసంశ్రయః ॥ ౩౬॥ ౩౭॥ జగత్యర్థమితి॥ తవాంశస్తవవిభూతిః॥ ౩౮॥ మనుష్యేత్యాది॥ మనుష్యదేహగ్రహణాత్మికాంలీలాంభజతాత్వయాహేతుభూతేన సురాశ్చగోపేషుజాతాస్త్వల్లీలామనుకుర్వంతఃఆసతే ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨॥ ఇతీతి॥ స్మితభిన్నేతిమాయోద్ఘాటనాత్స్మితోదయః॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ప్రాణా ఇతి॥ నికుట్టనైఃప్రహారైః॥ ౪౫॥ మూర్ఛామితి॥ భ్రాంతిరేచకదండపాతాః నృత్తోక్తాః పాదన్యాసవిశేషాః

అత్యంతమధురాలాపహృతాశేషమనోరథమ్ । నవీనపుండరీకాక్షంయాస్యామోనందగోకులమ్॥ ౩౧॥
భోగినావేష్టితస్యాపిసర్పరాజస్యపశ్యత । స్మితశోభిముఖంగోప్యః కృష్ణస్యాస్మద్విలోకనే ॥ ౩౨॥
శ్రీపరాశరః॥ ఇతిగోపీవచశ్శ్రుత్వారౌహిణేయోమహాబలః। గోపాంశ్చత్రాసవిధురాన్విలోక్యస్తిమితేక్షణాన్॥ ౩౩॥ నందంచదీనమత్యర్థంన్యస్తదృష్టింసుతాననే । మూర్ఛాకులాంయశోదాంచకృష్ణమాహాత్మసంజ్ఞయా॥ ౩౪॥ కిమిదందేవదేవేశభావోయంమానుషస్త్వయా।వ్యజ్యతేత్యంతమాత్మానంకిమనంతంనవేత్సియత్॥ ౩౫॥ త్వమేవజగతోనాభిరరాణామివసంశ్రయః।కర్తాపహర్తాపాతాచత్రైలోక్యంత్వంత్రయీమయః॥ ౩౬॥ సేంద్రైరుద్రాగ్నివసుభిరాదిత్యైర్మరుదశ్విభిః। చింత్యసేత్వమచింత్యాత్మన్సమస్తైశ్చైవయోగిభిః॥ ౩౭॥ జగత్యర్థంజగన్నాథభారావతరణేచ్ఛయా। అవతీర్ణోసిమర్త్యేషుతవాంశశ్చాహమగ్రజః॥ ౩౮॥ మనుష్యలీలాంభగవన్భజతాభవతాసురాః।విడంబయంతస్త్వల్లీలాంసర్వఏవసహాసతే॥ ౩౯॥ అవతార్యభవాన్పూర్వంగోకులేతుసురాంగనాః । క్రీడార్థమాత్మనఃపశ్చాదవతీర్ణోసిశాశ్వత॥ ౪౦॥అత్రావతీర్ణయోఃకృష్ణగోపాఏవహిబాంధవాః। గోప్యశ్చసీదతఃకస్మాదేతాన్బంధూనుపేక్షసే॥ ౪౧॥ దర్శితోమానుషోభావఃదర్శితంబాలచాపలమ్।తదయందమ్యతాంకృష్ణదుష్టాత్మాదశనాయుధః॥ ౪౨॥ శ్రీపరాశరః॥ఇతిసంస్మారితఃకృష్ణస్స్మితభిన్నోష్ఠసంపుటః। ఆస్ఫోట్యమోచయామాసస్వదేహంభోగిబంధనాత్॥ ౪౩॥ ఆనమ్యచాపిహస్తాభ్యాముభాభ్యాంమధ్యమంశిరః।ఆరుహ్యాభుగ్నశిరసఃప్రణనర్తోరువిక్రమః॥ ౪౪॥ ప్రాణాఃఫణేభవంశ్చాస్యకృష్ణస్యాంఘ్రినికుట్టనైః । యత్రోన్నతించకురుతేననామాస్యతతశ్శిరః ॥ ౪౫ ॥ మూర్ఛాముపాయయాభ్రాంత్యా

అత్యంతేతి॥ అత్యంతమధురైరాలాపైర్హృతమశేషంమనోరథరూపంధనంయేనసః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతీతి॥ శ్లోకద్వయమేకంవాక్యం - త్రాసవిధురాన్ మృత్యుభయశూన్యాన్ మర్తుముద్యతానిత్యర్థః - ఆత్మసంజ్ఞయాస్వసంకేతేన కృష్ణమాహ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ తదేవస్పష్టయతి ॥ కిమిదమిత్యాద్యష్టభిః ॥ కిమిదమతి॥ ఆత్మానంకింనవేత్సినానుసంధత్సేయదిత్యుత్తరేణాన్వతి ॥ ౩౫ ॥ త్వమేవేతి॥ యద్యస్మాత్త్వమస్యజగతః।నాభిరతస్సంశ్రయఃఆధారఃఅరాణాంనాభివియస్మిన్ సర్వేప్రతిష్ఠితా రథనాభావివారా ఇతివిశ్వంబిభర్తి భువనస్యనాభిరిత్రిచశ్రుతేః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ జగత్యర్థమితి॥ జగత్యర్థంభూమేర్హితార్థం ॥ ౩౮ ॥ మనుష్యలీలామితిమనుష్యలీలాంభజతాభవతాహేతుభూతేనగోపవేషాస్సురాఏతేత్వల్లీలాంవిడంబయంతోనుకుర్వంతఃత్వయాసహక్రీడమానావర్తంతే ॥ ౩౯ ॥ అవతార్యేతి॥ తథాసురాంగనాశ్చభవానేవావతారితవాన్ఆత్మనఃక్రీడార్థం॥ ౪౦॥ అత్రేతి॥అవసన్నానస్మద్బంధూనేతాన్నోపేక్షస్వ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩॥ ఆనమ్యేతి॥ అభుగ్నశిరసఃఅనమ్రమూర్ధ్నఃఆభుగ్నశిరసఇతివాచ్ఛేదఃఅవనతఫణస్యేత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ మూర్ఛామివ॥ కృష్ణస్యభ్రాంత్యాన్నృత్యతోభ్రమేణమూర్ఛాంనాగఃప్రాప్తః

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౬౦॥తవేత్యాది॥కిన్నుస్తోష్యామీతిభావః-అష్టౌగుణాయస్యతదష్టగుణమైశ్వర్యం-తేచాణిమాదయః-స్వాభావికత్వాదివిశేషణైస్సనకాదివ్యావృత్తిః॥ ౬౧॥ త్వంపరఇత్యాది॥ ప్రకృతేఃపరఃపుమాంస్త్వం-పరస్మాద్యఃపరఃముక్తఃసత్వం-పరంత్వత్తఃపరాత్మకమింద్రియాదేరుత్కృష్టంప్రధానమపిత్వత్తోభవతి-పరస్మాత్పరమోయస్త్వం ఉక్తాద్బద్ధముక్తప్రధానరూపాత్పరస్మాత్పరమోయస్సత్వం - తస్యతవకింస్తోష్యామీతి- పరంత్వత్తఃపరాత్మకేతిపాఠే- హేపరాత్మక ఉత్కృష్టస్వరూప - త్వత్తఃపరంప్రధానంప్రవర్తతే - పరస్మాద్యఃముక్తఃసత్వమితిశేషః త్వంపరస్త్వంపరస్మాద్యఃపరంత్వత్తఃపరాత్మకమితిచపాఠః॥౬౨॥౬౩॥ ఏకావయవేతి॥ కల్పనావయవాత్మానఃకల్పసిద్ధావయవాత్మా-ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహఇతియావత్ ॥ ౬౪ ॥ సదసద్రూపిణఇతి॥ సదసద్రూపిణః మూర్తామూర్తరూపవతః ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮॥ హృదీత్యాది॥ యద్రూపంధ్యానేనసంకల్ప్య - భావమయానిపుష్పాణ్యహింసాదీని॥ శ్లో॥ అహింసాప్రథమంపుష్పంపుష్పమింద్రియనిగ్రహః । సర్వభూతదయాపుష్పంక్షమాపుష్పంవిశిష్యతే॥ శమఃపుష్పందమఃపుష్పంధ్యానపుష్పంచసప్తమం । సత్యంచైవాష్టమంపుష్పమేభిస్తుష్యతికేశవఇతివచనాత్ ॥ ౬౯॥

శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తేతాభిరాశ్వస్యక్లాంతదేహోఽపిపన్నగః। ప్రసీదదేవదేవేతిప్రాహవాక్యంశనైశ్శనైః॥ ౭౦॥ కాళీయః॥ తవాష్టగుణమైశ్వర్యంనాథస్వాభావికంపరమ్। నిరస్తాతిశయంయస్యతస్యస్తోష్యామికిన్న్వహమ్॥ ౭౧॥ త్వంపరస్త్వంపరస్యాద్యఃపరంత్వత్తఃపరాత్మక । సర్వస్మాత్పరమోయస్త్వంతస్యస్తోష్యామికిన్న్వహమ్॥ ౭౨॥ యస్మాద్బ్రహ్మాచరుద్రశ్చచంద్రేంద్రమరుదశ్వినః । వసవశ్చసహాదిత్యైస్తస్యస్తోష్యామికిన్న్వహమ్॥ ౭౩॥ ఏకావయవసూక్ష్మాంశోయస్యైతదఖిలంజగత్। కల్పనావయవస్యాంశస్తస్యస్తోష్యామికిన్న్వహమ్ ॥ ౭౪ ॥ సదసద్రూపిణోయస్యబ్రహ్మాద్యాస్త్రిదశేశ్వరాః।పరమార్థంనజానంతితస్యస్తోష్యామికిన్న్వహమ్॥ ౭౫॥ బ్రహ్మాద్యైరర్చ్యతేయస్తుగంధపుష్పానులేపనైః। నందనాదిసముద్భూతైస్సోర్చ్యతేవాకథంమయా॥౭౬॥ యస్యావతారరూపాణిదేవరాజస్సదార్చతి । నవేత్తిపరమంరూపంసోర్చ్యతేవాకథంమయా ॥ ౭౭ ॥ విషయేభ్యస్సమాహృత్యసర్వాక్షాణిచయోగినః। యమర్చయంతిధ్యానేనసోర్చ్యతేవాకథంమయా॥ ౭౮॥ హృదిసంకల్ప్యయద్రూపంధ్యానేనార్చంతియోగినః। భావపుష్పాదినానాథస్సోర్చ్యతేవాకథంమయా॥ ౭౯॥

ఇత్యుక్తఇతి॥ తాభిఃభర్తృభిక్షాప్రదీయతామిత్యుక్తేకృష్ణస్యాంఘ్రికుట్టనాదిశైథిల్యమివాలక్ష్యతే- సకించిదాశ్వస్యనహనిష్యతీతివిశ్వస్యకాళీయఃశనైర్వాక్యంప్రాహ ॥ ౭౦ ॥ తవేతి॥ యస్యతవాష్టగుణంపరంనిరతిశయంచైశ్వర్యం-తస్యాష్టగుణైశ్వర్యైకమహంస్తోష్యామి - నైకదేశమపిస్తోతుంసమర్థఇతిభావః ॥ ౭౧ ॥ నిరతిశయమైశ్వర్యమేవదర్శయన్నాహ॥త్వమితి॥త్వంపరస్సర్వోత్కృష్టః-ఏతదేవాహ-పరస్యహిరణ్యగర్భస్యాద్యోజనకస్త్వం-యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వమితిశ్రుతేః-తత్రహేతుః-పరమవ్యక్తంత్వత్తఃప్రవర్తతే-హేపరాత్మకతత్వేశ్వరకేశ్వరరూప- తత్కుత ఇత్యత్రాహ-పరస్మాదింద్రియాదేఃపరమోయఃత్వం॥ శ్రు॥ ఇంద్రియేభ్యఃపరాహ్యర్థాఅర్థేభ్యశ్చపరంమనః। మనసస్తుపరాబుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మామహాన్పరః॥ మహతఃపరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషఃపరః।పురుషాన్నపరంకించిత్సాకాష్ఠాసాపరాగతిరితిశ్రుతిరిత్యర్థః॥ పాఠాంతరాణ్యస్యపునఃసర్వైఃపరిత్యాసులభతయావ్యాఖ్యేయాని॥౭౨॥ పరత్వమేవప్రపంచయన్నాహ॥యస్మాదిత్యాదిసప్తభిః॥౭౩॥ఏకావయవేతి॥యదియస్యైకావయవస్యసూక్ష్మాంశోఖిలమిదం జగత్ - ననుచిదాత్మకస్యజడంజగత్కథమంశస్స్యాత్తత్రాహ-కల్పనేతి-ఉపాసనార్థంకల్పనామయాఅవయవాయస్య-పాదోస్యవిశ్వాభూతానీతిశ్రుతేః॥౭౪॥సదితి॥సదసద్రూపిణఃకార్యకారణాత్మకస్య॥౭౫॥౭౬॥౭౭॥౭౮॥పూర్వశ్లోకార్థప్రపంచః॥హృదీతి॥ భావపుష్పాదినామనోమయపుష్పధూపదీపాద్యుపచారేణ- యద్వా-భావేనఅహింసాదిమయేనపుష్పాదినా-తదుక్తం॥శ్లో॥ అహింసాప్రథమంపుష్పంపుష్పమింద్రియనిగ్రహః।సర్వభూతదయాపుష్పంక్షమాపుష్పంవిశిష్యతే॥ శమఃపుష్పంతపఃపుష్పంధ్యానంపుష్పంతథైవచ। సత్యంచైవాష్టమంపుష్పమేతైస్తుష్యతికేశవఇతి॥౭౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ తథేతి॥ నసోఢవ్యఇతి- అయందండరూపోవర స్త్వత్తోనామేతి- మయాసోఢవ్యః- ససోఢవ్యోమయాదండ స్త్వత్తోమా మేత్యయంవర ఇతిచ పాఠః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ గతఇతి॥ గోపానందాద్యావృద్ధాః॥ ౩౧॥ కృష్ణమితి॥ అస్యైశ్రీదామాదిసవయసః ॥ ౩౨॥ గీయమానఇతి॥ చరితైర్హేతుభిః॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ****************

సోహంతే దేవదేవేశ నార్చనాదౌస్తుతౌనచ । సామర్థ్యవాన్కృపామాత్ర మనోవృత్తిః ప్రసీదమే ॥ ౨౦॥ సర్పజాతిరియంక్రూరా యస్యాంజాతోస్మికేశవ । తత్స్వభావోయమత్రాస్తి నాపరాధోమమాచ్యుత॥ ౨౧॥ సృజ్యతేభవతాసర్వంతథాసంహ్రియతేజగత్। జాతిరూపస్వభావాశ్చ సృజ్యంతేసృజతాత్వయా ॥ ౨౨॥ యథాహంభవతాసృష్టోజాత్యారూపేణచేశ్వర । స్వభావేనచ సాధుత్వంతథేదంచేష్టితంమయా॥ ౨౩॥ యద్యన్యథాప్రవర్తేయందేవదేవతతోమయి। న్యాయ్యోదండనిపాతోవైతవైవవచనంయథా ॥ ౨౪ ॥ తథాప్యజ్ఞేజగత్స్వామిన్ దండంపాతితవాన్మయి। సశ్లాఘ్యోయంవరోదండ స్త్వత్తోమేనాన్యతోవరః ॥ ౨౫॥ హతవీర్యోహతవిషోదమితోహంత్వయాచ్యుత। జీవితందీయతామేకమాజ్ఞాపయకరోమికిమ్॥ ౨౬॥ శ్రీభగవాన్॥ నాత్రస్థేయంత్వయాసర్పకదాచిద్యమునాజలే। సపుత్రపరివార స్త్వంసముద్రసలిలంవ్రజ॥ ౨౭॥ మత్పదానిచతేసర్పదృష్ట్వామూర్ధనిసాగరే। గరుడఃపన్నగరిపు స్త్వయినప్రహరిష్యతి॥ ౨౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వాసర్పరాజంతంముమోచభగవాన్హరిః। ప్రణమ్యసోపికృష్ణాయజగామపయసాంనిధిమ్॥ ౨౯॥ పశ్యతాంసర్వభూతానాంసభృత్యసుతబాంధవః।సమస్తభార్యాసహితఃపరిత్యజ్యస్వకంహ్రదమ్॥ ౩౦॥ గతేసర్పేపరిష్వజ్యమృతంపునరివాగతమ్ ।గోపామూర్ధనిహార్దేనసిషిచుర్నేత్రజైర్జలైః ॥ ౩౧॥ కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణమన్యేవిస్మితచేతసః।తుష్టువుర్ముదితాగోపాదృష్ట్వాశివజలాంనదీమ్।౩౨॥ గీయమానస్సగోపీభిశ్చరితైస్సాధుచేష్టితైః । సంస్తూయమానోగోపైశ్చకృష్ణోవ్రజముపాగమత్ ॥ ౩౩॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ************************

తదేవంస్తుత్వాతత్ప్రసాదంప్రార్థయతే ॥ సోహమితి ॥ కృపామాత్రా కేవలకరుణామయామనోవృత్తిర్యస్యతథాభూతస్సన్ప్రసీద - క్రియామాత్రేతిపాఠే కేవలం త్వదర్చాదిక్రియాయాం మనోరథఏవనతుసామర్థ్యం యస్యేత్యర్థః ॥ ౨౦॥ త్వందండ్యఏవనత్వనుకంప్యఃక్రూరత్వాదితిచేత్తత్రాహ॥ సర్పజాతిరిత్యాదిషడ్భిః ॥ ౨౧॥ సృజ్యతఇతి॥ జాతిరూపస్వభావాఃజాతిస్సర్పత్వాదిః - రూపంఫణిత్వాది - స్వభావఃక్రౌర్యాదిః॥ ౨౨॥ యథేతి॥ సాధుత్వమత్రత్వదాదిష్టవర్ణాచరణంతదేవమయాకృతం - నాన్యదిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ యదీతి॥ తవైవవచనంశ్రుతిస్మృత్యాదియథా॥ శ్లో॥ పరిత్రాణాయసాధూనాంవినాశాయచదుష్కృతాం। ధర్మసంస్థాపనార్థాయసంభవామియుగేయుగఇత్యాది॥ ౨౪ ॥ తథేతి॥ త్వత్తోదండోపివరఃశ్లాఘ్యత్వాత్ - త్వదన్యతోవరోపినశ్లాఘ్యః - నసోఢవ్యోమయాదండ స్త్వత్తోమామేత్యయంవరఇతిపాఠేదండమిషేణాయంవరఃత్వత్తోమాముపైతి - దుష్టస్వభావనివృత్తేః ॥ ౨౫॥ తదేవాహ॥ హతవీర్యఇతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ మత్పదానీతి॥ యద్భయాత్త్వమత్రవససి- సగరుడస్సాగరేరమణీయకద్వీపేస్థితమపిత్వాంనభక్షయిష్యతి ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ గతఇతి॥ గోపానందాద్యాః- హార్దేనప్రీత్యాసిషిచుః॥ ౩౧॥ కృష్ణమితి॥ అన్యేశ్రీదామాద్యాస్సవయసోగోపాస్తుష్టువుః॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణ వ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ************************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ పద్భ్యామితి॥ తాభ్యాం తయోరిత్యర్థః॥ ౮॥ గృహీత్వేతి॥ తం గృహీత్వా - తృణరాజని తాళే॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - అష్టమోఽధ్యాయః. ❋

౧ ॥ ౨ ॥ క్ష్వేళమానావితి ॥ క్ష్వేళంతౌ సింహవన్నాదం కుర్వంతౌ - విచిన్వంతౌ వాసయోగ్యాన్ దేశాన న్విచ్ఛంతౌ ॥ ౩ ॥ నిర్యోగేతి ॥ నిర్యోగపాశః నియమనరజ్జుః ॥ ౪ ॥ సువర్ణేతి ॥ రూషితాంబరౌ రంజితవస్త్రౌ -

శ్రీపరాశరః॥ గాః పాలయంతౌ చ పునస్సహితౌ బలకేశవౌ। భ్రమమాణౌ వనే తస్మిన్ రమ్యం తాళవనం గతౌ ॥ ౧॥ తత్తు తాళవనం దివ్యం ధేనుకో నామ దానవః। మృగమాంసకృతాహారస్సదాధ్యాస్తే ఖరాకృతిః॥ ౨॥ తత్తు తాళవనం పక్వఫలసంపత్సమన్వితమ్। దృష్ట్వా స్పృహాన్వితా గోపాః ఫలాదానేఽబ్రువన్వచః॥ ౩॥ గోపాః॥ హే రామ హే కృష్ణ సదా ధేనుకేనైష రక్ష్యతే। భూప్రదేశో యతస్తస్మాత్ పక్వానీమాని సంతి వై॥ ౪॥ ఫలాని పశ్య తాళానాం గంధామోదితదింశి వై। వయమేతాన్యభీప్సామః పాత్యంతాం యది రోచతే॥ ౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతి గోపకుమారాణాం శ్రుత్వా సంకర్షణో వచః। ఏతత్కర్తవ్యమిత్యుక్త్వా పాతయామాస తాని వై॥ కృష్ణశ్చ పాతయామాస భువి తాని ఫలాని వై॥ ౬॥ ఫలానాం పతతాం శబ్దమాకర్ణ్య సుదురాసదః। ఆజగామ స దుష్టాత్మా కోపాద్దైతేయగర్దభః॥ ౭॥ పద్భ్యాముభాభ్యాం స తదా పశ్చిమాభ్యాం బలం బలీ। జఘానోరసి తాభ్యాం చ స చ తేనాభ్యగృహ్యత॥ ౮॥ గృహీత్వా భ్రామయామాస సోఽంబరే గతజీవితమ్। తస్మిన్నేవ స చిక్షేప వేగేన తృణరాజని॥ ౯॥ తతః ఫలాన్యనేకాని తాళాగ్రాన్నిపతన్ ఖరః। పృథివ్యాం పాతయామాస మహావాతో ఘనానివ॥ ౧౦॥ అన్యానథ సజాతీయానాగతాన్ దైత్యగర్దభాన్। కృష్ణశ్చిక్షేప తాళాగ్రే బలభద్రశ్చ లీలయా॥ ౧౧॥ క్షణేనాలంకృతా పృథ్వీ పక్వైస్తాళఫలైస్తదా। దైత్యగర్దభదేహైశ్చ మైత్రేయ శుశుభేఽధికమ్॥ ౧౨॥ తతో గావో నిరాబాధాస్తస్మింస్తాళవనే ద్విజ। నవశష్పం సుఖం చేరుర్యన్న భుక్తమభూత్పురా॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - అష్టమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీపరాశరః॥ తస్మిన్ రాసభదైతేయే సానుగే వినిపాతితే। సౌమ్యం తద్గోపగోపీనాం రమ్యం తాళవనం బభౌ॥ ౧॥ తతస్తౌ జాతహర్షౌ తు వసుదేవసుతావుభౌ। హత్వా ధేనుకదైతేయం భాండీరం వటమాగతౌ॥ ౨॥ క్ష్వేళమానౌ ప్రగాయంతౌ విచిన్వంతౌ చ పాదపాన్। చారయంతౌ చ గా దూరే వ్యాహరంతౌ చ నామభిః॥ ౩॥ నిర్యోగపాశస్కంధౌ తౌ వనమాలావిభూషితౌ। శుశుభాతే మహాత్మానౌ బాలశృంగావివర్షభౌ॥ ౪॥ సువర్ణాంజనచూర్ణాభ్యాం తౌ తదా రూషితాంబరౌ। మహేంద్రాయుధసంయుక్తౌ

౧॥ ౨॥ తత్త్వితి॥ ఫలానామాదానే స్పృహాన్వితాస్సంతః అబ్రువన్ ॥ ౩॥ ౪॥ ఫలానీతి॥ గంధామోదితదింశి గంధేనామోదితాః సురభీకృతా దిశో యైస్తాని - ఫలాని పశ్య - గంధామోదిదిశానీతి పాఠాంతరే టాబంతో దిశాశబ్దః - ఏషాం గంధేన ఆమోదవత్యో దిశాస్తానీత్యర్థః॥ ౫॥ ఇతీతి॥ పాతయామాస - బాహుభ్యామితి విజ్ఞేయం - బాహుభ్యాం తాళాంస్తాన్ పరికంపయన్నిత్యుక్తేః॥ ౬॥ ౭॥ పద్భ్యామితి॥ తాభ్యాం తయోః పాదయోః స చ ధేనుకః తేన రామేణ అభ్యగృహ్యత గృహీతః ॥ ౮॥ గృహీత్వేతి॥ గృహీత్వా ధేనుకం స రామః తృణరాజని తాళే చిక్షేప ॥ ౯॥ తత ఇతి॥ మహావాతేరితాని వేతి పాఠాంతరే నాశబ్ద ఉపమార్థః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - అష్టధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

౧॥ తత ఇతి॥ భాండీరాఖ్యం వటం॥ ౨ ॥ క్ష్వేళమానావితి॥ క్ష్వేళమానౌ సింహవన్నదంతౌ - క్ష్వేళా తు సింహనాదస్స్యాదిత్యభిధానాత్ - విచిన్వంతౌ వృక్షారోహణక్రీడార్థం అన్విచ్ఛంతౌ - దూరే స్థితాః సంతౌ చారయంతౌ గాః - వ్యాహరంతౌ నామభిః ఆహ్వయంతౌ ॥ ౩ ॥ నిర్యోగేతి॥ నిర్యుజ్యంతే నిషిధ్యంతే దుహ్యమానా గావః ఏభిరితి నిర్యోగాః పాదబంధనరజ్జవః - అదృశ్యగవ్యాకర్షణార్థా వా - తాశ్చ స్కంధే యయోస్తౌ నిర్యోగపాశస్కంధౌ - బాలశృంగావివ వృషావివ శేషోపలక్షణౌ॥ ౪॥ సువర్ణేతి॥ రూషితాంబరౌ రంజితవస్త్రౌ - మహేంద్రాయుధమింద్రధనుః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

నుహేంద్రాయుధసంకాశావిత్యంబుదవిశేషణం - మహేంద్రాయుధేన ప్రకాశమానావిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥
తతఇతి ॥ ఆందోళికాభిః ద్వయోర్గోపయోర్హస్తద్వయమయాం దోళికాభిః - నియుద్ధైర్బాహుయుద్ధైర్వ్యా
యామంశ్రమం ॥ ౮ ॥ తల్లిప్సురితి॥ తల్లిప్సుః తౌజిఘృక్షుః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తయోరితిఛిద్రాంతరప్రేప్సుః ప్రమాదా
వసరంప్రతీక్షమాణః॥ ౧౧॥ హరిణేతి॥ హరిణాక్రీడనంహరిణవదాక్రీడనండుత్ప్లుతిః - ద్వయోర్యుగపదుత్ప్లుతయో
ర్గలసఃజితః - పటుర్జేతా - తత్రజితోజేతారంవహన్ భాండీరంగత్వాపునరుత్ప్లుతిస్థానంనయేదితిపణబంధః॥ ౧౨॥
శ్రీదామ్నేతి ॥ తత్రప్రలంబః శ్రీదామపక్షీయః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ కృష్ణకృష్ణేతి॥
హ్రియామిహ్రియే - గోపాలచ్ఛద్మరూపిణాకృత్రిమగోపాలరూపిణా ॥ ౨౦ ॥ యదత్రేతి ॥ అత్రదానవే ॥ ౨౧॥

శ్వేతకృష్ణావివాంబుదౌ ॥ ౫॥ చేరతుర్లోకసిద్ధాభిఃక్రీడాభిరితరేతరమ్। సమస్తలోకనాథానాంనాథ
భూతౌభువంగతౌ ॥ ౬ ॥ మనుష్యధర్మాభిరతౌమానయంతౌమనుష్యతామ్ । తజ్జాతిగుణయుక్తాభిః
క్రీడాభిశ్చేరతుర్వనమ్ ॥ ౭॥ తతస్త్వాందోళికాభిశ్చనియుద్ధైశ్చమహాబలౌ। వ్యాయామంచక్రతుస్తత్ర
క్షేపణీయైస్తథాశ్మభిః॥ ౮॥ తల్లిప్సురసురస్తత్రహ్యుభయోరమమాణయోః।ఆజగామప్రలంబాఖ్యో
గోపవేషతిరోహితః ॥ ౯॥ సోఽవగాహతనిశ్శంకస్తేషాంమధ్యమమానుషః । మానుషంవపురాస్థాయ
ప్రలంబోదానవోత్తమః॥ ౧౦॥ తయోశ్ఛిద్రాంతరప్రేప్సురవిషహ్యమమన్యత। కృష్ణంతతోరౌహిణే
యంహంతుంచక్రేమనోరథమ్॥ ౧౧॥ హరిణాక్రీడనంనామబాలక్రీడనకంతతః। ప్రకుర్వంతోహితే
సర్వేద్వౌద్వౌయుగపదుద్థితౌ॥ ౧౨॥ శ్రీదామ్నాసహగోవిందఃప్రలంబేనతథాబలః।గోపాలైరపరై
శ్చాన్యేగోపాలాఃపుప్లువుస్తతః॥ ౧౩॥ శ్రీదామానంతతఃకృష్ణఃప్రలంబంరోహిణీసుతః।జితవాన్కృష్ణ
పక్షీయైర్గోపైరన్యేపరాజితాః॥౧౪॥ తేవాహయంతస్త్వన్యోన్యంభాండీరవటమేత్యవై।పునర్నివ
వృతుస్సర్వేయేయేతత్రపరాజితాః ॥ ౧౫॥ సంకర్షణంతుస్కంధేనశీఘ్రముత్క్షిప్యదానవః। సభస్థస
లంజగామాశుసచంద్రఇవవారిదః॥ ౧౬॥ అసహన్రౌహిణేయస్యసభారందానవోత్తమః।వవృధేసు
మహాకాయఃప్రావృషీవబలాహకః॥ ౧౭॥ సంకర్షణస్తుతందృష్ట్వాదగ్ధశైలోపమాకృతిమ్।స్రగ్దామ
లంబాభరణంమకుటాటోపమస్తకమ్। రౌద్రంశకటచక్రాక్షంపాదన్యాసచలత్ క్షితిమ్॥ ౧౮॥ అభీత
మనసా తేన రక్షసారోహిణీసుతః । హ్రియమాణస్తతఃకృష్ణమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ కృష్ణకృష్ణ
హ్రియామ్యేషపర్వతోదగ్రమూర్తినా। కేనాపిపశ్యదైత్యేనగోపాలచ్ఛద్మరూపిణా॥౨౦॥ యదత్ర
సాంప్రతంకార్యంమయామధునిషూదన । తత్కథ్యతాంప్రయాత్యేషదురాత్మాతిత్వరాన్వితః॥ ౨౧॥

తత్సంయుక్తావంబుదావివ॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ తతఇతి॥ ఆందోళికాభిఃగోపహస్తమయడోలారోహణైః- వృక్షశాఖాదిషు
డోలాక్రీడాదిభిర్వా - స్యందోళికాభిశ్చేతిపాఠాంతరేనియుద్ధైర్బాహుయుద్ధై-వ్యాయామంశ్రమం ॥ ౮॥ తల్లిప్సురితి॥
తల్లిప్సుస్తజ్జిఘృక్షుః- గోపవేషేణతిరోహితఃఅసురఇత్యవివక్షితః॥౯॥సఇతి॥అవగాహతప్రావిశదిత్యర్థః॥౧౦॥ తయో
రితి॥ ఛిద్రాంతరప్రేప్సుఃప్రమాదావసరంప్రతీక్షమాణః- అవిషహ్యమద్వేష్యం॥ ౧౧॥ హరిణేతి॥ హరిణాక్రీడనం
ఉత్ప్లుత్యోత్ప్లుత్యగమనం- యత్రద్వయోః- యస్త్వరతోయాతిసజేతా- ఇతరస్తుజితః- అత్రచజితోజేతారంవహన్
భాండీరకంవటంనీత్వాపునరుత్ప్లుతిస్థానంనయేదితిపణబంధః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీదామ్నేతి॥ పుప్లువుఃఉత్ప్లుతవంతః ॥ ౧౩॥
శ్రీదామానమితి॥ అన్యేశ్రీదామపక్షీయాః॥ ౧౪॥ ౧౫॥౧౬॥ ౧౭॥ సంకర్షణస్త్వితి॥ దగ్ధశైలోపమాతత్సదృశీఆకృతి
ర్యస్యతం- స్రగ్భిగ్రథితంస్థూలందామతదేవలంబాభరణంయస్యతం - మకుటేనాటోపంసంరంభయుక్తంమస్తకం
యస్యతంరౌద్రంఘోరం - శకటచక్రేఇవాక్షిణీయస్యతం- పాదన్యాసేనచలంతీక్షితిర్యస్మాత్తం॥ ౧౮॥ ౧౯॥ కృష్ణ
కృష్ణేతి॥ హ్రియామిహ్రియే- కర్మణిపరస్మైపదమార్షం- పర్వతవదుదగ్రాఉన్నతామూర్తిర్యస్యతేన॥౨౦॥౨౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౨॥ ౨౩॥ స్మరేత్యాది॥ జగద్బీజ- కారణానామప్యాదిభూత- జగతిజగదవస్థాయాం - తద్వ్యదేకార్ణవేచప్రకార్ణ
వావస్థాయాంచ- యత్త్వదేకంకారణమాత్మానంకింనవేత్సి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ అత్తమితి॥ అత్తంచర్వితం-
కాస్తంభర్దితంయద్వాకేనవాయునాస్తంబడబాగ్నిగలత్వేనార్కరశ్మినాడీమయేనక్షిప్తం-అయమర్థః-సవాయునా
బడబాగ్నినాపీతంసముద్రాంబుఘనీభూయహిమతాంగతం - తేనవాయునాడీమయార్కరశ్మినా సోమద్వారాహి
మక్షాహిమాద్రౌక్షిప్తం-గ్రీష్మేపునరాదిత్యాంశుసంయోగాద్విలీనంసత్ యథాజలతాంయాతీతి- అయమేవార్థఃసరి
త్సముద్రేత్యాదినాపూర్వముక్త॥ ౩౦॥ఏవమిత్యాది॥సంహరణాత్తంతంసంహరణకాలేఅత్తంతవైవసర్గాయసముద్య

శ్రీపరాశరః॥ తమాహరామంగోవిందస్మితభిన్నోష్ఠసంపుటః।మహాత్మారౌహిణేయస్యబలవీర్య
ప్రమాణవిత్॥ ౨౧॥ శ్రీకృష్ణః॥కిమయంమానుషోభావోవ్యక్తమేవావలంబ్యతే। సర్వాత్మన్సర్వగుహ్య
నాంగుహ్యగుహ్యాత్మనాత్వయా ॥ ౨౩॥ స్మరాశేషజగద్బీజకారణంకారణాగ్రజ । ఆత్మానమేకం
తద్వచ్చజగత్యేకార్ణవేచయత్॥ ౨౪॥ కింనవేత్సియథాహంచత్వంచైకంకారణంభువః । భారావ
తారణార్థాయమర్త్యలోకముపాగతౌ ॥ ౨౫॥ నభశ్శిరస్తేంబువహాశ్చకేశాఃపాదౌక్షితిర్వక్త్రమ
నంతవహ్నిః। సోమోమనస్తేశ్వసితంసమీరణోదిశశ్చతస్రోవ్యయబాహవస్తే॥ ౨౬॥ సహస్రవక్త్రో
భగవాన్మహాత్మాసహస్రహస్తాంఘ్రిశరీరభేదః। సహస్రపద్మోద్భవయోనిరాద్యస్సహస్రశస్త్వాం
మునయోగృణంతి॥౨౭॥దివ్యంహిరూపంతవవేత్తినాన్యోదేవైరశేషైరవతారరూపమ్।తదర్చ్యతేవే
త్సినకింయదంతేత్వయ్యేవవిశ్వంలయమభ్యుపైతి॥౨౮॥త్వయాధృతేయంధరణీబిభర్తిచరాచరంవిశ్వ
మనంతమూర్తే।కృతాదిభేదైరజకాలరూపోనిమేషపూర్వోజగదేతదత్సి॥౨౯॥ అత్తంయథాబాడబ
వహ్నినాంబుహిమస్వరూపంపరిగృహ్యకాస్తమ్।హిమాచలేభానుమతోంశుసంగాజ్జలత్వమభ్యేతిపున
స్తదేవ॥౩౦॥ఏవంత్వయాసంహరణేత్తమేతజ్జగత్సమస్తంత్వదధీనకంపునః।తవైవసర్గాయసముద్యతస్య

తమితి॥పూర్వంకాళీయభోగావృతంమాంకిమాత్మానంపరమేశ్వరంనవేత్సి-తత్త్వంసంస్మర-స్వయమిదానీంముహ్య
తీతివిస్మయాత్స్మితేనభిన్నమోష్ఠసంపుటంయస్యసః ॥ ౨౨॥ కిమయమితి॥ సర్వాత్మన్సర్వరూప - సర్వగుహ్యానాం
సర్వేషాంసూక్ష్మాణాంగుహ్యకారణభూత - అతఏవగుహ్యాత్మనాప్రళయేష్వవశిష్యమాణసూక్ష్మరూపేణ ॥ ౨౩॥
ఏతత్ప్రపంచయన్నాహస్మరేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ స్మరేతి॥ అశేషజగద్బీజకారణం - సర్వజగన్మూలస్యాపికారణం-
ఆత్మానం- స్మర- తత్రహేతుఃకారణస్యాగ్రజఅగ్రేవ్యక్తస్యాపిప్రవర్తకతయాపూర్వంస్థిత-తద్వచ్చతథైవ-జగత్యే
కార్ణవేప్రళయావస్థేసతి- యదేకమవశిష్యతే - తదేవాహమిత్యాత్మానంస్మర ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ విరాడ్రూపేణస్తౌతి॥
నభఇతి॥ ౨౬॥ తదాధారవిశ్వరూపేణస్తౌతి॥ సహస్రవక్త్రఇతి॥ సహస్రమపరిమితాహస్తాంఘ్రిశరీరాణాంభేదా
యస్యసః- శరీరముదరం- సహస్రంపద్మోద్భవాబ్రహ్మాణఃయేతేషాంయోనిర్జనకః॥ ౨౭॥ దివ్యమితి॥ తవదివ్యరూప
మేతద్విశ్వరూపమన్యోనవేత్తి - నవేత్సినానుసంధత్సేకిం ॥ ౨౮॥ త్వయేతి॥ అత్సిగ్రససే॥ ౨౯॥ జగత్ప్రళయోద్భవ
హేతుత్వందృష్టాంతేనాహ- అత్తమిత్యాదిద్వాభ్యాం-అత్తమితి-సాముద్రమంబుబాడబాఖ్యేనవహ్నినాఅత్తంజగ్ధం-
కేనవాయునాబాడబాగ్నిగతేనార్కరశ్మినాడీమయేనఅస్తంహిమాచలేక్షిప్తం - హిమస్వరూపంపరిగృహ్యస్థితం
సత్ - గ్రీష్మేభానుమతోరవేరంశుభిస్సంగాత్పునర్జలత్వంప్రాప్నోతియథా - అయమర్థః ॥ శ్లో ॥ సరిత్సముద్ర
భౌమాస్తుతథాపఃప్రాణిసంభవాః। చతుఃప్రకారాభగవానాదత్తేసవితామునే॥ వివస్వానష్టభిర్మాసైరాదాయాజగ
తోజలం।సోమేముంచత్యథేందుశ్చవాయునాడీమయైర్దివి॥ హిమోష్ణవారివృష్టీనాంహేతుస్స్వసమయంగత॥ ఇత్యాది
పూర్వోక్తరీత్యానద్యాదిరూపేణాగతంజలంజలధౌసవాయునాబడబాగ్నినాపీతంఘనీభవద్ధిమతాంగతంతేనవాయు
నాడీమయరశ్మినాచంద్రద్వారాహిమవతిమాద్రౌక్షిప్తంగ్రీష్మేపునస్తపతాతపనాతపేనవిలీయమానంజలతాం
యాతియథా॥ ౩౦॥ఏవమితి॥ఏవంతథైవత్వయాసంహరణేసంహారకాలే-బడబాగ్నిస్థానీయేనరుద్రాదిరూపేణాత్తం
భక్షితం-జగత్త్వదధీనంత్వయ్యేవహిమాద్రిస్థానీయేపరమపురుషేకారణాత్మనాక్షిప్తంయావత్ప్రళయంస్థితంసత్-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

తస్యత్వమ్యేవసర్గాయసముద్యతేసతి ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ తదితి ॥ మానుష్యమేవేతి - స్తుత్యుద్బోధితదివ్యశక్తిరపి మానుష్యమవలంబ్యైవమనుష్యమూర్త్యైవదానవంజహి॥ ౩౩॥ ఇతీతి॥ విహస్యేత్యుద్బోధితస్వరూపానుసంధాన చిహ్నం॥ ౩౪॥ సఇతి॥ నిష్పిష్టశిరమస్తిష్కఃనిర్గమితమస్తకస్నేహః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే- నవమోధ్యాయః. ******************************

౧॥ అథవర్ణ్యమానశరద్దృష్టాంతవ్యాజేనాత్మవిద్యామాహఅవాపురిత్యాదినా॥ అవాపురితి॥ శఫర్యఃక్షుద్రమత్స్యాః॥ ౨॥మయూరాఇతి॥మౌనమనుక్తిర్మునివృత్తిశ్చ॥ ౩॥ఉత్సృజ్యేతి॥జలసర్వస్వంకృత్స్నంజలం-అహంమానాదిజడభావంచ-మలంకార్ష్ణ్యంరాగాదిచ- సితంశుభ్రం శుద్ధంచ-విగ్రహంవిరోధంవిగ్రహంజ్ఞానినోయథేతిచపాఠః॥ ౪॥ ౫॥

జగత్త్వమభ్యేత్యనుకల్పమీశ ॥ ౩౧॥ భవానహంచవిశ్వాత్మన్నేకమేవహికారణమ్ । జగతోస్యజగత్యర్థే భేదేనావాంవ్యవస్థితౌ॥ ౩౨॥ తత్స్మర్యతామమేయాత్మంస్త్వయాత్మాజహిదానవమ్। మానుష్యమేవావలంబ్యబంధూనాంక్రియతాంహితమ్॥ ౩౩॥ శ్రీపరాశర ॥ ఇతిసంస్మారితోవిప్రకృష్ణేనసుమహాత్మనా । విహస్యపీడయామాసప్రలంబం బలవాన్బలః ॥ ౩౪॥ ముష్టినాసోహనన్మూర్ధ్నికోపసంరక్తలోచనః । తేనచాస్యప్రహారేణ బహిర్యాతేవిలోచనే ॥ ౩౫॥ సనిష్పిష్టశిరమస్తిష్కో ముఖాచ్ఛోణితముద్వమన్ ।నిపపాతమహీపృష్ఠే దైత్యవర్యోమమారచ॥ ౩౬॥ ప్రలంబంనిహతందృష్ట్వాబలేనాద్భుతకర్మణా।ప్రహృష్టాస్తుష్టువుర్గోపాస్సాధుసాధ్వితిచాబ్రువన్॥ ౩౭॥ సంస్తూయమానోగోపైస్తురామోదైత్యేనిపాతితే । ప్రలంబేసహకృష్ణేన పునర్గోకులమాయయౌ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- నవమోధ్యాయః. ***************************

శ్రీపరాశరః॥తయోర్విహరతోరేవంరామకేశవయోర్వ్రజే।ప్రావృడ్వ్యతీతావికసత్సరోజాచాభవచ్ఛరత్॥౧॥అవాపుస్తాపమత్యర్థంశఫర్యఃపల్వలోదకే।పుత్రక్షేత్రాదిసక్తేనమమత్వేనయథాగృహీ॥౨॥
మయూరామౌనమాతస్థుఃపరిత్యక్తమదావనే। అసారతాంపరిజ్ఞాయసంసారస్యేవయోగినః॥ ౩॥
ఉత్సృజ్యజలసర్వస్వంవిమలాస్సితమూర్తయః।తత్యజుశ్చాంబరంమేఘాగృహంవిజ్ఞానినోయథా॥ ౪॥
శరత్సూర్యాంశుతప్తానియయుశ్శోషంసరాంసిచ।బహ్వాలంబమమత్వేనహృదయానీవదేహినామ్॥౫॥

అథపునర్హిరణ్యగర్భాత్మనాసర్గోద్యతస్యతవసూర్యస్థానీయస్యస్రుజ్యసంసారేచ్ఛాసంబంధాత్పునర్విరాడాత్మకస్థూలజగద్రూపత్వంప్రకృతికల్పమేతి- అత్రవాక్యార్థోపమాలంకారః - యథాహదండీ॥ శ్లో॥ వాక్యార్థేనైవవాక్యార్థఃకోపియద్యుపమీయతే। ఏకానేకేవశబ్దత్వాత్సావాక్యార్థోపమామతేతి॥ ౩౧॥ ఏవంభూతః పరమేశ్వరస్త్వమేవ-నాహమితిచేత్తత్రాహ॥ భవానహంచేతి॥౩౨॥ తదితి॥ యద్యపిదైత్యేననిజరూపంనావిష్కృతం-తథాపిబంధుసౌఖ్యాయఅనేనైవరూపేణసహంతవ్యఇత్యాహ॥ మానుష్యమేవేతి॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ సఇతి॥ నిష్పి-సితంనిష్పిష్టమితంమస్తిష్కంమస్తకస్నేహోయస్యసః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - నవమోధ్యాయః. ****************************

శ్లో॥ గోవర్ధనమహాదీనిశరత్కర్మాణివర్ణయన్ । శరదంవర్ణయత్యాదావధ్యాత్మార్థోపమానతః॥
శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ తదేవంహరేఃప్రావృట్క్రీడాంవర్ణయిత్వా- గోవర్ధనపూజాతదుద్ధరణాద్యాంశరత్క్రీడాం వర్ణయిష్యన్శరదంతావద్వైరాగ్యజ్ఞానగర్భాభిఃవర్ణయతి॥ తయోరిత్యాదిపంచదశభిః॥ తయోరితి॥ వికసంతి సరోజానియస్యాంసా॥ ౧॥ అవాపురితి॥ శఫర్యఃక్షుద్రమత్స్యాః-పల్వలోదకేస్వల్పగర్తోదకే॥ ౨॥ మయూరాఇతి॥ పరిత్యక్తోమదోదర్పోయైస్తే॥ ౩ ॥ ఉత్సృజ్యేతి ॥ జలముదకంజడమహంకారాదితదేవసర్వస్వంహిత్వా - విమలాః మలఃకార్ష్ణ్యాదిః- రాగశ్చ-తద్రహితాస్సితమూర్తయశ్శుభ్రరూపాశ్శుద్ధసత్వాశ్చ- విజ్ఞానినఃఆత్మజ్ఞాః॥ ౪॥ ౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కుముదైరితి ॥ యోగ్యతాలక్షణం యోగ్యతాత్మకం సంబంధంయయుః - యోగ్యోహి నిర్మలజలస్యాసిత కుముదా
నాంచసంబంధః - అమలాత్మనామమలమనసాం ॥ ౬ ॥ తారకేతి॥ తారకావిమలేతారకాభిర్విమలే - అఖండ
మండలః పౌర్ణమాస్యాం - చరమదేహాత్మా చరమదేహస్యాత్మా ॥ ౭॥ ౮॥ పూర్వమితి॥ అంతరాయావిఘ్నాః ॥ ౯॥
నిభృత ఇతి ॥ క్రమావాప్తమహాయోగః క్రమేణ మంత్రస్పర్శ భావాభావాఖ్యయోగ చతుష్కానంతరం లబ్ధమహా
యోగః ॥ ౧౦ ॥ సర్వత్రేతి ॥ సర్వత్ర దేశే - శత్రుమిత్రాదిషుచ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ప్రాణా
యామ ఇత్యాది ॥ ప్రాణాయామోహి కృతపూరకైర్యోగిభిః ఆకుంభక రేచక ప్రధానాభిర్వాయు నయన క్రియాభి
రభ్యస్యతే ॥ శ్లో ॥ పూరకః పూరణం వాయోః కుంభకస్థాపనం క్వచిత్ । బహిర్నిస్సరణంతస్య రేచకః పరికీర్తిత
ఇతివచనాత్ -అయమర్థః- సరసాంయోగిస్థానీయానాం ప్రాణాయామస్సస్యార్థం కుల్యాదిభి పూర్వం కృతపూరకైః
శ్వాసస్థానీయైరంభోభిః కారణైః పశ్చాత్స్థాపన రేచకాది క్రియాభిరభ్యస్యతేవ॥ ౧౫॥ విమలేతి॥ మహా ఉత్సవః॥ ౧౬॥

కుముదైశ్శరదంభాంసి యోగ్యతాలక్షణం యయుః॥ అవబోధైర్మనాంసీవ సమత్వమమలాత్మనామ్॥౬॥
తారకావిమలేవ్యోమ్ని రరాజాఖండమండలః।చంద్రశ్చరమదేహాత్మా యోగీ సాధుకులే యథా॥౭॥ శన
కైశ్శనకైస్తీరంతత్యజుశ్చ జలాశయాః।మమత్వం క్షేత్రపుత్రాదిరూఢముచ్చైర్యథాబుధాః॥౮॥పూర్వం
త్యక్తైస్సరోంభోభిర్హంసాయోగం పునర్యయుః।క్లేశైః కుయోగినోశేషైరంతరాయహతా ఇవ॥౯॥నిభృ
తోభవదత్యర్థం సముద్రస్స్తిమితోదకః।క్రమావాప్తమహాయోగో నిశ్చలాత్మా యథా యతిః॥౧౦॥ సర్వ
త్రాతిప్రసన్నాని సలిలాని తథాభవన్।జ్ఞాతే సర్వగతే విష్ణౌ మనాంసీవ సుమేధసామ్॥౧౧॥ బభూవ నిర్మ
లం వ్యోమ శరదాధ్వస్తతోయదమ్।యోగాగ్నిదగ్ధక్లేశౌఘం యోగినామివ మానసమ్॥౧౨॥సూర్యాంశు
జనితం తాపం నిన్యే తారాపతిశ్శమమ్। అహంమానోద్భవం దుఃఖం వివేకస్సుమహానివ॥౧౩॥ నభసోబ్దం
భువః పంకం కాలుష్యం చాంభసశ్శరత్।ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః ప్రత్యాహార ఇవాహరత్॥౧౪॥
ప్రాణాయామ ఇవాంభోభిస్సరసాం కృతపూరకైః।అభ్యస్యతేనుదివసం రేచకాకుంభకాదిభిః॥౧౫॥విమ
లాంబరనక్షత్రే కాలే చాభ్యాగతే వ్రజే। దదర్శేంద్రమహారంభాయోద్యతాంస్తాన్ వ్రజౌకసః॥ ౧౬॥

కుముదైరితి ॥ శరదంభాంసిస్వచ్ఛాని - కుముదైస్సితైః - యోగ్యతాలక్షణమన్యోన్యానురూపాత్మకం సంబంధం-
యయుః- అమలాత్మనాం వీతరాగాణాం మనాంస్యవబోధైస్తత్త్వమయైర్జ్ఞానైరివ॥ ౬॥ తారకావిమల ఇతి॥ తార
కాభిరుపలక్షితే వ్యోమ్ని విమలే - అఖండమండలః పూర్ణప్రకాశః పూర్ణిమాప్రాంతే చంద్రోరరాజ - యథా
తాపైర్విద్యాచారాదిభిరమలే సాధూనాం కులే పూర్ణబ్రహ్మప్రకాశో యోగీ చరమదేహ ఆత్మా యస్యసః ॥ ౭ ॥ ౮॥
పూర్వమితి ॥ అంతరాయహతాః విఘ్నాభిహతాః కుయోగినో యోగభ్రష్టాః - అవిద్యాదిభిః క్లేశైః యథా పునర్యు
జ్యంతే తద్వత్ ॥ ౯ ॥ నిభృత ఇతి ॥ నిభృతో నిర్వికారస్స్తిమితోదకో నిశ్చలాంబుః - యమనియమాది క్రమేణావాప్త
మహాయోగస్సంప్రజ్ఞాతసమాధిలక్షణో మనసః అతో నిశ్చలాత్మా యతిః - యథా ॥ ౧౦ ॥ సర్వత్రేతి ॥ సర్వత్ర
నద్యాదౌ - సర్వత్ర శత్రుమిత్రాదిషు - సుమేధసాం మనాంసీవ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ నభస ఇతి ॥ నభ ఆది
భ్యోబ్దపంకకాలుష్యాణి శరదహరత్ - యథా ఇంద్రియార్థేభ్యశ్శబ్దాదిభ్యః ఇంద్రియాణి శ్రోత్రాదీని - ప్రత్యా
హారః తద్వియోజనప్రయత్నో హరతి ॥ ౧౪ ॥ ప్రాణాయామ ఇతి॥ సరసామంభోభిః కృతపూరకైః రేచకైరాకుంభ
కాదిభిః ప్రాణాయామోభ్యస్యత ఇవేతి - అభ్యస్యతేతి పాఠే అభ్యస్త ఇవేత్యర్థః - తథా కుల్యాదిజలైరాపూర్య
కుంభకీకృత వాయువత్కించిత్కాలం తథైవావస్థాప్య పునర్యథాకాలం కేదారాద్యర్థం ప్రణాళికయా నిస్సార్యంత ఇతి
ప్రాణాయామసామ్యం- రేచకాకుంభకాదిభిరిత్యాది శబ్దబహువచనాభ్యాం తదావృత్తిరుక్తా - పూరకాదిలక్షణంచ
యోగప్రోక్తం ॥ శ్లో. ॥ పూరకః పూరణం వాయోః కుంభకస్థాపనం క్వచిత్ । వాయోర్బహిర్నిస్సరణం రేచకః పరి
కీర్తిత ఇతి ॥ ౧౫ ॥ విమలేతి॥ ఇంద్రస్యమహః పూజోత్సవః తదారంభాయ ఉద్యతాన్ ఉద్యుక్తాన్ కృష్ణో దదర్శ ॥ ౧౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding ...

కృష్ణేతి॥ ఉత్సుకానుద్యుక్తాన్-ఉత్సవలాలసాన్ ఉత్సవకామాన్॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ భౌమమిత్యాది॥ పర్జన్యో హి భూగతం జలం సూర్యరశ్మిభిరాత్తం తతో మేఘేషు దుగ్ధం తైర్జగద్భూత్యై వర్షతి॥ ౨౩॥ తస్మాదితి॥ ప్రావృషి గతాయామితి శేషః-శరదః ప్రస్తుతత్వాత్- యత్తు నభసి నభస్యే వా ద్వాదశ్యామింద్రమహారంభ ఇతి గార్గ్యాదినోక్తం- తత్తు గోవర్ధనోద్ధారోత్తరకాలవిషయం కల్ప్యం ఏతద్ధరివంశే కృష్ణం ప్రతీంద్రోక్తిః ॥ శ్లో॥ యే చ మే వార్షికా మాసాశ్చత్వారో విహితా మమ। ఏషాం తేర్ధం ప్రదాస్యామి శరత్కాలం హి పశ్చిమం॥ అద్య ప్రభృతి మాసౌ ద్వౌ జ్ఞాస్యంతి మమ మానవాః। వర్షార్ధే చ ధ్వజే నిత్యం తత్ర పూజామవాప్స్యసీతి॥ యత్తు హరివంశ ఏవ ॥ శ్లో॥ తతః ప్రవర్తతే పుణ్యా శరత్సుప్తోత్థితే త్వయి ఇత్యాదీంద్రవాక్యం తద్భగవత్ప్రబోధానంతరశరచ్ఛేషప్రసంగార్థం॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ కర్షకాణామితి॥ అస్మాకమిత్యాది - గౌరితి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం - సాపరవృత్తిరితి పాఠే పరా వృత్తిర్యా పాశుపాల్యవృత్తిః- త్రిభిర్భేదైరుపలక్షితేయం వార్తా॥౨౯॥ విద్యయేతి॥ పూజ్యా మాన్యా॥ ౩౦॥ ౩౧॥

కృష్ణస్తానుత్సుకాన్ దృష్ట్వా గోపానుత్సవలాలసాన్ । కౌతూహలాదిదం వాక్యం ప్రాహ వృద్ధాన్మహామతిః॥౧౭॥ కోఽయం శక్రమహో నామ యేన వో హర్ష ఆగతః। ప్రాహ తం నందగోపశ్చ పృచ్ఛంతమతిసాదరమ్॥ ౧౮॥ నందగోపః॥ మేఘానాం పయసాం చేశో దేవరాజశ్శతక్రతుః। తేన సంచోదితా మేఘా వర్షంత్యంబుమయం రసమ్॥౧౯॥ తద్వృష్టిజనితం సస్యం వయమన్యే చ దేహినః। వర్తయామోపయుంజానాస్తర్పయామశ్చ దేవతాః॥ ౨౦॥ క్షీరవత్య ఇమా గావో వత్సవత్యశ్చ నిర్వృతాః। తేన సంవర్ధితైస్సస్యైస్తుష్టాః పుష్టా భవంతి వై॥ ౨౧॥ నాసస్యా నాతృణా భూమిర్న బుభుక్షార్దితో జనః। దృశ్యతే యత్ర దృశ్యంతే వృష్టిమంతో బలాహకాః ॥ ౨౨ ॥ భౌమమేతత్పయో దుగ్ధం గోభిస్సూర్యస్య వారిదైః। పర్జన్యస్సర్వలోకస్యోద్భవాయ చ వర్షతి ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్ప్రావృషి రాజానస్సర్వే శక్రం ముదా యుతాః। మఖైస్సురేశమర్చంతి వయమన్యే చ మానవాః॥౨౪॥ శ్రీపరాశరః॥ నందగోపస్య వచనం శ్రుత్వేత్థం శక్రపూజనే। రోషాయ త్రిదశేంద్రస్య ప్రాహ దామోదరస్తదా॥౨౫॥ న వయం కృషికర్తారో వాణిజ్యాజీవినో న చ । గావోఽస్మద్దైవతం తాత వయం వనచరా యతః॥ ౨౬॥ ఆన్వీక్షికీ త్రయీ వార్తా దండనీతిస్తథాపరా। విద్యాచతుష్టయం చైతద్వార్తామాత్రం శృణుష్వ మే॥ ౨౭॥ కృషిర్వణిజ్యా తద్వచ్చ తృతీయం పశుపాలనమ్। విద్యా హ్యేకా మహాభాగ వార్తా వృత్తిత్రయాశ్రయా॥౨౮॥ కర్షకాణాం కృషిర్వృత్తిః పణ్యం విపణిజీవినామ్। అస్మాకం గౌః పరా వృత్తిర్వార్తాభేదైరియం త్రిభిః॥ ౨౯॥ విద్యయా యో యయా యుక్తస్తస్య సా దైవతం మహత్ । సైవ పూజ్యార్చనీయా చ సైవ తస్యోపకారికా॥ ౩౦॥ యో యస్య ఫలమశ్నన్వై పూజయత్యపరం నరః। ఇహ చ ప్రేత్య చైవాసౌ న తదాప్నోతి శోభనమ్॥౩౧॥

కృష్ణ ఇతి॥ ఉత్సుకానుద్యుక్తాన్॥ ౧౭॥౧౮॥౧౯॥ ౨౦। ౨౧॥ ౨౨॥ నను సూర్యః స్వరశ్మిభిర్భౌమం రసమాకృష్య వర్షతీతి ప్రసిద్ధం- నేంద్రః- తత్రాహ॥ భౌమమితి॥ దుగ్ధమాత్తం- పర్జన్య ఇంద్రః - స హి భూగతం సూర్యస్య రశ్మిభిరాత్తం మేఘేషు ప్రసారితం జగతః ఉద్భవాయ వర్షతి॥ శ్రు॥ యాభిరాదిత్యస్తపతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్షతీతి శ్రుతేః॥ ౨౩॥ తస్మాదితి॥ ప్రావృషి గతాయామితి శేషః- శరత్కాలే శక్రపూజాయాః ప్రస్తుతత్వాత్॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ఆన్వీక్షికీతి॥ ఆన్వీక్షికీ తర్కవిద్యా - త్రయీ వేదత్రయాత్మికా- వార్తా వక్ష్యమాణా- దండనీతిరర్థశాస్త్రం- ఏతద్విద్యాచతుష్టయం సర్వేషాం బ్రాహ్మణానాం దృష్టాదృష్టార్థసాధనం॥ ౨౭॥ కృషిరితి॥ తత్ర వార్తాఖ్యా హ్యేకా విద్యా కృష్యాదివృత్తిత్రయాశ్రయా॥ ౨౮॥ కర్షకాణామితి॥ గౌః గావః- ఏవమియం వార్తా త్రిభిర్భేదైస్స్థితా॥ ౨౯॥ తతః కిమత ఆహ॥ విద్యయేతి॥ పూజ్యా మాన్యా - అర్చనీయా గంధపుష్పాక్షతాదిభిః ॥ ౩౦॥ విపక్షే దోషమాహ॥ యో యస్యేతి॥ ౩౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

కృష్యాంతా ఇతి॥ దేశస్థితిరియం-సేతిగిరయః పరామృశ్యంతే-గతిశబ్దసమభివ్యాహారాత్ స్త్రీత్వమేకత్వంచ కృష్యాంతాః ప్రథితాస్సీమాః-సాచాస్మాకం పరాగతిరితిచ పాఠః॥౩౨॥ నద్వారేతి॥ ద్వారబంధైర్గృహైరావరణం యేషాం తేతథోక్తాః గ్రామస్థాః-యద్వా-ఆవరణగృహైకవాసావణిజః-గృహక్షేత్రిణ ఇతి గృహకేదారాదిక్షేత్రసంచారనియతాః కర్షకాః-అయమన్వయః-యథాగిరేర్బ్భలేనతృణజలాదిమత్ప్రదేశేషు స్వైరంచక్రవతా శకటేనచరంతో వయం సుఖినః నతథా ద్వారబంధావరణాః-నతథా గృహక్షేత్రిణ ఇతి॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ మంత్రయజ్ఞేతి॥ మంత్రయజ్ఞపరాః మంత్రప్రకాశితదేవతాయజ్ఞపరాః॥౩౭॥౩౮॥ సర్వఘోషస్యేతి॥ సందోహః సమ్యగ్దుగ్ధం॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥

కృష్యాంతా ప్రథితా సీమా సీమాంతంచ పునర్వనమ్ । వనాంతా గిరయస్సర్వే తే చాస్మాకం పరాగతిః ॥ ౩౨॥ న ద్వారబంధావరణా న గృహక్షేత్రిణస్తథా । సుఖినస్త్వఖిలేలోకే యథా వై చక్రచారిణః॥ ౩౩॥ శ్రూయంతే గిరయశ్చైవ వనేఽస్మిన్ కామరూపిణః। తత్తద్రూపం సమాస్థాయ రమంతే స్వేషు సానుషు॥ ౩౪॥ యదా చైతే పరాధ్యంతే తేషాం యే కాననౌకసః। తదా సింహాదిరూపైస్తాన్ ఘాతయంతి మహీధరాః॥౩౫॥ గిరియజ్ఞస్త్వయం తస్మాద్గోయజ్ఞశ్చ ప్రవర్త్యతామ్। కిమస్మాకం మహేంద్రేణ గావశ్శైలాశ్చ దేవతాః॥ ౩౬॥ మంత్రయజ్ఞపరా విప్రాస్సీరయజ్ఞాశ్చ కర్షకాః। గిరిగోయజ్ఞశీలాశ్చ వయమద్రివనాశ్రయాః॥ ౩౭॥ తస్మాద్గోవర్ధనశ్శైలో భవద్భిర్వివిధార్హణైః। అర్చ్యతాం పూజ్యతాం మేధ్యాన్ పశూన్ హత్వా విధానతః ॥ ౩౮ ॥ సర్వఘోషస్య సందోహో గృహ్యతాం మా విచార్యతామ్। భోజ్యంతాం తేన వై విప్రాస్తథా యే చాభివాంఛకాః॥౩౯॥ తత్రార్చితే కృతే హోమే భోజితేషు ద్విజాతిషు। శరత్పుష్పకృతాపీడాః పరిగచ్ఛంతు గోగణాః॥ ౪౦॥ ఏతన్మమ మతం గోపాస్సంప్రీత్యా క్రియతే యది। తతః కృతా భవేత్ప్రీతిర్గవామద్రేస్తథా మమ॥ ౪౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతి తస్య వచశ్శ్రుత్వా నందాద్యాస్తే వ్రజౌకసః । ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖా గోపాస్సాధు సాధ్విత్యథాబ్రువన్ ॥ ౪౨॥ శోభనం తే మతం వత్స యదేతద్భవతోదితమ్। తత్కరిష్యామహే సర్వం గిరియజ్ఞః ప్రవర్త్యతామ్॥౪౩॥ తథా చ కృతవంతస్తే గిరియజ్ఞం వ్రజౌకసః। దధిపాయసమాంసాద్యైర్దదుశ్శైలబలిం తతః ॥ ౪౪॥

కించ-నాస్మాకం కర్షకాణామివ శక్రపూజాయుక్తా-భిన్నస్థానత్వాదిత్యాశయేనాహ॥ కృష్యాంతేతి॥ కృష్యం కృషేః కర్మణియత్- కృష్యం క్షేత్రం-తదంతేపి మర్యాదా సాధారణప్రచారణభూమిః- సీమా యా అంతే చ వనం అస్మన్నివాసస్థానం-వనానామంతే చ గిరయోఽస్మాకం వనచారిణాం పరాగతిః- స్వైరవిహారస్థానత్వాత్॥౩౨॥ తదేవాహ॥ నద్వారేతి॥ న విద్యంతే ద్వారబంధాః కవాటాపిధానావరణం యేషాం- న ద్వారబంధశ్చావరణంచ కుడ్యాదికం యేషామితి వా-నచ నియతం గృహం క్షేత్రం యేషాం తే - వయం తు సర్వత్ర ప్రభూత తృణోదకాదిమతి గిరివనాదౌ యథేచ్ఛం విహరంతస్సర్వస్మిన్ జనే సుఖినః- యథా వై చక్రచారిణః చక్రోపలక్షితేన శకటేన చరంతః అనియతావాసా యత్ర సాయం గృహాశ్యా మునయః తథా- తతో గృహక్షేత్రాద్యభిమానవతాం పణ్యకృష్యాదిజీవితానామివ నాస్మాకమింద్రేణ కించిత్కార్యమితి భావః॥౩౩॥ కించ ఇంద్రాదిపూజాదరైరస్మాభిర్యది గిరయోఽవజ్ఞాస్యంతే- తర్హి మహాననర్థస్స్యాదిత్యాహ॥ శ్రూయంత ఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౩౪॥ యతేతి॥ యే వనౌకసః- ఏతే- యదా తేషాం గిరీణామపరాధ్యంతే అవజ్ఞాలక్షణమపరాధం కుర్వంతి - తదా తాన్ హింస్రసింహవ్యాఘ్రసర్పాదిరూపేణ మారయంతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ మంత్రయజ్ఞేతి॥ మంత్రయజ్ఞపరాః కేవలం మంత్రోక్తదేవతార్చనపరా విప్రాః - నతు ప్రత్యక్షదేవతాః పశ్యంతి- వయం తు గిరిగోయజ్ఞశీలాః ప్రత్యక్షదేవతాః గిరయో గావశ్చ తద్యజనశీలాః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ సర్వేతి॥ గోపాలపల్ల్యాం - సర్వస్యాపి ఘోషస్య సందోహః సమ్యగ్దోహేన దుగ్ధం గృహ్యతాం॥౩౯॥ తత్రేతి॥ పరిగచ్ఛంతు ప్రదక్షిణం కుర్వంతు॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE-IKS

౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ అంతర్ధానమితి॥ తతఃగోవర్ధనాత్॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - దశమోధ్యాయః. **

౧ ॥ ౨ ॥ నందగోపఇతి॥ ఆధ్మాతఃఉపబృంహితః ॥ ౩ ॥ ఆజీవఇతి॥ ఆజీవోజీవనోపాయఃగోపత్వస్యచ కారణంయాఃతాగావః ॥ ౪ ॥ అహమితి॥ వాయ్వంబునోరుత్సర్గేణసంబద్ధం ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ తతఇత్యాది॥ ధారావేగవద్వర్షపూరణేన ధరణ్యాదికమేకమభవత్ ॥ ౭ ॥ విద్యుల్లతేతి॥ ఘనంనిరంతరం - ధారాసారమపాత్యత- ఆర్షత్వాల్లింగవ్యత్యయః ॥ ౮ ॥ అంధకారీకృతఇతి॥ అప్యంఅమ్మయం ॥ ౯॥ గావస్త్వితి॥ ధూతాఃకంపితాః-

ద్విజాంశ్చభోజయామాసుశ్శతశోథసహస్రశః॥౪౫॥ గావశ్శైలంతతశ్చక్రురర్చితాస్తాఃప్రదక్షిణమ్। వృషభాశ్చాతినర్దంతస్సతోయాజలదాఇవ॥౪౬॥గిరిమూర్ధనికృష్ణోపిశైలోహమితిమూర్తిమాన్।బుభుజేన్నంబహుతరంగోపవర్యాహృతంద్విజ॥౪౭॥స్వేనైవకృష్ణోరూపేణగోపైస్సహగిరేశ్శిరః।అధిరుహ్యార్చయామాసద్వితీయామాత్మనస్తనుమ్॥౪౮॥అంతర్ధానంగతేతస్మిన్గోపాలబ్ధ్వాతతోవరాన్।కృత్వాగిరిమఖంగోష్ఠంనిజమభ్యాయయుఃపునః॥౪౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-పంచమాంశే- దశమోధ్యాయః. *

శ్రీపరాశరః॥ మఖేప్రతిహతేశక్రోమైత్రేయాతిరుషాన్వితః । సంవర్తకంనామగణంతోయదానామథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ భోభోమేఘానిశమ్యైతద్వచనంగదతోమమ । ఆజ్ఞానంతరమేవాశు క్రియతామవిచారితమ్ ॥ ౨॥ నందగోపస్సుదుర్బుద్ధిర్గోపైరన్యైస్సహాయవాన్ । కృష్ణాశ్రయబలాధ్మాతోమఖభంగమచీకరత్ ॥ ౩ ॥ ఆజీవోయఃపరస్తేషాంగావస్తస్యచకారణమ్ । తాగావోవృష్టివాతేనపీడ్యంతాంవచనాన్మమ॥ ౪॥ అహమప్యద్రిశృంగాభంతుంగమారుహ్యవారణమ్। సాహాయ్యంవఃకరిష్యామి వాయ్వంబూత్సర్గయోజితమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాజ్ఞప్తాస్తతస్తేన ముముచుస్తేబలాహకాః। వాతవర్షంమహాభీమమభావాయగవాంద్విజ॥ ౬॥ తతఃక్షణేనపృథివీకకుభోంబరమేవచ । ఏకంధారామహాసారపూరణేనాభవన్మునే ॥ ౭ ॥ విద్యుల్లతాకశాఘాతత్రస్తైరివఘనైర్ఘనమ్ । నాదాపూరితదిక్చక్రైర్ధారాసారమపాత్యత ॥ ౮॥ అంధకారీకృతేలోకేవర్షద్భిరనిశంఘనైః। అధశ్చోర్ధ్వంచతిర్యక్చజగదాప్యమివాభవత్॥ ౯॥ గావస్తుతేనపతతావర్షవాతేనవేగినా।

౪౫ ॥ ౪౬ ॥ గిరిమూర్ధనీతి॥ ఇంద్రవైలక్షణ్యార్థంశైలాభిమానిదేవతారూపేణాత్మానంప్రదర్శ్యశైలోహమితి బ్రువన్గోపవర్యైరాహృతందత్తంబహ్వన్నంబుభుజే ॥ ౪౭ ॥ స్వేనైవేతి॥ గోపానాంభక్త్యంద్రేకార్థం గోపమధ్యేనిజరూపేణైవతాంమూర్తింఅర్చయామాస॥౪౮॥ అంతర్ధానమితి॥గోపాఃతతశ్శైలదేవాద్వరాన్లబ్ధ్వా- అంతర్ధానంగతేసతితస్మిన్- నిజంగోష్ఠమభ్యాయయుః ॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - దశమోధ్యాయః. **

మఖఇతి॥ సంవర్తకంసంహారకం॥౧॥౨॥ నందగోపఇతి॥ కృష్ణాశ్రయఏవబలంతేనఆధ్మాతఉత్సిక్తః-అచీకరత్ కారితవాన్॥ ౩॥ఆజీవఇతి॥ తేషామాజీవనహేతుః-యాశ్చగావస్తస్యకారణం- తాగావఃపీడ్యంతాం॥ ౪॥ అహమితి॥ వాయ్వంబునోరుత్సర్గేణయోజితంఅనుబంధం- సాహాయ్యంసహకారిత్వం-తథావాయునాశాయధారణాం॥౫॥౬॥ తతఇతి॥ఉదకధారాణాంమహానాసారఃఅజస్రసంపాతః తేనపూరణేన-ధరణ్యాదికమేకమభవత్॥౭॥విద్యుదితి॥విద్యుల్లతైవకశాతయాఘాతంతతస్త్రస్తైరివనాదేనగర్జితేన ఆపూరితందిశాంచక్రంసమూహోయైస్తైర్ఘనైర్ఘనంనిబిడంయథాభవత్యేవంధారాణాంసారంశ్రేష్ఠవర్షంఅపాత్యత-యద్వా-ధారాఅపాత్యన్-ఆసారంసమంతాత్ప్రసరణంయథాభవత్యేవమిత్యర్థః - యథాలోకేకశాత్రస్తైర్దండ్యైరాక్రోశద్భిఃకష్టాదసర్వస్వంనిపాత్యతేతద్వదిత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౮॥ అంధకారీకృతఇతి॥ ఆప్యమమ్మయమిదంజగదభవత్ ॥ ౯॥ గావఇతి॥ ధూతాఃకంపితాః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

త్రికంపృష్ఠవంశాధరేత్రికమిత్యమరః- సక్తిఃఊరుః॥ ౧౦॥ క్రోడేనేతి - క్రోడఃకుక్షిః॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ సునివాతేష్వితి॥ నిర్భయైః ప్రవిశ్యతాంగిరిపాతాన్నభేతవ్యమిత్యన్వయః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ కృష్ణఇతి॥ వ్రజౌకేత్యదంతత్వమార్షం - వ్రజైకవాసిభిరితివాపాఠః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ తతఇతి॥ మిథ్యాప్రతిజ్ఞః- వ్యర్థప్రతిజ్ఞః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ముమోచేతి॥ వ్రజౌకసైరిత్యదంతత్వమార్షం ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - ఏకాదశోధ్యాయః. **

ధూతాః ప్రాణాన్జహుస్సన్న త్రికసక్థిశిరోధరాః ॥ ౧౦॥ క్రోడేనవత్సానాక్రమ్యతస్థురన్యామహామునే । గావోవివత్సాశ్చకృతావారిపూరేణచాపరాః ॥ ౧౧॥ వత్సాశ్చదీనవదనావాతకంపితకంధరాః। త్రాహిత్రాహీత్యల్పశబ్దాఃకృష్ణమూచురివాతురాః ॥ ౧౨ ॥ తతస్తద్గోకులంసర్వంగోగోపీగోపసంకులమ్।అతీవార్తంహరిర్దృష్ట్వామైత్రేయాచింతయత్తదా॥౧౩॥ ఏతత్కృతంమహేంద్రేణ మఖభంగవిరోధినా । తదేతదఖిలంగోష్ఠంత్రాతవ్యమధునామయా ॥ ౧౪॥ ఇమమద్రిమహంధైర్యాదుత్పాట్యోరుశిలాఘనమ్। ధారయిష్యామిగోష్ఠస్యపృథుచ్ఛత్రమివోపరి॥ ౧౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతికృత్వామతింకృష్ణోగోవర్ధనమహీధరమ్।ఉత్పాట్యైకకరేణైవధారయామాసలీలయా॥౧౬॥ గోపాంశ్చాహహసన్శౌరిస్సముత్పాటితభూధరః।విశధ్వమత్రత్వరితాఃకృతంవర్షనివారణమ్॥ ౧౭॥ సునివాతేషుదేశేషుయథాజోషమిహాస్యతామ్ । ప్రవిశ్యతాంనభేతవ్యంగిరిపాతాచ్చనిర్భయైః॥ ౧౮॥ ఇత్యుక్తాస్తేనతేగోపావివిశుర్గోధనైస్సహ। శకటారోపితైర్భాండైర్గోప్యశ్చాసారపీడితాః॥ ౧౯॥ కృష్ణోపితందధారైవశైలమత్యంతనిశ్చలమ్।వ్రజైకవాసిభిర్హర్షవిస్మితాక్షైర్నిరీక్షితః॥ ౨౦॥ గోపగోపీజనైర్హృష్టైః ప్రీతివిస్తారితేక్షణైః।సంస్తూయమానచరితఃకృష్ణశ్శైలమధారయత్॥ ౨౧॥ సప్తరాత్రంమహామేఘావవర్షుర్నందగోకులే। ఇంద్రేణచోదితావిప్రగోపానాంనాశకారిణః॥ ౨౨॥ తతోధృతేమహాశైలేపరిత్రాతేచగోకులే।మిథ్యాప్రతిజ్ఞోబలభిద్వారయామాసతాన్ఘనాన్॥ ౨౩॥ వ్యభ్రేనభసిదేవేంద్రేవితథాత్మవచస్యథ।నిష్క్రమ్యగోకులంహృష్టంస్వస్థానంపునరాగమత్॥ ౨౪॥ ముమోచకృష్ణోపితదాగోవర్ధనమహాచలమ్ । స్వస్థానేవిస్మితముఖైర్దృష్టస్తైస్తువ్రజౌకసైః॥ ౨౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే - ఏకాదశోధ్యాయః. ****************************

త్రికఃకటిఃసక్థిరూరుశ్శిరోధరాగ్రీవా ఏతేనసన్నా ఆకుంచితాయాసాంతాః - గావఃప్రాణాన్జహుఃమూర్ఛాంప్రాప్తాఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ క్రోడేనేతి ॥ క్రోడేనకుక్ష్యాఆక్రమ్యఆచ్ఛాద్య ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఏతదితి॥ మఖభంగాద్విరోధినాప్రతికూలేన ॥ ౧౪ ॥ ఇమమితి॥ ధైర్యాత్ ప్రాగల్భ్యాత్ ఉరుశిలాఘనంవిశాలాభిశ్శిలాభిర్ఘనసంసాంద్రం ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ సునివాతేష్వితి॥ యథాజోషంయథాసుఖం - నిర్భయైర్వర్షాదిభయశూన్యైరిహగిరిమూలగర్తే ప్రవిశ్యతాం - మద్ధస్తాద్గిరిఃపతిష్యతీతినభేతవ్యంభయంనకార్యం ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ కృష్ణఇతి॥ వ్రజఏవైకత్రవసంతీతివ్రజైకవాసినః - వ్రజౌకవాసినఇతిపాఠేతోకశ్శబ్దస్యఅదంతత్వమార్షం॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ తతఇతి॥ బలభిదింద్రః॥ ౨౩॥ వ్యభ్ర ఇతి॥ వితథఆత్మవచసిప్రయత్నప్రతిజ్ఞైయస్య॥ ౨౪॥ ముమోచేతి॥ వ్రజౌకసైర్వ్రజౌకోభిః ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే- ఏకాదశోధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ కృష్ణకృష్ణేతి॥ నైతదితిపతదాగమనంఅన్యథావిరోధధియా॥ ౬॥ ౭॥ మఖభంగేతి॥ కదనంసంకులవధః॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ గోభిశ్చేతి॥ గోభిర్గోలోకస్థాభిః - ఇహత్రాతాభిర్గోభిరేకకులత్వాత్ త్రాతాభిరిత్యుక్తం॥ ౧౧॥ సత్వామితి॥ సోహంత్వాముపేంద్రత్వే - ఉపఉపరి - సత్యలోకోపరిభాగస్థగోలోకేశ్వరత్వే- అభిషేక్ష్యామి-యథోక్తంహరివంశే॥ శ్లో॥ మమోపరియథేంద్రస్త్వంస్థాపితోగోభిరీశ్వరః। ఉపేంద్రఇతిలోకేత్వాంగాస్యంతిదివిదేవతాఇతి - అతోగవామింద్రోగోవిందోభవిష్యసి॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥

శ్రీపరాశరః॥ ధృతేగోవర్ధనేశైలేపరిత్రాతేచగోకులే। రోచయామాసకృష్ణస్యదర్శనంపాకశాసనః॥౧॥సోధిరుహ్యమహానాగమైరావతమమిత్రజిత్।గోవర్ధనగిరౌకృష్ణందదర్శత్రిదశేశ్వరః॥౨॥ చారయంతంమహావీర్యంగాస్తుగోపవపుర్ధరమ్। కృత్స్నస్యజగతోగోపంవృతంగోపకుమారకైః॥ ౩॥ గరుడంచదదర్శోచ్చైరంతర్ధానగతంద్విజ। కృతచ్ఛాయంహరేర్మూర్ధ్నిపక్షాభ్యాంపక్షిపుంగవమ్॥ ౪॥ అవరుహ్యసనాగేంద్రాదేకాంతేమధుసూదనమ్। శక్రస్సస్మితమాహేదంప్రీతివిస్తారితేక్షణః॥ ౫॥ ఇంద్రః॥ కృష్ణకృష్ణశృణుష్వేదంయదర్థమహమాగతః। త్వత్సమీపంమహాబాహోనైతచ్చింత్యంత్వయాన్యథా॥ ౬॥ భారావతరణార్థాయపృథివ్యాఃపృథివీతలే। అవతీర్ణోఖిలాధారత్వమేవపరమేశ్వర॥ ౭॥ మఖభంగవిరోధేనమయాగోకులనాశకాః। సమాదిష్టామహామేఘాస్తైశ్చేదంకదనంకృతమ్॥ ౮॥ త్రాతాస్తాశ్చత్వయాగావస్సముత్పాట్యమహీధరమ్। తేనాహంతోషితోవీరకర్మణాత్యద్భుతేనతే॥౯॥సాధితంకృష్ణదేవానామహంమన్యేప్రయోజనమ్।త్వయాయమద్రిప్రవరఃకరేణైకేనయద్ధృతః॥ ౧౦॥ గోభిశ్చచోదితఃకృష్ణత్వత్సకాశమిహాగతః। త్వయాత్రాతాభిరత్యర్థంయుష్మత్సత్కారకారణాత్॥ ౧౧॥ సత్వాంకృష్ణాభిషేక్ష్యామిగవాంవాక్యప్రచోదితః। ఉపేంద్రత్వేగవామింద్రోగోవిందస్త్వంభవిష్యసి॥౧౨॥శ్రీపరాశరః॥అథోపవాహ్యాదాదాయఘంటామైరావతాద్గజాత్। అభిషేకంతయాచక్రేపవిత్రజలపూర్ణయా॥౧౩॥క్రియమాణేభిషేకేతుగావఃకృష్ణస్యతత్క్షణాత్।ప్రస్నవోద్భూతదుగ్ధార్ద్రాంసద్యశ్చక్రుర్వసుంధరామ్॥౧౪॥అభిషిచ్యగవాంవాక్యాదుపేంద్రంవైజనార్దనమ్। ప్రీత్యాసప్రశ్రయంవాక్యంపునరాహశచీపతిః॥ ౧౫॥ గవామేతత్కృతంవాక్యంతథాన్యదపిమేశృణు। యద్బ్రవీమిమహాభాగభారావతరణేచ్ఛయా॥ ౧౬॥ మమాంశఃపురుషవ్యాఘ్రపృథివ్యాంపృథివీధర। అవతీర్ణోర్జునోనామసంరక్ష్యోభవతాసదా॥ ౧౭॥ భారావతరణేసాహ్యంసతేవీరఃకరిష్యతి। సంరక్షణీయోభవతాయథాత్మామధుసూదన॥ ౧౮॥ శ్రీభగవాన్॥ జానామిభారతేవంశేజాతంపార్థంతవాంశతః। తమహంపాలయిష్యామియావత్స్థాస్యామిభూతలే॥ ౧౯॥

ధృతఇతి॥ రోచయామాసఐచ్ఛత్॥ ౧॥ ౨॥ చారయంతమితి॥ గాఃచారయంతంగోపంగోప్తారం॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ కృష్ణకృష్ణేతి॥ త్వత్సమీపమహమాగతోయదర్థంతవాభిషేకార్థంతదిదంశృణుష్వ - అన్యథావిరోధబుద్ధ్యేతినచింత్యం॥ ౬॥ కార్యంవిజ్ఞాపయిష్యన్ ప్రథమంతావత్ కృష్ణైశ్వర్యమభినందతిభారావతరణార్థాయేత్యాదిచతుర్భిః॥ ౭॥ మయిగోకులవధాయోద్యతేపితద్రక్షణాత్ అహంతోషితోస్మీత్యాహ॥ మఖభంగేతి॥ కదనంవిమర్దః॥౮॥౯॥ ౧౦॥ ప్రస్తుతంవిజ్ఞాపయతి॥ గోభిశ్చేతి॥ గోలోకస్థాభిఃకామధేనుభిః॥ త్వయాతత్సంతతిత్రాణాత్త్రాతాభిః॥ ౧౧॥ సఇతి॥ ఉపేంద్రత్వేసత్యలోకోపరిస్థితగోలోకైశ్వర్యే-తథాచేంద్రవాక్యంహరివంశే॥ శ్లో॥ మమోపరియథేంద్రస్త్వంస్థాపితోగోభిరీశ్వరః।ఉపేంద్రఇతిలోకేత్వాంగాస్యంతిదివిదేవతాఇతి॥ అతోగవామింద్రఇతినిరుక్త్యాగోవిందస్త్వంభవిష్యసి॥ ౧౨॥ అథేతి॥ ఉపవాహ్యాద్రాజవాహాత్॥ ౧౩॥ క్రియమాణఇతి॥ ప్రస్నవస్తనోద్గమఃతేనోద్భూతంయద్దుగ్ధంతేనార్ద్రాం॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ భారేతి॥ సాహ్యంసాహాయ్యం- సచయథాత్మాఅహంతథాసంరక్షణీయః॥౧౮॥ జానామీతి॥ యావత్స్థాస్యామిభూతలఇత్యుక్త్యాభావినమాభీరేభ్యఃపరాభవంసూచయతి॥౧౯॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDE
CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే-ద్వాదశోధ్యాయః. **

౧॥౨॥బాలక్రీడేతి॥బాలక్రీడాపూతనావధాది-కర్మఅద్రిధారణాది॥౩॥౪॥సత్యంసత్యమితి॥పాదౌపాదాభ్యాం॥౫॥ప్రీతిరితి॥ ఏకస్మిన్ సర్వేషాంప్రీతిశ్చామానుషత్వశంకాహేతుః॥ ౬॥ బాలత్వమితి॥ అతివీర్యత్వమితిబాలత్వవిశేషణం-అశోభనమితిజన్మవిశేషణం॥౭॥ దేవోవేతి॥ సర్వథాదేవాదిష్వన్యతమఏవాస్మాకంబాంధవోసి- నగోపాలమాత్రం-కింవిచారేణాత్రసంశయః॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ నాహమితి॥ అహంవోబాంధవః కేవలంగోపః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥

యావన్మహీతలేశక్రస్థాస్యామ్యహమరిందమ । నతావదర్జునంకశ్చిద్దేవేంద్రయుధిజేష్యతి ॥ ౨౦॥ కంసోనామమహాబాహుర్దైత్యోరిష్టస్తథాసురః । కేశీకువలయాపీడోనరకాద్యాస్తథాపరే ॥ ౨౧॥ హతేషు తేషు దేవేంద్రభవిష్యతిమహాహవః।తత్రవిద్ధిసహస్రాక్షభారావతరణంకృతమ్॥౨౨॥ సత్వంగచ్ఛనసంతాపంపుత్రార్థేకర్తుమర్హసి । నార్జునస్యరిపుఃకశ్చిన్మమాగ్రేప్రభవిష్యతి ॥ ౨౩॥ అర్జునార్థేత్వహంసర్వాన్యుధిష్ఠిర పురోగమాన్ । నివృత్తేభారతేయుద్ధే కుంత్యైదాస్యామ్యవిక్షతాన్ ॥ ౨౪॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తస్సంపరిష్వజ్యదేవరాజోజనార్దనమ్ । ఆరుహ్యైరావతంనాగంపునరేవదివంయయౌ॥౨౫॥ కృష్ణోపిసహితోగోభిర్గోపాలైశ్చపునర్వ్రజమ్। ఆజగామాథగోపీనాందృష్టిపూతేనవర్త్మనా॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- ద్వాదశోధ్యాయః. ** శ్రీపరాశరః॥ గతేశక్రేతుగోపాలాఃకృష్ణమక్లిష్టకారిణమ్। ఊచుఃప్రీత్యాధృతందృష్ట్వాతేనగోవర్ధనాచలమ్ ॥ ౧॥ వయమస్మాన్మహాభాగభగవన్మహతోభయాత్। గావశ్చభవతాత్రాతాగిరిధారణకర్మణా ॥ ౨॥ బాలక్రీడేయమతులాగోపాలత్వంజుగుప్సితమ్ । దివ్యంచభవతఃకర్మకిమేతత్తాతకథ్యతామ్॥౩॥ కాళీయోదమితస్తోయేధేనుకోవినిపాతితః। ధృతోగోవర్ధనశ్చాయంశంకితానిమనాంసినః ॥ ౪॥ సత్యంసత్యంహరేఃపాదౌశపామోమితవిక్రమ। యథావద్వీర్యమాలోక్యనత్వాంమన్యామహేనరమ్॥ ౫॥ ప్రీతిస్సస్త్రీకుమారస్యవ్రజస్యత్వయికేశవ।కర్మచేదమశక్యంయత్సమస్తైస్త్రిదశైరపి॥ ౬॥ బాలత్వంచాతివీర్యత్వంజన్మచాస్మాస్వశోభనమ్ । చింత్యమానమమేయాత్మన్ శంకాంకృష్ణప్రయచ్ఛతి॥౭॥దేవోవాదానవోవాత్వంయక్షోగంధర్వఏవవా।కిమస్మాకంవిచారేణబాంధవోసినమోస్తుతే ॥ ౮॥ శ్రీపరాశరః॥ క్షణంభూత్వాత్వసౌతూష్ణీంకించిత్ప్రణయకోపవాన్ । ఇత్యేవముక్తస్తైర్గోపైఃకృష్ణోప్యాహమహామతే॥ ౯॥ శ్రీభగవాన్॥ మత్సంబంధేనవోగోపాఃయదిలజ్జానజాయతే। శ్లాఘ్యోవాహంతతఃకింవోవిచారేణప్రయోజనమ్॥౧౦॥ యదివోస్తిమయిప్రీతిశ్శ్లాఘ్యోహంభవతాంయది । తదాత్మబంధుసదృశీబుద్ధిర్వఃక్రియతాంమయి ॥ ౧౧ ॥ నాహందేవోనగంధర్వోనయక్షోనచదానవః । అహంవోబాంధవోజాతోనైతచ్చింత్యమితోన్యథా ॥ ౧౨ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ ఇతిశ్రుత్వాహరేర్వాక్యంబద్ధమౌనాస్తతోవనమ్। యయుర్గోపామహాభాగతస్మిన్ ప్రణయకోపిని॥ ౧౩॥ కృష్ణస్తువిమలంవ్యోమశరచ్చంద్రస్యచంద్రికామ్ । తదాకుముదినీంఫుల్లామామోదితదిగంతరామ్ ॥ ౧౪॥ వనరాజింతథాకూజద్భృంగమాలామనోహరామ్। విలోక్యసహగోపీభిర్మనశ్చక్రేరతింప్రతి॥౧౫॥

౨౦॥౨౧॥హతేష్వితి॥మహాహవోభారతయుద్ధం॥౨౨॥౨౩॥అర్జునార్థఇతి॥అవిక్షతాన్ శస్త్రక్షతశూన్యాన్॥౨౪॥౨౫॥కృష్ణఇతి॥ కృష్ణదర్శనాత్సుక్యేనగోపీభిస్తన్మార్గేక్షణాద్గోపీనాందృష్టిపూతేనవర్త్మనేత్యుక్తం॥ ౨౬॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- ద్వాదశోధ్యాయః. **********

శ్లో॥ గోపీభిస్సహకృష్ణస్యరాసకేళిర్మహాత్మనః । అంతర్ధానంపునస్తస్యదర్శనంచాత్రవర్ణ్యతే ॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

విసేతి॥ కలపదంఅవ్యక్తమధురాక్షరం - గేయం - తారమంద్రకృతక్రమంతారమంద్రాడుచ్చోచ్చాంశుధ్వనిధర్మా- నానామాత్రకృతక్రమమితిపాఠే ద్రుతమధ్యవిలంబితాఖ్య త్రిమాత్రలయ కృతస్వరక్రమం - నానాతంత్రీకృతక్రమమితిపాఠే వీణాంగధ్వనివన్నియత నిబద్ధస్వరక్రమం ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ శనైశ్శనైరితి ॥ తస్యలయానుగం ద్రుతమధ్యవిళంబితాఖ్యత్రిలయాత్మకతాళవిశ్రాంతికాలానుగుణం ॥ శ్లో ॥ తాళాంతరాళవర్తీయః కాలోసౌలయనాల్లయ ఇతివచనాత్ - దత్తావధానాకృతావధానా ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ కాచిదితి॥ కాచిదావసథస్యేత్యస్యేనగోప్యాఃకామద్వారాభగవతిలయఉచ్యతే - తన్మయత్వేనఆత్మనస్తత్తాదాత్మ్యేన ॥ ౨౦ ॥ తచ్చిత్తేతి ॥ తచ్చిత్తేనతద్గతేనచిత్తేన జాతవిమలాహ్లాదేనక్షీణపుణ్యచయా - వైమల్యందుఃఖాసంభేదః - అనేనపూర్వసంచితప్రారబ్ధనిశ్శేషకర్మక్షయో- భోగాదుక్తః ॥ ౨౧ ॥ చింతయంతీతి॥ పరబ్రహ్మస్వరూపిణిస్వరూపి పరబ్రహ్మణి పరబ్రహ్మస్వరూపిణమితిపాఠే పరబ్రహ్మభూతమితి - నిరుచ్ఛ్వాసతయాప్రియానుభవరూపధ్యానాదంతర్మగ్నమనసితదవినాభూత ప్రాణాదేరప్యంతర్గతత్వాన్నిరుచ్ఛ్వాసత్వం - దశమ్యావస్థయాప్రియమితికామశాస్త్రేవల్లభసాయుజ్యముక్తం- ద్వేషాచ్చైద్యాదేరివకామాద్గోపీనాంసాయుజ్యముపపన్నం॥౨౨॥ గోపీపరివృతఇతి॥ రాసారంభతి-రాసోనామ- అన్యోన్యవ్యతిషక్తహస్తంగాయతాంస్త్రీపుంసాంమండలీభూయభ్రమణనృత్తంరాసః-ఉక్తంచ॥ శ్లో॥ అనేకనర్తకీయోజ్యంచిత్రతాళలయాన్వితం। ఆచతుష్షష్టియుగళాద్రాసకంమసృణోద్ధతమితి ॥ ౨౩॥ గోప్యశ్చేతి- అన్యదేశంగతఇతివిప్రలంభశృంగారోక్తిః-సంభోగపోషార్థా-కృష్ణచేష్టాస్వాయత్తమూర్తయఇతిలీలోక్తిః-యథాహభరతః॥ శ్లో॥ ప్రియానుకరణంలీలామధురాంగవిచేష్టితైరితి॥౨౪॥౨౫॥కృష్ణోహమితి॥లలితంవ్రజామీతి॥శ్లో॥సుకుమారోంగవిన్యాసోమసృణో లలితంభవేదితి ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఏవమితి॥ వ్యగ్రాఉత్సుకాః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ధ్వజవజ్రేతి॥ ధ్వజవజ్రాంకుశాబ్జ

వినారామేణమధురమతీవవనితాప్రియమ్।జగౌకలపదంశౌరిస్తారమంద్రకృతక్రమమ్॥౧౬॥రమ్యంగీతధ్వనింశ్రుత్వాసంత్యజ్యావసథాంస్తదా। ఆజగ్ముస్త్వరితాగోప్యోయత్రాస్తేమధుసూదనః॥౧౭॥ శనైశ్శనైర్జగౌగోపీకాచిత్తస్యలయానుగమ్।దత్తావధానాకాచిచ్చతమేవమనసాస్మరత్॥ ౧౮॥ కాచిత్కృష్ణేతికృష్ణేతిప్రోక్త్వాలజ్జాముపాయయౌ। యయౌచకాచిత్ప్రేమాంధాతత్పార్శ్వమవిలంబితమ్॥౧౯॥ కాచిచ్చావసథస్యాంతేస్థిత్వాదృష్ట్వాబహిర్గురుమ్।తన్మయత్వేనగోవిందందధ్యౌమీలితలోచనా॥౨౦॥తచ్చిత్తవిమలాహ్లాదక్షీణపుణ్యచయాతథా।తదప్రాప్తిమహాదుఃఖవిలీనాశేషపాతకా॥౨౧॥ చింతయంతీజగత్సూతింపరబ్రహ్మస్వరూపిణమ్।నిరుచ్ఛ్వాసతయాముక్తింగతాన్యాగోపకన్యకా॥౨౨॥ గోపీపరివృతోరాత్రింశరచ్చంద్రమనోరమామ్।మానయామాసగోవిందోరాసారంభరసోత్సుకః॥౨౩॥ గోప్యశ్చబృందశఃకృష్ణచేష్టాస్వాయత్తమూర్తయః । అన్యదేశంగతేకృష్ణేచేరుర్బృందావనాంతరమ్॥౨౪॥ కృష్ణేనిబద్ధహృదయాఇదమూచుఃపరస్పరమ్॥ ౨౫॥ కృష్ణోహమేషలలితంవ్రజామ్యాలోక్యతాంగతిః। అన్యాబ్రవీతికృష్ణస్యమమగీతిర్నిశమ్యతామ్ ॥ ౨౬॥ దుష్టకాళీయతిష్ఠాత్రకృష్ణోహమితిచాపరా। బాహుమాస్ఫోట్యకృష్ణస్యలీలయాసర్వమాదదే॥౨౭॥ అన్యాబ్రవీతిభోగోపానిశ్శంకైఃస్థీయతామితి । అలంవృష్టిభయేనాత్రధృతోగోవర్ధనోమయా॥ ౨౮॥ ధేనుకోయంమయాక్షిప్తోవిచరంతుయథేచ్ఛయా । గావోబ్రవీతిచైవాన్యాకృష్ణలీలానుసారిణీ॥ ౨౯॥ ఏవంనానాప్రకారాసుకృష్ణచేష్టాసుతాస్తదా। గోప్యోవ్యగ్రాస్సమంచేరూరమ్యంబృందావనాంతరమ్॥౩౦॥ విలోక్యైకాభువంప్రాహగోపీగోపవరాంగనా।పులకాంచితసర్వాంగీవికాసినయనోత్పలా॥౩౧॥ ధ్వజవజ్రాంకుశాబ్జాంక.

౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ధ్వజవజ్రేతి ॥ ధ్వజవజ్రాంకుశాబ్జాంకరేఖావంతిధ్వజాదిలక్షణాయారేఖాస్తద్యుక్తానికృష్ణస్యపాదాని - అళిహేసఖ్యాః-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding...
CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

రూపరేఖావంతి-ఆళి హేసఖ్యః-ఆర్షోవచనవ్యత్యయః॥ ౩౨॥ కాపీతి॥ఘనానిమదమంథరత్వాదల్పాంతరాణి-అల్పత
నూనిస్త్రీత్వాత్ హ్రస్వాన్యపృథూనిచ ॥ ౩౩॥ పుష్పాపచయమితి॥ అగ్రాక్రాంతమాత్రాణి ప్రపదమాత్రాక్రాం
తాని॥౩౪॥అత్రేతి॥మృదితస్థలనిపతితపుష్పాదిలింగదర్శనేనఅనుమానం॥౩౫॥పుష్పబంధనేతి॥మానోగర్వః॥౩౬॥అను
యాతేతి॥ పురతోయాతిగచ్ఛతికృష్ణే తంప్రాప్తుంద్రుతంగంతవ్యేసతినిమ్నపాదాగ్రసంస్థితిర్యానుయాతాఇయమస్యే
త్యన్వయః॥౩౭॥౩౮॥హస్తసంస్పర్శేతి॥ఏషాఅన్యాహస్తసంస్పర్శమాత్రేణసత్కారాంతరరహితేనవిమానితా-అత్ర
హేతుః-నైరాశ్యాదిత్యాది॥౩౯॥నూనమితి॥రతోచితంస్థానమన్వేష్టుంత్వరే-అన్విష్యపునస్తేంతికమేష్యామీతి-నూనం
కృష్ణేనకాచిదుక్తా-అత్రలింగంయేనేత్యాది॥౪౦॥౪౧॥నివృత్తా ఇతి॥జగుః తద్గానంహితదపరోక్షదంసర్వేషాం॥ ౪౨॥

రేఖావంత్యాళిపశ్యత। పదాన్యేతానికృష్ణస్యలీలాలలితగామినః॥ ౩౨॥ కాపితేనసమాయాతాకృత
పుణ్యామదాలసా। పదానితస్యాశ్చైతానిఘనాన్యల్పతనూనిచ ॥ ౩౩॥ పుష్పాపచయమత్రోచ్చై
శ్చక్రేదామోదరోధ్రువమ్। యేనాగ్రాక్రాంతమాత్రాణిపదాన్యత్రమహాత్మనః ॥ ౩౪॥ అత్రోప
విశ్యసాతేనకాచిత్పుష్పైరలంకృతా।అన్యజన్మనిసర్వాత్మావిష్ణురభ్యర్చితోయయా॥ ౩౫॥ పుష్పబం
ధనసంమానకృతమానామపాస్యతామ్। నందగోపసుతోయాతో మార్గేణానేనపశ్యత ॥ ౩౬॥
అనుయాతైనమత్రాన్యా నితంబ భరమంథరా। యాగంతవ్యే ద్రుతంయాతి నిమ్నపాదాగ్రసం
స్థితిః ॥ ౩౭॥ హస్తన్యస్తాగ్రహస్తేయంతేనయాతితథాసఖీ। అనాయత్తపదన్యాసాలక్ష్యతేపదప
ద్ధతిః॥ ౩౮॥ హస్తసంస్పర్శమాత్రేణధూర్తేనైషావిమానితా। నైరాశ్యాన్మందగామిన్యానివృత్తం
లక్ష్యతేపదమ్॥౩౯॥నూనముక్తాత్వరామీతిపునరేష్యామితేంతికమ్। తేనకృష్ణేనయేనైషాత్వరితాపద
పద్ధతిః॥౪౦॥ప్రవిష్టోగహనంకృష్ణఃపదమత్రనలక్ష్యతే। నివర్తధ్వంశశాంకస్యనైతద్దీధితిగోచరే॥౪౧॥
నివృత్తాస్తాస్తదాగోప్యోనిరాశాఃకృష్ణదర్శనే। యమునాతీరమాసాద్యజగుస్తచ్చరితంతథా॥ ౪౨॥

బహువచనార్థేచైకవచనం- లీలయాలంకృతంయథాభవత్యేవం॥ ౩౨॥ కాపీతి॥ ఘనగీతస్యఘనానిమంథరగతిత్వా
దల్పాంతరాణి - అల్పతనూని అదీర్ఘాణ్యస్థూలానిచ - ఏతాని స్త్రీపదత్వేలింగాని ॥ ౩౩ ॥ పుష్పాపచయమితి॥
ఉచ్చైఃఊర్ధ్వేఘాయస్థిత్వా - పుష్పాపచయంచక్రే - తత్రలింగం - యేనేతి - అగ్రేణప్రపదేనైవ ఆక్రాంత
మాత్రం ఈషద్భూస్పర్శోయేషాంతానిపదాని ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణజానుమధ్యోపవేశచిహ్నందృష్ట్వాహుః ॥ అత్రోప
విశ్యేతి ॥ ౩౫ ॥ పుష్పబంధనేతి॥ పుష్పబంధనరూపేణసంమానేనకృతోమానోగర్వోయయాతాం ॥ ౩౬ ॥ తస్య
పృష్ఠతోన్యస్యాఃపదానిదృష్ట్వాకల్పయంతి॥ అనుయాతేతి॥ నితంబభరేణ మంథరాపియాకృష్ణేనసహగంతవ్యేగమనే
కర్తవ్యేసతి-ద్రుతంయాతి-తత్రలింగం-నిమ్నైఃపాదాగ్రైస్సంస్థితిర్యస్యాస్సా॥ ౩౭॥ హస్తన్యస్తేతి॥ హస్తన్యస్తాగ్ర
హస్తోహస్తాగ్రంయస్యాస్సేయంతేనసహయాతి - తత్రలింగమనాయత్తః అస్వాధీనః పదన్యాసోయస్యాంతథా
భూతాహిపదపంక్తిర్లక్ష్యతే॥౩౮॥హస్తసంస్పర్శమాత్రేణేతి॥హస్తగ్రహణమాత్రంకృత్వాసమాధానశతైనైషా
విమానితాఅవజ్ఞయాత్యక్తా - తత్రలింగం - నైరాశ్యాత్ మందగామిన్యానిరాశతయామందంగచ్ఛంత్యా - నివృత్తిం
ప్రతిలోమంపదంలక్ష్యతే॥ ౩౯॥ నూనముక్తేతి॥ త్వమత్రైవతిష్ఠ- తత్రకశ్చిద్దాతుసో స్తితంహంతుమహంత్వరామి
శీఘ్రంయాస్యామిపునశ్చతవాంతికమాగచ్ఛామీతి - నూనమియంతేనోక్తా- యేనైషాకృష్ణస్యపదానాంపద్ధతిఃపంక్తిః
త్వరితాశీఘ్రనిమ్నాగ్రాలక్ష్యతే॥ ౪౦॥ అన్వేషణార్తాసాంనివృత్తిమాహ॥ప్రవిష్టఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ప్రవిష్టఇతి॥
గహనంనిబిడందుర్గమంవనంప్రవిష్టః - అతఏవశశాంకరశ్మిప్రవేశాభావాత్తస్యపదమత్రనలక్ష్యతే॥౪౧॥ నివృత్తా
ఇతి॥ తదానివృత్తాస్సత్యోయమునాతీరంప్రాక్తనంరాసస్థానంశీఘ్రమాగత్య - కృష్ణోపనయేతచ్చరితంజగుః॥ ౪౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding

౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥ ౪౮॥ రాసేతి॥ ఏకస్థానస్థిరాత్మనాకృష్ణపార్శ్వ ఏవైకస్మిన్ స్థానేస్థిరచిత్తేన - అతఏవకృష్ణ పార్శ్వమనుజ్ఝతాగోపీజనేన-రాసార్థంమండలీభావేనబంధోపినాభూత్-రాసమండలబద్ధోపికృష్ణ ఇతిపాఠేస్వయ మభితోమండలీభూయస్థితెన గోపీజనేనకృష్ణోనైకస్థానోభూత్ - గోపీమండలాంతఃశీఘ్రసంచారాత్తత్తత్పార్శ్వ స్థ ఇవాభవదిత్యర్థః॥౪౯॥హస్తేనేతి॥ హరిరేకాంహస్తేనగృహ్ణాతిసాతస్యకరస్పర్శసుఖనిమీలితాక్షీభవతి- తామన్యస్యాః స్వకరస్పర్శపరవశాయాఃహస్తేనహస్తంయోజయతి-ఏవంచాపరస్యాః తాదృశ్యాహస్తేనేతి-హరిహస్తస్పర్శసుఖవశా త్కృష్ణేనగృహీతహస్తాహమేవేతిసర్వాసాంబుద్ధిముత్పాదయన్నేకమూర్తిరేవహరిరగృహీతహస్తాఏవరాసమండల చకారహర-హరిరేవమేతాభిః రాసమండలంబబంధేతిరాసవిత్సంప్రదాయః-అన్యేతుద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యేహరిరే కైకమూర్తిరాతస్థావిత్యాహుః॥౫౦॥తతఇతి॥అనుయాతేతి-శరద్వర్ణనాదిరూపంకవికృతంగేయంయత్ తస్యయాగీతి స్తానుయాతామేనరాసేన॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥౫౩॥౫౪॥ గోపీతి॥ గోపీకపోలపులకోద్గమసస్యాయస్వేదాంబుమద్ధరిభుజ

తతోదదృశురాయాంతంవికాసిముఖపంకజమ్।గోప్యస్త్రైలోక్యగోప్తారంకృష్ణమక్లిష్టచేష్టితమ్॥ ౪౩॥
కాచిదాలోక్యగోవిందమాయాంతమతిహర్షితా।కృష్ణకృష్ణేతికృష్ణేతిప్రాహనాన్యదుదీరయత్॥ ౪౪॥
కాచిద్భ్రూభంగురంకృత్వా లలాటఫలకంహరిమ్ । విలోక్యనేత్రభృంగాభ్యాం పపౌతన్ముఖపంక జమ్॥౪౫॥ కాచిదాలోక్యగోవిందంనిమీలితవిలోచనా।తస్యైవరూపంధ్యాయంతీయోగారూఢేవసా బభౌ॥ ౪౬॥ తతఃకాంచిత్ప్రియాలాపైఃకాంచిద్భ్రూభంగవీక్షితైః। నిన్యేనునయమన్యాంచకరస్ప ర్శేనమాధవః॥౪౭॥తాభిఃప్రసన్నచిత్తాభిర్గోపీభిస్సహసాదరమ్।రరాసరాసగోష్ఠీభిరుదారచరితో హరిః ॥ ౪౮ ॥ రాసమండలబంధోపికృష్ణపార్శ్వమనుజ్ఝతా । గోపీజనేననైవాభూదేకస్థానస్థిరా త్మనా ॥ ౪౯॥ హస్తేనగృహ్యచైకైకాంగోపీనాంరాసమండలే । చకారతత్కరస్పర్శనిమీలితదృశం హరిః॥౫౦॥తతఃప్రవవృతేరాసశ్చలద్వలయనిస్వనః।అనుయాతశరత్కావ్యగేయగీతిరనుక్రమాత్॥౫౧॥
కృష్ణశ్శరచ్చంద్రమసంకౌముదీంకుముదాకరమ్।జగౌగోపీజనస్త్వేకంకృష్ణనామపునఃపునః॥౫౨॥పరివృ త్తిశ్రమేణైకాచలద్వలయలాపినీమ్।దదౌబాహులతాంస్కంధేగోపీమధునిఘాతినః॥౫౩॥ కాచిత్ప్రవిలస ద్బాహుంపరిరభ్యచుచుంబతమ్।గోపీగీతస్తుతివ్యాజాన్నిపుణామధుసూదనమ్॥౫౪॥ గోపీకపోలసంశ్లేష

సప్రేమప్రమదాగానమాకర్ణ్యైకతైకృష్ణే-తద్దర్శనోత్సవమాహ॥తతఇత్యాదిచతుర్భిః॥ ౪౩॥ ౪౪॥ కాచిద్భ్రూ భంగురమితి॥ ప్రణయకోపేనవక్రీకృతాభ్యాంభ్రూభ్యాంభంగురంఆకుంచితంలలాటఫలకంకృత్వా - హరింవిలోక్య- నేత్రరూపాభ్యాంభృంగాభ్యాంతస్యముఖపంకజంపపౌ॥ ౪౫॥ కాచిదితి॥కాచిద్గోవిందమాలోక్యవివృతేన నేత్రద్వా రేణతంప్రవిశ్యవివృతేననేత్రద్వారేణైవపునర్యాస్యతీతినిమీలితలోచనాసతీధ్యాయంతీబభౌ॥౪౬॥ తస్యానునయపూ ర్వకంతాభీ రాసక్రీడామాహ॥ తతఃకాంచిదిత్యాదినాకుపితాహితఇత్యంతేన॥ తతఇతి॥ అనునయంనిన్యేసాంత్వయా మాస॥ ౪౭॥ ౪౮॥ రాసమండలబంధోపీతి॥ కృష్ణస్యపార్శ్వమనుజ్ఝతాఅత్యజతా - ఏకస్మిన్ స్థానేకృష్ణసమీపఏవ అహమహమికయాస్థిరాత్మనానిశ్చలచిత్తేనగోపీజనేనరాసోచితమండలబంధోపినైవాభూత్॥౪౯॥కుతఃపునఃక్రీడా॥ తథాచహరిర్యథారాసమండలంకృతవాన్తదాహ ॥ హస్తేనగృహ్యేతి ॥ హరిరేకాం గోపీంహస్తేనగృహీత్వాఏక త్రస్థాపితవాన్- సాపితత్కరస్పర్శసుఖేననిమీలితదృగాసీత్తాంచఅన్యస్యాస్స్వకరస్పర్శసుఖపరవశాయాహస్తం గ్రాహయామాస- తామప్యేవమన్యస్యాహస్తమిత్యేకైకాంహస్తేనగృహీత్వారాసమండలంచకార - తాశ్చసర్వా హరిహస్తస్పర్శసుఖపరవశాఃప్రత్యేకంహరిణైవగృహీతహస్తమాత్మానంమేనిరే॥౫౦॥తతఇతి॥చలతాంవలయానాం నిస్వనోయస్మిన్సః-అనుయాతశరత్కావ్యగేయగీతిరితి-శరద్వర్ణనాదిరూపంయత్కావ్యేషుగేయంతస్యయాగీతిస్సాఅను యాతాఅనుసృతాయస్మిన్సఃరాసఃప్రవృత్తఃప్రవవృతే॥౫౧॥ తదేవాహ॥ కృష్ణశ్శరచ్చంద్రమసమితి॥ ౫౨॥ పరివృ త్తీతి॥ చలద్భిర్వలయైర్లాపినీంముఖరాం॥ ౫౩ ॥ ౫౪॥ గోపీతి॥ పులకోద్గమఏవసస్యంతదర్థం - స్వేదరూపస్యాంబునో

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

ద్వయం ఘనతాం యయౌ - అనేనేతరేతరానురాగః ఉక్తః॥౫౫॥౫౬॥ గత ఇతి॥ వలనే అవృత్తౌ ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం గతిప్రవృత్తినివృత్తిభ్యాం॥౫౭॥౫౮॥౫౯॥ స ఇతి॥ కైశోరకం కౌమారకం - మానయన్ సంభావయన్ ॥౬౦॥ అథ కృష్ణస్య సర్వవ్యాపనాదీశ్వరత్వేనాపహతపాప్మత్వాత్ గోపీసంభోగేపి జీవవన్న లేప ఇత్యాహ - తద్భర్తృష్వితి ద్వయేన - ఆత్మస్వరూపరూపః జీవస్వరూపశరీరః - అత్ర పూర్వశ్లోకేనాస్య సర్వచేతనశరీరత్వముక్తం - ఉత్తరేణ సర్వాచేతనశరీరత్వం॥౬౧॥౬౨॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - త్రయోదశోధ్యాయః. ******

౧ ॥ ౨ ॥ లేలిహాన ఇతి ॥ సనిష్పేషం సశబ్దం - ఆవిద్ధం వక్రితం ॥ ఉదగ్రేతి ॥ ఉదగ్రః అతిశయితః కకుదాభోగః ప్రమాణంచ యస్య ఉదగ్రకకుదాభోగప్రమాణ ఇతిచ పాఠః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮॥

మభిగమ్య హరేర్భుజౌ। పులకోద్గమసస్యాయ స్వేదాంబుఘనతాం గతౌ॥౫౫॥ రాసగేయం జగౌ కృష్ణో యావత్తారతరధ్వనిః। సాధు కృష్ణేతి కృష్ణేతి తావత్తా ద్విగుణం జగుః॥౫౬॥ గతేనుగమనం చక్రుర్వలనే సంముఖం యయుః। ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం భేజుర్గోపాంగనా హరిమ్॥౫౭॥ స తథా సహ గోపీభిరరాస మధుసూదనః। యథాబ్దకోటిప్రతిమః క్షణస్తేన వినాభవత్ ॥౫౮॥ తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృభిస్తథా। కృష్ణం గోపాంగనా రాత్రౌ రమయంతి రతిప్రియాః॥౫౯॥ సోపి కైశోరకవయో మానయన్మధుసూదనః। రేమే తాభిరమేయాత్మా క్షపాసు క్షపితాహితః॥౬౦॥ తద్భర్తృషు తథా తాసు సర్వభూతేషు చేశ్వరః। ఆత్మస్వరూపరూపోసౌ వ్యాపీ వాయురివ స్థితః ॥౬౧॥ యథా సమస్తభూతేషు నభోగ్నిః పృథివీ జలమ్। వాయుశ్చాత్మా తథైవాసౌ వ్యాప్య సర్వమవస్థితః॥౬౨॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - త్రయోదశోధ్యాయః. ******************************

శ్రీపరాశరః ॥ ప్రదోషాగ్రే కదాచిత్తు రాసాసక్తే జనార్దనే। త్రాసయన్ సమదో గోష్ఠమరిష్టస్సముపాగమత్॥ ౧॥ సతోయతోయదచ్ఛాయస్తీక్ష్ణశృంగోర్కలోచనః। ఖురాగ్రపాతైరత్యర్థం దారయన్ ధరణీతలమ్॥౨॥ లేలిహానస్సనిష్పేషం జిహ్వయోష్ఠౌ పునః పునః। సంరంభావిద్ధలాంగూలః కఠినస్కంధబంధనః ॥ ౩॥ ఉదగ్రకకుదాభోగః ప్రమాణాద్దురతిక్రమః। విణ్మూత్రలిప్తపృష్ఠాంగో గవాముద్వేగకారకః ॥ ౪ ॥ ప్రలంబకంఠోభిముఖస్తరుఖాతాంకితాననః। పాతయన్ స గవాం గర్భాన్ దైత్యో వృషభరూపధృక్॥౫॥ సూదయంస్తాపసానుగ్రో వనాన్యటతి యస్సదా ॥ ౬॥ తతస్తమతిఘోరాక్షమవేక్ష్యాతిభయాతురాః। గోపా గోపస్త్రియశ్చైవ కృష్ణ కృష్ణేతి చుక్రుశుః ॥ ౭॥ సింహనాదం తతశ్చక్రే తలశబ్దంచ కేశవః। తచ్ఛబ్దశ్రవణాచ్చాసౌ దామోదరముపాయయౌ ॥ ౮॥

ఘనతాం మేఘభావం గతౌ పరిరభ్య గోప్యా హరిభుజచుంబనే క్రియమాణే - హరేః భుజయోః స్వేదః తస్యాః కపోలే రోమోద్గమమవర్ధయదిత్యన్యోన్యానురాగోక్తిః॥౫౫॥౫౬॥ గత ఇతి॥ వలనే ఆవృత్తౌ - ప్రతిలోమానులోమాభ్యామితి గమనే అనులోమగత్యా - వలనే ప్రతిలోమగత్యేత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯॥ స ఇతి॥ కైశోరకం కౌమారం వయో మానయన్ తదవస్థోచితం చాపలమనుకుర్వన్నేవ ॥ ౬౦ ॥ నను ధర్మస్థాపనాయావతీర్ణో భగవాన్ కథం గోపాంగనాః పాపే ప్రవర్తయన్ స్వయమపి పాపం చకారేత్యత్రాహ॥ తద్భర్తృష్వితి॥ న తావద్గోపీనాం పాపమస్తి - స్వభక్తాహిత కృపణస్య తస్య తద్దోషక్షపణేతిసమర్థత్వాత్ - న చ తస్య దోషః తద్భర్త్రాదిసర్వవ్యాపిపరమాత్మరూపత్వాత్ ॥ ౬౧॥ సర్వవ్యాపిత్వమేవ దృష్టాంతేనాహ॥ యథేతి ॥ ౬౨॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - త్రయోదశోధ్యాయః. ******************************

ప్రదోషాగ్ర ఇతి॥ ప్రదోషాగ్రే సంధ్యావసానే - అరిష్టో నామ వృషభాకృతిర్దైత్యస్సమదో గోష్ఠం త్రాసయన్ సముపాగతః॥౧॥ సతోయేతి॥ అర్కావివ లోచనే యస్య సః॥౨॥ లేలిహాన ఇతి॥ సనిష్పేషం ససంఘర్షం యథా భవత్యేవమోష్ఠౌ జిహ్వయా లేలిహానస్సంరంభాదావిద్ధమున్నమితం లాంగూలం యేన సః కఠినం స్కంధబంధనం యస్య సః॥౩॥ ఉదగ్రేతి॥ ఉదగ్రస్య ఉచ్ఛ్రితస్య కకుదో గళపృష్ఠస్యాభోగో విస్తారో యస్య సః - ఉచ్చతరాత్ ప్రమాణాత్ అన్యైర్దురతిక్రమః॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding by ...

౯॥ ౧౦॥ ఆసన్నమితి॥ గ్రాహవత్ గ్రాహ ఇవ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ********************************

కకుద్మతీతి॥ కకుద్మతి వృషభే॥ ౧॥ ౨॥ కంసాయేతి॥ గర్భపరివర్తః అపత్యవ్యత్యయః॥ ౩॥ శ్రుత్వేతి॥ దేవదర్శనాత్ దేవానామివ దర్శనం యస్య తస్మాత్ ॥ ౪॥ స ఇతి॥ ఉపాలభ్య విగర్హ్య ॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥

అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్రః కృష్ణకుక్షికృతేక్షణః। అభ్యధావత దుష్టాత్మా కృష్ణం వృషభదానవః॥ ౯॥ ఆయాంతం దైత్యవృషభం దృష్ట్వా కృష్ణో మహాబలః। న చచాల తదా స్థానాదవజ్ఞాస్మితలీలయా॥ ౧౦॥ ఆసన్నం చైవ జగ్రాహ గ్రాహవన్మధుసూదనః। జఘాన జానునా కుక్షౌ విషాణగ్రహణాచలమ్॥ ౧౧॥ తస్య దర్పబలం భంక్త్వా గృహీతస్య విషాణయోః। అపీడయదరిష్టస్య కంఠం క్లిన్నమివాంబరమ్ ॥ ౧౨॥ ఉత్పాట్య శృంగమేకం తు తేనైవాతాడయత్తతః। మమార స మహాదైత్యో ముఖాచ్ఛోణితముద్వమన్॥ ౧౩॥ తుష్టువుర్నిహతే తస్మిన్ దైత్యే గోపా జనార్దనమ్। జంభే హతే సహస్రాక్షం పురా దేవగణా యథా॥ ౧౪॥

ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - చతుర్దశోఽధ్యాయః. ********************

శ్రీపరాశరః॥ కకుద్మతి హతేఽరిష్టే ధేనుకే వినిపాతితే। ప్రలంబే నిధనం నీతే ధృతే గోవర్ధనాచలే॥ ౧॥ దమితే కాళియే నాగే భగ్నే తుంగద్రుమద్వయే। హతాయాం పూతనాయాం చ శకటే పరివర్తితే॥ ౨॥ కంసాయ నారదః ప్రాహ యథావృత్తమనుక్రమాత్। యశోదాదేవకీగర్భపరివర్తాద్యశేషతః॥ ౩॥ శ్రుత్వా తత్సకలం కంసో నారదాద్దేవదర్శనాత్। వసుదేవం ప్రతి తదా కోపం చక్రే సుదుర్మతిః॥ ౪॥ సోఽతికోపాదుపాలభ్య సర్వయాదవసంసది। జగర్హ యాదవాంశ్చైవ కార్యం చైతదచింతయత్॥ ౫॥ యావన్న బలమారూఢౌ రామకృష్ణౌ సుబాలకౌ। తావదేవ మయా వధ్యావసాధ్యౌ రూఢయౌవనౌ॥ ౬॥ చాణూరోఽత్ర మహావీర్యో ముష్టికశ్చ మహాబలః। ఏతాభ్యాం మల్లయుద్ధేన మారయిష్యామి దుర్మతీ॥ ౭॥ ధనుర్మహామహాయోగవ్యాజేనానీయ తౌ వ్రజాత్। తథా తథా యతిష్యామి యాస్యేతే సంక్షయం యథా ॥ ౮॥ శ్వఫల్కతనయం శూరమక్రూరం యదుపుంగవమ్। తయోరానయనార్థాయ ప్రేషయిష్యామి గోకులమ్॥ ౯॥ బృందావనచరం ఘోరమాదేక్ష్యామి చ కేశినమ్। తత్రైవాసావతిబలస్తావుభౌ ఘాతయిష్యతి॥ ౧౦॥ గజః కువలయాపీడో మత్సకాశమిహాగతౌ। ఘాతయిష్యతి వా గోపౌ వసుదేవసుతావుభౌ॥ ౧౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాలోచ్య స దుష్టాత్మా కంసో రామజనార్దనౌ । హంతుం కృతమతిర్వీరావక్రూరం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౨॥

అగ్రేతి॥ అగ్రే పురతో న్యస్తే విషాణాగ్రే యేన- కృష్ణస్య కుక్షౌ కృతమీక్షణం యేన॥ ౯॥ ఆయాంతమితి॥ అవజ్ఞయా స్మితం సైవ లీలా తయా॥ ౧౦॥ ఆసన్నమితి॥ విషాణగ్రహణాదచలం సంతం జఘాన ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే- చతుర్దశోఽధ్యాయః. ************

శ్లో॥ వసతో గోకులే చిత్రం కర్మ కృష్ణస్య వర్ణితమ్। అథాహ మధురాకృత్యం ప్రస్తోతుం నారదాగమమ్॥ శ్రీధరీయోఽయం శ్లోకః॥ తదేవం గోకులే రాసక్రీడావినోదైః కంసవధాది దేవకార్యం హరిణా విస్మృతమివాలక్ష్య తత్స్మరణప్రసంగాయ నారదాగమనమాహ॥ కకుద్మతీతి॥ కకుద్మతి వృషభాకృతౌ దైత్యే॥ ౧॥ ౨॥ కంసాయేతి॥ యశోదాదేవక్యోర్గర్భయోః అపత్యయోః పరివర్తాది ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ స ఇతి ॥ వసుదేవముపాలభ్య నిర్భర్త్స్య జగర్హ నిందితవాన్ ॥ ౫ ॥ కంసస్య మనోరథప్రకారమాహ॥ యావదిత్యాదిషడ్భిః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥యథా చేతి॥ఉపహార్యముపాయనీకృత్య-సమానయంత్వాశు చోపహార్యం తథా తథైవ చ పాఠః॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే-పంచమాంశే-పంచదశోఽధ్యాయః.

కేశీతి॥ బృందావనం కృష్ణాసన్నభాగం॥౧॥ సఇతి॥ ద్రుతైరుత్ప్లుతిభిర్విక్రాంతావాక్రాంతౌ చంద్రార్కమార్గౌ యేన॥౨॥ తస్యేతి॥ భయసంవిగ్నా భయేన చలితాః॥౩॥౪॥ అలమితి॥ కేశినస్త్రాసేనాలం- గోపజాతిమైర్భవద్భిర్వీరాణాం వీర్యం కిం విలోప్యతే- గోపజాతీయత్వవిశేషణమేషాం వీర్యహేతుః॥౫॥ కిమనేనేతి॥ ఆటోపస్సంభ్రమః-

కంసః॥ భో భో దానపతే వాక్యం క్రియతాం ప్రీతయే మమ। ఇతః స్యందనమారుహ్య గమ్యతాం నందగోకులమ్॥౧౩॥ వసుదేవసుతౌ తత్ర విష్ణోరంశసముద్భవౌ। నాశాయ కిల సంభూతౌ మమ దుష్టౌ ప్రవర్ధతః॥౧౪॥ ధనుర్మహో మమాప్యత్ర చతుర్దశ్యాం భవిష్యతి। ఆనేయౌ భవతా గత్వా మల్లయుద్ధాయ తత్ర తౌ॥౧౫॥ చాణూరముష్టికౌ మల్లౌ నియుద్ధకుశలౌ మమ। తాభ్యాం సహానయోర్యుద్ధం సర్వలోకోఽత్ర పశ్యతు॥౧౬॥ గజః కువలయాపీడో మహామాత్రప్రచోదితః। స వా హనిష్యతే పాపౌ వసుదేవాత్మజౌ శిశూ॥౧౭॥ తౌ హత్వా వసుదేవం చ నందగోపం చ దుర్మతిమ్। హనిష్యే పితరం చైనముగ్రసేనం సుదుర్మతిమ్॥౧౮॥ తతస్సమస్తగోపానాం గోధనాన్యఖిలాన్యహమ్। విత్తం చాపహరిష్యామి దుష్టానాం మద్వధైషిణామ్॥౧౯॥ త్వామృతే యాదవాశ్చైతే ద్విషో దానపతే మమ। ఏతేషాం చ వధాయాహం యతిష్యేఽనుక్రమాత్తతః॥౨౦॥ తదా నిష్కంటకం సర్వం రాజ్యమేతదయాదవమ్। ప్రశాధిష్యే త్వయా తస్మాన్మత్ప్రీత్యై వీర గమ్యతామ్॥౨౧॥ యథా చ మాహిషం సర్పిర్దధి క్షీరం తథా బహు। గోపాస్సమానయంత్వాశు తథా వాచ్యాస్త్వయా చ తే॥౨౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యాజ్ఞప్తస్తదాఽక్రూరో మహాభాగవతో ద్విజ। ప్రీతిమానభవత్కృష్ణం శ్వో ద్రక్ష్యామీతి సత్వరః॥౨౩॥ తథేత్యుక్త్వా చ రాజానం రథమారుహ్య శోభనమ్। నిశ్చక్రామ తతః పుర్యా మధురాయా మధుప్రియః॥౨౪॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే-పంచమాంశే- పంచదశోఽధ్యాయః. ❊

శ్రీపరాశరః॥ కేశీ చాపి బలోదగ్రః కంసదూతప్రచోదితః। కృష్ణస్య నిధనాకాంక్షీ బృందావనముపాగమత్॥౧॥ స ఖురక్షతభూపృష్ఠస్సటాక్షేపధుతాంబుదః। ద్రుతవిక్రాంతచంద్రార్కమార్గో గోపానుపాద్రవత్॥౨॥ తస్య హేషితశబ్దేన గోపాలా దైత్యవాజినః। గోప్యశ్చ భయసంవిగ్నా గోవిందం శరణం యయుః॥౩॥ త్రాహి త్రాహీతి గోవిందః శ్రుత్వా తేషాం తతో వచః। సతోయజలదధ్వానగంభీరమిదముక్తవాన్॥౪॥ అలం త్రాసేన గోపాలాః కేశినః కిం భయాతురైః। భవద్భిర్గోపజాతీయైర్వీరవీర్యం విలోప్యతే॥౫॥ కిమనేనాల్పసారేణ హేషితాటోపకారిణా। దైతేయ

స్వాభిప్రాయమావేదయన్ కంసోఽక్రూరమాదిశతి॥ భో భో ఇత్యాదిదశభిః॥౧౩॥ వసుదేవేతి॥ ప్రవర్ధతః ప్రకర్షేణ వర్ధేతే॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ గజ ఇతి॥ మహామాత్రేణ హస్తిపకేన ప్రచోదితః॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ తథేతి॥ మధుప్రియః మధువంశ్యానాం ప్రియః॥౨౪॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- పంచదశోఽధ్యాయః. ❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊

కేశీతి॥ బలోదగ్రః బలేనోద్ధతః - కంసస్య దూతేన ప్రచోదితః స్వస్థానాదేవ ప్రచోదితః- న తు కంసేనాహూయ స్వయం ప్రేషితః - అసురకార్యాదిస్వార్థస్య తావద్విలంబాసహనాదేవేత్యర్థః॥౧॥ స ఇతి॥ ఖురైః క్షతం భూపృష్ఠం యేన - సటానాం కేసరాణాం క్షేపేణ ధూననేన ధుతా విచాలితా అంబుదా యేన - ద్రుతం విక్రాంతౌ చంద్రార్కమార్గౌ యేన॥౨॥౩॥ త్రాహి త్రాహీతి॥ సతోయస్య జలదస్య ధ్వానో గర్జితం తద్వద్గంభీరం యథా భవత్యేవముక్తవాన్॥౪॥ అలమితి॥ కిం వీరవీర్యం విలోప్యతే - యద్వా - స్వామిని సన్నిహితే సత్యపి యది పరిజనో భయాతురః స్యాత్ - తదా స స్వామీ స్వల్పవీర్య ఇత్యన్యేషాం బుద్ధిస్స్యాత్ అతో మదీయైర్భవద్భిర్భీరుతయా- వీరవీర్యం వీరస్య మమ వీర్యం- కిం విలోప్యతే కిమితి విలోపం క్రియత ఇత్యర్థః॥౫॥ కిమనేనేతి॥ హేషితమేవాటోపః తత్కారిణా-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

దైతేయశ్చాసౌబలబాహ్యశ్చ - బలబాహ్యః బలహీనః - వల్గతాన్పృత్యతా ॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ బాహుమితి॥ ఆభోగసంపరి ణాహిన-॥ ౯॥ ౧౦॥ కృష్ణస్యేతి॥ ఆసంభూతేరావృద్ధేః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ద్విపాదెఇతి- ద్వాపాదాయయోః- అర్ధరూపేపృష్ఠేపుచ్ఛేచయయోస్తే - ద్విపాదపృష్ఠపుచ్ఛార్ధే ఇత్యైకపద్యపాఠశ్చ - శ్రవణేతి - ఏకశబ్దః శ్రవణ పదాత్ప్రాగ్యోజ్యః- ఏకాశ్రవణాక్షినాసికాయయోస్తేశ్రవణైకాక్షినాసికె॥౧౫॥౧౬॥ శతఇతి॥ అసురాగేణమనో రమంయథాభవతితథా॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥ యుద్ధోత్సుకఇతి॥ యుద్ధోత్సుకః యుద్ధదర్శనోత్సుకః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥

బలవాహ్యేనవల్గతాదుష్టవాజినా ॥ ౬॥ ఏహ్యేహిదుష్టకృష్ణోహంపూష్ణస్త్వివపినాకధృత్ । పాత యిష్యామిదశనాన్వదనాదఖిలాంస్తవ ॥ ౭॥ ఇత్యుక్త్వాసఫ్ఫోట్యగోవిందః కేశినస్సంముఖంయయౌ। వివృతాస్యశ్చసోప్యేనందైతేయాశ్వఉపాద్రవత్ ॥ ౮ ॥ బాహుమాభోగినంకృత్వాముఖేతస్యజనా ర్దనః। ప్రవేశయామాసతదాకేశినోదుష్టవాజినః॥ ౯॥ కేశినోవదనంతెనవిశతాకృష్ణబాహునా। శాతితాదశనాఃపేతుస్సితాభ్రావయవాఇవ ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణస్యవవృధేబాహుః కేశిదేహగతోద్విజ। వినాశాయయథావ్యాధిరాసంభూతేరుపేక్షితః॥౧౧॥విపాటితోష్ఠోబహుళంసఫేనంరుధిరంవమన్। సోక్షిణీవివృతేచక్రేవిశిష్టేముక్తబంధనే ॥ ౧౨॥ జఘానధరణింపాదైశ్శకృన్మూత్రంసముత్సృజన్। స్వేదార్ద్రగాత్రశ్శాంతశ్చనిర్యత్నస్సోభవత్తదా ॥ ౧౩ ॥ వ్యాదితాస్యోమహారౌద్రస్సోసురఃకృష్ణ బాహునా । నిపపాతద్విధాభూతోవైద్యుతేనయథాద్రుమః॥ ౧౪॥ ద్విపాదెపృష్ఠపుచ్ఛార్ధేశ్రవ ణైకాక్షినాసికె । కేశినస్తేద్విధాభూతెశకలేద్వేవిరేజతుః॥ ౧౫॥ హత్వాతుకేశినంకృష్ణోగోపాలై ర్ముదితైర్వృతః। అనాయస్తతనుస్స్వస్థోహసంస్తత్రైవతస్థివాన్॥౧౬॥ తతోగోప్యశ్చగోపాశ్చ హతేకేశినివిస్మితాః । తుష్టువుఃపుండరీకాక్షమనురాగమనోరమమ్ ॥ ౧౭ ॥ అథాహాంతర్హితో విప్రనారదోజలదేస్థితః । కేశినంనిహతందృష్ట్వాహర్షనిర్భరమానసః ॥ ౧౮ ॥ సాధుసాధుజగ న్నాథలీలయైవయదచ్యుత। నిహతోయంత్వయాకేశీక్లేశదస్త్రిదివౌకసామ్॥ ౧౯॥ యుద్ధోత్సుకోహ మత్యర్థంనరవాజిమహాహవమ్ । అభూతపూర్వమన్యత్రద్రష్టుంస్వర్గాదిహాగతః ॥ ౨౦ ॥ కర్మాణ్య త్రావతారేతేకృతానిమధుసూదన । యానితైర్విస్మితంచేతస్తోషమేతేనమేగతమ్ ॥ ౨౧ ॥ తురం గస్యాస్యశక్రోపికృష్ణదేవాశ్చబిభ్యతి । ధుతకెసరజాలస్యహేషతోభ్రావలోకినః ॥ ౨౨ ॥ యస్మా త్త్వయైషదుష్టాత్మాహతఃకేశీజనార్దన। తస్మాత్కేశవనామ్నాత్వంలోకేఖ్యాతోభవిష్యసి॥ ౨౩॥

దైతేయబలవాహ్యేనదైత్యైర్బలాదాక్రమ్య అశ్వోయమారుహ్యతె - అతోదైత్యహంతౄణామస్మాకంకిమసన భవేదిత్యర్థః - వల్గతాప్లుకమవనమ్యాగచ్ఛతా - తదుక్తం - వల్గితంచనతత్రికమితి ॥ ౬ ॥ ఏహ్యేహీతి ॥ పూష్ణో దంతాన్పినాకధృత్ వీరభద్రఇవ - పూష్ణోరివేతిపాఠె - పౌష్ణశ్చరుః - ఐంద్రాపౌష్ణశ్చరురిత్యాదిషు పూష్ణఏవ ఏకతమరూపైణైంద్రసాహిత్యరూపేణదేవతాభేదరూపభేదాత్ద్వివచనం ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ బాహుమితి ॥ ఆభోగినం విసారిణం॥ ౯॥ కేశినఇతి॥ శాతితాఃఆహతాః॥ ౧౦॥ కృష్ణస్యేతి॥ ఆసంభూతేఃవృద్ధిపర్యంతం॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ వ్యాదితాస్యేతి॥ వ్యాదితంవివృతమాస్యంయస్య - వైద్యుతేనాశనినా ॥ ౧౪ ॥ ద్విపాదెఇతి॥ ద్వాపాదాయయోః- పృష్ఠపుచ్ఛే అర్ధరూపేయయోః - ఏకశబ్దః శ్రవణపదాత్ ప్రాగ్యోజ్యః - తథాచఏకైకాశ్రవణాక్షినాసికాయ యోస్తేతథోక్తేశకలె - ఏకకర్ణాక్షినాసికెఇతిపాఠాంతరంతుసుష్ఠు ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ యుద్ధోత్సుక ఇతి॥ యుద్ధోత్సుకఃయుద్ధదర్శనోత్సుకః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ తురంగస్యేతి॥ ధుతంకంపితంకెసరాణాంజాలంసమూహో యేనతస్య - హేషతః హేషారవంకుర్వతః॥౨౨॥యస్మాదితి॥ కెశివధాత్కేశవఇత్యక్షరసామ్యానామనిరుక్తిః॥ ౨౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స్వస్త్యస్త్వితి॥ అధునాగమిష్యామీత్యన్వయః॥ ౨౪॥ ఉగ్రసేనేతి॥ కర్తాభవిష్యసి॥ ౨౫॥ తత్రేతి॥తత్రభారావతరణే-ఆయుష్మత్ప్రణీతానీతిపదచ్ఛేదః - యామోషధీమివాయుష్మన్నితివన్మంగళాశాసనోక్తిః॥ ౨౬ ॥ ౨౭॥ నారదఇతి॥ నేత్రేతి - నేత్రైః పానక్రియాణామేకోవిషయః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే- షోడశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

౧॥ చింతయామాసేతి॥మయామత్తః॥౨॥౩॥పాపమితి॥సంకల్పనామయంఅదితిదేవక్యాద్యారాధనసంకల్పానురూపంహిభగవతోదేవమనుష్యాదిసజాతీయం ఇదంరూపమిదంవిభవాచార్చావతారసాధారణంయథాహ - యేయథామాంప్రపద్యంతే- ఇతిహృదయోపాసనేపిఉపాసకసంకల్పాధీనాంగప్రత్యంగరూపాదిమత్త్వముక్తం- హృదిసంకల్ప్యయద్రూపమిత్యాదినా-అథవాసంకల్పనామయమితిస్వసంకల్పకృతమితి- ఇచ్ఛాగృహీతేత్యాది-యథోక్తంహృద్యోగే॥శ్లో॥ బహిరారాధనార్థంతుయామూర్తిరవతిష్ఠతే।తదాకారంవిచింత్యాథయజేత్సర్వేశ్వరంహరిమితి॥౪॥ వినిర్జగ్మురితి॥ ధామధామ్నాం తేజసాంస్థానం- తేజోవా॥ ౫॥ ౬॥ ఇష్ట్వేతి॥ అనంతాదిం-అద్యంతరహితం॥ ౭॥ ౮॥

స్వస్త్యస్తుతేగమిష్యామికంసయుద్ధేధునాపునః। పరశ్వోహంసమేష్యామిత్వయా కేశినిషూదన॥ ౨౪॥ ఉగ్రసేనసుతేకంసేసానుగేవినిపాతితే। భారావతారకర్తాత్వంపృథివ్యాఃపృథివీధర॥ ౨౫॥ తత్రానేకప్రకారాణియుద్ధానిపృథివీక్షితామ్।ద్రష్టవ్యానిమయాయుష్మత్ప్రణీతానిజనార్దన॥౨౬॥ సోహంయాస్యామిగోవిందదేవకార్యంమహత్కృతమ్।త్వయైవవిదితంసర్వంస్వస్తితేస్తువ్రజామ్యహమ్॥౨౭॥ నారదేతుగతేకృష్ణస్సహగోపైస్సభాజితః।వివేశగోకులంగోపీనేత్రపానైకభాజనమ్॥౨౮॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- షోడశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీపరాశరః॥ అక్రూరోపివినిష్క్రమ్యస్యందనేనాశుగామినా। కృష్ణసందర్శనాకాంక్షీప్రయయౌనందగోకులమ్॥ ౧॥ చింతయామాసచాక్రూరోనాస్తిధన్యతరోమయా ।. యోహమంశావతీర్ణస్యముఖంద్రక్ష్యామి చక్రిణః ॥ ౨ ॥ అద్యమేసఫలంజన్మ సుప్రభాతాచమేనిశా। యదున్నిద్రాబ్జపత్రాక్షంవిష్ణోర్ద్రక్ష్యామ్యహంముఖమ్ ॥ ౩ ॥ పాపంహరతియత్పుంసాం స్మృతంసంకల్ప నామయమ్। తత్పుండరీక నయనం విష్ణోర్ద్రక్ష్యామ్యహంముఖమ్ ॥ ౪ ॥ వినిర్జగ్ముర్యతో వేదా వేదాంగాన్యఖిలానిచ । ద్రక్ష్యామితత్పరంధామ ధామ్నాం భగవతోముఖమ్ ॥ ౫ ॥ యజ్ఞేషుయజ్ఞపురుషః పురుషైః పురుషోత్తమః । ఇజ్యతేయోఖిలాధారస్తంద్రక్ష్యామిజగత్పతిమ్ ॥ ౬ ॥ ఇష్ట్వాయమింద్రో యజ్ఞానాంశతేనామరరాజతామ్ । అవాపతమనంతాదిమహంద్రక్ష్యామికేశవమ్ ॥ ౭ ॥ నబ్రహ్మానేంద్రరుద్రాశ్వివస్వాదిత్యమరుద్గణాః । యస్యస్వరూపంజానంతి ప్రత్యక్షంయాతిమేహరిః ॥ ౮॥

స్వస్త్యస్త్వితి॥అధునాగమిష్యామిపరశ్వఃకంసయుద్ధేపునస్త్వయాహంసమేష్యామి॥౨౪॥ఉగ్రసేనేతి॥పృథివ్యాఃభారహర్తాత్వంభవిష్యసి॥౨౫॥ తత్రేతి॥తత్రభారావతారకరణే-ఆయుష్మతాత్వయాప్రణీతానీతిలోకోక్తిః॥౨౬॥౨౭॥ నారదఇతి॥ ఇత్థంమనోరమైఃకర్మభిఃసభాజితస్సత్కృతః - గోపీనేత్రాణాంపానస్యాదరవీక్షణస్యైకమేవభాజనంవిషయఃకృష్ణఃగోకులంవివేశ ॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- షోడశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అక్రూర ఇతి ॥ శ్రీకృష్ణో యదాగోకులం వివేశతదా అక్రూరోపి మధురాయా వినిష్క్రమ్యగోకులంప్రయయౌ॥ ౧॥ పథిగచ్ఛతఃఅక్రూరస్యమనోరథానాహ॥ చింతయామాసేత్యాదినా - మామక్రూరేతివక్ష్యతీత్యంతేన॥ చింతయామాసేతి॥ మయాసదృశోఽన్యతరోనాస్తి ॥ ౨॥ ౩॥ పాపమితి॥ సంకల్పనామయంధ్యానమాత్రాలంబనమపి ॥ ౪ ॥ వినిర్జగ్మురితి॥ ధామ్నాంతేజోమయానాంపరంధామఆశ్రయం - ముఖావయవేషులోచనవదనేషుసూర్యసోమాగ్నీనామాశ్రితత్వాత్ ॥ ౫॥ ౬॥ ఇష్ట్వేతి॥ నాస్త్యంతశ్చఆదిశ్చయస్యతంఅనంతాదిం ॥ ౭॥ ౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MoE

సర్వాత్మేతి॥ సర్వస్యాత్మా-సర్వభూతేష్వవస్థితః-వ్యోమవద్వితతవ్యాపీ-నాగ్నివాయ్వాదివద్విచ్ఛిద్య తే॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ యోనంత ఇతి॥ శేఖరేతి- శేఖరసంనివేశేనస్థితాం-సః రామః॥ ౧౨॥ పితృపుత్రేతి॥ అత్రపిత్రాదిరూపేణపరిణతా- గుణత్రయీ - విచిత్రకార్యకరత్వేనమాయేత్యుచ్యతే ॥ ౧౩॥ తరతీతి॥ సైవభగవత్స్వరూపతిరోధాయకత్వాదన్యథా జ్ఞానజనకత్వాచ్చావిద్యేత్యుచ్యతే॥ ౧౪॥ యజ్వభిరితి॥ సాత్వతైర్భగవచ్ఛాస్త్రనిష్ఠైః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ఇత్థమితి॥ భక్తినమ్రాత్మమానసః భక్తిప్రహ్వశరీరాంతఃకరణః-కించిత్పూర్యేవిరాజతిఅస్తాసన్నే॥ ౧౮॥ సఇతి॥ ఆదోహనేదోహస్థానే॥ ౧౯॥ ప్రఫుల్లేతి॥ ఆయామతుంగోరస్థలంవిశాలపీనోరస్క-మిత్యర్థః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ బిభ్రాణమితి॥ సేందునీలాచలాభం - సితాంభోజావతంసకత్వాత్ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ప్రాంశుమితి॥ ఉత్తుంగబాహ్వంసంపీనబాహ్వంసం॥ ౨౪॥

సర్వాత్మాసర్వవిత్సర్వ స్సర్వభూతేష్వవస్థితః । యోహ్యచింత్యో వ్యయోవ్యాపీ సవక్ష్యతిమయా సహ ॥ ౯ ॥ మత్స్యకూర్మవరాహాశ్వ సింహరూపాదిభి స్థితిమ్ । చకారజగతోయోఽజ స్సోద్యమామాలపిష్యతి॥ ౧౦॥ సాంప్రతంచజగత్స్వామీకార్యమాత్మహృదిస్థితమ్ । కర్తుంమనుష్యతాంప్రాప్తస్స్వేచ్ఛాదేహధృదవ్యయః॥ ౧౧॥ యోనంతఃపృథివీంధత్తే శేఖరస్థితిసంస్థితామ్। సోవతీర్ణోజగత్యర్థే మామక్రూరేతివక్ష్యతి ॥ ౧౨ ॥ పితృపుత్రసుహృద్భ్రాతృ మాతృబంధుమయీమిమామ్ । యన్మాయాంనాలముత్తర్తుంజగత్తస్మైనమోనమః॥ ౧౩॥ తరత్యవిద్యాంవితతాంహృదియస్మిన్నివేశితే। యోగమాయామమేయాయతస్మైవిద్యాత్మనేనమః ॥ ౧౪ ॥ యజ్వభిర్యజ్ఞపురుషో వాసుదేవశ్చసాత్త్వతైః। వేదాంతవేదిభిర్విష్ణుఃప్రోచ్యతేయోనతోఽస్మితమ్॥ ౧౫॥ యథాయత్రజగద్ధామ్నిధాతర్యేతత్ప్రతిష్ఠితమ్ । సదసత్తేనసత్యేనమయ్యసౌయాతుసౌమ్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ స్మృతేసకలకల్యాణభాజనంయత్ర జాయతే । పురుషస్తమజంనిత్యంవ్రజామిశరణంహరిమ్॥ ౧౭॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్థంసంచింతయన్విష్ణుం భక్తినమ్రాత్మమానసః । అక్రూరోగోకులంప్రాప్తఃకించిత్పూర్యేవిరాజతి ॥ ౧౮ ॥ సదదర్శతదా కృష్ణమాదావాదోహనేగవామ్ । వత్సమధ్యగతంఫుల్ల నీలోత్పలదళచ్ఛవిమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రఫుల్లపద్మపత్రాక్షంశ్రీవత్సాంకితవక్షసమ్ । ప్రలంబబాహుమాయామతుంగోరస్థలమున్నసమ్ ॥ ౨౦॥ సవిలాసస్మితాధారంబిభ్రాణంముఖపంకజమ్ । తుంగరక్తనఖంపద్భ్యాంధరణ్యాంసుప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౨౧॥ బిభ్రాణంవాససీపీతేవన్యపుష్పవిభూషితమ్। సేందునీలాచలాభంతంసితాంభోజావతంసకమ్॥ ౨౨॥ హంసకుందేందుధవళంనీలాంబరధరంద్విజ। తస్యానుబలభద్రంచదదర్శయదునందనమ్॥ ౨౩॥ ప్రాంశుముత్తుంగబాహ్వంసంవికాసిముఖపంకజమ్। మేఘమాలాపరివృతంకైలాసాద్రిమివాపరమ్ ॥ ౨౪॥

సర్వాత్మేతి॥ వక్ష్యతివదిష్యతీతి॥ ౯॥ మత్స్యేతి॥ అశ్వసింహరూపాదిభిః-అశ్వోహయగ్రీవః-సింహోనృసింహః-మామాలపిష్యతీతిఅక్రూరేతితాతేత్యాభాషిష్యతే॥ ౧౦॥ ౧౧॥ యఇతి శేఖరస్యేవస్థిత్యాసన్నివేశేనస్థితాంపృథివీంయోధత్తే సశేషఃఅవతీర్ణఃబలదేవరూపేణఅక్రూరేతిమాంవక్ష్యతి ॥ ౧౨॥ పునఃమాయాప్రతిబంధనివృత్త్యైతమేవప్రణమతి॥ పితృపుత్రేత్యాదిత్రిభిః॥ ౧౩॥ తరతీతి॥ అవిద్యామాత్మచ్ఛాదికాంశాంభవీంమాయాంఅహంకారమమకారాదిమోహకరీంధ్యానేనహృదిహృత్పుండరీకేయస్మిన్నివేశితేసతితరతి ॥ ౧౪ ॥ యజ్వభిరితి॥ యజ్వభిఃకర్మనిష్ఠైః యజ్ఞపురుష ఇతి - సాత్వతైరుపాసకైః వాసుదేవఇతి - వేదాంతవేదిభిర్జ్ఞాననిష్ఠైర్విష్ణురితి - తత్తత్సాధకశబ్దైర్యఃప్రోచ్యతే- తంప్రణతోస్మి॥ ౧౫॥ అథకంసస్యప్రియోయమితిమయ్యసూయామకుర్వన్ప్రసన్నోభవత్వితిప్రార్థయతే॥ యథేతి॥ సదసత్కార్యకారణాత్మకంసాధ్వసాధువృత్తోపేతంవా ఏతజ్జగత్ యత్రధామ్ని ఆశ్రయేప్రతిష్ఠితంతేనసత్యేనసర్వాధారతయాసర్వసాక్షిత్వేనమయిసౌమ్యతాంప్రసన్నతాంయాతు ॥ ౧౬ ॥ సత్యపరాధేతత్సర్వంక్షమ్యతామిత్యాశయేనాహ ॥ స్మృతఇతి ॥ ౧౭॥ ఇత్థమితి॥ భక్త్యానమ్రఃఆత్మాబుద్ధిర్మానసంచయస్యసః ॥ ౧౮ ॥ సఇతి॥ ఆదోహనేదోహావసానే॥ ౧౯॥ ప్రఫుల్లేతి॥ ఆయామంవిస్తారవత్తుంగమురస్థలంయస్యతం॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౫॥ తదేతదితి॥ ధామ తేజః- పరమం పదం పరమం ప్రాప్యం- పద్యత ఇతి పదం- భగవద్వాసుదేవాంశత్వాత్ ॥ ౨౬॥ సాఫల్యమితి॥ అంగం ఫలవదపి స్యాదిత్యాశంసా॥ ౨౭॥ భగవత్పాణిపద్మస్య శుద్ధిశౌర్యౌదార్యాణ్యాహ- అప్యేష ఇత్యాది శ్లోకత్రయేణ॥ అప్యేష ఇతి॥ శ్రీమదితి హస్తపద్మవిశేషణం - యస్యేతి చ తస్యైవ నిర్దేశః- అనాశదోషా నాశదోషాభ్యాం హీనా ఆనాశదోషేతి చ పాఠః॥ ౨౮॥ యేనేతి॥ చక్రం బలం- అపేతచక్రమితి క్రియావిశేషణం- అపాస్య చక్రమితి చ పాఠః॥ ౨౯॥ ౩౦॥ అప్యేష ఇతి- అదోషదుష్టం మాం కంసపరిగ్రహేణ దోషాస్పదీభూతమపి కర్తా కరిష్యతీత్యన్వయః- అవమానేత్యాది వాక్యాంతరం॥ ౩౧॥ భగవాన్ సర్వజ్ఞత్వాన్మాం నిరాగసం జ్ఞాత్వా స్వీకరిష్యతీత్యాహ - జ్ఞానాత్మకస్యేతి॥ జీవస్య జ్ఞానాత్మకత్వేపి రజస్తమోమూల రాగాదిదోషతిరోహితస్వరూపత్వాత్ తతో భగవంతం వ్యావర్తయతి- అమలసత్త్వేత్యాదినా సదాస్ఫుటస్య అతిరోహితస్వరూపస్య ॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- సప్తదశోధ్యాయః. ***************************************

తాం దృష్ట్వా వికసద్వక్త్రసరోజస్స మహామతిః । పులకాంచితసర్వాంగస్తదాక్రూరోభవన్మునే ॥ ౨౫॥
తదేతత్పరమం ధామ తదేతత్పరమం పదమ్ । భగవద్వాసుదేవాంశో ద్విధా యోయం వ్యవస్థితః॥ ౨౬॥
సాఫల్యమక్ష్ణోర్యుగమేతదత్ర దృష్టే జగద్ధాతరి యాతముచ్చైః । అప్యంగమేతద్భగవత్ప్రసాదాత్తదంగసంగే ఫలవన్మమస్యాత్ ॥ ౨౭॥
అప్యేష పృష్ఠే మమ హస్తపద్మం కరిష్యతి శ్రీమదనంతమూర్తేః । యస్యాంగుళిస్పర్శహతాఖిలాఘైరవాప్యతే సిద్ధిరపాస్తదోషా ॥ ౨౮॥
యేనాగ్నివిద్యుద్రవిరశ్మిమాలా కరాళమత్యుగ్రమపాస్య చక్రమ్ । చక్రం ఘ్నతా దైత్యపతేర్హృతాని దైత్యాంగనానాం నయనాంజనాని ॥ ౨౯॥
యత్రాంబు విన్యస్య బలిర్మనోజ్ఞానవాప భోగాన్వసుధాతలస్థః । తథామరత్వం త్రిదశాధిపత్యం మన్వంతరం పూర్ణమపేతశత్రుః ॥ ౩౦॥
అప్యేష మాం కంసపరిగ్రహేణ దోషాస్పదీభూతమదోషదుష్టమ్ । కర్తావమానోపహతం ధిగస్తు తజ్జన్మ యత్సాధుబహిష్కృతస్య ॥ ౩౧॥
జ్ఞానాత్మకస్యామలసత్త్వరాశేరపేతదోషస్య సదా స్ఫుటస్య । కిం వా జగత్యత్ర సమస్తపుంసామజ్ఞాతమస్యాస్తి హృది స్థితస్య ॥ ౩౨॥
తస్మాదహం భక్తివినమ్రచేతా వ్రజామి సర్వేశ్వరమీశ్వరాణామ్ । అంశావతారం పురుషోత్తమస్య హ్యనాదిమధ్యాంతమజస్య విష్ణోః॥ ౩౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- సప్తదశోధ్యాయః. ***************************************

౨౫॥ ౨౬॥ సాఫల్యమితి॥ భగవతా స్వాంగసంగదత్తే సతి తత్ప్రసాదాదేతన్మమాంగమపి ఫలవత్స్యాదిత్యాశంసా॥ ౨౭॥ అప్యేష ఇతి ॥ యస్య హస్తస్యాంగుళిస్పర్శేన హతాఖిలాఘైరితి పవిత్రతోక్తా ॥ ౨౮ ॥ యేనేతి ॥ యేన హస్తేన చక్రమపాస్య ప్రక్షిప్య- దైత్యపతేః కాలనేమిప్రభృతీనాం చక్రం సైన్యం ఘ్నతా మారయతా- దైత్యాంగనానాం నయనాంజనాని తద్భర్తృవధాదేవ హృతానీతి శౌర్యాతిశయోక్తిః ॥ ౨౯ ॥ యత్రేతి॥ యత్రాంబు విన్యస్యేతి హస్తస్యౌదార్యముక్తం - వసుధాతలస్థితః ॥ ౩౦॥ అప్యేష ఇతి॥ అదోషదుష్టమపి మాం దోషాస్పదీభూతం మత్వా యద్యవమానోపహతం కర్తా కరిష్యతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవమాశంక్య సర్వజ్ఞస్య పరావమంతృత్వం స్వయమేవ న సంభవతీత్యాహ॥ జ్ఞానాత్మకస్యేతి ॥ జీవస్య జ్ఞానాత్మకత్వేపి రజస్తమోమలావృతత్వాన్న సర్వజ్ఞతా - ఈశ్వరస్య తు తన్నాస్తీత్యాహ॥ అమలసత్త్వరాశేరితి॥ అమలసత్త్వరాశేః శుద్ధసత్త్వమయస్య న చ జీవవద్రాగాద్యభిమానసదోష ఇత్యాహ ॥ అపేతదోషస్యేతి ॥ న చ చక్షురాద్యపేక్షస్య జీవస్యేవ కాదాచిత్కం జ్ఞానమీశ్వరస్యేత్యాహ ॥ సదాస్ఫుటస్యేతి ॥ న చ జీవస్యేవోపాధిపరిచ్ఛేదాదసర్వజ్ఞత్వమిత్యాహ ॥ సమస్తపుంసాం హృది స్థితస్యేతి॥ అతోత్ర కిం నామ తస్యాజ్ఞాతమస్తి॥ ౩౨॥ తస్మాన్నిశ్శంకస్తమహం వ్రజామీత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ ౩౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే - సప్తదశోధ్యాయః. ***************************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

౧॥ ౨॥ ౩॥ సహేతి॥ కృతసంవాదనాదికః కృతసంవాదాదికః ॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ కరిష్యఇతి॥ ఔపయికం యుక్తం॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦ ॥౧౧॥ ౧౨॥ దృష్ట్వేతి॥ శ్లథద్వలయత్వం విరహకార్శ్యాత్ ॥ ౧౩॥ ౧౪॥ విలాసేతి॥ విలాసవాక్యపానేషు - గ్రామ్యగోపీషు అవిదగ్ధగోపీషు ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ భావగర్భేతి॥ భావగర్భస్మితమితి వాక్యవిశేషణం-

శ్రీపరాశరః॥ చింతయన్నితి గోవింద ముపగమ్య స యాదవః । అక్రూరోఽస్మీతి చరణౌ ననామ శిరసా హరేః॥౧॥ సోఽప్యేనం ధ్వజవజ్రాబ్జకృతచిహ్నేన పాణినా। సంస్పృశ్యాకృష్య చ ప్రీత్యా సుగాఢం పరిషస్వజే॥౨॥ కృతసంవందనౌ తేన యథావద్బలకేశవౌ । తతః ప్రవిష్టౌ సంహృష్టౌ తమాదాయాత్మమందిరమ్॥౩॥ సహ తాభ్యాం తదాఽక్రూరః కృతసంవందనాదికః। భుక్తభోజ్యో యథాన్యాయ్య మాచచక్షే తతస్తయోః॥౪॥ యథా నిర్భర్త్సితస్తేన కంసేనానకదుందుభిః। యథా చ దేవకీ దేవీ దానవేన దురాత్మనా॥౫॥ ఉగ్రసేనే యథా కంసస్స దురాత్మా చ వర్తతే। యం చైవార్థం సముద్దిశ్య కంసేన తు విసర్జితః॥౬॥ తత్సర్వం విస్తరాచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్ దేవకీసుతః। ఉవాచాఖిలమప్యేతద్ జ్ఞాతం దానపతే మయా॥ ౭॥ కరిష్యే తన్మహాభాగ యదత్రౌపయికం మతమ్ । విచింత్యం నాన్యథైతత్తే విద్ధి కంసం హతం మయా ॥ ౮॥ అహం రామశ్చ మధురాం శ్వో యాస్యావస్సహ త్వయా । గోపవృద్ధాశ్చ యాస్యంతి హ్యాదాయోపాయనం బహు॥౯॥ నిశేయం నీయతాం వీర న చింతాం కర్తుమర్హసి। త్రిరాత్రాభ్యంతరే కంసం నిహనిష్యామి సానుగమ్॥౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ సమాదిశ్య తతో గోపానక్రూరోఽపి చ కేశవః। సుష్వాప బలభద్రశ్చ నందగోపగృహే తతః॥ ౧౧॥ తతః ప్రభాతే విమలే కృష్ణరామౌ మహాద్యుతీ। అక్రూరేణ సమం గంతుముద్యతౌ మధురాం పురీమ్॥౧౨॥ దృష్ట్వా గోపీజనస్సాస్రశ్శ్లథద్వలయబాహుకః। నిశ్శ్వాసాతిదుఃఖార్తః ప్రాహ చేదం పరస్పరమ్॥ ౧౩॥ మధురాం ప్రాప్య గోవిందః కథం గోకులమేష్యతి। నగరస్త్రీకలాలాపమధు శ్రోత్రేణ పాస్యతి ॥ ౧౪॥ విలాసవాక్యపానేషు నాగరీణాం కృతాస్పదమ్ । చిత్తమస్య కథం భూయో గ్రామ్యగోపీషు యాస్యతి ॥ ౧౫॥ సారం సమస్తగోష్ఠస్య విధినా హరతా హరిమ్ । ప్రహృతం గోపయోషిత్సు నిర్ఘృణేన దురాత్మనా॥ ౧౬॥ భావగర్భస్మితం వాక్యం విలాసలలితా గతిః । నాగరీణామతీవైత

చింతయన్నితి॥ యాదవోఽక్రూరోఽస్మీతి యాదవత్వోక్త్యా స్వస్య తత్సంబంధితాం విజ్ఞాపయన్ స్వనామోక్తిపూర్వకం ప్రణనామ ॥ ౧ ॥ సఇతి ॥ పరిషస్వజే ఆలింగితవాన్ ॥ ౨ ॥ రామం చ ననామేతి దర్శయతి కృతసంవందనావితి॥ ౩॥ సహేతి॥ కృతం సంవందనాదికం సంభాషాదిమేచ యథాన్యాయ్యం సమానపూర్వకం భుక్తం భోజ్యం భోజనేతి॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ కరిష్యఇతి॥ ఔపయికం ఉపయోగి॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ సమాదిశ్యేతి॥ నార్హం సంస్కృతమన్నాది మే నసః॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ - నందగోపగృహే సుష్వాప ఇత్యనేన నందే పితృత్వవ్యవహారనివృత్తిం సూచరాజ్ఞాదేశనివేదనేన గోపాన్ సమాదిశ్య - అనేన చ నందే పితృత్వవ్యవహారనివృత్తిః - మధురాం గంతుముద్యతౌ దృష్ట్వేతి ॥ ౧౧ ॥ తతఇతి॥ గంతుముద్యతౌ అనేన చ నందే పితృత్వవ్యవహారనివృత్తిః - మధురాం గంతుముద్యతౌ దృష్ట్వా యతి ॥ ౧౧ ॥ తతఇతి॥ గంతుముద్యతౌ దృష్ట్వేత్యాదినా సోఽపి రేణుర్నలక్ష్యత ఇత్యంతేన గోపీవిరహాలాపోక్తిః॥ గోపీజనః ప్రాహేత్యుత్తరత్రాన్వయః ॥ ౧౨ ॥ దృష్ట్వేత్యాదినా సోఽపి రేణుర్నలక్ష్యత ఇత్యంతేన గోపీవిరహాలా గోపీజనః ప్రాహేత్యుత్తరత్రాన్వయః ॥ ౧౨ ॥ - శ్లథద్వలయాః బాహవో హస్తా యస్యేతి విరహదుఃఖకార్శ్యముక్తం॥ ౧౩॥ పోక్తిః॥ దృష్ట్వేతి॥ సాస్రః అశ్రునేత్రః - శ్లథద్వలయాః బాహవో హస్తా యస్యేతి విరహదుఃఖకార్శ్యముక్తం॥ ౧౩॥ మధురామితి॥ కథమేష్యతి న కథంచిత్ - తత్ర హేతుమాహ నగరేతి సార్ధేన నగరస్త్రీణాం కలః అవ్యక్తమధురః ఆలాపః తదేవ మధు తద్యస్మాత్పాస్యతి॥ ౧౪॥ విలాసవాక్యేతి॥ విలాసవాక్యాని నయనాభినయరూపవిలాసయుక్తాని వాక్యాని తేషాం పానేషు - శృంగారాదిరసవత్త్వాత్ అమృతమాధుర్యవత్త్వాత్ వాక్యానాం అత్యాదరేణ శ్రోత్రద్వారా పేయత్వం సిద్ధం - చిత్తస్య తద్విషయైకకృతాస్పదత్వాత్ పాతృత్వం చ సిద్ధం సదా - అతస్తచ్చిత్తం భూయో గ్రామ్యగోపీషు కథం యాస్యతి - న కథమపి యాస్యతీత్యర్థః॥౧౫॥ సంప్రతి విధినా వయం హతాస్స్మ ఇత్యాహుః॥ సారమితి॥ సమస్తగోష్ఠస్య సారభూతం హరిం హరతా అతఏవ నిర్ఘృణేన దురాత్మనా విధినా గోపయోషిత్సు ప్రహృతం ॥ ౧౬॥ భావగర్భేతి॥ భావా దేర్లక్షణంతు॥ శ్లో॥ బాహ్యార్థాలంబనే యస్తు వికారో మానసో భవేత్ । భావస్స కథ్యతే సద్భి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and M

శైథిల్యముపయాంతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ అథేతి-ఆహ్నికార్హణం నిత్యం మాధ్యాహ్నికారాధనం॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ తతఇతి॥ సర్వవిజ్ఞానమయం సర్వస్య విజ్ఞానప్రచురం-సర్వజ్ఞమిత్యర్థః॥ ౪౭॥ సన్మాత్రరూపిణ ఇతి॥ సన్మాత్రరూపిణే-మాత్రచా సత్తావిరోధ్యపక్షయాదీనాం వ్యావృత్తిః-నత్వవిరోధినాం నిత్యత్వాదీనాం నైకరూపైకస్వరూపాయ కార్యావస్థాయామనేకరూపాయ-కారణావస్థాయామేకరూపాయ॥ ౪౮॥

వ్రజతా హరేః । శైథిల్యముపయాంత్యాశు కరేషు వలయాన్యపి ॥ ౨౯ ॥ అక్రూరః క్రూరహృదయ శ్శీఘ్రం ప్రేరయతే హయాన్ । ఏవమార్తాసు యోషిత్సు కృపా కస్య న జాయతే ॥ ౩౦ ॥ ఏష కృష్ణరథస్యోచ్చైశ్చక్రరేణుర్నిరీక్ష్యతామ్ । దూరీభూతో హరిర్యేన సోఽపి రేణుర్న లక్ష్యతే ॥ ౩౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యేవమతిహార్దేన గోపీజననిరీక్షితః। తత్యాజ వ్రజభూభాగం సహ రామేణ కేశవః॥ ౩౨॥ గచ్ఛంతో జవనాశ్వేన రథేన యమునాతటమ్ । ప్రాప్తమధ్యాహ్నసమయే రామాక్రూర జనార్దనాః ॥ ౩౩ ॥ అథాహ కృష్ణ మక్రూరో భవద్భ్యాంతావదాస్యతామ్ । యావత్కరోతి కాళింద్యా ఆహ్నికార్హణమంభసి ॥ ౩౪ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ తథేత్యుక్త స్తతస్స్నాత స్స్వాచాంతస్స మహామతిః। దధ్యౌ బ్రహ్మ పరం విప్ర ప్రవిష్టో యమునాజలే॥ ౩౫॥ ఫణాసహస్రమాలాఢ్యం బలభద్రం దదర్శ సః । కుందమాలాంగమున్నిద్ర పద్మపత్రాయతేక్షణమ్ ॥ ౩౬ ॥ వృతం వాసుకిరంభాద్యైర్మహద్భిః పవనాశిభిః। సంస్తూయమానముద్గంధివనమాలావిభూషితమ్॥ ౩౭॥ దధానమసితే వస్త్రే చారురూపావతంసకమ్। చారుకుండలినం భ్రాంతమంతర్జలతలే స్థితమ్॥ ౩౮॥ తస్యోత్సంగే ఘనశ్యామమాతామ్రాయతలోచనమ్। చతుర్బాహుముదారాంగం చక్రాద్యాయుధభూషణమ్॥ ౩౯॥ పీతే వసానం వసనే చిత్రమాల్యోపశోభితమ్ । శక్రచాపతటిన్మాలావిచిత్రమివ తోయదమ్॥ ౪౦॥ శ్రీవత్సవక్షసం చారుస్ఫురన్మకరకుండలమ్। దదర్శ కృష్ణమక్లిష్టం పుండరీకావతంసకమ్॥ ౪౧॥ సనందనాద్యైర్మునిభిస్సిద్ధయోగైరకల్మషైః । సంచింత్యమానం తత్రస్థైర్నాసాగ్రన్యస్తలోచనైః ॥ ౪౨॥ బలకృష్ణౌ తథాక్రూరః ప్రత్యభిజ్ఞాయ విస్మితః। అచింతయద్రథాచ్ఛీఘ్రం కథమత్రాగతావితి॥ ౪౩॥ వివక్షోః స్తంభయామాస వాచం తస్య జనార్దనః । తతో నిష్క్రమ్య సలిలాద్రథమభ్యాగతః పునః ॥ ౪౪॥ దదర్శ తత్ర చైవోభౌ రథస్యోపరి నిష్ఠితౌ । రామకృష్ణౌ యథాపూర్వం మనుష్యవపుషాన్వితౌ ॥ ౪౫॥ నిమగ్నశ్చ పునస్తోయే దదర్శ చ తథైవ తౌ । సంస్తూయమానౌ గంధర్వైర్మునిసిద్ధమహోరగైః ॥ ౪౬॥ తతో విజ్ఞాతసద్భావస్స తు దానపతిస్తదా। తుష్టావ సర్వవిజ్ఞానమయమచ్యుతమీశ్వరమ్॥ ౪౭॥ అక్రూరః॥ సన్మాత్రరూపిణేఽచింత్యమహిమ్నే పరమాత్మనే। వ్యాపినే నైకరూపైకస్వరూపాయ నమో నమః॥ ౪౮॥

అతో వలయాన్యపి శిథిలాయంత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ అక్రూర ఇతి॥ క్రూరహృదయో నిర్ఘృణః తత్ర హేతుః - ఏవమార్తాస్వితి ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యేవమితి॥ వ్రజభూభాగం వ్రజప్రాంతం॥ ౩౨॥ గచ్ఛంత ఇతి॥ జవనా వేగయుక్తా అశ్వా యస్మిన్ తేన రథేన ॥ ౩౩ ॥ అథేతి॥ ఆహ్నికార్హణం మాధ్యాహ్నికస్నానదేవపూజాది - భవద్భ్యాం తావదత్రైవాస్యతాం ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి అక్రూరస్యోక్త్యా తస్య మనసి బాలావేతౌ దుర్జయదుష్టకంససకాశం మయా వృథైవానీతావితి శంకామాలక్ష్య - జలే స్వకీయమైశ్వర్యం రూపం తాభ్యాం దర్శితం - అసౌ దృష్ట్వా తుష్టావేత్యాహ॥ ఫణాసహస్రేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ ఫణాసహస్రేతి॥ ఫణానాం సహస్రస్య మాలయా పంక్త్యా ఆఢ్యం కుందానాం మాలేవ అతిశ్వేతమంగం యస్య తం ॥ ౩౬ ॥ వృతమితి ॥ వాసుకిరంభాద్యైర్వృతం ॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ తత ఇతి॥ విజ్ఞాతస్సద్భావః పరమార్థో యేన సః-సర్వేషాం యద్విజ్ఞానం తన్మయం॥ ౪౭॥ సన్మాత్రేతి॥ నైకరూపో నేకరూపస్స చాసావేకరూపశ్చ తస్మై కార్యకారణరూపాయ॥ ౪౮॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నాగరీణామేతద్వ్యాక్యాదికం - అతీవపూజితం నైవంభూతమస్మదీయం వాక్యాదికం - అతిక్రాంతమితివా ॥ ౧౭॥ గ్రామ్య ఇతి॥ గ్రామ్యః గ్రామే భవః - యతః యంత్రితః - అగ్రామ్యత్వాదపూర్వత్వేన నాగరీణాం విలాసాదిలోభనీయం భవతి ॥ ౧౮ ॥ ఏష్వైష ఇతి॥ అక్రూరకేణేతి కుత్సాయాం కప్రత్యయః - అత్ర వ్రజే నిరాశేన నిరనురాగేణ ॥ ౧౯ ॥ కిమిత్యాది॥ అయం స్వయం నిరనురాగోఽస్తు - అనురాగపరమపి జనం కిం న వేత్తి యేనానురక్తానామస్మాకమక్ష్ణోరాహ్లాదకరం హరిమన్యత్ర నయతి ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ గురూణామిత్యాది॥ త్వర్యతామస్య వారణ ఇతి నో గురూణామగ్రతో వక్తుం న సక్షమమితి కిం బ్రవీథ కిం కిమర్థం - విరహాగ్నినా దగ్ధానాం గురవః కిం కరిష్యంతి॥ ౨౨॥ ౨౩॥ సుప్రభాతేతి॥ మధురా ఆవాసో యాసాం తాః మధురావాసాః ॥ ౨౪ ॥ ధన్యా ఇతి॥ యే అనివారితా ఇతో యాంతి - యా అనివారితా ఇతో యాంతి - తే ధన్యాః - తాః ధన్యాః - తే హి పథి కృష్ణం పశ్యంతః - తా హి పథి కృష్ణం పశ్యంత్యః - పులకాంచితం స్వదేహముద్వహిష్యంతి॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ అనురాగిణేతి॥ హరౌ అస్మాసు శైథిల్యం వ్రజతి సతి - అస్మాకం కరేషు వలయాన్యపి

త్కటాక్షేక్షితమేవ చ॥౧౭॥ గ్రామ్యో హరిరయం తాసాం విలాసనిగడైర్యుతః। భవతీనాం పునః పార్శ్వం కయా యుక్త్యా సమేష్యతి॥ ౧౮॥ ఏష్వైష రథమారుహ్య మధురాం యాతి కేశవః। క్రూరేణాక్రూరకేణాత్ర నిర్ఘృణేన ప్రతారితః॥౧౯॥ కిం న వేత్తి నృశంసోఽయమనురాగపరం జనమ్। యేనైవమక్ష్ణోరాహ్లాదం నయత్యన్యత్ర నో హరిమ్॥౨౦॥ ఏష రామేణ సహితః ప్రయాత్యత్యంతనిర్ఘృణః। రథమారుహ్య గోవిందస్త్వర్యతామస్య వారణే॥౨౧॥ గురూణామగ్రతో వక్తుం కిం బ్రవీథ న నః క్షమమ్। గురవః కిం కరిష్యంతి దగ్ధానాం విరహాగ్నినా ॥ ౨౨॥ నందగోపముఖా గోపా గంతుమేతే సముద్యతాః । నోద్యమం కుర్వతే కశ్చిద్గోవిందవినివర్తనే ॥ ౨౩॥ సుప్రభాతాద్య రజనీ మధురావాసయోషితామ్ । పాస్యంత్యచ్యుతవక్త్రాబ్జం యాసాం నేత్రాలిపంక్తయః॥ ౨౪॥ ధన్యాస్తే పథి యే కృష్ణమితో యాంత్యనివారితాః। ఉద్వహిష్యంతి పశ్యంతస్స్వదేహం పులకాంచితమ్॥ ౨౫॥ మధురానగరీపౌరనయనానాం మహోత్సవః। గోవిందావయవైర్దృష్టైరతీవాద్య భవిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ కో ను స్వప్నస్సభాగ్యాభిర్దృష్టస్తాభిరధోక్షజమ్। విస్తారికాంతినయనా యా ద్రక్ష్యంత్యనివారితాః॥ ౨౭॥ అహో గోపీజనస్యాస్య దర్శయిత్వా మహానిధిమ్। ఉత్కృత్తాన్యద్య నేత్రాణి విధినాఽకరుణాత్మనా ॥ ౨౮ ॥ అనురాగేణ శైథిల్యమస్మాసు

స్తస్యోత్కర్షో రసో మతః॥ విలాసో నేత్రజో జ్ఞేయో విలాసో నయనాంతజ ఇతి - నాగరీణామేతద్వ్యాక్యాదికం అతీవానందజనకం ॥ ౧౭॥ గ్రామ్య ఇతి॥ అతస్తాసాం విలాసరూపైర్నిగడైర్యుతో యుక్తః - యత ఇతి పాఠే యతస్సంయతో బద్ధ ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఏష్వైష ఇతి॥ ఏష్వైష ఇతి విస్మయాద్వీప్సా - సంధిశ్ఛాందసః - అక్రూరకేణేతి కుత్సితో నృశంసః క్రూరః॥ ౧౯॥ అత్రప్రజ్ఞానం॥ కిం న వేత్తీతి - నోఽస్మాకం - అక్ష్ణోరాహ్లాదం హరిమన్యత్ర నయతి యేన హేతునా - తత్కాం తర్హి కిమనురాగపరం జనం న వేత్తి - యది క్వాప్యనురాగరసాభిజ్ఞో భవేత్ తర్హి తద్వియోగదుఃఖం జానన్నైవం న కుర్యాదితి భావః ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ధన్యా ఇతి॥ యే జనా ఇతః కేనాప్యనివారితాస్సంతో యాంతి తే ధన్యాః యస్మాత్పథి యాంతః కృష్ణం పశ్యంతః స్వదేహం పులకవ్యాప్తముద్వహిష్యంతీత్యర్థః॥ ౨౫॥ మధురేతి॥ మధురానగర్యాం పౌరస్త్రీనయనానాం ॥ ౨౬ ॥ కోన్వితి॥ విస్తారీణి కాంతిమంతి నయనాని యాసాం తాః ॥ ౨౭॥ అహో ఇతి॥ మహానిధితుల్యం శ్రీకృష్ణం దర్శయిత్వా - నేత్రాణ్యుత్కృత్తాని ఉద్ధృతప్రాయాణి - విరహదుఃఖాద్వస్త్వంతరదర్శనస్యాప్యరుచ్యా నివృత్తైః ॥ ౨౮ ॥ కించ ॥ అనురాగే చేతి॥ అస్మాసు శైథిల్యం ప్రజతా హరేరనురాగేణ సహాస్మత్కరేషు వలయాన్యపి శైథిల్యముపయాంతి - కృష్ణానురాగావిషయభూతత్వాదస్మాకం త్యక్త్వా వలయాన్యపి తమేవానుగమిష్యంతీత్యర్థః ॥ వ్రజత ఇతి పాఠాంతరే - అస్మాస్వనురాగేణ శైథిల్యం ప్రయాతః అనురాగః శిథిలం కుర్వతః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సర్వరూపాయేతి॥ విజ్ఞానపారాయవిజ్ఞానస్యపర్యవసానాయ- అస్మాత్పరంజ్ఞేయంనాస్తీత్యర్థః- అవిజ్ఞాతపారా మేతివాపాఠః॥౪౯॥ భూతాత్మేతి॥ భూతాత్మాశబ్దాదిసహితపంచభూతశరీరకః-పంచభూతానామాత్మేతివా-ఏవ మేకాదశేంద్రియాత్మాఏష్వేవబుద్ధ్యహంకారయోరంతర్భావః - ప్రధానాత్మాఅవ్యక్తాత్మా - ఆత్మాసమష్టివ్యష్టి ముక్తరూపః- పరమాత్మాఆనందమయః- పంచధేతిత్రివిధంబ్రహ్మేతదితివత్॥ ౫౦॥ ప్రసీదేతి॥ఉక్తప్రకారేణక్షరా క్షరమయ-బ్రహ్మేతి-ఆఖ్యాసంజ్ఞా-సైవకల్పనా॥౫౧॥ అనాఖ్యేయేతి॥ అనాఖ్యేయస్వరూపాత్మాఅనంతతయాసామ స్త్యేనాభిధాతుమశక్యంస్వరూపంనిరూపకగుణగణోయస్యాత్మనఃసోనాఖ్యేయస్వరూపాత్మాతత్సంబుద్ధిఃఅనాఖ్యేయ ప్రయోజనఉభయవిభూత్యానందాత్మకంప్రయోజనమానంత్యాదాఖ్యాతుమశక్యంయస్యసతథాభూత - అనాఖ్యే యాభిధానంఅనంతనామధేయత్వాత్పరమకారణత్వాచ్చ॥౫౨॥కర్మోపాధికనామరూపవ్యాకరణావిషయత్వేనజీవ వత్సురపశుమనుజాదికల్పనానేత్యాహ॥నయత్రేతి॥శబ్దజాతిగుణక్రియాద్రవ్యైర్వస్తునోవిశేషణంకల్పనా॥ శ్రు॥ఆకా శోహవైనామరూపయోర్నిర్వహితాతేయదంతరాతద్బ్రహ్మేతిశ్రుతిః - తేనామరూపేఅంతరానామరూపాస్పృ ష్టంయత్తద్బ్రహ్మేతి ॥ ౫౩॥ తథాపిజగదుపకారాయోపాసకానుగ్రహాయచస్వేచ్ఛాగృహీతదేవాదివివిధరూప నామా-బ్రహ్మాదిభిస్తత్తన్నామభిస్తూయసఇత్యాహ-నకల్పనామితి॥ కృష్ణాదినామగ్రహణంభగవదవతారాదిష్వన్యే షామపినామ్నాముపలక్షణం- మోక్షధర్మేచతుర్ముఖస్యానిరుద్ధోపాసనముక్తం। శ్లో॥యస్యావతారరూపాణిసమర్చంతి దివౌకసఇతిచాస్మిన్పురాణే॥౫౪॥ సర్వార్థాఇతి॥యైరేతైర్దేవాద్యైర్వికల్పనాభూతైరర్థైర్విశ్వంభవతి- తేసర్వా ర్థాస్త్వం-వికారహీనమేతదాత్మవస్తుచత్వం-అతోవిశ్వాత్మాత్వమితిసర్వస్మిన్భవతోఽన్యన్నకించిదస్తీతియోజనా॥౫౫॥

సర్వరూపాయతేచింత్య హవిర్భూతాయతేనమః । నమోవిజ్ఞాతపారాయ పరాయప్రకృతేః
ప్రభో॥ ౪౯ ॥ భూతాత్మాచేంద్రియాత్మాచప్రధానాత్మాతథాభవాన్ । ఆత్మాచపరమాత్మాచ
త్వమేకఃపంచధాస్థితః॥ ౫౦॥ ప్రసీదసర్వసర్వాత్మన్క్షరాక్షరమయేశ్వర । బ్రహ్మావిష్ణుశివాఖ్యాభిః
కల్పనాభిరుదీరితః ॥ ౫౧॥ అనాఖ్యేయస్వరూపాత్మన్ననాఖ్యేయప్రయోజన । అనాఖ్యేయాభిధానం
త్వాంనతోస్మిపరమేశ్వర ॥ ౫౨॥ నయత్రనాథవిద్యంతేనామజాత్యాదికల్పనాః। తద్బ్రహ్మపరమం
నిత్యమవికారిభవానజ ॥ ౫౩ ॥ నకల్పనామృతేర్థస్యసర్వస్యాధిగమోయతః । తతఃకృష్ణాచ్యుతా
నంత విష్ణుసంజ్ఞాభిరీడ్యతే ॥ ౫౪ ॥ సర్వార్థాస్త్వమజవికల్పనాభిరేతైర్దేవాద్యైర్భవతిహి
యైరనంతవిశ్వమ్ । విశ్వాత్మాత్వమితివికారహీనమేతత్సర్వస్మిన్నహిభవతోస్తికించిదన్యత్ ॥ ౫౫॥

సర్వరూపాయ॥ హేఅచింత్య-హవిర్భూతాయ॥శ్రు॥యత్పురుషేణహవిషేతిశ్రుతేః- అవిజ్ఞాతఃపారఃఅంతోయ స్యతస్మై-ప్రకృతేఃపరాయతామతిక్రమ్యస్థితాయ॥ శ్రు॥ ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాదితిశ్రుతేః॥ ౪౯॥ భూతాత్మేః॥ భూతాత్మాభూతరూపః-ఇంద్రియాత్మాఇంద్రియరూపః-ప్రధానాత్మాప్రకృతిరూపః-ఆత్మాభూతాదితయోపాధిః పురుషఃపరమాత్మానిరుపాధిః॥౫౦॥ ప్రసీదేతి॥సర్వసమస్తభూతరూప-సర్వస్యాత్మన్ - అతఏవక్షరాక్షరమయేశ్వ రక్షరాక్షరనియామక॥ తదుక్తంగీతాసు॥ శ్లో॥ క్షరస్సర్వాణిభూతానికూటస్థోక్షరఉచ్యతే। ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః॥ యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వరఇతి ॥ కల్పనాభిః గుణోపాధిభిర్బ్రహ్మాది సంజ్ఞాభిఃఉదీరితః ॥ ౫౧ ॥ వస్తుతస్తు - అనాఖ్యేయస్వరూపాత్మన్నితి॥ అనాఖ్యేయస్వరూపాత్మన్నిర్దేశానర్హ స్వరూపఆత్మాస్వభావోయస్య-అనాఖ్యేయంస్వరూపంతత్త్వమాత్మామూర్తిశ్చయస్యేతివా- అనాఖ్యేయంప్రయో జనంయస్య-ఆప్తకామత్వేనలీలావ్యతిరేకేణసృష్ట్యాదిప్రయోజనస్యానాఖ్యేయత్వాత్-యద్వా-అనాఖ్యేయంప్రయో జనంనిర్గుణానందస్వరూప- అనాఖ్యేయానిఅభిధానానియస్యతంఅనామధేయత్వాదనంతనామత్వాద్వా ॥ ౫౨॥ తత్రానామత్వేహేతుమాహ॥ నయత్రేతి ॥ ౫౩ ॥ అథగుణోపాధికకృష్ణాచ్యుతానంతవిష్ణ్వాదినామత్వమాహ॥ నకల్పనామితి ॥ ౫౪ ॥ రూపానంత్యేనానంతనామత్వంప్రపంచయన్నాహ॥ సర్వార్థాస్త్వమిత్యాదిభిః॥ ౫౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

త్వంబ్రహ్మేతి॥భిన్నార్థైః భిన్నకార్యైః- శక్తిభేదైః బ్రహ్మాదిరూపభేదైః॥౫౬॥ విశ్వమితి॥సూర్యగభస్తిరూపోఽభూ
త్వావృష్టిద్వారావిశ్వంసృజతి - ప్రపంచశ్చతేశేషభూతః - సదితిపదంయస్యవాచకంతత్సదితివాచకం- అక్షరంయ
త్పరంరూపంఓంతత్సదితిహిగీతం- జ్ఞానాత్మనేజ్ఞానస్వరూపాయ - సదసతేచిదచిదధిష్ఠాత్రే- తస్మైరూపాయనమ
ఇత్యన్వయః ॥ ౫౭॥ ఓమితి॥ ఓంనమోవాసుదేవాయేత్యాదిఃచతుర్వ్యూహమంత్రః॥ ౫౮ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యా
ఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - అష్టాదశోఽధ్యాయః. ****************************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ తత్కిమితి॥తత్కింమే తేనఅస్థానేతత్వాదేనకిం-మేపరసేవకస్య-బిభేమివిలంబేకంసః
కుప్యేదితి- పరపిండోపజీవినాంజన్మధిక్- యత్సాక్షాత్కృతేపిభగవతినసంభాషితుంలభ్యతే॥ ౮॥ ౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥

త్వంబ్రహ్మాపశుపతిరర్యమావిధాతా ధాతాత్వంత్రిదశపతిస్సమీరణోఽగ్నిః । తోయేశోధనపతిరంత
కస్త్వమేకోఽభిన్నార్థైర్జగదభిపాసిశక్తిభేదైః॥ ౫౬॥ విశ్వంభవాంత్సృజతిసూర్యగభస్తిరూపో
విశ్వేశతేగుణమయోఽయమతః ప్రపంచః । రూపంపరంసదితివాచకమక్షరంయద్జ్ఞానాత్మనేసదసతే
ప్రణతోఽస్మితస్మై॥ ౫౭॥ ఓన్నమోవాసుదేవాయనమస్సంకర్షణాయచ । ప్రద్యుమ్నాయనమస్తుభ్య
మనిరుద్ధాయతేనమః॥ ౫౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే - అష్టాదశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీపరాశరః॥ ఏవమంతర్జలేవిష్ణుమభిష్టూయసయాదవః । అర్చయామాససర్వేశంధూపపుష్పై
ర్మనోమయైః॥ ౧॥ పరిత్యక్తాన్యవిషయోమనస్తత్రనివేశ్యసః । బ్రహ్మభూతేచిరంస్థిత్వావీరరామ
సమాధితః॥ ౨॥ కృతకృత్యమివాత్మానంమన్యమానోమహామతిః । ఆజగామరథంభూయోనిర్గమ్య
యమునాంభసః॥ ౩॥ దదర్శరామకృష్ణౌచయథాపూర్వమవస్థితౌ । విస్మితాక్షస్తదాక్రూరస్తంచ
కృష్ణోఽభ్యభాషత ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ నూనంతేదృష్టమాశ్చర్యమక్రూరయమునాజలే । విస్మయోత్ఫుల్ల
నయనోభవాన్సంలక్ష్యతేయతః ॥ ౫॥ అక్రూరః॥ అంతర్జలేయదాశ్చర్యం దృష్టంతత్రమయా
చ్యుత। తదత్రాపిహిపశ్యామిమూర్తిమత్పురతఃస్థితమ్॥ ౬॥ జగదేతన్మహాశ్చర్యరూపంయస్యమహా
త్మనః। తేనాశ్చర్యవరేణాహంభవతాకృష్ణసంగతః॥ ౭॥ తత్కిమేతేనమధురాంయాస్యామోమధు
సూదన।బిభేమికంసాద్ధిగ్జన్మపరపిండోపజీవినాం॥౮॥ ఇత్యుక్త్వాచోదయామాససహయాన్వాతరం
హసః।సంప్రాప్తశ్చాపిసాయాహ్నేసోఽక్రూరోమధురాంపురీమ్॥౯॥ విలోక్యమధురాంకృష్ణంరామం
చాహసయాదవః। పద్భ్యాంయాతంమహావీర్యౌరథేనైకోవిశామ్యహం॥౧౦॥ గంతవ్యంవసుదేవస్య
నోభవద్భ్యాంతథాగృహం।యువయోర్హికృతేవృద్ధస్సకంసేననిరస్యతే॥౧౧॥ శ్రీపరాశరః॥ఇత్యు
క్త్వాప్రవివేశాథసోఽక్రూరోమధురాంపురీం। ప్రవిష్టౌరామకృష్ణౌచరాజమార్గముపాగతౌ॥ ౧౨॥

౫౬॥ విశ్వమితి॥ సూర్యగభస్తిరూపఇతిసూర్యరశ్మిరూపేణవర్షయన్భవాన్ చరాచరంవిశ్వంసృజతి - సదితిపదం
వాచకంయస్యతదక్షరంతవపరంరూపం॥ ౫౭॥ చతుర్వ్యూహరూపంప్రణమతి॥ ఓన్నమఇతి॥ ౫౮॥ ఇతిశ్రీధరస్వామి
విరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- అష్టాదశోఽధ్యాయః. **************

౧॥ ౨॥ ౩॥ దదర్శేతి॥ విస్మితేఅక్షిణీయస్యసతథాభవత్॥౪॥౫॥౬॥ జగదితి॥ తేనాశ్చర్యపరేణభగవతైవఅహ
మంతర్జలేచాత్రచసంగతోఽస్మి-అతోజలఏవవిశేషేణాశ్చర్యంకింపృచ్ఛసీత్యర్థః॥౭॥రథేస్థితంమాంజలస్థితఃత్వంకథం
దృష్టవానితిమోహయంతమేవాహ॥ తత్కిమేతేనేతి॥ పరమేశ్వరేసాక్షాద్దృష్టేపి- విలంబేసతికంసఃకుప్యేదితికంసా
ద్బిభేమి- అతఃపరపిండమన్యైర్దత్తమన్నముపజీవంతియే - తేషాంజన్మధిక్॥ ౮॥ ఇతీతి॥ వాతస్యేవరంహోవేగో
యేషాంతాన్॥౯॥విలోక్యేతి॥కృష్ణమాయామోహితస్సన్కంసభయాదివతౌశిష్యన్నాహ॥పద్భ్యామితి॥పద్భ్యాం
యువాంయాతంఆగచ్ఛతం॥ ౧౦॥ గంతవ్యమితి॥ యువయోఃకృతేయుష్మన్నిమిత్తం- నిరస్యతేఆక్షిప్యతే॥ ౧౧॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౩ ॥ భ్రమమాణావితి ॥ రంగకారకం కుసుంభాదినా వస్త్రాణాం రంజనం రంగః రాగ ఇతి కేనచిదనవహితేన వ్యాఖ్యాతం- రంజేరుపధాలోపస్మరణాత్-తస్మాదార్షత్వాత్సాధుత్వమితి॥ ౧౪॥ కంసస్యేతి॥ విస్మయః విశిష్టః స్మయః దర్పః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తత ఇతి॥ ఏతాని చారూణీతి కతిచిత్పూర్వం దత్వా - పునరేతాన్యతిచారూణీతి విలోభయన్ దదౌ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ మాలాకారామేతి ॥ శ్రీః మత్సంశ్రయేతి స్వస్య లక్ష్మీపతిత్వం భక్తస్య ప్రకటయతి॥ ౨౪॥ బలహానిరితి॥ యావద్దినాని యావత్సూర్యః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ధర్మ ఇతి॥ సార్వకాలం సర్వకాలసంబంధి- యుష్మదితి బహుత్వం తద్బంధుబహుత్వవివక్షయా॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - ఏకోనవింశోऽధ్యాయః. ******************************

స్త్రీభిర్నరైశ్చ సానందం లోచనైరభివీక్షితౌ। జగ్మతుర్లీలయా వీరౌ మత్తౌ బాలగజావివ॥ ౧౩॥ భ్రమమాణౌ తతో దృష్ట్వా రజకం రంగకారకమ్ । అయాచేతాం సురూపాణి వాసాంసి రుచిరాణి తౌ॥ ౧౪॥ కంసస్య రజకస్సోऽథ ప్రసాదారూఢవిస్మయః । బహూన్యాక్షేపవాక్యాని ప్రాహోచ్చై రామకేశవౌ ॥ ౧౫ ॥ తతస్తలప్రహారేణ కృష్ణస్తస్య దురాత్మనః । పాతయామాస రోషేణ రజకస్య శిరో భువి॥ ౧౬॥ హత్వాదాయ చ వస్త్రాణి పీతనీలాంబరౌ తతః । కృష్ణరామౌ ముదాయుక్తౌ మాలాకారగృహం గతౌ॥ ౧౭॥ వికాసినేత్రయుగళో మాలాకారోऽతివిస్మితః। ఏతౌ కస్య సుతౌ యాతౌ మైత్రేయాచింతయత్తదా ॥ ౧౮ ॥ పీతనీలాంబరధరౌ తౌ దృష్ట్వాతిమనోహరౌ । స తర్కయామాస తదా భువం దేవావుపాగతౌ॥౧౯॥ వికాసిముఖపద్మాభ్యాం తాభ్యాం పుష్పాణి యాచితః। భువం విష్టభ్య హస్తాభ్యాం పస్పర్శ శిరసా మహీమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రసాదపరమౌ నాథౌ మమ గేహముపాగతౌ । ధన్యోऽహమర్చయిష్యామీత్యాహ మాల్యోపజీవనః॥ ౨౧॥ తతః ప్రహృష్టవదనస్తయోః పుష్పాణి కామతః। చారూణ్యేతాన్యథైతాని ప్రదదౌ స ప్రలోభయన్ ॥ ౨౨ ॥ పునః పునః ప్రణమ్యాథ మాలాకారో నరోత్తమౌ। దదౌ పుష్పాణి చారూణి గంధవంత్యమలాని చ॥ ౨౩॥ మాలాకారాయ కృష్ణోऽపి ప్రసన్నః ప్రదదౌ వరాన్। శ్రీస్త్వాం మత్సంశ్రయా భద్ర న కదాచిత్త్యజిష్యతి ॥ ౨౪ ॥ బలహానిర్న తే సౌమ్య ధనహానిరథాపి వా। యావద్దినాని తావచ్చ న నశిష్యతి సంతతిః॥ ౨౫॥ భుక్త్వా చ విపులాన్ భోగాంస్త్వమంతే మత్ప్రసాదతః। మమానుస్మరణం ప్రాప్య దివ్యం లోకమవాప్స్యసి ॥ ౨౬॥ ధర్మే మనశ్చ తే భద్ర సార్వకాలం భవిష్యతి। యుష్మత్సంతతిజాతానాం దీర్ఘమాయుర్భవిష్యతి ॥ ౨౭ ॥ నోపసర్గాదికం దోషం యుష్మత్సంతతిసంభవః। అవాప్స్యతి మహాభాగ యావత్సూర్యో భవిష్యతి ॥ ౨౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా తద్గృహాత్కృష్ణో బలదేవసహాయవాన్ ।నిర్జగామ మునిశ్రేష్ఠ మాలాకారేణ పూజితః॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే - ఏకోనవింశోऽధ్యాయః. ******************************

౧౩॥ భ్రమమాణావితి॥ రజకః వస్త్రాణాం నేజకః- స్వతః తాని వస్త్రాణి ధాతుభిః రంజయన్ రంగకారః॥౧౪॥ కంసస్యేతి॥ ప్రసాదారూఢవిస్మయః రాజ్ఞః ప్రసాదేన గర్వమారూఢః॥ ౧౫॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ప్రసాదపరమావితి॥ ప్రసాదపరమౌ అనుగ్రహపరౌ॥ ౨౧॥ తత ఇతి॥ కామతస్తదిచ్ఛాతః పుష్పాణి దత్వా- పునశ్చైతాని చారూణి- అథైతాని తతోऽపి చారూణీతి ప్రలోభయన్ అనురాగం జనయన్- ప్రదదౌ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ మాలాకారామేతి॥ మత్సంశ్రయా మమ వక్షసి స్థితా శ్రీస్త్వాం న త్యజిష్యతి- సర్వసంపత్ప్రదైరనుగ్రహకటాక్షైర్నిత్యం త్వామవలోకయిష్యతీత్యర్థః॥ ౨౪॥ బలహానిరితి॥ యావద్దినాని యావత్సూర్యః తావత్॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే - ఏకోనవింశోऽధ్యాయః. ******************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧ ॥ తామితి ॥ లలితంసవిలాసం ॥ ౨ ॥ సకామేనేతి ॥ బలాత్కృతావశీకృతా ॥ ౩ ॥ కాంతేతి॥ అనులేపనకర్మణిగంధవస్తుసాధనేనియుక్తాం॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ భక్తిచ్ఛేదేతి॥ భక్తిచ్ఛేదేనపత్రభంగిరచనయా॥ ౮॥ తతఇతి॥ ఉల్లాఘనంఋజూకరణంఉత్పాట్యఉన్నమయ్యగ్రంథిభేదంకృత్వా - తోలయామాసతోలనంకంపనం ॥ ౯॥ చకర్షేతి ॥ పద్భ్యాంచకర్షపాదయోఃపద్భ్యామాక్రాంతవాన్ ॥ ౧౦ ॥ విలాసేతి॥ ప్రేమగర్భభరాలసం అంతర్గర్భిత ప్రేమాతిశయమంథరం ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఆయాస్యఇతి॥ ప్రహసన్ప్రసాదేనహాసంకుర్వన్ - అస్మదనుగ్రహమనురాగంమత్వాఇయంముహ్యతీతిరామంప్రత్యుచ్చైర్జహాస ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ఆయాగమితి॥ ఆయాగంఆభిముఖ్యేన

శ్రీపరాశరః॥రాజమార్గేతతఃకృష్ణస్సానులేపనభాజనామ్।దదర్శకుబ్జామాయాంతీంనవయౌవనగోచరామ్॥ తామాహలలితంకృష్ణఃకస్యేదమనులేపనమ్। భవత్యానీయతేసత్యంవదేందీవరలోచనే॥ ౨॥ సకామేనేవసాప్రోక్తాసానురాగాహరింప్రతి। ప్రాహసాలలితంకుబ్జాతద్దర్శనబలాత్కృతా ॥ ౩॥ కాంతకస్మాన్నజానాసికంసేనవినియోజితామ్।నైకవక్రేతివిఖ్యాతామనులేపనకర్మణి॥౪॥నాన్యపిష్టంహికంసస్యప్రీతయేహ్యనులేపనమ్।భవామ్యహమతీవాస్యప్రసాదధనభాజనమ్॥౫॥ శ్రీకృష్ణః॥ సుగంధమేతద్రాజార్హంరుచిరంరుచిరాననే। ఆవయోర్గాత్రసదృశందీయతామనులేపనమ్ ॥ ౬॥ శ్రీపరాశరః॥ శ్రుత్వైతదాహసాకుబ్జాగృహ్యతామితిసాదరమ్। అనులేపనంచప్రదదౌగాత్రయోగ్యమథోభయోః॥౭॥భక్తిచ్ఛేదానులిప్తాంగౌతతస్తౌపురుషర్షభౌ। సేంద్రచాపౌవ్యరాజేతాంసితకృష్ణావివాంబుదౌ॥౮॥ తతస్తాంచుబుకేశౌరిరుల్లాపనవిధానవిత్। ఉత్పాట్యతోలయామాసద్వ్యంగుళేనాగ్రపాణినా॥౯॥ చకర్షపద్భ్యాంచతదాఋజుత్వంకేశవోనయత్। తతస్సాఋజుతాంప్రాప్తాయోషితామభవద్వరా ॥ ౧౦॥ విలాసలలితంప్రాహప్రేమగర్భభరాలసమ్। వస్త్రేప్రగృహ్యగోవిందంమమగేహంవ్రజేతివై॥ ౧౧॥ ఏవముక్తస్తయాశౌరీరామస్యాలోక్యచాననమ్। ప్రహస్యకుబ్జాంతామాహనైకవక్రామనిందితామ్ ॥ ౧౨॥ ఆయాస్యేభవతీగేహమితితాంప్రహసన్హరిః। విససర్జజహాసోచ్చైరామస్యాలోక్యచాననమ్॥ ౧౩॥ భక్తిచ్ఛేదానులిప్తాంగౌనీలపీతాంబరౌతుతౌ। ధనుశ్శాలాంతతోయాతౌ చిత్రమాల్యోపశోభితౌ ॥ ౧౪ ॥ ఆయాగంతద్ధనూరత్నం తాభ్యాంపృష్టైస్తురక్షిభిః।

రాజమార్గ ఇతి॥ సానులేపనభాజనాంఅనులేపనభాజనసహితాంకుబ్జాం॥౧॥౨॥ సకామేనేతి॥ తస్యదర్శనేనబలాత్కృతాఆకృష్టచిత్తాసతీప్రాహ ॥ ౩ ॥ కాంతేతి॥ అనులేపనకర్మణిగంధవస్తుసాధనేకంసేననియుక్తాం ॥ ౪॥ నేతి ॥ అన్యేనపిష్టంఅన్యేనసమర్దితంగంధవస్తుకంసస్యప్రీతయేనభవతి - అతోహమతీవాస్యకంసస్య ప్రసాదధనభాజనంప్రీతిధనస్యపాత్రభూతా ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥ భక్తిచ్ఛేదేతి॥ కుంకుమాదివర్ణైఃకపోలవక్షస్స్థలభుజాదిషుపత్రభంగరచనాభక్తిచ్ఛేదః- భక్తిచ్ఛేదవిధినానులిప్తాంగౌ-అతఏవచిత్రవర్ణానులేపనేనస్వాంగకాంత్యాచతయోరింద్రచాపసహితసితకృష్ణాంబుదసాదృశ్యం॥౮॥ అనులేపనార్పణఫలంసద్యఏవదర్శితమిత్యాహ॥ తతఇత్యాదిసార్ధేన॥ తతఇతి॥ ఉల్లాపనమృజూకరణం- సాతాంతరేఉల్లాఘనమరోగీకరణం- తత్ప్రకారజ్ఞశ్శౌరిః - మధ్యమతర్జనీరూపద్వ్యంగుళ్యుపలక్షితేన అగ్రపాణినా పాణ్యగ్రేణ - చుబుకేముఖస్యాధస్తాదుత్పాట్యోద్ధృత్య - తోలయామాసఉచ్చాలితవాన్ ॥ ౯ ॥ చకర్షేతి ॥ స్వపద్భ్యాంచపాదయోస్తాంచకర్షఆక్రాంతవాన్ - ఏవంతామృజుత్వమనయత్ ॥ ౧౦॥ విలాసేతి॥ విలాసేనకటాక్షనిరీక్షణాదినాలలితంయథాభవత్యేవంప్రాహ॥ లాలిత్యమేవాహ- ప్రేమగర్భభరాలసం అంతర్గర్భితప్రేమాతిశయేనమంథరంయథాభవత్యేవం॥౧౧॥౧౨॥ ఆయాస్యఇతి॥కంసంహత్వాబంధూనాంసౌఖ్యంవిధాయభవత్యాగేహమాయాస్య ఇతి.తాంప్రస్థాపితవాన్ - అసమయఏవస్త్రీణాంకామాతురత్వందృష్ట్వైవజహాస ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ఆయాగమితి ॥ ఆయాగమాభిముఖ్యే ప్రాప్తయాగం పూజాయా ముద్దేశ్యం-పాఠాంతరే॥ ఆయోగంఆసమంతాత్ యోజ్యం - బహుభిర్వాహ్యమిత్యర్థః - తద్ధనూరత్నం శ్రేష్ఠంధనుఃక్వాస్తీతి

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యాగోద్దేశ్యం॥ ౧౫॥ ౧౬॥ అనుయుక్తావితి॥ అనుయుక్తౌ అభియుక్తౌ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ నియుద్ధ ఇతి॥ నాన్యథా న తు దాస్యామి॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ తమితి॥ ఉపాకృతాన్ కల్పితాన్॥ ౨౪॥ ౨౫॥ మల్లప్రాశ్నికాః పరీక్షకాః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ నందగోపేతి॥ రాజమంచప్రాంతే వ్యవస్థితౌ రహసి స్వైరాలాపార్థం॥ ౨౮॥ నాగరీయోషితామితి॥ పుత్రగర్ధినీ- గృధు అభికాంక్షాయామిత్యస్మాద్ధాతోర్ణినిః పుత్రవత్సలా॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥

ఆఖ్యాతే సహసా కృష్ణో గృహీత్వాపూరయద్ధనుః ॥ ౧౫ ॥ తతః పూరయతా తేన భజ్యమానం బలా
ద్ధనుః। చకార సుమహచ్ఛబ్దం మధురా యేన పూరితా॥ ౧౬॥ అనుయుక్తౌ తతస్తౌ తు భగ్నే ధనుషి రక్షిభిః।
రక్షిసైన్యం నిహత్యోభౌ నిష్క్రాంతౌ కార్ముకాలయాత్ ॥ ౧౭ ॥ అక్రూరాగమవృత్తాంత ముప
లభ్య మహద్ధనుః । భగ్నం శ్రుత్వా చ కంసోఽపి ప్రాహ చాణూరముష్టికౌ ॥ ౧౮॥ కంసః॥ గోపాలదార
కౌ ప్రాప్తౌ భవద్భ్యాం తౌ మమాగ్రతః। మల్లయుద్ధేన హంతవ్యౌ మమ ప్రాణహరౌ హి తౌ॥ ౧౯॥ నియు
ద్ధే తద్వినాశేన భవద్భ్యాం తోషితోఽహ్యహమ్ । దాస్యామ్యభిమతాన్ కామాన్ నాన్యథైతౌ మహా
బలౌ॥ ౨౦॥ న్యాయతోఽన్యాయతో వాపి భవద్భ్యాం తౌ మమాహితౌ । హంతవ్యౌ తద్వధాద్రాజ్యం
సామాన్యం వాం భవిష్యతి॥ ౨౧॥ ఇత్యాదిశ్య స తౌ మల్లౌ తతశ్చాహూయ హస్తిపమ్ । ప్రోవాచోచ్చైః
స్త్వయా మల్లసమాజద్వారి కుంజరః॥ ౨౨॥ స్థాప్యః కువలయాపీడస్తేన తౌ గోపదారకౌ। ఘాతనీయౌ
నియుద్ధాయ రంగద్వారముపాగతౌ ॥ ౨౩॥ తమప్యాజ్ఞాప్య దృష్ట్వా చ సర్వాన్ మంచానుపాకృతాన్।
ఆసన్నమరణః కంసః సూర్యోదయముదైక్షత॥ ౨౪॥ తతస్సమస్తమంచేషు నాగరస్స తదా జనః। రాజ
మంచేషు చారూఢాస్సహ భృత్యైర్నరాధిపాః॥ ౨౫॥ మల్లప్రాశ్నికవర్గశ్చ రంగమధ్యసమీపగః। కృతః
కంసేన కంసోఽపి తుంగమంచే వ్యవస్థితః॥ ౨౬॥ అంతఃపురాణాం మంచాశ్చ తథాన్యే పరికల్పితాః। అన్యే చ
వారముఖ్యానామన్యే నాగరయోషితామ్ ॥ ౨౭ ॥ నందగోపాదయో గోపా మంచేష్వన్యేష్వవ
స్థితాః । అక్రూరవసుదేవౌ చ మంచప్రాంతే వ్యవస్థితౌ ॥ ౨౮ ॥ నాగరీయోషితాం మధ్యే దేవకీ పుత్ర
గర్ధినీ। అంతకాలేఽపి పుత్రస్య ద్రక్ష్యామీతి ముఖం స్థితా॥ ౨౯॥ వాద్యమానేషు తూర్యేషు చాణూరే చాతి
వల్గతి। హాహాకారపరే లోకే హ్యాస్ఫోటయతి ముష్టికే॥ ౩౦॥ ఈషద్ధసంతౌ తౌ వీరౌ బలభద్రజనార్దనౌ।
గోపవేషధరౌ బాలౌ రంగద్వారముపాగతౌ ॥ ౩౧॥ తతః కువలయాపీడో మహామాత్రప్రచోదితః।
అభ్యధావత్స వేగేన హంతుం గోపకుమారకౌ ॥ ౩౨ ॥ హాహాకారో మహాన్ జజ్ఞే రంగమధ్యే ద్విజో
త్తమ। బలదేవోఽనుజం దృష్ట్వా వచనం చేదమబ్రవీత్॥ ౩౩॥ హంతవ్యో హి మహాభాగ నాగోఽయం శత్రుచో
దితః॥ ౩౪॥ ఇత్యుక్తస్సోఽగ్రజేనాథ బలదేవేన వై ద్విజ। సింహనాదం తతశ్చక్రే మాధవః పరవీరహా॥ ౩౫॥
కరేణ కరమాకృష్య తస్య కేశినిషూదనః । భ్రామయామాస తం శౌరిరైరావతసమం బలే ॥ ౩౬॥
ఈశోఽపి సర్వజగతాం బాలలీలానుసారతః। క్రీడిత్వా సుచిరం కృష్ణః కరిదంతపదాంతరే॥ ౩౭॥ ఉత్పా
ట్య వామదంతం తు దక్షిణేనైవ పాణినా। తాడయామాస యంతారం తస్యాసీచ్ఛతధా శిరః॥ ౩౮॥ దక్షి
ణం దంతముత్పాట్య బలభద్రోఽపి తత్క్షణాత్। సరోషస్తేన పార్శ్వస్థాన్ గజపాలానపోథయత్॥ ౩౯॥
తతస్తూత్ప్లుత్య వేగేన రౌహిణేయో మహాబలః । జఘాన వామపాదేన మస్తకే హస్తినం రుషా ॥ ౪౦॥

పృష్టైః రక్షిభిః తస్మిన్నాఖ్యాతే సతి ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ అనుయుక్తావితి॥ అనుయుక్తౌ ఆక్షిప్తౌ అనిరుద్ధావితి వా॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ న్యాయత ఇతి॥ న్యాయతః మల్లశాస్త్రోక్తమార్గేణ- అన్యాయతః తదతిక్రమేణ వా- సామాన్యం సమానం॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ తమితి॥ ఉపాకృతాన్ ఉపకల్పితాన్ ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ మల్లప్రాశ్నికవర్గ ఇతి॥ మల్లప్రాశ్నికాః మల్లయుద్ధేషు యుక్తాయుక్తపరీక్షకాః తేషాం వర్గస్సమూహః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ నాగరీతి॥ పుత్రగర్ధినీ పుత్రక్షేమాభికాంక్షిణీ- పుత్రస్య ముఖం ద్రక్ష్యామీతి స్థితా ॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ౪౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ అయంహీతి॥ అఖిలజన్మనః అఖిలస్యజన్మయస్మిన్స్వి
విగ్రహః॥ ౫౦॥ ఇతీతి॥ తతాపతప్తం॥ ౫౧॥ ౫౨॥ విస్తారితేతి॥ రాజాంతఃపురయోషితాం-సమూహఇతి శేషః॥ ౫౩॥
౫౪ ॥ ౫౫ ॥ శ్రీవత్సాంకమితి॥ మహద్ధామమహత్తోలక్ష్మ్యాదేర్ధామ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭॥ వల్గతేతి॥ వల్గతేత్యాదిహేతౌ
తృతీయా - హాస్యమనాదరకృతం ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ౬౨॥ ఇత్థమితి॥ బద్ధకక్ష్యోదృఢీకృతపరికరః॥ ౬౩॥

సపపాతహతస్తేనబలభద్రేణలీలయా। సహస్రాక్షేణవజ్రేణతాడితఃపర్వతోయథా॥౪౧॥ హత్వా
కువలయాపీడంహస్త్యారోహప్రచోదితమ్। మదాసృగనులిప్తాంగౌహస్తిదంతవరాయుధౌ॥౫౨॥ మృగ
మధ్యేయథాసింహౌగర్వలీలావలోకినౌ। ప్రవిష్టౌసుమహారంగంబలభద్రజనార్దనౌ॥ ౪౩॥ హాహా
కారోమహాన్జజ్ఞేమహారంగేత్వనంతరమ్। కృష్ణోయంబలభద్రోయమితిలోకస్యవిస్మయః॥౪౪॥సోయం
యేనహతాఘోరాపూతనాబాలఘాతినీ। క్షిప్తంతుశకటంయేనభగ్నౌతుయమళార్జునౌ॥ ౪౫॥
సోయంయఃకాళియంనాగమమర్దారుహ్యబాలకః। ధృతోగోవర్ధనోయేనసప్తరాత్రంమహాగిరిః॥౪౬॥
అరిష్టోధేనుకఃకేశీలీలయైవమహాత్మనా। నిహతాయేనదుర్వృత్తాదృశ్యతామేషసోచ్యుతః॥౪౭॥అయం
చాస్యమహాబాహుఃబలభద్రోగ్రతోగ్రజః। ప్రయాతిలీలయాయోషిన్మనోనయననందనః ॥ ౪౮॥
అయంసకథ్యతేప్రాజ్ఞైఃపురాణార్థవిశారదైః। గోపాలోయాదవంవంశంమగ్నమభ్యుద్ధరిష్యతి॥౪౯॥
అయంహిసర్వలోకస్యవిష్ణోరఖిలజన్మనః। అవతీర్ణోమహీమంశోనూనంభారహరోభువః॥౫౦॥ఇత్యే
వంవర్ణితేపౌరైరామేకృష్ణేచతత్క్షణాత్। ఉరస్తతాపదేవక్యాఃస్నేహస్నుతపయోధరమ్॥ ౫౧॥
మహోత్సవమివాసాద్య పుత్రాననవిలోకనాత్। యువేవవసుదేవోభూద్విహాయాభ్యాగతాంజ
రామ్॥౫౨॥విస్తారితాక్షియుగళోరాజాంతఃపురయోషితామ్। నాగరస్త్రీసమూహశ్చద్రష్టుంనవిర
రామ॥౫౩॥ సఖ్యఃపశ్యతకృష్ణస్యముఖమత్యరుణేక్షణమ్। గజయుద్ధకృతాయాసస్వేదాంబుకణికాచి
తమ్ ॥ ౫౪ ॥ వికాసిశరదంభోజమవశ్యాయజలోక్షితమ్। పరిభూయస్థితంజన్మసఫలంక్రియతాం
దృశః॥౫౫॥శ్రీవత్సాంకంమహద్ధామబాలస్యైతద్విలోక్యతామ్। విపక్షక్షపణంవక్షోభుజయుగ్మంచభా
మిని॥౫౬॥కింనపశ్యసిదుగ్ధేందుమృణాళధవళాకృతిమ్। బలభద్రమిమంనీలపరిధానముపాగతమ్॥౫౭॥వల్గ
తాముష్టికేనైవచాణూరేణతథాసఖి। క్రీడతోబలభద్రస్యహరేర్హాస్యంవిలోక్యతామ్॥ ౫౮॥ సఖ్యః
పశ్యతచాణూరంనియుద్ధార్థమయంహరిః। సముపైతినసంత్యత్రకింవృద్ధాయుక్తకారిణః॥౫౯॥ క్వయౌ
వనోన్ముఖీభూతసుకుమారతనుర్హరిః। క్వవజ్రకఠినాభోగశరీరోయంమహాసురః॥ ౬౦॥ ఇమౌసులలి
తైరంగైర్వర్తేతేనవయౌవనౌ। దైతేయమల్లాశ్చాణూరప్రముఖాస్త్వతిదారుణాః॥౬౧॥నియుద్ధప్రాశ్ని
కానాంతుమహానేషవ్యతిక్రమః। యద్బాలబలినోర్యుద్ధంమధ్యస్థైస్సముపేక్ష్యతే॥ ౬౨॥ శ్రీపరాశరః॥
ఇత్థంపురస్త్రీలోకస్యవదతశ్చాలయన్భువమ్। వవల్గబద్ధకక్ష్యోంతర్జనస్యభగవాన్హరిః ॥ ౬౩॥

౪౧॥ హత్వేతి ॥ మదాసృగనులిప్తాంగౌగజస్యమదరక్తాభ్యాం ఉక్షితగాత్రౌ - గజస్యదంతావేవవరాయుధేయ
యోస్తౌ॥౪౨॥౪౩॥ ౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥ విస్తారితేతి॥ రాజాంతఃపురయోషితాంసమూహఇతి
శేషః॥౫౩॥స్త్రీణాంచవిస్మయోక్తిమాహ॥సఖ్యఇత్యాదినవభిః॥సఖ్యఇతి॥శ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః-గజయుద్ధకృతేనా
యాసేనస్వేదాంబుకణికాభిరాచితంవ్యాప్తం- అవశ్యాయజలోక్షితంహిమవార్యలంకృతం-శరత్కాలీనమంభోజం-
పరిభూయస్వశోభాధిక్యేనతిరస్కృత్యస్థితం-ముఖంపశ్యత-తేనదృశోజన్మసఫలంక్రియతాం॥౫౪॥ ౫౫॥ శ్రీవత్సాంక
మితి॥ మహద్ధామమహతోలక్ష్మ్యాదేరాశ్రయభూతంవక్షః - విపక్షక్షపణంభుజయుగ్మంచవిలోక్యతాం॥ ౫౬॥ ౫౭॥
వల్గతేతి॥వల్గతాప్రణృత్యతా॥౫౮॥౫౯॥ క్వేతి॥వజ్రవత్కఠినమాభోగంవిశాలంశరీరంయస్యసః॥౬౦॥౬౧॥నియుద్ధేతి॥
సముపేక్ష్యతేననివార్యతే॥౬౨॥ఇత్థమితి॥బద్ధకక్ష్యోదృఢీకృతపరికరస్సన్-జనస్యాంతఃరంగమధ్యే-వవల్గననర్త॥౬౩॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౬౪॥ ౬౫॥ సంనిపాతేతి॥ సన్నిపాతైఃఆదావన్యోన్యంహస్తసంఘట్టైః- అవధూతైఃఅపహస్తాఖ్యేనబహిర్హస్తేన సంశ్లిష్టాంగమోచనైః - ప్రక్షేపణైఃఆకృష్యనిరసనైః - కీలపాతఃకూర్పరేణఘాతః-వజ్రపాతఃఅరత్నిద్వయస్వస్తికాంతరితాన్యగాత్రఘాతఃమధ్యమానామికాంతర్గతాంగుష్ఠముష్టివిశేషఘాతోవా॥౬౬॥పాదోద్ధూతైరితి॥పాదేనపరస్యోద్ధూతైః- ప్రమృష్టాక్షైర్యైఃసర్వాంగగ్రహణాన్నిపాత్యనిష్పేషణైః- ప్రసృష్టైరితిపాఠేఉత్పాట్యనిరసనైః॥ ౬౭॥ అశస్త్రమితి॥ బలప్రాణౌమనస్తనుశక్తీ - సమాజోత్సవసన్నిభౌసోత్సవసమాజసన్నిభౌ ॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ జయేతి॥ జయ-నతావతాలం-జహిచ॥౭౩॥౭౪॥ భ్రామయిత్వేతి॥ శతగుణంశతకృత్వః॥౭౫॥౭౬॥౭౭॥౭౮॥౭౯॥౮౦॥

బలభద్రోపిచాస్ఫోట్య వవల్గలలితంతథా । పదేపదేతథాభూమిర్యన్నశీర్ణాతదద్భుతమ్ ॥ ౬౪॥ చాణూరేణతతఃకృష్ణోయుయుధేమితవిక్రమః।నియుద్ధకుశలోదైత్యోబలభద్రేణముష్టికః॥౬౫॥ సన్నిపాతావధూతైస్తుచాణూరేణసమంహరిః।ప్రక్షేపణైర్ముష్టిభిశ్చకీలవజ్రనిపాతనైః॥ ౬౬॥ పాదోద్ధూతైఃప్రసృష్టైశ్చతయోర్యుద్ధమభూన్మహత్ ॥ ౬౭॥ అశస్త్రమతిఘోరంతత్తయోర్యుద్ధంసుదారుణమ్ । బలప్రాణవినిష్పాద్యంసమాజోత్సవసన్నిధౌ ॥ ౬౮॥ యావద్యావచ్చచాణూరో యుయుధే హరిణాసహ । ప్రాణహానిమవాపాగ్ర్యాంతావత్తావల్లవాల్లవమ్ ॥ ౬౯॥ కృష్ణోపియుయుధేతేన లీలయైవజగన్మయః।ఖేదాచ్చాలయతాకోపాత్ నిజకేసరశేఖరమ్॥౭౦॥బలక్షయంవివృద్ధించదృష్ట్వాచాణూరకృష్ణయోః।వారయామాసతూర్యాణికంసఃకోపపరాయణః॥౭౧॥మృదంగాదిషుతూర్యేషుప్రతిషిద్ధేషుతత్క్షణాత్।ఖేసంగతాన్యవాద్యంతదేవతూర్యాణ్యనేకశః॥ ౭౨॥జయగోవిందచాణూరంజహికేశవదానవమ్।అంతర్ధానగతాదేవాస్తమూచురతిహర్షితాః॥ ౭౩॥ చాణూరేణచిరంకాలంక్రీడిత్వామధుసూదనః।ఉత్పాట్యభ్రామయామాసతద్వధాయకృతోద్యమః॥ ౭౪॥ భ్రామయిత్వాశతగుణందైత్యమల్లమమిత్రజిత్।భూమావాస్ఫోటయామాసగగనేగతజీవితమ్॥ ౭౫॥ భూమావాస్ఫోటితస్తేనచాణూరశ్శతధాభవత్।రక్తస్రావమహాపంకాంచకారచతదాభువమ్॥౭౬॥ బలదేవోపితత్కాలంముష్టికేనమహాబలః।యుయుధేదైత్యమల్లేనచాణూరేణయథాహరిః॥౭౭॥సోప్యేనంముష్టినామూర్ధ్నివక్షస్యాహత్యజానునా। పాతయిత్వాధరాపృష్ఠేనిష్పిపేషగతాయుషమ్॥౭౮॥ కృష్ణస్తోసలకంభూయోమల్లరాజంమహాబలమ్। వామముష్టిప్రహారేణపాతయామాసభూతలే॥ ౭౯॥ చాణూరేనిహతేమల్లే ముష్టికేవినిపాతితే । నీతేక్షయంతోసలకేసర్వేమల్లాః ప్రదుద్రువుః ॥ ౮౦॥

౬౪ ॥ ౬౫ ॥ సంనిపాతేతి॥ సంనిపాతఃపరస్పరసంశ్లేషః - అవధూతమవాక్పాతనం - తైఃప్రక్షేపణైఃప్రకృష్టావఆకృష్యనిరసనైః - ముష్టిభిఃముష్టిప్రహారైః - కాలనిపాతనంకూర్పరేణఘాతః - వజ్రనిపాతనం అరత్నిద్వయేనఘాతః - తైః- కీలవజ్రనిపాతిభిరితిపాఠేకీలవద్వజ్రవచ్చనిపాతోయేషామితిముష్టివిశేషణం ॥ ౬౬॥ పాదోద్ధూతైరితి॥ పాదోద్ధూతైఃపద్భ్యాముత్క్షేపణైః- ప్రసృష్టైఃసర్వావయవవిశేషపిండీకరణైః॥ ౬౭॥ అశస్త్రమితి॥ బలేనశార్యేణప్రాణేనదేహశక్త్యాచవినిష్పాద్యం॥ ౬౮॥ యావదితి॥ ప్రాణహానింబలక్షయలక్షణాంఅగ్ర్యామాద్యాం - ప్రాగ్దృష్టామిత్యర్థః - లవాల్లవంకించిత్కించిత్ ॥ ౬౯ ॥ కృష్ణఇతి॥ ఈషత్కోపాచ్చ - నిజశేఖరస్యశిరోభూషణేస్థితంకేసరంచాలయతాధున్వతాతేనచాణూరేణ॥ ౭౦ ॥ ౭౧ ॥ ౭౨ ॥ ౭౩ ॥ ౭౪॥ భ్రామయిత్వాశతగుణమితి॥ శతగుణంశతవారం॥ ౭౫॥ ౭౬॥ బలదేవోపితత్కాలమితి॥తత్కాలంతస్మిన్నేవకాలే ॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ ౭౯ ॥ ౮౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౮౧ ॥ కంసఇతి ॥ వ్యాయతాః కృతశ్రమాః ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ వల్గంతీతి ॥ గావఃయత్కించనఅస్తివసుతత్సర్వంనిగృహ్యతాం॥ ౮౪ ॥ ౮౫॥౮౬॥౮౭॥౮౮॥గౌరవేణేతి॥కృష్యమాణేనదేహేనపరిఘాకృతా॥౮౯॥౯౦।౯౧॥౯౨॥౯౩॥ప్రసీదేత్యాది॥ సీదతాం దేవానాంయోవరోదత్తఃసఆవయోఃప్రసాదేనజననరూపేణకృతోద్ధారఃనిర్వ్యూఢః ॥ ౯౪॥ ౯౫॥

వవల్గతుస్తతోరంగేకృష్ణసంకర్షణావుభౌ।సమానవయసోగోపాన్బలాదాకృష్యహర్షితౌ॥౮౧॥
కంసోపికోపరక్తాక్షఃప్రాహోచ్చైర్వ్యాయతాన్నరాన్।గోపావేతౌసమాజౌఘాన్నిష్క్రామ్యేతాంబలాదితః॥౮౨॥ నందోపిగృహ్యతాంపాపోనిగళైరాయసైరిహ। అవృద్ధార్హేణదండేనవసుదేవోపివధ్యతామ్॥౮౩॥ వల్గంతిగోపాఃకృష్ణేనయేచేమేసహితాఃపురః।గావోనిగృహ్యతామేషాంయచ్చాస్తివసుకించన॥౮౪॥ ఏవమాజ్ఞాపయానంతుప్రహస్యమధుసూదనః। ఉత్ప్లుత్యారుహ్యతంమంచంకంసంజగ్రాహవేగతః॥౮౫॥ కేశేష్వాకృష్యవిగళత్కిరీటమవనీతలే। సకంసంపాతయామాసతస్యోపరిపపాతచ॥౮౬॥అశేషజగదాధారగురుణాపతతోపరి।కృష్ణేనత్యాజితఃప్రాణానుగ్రసేనాత్మజోనృపః॥౮౭॥ మృతస్యకేశేషుతదాగృహీత్వామధుసూదనః। చకర్షదేహంకంసస్యరంగమధ్యేమహాబలః॥౮౮॥గౌరవేణాతిపతతాపరిఘాతేనకృష్యతా।కృతాకంసస్యదేహేనవేగేనేవమహాంభసః॥౮౯॥
కంసేగృహీతేకృష్ణేనతద్భ్రాతాభ్యాగతోరుషా। సునామాబలభద్రేణలీలయైవనిపాతితః॥ ౯౦॥
తతోహాహాకృతంసర్వమాసీత్తద్రంగమండలమ్।అవజ్ఞయాహతందృష్ట్వాకృష్ణేనమథురేశ్వరమ్॥౯౧॥
కృష్ణోపివసుదేవస్యపాదౌజగ్రాహసత్వరః।దేవక్యాశ్చమహాబాహుర్బలదేవసహాయవాన్॥౯౨॥ఉత్థాప్యవసుదేవస్తం దేవకీచజనార్దనమ్ । స్మృతజన్మోక్తవచనౌ తావేవప్రణతౌస్థితౌ ॥ ౯౩ ॥ శ్రీవసుదేవః॥ప్రసీదసీదతాందత్తోదేవానాంయోవరఃప్రభో।తథావయోఃప్రసాదేనకృతోద్ధారస్సకేశవ॥౯౪॥
ఆరాధితోయద్భగవానవతీర్ణోగృహేమమ। దుర్వృత్తనిధనార్థాయతేననఃపావితంకులమ్॥౯౫॥

వవల్గతురితి॥ వవల్గతుఃనృత్యంచక్రతుః ॥ ౮౧ ॥ కంసఇతి॥ వ్యాయతాన్సర్వతఃస్థితాన్సమాజౌఘాన్సమాజానామ్ నేకేషాంసమూహాన్॥ ౮౨॥ ౮౩॥ వల్గంతీతి॥ వసుధనం ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ ౮౬॥ అశేషేతి॥ అశేషస్యజగతఃఆధారేణాభివ్యాప్యధారణేనగురుణా ॥ ౮౭ ॥ ౮౮ ॥ గౌరవేణేతి॥ కృష్యతాఆకృష్యమాణేనతేనదేహేనపరిఘాకృతా॥ ౮౯॥
౯౦ ॥ ౯౧ ॥ ౯౨ ॥ ఉత్థాప్యేతి॥ స్మృతజన్మోక్తవచనావితి ॥ శ్లో ॥ స్తుతోహంయత్త్వయాపూర్వంపుత్రార్థిన్యాతదద్యతే । సఫలందేవిసంజాతంజాతోహంయత్తవోదరాదితి॥ భగవతాజన్మసమయేయదుక్తంవచనంతత్స్మృతం యాభ్యాంతౌ ॥ ౯౩ ॥ ప్రసీదేతి ॥ అస్యశ్లోకస్య వ్యాఖ్యానద్వయానుసారతః పాఠత్రయం వర్తతే - తథాహి॥ శ్లో॥ ప్రసీదసీదతాందత్తోదేవానాంయోవరఃప్రభో । తథావయోఃప్రసాదేనకృతోద్ధారస్సకేశవ॥ ప్రసీదసీదతాం దత్తోదేవానాంచవరఃప్రభో । తథావయోఃప్రసాదేన కృతోద్ధారోసికేశవ ॥ ప్రసీదసీదతాందత్తో దేవానాంయో వరఃప్రభో। తథావయోఃప్రసాదశ్చకృతోద్ధారస్సకేశవ॥ హేకేశవ - సీదతాంప్రాణినాంప్రసీద - దేవానాంచ వరోభూభారహరణలక్షణోవరోదత్తః - తథావయోశ్చయువయోః పుత్రోభవిష్యామీతి - ప్రసాదేనపుత్రత్వోత్పత్త్యాకృతోద్ధారోసి-కృతఃఉద్ధారఃసంసారాదుద్ధరణంయేనతథాభూతోసివా-పాఠాంతరేఆవయోఃనా-యఃకృతః - ఏవ ప్రసాదఃపుత్రోభవిష్యామీత్యేవంప్రతిజ్ఞాలక్షణః - సచకృతోద్ధారఃకృతావిష్కారః - స్ఫుటీకృతఇతియావత్ - ఏవమన్యేషామపిసీదతాంప్రసన్నోభవేత్యర్థః॥౯౪॥ కించ॥ యదుశాపాభిభూతంచాస్మత్కులంపవిత్రీకృతమిత్యాహ॥ ఆరాధితఇతి ॥ కించ ॥ మదారాధనంనిమిత్తీకృత్యదుర్వృత్తానాం నిధనాయత్వంమద్గృహే అవతీర్ణోసి ॥ ౯౫॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

త్వమితి॥ అంతఃఅవసానంప్రవర్తతేఅత్రలడ్వివక్షితః॥౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ సాపహ్నవమితి॥ త్వయిఈశ్వరేపుత్రప్రీత్యా
సాపహ్నవంసస్నేహంమనోజాయతఇతియత్ నుమతదత్యంతహాస్యత్వావహం ॥ ౯౯ ॥ త్వమితి॥ త్వాంకస్వమానుష
కస్యేతిపాఠే-మానుషకస్య-కుత్సాయాంకః-పుత్రేతివక్ష్యతీవదంతీజిహ్వాకస్యకుత్ర॥౧౦౦॥ జగదితి॥ మాయా మోహాస్య
భగవచ్ఛక్తిః ॥ ౧౦౧ ॥ యస్మిన్నితి॥ కోష్ఠోత్సంగశయనః గర్భావస్థాయాంకోష్ఠే శేతేబాల్యేతూత్సంగే ॥ ౧౦౨॥
౧౦౩ ॥ ౧౦౪॥ కర్మాణీతి॥ యస్యకర్మాణిరుద్రాదీనామప్యసాధ్యానిప్రత్యక్షీతాని - సత్వంజగదర్థంపుత్రత
యాస్మాన్ప్రాప్తోసీతీదంపరిగతంజ్ఞాతం-హిహేతౌ-హియస్మాన్మోహోవిగతః- యానితిపాఠేతానితివత్తస్మాదిత్య
ధ్యాహృత్యయోజ్యం॥౧౦౫॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే. వింశోధ్యాయః. ***

త్వమంతస్సర్వభూతానాం సర్వభూత మయస్థితః । ప్రవర్తతేసమస్తాత్మం స్త్వత్తోభూత భవి
ష్యతీ॥౯౬॥ యజ్ఞైస్త్వమిజ్యసేచింత్యసర్వదేవమయాచ్యుత। త్వమేవయజ్ఞోయష్టాచయజ్వనాంపర
మేశ్వరః ॥ ౯౭॥ సముద్భవస్సమస్తస్యజగతస్త్వంజనార్దన॥ ౯౮॥ సాపహ్నవంమమమనోయదే
తత్త్వయిజాయితే। దేవక్యాశ్చాత్మజప్రీత్యాతదత్యంతవిడంబనా॥౯౯॥త్వంకర్తాసర్వభూతానాం
అనాదినిధనోభవాన్। త్వాంమనుష్యస్యకస్యైషాజిహ్వాపుత్రేతివక్ష్యతి॥ ౧౦౦॥ జగదేతజ్జగన్నాథ
సంభూతమఖిలంయతః। కయాయుక్త్యావినామాయాంసోస్మత్తస్సంభవిష్యతి॥౧౦౧॥ యస్మిన్ప్రతి
ష్ఠితంసర్వంజగత్ స్థావరజంగమమ్। సకోష్ఠోత్సంగశయనోమానుషోజాయతేకథమ్॥ ౧౦౨॥ సత్వం
ప్రసీదపరమేశ్వర పాహివిశ్వ మంశావతారకరణైర్నమమాసిపుత్రః । ఆబ్రహ్మపాదపమిదంజగ
దేతదీశత్వత్తోవిమోహయసికింపురుషోత్తమాస్మాన్ ॥ ౧౦౩ ॥ మాయావిమోహితదృశాతనయో
మమేతికంసాద్భయంకృతమపాస్తభయోతితీవ్రమ్। నీతోసిగోకులమరాతిభయాకులేన వృద్ధింగతోసి
మమనాస్తిమమత్వమీశ ॥ ౧౦౪ ॥ కర్మాణిరుద్రమరుదశ్విశతక్రతూనాంసాధ్యానియస్యనభవంతి
నిరీక్షితాని । త్వంవిష్ణురీశజగతాముపకారహేతోః ప్రాప్తోసినఃపరిగతోవిగతోవిమోహః ॥ ౧౦౫॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే- వింశోధ్యాయః. ***************************

ఏతావతానచైవత్వంమత్పుత్రఃపరమేశ్వరత్వాదిత్యాశయేనాహ॥ త్వమంతరిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥
సాపహ్నవమితి॥యత్త్వేతన్మమచదేవక్యాచ్చమనః-త్వయాత్మజఇతిప్రీత్యాసాపహ్నవంభ్రాంతియుక్తంజాయతే-తద
త్యంతవిడంబనాజనాపహాస్యమైవ ॥ ౯౯॥ ఏతదేవస్పష్టయతిత్వంకర్తేత్యాదిత్రిభిః ॥ ౧౦౦ ॥ ౧౦౧॥ యస్మిన్నితి॥
కోష్ఠాంగశయనః ఉదరాంతర్వర్తీభూత్వా ॥ ౧౦౨ ॥ తదేవంపరమేశ్వర ఇతిజ్ఞాత్వాప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి॥
అంశావతారకరణైఃవిశ్వంపాహి- జగదేతత్త్వత్తోభవతి॥ ౧౦౩॥ మాయావిమోహితేనమయాత్వయ్యేతావంతం
కాలంపుత్రబుద్ధిఃకృతా - అధునాతుసాబుద్ధిర్నిర్వృత్తైవేత్యాహ॥ మాయావిమోహితదృశేతి ॥ ౧౦౪ ॥ మమత్వా
భావేహేతుమాహ॥ కర్మాణీతి॥ యస్యతవకర్మాణిరుద్రాదీనామపిసాధ్యానినభవంతి - నిరీక్షితానిప్రత్యక్షతో
దృష్టానిచనభవంతి- అచింత్యాద్భుతకర్మత్వాత్తవేతిభావః- యద్వా- నిరీక్షితానిప్రత్యక్షీకృతాని - అతః- సత్వం
సాక్షాద్విష్ణురేవ - జగతాముపకారాయనః అస్మాకం పుత్రత్వమిషేణప్రాప్తోసీతిపరిగతఃసమ్యక్ జ్ఞాతోసి - అతః
మోహోవిగతఃవినష్టః॥ ౧౦౫॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచ
మాంశే-వింశోధ్యాయః. **

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తావితి॥ మాయాం యోగమాయాం॥౧॥ ఉవాచేతి- మేమయా॥౨॥౩॥౪॥ తదితి॥ అతిక్రమకృతం ఇదం సర్వం క్షంతవ్యం అతిక్రమకారణమాహ॥ కంసవీర్యేతి॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ యయాతీతి॥ కిం నృపైరాజ్ఞప్తైః॥ ౧౨॥ ఇతీతి॥ కార్యమానుషః ధర్మసంస్థాపనాదికార్యేణ మానుషః॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ విదితేతి॥ మోక్షే ధీర్జ్ఞానమన్యత్ర విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః- ఇత్యమరః- క్రమః పారంపర్యం॥ ౧౮॥ కాశ్యం వారాణసీజాతం॥౧౯॥౨౦॥ సరహస్యమితి॥ రహస్యం అస్త్రమంత్రోపనిషత్ - సంగ్రహః అస్త్రప్రయోగసంస్థానాద్యుపదేశః - అధీయతాం అధీతవంతౌ - ఆర్షత్వాత్సాధుః॥౨౧॥ సాందీపనిరితి॥ అసంభావ్యం అస్యేషు- కర్మ శస్త్రాస్త్రాణాం శీఘ్రధారణశీఘ్రప్రయోగాదికం॥౨౨॥

శ్రీపరాశరః॥ తౌ సముత్పన్నవిజ్ఞానౌ భగవత్కర్మదర్శనాత్। దేవకీవసుదేవౌ తు దృష్ట్వా మాయాం పునర్హరిః। మోహాయ యదుచక్రస్య వితతాన స వైష్ణవీమ్॥ ౧॥ ఉవాచ చాంబ హే తాత చిరాదుత్కంఠితేన మే। భవంతౌ కంసభీతేన దృష్టౌ సంకర్షణేన చ॥౨॥ కుర్వతాం యాతి యః కాలో మాతాపిత్రోరపూజనమ్। తత్ఖండమాయుషో వ్యర్థమసాధూనాం హి జాయతే॥౩॥ గురుదేవద్విజాతీనాం మాతాపిత్రోశ్చ పూజనమ్। కుర్వతాం సఫలః కాలో దేహినాం తాత జాయతే॥ ౪॥ తత్ క్షంతవ్యమిదం సర్వం అతిక్రమకృతం పితః। కంసవీర్యప్రతాపాభ్యామావయోః పరవశ్యయోః॥ ౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వాథ ప్రణమ్యోభౌ యదువృద్ధాననుక్రమాత్। యథావదభిపూజ్యాథ చక్రతుః పౌరమాననమ్॥౬॥ కంసపత్న్యస్తతః కంసం పరివార్య హతం భువి। విలేపుర్మాతరశ్చాస్య దుఃఖశోకపరిప్లుతాః॥౭॥ బహుప్రకారమస్వస్థాః పశ్చాత్తాపాతురో హరిః। తాస్సమాశ్వాసయామాస స్వయమస్రావిలేక్షణః॥౮॥ ఉగ్రసేనం తతో బంధాన్ముమోచ మధుసూదనః। అభ్యషించత్తథైవైనం నిజరాజ్యే హతాత్మజమ్॥౯॥ రాజ్యేఽభిషిక్తః కృష్ణేన యదుసింహస్సుతస్య సః। చకార ప్రేతకార్యాణి యే చాన్యే తత్ర ఘాతితాః॥౧౦॥ కృతౌర్ధ్వదైహికం చైనం సింహాసనగతం హరిః। ఉవాచాజ్ఞాపయ విభో యత్కార్యమవిశంకితః॥౧౧॥ యయాతిశాపాద్వంశోఽయమరాజ్యార్హోఽపి సాంప్రతమ్। మయి భృత్యే స్థితే దేవానాజ్ఞాపయతు కిం నృపైః॥౧౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా సోఽస్మరద్వాయుమాజగామ చ తత్క్షణాత్। ఉవాచ చైనం భగవాన్ కేశవః కార్యమానుషః॥ ౧౩॥ గచ్ఛేంద్రం బ్రూహి వాయో త్వం అలం గర్వేణ వాసవ। దీయతాముగ్రసేనాయ సుధర్మా భవతా సభా॥ ౧౪॥ కృష్ణో బ్రవీతి రాజార్హమేతద్రత్నమనుత్తమమ్। సుధర్మాఖ్యసభాయుక్తమస్యాం యదుభిరాసితుమ్॥౧౫॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తః పవనో గత్వా సర్వమాహ శచీపతిమ్। దదౌ సోఽపి సుధర్మాఖ్యాం సభాం వాయోః పురందరః॥ ౧౬॥ వాయునా చాహృతాం దివ్యాం సభాం తే యదుపుంగవాః। బుభుజుః సర్వరత్నాఢ్యాం గోవిందభుజసంశ్రయాః॥౧౭॥ విదితాఖిలవిజ్ఞానౌ సర్వజ్ఞానమయావపి। శిష్యాచార్యక్రమం వీరౌ ఖ్యాపయంతౌ యదూత్తమౌ॥ ౧౮॥ తతస్సాందీపనిం కాశ్యమవంతీపురవాసినమ్। విద్యార్థం జగ్మతుర్బాలౌ కృతోపనయనక్రమౌ॥ ౧౯॥ వేదాభ్యాసకృతప్రీతీ సంకర్షణజనార్దనౌ। తస్య శిష్యత్వమభ్యేత్య గురువృత్తిపరౌ హి తౌ॥ దర్శయాంచక్రతుర్వీరావాచారమఖిలే జనే॥ ౨౦॥ సరహస్యం ధనుర్వేదం ససంగ్రహమధీయతామ్। అహోరాత్రచతుష్షష్ట్యా తదద్భుతమభూద్ద్విజ॥ ౨౧॥ సాందీపనిరసంభావ్యం తయోః కర్మాతిమానుషమ్। విచింత్య తౌ తదా మేనే ప్రాప్తౌ చంద్రదివాకరౌ॥ ౨౨॥

తావితి॥ సార్ధశ్లోకస్యైకాన్వయః- తయోర్మోహాయ యదుచక్రస్య చ మోహాయ- మాయాం వితతాన విస్తారితవాన్॥౧॥౨॥ కుర్వతామితి॥ అపూజనం ప్రజావిరుద్ధం కుర్వతామిత్యర్థః॥౩॥౪॥౫॥ ఇతీతి॥ పౌరమాననం పౌరాణాం సంమాననం॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ కృతౌర్ధ్వదైహికమితి॥ హతానాం కృతమౌర్ధ్వదైహికం శ్రాద్ధాది యేన తం॥౧౧॥౧౨॥ ఇత్యుక్త్వేతి॥ కార్యమానుషః కార్యేణ నిమిత్తేన- మానుషః॥ ౧౩॥ గచ్ఛేంద్రమితి॥ వక్తవ్యమాహ- అలం గర్వేణేత్యాది పాదోనద్వాభ్యాం॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ తతఇతి॥ కాశ్యం కాశ్యాం వారాణస్యాం జాతం॥ ౧౯॥ ౨౦॥ సరహస్యమితి॥ సరహస్యం - అస్త్రమంత్రోపనిషత్సహితం - సంగ్రహశ్శస్త్రప్రయోగః - తత్సహితమధీతవంతౌ॥ ౨౧॥ ౨౨॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నతదిత్యాది- జరాసంఘేననజితమితియత్ తద్యాదవానాంనసామర్థ్యం॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ సామచేతి॥ క్వచిద్యవ
నాదౌ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- ద్వావింశోధ్యాయః. ******
గార్గ్యమితి॥ షండఇత్యపహాసోనపత్యత్వాత్॥౧॥ తతఇతి॥ దక్షిణాపథంవింధ్యాద్దక్షిణదేశం॥౨॥ ౩॥౪॥ ౫॥
౬॥ ౭ ॥ ప్రయయావితి॥ ఛిన్నయానఃత్యక్తయానః - దినేదినేశ్రాంతంశ్రాంతంయానంత్యక్త్వా అన్యేనాశ్రాంతేన
ప్రయయావిత్యర్థః॥ ౮॥కృష్ణోపీత్యాది॥ప్రాగేవక్షీణంమాగధస్యబలంసకాలయవనోబలిత్వాద్ధంతా అతోస్యబలంయా
దవైర్దుర్ధర్షం-యాదవబలంచానేనక్షపితంచేత్ మాగధస్యగమ్యంసాధ్యంభవిష్యతి- అతోద్విధావ్యసనమాయాతమితి

నతద్బలంయాదవానాంవిజితంయదనేకశః। తత్తుసన్నిధిమాహాత్మ్యంవిష్ణోరంశస్యచక్రిణః॥౧౩॥ మను
ష్యధర్మశీలస్యలీలాసాజగతీపతేః। అస్త్రాణ్యనేకరూపాణియదరాతిషుముంచతి॥ ౧౪॥ మనసైవ
జగత్సృష్టింసంహారంచకరోతియః। తస్యారిపక్షక్షపణేకియానుద్యమవిస్తరః॥ ౧౫॥ తథాపియోమను
ష్యాణాంధర్మస్తమనువర్తతే। కుర్వన్బలవతాసంధింహీనైర్యుద్ధంకరోత్యసౌ॥ ౧౬॥ సామచోప
ప్రదానంచతథాభేదంచదర్శయన్।కరోతిదండపాతంచక్వచిదేవపలాయనమ్॥౧౭॥మనుష్యదేహి
నాంచేష్టామిత్యేవమనువర్తతే। లీలాజగత్పతేస్తస్యఛందతఃపరివర్తతే॥ ౧౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-
పంచమాంశే- ద్వావింశోధ్యాయః. ****************************
శ్రీపరాశరః॥గార్గ్యంగోష్ఠ్యాంద్విజంస్యాలఃషండఇత్యుక్తవాన్ ద్విజ।యదూనాంసన్నిధౌసర్వేజహ
సుర్యాదవాస్తదా॥ ౧॥ తతఃకోపపరీతాత్మాదక్షిణాపథమేత్యసః। సుతమిచ్ఛన్ స్తపస్తేపెయదుచక్ర
భయావహమ్॥ ౨॥ ఆరాధయన్మహాదేవంలోహచూర్ణమభక్షయత్ । దదౌవరంచతుష్టోస్మైవర్షే
తుద్వాదశేహరః॥ ౩॥ సంతోషయామాసచతంయవనేశోహ్యనాత్మజః। తద్యోషిత్సంగమాచ్చాస్య
పుత్రోభూదళిసన్నిభః॥ ౪॥ తంకాలయవనంనామరాజ్యేస్వేయవనేశ్వరః। అభిషిచ్యవనంయాతో
వజ్రాగ్రకఠినోరసమ్॥ ౫॥ సతువీర్యమదోన్మత్తఃపృథివ్యాంబలినోనృపాన్। అపృచ్ఛన్నారదస్తస్మైకథ
యామాసయాదవాన్॥౬॥ మ్లేచ్ఛకోటిసహస్రాణాంసహస్రైస్సోభిసంవృతః।గజాశ్వరథసంపన్నైశ్చ
కారపరమోద్యమమ్॥౭॥ప్రయయౌసవ్యవచ్ఛిన్నంఛిన్నయానోదినేదినే।యాదవాన్ప్రతిసామర్షో
మైత్రేయమధురాంపురీమ్॥ ౮॥ కృష్ణోపిచింతయామాసక్షపితంయాదవంబలమ్। యవనేనరణేగమ్యం
నవిజితంజరాసంధేనేతి శేషః ॥ ౧౩ ॥ నను చక్రిణస్సన్నిధిమాత్రమాహాత్మ్యేత్తన్నభవతి - స్వయమేవానేక
విధాస్త్రప్రయోగాత్తత్రాహ॥ మనుష్యధర్మశీలస్యేతి-మనుష్యధర్మశీలస్యసాలీలేతి॥ ౧౪॥ లీలాత్వమేవప్రపంచ
యతి ॥ మనసైవేతియావత్సమాప్తి॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ మనుష్యేతి॥ ఛందతః - ఇచ్ఛాతఃలీలాపరివర్తతే॥ ౧౮॥
ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- ద్వావింశోధ్యాయః. ****
క్వచిత్పలాయనంకరోతీత్యుక్తస్యపలాయనస్య - ప్రస్తావాయకాలయవనోత్పత్త్యాది ప్రకారమాఖ్యాయిక
యావర్ణయతి- గార్గ్యమిత్యాదినామధురాంయయావిత్యంతేన॥ గార్గ్యమితి॥ గార్గ్యస్యానపత్యత్వాత్తంషండ
ఇత్యుక్తవాన్-స్యాలోపహసన్॥౧॥౨॥ఆరాధయన్నితి॥ సగార్గ్యోమహాదేవమారాధయన్నాయసచూర్ణంవ్రతరూ
పేణభక్షయత్॥ ౩॥ సంతోషయామాసేతి॥ తంచైవంలబ్ధవరమాగతంజ్ఞాత్వా- అనాత్మజోపుత్రోయవనేశస్స్వభా
ర్యాయాం - పుత్రోత్పాదనాయప్రార్థయిష్యన్ తంసంతోషయామాస - అళిసన్నిభః భృంగవత్కృష్ణవర్ణః ॥ ౪॥
తమితి॥వజ్రాగ్రాత్ కఠినోరసం॥౫॥౬॥౭॥ ప్రయయావితి॥ సఃఛిన్నయానఅతిశ్రాంతం-గజాశ్వాదివాహనం-త్యక్త్వా-
వాహనాంతరే - పూర్వమేవ తత్రస్థాపితేన వ్యవచ్ఛిన్నం యథాభవత్యేవం మధురాంప్రయయా విత్యర్థః ॥ ౮॥
కృష్ణోపీతి॥ శ్లోకద్వయమేకంవాక్యం- ఏకతఃకాలయవనే - అన్యతశ్చమాగధేప్రాప్తవతి - శ్రీకృష్ణశ్చింతయామాస-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౩॥ ౨౪॥ సఇతి॥ అతీంద్రియందివ్యం॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ తమితి॥ యథాపూర్వశరీరిణం- కృత్వేతి శేషః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - ఏకవింశోధ్యాయః. ******

౧ ॥ ౨ ॥ ఉపేత్యేతి ॥ త్రయోవింశతిభిః త్రయోవింశత్యా ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ తతఇతి ॥ అంజసాశీఘ్రం ॥ ౫॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ జితఇతి ॥ తేనజరాసంధేన ఆత్మానమజితంనమేనేజితమిత్యేవమేనే ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥

సాంగాంశ్చచతురోవేదాన్ సర్వశాస్త్రాణిచైవహి । అస్త్రగ్రామమశేషంచ ప్రోక్తమాత్రమవాప్యతౌ ॥ ౨౩॥ ఊచతుఃప్రియతాంయాతేదాతవ్యాగురుదక్షిణా ॥ ౨౪॥ సోప్యతీంద్రియమాలోక్య తయోఃకర్మమహామతిః। అయాచతమృతంపుత్రంప్రభాసేలవణార్ణవే॥ ౨౫॥ గృహీతాస్త్రౌతతస్తౌతుసార్ఘ్యహస్తోమహోదధిః। ఉవాచనమయాపుత్రోహృతస్సాందీపనేరితి॥ ౨౬॥ దైత్యఃపంచజనోనామశంఖరూపస్సబాలకమ్। జగ్రాహయోస్తిసలిలేమమైవాసురసూదన॥ ౨౭॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తోంతర్జలంగత్వా హత్వాపంచజనంచతమ్ । కృష్ణోజగ్రాహతస్యాస్థిప్రభవంశంఖముత్తమమ్॥ ౨౮॥ యస్యనాదేనదైత్యానాంబలహానిరజాయత । దేవానాంవవృధేతేజోయాత్యధర్మశ్చసంక్షయమ్॥ ౨౯॥ తంపాంచజన్యమాపూర్యగత్వాయమపురంహరిః।బలదేవశ్చబలవాన్ జిత్వావైవస్వతంయమమ్ ॥ ౩౦॥ తంబాలంయాతనాసంస్థంయథాపూర్వశరీరిణమ్ । పిత్రేప్రదత్తవాన్కృష్ణో బలశ్చబలినాంవరః॥ ౩౧॥ మథురాంచపునఃప్రాప్తావుగ్రసేనేనపాలితామ్।ప్రహృష్టపురుషస్త్రీకాముభౌరామజనార్దనౌ॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- ఏకవింశోధ్యాయః. **********

శ్రీపరాశరః॥ జరాసంధసుతేకంసఉపయేమేమహాబలః। అస్తింప్రాస్తించమైత్రేయతయోర్భర్తృహణంహరిమ్॥ ౧॥ మహాబలపరీవారోమగధాధిపతిర్బలీ।హంతుమభ్యాయయౌకోపాత్ జరాసంధస్సయాదవమ్॥ ౨॥ ఉపేత్యమథురాంసోథరురోధమగధేశ్వరః।అక్షౌహిణీభిస్సైన్యస్యత్రయోవింశతిభిర్వృతః॥ ౩॥ నిష్క్రమ్యాల్పపరీవారావుభౌరామజనార్దనౌ।యుయుధాతేసమంతస్యబలినౌబలిసైనికైః॥ ౪॥ తతోరామశ్చకృష్ణశ్చమతించక్రతురంజసా। ఆయుధానాంపురాణానామాదానేమునిసత్తమ॥ ౫॥ అనంతరంహరేశ్శార్ఙ్గంతూణౌచాక్షయసాయకౌ।ఆకాశాదాగతౌవిప్రతథాకౌమోదకీగదా॥ ౬॥ హలంచబలభద్రస్యగగనాదాగతంమహత్।మనసోభిమతంవిప్రసౌనందంముసలంతథా॥ ౭॥ తతోయుద్ధేపరాజిత్యససైన్యంమగధాధిపమ్। పురీంవివిశతుర్వీరావుభౌరామజనార్దనౌ॥ ౮॥ జితేతస్మిన్సుదుర్వృత్తేజరాసంధేమహామునే।జీవమానేగతేకృష్ణస్తంనామన్యతనిర్జితమ్॥ ౯॥ పునరప్యాజగామాథజరాసంధోబలాన్వితః।జితశ్చరామకృష్ణాభ్యామపక్రాంతోద్విజోత్తమ॥ ౧౦॥ దశచాష్టౌచసంగ్రామానేవమత్యంతదుర్మదః । యదుభిర్మాగధోరాజాచక్రేకృష్ణపురోగమైః ॥ ౧౧॥ సర్వేష్వేతేషుయుద్ధేషుయాదవైస్సపరాజితః। అపక్రాంతోజరాసంధస్స్వల్పసైన్యైర్బలాధికః॥ ౧౨॥

౨౩॥ ౨౪॥సోపీతి॥ అతీంద్రియమన్యత్రాదృష్టపూర్వం॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ తమితి॥ యథాపూర్వశరీరిణం- పూర్వంతస్యయాదృశంశరీరమాసీత్తాదృశశరీరయుక్తంస్వమాయయానిర్మాయదదౌ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- ఏకవింశోధ్యాయః. ***************

జరాసంధేతి॥ అస్తిప్రాస్తిసంజ్ఞెజరాసంధసుతే - తయోర్భర్తృహణంకంసహంతారం ॥ ౧॥ మహాబలేతి॥ మగధాధిపతిర్జరాసంధః - సయాదవం- యాదవసహితం ॥ ౨॥ ఉపేత్యేతి॥ సైన్యస్యత్రయోవింశత్యాక్షౌహిణీభిర్వృతః॥ ౩॥ నిష్క్రమ్యేతి॥ తస్యబలిభిస్సైనికైస్సహ॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ జితఇతి॥ తంనిర్జితం - నామన్యత- పునస్తదాగమనస్యావశ్యంభావిత్వాత్ -పాఠాంతరే- తేనైవనిర్జితమాత్మానం-అమన్యతేత్యర్థః॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

చింతయామాసేత్యన్వయః- అథవా - యవనేనక్షపితంయాదవబలంమాగధస్యగమ్యంచభవిష్యతి - యద్యపిమాగధస్యబలంప్రాగేవక్షీణం - తథాపితత్సహాయోయవనోబలీహంతైతదితి - ఏతత్ ఏతస్మాత్ కారణాత్ ద్వివిధంవ్యసనమాయాతమితిచింతయామాసేతి - హంతేతివిషాదే॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ మయీతి॥ ప్రమత్తేఅనవహితే - ప్రవసితేప్రోషితే॥ ౧౨॥ ౧౩॥ మహోద్యానామితి॥ వప్రః ప్రాకారమూలధిష్ణ్యం॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥ బహిరితి॥ బహిరావాసితేసైన్యేకాలయవనేనేతి శేషః॥౧౬॥ సఇతి॥ సజ్ఞాత్వానారదోక్తైలక్షణైః॥ ౧౭॥ ౧౮॥॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ముచుకుందఇతి॥ వృద్ధగార్గ్యవచః॥ శ్లో॥ వధార్థంద్వాపరస్యాంతేసముత్పత్స్యతికేశవఇత్యాది॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥

మాగధస్యభవిష్యతి॥౯॥ మాగధస్యబలంక్షీణంసకాలయవనోబలీ। హంతైతదేవమాయాతంయదూనాంవ్యసనంద్విధా॥౧౦॥తస్మాద్దుర్గంకరిష్యామియదూనామరిదుర్జయమ్।స్త్రియోపియత్రయుధ్యేయుః కింపునర్వృష్ణిపుంగవాః॥౧౧॥మయిమత్తేప్రమత్తేవాసుప్తేప్రవసితేపివా।యాదవాభిభవందుష్టామాకుర్వంత్వరయోధికాః॥ ౧౨॥ ఇతిసంచింత్యగోవిందోయోజనానాంమహోదధిమ్। యయాచేద్వాదశపురీంద్వారకాంతత్రనిర్మమే॥౧౩॥ మహోద్యానాంమహావప్రాంతటాకశతశోభితామ్। ప్రాసాదగృహసంబాధామింద్రస్యేవామరావతీమ్॥౧౪॥మథురావాసినంలోకంతత్రానీయజనార్దనః।ఆసన్నేకాలయవనేమథురాంచస్వయంయయౌ॥ ౧౫॥ బహిరావాసితేసైన్యేమథురాయానిరాయుధః। నిర్జగామచగోవిందోదదర్శయవనశ్చతమ్॥ ౧౬॥ సజ్ఞాత్వావాసుదేవంతంబాహుప్రహరణంనృపః।అనుయాతోమహాయోగిచేతోభిఃప్రాప్యతేనయః ॥ ౧౭ ॥ తేనానుయాతఃకృష్ణోపి ప్రవివేశమహాగుహామ్। యత్రశేతేమహావీర్యోముచుకుందోనరేశ్వరః॥౧౮॥సోపిప్రవిష్టోయవనోదృష్ట్వాశయ్యాగతంనృపమ్। పాదేనతాడయామాసమత్వాకృష్ణంసుదుర్మతిః ॥ ౧౯ ॥ ఉత్థాయముచుకుందోపి దదర్శయవనంనృపః॥ ౨౦॥ దృష్టమాత్రశ్చతేనాసౌజజ్వాలయవనోగ్నినా। తతఃక్రోధజేనమైత్రేయభస్మీభూతశ్చతత్క్షణాత్॥౨౧॥సహిదేవాసురేయుద్ధేగతోహత్వామహాసురాన్।నిద్రార్తస్సుమహాకాలంనిద్రాంవవ్రేవరంసురాన్॥ ౨౨॥ ప్రోక్తశ్చదేవైస్సంసుప్తంయస్త్వాముత్థాపయిష్యతి।దేహజేనాగ్నినాసద్యస్సతుభస్మీభవిష్యతి॥౨౩॥ ఏవందగ్ధ్వాసతంపాపందృష్ట్వాచమధుసూదనమ్।కస్త్వమిత్యాహసోప్యాహజాతోహంశశినఃకులే। వసుదేవస్యతనయోయదోర్వంశసముద్భవః॥౨౪॥ముచుకుందోపితత్రాసౌవృద్ధగార్గ్యవచోస్మరత్॥ ౨౫॥ సంస్మృత్యప్రణిపత్యైనంసర్వంసర్వేశ్వరంహరిమ్ । ప్రాహజ్ఞాతోభవాన్విష్ణోరంశస్త్వంపరమేశ్వర॥ ౨౬॥ పురాగార్గ్యేణకథితమష్టావింశతిమేయుగే।ద్వాపరాంతేహరేర్జన్మయదువంశేభవిష్యతి॥౨౭॥సత్వంప్రాప్తోనసందేహోమర్త్యానాముపకారకృత్॥ ౨౮॥

కథంయవనేన-రణేయుద్ధే- తేనక్షపితం-క్షీణప్రాయం-యాదవబలం- సైన్యం-మాగధస్యగమ్యం-సాధ్యంభవిష్యతీతి-మాగధేనచేత్ ప్రథమంరణఃక్రియతేచ - తర్హి మాగధస్యరణేమాగధేనసహాయుద్ధే- క్షీణంయాదవబలం- సైన్యం-సకాలఇతి-యవనోబలీహంతా-హనిష్యతి-తదైవంద్విధాఉభయతోపియదూనాంవ్యసనం-ప్రాప్తం॥౯॥౧౦॥ తస్మాద్యుద్ధంకరిష్యామీతి॥౧౧॥ మయీతి॥ కించ-మయిమత్తేమద్యాదినాప్రమత్తే- అనవహితే-ప్రవసితే-అన్యత్రగతే॥౧౨॥ ఇతీతి॥ద్వాదశయోజనానిసముద్రంయాచితవాన్ ॥ ౧౩ ॥ మహోద్యానామితి॥ మహాన్వప్రోయస్యాః - ప్రాసాదగృహసంబాధాం- ప్రాసాదైఃగృహైశ్చసంకీర్ణాం-ప్రాకారగృహసంబాధామితిచపాఠః॥౧౪॥౧౫॥ బహిరితి॥ ఆవాసితేపురమవరుధ్యనివేశితే॥ ౧౬॥ సఇతి॥ సయవనః- తంవాసుదేవం- నారదోక్తైర్లక్షణైఃజ్ఞాత్వా-అనుయాతః- అన్వధావత-కథంభూతం-మహాయోగినామపిచేతోభిరపియోనప్రాప్యతేతం॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ దృష్టమాత్రశ్చేతి॥ తత్క్రోధజేనేతి॥ తత్క్రోధోద్దీపితేనస్వదేహజేనేత్యర్థః॥౨౧॥ తస్యభస్మీభావేకారణమాహ- సహీతిద్వాభ్యాం॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ సత్వమితి ॥ హరేర్జన్మభవిష్యతీతిగార్గ్యేణకథితో హరిస్త్వమేవేతి ॥ ౨౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨॥ బుద్ధిరితి॥ ప్రాణేశోవ్యష్టివర్గః- పుమాన్సమష్టిపురుషఃపుంసఃపరతరమితిపరస్వరూప
మాహ॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥ తతఇతి॥ నిజక్రియాసూతిస్వకర్మజం॥ ౪౫॥౪౬॥
సోహమితి॥ పరమపదంపరమప్రాప్యం- యతఃపరమపదంనకించిత్ తంత్వామిత్యన్వయః- పరిణతధామ్నినిరతిశయ
తేజసి॥ ౪౭॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- త్రయోవింశోధ్యాయః. *******

తథాహిసుమహత్తేజోనాలంసోఢుమహంతవ। తథాహిసజలాంభోదనాదధీరతరలతవ। వాక్యంన
మతిచైవోర్వీయుష్మత్పాదప్రపీడితా॥ ౨౯॥ దేవాసురమహాయుద్ధేదైత్యసైన్యమహాభటాః। నసేహు
ర్మమతేజస్తేత్వత్తేజోనసహామ్యహమ్ ॥ ౩౦॥ సంసారపతితస్యైకోజంతోస్త్వంశరణంపరమ్ । ప్రసీ
దత్వంప్రపన్నార్తిహరనాశయమేశుభమ్॥౩౧॥త్వంపయోనిధయశ్శైలాస్సరితస్త్వంవనానిచ। మేదినీ
గగనంవాయురాపోగ్నిస్త్వంతథామనః॥౩౨॥బుద్ధిరవ్యాకృతప్రాణాఃప్రాణేశస్త్వంతథాపుమాన్।
పుంసఃపరతరంయచ్చ వ్యాప్యజన్మవికారవత్ ॥ ౩౩ ॥ శబ్దాదిహీనమజరమమేయంక్షయవర్జితమ్।
అవృద్ధినాశంతద్బ్రహ్మత్వమాద్యంతవివర్జితమ్॥౩౪॥ త్వత్తోమరాస్సపితరోయక్షగంధర్వకిన్నరాః।
సిద్ధాశ్చాప్సరసస్త్వత్తోమనుష్యాఃపశవఃఖగాః॥౩౫॥సరీసృపామృగాస్సర్వేత్వత్తస్సర్వేమహీరుహాః।
యచ్చభూతంభవిష్యంచకించిదత్రచరాచరమ్ ॥ ౩౬ ॥ మూర్తామూర్తంతథాచాపిస్థూలంసూక్ష్మ
తరంతథా। తత్సర్వంత్వంజగత్కర్తానాస్తికించిత్త్వయావినా॥ ౩౭॥ మయాసంసారచక్రేస్మిన్
భ్రమతాభగవన్సదా। తాపత్రయాభిభూతేననప్రాప్తానిర్వృతిఃక్వచిత్ ॥౩౮॥దుఃఖాన్యేవసుఖానీతి
మృగతృష్ణాజలాశయాః।మయానాథగృహీతానితానితాపాయమేభవన్॥౩౯॥రాజ్యముర్వీబలంకోశో
మిత్రపక్షస్తథాత్మజాః। భార్యాభృత్యజనోయేచశబ్దాద్యావిషయాఃప్రభో॥౪౦॥ సుఖబుధ్యామయా
సర్వంగృహీతమిదమవ్యయమ్। పరిణామేతదేవేశతాపాత్మకమభూన్మమ॥౪౧॥దేవలోకగతింప్రాప్తో
నాథదేవగణోపిహి।మత్తస్సాహాయ్యకామోభూచ్ఛాశ్వతీకుత్రనిర్వృతిః॥౪౨॥ త్వామనారాధ్యజగ
తాంసర్వేషాంప్రభవాస్పదమ్। శాశ్వతీప్రాప్యతేకేనపరమేశ్వరనిర్వృతిః॥౪౩॥ త్వన్మాయామూఢ
మనసోజన్మమృత్యుజరాదికాన్।అవాప్యతాపాన్పశ్యంతిప్రేతరాజమనంతరమ్॥౪౪॥తతోనిజక్రియా
సూతినరకేష్వతిదారుణమ్।ప్రాప్నువంతినరాదుఃఖమస్వరూపవిదస్తవ॥౪౫॥అహమత్యంతవిషయీ
మోహితస్తవమాయయా। మమత్వగర్వగర్తాంతర్భ్రమామిపరమేశ్వర॥ ౪౬॥ సోహంత్వాంశరణ
మపారమప్రమేయం సంప్రాప్తఃప్రరమపదం యతోనకించిత్ । సంసారభ్రమపరితాపతప్తచేతా
నిర్వాణేపరిణతధామ్నిసాభిలాషః॥౪౭॥ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-పంచమాంశే-త్రయోవింశోధ్యాయః.*

అత్రలింగాన్యాహ - తథాహీతిసార్ధద్వాభ్యాం ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ సంసారేతి॥ త్వంప్రపన్నార్తిహరః అతో మమా
శుభంనాశయ॥౩౧॥౩౨॥ బుద్ధిరితి॥ త్వంవ్యాపిసర్వకార్యానుగతం-అజన్మవికారవత్-జన్మాఖ్యవికారశూన్యం॥ ౩౩॥
శబ్దేతి॥ ఆద్యంతవివర్జితం దేశతఃకాలతోపరిచ్ఛిన్నం॥ ౩౪॥౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ దుఃఖాన్యేవేతి॥ యథాజలాశయా-
మృగతృష్ణా- మూఢైఃగృహ్యాతే-తథాదుఃఖాన్యేవసుఖబుధ్యాగృహీతాని॥౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ తతఇతి॥
తతోనరకేషు - నిజక్రియాసూతిస్వకర్మజందుఃఖంప్రాప్నువంతి - అస్వరూపవిదఃతవస్వరూపమజానంతః॥ ౪౫॥
అహమితి॥ మమత్వంచ - తన్నిమిత్తోగర్వశ్చసఏవగర్తః - తన్మధ్యేభ్రమామి ॥ ౪౬ ॥ సోమితి॥ పరమపదరూపం-
త్వాంయతస్త్వత్తోనకించిద్వ్యతిరిక్తమస్తితంత్వాం-పరమపరమితిపాఠే-త్వత్తఃపరమపరంచకించిన్నాస్తి- యస్మా
త్పరంనాపరమస్తికించిదితిశ్రుతేః- తంత్వాం- పరిణతధామ్నిపరిపక్వయోగినామాశ్రయేనిర్వాణే॥ ౪౭॥ ఇతిశ్రీధర
స్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- త్రయోవింశోధ్యాయః. ******

CC-0. Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ తతఇతి॥ ప్రాప్తనూసన్నం॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ సఇతి॥ కైశ్చిద్వృద్ధైః కాంశ్చిద్వ్యపీయసః కైశ్చిత్సమైః॥ ౧౦॥ ప్రియాణీతి॥ గోప్యశ్చమధ్యస్థాః - అపరారామకాంతాః॥ ౧౧॥ గోప్యఇతి॥ అపరాః కృష్ణకాంతాగోప్యః పప్రచ్ఛుః॥ ౧౨॥ అస్మదితి॥ సౌభాగ్యమేవమానం - అస్మచ్చేష్టామపహసన్నితి నాగరీగర్వహేతుః - చేష్టాపహసనమిత్రి పౌరస్త్యపహసనంగర్వహేతుః॥ ౧౩॥ కచ్చిదితి॥ గీతానుగమనంగీతస్యఅనుగమనం - అప్యసావిత్యుత్కంఠాచకారోఽధ్యాహార్యః॥ ౧౪॥ అథవేతి॥ అథవేతినిర్వేదః- భవిష్యతిజీవనంకాలయాత్రావా- ఇదంచిత్తసమాధానం - వినేతిస్నేహానుతాపః॥ ౧౫॥ పితేతి॥ కింకిమర్థం- సంత్యక్తః - అకృతజ్ఞానాంధ్వజప్రధానః॥ ౧౬॥

శ్రీపరాశరః॥ ఇత్థంస్తుతస్తదా తేనముచుకుందేనధీమతా। ప్రాహేశస్సర్వభూతానామనాదినిధనో హరిః॥ ౧॥ శ్రీభగవాన్॥ యథాభివాంఛితాన్ దివ్యాన్ గచ్ఛలోకాన్నరాధిప। అవ్యాహతపరైశ్వర్యో మత్ప్రసాదోపబృంహితః॥ ౨॥ భుక్త్వాదివ్యాన్ మహాభోగాన్ భవిష్యసిమహాకులే। జాతిస్మరోమత్ప్రసాదాత్తతో మోక్షమవాప్స్యసి॥ ౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తః ప్రణిపత్యేశం జగతామచ్యుతం నృపః। గుహాముఖాద్వినిష్క్రాంతస్సదదర్శాల్పకాన్నరాన్॥ ౪॥ తతః కలియుగంమత్వా ప్రాప్తంతప్తుం నృపస్తపః। నరనారాయణస్థానం ప్రయయౌగంధమాదనమ్॥ ౫॥ కృష్ణోఽపిఘాతయిత్వారిముపాయేన హితద్బలమ్। జగ్రాహమథురామేత్యహస్త్యశ్వస్యందనోజ్జ్వలమ్॥ ౬॥ ఆనీయచోగ్రసేనాయద్వారవత్యాంన్యవేదయత్। పరాభిభవనిశ్శంకం బభూవచయదోః కులమ్॥ ౭॥ బలదేవోఽపిమైత్రేయప్రశాంతాఖిలవిగ్రహః। జ్ఞాతిదర్శనసోత్కంఠః ప్రయయౌనందగోకులమ్॥ ౮॥ తతోగోపాశ్చగోపీశ్చ యథాపూర్వమమిత్రజిత్। తథైవాభ్యవదత్ప్రేమ్ణాబహుమానపురస్సరమ్॥ ౯॥ సకైశ్చిత్సంపరిష్వక్తః కాంశ్చిచ్చపరిషస్వజే। హాస్యంచక్రే సమంకైశ్చిద్గోపైర్గోపీజనైస్తథా॥ ౧౦॥ ప్రియాణ్యనేకాన్యవదన్ గోపాస్తత్రహలాయుధమ్। గోప్యశ్చప్రేమకుపితాః ప్రోచుస్సేర్ష్యమథాపరాః॥ ౧౧॥ గోప్యః పప్రచ్ఛురపరానాగరీజనవల్లభమ్। కచ్చిదాస్తేసుఖంకృష్ణశ్చలప్రేమలవాత్మకః॥ ౧౨॥ అస్మచ్చేష్టామపహసన్నకచ్చిత్పురయోషితామ్। సౌభాగ్యమానమధికంకరోతిక్షణసౌహృదః॥ ౧౩॥ కచ్చిత్స్మరతినః కృష్ణోగీతానుగమనంకలమ్। అప్యసౌమాతరంద్రష్టుంసకృదప్యాగమిష్యతి॥ ౧౪॥ అథవా కింతదాలాపైః క్రియంతామపరాః కథాః। యస్యాస్మాభిర్వినాతేనవినాస్మాకంభవిష్యతి॥ ౧౫॥ పితామాతాతథాభ్రాతాభర్తాబంధుజనశ్చకిమ్। సంత్యక్తస్తత్కృతేస్మాభిరకృతజ్ఞధ్వజోహిసః॥ ౧౬॥

౧॥ కృతానాంకామ్యానాంకర్మణాంఫలమాదౌభుంక్ష్వజన్మాంతరే మోక్షందదామీత్యాహ॥ యథాభివాంఛితానిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౨॥ ౩॥ మమసత్త్వశుద్ధ్యభావాద్భగవతానముక్తిర్దత్తేతిమత్వా-తపస్తప్తుంయయావిత్యాహ ఇత్యుక్తఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౪॥ ౫॥ కృష్ణఇతి॥ ఉపాయేనముచుకుందంద్రష్టుంకృష్ణః- ఏకఏవగిరిగుహాంగత్వా- యవనంఘాతయిత్వా-ద్వారకామాగతః॥ ౬॥ ౭॥ తథారామోప్యేకాకీగోకులంగత్వాకాళిందీకర్షణాదికంకృత్వాగతఇతివక్ష్యన్నాహ-బలదేవోఽపీత్యాదినాయావదుత్తరాధ్యాయపరిసమాప్తి॥ బలదేవోఽపీతి॥ జ్ఞాతీనాందర్శనే-సోత్కంఠః- చాతుర్యవాన్॥ ౮॥ ౯॥ సఇతి॥ యథాన్యాయంజ్యేష్ఠైస్సంపరిష్వక్తః-కనిష్ఠాన్-పరిషస్వజే-సమైర్హాస్యంచక్రే॥ ౧౦॥ ప్రియాణీతి॥ హలాయుధంప్రతికాశ్చిద్గోప్యోరామవల్లభాః - ప్రేమకుపితాః ప్రోచుః - ఏతాఏవాపరాస్సేర్ష్యం ప్రోచుః॥ ౧౧॥ కృష్ణవల్లభానాంప్రశ్నమాహ- గోప్యఇత్యాదిసప్తభిః॥ గోప్యఇతి॥ చలప్రేమలవః- ఆత్మాస్వభావోయస్యసః॥ ౧౨॥ తదేవాహ॥ అస్మదితి॥ అస్మాకంగ్రామ్యాణాం - చేష్టామపహసన్ తేనసౌభాగ్యమానంసౌభాగ్యగర్వంఅధికంకచ్చిన్నకరోతి- ప్రాయశః కరోతీతిసేర్ష్యః ప్రశ్నః॥ ౧౩॥ విదగ్ధమన్యాఊచుః॥ కచ్చిదితి॥ గీతానుగమనంస్వగీతానుసరణం - అస్మద్గానం- కలం - మధురంకచ్చిత్స్మరతీత్యర్థః - ప్రణయకోపాదాహుః - అప్యసౌమాతరమితి॥ ౧౪॥ సనిర్వేదమూచుః- అథవేతి- యస్యయథాస్మాభిర్వినాతత్రస్థితిః తథా- అస్మాకమపితేనవినాత్రదుఃఖేనాపిస్థితిర్భవిష్యత్యేవేత్యర్థః॥ ౧౫॥ శోకతప్తాఊచుః॥ పితామాతేతి॥ అకృతజ్ఞేషు- ధ్వజఇవదృశ్యః-ప్రసిద్ధఇత్యర్థః॥ ౧౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

తథాపీతి॥ తథాపీతి ప్రత్యాశా॥ ౧౭॥ దామోదర ఇతి॥ దుర్దర్శ ఇతి నైరాశ్యోక్తిః॥ ౧౮॥ ఆమంత్రితశ్చేతి॥ అత్ర భావ
సంకరస్య బీజం హరిణాహృతచేతస్త్వం - అత్ర కృష్ణరతిరూపస్థాయీభావః - తత్సంచారీభావస్తు నిర్వేదాదిః ॥ ౧౯॥
౨౦॥ ౨౧॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ************
నిష్పాదితేతి॥ కార్త్స్న్యేన దేవానాం॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ విచరన్నితి॥ తర్షం తృష్ణాం॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯॥
గృహీత్వేతి ॥ నాయాసి నాయాసీతి కోపాద్వీప్సా - గమ్యతాం శక్తిరస్తి చేత్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥

తథాపి కచ్చిదాలాపసమిహాగమనసంశ్రయమ్ । కరోతి కృష్ణో వక్తవ్యం భవతా రామ నానృతమ్ ॥ ౧౭॥
దామోదరోఽసౌ గోవిందః పురస్త్రీసక్తమానసః । అపేతప్రీతిరస్మాసు దుర్దర్శః ప్రతిభాతి నః ॥ ౧౮॥
ఆమంత్రితశ్చ కృష్ణేతి పునర్దామోదరేతి చ । జహసుస్సస్వరం గోప్యో హరిణాహృతచేతసః ॥ ౧౯॥ సందే
శైస్సామమధురైః ప్రేమగర్భైరగర్వితైః । రామేణాశ్వాసితా గోప్యః కృష్ణస్యాతిమనోహరైః ॥ ౨౦॥
గోపైశ్చ పూర్వవద్రామః పరిహాసమనోహరాః । కథాశ్చకార రేమే చ సహ తైర్వ్రజభూమిషు ॥ ౨౧॥
ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ************************
శ్రీపరాశరః॥ వనే విచరతస్తస్య సహ గోపైర్మహాత్మనః । మానుషచ్ఛద్మరూపస్య శేషస్య ధరణీధృతః ॥ ౧॥
నిష్పాదితోరుకార్యస్య కార్యేణోర్వీప్రచారిణః । ఉపభోగార్థమత్యర్థం వరుణః ప్రాహ వారుణీమ్ ॥ ౨॥
అభీష్టా సర్వదా యస్య మదిరే త్వం మహౌజసః । అనంతస్యోపభోగాయ తస్య గచ్ఛ ముదే శుభే ॥ ౩॥ ఇత్యు
క్తా వారుణీ తేన సన్నిధానమథాకరోత్ । బృందావనసముత్పన్నకదంబతరుకోటరే ॥ ౪॥ విచరన్ బల
దేవోఽపి మదిరాగంధముత్తమమ్ । ఆఘ్రాయ మదిరాతర్షమవాపాథ వరాననః ॥ ౫॥ తతః కదంబాత్సహసా
మద్యధారాం స లాంగలీ । పతంతీం వీక్ష్య మైత్రేయ ప్రయయౌ పరమాం ముదమ్ ॥ ౬॥ పపౌ చ గోపగోపీభి
స్సమవేతో ముదాన్వితః । ప్రగీయమానో లలితం గీతవాద్యవిశారదైః ॥ ౭॥ సమత్తోఽత్యంతఘర్మాంభఃకణి
కామౌక్తికోజ్జ్వలః । ఆగచ్ఛ యమునే స్నాతుమిచ్ఛామీత్యాహ విహ్వలః ॥ ౮॥ తస్య వాచం నదీ సా తు
మత్తోక్తామవమత్య వై । నాజగామ తతః క్రుద్ధో హలం జగ్రాహ లాంగలీ ॥ ౯॥ గృహీత్వా తాం హలాంతేన
చకర్ష మదవిహ్వలః । పాపే నాయాసి నాయాసి గమ్యతామిచ్ఛయాన్యతః ॥ ౧౦॥ సాకృష్టా సహసా తేన
మార్గం సంత్యజ్య నిమ్నగా । యత్రాస్తే బలభద్రోఽసౌ ప్లావయామాస తద్వనమ్ ॥ ౧౧॥ శరీరిణీ తదాభ్యేత్య
త్రాసవిహ్వలలోచనా । ప్రసీదేత్యబ్రవీద్రామం ముంచ మాం ముసలాయుధ ॥ ౧౨॥ తతస్తస్యాస్సువచన
మాకర్ణ్య స హలాయుధః । సోఽబ్రవీదవజానాసి మమ శౌర్యబలే నది ॥ సోఽహం త్వాం హలపాతేన నయి
ష్యామి సహస్రధా ॥ ౧౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తయాతిసంత్రాసాత్తయా నద్యా ప్రసాదితః । భూభాగే
ప్లావితే తస్మిన్ ముమోచ యమునాం బలః ॥ ౧౪॥ తతస్స్నాతస్య వై కాంతిరజాయత మహాత్మనః ॥ ౧౫॥

ఆశాబద్ధా ఊచుః॥ తథాపీతి॥ ౧౭॥ దామోదర ఇతి॥ అసావితి రామం లక్షీకృత్య - కృష్ణా
కృష్టచిత్తతయా దామోదరో గోవింద ఇతి చ తమేవ వదంతి - అస్మాసు - అపేతప్రీతిరతో దుర్దర్శః - ప్రతిభాతీతి నైరా
శ్యోక్తిః॥ ౧౮॥ రామమేవాలక్ష్యోచుః - పునశ్చ కృష్ణవార్తాం ప్రష్టుం॥ ఆమంత్రిత ఇతి॥ హే కృష్ణ దామోదరేతి స రామ ఏవా
మంత్రితః - తాభిః యతో హరిణాహృతచేతసః - తతస్సహసా స్వయం కృష్ణనామ్నా రామసంబోధనలక్షణం - సంమోహం
జ్ఞాత్వా సస్వరముచ్చైర్జహసుః॥ ౧౯॥ సందేశైరితి॥ సామ్నా ప్రియోక్త్యా మధురైస్సందేశై రాశ్వాసితాః॥ ౨౦॥ ౨౧॥
ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ***
౧ ॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ విచరన్నితి॥ మదిరాయాః తర్షం - పానేచ్ఛాం ॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ స ఇతి॥ అత్యంతం ఘర్మాంభః -
కణికా ఏవ మౌక్తికాని తైరుజ్జ్వలః - స్నాతుమిచ్ఛామీత్యువాచేతి శేషః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ గృహీత్వేతి ॥ కోపాత్తదపరాధ
స్మరణార్థం నాయాసి నాయాసీతి ద్విరుక్తిః - యది శక్నోషి తర్హి - ఇచ్ఛయాచ్ఛందతః - గమ్యతామిత్యర్థః॥ ౧౦॥
౧౧॥ ౧౨॥ తత ఇతి॥ శౌర్యబలే - శౌర్యం - బలంచ - మమావజానాసి ॥ ౧౩॥ ౧౪॥ తత ఇతి॥ కాంతిః - లక్ష్మీః॥ ౧౫॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అవతంసేతి॥ అవతంసేత్యాద్యయచ్ఛతేత్యంతమేకంవాక్యం - ఉత్పలంమహోత్పలం- యథాహరివంశేలక్ష్మీవచనం॥ శ్లో ॥ జాతరూపమయంచైకంకుండలంవజ్రభూషణం। ఆదిపద్మంచపద్మాక్షదివ్యంశ్రవణభూషణం॥ దేహీమాంప్రతిగృహ్ణీష్వపౌరాణీంభూషణక్రియాం । సంగృహ్యాతమలంకారంతాశ్చతిస్రఃస్త్రియోబభావితి॥ తదేవమత్రవారుణీకాంతిలక్ష్మ్యస్తిస్రశ్శక్తయోరామస్యదేవ్యఇత్యుక్తం॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- పంచవింశోధ్యాయః. **********************************

౧॥ ౨॥ దదౌచేతి॥ జరాసంధప్రచోదితఇతి- శిశుపాలోహిజరాసంధస్యదత్తపుత్రః- కృష్ణస్తుద్వేష్యఃఅతస్తత్ప్రీత్యైశిశుపాలాయ-దదౌ- వాచాదదౌ॥౩॥౪॥౫॥ శ్వఇతి॥ విపక్షభారంవిపక్షయుద్ధకృత్యం॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥

అవతంసోత్పలంచారుగృహీత్వైకంచకుండలమ్।వరుణప్రహితాంచాస్మైమాలామమ్లానపంకజామ్॥
సముద్రాభేతథావస్త్రే నీలేలక్ష్మీరయచ్ఛత ॥ ౧౬॥ కృతావతంసస్సతదా చారుకుండలభూషితః।
నీలాంబరధరస్స్రగ్వీశుశుభేకాంతిసంయుతః ॥ ౧౭॥ ఇత్థంవిభూషితోరేమే తత్రరామస్తథావ్రజే।
మాసద్వయేనయాతశ్చసపునర్ద్వారకాంపురీమ్॥ ౧౮॥ రేవతీంనామతనయాంరైవతస్యమహీపతేః।
ఉపయేమేబలస్తస్యాం జజ్ఞాతేనిశఠోల్ముకౌ ॥ ౧౯ ॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - పంచవింశోధ్యాయః. **********************************

శ్రీపరాశరః॥ భీష్మకఃకుండినేరాజా విదర్భవిషయేభవత్ । రుక్మీతస్యాభవత్పుత్రోరుక్మిణీచవరాననా॥౧॥రుక్మిణీంచకమేకృష్ణస్సాచతంచారుహాసినీ।నదదౌయాచతేచైనాంరుక్మీద్వేషేణచక్రిణే॥ ౨॥ దదౌచశిశుపాలాయజరాసంధప్రచోదితః।భీష్మకోరుక్మిణాసార్థంరుక్మిణీమురువిక్రమః॥ ౩॥ వివాహార్థంతతస్సర్వేజరాసంధముఖానృపాః।భీష్మకస్యపురంజగ్ముశ్శిశుపాలప్రియైషిణః॥౪॥ కృష్ణోపిబలభద్రాద్యైర్యదుభిఃపరివారితః।ప్రయయౌకుండినంద్రష్టుంవివాహంచైద్యభూభృతః॥౫॥శ్వోభావినివివాహేతుతాంకన్యాంహృతవాన్హరిః।విపక్షభారమాసజ్యరామాదిష్వథబంధుషు॥౬॥తతశ్చపౌండ్రకశ్శ్రీమాన్దంతవక్త్రోవిదూరథః।శిశుపాలజరాసంధసాల్వాద్యాశ్చమహీభృతః॥౭॥కుపితాస్తేహరింహంతుంచక్రురుద్యోగముత్తమమ్।నిర్జితాశ్చసమాగమ్యరామాద్యైర్యదుపుంగవైః॥౮॥కుండినంనప్రవేక్ష్యామిహ్యహత్వాయుధికేశవమ్। కృత్వాప్రతిజ్ఞాంరుక్మీచహంతుంకృష్ణమనుద్రుతః॥ ౯॥ హత్వాబలంసనాగాశ్వం పత్తిస్యందనసంకులమ్ । నిర్జితఃపాతితశ్చోర్వ్యాం లీలయైవసచక్రిణా ॥ ౧౦॥

అవతంసేతి॥ అవతంసోత్పలంఏకస్యకర్ణస్యాభరణార్థం- ఉత్పలం- అన్యస్యచైకంకుండలంగృహీత్వాతథాచహరివంశే - లక్ష్మీవాక్యం ॥ శ్లో ॥ జాతరూపమయంచైకంకుండలంరత్నభూషితం । ఆదిపద్మంచపద్మాక్షదివ్యంశ్రవణభూషణం॥ దేహీమాంప్రతిగృహ్ణీష్వపౌరాణీంభూషణక్రియామితి ॥ ౧౬॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ అథశ్రీకృష్ణస్యవివాహాన్పుత్రాంశ్చవక్ష్యన్నాదౌతావజ్జ్యేష్ఠస్యరామస్య- పూర్వోక్తంవివాహార్థమనుస్మరతి॥ రేవతీమితి॥ ౧౯॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- పంచవింశోధ్యాయః. ********

౧॥ ౨॥ దదావితి ॥ రుక్మిణీంచ కన్యాం అదాచ్చేదిరాజాయ దదావితి దత్తవానిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫॥ శ్వఇతి ॥ పురాద్బహిరంబికా పూజార్థం నిర్గతాంతాంహృతవాన్హరిః - విపక్షభారం విపక్షైస్సహకార్యం యుద్ధాదిసంరంభంరామాదిష్వాసజ్యసమారోప్య ॥ ౭ ॥ ౮॥ కుండినమితి॥ కుండినంనప్రవేక్ష్యామీతిప్రతిజ్ఞాంకృత్వా- రుక్మీకృష్ణమనుద్రుతఃఅన్వధావత ॥ ౯ ॥ హత్వేతి॥ పాతితఏవకేవలం - నతుహతః - రుక్మిణీభ్రాతృత్వాత్ ॥ ౧౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - షడ్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽
౧ ॥ ౨ ॥ షష్ఠేఽహ్నీతి ॥ కాలశంబరః - కాళఃకృష్ణః - కాళశ్చాసౌశంబరశ్చ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭॥
౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ మాయావతీతి॥ మాయామోహనవిద్యాః ॥ ౧౪॥ ప్రసజ్జంతీమితి॥ ప్రసజ్జంతీం

నిర్జిత్యరుక్మిణంసమ్యగుపయెమేచరుక్మిణీమ్। రాక్షసేనవివాహేనసంప్రాప్తాంమధుసూదనః॥ ౧౧॥
తస్యాంజజ్ఞేచ ప్రద్యుమ్నో మదనాంశస్సవీర్యవాన్ । జహారశంబరోయంవై యోజఘానచ శంబ
రమ్॥ ౧౨॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే - షడ్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీమైత్రేయః॥ శంబరేణహృతోవీరఃప్రద్యుమ్నస్సకథంమునే। శంబరస్సమహావీర్యఃప్రద్యుమ్నేనకథం
హతః ॥ ౧॥ యస్తేనాపహృతఃపూర్వంసకథంనిజఘానతమ్ । ఏతద్విస్తరతశ్శ్రోతుమిచ్ఛామిసకలం
గురో॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥ షష్ఠేఽహ్నిజాతమాత్రంతుప్రద్యుమ్నంసూతికాగృహాత్। మమైషహంతేతి
మునేహృతవాన్ కాలశంబరః॥ ౩॥హృత్వాచిక్షేపచైవైనంగ్రాహోగ్రేలవణార్ణవే। కల్లోలజనితా
వర్తేసుఘోరేమకరాలయే॥ ౪ ॥ పాతితంతత్రచైవైకోమత్స్యోజగ్రాహబాలకమ్ । నమమారచ
తస్యాపిజఠరాగ్నిప్రదీపితః॥ ౫॥ మత్స్యబంధైశ్చమత్స్యోఽసౌమత్స్యైరన్యైస్సహద్విజ। ఘాతితోఽసుర
వర్యాయశంబరాయనివేదితః॥ ౬ ॥ తస్యమాయావతీనామపత్నీసర్వగృహేశ్వరీ। కారయామాస
సూదానామాధిపత్యమనిందితా॥ ౭॥ దారితేమత్స్యజఠరేసాదదర్శాతిశోభనమ్। కుమారంమన్మథ
తరోర్దగ్ధస్యప్రథమాంకురమ్॥ ౮॥ కోఽయంకథమయంమత్స్యజఠరేప్రవివేశితః । ఇత్యేవంకౌతుకా
విష్టాంతన్వీంప్రాహాథనారదః॥౯॥అయంసమస్తజగతఃస్థితిసంహారకారిణః। శంబరేణహృతోవిష్ణో స్తన
యస్సూతికాగృహాత్ ॥౧౦॥ క్షిప్తస్సముద్రేమత్స్యేననిగీర్ణస్తేగృహంగతః। నరరత్నమిదంసుభ్రువిస్ర
బ్ధాపరిపాలయ॥౧౧॥ శ్రీపరాశరః॥ నారదేనైవముక్తాసాపాలయామాసతంశిశుమ్। బాల్యాదేవాతి
రాగేణరూపాతిశయమోహితా॥౧౨॥సయదాయౌవనాభోగభూషితోఽభూన్మహామతే। సాభిలాషా
తదాసాపిబభూవగజగామినీ॥౧౩॥మాయావతీదదౌతస్మైమాయాస్సర్వామహామునే । ప్రద్యుమ్నా
యానురాగాంధాతన్న్యస్తహృదయేక్షణా॥౧౪॥ప్రసజ్జంతీంతుతాంప్రాహసకార్ష్ణిఃకమలేక్షణామ్।

నిర్జిత్యేతి॥ రాక్షసేనరాక్షసోయుద్ధహరణాదితిస్మృతిప్రసిద్ధేన॥ ౧౧॥ తస్యామితి॥మదనాంశఃకామస్యాంశభూతః-
అతఏవపూర్వవైరమనుస్మరన్ శంబరోజహార - యఃప్రద్యుమ్నశ్చ - తంజఘానహతవాన్ ॥ ౧౨ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామి
విరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే - షడ్వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
౧॥ ౨॥ షష్ఠేఽహ్నీతి॥ కాలశంబరః - మృత్యుతుల్యశంబరః ॥ ౩॥ హృత్వేతి॥ గ్రాహైరుగ్రభయంకరే ॥ ౪॥
పాతితమితి॥ నమమార - భగవద్వీర్యజాతత్వాత్ - కామాంశత్వాచ్చ - నహికామోజలాదిభిస్సంహ్రియతే ॥ ౫॥
మత్స్యబంధైరితి॥ మత్స్యబంధైఃమత్స్యఘాతిభిః॥౬॥ తస్యేతి॥ మాయావతీనామపత్నీ - మాయారూపేణతస్యపత్నీ
త్యేవంమోహోత్పాదనతఃతత్పత్నీతివ్యవహారఃయద్వా- నామపత్నీ- నామమాత్రేణపత్నీత్యుచ్యతే - వస్తుతస్త్వ
నిందితాపతివ్రతాకామస్యభార్యేత్యర్థః ఏతచ్చాగ్రేస్ఫుటీభవిష్యతి॥ ౭॥ దారితఇతి॥ దగ్ధస్యరుద్రకోపాగ్నినా॥ ౮॥
౯॥ ౧౦॥ క్షిప్తఇతి॥ విస్రబ్ధాప్రణయయుక్తాసతీ- పరిపాలయేత్యనేనత్వద్భర్తాకామోయమితిసూచితం ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥
సఇతి॥ యౌవనాభోగేనతారుణ్యవిస్తారేణ - భూషితోయదాభూత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪॥ ప్రసజ్జంతీమితి॥ ప్రసజ్జంతీం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF.

ప్రకర్షేణాసురజ్జంతీం॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ హత్వేతి॥ సప్తమాయావ్యతిక్రమ్యశంబరప్రయుక్తాఃవ్యతిక్రమ్య- ప్రయుయుజే ప్రయుక్తవాన్॥ ౧౯॥ ౨౦॥ అంతఃపురఇతి॥ కృష్ణసంకల్పాఃకృష్ణోయమితిభ్రాంతాః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨॥ అస్మిన్నితి॥ ప్రద్యుమ్నః ప్రద్యుమ్నఇతిచికీర్షితసంజ్ఞఃఅస్మిన్వయసివర్తేతేతిశేషః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - సప్తవింశోధ్యాయః. **********

౧ ॥ ౨ ॥ ఆన్యా ఇతి ॥ మిత్రవిందా సత్యా జాంబవతీ రోహిణీ సుశీలా సత్యభామా లక్ష్మణాఖ్యా స్సప్త ప్రధానాః - ఆసాంకాళింద్యాదీనిక్రమాద్విశేషణాని - ఇయంలక్ష్మణాచతుర్థేంశేచారుహాసినీత్యుక్తా॥ ౩॥ ౪॥

మాతృత్వమపహాయాద్యకిమేవంవర్తసేన్యథా॥ ౧౫॥ సాతస్మైకథయామాసనపుత్రస్త్వంమమేతివై। తనయంత్వామయంవిష్ణోర్హృతవాన్ కాలశంబరః॥౧౬॥ క్షిప్తస్సముద్రేమత్స్యస్యసంప్రాప్తోజఠరాన్మయా।సాహిరోదితితేనూతాకాంతాద్యాప్యతివత్సలా॥౧౭॥శ్రీపరాశరః॥ఇత్యుక్తశ్శంబరంయుద్ధే ప్రద్యుమ్నస్ససమాహ్వయత్।క్రోధాకులీకృతమనాయుయుధేచమహాబలః॥౧౮॥ హత్వాసైన్యమశేషంతుతస్యదైత్యస్యయాదవః। సప్తమాయావ్యతిక్రమ్యమాయాంప్రయుయుజేష్టమీమ్॥ ౧౯॥ తయాజఘానతందైత్యంమాయయాకాలశంబరమ్।ఉత్పత్యచతయాసార్ధమాజగామపితుఃపురమ్॥౨౦॥అంతఃపురేనిపతితంమాయావత్యాసమన్వితమ్।తందృష్ట్వాకృష్ణసంకల్పాబభూవుఃకృష్ణయోషితః॥౨౧॥రుక్మిణీసాభవత్ప్రేమ్ణాసాస్రదృష్టిరనిందితా।ధన్యాయాఃఖల్వయంపుత్రోవర్తతేనవయావనే॥౨౨॥అస్మిన్వయసిపుత్రోమేప్రద్యుమ్నోయదిజీవతి।సభాగ్యాజననీవత్ససాత్వయాకావిభూషితా॥ ౨౩॥ అథవాయాదృశఃస్నేహోమమయాదృగ్వపుస్తవ । హరేరపత్యంసువ్యక్తం భవాన్ వత్సభవిష్యతి ॥ ౨౪॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏతస్మిన్నంతరేప్రాప్తస్సహకృష్ణేననారదః। అంతఃపురచరాందేవీంరుక్మిణీంప్రాహహర్షయన్॥౨౫॥ ఏషతేతనయస్సుభ్రుహత్వాశంబరమాగతః।హృతోయేనాభవద్బాలోభవత్యాస్సూతికాగృహాత్॥౨౬॥ ఇయంమాయావతీభార్యాతనయస్యాస్యతేసతీ।శంబరస్యనభార్యేయంశ్రూయతామత్రకారణమ్॥ ౨౭॥ మన్మథేతుగతేనాశంతదుద్భవపరాయణా। శంబరంమోహయామాసమాయారూపేణరూపిణీ॥౨౮॥ విహారాద్యుపభోగేషురూపంమాయామయంశుభమ్।దర్శయామాసదైత్యస్యతస్యేయంమదిరేక్షణా॥౨౯॥కామోవతీర్ణఃపుత్రస్తేతస్యేయందయితారతిః।విశంకానాత్రకర్తవ్యాస్నుషేయంతవశోభనే॥౩౦॥ తతోహర్షసమావిష్టౌరుక్మిణీకేశవౌతదా।నగరీచసమస్తాసాసాధుసాధ్విత్యభాషత॥౩౧॥చిరంనష్టేనపుత్రేణసంగతాంప్రేక్ష్యరుక్మిణీమ్।అవాపవిస్మయంసర్వోద్వారవత్యాంతదాజనః॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- సప్తవింశోధ్యాయః. *****

శ్రీపరాశరః॥చారుదేష్ణంసుదేష్ణంచచారుదేహంచవీర్యవాన్।సుషేణంచారుగుప్తంచభద్రచారుంతథాపరమ్॥౧॥ చారువిందంసుచారుంచచారుంచబలినాంవరమ్। రుక్మిణ్యాజనయత్పుత్రాన్ కన్యాంచారుమతీంతథా॥౨॥అన్యాశ్చభార్యాఃకృష్ణస్యబభూవుస్సప్తశోభనాః।కాళిందీమిత్రవిందాచసత్యాచాగ్నజిత్తీతథా॥౩॥దేవీజాంబవతీచాపిరోహిణీకామరూపిణీ।మద్రరాజసుతాచాన్యాసుశీలాశీలమండనా॥౪॥

కామతస్సజ్జమానాం-అపహాయహిత్వా॥ ౧౫॥౧౬॥ ౧౭॥౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ అంతఃపురఇతి॥అతిసాదృశ్యాత్కృష్ణోయమితిసంకల్పోమనోవృత్తిర్యాసాంతాః ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪ ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ విహారేతి॥ మదిరేక్షణా- మదిరేవ - మదకరమీక్షణంయస్యాస్సా॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- సప్తవింశోధ్యాయః. ****************************

చారుదేష్ణమితి॥ వీర్యవానితి - వీర్యవంతమిత్యర్థః - ప్రద్యుమ్నః - ప్రాగవోక్తః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ దేవీతి॥ జాంబవత్యేవరోహిణీసంజ్ఞా- అతోనసంఖ్యాధిక్యం- అతఏవతస్యాఋక్షజాతిత్వాత్ కామరూపిణీతివిశేషణం- కేచిద్రోహిణీనామపట్టమహిషీతుల్యాన్యేతిప్రాహుః - తథానోపరిష్టాత్తయోస్సంతానబోధోక్తైరుపపత్స్యతే ॥ ౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ అనక్షజ్ఞ ఇతి॥ తథా తథాపి - వ్యసనం ఆసంగః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ తత ఇతి॥ గ్లహం పణం - తదర్థే కోటిగ్లహార్థేన తథేత్యనుక్త్వాఽక్షానపాతయత్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ త్వయేతి॥ త్వయోక్తస్య పణబంధస్యోభయానుమత్యాభావ్యతయా వినాప్యన్యతరజయశ్చేదితరస్యాపి స ఏవ జయః కిం న స్యాదితి భావః॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ జితమితి॥ అనుక్త్వా - గ్లహానుజ్ఞావచనమకృత్వాప్యక్షపాతనాదినా కర్మణా తద్వచనం కృతం భవతి-

సత్రాజితీ సత్యభామా లక్ష్మణా చారుహాసినీ । షోడశాసన్ సహస్రాణి స్త్రీణామన్యాని చక్రిణః ॥ ౫ ॥
ప్రద్యుమ్నోఽపి మహావీర్యో రుక్మిణస్తనయాం శుభామ్ । స్వయంవరే తాం జగ్రాహ సా చ తం తనయం
హరేః ౬ ॥ తస్యామస్యాభవత్పుత్రో మహాబలపరాక్రమః । అనిరుద్ధో రణే రుద్ధో వీర్యోదధిరరిందమః ॥ ౭ ॥
తస్యాపి రుక్మిణః పౌత్రీం వరయామాస కేశవః । దౌహిత్రాయ దదౌ రుక్మీ తాం స్పర్ధన్నపి చక్రిణా ॥ ౮ ॥
తస్యా వివాహే రామాద్యా యాదవా హరిణా సహ । కల్యాణార్థం తతస్సర్వే యే చాన్యే భూభృత
స్తథా॥ రుక్మిణో నగరం జగ్ముర్నామ్నా భోజకటం ద్విజ ॥ ౯ ॥ వివాహే తత్ర నిర్వృత్తే ప్రద్యుమ్నస్య
మహాత్మనః । కళింగరాజప్రముఖా రుక్మిణం వాక్యమబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ అనక్షజ్ఞో హలీ ద్యూతే తథాస్య
వ్యసవం మహత్ । తజ్జయామో బలం కస్మాద్ద్యూతేనైనం మహాబలమ్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ తథేతి
తాన్నృపాన్ రుక్మీ బలమదాన్వితః । సభాయాం సహ రామేణ చక్రే ద్యూతం చ వై తదా ॥ ౧౨ ॥
సహస్రమేకం నిష్కాణాం రుక్మిణా విజితో బలః । ద్వితీయేఽపి పణే చాన్యత్సహస్రం రుక్మిణా జితః ॥ ౧౩ ॥
తతో దశ సహస్రాణి నిష్కాణాం పణమాదదే । బలభద్రోఽజయత్తాని రుక్మీ ద్యూతవిదాం వరః ॥ ౧౪ ॥
తతో జహాస స్వనవత్కళింగాధిపతిర్ద్విజ । దంతాన్విదర్శయన్మూఢో రుక్మీ చాహ మదోద్ధతః ॥ ౧౫ ॥
అవిద్యోఽయం మయా ద్యూతే బలభద్రః పరాజితః । ముధైవాక్షావలేపాంధో యోఽవమేనేఽక్షకో
విదాన్ ॥ ౧౬ ॥ దృష్ట్వా కళింగరాజానం ప్రకాశదశనాననమ్ । రుక్మిణం చాపి దుర్వాక్యం కోపం చక్రే
హలాయుధః ॥ ౧౭ ॥ తతః కోపపరీతాత్మా నిష్కకోటిం సమాదదే । గ్లహం జగ్రాహ రుక్మీ చ తదర్థేఽక్షానపాత
యత్ ॥ ౧౮ ॥ అజయద్బలదేవస్తం ప్రాహోచ్చైర్విజితం మయా । మమేతి రుక్మీ ప్రాహోచ్చైరలీ
కోక్తైరలం బల ॥ ౧౯ ॥ త్వయోక్తోఽయం గ్లహస్సత్యం న మమైషోఽనుమోదితః । ఏవం త్వయా చేద్విజితం
విజితం న మయా కథమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీపరాశరః ॥ అథాంతరిక్షే వాగుచ్చైః ప్రాహ గంభీరనాదినీ । బలదేవస్య
తం కోపం వర్ధయంతీ మహాత్మనః ॥ ౨౧ ॥ జితం బలేన ధర్మేణ రుక్మిణా భాషితం మృషా । అనుక్త్వాపి వచః కించి

౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తస్యాపీతి॥ శౌరిణా స్పర్ధమానోఽపి రుక్మీ దదౌ ॥ ౮ ॥ స్పర్ధాఫలం వక్తుమాహ॥ తస్యా వివాహ ఇత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ అనక్షజ్ఞ ఇతి॥ తథా తథాపి అస్య ద్యూతే మహద్వ్యసనమస్తి॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ తత ఇతి॥ బలభద్రో దశసహస్రాణి పణమాదదే - తాని చ రుక్మ్యజయత్ ॥ ౧౪ ॥ తత ఇతి॥ స్వనవత్ సశబ్దం యథా భవతి తథా జహాస ॥ ౧౫ ॥ అవిద్య ఇతి॥ ద్యూతే - అవిద్యః - జ్ఞానశూన్యః - ముధా వృథైవ - అక్షావలేపాంధః అక్షే అవలేపేన గర్వేణ - అంధః మూఢః ॥ ౧౬ ॥ దృష్ట్వేతి॥ ప్రకాశదశనం - వివృతదంతమాననం యస్య తం దుష్టాని వాక్యాని యస్య తం ॥ ౧౭ ॥ తత ఇతి॥ గ్లహం - పణం ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ మయా జితమిత్యత్ర - రుక్మీ హేతుమాహ॥ త్వయోక్తోఽయమితి॥ ౨౦ ॥ యదుక్తం రుక్మిణా న మమైషోఽనుమోదిత ఇతి తత్రాహ ॥ అథేతి॥ అశరీరిణీ వాక్ ॥ ౨౧ ॥ జితమితి॥ అనుక్త్వాపి - అనుమోదవచనమనుక్త్వాపి కర్మణైవాక్షపాతనాది రూపేణానుమోదనం కృతం భవతి - అన్యథా - అనుమోదనోత్తరకాలీనస్యాక్ష

CSU Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అనుమతిమూలక్రియానుష్ఠానదర్శనాదనుమతిస్సిద్ధైవేతిభావః॥౨౨॥ తతఇతి॥ అష్టాపదేనద్యూతఫలకేన॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ఆకృష్యేతి॥ పంచరూపంపంచవర్ణవిచిత్రితమితిచపాఠః॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- అష్టావింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఇదానీంభౌమవధప్రసంగేన్నహరేః సహస్రభార్యాలాభంవక్తుం ఇంద్రాగమనాదికమాహ॥ ద్వారవత్యామితి॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥ యుష్మదితి॥సంభూతిస్సత్రా॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ సంచింత్యేతి॥ సత్యభామాసమారోపణంతస్యాః భూమ్యంశత్వాత్ త్వత్పుత్రంత్వదనుజ్ఞయాహనిష్యామీతివరదానాత్తదనుజ్ఞయా భౌమంహంతుంతథా

తత్కృతంభవతికర్మణా॥ ౨౨॥ తతోబలస్సముత్థాయకోపసంరక్తలోచనః। జఘానాష్టాపదేనైవ
రుక్మిణంసమహాబలః॥ ౨౩ ॥ కళింగరాజంచాదాయ విస్ఫురంతం బలాద్బలః। బభంజదంతాన్
కుపితోయైః ప్రకాశైర్జహాససః॥౨౪॥ ఆకృష్యచమహాస్తంభంజాతరూపమయంబలః।జఘానతాన్
యేతత్పక్షేభూభృతఃకుపితోభృశమ్॥ ౨౫॥ తతోహాహాకృతంసర్వంపలాయనపరంద్విజ। తద్రాజ
మండలంభీతంబభూవకుపితేబలే॥ ౨౬॥ బలేననిహతందృష్ట్వారుక్మిణంమధుసూదనః। నోవాచకించి
న్మైత్రేయరుక్మిణీబలయోర్భయాత్॥ ౨౭॥ తతోనిరుద్ధమాదాయకృతదారంద్విజోత్తమ। ద్వారకా
మాజగామాథయదుచక్రంచకేశవః॥౨౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే-పంచమాంశే-ద్వావింశోఽధ్యాయః. ✻
శ్రీపరాశరః॥ ద్వారవత్యాంస్థితేకృష్ణే శక్రస్త్రిభువనేశ్వరః। అజగామాథమైత్రేయమత్తైరావత
పృష్ఠగః॥ ౧॥ ప్రవిశ్యద్వారకాంసోథసమేత్యహరిణాతతః। కథయామాసదైత్యస్యనరకస్యవిచేష్టి
తమ్॥౨॥త్వయానాథేనదేవానాంమనుష్యత్వేపితిష్ఠతా।ప్రశమంసర్వదుఃఖానినీతానిమధుసూదన॥ ౩॥
తపస్వివ్యసనార్థాయసోరిష్టోధేనుకస్తథా। ప్రవృత్తోయస్తథాకేశీతేసర్వేనిహతాస్త్వయా॥ ౪॥
కంసఃకువలయాపీడోపూతనాబాలఘాతినీ। నాశంనీతాస్త్వయాసర్వేయేన్యేజగదుపద్రవాః॥ ౫॥
యుష్మద్దోర్దండసంభూతిపరిత్రాతేజగత్త్రయే। యజ్వయజ్ఞాంశసంప్రాప్త్యాతృప్తింయాంతిదివా
కసః॥ ౬॥ సోహంసాంప్రతమాయాతోయన్నిమిత్తంజనార్దన। తచ్ఛ్రుత్వాతత్ప్రతీకారప్రయ
త్నంకర్తుమర్హసి॥ ౭॥ భౌమోయంనరకోనామప్రాగ్జ్యోతిషపురేశ్వరః। కరోతిసర్వభూతానా
ముపఘాతమరిందమ॥౮॥దేవసిద్ధసురాదీనాంనృపాణాంచజనార్దన।హృత్వాతుసోసురఃకన్యారురుధే
నిజమందిరే॥౯॥ఛత్రంయత్సలిలస్రావితజ్జహారప్రచేతసః।మందరస్యతథాశృంగంహృతవాన్మణిపర్వ
తమ్॥ ౧౦॥ అమృతస్రావిణీదివ్యేమన్మాతుఃకృష్ణకుండలే। జహారసోసురోదిత్యావాంఛత్యైరావతం
గజమ్॥ ౧౧॥ దుర్నీతమేతద్గోవిందమయాతస్యనివేదితమ్।యదత్రప్రతికర్తవ్యంతత్స్వయంపరిమృశ్య
తామ్॥ ౧౨॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇతిశ్రుత్వాస్మితంకృత్వాభగవాన్దేవకీసుతః। గృహీత్వావాసవంహ
స్తేసముత్తస్థౌవరాసనాత్॥౧౩॥ సంచింత్యాగతమారుహ్యగరుడంగగనేచరమ్।సత్యభామాంసమా

పాతనాదేఃకర్మణోసంభవాత్॥ ౨౨॥ తతఇతి॥ అష్టాపదేన- అక్షద్యూతఫలకేన॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ఆకృష్యేతి- జాతరూపమయంస్వర్ణమయంమహాంతం స్తంభం- సభామంటపస్థమాకృష్యతేనజఘాన॥ ౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- అష్టావింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఇదానీంభౌమవధప్రసంగేనహరేస్సహస్రశోభార్యాలాభం వక్తుమింద్రాగమనాదికమాహ - ద్వారవత్యామిత్యాదినాపరిమృశ్యతామిత్యంతేన॥ ౧॥౨॥౩॥౪॥ ౫॥ యుష్మదితి॥ యజ్వనాంయజ్ఞాంశాఃయజ్ఞభాగాః- తేషాంసంప్రాప్త్యా॥ ౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ అమృతస్రావిణీఇతి॥ కృష్ణకుండలేజహార॥ ౧౧॥దుర్నీతమితి॥ దుర్నీతంఅన్యాయం॥ ౧౨॥ ఇతీతి॥ సంప్రతికార్యార్థంమాముపసర్పతి-కృతకార్యస్తుపారిజాతార్థంమయాయోత్స్యతఇతిస్మితంకృత్వా॥ ౧౩॥ సంచింత్యేతి ॥ సంచింత్యాగతం - స్మృతిమాత్రేణోపగతం - సత్యభామాం సమారోప్యేత్యత్ర హరివంశోక్తం

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నారదదత్తపారిజాతపుష్పప్రీతరుక్మిణీష్యార్ క్రుద్ధసత్యభామాసాంత్వనేతుభ్యంతంతరుమేవదాస్యామీతి హరిర్వచం
శోక్త్వా ప్రతిజ్ఞాంచకర్తుం॥ ౧౪॥౧౫॥ ప్రాగ్జ్యోతిషపురస్యేతి॥ మౌరవైః మురసంజ్ఞరక్షఃకృతైః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥
౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥ త్వమితికర్తానిమిత్తకారణం-వికర్తావిశేషేణకర్తా-పోషకః-ప్రభవోద్భవః ప్రభవస్యజన్మన
ఉపాదానంతవసంబధికింస్తూయతే॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥ ప్రసీదేతి॥అదోషాయధర్మస్థాపనాయ॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥

గోప్యయయా ప్రాగ్జ్యోతిషంపురమ్॥ ౧౪॥ ఆరుహ్యైరావతంనాగంశక్రోపిత్రిదివంయయౌ। తతోజ
గామకృష్ణశ్చపశ్యతాంద్వారకౌకసామ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రాగ్జ్యోతిషపురస్యాసీత్సమంతాచ్ఛతయోజనమ్॥
ఆచితామౌరవైఃపాశైఃక్షురాంతైర్భూర్ద్విజోత్తమ ॥ ౧౬॥ తాంశ్చిచ్ఛేదహరిఃపాశాన్ క్షిప్త్వా
చక్రంసుదర్శనమ్। తతోమురస్సముత్తస్థౌతంజఘానచకేశవః॥ ౧౭॥ మురస్యతనయాంత్సప్తసహ
స్రాంస్తాంస్తతోహరిః। చక్రధారాగ్నినిర్దగ్ధాంశ్చకారశలభానివ॥ ౧౮॥ హత్వామురంహయగ్రీవం
తథాపంచజనంద్విజ। ప్రాగ్జ్యోతిషపురంధీమాంస్త్వరావాంత్సముపాద్రవత్॥౧౯॥నరకేణాస్యతత్రా
భూన్మహాసైన్యేనసంయుగమ్। కృష్ణస్యయత్రగోవిందోజఘ్నేదైత్యాంత్సహస్రశః॥ ౨౦॥ శస్త్రా
స్త్రవర్షంముంచంతంతంభౌమంనరకంబలీ। క్షిప్త్వాచక్రంద్విధాచక్రేచక్రీదైతేయచక్రహా॥ ౨౧॥
హతేతునరకేభూమిర్గృహీత్వాదితికుండలే। ఉపతస్థేజగన్నాథంవాక్యంచేదమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౨॥
పృథ్వీ॥ యదాహముద్ధృతానాథత్వయాసూకరమూర్తినా। త్వత్స్పర్శసంభవఃపుత్రస్తదాయం
మయ్యజాయత॥ ౨౩॥ సోయంత్వయైవదత్తోమేత్వయైవవినిపాతితః। గృహాణకుండలేచేమేపాలయా
స్యచసంతతిమ్॥౨౪॥ భారావతరణార్థాయమమైవభగవానిమమ్। అంశేనలోకమాయాతఃప్రసాద
సుముఖఃప్రభో॥౨౫॥త్వంకర్తాచవికర్తాచసంహర్తాప్రభవోప్యయః। జగతాంత్వంజగద్రూప
స్తూయతేచ్యుతకింతవ ॥ ౨౬॥ వ్యాపీవ్యాప్యంక్రియాకర్తాకార్యంచభగవాన్యథా। సర్వభూ
తాత్మభూతస్యస్తూయతేతవకింతథా॥౨౭॥పరమాత్మాచభూతాత్మాత్వమాత్మాచావ్యయోభవాన్।
యథాతథాస్తుతిర్నాథకిమర్థంతేప్రవర్తతే॥ ౨౮॥ ప్రసీదసర్వభూతాత్మన్నరకేణతుయత్కృతమ్।
తత్క్షమ్యతామదోషాయత్వత్సుతస్త్వన్నిపాతితః॥౨౯॥ శ్రీపరాశరః॥ తథేతిచోక్త్వాధరణీంభగవాన్
భూతభావనః। రత్నానినరకావాసాజ్జగ్రాహమునిసత్తమ॥ ౩౦॥ కన్యాపురేసకన్యానాంషోడశా
తులవిక్రమః। శతాధికానిదదృశేసహస్రాణిమహామునే॥ ౩౧॥ చతుర్దంష్ట్రాన్గజాంశ్చోగ్రాన్
షట్సహస్రాంశ్చదృష్టవాన్। కాంభోజానాంతథాశ్వానాంనియుతాన్యేకవింశతిమ్॥ ౩౨॥ తాఃకన్యా
స్తాంస్తథానాగాంస్తానశ్వాన్ద్వారకాపురీమ్। ప్రాపయామాసగోవిందస్సద్యోనరకకింకరైః॥ ౩౩॥

సాంత్వ
కారణంద్రష్టవ్యం - నారదానీతేపారిజాతకుసుమే - రుక్మిణ్యైదత్తేదద్విదిత్వాప్రకుపితాంసత్యభామాం-
యతాభగవతోక్తం- తుభ్యంపారిజాతతరుమేవాహరిష్యామీతి॥ తదర్థంతాంసన్యఇతి॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ప్రాగ్జ్యోతిషేతి॥
క్షురాంతైఃక్షురధారావత్తీక్ష్ణైః-మౌరవైః-మురసంజ్ఞేనరాక్షసేననిర్మితైః-ఆచితావ్యాప్తాభూరాసీదితి॥౧౬॥౧౭॥
౧౮॥ ౧౯॥ నరకేణేతి॥ మహాసైన్యంయస్యతేన॥ ౨౦॥౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ త్వమితి॥ త్వంకర్తా-ఉత్పాదకః-
వికర్తా - విశేషేణవృద్ధ్యాదీనాంకర్తా - పోషకః - ప్రభవత్యస్మాదితిప్రభవః - ఉపాదానకారణం - అపియం
త్యస్మిన్నిత్యప్యయః - లయస్థానం - అతఏవజగద్రూపశ్చత్వం - అతస్తవప్రభావాదికంమయాకథంస్తూయతేస్తోతుం
శక్యతే॥ ౨౬॥ అతశ్చస్తోతుంనశక్యమిత్యాహ-వ్యాపీతిద్వాభ్యాం॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ప్రసీదేతి॥ కించ- అదోషాయ-దోష
నివృత్త్యర్థంత్వత్పుత్రోపిత్వయైవనిపాతితః - వధదండేననిష్పాపఃకృతః- కిమత్రమయాప్రార్థ్యమితిభావః॥ ౨౯॥
౩౦॥ ౩౧॥ చతుర్దంష్ట్రానితి॥ షట్సహస్రాన్ షట్సహస్రాణిసంఖ్యాఏషాంతాన్ - నియుతాని- లక్షాణి॥ ౩౨॥ ౩౩॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః. ***

౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥ ప్రణేతరితి॥ గుణాత్మక కల్యాణగుణాత్మక॥౭॥౮॥౯॥ సర్గేతి॥ కర్తృపతిః కర్తౄణాం బ్రహ్మాదీనాం పతిః ॥ ౧౦॥ దేవా ఇతి॥ దేవా ఇత్యాదినా తృణజాత ఇత్యంతేన భగవతో దేవతిర్యగాదిచతుర్విధచేతనాత్మకత్వముచ్యతే॥౧౧॥౧౨॥ స్థూలా ఇతి॥ స్థూలా ఇత్యాదినా పుంగలాశ్రయా ఇత్యంతేన తస్యైవ తద్దేహాత్మకత్వముచ్యతే- యే కేచిత్పుంగలాశ్రయాః దేహభేదాః తే సర్వే భవానిత్యన్వయః- పుంగలో జీవః- యథాకౌమే॥ శ్లో॥ అహంకారోఽభిమానశ్చ కర్తా మంతా చ స స్మృతః। ఆత్మా చ పుంగలో జీవో యతస్సర్వాః ప్రసూతయ ఇతి శ్లో॥ పూరణాద్గళనాద్దేహే పుంగలాః పరమాణవ ఇత్యాహుస్తాః ॥ ౧౩ ॥ మాయేతి॥ అజ్ఞాతపరమార్థా అజ్ఞాతః పరమార్థో బ్రహ్మ యస్యా హేతోస్సా

దదృశే వారుణం ఛత్రం తథైవ మణిపర్వతమ్। ఆరోపయామాస హరిర్గరుడే పతగేశ్వరే॥ ౩౪॥ ఆరుహ్య చ స్వయం కృష్ణస్సత్యభామాసహాయవాన్। అదిత్యాః కుండలే దాతుం జగామ త్రిదశాలయమ్॥ ౩౫॥

ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః. ***********************

శ్రీపరాశరః॥ గరుడో వారుణం ఛత్రం తథైవ మణిపర్వతమ్। సభార్యం చ హృషీకేశం లీలయైవ వహన్ యయౌ॥౧॥ తతశ్శంఖముపాధ్మాసీత్స్వర్గద్వారగతో హరిః। ఉపతస్థుస్తదా దేవాస్సార్ఘ్యహస్తా జనార్దనమ్॥౨॥ స దేవైరర్చితః కృష్ణో దేవమాతుర్నివేశనమ్। సితాభ్రశిఖరాకారం ప్రవిశ్య దదృశే దితిమ్ ॥ ౩ ॥ స తాం ప్రణమ్య శక్రేణ సహ తే కుండలోత్తమే । దదౌ నరకనాశం చ శశంసాస్యై జనార్దనః॥ ౪॥ తతః ప్రీతా జగన్మాతా ధాతారం జగతాం హరిమ్। తుష్టావాదితిరవ్యగ్రా కృత్వా తత్ప్రవణం మనః॥౫॥ అదితిః॥ నమస్తే పుండరీకాక్ష భక్తానామభయంకర। సనాతనాత్మన్ సర్వాత్మన్ భూతాత్మన్ భూతభావన ॥ ౬॥ ప్రణేతర్మనసో బుద్ధేరింద్రియాణాం గుణాత్మక। త్రిగుణాతీత నిర్ద్వంద్వ శుద్ధసత్వ హృదిస్థిత॥౭॥ సితదీర్ఘాదినిశ్శేషకల్పనాపరివర్జిత। జన్మాదిభిరసంస్పృష్ట స్వప్నాదిపరివర్జిత॥౮॥ సంధ్యా రాత్రిరహో భూమిర్గగనం వాయురంబు చ। హుతాశనో మనో బుద్ధిర్భూతాదిస్త్వం తథాచ్యుత॥ ౯॥ సర్గస్థితివినాశానాం కర్తా కర్తృపతిర్భవాన్। బ్రహ్మవిష్ణుశివాఖ్యాభిరాత్మమూర్తిభిరీశ్వర ॥౧౦॥ దేవా దైత్యాస్తథా యక్షా రాక్షసాస్సిద్ధపన్నగాః। కూష్మాండాశ్చ పిశాచాశ్చ గంధర్వా మనుజాస్తథా॥ ౧౧॥ పశవశ్చ మృగాశ్చైవ పతంగాశ్చ సరీసృపాః। వృక్షగుల్మలతా బహ్వ్యస్సమస్తాస్తృణజాతయః ॥ ౧౨ ॥ స్థూలా మధ్యాస్తథా సూక్ష్మాస్సూక్ష్మాత్సూక్ష్మతరాశ్చ యే । దేహభేదా భవాన్సర్వే యే కేచిత్పుంగలాశ్రయాః ॥ ౧౩ ॥ మాయా తవేయమజ్ఞాతపరమార్థాతిమోహినీ।

౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః. **

౧॥ తత ఇతి- ఉపాధ్మాసీత్ - పూరితవాన్॥ ౨॥ ౩॥౪॥ తత ఇతి॥ తత్ప్రవణం-తదేకాగ్రం॥౫॥ నమ ఇతి॥ సనాతనాత్మన్- నిత్యమూర్తే-సర్వాత్మన్- సర్వాంతర్యామిన్- భూతాత్మన్- భూతరూప-భూతభావన- మహాభూతోత్పాదక॥ ౬॥ ప్రణేతరితి॥ ప్రణేతా-కర్తా- గుణాత్మకేత్యనేన తమసా భూతభావిత్వం- సత్వేన మనః ప్రణేతృత్వం- రజసా చ-బుద్ధేరింద్రియాణాం చ ప్రణేతృత్వం సమర్థ్యతే-వస్తుతస్తు-త్రిగుణాతీత-అతో నిర్ద్వంద్వ-ఏవంభూతతయా శుద్ధసత్వానాం జ్ఞానినాం హృదిస్థిత ॥ ౭॥ సితేతి॥ సితదీర్ఘాదిభిర్వర్ణపరిమాణాద్యాభిర్విశేషాభిః కల్పనాభిః- పరివర్జిత-జన్మాదిభిర్వికారైః అసంస్పృష్ట- స్వప్నాద్యవస్థాభిః- పరివర్జిత॥ ౮॥ ౯॥ సర్గస్థితీతి॥ బ్రహ్మాదిసంజ్ఞాభిస్స్వమూర్తిభిః- త్వమేవ సృష్ట్యాదీనాం కర్తా - కర్తృపతిః - అవాంతరసృష్ట్యాదికర్తౄణాం దక్షాదీనాం పతిః ॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ స్థూలా ఇతి॥ పూర్యంతి గళంతి చేతి పుద్గళాః - వృద్ధ్యపక్షయభాజో యే - అవయవాః తదాశ్రయా దేహభేదాః- యదాహుః॥ శ్లో॥ పూరణాద్గళనాద్దేహే పుద్గళాః పరమాణవ ఇతి॥ ౧౩॥ అథ మాయాస్వరూపానువాద

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అజ్ఞాతపరమార్థా- ఇతి మోహినీ ఇయం త్రిగుణాత్మికా మాయా తవ త్వదీయా- మాయాకార్యమాహ॥ అనాత్మనీతి॥ అస్యార్థస్య పూర్వేణాన్వయః॥౧౪॥ అస్వ ఇతి॥ అస్వే స్వమితి భావః జ్ఞానముపజాయత ఇతి యత్-ఏతత్ తవ త్వదీయాయాః సంసారమాతుర్మాయాయాః చేష్టితం॥౧౫॥౧౬॥ బ్రహ్మాద్యా ఇతి॥ మాయైవ మహావర్తః తత్కృతో మోహ ఏవాంధతమసం తేనావృతాః॥౧౭॥ఆరాధ్యేతి॥ కామానభీప్సంత ఇతి యత్ తత్ తవ మాయైవ మాయాచేష్టితమిత్యర్థః॥౧౮॥౧౯॥ కౌపీనేతి॥ కౌపీనాచ్ఛాదనప్రాయా తద్బహులా తద్విషయేత్యర్థః స్వదోషోత్థో దుష్కర్మ ॥ ౨౦॥ తదితి॥ మాయయా మోహమాయా మోహః- జ్ఞానసద్భావభూతసమ్యక్ జ్ఞానస్వరూప- జ్ఞానసద్భాతభూతమితి పాఠే స్వయమజ్ఞానమపి విజ్ఞానతయావభాసమానమజ్ఞానమితి॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ అదిత్యేతి॥ ప్రహస్య హాసేన మోహయిత్వా - అరణిః జన్మభూః॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ మత్ప్రసాదాదితి॥ సర్వకాలమనవద్యాంగీ భవిష్యసి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥

అనాత్మన్యాత్మవిజ్ఞానం యయా మూఢో నిరుధ్యతే॥ ౧౪॥ అస్వే స్వమితి భావోత్ర యత్పుంసాముపజాయతే। అహం మమేతి భావో యత్ ప్రాయేణైవాభిజాయతే। సంసారమాతుర్మాయాయాస్తవైతన్నాథ చేష్టితమ్॥౧౫॥ యైస్స్వధర్మపరైర్నాథ నరైరారాధితో భవాన్। తే తరంత్యఖిలామేతాం మాయామాత్మవిముక్తయే॥ ౧౬॥ బ్రహ్మాద్యాస్సకలా దేవా మనుష్యాః పశవస్తథా। విష్ణుమాయామహావర్తమోహాంధతమసావృతాః॥౧౭॥ఆరాధ్య త్వామభీప్సంతే కామానాత్మభవక్షయమ్। యదేతే పురుషా మాయా సైవేయం భగవంస్తవ ॥ ౧౮ ॥ మయా త్వం పుత్రకామిన్యా వైరిపక్షజయాయ చ । ఆరాధితో న మోక్షాయ మాయావిలసితం హి తత్ ॥ ౧౯ ॥ కౌపీనాచ్ఛాదనప్రాయా వాంఛా కల్పద్రుమాదపి। జాయతే యదపుణ్యానాం సోపరాధస్స్వదోషజః ॥ ౨౦॥ తత్ప్రసీదాఖిలజగన్మాయామోహకరావ్యయ। అజ్ఞానం జ్ఞానసద్భావభూతం భూతేశ నాశయ॥ ౨౧॥ నమస్తే చక్రహస్తాయ శార్ఙ్గహస్తాయ తే నమః। నందహస్తాయ తే విష్ణో శంఖహస్తాయ తే నమః॥౨౨॥ ఏతత్పశ్యామి తే రూపం స్థూలచిహ్నోపలక్షితమ్। న జానామి పరం యత్తే ప్రసీద పరమేశ్వర॥౨౩॥ శ్రీపరాశరః॥ అదిత్యైవం స్తుతో విష్ణుః ప్రహస్యాహ సురారణిమ్। మాతా దేవి త్వమస్మాకం ప్రసీద వరదా భవ ॥ ౨౪॥ అదితిః॥ ఏవమస్తు యథేచ్ఛా తే త్వమశేషైస్సురాసురైః। అజేయః పురుషవ్యాఘ్ర మర్త్యలోకే భవిష్యసి ॥ ౨౫॥ తతః కృష్ణస్య పత్నీ చ శక్రేణ సహితాదితిమ్। సత్యభామా ప్రణమ్యాహ ప్రసీదేతి పునః పునః ॥ ౨౬॥ అదితిః॥ మత్ప్రసాదాన్న తే సుభ్రు జరా వైరూప్యమేవ వా। భవిష్యత్యనవద్యాంగి సుస్థిరం నవయౌవనమ్॥౨౭॥ శ్రీపరాశరః॥ అదిత్యా తు కృతానుజ్ఞో దేవరాజో జనార్దనమ్। యథావత్పూజయామాస బహుమానపురస్సరమ్॥౨౮॥ శచీ చ సత్యభామాయై పారిజాతస్య పుష్పకమ్। న దదౌ మానుషీం మత్వా స్వయం పుష్పైరలంకృతా॥౨౯॥ తతో దదర్శ కృష్ణోపి సత్యభామాసహాయవాన్ । దేవోద్యానాని హృద్యాని నందనాదీని సత్తమ ॥ ౩౦॥ దదర్శ చ సుగంధాఢ్యం మంజరీపుంజధారిణమ్ । నిత్యాహ్లాదకరం తామ్రబాలపల్లవశోభితమ్॥ ౩౧॥

మాయేతి॥ అజ్ఞాతపరమార్థా- ఇయం మాయా తవేయమిత్యాదినా నాశయేత్యంతేన॥ మాయేతి॥ అజ్ఞాతపరమా పూర్వకం తన్నివృత్తిం ప్రార్థయతే - మాయా తవేయమిత్యాదినా నాశయేత్యంతేన॥ అనాత్మనీతి॥ ౧౪॥ ఏతదేవ స్పష్టయతి॥ అస్వే స్వమితి॥ అహం మమేతి॥ మోహమేవాహ॥ అనాత్మనీతి॥ ౧౪॥ బ్రహ్మాద్యా ఇతి॥ విష్ణుమాయయా మె మహాంతర్థానాం జీవానామితి మోహినీ॥ సంసారస్య మాతుర్జనన్యాః తవ మాయాయాశ్చేష్టితం॥ ౧౫॥ బ్రహ్మాద్యా ఇతి॥ ఆవర్తాః తత్ర గ్రహే - అహం మమాభిమానాస్తేషు మోహాంధతమసం కర్తృత్వభోక్తృత్వాభినివేశరూపం- తేనావృతాః॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ కౌపీనేతి॥ స్వదోషజః స్వకర్మజః॥౨౦॥ తదితి॥ జ్ఞానసద్భావభూతం విద్యానహామిత్యభిమానాత్మకం॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ అదిత్యేతి॥ ప్రహస్య-హాసేన మోహయిత్వా- సురారణిం- సురాణాం జన్మభూమిం- మాతరం॥ ౨౪॥ అదితిః॥ మోహితా సత్యువాచ ఏవమస్త్వితి ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౨ ॥ ౩౩ ॥ యదీతి॥ నిష్కుటోఽగృహోద్యానం ॥ ౩౪ ॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ అవశ్యమితి॥ యాస్యతికరిష్యతి॥ ౪౩ ॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬॥

మథ్యమానేమృతేజాతంజాతరూపోపమత్వచమ్ । పారిజాతంజగన్నాథః కేశవః కేశిసూదనః॥ ౩౨॥
తుతోషపరమప్రీత్యా తరురాజమనుత్తమమ్ । తందృష్ట్వాప్రాహగోవిందం సత్యభామాద్విజోత్తమ॥
కస్మాన్నద్వారకామేషనీయతేకృష్ణపాదపః॥౩౩॥యదిచేత్త్వద్వచఃసత్యంత్వమత్యర్థంప్రియేతిమే।
మద్గేహనిష్కుటార్థాయతదయంనీయతాంతరుః ॥ ౩౪ ॥ నమేజాంబవతీతాదృగభీష్టానచరుక్మిణీ।
సత్యేయథాత్వమిత్యుక్తంత్వయాకృష్ణాసకృత్ప్రియమ్॥ ౩౫॥ సత్యంతద్యదిగోవిందనోపచారకృతం
మమ । తదస్తుపారిజాతోఽయంమమగేహవిభూషణమ్ ॥ ౩౬ ॥ బిభ్రతీపారిజాతస్యకేశపక్షేణమంజ
రీమ్। సపత్నీనామహంమధ్యేశోభేయమితికామయే॥ ౩౭॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తస్సప్రహస్యైనాం
పారిజాతంగరుత్మతి । ఆరోపయామాసహరిస్తమూచుర్వనరక్షిణః ॥ ౩౮ ॥ భోశచీదేవరాజస్య
మహిషీతత్పరిగ్రహమ్ । పారిజాతంనగోవింద హర్తుమర్హసిపాదపమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఉత్పన్నోదేవ
రాజాయదత్తస్సోఽపిదదౌపునః । మహిష్యైసుమహాభాగదేవ్యైశచ్యైకుతూహలాత్ ॥ ౪౦॥ శచీ
విభూషణార్థాయదేవైరమృతమంథనే । ఉత్పాదితోఽయంనక్షేమీగృహీత్వైనంగమిష్యసి ॥ ౪౧॥
దేవరాజోముఖప్రేక్షీయస్యాస్తస్యాఃపరిగ్రహమ్। మౌఢ్యాత్ప్రార్థయసేక్షేమీగృహీత్వైనంహి
కోవ్రజేత్॥౪౨॥ అవశ్యమస్యదేవేంద్రోనిష్కృతింకృష్ణయాస్యతి।వజ్రోద్యతకరంశక్రమనుయాస్యంతి
చామరాః॥ ౪౩॥ తదలంసకలైర్దేవైర్విగ్రహేణతవాచ్యుత । విపాకకటుయత్కర్మతన్నశంసంతి
పండితాః॥ ౪౪॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తేతైరువాచైతాన్సత్యభామాతికోపినీ। కాశచీపారిజాతస్య
కోవాశక్రస్సురాధిపః॥౪౫॥సామాన్యస్సర్వలోకస్యయద్యేషోఽమృతమంథనే।సముత్పన్నస్తరుఃకస్మా
దేకోగృహ్ణాతివాసవః ॥ ౪౬ ॥ యథాసుధాయథైవేందుర్యథాశ్రీర్వనరక్షిణః । సామాన్యస్సర్వ
లోకస్యపారిజాతస్తథాద్రుమః॥౪౭॥ భర్తృబాహుమహాగర్వాద్రుణద్ధ్యేనమథోశచీ। తత్కథ్యతా
మలంక్షాంత్యాసత్యాహారయతిద్రుమమ్ ॥ ౪౮॥ కథ్యతాంచద్రుతంగత్వాపౌలోమ్యావచనంమమ।
సత్యభామావదత్యేతదితిగర్వోద్ధతాక్షరమ్ ॥ ౪౯ ॥ యదిత్వందయితాభర్తుర్యదివశ్యఃపతిస్తవ।
మద్భర్తుర్హరతోవృక్షంతత్కారయనివారణమ్॥ ౫౦॥ జానామితేపతింశక్రంజానామిత్రిదశేశ్వ
రమ్। పారిజాతంతథాప్యేనంమానుషీహారయామితే॥ ౫౧ ॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తారక్షిణోగత్వా
శచ్యాఃప్రోచుర్యథోదితమ్। శ్రుత్వాచోత్సాహయామాసశచీశక్రంసురాధిపమ్॥ ౫౨॥ తతస్సమస్త
దేవానాంసైన్యైఃపరివృతోహరిమ్।ప్రయయౌపారిజాతార్థమింద్రోయోద్ధుంద్విజోత్తమ ॥ ౫౩॥
తతఃపరిఘనిస్త్రింశగదాశూలవరాయుధాః । బభూవుస్త్రిదశాస్సజ్జాశ్శక్రేవజ్రకరేస్థితే ॥ ౫౪॥
తతోనిరీక్ష్యగోవిందోనాగరాజోపరిస్థితమ్।శక్రందేవపరీవారంయుద్ధాయసముపస్థితమ్॥౫౫॥చకార
శంఖనిర్ఘోషందిశశ్శబ్దేనపూరయన్ । ముమోచశరసంఘాతాన్సహస్రాయుతశశ్శితాన్॥ ౫౬॥

౩౨ ॥ ౩౩ ॥ యదీతి ॥ నిష్కుటార్థాయ - గృహోద్యానార్థం ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ బిభ్రతీతి ॥ కేశపక్షేణ - కేశప్రకరేణ - సపత్నీనాంమధ్యే - శోభేయమితికామయే॥ ౩౭॥ ఇత్యుక్తఇతి॥ ఔత్సుక్యాత్ - స్త్రియోనర్థంజనయంతీతిప్రహస్య ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ అవశ్యమితి॥ నిష్కృతింయాస్యతి - ప్రతీకారం కరిష్యతి॥ ౪౩॥ తదలమితి॥ విపాకకటు- పరిణామేనర్థకరం ॥ ౪౪॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯॥ యదీతి॥ సురానుత్థాప్య - నివారణం - కారయ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ తతఇతి॥ సజ్జాస్సన్నద్ధాః ॥ ౫౪ ॥ ౫౫॥ ౫౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDE

౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ శిబికాం చేతి॥ దృష్టహతౌజసం దృష్ట్వా దేవహతౌజసం ॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ త్రైలోక్యేతి॥ స్రగాభోగా ఆభుజ్యత ఇత్యాభోగః స్రక్ ఆభోగో యస్యాస్సా స్రగాభోగా॥ ౭౧॥ ౭౨ ॥ ౭౩ ॥ ౭౪ ॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ఇతీతి॥ హే చండి ఉగ్రే - ఖేదోక్తివిస్తరైః మత్ఖేదవిషయైరుక్తివిస్తరైః అలం॥ ౭౭॥ ౭౮॥

తతో దిశో నభశ్చైవ దృష్ట్వా శరశతైశ్చితమ్। ముముచుస్త్రిదశాస్సర్వే హ్యస్త్రశస్త్రాణ్యనేకశః॥ ౫౭॥
ఏకైకమస్త్రం శస్త్రం చ దేవైర్ముక్తం సహస్రశః। చిచ్ఛేద లీలయైవేశో జగతాం మధుసూదనః ॥ ౫౮॥
పాశం సలిలరాజస్య సమాకృష్యోరగాశనః । చకార ఖండశశ్చంచ్వా బాలపన్నగదేహవత్ ॥ ౫౯॥
యమేన ప్రహితం దండం గదావిక్షేపఖండితమ్। పృథివ్యాం పాతయామాస భగవాన్ దేవకీసుతః॥ ౬౦॥
శిబికాం చ ధనేశస్య చక్రేణ తిలశో విభుః। చకార శౌరిరర్కం చ దృష్టిదృష్టహతౌజసమ్॥ ౬౧॥ నీతోఽగ్నిశ్శీత
తాం బాణైర్ద్రావితా వసవో దిశః । చక్రవిచ్ఛిన్నశూలాగ్రా రుద్రా భువి నిపాతితాః ॥ ౬౨॥ సాధ్యా
విశ్వేఽథ మరుతో గంధర్వాశ్చైవ సాయకైః। శార్ఙ్గిణా ప్రేరితైరస్తా వ్యోమ్ని శాల్మలితూలవత్ ॥ ౬౩॥
గరుత్మానపి తుండేన పక్షాభ్యాం చ నఖాంకురైః। భక్షయంస్తాడయన్ దేవాన్దారయంశ్చ చచార వై॥ ౬౪॥
తతశ్శరసహస్రేణ దేవేంద్రమధుసూదనౌ। పరస్పరం వవర్షాతే ధారాభిరివ తోయదౌ॥ ౬౫॥ ఐరా
వతేన గరుడో యుయుధే తత్ర సంకులే। దేవైస్సమస్తైర్యుయుధే శక్రేణ చ జనార్దనః॥ ౬౬॥ ఛిన్నేష్వ
శేషబాణేషు శస్త్రేష్వస్త్రేషు చ త్వరన్। జగ్రాహ వాసవో వజ్రం కృష్ణశ్చక్రం సుదర్శనమ్॥ ౬౭॥ తతో
హాహాకృతం సర్వం త్రైలోక్యం ద్విజసత్తమ। వజ్రచక్రకరౌ దృష్ట్వా దేవరాజజనార్దనౌ॥ ౬౮॥ క్షిప్తం
వజ్రమథేంద్రేణ జగ్రాహ భగవాన్ హరిః। న ముమోచ తదా చక్రం శక్రం తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ॥ ౬౯॥ ప్రణష్ట
వజ్రం దేవేంద్రం గరుడక్షతవాహనమ్। సత్యభామాబ్రవీద్వీరం పలాయనపరాయణమ్॥ ౭౦॥ త్రైలోక్యే
శ న తే యుక్తం శచీభర్తుః పలాయనమ్। పారిజాతస్రగాభోగా త్వాముపస్థాస్యతే శచీ॥ ౭౧॥ కీదృశం
దేవరాజ్యం తే పారిజాతస్రగుజ్జ్వలామ్। అపశ్యతో యథాపూర్వం ప్రణయాభ్యాగతాం శచీమ్॥ ౭౨॥
అలం శక్ర ప్రయాసేన న వ్రీళాం గంతుమర్హసి। నీయతాం పారిజాతోఽయం దేవాస్సంతు గతవ్యథాః॥ ౭౩॥
పతిగర్వావలేపేన బహుమానపురస్సరమ్ । న దదర్శ గృహం యాతాముపచారేణ మాం శచీ ॥ ౭౪॥
స్త్రీత్వాదగురుచిత్తాహం స్వభర్తృశ్లాఘనాపరా। తతః కృతవతీ శక్ర భవతా సహ విగ్రహమ్॥ ౭౫॥ తద
లం పారిజాతేన పరస్వేన హృతేన మే। రూపేణ గర్వితా సా తు భర్త్రా కా స్త్రీ న గర్వితా॥ ౭౬॥ శ్రీపరా
శరః॥ ఇత్యుక్తో వై నివవృతే దేవరాజస్తయా ద్విజ। ప్రాహ చైనామలం చండి సఖ్యుః ఖేదోక్తివిస్తరైః॥ ౭౭॥
ఇంద్రః॥ న చాపి సర్గసంహారస్థితికర్తాఖిలస్య యః। జితస్య తేన మే వ్రీళా జాయతే విశ్వరూపిణా॥ ౭౮॥

తత ఇతి॥ అస్త్రం మంత్రాభిమంత్రితం - శస్త్రం తదితరత్॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ సాధ్యా ఇతి॥ అస్తాః నిరస్తాః॥ ౬౩॥ గరుత్మానితి॥ తుండేన వక్త్రేణ - భక్షయన్ - పక్షాభ్యాం తాడయన్ - నఖాంకురైర్దారయన్॥ ౬౪॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ సోల్లుంఠనమాహ - త్రైలోక్యేశేత్యాదిత్రిభిః ॥ త్రైలోక్యేశేతి॥ పారిజాతస్య స్రజో మాలాః - తాభిర్వ్యాప్తా ॥ ౭౧॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ఏవం సతి కిమర్థం తర్హి నిగ్రహః కృతస్తత్రాహ॥ పతీత్యాదిత్రిభిః ॥ పతీతి॥ పత్యా యో గర్వస్తన్నిమిత్తేన - అవలేపేన - మదేన - పతిగర్వావలేపేన ॥ ౭౪ ॥ ౭౫॥ తదలమితి ॥ పతిగర్వావలేపం - శచ్యా దోషముద్భావ్య - స్వభర్తృశ్లాఘనాపరాహమితి వదంత్యాః - స్వస్యా అపి తయా సామ్యమాపన్నం పరిహరతి రూపేణ గర్వితేతి ॥ ౭౬ ॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ చండి - ఉగ్రే - సఖ్యుః మిత్రభూతస్య మమ ఖేదహేతుభిరుక్తివిస్తరైరలం ॥ ౭౭ ॥ న వ్రీడాం గంతుమర్హసీతి యదుక్తం తత్రాహ॥ నచాపీతి త్రిభిః ॥ ౭౮॥

CSU-Sringeri Collection, Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

యస్మాదితి॥ సకలంజగత్ యస్మాద్భవతి - యస్మిన్భవతి- యతోనభవిష్యతి - ఇత్థముద్భవాదికారణేన తేన ॥ ౧౯॥ సకలభువనేతి॥ మూర్తిః రూపం - అల్పాల్పసూక్ష్మా అతిసూక్ష్మతరా ॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - త్రింశోఽధ్యాయః. ******************************

సంస్తుత ఇతి ॥ భావగంభీరం సూచితార్థగహనం ॥ ౧ ॥ దేవరాజఇతి ॥ అపరాధకృతం కృతాపరాధమిత్యర్థః॥ ౨॥ ౩॥ వజ్రంచేతి॥ తవైవయోగ్యమితి శేషః॥ ౪॥ విమోహయసీతి॥ నైవసూక్ష్మవిదః సూక్ష్మరూపం నవిద్మః॥ ౫॥ య ఇతి॥ శల్యనిష్కర్షం కంటకోద్ధారం॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ తథేతి॥ ప్రసక్తైరనుబద్ధైః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ తతఇతి॥ ముఖదర్శనం అభిముఖదర్శనం - అమానుషాన్ ప్రాచీనాన్ - దదృశుః జ్ఞాతవంతః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ కన్యాశ్చేతి॥

యస్మాజ్జగత్సకలమేతదనాదిమధ్యాద్యస్మిన్యతశ్చనభవిష్యతిసర్వభూతాత్। తేనోద్భవప్రళయపాలనకారణేన వ్రీళాకథంభవతిదేవనిరాకృతస్య ॥ ౧౯ ॥ సకలభువనసూతి మూర్తిరల్పాల్పసూక్ష్మావిదితసకలవైద్యైర్నయతేయస్యనాన్యైః। తమజమకృతమీశంశాశ్వతం స్వేచ్ఛయైనంజగదుపకృతిమర్త్యంకోవిజేతుంసమర్థః॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- త్రింశోఽధ్యాయః. *

శ్రీపరాశరః ॥ సంస్తుతోభగవానిత్థం దేవరాజేన కేశవః । ప్రహస్య భావగంభీర మువాచేంద్రం ద్విజోత్తమ ॥ ౧ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ దేవరాజోభవానింద్రో వయంమర్త్యాజగత్పతే। క్షంతవ్యంభవతైవేదమపరాధకృతంమమ ॥ ౨॥ పారిజాతతరుశ్చాయంనీయతాముచితాస్పదమ్ । గృహీతోయంమయాశక్రసత్యావచనకారణాత్॥ ౩॥ వజ్రంచేదంగృహాణత్వంయదత్రప్రహితంత్వయా। తవైవైతత్ప్రహరణంశక్రవైరివిదారణమ్ ॥ ౪ ॥ ఇంద్రః॥ విమోహయసిమామీశ మర్త్యోహమితికింవదన్ । జానీమస్త్వాంభగవతోనతుసూక్ష్మవిదోవయమ్॥ ౫॥ యోసిసోసిజగత్త్రాణప్రవృత్తౌనాథసంస్థితః। జగతశ్శల్యనిష్కర్షంకరోష్యసురసూదన॥ ౬॥ నీయతాంపారిజాతోయంకృష్ణద్వారవతీంపురీమ్। మర్త్యలోకేత్వయాత్యక్తేనాయంసంస్థాస్యతేభువి॥ ౭॥ దేవదేవజగన్నాథకృష్ణవిష్ణోమహాభుజ। శంఖచక్రగదాపాణేక్షమస్వైతద్వ్యతిక్రమమ్ ॥ ౮॥ శ్రీపరాశరః॥ తథేత్యుక్త్వాచదేవేంద్రమాజగామభువంహరిః । ప్రసక్తైస్సిద్ధగంధర్వైస్స్తూయమానస్సురర్షిభిః ॥ ౯ ॥ తతశ్శంఖముపాధ్మాయద్వారకోపరిసంస్థితః । హర్షముత్పాదయామాసద్వారకావాసినాంద్విజ ॥ ౧౦॥ అవతీర్యాథగరుడాత్సత్యభామాసహాయవాన్। నిష్కుటేస్థాపయామాసపారిజాతంమహాతరుమ్॥ ౧౧॥ యమభ్యేత్యజనస్సర్వో జాతింస్మరతిపౌర్వికీమ్। వాస్యతేయస్యపుష్పోత్థగంధేనోర్వీత్రియోజనమ్॥౧౨॥ తతస్తేయాదవాస్సర్వే దేహబంధానమానుషాన్। దదృశుఃపాదపేతస్మిన్కుర్వంతోముఖదర్శనమ్। ౧౩॥ కింకరైస్సముపానీతంహస్త్యశ్వాదితతోధనమ్। విభజ్యప్రదదౌకృష్ణోబాంధవానాంమహామతిః॥౧౪॥ కన్యాశ్చకృష్ణో

యస్మాదితి॥ యస్మాదుపాదానకారణభూతాత్-జగదభూత్-నభవిష్యతిచేత్యర్థః॥ ౧౯॥ సకలభువనేతి॥ అకృతమీశం స్వతస్సిద్ధమీశం- ఈశ్వరం-నతుకర్మనిమిత్తమైశ్వర్యంతస్యేత్యర్థః-జగదుపకృతయే- స్వేచ్ఛయామర్త్యం-మర్త్యావతారం॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-పంచమాంశే-త్రింశోఽధ్యాయః. *

౧॥ ౨॥ పారిజాతేతి॥ ఉచితాస్పదం - యథోచితంస్థానం ॥ ౩॥ ౪॥ విమోహయసీతి॥ యథాదృష్టమాత్రరూపంత్వాంజానీమః-నతుతవసూక్ష్మరూపవిదః॥ ౫॥ యోసీతి॥ శల్యనిష్కర్షం- కంటకోద్ధారం॥ ౬॥ నీయతామితి॥ నచమమాప్యత్ర-తికోపాయం పారిజాతవియోగ ఇత్యాహ॥ మర్త్యలోక ఇతి॥ ౭॥ ౮॥ తథేతి॥ ప్రసక్తైః- అనుషక్తైః- అనుగచ్ఛద్భిః - సిద్ధాదిభిః - స్తూయమానః॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ యమితి॥ పౌర్వికీం - పూర్వజన్మసంబంధినీం ॥ ౧౨॥ తతఇతి॥ అమానుషాన్ - స్వదేహాన్ - దేవాకారాన్ - దదృశుః తత్రజాతిస్మరత్వాత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ కన్యాఇతి॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పరిగ్రహాన్ స్వభూతాన్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - ఏకత్రింశోఽధ్యాయః. ********************************

౧॥ ౨॥ తనయా ఇతి॥ అత్రాష్టప్రధానమహిషీమధ్యే శైబ్యానుప్రవేశః ప్రఖ్యాతపుత్రవతీప్రస్తావాత్॥ ౩॥ ౪॥ అన్యాసాం చేతి॥ అత్ర అయుతసహస్రశతశబ్దైః ప్రత్యేకమష్టశబ్దః సంబధ్యతే॥ ౫॥ ౬॥ అనిరుద్ధ ఇతి॥ రణే రుద్ధ ఇత్యత్ర అరుద్ధ ఇతి పదచ్ఛేదః॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ఉషేతి॥ యత్ర ఉపవనే- తదాశ్రయాం భర్తృక్రీడావిషయాం॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥

జగ్రాహ నరకస్య పరిగ్రహాన్॥ ౧౫॥ తతః కాలే శుభే ప్రాప్తే ఉపయేమే జనార్దనః। తాః కన్యా నరకేణాసన్ సర్వతో యాః సమాహృతాః॥౧౬॥ ఏకస్మిన్నేవ గోవిందః కాలే తాసాం మహామునే। జగ్రాహ విధివత్పాణీన్ పృథగ్గేహేషు ధర్మతః॥ ౧౭॥ షోడశ స్త్రీసహస్రాణి శతమేకం తతోఽధికమ్। తావంతి చక్రే రూపాణి భగవాన్ మధుసూదనః॥ ౧౮॥ ఏకైకమేవ తాః కన్యా మేనిరే మధుసూదనః। మమైవ పాణిగ్రహణం మైత్రేయ కృతవానితి॥ ౧౯॥ నిశాసు చ జగత్స్రష్టా తాసాం గేహేషు కేశవః। ఉవాస విప్ర సర్వాసాం విశ్వరూపధరో హరిః॥౨౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే-పంచమాంశే-ఏకత్రింశోఽధ్యాయః.*

శ్రీపరాశరః॥ ప్రద్యుమ్నాద్యా హరేః పుత్రా రుక్మిణ్యాం కథితాస్తవ। భానుభామేరికాద్యాంశ్చ సత్యభామా వ్యజాయత॥ ౧॥ దీప్తిమత్తామ్రపక్షాద్యా రోహిణ్యాం కథితా హరేః। బభూవుర్జాంబవత్యాం చ సాంబాద్యా బాహుశాలినః॥ ౨॥ తనయా భద్రవిందాద్యా నాగ్నజిత్యాం మహాబలాః। సంగ్రామజిత్ప్రధానాస్తు శైబ్యాయాం చ హరేస్సుతాః॥ ౩॥ వృకాద్యాశ్చ సుతా మాద్ర్యాం గాత్రవత్ప్రముఖాన్ సుతాన్। అవాప లక్ష్మణా పుత్రాన్ కాళింద్యాశ్చ శ్రుతాదయః॥ ౪॥ అన్యాసాం చైవ భార్యాణాం సముత్పన్నాని చక్రిణః। అష్టాయుతాని పుత్రాణాం సహస్రాణి శతం తథా॥ ౫॥ ప్రద్యుమ్నః ప్రథమస్తేషాం సర్వేషాం రుక్మిణీసుతః। ప్రద్యుమ్నాదనిరుద్ధోఽభూద్వజ్రస్తస్మాదజాయత॥ ౬॥ అనిరుద్ధో రణే రుద్ధో బలేః పౌత్రీం మహాబలః। ఉషాం బాణస్య తనయాముపయేమే ద్విజోత్తమ॥ ౭॥ యత్ర యుద్ధమభూద్ఘోరం హరిశంకరయోర్మహత్। ఛిన్నం సహస్రం బాహూనాం యత్ర బాణస్య చక్రిణా॥ ౮॥ మైత్రేయః॥ కథం యుద్ధమభూద్బ్రహ్మన్నుషార్థే హరకృష్ణయోః। కథం క్షయం చ బాణస్య బాహూనాం కృతవాన్ హరిః॥ ౯॥ ఏతత్సర్వం మహాభాగ మమాఖ్యాతుం త్వమర్హసి। మహత్కౌతూహలం జాతం కథాం శ్రోతుమిమాం హరేః॥౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ ఉషా బాణసుతా విప్ర పార్వతీం సహ శంభునా। క్రీడంతీముపలక్ష్యోచ్చైః స్పృహాం చక్రే తదాశ్రయామ్॥ ౧౧॥ తతస్సకలచిత్తజ్ఞా గౌరీ తామాహ భామినీమ్। అలమత్యర్థతాపేన భర్త్రా త్వమపి రంస్యసే॥౧౨॥ ఇత్యుక్తా సా తయా చక్రే కదేతి మతిమాత్మనః। కో వా భర్తా మమేత్యాహ పునస్తామాహ పార్వతీ॥ ౧౩॥

పరిగ్రహాన్ వివాహార్థమవరుద్ధాః - కన్యాః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - ఏకత్రింశోఽధ్యాయః. ************************

పూర్వోక్తపుత్రానువాదపూర్వకం హరేస్సర్వాన్ పుత్రానాహ॥ ప్రద్యుమ్నాద్యా ఇత్యాది పంచభిః॥ ౧॥ ౨॥ తనయా ఇతి॥ శైబ్యాయాం మిత్రవిందాయాం॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ అనిరుద్ధస్య వివాహాంతరం తావద్వక్తుం- ప్రద్యుమ్నాద్యనువాదః॥ ప్రద్యుమ్న ఇతి॥ ౬॥ ౭॥ యత్రేతి॥ యత్ర యస్మిన్ వివాహే- యుద్ధం సమభూత్ - యత్ర యుద్ధే- బాణస్య బాహూనాం సహస్రం చక్రిణా ఛిన్నం॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ఉషేతి॥ తదాశ్రయాం - స్వభర్త్రా సహ క్రీడావిషయాం స్పృహాం చక్రే॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ఇతీతి॥ ఇత్యుక్తా తయా గౌర్యా - సా ఉషా భర్త్రా రతిరాత్మనః- కదా స్యాదితి మతిం చక్రే॥ ౧౩॥

CSU-Sringeri ... Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వైశాఖేతి॥ అభిభవం ప్రధర్షణం॥ ౧౪॥ కస్యామితి॥ ఉషాస్వప్నే ఉషాయాః స్వప్నే అభిభవం చక్రే॥ ౧౫॥ ౧౬॥
బాణస్యేతి॥ తస్యాః ఉషాయాః- కోఽయం పుమానితి శేషః॥౧౭॥౧౮॥ విదితార్థామితి॥ యథోదితం దేవ్యా తథైవ విదితా
ర్థాం తాం- తత్ప్రాప్తౌ తస్య కాంతస్య ప్రాప్తౌ- యో హ్యుపాయ స్తం కురుష్వేత్యాహేత్యన్వయః॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥
అపాస్యేతి॥ మనుష్యేషు సాజాత్యాద్దృష్టిః యదుషు సమవేషత్వేన చ॥ ౨౩॥ కృష్ణరామావితి॥ కృష్ణరామయోస్తు కించి
త్సాదృశ్యాత్ తద్దర్శనేన సా లజ్జయా జడేవాసీత్॥ ౨౪॥ దృష్టమాత్ర ఇతి॥ స్వప్నలబ్ధకాంతే దృష్టమాత్రే తస్మిన్ రాగా
ధిక్యాల్లజ్జా నిరాకృతా॥ ౨౫॥ సోఽయమితి॥ సోఽయం సోఽయమితి ప్రత్యభిజ్ఞావిస్మయాభ్యాం వీప్సా- యోగగామినీ యోగ
విద్యయా గగనగామినీ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే-
ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః. **

పార్వతీ॥ వైశాఖశుక్లద్వాదశ్యాం స్వప్నే యోఽభిభవం తవ। కరిష్యతి స తే భర్తా రాజపుత్రి భవిష్యతి॥౧౪॥
శ్రీపరాశరః॥ తస్యాం తిథావుషా స్వప్నే యథా దేవ్యా సమీరితమ్। తథైవాభిభవం చక్రే కశ్చిత్ రాగం చ
తత్ర సా॥ ౧౫॥ తతః ప్రబుద్ధా పురుషమపశ్యంతీ సముత్సుకా। క్వ గతోఽసీతి నిర్లజ్జా మైత్రేయోక్తవతీ
సఖీమ్॥౧౬॥ బాణస్య మంత్రీ కుంభాండః చిత్రరేఖా చ తత్సుతా। తస్యాస్సఖ్యభవత్సా చ ప్రాహ కోఽయం
త్వయోచ్యతే॥౧౭॥ యదా లజ్జాకులా నాస్యై కథయామాస సా సఖీ। తదా విశ్వాసమానీయ సర్వమేనా
భ్యవాదయత్॥౧౮॥ విదితార్థాం తు తామాహ పునశ్చోషా యథోదితమ్। దేవ్యా తథైవ తత్ప్రాప్తౌ
యో హ్యుపాయః కురుష్వ తమ్॥౧౯॥ చిత్రలేఖా॥ దుర్విజ్ఞేయమిదం వక్తుం ప్రాప్తుం వాపి న శక్యతే। తథాపి
కించిత్కర్తవ్యముపకారం ప్రియే తవ॥ ౨౦॥ సప్తాష్టదినపర్యంతం తావత్కాలః ప్రతీక్ష్యతామ్।
ఇత్యుక్త్వాభ్యంతరం గత్వా ఉపాయం తమథాకరోత్॥౨౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తతః పటే సురాన్ దైత్యాన్
గంధర్వాంశ్చ ప్రధానతః। మనుష్యాంశ్చ విలిఖ్యాస్యై చిత్రలేఖా వ్యదర్శయత్॥౨౨॥ అపాస్య సా తు
గంధర్వాంస్తథోరగసురాసురాన్। మనుష్యేషు దదౌ దృష్టిం తేష్వప్యంధకవృష్ణిషు॥౨౩॥ కృష్ణరామౌ
విలోక్యాసీత్సుభ్రూర్లజ్జాజడేవ సా। ప్రద్యుమ్నదర్శనే వ్రీడా దృష్టిం నిన్యేఽన్యతో ద్విజ॥ ౨౪॥ దృష్ట
మాత్రే తతః కాంతే ప్రద్యుమ్నతనయే ద్విజ। దృష్ట్వాత్యర్థవిలాసిన్యా లజ్జా క్వాపి నిరాకృతా॥ ౨౫॥
సోఽయం సోఽయమితీత్యుక్తే తయా సా యోగగామినీ। చిత్రలేఖాబ్రవీదేనాముషాం బాణసుతాం తదా॥౨౬॥
చిత్రలేఖా॥ అయం కృష్ణస్య పౌత్రస్తే భర్తా దేవ్యా ప్రసాదితః। అనిరుద్ధ ఇతి ఖ్యాతః ప్రఖ్యాతః ప్రియ
దర్శనః॥ ౨౭॥ ప్రాప్నోషి యది భర్తారమిమం ప్రాప్తం త్వయాఖిలమ్। దుష్ప్రవేశా పురీ పూర్వం
ద్వారకా కృష్ణపాలితా॥ ౨౮॥ తథాపి యత్నాద్భర్తారమానయిష్యామి తే సఖి। రహస్యమేతద్వక్త
వ్యం న కస్యచిదపి త్వయా॥ ౨౯॥ అచిరాదాగమిష్యామి సహస్వ విరహం మమ। యయౌ ద్వారవతీం
చోషాం సమాశ్వాస్య తతస్సఖీమ్॥ ౩౦॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః. ***

వైశాఖేతి॥ అభిభవం- ఆక్రమ్య సంభోగం॥ ౧౪॥ ౧౫॥ తత ఇతి॥ సముత్సుకా ఔత్సుక్యాత్- కాంతభ్రాంత్యా- క్వగతో
సీతి- సఖీమేవోక్తవతీ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ యదేతి॥ అభ్యవాదయత్- ఆభిముఖ్యేన యథావృత్తముషామేవావాదయత్-
కథనమకారయత్॥ ౧౮॥ విదితార్థామితి॥ దేవ్యా యథోదితం తే భర్తా భవిష్యతీతి తథైవ తత్ప్రాప్తౌ తస్య భర్తుః
ప్రాప్తౌ॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ అపాస్యేతి॥ మనుష్యేషు కాంతసాజాత్యాద్దృష్టిం దదౌ తత్రాప్యంధకవృష్ణిషు కాంత
సమానవేషత్వాత్॥౨౩॥ కృష్ణరామావితి॥ కృష్ణరామౌ తు- శ్వశురప్రద్యుమ్నసదృశౌ విలోక్య- లజ్జయా జడేవాసీత్-
ప్రద్యుమ్నదర్శనే తు తస్య కాంతసాదృశ్యేన- శ్వశురత్వం నిశ్చయాద్వ్రీడాయుక్తాం దృష్టిమన్యతో నిన్యే॥ ౨౪॥ ౨౫॥
సోఽయమితి॥ యోగబలాదాకాశగామినీ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య
శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః. ****************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

బాణఇతి॥ అగ్రే అనిరుద్ధవృత్తాంతాత్ప్రాక్ ॥ ౧ ॥ కచ్చిదితి ॥ భారాయజాతైఃకింభుజైః॥ ౨॥ ౩॥ తతఇతి॥ దేవవచనాద్ధృష్టః - ధ్వజభంగదర్శనాద్ధర్షాంతరంయయౌ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ద్వారవత్యామితి॥ అనిరుద్ధేత్యార్షఃసంధిః॥ ౧౦॥ తమితి॥ నామరైరితిపారిజాతనిమిత్తంబద్ధవైరైరమరైరనిరుద్ధోహృతస్స్యాదితిశంకా హరివంశోక్తా ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ తద్భస్మేతి॥ తాపకృష్ణాంగసంగమాత్ - అవాపబలదేవోపిశ్రమమామీలితేక్షణఇతిపాఠః - తాపఃకృష్ణాంగసంగమాత్ శమమితిపాఠేఽపిశబ్దోనసంగతః ॥ ౧౫॥ తతఇతి॥ కృష్ణస్పర్శనజ్వరో

శ్రీపరాశరః ॥ బాణోఽపిప్రణిపత్యాగ్రే మైత్రేయాహ త్రిలోచనమ్ । దేవబాహుసహస్రేణ నిర్విణ్ణోఽస్మ్యాహవంవినా ॥ ౧॥ కచ్చిన్మమైషాంబాహూనాంసాఫల్యజనకోరణః । భవిష్యతివినాయుద్ధం భారాయమమకింభుజైః॥ ౨॥ శంకరః॥ మయూరధ్వజభంగస్తేయదాబాణభవిష్యతి। పిశితాశిజనానందంప్రాప్స్యసేత్వంతదారణమ్॥ ౩॥ శ్రీపరాశరః॥ తతఃప్రణమ్యవరదంశంభుమభ్యాగతోగృహమ్। సభగ్నంధ్వజమాలోక్యహృష్టోహర్షంపునర్యయౌ॥ ౪॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుయోగవిద్యాబలేనతమ్। అనిరుద్ధమథానిన్యేచిత్రలేఖావరాప్సరాః ॥ ౫॥ కన్యాంతఃపురమభ్యేత్యరమమాణంసహోషయా। విజ్ఞాయరక్షిణోగత్వాశశంసుర్దైత్యభూపతేః॥ ౬॥ వ్యాదిష్టంకింకరాణాంతుసైన్యంతేనమహాత్మనా। జఘానపరిఘంఘోరమాదాయపరవీరహా ॥ ౭॥ హతేషుతేషుబాణోఽపిరథస్థస్తద్వధోద్యతః। యుధ్యమానోయథాశక్తియదువీరేణనిర్జితః॥ ౮॥ మాయయాయుయుధేతేనసతదామంత్రిచోదితః। తతస్తంపన్నగాస్త్రేణబబంధయదునందనమ్॥ ౯॥ ద్వారవత్యాంక్వయాతోఽసావనిరుద్ధేతిజల్పతామ్। యదూనామాచచక్షేతంబద్ధంబాణేననారదః॥ ౧౦॥ తంశోణితపురంనీతంశ్రుత్వావిద్యావిదగ్ధయా। యోషితాప్రత్యయంజగ్ముర్యాదవానామరైరితి॥ ౧౧॥ తతోగరుడమారుహ్యస్మృతమాత్రాగతంహరిః। బలప్రద్యుమ్నసహితో బాణస్యప్రయయౌపురీమ్ ॥ ౧౨ ॥ పురప్రవేశేప్రమథైర్యుద్ధమాసీన్మహాత్మనః। యయౌబాణపురాభ్యాశంనీత్వాతాన్సంక్షయంహరిః॥ ౧౩॥ తతస్త్రిపాదస్త్రిశిరాజ్వరోమాహేశ్వరోమహాన్। బాణరక్షార్థమభ్యేత్యయుయుధేశార్ఙ్గధన్వనా॥ ౧౪॥ తద్భస్మస్పర్శసంభూతతాపకృష్ణాంగసంగమాత్। అవాపబలదేవోపిశమమామీలితేక్షణః॥ ౧౫॥ తతస్సయుధ్యమానస్తుసహదేవేన

అథయుద్ధేబాణబాహుచ్ఛేదంవక్ష్యన్శంభోరపితత్సంమతమితి దర్శయన్నాహ - బాణోఽపీత్యాదిచతుర్భిః॥

బాణోఽపీతి॥ అగ్రే - అనిరుద్ధాగమనాత్ప్రాక్ ॥ ౧ ॥ ౨॥ మయూరధ్వజేతి॥ పిశితాశినో - మాంసభుజోజనాః - పిశాచాదీనానందయతీతితథా॥ ౩॥ తతఇతి॥ శంభోర్వాక్యంశ్రుత్వా - హృష్టోగృహమాగతస్సన్మయూరచిహ్నధ్వజభంగసంభవమాలోక్యపునర్హర్షంయయౌ ॥ ౪ ॥ ౫॥ ౬॥ వ్యాదిష్టమితి॥ తేనబాణేనవ్యాదిష్టంసైన్యం - పరవీరహా- అనిరుద్ధోజఘాన॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ద్వారవత్యామితి॥ అనిరుద్ధేత్యత్రార్షస్సంధిః- అనిరుద్ధఃక్వయాతఇతిజల్పతాం - నారదవాక్యాద్దేవయోగవిద్యానిపుణయాచిత్రలేఖయానీతం శోణితపురేవర్తమానంమిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తమితి ॥ నారదవాక్యాద్దేవయోగవిద్యా...

మిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తమితి ॥ పారిజాతహరణేపరాజితైరమరైః ప్రాయశోనీతస్స్యాదితి - అమరైర్నీతఇతిప్రత్యయంనిశ్చయంజగ్ముః - పారిజాతహరణే... ॥ ౧౧ ॥ ౧౨॥ పురప్రవేశఇతి॥ ప్రమథైఃరుద్రపార్షదైః॥ ౧౩॥ తతఇతి॥ త్రిపాద్భస్మదితిశంకాంజహన్నిరిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తద్భస్మేతి॥ తస్యజ్వరస్యప్రహరణభూతంయద్భస్మతస్యప్రహరణస్త్రిశిరాస్త్రలోచనఇతిమంత్రలింగాత్ - తేనతాపేనైవామీలితాక్షోఽపి- కృష్ణాంగసంగమాత్తత్స్పర్శాత్సంభూతస్తాపోయస్య-బలదేవస్య-తథాభూతోఽపి- తేనతాపేనైవామీలితాక్షోఽపి-కృష్ణస్యాంగంతస్యసంగమాత్ లింగనాచ్ఛమంస్వాస్థ్యమవాప- పాఠాంతరేతద్భస్మస్పర్శాత్సంభూతతాపంయత్కృష్ణస్యాంగంతస్యసంగమాత్ స్పర్శాద్బలదేవోఽపిశ్రమంతాపమవాపేత్యర్థః॥ ౧౫ ॥ తతఇతి॥ తతస్సమాహేశ్వరోజ్వరోవిష్ణోర్దేహంప్రవిశ్య-

CSU-Sringeri ... Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వైష్ణవేనజ్వరేణకృష్ణదేహాన్నిరాకృతః॥ ౧౬॥ ౧౭॥ తతశ్చేతి॥ లయంసౌక్ష్మ్యంననాశం॥ శ్లో॥ యువాంజ్వరౌ జ్వరపతీ పీడాయాంమారణేప్రభూ । పీడనేతుభవానస్తుమారణేమామకోజ్వరఇతిహరివంశేభగవదుక్తేః ॥ ౧౮ ॥ మమేతి॥ మమత్వమెత్యనేనకృష్ణజ్వర యుద్ధస్మరణంజ్వరశాంతికరముక్తం - అత్రమంత్రరూపశ్లోకాంతరం ఆద్యంతవంతః కవయఇత్యాది ॥ ఆద్యంతవంతః జగతామాద్యంతకరాః ॥ ౧౯ ॥ తతఇతి ॥ ఆద్యంతవతః ఆద్యంతకర్తౄన్ అగ్నీన్ పురరక్షకాన్ రుద్రానుచరాన్ ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ జృంభేతి॥ జృంభో గాత్రపారవశ్యం ॥ ౨౫॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ బలభద్రఇతి ॥ ప్రభ్రశ్యేతిధర్మతఃయుద్ధధర్మాత్ప్రభ్రశ్యాపలాయత ॥ ౨౯ ॥ ఆకృష్యేతి॥ బలేనచక్రిణాముసలేనచాబాణైశ్చపీడితంస్వబలంబాణోదదర్శేత్యన్వయః॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ సమస్యతోరితి॥ సమస్యతోః

శార్ఙ్గిణా। వైష్ణవేనజ్వరేణాశుకృష్ణదేహాన్నిరాకృతః॥ ౧౬॥ నారాయణభుజాఘాతపరిపీడనవిహ్వలమ్। తంవీక్ష్యక్షమ్యతామస్యేత్యాహదేవఃపితామహః॥ ౧౭॥ తతశ్చక్షాంతమేవేతిప్రోక్త్వాతంవైష్ణవం జ్వరమ్। ఆత్మన్యేవలయంనిన్యేభగవాన్మధుసూదనః॥ ౧౮॥ జ్వరః॥ మమత్వయాసమంయుద్ధం యేస్మరిష్యంతిమానవాః । విజ్వరాస్తేభవిష్యంతీత్యుక్త్వాచైనంయయౌజ్వరః॥ ౧౯॥ తతోగ్నీన్ భగవాన్ పంచజిత్వానీత్వాతథాక్షయమ్। దానవానాంబలంకృష్ణశ్చూర్ణయామాసలీలయా॥ ౨౦॥ తతస్సమస్తసైన్యేనదైతేయానాంబలేస్సుతః।యుయుధేశంకరశ్చైవకార్తికేయశ్చశౌరిణా॥ ౨౧॥ హరిశంకరయోర్యుద్ధమతీవాసీత్సుదారుణమ్। చుక్షుభుస్సకలాలోకాశ్శస్త్రాస్త్రాంశుప్రతాపితాః॥ ౨౨॥ ప్రళయోయమశేషస్యజగతోనూనమాగతః । మేనిరేత్రిదశాస్తత్రవర్తమానేమహారణే॥ ౨౩॥ జృంభకాస్త్రేణగోవిందోజృంభయామాసశంకరమ్ । తతఃప్రణేశుర్దైతేయాఃప్రమథాశ్చసమంతతః॥ ౨౪॥ జృంభాభిభూతస్తుహరోరథోపస్థఉపావిశత్।నశశాకతతోయోద్ధుంకృష్ణేనాక్లిష్టకర్మణా॥ ౨౫॥గరుడక్షతవాహశ్చప్రద్యుమ్నాస్త్రేణపీడితః । కృష్ణహుంకారనిర్ధూతశక్తిశ్చాపయయౌగుహః॥ ౨౬॥ జృంభితేశంకరేనష్టేదైత్యసైన్యేగుహేజితే।నీతేప్రమథసైన్యేచసంక్షయంశార్ఙ్గధన్వనా॥ ౨౭॥నందినాసంగృహీతాశ్వమధిరూఢోమహారథమ్।బాణస్తత్రాయయౌయోద్ధుంకృష్ణకార్ష్ణిబలైస్సహ॥ ౨౮॥ బలభద్రోమహావీర్యోబాణసైన్యమనేకధా । వివ్యాధబాణైఃప్రభ్రశ్యధర్మతశ్చాపలాయత ॥ ౨౯॥ ఆకృష్యలాంగలాగ్రేణముసలేనాశుతాడితమ్। బలంబలేనదదృశేబాణోబాణైశ్చచక్రిణా॥ ౩౦॥ తతః కృష్ణేనబాణస్యయుద్ధమాసీత్సుదారుణమ్ ॥ ౩౧॥ సమస్యతోరిషూన్దీప్తాన్కాయత్రాణవిభేదినః।

తేనసహయుధ్యమానః - తదానీమేవవైష్ణవేనజ్వరేణ - తద్దేహాద్బహిర్నిస్సారితః ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ తతఇతి॥ లయం-సౌక్ష్మ్యం - నిన్యే - నతునాశం - భగవతైవజ్వరద్వయకార్యావస్థాపనాత్ - తదుక్తంహరివంశే ॥ శ్లో॥ యువాంజ్వరౌజ్వరపతీపీడాయాంమారణేప్రభూ । పీడనేతుభవానస్తు మారణేమామకోజ్వరఇతి ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తతఇతి॥ అగ్నీన్ ఆహవనీయగార్హపత్యదక్షిణాగ్నిసభ్యావసథ్యాన్ - నీత్వాద్యంతవతఃక్షయమితిచపాఠః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ హరిశంకరయోరితి ॥ శస్త్రాస్త్రాణామంశుభిః - ప్రకర్షేణతాపితాస్సంతః ॥ ౨౨ ॥ ప్రళయఇతి॥ ప్రళయోనూనమాగతఇతిమేనిరే॥ ౨౩॥ జృంభకాస్త్రేణేతి॥ ప్రణేశుః- పలాయితాః॥ ౨౪॥ జృంభాభిభూతఇతి॥ జృంభాభిభూతః ఆలస్యవ్యాప్తః- రథోపస్థేరథపృష్ఠే ॥ ౨౫॥ గరుడేతి॥ కృష్ణస్యహుంకారేణ - నిర్ధూతాఅభిశస్తాశక్తిరాయుధం యస్యసః- గుహశ్చ- అపయయౌఅపక్రాంతః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ బలభద్రఇతి॥ ప్రభ్రష్టంప్రభ్రశ్యమానం- సైన్యం అపలాయతపలాయనమకరోత్॥ ౨౯॥ ఆకృష్యేతి॥ పీడితం- ప్రతాపితం- చక్రిణాచబాణైస్తాడితం- స్వబలంబాణోదదృశే - దదర్శ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ సమస్యతోరితి॥ సమస్యతోరిత్యాదిసార్ధమేకంవాక్యం - కాయత్రాణం - కవచం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కృష్ణబాణయోర్మధ్యేకృష్ణః బాణప్రహితాంస్తాన్ బాణాంశ్చిచ్ఛేద ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ భిద్యమానేష్వితి ॥ ప్రాచుర్యేణాస్త్రేషుచసీదతి॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ముంచతఇతి॥ కోటరీవిద్యారూపాదైతేయకులదేవతాగార్యాశ్శక్తిః - తథామాధురే హరివంశే ॥ శ్లో ॥ దిగ్వాసాదేవవచనాత్ప్రాతిష్ఠత్తత్రకోటరీ । లంబమానామహాభాగాగౌరీదేవ్యాస్తథాష్టమీతి॥ గోమంతహరివంశేచ ॥ శ్లో॥ శశాపచైనాంభగవాన్యశ్చమాంభక్తిసంయుతః । ద్వాదశాబ్దంనమస్కుర్యాత్తేనాభూద్యత్ఫలంమహత్ ॥ త్వన్నమస్కరణాత్తస్య తత్సర్వంనశ్యతాంతదా - సదాదిగంబరాభూయాస్త్వివాగచ్ఛనాగ్రతఇతి ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ క్రమేణేతి॥ అసురేతి- అసురక్షిప్తశస్త్రాస్త్రక్షపణేఆదృతం ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧॥ దేవేతి॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుమధ్యేదేవాదిశరీరగ్రహణాత్మికాతత్తచ్చేష్టావిశిష్టాతవలీలేయం॥ ౪౨॥ ౪౩ ॥ ౪౪॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ త్వయేతి ॥ మత్తోవిభిన్నమాత్మానమిత్యత్ర అవిభిన్నమితిచ్ఛేదః - యోహంసత్వమితివత్ జగచ్చేదం సదేవాసురమానుషమిత్యుక్తత్వాదితరక్షేత్రజ్ఞపదస్యబ్రహ్మాత్మకత్వేనైవైక్యముచ్యతే-నతుస్వరూపతః॥ ౪౭॥ ౪౮॥

కృష్ణశ్చిచ్ఛేదబాణైస్తాన్ బాణేన ప్రహితాన్శితాన్॥ వివ్యాధకేశవంబాణో బాణంవివ్యాధ చక్ర
ధృత్ ॥౩౨॥ముముచాతేతథాస్త్రాణిబాణకృష్ణౌజిగీషయా।పరస్పరక్షతికరౌలాఘవాదనిశంద్విజ॥౩౩॥
భిద్యమానేష్వశేషేషుశరేష్వస్త్రేచసీదతి। ప్రాచుర్యేణతతోబాణంహంతుంచక్రేహరిర్మనః॥ ౩౪॥
తతోర్కశతసంఘాతతేజసాసదృశద్యుతి । జగ్రాహదైత్యచక్రారిర్హరిశ్చక్రంసుదర్శనమ్ ॥ ౩౫॥
ముంచతోబాణనాశాయతతశ్చక్రంమధుద్విషః।నగ్నాదైతేయవిద్యాభూత్కోటరీపురతోహరేః॥౩౬॥
తామగ్రతోహరిర్దృష్ట్వా మీలితాక్షః సుదర్శనమ్ । ముమోచబాణముద్దిశ్య ఛేత్తుంబాహువనం
రిపోః॥ ౩౭॥ క్రమేణతత్తుబాహూనాంబాణస్యాచ్యుతచోదితమ్ । ఛేదంచక్రేసురాపాస్తశస్త్రాస్త్రక్ష
క్షపణాదృతమ్॥౩౮॥ ఛిన్నేబాహువనేతత్తుకరస్థంమధుసూదనః। ముముక్షుర్బాణనాశాయవిజ్ఞాత
స్త్రిపురద్విషా॥౩౯॥సముపేత్యాహగోవిందంసామపూర్వముమాపతిః।విలోక్యబాణందోర్దండచ్ఛేదా
స్రృక్స్రావవర్షిణమ్॥౪౦॥ శంకరఉవాచ॥ కృష్ణకృష్ణజగన్నాథజానేత్వాంపురుషోత్తమమ్। పరేశం
పరమాత్మానమనాదినిధనంహరిమ్॥ ౪౧॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుశరీరగ్రహణాత్మికా। లీలేయంసర్వ
భూతస్యతవచేష్టోపలక్షణా॥౪౨॥తత్ప్రసీదాభయందత్తంబాణస్యాస్యమయాప్రభో।తత్త్వయానా
నృతంకార్యంయన్మయావ్యాహృతంవచః ॥ ౪౩ ॥ అస్మత్సంశ్రయదృప్తోయం నాపరాధీతవావ్యయ।
మయాదత్తవరోదైత్యస్తతస్త్వాంక్షమయామ్యహమ్ ॥ ౪౪॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తఃప్రాహగోవింద
శ్శూలపాణిముమాపతిమ్।ప్రసన్నవదనోభూత్వాగతామర్షోసురంప్రతి॥౪౫॥ శ్రీభగవాన్॥ యుష్మ
ద్దత్తవరోబాణోజీవతామేషశంకర। త్వద్వాక్యగౌరవాదేతన్మయాచక్రంనివర్తితమ్॥ ౪౬॥ త్వయా
యదభయందత్తంతద్దత్తమఖిలంమయా।మత్తోవిభిన్నమాత్మానంద్రష్టుమర్హసిశంకర॥౪౭॥ యోహం
సత్వంజగచ్చేదంసదేవాసురమానుషమ్ । మత్తోనాన్యదశేషంయత్తత్త్వంజ్ఞాతుమిహార్హసి ॥ ౪౮॥

కృష్ణబాణయోర్మధ్యే- కృష్ణస్తుబాణేనప్రయుక్తాన్ - బాణైస్తద్భేదకానిషూన్శ్చపరస్పరంసమస్యతోఃక్షిపతోః- తచ్ఛిచ్ఛేద॥౩౨॥౩౩॥ భిద్యమానేష్వితి॥ అస్త్రేషుప్రాచుర్యేణసీదతి॥౩౪॥ తతఇతి॥ అర్కానేకశతసంఘాతస్యయత్తేజస్తత్సదృశీద్యుతిర్యస్యతత్ - దైత్యచక్రారిఃదైత్యచక్రఘాతుకః-సుదర్శనాఖ్యంచక్రం-జగ్రాహ॥౩౫॥ముంచతఇతి॥ కోటరీనామదైతేయవిద్యా-తన్మంత్రమయీకులదేవతా॥ ౩౬॥ ౩౭॥ క్రమేణేతి॥ సురైరపాస్తస్య-క్షిప్తస్య- శస్త్రాస్త్రోమస్యక్షపణే- ఆదృతంసాదరంబాహువనం- యద్వా- అసురైరపాస్తస్యక్షిప్తస్యశస్త్రాస్త్రఘస్యక్షపణేఆదృతమితిసుదర్శనస్యవిశేషణం॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ త్వయేతి॥ మత్తఃఅవిభిన్నమితిఛేద॥ ౪౭॥ ౪౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

అవిద్యేతి॥ భిన్నదర్శినః అబ్రహ్మాత్మకత్వేన భిన్నదర్శినః॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - త్రయస్త్రింశోధ్యాయః. ****************************

౧॥ యచ్చాన్యదకరోదితి॥ దివ్యచేష్టావిఘాతకృత్ దివ్యానాం శర్వాదీనాం చేష్టావిఘాతకృత్ ॥ ౨॥ ౩॥ పౌండ్రకఇతి॥ పౌండ్రకః పుండ్రదేశేశః॥౪॥ సఇతి॥ అచీకరత్ అకారయత్ ॥ ౫॥ దూతంచేతి॥ ఇత్యుక్త్వా దూతంచ ప్రేషయామాసేతి- ఇత్యుక్తో దూతేనోక్త ఇతి- తంత్రేణేతి- శబ్దో యోజ్యః॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ శరణమితి॥ శరణమిత్యాది ప్రణతింవ్రజేత్యస్యోత్తరం - సమభ్యేత్య తే శరణం హింసాం కర్తాస్మి - శీఘ్రాద్ధి శత్రోర్న భయో

అవిద్యామోహితాత్మానః పురుషా భిన్నదర్శినః। వదంతి భేదం పశ్యంతి చావయోరంతరం హర॥౪౯॥ ప్రసన్నోహం గమిష్యామి త్వం గచ్ఛ వృషభధ్వజ ॥ ౫౦ ॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రయయౌ కృష్ణః ప్రాద్యుమ్నిర్యత్ర తిష్ఠతి । తద్బంధఫణినో నేశుర్గరుడానిలపోథితాః॥ ౫౧॥ తతోనిరుద్ధమారోప్య సపత్నీకం గరుత్మతి। ఆజగ్ముర్ద్వారకాం రామకార్ష్ణిదామోదరాః పురీమ్॥౫౨॥ పుత్రపౌత్రైః పరివృతస్తత్ర రేమే జనార్దనః । దేవీభిస్సతతం విప్ర భూభారతరణేచ్ఛయా ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే - త్రయస్త్రింశోధ్యాయః. ****************************

మైత్రేయః॥ చక్రే కర్మ మహచ్ఛౌరిర్బిభ్రాణో మానుషీం తనుమ్। జిగాయ శక్రం శర్వం చ సర్వాన్ దేవాంశ్చ లీలయా॥ ౧॥ యచ్చాన్యదకరోత్కర్మ దివ్యచేష్టావిఘాతకృత్ । తత్కథ్యతాం మహాభాగ పరం కౌతూహలం హి మే॥౨॥ శ్రీపరాశరః॥ గదతో మమ విప్రర్షే శ్రూయతామిదమాదరాత్ । నరావతారే కృష్ణేన దగ్ధా వారాణసీ యథా॥౩॥ పౌండ్రకో వాసుదేవస్తు వాసుదేవోభవద్భువి। అవతీర్ణస్త్వమిత్యుక్తో జనైరజ్ఞానమోహితైః ॥ ౪॥ స మేనే వాసుదేవోహమవతీర్ణో మహీతలే। నష్టస్మృతిస్తతస్సర్వం విష్ణుచిహ్నమచీకరత్॥ ౫॥ దూతం చ ప్రేషయామాస కృష్ణాయ సుమహాత్మనే। త్యక్త్వా చక్రాదికం చిహ్నం మదీయం నామ చాత్మనః॥ ౬॥ వాసుదేవాత్మకం మూఢ త్యక్త్వా సర్వమశేషతః। ఆత్మనో జీవితార్థాయ తతో మే ప్రణతిం వ్రజ॥ ౭॥ ఇత్యుక్తస్సంప్రహస్యైనం దూతం ప్రాహ జనార్దనః । నిజచిహ్నమహం చక్రం సముత్స్రక్ష్యే త్వయీతి వై ॥ ౮॥ వాచ్యశ్చ పౌండ్రకో గత్వా త్వయా దూత వచో మమ। జ్ఞాతస్త్వద్వాక్యసద్భావో యత్కార్యం తద్విధీయతామ్ ॥ ౯॥ గృహీతచిహ్నవేషోహమాగమిష్యామి తే పురమ్। ఉత్స్రక్ష్యామి చ తచ్చక్రం నిజచిహ్నమసంశయమ్॥౧౦॥ ఆజ్ఞాపూర్వం చ యదిదమాగచ్ఛేతి త్వయోదితమ్। సంపాదయిష్యే శ్వస్తుభ్యం సమాగమ్యావిలంబితమ్॥ ౧౧॥ శరణం తే సమభ్యేత్య

౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - త్రయస్త్రింశోధ్యాయః. ****************************

౧॥ యచ్చాన్యదితి ॥ దివ్యానాం దివిభవానాం దేవానాం చేష్టా - పరాక్రమః - తద్విఘాతకృత్ ॥ ౨ ॥ ౩॥ పౌండ్రకఇతి ॥ పౌండ్రకః - పౌండ్రదేశజః - అజ్ఞానమోహితైః - ప్రాకృతైర్జనైః - వాసుదేవోవతీర్ణస్త్వమిత్యుక్తః॥ ౪॥ సఇతి॥ సత్యమేవాహం వాసుదేవ ఇతి సమేనే ॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ సముత్స్రక్ష్యే- త్వయీతి బుద్ధిసన్నిహితం పౌండ్రకమభిసంధాయోక్తం చక్రం క్షిప్త్వాహం హరిష్యామీతి భావః ॥ ౮ ॥ ఏతత్స్పష్టయన్నాహ॥ వాచ్యశ్చేత్యాది చతుర్భిః ॥ వాచ్యశ్చేతి॥ త్వద్వాక్యస్య సద్భావో యాథార్థ్యం ॥ ౯ ॥ గృహీతేతి॥ నిజచిహ్నం మమ చిహ్నం చక్రం- త్వయి ఉత్స్రక్ష్యామి ప్రయోక్ష్యే ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ శరణమితి॥ తే శరణం - తవ పురం సమభ్యేత్య-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భయంభవేదితిభావగర్భం॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥స్రగ్ధరమితి॥సుపర్ణరచితధ్వజంసుపర్ణరచనోపేతధ్వజం॥౧౭॥కిరీ
టేతి॥ కృత్రిమమపిమత్సారూప్యంసత్యమివభాతీతిభావగంభీరంజహాస॥౧౮॥ యుయుధఇతి॥ హస్త్యశ్వబలినాహస్త్య
శ్వైర్బలవతా॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ఇత్యుచ్చార్యేతి॥ చక్రేణవిదారితః-గదయాపాతితః॥౨౪॥ తతఇతి॥ అప
చితిఃపూజా॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥ సవవ్రఇత్యాది॥పితృహంతుః-జాయమానోమాతురాగర్భోఽహంతీత్యాది
మంత్రలింగాత్ పిత్రోరరణ్యోర్హంతురగ్నేః కృష్ణస్య కృష్ణవర్ణజ్వాలత్వేనాభిచారేధ్యేయస్యమేమదీయస్యశత్రోః
నాశాయకృత్యాసమాత్తిష్ఠత్విత్యర్థః - అనంతరమేతద్వివృణోతితస్యైవాగ్నేర్వినాశనీతి - యద్వా - మేపితృహంతుః
కృష్ణస్యవధాయకృత్యాసముత్తిష్ఠత్వితి॥౩౧॥ఏవంభవిష్యతీతి॥తస్యైవాగ్నేర్వినాశనీతితస్యదక్షిణాగ్నేరేవవినాశనీతి

కర్తాఽస్మిన్నృపతేతథా।యథాత్వత్తోభయంభూయోనమేకించిద్భవిష్యతి॥౧౨॥శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తే
పగతేదూతేసంస్మృత్యాభ్యాగతంహరిః । గరుత్మంతమథారుహ్యత్వరితస్తత్పురంయయౌ ॥ ౧౩॥
తతస్తుకేశవోద్యోగంశ్రుత్వాకాశీపతిస్తదా। సర్వసైన్యపరీవారఃపార్ష్ణిగ్రాహఉపాయయౌ॥౧౪॥
తతోబలేనమహతా కాశీరాజబలేనచ । పౌండ్రకోవాసుదేవోఽసౌ కేశవాభిముఖంయయౌ ॥ ౧౫॥
తందదర్శహరిర్దూరాదుదారస్యందనేస్థితమ్ । చక్రహస్తంగదాశార్ఙ్గబాహుంపాణిగతాంబు
జమ్॥౧౬॥ స్రగ్ధరంపీతవసనంసుపర్ణరచితధ్వజమ్।వక్షస్థలేకృతంచాస్యశ్రీవత్సందదృశేహరిః॥ ౧౭॥
కిరీటకుండలధరంనానారత్నోపశోభితమ్। తందృష్ట్వాభావగంభీరంజహాసగరుడధ్వజః॥౧౮॥ యుయు
ధేచబలేనాస్యహస్త్యశ్వబలినాద్విజ।నిస్త్రింశాసిగదాశూలశక్తికార్ముకశాలినా॥౧౯॥ క్షణేనశార్ఙ్గ
నిర్ముక్తైశ్శరైరరివిదారణైః।గదాచక్రనిపాతైశ్చసూదయామాసతద్బలమ్॥౨౦॥కాశీరాజబలంచైవం
క్షయంనీత్వాజనార్దనః। ఉవాచపౌండ్రకంమూఢమాత్మచిహ్నోపలక్షితమ్॥ ౨౧॥ శ్రీభగవాన్॥
పౌండ్రకోక్తంత్వయాయత్తుదూతవక్త్రేణమాంప్రతి। సముత్సృజేతిచిహ్నానితత్తేసంపాదయామ్య
హమ్॥౨౨॥చక్రమేతత్సముత్సృష్టంగదేయంతేవిసర్జితా।గరుత్మానేషచోత్సృష్టస్సమారోహతుతే
ధ్వజమ్॥౨౩॥శ్రీపరాశరః॥ఇత్యుచ్చార్యవిముక్తేనచక్రేణాసౌవిదారితః।పాతితోగదయాభగ్నోధ్వజ
శ్చాస్యగరుత్మతా॥౨౪॥ తతోహాహాకృతేలోకేకాశీపుర్యధిపోబలీ। యుయుధేవాసుదేవేనమిత్రస్యాప
చితౌస్థితః ॥ ౨౫ ॥ తతశ్శార్ఙ్గధనుర్ముక్తైశ్ఛిత్త్వాతస్యశిరశ్శరైః । కాశీపుర్యాంసచిక్షేపకుర్వన్
లోకస్యవిస్మయమ్॥౨౬॥హత్వాతంపౌండ్రకంశౌరిఃకాశీరాజంచసానుగమ్।పునర్ద్వారవతీంప్రాప్తో
రేమేస్వర్గగతోయథా॥౨౭॥ తచ్ఛిరఃపతితంతత్రదృష్ట్వాకాశీపతేఃపురే।జనఃకిమేతదిత్యాహచ్ఛిన్నం
కేనేతివిస్మితః ॥ ౨౮॥ జ్ఞాత్వాతంవాసుదేవేనహతంతస్యసుతస్తతః। పురోహితేనసహితస్తోషయా
మాసశంకరమ్॥ ౨౯॥ అవిముక్తేమహాక్షేత్రేతోషితస్తేనశంకరః।వరంవృణీష్వేతితదాతంప్రోవాచ
నృపాత్మజమ్॥ ౩౦॥ సవవ్రేభగవన్కృత్యాపితృహంతుర్వధాయమే । సముత్తిష్ఠతుకృష్ణస్యత్వత్ప్ర
సాదాన్మహేశ్వర॥ ౩౧॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవంభవిష్యతీత్యుక్తేదక్షిణాగ్నేరనంతరమ్ । మహాకృత్యా

కర్తాఽస్మి - కరిష్యామి - త్వాంహనిష్యామీత్యర్థః ॥ ౧౨॥
త్వత్తోయథామేభయంభూయోనభవిష్యతి - తథా హస్తిభిరశ్వైశ్చ- బలినా- నిస్త్రింశాద్యాయుధైశ్చ - శాలినా-
౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ యుయుధఇతి॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ తతఇతి॥ అపచితౌ - ఆనృణ్యే - స్థితస్సన్యుయుధే॥ ౨౫॥
శ్లాఘ్యేన ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ తతఇతి॥ అపచితౌ - ఆనృణ్యే - స్థితస్సన్యుయుధే॥ ౨౫॥
౨౬॥ ౨౭॥ తచ్ఛిరఇతి॥ కిమేతత్కేనవాచ్ఛిన్నమిత్యాహ ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ సఇతి॥ పితృహంతుర్వధాయకృత్యా
సముత్తిష్ఠత్వితివవ్రేనతుహంతుమితి-కించ- మత్పితృహంతుఃకృష్ణస్యత్వత్ప్రసాదాత్-మేవధాయమద్వధసాధనాయ
కృత్యాసముత్తిష్ఠత్విత్యర్థశ్చప్రతీయతే ॥ ౩౧ ॥ ఏవమితి ॥ శంకరేణాప్యేవంభవిష్యతీతి తస్యాస్సముత్థానమాత్ర

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

అనేనకృత్యాయాఃక్రౌర్యముచ్యతే- తస్యైవాత్మవినాశనీతిపాఠేతస్యైవాభిచరతఏవ॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ జహీతి॥ జహీత్యుత్సృష్టంచక్రంఅతఃక్రీడాసక్తేనభగవతా॥ ౩౬॥ ౩౭॥ చక్రప్రతాపేతి॥ ననాశ - పలాయయాంబభూవ- నాశఃపలాయనేమృత్యావితివైజయంతీ॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- చతుస్త్రింశోధ్యాయః. *******************************

౧॥ ౨॥ ౩॥ సుయోధనస్యేతి॥ కృతక్షణాంకృతావసరాం - ఆదత్తవాన్ఆత్తవాన్॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥

సముత్తస్థౌ తస్యైవాత్మవినాశినీ॥ ౩౨॥ తతోజ్వాలాకరాళాస్యా జ్వలత్కేశకపాలికా। కృష్ణ కృష్ణేతికుపితా కృత్యాద్వారవతీంయయౌ॥ ౩౩॥ తామవేక్ష్యజనస్త్రాసా ద్విచలల్లోచనోమునే। యయౌశరణ్యంజగతాంశరణంమధుసూదనమ్॥ ౩౪॥ కాశీరాజసుతేనేయమారాధ్యవృషభధ్వజమ్। ఉత్పాదితామహాకృత్యేత్యవగమ్యాథచక్రిణా॥ ౩౫॥ జహికృత్యామిమాముగ్రాం వహ్నిజ్వాలాజటాలకామ్। చక్రముత్సృష్టమక్షేషుక్రీడాసక్తేనలీలయా॥ ౩౬॥ తదగ్నిమాలాజటిలజ్వాలోద్గారాతిభీషణామ్।కృత్యామనుజగామాశువిష్ణుచక్రంసుదర్శనమ్॥౩౭॥ చక్రప్రతాపనిర్దగ్ధాకృత్యామాహేశ్వరీతదా। ననాశవేగినీవేగా త్తదప్యనుజగామతామ్॥ ౩౮॥ కృత్యావారాణసీమేవ ప్రవివేశత్వరాన్వితా। విష్ణుచక్రప్రతిహతప్రభావామునిసత్తమ॥ ౩౯॥ తతఃకాశీబలంభూరిప్రమథానాంతథాబలమ్। సమస్తశస్త్రాస్త్రయుతంచక్రస్యాభిముఖంయయౌ॥ ౪౦॥ శస్త్రాస్త్రమోక్షచతురందగ్ధ్వాతద్బలమోజసా। కృత్యాగర్భామశేషాంతాం తదావారాణసీంపురీమ్॥ ౪౧॥ సభూభృద్భృత్యపౌరాంతుసాశ్వమాతంగమానవామ్। అశేషగోష్ఠకోశాంతాందుర్నిరీక్ష్యాంసురైరపి॥౪౨॥ జ్వాలాపరిష్కృతాశేషగృహప్రాకారచత్వరామ్। దదాహతద్ధరేశ్చక్రంసకలామేవతాంపురీమ్॥ ౪౩॥ అక్షీణామర్షమత్యుగ్రం సాధ్యసాధనసస్పృహమ్। తచ్చక్రంప్రస్ఫురద్దీప్తి విష్ణోరభ్యాయయౌకరమ్॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- చతుస్త్రింశోధ్యాయః. ***************

మైత్రేయః॥ భూయఏవాహమిచ్ఛామి బలభద్రస్యధీమతః। శ్రోతుంపరాక్రమంబ్రహ్మన్తన్మమాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ యమునాకర్షణాదీని శ్రుతానిభగవన్మయా। తత్కథ్యతాంమహాభాగయదన్యత్కృతవాన్బలః॥ ౨॥ శ్రీపరాశరః॥ మైత్రేయశ్రూయతాంకర్మ యద్రామేణాభవత్కృతమ్। అనంతేనాప్రమేయేన శేషేణధరణీధృతా॥ ౩॥ సుయోధనస్యతనయాంస్వయంవరకృతక్షణామ్। బలాదాదత్తవాన్వీరస్సాంబోజాంబవతీసుతః॥ ౪॥ తతఃక్రుద్ధామహావీర్యాఃకర్ణదుర్యోధనాదయః। భీష్మద్రోణాదయశ్చైనంబబంధుర్యుధినిర్జితమ్॥ ౫॥ తచ్ఛ్రుత్వాయాదవాస్సర్వే క్రోధందుర్యోధనాదిషు। మైత్రేయచక్రుః కృష్ణశ్చ తాన్నిహంతుంమహోద్యమమ్॥ ౬॥

మేవానుమితమితినవిరోధః॥ ౩౨॥తతఇతి॥జ్వలత్కేశంకపాలంశిరోయస్యాస్సా॥ ౩౩॥ తామితి॥త్రాసేనవిచలంతిలోచనానియస్యసతథోక్తః॥ ౩౪॥ ౩౫॥జహీతి॥వహ్నిజ్వాలాఏవజటారూపాఃసంశ్లిష్టాః-అలకాఃయస్యాస్సా-తాంజహీతిచక్రముత్సృష్టం॥ ౩౬॥ తదితి॥ అగ్నిమాలాభిర్జటిలాచాసౌజ్వాలానాముద్గారైః-అతిభీషణాచతాం-తదగ్నిమాలాజటిలంజ్వాలోద్గార్యతిభీషణమితి-పాఠాంతరేచక్రవిశేషణం॥ ౩౭॥ చక్రేతి॥ననాశఅపలాయత॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ సభూభృదితి॥భూభృద్భృత్యైరాజభృత్యైఃపౌరైశ్చసహితాం॥ ౪౨॥ ౪౩॥అక్షీణేతి-అక్షీణామర్షం-అగతక్రోధం-అతఏవాత్యల్పస్య - కృత్యావారాణసీదాహాదుస్సాధస్యసాధనేనసస్పృహంపునఃకార్యాంతరసాధనాపేక్షమిత్యర్థః॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే- చతుస్త్రింశోధ్యాయః. **

౧॥ ౨॥ ౩॥ యథాసకలబలజనకోశాదిసహితాం-వారాణసీంవిష్ణుచక్రం-తదాహ-తథైవసర్వసహితంహస్తినాపురం బలభద్రోగంగాయాం ప్రక్షేప్తుముద్యత ఇతివక్తుంతత్ప్రస్తావమాహ - సుయోధనస్యేత్యాదినావివిక్షుగజసాహ్వయమిత్యంతేన॥ సుయోధనస్యేతి॥ స్వయంవరేకృతక్షణాంస్వయవరకృతక్షణాంలబ్ధావసరాం॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౭॥ బలదేవ ఇతి॥ పురంనవివేశ అపేక్షితాసిద్ధ్యాపరోద్ధుం॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఉగ్రసేన ఇతి॥ విడంబనైః హాసాహైః- విడంబితైరితిపాఠే ఉగ్రసేనేనవిడంబితైరస్మచ్ఛత్రై రలం ॥ ౧౪ ॥ ౧౫॥ ప్రణతిరితి॥ పూర్వంకృతాస్మాకంయాప్రణతిఃసా-అధునా- ననామ- నకృతాస్తు- భృత్యతఃభృత్యభూతాదుగ్రసేనాత్॥౧౬॥ గర్వమితి॥ నీతిర్యత్ప్రీత్యానావలోకితేతినీచేష్వపియుష్మాసుప్రీత్యా యుష్మాకముచిత మవమానమకృత్వా సమానాసనభోజనైరస్మత్సామ్యంనయద్భిరస్మాభిరేవనీతిరుపేక్షితా-ప్రీతిర్యత్ప్రీత్యేతిపాఠే-అస్మాభిఃసమానాసనభోజనైఃయుష్మాకంకృతాప్రీతిఃఏభిఃప్రీత్యాకృతేతినావలోకితా- కింతుభీత్యేతి॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ అహోఇతి॥ అస్మాకంయాదవానాంమహీపత్వంకాలజంకస్మింశ్చిత్కాలేజాతంనాన్వయాగతమితి- మేనావలేపేనలంఘనమతిక్రమం- యదువా-

తాన్నివార్య బలఃప్రాహ మదలోలకలాక్షరమ్। మోక్ష్యంతితేమద్వచనాద్యాస్యామ్యేకోహి కౌరవాన్॥ ౭॥ శ్రీపరాశరః॥ బలదేవస్తతోదృష్ట్వానగరంనాగసాహ్వయమ్। బాహ్యోపవనమధ్యేభూన్నవివేశచతత్పురమ్॥ ౮॥ బలమాగతమాజ్ఞాయభూపాదుర్యోధనాదయః। గామర్ఘ్యముదకంచైవరామాయప్రత్యవేదయన్॥ ౯॥ గృహీత్వావిధివత్సర్వంతతస్తానాహకౌరవాన్। ఆజ్ఞాపయత్యుగ్రసేనస్సాంబమాశువిముంచత॥ ౧౦॥ తతస్తద్వచనంశ్రుత్వాభీష్మద్రోణాదయోనృపాః। కర్ణదుర్యోధనాద్యాశ్చచుక్షుభుర్ద్విజసత్తమ ॥ ౧౧॥ ఊచుశ్చకుపితాస్సర్వేబాహ్లీకాద్యాశ్చకౌరవాః। అరాజ్యార్హంయదోర్వంశమవేక్ష్యముసలాయుధ॥ ౧౨॥ భోభోఃకిమేతద్భవతాబలభద్రేరితంవచః। ఆజ్ఞాంకురుకులోత్థానాంయాదవఃకఃప్రదాస్యతి॥ ౧౩॥ ఉగ్రసేనోపియద్యాజ్ఞాంకౌరవాణాంప్రదాస్యతి। తదలంపాండరైశ్ఛత్రైర్నృపయోగ్యైర్విడంబితైః ॥ ౧౪ ॥ తద్గచ్ఛబలమావాత్వంసాంబమన్యాయచేష్టితమ్। విమోక్ష్యామోనభవతశ్చోగ్రసేనస్యశాసనాత్ ॥౧౫॥ ప్రణతిర్యాకృతాస్మాకంమాన్యానాంకుకురాంధకైః। ననామసాకృతాకేయమాజ్ఞాస్వామినిభృత్యతః ॥ ౧౬॥ గర్వమారోపితాయూయంసమానాసనభోజనైః। కోదోషోభవతాంనీతిర్యత్ప్రీత్యానావలోకితా॥౧౭॥అస్మాభిరర్ఘోభవతోయోయంబలనివేదితః। ప్రేమ్ణైతన్నైతదస్మాకంకులాద్యుష్మత్కులోచితమ్ ॥ ౧౮॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వాకురవస్సాంబంముంచామోనహరేస్సుతమ్। కృతైకనిశ్చయాస్తూర్ణంవివిశుర్గజసాహ్వయమ్ ॥ ౧౯ ॥ మత్తఃకోపేనచాఘూర్ణస్తతోధిక్షేపజన్మనా। ఉత్థాయపార్ష్ణ్యావసుధాంజఘానసహలాయుధః ॥ ౨౦ ॥ తతోవిదారితాపృథ్వీపార్ష్ణిఘాతాన్మహాత్మనః। ఆస్ఫోటయామాసతదాదిశశ్శబ్దేనపూరయన్॥ ౨౧॥ ఉవాచచాతితామ్రాక్షోభృకుటీకుటిలాననః ॥ ౨౨॥ అహోమదావలేపోయమసారాణాందురాత్మనామ్। కౌరవాణాంమహీపత్వమస్మాకంకిలకాలజమ్।

అహోమదావలేపోయమసారాణాందురాత్మనామ్। కౌరవాణాంమహీపత్వమస్మాకంకిలకాలజమ్।

యథాభవత్యేవంప్రాహ॥ ౭॥ బలదేవఇతి॥ తత్పురంనవివేశ-స్వోక్త్యనంగీకారేణైర్యోద్ధుంతత్పురంచ- గంగాయాంప్రక్షేప్తుమిచ్ఛన్॥ ౮॥ బలమితి॥ ఉదకంచ-పాద్యంచ - రామాయదత్తవంతః॥ ౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ఉగ్రసేన ఇతి॥విడంబితైరస్మదనుసరణేనధృతైః-యమానాంనృపాహైశ్ఛత్రైరలం-తాన్యపహరిష్యామ ఇతిభావః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ప్రణతిరితి॥ అస్మాకంమాన్యానాం-యాదవైఃప్రణతిరత్రనకృతాచేత్తథావాస్తునామకేయమాజ్ఞా-స్వామినోవయం-యాదవాస్త్వస్మద్భృత్యాః-తతఆజ్ఞానయుక్తా-కింతువిజ్ఞాపయతీతివక్తవ్యమితిభావః॥ ౧౬॥ గర్వమితి॥ నీతిర్యేషుప్రీత్యానావలోకితేతి- హీనానామతిమానోనకార్యఇత్యేవంభూతారాజనీతిఃయుష్మాసుప్రీత్యా-నావలోకితా-అస్మాభిర్నవిచారితా-అతోస్మాకమేవాయందోషఇతిభావః॥౧౭॥౧౮॥ఇత్యుక్త్వేతి॥ నముంచామఇతికృతైకనిశ్చయాః-కృతైకమత్యాః॥౧౯॥మత్తఇతి॥అధిక్షేపజన్మనా॥తత్తిరస్కారకృతేన॥ ౨౦॥౨౧॥౨౨॥ అహోఇతి॥ అసారాణాం - బలహీనానాంకౌరవాణాం- మహీపతిత్వం- స్వతః- అస్మాకంతుకాలజమాగంతుకం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మెకౌరవాఃఆజ్ఞాంనమన్యంతేనబహుమన్యంతే - కింతులంఘనంమన్యంతే ॥ ౨౩॥ అద్యాపీతిసూచితమైశ్వర్యందర్శ-
యతి- ఉగ్రసేనఇత్యాదినా - ఉగ్రసేనఇతి॥ ఏషాంమనుష్యశతోచ్ఛిష్టైనృపాసనైతుష్టిర్ధిగతాన్ ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥
౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇత్యుక్త్వేతి॥ కర్షణాధోముఖంకర్షణార్థమధోముఖం ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫॥
౩౬॥౩౭॥౩౮॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే- పంచత్రింశోధ్యాయః. ********

మైత్రేయేతి॥ ఏతద్బలం - యమునాకర్షణాదిరూపం - అన్యద్ద్వివిదవధాది. ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫॥

ఉగ్రసేనస్యమేనాజ్ఞాంమన్యంతేద్యాపిలంఘనమ్॥ ౨౩॥ ఉగ్రసేనస్సమధ్యాస్తేసుధర్మాంనశచీపతిః।
ధిఙ్మానుషశతోచ్ఛిష్టేతుష్టిరేషాంనృపాసనే॥౨౪॥ పారిజాతతరోఃపుష్పమంజరీర్వనితాజనః।బిభర్తి
యస్యభృత్యానాంసోప్యేషాంనోమహీపతిః॥౨౫॥ సమస్తభూభృతాంనాథఉగ్రసేనస్సతిష్ఠతు।అద్య
నిష్కౌరవాముర్వీంకృత్వాయాస్యామితత్పురీమ్॥౨౬॥ కర్ణందుర్యోధనంద్రోణమద్యభీష్మంసబాహ్లికమ్।
దుశ్శాసనాదీన్భూరించభూరిశ్రవసమేవచ ॥ ౨౭ ॥ సోమదత్తంశలంచైవభీమార్జునయుధిష్ఠిరాన్।
యమౌచకౌరవాంశ్చాన్యాన్హత్వాసాశ్వరథద్విపాన్॥౨౮॥వీరమాదాయతంసాంబంసపత్నీకంతతః
పురీమ్। ద్వారకాముగ్రసేనాదీన్గత్వాద్రక్ష్యామిబాంధవాన్॥ ౨౯॥ అథవాకౌరవానాసంసమస్తైః
కురుభిస్సహ।భాగీరథ్యాంక్షిపామ్యాశునగరంనాగసాహ్వయమ్॥౩౦॥ శ్రీపరాశరః॥ఇత్యుక్త్వామద
రక్తాక్షఃకర్షణాధోముఖంహలమ్।ప్రాకారవప్రదుర్గస్యచకర్షముసలాయుధః॥౩౧॥ ఆఘూర్ణి
తంతత్సహసాతతోవైహాస్తినంపురమ్ । దృష్ట్వాసంక్షుబ్ధహృదయాశ్చుక్రుశుస్సర్వకౌరవాః॥ ౩౨॥
రామరామమహాబాహోక్షమ్యతాంక్షమ్యతాంత్వయా । ఉపసంహ్రియతాంకోపః ప్రసీదముసలా
యుధ॥ ౩౩॥ ఏషసాంబస్సపత్నీకస్తవనిర్యాతితోబలాత్। అవిజ్ఞాతప్రభావానాంక్షమ్యతామపరాధి
నామ్॥౩౪॥శ్రీపరాశరః॥తతోనిర్యాతయామాసుస్సాంబంపత్నీసమన్వితమ్।నిష్క్రమ్యస్వపురాత్తూర్ణం
కౌరవామునిపుంగవ ॥ ౩౫ ॥ భీష్మద్రోణకృపాదీనాంప్రణమ్యవదతాంప్రియమ్ । క్షాంతమేవమయే
త్యాహబలోబలవతాంవరః॥౩౬॥ అద్యాప్యాఘూర్ణితాకారంలక్ష్యతేతత్పురంద్విజ।ఏషప్రభావో
రామస్యబలశౌర్యోపలక్షణః॥ ౩౭॥ తతస్తుకౌరవాస్సాంబంసంపూజ్యబలినాసహ। ప్రేషయామాసు
రుద్వాహధనభార్యాసమన్వితమ్॥ ౩౮॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- పంచమాంశే- పంచత్రింశోధ్యాయః. *
శ్రీపరాశరః॥మైత్రేమైతద్బలంతస్యబలస్యబలశాలినః।కృతంయదన్యత్తేనాభూత్తదపిశ్రూయతాం
త్వయా॥౧॥నరకస్యాసురేంద్రస్యదేవపక్షవిరోధినః। సఖాభవన్మహావీర్యోద్వివిదోవానరర్షభః॥ ౨॥
వైరానుబంధంబలవాన్సచకారసురాన్ప్రతి।నరకంహతవాన్కృష్ణోదేవరాజేనచోదితః॥౩॥కరిష్యే
సర్వదేవానాంతస్మాదేతత్ప్రతిక్రియామ్।యజ్ఞవిధ్వంసనంకుర్వన్మర్త్యలోకక్షయంతథా॥౪॥ తతో
విధ్వంసయామాసయజ్ఞానజ్ఞానమోహితః। బిభేదసాధుమర్యాదాంక్షయంచక్రేచదేహినామ్॥ ౫॥

ఏతత్ప్రసాదజం - అద్యాపీంద్రాదీనాజ్ఞాపయతోమే ఆజ్ఞాంన మన్యంతే - నాద్రియంతే - కింతుతల్లంఘనమేవ
మన్యంతే॥ ౨౩॥ అద్యాపీత్యస్యాభిప్రాయంవివృణోతి- ఉగ్రసేనఇతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ సోమదత్తమితి॥ యమౌ
నకులసహదేవౌ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇత్యుక్త్వేతి॥ కర్షణాయాధోముఖం - ప్రాకారవప్రదుర్గస్య - మూలదేశ
ఇతి శేషః।ప్రాకారవప్రైవిన్యస్యచకర్షముసలాయుధఇతిపాఠేసుగమోర్థః॥౩౧॥ ఆఘూర్ణితమితి॥ ఆఘూర్ణితం
విచలితం ॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ ఏషఇతి॥ నిర్యాతితఃసమర్పితః॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ తతఇతి॥ ఉద్వాహధనేన - పారి
బర్హేణ- భార్యయాచసమన్వితంప్రేషయామాసుః॥ ౩౮॥ ప్రస్థాపితవంతః॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకా
శాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- పంచమాంశే - పంచత్రింశోధ్యాయః. ********************

౧ ॥ మైత్రేయ శ్రూయతామితి యదుక్తం తదేవ వివృణోతి ॥ నరకస్యేతి ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF.

దదాహేతి॥ గ్రామాంతరాణిగ్రామవిశేషాన్॥ ౬॥ ౭॥ తేనేతి॥ ఉద్వేలో వెలామతిక్రాంతఃజాయతే॥౮॥ ౯॥ తేనేతి॥
విప్రకృతంవినాశితం॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ఉద్గీయమాన ఇతి॥ లలనామాళయఃవిలాసినీశ్రేష్ఠాః- అశోకద్రుమోవా- మాళిః
కేరిబెచూడాయామశోకె కేశసంహతావితినిఘంటుః- తదాలలనోపలక్షితాశోకవనాంతస్థః॥ ౧౨॥ తతఇతి॥ విడం
బనంభ్రూనేత్రాదివికారః సమ్ముఖస్యేతిచపాఠః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ తతఇతి॥ క్షీణజీవితఇత్యనే
నాస్యామృతప్రాశనాద్దీర్ఘజీవిత్వంమహద్ధిక్కారాన్నష్టమిత్యుక్తం॥ శ్లో॥ ఆయుశ్శ్రియంయశోవిత్తంలోకానా
శిషఏవచ। హంతిశ్రేయాంసిసర్వాణిపుంసోమహదతిక్రమఇతిశ్రీశుకోక్తేః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥
ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- పంచమాంశే - షట్త్రింశోధ్యాయః. ***************

దదాహసవనాన్ దేశాన్ పురగ్రామాంతరాణిచ। క్వచిచ్చపర్వతాక్షేపైర్గ్రామాదీన్సమచూర్ణ
యత్॥ ౬॥ శైలానుత్పాట్యతోయేషు మోచాంబునిధౌతథా। పునశ్చార్ణవమధ్యస్థఃక్షోభయా
మాససాగరమ్॥ ౭॥ తేనవిక్షోభితశ్చాబ్ధిరుద్వేలోద్విజజాయతే। ప్లావయంస్తీరజాన్గ్రామాన్
పురాదీనతివేగవాన్॥ ౮॥ కామరూపీమహారూపంకృత్వాసస్యాన్యశేషతః। లుఠన్భ్రమణసమ్మర్దైః
స్సంచూర్ణయతివానరః॥౯॥ తేనవిప్రకృతంసర్వంజగదేతద్దురాత్మనా।నిస్స్వాధ్యాయవషట్కారం
మైత్రేయాసీత్సుదుఃఖితమ్॥ ౧౦॥ ఏకదారైవతోద్యానేపపౌపానంహలాయుధః। రేవతీచమహా
భాగాతథైవాన్యావరస్త్రియః॥౧౧॥ఉద్గీయమానోవిలసల్లలనామాళిమధ్యగః। రేమేయదుకులశ్రేష్ఠః
కుబేరఇవనందనే॥ ౧౨॥ తతస్సవానరోభ్యేత్యగృహీత్వాసీరిణోహలమ్।ముసలంచచకారాస్యసంము
ఖంచవిడంబనమ్॥ ౧౩॥ తథైవయోషితాంతాసాంజహాసాభిముఖంకపిః। పానపూర్ణాంశ్చకరకాన్
చిక్షేపాహత్యవైతదా॥ ౧౪॥ తతఃకోపపరీతాత్మాభర్త్సయామాసతంహలీ। తథాపితమవజ్ఞాయ
చక్రేకిలకిలధ్వనిమ్॥ ౧౫॥ తతస్స్మయిత్వాసబలోజగ్రాహముసలంరుషా। సోపిశైలశిలాంభీమాం
జగ్రాహప్లవగోత్తమః॥ ౧౬॥ చిక్షేపసచతాంక్షిప్తాంముసలేనసహస్రధా। బిభేదయాదవశ్రేష్ఠ
స్సాపపాతమహీతలే॥ ౧౭॥ అథతన్ముసలంచాసౌ సముల్లంఘ్యప్లవంగమః। వేగేనాగత్యరోషేణ
కరేణోరస్యతాడయత్॥ ౧౮॥ తతోబలేనకోపేనముష్టినామూర్ధ్నితాడితః। పపాతరుధిరోద్గారీ
ద్వివిదఃక్షీణజీవితః॥ ౧౯॥ పతతాతచ్ఛరీరేణగిరేశ్శృంగమశీర్యత। మైత్రేయశతధావజ్రివజ్రేణేవ
విదారితమ్॥ ౨౦॥ పుష్పవృష్టింతతోదేవారామస్యోపరిచిక్షిపుః। ప్రశశంసుస్తతోభ్యేత్యసాధ్వేతత్తే
మహత్కృతమ్॥ ౨౧॥ అనేనదుష్టకపినాదైత్యపక్షోపకారిణా। జగన్నిరాకృతంవీరదిష్ట్యాసక్షయ
మాగతః॥ ౨౨॥ ఇత్యుక్త్వాదివమాజగ్ముర్దేవాహృష్టాస్సగుహ్యకాః॥ ౨౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవం
విధాన్యనేకానిబలదేవస్యధీమతః। కర్మాణ్యపరిమేయాని శేషస్యధరణీభృతః॥ ౨౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణు
పురాణే- పంచమాంశే - షట్త్రింశోధ్యాయః. ******************************

౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ఏకదేతి॥ రైవతకోద్వారకాయాః-పూర్వతోగిరిః- తత్సంబంధిన్యుద్యానే॥ ౧౧॥ ఉద్గీయమానఇతి॥
విలసల్లలనాః-విలాసిన్యః- తాసాంమాళయః- శ్రేష్ఠాః- తాసాంమధ్యగః॥ ౧౨॥ తతఇతి॥ విడంబనం- భ్రూవిక్షేప
దంతదర్శనాదివిక్రియాం॥౧౩॥ తథైవేతి॥పీయతఇతిపానంమదిరాతత్పూర్ణాన్- కరకాన్కలశాన్॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥
౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ పతతేతి॥ అశీర్యత- విశీర్ణమభవత్॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకా
శాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - షట్త్రింశోధ్యాయః. ********************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏవమితి॥ దుష్టక్షితీశానాంవధమిత్యనుషంగః ॥౧॥ ౨॥ కృత్వేతి॥ శాపేతి॥ ఉపసంహారేశాపోవ్యాజమాత్రం- స్వేచ్ఛైవహేతుః- యథోక్తం॥ శ్లో॥ భవితవ్యంతథాతద్ధిదృష్టమేతత్ మహాత్మనేత్యాదినా॥ కులంస్వం ॥ ౩॥ ఉత్సృజ్యేత్యాది॥ మానుష్యంమర్త్యదేహం- సాంశఃసంకర్షణాదిః- విష్ణుమయంవిష్ణుప్రచురం - తత్తేజస్తద్విభూతితత్పరికరసూరిపూర్ణమిత్యర్థః- నిజంస్థానంపరమవ్యోమపరమపదాదిశబ్దవాచ్యంస్వాసాధారణం - యథామౌసలే-దివ్యంస్థానమజరంచాప్రమేయమిత్యాది - అత్రమానుష్యమితి విశేషణాత్ - ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్ వ్యాప్యలోకాన్ స్వలక్ష్మ్యేత్యుక్త్వా - అనంతరందివంప్రాప్తమిత్యాదినావసుప్రభృతిభిర్దేవైఃప్రత్యుద్గమనాదికముక్త్వా - తతోరాజన్భగవానుగ్రధన్వేత్యాదినాస్వస్థానప్రవేశమభిధాయ-భుజైశ్చతుర్భిస్సముపేతంమమేదమితిమౌసలోక్తప్రకారేణస్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహవతఏవగమనంజ్ఞాతవ్యం ॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ తతఇతి॥ భావికార్యంభవిష్యత్ఫలకర్మ - తేనప్రచోదితాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ దివ్యజ్ఞానేతి॥ దివ్యజ్ఞానోపపన్నాఃదివ్యస్యభగవదిచ్ఛాదేర్జ్ఞానోపపన్నాః - యథామౌసలఏవ॥ శ్లో॥భవితవ్యంతథాతద్ధిదృష్టమేతన్మహాత్మనా।ఉపేక్షితంచకృష్ణేనశక్తేనాపివ్యపోహితుమిత్యాదికులశ్శాపోమునీషిణామిత్యంతం॥౯॥౧౦॥౧౧॥ తదితి॥ ఎరకాత్రిధారఃతృణభేదః॥ ౧౨॥ ముసలస్యేతి॥ తోమరమత్రబాణశల్యం॥ ౧౩॥ తదితి॥

> శ్రీపరాశరః॥ఏవందైత్యవధంకృష్ణోబలదేవసహాయవాన్।చక్రేదుష్టక్షితీశానాంతథైవజగతఃకృతే॥౧॥
> క్షితేశ్చభారంభగవాన్ఫల్గునేనసమన్వితః। అవతారయామాసవిభుస్సమస్తాక్షౌహిణీవధాత్॥ ౨॥
> కృత్వాభారావతరణంభువోహత్వాఖిలాన్నృపాన్ । శాపవ్యాజేనవిప్రాణాముపసంహృతవాన్కులమ్॥౩॥ ఉత్సృజ్యద్వారకాంకృష్ణస్త్యక్త్వామానుష్యమాత్మనః।సాంశోవిష్ణుమయంస్థానంప్రవివేశమునేనిజమ్॥౪॥మైత్రేయః॥సవిప్రశాపవ్యాజేనసంజహ్రేస్వకులంకథమ్।కథంచమానుషందేహముత్ససర్జజనార్దనః॥౫॥ శ్రీపరాశరః॥ విశ్వామిత్రస్తథాకణ్వోనారదశ్చమహామునిః। పిండారకేమహాతీర్థేదృష్టాయదుకుమారకైః॥౬॥తతస్తేయౌవనోన్మత్తాభావికార్యప్రచోదితాః।సాంబంజాంబవతీపుత్రంభూషయిత్వాస్త్రియంయథా॥౭॥ప్రశ్రితాస్తాన్మునీనూచుఃప్రణిపాతపురస్సరమ్।ఇయంస్త్రీపుత్రకామావైబ్రూతకింజనయిష్యతి॥౮॥శ్రీపరాశరః॥దివ్యజ్ఞానోపపన్నాస్తేవిప్రలబ్ధాఃకుమారకైః।మునయఃకుపితాఃప్రోచుర్ముసలంజనయిష్యతి॥౯॥సర్వయాదవసంహారకారణంభువనోత్తరమ్।యేనాఖిలకులోత్సాదోయాదవానాంభవిష్యతి॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్తాస్తేకుమారాస్తుఆచచక్షుర్యథాతథమ్। ఉగ్రసేనాయముసలంజజ్ఞేసాంబస్యచోదరాత్॥౧౧॥ తదుగ్రసేనోముసలమయశ్చూర్ణమకారయత్।జజ్ఞేతదేరకాచూర్ణంప్రక్షిప్తంతైర్మహోదధౌ ॥ ౧౨॥ ముసలస్యాథలోహస్యచూర్ణితస్యతుయాదవైః । ఖండంచూర్ణితశేషంతు తతోయత్తోమరాకృతి ॥ ౧౩ ॥ తదప్యంబునిధౌక్షిప్తం మత్స్యోజగ్రాహజాలిభిః।

ఏవమితి॥ దుష్టక్షితీశానాంవధంచక్రే॥ ౧॥ క్షితేరితి॥ ఫల్గునేనసమన్వితః - తత్సారథ్యేనచక్షితేభారమవతారయామాస॥ ౨॥ ౩॥ ఉత్సృజ్యేతి॥ మానుష్యం - మనుష్యనాట్యం - సాంశఃబలప్రద్యుమ్నాదిసహితః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬॥ తతఇతి॥ భావికార్యంయాదవసంహారః - తేనప్రచోదితాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ దివ్యజ్ఞానేతి॥ దివ్యమలౌకికంజ్ఞానంతేనోపపన్నాః విప్రలబ్ధాః ప్రతారితాః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తాఇతి ॥ ఉగ్రసేనాయాచచక్షుః - నతు శ్రీకృష్ణాయ ॥ ౧౧॥ తదితి॥ ఉగ్రసేనోపి - శ్రీకృష్ణమవిజ్ఞాప్యైవస్వయంతదాయసముసలంచూర్ణమకారయత్ - అనేనచవినాశకాలేతేషాంకృష్ణవైముఖ్యంసూచితం - తచ్చచూర్ణంమహోదధౌక్షిప్తంతద్వేలాయాంలగ్నం - ఏరకా - ధారాత్రయోపేతఃతృణభేదోజజ్ఞే ఏకేనముసలేన బహూనాంపరస్పరం ప్రహరణాసంభవాచ్చూర్ణద్వారాతదేవబహుధాపరిణతమితిభావః ॥ ౧౨ ॥ ముసలస్యేతి ॥ తోమరాకృతితదగ్రసదృశం ॥ ౧౩ ॥ తదితి ॥ అంబునిధౌక్షిప్తంతదపిఖండంమత్స్యోజగ్రాహ - తతోజాలిభిర్మత్స్యఘాతిభిఃఘాతితస్యమత్స్యస్యోదరాత్ - జరాసంజ్ఞోలుబ్ధోవ్యాధఃజగ్రాహ-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

జరానామలుబ్ధకః॥౧౪॥విజ్ఞాతేతి॥ విధినాసమీహితంస్వసంకల్పేనకృతం॥౧౫॥ దేవైశ్చేతి॥ దూతఃవాయుః॥౧౬॥౧౭॥ భారావతరణార్థాయేతి॥ అవతీర్ణోఽవర్షాణామధికంశతమత్రస్థితఇతిశేషః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧॥ ౨౨॥ భువఇతి॥ భువోభారోనాద్యాప్యవతారితఇతిశేషః - ఏతద్గమనం ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ జరాసంధాదయఇతి॥ క్షితేర్భారహేతవోయేన్యేజరాసంధాదయోనిహతాః- తేభ్యఃయదూనాంసంబంధీశిశురపినాపచితోయుద్ధే- కుభార ఇతిపాఠే- తేభ్యోప్యధికోయదూనాంసంబంధికుభారఃభూభారఃనక్షీయతే॥౨౬॥౨౭॥ ౨౮॥ భగవానితి॥ గ్రహర్క్షవైకృతందివ్యఉత్పాతః- ఉల్కానిపాతనిర్ఘాతపరివేషాదిరాంతరిక్షః- చరస్థిరజోభౌమః॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥

ఘాతితస్యోదరాత్తస్యలుబ్ధోజగ్రాహతజ్జరాః ॥ ౧౪॥ విజ్ఞాతపరమార్థోపిభగవాన్మధుసూదనః।
నైచ్ఛత్తదన్యథాకర్తుం విధినాయత్సమీహితమ్ ॥ ౧౫ ॥ దేవైశ్చప్రహితోవాయుః ప్రణిపత్యాహ
కేశవమ్ । రహస్యేవమహందూతః ప్రహితోభగవన్సురైః ॥ ౧౬ ॥ వస్వశ్విమరుదాదిత్యరుద్రసా
ధ్యాదిభిస్సహ । విజ్ఞాపయతిశక్రస్త్వాంతదిదంశ్రూయతాంవిభో ॥ ౧౭ ॥ భారావతరణార్థాయ
వర్షాణామధికంశతమ్ । భగవానవతీర్ణోఽత్రత్రిదశైస్సహచోదితః ॥ ౧౮ ॥ దుర్వృత్తానిహతా
దైత్యాభువోభారోవతారితః । త్వయాసనాథాస్త్రిదశాభవంతుత్రిదివేసదా ॥ ౧౯॥ తదతీతంజగ
న్నాథవర్షాణామధికంశతమ్।ఇదానీంగమ్యతాంస్వర్గోభవతాయదిరోచతే॥ ౨౦॥ దేవైర్విజ్ఞాప్యతే
దేవతథాత్రైవరతిస్తవ।తత్స్థీయతాంయథాకాలమాస్థేయమనుజీవిభిః॥౨౧॥ శ్రీభగవాన్॥యత్త్వ
మాత్థాఖిలందూతవేద్మ్యేతదహమప్యుత।ప్రారబ్ధఏవహిమయాయాదవానాంపరిక్షయః॥౨౨॥ భువో
నాద్యాపిభారోయంయాదవైరనిబర్హితైః । అవతార్యకరోమ్యేతత్సప్తరాత్రేణసత్వరః॥ ౨౩॥
యథాగృహీతమంభోధేర్దత్వాహంద్వారకాభువమ్। యాదవానుపసంహృత్యయాస్యామిత్రిదశా
లయమ్॥౨౪॥ మనుష్యదేహముత్సృజ్యసంకర్షణసహాయవాన్। ప్రాప్తఏవాస్మిమంతవ్యోదేవేంద్రే
ణతథామరైః ॥ ౨౫ ॥ జరాసంధాదయోయేన్యేనిహతాభారహేతవః । క్షితేస్తేభ్యస్తుబాలోపి
యదూనాంనాపచీయతే॥౨౬॥తదేతంసుమహాభారమవతార్యక్షితేరహమ్।యాస్యామ్యమరలోకస్య
పాలనాయబ్రవీహితాన్॥౨౭॥ శ్రీపరాశరః॥ఇత్యుక్తోవాసుదేవేనదేవదూతః ప్రణమ్యతమ్।మైత్రేయ
దివ్యయాగత్యాదేవరాజాంతికంయయౌ॥ ౨౮॥ భగవానప్యథోత్పాతాన్దివ్యభౌమాంతరిక్షజాన్।
దదర్శద్వారకాపుర్యాంవినాశాయదివానిశమ్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్దృష్ట్వాయాదవానాహ పశ్యధ్వమతి
దారుణాన్ । మహోత్పాతాన్శమాయైషాంప్రభాసంయామమాచిరమ్॥ ౩౦॥ శ్రీపరాశరః॥ ఏవ
ముక్తేతుకృష్ణేనయాదవప్రవరస్తతః । మహాభాగవతఃప్రాహప్రణిపత్యోద్ధవోహరిమ్॥ ౩౧॥ భగ
వన్యన్మయాకార్యంతదాజ్ఞాపయసాంప్రతమ్। మన్యేకులమిదంసర్వంభగవాన్సంహరిష్యతి॥ ౩౨॥

తత్రజరదధిష్ఠాతృదేవతాంశోయదువంశ్య ఏవవ్యాధత్వంప్రాప్తఇతిహరివంశేప్రసిద్ధం ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తదితి॥ అధికంపంచవింశత్యాధికం- శరచ్ఛతంవ్యతీయాయ- పంచవింశాధికమితిశుకోక్తేః॥ ౨౦॥ దేవైరితి ॥ యథాకాలంస్వకార్యసిద్ధ్యాసత్యాం ॥ ౨౧ ॥ యదితి ॥ బ్రహ్మశాపమిషేణమయైవప్రారబ్ధః ॥ ౨౨॥ కిమర్థం యాదవక్షయఃప్రారబ్ధస్తత్రాహ ॥ భువఇతి ॥ అనిబర్హితైః అసంహృతైః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ మనుష్యదేహమితి॥ ప్రాప్తఏవాస్మీతిమంతవ్యః॥ ౨౫॥ జరాసంధేతి॥ యదూనాంబాలోపికుమారోపి- తేభ్యోనాపచీయతే - న్యూనోన భవతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ భగవానితి॥ భగవానపిస్వయమేవసృష్టానుత్పాతాన్దదర్శ-తత్రదివ్యాఉత్పాతాః-గ్రహ యుద్ధాదయః-భౌమాః-భూకంపాదయః-ఆంతరిక్షాః-దిగ్దాహోల్కాపాతాదయః॥ ౨౯॥ ద్వారకాయాంమరణే ఆధికారికదేవాంశానాంయాదవానామేవముక్తిస్స్యాదితి - విశిష్టలోకావాప్తిసాధనం ప్రభాసంగంతుం ప్రరోచయన్నాహ ॥ తానితి ॥ ఏషాముత్పాతానాంశమాయ ఉపశమనార్థంప్రభాసంయామగచ్ఛామ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨॥

CSU-Sringeri Çampus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యుక్త ఇతి ॥ అనుమోదితః తత్త్వోపదేశపాదుకాప్రదానాదినానుగృహీతః- యాదవత్వేపి భగవత్స్వాతంత్ర్యప్రదర్శనార్థం సాత్వతవిద్యాసంతానాయోద్ధవో రాజసంతానాయ వజ్రశ్చ శేషితౌ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭॥ నివారయామాసేతి॥ మాధ్యస్థ్యాత్కేశవో యుధ్యమానాన్ నివారయామాస.- తే చ తం అరీణాం స్వవిపక్షాణాం సహాయం ప్రాప్తం మేనిరే- అతస్తమనాదృత్యాన్యోన్యం చ జఘ్నుః ॥ ౪౮॥ ౪౯ ॥ జఘానేతి॥ ఆతతాయీ వధోద్యతః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨॥ ౫౩॥

నాశాయాస్య నిమిత్తాని కులస్యాచ్యుత లక్షయే ॥ ౩౩॥ శ్రీభగవాన్॥ గచ్ఛ త్వం దివ్యయా గత్యా మత్ప్రసాదసముత్థయా। యద్బదర్యాశ్రమం పుణ్యం గంధమాదనపర్వతే॥ నరనారాయణస్థానే తత్పవిత్రం మహీతలే॥ ౩౪ ॥ మన్మనా మత్ప్రసాదేన తత్ర సిద్ధిమవాప్స్యసి। అహం స్వర్గం గమిష్యామి హ్యుపసంహృత్య వై కులమ్॥ ౩౫॥ ద్వారకాం చ మయా త్యక్తాం సముద్రః ప్లావయిష్యతి । మద్వేశ్మ చైకం ముక్త్వా తు భయాన్మత్తో జలాశయే॥ తత్ర సన్నిహితశ్చాహం భక్తానాం హితకామ్యయా॥ ౩౬॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తః ప్రణిపత్యైనం జగామాశు తపోవనమ్। నరనారాయణస్థానం కేశవేనానుమోదితః॥ ౩౭॥ తతస్తే యాదవాస్సర్వే రథానారుహ్య శీఘ్రగాన్। ప్రభాసం ప్రయయుస్సార్ధం కృష్ణరామాదిభిర్ద్విజ॥ ౩౮॥ ప్రభాసం సమనుప్రాప్తాః కుకురాంధకవృష్ణయః। చక్రుస్తత్ర మహాపానం వాసుదేవేన చోదితాః। ౩౯॥ పిబతాం తత్ర చైతేషాం సంఘర్షేణ పరస్పరమ్। అతివాదేంధనో జజ్ఞే కలహాగ్నిః క్షయావహః॥ ౪౦॥ మైత్రేయః॥ స్వం స్వం వై భుంజతాం తేషాం కలహః కిన్నిమిత్తకః । సంఘర్షో వా ద్విజశ్రేష్ఠ తన్మమాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪౧॥ శ్రీపరాశరః॥ మృష్టం మదీయమన్నం తే న మృష్టమితి జల్పతామ్। మృష్టామృష్టకథా జజ్ఞే సంఘర్షకలహౌ తతః॥ ౪౨॥ తతశ్చాన్యోన్యమభ్యేత్య క్రోధసంరక్తలోచనాః । జఘ్నుః పరస్పరం తే తు శస్త్రైర్దైవబలాత్కృతాః॥ ౪౩॥ క్షీణశస్త్రాశ్చ జగృహుః ప్రత్యాసన్నామథైరకామ్॥ ౪౪॥ ఏరకా తు గృహీతా వై వజ్రభూతేవ లక్ష్యతే। తయా పరస్పరం జఘ్నుస్సంప్రహారే సుదారుణే॥ ౪౫॥ ప్రద్యుమ్నసాంబప్రముఖాః కృతవర్మాథ సాత్యకిః। అనిరుద్ధాదయశ్చాన్యే పృథుర్విపృథురేవ చ॥ ౪౬॥ చారువర్మా చారుకశ్చ తథాక్రూరాదయో ద్విజ। ఏరకారూపిభిర్వజ్రైస్తే నిజఘ్నుః పరస్పరమ్॥ ౪౭॥ నివారయామాస హరిర్యాదవాంస్తే చ కేశవమ్ । సహాయం మేనిరేఽరీణాం ప్రాప్తం జఘ్నుః పరస్పరమ్ ॥ ౪౮ ॥ కృష్ణోఽపి కుపితస్తేషామేరకాముష్టిమాదదే। వధాయ సోఽపి ముసలం ముష్టిర్లోహమభూత్తదా॥ ౪౯॥ జఘాన తేన నిశ్శేషాన్ యాదవానాతతాయినః। జఘ్నుస్తే సహసాభ్యేత్య తథాన్యేపి పరస్పరమ్॥ ౫౦॥ తతశ్చార్ణవమధ్యేన జైత్రోఽసౌ చక్రిణో రథః । పశ్యతో దారుకస్యాథ ప్రాయాదశ్వైర్ధృతో ద్విజ ॥ ౫౧॥ చక్రం గదా తథా శార్ఙ్గం తూణీ శంఖోఽసిరేవ చ। ప్రదక్షిణం హరిం కృత్వా జగ్మురాదిత్యవర్త్మనా॥ ౫౨॥ క్షణేన నాభవత్కశ్చిద్యాదవానామఘాతితః। ఋతే కృష్ణం మహాత్మానం దారుకం చ మహామునే॥ ౫౩॥

౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ అనుమోదితః- తత్త్వజ్ఞానోపదేశేనానుగృహీతః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ పిబతామితి॥ సంఘర్షేణ స్పర్ధయా- అతివాదః - అధిక్షేపః- స ఏవేంధనం - ఉద్దీపకో యస్య సః - కలహరూపోఽగ్నిః జజ్ఞే ॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ తత ఇతి॥ దైవబలాత్కృతాః - కృష్ణవిమోహితాః ॥ ౪౩॥ క్షీణశస్త్రా ఇతి॥ ఏరకాం - ముసలచూర్ణజాతాం- శ్రీకృష్ణేన- పురైవ- ప్రభాసప్రాంతే - ఉత్పాదితత్వాత్ప్రత్యాసన్నాం ॥ ౪౪ ॥ ఏరకేతి॥ సంప్రహారే యుద్ధే॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ నివారయామాసేతి॥ తే నివార్యమాణా యాదవాః- కేశవం- అరీణాం - స్వప్రతిపక్షాణాం- సహాయం - ప్రాప్తం- మేనిరే- అతస్తద్వాక్యమనాదృత్య పరస్పరం జఘ్నుః॥ ౪౮॥ కృష్ణ ఇతి॥ సోఽప్యేరకాముష్టిః- తదా ఘనలోహమయముసలమివాసీత్॥ ౪౯॥ జఘానేతి॥ ఆతతాయినః - స్వవధప్రవృత్తాన్॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ౫౩॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ నిర్యాణమితి॥ యోగేన దేహత్యాగో లోకసంగ్రహార్థః॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ సచేతి॥ ద్వారవత్యాం స్థితమితి శేషః॥ ౬౫॥ భగవానపీతి॥ సర్వభూతేషు స్థితమత ఏవ వాసుదేవాత్మకం బ్రహ్మ ఆత్మన్యధారయత్ - ఆత్మానం బ్రహ్మ అభావయదిత్యర్థః॥ ౬౬॥ సంమానయన్నితి॥ ద్విజవచః విప్రశాపవచః - దుర్వాసా యదువాచ తచ్చ సంమానయన్ - పాదం లుబ్ధకదృశ్యం స్వస్తికాసనేన జానుని కృత్వా యోగం చక్రే - శ్రీకృష్ణోఽపి మదుచ్ఛిష్టేన సర్వాంగం లింపేతి దుర్వాససో వచనాత్ విప్రోచ్ఛిష్టం పాదేన స్ప్రష్టవ్యమితి పాదవర్జం సర్వాంగలిప్తే పాదానలిప్తావితి క్రుద్ధేన దుర్వాససా తత్రైవ పాదే విద్ధో భవేతి శప్త ఇత్యుక్తం భారతే॥ ౬౭॥ ఆయయావితి॥ ముసలావశేషలోహం ఏకసాయకే న్యస్తం తోమరం యస్య స తథోక్తః - అక్షరాధిక్యమార్షం॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥

చంక్రమ్యమాణౌ తౌ రామం వృక్షమూలే కృతాసనమ్। దదృశాతే ముఖాచ్చాస్య నిష్క్రామంతం మహోరగమ్॥౫౪॥ నిష్క్రమ్య స ముఖాత్తస్య మహాభోగో భుజంగమః। ప్రయయావర్ణవం సిద్ధైః పూజ్యమానస్తథోరగైః॥౫౫॥ తతోఽర్ఘ్యమాదాయ తదా జలధిస్సంముఖం యయౌ। ప్రవివేశ తతస్తోయం పూజితః పన్నగోత్తమైః॥౫౬॥ దృష్ట్వా బలస్య నిర్యాణం దారుకం ప్రాహ కేశవః। ఇదం సర్వం సమాచక్ష్వ వసుదేవోగ్రసేనయోః॥౫౭॥ నిర్యాణం బలభద్రస్య యాదవానాం తథా క్షయమ్। యోగే స్థిత్వాహమప్యేతత్పరిత్యక్ష్యే కళేబరమ్॥ ౫౮॥ వాచ్యశ్చ ద్వారకావాసీ జనస్సర్వస్తథాహుకః। యథేమాం నగరీం సర్వాం సముద్రః ప్లావయిష్యతి॥ ౫౯॥ తస్మాద్భవద్భిస్సర్వైస్తు ప్రతీక్ష్యో హ్యర్జునాగమః। న స్థేయం ద్వారకామధ్యే నిష్క్రాంతే తత్ర పాండవే॥ ౬౦॥ తేనైవ సహ గంతవ్యం యత్ర యాతి స కౌరవః॥౬౧॥ గత్వా చ బ్రూహి కౌంతేయమర్జునం వచనాన్మమ। పాలనీయస్త్వయా శక్త్యా జనోఽయం మత్పరిగ్రహః॥ ౬౨॥ త్వమర్జునేన సహితో ద్వారవత్యాం తథా జనమ్। గృహీత్వా యాహి వజ్రశ్చ యదురాజో భవిష్యతి॥ ౬౩॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్తో దారుకః కృష్ణం ప్రణిపత్య పునః పునః। ప్రదక్షిణం చ బహుశః కృత్వా ప్రాయాద్యథోదితమ్॥౬౪॥ స చ గత్వా తదాచష్ట ద్వారకాయాం తథార్జునమ్। ఆనినాయ మహాబుద్ధిర్వజ్రం చక్రే తథా నృపమ్॥౬౫॥ భగవానపి గోవిందో వాసుదేవాత్మకం పరమ్। బ్రహ్మాత్మని సమారోప్య సర్వభూతేష్వధారయత్॥ నిష్ప్రపంచే మహాభాగ సంయోజ్యాత్మానమాత్మని। తుర్యావస్థస్సలీలం చ శేతే స్మ పురుషోత్తమః॥౬౬॥ సమ్మానయన్ ద్విజవచో దుర్వాసా యదువాచ హ। యోగయుక్తోఽభవత్పాదం కృత్వా జానుని సత్తమ॥ ౬౭॥ ఆయయౌ స జరానామ తదా తత్ర స లుబ్ధకః। ముసలావశేషలోహైకసాయకన్యస్తతోమరః॥౬౮॥ స తత్పాదం మృగాకారమవేక్ష్యారాదవస్థితః। తలే వివ్యాధ తేనైవ తోమరేణ ద్విజోత్తమ॥౬౯॥ తతశ్చ దదృశే తత్ర చతుర్బాహుధరం నరమ్। ప్రణిపత్యాహ చైవైనం ప్రసీదేతి పునః పునః॥ ౭౦॥ అజానతా కృతమిదం మయా హరిణశంకయా। క్షమ్యతాం మమ పాపేన దగ్ధం మాం త్రాతుమర్హసి॥ ౭౧॥

చంక్రమ్యమాణావితి॥ చంక్రమ్యమాణౌ - తత్ర తత్ర భ్రమంతౌ॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ భగవానితి॥ ఆత్మని సమారోప్య - బ్రహ్మైవాహమితి ధ్యాత్వా - తమాత్మానం సర్వభూతేష్వధారయత్ - సర్వభూతాన్యప్యహమేవేతి దధ్యావిత్యర్థః - ఏతచ్చాప్రచ్యుతబ్రహ్మభావే భవతి - లోకసంగ్రహమాత్రం ద్రష్టవ్యం॥ ౬౬॥ సంమానయన్నితి॥ దుర్వాసా యదువాచ - తద్ద్విజవచస్సంమానయన్ - జానుని పాదం కృత్వా - స్వస్తికాసనే ఉపవిశ్య - యోగయుక్తోఽభవత్ - ఏవం కిల భారతే - కదాచిత్తమున్మత్తవేషం - దుర్వాససం అతిథిం - భగవాన్ పూజయామాస - తదాజ్ఞయా - స్వాంగం - పాదవర్జం తదుచ్ఛిష్టేనాలింపత్ - తదా కుపితస్స ప్రాహ - తవ పాదతలం మమర్మ భవిష్యతీతి తదేతద్వాక్యం సంమానయితుం తథోపవిష్ట ఇతి॥ ౬౭॥ ఆయయావితి॥ ముసలావశేషలోహమేవ - ఏతస్మిన్ ముఖ్యే - సాయకే న్యస్తం - తోమరం తదాకారం - శల్యం యేన సః॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

భవ ఇతి॥ గచ్ఛత్వమిత్యాదినా లోకసంగ్రహార్థం యోగేన స్వదేహం త్యజన్నపి భగవానాత్మనో నిరతిశయమైశ్వర్యం ప్రకటయితుమనపాయమపి లుబ్ధకం సశరీరమేవ స్వర్గమగమయదిత్యభిప్రేతం॥ ౨౨॥ ౨౩॥ గత ఇతి॥ గత ఇత్యాదిశ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః - తస్మిన్ లుబ్ధకే స్వర్గం గతే సతి భగవాన్ శ్రీకృష్ణః - బ్రహ్మభూత ఇత్యాద్యుక్తవిశేషణవిశిష్టే ఆత్మని స్వస్మిన్నాత్మానం మనస్సంయోజ్య - త్రివిధాం సాత్త్వికరాజసతామసరూపేణ త్రివిధాం గతిమతీత్య॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - సప్తత్రింశోఽధ్యాయః. ********************

౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ యస్మిన్నితి॥ కాలకాయః మలినాంగః - కాలకామ ఇతి పాఠే కృష్ణోపేక్షావసరప్రతీక్షః॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ పార్థ ఇతి। పంచనదాఖ్యే దేశే॥ ౧౨॥ ౧౩॥ తత ఇతి॥ లోప్త్రం చౌర్యధనం లోభోపహృతచేతస ఇతి చ పాఠః॥ ౧౪॥

శ్రీపరాశరః॥ తతస్తం భగవానాహ న తేఽస్తు భయమణ్వపి। గచ్ఛ త్వం మత్ప్రసాదేన లుబ్ధ స్వర్గం సురాస్పదమ్॥ ౨౨॥ శ్రీపరాశరః॥ విమానమాగతం సద్యస్తద్వాక్యసమనంతరమ్। ఆరుహ్య ప్రయయౌ స్వర్గం లుబ్ధకస్తత్ప్రసాదతః॥ ౨౩॥ గతే తస్మిన్ స భగవాన్ సంయోజ్యాత్మానమాత్మని। బ్రహ్మభూతేఽవ్యయేఽచింత్యే వాసుదేవమయేఽమలే॥ ౨౪॥ అజన్మన్యమరే విష్ణావప్రమేయేఽఖిలాత్మని। తత్యాజ మానుషం దేహమతీత్య త్రివిధాం గతిమ్॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - సప్తత్రింశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీపరాశరః॥ అర్జునోఽపి తదాన్విష్య రామకృష్ణకలేబరే। సంస్కారం లంభయామాస తథాన్యేషామనుక్రమాత్॥ ౧॥ అష్టౌ మహిష్యః కథితా రుక్మిణీప్రముఖాస్తు యాః। ఉపగూహ్య హరేర్దేహం వివిశుస్తా హుతాశనమ్॥ ౨॥ రేవతీ చాపి రామస్య దేహమాశ్లిష్య సత్తమా। వివేశ జ్వలితం వహ్నిం తత్సంగాహ్లాదశీతలమ్॥ ౩॥ ఉగ్రసేనస్తు తచ్ఛ్రుత్వా తథైవానకదుందుభిః। దేవకీ రోహిణీ చైవ వివిశుర్జాతవేదసమ్॥ ౪॥ తతోఽర్జునః ప్రేతకార్యం కృత్వా తేషాం యథావిధి। నిశ్చక్రామ జనం సర్వం గృహీత్వా వజ్రమేవ చ॥ ౫॥ ద్వారవత్యా వినిష్క్రాంతాః కృష్ణపత్న్యః సహస్రశః। వజ్రం జనం చ కౌంతేయః పాలయన్ శనకైర్యయౌ॥ ౬॥ సభా సుధర్మా కృష్ణేన మర్త్యలోకే సముజ్ఝితే। స్వర్గం జగామ మైత్రేయ పారిజాతశ్చ పాదపః॥ ౭॥ యస్మిన్ దినే హరిర్యాతో దివం సంత్యజ్య మేదినీమ్। తస్మిన్నేవావతీర్ణోఽయం కాలకాయో బలీ కలిః॥ ౮॥ ప్లావయామాస తాం శూన్యాం ద్వారకాం చ మహోదధిః। వాసుదేవగృహం త్వేకం న ప్లావయతి సాగరః॥ ౯॥ నాతిక్రాంతుమలం బ్రహ్మన్ తదద్యాపి మహోదధిః। నిత్యం సన్నిహితస్తత్ర భగవాన్ కేశవో యతః॥ ౧౦॥ తదతీవ మహాపుణ్యం సర్వపాతకనాశనమ్। విష్ణుశ్రియాన్వితం స్థానం దృష్ట్వా పాపాద్విముచ్యతే॥ ౧౧॥ పార్థః పంచనదే దేశే బహుధాన్యధనాన్వితే। చకార వాసం సర్వస్య జనస్య మునిసత్తమ॥ ౧౨॥ తతో లోభః సమభవత్పార్థేనైకేన ధన్వినా। దృష్ట్వా స్త్రియో నీయమానా దస్యూనాం నిహతేశ్వరాః॥ ౧౩॥ తతస్తే పాపకర్మాణో లోభోపహతచేతసః। ఆభీరా మంత్రయామాసుస్సమేత్యాత్యంతదుర్మదాః॥ ౧౪॥

౨౨॥ ౨౩॥ గత ఇతి॥ త్రివిధాం గతిం - త్రిగుణాత్మికాం॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - సప్తత్రింశోఽధ్యాయః. ******************************

౧॥ ౨॥ రేవతీతి॥ తత్సంగేన య ఆహ్లాదః తేన శీతలప్రాయం॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ యస్మిన్నితి॥ అవతీర్ణః ఆవిర్భూతః. కాలకాయః - కలిర్నామ॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ పార్థ ఇతి॥ పంచనదే దేశే పంచనదాఖ్యే దేశే॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తత ఇతి॥ ముష్టో ముషితః
మాయయా శక్తిహరణాత్ ॥ ౨౯॥ తద్ధనురితి॥ ఏకపదే ఏకక్షణే ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥
అవీరజోఽనుగమనమితి॥ అవిశబ్దేన అజజాతిర్లక్ష్యతే అవిః ఖరాదిజాతిర్వా అవిశబ్దస్యాణాదిక ఈకారః సంజ్ఞాయాం॥ ౩౭॥

అయమేకోఽర్జునో ధన్వీ స్త్రీజనం నిహతేశ్వరమ్। నయత్యస్మానతిక్రమ్య ధిగేతద్భవతాం బలమ్॥ ౧౫॥ హత్వా
గర్వసమారూఢో భీష్మద్రోణజయద్రథాన్ । కర్ణాదీంశ్చ న జానాతి బలం గ్రామనివాసినామ్ ॥ ౧౬॥ యష్టి
హస్తానవేక్ష్యాస్మాన్ ధనుష్పాణిస్స దుర్మతిః। సర్వానేవావజానాతి కిం వో బాహుభిరున్నతైః॥ ౧౭॥ తతో
యష్టిప్రహరణా దస్యవో లోష్టధారిణః। సహస్రశోఽభ్యధావంత తం జనం నిహతేశ్వరమ్॥ ౧౮॥ తతో నిర్భ
ర్త్స్య కౌంతేయః ప్రాహాభీరాన్ హసన్నివ। నివర్తధ్వమధర్మజ్ఞా యది న స్థ ముమూర్షవః॥ ౧౯॥ అవజ్ఞాయ
వచస్తస్య జగృహుస్తే తదా ధనమ్। స్త్రీధనం చైవ మైత్రేయ విష్వక్సేనపరిగ్రహమ్॥ ౨౦॥ తతోఽర్జునో ధను
ర్దివ్యం గాండీవమజరం యుధి। ఆరోపయితుమారేభే న శశాక చ వీర్యవాన్॥ ౨౧॥ చకార సజ్యం కృచ్ఛ్రాచ్చ
తచ్చాభూచ్ఛిథిలం పునః । న సస్మార తతోఽస్త్రాణి చింతయన్నపి పాండవః॥ ౨౨॥ శరాన్ముమోచ చైతేషు
పార్థో వైరిష్వమర్షితః । త్వగ్భేదం తే పరం చక్రురస్తా గాండీవధన్వనా॥ ౨౩॥ వహ్నినా యేఽక్షయా
దత్తాశ్శరాస్తేఽపి క్షయం యయుః । యుధ్యతస్సహ గోపాలైరర్జునస్య భవక్షయే ॥ ౨౪॥ అచింతయచ్చ
కౌంతేయః కృష్ణస్యైవ హి తద్బలమ్। యన్మయా శరసంఘాతైస్సకలా భూభృతో హతాః॥ ౨౫॥ మిషతః
పాండుపుత్రస్య తతస్తాః ప్రమదోత్తమాః। ఆభీరైరపకృష్యంత కామం చాన్యాః ప్రదుద్రువుః॥ ౨౬॥ తత
శ్శరేషు క్షీణేషు ధనుష్కోట్యా ధనంజయః । జఘాన దస్యూన్ స్తే చాస్య ప్రహారాన్ జహసుర్మునే॥ ౨౭॥
ప్రేక్షతస్తస్య పార్థస్య వృష్ణ్యంధకవరస్త్రియః । జగ్మురాదాయ తే మ్లేచ్ఛాస్సమస్తా మునిసత్తమ॥ ౨౮॥
తతస్సుదుఃఖితో జిష్ణుః కష్టం కష్టమితి బ్రువన్ । అహో భగవతా తేన ముష్టోఽస్మీతి రురోద వై ॥ ౨౯ ॥ తద్ధను
స్తాని శస్త్రాణి స రథస్తే చ వాజినః । సర్వమేకపదే నష్టం దానమశ్రోత్రియే యథా ॥ ౩౦ ॥ అహోఽతిబలవ
ద్దైవం వినా తేన మహాత్మనా । యదసామర్థ్యయుక్తేఽపి నీచవర్గే జయప్రదమ్ ॥ ౩౧ ॥ తౌ బాహూ
స చ మే ముష్టిః స్థానం తత్ సోఽస్మి చార్జునః। పుణ్యేనైవ వినా తేన గతం సర్వమసారతామ్॥ ౩౨॥ మమార్జునత్వం
భీమస్య భీమత్వం తత్కృతం ధ్రువమ్। వినా తేన యదాభీరైర్జితోఽహం రథినాం వరః॥ ౩౩॥ శ్రీపరాశరః॥
ఇత్థం వదన్ యయౌ జిష్ణురింద్రప్రస్థం పురోత్తమమ్। చకార తత్ర రాజానం వజ్రం యాదవనందనమ్ ॥ ౩౪॥
స దదర్శ తతో వ్యాసం ఫల్గునః కాననాశ్రయమ్ । తముపేత్య మహాభాగం వినయేనాభ్యవాదయత్ ॥ ౩౫॥
తం వందమానం చరణావవలోక్య మునిశ్చిరమ్। ఉవాచ వాక్యం విచ్ఛాయః కథమద్యత్వమీదృశః॥ ౩౬॥ అవీర
జోఽనుగమనం బ్రహ్మహత్యా కృతాథవా । దృఢాశాభంగదుఃఖీవ భ్రష్టచ్ఛాయోఽసి సాంప్రతమ్ ॥ ౩౭॥

౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ తత ఇతి॥ యష్టిప్రహరణాః దండాయుధాః లోష్టధారిణః లోష్టప్రహరణాః॥ ౧౮॥ తత ఇతి॥ మామూ
ర్షవో యది న స్థ న భవథ తర్హి నివర్తధ్వం॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ చకారేతి॥ అస్త్రాణి- తత్తన్మంత్రాన్ ॥ ౨౨॥ ౨౩॥
వహ్నినేతి॥ ఖాండవదాహే- అగ్నినా దత్తాః- భవక్షయే- ఉద్భవనాశే॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తత ఇతి॥ ధనుష్కోట్యా
చాపాగ్రేణ దండేనైవ జఘాన - జహసుః- దండప్రహారైరర్జునాదపి లేశమేవ వైదగ్ధ్యాత్॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తత ఇతి॥
ముష్టః వంచితోఽస్మి॥ ౨౯॥ తదితి॥ ఏకపదే- ఏకస్మిన్నేవ క్షణే- అశ్రోత్రియే- వేదవర్జితే॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥
స ఇతి॥ ఇంద్రప్రస్థాత్ - గజాహ్వయం- గచ్ఛన్ - అర్జునః- క్వచిత్ కాననాశ్రయం - వ్యాసం - దదర్శ॥ ౩౫॥
తమితి॥ కథమీదృశః- అత్యంతం విచ్ఛాయోఽసి నష్టశోభోఽసీతి చిరమువాచ- పృచ్ఛ్యమానేఽపి దుఃఖవశాత్తస్మిన్- ప్రతివక్తు
మశక్నువతి చిరం పునరువాచేత్యర్థః॥ ౩౬॥ పునరేవ నిశ్శ్రీకత్వే హేతూన్ బహూన్ కల్పయన్నాహ - అవీరరజ
ఇత్యాదిపంచభిః॥ అవీరరజోఽనుగమనమితి॥ అవీనాం రజః - అనుపృష్ఠతః- కిం గమనం కృతం- ఉపలక్షణం చైతత్ నిషిద్ధా
నామజఖరాదిరజసాం అనుగమనస్య- అయం మాం రక్షిష్యతీతి- కస్యచిద్వా దృఢాశాతస్యాభంగేన వా- దుఃఖం॥ ౩౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సాంతానికాదయ ఇతి॥ సాంతానికః సంతానార్థముద్వోఢుమిచ్ఛన్ - ఆదిశబ్దేన యక్ష్యమాణాదయో గృహ్యంతే- యథామనుః॥ శ్లో॥ సాంతానికం యక్ష్యమాణమధ్వగం సార్వవేదసం। గుర్వర్థం పితృమాత్రర్థం స్వాధ్యాయార్థ్యుపతాపిన ఇతి ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥ స్పృష్ట ఇతి॥ ఘటవారి ఘటాన్నీయమానాచ్చలితాదుచ్చలద్వారి॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ఈశ్వరేణేతి॥ ఇతరేణేవ మహతా - మహతాసతాపి ఇతరేణేవ ప్రాకృతేనేవ స్మితాదికం కుర్వతా తృణమయాః తృణకృతాః పురుషాః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ నిర్వ్యావనేతి నాహమేక ఏవ నిర్వ్యావనాదికః - యావనశబ్దేన ష్ట్రీర్లక్ష్యతే- ఛాయా కాంతిః ॥ ౪౮॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ఆనీయమానమితి॥ కృష్ణ హే వ్యాస ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬॥

సాంతానికాదయో వా తే యాచమానా నిరాకృతాః । అగమ్యస్త్రీరతిర్వా త్వం యేనాసి విగతప్రభః॥ ౩౮॥ భుంక్తే ప్రదాయ విప్రేభ్యో మృష్టమేకోఽథవా భవాన్। కిం వా కృపణవిత్తాని హృతాని భవతార్జున॥ ౩౯॥ కచ్చిన్న శూర్పవాతస్య గోచరత్వం గతోఽర్జున । దుష్టచక్షుర్హతో వాపి నిశ్శ్రీకః కథమన్యథా॥ ౪౦॥ స్పృష్టో నఖాంభసా వాథ ఘటవార్యుక్షితోఽపి వా। కేన త్వం వాసి విచ్ఛాయో న్యూనైర్వా యుధి నిర్జితః ॥ ౪౧ ॥ శ్రీపరాశరః॥ తతః పార్థో వినిశ్వస్య శ్రూయతాం భగవన్నితి । ప్రోక్త్వా యథావదాచష్టే వ్యాసాయాత్మపరాభవమ్॥౪౨॥ అర్జునః॥ యద్బలం యచ్చ తత్తేజో యద్వీర్యం యః పరాక్రమః। యా శ్రీశ్ఛాయా చ నస్సోఽస్మాన్పరిత్యజ్య హరిర్గతః ॥ ౪౩ ॥ ఈశ్వరేణాపి మహతా స్మితపూర్వాభిభాషిణా। హీనా వయం మునే తేన జాతాస్తృణమయా ఇవ॥౪౪॥అస్త్రాణాం సాయకానాంచ గాండీవస్య తథా మమ । సారతా యా భవన్మూర్తిస్స గతః పురుషోత్తమః ॥ ౪౫ ॥ యస్యావలోకనాదస్మాన్ శ్రీర్జయస్సంపదున్నతిః। న తత్యాజ స గోవిందస్త్యక్త్వాస్మాన్భగవాన్గతః॥ ౪౬॥ భీష్మద్రోణాంగరాజాద్యాస్తథా దుర్యోధనాదయః।యత్ప్రభావేన నిర్దగ్ధాస్స కృష్ణస్త్యక్తవాన్భువమ్॥౪౭॥ నిర్వ్యావనా గతశ్రీకా నష్టచ్ఛాయేవ మేదినీ । విభాతి తాత నైకోఽహం విరహే తస్య చక్రిణః॥ ౪౮॥ యస్య ప్రభావాద్భీష్మాద్యైర్మయ్యగ్నౌ శలభాయితమ్।వినా తేనాద్య కృష్ణేన గోపాలైరస్మి నిర్జితః॥ ౪౯॥ గాండీవః త్రిషు లోకేషు ఖ్యాతిం యదనుభావతః।గతస్తేన వినాభీరలగుడైస్స తిరస్కృతః॥౫౦॥ స్త్రీసహస్రాణ్యనేకాని మన్నాథాని మహామునే । యతతో మమ నీతాని దస్యుభిర్లగుడాయుధైః॥ ౫౧॥ ఆనీయమానమాభీరైః కృష్ణ కృష్ణావరోధనమ్।హృతం యష్టిప్రహరణైః పరిభూయ బలం మమ॥ ౫౨॥ నిశ్శ్రీకతా న మే చిత్రం యజ్జీవామి తదద్భుతమ్ । నీచావమానపంకాంకీ నిర్లజ్జోఽస్మి పితామహ ॥ ౫౩ ॥ వ్యాస ఉవాచ॥ అలం తే వ్రీడయా పార్థ న త్వం శోచితుమర్హసి। అవేహి సర్వభూతేషు కాలస్య గతిరీదృశీ॥ ౫౪॥ కాలో భవాయ భూతానామభవాయ చ పాండవ। కాలమూలమిదం జ్ఞాత్వా భవ స్థైర్యపరోఽర్జున॥ ౫౫॥

నద్యస్సముద్రా గిరయస్సకలా చ వసుంధరా । దేవా మనుష్యాః పశవస్తరవశ్చ సరీసృపాః ॥ ౫౬॥

సాంతానికాదయ ఇతి॥ సాంతానికః - సంతానార్థముద్వోఢుకామః - ధనార్థీ- ఆదిశబ్దాన్మనూక్తా అన్యే యక్ష్యమాణాదయో గృహ్యంతే॥ యథామనుః ॥ శ్లో ॥ సాంతానికం యక్ష్యమాణం అధ్వగం సార్వవేదసం । గుర్వర్థం పితృమాత్రర్థం స్వాధ్యాయార్థ్యుపతాపిన ఇతి ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ స్పృష్ట ఇతి॥ తోయపూర్ణే - ఘటే నీయమానే - తత ఉచ్చలతా - ఉచ్చలితోఽయేన- ఉక్షితః సిక్తః ॥ ౪౧॥ ౪౨॥ యదితి॥ బలం శక్తిః- తేజః ప్రాగల్భ్యం- ప్రభావః వీర్యం - పరాక్రమో విక్రమః - శ్రీస్సంపత్ - ఛాయా కాంతిః ॥ ౪౩ ॥ ఈశ్వరేణేతి ॥ ఇతరేణేవ- ప్రాకృతేన - మిత్రేణేవ - స్మితాదిని మే ధాష్ట్యం - క్షేత్రేషు నిర్మితాస్తృణమయాః ధన్విన ఇవ వయం జాతాః- ఇతరేణేవ మహతేతి చ పాఠః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ భీష్మేతి ॥ అంగరాజాద్యాః కర్ణాద్యాః ॥ ౪౭ ॥ నిర్వ్యావనేతి ॥ నిర్గతం యావనం - స్త్రీపుంసయోః సామర్థ్యం యస్యాస్సా నిర్వ్యావనా ॥ ౪౮ ॥ యస్యేతి ॥ అగ్నితుల్యే మయి - పతంగవదాచరితం ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ స్త్రీసహస్రాణీతి॥ అహం నాథః- పాలకో యేషాం తాని - యతతః- యతమానం మమ మామనాదృత్య ॥ ౫౧॥ ఆనీయమానమితి॥ కృష్ణ హే వ్యాస ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౫౭॥౫౮॥౫౯॥ ౬౦॥౬౧॥ ౬౨॥ తస్మాదితి॥ భావాస్సర్వేకాలేష్వభ్యుదయకాలేషు॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥౬౮॥
౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ రంభేతి॥ స్తుతిగానసహితా- ప్రశంసాతద్రహితా॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥౭౬॥౭౭॥౭౮॥౭౯॥౮౦॥

సృష్టాః కాలేన కాలేన పునర్యాస్యంతి సంక్షయమ్। కాలాత్మకమిదం సర్వం జ్ఞాత్వా శమమవాప్నుహి॥ ౫౭॥
కాలస్వరూపీ భగవాన్ కృష్ణః కమలలోచనః। యచ్చాత్థ కృష్ణమాహాత్మ్యం తత్తథైవ ధనంజయ॥ ౫౮॥
భారావతరకార్యార్థమవతీర్ణస్స మేదినీమ్। భారాక్రాంతా ధరా యాతా దేవానాం సమితిం
పురా॥ ౫౯॥ తదర్థమవతీర్ణోఽసౌ కాలరూపీ జనార్దనః। తచ్చ నిష్పాదితం కార్యమశేషా భూభు
జో హతాః॥ ౬౦॥ వృష్ణ్యంధకకులం సర్వం తథా పార్థోఽపసంహృతమ్। న కించిదన్యత్కర్తవ్యం
తస్య భూమితలే ప్రభోః। అతోఽగతస్స భగవాన్ కృతకృత్యో యథేచ్ఛయా॥ ౬౧॥ సృష్టిం సర్గే కరో
త్యేష దేవదేవః స్థితౌ స్థితిమ్। అంతేఽంతాయ సమర్థోఽయం సాంప్రతం వై యథా గతః॥ ౬౨॥ తస్మా
త్పార్థ న సంతాపస్త్వయా కార్యః పరాభవే। భవంతి భావాః కాలేషు పురుషాణాం యతస్స్తుతిః॥ ౬౩॥
త్వయైకేన హతా భీష్మద్రోణకర్ణాదయో రణే। తేషామర్జున కాలోత్థః కిం న్యూనాభిభవో న సః॥ ౬౪॥
విష్ణోస్తస్య ప్రభావేన యథా తేషాం పరాభవః। కృతస్తథైవ భవతో దస్యుభ్యస్స పరాభవః॥ ౬౫॥
స దేవేశశ్శరీరాణి సమావిశ్య జగత్స్థితిమ్। కరోతి సర్వభూతానాం నాశమంతే జగత్పతిః॥ ౬౬॥ భగోద
యే తే కౌంతేయ సహాయోఽభూజ్జనార్దనః। తథాంతే తద్విపక్షాస్తే కేశవేన వినాశితాః॥ ౬౭॥ కశ్శ్రద్ద
ధ్యాత్సగాంగేయాన్ హన్యాస్త్వం కౌరవానితి। ఆభీరేభ్యశ్చ భవతః కశ్శ్రద్దధ్యాత్పరాభవమ్॥ ౬౮॥
పార్థైతత్సర్వభూతస్య హరేర్లీలావిచేష్టితమ్। త్వయా యత్కౌరవా ధ్వస్తా యదాభీరైర్భవాన్
జితః॥ ౬౯॥ గృహీతా దస్యుభిర్యాశ్చ భవాన్ శోచతి తాః స్త్రియః। తదప్యహం యథావృత్తం కథయా
మి తవార్జున॥ ౭౦॥ అష్టావక్రః పురా విప్రో జలవాసరతోఽభవత్। బహూన్వర్షగణాన్ పార్థ
గృణన్ బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౭౧॥ జితేష్వసురసంఘేషు మేరుపృష్ఠే మహోత్సవః। బభూవ తత్ర గచ్ఛంత్యో
దదృశుస్తం సురస్త్రియః॥ ౭౨॥ రంభాతిలోత్తమాద్యాస్తు శతశోఽథ సహస్రశః। తుష్టువుస్తం మహా
త్మానం ప్రశశంసుశ్చ పాండవ॥ ౭౩॥ ఆకంఠమగ్నం సలిలే జటాభారవహం మునిమ్। వినయావనతా
శ్చైనం ప్రణేముస్స్తోత్రతత్పరాః॥ ౭౪॥ యథా యథా ప్రసన్నోఽసౌ తుష్టువుస్తం తథా తథా। సర్వాస్తాః
కౌరవశ్రేష్ఠ తం వరిష్ఠం ద్విజన్మనామ్॥ ౭౫॥ అష్టావక్రః॥ ప్రసన్నోఽహం మహాభాగా భవతీనాం యది
ష్యతే। మత్తస్తద్వ్రియతాం సర్వం ప్రదాస్యామ్యతిదుర్లభమ్॥ ౭౬॥ రంభాతిలోత్తమాద్యాస్తం
వైదిక్యోఽప్సరసోఽబ్రువన్। ప్రసన్నే త్వయి పర్యాప్తం కిమస్మాకమితి ద్విజ॥ ౭౭॥ ఇతరాస్త్వబ్రువన్ విప్ర
ప్రసన్నో భగవాన్ యది। తదిచ్ఛామః పతిం ప్రాప్తుం విప్రేంద్ర పురుషోత్తమమ్॥ ౭౮॥ వ్యాసః॥ ఏవం భవి
ష్యతీత్యుక్త్వా హ్యుత్తతార జలాన్మునిః। తముత్తీర్ణం చ దదృశుర్విరూపం వక్రమష్టధా॥ ౭౯॥ తం దృష్ట్వా
గూహమానానాం యాసాం హాసస్స్ఫుటోఽభవత్। తాశ్శశాప మునిః కోపమవాప్య కురునందన॥ ౮౦॥

సృష్టా ఇతి॥ కాలాత్మకం కాలాధీనం॥౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ యత్త్వైకస్మాత్త్వత్తోఽభీష్మాదీనాం పరాభవః
కాలః కృతః- తథైవ న్యూనేభ్యః- ఆభీరేభ్యస్తవాపి కాలోద్భవోఽయం పరాభవ ఇత్యుపపాదయతి- త్వయైకేనేత్యాది
షడ్భిః॥౬౪॥౬౫॥ స ఇతి॥ సర్వభూతానాం శరీరాణి సమావిశ్య- జగత్ స్థితిం నాశం చ ఏక ఏవ కరోతి॥౬౬॥ భగోదయ ఇతి॥
భగోదయే భాగ్యస్యోదయే- తదంతే భాగ్యనాశే॥౬౭॥౬౮॥౬౯॥ తాసాం చ స్త్రీణాం దస్యుభిర్హరణమష్టావక్రశాప
ప్రాప్తం- కేన వారయితుం శక్యమిత్యాఖ్యాయికాం కథయన్నాహ- గృహీతా ఇత్యాదినా దస్యుహస్తం గమిష్యథేత్యం
తేన॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥ రంభేతి॥ తుష్టువుః- ప్రగీతైర్వాక్యైః ప్రశశంసుః॥ ౭౩॥ ౭౪॥౭౫॥౭౬॥ రంభేతి॥ వైదిక్యః వేదప్ర
సిద్ధాః॥౭౭॥౭౮॥ ఏవమితి॥ ఉత్తతార- బహిర్నిర్గతః॥౭౯॥ తమితి॥ గూహమానానాం హాసం ప్రచ్ఛాదయంతీనాం॥ ౮౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

౮౧ ॥ ౮౨ ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ ౮౫ ॥ భవతామితి॥ తేజఃపరాభిభవాసహిష్ణుత్వం - మాహాత్మ్యమస్త్రమంత్రాదిజం సామర్థ్యం॥౮౬॥ ౮౭॥ విజ్ఞాయేతి॥ విబుధాఃవిద్వాంసః-సంతితాదృశాఃతాదృశాభవంతి॥౮౮॥ తస్మాదితి॥ తంత్రం పరిచ్ఛదం॥౮౯॥ ౯౦॥ ఇత్యుక్తఇతి॥ దృష్టంప్రత్యక్షితంవ్యాసోక్త్యాశ్రుతంచసర్వం ॥ ౯౧॥ ౯౨॥ శ్రీకృష్ణలీలాంనిగమయతి॥ ఇత్యేతదితి॥౯౩॥ భగవచ్చరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ॥యశ్చైతచ్చరితమితి॥ ౯౪॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే-శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - పంచమాంశే - అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

యస్మాద్వికృత రూపంమాం మత్వాహాసావమాననా । భవతీభిఃకృతాతస్మా దేతంశాపం దదామివః ॥ ౮౧ ॥ మత్ప్రసాదేనభర్తారంలబ్ధ్వాతుపురుషోత్తమమ్ । మచ్ఛాపోపహతాస్సర్వాదస్యుహస్తంగమిష్యథ॥౮౨॥ వ్యాసః॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్యమునిస్తాభిఃప్రసాదితః।పునస్సురేంద్రలోకంవై ప్రాహభూయోగమిష్యథ॥ ౮౩॥ వ్యాసః॥ ఏవంతస్యమునేశ్శాపాదష్టావక్రస్యచక్రిణమ్। భర్తారం ప్రాప్యతాయాతా దస్యుహస్తంసురాంగనాః ॥ ౮౪ ॥ తత్త్వయానాత్రకర్తవ్య శ్శోకోల్పోపిహిపాండవ । తేనైవాఖిలనాథేనసర్వంతదుపసంహృతమ్ ॥ ౮౫॥ భవతాంచోపసంహారఆసన్నస్తేన పాండవ।బలంతేజస్తథావీర్యంమాహాత్మ్యంచోపసంహృతమ్॥౮౬॥జాతస్యనియతోమృత్యుఃపతనంచ తథోన్నతేః।విప్రయోగావసానస్తుసంయోగస్సంచయేక్షయః॥ ౮౭॥ విజ్ఞాయనబుధాశ్శోకంనహర్షముపయాంతియే। తేషామేవేతరేచేష్టాంశిక్షంతస్సంతితాదృశాః॥౮౮॥తస్మాత్త్వయానరశ్రేష్ఠజ్ఞాత్వైతద్భ్రాతృభిస్సహ। పరిత్యజ్యాఖిలంతంత్రంగంతవ్యంతపసేవనమ్॥ ౮౯॥ తద్గచ్ఛధర్మరాజాయనివేద్యైతద్వచోమమ।పరశ్వోభ్రాతృభిస్సార్థంయథాయాసితథాకురు॥ ౯౦॥ ఇత్యుక్తోభ్యేత్యపార్థాభ్యాంయమాభ్యాంచసహార్జునః। దృష్టంచైవానుభూతంచసర్వమాఖ్యాతవాంస్తథా॥ ౯౧॥ వ్యాసవాక్యంచతేసర్వేశ్రుత్వార్జునముఖేరితమ్।రాజ్యేపరిక్షితంకృత్వాయయుఃపాండుసుతావనమ్॥౯౨॥ ఇత్యేతత్తవమైత్రేయవిస్తరేణమయోదితమ్ । జాతస్యయద్యదోర్వంశేవాసుదేవస్యచేష్టితమ్ ॥ ౯౩॥ యశ్చైతచ్చరితంతస్యకృష్ణస్యశృణుయాత్సదా । సర్వపాపవినిర్ముక్తోవిష్ణులోకంసగచ్ఛతి॥ ౯౪॥

ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - పంచమాంశే - అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

౮౧॥ మత్ప్రసాదేనేతి॥ శాపంవివృణోతి॥ మచ్ఛాపేతి॥ ౮౨॥ ఇతీతి॥ ప్రసాదయంతీస్తాః-పునస్సురేంద్రలోకంగమిష్యథేతి- ప్రాహపునరితి ॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ భవతామితి॥ మాహాత్మ్యంగౌరవం॥ ౮౬॥ జాతస్యేతి॥ ఉచ్చైస్సకాశాత్పతనంచసంచయానంతరంక్షయశ్చ॥ ౮౭॥ విజ్ఞాయేతి॥ తాదృశాః- హర్షశోకవిహీనాస్సంతి॥౮౮॥ తస్మాదితి॥ తంత్రం రాజ్యపరికరం॥౮౯॥ ౯౦॥ ఇతీతి॥ దృష్టంయదుకులక్షయాది- అనుభూతంస్వపరాభవాది॥౯౧॥౯౨॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేతదితి శ్రీకృష్ణలీలాంనిగమయతి ॥ ౯౩॥ శ్రవణాదిఫలంప్రకటయతి॥ యశ్చైతి॥ ౯౪॥

ఇతిశ్రీమద్విష్ణుభక్తశిరోరత్న- శ్రీధరస్వామివిరచితాయాం - ఆత్మప్రకాశాఖ్యాయాం- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - పంచమాంశే - అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

పంచమాంశస్సమాప్తః,

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

హరిః ఓం.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీవిష్ణుపురాణే - సవ్యాఖ్యానే.

షష్ఠాంశే - ప్రథమోధ్యాయః.

వ్యాఖ్యాతేతి ॥ ప్రథమాంశేసర్గఉక్తః - ద్వితీయాదిషువంశమన్వంతర వంశానుచరితరూపాస్థితిరుక్తా ॥ ౧॥
శ్రోతుమితి॥ అథకల్పాంతేఉపసంహృతింమహాప్రళయసంజ్ఞాముపసంహృతించశ్రోతుమిచ్ఛామి ॥ ౨॥ మైత్రేయేతి॥
ప్రాకృతే ప్రళయఇతి శేషః - ద్విపరార్ధకఇతివక్ష్యమాణె యథోపసంహృతిర్జాయతేతథా - యథావత్ పర
మార్థతఃశ్రూయతాం ॥ ౩ ॥ అహోరాత్రమితి॥ మానుషోమాసఃపితౄణామహోరాత్రం - అబ్దోదేవానాం-
దివ్యేచతుర్యుగసహస్రేద్వే బ్రహ్మణోహోరాత్రం ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ చతుర్యుగానీతి॥ స్వరూపతః పరిమాణధర్మా
ధర్మాదిభిః - యథోక్తంహరివంశే॥ శ్లో॥ కృతేధర్మశ్చతుష్పాత్స్యాదధర్మఃపాదభాగథ । ద్వాభ్యామధర్మః
పాదాభ్యాం త్రిభిర్ధర్మ స్తతఃస్థితః॥ ద్వాభ్యాంధర్మఃస్థితఃపశ్చాదధర్మ స్త్రిభిరుచ్ఛ్రితః । కలావధర్మ
శ్చతుష్పాత్స్యాద్ధర్మః పాదశేషగఇతి॥ అయమర్థః ॥ కృతేకృతయుగేఆదౌపాదభాక్ . అథకృతాంతేక్రమేణా
ధర్మఃపాదభాగ్భవతి- తతస్త్రేతాయాం॥ ౬॥ ఆద్యఇతి॥ బ్రహ్మణాచతుర్ముఖశరీరకేణభగవతా॥ శ్లో॥ భోగశయ్యా
గతఃశేతేత్రైలోక్యగ్రాసబృంహితఇతివచనాత్॥ ఆద్యంతయోర్యుగయోఃసృష్టిసంహారావేవవిశేషః ॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥

వంశానుచరితంచైవ విస్తరేణమహా
మైత్రేయః॥ వ్యాఖ్యాతా భవతాసర్గ వంశమన్వంతరస్థితిః । వంశానుచరితంచైవ విస్తరేణమహా
మునే॥ ౧॥ శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంత్వత్తోయథావదుపసంహృతిమ్। మహాప్రళయసంజ్ఞాంచకల్పాంతేచ
మహామునె॥౨॥ శ్రీపరాశరః॥ మైత్రేయశ్రూయతాంమత్తోయథావదుపసంహృతిః।కల్పాంతేప్రాకృ
తేచైవప్రళయోజాయతేతథా॥ ౩॥ అహోరాత్రంపితౄణాంతుమాసోబ్దస్త్రిదివౌకసామ్ । చతు
ర్యుగసహస్రేతు బ్రహ్మణోద్వేద్విజోత్తమ ॥ ౪ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచ కలిశ్చేతిచతుర్యుగమ్।
దివ్యైర్వర్షసహస్రైస్తుతద్ద్వాదశభిరుచ్యతే ॥ ౫ ॥ చతుర్యుగాణ్యశేషాణి సదృశానిస్వరూపతః।
ఆద్యంకృతయుగంముక్త్వామైత్రేయాంత్యంతథాకలిమ్॥౬॥ఆద్యేకృతయుగేసర్గోబ్రహ్మణాక్రియతే
యథా । క్రియతేచోపసంహార స్తథాంతేచకలౌయుగే ॥ ౭ ॥ మైత్రేయః॥ కలేస్స్వరూపంభగవన్
విస్తరాద్వక్తుమర్హసి । ధర్మశ్చతుష్పాద్భగవాన్యస్మిన్విప్లవమృచ్ఛతి ॥ ౮॥ శ్రీపరాశరః॥ కలె
స్స్వరూపంమైత్రేయయద్భవాన్శ్రోతుమిచ్ఛతి । తన్నిబోధసమాసేనవర్తతేయన్మహామునె ॥ ౯॥

శ్లో॥ సచ్చిదానందరూపాయ కృష్ణాయాక్లిష్టకారిణే । నమోవేదాంతవేద్యాయ గురవెబుద్ధిసాక్షిణె॥ ప్రథ
మాంశారంభోక్తమర్థమనువదన్బుభుత్సితమర్థంపృచ్ఛతిమైత్రేయః - వ్యాఖ్యాతేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౧॥ శ్రోతు
మిచ్ఛామీతి॥ యథావత్ - ఉపసంహృతిమాత్యంతికప్రళయమిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ మైత్రేయేతి ॥ కల్పాంతే బ్రహ్మణో
దినాంతె ప్రాకృతే మహాప్రళయె ॥ ౩ ॥ కల్పప్రమాణం దర్శయన్నాహ ॥ అహోరాత్రమితి ॥ మనుష్యాణాం-
మాసః - పితౄణా మహోరాత్రం - మనుష్యాణామబ్దః - దేవానా మహోరాత్రం - ద్వేచతుర్యుగ సహస్రె
బ్రహ్మణోహోరాత్రం॥ ౪॥ చతుర్యుగస్యప్రమాణమాహ॥ కృతమితి॥ ౫॥ చతుర్యుగస్వరూపమాహ॥ చతుర్యుగా
ణీతి॥ ౬॥ ఆద్యంతయోర్వైసాదృశ్యహేతుమాహ॥ ఆద్యఇతి॥ ౭॥ అపర్యవసితఏవపూర్వప్రశ్నోత్తరేలబ్ధావసరోన్య
త్పృచ్ఛతి॥ కలెరితి॥ విప్లవంనాశం ॥ ౮॥ ఉత్తరమాహ ॥ కలెస్స్వరూపమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥ ౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వర్ణాశ్రమేతి॥ వర్ణాశ్రమేత్యాదిస్మార్తప్రవృత్తివిషయం - సామఋగ్యజురితి శ్రౌతప్రవృత్తివిషయత్రయీప్రతిపాద్యాగ్నిహోత్రాదిధర్మవినిష్పాదనంయస్యాః ప్రవృత్తేః హేతుః ప్రయోజనం సాతథోక్తా - సాచ నేత్యర్థః॥ ౧౦॥ వివాహాఇతి॥ దాంపత్యక్రమః దంపత్యోర్ధర్మః - దంపతీఏవదాంపత్యం - వహ్నిదేవాత్మకః వహ్నౌదేవయజ్ఞక్రియాత్మకః - క్రమోనుష్ఠానం॥ ౧౧॥ యత్రకుత్రేతి॥ వర్ణేభ్యః వర్ణానాం - ధనీయోగ్యః - నతువృత్తవిద్యాదిమాన్॥ ౧౨॥ యేనేతి॥ యేనకేనచశ్రుతిస్మృతిభ్యామనుకల్పతయోక్తేన - యోగేనప్రకారేణ - దీక్షితోభవతి ॥ ౧౩॥ సర్వమేవేతి॥ దేవతాచసర్వాఃఅవైదికీకాళ్యాదిః - సర్వః సర్వస్యచాశ్రమః బ్రహ్మచర్యవైరాగ్యాదిరహితస్యాపి॥ ౧౪॥ ఉపవాసఇతి॥ ఆయాసః తీర్థయాత్రాదికాయక్లేశః - ఉపవాసాదిస్స్వాభిరుచితానుష్ఠానానుష్ఠితోధర్మోభవతి ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ సువర్ణమణీతి॥ కేశైః ప్రశస్తైః - సువర్ణాదిభూషణసహపాఠాత్ ॥౧౭॥౧౮॥ యఇతి॥ స్వామిత్వహేతురితి॥ బహ్వర్థదానాదినా సంబంధఏవస్వామిత్వహేతుః భావీ - నత్వభిజనః - స్వామిత్వహేతు సంబంధో భవితాభిజనఇతిపాఠే స్వామిత్వహేతుర్వసుదానాదిసంబంధః సఏవాభిజనః - నతుమహాకులీనత్వం - హీనవర్ణోప్యర్థదోమహాకులీనవత్సేవ్య ఇత్యర్థః॥ ౧౯॥ గృహాంతాఇతి॥ బుద్ధేస్సాధ్యం ధనార్జనం - నత్వాత్మజ్ఞానాది - తచ్చధనంగృహనిర్మాణార్థం-

వర్ణాశ్రమాచారవతీప్రవృత్తిర్నకలౌనృణామ్। నసామఋగ్యజుర్ధర్మవినిష్పాదనహైతుకీ॥ ౧౦॥
వివాహానకలౌధర్మ్యానశిష్యగురుసంస్థితిః। నదాంపత్యక్రమోనైవవహ్నిదేవాత్మకః క్రమః ॥ ౧౧॥
యత్రకుత్రకులేజాతోబలీసర్వేశ్వరః కలౌ । సర్వేభ్యఏవవర్ణేభ్యోయోగ్యః కన్యావరోధనే ॥ ౧౨॥
యేనకేనచయోగేనద్విజాతిర్దీక్షితః కలౌ । యైవసైవచమైత్రేయ ప్రాయశ్చిత్తం కలౌక్రియా ॥ ౧౩॥
సర్వమేవకలౌశాస్త్రంయస్యయద్వచనంద్విజ । దేవతాచకలౌసర్వాసర్వస్సర్వస్యచాశ్రమః॥ ౧౪॥
ఉపవాసస్తథాయాసోవిత్తోత్సర్గస్తపః కలౌ । ధర్మోయథాభిరుచితైరనుష్ఠానైరనుష్ఠితః ॥ ౧౫॥
విత్తేనభవితాపుంసాంస్వల్పేనాఢ్యమదః కలౌ । స్త్రీణాంరూపమదశ్చైవంకేశైరేవభవిష్యతి॥ ౧౬॥
సువర్ణమణిరత్నాదౌవస్త్రేచోపక్షయంగతే। కలౌస్త్రియోభవిష్యంతితదాకేశైరలంకృతాః॥౧౭॥
పరిత్యక్ష్యంతిభర్తారంవిత్తహీనంతథాస్త్రియః। భర్తాభవిష్యతికలౌవిత్తవానేవయోషితామ్॥ ౧౮॥
యోవైదదాతిబహుళం స్వంసస్వామీ సదానృణామ్ । స్వామిత్వహేతుస్సంబంధో నచాభిజనతా తథా ॥ ౧౯॥ గృహాంతాద్రవ్యసంఘాతాద్రవ్యాంతాచతథామతిః । అర్థాశ్చాత్మోపభోగ్యాంతా

వర్ణాశ్రమేతి॥ వర్ణానామాశ్రమాణాంచ - యఆచారస్తదనుసారిణీనృణాంప్రవృత్తిర్నభవతి - సామాదివేదోక్తకర్మనిష్పాదనం - హేతుర్యస్యాస్సా - తథాభూతాచనభవతి - కింతు - అర్థకామప్రయోజనైవేత్యర్థః - యజుఃకర్మేతిచపాఠః॥ ౧౦॥ వివాహాఇతి॥ బ్రాహ్మాదిషువివాహేషుయస్యయోవిహితః - సఏవతస్యేతివ్యవస్థానాస్తీత్యర్థః - శిష్యగుర్వోశ్చ - సమక్తిస్థితిశ్శుశ్రూషానుగ్రహరూపానాస్తిదాంపత్యేయః క్రమః - పరస్పరనియమః వహ్నౌదేవపూజాదిషుక్రమశ్చనాస్తి ॥ ౧౧ ॥ యత్రకుత్రేతి ॥ సర్వేశ్వరోనియంతాదండధరఇతియావత్ సర్వఏవ - సర్వవర్ణేభ్యః కన్యాయాఅవరోధనే - ధనేశ్వరఏవకన్యాయాయోగ్యోభవిష్యతి - కన్యావరోధనీతిపాఠే సవర్ణత్వాదినియమంవినా - సర్వేభ్యఏవవర్ణేభ్యః ధనీధనవాన్ - కన్యావరోయోగ్యోభవిష్యతీత్యర్థః॥౧౨॥ యేనేతి॥ యేనకేనాప్యుపాయేననిషిద్ధద్రవ్యాదినాపిదీక్షితస్స్యాత్ ॥ ౧౩॥ ౧౪ ॥ ఉపవాసఇతి॥ విధిక్రమంవినాయథాభిరుచితైరనుష్ఠానైః కృతఉపవాసాదిర్ధర్మస్స్యాత్ - ఆయాసః కృచ్ఛ్రాదిరపి॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ యఇతి॥ యఃకోపిబహుధనందదాతి - సస్వామీ - ఉత్తమానామపితత్ర హేతుః - ద్రవ్యదానాదినాయస్సంబంధః సఏవస్వామిత్వేహేతుర్భావీ - నత్వభిజనసత్కులత్వం - స్వామిత్వహేతుస్సంబంధోభవితాభిజనఇతిపాఠే - స్వామిత్వేహేతునా - బహుధనదానాదినాయస్సంబంధః సఏవాభిజనోమహాకులీనత్వంభవిష్యతీత్యర్థః॥౧౯॥ గృహాంతాఇతి॥ ద్రవ్యాణాం - సంఘాతాస్సంచయాఅపి-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

నతుయాగాధానాద్యర్థం- తేచార్థాః గృహరూపాః స్వదేహభోగార్థాః - నత్వతిథ్యాదిభోగార్థాః॥ ౨౦॥
స్త్రియ ఇతి॥ లలితేషు పురుషేషు స్పృహా యాసాం తాస్తథోక్తాః॥ ౨౧॥ అభ్యర్థితా ఇతి॥ అభ్యర్థితా అపి - అత్ర
ఆర్షస్సంధిః - దేవాపి యం న పశ్యంతీతివత్ - పణః కపర్దికాశీతిః - పంచగుంజాతులితం స్వర్ణం వా॥ ౨౨॥ సమాన
పౌరుషమితి॥ సమానపౌరుషమిత్యపరవర్ణాః శూద్రాదయః విప్రాన్ స్వసమానతేజస్కాన్ మన్యంత ఇత్యర్థః- సమాన
పరుషమితి పాఠే సగర్వనిష్ఠురం చ చేత ఇతి॥ ౨౩॥ ౨౪॥ కందమూలేతి॥ ఘాతయిష్యంతి క్లేశయిష్యంతి॥ ౨౫॥ దుర్భిక్ష
మితి॥ ప్రమోదః ఉల్లాసః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ వేదాదానమితి॥ అకృతవ్రతాః వేదవ్రతరహితాః॥ ౩౨॥

భవిష్యంతి కలౌ యుగే॥ ౨౦॥ స్త్రియః కలౌ భవిష్యంతి స్వైరిణ్యో లలితస్పృహాః। అన్యాయావాప్త
విత్తేషు పురుషాస్స్పృహయాళవః॥ ౨౧॥ అభ్యర్థితాపి సుహృదా స్వార్థమేవ నిరీక్షతే। పణార్ధా
ర్ధమాత్రేపి కరిష్యంతి తథా స్పృహామ్॥ ౨౨॥ సమానపౌరుషం చేతో భావి విప్రేషు వై కలౌ। క్షీర
ప్రదానసంబంధి భావి గోషు చ గౌరవమ్॥ ౨౩॥ అనావృష్టిభయప్రాయాః ప్రజాః క్షుద్భయకాతరాః।
భవిష్యంతి తదా సర్వే గగనాసక్తదృష్టయః॥ ౨౪॥ కందమూలఫలాహారాస్తాపసా ఇవ మానవాః।
ఆత్మానం ఘాతయిష్యంతి హ్యనావృష్ట్యాదిదుఃఖితాః॥ ౨౫॥ దుర్భిక్షమేవ సతతం తథా క్లేశమనీశ్వరాః।
ప్రాప్స్యంతి వ్యాహతసుఖప్రమోదా మానవాః కలౌ॥ ౨౬॥ అస్నానభోజినో నాగ్నిదేవతాతిథిపూజ
నమ్। కరిష్యంతి కలౌ ప్రాప్తే న చ పిండోదకక్రియామ్॥ ౨౭॥ లోలుపా హ్రస్వదేహాశ్చ బహ్వన్నాదన
తత్పరాః। బహుప్రజాల్పభాగ్యాశ్చ భవిష్యంతి కలౌ స్త్రియః॥ ౨౮॥ ఉభాభ్యామపి పాణిభ్యాం శిరః
కండూయనం స్త్రియః। కుర్వంత్యో గురుభర్తౄణామాజ్ఞాం భేత్స్యంత్యనాదరాః॥ ౨౯॥ స్వపోషణ
పరాః క్షుద్రా దేహసంస్కారవర్జితాః। పరుషానృతభాషిణ్యో భవిష్యంతి కలౌ స్త్రియః॥ ౩౦॥ దుశ్శీలా
దుష్టశీలేషు కుర్వంత్యస్సతతం స్పృహామ్। అసద్వృత్తా భవిష్యంతి పురుషేషు కులాంగనాః॥ ౩౧॥ వేదా
దానం కరిష్యంతి వటవశ్చాకృతవ్రతాః। గృహస్థాశ్చ న హోష్యంతి న దాస్యంత్యుచితాన్యపి॥ ౩౨॥

గృహ ఏవాంతస్సమాప్తిర్యేషాం తే తథా- బహుధనాదిసంగ్రహో అపి గృహనిర్మాణాదిష్వేవోపక్షీణా భవిష్యంతి- నతు
ధర్మోపయోగ ఇత్యర్థః- నృణాం మతిశ్చ ద్రవ్యాంతా ద్రవ్యార్జనమాత్రనిష్ఠా- నత్వాత్మజ్ఞానోపయోగినీ- అర్థాశ్చ-
భోగ్యాః స్రక్చందనాదయః - ఆత్మోపభోగ్యాంతాః - స్వభోగమాత్రపర్యవసాయినః - నత్వతిథిదేవతార్థా భవి
ష్యంతి॥ ౨౦॥ స్త్రియ ఇతి॥ స్వైరిణ్యః- పుంశ్చల్యః- తత్ర హేతుః- లలితే- సుందరే- స్పృహా యాసాం తాః॥ ౨౧॥ అభ్యర్థితా
ఇతి॥ పణం- వరాటికా- తదర్ధం వా- కాచః- తదర్ధార్ధమాత్రేపి విషయే- స్వార్థస్పృహాం న కరిష్యంతి- కపర్దికాంశక
మపి న త్యక్ష్యంతీత్యర్థః- పణః కపర్దికాశీతిః- పంచగుంజాతులితస్వర్ణం వా పణః తత్రాపీతి ద్రష్టవ్యం - కరిష్యంతి కలిం
ద్విజేతి పాఠే కలిం కలహం॥ ౨౨॥ సమానేతి॥ సమానపౌరుషం- అస్మాసు విప్రేషు చ పురుషత్వం సమానం- తదస్మత్తో
విప్రేషు కో విశేష ఇత్యనాదరయుక్తం చిత్తం శూద్రాదేర్భవిష్యతీత్యర్థః - సమానపరుషమితి పాఠే - సగర్వనిష్ఠురం
చేత్యర్థః - క్షీరేతి - మహిష్యాదిష్వపి క్షీరప్రదానతో గోషు సత్కారో భవిష్యతి॥ ౨౩॥ అనావృష్టీతి॥ క్షుద్భయేన
కాతరాః వ్యాకులాః- ప్రజాః- మేఘప్రతీక్షయా గగనే ఆసక్తదృష్టయో భవిష్యంతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ దుర్భిక్షమితి॥ అనీశ్వరా
నిర్ధనాః- వ్యాహతం- సుఖం- ప్రమోదో హర్షశ్చ యేషాం తే॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ఉభాభ్యామితి॥ అనాదరాః- ఆదర
శూన్యాః॥ ౨౯॥ స్వపోషణపరా ఇతి॥ పరుషమనృతం భాషితుం శీలం చ యాసాం తాః॥ ౩౦॥ దుశ్శీలా ఇతి॥ దుష్టశీలేష్వ
సద్వృత్తేషు స్పృహాం కుర్వంత్యోఽసద్వృత్తా వ్యభిచారిణ్యో భవిష్యంతి॥ ౩౧॥ ఆశ్రమాణాం విప్లవమాహ॥ వేదాదాన
మితి॥ అకృతవ్రతాః - వేదవ్రతాదిహీనాః - వటవో బ్రహ్మచారిణః- వేదాదానం వేదాధ్యయనం- కరిష్యంతి॥ ౩౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వానప్రస్థా ఇతి॥ వనవాసినః వానప్రస్థాః ॥ ౩౩ ॥ అరక్షితార ఇతి ॥ శుల్కవ్యాజేన శుల్కమితి వ్యపదిశ్య శుల్కవ్యతిరిక్తైర్దండైశ్చ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ పలితేతి॥ వింశతిం నాతిజీవంతి - కలేరంతే - త్రయోవింశతిమితి చతుర్థోక్తం జీవనమితః పూర్వం ॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨॥

వానప్రస్థా భవిష్యంతి గ్రామ్యాహారపరిగ్రహాః। భిక్షవశ్చాపి మిత్రాది స్నేహసంబంధయంత్రణాః॥౩౩॥ అరక్షితారో హర్తారశ్శుల్కవ్యాజేన పార్థివాః । హారిణో జనవిత్తానాం సంప్రాప్తే తు కలౌ యుగే॥౩౪॥ యోయోశ్వరథనాగాఢ్యస్స స రాజా భవిష్యతి। యశ్చ యశ్చాబలస్సర్వస్స స భృత్యః కలౌ యుగే ॥ ౩౫ ॥ వైశ్యాః కృషివణిజ్యాది సంత్యజ్య నిజకర్మయత్ । శూద్రవృత్త్యా ప్రవత్స్యంతి కారుకర్మోపజీవినః॥ ౩౬॥ భైక్షవ్రతపరాశ్శూద్రాః ప్రవ్రజ్యాలింగినోధమాః । పాషండసంశ్రయాం వృత్తిమాశ్రయిష్యంతి సత్కృతాః॥౩౭॥ దుర్భిక్షకరపీడాభిరతీవోపద్రుతా జనాః। గోధూమాన్నయవాన్నాఢ్యాన్ దేశాన్ యాస్యంతి దుఃఖితాః ॥ ౩౮ ॥ వేదమార్గే ప్రలీనే చ పాషండాఢ్యే తతో జనే। అధర్మవృద్ధ్యా లోకానామల్పమాయుర్భవిష్యతి ॥ ౩౯॥ అశాస్త్రవిహితం ఘోరం తప్యమానేషు వై తపః । నరేషు నృపదోషేణ బాల్యే మృత్యుర్భవిష్యతి ॥ ౪౦॥ భవితా యోషితాం సూతిః పంచషట్సప్తవార్షికీ। నవాష్టదశవర్షాణాం మనుష్యాణాం తథా కలౌ॥౪౧॥ పలితోద్భవశ్చ భవితా తథా ద్వాదశవార్షికః। నాతిజీవతి వై కశ్చిత్కలౌ వర్షాణి వింశతిః॥౪౨॥ అల్పప్రజ్ఞా వృథాలింగా దుష్టాంతఃకరణాః కలౌ। యతస్తతో వినఙ్క్ష్యంతి కాలేనాల్పేన మానవాః॥౪౩॥ యదా యదా హి మైత్రేయ హానిర్ధర్మస్య లక్ష్యతే। తదా తదా కలేర్వృద్ధిరనుమేయా విచక్షణైః॥౪౪॥ యదా యదా హి పాషండవృద్ధిర్మైత్రేయ లక్ష్యతే । తదా తదా కలేర్వృద్ధిరనుమేయా మహాత్మభిః ॥ ౪౫ ॥ యదా యదా సతాం హానిర్వేదమార్గానుసారిణామ్। తదా తదా కలేర్వృద్ధిరనుమేయా విచక్షణైః॥ ౪౬॥ ప్రారంభాశ్చావసీదంతి యదా ధర్మభృతాం నృణామ్। తదానుమేయం ప్రాధాన్యం కలేర్మైత్రేయ పండితైః॥ ౪౭॥ యదా యదా న యజ్ఞానామీశ్వరః పురుషోత్తమః । ఇజ్యతే పురుషైర్యజ్ఞైస్తదా జ్ఞేయం కలేర్బలమ్॥ ౪౮ ॥ న ప్రీతిర్వేదవాదేషు పాషండేషు యదా రతిః। కలేర్వృద్ధిస్తదా ప్రాజ్ఞైరనుమేయా విచక్షణైః ॥ ౪౯॥ కలౌ జగత్పతిం విష్ణుం సర్వస్రష్టారమీశ్వరమ్। నార్చయిష్యంతి మైత్రేయ పాషండోపహతా జనాః॥ ౫౦॥ కిం దేవైః కిం ద్విజైర్వేదైః కిం శౌచేనాంబుజన్మనా । ఇత్యేవం విప్ర వక్ష్యంతి పాషండోపహతా జనాః ॥ ౫౧॥ స్వల్పాంబువృష్టిః పర్జన్యస్సస్యం స్వల్పఫలం తథా। ఫలం తథాల్పసారం చ విప్ర ప్రాప్తే కలౌ యుగే॥ ౫౨॥

వానప్రస్థా ఇతి॥ వానప్రస్థాః వల్కలవాససః - గ్రామ్యాహారపరిగ్రహా భవిష్యంతి - న తు వన్యాహారపరిగ్రహాః - భిక్షవస్సన్యాసినః పితృభ్రాతృపుత్రాదీన్ విహాయ - అన్యాన్ మిత్రాదీన్ - సంపాద్య - తేషు స్నేహబంధేన - యంత్రణం తద్వశత్వం యేషాం తే తథాభూతా భవిష్యంతి॥ ౩౩॥ అరక్షితార ఇతి॥ పార్థివాః - అరక్షితారః - ప్రజాపాలనమకుర్వంత ఏవ హర్తారః - కరగ్రాహిణః - తథా వణిగ్జనవిత్తానాం చ - అపహారిణో భవిష్యంతి॥ ౩౪॥ ౩౫॥ వైశ్యా ఇతి॥ శూద్రవృత్త్యా - సేవయా - ప్రవత్స్యంతి - ప్రకర్షేణ వత్స్యంతి - వాసం కరిష్యంతి - వర్తిష్యంత ఇత్యర్థః - కారూణాం - అంబుష్ఠాదీనాం - కర్మ - కటక్రియాది - తేనోపజీవితుం శీలం యేషాం తే॥ ౩౬॥ ౩౭॥ దుర్భిక్షేతి॥ గోధూమాద్యన్నాఢ్యాన్ - దేశాన్ - యాస్యంతి॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ భవితేతి॥ మనుష్యాణాం - పుంసాం - సూతిః॥ ౪౧॥ పలితేతి॥ వింశతివర్షాణ్యతిక్రమ్య - న జీవంతి ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ కలేః ప్రాబల్యే లింగాన్యాహ॥ యదా యదేత్యాదిపంచభిః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ కిం దేవైరితి॥ అంబుజన్మనా - వారిణా కృతేన శౌచేన కిం ॥ ౫౧॥ స్వల్పేతి॥ అల్పసారం నిర్వీర్యం॥ ౫౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

, CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శాణీప్రాయాణీతి॥ శాణశ్శాణీవాశణవికారః-శాటీతిపాఠే ప్రాస్వస్థూలం॥ ౫౩॥ ౫౪॥ శ్వశ్రూశ్వశురేతి॥ హారిభార్యాః
హారిణ్యః హృద్యాభార్యాః- బహువ్రీహిర్వాహారిణ్యోభార్యాయేషాంతే- తెసుహృదః-భర్తౄణాంజారాణాంచ
రమ్యభార్యాహిసుహృదః॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ నిస్స్వాధ్యాయేతి॥ క్వచిత్కైకటాదా॥ ౫౯॥ తత్రేతి॥ తత్రకలౌ-అల్పేనైవ
యత్నేనహరిసంకీర్తనాదినా-అనుత్తమంపుణ్యస్కంధంపుణ్యరాశింకరోతిపురుషః-యఃపుణ్యస్కంధఃక్రియతే-సకృత
యుగేతపసాహిక్రియతే॥ ౬౦॥ ఇతిశ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- షష్ఠాంశే- ప్రథమోధ్యాయః. ❋❋

వ్యాసశ్చేతి ॥ అత్రవస్తుని అల్పయత్నేన పుణ్యస్కంధప్రాప్తౌ ॥ ౧ ॥ కస్మిన్నితి ॥ పుణ్యావాదః పుణ్యవిషయ
విచారః॥ ౨॥ సందేహనిర్ణయార్థాయేతి॥ సంశయంసంశయితమర్థంప్రష్టుం॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ మగ్నఇతి॥ శూద్రస్సాధుః

శాణీప్రాయాణివస్త్రాణిశమీప్రాయామహీరుహాః । శూద్రప్రాయాస్తథావర్ణా భవిష్యంతికలౌ
యుగే॥ ౫౩॥ అణుప్రాయాణిధాన్యానిచాజ్యప్రాయంతథాపయః॥ భవిష్యంతికలౌప్రాప్తేహ్యౌశీరం
చానులేపనమ్ ॥ ౫౪॥ శ్వశ్రూశ్వశురభూయిష్ఠాగురవశ్చనృణాంకలౌ । స్యాలాద్యాహారిభార్యాశ్చ
సుహృదోమునిసత్తమ॥ ౫౫॥ కస్యమాతాపితాకస్యయథాకర్మానుగఃపుమాన్॥ ఇతిచోదాహరిష్యంతి
శ్వశురానుగతానరాః॥ ౫౬॥ వాఙ్మనఃకాయజైర్దోషైరభిభూతాఃపునఃపునః । నరాఃపాపాన్యను
దినంకరిష్యంత్యల్పమేధసః॥ ౫౭॥ నిస్సత్యానామశౌచానాంనిర్హ్రీకాణాంతథానృణామ్। యద్యద్దుః
ఖాయతత్సర్వంకలికాలేభవిష్యతి॥ ౫౮॥ నిస్స్వాధ్యాయవషట్కారేస్స్వధాస్వాహావివర్జితే॥ తదా
ప్రవిరళోధర్మఃక్వచిల్లోకేనివత్స్యతి॥ ౫౯॥ తత్రాల్పేనైవయత్నేనపుణ్యస్కంధమనుత్తమమ్। కరోతియః
కృతయుగేక్రియతేతపసాహిసః॥ ౬౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- షష్ఠాంశే - ప్రథమోధ్యాయః. ❋❋❋❋
శ్రీపరాశరః॥ వ్యాసశ్చాహమహాబుద్ధిర్యదత్రైవహివస్తుని । తచ్ఛ్రూయతాంమహాభాగగదతోమమ
తత్త్వతః॥ ౧॥ కస్మిన్కాలేల్పకోధర్మోదదాతిసుమహత్ఫలమ్। మునీనాంపుణ్యవాదోభూత్కైశ్చాసౌ
క్రియతెసుఖమ్॥ ౨॥ సందేహనిర్ణయార్థాయవేదవ్యాసంమహామునిమ్। యయుస్తేసంశయంప్రష్టుం
మైత్రేయమునిపుంగవాః॥ ౩॥ దదృశుస్తేమునింతత్రజాహ్నవీసలిలేద్విజ । వేదవ్యాసంమహాభాగమర్ధ
స్నాతంసుతంమమ ॥ ౪॥ స్నానావసానంతేతస్యప్రతీక్షంతోమహర్షయః । తస్థుస్తీరేమహానద్యా
స్తరుషండముపాశ్రితాః ॥ ౫॥ మగ్నోథజాహ్నవీతోయాదుత్థాయాహసుతోమమ । శూద్రస్సాధుః

శాణీతి॥ శాణీ-శణసూత్రమయీపట్టికా- దృతికావా- తత్తుల్యానివస్త్రాణి॥ ౫౩॥ అణుప్రాయాణీతి॥ ఉశీరం- సురభి
తృణవిశేషః ॥ ౫౪॥ శ్వశ్రూశ్వశురేతి॥ స్యాలాః- పత్నీభ్రాతరః - హారిణ్యోమనోహరాఃభార్యాయేషాంతే- తథా
విధేషునృషు-సఖ్యంభవతి॥ ౫౫॥ కస్యేతి॥ కర్మానుగః- స్వకర్మాధీనః॥ ౫౬॥ ౫౭॥ నిస్సత్యానామితి॥ యద్యద్వస్తు
తత్సర్వందుఃఖార్థమేవభవిష్యతి ॥ ౫౮॥ నిస్స్వాధ్యాయేతి॥ క్వచిన్నిష్కటాదా ॥ ౫౯ ॥ కలెరేకంమహాంతంగుణ
మాహ॥ తత్రేతి॥ అల్పేనైవయత్నేనహరికీర్తనాదినా- పుణ్యస్కంధం-పుణ్యరాశిం- నరఃకరోతి- సహికృతయుగే
తపసామహతా-క్రియతే-యఇతిపాఠే-యఃకోపి-అతిమలినోపీత్యర్థః- అతోనేనైవగుణేనకలిస్సర్వశ్రేష్ఠఇత్యర్థః-
కరోతియంకృతయుగే - క్రియతేతపసాహిసః - ఇతిపాఠస్సుగమః ॥ ౬౦॥ ఇతిశ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-
శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - షష్ఠాంశే - ప్రథమోధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
నికృష్టోపికలిరల్పాయాసేనమహాఫలప్రదఇతిప్రసంగాన్నికృష్టయోః స్త్రీశూద్రయోరపిగుణాధిక్యం వక్తుమితి
హాసంప్రస్తౌతి- వ్యాసఇత్యాదినా॥ వ్యాసశ్చేతి॥ వస్తుని-అర్థే॥ ౧॥ కస్మిన్నితి॥ వాదోవిచారః- కైశ్చాపి- జాతిభిః-
అసౌధర్మః - సుఖమనాయాసేనక్రియతే ॥ ౨॥ సందేహేతి॥ సంశయవిషయభూతమర్థంప్రష్టుంయయుః॥ ౩॥ ౪॥
స్నానావసానమితి॥ స్నానావసానంస్నానసమాప్తిం-ప్రతీక్షమాణాః- తరూణాంషండంసమూహం-ఉపాశ్రితాః-
తస్థుః- స్థితాః॥ ౫॥ మగ్నఇతి॥ ఉన్మజ్యఉత్థాయ- తెషాంమునీనాంశృణ్వతాం- కలిస్సాధుశ్శూద్రస్సాధురిత్యేవంవచో
మమసుతః - వ్యాసః - ఆహేత్యన్వయః - తదేవంమునిభిః అపృష్టేనైవవ్యాసేనకస్మిన్కాలేల్పకోధర్మోదదాతి-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కలిఃసాధురితిచవచనం ॥ ౬ ॥ సాధుసాధ్వితి॥ సాధుసాధుశూద్రధన్యోఽసీత్యుక్తిఃహృదయసన్నిధేఃప్రత్యక్షోక్తిరివభాతీతి ॥ ౭॥ నిమగ్నశ్చేతి॥ తాభ్యోయోషిద్భ్యః - కలౌసాధుత్వంశూద్రే ధన్యత్వంయోషితాంధన్యతరత్వం చేతితద్గుణతారతమ్యాద్వ్యత్యయోక్తిః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ తమితి॥ తేనప్రాగ్వివక్షితేనార్థేనఅలమస్తుతన్నివృత్తిరస్తు॥ ౧౧॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తఇతి ॥ ప్రహస్యేతిధిగస్త్వితివత్ స్వప్రశ్నోత్తరందత్తమప్యబుధ్వాపునఃపృచ్ఛతోమునీన్ప్రతిహాసః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ధ్యాయన్నితి॥ కృతేచిత్తశుద్ధిసంభవాద్ధ్యానేనఫలప్రాప్తిః - త్రేతాయాంతదభావేపిచిత్తశుద్ధ్యాయజ్ఞైఃఫలసిద్ధిః - ద్వాపరేతయోరభావేప్యాచారశుద్ధ్యార్చనేనసిద్ధిః - సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్యమిత్యాదివచనాత్ - కలౌతుతేషామభావేపిభగవన్నామసంకీర్తనేనైవఫలసిద్ధిరితికలేస్సాధుత్వం॥ ౧౭॥ ఏతదేవవివృణోతి॥ ధర్మేతి॥స్వల్పాయాసేనసంకీర్తనాదినా॥ ౧౮॥ వ్రతచర్యేతి॥ వ్రతచర్యేత్యాదిశూద్రసాధుత్వస్యోపోద్ఘాతః॥ ౧౯॥

కలిస్సాధురిత్యేవంశృణ్వతాంవచః। తేషాంమునీనాంభూయశ్చమమజ్జసనదీజలే॥ ౬॥ సాధుసాధ్వితి
చోత్థాయశూద్రధన్యోసిచాబ్రవీత్॥ ౭॥ నిమగ్నశ్చసముత్థాయపునఃప్రాహమహామునిః । యోషిత
స్సాధుధన్యాస్తాస్తాభ్యోధన్యతరోస్తికః॥౮॥తతస్స్నాత్వాయథాన్యాయమాచాంతంచకృతక్రియమ్।
ఉపతస్థుర్మహాభాగంమునయస్తేసుతంమమ ॥ ౯ ॥ కృతసంవందనాంశ్చాహకృతాసనపరిగ్రహాన్।
కిమర్థమాగతాయూయమితిసత్యవతీసుతః ॥ ౧౦॥ శ్రీపరాశరః॥ తమూచుస్సంశయంప్రష్టుంభవంతం
వయమాగతాః । అలంతేనాస్తుతావన్నఃకథ్యతామపరంత్వయా॥ ౧౧॥ కలిస్సాధ్వితియత్ప్రోక్తం
శూద్రస్సాధ్వితియోషితః। యదాహభగవాన్సాధుధన్యాశ్చేతిపునఃపునః ॥ ౧౨॥ తత్సర్వంశ్రోతు
మిచ్ఛామోనచేద్గుహ్యంమహామునే। తత్కథ్యతాంతతోహృత్స్థంపృచ్ఛామస్త్వాంప్రయోజనమ్॥ ౧౩॥
శ్రీపరాశరః ॥ ఇత్యుక్తోమునిభిర్వ్యాసః ప్రహస్యేదమథాబ్రవీత్ । శ్రూయతాంభోమునిశ్రేష్ఠా
యదుక్తంసాధుసాధ్వితి ॥ ౧౪ ॥ వ్యాసః॥ యత్కృతేదశభిర్వర్షైస్త్రేతాయాంహాయనేనతత్।
ద్వాపరేతచ్చమాసేన హ్యహోరాత్రేణతత్కలౌ ॥ ౧౫ ॥ తపసోబ్రహ్మచర్యస్య జపాదేశ్చఫలం
ద్విజాః। ప్రాప్నోతిపురుషస్తేనకలిస్సాధ్వితిభాషితమ్॥౧౬॥ధ్యాయన్కృతేయజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాం
ద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతితదాప్నోతికలౌసంకీర్త్యకేశవమ్ ॥ ౧౭ ॥ ధర్మోత్కర్షమతీ
వాత్రప్రాప్నోతిపురుషఃకలౌ । అల్పాయాసేనధర్మజ్ఞాస్తేనతుష్టోస్మ్యహంకలేః॥ ౧౮॥ వ్రతచర్యా
పరైర్గ్రాహ్యా వేదాఃపూర్వం ద్విజాతిభిః । తతస్స్వధర్మసంప్రాప్తైర్యష్టవ్యంవిధివద్ధనైః ॥ ౧౯॥

సుమహత్ఫలమిత్యేతత్ప్రశ్నోత్తరతయాకలేస్సాధుత్వముక్తం॥ ౬॥ క్లైశ్చాసాక్రియతేసుఖమిత్యేతన్నిర్ణయార్థంశూద్రస్య స్త్రీణాంచధన్యత్వమాహ ॥ సాధుసాధ్వితి ॥ సాధుసాధు - శూద్రధన్యోఽసీతిబుద్ధిసన్నిధానాత్ప్రత్యక్షమివోక్తం॥ ౭॥ నిమగ్నశ్చేతి॥ తాభ్యోయోషిద్భ్యోఽధన్యతరఃకఃప్రాణ్యస్తి- నకోపీత్యర్థః- అతస్తాఏవధన్యతరాః- అత్రచకలేస్సాధుత్వం- శూద్రస్యసాధుత్వంధన్యత్వం - యోషితాంధన్యతరత్వం - సాధుత్వంచేతి - యథోత్తరంగుణాధిక్యం-తత్రగంగాయామఘమర్షణే- భగవద్ధ్యానపూతేచిత్తే- ప్రతీతమితి- ఉన్మజ్యోన్మజ్య- పదత్రయోక్త్యాదర్శితం-ఉన్మజ్యేతిచపాఠః ॥ ౮॥ ౯॥ కృతసంవందనానితి॥ కృతంసంవందనంయైస్తాన్ - కృతసంవందనాన్॥ ౧౦॥ తమితి॥ తేనతావదలమస్తుతత్తావదాస్తామిత్యర్థః ॥ ౧౧॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ ఇత్యుక్తఇతి॥ హృత్స్థప్రశ్నస్యోత్తరందత్తమప్యవిజ్ఞాయపృచ్ఛంతీతిప్రహస్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪॥ తదేవస్ఫుటయతి। యత్కృతేదశభిరిత్యాదిద్వాభ్యాం-యత్కృతే దశభిరితి ॥ కృతేకృతయుగే హాయనేనవర్షేణ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ అల్పేనకాలేన ధర్మస్సిద్ధ్యతీత్యాహధ్యాయన్కృతఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౧౭॥ ధర్మేతి॥ అల్పాయాసేనేతికలేస్సాధుత్వముక్తం॥ ౧౮॥ శూద్రస్యాల్పాయాసేనపురుషార్థసిద్ధింవక్తుం- త్రైవర్ణికానాంతత్రాతిక్లేశమాహ - వ్రతచర్యాపరైరిత్యాదిచతుర్భిః॥ వ్రతచర్యాపరైరితి। వ్రతచర్యోపహారకైరితిపాఠే - ఉపహరణముపహారః - గురవేసర్వలాభార్పకైరిత్యర్థః ॥ ౧౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౦॥ అసమ్యక్కరణఇతి॥ ఇచ్ఛైవప్రాప్తికరీయస్యతదిచ్ఛాప్రాప్తికరంఇచ్ఛయాప్రాప్యంన॥౨౧॥ అత్ర హేతుః॥ పార
తంత్ర్యమితి॥ పారతంత్ర్యంవిధిపారతంత్ర్యం॥౨౨॥ ద్విజశుశ్రూషయైవేతి॥ పాకయజ్ఞాధికారవాన్-శూద్రస్యాప్య
మంత్రపక్వహోమాదిష్వధికారః అస్మైసాధుచరితమితి శేషః॥౨౩॥ ౨౪॥ స్వధర్మస్యేతి॥ స్వధర్మస్యేతి స్త్రీసాధుత్వస్య
ప్రస్తావః - నరైః పుంభిః ॥ ౨౫॥ తస్యేతి॥ గహనం క్లేశః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ నేతి॥ తానైవేతి॥ పురుషో యథా ప్రాజా
పత్యాదికాన్ప్రాప్నోతి తథా యోషిత్తానైవప్రాప్నోతీత్యర్థః॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥

వృథాకథావృథాభోజ్యంవృథేజ్యాచద్విజన్మనామ్। పతనాయతతోభావ్యంతైస్తుసంయమిభిస్సదా॥౨౦॥
అసమ్యక్కరణేదోషస్తేషాంసర్వేషువస్తుషు। భోజ్యపేయాదికంచైషాంనేచ్ఛాప్రాప్తికరంద్విజాః॥౨౧॥
పారతంత్ర్యంసమస్తేషు తేషాంకార్యేషువైయతః। జయంతితేనిజాన్లోకాన్ క్లేశేన మహతా
ద్విజాః॥ ౨౨॥ ద్విజశుశ్రూషయైవైషపాకయజ్ఞాధికారవాన్। నిజాన్జయతివైలోకాన్శూద్రోధన్య
తరస్తతః ॥ ౨౩॥ భక్ష్యాభక్ష్యేషునాస్యాస్తిపేయాపేయేషువైయతః। నియమోమునిశార్దూలా
స్తేనాసౌసాధ్వితీరితః॥ ౨౪॥ స్వధర్మస్యావిరోధేననరైర్లబ్ధంధనంసదా। ప్రతిపాదనీయంపాత్రేషు
యష్టవ్యంచయథావిధి ॥ ౨౫॥ తస్యార్జనేమహాన్క్లేశఃపాలనేచద్విజోత్తమాః। తథాసద్వినియోగేచ
విజ్ఞాతంగహనంనృణామ్॥౨౬॥ ఏవమన్యైస్తథాక్లేశైఃపురుషాద్విజసత్తమాః। నిజాన్జయంతివైలోకాన్
ప్రాజాపత్యాదికాన్క్రమాత్ ॥ ౨౭ ॥ యోషిచ్ఛుశ్రూషణాద్భర్తుఃకర్మణామనసాగిరా । తద్ధితా
శుభమాప్నోతితత్సాలోక్యంయతోద్విజాః॥౨౮॥ నాతిక్లేశేనమహతాతానేవపురుషోయథా। తృతీయం
వ్యాహృతంతేనమయాసాధ్వితియోషితః॥౨౯॥ ఏతద్వఃకథితంవిప్రాయన్నిమిత్తమిహాగతాః। తత్పృచ్ఛ
తయథాకామం సర్వంవక్ష్యామివస్స్ఫుటమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషయస్తే తతఃప్రోచుర్యత్ప్రష్టవ్యంమహా
మునే। అస్మిన్నేవచతత్ప్రశ్నేయథావత్కథితంత్వయా॥ ౩౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తతఃప్రహస్యతానాహ
కృష్ణద్వైపాయనోమునిః । విస్మయోత్ఫుల్లనయనాం స్తాపసాంస్తానుపాగతాన్ ॥ ౩౨ ॥ మయైష
భవతాంప్రశ్నోజ్ఞాతోదివ్యేనచక్షుషా। తతోహివఃప్రసంగేనసాధుసాధ్వితిభాషితమ్॥ ౩౩॥ స్వల్పే
నహిప్రయత్నేనధర్మస్సిధ్యతివైకలౌ। నరైరాత్మగుణాంభోభిఃక్షాళితాఖిలకిల్బిషైః॥ ౩౪॥ శూద్రైశ్చ
ద్విజశుశ్రూషాతత్పరైర్ద్విజసత్తమాః। తథాస్త్రీభిరనాయాసాత్పతిశుశ్రూషయైవహి॥౩౫॥ తత
స్త్రితయమప్యేతన్మమధన్యతరంమతమ్। ధర్మసంపాదనేక్లేశోద్విజాదీనాంకృతాదిషు॥ ౩౬॥ భవద్భి
ర్యదభిప్రేతం తదేతత్కథితంమయా । అపృష్టేనాపిధర్మజ్ఞాః కిమన్యత్క్రియతాంద్విజాః ॥ ౩౭॥

వృథేతి॥ వృథాకథా-శ్రీకృష్ణకీర్తనరహితా-వృథాభోజ్యం-హరేరనివేదితం-వృథేజ్యా-డంభలోభాదిపూర్వికా॥౨౦॥
అసమ్యగితి॥ ఇచ్ఛయాప్రాప్తికరం - ప్రాప్యంనభవతి - కింతు - చోదనయా ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ శూద్రస్య - తాదృ
క్లేశాభావేనధన్యత్వముక్తమిత్యాహ - ద్విజశుశ్రూషయేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ స్త్రీణామనాయాసేన
శ్రేయః- ప్రాప్త్యాధన్యత్వం - వక్తుంపురుషాణాంతత్ప్రాప్తౌక్లేశమాహ-స్వధర్మస్యేత్యాదిత్రిభిః॥ ౨౫॥ తస్యేతి॥
ఏవంనృణాంమహాన్క్లేశః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ యోషితాంతాదృక్క్లేశోనాస్తీత్యాహ॥ యోషిదిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౨౮॥
నాతిక్లేశేనేతి ॥ పురుషోయథామహతాక్లేశేన ప్రాజాపత్యాదికాన్ - లోకాన్ - ప్రాప్నోతితథాతానేవలోకా
న్నాతిక్లేశేనయోషిత్ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తతఇతి॥ ఇదానీంమదుక్తమేతైర్జ్ఞాతమితిపునఃప్రహ
స్యాహ- అపృష్టైనైవవ్యాసేనకథమేవంనిర్ణయఃకృతఇతివిస్మయేనోత్ఫుల్లేనయనేయేషాంతాన్॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ఉక్త
మర్థంనిగమయతి॥ స్వల్పేనేత్యాదిచతుర్భిః॥ స్వల్పేనేతి॥ ఆత్మనోహరేః- గుణాఏవాంభాంసి- తైఃఅభిక్షాళితమఖిలం-
కిల్బిషం- యేషాంతైః - కర్తృభిఃధర్మస్సిధ్యతి॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ భవద్భిరితి॥ యదభిప్రేతం- జ్ఞాతుమిష్టం॥ ౩౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - షష్ఠాంశే - ద్వితీయోధ్యాయః. ******

౧ ॥ బ్రాహ్మ ఇతి ॥ ప్రాకృతో ద్విపరార్ధక ఇతిజల్పనాత్ పరార్ధ ద్వయాత్మకే బ్రహ్మాయుషి పూర్ణే ప్రకృతౌ తత్కార్యస్య లయః ప్రాకృతః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ స్థానాత్ స్థానమితి ॥ శ్లో ॥ ఏకం దశ శతమస్మాత్సహస్రమయుతం తతః పరం లక్షం। ప్రయుతం కోటిమథార్బుదమబ్జం ఖర్వం తతో నిఖర్వంచ । తస్మాన్మహాసరోజం శంకుం సరితాంపతిం తతో మధ్యం । అంతం పరార్ధమాహుర్యథోత్తరం దశగుణం హితద్జ్ఞాః ॥ ఏవం ద్విపరార్ధమానుషవత్సరేతు మహాసంహారః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ నిమేషయిత్యాది॥ యః ప్రాగుక్తో నిమేషః అసౌ మాత్రేత్యుచ్యతే - మాత్రా ప్రమాణత్వాత్-

శ్రీపరాశరః॥ తతస్సంపూజ్య తే వ్యాసం ప్రశశంసుః పునః పునః । యథాగతం ద్విజాజగ్ముర్వ్యాసోక్తి కృతనిశ్చయాః॥ ౩౮॥ భవతోపి మహాభాగ రహస్యం కథితం మయా । అత్యంతదుష్టస్య కలేరయమేకో మహాన్ గుణః॥ ౩౯॥ యచ్చాహం భవతా పృష్టో జగతాముపసంహృతిమ్। ప్రాకృతామంతరాళాంచ తామప్యేష వదామి తే॥ ౪౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- షష్ఠాంశే- ద్వితీయోధ్యాయః. **********

శ్రీపరాశరః॥ సర్వేషామేవ భూతానాం త్రివిధః ప్రతిసంచరః। నైమిత్తికః ప్రాకృతికః తథైవాత్యంతికో లయః॥౧॥ బ్రాహ్మో నైమిత్తికస్తేషాం కల్పాంతే ప్రతిసంచరః। ఆత్యంతికస్తు మోక్షాఖ్యః ప్రాకృతో ద్విపరార్ధకః॥౨॥ మైత్రేయః॥ పరార్ధసంఖ్యాం భగవన్ మమాచక్ష్వ యయా తు సః। ద్విగుణీకృతయా జ్ఞేయః ప్రాకృతః ప్రతిసంచరః॥ ౩॥ శ్రీపరాశరః॥ స్థానాత్ స్థానం దశగుణమేకస్మాద్గణ్యతే ద్విజః । తతోష్టాదశమే భాగే పరార్ధమభిధీయతే ॥ ౪॥ పరార్ధ ద్విగుణం యత్తు ప్రాకృతస్స లయో ద్విజ। తదావ్యక్తే ఖిలం వ్యక్తం స్వహేతౌ లయమేతి వై ॥ ౫ ॥ నిమేషో మానుషో యోసౌ మాత్రామాత్రా ప్రమాణతః।

౩౮ ॥ ౩౯॥ పునః ప్రాసంగికం పరిసమాప్య ప్రస్తుతమనుసంధత్తే- యశ్చాహమితి॥ అంతరాళాం బ్రహ్మణో దినే దినే-భవాం॥౪౦॥ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య-శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం-షష్ఠాంశే-ద్వితీయోధ్యాయః.*

సర్వేషామితి॥ ప్రతిసంచరః ప్రళయః ॥ ౧॥ బ్రాహ్మ ఇతి॥ ప్రాకృతో ద్విపరార్ధక ఇతి- ద్విగుణే- పరార్ధే- బ్రహ్మాయుస్సమాప్తౌ భగవతః - ప్రకృతౌ - తత్కార్యస్య లయః - ప్రాకృతః ॥ ౨ ॥ ప్రథమాంశే పరార్ధమానముక్తమేవ తథాపి కింత దేవ మానం పరార్ధస్య-ఉత ప్రకారాంతరమప్యస్తీత్యాశయేన-పునః పృచ్ఛతి॥ పరార్ధేతి॥ ౩॥ ప్రకారాంతరమప్యస్తీత్యాహ॥ స్థానాత్స్థానమితి॥ యథాహ వాయుః ॥ శ్లో ॥ కోటికోటిసహస్రాణి పరార్ధమితి కీర్త్యతే । పరార్ధ ద్విగుణంచాపి పరమాహుర్మనీషిణః॥ స్థానం దశగుణం విం ద్యాదేకం దశ శతం తతః । సహస్రమయుతం తస్మాన్నియుతం ప్రయుతం తతః॥ అర్బుదం న్యర్బుదంచైవ బృందంచైవ తతః పరమ్ । ఖర్వంచైవ నిఖర్వంచ శంఖం పద్మం తథైవ చ॥ సముద్రో మధ్యమంతశ్చ పరార్ధం పరమేవ చ। ఏవమష్టాదశైతాని పదాని గణనావిధౌ॥ కల్పసంఖ్యాప్రవృత్తస్తు పరార్ధో బ్రహ్మణః స్మృతః। తావచ్ఛేషోస్య కాలస్య తదంతే ప్రతిసృజ్యత ఇతి॥ ఏకం దశగుణం దశ- దశదశగుణం శతం- శతదశగుణం సహస్రమిత్యేవమేకస్థానాదీనాం మానతో వృద్ధ్యా - అష్టాదశస్థానే పరార్థం భవతి - కల్పాశ్చాత్ర సంఖ్యేయాః ॥ శ్లో ॥ కల్పసంఖ్యాప్రవృత్తస్తు పరార్ధో బ్రహ్మణః స్మృత ఇతి వాయూక్తేః॥ తతశ్చ కల్పానాం- కోటికోటిసహస్రాణి పరార్ధం-తద్ద్విగుణం పరం- బ్రహ్మాయురిత్యుక్తం భవతి-యత్తూక్తం ప్రథమాంశే॥ శ్లో॥ నిజేన తస్య మానేన చాయుర్వర్షశతం స్మృతం। తత్పరాఖ్యం తదర్ధంతు పరార్ధమభిధీయతే॥ ఏవంతు బ్రహ్మణో వర్షమేవం వర్షశతం స్మృతమిత్యాది - తస్మిన్ పక్షే కల్పానాం షట్త్రింశత్సహస్రాణి బ్రహ్మణ ఆయురిత్యుక్తం స్యాత్ - అనయోశ్చ పక్షయోర్మహాకల్పభేదేన వ్యవస్థా - యద్వా- యథోక్తకల్పశబ్దేన - లక్షణయా తదంశభూత దివ్యమానుషవర్షాదిభిః పరార్ధమానేన విరోధ ఇతి సంపాదనీయం ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ నైమిత్తికం లయం ప్రపంచయిష్యన్నిమేషాది క్రమేణ ప్రథమాంశోక్తమేవ కల్పప్రమాణమనుసారయతి- నిమేష ఇత్యాదిసప్తభిః॥ నిమేష ఇతి॥ మాత్రైవ మాత్రా సైవ చ ప్రమాణం యస్య సః ఏకమాత్ర లఘ్వక్షరోచ్చారణమాత్ర కాలసమ్మితో నిమేషః॥ శ్లో॥ నిమేషకాలతుల్యోహి

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MHRD

ఏకమాత్రలఘ్వక్షరోచ్చారణకాలసంమితోహ్యసౌ ॥ ౬॥ ౭॥ ఉన్మానేనేతి॥ తులయామితస్యాంభసోఽర్ధత్రయోదశ పలాని-అర్ధంత్రయోదశంయేషాంతానిఅర్ధత్రయోదశ-సార్ధద్వాదశేత్యర్థః-సానాడికాఉపచారాత్-తైర్నాడికాజ్ఞాతవ్యేత్యర్థః-కథమిత్యాహ- హేమేతి- మాషఃపంచగుంజామానం- జలస్యైతత్సార్ధంపలద్వాదశకంమగధదేశ్యంప్రస్థంపూరయతి - సచప్రస్థశ్చతుర్గుణస్సన్నాడీజ్ఞాపకఇతి శేషః - యథాహవాయుః ॥ శ్లో॥ ఉన్మానేనాంభసశ్చాపిపలాన్యర్ధత్రయోదశ । మాగధేనతుమానేనజలప్రస్థోఽభిధీయతే॥ ఏతేచాప్యుదకప్రస్థాశ్చత్వారో నాడికాఘటః । హేమమాషైఃకృతచ్ఛిద్ర శ్చతుర్భిశ్చతురంగులైరితి॥ ఏవంచతుర్మాషసువర్ణరచితచతురంగుళసూచీకృతాధశ్ఛిద్రాదాఢకజలపూర్ణాత్పంచాశత్పలపరిమాణాద్ఘటాత్తచ్ఛిద్రేణపంచాశత్పలంజలం యావతాకాలేన నిస్సరతితావత్కాలోనాడీత్యుక్తంభవతి - అథవా - అహోరాత్రేజలస్యపూరణంనిస్సరణంవాషష్టివారంయథాస్యాత్తథాతత్పాత్రమానంకార్యం-అన్యేతు- చతుర్మాషహేమనిర్మితయాచతురంగుళయాసూచ్యాకృతచ్ఛిద్రేసార్ధద్వాదశపలేతామ్రపాత్రేతత్ప్రమాణంజలంతచ్ఛిద్రేణయావతాకాలేనప్రవిశతిసకాలఏకానాడికా- తానిపలానిమాగధమానేనజలప్రస్థఇతివర్ణయంతి-కృతచ్ఛిద్రైరితిచపఠంతి- తత్రాయమన్వయః- సానాడికా-చతుర్భిర్హేమమాషైఃకృతచ్ఛిద్రైర్నిష్పన్నాన్యంభసోఽర్ధత్రయోదశపలానీతి॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥

లైఃపంచదశభిఃకాష్ఠాత్రింశత్కాష్ఠాఃకలాస్మృతా॥ ౬॥ నాడికాతుప్రమాణేనసాకలాదశపంచచ॥ ౭॥
ఉన్మానేనాంభసస్సాతుపలాన్యర్ధత్రయోదశ । మాగధేనతుమానేన జలప్రస్థస్తుసస్మృతః॥ హేమమాషైఃకృతచ్ఛిద్రశ్చతుర్భిశ్చతురంగులైః॥ ౮॥ నాడికాభ్యామథద్వాభ్యాంముహూర్తోద్విజసత్తమ। అహోరాత్రంముహూర్తాస్తుత్రింశన్మాసోదినైస్తథా ॥ ౯ ॥ మాసైర్ద్వాదశభిర్వర్షమహోరాత్రంతుతద్దివి।త్రిభిర్వర్షశతైర్వర్షంషష్ట్యాచైవాసురద్విషామ్॥౧౦॥ తైస్తుద్వాదశసాహస్రైశ్చతుర్యుగముదాహృతమ్। చతుర్యుగసహస్రంతుకథ్యతేబ్రహ్మణోదినమ్॥ ౧౧॥ సకల్పస్తత్రమనవశ్చతుర్దశమహామునే । తదంతేచైవమైత్రేయబ్రాహ్మోనైమిత్తికోలయః ॥ ౧౨॥ తస్యస్వరూపమత్యుగ్రంమైత్రేయగదతోమమ । శృణుష్వప్రాకృతంభూయస్తవవక్ష్యామ్యహంలయమ్ ॥ ౧౩॥ చతుర్యుగసహస్రాంతేక్షీణప్రాయేమహీతలే।అనావృష్టిరతీవోగ్రాజాయతేశతవార్షికీ॥ ౧౪॥ తతోయాన్యల్పసారాణితానిసత్వాన్యశేషతః। క్షయంయాంతిమునిశ్రేష్ఠపార్థివాన్యనుపీడనాత్॥ ౧౫॥

మాత్రాలఘ్వక్షరంచయదితి॥బ్రహ్మాండోక్తేః॥ ౬॥ ౭॥ నాడికాజ్ఞానోపాయమాహ-ఉన్మానేనేత్యాదిసార్ధేన॥ ఉన్మానేనేతి॥ అంభసః- ఉన్మానేన-ఉన్మీయతేఅనేనేత్యున్మానం-పాత్రం- అర్ధానిత్రయోదశ-సార్ధద్వాదశేత్యర్థః-ఉన్మానరూపేణఘటితాని- సార్ధద్వాదశపలానిసానాడికా- సార్ధద్వాదశపలతామ్రనిర్మితపాత్రాన్నాడికాజ్ఞాతవ్యేత్యర్థః- కింప్రమాణంతత్పాత్రంకార్యంతత్రాహ - మాగధేనేతి॥ మాగధేనప్రమాణేనజలప్రస్థస్తుసస్మృతఇతి-సార్ధద్వాదశపలజలేనహి- మగధదేశ్యఃప్రస్థఃపూర్యతే- తావత్ప్రమాణంపాత్రంకార్యమిత్యర్థాత్సిద్ధం - ననుతథాపిపాత్రేణకథంనాడికాజ్ఞానం- క్రియాపరిచ్ఛేద్యత్వాత్కాలస్యేత్యాశంక్య - క్రియాసిద్ధయే - ప్రస్థంవిశినష్టి-హేమేతి- మాషఃపంచగుంజః హేమమాషైశ్చతుర్భిః- చతురంగులశలాకారూపేణకృతైః- కృతచ్ఛిద్రః- తదుక్తంభవతి- సార్ధద్వాదశపలతామ్రమయం- మాగధప్రస్థసమ్మితం-ఊర్ధ్వాయతం-పాత్రం-చతుర్మాషచతురంగులహేమశలాకయాకృతచ్ఛిద్రం-జలేస్థాపితం- తేనచ్ఛిద్రేణ-యావతాకాలేనపూర్యతే-తావత్కాలోనాడికేతి- తథాచశుకః॥ శ్లో॥ ద్వాదశార్ధపలోన్మానంచతుర్భిశ్చతురంగులైః । స్వర్ణమాషైఃకృతచ్ఛిద్రంయావత్ప్రస్థంజలప్లుతమితి॥ ౮॥ నాడికాభ్యామితి॥ తథాత్రింశతాదినైఃమాసఇత్యర్థః॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ నైమిత్తికలయప్రకారమాహ-తస్యస్వరూపమిత్యాదినాయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ౧౩॥ చతుర్యుగేతి॥ క్షీణప్రాయే-దుర్భిక్షాదిభిః॥ ౧౪॥ ౧౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తతఇతి ॥ క్షయాయరుద్రరూపధరోభూత్వా ॥ ౧౬ ॥ తతఇతి ॥ సప్తరశ్మయః ॥ శ్లో ॥ సుషుమ్నోహరికేశశ్చవిశ్వకర్మాతథైవచ । విశ్వవ్యచాస్స్వధాసంయద్వసురర్వాగ్వసుస్తథేత్యుక్తాః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తతఇతిభాస్కరాః ఆరోగోభ్రాజ ఇత్యాదయః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ పాతాళానీతి ॥ బభస్తిభక్షయతి భసభక్షణదీప్త్యోః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ అంబరీషమివేతి ॥ అంబరీషంభర్జనభాండం ॥ ౨౭ ॥ తతఇతి ॥ కృతాధికారామన్వాదయః-దశావృత్త్యాసప్తపాతాళానిత్రయోలోకాఇతిదశ- తేష్వావృత్త్యావృత్త్యభావేన- యద్వా- తాపదశాయాఆవృత్త్యాపరైషిణఃపరస్థానైషిణః అథవాత్రైలోక్యేకృతాధికారామన్వాద్యాః తేహ్యృతాధికారాః భోగాత్ప్రక్షీణతద్దేశభోగ్యకర్మాణఃసంతోమహర్లోకంప్రాప్య - తస్మాదపితప్తాస్తల్లోకవాసిభిస్సహాశరీరాజనలోకంయాంతి - తేషాంమధ్యేయేపరైషిణః పరంప్రాప్తుమిచ్ఛవస్తేదశవారావృత్త్యైవక్రమాత్తపస్సత్యప్రాప్తిద్వారాతతః పరమీశ్వరంవిశంతి-అన్యేత్రైలోక్యస్థాజీవాఃస్వాత్మనిసంలీయంతే-యథాహవాయుః॥ శ్లో॥పితృభిర్మనుభిశ్చైవసాధ్యైస్సప్తర్షిభిస్తథా । యజ్వానశ్చైవయేప్యన్యేతద్భక్తాశ్చైవతైస్సహ॥ మహర్లోకంగమిష్యంతిత్యక్త్వాత్రైలోక్యమీశ్వరాః।

తతస్స భగవాన్విష్ణూ రుద్రరూపధరోఽవ్యయః । క్షయాయ యతతేకర్తు మాత్మస్థా స్సకలాః ప్రజాః ॥ ౧౬ ॥ తతస్సభగవాన్ విష్ణుర్భానోస్సప్తసురశ్మిషు । స్థితఃపిబత్యశేషాణి జలానిమునిసత్తమ ॥ ౧౭ ॥ పీత్వాంభాంసిసమస్తానిప్రాణిభూమిగతాన్యపి । శోషంనయతిమైత్రేయసమస్తంపృథివీతలమ్॥ ౧౮॥ సముద్రాన్సరితశ్శైలనదీప్రస్రవణానిచ । పాతాళేషుచయత్తోయంతత్సర్వంనయతిక్షయమ్॥౧౯॥ తతస్తస్యానుభావేనతోయాహారోపబృంహితాః।తఏవరశ్మయస్సప్తజాయంతేసప్తభాస్కరాః॥ ౨౦॥ అధశ్చోర్ధ్వంచతేదీప్తాస్తతస్సప్తదివాకరాః। దహంత్యశేషంత్రైలోక్యంసపాతాళతలంద్విజ॥౨౧॥ దహ్యమానంతుతైర్దీప్తైస్త్రైలోక్యంద్విజభాస్కరైః।సాద్రినద్యర్ణవాభోగంనిస్స్నేహమభిజాయతే॥ ౨౨॥ తతోనిర్దగ్ధవృక్షాంబుత్రైలోక్యమఖిలంద్విజ। భవ్యతేసాచవసుధాకూర్మపృష్ఠోపమాకృతిః॥ ౨౩॥ తతఃకాలాగ్నిరుద్రోఽసౌభూత్వాసర్వహరోఽనలః। శేషాహిశ్వాససంభూతః పాతాళానిదహత్యధః ॥ ౨౪ ॥ పాతాళానిసమస్తాని సదగ్ధ్వా జ్వలనోమహాన్। భూమిమభ్యేత్యసకలంహినస్తివసుధాతలమ్ ॥ ౨౫॥ భువర్లోకంతతస్సర్వంస్వర్లోకంచసుదారుణః। జ్వాలామాలామహావర్త స్తత్రైవ పరివర్తతే ॥ ౨౬ ॥ అంబరీషమివాభాతి త్రైలోక్య మఖిలంతదా। జ్వాలావర్తపరీవారముపక్షీణచరాచరమ్ ॥ ౨౭॥ తతస్తాపపరీతాస్తులోకద్వయనివాసినః।

తతఇతి॥ క్షయాయ - రుద్రరూపధరస్సన్ - ఆత్మస్థాః - స్వస్మిన్లీనాః - ప్రజాఃకర్తుంయతతేప్రయతతే ॥ ౧౬॥ తతఇతి॥ సప్తరశ్మయః- పూర్వోక్తాః ॥ శ్లో ॥ సుషుమ్నోహరికేశశ్చవిశ్వకర్మాతథైవచ । విశ్వవ్యచాస్స్వధాసంయద్వసురర్వాగ్వసుస్తథేతి॥ ౧౭॥ పీత్వేతి॥ ప్రాణిగతాని- రక్తవసాదీని - భూమిగతానితటాకాదిస్థితాని ॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥ తతఇతి॥ భాస్కరాస్సప్త ॥ శ్రు॥ ఆరోగోభ్రాజఃపటరఃపతంగఃస్వర్ణరోజ్యోతిషీమాన్విభాసఇతి - సప్తసూర్యా ఇతిశ్రుత్యుక్తాః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ దహ్యమానమితి ॥ ఆభోగోవిస్తారః - నిస్స్నేహమతిరూక్షం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ పాతాళానీతి॥ హినస్తిభస్మీకరోతి॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తతఇతి॥ తతఇత్యాదిశ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః॥ దశావృత్త్యగభస్తిగతస్వీయనియోగదశాయాః తత్రత్యఫలభోగావస్థాయాః - ఆవృత్త్యాపరివృత్త్యా - పరైషిణః ఊర్ధ్వలోకైషిణఃఅన్యేత్వాహుః- త్రైలోక్యేపియేకృతాధికారా - మన్వాద్యాః- తేహ్యృతాధికారాః- భోగప్రక్షీణకర్మాణస్సంతః-మహర్లోకంప్రాప్య- తస్మాదభితప్తాః-తద్వాసిభిస్సహ-సగణంజనం-యాంతి- తేషాంమన్వాదీనాంమధ్యేయేపరైషిణః - పరవస్తుప్రాప్తుమిచ్ఛంతః - తేదశవారమావృత్త్యా - అక్రమ్యతద్వ్యాప్తిద్వారాతతః పరమీశ్వరంవిశంతి - అన్యేతుత్రైలోక్యస్థాజీవాః ఆత్మనిసంలీయంతే - యథాహవాయుః ॥ శ్లో ॥ పితృభిర్మనుభిశ్చైవ

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మహర్లోకంపరిత్యజ్య గణాస్తేపి చతుర్దశ॥ సశరీరాశ్చయాంత్యన్యే జనలోకం సహానుగైః । ఏవందేవాస్సపితర ఋషయోమానవాశ్చయే॥మిత్రైస్సహోర్ధ్వంగచ్ఛంతివ్యావర్తంతేచతైస్సహ।జనలోకాత్సురాస్సర్వేదశకల్పాన్ పునఃపునః॥ పర్యాయకాలేసంప్రాప్తేసంభూతానిధనేష్విహ । అవశ్యభావినార్థేనసంబద్ధ్యంతేతథాతుతే॥ నివర్తంతేతథావృత్త్యా తేషాంసద్యోననిస్తరః॥ మహర్జనంచాపిజనాత్తపంచహ్యేకాంతతస్తానిభవంతిసత్యే। మన్వంతరాణాంపరివర్తనానిముంచంతిసత్యేనతపోవరాణి॥తపోభియోగాద్విషయప్రహాణాద్విశంతి తేపీశ్వరమేవదేవమితి॥ అథాత్మనిమహాతేజాస్సర్వమాధాయసర్వకృత్ । తతస్సరాత్రింస్వపితితమస్యేకార్ణవేజలఇతి॥ హృతాధికారా గచ్ఛంతీతిచపాఠః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- షష్ఠాంశే- తృతీయోధ్యాయః. ************************

తస్మాదపిమహాతాపతప్తాలోకాత్తతఃపరమ్। కృతాధికారాగచ్ఛంతిమహర్లోకంమహామునే॥౨౮॥ గచ్ఛంతిజనలోకంతేదశావృత్త్యాపరైషిణః॥ ౨౯॥ తతోదగ్ధ్వాజగత్సర్వంరుద్రరూపీజనార్దనః। ముఖనిశ్వాసజాన్ మేఘాన్ కరోతిమునిసత్తమ ॥ ౩౦ ॥ తతోగజకులప్రఖ్యాస్తటిత్వంతోతినాదినః । ఉత్తిష్ఠంతితథావ్యోమ్ని ఘోరాస్సంవర్తకాఘనాః ॥ ౩౧ ॥ కేచిన్నీలోత్పలశ్యామాః కేచిత్కుముదసన్నిభాః। ధూమ్రవర్ణాఘనాః కేచిత్కేచిత్పీతాఃపయోధరాః॥ ౩౨॥ కేచిద్రాసభవర్ణాభాలాక్షారసనిభాస్తథా । కేచిద్వైడూర్యసంకాశా ఇంద్రనీలనిభాఃక్వచిత్ ॥ ౩౩॥ శంఖకుందనిభాశ్చాన్యే జాత్యంజననిభాఃపరే। ఇంద్రగోపనిభాః కేచిత్తతశ్శిఖినిభాస్తథా॥ ౩౪॥ మనశ్శిలాభాః కేచిద్వైహరితాళనిభాఃపరే । చాషపత్రనిభాః కేచిదుత్తిష్ఠంతేమహాఘనాః ॥ ౩౫ ॥ కేచిత్పురవరాకారాః కేచిత్పర్వతసన్నిభాః। కూటాగారనిభాశ్చాన్యే కేచిత్స్థలనిభాఘనాః॥ ౩౬॥ హాహారావామహాకాయాః పూరయంతినభస్స్థలమ్।వర్షంతస్తేమహాసారాస్తమగ్నిమతిభైరవమ్॥ శమయంత్యఖిలంవిప్రత్రైలోక్యాంతరధిష్ఠితమ్॥ ౩౭॥ నష్టేచాగ్నౌచసతతంవర్షమాణాహ్యహర్నిశమ్। ప్లావయంతిజగత్సర్వమంభోభిర్మునిసత్తమ॥ ౩౮॥ ధారాభిరతిమాత్రాభిః ప్లావయిత్వాఖిలాంభువమ్। భువర్లోకంతథైవోర్ధ్వంప్లావయంతిహితేద్విజ ॥ ౩౯॥ అంధకారీకృతేలోకేనష్టేస్థావరజంగమే । వర్షంతితేమహామేఘావర్షాణామధికంశతమ్॥౪౦॥ ఏవంభవతికల్పాంతేసమస్తంమునిసత్తమ।వాసుదేవస్యమాహాత్మ్యాన్నిత్యస్యపరమాత్మనః॥ ౪౧॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- షష్ఠాంశే - తృతీయోధ్యాయః. ******

మహర్లోకంగమిష్యంతి త్యక్త్వా త్రైలోక్యమీశ్వరాః । యజ్వానశ్చైవయేప్యన్యే తద్భక్తాశ్చైవతైస్సహ॥ మహర్లోకంపరిత్యజ్యగణాస్తేవై చతుర్దశ ॥ సశరీరాశ్చయాంత్యన్యే జనలోకంసహానుగైః॥ సాధ్యైస్సప్తర్షిభిస్తథా । ఏవందేవాస్సపితరఋషయోమానవాశ్చయే॥ మిత్రైస్సహోర్ధ్వంగచ్ఛంతివ్యావర్తంతేచతైస్సహ। జనలోకాత్సురాస్సర్వేదశకల్పాన్ పునఃపునః॥ పర్యాయకాలేసంప్రాప్తేసంభూతానిధనేష్విహ।అవశ్యభావినార్థేనసంబద్ధ్యంతేతథామునే॥ నివర్తంతేతథావృత్తా తేషాంసద్యోననిస్తరః ॥ మహర్జనంచాపిజనాత్తపంచ ఏకాంతతస్తాని భవంతిసత్యే । మన్వంతరాణాంపరివర్తనానిముంచంతిసత్యేనతపోవరాణి॥ తపోభియోగాద్విషయప్రహాణాద్విశంతితేపీశ్వరమేవదేవం॥ అథాత్మనిమహాతేజాస్సర్వమాస్థాయసర్వకృత్ । తతోహిరాత్రింస్వపితితమస్యేకార్ణవే జలఇతి॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ మనశ్శిలేతి॥ చాషోనీలపక్షశకునిః॥ ౩౫॥ కేచిదితి॥ కూటాగారంగృహవిశేషః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - షష్ఠాంశే - తృతీయోధ్యాయః. ******************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧॥ ౨॥ ౩॥ ఏకార్ణవ ఇతి॥ బ్రహ్మరూపధర ఇతి ప్రథమాంశే వ్యాఖ్యాతం - నను తత్ర తత్ర బ్రహ్మాదీనాం శుభాశ్రయత్వం నిషిధ్యతే - తత్కథమత్ర బ్రహ్మరూపధరస్య ముముక్షుభిశ్చింత్యమానత్వం - ఉచ్యతే - ధారణాసిద్ధ్యర్థం తత్ర శుభాశ్రయ ఉక్తః - నిష్పన్నసమాధీనాం తు జగద్రూపతయా భగవదనుసంధానమవిరుద్ధం - యథా - మత్తస్సర్వమహం సర్వం - అహం మనురభవమిత్యాది - కించ పరశురామకల్క్యాదివదనుప్రవేశావతారత్వాచ్చ న విరోధః॥ ౪॥ ౫॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మమాయామయీం మూలప్రకృత్యభిమాని దేవతాం - యోగనిద్రాం యోగరూపాం నిద్రాం - ఏతద్వివృణోతి - ఆత్మానం చింతయన్నితి యత్ ॥ ౬॥ నిమిత్తం తత్రేతి॥ తత్ర బ్రహ్మణో దినాంతే ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ అనావృష్ట్యేత్యాది॥ సమస్తేషు లోకేషు పాతాళేషు చ - సంక్షాళనేనాశ్యతే॥ ౧౨॥ మహదాదేరితి॥ తస్మిన్ ప్రాకృతే ప్రతిసంచరే మహదాదేర్విశేషాంతస్య వికారస్య సంక్షయే చ ప్రవృత్తే ప్రస్తుతే ఆప ఇత్యాది ॥ ప్రళయత్వాయ - ప్రకృష్టో లయో యస్యాస్సా ప్రళయా - తద్భావాయ ॥ ౧౪ ॥ ప్రణష్ట ఇతి॥ అత్ర తన్మాత్రగ్రహణం విశేషస్యాప్యుపలక్షణం ॥ ౧౫ ॥ సర్వమితి॥ సలిలేన ఓఘేన - ఆలోకాంతాత్ లోకాంతం యావత్ - ఆలోకస్తేజో వా ॥ ౧౬ ॥ ౧౭॥

శ్రీపరాశరః॥ సప్తర్షిస్థానమాక్రమ్య స్థితేంభసి మహామునే। ఏకార్ణవం భవత్యేతత్త్రైలోక్యమఖిలం తతః॥౧॥ ముఖనిశ్వాసజో విష్ణోర్వాయుస్తాన్ జలదాంస్తతః। నాశయన్ వాతి మైత్రేయ వర్షాణామపరం శతమ్॥౨॥ సర్వభూతమయోఽచింత్యో భగవాన్ భూతభావనః। అనాదిరాదిర్విశ్వస్య పీత్వా వాయుమశేషతః॥౩॥ ఏకార్ణవే తతస్తస్మిన్ శేషశయ్యాగతః ప్రభుః। బ్రహ్మరూపధరశ్శేతే భగవానాదికృద్ధరిః॥౪॥ జనలోకగతైస్సిద్ధైస్సనకాద్యైరభిష్టుతః। బ్రహ్మలోకగతైశ్చైవ చింత్యమానో ముముక్షుభిః॥౫॥ ఆత్మమాయామయీం దివ్యాం యోగనిద్రాం సమాస్థితః। ఆత్మానం వాసుదేవాఖ్యం చింతయన్మధుసూదనః॥౬॥ ఏష నైమిత్తికో నామ మైత్రేయ ప్రతిసంచరః। నిమిత్తం తత్ర యచ్ఛేతే బ్రహ్మరూపధరో హరిః॥౭॥ యదా జాగర్తి సర్వాత్మా స తదా చేష్టతే జగత్। నిమీలత్యేతదఖిలం మాయాశయ్యాం గతేఽచ్యుతే॥ ౮॥ పద్మయోనేర్దినం యత్తు చతుర్యుగసహస్రవత్। ఏకార్ణవీకృతే లోకే తావతీ రాత్రిరిష్యతే॥౯॥ తతః ప్రబుద్ధో రాత్ర్యంతే పునస్సృష్టిం కరోత్యజః। బ్రహ్మస్వరూపధృద్విష్ణుర్యథా తే కథితం పురా॥ ౧౦॥ ఇత్యేష కల్పసంహారోఽవాంతరప్రళయో ద్విజ। నైమిత్తికస్తే కథితః ప్రాకృతం శృణ్వతః పరమ్॥ ౧౧॥ అనావృష్ట్యాదిసంపర్కాత్కృతే సంక్షాళనే మునే। సమస్తేష్వేవ లోకేషు పాతాళేష్వఖిలేషు చ॥౧౨॥ మహదాదేర్వికారస్య విశేషాంతస్య సంక్షయే। కృష్ణేచ్ఛాకారితే తస్మిన్ ప్రవృత్తే ప్రతిసంచరే॥౧౩॥ ఆపో గ్రసంతి వై పూర్వం భూమేర్గంధాత్మకం గుణమ్। ఆత్తగంధా తతో భూమిః ప్రళయత్వాయ కల్పతే ॥ ౧౪॥ ప్రణష్టే గంధతన్మాత్రే భవత్యుర్వీ జలాత్మికా। ఆపస్తదా ప్రవృద్ధాస్తు వేగవత్యో మహాస్వనాః ॥ ౧౫॥ సర్వమాపూరయంతీదం తిష్ఠంతి విచరంతి చ। సలిలేనోర్మిమాలేన ఆలోకాంతాత్సమంతతః ॥ ౧౬॥ అపామపి గుణో యస్తు జ్యోతిషా పీయతే తు సః। నశ్యంత్యాపస్తతస్తాశ్చ రసతన్మాత్రసంక్షయాత్॥ ౧౭॥

తదేవం నైమిత్తికం త్రైలోక్యప్రళయం నిరూప్య తత్కాలీనాం స్థితిం నిరూపయన్నాహ - సప్తర్షిస్థానమిత్యాదినా - అనావృష్ట్యేత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంథేన ॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ఏకార్ణవ ఇతి॥ శేష ఏవ శయ్యా - తాం గతశ్శేతే ॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ యదేతి॥ స యదా జాగర్తి - తదా జగచ్చేష్టతే - సృష్ట్యున్ముఖం భవతి ॥ ౮॥ కియంతం కాలం శేతే కదా వా ప్రబుధ్యతే - స జగత్సృజతి ఇత్యత్రాహ - పద్మయోనేరిత్యాది ద్వాభ్యాం ॥ ౯॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ మహదాదేరితి॥ మహదాదేర్విశేషాంతస్య - సంక్షయే నిమిత్తే ప్రతిసంచరే ప్రవృత్త ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అప ఇతి॥ ఆత్తః - అపహృతో గంధో యస్యాస్సా ఆత్తగంధేతి పాఠేఽప్యేవమేవార్థః - ప్రళయత్వాయ లీనత్వాత్సలిలేనైవ లోకా వ్యాప్తా ఆసన్నితి తృతీయేనాన్వయః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ సర్వమితి॥ సలిలేనైవోర్మిమతా వ్యాప్తా లోకాస్సమంతత ఇతి చ పాఠః॥ ౧౬॥ ౧౭॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ ప్రశామ్యతీతి॥ అజ్యోతిరితిపదచ్ఛేదః-తచ్చవాయువిశేషణం-జ్యోతిర్విరోధీ॥ ౨౨॥ తతఇతి॥ తుములంసశబ్దం-ఆత్మనఃసంభవంఖం॥౨౩॥౨౪॥అరూపమితి॥నచమూర్తిమత్ నిరవయవం॥౨౫॥౨౬॥ తతఇతి॥అహంకారావచ్ఛిన్నతయాపరిమాణనిషేధాయోగాత్ భూతాదిశబ్దేనత్రివిధాహంకారస్యగ్రహణం॥౨౭॥ ౨౮॥ ఉర్వ్యాద్యా॥ ఉర్వీమహాంశ్చ- అంతఃఅండస్యాంతఃస్థితస్యజగతఃప్రాంతేచరమకోట్యాంప్రథమకోట్యాంచ- తథా - బాహ్యాతఃఅండాద్బహిరపితథాపృథివ్యేకప్రాంతేమహానితరప్రాంతే ॥ ౨౯॥ ఏవమితి॥ అయమావరణలయవిషయఃశ్లోకః - మహదాదయఃసప్తక్రమాదహంకారాదీనాంప్రకృతయఃస్మృతాః - తాఃప్రత్యాహారేతుపరస్పరం - స్వంస్వంకారణం-ఏవంపూర్వోక్తలయక్రమేణ- ప్రవిశంతి॥ ౩౦॥ ఏతదేవప్రపంచయతి॥యేనేతి॥ ఏవంభూతమిదమండంయేనావృతం-

తతశ్చాపోహృతరసాజ్యోతిష్ట్వంప్రాప్నువంతివై ।అగ్న్యవస్థేతుసలిలేతేజసాసర్వతోవృతే॥ ౧౮॥
సచాగ్నిస్సర్వతోవ్యాప్య చాదత్తే తజ్జలంతథా । సర్వమాపూర్యతేర్చిర్భిస్తదాజగదిదంశనైః॥ ౧౯ ॥ అర్చిర్భిస్సంవృతేతస్మింస్తిర్యగూర్ధ్వమధస్తదా। జ్యోతిషోపిపరంరూపంవాయురత్తిప్రభాకరమ్॥౨౦॥ ప్రలీనేచతతస్తస్మిన్వాయుభూతేఖిలాత్మని। ప్రణష్టేరూపతన్మాత్రేహృతరూపోవిభావసుః॥ ౨౧॥ ప్రశామ్యతితదాజ్యోతిర్వాయుర్దోధూయతేమహాన్ । నిరాలోకేతథాలోకేవాయ్వవస్థేచతేజసి॥౨౨॥ తతస్తుములమాసాద్యవాయుస్సంభవమాత్మనః । ఊర్ధ్వంచాధశ్చతిర్యక్చదోధవీతిదిశోదశ ॥ ౨౩॥ వాయోరపిగుణంస్పర్శమాకాశోగ్రసతేతతః । ప్రశామ్యతితతోవాయుఃఖంతుతిష్ఠత్యనావృతమ్॥ ౨౪॥ వాయోరపిగుణంస్పర్శమగంధంనచమూర్తిమత్। సర్వమాపూరయచ్చైవసుమహత్తత్ప్రకాశతే ॥ ౨౫ ॥ పరిమండలంచసుషిరమాకాశంశబ్దలక్షణమ్। శబ్దమాత్రంతదాకాశంసర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥౨౬॥తతశ్శబ్దగుణంతస్యభూతాదిర్గ్రసతేపునః।భూతేంద్రియేషుయుగపద్భూతాదౌసంస్థితేషువై॥ అభిమానాత్మకోహ్యేషభూతాదిస్తామసస్స్మృతః॥ ౨౭॥ ఉర్వీమహాంశ్చజగతఃప్రాంతేంతర్బాహ్యతస్తథా॥ ౨౯॥ ఏవంసప్తమహాబుద్ధేక్రమాత్ప్రకృతయస్స్మృతాః। ప్రత్యాహారేతుతాస్సర్వాఃప్రవిశంతిపరస్పరమ్॥ ౩౦॥ యేనేదమావృతంసర్వమండమప్సుప్రలీయతే। సప్తద్వీపసముద్రాంతంసప్త

భూతాదింగ్రసతేచాపిమహాన్వైబుద్ధిలక్షణః ॥ ౨౮ ॥

౨౦ ॥ ౨౧॥ ప్రశామ్యతీతి॥ తదారూపంవాయురత్తిగ్రసతే ॥ ప్రభాకరంప్రకాశకరం॥ అర్చిర్భిరితి॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥ ఆజ్యోతిః జ్యోతిర్యుక్తః- వాయుఃదోధూయతే- ప్రచలతి॥ ౨౨॥ తతఇతి॥ తుములంసశబ్దం- ఆత్మనస్సంభవం-కారణమాకాశం- ఆసాద్యపూర్వాద్యాఃదశదిశోపిదోధవీతికంపయతి॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తతఇతి॥ భూతాదిగ్రసతఇత్యనేనాత్రనతామసమాత్రస్యగ్రహణం - కింతుతమఃప్రధానత్వేనసామాన్యతోహంకారమాత్రస్య - అతఏవభూతానామింద్రియాణాంచ యుగపత్తత్రలయోక్తే దేవానామప్యుపలక్షణం - అభిమానవిషయాణాం భూతాదీనాంలీనత్వాత్ - కేవలాభిమానాత్మకస్యచావరణైకస్వభావత్వాదేషభూతాదిస్తమఃప్రధానఃస్మృతఇత్యర్థః॥ ౨౭॥ భూతాదిమితి॥ బుద్ధిలక్షణః- సత్వప్రధానత్వాత్ ॥ ౨౮॥ యథాసృష్టిక్రమప్రాతిలోమ్యేనపృథివ్యాదేర్మహత్తత్వపర్యంతోలయఉక్తః - తథాఆవరణేష్వప్యయమేవలయక్రమ ఇతివక్తుం బ్రహ్మాండాంతర్వర్తినః కార్యస్యజగతః కోటిం దర్శయతి - ఉర్వీమహాంశ్చేతి - బ్రహ్మాండస్యాంతర్యథా జగతః - పృథివీ మహత్తత్త్వంచ - ప్రాంతే-ఆద్యంతసీమ్నోర్భవతః- తథాబ్రహ్మాండాద్బాహ్యతోపి॥ ౨౯॥ తతఃకిమతఆహ- ఏవమితి॥ యథాచరమసృష్టాం-పృథివీమారభ్య - ప్రథమసృష్టమహత్తత్త్వపర్యంతంప్రాతిలోమ్యేన స్వస్వకారణేలయమేష్యంతి - కారణభూతా అపియాః పృథివ్యాద్యాః - సప్తప్రకృతయః - తాఅపి - ప్రత్యాహారే - పరస్పరం - స్వంస్వంకారణం ప్రవిశంతి॥౩౦॥ తదాహ- యేనేత్యాదిత్రిభిః॥ యేనేతి॥ యేనసప్తద్వీపాదికమావృతమాసీత్తదండకటాహరూపాపృథ్వీ-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తత్పృథివ్యావరణమప్సులీయతే॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ఇత్యేషాప్రకృతిరితి॥ వ్యక్తావస్థమపిప్రకృతిద్రవ్యమేవ-నద్ర
ద్రవ్యాంతరం-తస్మాద్వ్యక్తమవ్యక్తేలీయతే-తస్యాఇతిపాఠేస్వరూపమిత్యనుషంగః॥౩౫॥ ఏకఇతి॥ ఏకశ్శుద్ధఃప్రకృతి
వదనేకత్వానర్హఃవైచిత్ర్యానర్హశ్చ - అనేకత్వబోధకవైచిత్ర్యార్హసత్త్వాదిగుణమయత్వాభావాత్ - అత
ఏకాక్షరోనిత్యశ్చ - తత్రహేతుమాహ - సర్వవ్యాపీతి - సూక్ష్మత్వాత్ప్రకృతేరపివ్యాపనస్వభావః - సోఽపిపుమాన్
పరమాత్మనోంశః - యథాప్రకృతిః - అత్రలయస్థానత్వేనప్రకృతేఃప్రకృతత్వాత్ ప్రసంగాత్ పురుషపరమాత్మనోః
ప్రస్తావః ॥ ౩౬ ॥ పరమాహ ॥ నసంతీతి ॥ నన్వంశత్వవచనాత్ పురుషస్యపరమాత్మైకద్రవ్యత్వంస్యాత్ - నైవం-
సమస్తహేయరహితం - ససర్వభూతప్రకృతింవికారాన్ - విష్ణుస్సమస్తేంద్రియదేహదేహీ - క్షేత్రజ్ఞ - శక్తిస్సా
వేష్టితా - నిత్యోనిత్యానాం - పృథగాత్మానం - ప్రేరితారంచమత్వా - ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యఇత్యాదిభిస్తయో
రత్యంతవైలక్షణ్యస్యోక్తత్వాత్ - కథమంశత్వమిత్యాశంక్య ప్రకాశాదివన్నైవంపర ఇత్యాదినా సూత్రకారః
ప్రకాశజాతిగుణదేహవదాత్మనోపి శరీరభూతస్యతిష్ఠతః పరమాత్మైకదేహత్వాదంశత్వముపపాదితవాన్ సత్తా
మాత్రాత్మకఇతివికారనిషేధః-జ్ఞైయే- నారాయణంమహాజ్ఞేయమిత్యాదినా- ఆత్మనఃపరే- యస్యాత్మాశరీరమితిశరీ
రత్వేనోక్తత్వాత్ బద్ధాన్ముక్తాచ్చాత్మనోత్యంతవిలక్షణే-ప్రకాశతద్వతోరివజగద్బ్రహ్మణోశ్శరీరశరీరిభావస్స్వాభా
వికః- నజీవవత్కర్మకృతః- తత్పురుషస్యవిశ్వమాజానమగ్రే- వేదాత్మశక్తింస్వాచ్ఛరీరాదిత్యాదేః ॥ ౩౭॥ ౩౮॥
ప్రకృతిరిత్యాది॥ ప్రకృతేఃపరమాత్మనిలయఃపురుషేలయద్వారా- అవ్యక్తమక్షరేలీయతే - అక్షరంతమసిలీయతే-
తమఃపరేదేవఏకీభవతీతిశ్రుతేః॥ ౩౯॥ పరమాత్మేతి॥విష్ణునామాసవేదేషువేదాంతేషుచగీయతే - విష్ణునామాసఏవ
పరమేశ్వరోవేదేషువేదాంతేషుచసద్బ్రహ్మాదిశబ్దైర్గీయతే॥ ౪౦॥ ప్రవృత్తమితి॥ కథమింద్రాదియాగైరస్యేజ్యత్వ

> లోకంసపర్వతమ్ ॥ ౩౧॥ ఉదకావరణంయత్తుజ్యోతిషాపీయతేతుతత్ । జ్యోతిర్వాయౌలయంయాతి
> యాత్యాకాశేసమీరణః॥౩౨॥ఆకాశంచైవభూతాదిర్గ్రసతేతంతథామహాన్ ।మహాంతమేభిస్సహితం
> ప్రకృతిర్గ్రసతేద్విజ ॥ ౩౩ ॥ గుణసామ్యమనుద్రిక్తమన్యూనంచ మహామునే । ప్రోచ్యతే ప్రకృతి
> ర్హేతుఃప్రధానంకారణంపరమ్॥ ౩౪॥ ఇత్యేషాప్రకృతిస్సర్వావ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ। వ్యక్తస్వ
> రూపమవ్యక్తేతస్మాన్మైత్రేయలీయతే॥౩౫॥ఏకశ్శుద్ధోఽక్షరోనిత్యస్సర్వవ్యాపీతథాపుమాన్ ।సోప్యంశ
> స్సర్వభూతస్యమైత్రేయపరమాత్మనః॥౩౬॥ నసంతియత్రసర్వేశేనామజాత్యాదికల్పనాః। సత్తామా
> త్రాత్మకేజ్ఞేయే జ్ఞానాత్మన్యాత్మనఃపరే ॥ ౩౭ ॥ తద్బ్రహ్మపరమంధామ పరమాత్మాసచేశ్వరః।
> సవిష్ణుస్సర్వమేవేదంయతోనావర్తతేయతిః॥౩౮॥ప్రకృతిర్యామయాఖ్యాతావ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ।
> పురుషశ్చాప్యుభావేతౌలీయేతేపరమాత్మని ॥ ౩౯॥ పరమాత్మాచసర్వేషామాధారఃపరమేశ్వరః।
> విష్ణునామాసవేదేషువేదాంతేషుచగీయతే ॥ ౪౦ ॥ ప్రవృత్తంచనివృత్తంచ ద్వివిధంకర్మవైదికమ్।

స్యావరణరూపాస్వప్సుప్రలీయతఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ ప్రకృతిస్వరూపందర్శయన్ తత్కార్యంతస్మిన్
లయముపసంహరతి-గుణసామ్యమిత్యాదిద్వాభ్యాం॥౩౪॥ఇతీతి॥ వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపిణీ-కార్యకారణరూపా॥ ౩౫॥
ప్రకృతిపురుషయోరపిపరమాత్మనిలయంవక్తుంతయోస్తదంశత్వమాహ- ఏకఇతి॥ సర్వవ్యాపీప్రకృతేస్తత్కార్యస్యచా
ధిష్ఠాతా - సోపీత్యపిశబ్దాత్ ప్రకృతిరపి - సర్వభూతస్య - ప్రకృత్యాదిసర్వాత్మకస్యపరమాత్మనః - అంశః॥ ౩౬॥
కఃపునఃపరమాత్మేత్యత్రాహ- నసంతీత్యాదిద్వాభ్యాం॥ నసంతీతి॥ ఆత్మనః-పురుషాత్పరే॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ప్రకృతిరితి॥
పరమాత్మనిపురుషోత్తమేలీయేతే-లీనావవతిష్ఠేతే ॥ ౩౯ ॥ తస్యతునాస్తిలయఇత్యాహ॥ పరమాత్మేతి॥ సర్వేషా
మాధారఃతస్మాత్సఏవపరమః - ఈశ్వరః పురుషోత్తమ ఇత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ తత్ప్రాప్త్యర్థమేవసర్వసాధనజాత

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మిత్యత్రాహ - సర్వమూర్తిరితి॥ ౪౧॥ ౪౨॥ జ్ఞానాత్మేతి॥ జ్ఞానాత్మా జ్ఞానస్వరూపః - జ్ఞానమూర్తిః జ్ఞానాత్మికా మూర్తిర్విగ్రహో యస్య - నివృత్తే మార్గే - జ్ఞానయోగేన జ్ఞానయోగప్రధానేన కర్మణేజ్యతే - ముక్తిఫలప్రదః నివృత్తిమార్గేణేష్ట ఏవ॥ ౪౩॥ హ్రస్వేతి॥ హ్రస్వాదిశబ్దైరభిధేయం చిద్వస్తు- వాచామవిషయం చిద్వస్తు- తత్సర్వం విష్ణుః తదాత్మకం॥ ౪౪॥ వ్యక్తమితి॥ వ్యక్తాదిసామానాధికరణ్యే హేతుర్విశ్వాత్మా విశ్వరూపధర ఇతి- పురుషః కార్యకారణరూపోభయావస్థః- పరమాత్మా ముక్తః వ్యక్తం స ఏవ చావ్యక్తమితి చ పాఠః॥ ౪౫॥ వ్యక్తేత్యాది॥ ఉక్తస్యైవానువాదో గుణాంతరవిధ్యర్థః - అవ్యాహతాత్మని అవికృతస్వరూపే ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ వ్యక్త ఇతి ॥ ప్రకృత్యాం పురుషే లీనాయామితి శేషః - తథా తత్ర స్థితే తథాభూతే పురుషే తత్ర పరమాత్మని స్థితే - ద్వయోర్యుగపల్లయపక్షే గ్రంథస్సంగమః- వ్యక్త ఇతి పునర్లయానువాదః పరమాత్మనో రాత్ర్యాదికల్పనావిధ్యర్థః॥ ౪౮॥ నైవేతి॥ నిత్యస్య పరమాత్మన ఇతి- అత్ర స్వరూపనిత్యత్వస్య బ్రహ్మాదీనామపి సాధారణ్యాద్విగ్రహవత్త్వస్య నిత్యత్వమభిప్రేతం- సదైకరూపరూపాయేత్యాదిభిర్విగ్రహనిత్యత్వస్య ప్రతిపాదనాత్॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే- షష్ఠాంశే - చతుర్థోఽధ్యాయః. **

తాభ్యాముభాభ్యాం పురుషైస్సర్వమూర్తిస్స ఇజ్యతే ॥ ౪౧॥ ఋగ్యజుస్సామభిర్మార్గైః ప్రవృత్తైరిజ్యతే హ్యసౌ । యజ్ఞేశ్వరో యజ్ఞపుమాన్ పురుషైః పురుషోత్తమః ॥ ౪౨॥ జ్ఞానాత్మా జ్ఞానయోగేన జ్ఞానమూర్తిస్స చేజ్యతే। నివృత్తైర్యోగిభిర్మార్గే విష్ణుర్ముక్తిఫలప్రదః ॥ ౪౩॥ హ్రస్వదీర్ఘప్లుతైర్యత్తు కించిద్వస్త్వభిధీయతే। యచ్చ వాచామవిషయం తత్సర్వం విష్ణురవ్యయః॥ ౪౪॥ వ్యక్తస్స ఏవ చావ్యక్తస్స ఏవ పురుషోత్తమః। పరమాత్మా చ విశ్వాత్మా విశ్వరూపధరో హరిః॥ ౪౫॥ వ్యక్తావ్యక్తాత్మికా తస్మిన్ ప్రకృతిస్సంప్రలీయతే। పురుషశ్చాపి మైత్రేయ వ్యాపిన్యవ్యాహతాత్మని॥ ౪౬॥ ద్విపరార్ధాత్మకః కాలః కథితో యో మయా తవ। తదహస్తస్య మైత్రేయ విష్ణోరీశస్య కథ్యతే॥ ౪౭॥ వ్యక్తే చ ప్రకృతౌ లీనే ప్రకృత్యాం పురుషే తథా। తత్ర స్థితే నిశా చాస్య తత్ప్రమాణా మహామునే॥ ౪౮॥ నైవాహస్తస్య న నిశా నిత్యస్య పరమాత్మనః। ఉపచారస్తథాప్యేష తస్యేశస్య ద్విజోచ్యతే॥ ౪౯॥ ఇత్యేష తవ మైత్రేయ కథితః ప్రాకృతో లయః । ఆత్యంతికమథో బ్రహ్మన్ నిబోధ ప్రతిసంచరమ్॥ ౫౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- షష్ఠాంశే - చతుర్థోఽధ్యాయః. **

మిత్యాహ- ప్రవృత్తం చేతి॥ ౪౧॥ కైః కథమిజ్యత ఇత్యత్రాహ - ఋగిత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ఋగితి॥ ప్రవృత్తైరవిరక్తైః- పురుషైః- ఋగ్వాదాదివిహితైః- కర్మభిర్మార్గభూతైః - ఇజ్యతే॥ ౪౨॥ జ్ఞానాత్మేతి॥ యోగిభిః కర్మభిర్విశుద్ధచిత్తైః నివృత్తే మార్గే స్థితైరితి శేషః- జ్ఞానయోగేనేజ్యత ఇత్యర్థః॥ ౪౩॥ జ్ఞానయోగస్వరూపమాహ- హ్రస్వదీర్ఘేత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ ౪౪ ॥ ౪౫॥ స సర్వం విష్ణురేవ - న తు తస్మాద్వ్యతిరిక్తమస్తీత్యత్ర హేతుమాహ - వ్యక్తావ్యక్తాత్మికేతి॥ ౪౬॥ విష్ణోస్సర్వోత్కర్షప్రతిపత్త్యర్థం సర్వాతిశాయినీమహోరాత్రకల్పనామాహ - ద్విపరార్ధాత్మక ఇత్యాది ద్వాభ్యాం ॥ ౪౭ ॥ వ్యక్తే చేతి ॥ తథా తత్ర పురుషే పరమేశ్వరే స్థితే సతి - ప్రకృత్యాం చ తత్ర స్థితాయామిత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ ఏతచ్చ న వాస్తవమిత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ ఉపచారస్సర్వోత్కర్షప్రతిపత్తయే ఉచ్యతే క్రియత ఇత్యర్థః॥ ౪౯॥ ప్రాకృతం లయముపసంహరన్- ఆత్యంతికం లయముపక్షిపతి॥ ఇతీతి॥ ౫౦॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్యే- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- షష్ఠాంశే- చతుర్థోఽధ్యాయః. ******************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౧ ॥ ౨ ॥ శిరోరోగేతి ॥ ప్రతిశ్యాయః పీనసః - శ్వయథుః శోఫః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ కామక్రోధేతి ॥ ద్వేషః అప్రీతిః - మోహో మూర్ఛా - విషాదః సత్త్వసంక్షయః - శోకః ప్రియవిరహజః - ఈర్ష్యా పరసంపదక్షమా ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ గర్భేతి ॥ నారకజం నరకజం - స్యాన్నారకస్తు నరక ఇత్యమరః ॥ ౯ ॥ సుకుమారేతి ॥ ఉల్బం గర్భవేష్టనచర్మ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ జాయమాన ఇతి ॥ ప్రాజాపత్యేన బ్రహ్మణా నియుక్తేన - గాత్రసంకోచకేన - తస్మాజ్జ్యాయాన్ సగర్భః కనీయాంసం సంసూతి యోనిమజానానో హి న స్త్రి బ్రహ్మణా హి సకృత ఇతి శ్రుతేః ॥ ౧౪ ॥ అధోముఖ ఇతి ॥ సూతిమారుతైః

శ్రీపరాశరః ॥ ఆధ్యాత్మికాదిమైత్రేయ జ్ఞాత్వా తాపత్రయం బుధః । ఉత్పన్నజ్ఞానవైరాగ్యః ప్రాప్నోత్యాత్యంతికం లయమ్ ॥ ౧ ॥ ఆధ్యాత్మికోపి ద్వివిధశ్శారీరో మానసస్తథా । శారీరో బహుభిర్భేదైర్భిద్యతే శ్రూయతాం చ సః ॥ ౨ ॥ శిరోరోగప్రతిశ్యాయజ్వరశూలభగంధరైః । గుల్మార్శశ్వయథుశ్వాసచ్ఛర్ద్యాదిభిరనేకధా ॥ ౩ ॥ తథాక్షిరోగాతిసారకుష్ఠాంగామయసంజ్ఞితైః । భిద్యతే దేహజస్తాపో మానసం శ్రోతుమర్హసి ॥ ౪ ॥ కామక్రోధభయద్వేషలోభమోహవిషాదజః । శోకాసూయావమానేర్ష్యామాత్సర్యాదిమయస్తథా ॥ ౫ ॥ మానసోపి ద్విజశ్రేష్ఠ తాపో భవతి నైకధా । ఇత్యేవమాదిభిర్భేదైస్తాపో హ్యాధ్యాత్మికస్స్మృతః ॥ ౬ ॥ మృగపక్షిమనుష్యాద్యైః పిశాచోరగరాక్షసైః । సరీసృపాద్యైశ్చ నృణాం జాయతే చాధిభౌతికః ॥ ౭ ॥ శీతవాతోష్ణవర్షాంబువైద్యుతాదిసముద్భవః । తాపో ద్విజవరశ్రేష్ఠైః కథ్యతే చాధిదైవికః ॥ ౮ ॥ గర్భజన్మజరాజ్ఞానమృత్యునారకజం తథా । దుఃఖం సహస్రశో భేదైర్భిద్యతే మునిసత్తమ ॥ ౯ ॥ సుకుమారతనుర్గర్భే జంతుర్బహుమలావృతే । ఉల్బసంవేష్టితో భుగ్నపృష్ఠగ్రీవాస్థిసంహతిః ॥ ౧౦ ॥ అత్యమ్లకటుతీక్ష్ణోష్ణలవణైర్మాతృభోజనైః । అత్యంతతాపైరత్యర్థం వర్ధమానాతివేదనః ॥ ౧౧ ॥ ప్రసారణాకుంచనాదౌ నాంగానాం ప్రభురాత్మనః । శకృన్మూత్రమహాపంకశాయీ సర్వత్ర పీడితః ॥ ౧౨ ॥ నిరుచ్ఛ్వాసస్సచైతన్యస్స్మరన్ జన్మశతాన్యథ । ఆస్తే గర్భేతిదుఃఖేన నిజకర్మనిబంధనః ॥ ౧౩ ॥ జాయమానః పురీషాసృఙ్మూత్రశుక్లావిలాననః । ప్రాజాపత్యేన వాతేన పీడ్యమానాస్థిబంధనః ॥ ౧౪ ॥ అధోముఖో వై క్రియతే ప్రబలైస్సూతిమారుతైః । క్లేశాన్నిష్క్రాంతిమాప్నోతి జఠరా

ఆధ్యాత్మికాదీతి ॥ ఆత్యంతికలయో నామ సర్వాత్మనః - అజ్ఞానతత్కార్యనాశాత్మకో మోక్షః - ఆత్మానం దేహసంఘాతం చ నిమిత్తీకృత్య భవతీత్యాధ్యాత్మికః ॥ ౧ ॥ తం ప్రపంచయతి - ఆధ్యాత్మిక ఇత్యాదిపంచభిః ॥ ౨ ॥ శిరోరోగేతి ॥ ప్రతిశ్యాయః పీనసః - శ్వయథుః శోఫః ॥ ౩ ॥ తథేతి ॥ అంగామయో వాతరోగాదిః ॥ ౪ ॥ కామక్రోధేతి ॥ విషాదో దుఃఖం - శోకోనుశోచనం - అసూయా గుణేషు దోషారోపః - ఈర్ష్యా క్షమారాహిత్యం - మాత్సర్యం పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వమసహనం ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ భూతాని నిమిత్తత్వేనాధికృత్య భవతీత్యాధిభౌతికః - తమాహ ॥ మృగేతి ॥ మృగాదిభిర్యో జాయతే స ఆధిభౌతికః ॥ ౭ ॥ కేవలం దైవమేవాధికృత్య భవతీత్యాధిదైవికః - తమాహ ॥ శీతవాతేతి ॥ ౮ ॥ ఏతదేవ తాపత్రయం గర్భాద్యవస్థాభేదేన సహస్రశః ప్రపంచయతి - గర్భేత్యాదినా ఇతి సంసారదుఃఖార్తేత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంథేన ॥ ౯ ॥ తత్ర గర్భదుఃఖమాహ - సుకుమారేత్యాదిచతుర్భిః ॥ సుకుమారేతి ॥ ఉల్బం - గర్భవేష్టనమాంసం - భుగ్నం - చక్రీభూతం - పృష్ఠాదయస్యస్య సః ॥ ౧౦ ॥ అత్యమ్లేతి ॥ అత్యంతమమ్లాదిభిర్వర్ధమానా అతివేదనా యస్య ॥ ౧౧ ॥ ప్రసారణేతి ॥ అంగానాం ఆత్మనోంగానాం ప్రసారణాదానప్రభుః - అసమర్థః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ జన్మదుఃఖమాహ - జాయమాన ఇత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ జాయమాన ఇతి ॥ పురీషాదిభిరావిలం - క్లిన్నం - ఆననం యస్య సః - ప్రాజాపత్యేన ప్రజాపతినియుక్తేన గర్భసంకోచేన - తస్మాజ్జ్యాయాంత్సగర్భః కనీయాంసం సంసూతి యోనిమజానానో హి న స్తి బ్రహ్మణా హి సకృత ఇతి శ్రుతేః ॥ ౧౪ ॥ అధోముఖ ఇతి ॥ సూతిమారుతైః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సూత్యర్థంగర్భప్రేరకైః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ కంటకైరితి॥ తున్నాంగఃవ్యథితదేహః - పూతివ్రణాద్దుర్గంధవ్రణాత్ యోనేరిత్యర్థః॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥ ౧౯॥ జన్మేతి॥ కండూయనేనేత్యాదినోక్తానిజన్మనోనంతరాణి - కీటదంశాదిభిఃబాలభావేయదాప్నోతితదప్యనేకమితి శేషః॥౨౦॥ కామాంధత్వాదాధిక్యాద్యౌవనేఅజ్ఞానజందుఃఖంవిశిష్యాహ. అజ్ఞానేత్యాదినా ॥ ౨౧॥ కేనేతి॥ కార్యంకారణజన్యం ॥ ౨౨॥ కోధర్మఇతి॥ క్వవాకస్మిన్ - వావర్తేతత్సర్వంచకథమితి నజానాతీతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ అజ్ఞానమితి॥ అజ్ఞానంతమసోవికారఃతేనాజ్ఞానినాంతదనుగుణకార్యారంభేషుప్రవృత్తయోభవంతి- అతోవైదికకర్మలోపాఃప్రవర్తంతే॥ ౨౫॥ ౨౬॥ జరేతి॥ వలిస్నాయుసిరావృతఇతి వలిస్త్వక్తరంగః-రక్తవహానాడీసిరా-సైవబంధనీస్నాయుః॥౨౭॥ దూరేతి॥ దూరప్రణష్టనయనఃఅధికప్రణష్టనయనశక్తిర్వ్యోమాంతర్గతతారకఃదృగ్గోళకాకాశనిమగ్నకనీనికః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ అనాయత్తైరితి॥ అనాయత్తైః

విజ్ఞానభ్రంశమాన్మాతురాతురః॥ ౧౫॥ మూర్ఛామవాప్యమహతీంసంస్పృష్టోబాహ్యవాయునా। పూతివ్రణాన్నిపతితోధరణ్యాంక్రిమికోయథా॥౧౭॥ కంటకైరివతున్నాంగఃక్రకచైరివదారితః।పూతివ్రణాన్నిపతితోధరప్నోతిజాతశ్చమునిసత్తమ॥౧౬॥ కండూయనేపిచాశక్తఃపరివర్తేప్యనీశ్వరః।స్నానపానాదికాహారమప్యాప్నోతిపరేచ్ఛయా॥౧౮॥అశుచిప్రస్తరేసుప్తఃకీటదంశాదిభిస్తథా।భక్ష్యమాణోపినైవైషాంసమర్థోవినివారణే॥ ౧౯॥ జన్మదుఃఖాన్యనేకానిజన్మనోనంతరాణిచ। బాలభావేయదాప్నోతిహ్యాధిభౌతాదికానిచ॥౨౦॥అజ్ఞానతమసాచ్ఛన్నోమూఢాంతఃకరణోనరః। నజానాతికుతఃకోహంక్వాహంగంతాకిమాత్మనః॥౨౧॥ కేనబంధేనబద్ధోహంకారణంకిమకారణమ్। కింకార్యంకిమకార్యంవాకింవాచ్యంకించనోచ్యతే॥ ౨౨॥ కోధర్మఃకశ్చవాధర్మఃకస్మిన్వర్తేథవాకథమ్। కింకర్తవ్యమకర్తవ్యంకింవాకింగుణదోషవత్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవంపశుసమైర్మూఢైరజ్ఞానప్రభవంమహత్ । అవాప్యతేనరైర్దుఃఖంశిశ్నోదరపరాయణైః॥ ౨౪॥ అజ్ఞానంతామసోభావఃకార్యారంభప్రవృత్తయః। అజ్ఞానినాంప్రవర్తంతేకర్మలోపాస్తతోద్విజ ॥ ౨౫॥ నరకంకర్మణాంలోపాత్ఫలమాహుర్మనీషిణః। తస్మాదజ్ఞానినాందుఃఖమిహచాముత్రచోత్తమమ్॥౨౬॥జరాజర్ఝరదేహశ్చశిథిలావయవఃపుమాన్।విచలచ్ఛీర్ణదశనోవలిస్నాయుసిరావృతః॥ ౨౭॥ దూరప్రణష్టనయనోవ్యోమాంతర్గతతారకః। నాసావివరనిర్యాతలోమపుంజశ్చలద్వపుః ॥ ౨౮॥ ప్రకటీభూతసర్వాస్థిర్నతపృష్ఠాస్థిసంహతిః। ఉత్సన్నజఠరాగ్నిత్వాదల్పాహారోల్పచేష్టితః॥౨౯॥కృచ్ఛ్రాచ్చంక్రమణోత్థానశయనాసనచేష్టితః।మందీభవచ్ఛ్రోత్రనేత్రస్స్రవల్లాలావిలాననః॥౩౦॥ అనాయత్తైస్సమస్తైశ్చకరణైర్మరణోన్ముఖః।తత్క్షణేప్యను

ప్రసూత్యర్థంగర్భప్రేరకైః॥ ౧౫॥ జన్మాంతరదుఃఖాన్యాహమూర్ఛామిత్యాదిచతుర్భిః ॥ ౧౬ ॥ కంటకైరితి॥ తున్నాంగః- వ్యథితగాత్రః- క్రకచైః- దారణయంత్రైఃపూతివ్రణాద్దుర్గంధవ్రణతుల్యాద్యోనేః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ యౌవనదుఃఖాన్యాహ- అజ్ఞానేత్యాదిచతుర్భిః అజ్ఞానేతి॥ అజ్ఞానమిహకామమోహాద్యభినివేశః - తేనతమసాచ్ఛన్నః- అంధీభూతః- కార్యాకార్యే- లౌకికేకర్తవ్యాకర్తవ్యే- వైదికే॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ అజ్ఞానస్వరూపంతత్ఫలంచదర్శయతి- అజ్ఞానమిత్యాదిద్వాభ్యాం అజ్ఞానమితి॥ అజ్ఞానంతామసోభావః- యతోజ్ఞానినాంవిహితేష్వపికార్యారంభేష్వప్రవృత్తయోవిహితకార్యారంభేషుప్రవృత్తయశ్చస్యుస్తతః కర్మలోపాః ప్రవర్తంతే ॥ ౨౫ ॥ నరకమితి॥ తతఃకర్మలోపాత్ - నరకప్రాప్తిరితి - ఉత్తమం - అధికందుఃఖం ॥ ౨౬ ॥ స్థావిరదుఃఖాన్యాహ- జరాజర్ఝరేత్యాదిదశభిః॥ జరాజర్ఝరేతి॥ వలిఃలంబమానత్వక్సిరారక్తవహాదిః-సైవస్నాయుః-అస్థిబంధనీ॥ ౨౭॥ దూరేతి॥ దూరే- దూరస్థే- అర్థేప్రణష్టంనయనం- గ్రహణాసమర్థంచక్షుర్యస్యసః-వ్యోమ్ని చక్షుర్గోళాకాశే- అంతర్గతే-అభిమగ్నతారకే-కనీనికేయస్యసః॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ అనాయత్తైరితి॥ అనాయత్తైః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రవృత్త్యక్షమైః॥ ౩౧॥ సకృదితి॥ కాసః శ్లేష్మా॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ నిరుద్ధేతి॥ దోషః వాతాదిః ఉదానేతి॥ శ్లో॥ ఉరస్థ్సానముదానస్య నాసానాభిగళాంశ్చరేత్ । వాక్ప్రవృత్తిప్రయత్నోర్జా బలవర్ణస్మృతిక్రియాః॥ అస్య గళసంచారిత్వాదుదానః కంఠదేశస్థ ఇత్యమరః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ కరంభేతి॥ భజ్యమానకరంభసమవాలుకా-కరంభాదిభీషణవస్తుభిర్యుతా-యాతనాదుస్సహాః॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥

భూతానామస్మర్తాఽఖిలవస్తునామ్॥ ౩౧॥ సకృదుచ్చారితే వాక్యే సముద్భూతమహాశ్రమః। శ్వాసకాససముద్భూతమహాయాసప్రజాగరః॥ ౩౨॥ అన్యేనోత్థాప్యతేఽన్యేన తథా సంవేశ్యతే జరీ। భృత్యాత్మపుత్రదారాణామవమానాస్పదీకృతః॥ ౩౩॥ ప్రక్షీణాఖిలశౌచశ్చ విహారాహారసస్పృహః। హాస్యః పరిజనస్యాపి నిర్విణ్ణాశేషబాంధవః॥ ౩౪॥ అనుభూతమివాన్యస్మిన్ జన్మన్యాత్మవిచేష్టితమ్। సంస్మరన్ యావనే దీర్ఘం నిశ్వసత్యతితాపితః॥ ౩౫॥ ఏవమాదీని దుఃఖాని జరాయామనుభూయ వై। మరణే యాని దుఃఖాని ప్రాప్నోతి శృణు తాన్యపి॥ ౩౬॥ శ్లథద్గ్రీవాంఘ్రిహస్తోఽథ వ్యాప్తో వేపథునా భృశమ్। ముహుర్గ్లానిః పరవశో ముహుర్జ్ఞానలవాన్వితః॥ ౩౭॥ హిరణ్యధాన్యతనయభార్యాభృత్యగృహాదిషు। ఏతే కథం భవిష్యంతీత్యతీవ మమతాకులః॥ ౩౮॥ మర్మభిద్భిర్మహారోగైః క్రకచైరివ దారుణైః। శరైరివాంతకస్యోగ్రైశ్ఛిద్యమానాసుబంధనః॥ ౩౯॥ పరివర్తితతారాక్షో హస్తపాదం ముహుః క్షిపన్। సంశుష్యమాణతాల్వోష్ఠపుటో ఘురఘురాయతే॥ ౪౦॥ నిరుద్ధకంఠో దోషౌఘైరుదానశ్వాసపీడితః। తాపేన మహతా వ్యాప్తస్తృషా చార్తస్తథా క్షుధా॥ ౪౧॥ క్లేశాదుత్క్రాంతిమాప్నోతి యమకింకరపీడితః। తతశ్చ యాతనాదేహం క్లేశేన ప్రతిపద్యతే॥ ౪౨॥ ఏతాన్యన్యాని చోగ్రాణి దుఃఖాని మరణే నృణామ్। శృణుష్వ నరకే యాని ప్రాప్యంతే పురుషైర్మృతైః॥ ౪౩॥ యామ్యకింకరపాశాదిగ్రహణం దండతాడనమ్। యమస్య దర్శనం చోగ్రముగ్రమార్గవిలోకనమ్॥ ౪౪॥ కరంభవాలుకావహ్నియంత్రశస్త్రాదిభీషణే। ప్రత్యేకం నరకే యాశ్చ యాతనా ద్విజ దుస్సహాః॥ ౪౫॥ క్రకచైః పాట్యమానానాం మూషాయాం చాపి దహ్యతామ్। కుఠారైః కృత్యమానానాం భూమౌ చాపి నిఖన్యతామ్॥ ౪౬॥ శూలేష్వారోప్యమాణానాం వ్యాఘ్రవక్త్రే ప్రవేశ్యతామ్। గృధ్రైస్సంభక్ష్యమాణానాం ద్వీపిభిశ్చోపభుజ్యతామ్॥ ౪౭॥ క్వాథ్యతాం తైలమధ్యే చ క్లిద్యతాం క్షారకర్దమే। ఉచ్చాన్నిపాత్యమానానాం క్షిప్యతాం క్షేపయంత్రకైః॥ ౪౮॥ నరకే యాని దుఃఖాని పాపహేతూద్భవాని వై। ప్రాప్యంతే నారకైర్విప్ర తేషాం సంఖ్యా న విద్యతే॥ ౪౯॥ న కేవలం ద్విజశ్రేష్ఠ నరకే దుఃఖపద్ధతిః। స్వర్గేఽపి పాతభీతస్య క్షయిష్ణోర్నాస్తి నిర్వృతిః॥ ౫౦॥

అస్వాధీనైః కరణైః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ అనుభూతమివేతి॥ యావనే - యదాత్మనః - వివిధం చేష్టితం - తదన్యజన్మానుభూతమివ సంస్మరన్ - దీర్ఘశ్వాసం ముంచతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ మరణదుఃఖాన్యాహ - శ్లథద్గ్రీవేత్యాదిసార్ధైః షడ్భిః॥ శ్లథద్గ్రీవేతి॥ వేపథునా - కంపేన॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ పరివర్తితేతి॥ ఘురఘురాయతే ఘురఘుర ఇత్యేవ శబ్దం కరోతి॥ ౪౦॥ నిరుద్ధేతి॥ దోషౌఘైః శ్లేష్మసంఘైః నిరుద్ధః కంఠో యస్య సః - అత ఏవ ఘురఘురాయత ఇతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౪౧॥ క్లేశాదితి॥ యాతనాదేహం - యాతనార్థమన్యదేహగ్రహణం॥ ౪౨॥ ఏతానీతి॥ నరకదుఃఖాన్యాహ - శృణుష్వేత్యాదిసార్ధైః షడ్భిః॥ ౪౩॥ యామ్యేతి॥ యామ్యకింకరైః - పాశాదిభిర్గ్రహణం॥ ౪౪॥ కరంభేతి॥ కరంభవాలుకా తప్తవాలుకా॥ ౪౫॥ క్రకచైరితి॥ దహ్యతాం - ఖన్యతామిత్యాదిపరస్మైపదమార్షం - కృత్యమానానాం - ఛిద్యమానానాం॥ ౪౬॥ శూలేష్వితి॥ ద్వీపిభిర్వ్యాఘ్రైః॥ ౪౭॥ ౪౮॥ నరక ఇతి॥ పాపమేవ హేతుః తదుద్భవాని॥ ౪౯॥ స్వర్గేఽపి దుఃఖమేవేత్యాహ॥ న కేవలమితి॥ స్వర్గేఽపి నిర్వృతిర్నాస్తి దుఃఖపద్ధతిరేవాస్తీత్యర్థః॥ ౫౦॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

౫౧ ॥ ౫౨॥ యావదితి ॥ తంతుకారణేతి పక్ష్మాణి అంశవః ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ కళత్రేతి॥ అసుఖం దుఃఖం ॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ నిరస్తేతి॥ సుఖాంతరస్యాతిశయో నిరస్తో యేన తన్నిరస్తాతిశయం ఆహ్లాదరూపం సుఖమాహ్లాదసుఖం ఆహ్లాదో మోహాసంభేదః - సుఖాంతరానుభవాక్షమత్వాపాదకోత్కర్షవత్సుఖం - భావశబ్దేన సుఖస్య దుఃఖనివృత్తిరూపతా వ్యావర్త్యతే। ఏవం నిరతిశయాహ్లాదరూపసుఖత్వమేవ భగవత్ప్రాప్తిస్వరూపమిత్యుక్తం- ఏకాంతా దుఃఖాసంభిన్నా - ఆత్యంతికీ అంతమతీత్య వర్తమానా - నిత్యా - అత్ర భగవచ్ఛబ్దేన ప్రాప్యస్య హేయప్రత్యనీకాశేషకల్యాణగుణాత్మకత్వం వక్ష్యమాణం సూచయతా తత్ప్రాప్తేర్నిరస్తాతిశయేత్యాద్యుచ్యమానం వైశిష్ట్యం ప్రతిపాదితం॥ ౫౯॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాద్భగవత్ప్రాప్తిరేవ తాపత్రయనివృత్తిహేతుః తస్మాత్తత్ప్రాప్తయే యత్నః కర్తవ్య ఇతి- బుద్ధేః క్షేమప్రాపణమితి మోక్షోపాయజ్ఞానమవిధేయమితి వదతో నిరస్యతి ప్రాప్త్యుపాయం చ దర్శయతి - జ్ఞానం చ కర్మ చేతి - అత్ర జ్ఞానమేవ సాక్షాత్ప్రాప్త్యుపాయః - కర్మ తు తదంగత్వేన - న తు విపర్యయః సముచ్చయో వా- బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ - ఇయాజ సోఽపి సుబహూనితి హి వక్ష్యతి ॥ ౬౦ ॥ ఆచారే కర్మస్వరూపముక్తం - జ్ఞానం ద్విధా విభజ్య దర్శయతి ॥ ఆగమోత్థమితి ॥ వివేకజం వివేకాద్యోగాజ్జన్యం - తత్రాగమోత్థజ్ఞానం శబ్దబ్రహ్మేతి-

పునశ్చ గర్భే భవతి జాయతే చ పునః పునః। గర్భే విలీయతే భూయో జాయమానోఽస్తమేతి వై ॥౫౧॥ జాత
మాత్రశ్చ మ్రియతే బాలభావేఽథ యౌవనే। మధ్యమం వా వయః ప్రాప్య వార్ధకే వాథవా మృతిః॥౫౨॥ యావ
జ్జీవతి తావచ్చ దుఃఖైర్నానావిధైః ప్లుతః। తంతుకారణపక్ష్మౌఘైరాస్తే కార్పాసబీజవత్॥౫౩॥ ద్రవ్యనా
శే తథోత్పత్తౌ పాలనే చ సదా నృణామ్। భవంత్యనేకదుఃఖాని తథైవేష్టవిపత్తిషు॥౫౪॥ యద్యత్ప్రీతికరం
పుంసాం వస్తు మైత్రేయ జాయతే। తదేవ దుఃఖవృక్షస్య బీజత్వముపగచ్ఛతి॥ ౫౫॥ కళత్రపుత్రమిత్రార్థ
గృహక్షేత్రధనాదికైః। క్రియతే న తథా భూరి సుఖం పుంసాం యథాసుఖమ్॥౫౬॥ ఇతి సంసారదుఃఖార్క
తాపతాపితచేతసామ్। విముక్తిపాదపచ్ఛాయామృతే కుత్ర సుఖం నృణామ్॥౫౭॥ తదస్య త్రివిధస్యాపి దుఃఖ
జాతస్య వై మమ। గర్భజన్మజరాద్యేషు స్థానేషు ప్రభవిష్యతః॥ ౫౮॥ నిరస్తాతిశయాహ్లాదసుఖభావైక
లక్షణా। భేషజం భగవత్ప్రాప్తిరేకాంతాత్యంతికీ మతా॥౫౯॥ తస్మాత్తత్ప్రాప్తయే యత్నః కర్తవ్యః
పండితైర్నరైః। తత్ప్రాప్తిహేతుర్జ్ఞానం చ కర్మ చోక్తం మహామునే॥ ౬౦॥ ఆగమోక్తం వివేకాచ్చ

స్వర్గనరకభోగానంతరం పునర్గర్భాదిదుఃఖమాహ- పునశ్చేత్యాదిషడ్భిః ॥ ౫౧॥ ౫౨॥ యావదితి॥ దుఃఖైః ప్లుతో వ్యాప్తః - ఆస్తే - తంతూనాం కారణం పక్ష్మాణి - అంశవః తేషామోఘైః - సమూహైః - కార్పాసబీజం యథా వ్యాప్తం- తద్వత్॥ ౫౩॥ ద్రవ్యేతి॥ ఉత్పత్తౌ ద్రవ్యస్యార్జనే ॥ ౫౪॥ ౫౫॥ కళత్రేతి॥ కళత్రాదికైర్యథా - అసుఖం భూరి క్రియతే న తథా సుఖం క్రియతే ॥ ౫౬ ॥ ఏవం దుఃఖానుసంధానలబ్ధవివేకవైరాగ్యస్య పుంసో ముముక్షైవ యుక్తేత్యాశయేనాహ- ఇతీత్యాదిచతుర్భిః ॥ ౫౭ ॥ తదితి॥ గర్భాదిస్థానేషు ప్రకర్షేణ భవిష్యతో దుఃఖజాతస్య భగవత్ప్రాప్తిరేవ మమ మతా- సంమతేత్యుత్తరత్రాన్వయః ॥ ౫౮॥ కథంభూతా తత్ప్రాప్తిస్తదాహ॥ నిరస్తాతిశయేతి॥ నిరస్తాతిశయః ఆహ్లాదో నిర్వృతిర్యస్మిన్ సుఖే- తద్భావస్తదాత్మత్వమేవ ఏకం లక్షణం యస్యాస్సా తథా- కించ- ఏకాంతా భగవన్నిష్ఠామాత్రేణావశ్యంభావినీ- న తు బుభుక్ష్వాదివైగుణ్యేన- కర్మఫలవదనిత్యా- ఆత్యంతికీ- అంతమతీత్య వర్తమానా॥౫౯॥ తస్మాదితి॥ తత్ప్రాప్త్యుపాయమాహ॥ తదితి॥ అతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయః కర్మ చిత్తశుద్ధిద్వారా తదంగత్వేన జ్ఞానం తు సాక్షాత్ ॥౬౦॥ తత్ర ద్వివిధమాహ॥ ఆగమేతి॥ తద్వివృణోతి శబ్దబ్రహ్మేతి- ఆగమమయం- ఆగమోత్థం జ్ఞానం- శబ్దబ్రహ్మ శబ్దాత్- సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేతి వాక్యాజ్జాయమానం శబ్దశ్రవణం జ్ఞానమాగమోత్థమిత్యర్థః- దేహాదివివిక్తావికారచిత్తవృత్త్యా నిదిధ్యాసనాఖ్యయా ప్రకాశమానం - పరం బ్రహ్మ - వివేకజం జ్ఞానమిత్యర్థః-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

వివేకజంపరబ్రహ్మేతిచ - మన్వాదిభిరుచ్యతఇత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మేతి ॥ ౬౧॥ అథబ్రహ్మవిషయమిదంజ్ఞానద్వయం ప్రశంసతికుదృష్టినిరసనాయ తస్యజ్ఞానద్వయస్య వైషమ్యంచదర్శయతి ॥ అంధంతమఇతి ॥ అజ్ఞానం ఆగమశ్రవణాత్పూర్వం ఆత్మనామవిద్యాఖ్యకర్మతిరోహితస్వరూపత్వాదాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యస్యాపరిజ్ఞానం అన్యథాజ్ఞానంవా - తచ్చజ్ఞానవిరోధిత్వాదంధంతమఇవ - ఆగమజన్యంజ్ఞానంశ్రోత్రేంద్రియగృహీతాగమజన్యత్వాదింద్రియోద్భవమిత్యుచ్యతే - తచ్చఅజ్ఞానతమోవిరోధిత్వాద్దీపవదతి - అతఃఆగమోత్థంజ్ఞానంతమసిదీపవదన్యథాజ్ఞానసంవలితమల్పంచ - అథ - అజ్ఞానతన్మూలావిద్యారూపసర్వతమోనిరసనత్వాత్ ఆగమోత్థాదపివిశదతమప్రత్యక్షరూపత్వాచ్చవివేకజంజ్ఞానంసూర్యవదిత్యుచ్యతే ॥ ౬౨॥ ఉక్తేర్థేమనువచనంప్రమాణయతి॥ మనురపీతి॥ అత్రసంబంధేమోక్షతత్సాధనసంబంధే ॥ ౬౩ ॥ విద్యాతఃపురుషార్థోనకర్మణఇతిమనువచనమేవోదాహరతి ॥ ద్వేఇతి॥ పరంచయత్- బ్రహ్మేతిశేషః- శబ్దబ్రహ్మణిశాస్త్రజన్యజ్ఞానేనిష్ణాతఃనిపుణః - పరంబ్రహ్మప్రత్యక్షరూపంవివేకజంజ్ఞానంలభతే॥ ౬౪॥ మనువచనమూలశ్రుతిముదాహరతి॥ ద్వేవిద్యేఇతి॥ విద్యేఆగమవివేకోత్థే-పరయావివేకోత్థయా-అక్షరస్య పరబ్రహ్మణః ప్రాప్తిర్యయాతదక్షరమధిగమ్యతఇతిశ్రుతేః - అనేనవాక్యార్థజ్ఞానాత్కర్మణోవామోక్షంవదంతోనిరస్తాః - వాక్యార్థజ్ఞానాన్మోక్షంవదంతః - తచ్ఛాస్త్రైర్విప్రతిషిద్ధం - బుద్ధశ్చేత్క్షేమప్రాపణమిహైవనదుఃఖముపలభతేతి సూత్రవిరోధః ప్రత్యక్షవిరోధశ్చ - అత్రప్రకరణేస్వోక్తస్యార్థస్య వేదవిదగ్రేసరమనువచనప్రామాణికాదాగమవివేకజపదయోరేకాయనాద్యుక్తోర్థోనవివక్షితఇతివేదితవ్యం ॥ ౬౫ ॥ అథపరవిద్యోపాస్యస్యప్రాప్యభూతస్య బ్రహ్మణస్స్వరూపమాహ॥ యత్తదితి॥ యథాహశ్రుతిః॥యత్తదదృశ్యమిత్యాదినాశ్రుతివ్యతిరిక్తైఃప్రమాణైఃనవ్యజ్యతఇతిఅవ్యక్తం॥ శ్రు॥ వేదాహమేతం - నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతమితి - అజరమజమిత్యాదినాషడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - అచింత్యమనిర్దేశ్యమితివాఙ్మనసాగోచరత్వం- అరూపందేవమనుష్యాదిరూపరహితం - అన్యథారూపవత్త్వశ్రుత్యాదవిరోధాత్ ॥ ౬౬॥ విభ్వితి॥ విభుసర్వగత-వితత్యవ్యాపి-

ద్విధాజ్ఞానంతదుచ్యతే।శబ్దబ్రహ్మాగమమయంపరంబ్రహ్మవివేకజమ్॥ ౬౧॥ అంధంతమఇవాజ్ఞానందీపవచ్చేంద్రియోద్భవమ్।యథాసూర్యస్తథాజ్ఞానంయద్విప్రర్షైవివేకజమ్॥౬౨॥ మనురప్యాహవేదార్థంస్మృత్వాయన్మునిసత్తమ । తదేతచ్ఛ్రూయతామత్రసంబంధేగతతోమమ ॥ ౬౩ ॥ ద్వేబ్రహ్మణీవేతదివ్యేశబ్దబ్రహ్మపరంచయత్। శబ్దబ్రహ్మణినిష్ణాతఃపరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥ ౬౪॥ ద్వేవైవిద్యేవేదితవ్యేఇతిచాథర్వణీశ్రుతిః। పరయాత్వక్షరప్రాప్తిఋగ్వేదాదిమయాపరా॥ ౬౫॥ యత్తదవ్యక్తమజరమచింత్యమజమవ్యయమ్। అనిర్దేశ్యమరూపంచపాణిపాదాద్యసంయుతమ్॥౬౬॥ విభుసర్వగతంనిత్యం

వృత్తివ్యక్తస్యబ్రహ్మణఏవజ్ఞానాభిధానత్వాద్బ్రహ్మజ్ఞానమిత్యుక్తం ॥ ౬౧ ॥ ననుశబ్దశ్రవణాదపిబ్రహ్మజ్ఞానమేవోత్పద్యతే - తేనైవాజ్ఞాననివృత్త్యా భగవత్ప్రాప్తిసిద్ధేః - కింవివేకజన్యజ్ఞానేనేత్యాశంక్యాహ ॥ అంధంనిబిడంతమఇవాజ్ఞానంవ్యాపకమివావరణంశ్రోత్రేంద్రియగ్రాహ్యశబ్దాదిద్వారాజన్యంజ్ఞానందీపవత్ - అసంభావనాద్యభిభూతం-నసర్వాత్మనాఅజ్ఞాననివర్తకం-వివేకజంతుజ్ఞానంసూర్యవత్సర్వాజ్ఞాననివర్తకమిత్యర్థః॥ ౬౨॥ ఉక్తలక్షణేజ్ఞానద్వయేమనుసంమతిమాహ॥ మనురపీత్యాదిద్వాభ్యాం॥ మనురపీతి॥ అత్రసంబంధేఅస్మిన్ప్రసంగే ॥ ౬౩॥ ద్వేబ్రహ్మణీతి॥ శబ్దబ్రహ్మణినిష్ణాతఃవివేకజేనపరంబ్రహ్మఅధిగచ్ఛతిప్రాప్నోతి ॥ ౬౪॥ తత్ప్రాప్తిహేతుఃజ్ఞానంచకర్మచోక్తమిత్యత్రశ్రుతిసమ్మతిమాహ ॥ ద్వేవిద్యేఇతి ॥ విద్యాశబ్దేన తద్ధేతుకర్మబ్రహ్మవిషయావేదభాగాగృహ్యేతే - తదాహ - పరయేతి - అక్షరప్రతిపాదకపరాఖ్యవేదభాగాదితరఃకర్మభాగః - ఋగ్వేదాదిశబ్దేనోచ్యతే - బ్రాహ్మణపరివ్రాజకాదివత్-సాత్వపరా-సాననవిషయత్వాత్॥ ౬౫॥ అథపరాసాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే-యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాద్యాథర్వణశ్రుత్యుక్తంపరవిద్యావిషయమక్షరాఖ్యంపరంతత్త్వమాహ-యత్తదిత్యాదిత్రిభిః॥ ౬౬॥ విభ్వితి॥ విభుప్రభుసర్వగతం- అనవచ్ఛిన్నం- వ్యాపి- సర్వకార్యానుగతం - అవ్యాప్తం-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

విభుత్వంనియంతృత్వంవా- అకారణంస్వయంకారణరహితం- వ్యాప్యవ్యాపకరూపేణావస్థితం- సర్వంజగద్యతః- భూతయోనిరితిజీవాభిప్రాయం - అత్రపరవిద్యావిషయస్యాక్షరస్యభూతయోనిత్వవిభుత్వాదివిశేషణైః పరవిద్యా నిర్గుణబ్రహ్మవిషయేత్యేతన్నిరస్తం - యద్వైపశ్యంతిసదాపశ్యంతీతిశ్రుతేః ॥ ౬౭ ॥ తద్బ్రహ్మేతి॥ ధామతేజో మయం- తద్విష్ణోఃపరమంపదమితిశ్రుతివాక్యోదితం - సూక్ష్మం- తత్పరంబ్రహ్మ - మోక్షకాంక్షిభిర్ధ్యేయం॥ ౬౮॥ ఉక్తగుణవిశిష్టంతదేవబ్రహ్మభగవచ్ఛబ్దవాచ్యమిత్యాహ॥ తదేవేతి॥ ఇదంచవచనంధ్యానక్రియాభ్యాంభగవాన్ సర్వవ్యాపీచ భగవాన్నారాయణోభగవాన్ ప్రజాపతిః - వాసుదేవాయధీమహి - ఓమిత్యాత్మానంయుంజీత - నమోరుచాయబ్రాహ్మయ ఇత్యాదివేదాంతసారోద్ధారరూపంద్వాదశాక్షరచింతకా ఇతిపూర్వముక్తంమంత్రవిశేషమభిప్రేత్యాభిహితం - సకలహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణాత్మకంజగత్కారణంపరవిద్యాధిగమ్యముక్తం పరబ్రహ్మైవ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యంనాన్యదిత్యవధారయతి- తదేవేతి- మనురపి- తతస్స్వయంభూర్భగవానిత్యాదినాజగత్కారణమేవభగవచ్ఛబ్దవాచ్యమిత్యాహ-అథబ్రహ్మణఃస్వరూపరూపగుణవిభవైరనంతస్యయాథాత్మ్యవచనసమర్థోఽయం శబ్దఇత్యాహ - వాచకఇతి ॥ ౬౯ ॥ ఏవమితి॥ ఏవంభగవచ్ఛబ్దేనాభిహితస్యనిగదితభూతయోనిత్వాద్యర్థస్యతస్యబ్రహ్మణస్తత్త్వంస్వరూపం-యేనవివేకజజ్ఞానేనతత్త్వతోయత్ జ్ఞాయతేదృశ్యతే-తత్పుష్కలసాక్షాత్కారరూపం పరం- అన్యదుద్దేశతఃశాస్త్రజంపరోక్షరూపమపరమిత్యుపసంహరతి॥౭౦॥ సర్వకారణేపరేబ్రహ్మణిభగవచ్ఛబ్దోముఖ్యఃఅన్యత్రోపచారతఇతివక్ష్యన్-ముక్తైతావదుపచారతఇత్యాహ॥అశబ్దేతి॥ముక్తోహ్యశబ్దగోచరః-నామరూపాద్విముక్తః - నశబ్దగోచరేయస్య - యచ్చవాచామవిషయే - అగోచరంవచసామిత్యాదిభ్యఃఉపనిషత్ - ప్రసిద్ధాతస్యేతిముక్తస్యపరామర్శః - బ్రహ్మత్వంచబ్రహ్మసామ్యాత్ - పూజాయాంనిమిత్తభూతాయాంతస్యోపచారతో భగవచ్ఛబ్దఃక్రియతే - అస్యశ్లోకస్య భగవద్విషయత్వేవ్యాహతిస్స్యాత్ - తత్ర - శబ్దోయంనోపచారేణత్వన్యత్ర హ్యుపచారతఇత్యనంతరంవక్ష్యమాణత్వాత్ - తదేవభగవద్వాచ్యమిత్యాదేరుక్తత్వాచ్చ॥ ౭౧॥ పరమకారణేపరే బ్రహ్మణిశబ్దోయమనుపచారతః శబ్ద్యతఇత్యాహ ॥ శుద్ధఇతి ॥ శుద్ధిర్మలప్రత్యనీకత్వం - మహావిభూత్యాఖ్యేమహ

తద్బ్రహ్మతత్పరంధామ తద్ధ్యేయం మోక్షకాంక్షిభిః । శ్రుతివాక్యోదితంసూక్ష్మం తద్విష్ణోః పరమం పదమ్॥ ౬౮॥ తదేవభగవద్వాచ్యంస్వరూపంపరమాత్మనః। వాచకోభగవచ్ఛబ్దస్తస్యాద్యస్యాక్షయాత్మనః ॥ ౬౯ ॥ ఏవంనిగదితార్థస్యసత్తత్త్వంతస్యతత్త్వతః । జ్ఞాయతేయేనతద్జ్ఞానంపరమన్యత్త్రయీమయమ్ ॥ ౭౦ ॥ అశబ్దగోచరస్యాపి తస్యవైబ్రహ్మణోద్విజ । పూజాయాం భగవచ్ఛబ్దః క్రియతేహ్యుపచారతః॥ ౭౧॥ శుద్ధేమహావిభూత్యాఖ్యేపరేబ్రహ్మణిశబ్ద్యతే। మైత్రేయభగవచ్ఛబ్ద

యద్వైపశ్యంతిసూరయః ॥ ౬౭ ॥ తద్బ్రహ్మ భూతయోనిరకారణమ్ । వ్యాప్యవ్యాప్తంయతస్సర్వం

॥ ౬౭ ॥ తదితి ॥ తత్పరంబ్రహ్మైవస్వేచ్ఛయావిష్కృతషాడ్గుణ్యం- స్వయమన్యేనావ్యాప్తం - యతస్సర్వంభవతి - ద్వాదశాక్షరాది పరవిద్యోపాసనయాభక్తైస్సులభదృశ్యం భగవచ్ఛబ్దవాచ్యం - తదేవపరమేశ్వరాఖ్యం ॥ ౬౮ ॥ ద్వాదశాక్షరాదిభిః పరవిద్యేత్యాహ॥ఏవమితి॥ నిగదితార్థస్య- ద్వాదశాక్షరాదినాజ్ఞాపితస్యేత్యాహ॥ తదేవేతి॥ ౬౯॥ ఈదృగ్విషయంచజ్ఞానంపరవిద్యేత్యాహ॥ఏవమితి॥ యేనద్వాదశాక్షరాదినాజ్ఞాయతే- తత్పరంజానం- పరావిద్యా- త్రయీమయంత్వన్యత్- అపరావిద్యా- కర్మాఖ్యా ॥ ౭౦॥ ననుయదీశ్వరోరుక్తార్థస్యేశ్వరస్యతత్త్వం - స్వరూపంతత్త్వతః- అప్రచ్యుతబ్రహ్మస్వరూపేణ - బ్రహ్మైవకథంతర్హితస్యానిర్దేశ్యస్య భగవచ్ఛబ్దవ్యాప్త్వమిత్యాశంక్యాహ ॥ అశబ్దగోచరస్యేతి ॥ పూజాయాం నిమిత్తభూతాయాంఅవిష్కృతషాడ్గుణ్యేనతదభేదంప్రయుజ్యఉపచారార్థాయప్రయుజ్యతే॥ ౭౧॥ తచ్ఛేదభూతవివక్షాయాంత్వర్థభూతోముఖ్యఏవభగవచ్ఛబ్దార్థఇత్యాహ ॥ శుద్ధఇతి॥ శుద్ధే - అసంగే - మహావిభూత్యాఖ్యే-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

విభూతిసంజ్ఞే - మహావిభూతిహేః బ్రహ్మణః అన్యత్రముఖ్యత్వాసంభవజ్ఞాపనాయ ॥ ౭౨ ॥ భగవచ్ఛబ్దంనిర్వక్తి॥ సంభర్తేతి॥ సంభరణంప్రకృతేఃకార్యయోగ్యతాకరణం - భర్తాః-స్వామీపోషకశ్చ - నేతాగోప్తా - గమయితా ఆత్మానంగమయితా- సంహర్తేత్యర్థః - స్రష్టాఆత్మానముద్గమయితా - ఏవంగుపేఃగుప్త్యర్థత్వాత్ గత్యర్థత్వాత్ గమేశ్చగకారోనిరుక్తః- జ్ఞానార్థత్వాద్వాగమేగకారః- తద్దైకృతైతిసంకల్పరూపేక్షణస్యకర్తేత్యర్థః- గమయితాజ్ఞాపయితేతివాగకారః - తథాహ్యాకాయననిరుక్తం - భఇత్యేతస్మాద్భకారాద్భర్తాసంభర్తేతిద్వౌ ధాత్వర్థౌగమ్యేతే - గఇతిపునరస్మాద్గశబ్దాద్గమయితానేతాస్రష్టాపరత్రగమనంవాపునరవ్యయఇత్యతోగః- సోసౌ భర్తృసంభర్తృనేతృగమనవానేతద్వాన్ భగవానిత్యేవభవతీతి- తథాథర్వశిరసి- యస్సర్వాన్ భగవానీక్షత్యాత్మజ్ఞానాన్నిరీక్షయతియోగంగమయతితస్మాదుచ్యతేసభగవానితి॥ ౭౩॥ అసముదాయనిరుక్తిః॥ ఐశ్వర్యస్యేతి॥ సమగ్రపదంసర్వత్రసంబధ్యతే - భగఃషాడ్గుణ్యంతద్వాన్ భగవానిత్యభిప్రాయః ॥ ౭౪ ॥ వకారార్థమాహ॥ వసంతీతి॥ భూతాత్మనిభూతశరీరే- అఖిలాత్మన్యఖిలస్యాత్మభూతేభూతానివసంతితత్రైతిజగదాధారత్వముక్తం - సదాయతనాఇత్యాదిశ్రుతేః- సచభూతేష్విత్యంతరాత్మత్వం- ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వమితిశ్రుతేః- అతోవః- మతుపోవతేశ్చతంత్రేణాయంవకారః॥ ౭౫॥ ఏవమితి॥ ఎవముక్తప్రకారేణావయవార్థయోగాదయంశబ్దోవాసుదేవస్యైవ॥ ౭౬॥ రూఢశక్త్యాపితస్యైవేత్యాహ॥ తత్రేతి॥ శ్లో॥ తత్రభవాన్ భగవానితిశబ్దోవృద్ధైఃప్రయుజ్యతేపూజ్య- ఇతినైఘంటుకప్రసిద్ధ్యా - అయంశబ్దోలోకేపూజ్యస్యపదార్థస్యోక్తాయాపరిభాషాతయాసమన్వితోపివిష్ణానియతః నారాయణవిష్ణ్వాదిశబ్దవత్ - నోపచారేణ - తస్యసర్వకారణతయా సర్వగుణపరిపూర్ణతయా పరమపూజ్యతయాచాయంశబ్దోనోపచారికః - అన్యత్రజీవవిశేషత్వాపేక్షికపూజ్యత్వాదముఖ్యః ॥ ౭౭ ॥ అన్యత్రోపచారతఃప్రవృత్తౌజ్ఞానవిశేషోనిమిత్తమిత్యాహ॥ ఉత్పత్తిమితి॥ ౭౮॥ అథభగవతోన్వయవిశేషణభూతానాంసత్యకామత్వాదీనాంగుణానాంత

స్సర్వకారణకారణే॥ ౭౨॥సంభర్తేతితథాభర్తాభకారోర్థద్వయాన్వితః। నేతాగమయితాస్రష్టా
గకారార్థస్తథామునే॥ ౭౩॥ ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్యయశసశ్శ్రియః।జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ
షణ్ణాంభగఇతీరణా॥ ౭౪॥ వసంతితత్రభూతానిభూతాత్మన్యఖిలాత్మని। సచభూతేష్వశేషేషు
వకారార్థస్తతోవ్యయః॥ ౭౫॥ ఎవమేషమహాన్ శబ్దోమైత్రేయభగవానితి। పరమబ్రహ్మభూతస్య
వాసుదేవస్యనాన్యగః॥ ౭౬॥ తత్రపూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః। శబ్దోయంనోపచారేణ
త్వన్యత్రహ్యుపచారతః ॥ ౭౭॥ ఉత్పత్తింప్రళయంచైవభూతానామాగతింగతిమ్। వేత్తివిద్యామ
విద్యాంచసవాచ్యోభగవానితి॥ ౭౮॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః।భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని

అచింత్యైశ్వర్యే॥ ౭౨॥ అక్షరార్థనిరుక్త్వాభగవచ్ఛబ్దస్యపరమేశ్వరవాచకత్వమాహ - సంభర్తేత్యాదినా॥ సంభర్తేతి॥ సంభర్తాపోషకః- భర్తా-నిత్యాధారఇత్యర్థద్వయాన్వితః- అర్థద్వయేనాన్వితః- నేతా- కర్మజ్ఞానఫలప్రపత్తేర్నేతృత్వంప్రయోజ్యగమనగర్భమితిగకారార్థః- గమయితా - ప్రళయేకార్యాణాంప్రతిహర్తాపునరపితేషాముద్గమయితాసర్గకర్తేతివాగకారార్థః ॥ ౭౩ ॥ ఇదానీంభగ ఇత్యక్షరద్వయాత్మకస్య పదస్యార్థమాహ॥ ఐశ్వర్యస్యేతి॥ భగఇతీరణాసంజ్ఞేత్యర్థః॥ ౭౪॥ వకారార్థమాహ॥ వసంతీతి॥వసంతియత్రభూతానీతిచపాఠః - యత్రాధిష్ఠానభూతేభూతానివసంతిసచభూతేషు వసతీతివకారస్యార్థః ॥ ౭౫ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమేషశబ్దోవాసుదేవస్యవాచకః- నత్వన్యస్యేత్యర్థః - భశ్చాసౌగశ్చవశ్చభగవానిత్యక్షరసామ్యాన్నిరుక్తిః - షాడ్గుణ్యం-భగసంజ్ఞం - తద్వాన్ భగవానిత్యనుషంగఏవ ॥ ౭౬ ॥ తదేవంపరమేశ్వరేనిరతిశయైశ్వర్యాదియుక్తేముఖ్యోయంశబ్దః- అన్యత్రతుగౌణఇత్యాహ ॥ తత్రేతి॥ పూజ్యస్య - జ్యేష్ఠస్య - పదార్థస్యోక్తాయాపరిభాషా - సంకేతరూపసంబంధగ్రహః - తత్సమన్వితోయంశబ్దః - తత్రపరబ్రహ్మణిఅతఃనోపచారేణవర్తతే- అన్యత్రతుదేవాదావుపచారేణవర్తతే॥ ౭౭॥ ఉపచారబీజమాహ॥ ఉత్పత్తిమితి॥ ౭౮॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యం- షాడ్గుణ్యంప్రకారాంతరేణాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

రాణాముక్తేషుగుణేష్వంతర్భావం - వ్యతిరేకవిశేషణానాం సత్త్వాదిగుణానాం భగవానిత్యత్ర నకారవాచ్యత్వం చాహ॥జ్ఞానశక్తీతి॥ అశేషతఃఅశేషైఃస్వవిస్తారభూతైర్గుణాంతరైస్సహనకారస్యార్థమాహ-వినాహేయైరితి-గుణాదిభిః|త్రిగుణతత్కార్యక్లేశాదిభిః - నిఖిలహేయప్రత్యనీకత్వం సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వంచ ఉభయలింగం కృత్స్నంభగవచ్ఛబ్దవాచ్యమిత్యనుసంధేయమితి - ఏవంభగవత్ప్రాప్తిసాధనపరవిద్యాంగత్వేనోక్తశ్రీమద్ద్వాదశాక్షరమంత్రే భగవచ్ఛబ్దోనిరుక్తః - వేదశాఖాభేదప్రకరణేప్రణవార్థఉక్తః ॥ ౭౯॥ అథవాసుదేవశబ్దార్థమాహ॥ సర్వాణీతి॥ భూతానిజీవాః॥ శ్లో॥ వసనాత్సర్వభూతానాంవసుత్వాద్దేవయోనితః।వాసుదేవస్తతోజ్ఞేయఇత్యుద్యోగపర్వణి॥ వసనాద్దేవనాచ్చైవవాసుదేవంతతోవిదురితి మోక్షధర్మే॥ దేవనాద్ద్యోతనాద్వేతివాదేవః - వాసుశ్చాసౌ దేవశ్చవాసుదేవః-వసంత్యస్మిన్ దేవేభూతానీత్యేకాయననిరుక్తం॥౮౦॥ ఉక్తమేవవాసుదేవశబ్దనిర్వచనంజ్ఞాననిష్ఠైర్జనకాదిభిరపిపరిగృహీతమిత్యాహ ॥ ఖాండిక్యేతి ॥ ౮౧॥ భూతేష్వితి ॥ నైరుక్తం దేవశబ్దనిర్వచనందర్శయతి॥ ధాతేతి॥ దధాతేర్వకారఃనిరుక్తస్యానువాదః - వాసుదేవస్తతఇతి ॥ ౮౨ ॥ అథవిద్యాద్వయవిషయభూతద్వాదశాక్షరప్రతిపాద్యతయాదర్శితమర్థంబుద్ధిస్థేమ్నే ప్రపంచయతి - ససర్వేత్యాదిచతుర్భిః॥ ససర్వేతి॥ సర్వభూతప్రకృతిరవ్యక్తం - వికారామహదాద్యాః - గుణాస్సత్త్వాద్యాః - ఆదిశబ్దేన తత్కార్యదుఃఖాజ్ఞానాదయఉక్తాః- అతీతవ్యతీతస్తేభ్యోవిలక్షణః - కర్మకృతత్తత్సంబంధరహితశ్చ - అనేనాచితస్తత్సంసృష్టాచ్చేతనాచ్చవ్యావృత్తిః - అఖిలాసర్వావరణఇతిముక్తాత్ - ముక్తోహిసంసారదశాయామవిద్యాద్యావృతః- అఖిలాత్మేతినిత్యాద్వ్యావృత్తిః - అఖిలాత్మత్వముపపాదయతి - తేనాస్తృతమితి- యత్సదసద్వస్తుజాతం - ఆస్తృతమంతర్బహిశ్చవ్యాప్తం॥ ౮౩॥ సమస్తేతి॥ అత్రాత్మశబ్దః స్వభావవచనః - నిజేచ్ఛయా గృహీతాభిమతపూజ్యదేహః - యద్వా - జగద్ధితాయావతారకాలే ష్విచ్ఛయాగృహీతతత్తత్కార్యోచితానేకదేహః ॥ ౮౪॥ తేతోబలేతి॥ భగవానితిశబ్దస్థనకారస్యార్థమపివిస్తరేణాహ- నయత్రేతి- క్లేశాః- అవిద్యాస్మితాదయః- ఆదిశబ్దేనకర్మవిపాకాశయాఉక్తాః- ఆశయోవాసనా॥ ౮౫॥

భూతేషుచససర్వాత్మా
వినాహేయైర్గుణాదిభిః॥ ౭౯॥ సర్వాణితత్రభూతానివసంతిపరమాత్మని।
నామవ్యాఖ్యామనంతస్యవాసుదేవస్తతస్స్మృత ॥౮౦॥ఖాండిక్యజనకాయాహపృష్టః కేశిధ్వజఃపురా।
తచతానియత్।ధాతావిధాతాజగతాంవాసుదేవస్యతత్త్వతః॥౮౧॥భూతేషువసతేసోంతర్వసంత్యత్ర
చముస్నేవ్యతీతః।అతీతసర్వావరదేవస్తతఃప్రభుః॥౮౨॥ససర్వభూతప్రకృతింవికారాన్ గుణాదిదోషాంశ్
ణోఽఖిలాత్మా తేనాస్తృతంయద్భువనాంతరాళే॥౮౩॥సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోసౌస్వశక్తిలేశావృత
భూతవర్గః।ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహస్సంసాధితాశేషజగద్ధితోయః॥౮౪॥తేజోబలైశ్వర్యమహా
వబోధసువీర్యశక్త్యాదిగుణైకరాశిః। పరఃపరాణాంసకలానయత్రక్లేశాదయస్సంతిపరాపరేశే॥౮౫॥

తత్కార్యకర్మభిః- తత్ఫలైర్వినా॥ ౭౯॥ ద్వాదశాక్షరగతం- భగవచ్ఛబ్దస్యార్థజ్ఞానేతి॥ హేయైః ప్రకృతిగుణైః- ముక్త్వావాసుదేవశబ్దస్యార్థమాహ॥ సర్వాణీతి॥ వసనాద్వాసనాచ్చవాసుః- సాధనాత్సాధురితివత్ - ద్యోతనాద్దేవః - వాసుశ్చాసౌ దేవశ్చేతి వాసుదేవః - తదుక్తం మోక్షధర్మే ॥ శ్లో ॥ వాసనాద్ద్యోతనాచ్చైవ వాసుదేవం తతోవిదురితి॥ ౮౦॥ జనకాదయోపిభగవన్నామాలోచననిష్ఠమైవబ్రహ్మజ్ఞానంప్రాప్తాఇతిదర్శయన్నాహ-ఖాండిక్యేత్యాదిషడ్భిః ॥ ౮౧ ॥ భూతేష్వితి॥ భూతేషువసతేసోంతరితివాసుశబ్దోవ్యాఖ్యాతః - ధాతావిధాతేత్యాదినాదేవశబ్దోదివోధాతోరనేకార్థప్రపంచేనవ్యాఖ్యాతఇతిజ్ఞేయం॥ ౮౨॥ సఇతి॥ భువనాంతరాళేయదస్తితత్సర్వం తేనాస్తృతం - ఛన్నంవ్యాప్తమితియావత్ ॥ ౮౩ ॥ ౮౪॥ కల్యాణగుణానేవాహ॥ తేజోబలేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౮౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

స ఇతి॥ వ్యూహవిభవాదిరూపేణ చ వ్యష్టిసమష్టిరూపః - పరరూపేణావ్యక్తరూపః- వ్యూహాదిరూపేణ వ్యక్తరూపః- ఏవం సర్వావస్థచిదచిత్స్వరూపత్వేఽపి స ఏవేశ్వరః- న తు పరవశః-సర్వదృక్-తచ్చక్షుర్దేవహితం-చక్షుర్దేవానాం- ఉత- త్రైలోక్యస్యైకచక్షుష ఇతివత్- యద్వా - యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితివత్ - సర్వం వేత్తి - తచ్చ సర్వప్రకారేణ వేత్తీతి- అథవా కారణమంతరేణ కరణైశ్చ జానాతీతి- విద్ర్లాభ ఇత్యతో వేత్తీత్తి వా-సమస్తశక్తిః-స పరః సర్వశక్తీనాం- సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతా ఇతి చ ॥ ౮౬॥ అథ పరవిద్యాం ప్రశంసన్నుపసంహరతి॥ సజ్ఞాయ ఇతి॥ సజ్ఞాయతే యేనేతి చ పాఠః- స ఇత్యుక్తలక్షణః పురుషోత్తమః పరామృశ్యతే - తదితి హేతౌ - యస్మాద్భగవత్ప్రాప్తిరేవ తాపత్రయస్య భేషజం- తస్మాత్స యేన అగమోత్థేన జ్ఞానేన జ్ఞాయతే- యేన వివేకజేన సందృశ్యతే - యేన చ దర్శనసమానాకారేణ భక్తిరూపాపన్నేన గమ్యతే - తదేవ జ్ఞానం - అజ్ఞానమతోఽన్యత్ - భగవద్వ్యతిరిక్తవిషయమజ్ఞానం- అవిద్యారూపబంధకమిత్యర్థః - అస్తదోషమితి వికారాస్పదాచిద్విషయాద్వ్యావృత్తిః - శుద్ధమితి తత్సంసృష్టచేతనవిషయాత్- పరం నిర్మలమితి హేయార్హముక్తవిషయాత్- ఏకరూపమితి సూరివిషయాత్- తేషామనేకరూపత్వాత్- తమేవం విద్వాన్-తమేవం విదిత్వా- నాన్యః పంథా ఇత్యాది శ్రుతిభిరిత్థముక్తమితి॥ ౮౭॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే- శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - షష్ఠాంశే - పంచమోఽధ్యాయః. ******************************

ఏవం తావదుపాస్యభూతం భగవత్స్వరూపముక్తం - ఇదానీముపాసనపర్యాయం సాంగోపాంగం వక్తుమారభతే॥ స్వాధ్యాయేతి॥ స్వాధ్యాయశబ్దేన వేదాంత ద్వాదశాక్షర ప్రణవాదీనాం తత్త్వపరాణాం మీమాంసాసహితానాం వాక్యానాం నిర్దేశః - స ఇత్యుక్తగుణవిభూతివిగ్రహాదివిశిష్టః పురుషోత్తమః పరామృశ్యతే - స్వాధ్యాయసంయమజనితం బ్రహ్మవిషయత్వాద్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం తదేతద్జ్ఞానం న కేవలం దర్శనసాధనం-అపితు ప్రాప్తిసాధనం చోచ్యత ఇత్యాహ- తత్ప్రాప్తీతి- తత్ప్రాప్తికారణం తదేతద్జ్ఞానం బ్రహ్మేతి పఠ్యత ఇతి వా యోజనా॥ ౧॥ స్వాధ్యాయాదితి॥ స మీమాంసాత్స్వాధ్యాయాదర్థం పరిచ్ఛిద్య యోగమాసీత.- గుణత్రయమయత్వేన మనసః ప్రమాద

స ఈశ్వరో వ్యష్టిసమష్టిరూపోఽవ్యక్తస్వరూపః ప్రకటస్వరూపః। సర్వేశ్వరస్సర్వదృక్సర్వవిచ్చ సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః॥ ౮౬॥ సంజ్ఞాయతే యేన తదస్తదోషం శుద్ధం పరం నిర్మలమేకరూపమ్ । సందృశ్యతే వాప్యవగమ్యతే వా తద్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్తమ్ ॥ ౮౭ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - షష్ఠాంశే- పచంమోఽధ్యాయః. ******************************

శ్రీపరాశరః॥ స్వాధ్యాయసంయమాభ్యాం స దృశ్యతే పురుషోత్తమః। తత్ప్రాప్తికారణం బ్రహ్మ తదేతదితి పఠ్యతే॥ ౧॥ స్వాధ్యాయాద్యోగమాసీత యోగాత్స్వాధ్యాయమావసేత్ । స్వాధ్యాయయోగ

స ఇతి॥ వ్యష్టిస్సంకర్షణాదిరూపః- సమష్టిర్వాసుదేవాత్మా॥ ౮౬॥ ప్రకృతముపసంహరతి॥ సంజ్ఞాయత ఇతి॥ యేన సంజ్ఞాయతే పరోక్షబుద్ధ్యా- సందృశ్యతే- సాక్షాత్క్రియతే- అవగమ్యతే- నిశ్శేషావిద్యానివృత్త్యా ప్రాప్యతే- తద్జ్ఞానం అవిద్యాంతర్వర్తినీ అపరా విద్యేత్యర్థః॥ ౮౭ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య- శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం- షష్ఠాంశే - పంచమోఽధ్యాయః.. ******************************

పూర్వాధ్యాయాంతే సంజ్ఞాయతే యేనేత్యత్ర పరమాత్మనః - జ్ఞానసందర్శనప్రాప్తయో యద్భవతి-తత్పరం జ్ఞానమిత్యుక్తం - తద్వ్యృథజ్ఞానం మననసహకృతేన వేదాంతవాక్యశ్రవణేన భవతీతి ప్రసిద్ధమేవ - అతస్తదుల్లంఘ్య దర్శనప్రాప్త్యోః కారణమాహ ॥ స్వాధ్యాయేతి॥ స్వాధ్యాయః ప్రణవాదిజపః - సంయమో యోగః - ద్వాభ్యాం-స పురుషోత్తమో దృశ్యతే- తస్య ప్రాప్తావపి తదేవ ద్వయం కారణం- అత ఏవ తదేవ ద్వయం- దర్శనద్వారా- బ్రహ్మప్రాప్తిహేతుత్వాద్బ్రహ్మేత్యభిధీయతే ॥ ౧ ॥ తదనుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ స్వాధ్యాయాదితి ॥ స్వాధ్యాయా

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

సంభవాదన్యథోపాసనపరిహారాయ యోగాత్స్వాధ్యాయమామనేత్ - యోగాత్స్వాధ్యాయమామనేదితిచ పాఠః -
యథాబాల్యే మాతృకాపత్రికాంవీక్ష్య లిపివిన్యాసమభ్యస్యతి తద్వత్కపిలానుసారిభిర్హి కేవలయోగావలంబనా
జగతః ప్రధానపరమాణ్వాదికారణత్వనిరీశ్వరత్వాదికం దృష్టం - వేదానుసారిభిస్తు బ్రహ్మకారణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వాది
యోగః దృష్టః - సంపత్తిః సాఫల్యం॥ ౨॥ ఏతదుపపాదయతి॥ తదీక్షణాయ స్వాధ్యాయశ్చక్షురితి॥ యోగః పరం
చక్షుః ప్రధానం చక్షుః - అపరోక్షరూపత్వాత్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఖాండిక్యేతి॥ యోగసంబంధకారణాత్ యోగేన
సంబంధో యోగసంబంధః - కృతీ సండితః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ ౧౩॥ స్వాధ్యాయప్రవచనేఏవేతి శ్రుతేః స్వాధ్యా
యస్య విద్యాంగత్వముక్తం - ఇదానీం యజ్ఞాదిశ్రుతేర్యజ్ఞాంగత్వముచ్యతే॥ ఇయాజేతి॥ సోపి కేశిధ్వజః - జ్ఞానవ్యపా
శ్రయః ఆత్మజ్ఞానవాన్ - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ బ్రహ్మోపాసననిష్ఠ ఏవ ఇయాజ - కిమర్థమిత్యత ఆహ - తర్తు
మితి - మృత్యుః పరవిద్యోత్పత్తివిరోధి ప్రాచీనకర్మ - అవిద్యయా కర్మణా - అవిద్యాకర్మసంజ్ఞేతి వక్ష్యతి ॥ ౧౨॥

సంపత్త్యా పరమాత్మా ప్రకాశతే॥ ౨॥ తదీక్షణాయ స్వాధ్యాయశ్చక్షుర్యోగస్తథాపరం। నమాంస
చక్షుసా ద్రష్టుం బ్రహ్మభూతస్స శక్యతే॥ ౩॥ మైత్రేయః॥ భగవంస్తమహం యోగం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తం
వద। జ్ఞాతే యత్రాఖిలాధారం పశ్యేయం పరమేశ్వరమ్ ॥ ౪॥ శ్రీపరాశరః॥ యథా కేశిధ్వజః ప్రాహ
ఖాండిక్యాయ మహాత్మనే। జనకాయ పురా యోగం తమహం కథయామి తే॥ ౫॥ మైత్రేయః॥ ఖాండిక్యః కో
భవద్బ్రహ్మన్ కో వా కేశిధ్వజః కృతీ। కథం తయోశ్చ సంవాదో యోగసంబంధకారణాత్ ॥ ౬॥ శ్రీపరా
శరః॥ ధర్మధ్వజో వై జనకస్తస్య పుత్రోమితధ్వజః। కృతధ్వజశ్చ నామ్నాసీత్సదాధ్యాత్మరతిర్నృపః॥ ౭॥
కృతధ్వజస్య పుత్రోభూత్ఖ్యాతః కేశిధ్వజో నృపః। పుత్రోమితధ్వజస్యాపి ఖాండిక్యజనకోభవత్ ॥ ౮॥
కర్మమార్గేణ ఖాండిక్యః పృథివ్యామభవత్పతిః। కేశిధ్వజోప్యతీవాసీదాత్మవిద్యావిశారదః ॥ ౯॥
తావుభావపి చైవాస్తాం విజిగీషూ పరస్పరమ్। కేశిధ్వజేన ఖాండిక్యస్స్వరాజ్యాదవరోపితః॥ ౧౦॥ పురో
ధసా మంత్రిభిశ్చ సమవేతోల్పసాధనః। రాజ్యాన్నిరాకృతస్సోథ దుర్గారణ్యచరోభవత్ ॥ ౧౧॥ ఇయాజ
సోపి సుబహూన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః। బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమవిద్యయా॥ ౧౨॥

నంతరం యోగమభ్యసేత్ - యోగానంతరంచ స్వాధ్యాయం కుర్యాత్ - ఏవం తయోస్సంపత్త్యా సమృద్ధ్యా - పరమాత్మా
ప్రకాశతే - తథాచ యోగశాస్త్రం ॥ శ్లో ॥ జపాచ్ఛ్రాంతః పునర్ధ్యాయేత్ ధ్యానాచ్ఛ్రాంతః పునర్జపేత్।
జపధ్యానాదియోగేన పశ్యేదాత్మానమాత్మనీతి॥ ౨॥ ననుచక్షురాదిభిరప్యాత్మన ఏవ స్ఫురణాత్కథమిదమేవద్వయం
తత్ప్రకాశకముచ్యతే॥ తత్రాహ॥ తదీక్షణాయేతి॥ విషయావచ్ఛేదం వినా పూర్ణబ్రహ్మభూతో మాంసమయైః -
చక్షురాదిభిః ద్రష్టుం నశక్యత ఇత్యర్థః॥ ౩॥ భగవన్నితి॥ యత్ర యస్మిన్ యోగే - జ్ఞాతే - జ్ఞాత్వానుష్ఠితే సతీత్యర్థః॥ ౪॥
౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ కర్మమార్గేణేతి॥ పూర్వాధ్యాయోపక్షిప్తమేవేతిహాసం యోగనిరూపణార్థమనువర్త
యతి॥ కేశిధ్వజ ఇత్యాదినా యావదుత్తరాధ్యాయసమాప్తి ॥ ౯॥ తావితి॥ అవరోపితః॥ భ్రంశితః ॥ ౧౦॥ పురోధ
సేతి॥ అల్పసాధనః - స్వల్పపరికరః ॥ ౧౧ ॥ ఇయాజేతి॥ సోపి కేశిధ్వజో జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - జ్ఞాననిష్ఠోపి - బ్రహ్మ
విద్యామధిష్ఠాయ బ్రహ్మార్పణన్యాయేన కర్తృకర్మాదికం సర్వం బ్రహ్మైవేతి దృష్ట్యా - బహూన్ - యజ్ఞాన్ - ఇయాజ
కిమర్థం అవిద్యయా - కర్మలక్షణయా మృత్యుం - సంసారహేతుం కామాదికాశేషం తర్తుం - క్షపయితుం ॥ ౧౨॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏకదేతి ॥ ఘర్మః ప్రవర్గ్యః హవిః తద్దోగ్ధ్రీతి ఘర్మధేనుః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ సచాహేతి॥
ప్రాప్తఏవేతి - ధర్మార్థముద్యుక్తస్యాంతరా విపత్తౌ సత్యామపి తత్ఫలసిద్ధేః శాస్త్రప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥
౨౦ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణాజినమితి ॥ మయి నప్రహరిష్యతీతి వేత్సీత్యన్వయః అత్రేతి శబ్దోఽధ్యాహార్యః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥
సఇతి॥ రాజ్యహరత్వాదాతతాయీ - అతో యజ్ఞస్థస్యాపి తేన పాతకం ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥

ఏకదావర్తమానస్య యాగే యోగవిదాంవర। ఘర్మధేనుంజఘానోగ్రశ్శార్దూలో విజనేవనే॥ ౧౩॥
తతో రాజాహతాం శ్రుత్వా ధేనుంవ్యాఘ్రేణ చర్త్విజః। ప్రాయశ్చిత్తం సపప్రచ్ఛ కిమత్రేతి విధీయ
తామ్॥౧౪॥ తేప్యూచుర్నవయంవిద్మః కశేరుః పృచ్ఛ్యతామితి।కశేరురపి తేనోక్తస్తథైవ ప్రాహ భార్గ
వమ్ ॥ ౧౫॥ శునకంపృచ్ఛ రాజేంద్ర నాహంవేద్మి సవేత్స్యతి । సగత్వాతమపృచ్ఛచ్చ సోప్యాహ శృణు
యన్మునే॥౧౬॥నకశేరుర్నచైవాహంనచైకస్సాంప్రతంభువి।వేత్త్యేక ఏవత్వచ్ఛత్రుః ఖాండిక్యో యో జి
తస్త్వయా॥౧౭॥ సచాహతంవ్రజామ్యేష ప్రష్టుమాత్మరిపుంమునే।ప్రాప్తఏవ మహాయజ్ఞో యది మాం స
హనిష్యతి॥ ౧౮॥ ప్రాయశ్చిత్తమశేషేణ సచేత్పృష్టో వదిష్యతి।తతశ్చావికలో యాగో మునిశ్రేష్ఠ భవి
ష్యతి ॥ ౧౯॥ శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా రథమారుహ్య కృష్ణాజినధరో నృపః । వనంజగామ యత్రాస్తే
సఖాండిక్యో మహామతిః ॥ ౨౦॥ తమాపతంతమాలోక్య ఖాండిక్యో రిపుమాత్మనః। ప్రోవాచ క్రోధతా
మ్రాక్షస్సమారోపిత కార్ముకః॥౨౧॥ ఖాండిక్యః॥ కృష్ణాజినంత్వంకవచమాబధ్యాస్మాన్హనిష్యసి।
కృష్ణాజినధరే వేత్సి న మయి ప్రహరిష్యతి॥౨౨॥మృగాణాంవదపృష్ఠేషు మూఢ కృష్ణాజినం నకిమ్। యేషాం
మయాత్వయాచోగ్రాః ప్రహితాశ్శితసాయకాః ॥ ౨౩ ॥ సత్వామహంహనిష్యామి నమేజీవన్విమో
క్ష్యసే । ఆతతాయ్యసి దుర్బుద్ధే మమ రాజ్యహరో రిపుః॥ ౨౪॥ కేశిధ్వజః॥ ఖాండిక్య సంశయం ప్రష్టుం
భవంతమహమాగతః। నత్వాంహంతుం విచార్యైతత్కోపం బాణం విముంచవా॥౨౫॥శ్రీపరాశరః॥ తత
స్సమంత్రిభిస్సార్ధమేకాంతే సపురోహితః । మంత్రయామాస ఖాండిక్యస్సర్వైరేవ మహామతిః॥ ౨౬॥
తమూచుర్మంత్రిణో వధ్యో రిపురేషవశంగతః । హతేస్మిన్పృథివీ సర్వా తవవశ్యా భవిష్యతి ॥ ౨౭॥
ఖాండిక్యశ్చాహ తాన్సర్వానేవమేతన్నసంశయః।హతేస్మిన్పృథివీ సర్వా మమవశ్యా భవిష్యతి॥౨౮॥

ఏకదేతి॥ఘర్మదోగ్ధ్రీమితి పాఠే ప్రవర్గ్యో హవిర్విశేషో ఘర్మః-తదర్థంపయోదోగ్ధ్రీం-శార్దూలో వ్యాఘ్రః॥౧౩॥ తతఇతి॥
కిమత్ర ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతామితి పప్రచ్ఛ॥౧౩॥తఇతి॥తథైవ తేనోక్తః-కశేరురపి శునకంపృచ్ఛేత్యాహేత్యుత్తరేణా
న్వయః॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥సచేతి॥ఆత్మరిపుమపితంప్రాయశ్చిత్తంప్రష్టుంఏషోహంవ్రజామి-యదిమాంసహనిష్యతి-తర్హి
మహాయజ్ఞః ప్రాప్తఏవ-మహాయజ్ఞఫలంప్రాప్తమేవమమేత్యర్థః-తథాచ।శ్లో॥ధర్మార్థంయతమానస్తు అంతరాచేద్విప
ద్యతే।సధర్మఫలమాప్నోతీతి వచనాత్॥౧౮॥ ప్రాయశ్చిత్తమితి॥మయాపృష్టస్సప్రాయశ్చిత్తమశేషేణవక్ష్యతి చేత్-
తతశ్చయాగః- అవికలో భవిష్యతి - తతశ్చేత్యుక్త్యా - ప్రాయశ్చిత్తకథనేపివామదీయయాగస్సఫలో భవిష్యతీత్యభి
ప్రాయేణాహేతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ కృష్ణాజినమితి॥ కృష్ణాజినకవచబంధేతస్యాభిప్రాయముత్ప్రే
క్షతే - కృష్ణాజినధరే మయి ఖాండిక్యో నప్రహరిష్యతీతి వేత్సి మన్యసే ॥ ౨౨॥ తద్వ్యర్థమిత్యాహ - మృగాణామితి॥
యేషాంపృష్ఠేష్విత్యనుషంగః॥ ౨౩॥ సత్వామితి॥శ్లో॥అగ్నిదో గరదశ్చైవ శస్త్రపాణిర్ధనాపహః। క్షేత్రదారహర
శ్చైవ షడేతే హ్యాతతాయిన ఇతిస్మృతేః॥ త్వమాతతాయీ- అతస్సవనస్థస్యాపి తవవధేన దోషః॥ శ్లో॥ నాతతాయి
వధే దోషో హంతుర్భవతి కశ్చనేత్యాదివచనాత్ ॥ ౨౪॥ ఖాండిక్యేతి॥ బాణంవేత్యన్వయః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ సచాహేతి ॥ యద్వైవ తత్రవిధీయత ఇత్యత్ర ప్రాయశ్చిత్తం వాజసనే
యోక్తం స్పృణోమి హేమాఖ్యం - ఇయంహ్యాఖ్యాయికా వాజసనేయ శాఖాయాం - కేశిగృహపతినా ఉప
సమ్రాజమనడుహం శార్దూలో జఘానేత్యుపక్రమ్య స్పృతే హుత్వేత్యాదిచోక్త్వా - పృథివ్యై తే శరీరం స్పృ
ణోమి స్వాహేత్యంతాన ప్రపంచముక్తా - ఆపస్తంబేనతు - యద్యనడ్వాహంఘర్మదోగ్ధ్రీంవా శార్దూలో
హన్యాదర్క - క్షీరమజాక్షీర మన్యధేనుంవాశ్రిత్య ప్రచరేదిత్యాద్యుక్తం ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ యథా
ర్హమితి॥ తథాపిమమేదంచేతః - అనిష్పన్నక్రియంయథాఅకృతకృత్యమివభవతి - కిమితి- చింతా - యథాశబ్దః
సాదృశ్యే॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ భో ఇతి॥ నిష్క్రియోదక్షిణానిష్క్రియ ఇతిచపాఠః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥

పరలోకజయస్తస్య పృథివీసకలామమ। నహన్మిచేల్లోకజయోమమతస్యవసుంధరా॥ ౨౯ ॥ నాహంనుస్యే
లోకజయాదధికాస్యాద్వసుంధరా। పరలోకజయోనంతస్స్వల్పకాలో మహీజయః॥ ౩౦॥ తస్మాన్నైవ
నంహనిష్యామియత్పృచ్ఛతి వదామితత్॥ ౩౧॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్తమభ్యుపేత్యాహఖాండిక్యజనకో
రిపుమ్। ప్రష్టవ్యంయత్త్వయాసర్వంతత్పృచ్ఛస్వవదామ్యహమ్॥ ౩౨॥ శ్రీపరాశరః॥ తతస్సర్వంయథా
వృత్తంఘర్మధేనువధంద్విజ। కథయిత్వాసపప్రచ్ఛప్రాయశ్చిత్తంహితద్గతమ్॥ ౩౩॥ సచాచష్టయథా
న్యాయ్యంద్విజకేశిధ్వజాయతత్ । ప్రాయశ్చిత్తమశేషేణయద్వైవతత్రవిధీయతే॥ ౩౪॥ విదితార్థస్స
తేనైవహ్యనుజ్ఞాతోమహాత్మనా। యాగభూమిముపాగమ్యచక్రేసర్వాఃక్రియాఃక్రమాత్॥ ౩౫॥ క్రమేణ
విధివద్యాగంనీత్వాసోవభృథాప్లుతః। కృతకృత్యస్తతోభూత్వాచింతయామాసపార్థివః॥ ౩౬॥ పూజి
తాశ్చద్విజాస్సర్వేసదస్యామానితామయా। తథైవార్థిజనోప్యర్థైర్యోజితోభిమతైర్మయా॥ ౩౭॥
యథార్హమస్యలోకస్యమయాసర్వంవిచేష్టితమ్। అనిష్పన్నక్రియంచేతస్తథాపిమమకింయథా॥ ౩౮॥
ఇత్థంసంచింతయన్నేవసస్మారసమహీపతిః। ఖాండిక్యాయనదత్తేతిమయావైగురుదక్షిణా॥ ౩౯॥ సజ
గామతదాభూయోరథమారుహ్యపార్థివః। మైత్రేయదుర్గగహనంఖాండిక్యోయత్రసంస్థితః॥ ౪౦॥
ఖాండిక్యోపిపునర్దృష్ట్వా తమాయాంతం ధృతాయుధః । తస్థౌహంతుం కృతమతిస్తమాహసపున
ర్నృపః॥ ౪౧॥ భోనాహంతేపరాధాయప్రాప్తఃఖాండిక్యమాక్రుధాః। గురోర్నిష్క్రియదానాయ
మామవేహిత్వమాగతమ్॥ ౪౨॥ నిష్పాదితోమయాయాగస్సమ్యక్త్వదుపదేశతః। సోహంతేదాతు
మిచ్ఛామివృణీష్వగురుదక్షిణామ్॥ ౪౩॥ శ్రీపరాశరః॥ భూయస్సమంత్రిభిస్సార్ధంమంత్రయామాస
సపార్థివః। గురునిష్క్రియకామోయంకిమ్మయాప్రార్థ్యతామితి॥ ౪౪॥ తమూచుర్మంత్రిణోరాజ్య
మశేషం ప్రార్థ్యతామయమ్ । శత్రుభిః ప్రార్థ్యతేరాజ్య మనాయాసితసైనికైః ॥ ౪౫ ॥ ప్రహ
స్యతానాహనృపస్సఖాండిక్యోమహామతిః। స్వల్పకాలంమహీపాల్యంమాదృశైఃప్రార్థ్యతేకథమ్॥ ౪౬॥

యతానాహనృపస్సఖాండిక్యోమహామతిః - ... పరలోకజయస్తస్యేతిధర్మార్థంప్రవృత్తస్యాంతరామరణేపితత్ఫలసిద్ధేరితిభావః - నహన్మిచేల్లోక
పరలోకేతి॥ పరలోకజయస్తస్యేతిధర్మార్థంప్రవృత్తస్యాంతరామరణేపితత్ఫలసిద్ధేరితిభావః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥
జయఇత్యుపపన్నవధకృతపాపప్రతిబంధాభావేపూర్వైరేవపుణ్యైః పరలోకసిద్ధేరితిభావః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧॥
౩౨ ॥ ౩౩ ॥ సచాచష్టేతి ॥ ఇమమేవవిషయం ప్రస్తుత్య వాజసనేయకేస్పృణోమి - హేమాఖ్యం ప్రాయశ్చిత్త
ముక్తం - చంద్రాత్తేమనస్స్పృణోమిస్వాహా - సూర్యాత్తే చక్షుస్స్పృణోమిస్వాహా - వాతాత్తే ప్రాణంస్పృ
ణోమిస్వాహా- ఇత్యాది- ఆపస్తంబేనచోక్తం - యద్యనడ్వాహం - ఘర్మదోగ్ధ్రీం - శార్దూలోవాహన్యాత్-
అర్కక్షీరమజాక్షీరమన్యధేనుంవా - ప్రచరేదిత్యాది - అస్యచప్రాయశ్చిత్తస్యస్ఫుటత్వేపియథాదేశకాలావస్థా
విశేషప్రాయశ్చిత్తప్రకల్పనం ఖాండిక్యాదపరోనవేత్తీతి పూర్వోక్తాభిప్రాయః - తదాహ - యద్వైవతత్రప్రాయ
శ్చిత్తం విధీయతే తదశేషం - యథాన్యాయం కేశిధ్వజాయాచష్టేతి ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ క్రమేణేతి ॥ యాగంనీత్వా-
సమాప్య॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ యథార్హమితి॥ తథాపియదనిష్పన్నక్రియంఅకృతకృత్యమివాప్రసన్నం - చేతః- కిమితి
తిష్ఠతీతి - చింతయామాసేత్యన్వయః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧॥ భో ఇతి॥ భోఖాండిక్య - మాక్రుధాః- క్రోధంమా
కార్షీః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ తమితి॥ అనాయాసితాః-యుద్ధాదిక్లేశమప్రాపితాః - సైనికాభటాఃయైః॥ ౪౫ ॥ ౪౬॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ఏవమితి॥ అత్ర రాజ్యచింతాయాం - అత్ర సంసారే - కః పరమార్థస్సచ కథమిత్యత్రార్థే యూయం నవిచక్షణాః॥ ౪౭॥ ౪౮॥ బాఢమితి॥ అధ్యాత్మేతి - అధ్యాత్మవిజ్ఞానస్య పరమార్థః ప్రయోజనం - సచ క్లేశనివృత్తిః॥ ౪౯॥ యదీతి ॥ తత్తస్మాత్ క్లేశప్రశమాయ యదలం తదుదీరయేత్యబ్రవీదిత్యన్వయః ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యానే - శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - షష్ఠాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. **

అథ కేశిధ్వజః క్లేశం ముముక్షోః ఖాండిక్యస్య వైరాగ్యం పరీక్షితుమాహ ॥ నప్రార్థితమితి ॥ ప్రజాపాలనాదేః క్షత్రధర్మస్య రాజ్యమూలత్వాత్తదుపేక్షాయాం దోషాత్కిం రాజ్యం నప్రార్థితమితి భావః॥ ౧॥ యతః కారణాన్న ప్రార్థితం తచ్ఛృణ్విత్యాహ॥ కేశిధ్వజేతి ॥ ౨॥ తదేవ కారణమాహ - క్షత్రియాణామితి సార్ధేన - క్షత్రియాణామితి ॥ సత్యం - రాజ్యే సతి ప్రజారక్షణాది ధర్మః ॥ ౩ ॥ తత్రేతి ॥ మమత్వశక్తస్యచ తత్ర రాజ్యే త్వయాపహృతే సతి - తదుపేక్షాయాం న ధర్మలోపదోషః - అనధికారాత్ - సత్యధికారే తదుపేక్షాయాం దోష ఇత్యాహ - బంధాయేతి - అత్ర మోజ్ఝితా విద్యమానేప్యధికార ఇత్యుక్తా - అవిద్యా ప్రజాపాలనాదిక్రియా - బంధాయ పాపాయ -

ఏవమేతద్భవంతోత్ర హ్యర్థసాధనమంత్రిణః। పరమార్థః కథం కోత్ర యూయం నాత్ర విచక్షణాః॥ ౪౭॥
శ్రీపరాశరః॥ ఇత్యుక్త్వా సముపేత్యైనం సతు కేశిధ్వజం నృపః । ఉవాచ కిమవశ్యం త్వం దదాసి గురుదక్షిణామ్॥ ౪౮॥ శ్రీపరాశరః॥ బాఢమిత్యేవ తేనోక్తః ఖాండిక్యస్తమథాబ్రవీత్। భవానధ్యాత్మవిజ్ఞానపరమార్థవిచక్షణః ॥ ౪౯ ॥ యది చేద్దీయతే మహ్యం భవతా గురునిష్క్రియం। తత్క్లేశప్రశమాయాలం యత్కర్మ తదుదీరయ॥ ౫౦॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే - షష్ఠాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. ******
కేశిధ్వజ ఉవాచ॥ నప్రార్థితం త్వయా కస్మాదస్మద్రాజ్యమకంటకమ్। రాజ్యలాభాద్వినా నాన్యత్ క్షత్రియాణామతిప్రియమ్॥ ౧॥ ఖాండిక్యః॥ కేశిధ్వజ నిబోధ త్వం మయా న ప్రార్థితం యతః। రాజ్యమేతదశేషం తే యత్ర గృధ్నంత్యపండితాః ॥ ౨॥ క్షత్రియాణామయం ధర్మో యత్ ప్రజాపరిపాలనమ్ । వధశ్చ ధర్మయుద్ధేన స్వరాజ్యపరిపంథినామ్ ॥ ౩ ॥ తత్రాశక్తస్య మే దోషో నైవాస్త్యపహృతే త్వయా।

ఏవమితి ॥ అత్ర సంసారే - కః పరమార్థః - సచ కథం భవతీత్యర్థే యూయం నపండితాః ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯॥ యదీతి॥ తత్తర్హి ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యాయాం - షష్ఠాంశే - షష్ఠోధ్యాయః. **

శ్లో॥ ఖాండిక్యాయ యదదాద్విద్యాం కర్మణే గురవే పరాం। కేశిధ్వజో న తచ్చిత్రం కిమదేయం మహాత్మనాం॥ తత్త్వజిజ్ఞాసవే ఖాండిక్యాయ తత్త్వజ్ఞానముపదేష్టుం కేశిధ్వజస్తస్య వివేకవైరాగ్య పరీక్షార్థమాహ ॥ నప్రార్థితమితి॥ అకంటకం - నిష్ప్రతిపక్షం - రాజ్యం వినా ప్రజాపరిపాలనాదేః క్షత్రధర్మస్యాసిద్ధేః తత్సిద్ధయే రాజ్యప్రార్థనైవ యుక్తా - అన్యథా స్వధర్మహానిప్రసంగాదితి భావః॥ ౧॥ అత్రోత్తరం॥ కేశిధ్వజేత్యాది ॥ యతః కారణాత్త్వదీయం రాజ్యం - మయా న ప్రార్థితం - తదిదం నిబోధ - శృణు - యత్ర రాజ్యే - అపండితాః - అవివేకినః - భోగలిప్సవ ఏవ గృధ్నంతి - అపేక్షాం కుర్వంతి ॥ ౨ ॥ నను స్వధర్మసిద్ధయే పండితానామపి రాజ్యకాంక్షా యుక్తైవేత్యుక్తం తత్రాహ॥ క్షత్రియాణామితి ॥ యత్ప్రజాపరిపాలనం - యశ్చ స్వరాజ్యపరిపంథినాం వధః - అయం రాజ్యాధికృతానాం - క్షత్రియాణాం ధర్మః - నతు క్షత్రియమాత్రస్య ॥ ౩ ॥ అతస్తత్రేతి ॥ తత్ర మద్రాజ్యే త్వయాపహృతే సతి పునరాత్మసాత్కర్తుమశక్తస్య మమ - ప్రజాపరిపాలనాదిత్యాగేపి దోషో నైవాస్తి - తత్రాసక్తస్యేతి పాఠే - తత్ర రాజ్యే అసక్తస్య - అనాసక్తస్య మే దోషో నాస్తీత్యర్థః - రాజ్యాధికారాభావేన తదధికృతధర్మేష్వధికారనివృత్తేః -

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

హిశబ్దోహేతౌ॥ ౪॥ అసక్తస్యేత్యేతద్వివృణోతి॥ జన్మేతి॥ అన్యేషాందోషజారాగాదిదోషజారాజ్యస్పృహా- నధ
ర్మానురోధినీ- కేవలమల్పోపభోగలిప్సార్థంభవతి - ఇయంనమమేత్యన్వయః- జన్మోపభోగతిపారే - అన్యేషాం
సంబంధినీ మమజన్మాంతరోపభోగలిప్సైవ - కుతః - అర్థమనురుధ్యతే - నధర్మమితి - అస్మిన్‌జన్మన్యుపభోగ
లిప్సార్థమేవేతివా॥ ౫॥ తర్హిపాలనాదిధర్మార్థం- అపహృతస్యరాజ్యస్యయాచ్ఞాకర్తవ్యేత్యత్రాహ॥ నయా
చ్ఞేతి॥ క్షత్రబంధూనాంక్షత్రియశ్రేష్ఠానాం - అవిద్యాంతర్గతంపాలనాదికర్తవ్యాంతర్గతం ॥ ౬॥ యత్ర
గృధ్నంత్యపండితాఇత్యేతద్వివృణోతి॥రాజ్యఇతి॥౭॥౮॥ యోగస్వరూపంవక్ష్యన్‌తదంతర్భూతమధ్యాత్మయోగాధి
గమేనేతిశ్రుతివిహితంప్రకృతిపురుషవివేకంవిహితంకర్మచాహ॥అహంహీతి॥ అవిద్యయావర్ణాశ్రమవిహితకర్మణా-
మృత్యుంవిద్యోత్పత్తివిరోధిప్రారబ్ధకర్మ-అన్యేషామప్యేషవినాశఇతిశ్రుతేః॥ ౯॥ తదిదమితి॥ వివేకాఖ్యమైశ్వర్యం-
వివేకఏవైశ్వర్యం యస్యతద్వివేకైశ్వర్యం తద్భావో వివేకైశ్వర్యతా - కర్మాఖ్యా విద్యాయాః స్వరూపమాహ-

జన్మోపభోగలిప్సార్థ మియంరాజ్య
బంధాయైవభవత్యేషా హ్యవిద్యాప్యక్రమోజ్ఝితా ॥ ౪ ॥ జన్మోపభోగలిప్సార్థ మియంరాజ్య
స్పృహామమ । అన్యేషాందోషజాసైవధర్మంవైనానురుధ్యతే ॥ ౫ ॥ నయాచ్ఞాక్షత్రబంధూనాం
ధర్మాయైతత్సతాంమతమ్ । అతోనయాచితంరాజ్యమవిద్యాంతర్గతంతవ॥౬॥ రాజ్యేగృధ్నంత్య
విద్వాంసోమమత్వాహృతచేతసః।అహంమానమహాపానమదమత్తానమాదృశాః॥ ౭॥ శ్రీపరాశరః॥
ప్రహృష్టస్సాధ్వితితతఃప్రాహకేశిధ్వజోనృపః। ఖాండిక్యజనకంప్రీత్యాశ్రూయతాంవచనంమమ॥౮॥
అహంహ్యవిద్యయామృత్యుంతర్తుకామఃకరోమివై।రాజ్యంయాగాంశ్చవివిధాన్‌భోగైః
పుణ్యక్షయంతథా॥౯॥ తదిదంతేమనోదిష్ట్యావివేకైశ్వర్యతాంగతమ్। తచ్ఛ్రూయతామవిద్యాయా
కేశిధ్వజ॥

అన్యథాతుదోషస్స్యాదేవ- నపునరవిద్యాఅస్యకర్మణస్త్యాగకింస్యాదితివక్తుంశక్యంహియస్మాదేషాకర్మమయీ-
అవిద్యాపి- అక్రమోజ్ఝితా- అన్యాయేనసత్యేవాధికారేపరిత్యక్తాసతీ- బంధాయభవత్యేవేత్యర్థః॥౪॥ ఏవంచసతి
మమవామంత్రిణాంవాత్వద్రాజ్యస్పృహాధర్మాయనభవతీత్యాహ ॥ జన్మేతి॥ యద్యేవంధర్మః - తదామమేయం
రాజ్యస్పృహా- రాజధర్మోచితచ్ఛత్రచామరాదిజన్మాంతరోపభోగలిప్సార్థమేవభవతి-నతుధర్మార్థం-అన్యేషాం
సచివాదీనాంసైవత్వద్రాజ్యస్పృహారాగలోభాదదోషజా - అతోధర్మమేవకేవలంనానురుధ్యతే- నానువర్తతే-
అపితుధర్మవంచనేనార్థశాస్త్రమేవానువర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ననుతథాపియాచ్ఞామాత్రేణరాజ్యంలబ్ధ్వా-
త్వదీయం
మహాన్‌ధర్మః - కిమితినక్రియతేతత్రాహ ॥ నయాచ్ఞేతి॥ అతోధర్మత్వాదవిద్యాంతర్గతత్వాచ్చ - త్వదీయం
రాజ్యంమయానప్రార్థితం ॥ ౬ ॥ అతోయత్రగృధ్నంత్యపండితాఇతియదుక్తంతదేవసిద్ధమిత్యాహ ॥ రాజ్య ఇతి॥
అహంమానఏవమహాపానం - తేనయోమదస్తేనమత్తాః ॥ ౭ ॥ ఖాండిక్యేనోక్తంశ్రుత్వాకేశిధ్వజః కింకృతవానిత్య
పేక్షాయామాహ॥ ప్రహృష్టఇతి॥ ప్రహృష్టః-సాధ్వితిపాఠేతవబుద్ధిరితిశేషః॥౮॥ అవిద్యామపిరాజ్యేస్వప్రవృత్తౌ
తావత్కారణమాహ॥ అహంహీతి॥ సత్యంత్వయోక్తం - అవిద్యాంతర్గతత్వాద్రాజ్యమనుపాదేయమితి- తచ్చ
మమాపితుల్యం- తథాప్యవిద్యయాప్రజాపాలనాదికర్మలక్షణయా-సత్త్వశుద్ధ్యా- కామక్రోధాదిలక్షణంమృత్యుం
సంసారహేతుంతర్తుమిచ్ఛన్నహంరాజ్యాదికరోమి ॥ శ్రు॥ అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వావిద్యయామృతమశ్నుత
ఇతిశ్రుతేః ॥ ౯ ॥ తదితి॥ తవపునస్తదిదంమనః - వివేకేఐశ్వర్యంసామర్థ్యం - యస్యతస్యభావోవివేకైశ్వర్యతా-
తాంగతం- ప్రాప్తం-ఉపదేశాద్యనపేక్షం- స్వయమేవవివేకాధికారతాంగతం-ప్రాప్తం-ఎతద్దిష్ట్యాభద్రమిత్యర్థః-
వివేకైశ్వర్యమాగతమితితుపాఠస్సుగమః - తదేవం శిష్యస్య వివేకాదికం పరీక్ష్యాభినంద్యచేదానీంతేనయత్పృష్టం
తత్క్లేశప్రశమాయాలం-యత్కర్మతదుదీరయేతి-తద్వక్తుం- ప్రథమంతావదవిద్యాఖ్యంక్లేశస్వరూపందర్శయతి-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

తచ్ఛ్రూయతామితిసార్ధేన ॥ ౧౦ ॥ అనాత్మనీతి ॥ అనాత్మనిదేహే అహమితిభ్రమః - అస్వేదేహపోషకధార కాదౌవస్తునిస్వమితి- సంసారఫలకంకామ్యకర్మావిద్యా - సైవతరుః - తత్సంభూతేర్బీజం ॥ ౧౧॥ ఏతద్ద్వివిధంచ భ్రమంప్రపంచయతి - పంచభూతాత్మక ఇత్యాదిచతుర్భిః ॥ పంచభూతాత్మకఇతి ॥ దేహేపంచభూతాత్మకే॥ కుమతిర్దేహీ - ఇదందేహాద్యహమేవేతి - ఇదంక్షేత్రాదిమమేతిచ - మతింకురుతే - మోహాతమఃపూర్వకర్మ వాసనా॥ ౧౨॥ ౧౩॥ కళేబరఇతి॥ అదేహేఅత్మనిదేహాదన్యస్మిన్నాత్మనిసతి ॥ ౧౪॥ ఇత్థంచేతి॥ అనాత్మన్యాత్మనో న్యస్మిన్సతి॥ ౧౫॥ ఉక్తేనాజ్ఞానద్వయేనదేహోపభోగార్థంకర్మకరోతి - తచ్చబంధాయభవతీత్యాహ॥ సర్వ మితి॥ దేహస్యోపభోగాయ- నాత్మనః- బంధాయదేహాంతరోత్పాదనాయ॥౧౬॥ దేహోపభోగమేవదర్శయతి॥ మృణ్మయంహీత్యాదిద్వయేన ॥ ౧౭ ॥ ౧౮॥ దేహస్యపార్థివత్వపాంచభౌతికత్వోక్తిఃమతభేదేన - తదదముభయ విధమజ్ఞానమధ్యాత్మజ్ఞానేననిరస్యతఇత్యాహ- అనేకేతిద్వయేన॥ అనేకేతి॥ వాసనాఅజ్ఞానకర్మభయవాసనా-

స్స్వరూపంకులనందన॥౧౦॥ అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యాచాస్వేస్వమితిఽయామతిః।అవిద్యాతరుసంభూతి బీజమేతద్ద్విధాస్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ పంచభూతాత్మకేదేహే దేహీమోహతమోవృతః । అహమ్మమైత దిత్యుచ్చైఃకురుతేకుమతిర్మతిమ్ ॥ ౧౨॥ ఆకాశవాయ్వగ్నిజలపృథివీభ్యఃపృథక్స్థితే। ఆత్మన్యాత్మ మయంభావంకఃకరోతికళేబరే॥౧౩॥కళేబరోపభోగ్యంహిగృహక్షేత్రాదికంచకః।అదేహేహ్యాత్మని ప్రాజ్ఞోమమేదమితిమన్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థంచపుత్రపౌత్రేషుతద్దేహోత్పాదితేషుకః । కరోతిపండిత స్స్వామ్యమనాత్మనికళేబరే॥ ౧౫॥ సర్వందేహోపభోగాయకురుతేకర్మమానవః । దేహశ్చాన్యో యదాపుంసస్తదాబంధాయతత్పరమ్॥౧౬॥మృణ్మయంహియథాగేహంలిప్యతేవైమృదంభసా।పార్థి వోయంతథాదేహోమృదంబ్వాలేపనస్థితిః॥౧౭॥పంచభూతాత్మకైర్భోగైఃపంచభూతాత్మకంవపుః। ఆప్యాయతేయదితతఃపుంసోభోగోత్రకింకృతః॥ ౧౮॥ అనేకజన్మసాహస్రీంసంసారపదవీంవ్రజన్।

తచ్ఛ్రూయతామిత్యాదిసార్ధేన - శ్లోకేన ॥ ౧౦ ॥ అనాత్మనీతి ॥ అనాత్మని - దేహాదౌ - స్వక్షేత్రాదౌచఅహం మమేతియామతిస్సాఅవిద్యా - విపర్యయరూపా- యాఅనిత్యాశుచిదుఃఖానాత్మసునిత్యశుచిసుఖాత్మఖ్యాతిరవిద్యేతి పాతంజలం - తస్యా అనర్థహేతుత్వమాహ ॥ ఎతద్విధాదర్శితమవిద్యాస్వరూపం సంసారతరుసంభూతేఃబీజ తయాస్థితం ॥ ౧౧ ॥ దేహాదావహంమానస్యావిద్యాత్వముపపాదయతి॥ పంచేతి॥ పంచభూతాత్మకేదేహే దేహీ- కుమతిః - విపర్యయమతిః-అహంమమైతదితి॥ మతింకురుతే- ద్వితీయమతిశబ్దస్తదావృత్త్యర్థః- విపర్యాసేహేతుః- మోహతమసా-స్వరూపాజ్ఞానేనావృతఇతి- అజ్ఞాతేహివస్తుస్వరూపే-విపర్యాసోభవతి॥ ౧౨॥ కుమతిత్వమేవస్పష్ట యతి॥ ఆకాశేతి॥ ఆకాశాదిభ్యస్తత్సాక్షితయా- ఆత్మనిపృథక్స్థితేసతి - తత్కార్యేదేహేఆత్మమయం - భావంకః కుర్యాత్॥ ౧౩॥ మమప్రత్యయస్యాపిమిథ్యాత్వం- స్పష్టయతి- కళేబరేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ కళేబరేతి॥ అదేహే-దేహ వ్యతిరిక్తే- అత్మనిసతి - దేహోపభోగ్యం - గృహాది - మదీయమితికః - ప్రాజ్ఞోమన్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థంచేతి ॥ కళేబరే అనాత్మనిసతి - తదుత్పాదితేషుకస్స్వామ్యం కరోతి ॥ ౧౫ ॥ తదేవం దేహగేహాదిషు అహంమమాభిమానయోర విద్యాత్వంసమర్థితం- ఇదానీంతత్పూర్వకంకర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యపిఅవిద్యామయమేవేత్యాహ - సర్వమిత్యా దినా॥ సర్వమితి॥దేహంచ- యదాపుంసస్సకాశాదన్యంమన్యతే-తదాపుంసోభోగసంబంధోనాస్త్యేవ-పరంకేవలం- తత్కర్మతస్యబంధాయైవస్యాత్ ॥౧౬॥ దేహోపభోగామేతియదుక్తంతదేవదృష్టాంతేనసమర్థయతెమృణ్మయ మిత్యాదిద్వాభ్యాం ॥ మృణ్మయమితి॥ మృదంబుభ్యామన్నపానరూపాభ్యాంఆలేపనేనస్థితిర్యస్యసతథా ॥ ౧౭॥ ౧౮॥ భోగైఃభుజ్యమానైరన్నాదిభిః పుంసోబంధామేత్యుక్తం తత్రహేతుమాహ ॥ అనేకేతి ॥ సహస్రమేవసాహస్రం అనేకజన్మసాహస్రాణియస్యాంతాంసంసారరూపాంపదవీంమార్గంగచ్ఛన్నసౌ - మోహఃకర్తృత్వాద్యభినివేశః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మోహశ్రమం అజ్ఞానజందుఃఖం॥ ౧౯॥ ౨౦॥ మోహేతి॥ అనన్యాతిశయమన్యాతిశయరహితం- అబాధంఅదుఃఖం-
నిర్వాణం మోక్షసుఖం ॥ ౨౧॥ నిర్వాణమాత్మనఃస్వరూపంనతుకర్మఫలవదౌపాధికమిత్యాహ॥ నిర్వాణమయఇతి॥
నిర్వాణమయఏవాయమాత్మాజ్ఞానమయోఽమలః-నిర్మలసుఖరూపజ్ఞానరూపఏవాయమాత్మా-యథోక్తం॥శ్లో॥యథాన
క్రియతేజ్యోత్స్నామలస్యాక్షాళనాన్మణేః।దోషప్రహాణాన్నజ్ఞానమాత్మనఃక్రియతేతథేతి॥నవిజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతేర్విపరి
లోపోవిద్యతే - సంపద్యావిర్భావఃస్వేనశబ్దాత్ - యావదాత్మభావిత్వాదిత్యాదిఆగంతుకచైతన్యాదిగుణకఆత్మేతి
వాదాదేవబాహ్యాః- ప్రకృతేస్తేతునాత్మనఇతి॥ప్రాప్తాప్రాప్తవివేకేనప్రకృతిసంబంధనిబంధనత్వాదుక్తంనత్వచేతన
ధర్మాః - నహిదేహస్యకరణానాంవాసుఖిత్వాద్యనుసంధానసంభవః - పురుషఃప్రకృతిస్థోహిభుంక్తఇత్యాదివిరో
ధశ్చ॥ ౨౨॥ అత్రదృష్టాంతమాహ॥జలస్యేతి॥యథాస్వతఃశీతమంబుశబ్దఫేనాదిరహితం-ఏవమాత్మాస్వతఏవనిర్మలా
నంతజ్ఞానానందః - తస్యాస్సంగాదాత్మాహంమానాదిదూషితః - అగ్నిసంయుక్తస్థాలీస్థానీయాతాపత్రయయుక్తా
ప్రకృతిః-తథాప్రాకృతాన్ధర్మాన్ క్షుత్తృష్ణాదీన్స్వకీయాన్మన్యతేభజతే- తేనదుఃఖాదికంజాయతే॥ ౨౩॥ ౨౪॥ తదేత
దితి॥ తత్క్లేశప్రశమాయాలమితిప్రశ్నస్యప్రతివచనమాహ- క్లేశానామితి - యోగాద్భగవద్యోగాత్ ॥ ౨౫॥ ౨౬॥
యోగస్వరూపమితి॥ బ్రహ్మలయంబ్రహ్మణిలయంబ్రహ్మభావమిత్యర్థః ॥ శ్రు॥ యేకర్మణాదేవానపియంతీతివత్-

ప్రక్షాళ్యతే యదా సోఽస్య రేణుర్జ్ఞానోష్ణ
మోహశ్రమం ప్రయాతోఽసౌ వాసనారేణుకుంఠితః ॥ ౧౯ ॥ మోహశ్రమే శమం యాతే
వారిణా । తదా సంసార పాంథస్య యాతి మోహశ్రమశ్శమమ్ ॥ ౨౦ ॥ నిర్వాణమయ ఏవాయ
స్వస్థాంతఃకరణః పుమాన్ ।అనన్యాతిశయాబాధం పరం నిర్వాణమృచ్ఛతి॥ ౨౧॥ జలస్య నాగ్నిసం
మాత్మా జ్ఞానమయోఽమలః। దుఃఖాజ్ఞానమయా ధర్మాః ప్రకృతేస్తే తు నాత్మనః॥ ౨౨॥ తథాత్మా
సర్గః స్థాలీసంగాత్తథాపి హి। శబ్దోద్రేకాదికాన్ధర్మాన్ తత్ కరోతి యథా నృప॥ ౨౩॥ ఽవ్యయః॥ ౨౪॥
ప్రకృతేస్సంగాదహంమానాదిదూషితః। భజతే ప్రాకృతాన్ధర్మానన్యస్తేభ్యో హి సో
తదేతత్కథితం బీజమవిద్యాయా మయా తవ । క్లేశానాం చ క్షయకరం యోగాదన్యన్న విద్యతే॥ ౨౫॥
ఖాండిక్యః॥ తం బ్రవీహి మహాభాగ యోగం యోగవిదుత్తమ। విజ్ఞాతయోగశాస్త్రార్థస్త్వమస్యాం నిమి
సంతతౌ॥ ౨౬॥ కేశిధ్వజః॥ యోగస్వరూపం ఖాండిక్య శ్రూయతాం గదతో మమ । యత్ర స్థితో న చ్యవతే

తత్కృతం శ్రమం ప్రయాతః ప్రాప్తః-యతః వాసనా-అహంమమేతిమిథ్యాజ్ఞానసంస్కారః- సైవ రేణుః- తేనకుంఠితః
ఛన్నః ॥ ౧౯॥ కదాతస్యశ్రమోపశమఇత్యపేక్షాయామాహ॥ ప్రక్షాళ్యతఇతి॥ జ్ఞానాత్మకేనోష్ణవారిణాఉష్ణోదకే
నహిసుఖేనైవ - అంతర్గతోపిమలః ప్రకర్షేణ క్షాళ్యతే - యదాతదా సంసారపాంథస్య మోహశ్రమశ్శమం
యాతి॥ ౨౦॥ తతఃకిమతఆహ॥ మోహశ్రమఇతి॥ నవిద్యతే - అన్యఃఅతిశయోయస్మిన్తదనన్యాతిశయం- తచ్చతద
బాధంచ - నిరుపద్రవం - నిర్వాణంసుఖంపరంమోక్షాఖ్యంప్రాప్నోతి ॥ ౨౧॥ నన్వేవంనిర్వాణస్యాగంతుకత్వేఽని
త్యతాప్రసజ్యేతతత్రాహ - నిర్వాణమయఏవేతి ॥ ౨౨॥ కథంతస్యాత్మనోదుఃఖాదిప్రతీతిస్తత్రాహ - జలస్యేత్యాది.
ద్వాభ్యాం॥జలస్యేతి॥ అగ్నిసంసర్గేణతప్తాయాఃస్థాల్యాస్సంగాదంతఃస్థితంజలంశబ్దముద్రేకంచఆదిశబ్దాచ్ఛోషంఉష్ణ
త్వాదికంచయథాభజతే॥ ౨౩॥ తథేతి॥ తథాప్రాకృతేదేహేస్థితఆత్మా- అహంమానాద్యాత్మధర్మాన్భజతే॥ ౨౪॥
అవిద్యామపసంహారంస్తన్నివర్తకం యోగముపక్షిపతి ॥ తదేతదితి ॥ అవిద్యాయాః పంచక్లేశాఖ్యాయాః - బీజం
మోహతమస్సంజ్ఞం- ఆత్మావరణాజ్ఞానం॥ ౨౫॥ ౨౬॥ యోగస్వరూపమితి॥ యత్రయోగస్థితఃయోగారూఢోమునిః

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

యద్వా- మేనేచాత్మానమచ్యుతం॥ ౨౬॥ అథయోగస్యస్వరూపంకరణంవిషయంఫలంచాహ-మనఏవేత్యాదిభిః॥ ౨౭॥ విషయేభ్యఇతి ॥ విజ్ఞానాత్ ప్రకృతిపురుషేశ్వరవైలక్షణ్యజ్ఞానాత్ - తేనమానసేనచింతయేదితి యోగస్వరూపం- పరేశ్వరమితిచింతయేత్॥ ౨౮॥ ఫలమాహ-ఆత్మభావమిత్యాదినా॥ఆత్మభావమితి॥వికార్యమితి- అనాద్యవిద్యాకర్మ వాసనాదేహైర్బద్ధస్యాత్మనోభగవద్ జ్ఞానేన తదవస్థానాశ స్సర్వభావనానాశశ్చాత్యంతికలయ శబ్దవాచ్యంవికా ర్యత్వం- ఏవంవికార్యమాత్మానంచింతితంతద్బ్రహ్మాత్మభావంనయతి - ఆత్మనోభావస్స్వభావఆత్మభావఃసత్యకామ త్వాదిః- జక్షన్ క్రీడన్నిత్యాదవ్యాపారశ్చ- బ్రాహ్మేణజైమినిరుపన్యాసాదిభ్యఇత్యాదిసూత్రైర్వ్యక్తస్యముక్తస్య బ్రహ్మణ క్రీడాదీనామావిర్భావఉక్తః- అత్రాప్యుక్తంనిర్వాణమయఏవాయమాత్మేత్యాది- వక్ష్యతిచ॥ శ్లో॥ ప్రాప ణీయస్తథైవాత్మాప్రక్షీణాశేషభావనఇతి ॥ ఆకర్షకోమణిః అయస్కాంతః - ఆకర్షకోహిలోహమాత్మభావం నయతి - స్వస్మిన్ తిష్ఠతిస్థాపయతిగచ్ఛతిగమయతిభ్రమతిభ్రామయతి - అనుకృతేస్తస్యచ - అనురూప్యనుసంచరన్- వత్సోవామాతరంఛాయావాసత్త్వమిత్యాదిశ్రుతిశతంచ - యద్వా- దోషాకర్షకత్వాదాకర్షఇత్యగ్నిరుచ్యతే॥ శ్లో ॥ యథాగ్నిసంగాత్కనకమపదోషంప్రజాయతే । సంక్లిష్టంవాసుదేవేన మనుష్యాణాంతథామనః॥ యథాగ్ని రుద్ధతశిఖః కక్షందహతిసానిలః । తథాచిత్తస్థితోవిష్ణుః ప్రాణినాంసర్వకిల్బిషం ॥ యథేషికాతూలమగ్నౌప్రోతం ప్రదూయేతఏవంహాస్యసర్వేపాప్మానఃప్రదూయంతే - ఇత్యాదిభిర్భగవతోఽగ్నిసామ్యముక్తం- అగ్నివద్యాఽగోహి- కనకస్యదోషవిగమాజ్జాయతే - పూర్వందోషసంస్పృష్టంతిరోహితస్వప్రభంకనకమగ్నిర్హిస్వశక్త్యాస్వసమాన వర్ణంకరోతి॥ ౩౦॥ ఏవంసంక్షిప్యోక్తంయోగమధ్యాయశేషేణవిస్తరతోదర్శయతి॥ఆత్మప్రయత్నేతి॥ విషయైషవ నాదివాసనావాసితత్వాత్పరమాత్మనోఽత్యంతాపూర్వత్వాచ్చదురారోహత్వాదాత్మప్రయత్నసాపేక్షావిశిష్టాఏకా సంతతిశ్చేతివక్ష్యమాణప్రకారావిశదతమప్రత్యక్షతాపన్నానిరస్తాతిశయాహ్లాదరూపా పూర్వోక్తానంతగుణకపా యవిశేషవిశిష్టావాయామనోగతిః-తస్యాబ్రహ్మణిసంయోగఃయోగః-అనేనాత్మపరమాత్మనోర్యోగోయోగఇతిపక్షో నిరస్తః ॥ ౩౧॥ ఏవమితి ॥ ఉక్తప్రకారాత్యంతవైశిష్ట్యయుక్తోధర్మరూపోయోగోయస్య - సముముక్షుర్యోగీత్యభి ధీయతే- అత్రమోక్షసాధనసంయోగః- సచధర్మరూపఇతివదన్ - వాక్యార్థజ్ఞానంమోక్షసాధనంజ్ఞానమవిధేయ మితిచవాదినోనిరస్యతి॥ ౩౨॥ అథయోగినోవస్థాభేదేదసంజ్ఞాద్వయమాహ॥యోగయుగితి॥ప్రథమంయుంజానోయోగ

ప్రాప్యబ్రహ్మలయంమునిః॥ ౨౬॥మనఏవమనుష్యాణాంకారణంబంధమోక్షయోః।బంధాయవిషయా సంగముక్త్యైనిర్విషయంమనః॥ ౨౭॥ విషయేభ్యస్సమాహృత్యవిజ్ఞానాత్మామనోమునిః।చింతయేన్ముక్త యే తేనబ్రహ్మభూతంపరేశ్వరమ్॥ ౨౮॥ఆత్మభావంనయత్యేనంతద్బ్రహ్మధ్యాయినంమునిమ్।వికార్య మాత్మనశ్శక్త్యాలోహమాకర్షకోయథా॥ ౨౯॥ఆత్మప్రయత్నసాపేక్షావిశిష్టాయామనోగతిః।తస్యా బ్రహ్మణిసంయోగోయోగఇత్యభిధీయతే॥ ౩౦॥ ఏవమత్యంతవైశిష్ట్యయుక్తధర్మోపలక్షణః। యస్య యోగస్సవైయోగీముముక్షురభిధీయతే॥ ౩౧॥ యోగయుక్ప్రథమంయోగీయుంజానోహ్యభిధీయతే।

బ్రహ్మలయంప్రాప్య- ముక్తింప్రాప్యతతోనచ్యవతే-పునర్నసంసరతి॥ ౨౬॥ యోగస్థితిశ్చమనసోవిషయవైతృష్ణ్యం వినానసిధ్యతీత్యాశయేనాహ॥ మనఇతి ॥ ౨౭॥ అతోముముక్షురేవంకుర్యాదిత్యాహ॥ విషయేభ్యఇతి॥ విజ్ఞానాత్మా వివేకజ్ఞానయుక్తః- మునిర్మననశీలఃపుమాన్ - శబ్దాదిభ్యోమనఃప్రత్యాహృత్య - తేనమనసాబ్రహ్మభూతంపరమే శ్వరంచింతయేత్॥ ౨౮॥ తతఃకిమతఆహ॥ ఆత్మభావమితి॥ తత్ చింతితంశబ్దబ్రహ్మఏనంధ్యాయినంపురుషమాత్మభావ మైక్యంనయతి- వికార్యంవికారార్హం- లోహంస్వశక్త్యాఆకర్షకః- అయస్కాంతఃయథా- అయంతుదృష్టాంత స్సంయోగమాత్రే- నతుతదైక్యే ॥ ౩౦॥ ఇదానీంసంయోగస్వరూపందర్శయతి॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మనఃప్రయత్నోయమ నియమాదివిషయః - తత్సాపేక్షాతదధీనా - విశిష్టా - సత్త్వమయీమనసోవృత్తిః - తస్యాఃబ్రహ్మణ్యేవసంయోగో యోగః॥ ౩౧॥ యోగినోలక్షణమాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవమనేనప్రకారేణ॥ ౩౨॥ యోగినోవస్థాభేదేనద్వైవిధ్యమాహ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

ప్రక్రాంతో యోగయుగిత్యభిధీయతే - సాక్షాత్కృతపరమాత్మస్వరూపో వినిష్పన్నసమాధిరిత్యభిధీయతే - ధ్యానపర్యంతసప్తాంగయోగనిష్ఠస్య యోగయుక్త్వం-సమాధియుతో యోగిత్వమితి విభాగః॥౩౩॥ తయోః పూర్వస్యానేకజన్మస్వభ్యాసాన్ముక్తిః - ఇతరస్య తత్రైవేత్యాహ - యద్యంతరాయేత్యాదిద్వయేన॥ యద్యంతరాయేతి॥ అంతరాయాః ప్రక్రాంతయోగానాం యావద్ధారణం ఆలస్యాదయో దశ - ధారణాతః పరం ప్రతిభాద్యాః షట్ - తథాచ వాయుసంహితాయాం॥శ్లో॥ ఆలస్యం వ్యాధయస్తీవ్రాః ప్రమాదః స్థానసంశయః। అనవస్థితచిత్తత్వమశ్రద్ధా భ్రాంతిదర్శనం॥ దుఃఖాని దౌర్మనస్యం చ విషయేషు చ లోలతా। దశైతే యుంజతాం పుంసామంతరాయాః ప్రకీర్తితాః॥ శాంతేష్వేతేషు విఘ్నేషు యోగసక్తస్య యోగినః। ఉపసర్గాః ప్రవర్తంతే దివ్యాస్తే సిద్ధిసూచకాః॥ ప్రతిభా శ్రవణం వార్తా దర్శనాస్వాదవేదనాః। సూక్ష్మే చాంతర్హితే తేఽతీతే విప్రకృష్టే త్వనాగతే॥ ప్రతిభా కథ్యతే యోఽర్థే ప్రతిభాసో యథాతథం। శ్రవణం సర్వశబ్దానాం శ్రవణం త్వప్రయత్నతః॥ వార్తా వార్తాసు విజ్ఞానం సర్వేషామేవ దేహినాం॥ దర్శనం నామ దివ్యానాం దర్శనం చాప్రయత్నతః। తథాస్వాదశ్చ దివ్యేషు రసేష్వాస్వాద ఉచ్యతే॥ స్పర్శనాధిగమస్తద్వద్వేదనా నామ విశ్రుతా। గంధాదీనాం చ దివ్యానామాబ్రహ్మభవనావధీతి॥ తథా అహింసాదిఫలభూతాస్తత్సన్నిధౌ వైరత్యాగ ఇత్యాదినా పతంజలినోక్తాస్సంగస్యాపాదికాః సిద్ధయో ప్యైశ్వర్యాద్యాశ్చ నిష్ఠామస్యాంతరాయాః॥శ్లో॥ ప్రతిభాదిష్వశుద్ధేషు గుణేష్వాసక్తచేతసాం। నసిద్ధ్యత్యపరమైశ్వర్యమక్షయం సార్వకామికమితి వాయూక్తేః॥ ౩౪॥ ౩౫॥ యోగాంగేషు ప్రథమం యమనియమావాహ - బ్రహ్మచర్యమిత్యాదిత్రిభిః॥ బ్రహ్మచర్యమితి॥ బ్రహ్మచర్యం మైథునత్యాగః - నిషిద్ధద్రవ్యాణామనాదానమపరిగ్రహః॥ ౩౬॥ స్వాధ్యాయేతి॥ తపః ఉపవాసాది - పరస్మిన్ బ్రహ్మణి మనః ప్రావణ్యమేకో గుణః॥ ౩౭॥ ఏతఇతి॥ విశిష్టఫలదాః సకామానాం॥ ౩౮॥ ఏకమితి॥ ఆదిశబ్దేన స్వస్తికాదీని

యద్యంతరాయదోషేణ దూష్యతే చాస్య మానవినిష్పన్నసమాధిస్తు పరం బ్రహ్మోపలబ్ధిమాన్॥౩౩॥ యద్యంతరాయదోషేణ దూష్యతే చాస్య మానస।

వినిష్పన్నసమాధిస్తు ముక్తిం తత్రైవ జన్మని।
సమ్।జన్మాంతరైరభ్యసతో ముక్తిః పూర్వస్య జాయతే॥౩౪॥ వినిష్పన్నసమాధిస్తు ముక్తిం తత్రైవ జన్మని।
ప్రాప్నోతి యోగీ యోగాగ్నిదగ్ధకర్మచయోఽచిరాత్॥౩౫॥ బ్రహ్మచర్యమహింసాం చ సత్యాస్తేయాపరిగ్రహాన్। సేవేత యోగీ నిష్కామో యోగ్యతాం స్వమనో నయన్॥౩౬॥ స్వాధ్యాయశౌచసంతోషతపాంసి
నియతాత్మవాన్। కుర్వీత బ్రహ్మణి తథా పరస్మిన్ ప్రవణం మనః॥౩౭॥ ఏతే యమాస్సనియమాః పంచ పంచ చ కీర్తితాః। విశిష్టఫలదాః కామ్యా నిష్కామానాం విముక్తిదాః॥౩౮॥ ఏకం భద్రాసనాదీనాం సమాస్థాయ

ప్రక్రాంతయోగాభ్యాసం కుర్వన్ యోగయుగిత్యుచ్యతే- పరంతతః యోగయుగితి॥ ప్రథమం యోగనిష్పత్తేః పూర్వం- తదర్థం యోగాభ్యాసం కుర్వన్ యోగయుగిత్యుచ్యతే- పరంతతః పశ్చాద్బ్రహ్మోపలబ్ధిమాన్ సన్ వినిష్పన్నసమాధిః - కథ్యతే॥ ౩౩॥ కించిద్విశేషమాహ॥ యదీత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యదీతి॥ శ్లో॥ ఆలస్యం వ్యాధయస్తీవ్రాః ప్రమాదస్థానసంశయః। అనవస్థితచిత్తత్వమశ్రద్ధా భ్రాంతిదర్శనం॥ దుఃఖానిదౌర్మనస్యం చ విషయేషు చ లోలతేత్యేవమాద్యంతరాయరూపేణ పూర్వస్య యోగయుక్తస్య॥ ౩౪॥ వినిష్పన్నేతి॥ యోగాగ్నినా దగ్ధః కర్మసమూహో యస్య॥ ౩౫॥ ఇదానీం యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధారణాధ్యానసమాధయ ఇత్యష్టయోగాంగాని క్రమేణ దర్శయిష్యన్ యమనియమావాహ - బ్రహ్మచర్యమిత్యాదిత్రిభిః॥ బ్రహ్మచర్యమితి॥ స్వకీయం మనః బ్రహ్మప్రవేశయోగ్యతాం ప్రాపయన్॥ ౩౬॥ స్వాధ్యాయేతి॥ పరస్మిన్ బ్రహ్మణి మనః ప్రవణం కుర్వీతేత్యనేన ఈశ్వరే ప్రణిధానాఖ్యం పంచమం నియమం దర్శయతి॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ఆసనమాహ॥ ఏకమితి॥ భద్రాసనాదీనాం లక్షణముక్తం యాజ్ఞవల్క్యేన॥ శ్లో॥ గుల్ఫౌ తు వృషణస్యాధః సీవన్యాః పార్శ్వయోః క్షిపేత్ - భద్రాసనం భవేదేతత్ ... యమాఖ్యైర్నియమాఖ్యైశ్చ గుణైర్యుతస్సన్

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

గృహ్యంతే-భద్రాసనాదీనాంలక్షణంయాజ్ఞవల్క్యేనోక్తం॥ ౩౯॥ ప్రాణేత్యాది॥ సబీజఃసగర్భః సాలంబనః భగవ
న్మూర్తిధ్యానమంత్రజపయుక్తః - అబీజఃతద్విధురః ॥ ౪౦ ॥ రేచకాదిరూపేణప్రాణాయామంత్రిధాదర్శయతి॥
పరస్పరేణేతి॥ ప్రాణేననిశ్వాసేనఅపానస్యఉచ్ఛ్వాసస్యఅభిభవోనిరోధఃప్రథమఃప్రాణాయామోరేచకః-విపరీతః
పూరకాఖ్యోద్వితీయః - సద్విధాతేనేతి - సఃప్రాణాయామః తేనఉక్తేన ప్రకారద్వయేనద్విధా - సద్విధానేనేతి
పాఠాంతరేప్యేవమేవార్థః-తయోరుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసయోర్యుగపత్సంయమాత్తృతీయఃకుంభకాఖ్యః-ఏతేత్రయోపి
ప్రత్యేకంమాత్రాభేదాత్త్రిధా - యథోక్తం ॥ శ్లో॥ మాత్రాద్వాదశకోమందశ్చతుర్వింశతిమాత్రకః । మధ్యమః
ప్రాణసంరోధఃషట్త్రింశన్మాత్రఉత్తమః ॥ ప్రస్వేదకంపనోత్థాన జనకాస్తేయథాక్రమం । జానుంప్రదక్షిణీకృత్య
నద్రుతంనవిలంబితం॥ అంగుళిస్ఫోటనంకుర్యాత్సామాత్రేతిప్రకీర్తితా । ప్రాణస్స్వదేహజోవాయురాయామస్త
న్నిరోధనం॥తత్రరేచకఃపూరకశ్చకుంభకశ్చత్రిధోచ్యతే।నాసికాపుటమంగుళ్యానిపీడ్యైకంపరేణతు॥ఔదరంరేచయే
ద్వాయుంతదాయంరేచకస్స్మృతః।బాహ్యేనవాయునాదేహంధృతివత్పరిపూరయేత్॥ నాసాపుటేనాపరేణపూర
ణాత్పూరకోమతః । నముంచతినగృహ్ణాతివాయుమంతర్బహిస్థితం॥ సంపూర్ణకుంభవత్తిష్ఠేదచలస్సతుకుంభకః।
రేచకాదిత్రయాభ్యాసోనాసాశోధనపూర్వకః । స్వేదోత్క్రమణపర్యంతఃప్రోక్తోయోగానుశాసనే॥ అగర్భశ్చస
గర్భశ్చప్రాణాయామోద్విధాపునః।జపధ్యానంవినాగర్భఃసగర్భస్తత్సమన్వయాత్॥ అగర్భాద్గర్భసంయుక్తః
ప్రాణాయామశ్శతాధికఇతి॥౪౧॥ ప్రాణాయామంసబీజనిర్బీజతయాద్విధాభిప్రేత్య- తత్రసబీజస్యాలంబనమాహ॥
తస్యేతి॥స్థూలరూపంమూర్తంభగవతోరూపమితివక్ష్యమాణం-రూపస్యస్థూలత్వంభగవత్స్వరూపాపేక్షయా॥౪౨॥
ప్రత్యాహారమాహ॥శబ్దాదిష్వితి ॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ప్రాణాయామేనేతి॥ ప్రణాయామేనపవనేప్రత్యాహారేణచేంద్రియే
వశీకృతేసతి- చేతశ్శుభాశ్రయేపూర్వోక్తభగవత్ స్థూలరూపే- స్థితంకుర్యాత్ - అనేనశ్లోకేనధారణోక్తా॥ ౪౫॥

గుణైర్యుతః । యమాఖ్యైర్నియమాఖ్యైశ్చయుంజీతనియతోయతిః ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణాఖ్యమనిలంవశ్య
మభ్యాసాత్కురుతేతుయత్। ప్రాణాయామస్సవిజ్ఞేయస్సబీజోబీజఏవచ॥ ౪౦॥ పరస్పరేణాభిభవం
ప్రాణాపానౌయథానిలౌ। కురుతస్సద్విధానేనతృతీయస్సంయమాత్తయోః॥ ౪౧॥ తస్యచాలంబన
వతస్స్థూలరూపంద్విజోత్తమ । ఆలంబనమనంతస్యయోగినోభ్యసతఃస్మృతమ్ ॥ ౪౨॥ శబ్దాదిష్వను
రక్తానినిగృహ్యాక్షాణియోగవిత్ । కుర్యాచ్చిత్తానుకారీణిప్రత్యాహారపరాయణః ॥ ౪౩ ॥ వశ్యతా
పరమాతేనజాయతేతిచలాత్మనామ్।ఇంద్రియాణామవశ్యైస్తైర్నయోగీయోగసాధకః॥౪౪॥ప్రాణా
యామేనపవనే ప్రత్యాహారేణచేంద్రియే । వశీకృతేతతఃకుర్యాత్ స్థితంచేతశ్శుభాశ్రయే ॥ ౪౫॥

వృషణస్యాధస్సీవన్యాః పార్శ్వతఃక్షిపేత్। పార్శ్వపాదౌచహస్తాభ్యాం దృఢంబద్ధ్వాసునిశ్చలం॥ భద్రాసనంభవే
దేతత్సర్వవ్యాధివిషాపహమిత్యాది॥౩౯॥ ప్రాణాయామమాహ॥ప్రాణాఖ్యమితి॥ సబీజస్సాలంబనః - భగవన్మూర్తి
ధ్యానమంత్రజపసహితః ॥ ౪౦ ॥ ద్వివిధస్యాపిపునస్త్రైవిధ్యమాహ॥ పరస్పరేణేతి ॥ ఉచ్ఛ్వాసేనముఖనాసాభ్యాం
బహిర్గచ్ఛతియోవాయుః- సప్రాణః- నిశ్వాసేనాంతఃప్రవిశతియస్సోపానః- తత్రప్రాణవృత్త్యాఅపానవృత్తేరభి
భవఃనిరోధోరేచకాఖ్యఃప్రాణాయామః - ఏవమపానవృత్త్యాప్రాణవృత్తేరభిభవఃపూరకాఖ్యః - ఏవమనేనపరస్ప
రాభిభవప్రకారద్వయేన ప్రాణాయామోద్విధా - తయోర్యుగపత్సంయమాత్కుంభకాఖ్యస్తృతీయః ప్రాణా
యామః - యద్వాసద్విధానేనేత్యేకమేవపదంతత్రాయమర్థః- సద్విధానేనసద్గురూపదిష్టమార్గేణ-రేచకపూర
కాభ్యాం పరస్పరాభిభవద్వయంయశ్చకుంభకేన - ఉభయోస్సహాభిభవః - ఏవమభిభవత్రయేణైకః ప్రాణాయామ
ఇతి ॥ ౪౧॥ సబీజస్యాలంబనమాహ॥ తస్యచేతి॥౪౨॥ స్థూలంవక్ష్యమాణహిరణ్యగర్భాదిరూపంప్రత్యాహ॥ శబ్దాది
ష్వితి॥ చిత్తానుకారీణిచిత్తాలంబనాదన్యశూన్యానీత్యర్థః ॥ ౪౩॥ ఏవంభూతస్యప్రత్యాహారస్యోపయోగమాహ॥
వశ్యతేతి ॥ ఇంద్రియవశ్యతాయాఃఫలమాహ ॥ అవశ్యైరస్వాధీనైః - ఇంద్రియైః - యోగస్యధారణాదస్సాధకో
నస్యాత్॥౪౪॥తస్మాత్ప్రాణాయామప్రత్యాహారపూర్వకమేవధారణామభ్యసేదిత్యాహ-ప్రాణాయామేనేతి॥౪౫॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కథ్యతామితి॥ తచ్చేతః- దోషమలోద్భవందోషమలయోరుద్భవం- దోషఃకల్మషం- మలంరాగాది॥ ౪౬॥ అథశుభా
శ్రయంవక్ష్యన్ ప్రథమంహేయమశుభాశ్రయందర్శయతి॥ ఆశ్రయఇతి॥ చేతసఆశ్రయోబ్రహ్మ- తచ్చస్వరూపతో
ద్విధా- మూర్తమమూర్తంచ- మూర్తంసశరీరంహిరణ్యగర్భాదిబద్ధరూపం- అమూర్తమశరీరంముక్తరూపం-
పరత్వాపరత్వేవ్యుత్క్రమేణతయోర్విశేషణే - బ్రహ్మాత్మకత్వాత్తయోర్బ్రహ్మశబ్దనిర్దేశః - అనయోరపిభగవ
ద్రూపత్వేనధ్యేయత్వప్రసంగాత్తత్ప్రతిషేధాయప్రస్తావః॥ ౪౭॥ త్రివిధేతి॥ అనంతరోక్తంమూర్తామూర్తా
త్మకమేతద్విశ్వం - త్రివిధాభావనా - భావనాత్రయాత్మకమిత్యర్థః - తాంభావనాంనిబోధ - బ్రహ్మాఖ్యేత్యాది-
బ్రహ్మకర్మాదివిషయతయాబ్రహ్మాదివ్యపదేశః॥ ౪౮॥ ఏతదేవాహ॥ కర్మభావాత్మికేతి॥ భావభావనా - భావో
మనోవ్యాపారఃభావేనభావనాభావభావనా - భావఃపదార్థోవా॥ ౪౯॥ కేషాంకాభావనేత్యత్రాహ॥ సనంద
నాదయఇతి॥ స్థావరావరాఃస్థావరచరమాః - స్థావరాణాంహిమవదాదీనాంహికర్మస్వధికారః శ్రూయతే॥
శ్లో॥ బిల్వామార్దంగకాహ్యాసన్ క్రీడంత్యోషధయస్సదేతిచ॥ ౫౦॥ హిరణ్యగర్భాదిష్వితి॥ సంసారదశాయామధి
కారబోధయుక్తేషుభావనాత్రయాన్వయఇత్యాహ-బోధాధికారేతి- అధికారోనామ - మత్ఫలసాధనత్వాత్ మదర్థ
మిదంకర్మేతికర్మణ్యైశ్వర్యబోధః ॥ ౫౧ ॥ విశ్వమేతదుక్తమర్థరూపం విశేషజ్ఞానకర్మస్వక్షీణేష్విత్యాహ॥

ఖాండిక్యః॥ కథ్యతాంమెమహాభాగచేతసోయశ్శుభాశ్రయః। యదాధారమశేషంతద్ధంతిదోషమలో
ద్భవమ్ ॥ ౪౬॥ కేశిధ్వజః॥ ఆశ్రయశ్చేతసోబ్రహ్మద్విధాతచ్చస్వభావతః। భూపమూర్తమమూ
ర్తంచపరంచాపరమేవచ॥ ౪౭॥ త్రివిధాభావనాభూపవిశ్వమేతన్నిబోధతామ్। బ్రహ్మాఖ్యాకర్మ
సంజ్ఞాచతథాచైవోభయాత్మికా॥౪౮॥ కర్మభావాత్మికాహ్యేకాబ్రహ్మభావాత్మికాపరా।ఉభయా
త్మికాతథైవాన్యాత్రివిధాభావభావనా ॥ ౪౯ ॥ సనందనాదయోయేతుబ్రహ్మభావనయాయుతాః।
కర్మభావనయాచాన్యేదేవాద్యాస్థావరావరాః ॥ ౫౦॥ హిరణ్యగర్భాదిషుచబ్రహ్మకర్మాత్మికా
ద్విధా। బోధాధికారయుక్తేషువిద్యతేభావభావనా॥౫౧॥ అక్షీణేషుసమస్తేషువిశేషజ్ఞానకర్మసు।

తమే
కథ్యతామితి॥ యదాధారంచేతఃదోషమలానామంతరాయాణాముద్భవంహంతిసఆశ్రయఃకథ్యతాం ॥ ౪౬॥
వాహ ॥ ఆశ్రయఇతి॥ చేతసఃఆశ్రయోబ్రహ్మైవ- తచ్చమంద్రమధ్యమోత్తమాధికారిణాంయథాయోగంమూర్తా
మూర్తపరాపరభేదేనచతుర్థావస్థితం - క్రమేణధారణావిషయఇతిదర్శయితుం బ్రహ్మణశ్చాతుర్విధ్యమాహ॥
ద్విధేతి॥ తచ్చబ్రహ్మమూర్తమమూర్తంచేతిద్విధా - స్వభావతః - స్వేచ్ఛాతః - మూర్తంమూర్తిమత్ - అమూ
ర్తంతద్రహితం - తత్పునఃప్రత్యేకం - పరంచాపరంచేతిద్విధా- తత్రపరమమూర్తంనిర్గుణం - బ్రహ్మ- అపరమ
మూర్తం - షడ్గుణైశ్వర్యరూపం - పరంమూర్తంపద్మనాభాదిలీలావిగ్రహరూపం - అపరంమూర్తంహిరణ్య
గర్భాదివిశ్వరూపం- తదేవంపరంబ్రహ్మ - బ్రహ్మేశ్వరలీలామూర్తవిశ్వరూపభేదైశ్చతుర్ధేత్యుక్తం ॥ ౪౭॥
తత్రచతుర్థం విశ్వాఖ్యరూపమాహ ॥ త్రివిధేత్యాదినా॥ త్రివిధేతి ॥ త్రివిధభావనాశ్రయ జీవాత్మకత్వాత్ - ఉప
చారేణత్రివిధాభావనేత్యుచ్యతే - తదేవహరేః స్థూలరూపం - అతఃపరరూపప్రాప్త్యుపాయత్వాత్తత్రప్రథమం
మనస్సంధార్యమితిభావః-భావనానామజ్ఞానవిశేషజావాసనా-తాంత్రివిధామపిసంజ్ఞయోద్దిశతి- బ్రహ్మాఖ్యేతి॥ ౪౮॥
తామపివిషయత్రైవిధ్యేనవివినక్తి॥కర్మభావాత్మికేతి॥భావఃభావనావిషయవస్తు-తద్విషయభావనాత్రివిధా॥౪౯॥
తత్రవయం బ్రహ్మైవ భవామః - వయంకర్మైవకుర్మః - వయం పునరుభయం సందధ్మహే - ఇత్యేవం త్రివిధ
భావనాయుక్తాన్ - జీవానుదాహరతి- సనందనాదయఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ౫౦॥ హిరణ్యగర్భాదిష్వితి॥ బోధశ్చ
స్వరూపవిషయః- అధికారశ్చస్వర్గాదివిషయః - తద్యుక్తేషు - తదుభయానుబంధనాత్మికాద్వివిధాభావభావనా
విద్యతే ॥ ౫౧ ॥ బ్రహ్మభావనావంతోపి సనందనాదయోజీవాఏవ - దేహానుసంధానానివృత్తేరిత్యాశయేనాహ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అక్షీణేష్వితి॥ విశేషజ్ఞానం దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నతయాఽఽత్మానుసంధానం తత్తదభిమానానురూపం - కర్మ విశేష కర్మ - అథ పరాఖ్యం మూర్తరూపమాహ - పరంచాన్యదిత్యాదినా పరమాత్మన ఇత్యంతేన - భేదభిన్నదృశా మితి పంచమ్యర్థే షష్ఠీ - యే పూర్వశ్లోకే అక్షీణసమస్తవిశేషజ్ఞానకర్మాణ ఉక్తాః - తేభ్యో భేదభిన్నదృగ్భ్యో బ్రహ్మ సనకాదిభ్యోఽన్యత్ తత్పరాఖ్యం ॥ ౫౨॥ అన్యత్వముపపాదయతి ॥ ప్రత్యస్తమితేతి॥ ప్రత్యస్తమితభేదం అశరీరత్వేన జాత్యాదిభేదరహితం-అత ఏవ వచసామగోచరం- సత్తామాత్రం అపక్షయాదివికారపంచకరహితం-ఆత్మసంవేద్యం స్వయం ప్రకాశం- జ్ఞానం జ్ఞానగుణైకనిరూపణీయం- తద్గుణసారత్వాదితి హ్యుక్తం జ్ఞానస్వరూపత్వం త్వాత్మసంవేద్య మిత్యనేన దర్శితం - బ్రహ్మాత్మకత్వాత్ బ్రహ్మసంజ్ఞితమిత్యుక్తం - యదేవం రూపం జ్ఞానం తద్బ్రహ్మసంజ్ఞితమిత్య న్వయః॥ ౫౩॥ తచ్చేతి॥ అరూపాఖ్యం అమూర్తాఖ్యం- పూర్వోక్తవిశ్వరూపవైరూప్యలక్షణం అన్వయలక్షణాసంభ వేన మూర్తరూపాద్వ్యతిరేకలక్షణం-తచ్చ పరమాత్మనో విష్ణోః పరం రూపం ॥ ౫౪॥ నేతి॥ తద్యోగయుజా యోగేన ప్రక్రాన్తం తేన చింతయితుం న శక్యం- తేన స్థూలరూపం చింత్యమిత్యాహ-తత ఇతి-స్థూలం పూర్వోక్తం బద్ధరూపం॥ ౫౫॥ విస్తరేణ తదేవ దర్శయతి - హిరణ్యగర్భ ఇత్యాదినా మూర్తమేతద్ధరేరూపమిత్యంతేన॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ఏకపాద మితి॥ శ్లోకద్వయస్యైకాన్వయః - భావనాత్రితయాత్మకమేతత్సర్వమిత్యుక్తం - ఏతత్స్థూలరూపం చింతయితుం శక్య మపి భావనాత్రితయాత్మకం - అతోఽశుద్ధత్వాదశుభాశ్రయ ఇతి భావః - ఇదం విశ్వమితి విశ్వమేతన్నిబోధతామిత్యుక్త స్యోపసంహారః- జగదేతచ్చరాచరమిత్యాది విష్ణోశ్శక్తిసమన్వితమిత్యంతమేకం వాక్యం- ఏవంవిధమేతజ్జగద్విష్ణోశ్శక్తి త్వేన సమన్వితం-శక్తిశ్శరీరం అంశ ఇతి పర్యాయః-శరీరతయా తత్సంకల్పశక్త్యా వ్యాప్తమితి చ-అస్మచ్ఛరీరవత్- కేచిత్- ఏతత్సర్వమితి హిరణ్యగర్భాది - ఇదం విశ్వమితి సనందనాది- జగదేతదితి సురనరాది చ- పరామృశ్య- ఇదం త్రితయం విష్ణోశ్శక్తిసమన్వితమితి యోజయంతి - తత్పక్షే భావనాత్రితయాత్మకమిత్యస్య పూర్వేణోత్తరేణ వాఽసంబంధః ॥ ౫౯॥

విశ్వమేతత్పరంచాన్యద్భేదభిన్నదృశాం నృణామ్ ॥ ౫౨ ॥ ప్రత్యస్తమితభేదం యత్సత్తామాత్రమగోచ
రమ్। వచసామాత్మసంవేద్యం తద్జ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్॥ ౫౩॥ తచ్చ విష్ణోః పరం రూపమరూపాఖ్య
మనుత్తమమ్ । విశ్వస్వరూపవైరూప్యలక్షణం పరమాత్మనః ॥ ౫౪॥ న తద్యోగయుజా శక్యం నృప చింత
యితుం యతః । తతః స్థూలం హరేరూపం చింతయేద్విశ్వగోచరమ్ ॥ ౫౫ ॥ హిరణ్యగర్భో భగవాన్
వాసుదేవః ప్రజాపతిః । మరుతో వసవో రుద్రా భాస్కరాస్తారకా గ్రహాః ॥ ౫౬ ॥ గంధర్వయక్ష
దైత్యాద్యాస్సకలా దేవయోనయః। మనుష్యాః పశవశ్శైలాస్సముద్రాస్సరితో ద్రుమాః॥ ౫౭॥ భూప
భూతాన్యశేషాణి భూతానాం యే చ హేతవః। ప్రధానాదివిశేషాంతం చేతనాచేతనాత్మకమ్॥ ౫౮॥
ఏకపాదం ద్విపాదం చ బహుపాదమపాదకమ్। మూర్తమేతద్ధరేరూపం భావనాత్రితయాత్మకమ్॥ ౫౯॥

అక్షీణేష్వితి ॥ విశేషజ్ఞానహేతుషు కర్మసు - నిశ్శేషం క్షీణేషు సత్సు విశ్వమేతద్బ్రహ్మ - అన్యద్భాతి ॥ భేదేన భేదకారణేనాహంకారేణ - భిన్నదృశాం - అతస్తేఽపి ధ్యాతృధ్యేయభేదదర్శిత్వాత్ - స్థూలవిశ్వాంతఃపాతిన ఏవేత్యర్థః॥ ౫౨॥ శుద్ధబ్రహ్మస్వరూపమాహ॥ ప్రత్యస్తమితేత్యాదిద్వాభ్యాం॥ ప్రత్యస్తమితేతి॥ ప్రత్యస్తమితః-ప్రలీనో భేదో యస్మిన్- తద్వచసామగోచరం-ఆత్మసంవేద్యం స్వసంవేద్యం- స్వానుభవగమ్యమిత్యర్థః॥ ౫౩॥ తదితి॥ విశ్వరూపాత్-వైరూప్యం-వైలక్షణ్యమేవ-లక్షణం యస్య-తత్ జ్ఞానం-పరమాత్మనః-విష్ణోః పరమం స్వరూపమిత్యన్వయః॥ ౫౪॥ నను తస్య శ్రేష్ఠత్వాదిదమేవ చింతయితుం యుక్తం తత్రాహ ॥ నేతి॥ యోగయుజా-ప్రథమాభ్యాసినా ॥ ౫౫ ॥ స్థూలరూపం ప్రపంచయతి॥ హిరణ్యగర్భ ఇత్యాదిపంచభిః॥ ౫౬॥ ౫౭॥ భూపేతి॥ విశేషాంతం పృథివ్యంతం ॥ ౫౮॥ ౫౯॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

౬౦॥తత్రపరావిష్ణుశక్తిఃప్రత్యస్తమితేత్యాదినోక్తా-క్షేత్రజ్ఞాఖ్యాఅపరాహిరణ్యగర్భఇత్యాదినోక్తేత్యాహ॥విష్ణుశక్తిరితి॥అథయాగాదికర్మాఖ్యమవిద్యాపర్యాయంవిష్ణోశ్శక్త్యంతరమాహ-అవిద్యేతి॥౬౧॥ తత్స్వరూపమాహ॥యయేతి॥ సర్వగాకర్మనిమిత్తసర్వశరీరగా॥౬౧॥ తయేత్యాది॥తారతమ్యేనజ్ఞానానందతారతమ్యేన॥౬౩॥ తారతమ్యమేవదర్శయతి॥అప్రాణవత్స్వితి॥శిలాకాష్ఠాదిషుసాక్షేత్రజ్ఞశక్తిఃస్వల్పా-జ్ఞానానందాదినా-నతుస్వరూపేణ-సరీసృపేషుతేభ్యోప్యధికేతి శేషః-అతిశక్త్యాతిజ్ఞానశక్త్యాఅధికేత్యర్థః॥౬౪॥పతత్రిభ్యఇతి॥తచ్ఛక్త్యాఆత్మనోజ్ఞానశక్త్యా-ప్రభావితాః ప్రభూతాఃకృతాః॥౬౫॥౬౬॥౬౭॥ఏతాన్యప్రాణవదాదీనిహిరణ్యగర్భాంతాన్యశేషరూపాణ్యవిశేషేణతస్యశరీరాణీత్యాహ॥ఏతానీతి॥ తత్రహేతుమాహ-యతఇతి- యథాహిజీవస్యశరీరంజీవసంకల్పవ్యాప్తం-ఏవంచేతనాచేతనాత్మకంసర్వంభగవచ్ఛక్తియోగేనవ్యాప్తం-నియామ్యం-ధార్యంచ-అతస్తచ్ఛరీరం-శక్తియోగేనేతి-శక్తిరూపోయోగః శక్తియోగః-శక్తిస్సామర్థ్యం-యోగఃసంకల్పః- నభసాయథేతిసంకల్పనైరంతర్యముక్తం - మహాత్మాభూతభావనః యథాకాశఃస్థితోనిత్యమిత్యాది॥౬౮॥ఏవంభావనాత్రయాత్మకంభగవతోమూర్తంరూపముక్తం-ఇదానీంముక్తరూప

ఏతత్సర్వమిదంవిశ్వం జగదేతచ్చరాచరమ్ । పరబ్రహ్మస్వరూపస్య విష్ణోశ్శక్తిసమన్వితమ్ ॥ ౬౦॥
విష్ణుశక్తిః పరాప్రోక్తా క్షేత్రజ్ఞాఖ్యాతథాపరా।అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాన్యాతృతీయాశక్తిరిష్యతే॥౬౧॥
యయాక్షేత్రజ్ఞశక్తిస్సావేష్టితానృపసర్వగా। సంసారతాపానఖిలానవాప్నోత్యతిసంతతాన్॥౬౨॥
తయాతిరోహితత్వాచ్చశక్తిః క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితా।సర్వభూతేషుభూపాలతారతమ్యేనలక్ష్యతే॥౬౩॥
అప్రాణవత్సుస్వల్పాసాస్థావరేషుతతోధికా।సరీసృపేషుతేభ్యోప్యతిశక్త్యాపతత్రిషు॥౬౪॥ పతత్రి
భ్యోమృగాస్తేభ్యస్తచ్ఛక్త్యాపశవోధికాః । పశుభ్యోమనుజాశ్చాతిశక్త్యాపుంసఃప్రభావితాః ॥ ౬౫॥
తేభ్యోపినాగగంధర్వయక్షాద్యాదేవతానృప॥౬౬॥ శక్రస్సమస్తదేవేభ్యస్తతశ్చాతిప్రజాపతిః।హిర
ణ్యగర్భోపితతఃపుంసశ్శక్త్యుపలక్షితః॥౬౭॥ఏతాన్యశేషరూపాణితస్యరూపాణిపార్థివ।యతస్త
చ్ఛక్తియోగేనయుక్తానినభసాయథా॥౬౮॥ద్వితీయంవిష్ణుసంజ్ఞస్యయోగిధ్యేయంమహామతే।అమూర్తం

ఏతదితి॥ ఏతానిసర్వాణిచరాచరాణియస్మిన్తదేతత్సర్వంజగత్-ఓంకారాస్పదం-విశ్వాఖ్యంమూర్తంహరేః- రూపమితిపూర్వేణాన్వయః- ఏతచ్చనతత్వతోవిష్ణోస్స్వరూపమితిచింతనీయం-కింతుతచ్ఛక్తివ్యాప్తత్వాదిత్యాహ-శక్తిసమన్వితమితి।౬౦॥కాసాశక్తిఃయయావ్యాప్తమిత్యతఆహ॥విష్ణుశక్తిరితి॥విష్ణుశక్తిఃవిష్ణోఃస్వరూపభూతా-పరాచిచ్ఛక్తిః- పరమపదపరబ్రహ్మపరత్వాఖ్యాప్రోక్తా- ప్రత్యస్తమితభేదంయత్సత్తామాత్రమిత్యత్రప్రాగుక్తస్వరూపమేవకార్యోన్ముఖంశక్తిశబ్దేనోక్తం-ఇదానీంపరశక్తివ్యాప్యంభావనాత్రయాత్మకంక్షేత్రజ్ఞస్వరూపంప్రపంచయిష్యన్నాహ॥క్షేత్రజ్ఞాఖ్యేతి॥వ్యాప్యవ్యాపకభేదహేతుభూతంవిష్ణోశ్శక్త్యంతరమాహ-అవిద్యేతి-అవిద్యాతికర్మేతిచ-సంజ్ఞయస్యాస్సా- తయాచమాయోపలక్ష్యతే - హేతుహేతుమతోరవిద్యాకర్మణోరేకీకృత్యోక్తిఃసంసారలక్షణకార్యస్యాత్॥ ౬౧॥ తదేవాహ॥ యయేతి॥ వస్తుతస్సర్వగతాపిసాక్షేత్రజ్ఞశక్తిర్యయా-అవిద్యయావేష్టితాసతీ- భేదంప్రాప్య- కర్మభిస్సంసారతాపాన్ - ప్రాప్నోతీత్యర్థః॥ ౬౨॥ జీవానాంన్యూనాధికభావేపిసైవహేతురిత్యాహ ॥ తయేతి ॥ ౬౩॥ తారతమ్యమేవాహ అప్రాణవత్స్విత్యాదిసార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ అప్రాణవత్స్వితి ॥ అప్రాణవత్సు - అనభివ్యక్తప్రాణేషు - స్వల్పాఅత్యంతమల్పా - తతోధికా - సరీసృపేషుక్షుద్రజంతుషు - తతోధికా - పతత్రిషు - అతిశక్త్యా లక్ష్యతే॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ శక్రఇతి॥ తతశ్శక్రాదతిశయితఃప్రజాపతిః ॥ ౬౭॥ ఏతానీతి॥ అసంగత్వేపిసర్వవ్యాప్తా ... తదేవంమూర్తామూర్తయోరూపయోఃస్థూలరూపంప్రపంచితం - అమూర్తయోస్తు దృష్టాంతః - నభసాయథేతి॥ ౬౮ ॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

మమూర్తంరూపమిత్యాహ॥ద్వితీయమితి॥యత్సదిత్యుచ్యతేసత్తామాత్రమిత్యుచ్యతే- యోగిధ్యేయంనిష్పన్నయోగేన ధ్యాతుంశక్యం- తద్విష్ణుసంజ్ఞస్యబ్రహ్మణోమూర్తంద్వితీయంరూపమిత్యన్వయః॥ ౭౯॥ అథోక్తశక్తిత్రయస్యాస్త్ర భూషణాదిరూపేణనిత్యాశ్రయభూతంజగదేకకారణతయోక్తంభగవద్రూపం-తస్యశుభాశ్రయత్వంవక్తుమాహ॥ సమస్తాఇతి॥ విశ్వరూపవైరూప్యంఉక్తవిశ్వరూపవైలక్షణ్యం-రూపంశరీరం - అన్యత్ద్రవ్యాంతరం ॥ శ్రు ॥ ఆదిత్య వర్ణంతమసఃపరస్తాత్ - అమృతోహిరణ్మయః- విద్యుతఃపురుషాదధి- మాహారజతంవాసః - పుండరీకమేవమక్షిణీ రుక్మవర్ణం - కర్తారమీశంరుక్మాభమిత్యాదివచనసిద్ధం - మహత్స్థూలంగుణతోపిమహత్త్వంవివక్షితం - ఏవం విధంరూపమస్యాస్తీతిసిద్ధం ॥ ౮౦ ॥ సమస్తశక్త్యాశ్రయంతద్రూపంభగవానేవజగదుపకారాయస్వలీలయాదేవ తిర్యఙ్మనుష్యాదిచేష్టావంతిదేవాద్యవతారరూపాణికరోతీత్యాహ-సమస్తేత్యాదిద్వయేన॥ సమస్తేతి॥ సమస్తశక్తీతి పదచ్ఛేదః - సమస్తాఃశక్తయఃయస్మిన్తత్తథోక్తం ॥ శ్లో॥ మన్వంతరేష్వశేషేషుదేవత్వేనాధితిష్ఠతీతి॥ ప్రతికల్పం చతుర్దశదేవావతారాః త్రిమూర్తిమధ్యగతవిష్ణ్వాదయశ్చ - మత్స్యాదయస్తిర్యగవతారాః - రామాదయోమను ష్యావతారాః- స్వలీలయానతుప్రయోజనాంతరేణదేవతిర్యఙ్మనుష్యాఖ్యాచేష్టావంతీతిచపాఠః॥ ౮౧॥ కించ॥ జగతా మితి॥ జగతాముపకారాయ- నకర్మఫలభోగాయ-సాజన్మాదిరూపాచేష్టా- తత్రజన్మరూపాదేవమనుష్యాదిసర్వ జాతివ్యాపినీ- యథాహ॥ శ్రు॥ బహుధావిజాయతఇతి - కర్మరూపాబృందావనగోకులకాళీయప్రహ్లాదాదివ్యాపినీ- అవ్యాహతాత్మికారావణశిశుపాలబాణశక్రశర్వాదిభిరప్రతిహతా- నసాకర్మనిమిత్తజేత్యనేనత్రిభావనాతీతత్వా దవతారాణామపిశుభాశ్రయత్వందర్శితం॥ ౮౨॥ యద్యప్యనంతస్యానంతబద్ధముక్తరూపాణిసంతి-తథాపివ్యూహ విభవాదిరూపేణస్థితంతదేవభగవతోరూపంచింత్యమిత్యాహ ॥ తద్రూపమితి॥ సర్వకిల్బిషనాశనంసర్వకర్మక్షయ కరం- యతఏవంవిలక్షణం- యోగయుజాభ్యాసవశేనచింతయితుంశక్యంచ॥౮౩॥ ౮౪॥ తస్మాత్తత్రరూపేధారణాం

> బ్రహ్మణోరూపంయత్సదిత్యుచ్యతేబుధైః ॥ ౭౯ ॥ సమస్తాశ్శక్తయశ్చైతా నృపయత్రప్రతిష్ఠితాః।
> తద్విశ్వరూపవైరూప్యంరూపమన్యద్ధరేర్మహత్ ॥ ౮౦॥ సమస్తశక్తిరూపాణితత్కరోతిజనేశ్వర।
> దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిచేష్టావంతిస్వలీలయా॥ ౮౧॥ జగతాముపకారాయనసాకర్మనిమిత్తజా। చేష్టా
> తస్యాప్రమేయస్యవ్యాపిన్యవ్యాహతాత్మికా ॥ ౮౨॥ తద్రూపంవిశ్వరూపస్యతస్యయోగయుజానృప।
> చింత్యమాత్మవిశుద్ధ్యర్థం సర్వకిల్బిషనాశనమ్ ॥ ౮౩ ॥ యథాగ్నిరుద్ధతశిఖః కక్షందహతిసానిలః।
> తథాచిత్తస్థితోవిష్ణుర్యోగినాంసర్వకిల్బిషమ్ ॥ ౮౪ ॥ తస్మాత్సమస్తశక్తీనామాధారేతత్రచేతసః।

ప్రథమంరూపంబ్రహ్మోక్తం - ద్వితీయమమూర్తం సచ్ఛబ్దాదివాచ్యమీశ్వరాఖ్యంరూపమాహ ॥ ద్వితీయమితి॥ యోగిధ్యేయం-ఆరూఢయోగిభిశ్చింత్యం॥ ౭౯॥ తదేవవిశినష్టి॥ సమస్తాఇతి॥ ఏతాఃకార్యగతాః - సమస్తాఃశక్తయః- యత్రఈశ్వరేసర్వకారణభూతే - ప్రతిష్ఠితాః - అతఏవవిశ్వరూపవైరూప్యంఉక్తవిశ్వరూపవిలక్షణమతఏవమహ త్సర్వోత్కృష్టం॥ ౮౦॥ తతఏషామావిర్భావమాహ॥సమస్తేతి॥సమస్తశక్తియుక్తానిరూపాణితదేవప్రకటయతి- దేవా ద్యనురూపచేష్టాయుక్తాని-దేవః - ఉపేంద్రాదిః - తిర్యక్- మత్స్యాదిః - మనుష్యోరామాదిః- ఆదిశబ్దాన్మిశ్రోనృసిం హాదిః॥ ౮౧॥ లీలయేత్యుక్తంసమర్థయతే॥జగతామితి॥ కర్మనిమిత్తాజ్జాతాహి-చేష్టాపరిచ్ఛిన్నాసప్రతిఘాతాచ- సాతుకర్మనిమిత్తజానభవతి- అతఃవ్యాపినీ - అపరిచ్ఛిన్నా- అవ్యాహతాత్మికాచ - అతస్సాచేష్టాస్వతంత్రస్యాప్ర మేయస్యేశ్వరస్యలీలైవేత్యర్థః ॥ ౮౨ ॥ భవతుప్రస్తుతేకిమాయాతమిత్యతఆహ ॥ తద్రూపమితి॥ తద్రూపంచతు ర్థేక్తేషుతృతీయంలీలావిగ్రహరూపం॥ ౮౩॥ యథేతి॥కక్షంశుష్కతృణం॥ ౮౪॥ తస్మాదితి॥సమస్తశక్తీనామాధారే

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

కుర్యాదిత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ ఆధారశుద్ధ్యాధారణాయాశ్శుద్ధిః॥ ౭౫॥ శుభాశ్రయత్వే త్రిభావభావనాతీతత్వం హేతుమాహ॥ శుభాశ్రయ ఇతి॥ శుద్ధాశ్రయ ఇతిచ పాఠః - స్వతస్సర్వగతస్యచంచలస్య విలక్షణవిషయే అచలాత్మనస్సర్వవిలక్షణత్వాత్ స శుభాశ్రయః - అవతారరూపాణ్యపి భావనాత్రయాతీతత్వేన ముక్తిహేతుతయాచ శుభాశ్రయ ఇతి స్మృత్యాదిభిరుక్తం ॥ శ్లో ॥ ఏవం యో వేత్తి తత్త్వతః । యాదృశే వామన స్థైర్యం రూపే బధ్నాతి చక్రిణః॥ నృసింహవామనాదీనామిత్యాది నాశౌనకః- శ్రీసాత్వతే॥ శ్లో॥ దశేంద్రియాననం ఘోరం యో మనో రజనీచరం। వివేకశరజాలేన శమం నయతి యోగినాం॥ ధ్యేయస్స ఏవ విశ్వాత్మా సతోయజలదప్రభః । రక్తరాజీవనయనో ధనుశ్శరకరాంకితః॥ ఇత్యాదనా ప్రత్యావిర్భావముక్తం॥ ౭౬॥ ఏతద్వ్యతిరిక్తాః పూర్వోక్తా బద్ధముక్తాయే - తే అశుభాశ్రయా ఇత్యాహ॥ అన్యేత్వితి॥ అత్రాపి శౌనకః॥ శ్లో ॥ ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతా జగదంతర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనితసంసారవశవర్తినః ॥ యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాంతర్గతాస్సర్వే తే హి సంసారగోచరాః॥ పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకారకాః। నైసర్గికో న వై బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః॥ తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ నిసర్గాదేవ బోధవత్॥ ధ్యేయమిత్యాది- మహాభారతే- బ్రహ్మాణం శితికంఠం చేత్యాది - ఏతదంతాస్తు గతయో బ్రహ్మాద్యాస్సముదాహృతా ఇత్యాదిమనుః-కర్మయోనిత్వమశుద్ధిహేతుః॥ ౭౭॥ అథ ధారణాయా ధ్యానస్యచాశ్రయరూపమాహ॥ మూర్తమితి॥ మూర్తేస్థూలే-మూర్తే భగవతో రూప ఇతిచ పాఠః॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ౮౧॥ వలీతి॥ త్రయో భంగా యస్యత త్త్రిభంగి- వళిభిస్త్రిభంగినా॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ అథ ధారణాం విషయభేదేన చతుర్దశ యతి-

కుర్వీత సంస్థితిం సాతు విజ్ఞేయా శుద్ధధారణా ॥ ౭౫ ॥ శుభాశ్రయస్స చిత్తస్య సర్వగస్యాచలాత్మనః।
త్రిభావభావనాతీతో ముక్తయే యోగినో నృప ॥ ౭౬ ॥ అన్యేతు పురుషవ్యాఘ్ర చేతసో యే వ్యపాశ్రయాః । అశుద్ధాస్తే సమస్తాస్తు దేవాద్యాః కర్మయోనయః ॥ ౭౭ ॥ మూర్తం భగవతో రూపం సర్వాపాశ్రయనిస్పృహమ్।ఏషా వై ధారణా ప్రోక్తా యచ్చిత్తం తత్ర ధార్యతే॥ ౭౮॥ యచ్చ మూర్తం హరేరూపం యాదృక్చింత్యం నరాధిప । తచ్ఛ్రూయతామనాధారా ధారణా నోపపద్యతే ॥ ౭౯॥ ప్రసన్నవదనం చారుపద్మపత్రోపమేక్షణమ్। సుకపోలం సువిస్తీర్ణలలాటఫలకోజ్జ్వలమ్॥ ౮౦॥ సమకర్ణాంతవిన్యస్తచారుకుండలభూషణమ్ । కంబుగ్రీవం సువిస్తీర్ణశ్రీవత్సాంకితవక్షసమ్ ॥ ౮౧॥ వలిత్రిభంగినా మగ్ననాభినా హ్యుదరేణచ।ప్రలంబాష్టభుజం విష్ణుమథవాపి చతుర్భుజమ్॥ ౮౨॥ సమస్థితోరుజంఘం చ సుస్థితాంఘ్రివరాంబుజమ్ । చింతయేద్బ్రహ్మభూతం తం పీతనిర్మలవాససమ్ ॥ ౮౩॥ కిరీటహారకేయూరకటకాదివిభూషితమ్ ॥ ౮౪ ॥ శార్ఙ్గశంఖగదాఖడ్గచక్రాక్ష వలయాన్వితమ్।

శుభాశ్రయ ఇతి॥ సర్వగతస్యాత్మనః-పరబ్రహ్మణోప్యాశ్రయః ఆశ్రమేతత్రావతారరూపే చేతస స్థితిం కుర్వీత॥ ౭౫॥ శుభాశ్రయ ఇతి॥ సర్వగతస్యాత్మనః-పరబ్రహ్మణోప్యాశ్రయః॥ బ్రహ్మణోహి ప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్యచ॥ శాశ్వతస్యచ ధర్మస్య ప్రతిష్ఠా - తదుక్తం భగవతా గీతాసు ॥ శ్లో॥ బ్రహ్మణోహి ప్రతిష్ఠాహమమృతస్యావ్యయస్యచ॥ శాశ్వతస్యచ ధర్మస్య సుఖస్యైకాంతికస్యచేతి॥ త్రిభావభావనాతీతః - అసంసారిత్వాత్ ॥ ౭౬ ॥ అన్యదేవతానిందయా భగవన్మూర్తిధారణామేవ దృఢీకరోతి- అన్యేత్విత్యాది ద్వాభ్యాం॥ ౭౭॥ మూర్తమితి॥ సర్వేష్వప్యపాశ్రయేషు- ఆశ్రయణీయేష్వర్థేషు-నిస్పృహం- పరమానందరూపత్వాత్ - చిత్తవిశేషణం వా ॥ ౭౮॥ యచ్చేతి॥ అనాధారా విశిష్టాలంబనరహితా ॥ ౭౯ ॥ ౮౦ ॥ సమకర్ణేతి॥ కంబుగ్రీవం రేఖాత్రయాంకితకంధరం .. సువిస్తీర్ణం శ్రీవత్సాంకితం వక్షో యస్యతం ॥ ౮౧ ॥ వలీతి॥ విష్ణుం త్రయో భంగాః తరంగాకారా- యస్మిన్ తత్త్రిభంగి - వలిభిః - త్రిభంగినా మగ్నా నిమ్నానాభిర్యస్యతస్మిన్ తదాభూతేనోదరేణ చోపలక్షితం॥ ౮౨॥ సమస్థితేతి॥ బ్రహ్మభూతం- ఘృతకాఠిన్యమివఘనీభూతం బ్రహ్మమూర్తిం ॥ ౮౩ ॥ ౮౪ ॥ శార్ఙ్గేతి॥ అక్షవలయమక్షమాలా - అష్టభుజత్వే శిష్టయోర్భుజయోః-

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

అథధ్యానప[...]సప్తాంగజన్యంనిర్బీజయోగాఖ్యంభగవత్స్వరూపవిషయంసమాధిమాహ॥ తస్యైవేతి॥ తస్యైవ
విగ్రహాదివి[...]శిష్టతయాధ్యాతస్యైవకల్పనాఃనామరూపవర్ణాపక్షయవినాశాదయః- అయంసమాధిఃపూర్వాధ్యాయె
పరవిదే[...]త్యుక్తంవివేకజజ్ఞానం - ఇదంచాస్త్రభూషణాదివిశిష్టదివ్యవిగ్రహవతఏవభగవతోస్త్రభూషణాధ్యాయా
దిష్టు॥ శ్లో॥ బిభర్తిపుండరీకాక్షస్సదైవపరమేశ్వరః। కళాముహూర్తాదిమయశ్చకాలఇత్యాదిభిఃప్రతిపాదితత్వాత్-
అస్త్రాదీనాంరాహిత్యేనోత్తరోత్తరధ్యానస్యవచనంఅన్యథాతస్యాశక్యత్వాత్-నతుత్యాజ్యత్వాత్ తేషాం-అస్త్రాది
విశిష్టవిగ్రహవతఏవప్రాప్యత్వాత్-తత్క్రతున్యాయేనతేషామపిదృఢంధ్యేయత్వవచనాచ్చ॥ ౯౨॥ ఉక్తస్యసమాధి
రూపజ్ఞానస్యభేషజంభగవత్ప్రాప్తిరిత్యుక్తంపరబ్రహ్మప్రాప్తిఫలమాహ॥ విజ్ఞానమితి॥ ఇదంవిజ్ఞానంప్రాప్యేపరే
బ్రహ్మణిప్రాపకం - తథైవబ్రహ్మవత్ భావనాత్రయరహితోభగవదుపాసకఆత్మాప్రాపణీయః - ప్రాపయితవ్యః॥
శ్రు॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం - విద్యయామృతత్వమశ్నుతే - భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యః - భక్త్యామామభిజానాతి-
తత్ప్రాప్తిహేతుర్జ్ఞానంచేత్యాది ॥ ౯౩॥ ఇదంజ్ఞానంనకేవలంబ్రహ్మప్రాపకమాత్రం - కింతుముక్తికారణమపీ
త్యాహ॥ క్షేత్రజ్ఞఇతి॥ క్షేత్రజ్ఞః - అనాదికాలక్షేత్రరూపమాయాగుణత్రయతిరోహితస్వస్వరూపః - కరణీకర
ణవాన్ - సమాధిరూపంజ్ఞానంకరణం- తద్జ్ఞానం- తేనకరణత్వేన- తస్యక్షేత్రజ్ఞస్య- ముక్తికార్యంనిష్పాద్య - కృత
కృత్యంనివర్తతే - ముక్తిమకృత్వాననివర్తతఇత్యర్థః॥ ౯౪॥ ముక్తిస్వరూపమాహ॥ తద్భావభావమితి॥ తద్భావ
భావమాపన్నః తస్యపరస్యబ్రహ్మణోభావాఃఅపహతపాప్మత్వాదయోధర్మాః- తేషాంభావమావిర్భావమాపన్నః
ప్రాప్తః - తదాసౌపరమాత్మనాఅభేదీభవతి - జ్ఞానానందాద్యాకారైరేకప్రకారోభవతీత్యర్థః - భేదోదేవాది
రూపఃతదన్వయోస్యకర్మరూపాజ్ఞానకృతః॥ శ్రు॥ నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతి-బ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతి-
పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతే - సంపద్యావిర్భావఃస్వేనశబ్దాత్ - మమసాధర్మ్యమాగతా
ఇత్యాదేః-స్వరూపైక్యపక్షేతుద్వితీయోభావశబ్దోనిరర్థకః- అభేదీభవతీత్యస్యచపునరుక్తిః-అన్యద్దివ్యంహినైతిత
ద్రవ్యతాంయతఇతిచోక్తవిరోధః॥ ౯౫॥ ఏతదేవవివృణోతి॥ విభేదజనకఇతి॥ విభేదోదేవమనుష్యాదిరూపః- ఆత్మని
జ్ఞానైకరూపే- దేవాదివివిధరూపవివిధభేదహేతుభూతకర్మాఖ్యాజ్ఞానేపరబ్రహ్మదర్శనేనాత్యంతికనాశంగతేసతి-

తస్యైవకల్పనాహీనంస్వరూపగ్రహణంహియత్। మనసాధ్యాననిష్పాద్యంసమాధిస్సోభిధీయతే॥ ౯౨॥
విజ్ఞానంప్రాపకంప్రాప్యేపరేబ్రహ్మణిపార్థివ। ప్రాపణీయస్తథైవాత్మాప్రక్షీణాశేషభావనః॥ ౯౩॥
క్షేత్రజ్ఞఃకరణీజ్ఞానంకరణంతస్యతేనతత్। నిష్పాద్యముక్తికార్యంవైకృతకృత్యంనివర్తతే॥ ౯౪॥ తద్భావ
భావమాపన్నస్తతోసౌపరమాత్మనా। భవత్యభేదీభేదశ్చతస్యాజ్ఞానకృతోభవేత్॥ ౯౫॥ విభేదజనకేజ్ఞానే

తస్యైవేతి॥ తస్యైవధ్యేయస్యకల్పనాహీనం- ధ్యాతృధ్యానధ్యేయాభేదంయథాభవతి- ఏవంయత్స్వరూపగ్రహణం
తదేకాకారతయావస్థానంజ్ఞానసాధ్యంసమాధిః - తదాహపతంజలిః - ఏకదేశబంధశ్చిత్తస్యధారణా - తత్ప్రత్య
యైకతాధ్యానంతదేకాకారతయావస్థితిః-సమాధిరితి॥ ౯౨॥ నిష్పన్నసమాధేర్ముక్తిప్రకారమాహ॥ విజ్ఞానమితి॥
సమాధిజన్యస్వరూపసాక్షాత్కారోవిజ్ఞానం-ప్రక్షీణాఃఅశేషాఃపూర్వోక్తాఃత్రిస్రోభావనాయస్యసః॥ ౯౩॥ ౯౪॥ నను
తర్హివిజ్ఞానేనైవవ్యవధానాత్కథమాత్మబ్రహ్మైక్యంతత్రాహ॥ తద్భావభావమితి॥ ననుజ్ఞానినోపిభేదప్రతీతిరస్త్యేవ
అన్యథోపదేశాద్యసిద్ధేః- తత్రాహ- భేదశ్చేతి- బాధితఏవకథంచిదనువర్తతఇత్యర్థః- తస్మాదజ్ఞానంతత్కార్యంచ
సంసారంవినాశ్యాయమేవజ్ఞానకార్యమనోవృత్తిహతత్వాద్దగ్ధగంధనానలవత్॥ ౯౫॥ అజ్ఞానేవినష్టేసతినపునస్సంసార

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

శార్ఙ్గేత్యాదినా- అష్టభుజత్వపక్షే శార్ఙ్గాదీని షట్ షణ్ణాం ధార్యాణి- శిష్టభుజయోః పద్మబాణౌ-వరాభయే వా- చతుర్భుజత్వే శంఖచక్రగదాబ్జాని - తత్ర శార్ఙ్గేత్యాదినా కాంతజాత్యం తేన అస్త్రభూషణప్రత్యంగప్రధానాంగ చతుష్టయవిషయా ప్రథమా ధారణోక్తా-అస్త్రప్రధానేయం ధారణా॥ ౮౫॥౮౬॥ తత ఇతి॥ తతశ్శంఖేత్యాదినా సాక్షసూత్రకమిత్యంతేన శంఖాద్యస్త్రరహిత సాక్షసూత్ర కిరీటాదిభూషణ ప్రత్యంగప్రధానాంగవిషయా ద్వితీయోక్తా- ఇయం భూషణప్రధానా॥ ౮౮॥ సేతి॥ కిరీటేత్యాదినా భూషణరహితప్రత్యంగప్రధానాంగవిషయా తృతీయోక్తా- ఇయం ప్రత్యంగప్రధానా ॥ ౮౯ ॥ తదితి॥ తదేకావయవమిత్యాదినా ప్రధానాంగవిషయా చతుర్థీ ధారణోక్తా- ఆయుధభూషణప్రత్యంగేషు అభ్యాసేన సుదృఢం గృహీతేషు పునస్తదేకావయవం తేషాం ప్రత్యంగానాం ప్రధానావయవయుక్తం దేవం చేతసా కుర్యాత్-చింతయేదిత్యర్థః- ఇయమేకావయవప్రధానా- అథ ధ్యానమాహ-తతోఽవయవినీతి - తతో ధారణానంతరమస్త్రభూషణప్రత్యంగప్రధానాంగానామాశ్రయే గోముఖాకారే వయవిని అస్త్రాద్యనుషంగేణ ధ్యానపరో భవేత్ ॥ ౯౦॥ ధ్యానలక్షణమాహ॥ తద్రూపేతి॥ తద్రూపప్రత్యయ ఇతి చ పాఠః తద్రూపప్రత్యయే ధారణాసిద్ధరూపవిషయప్రత్యయే - ఏకాఅసదృశీ- అన్యనిస్పృహా విజాతీయప్రత్యయానంతరితా - యా సంతతిః ప్రవాహః-తద్ధ్యానం-షడ్భిరంగైర్యమాదిభిః-ఏవముపాసనసోపానక్రమేణారూఢ దివ్యవిగ్రహవిషయమిదం ధ్యానం- పూర్వత్ర తస్య చాలంబనవత ఇతి ప్రస్తుతః సాలంబనో యోగః - అస్త్రభూషణాధ్యాయే హ్యస్త్రభూషణమయ సర్వశక్త్యాశ్రయ దివ్యవిగ్రహః సబీజయోగవిషయ ఇతి స్పష్టముక్తం సాలంబనో మహాయోగస్సబీజ ఇత్యాదినా ॥ ౯౧॥

వరదాభయహస్తం చ ముద్రికారత్నభూషితమ్ ॥ ౮౫ ॥ చింతయేత్తన్మయో యోగీ సమాధాయాత్మ మానసమ్। తావద్యావద్దృఢీభూతా తత్రైవ నృప ధారణా॥౮౬॥ వ్రజతస్తిష్ఠతోఽన్యద్వా స్వేచ్ఛయా కర్మ కుర్వతః । నాపయాతి యదా చిత్తాత్సిద్ధాం మన్యేత తాం తదా ॥ ౮౭ ॥ తతశ్శంఖగదాచక్ర శార్ఙ్గాదిరహితం బుధః । చింతయేద్భగవద్రూపం ప్రశాంతం సాక్షసూత్రకమ్ ॥ ౮౮ ॥ సా యదా ధారణా తద్వదవస్థానవతీ తతః । కిరీటకేయూరముఖైర్భూషణైరహితం స్మరేత్ ॥ ౮౯॥ తదేకావయవం దేవం చేతసా హి పునర్బుధః । కుర్యాత్తతోఽవయవిని ప్రణిధానపరో భవేత్ ॥ ౯౦॥ తద్రూపప్రత్యయా చైకా సంతతిశ్చాన్యనిస్పృహా । తద్ధ్యానం ప్రథమైరంగైః షడ్భిర్నిష్పాద్యతే నృప ॥ ౯౧॥

పద్మబాణౌ- వరాభయే వా- చతుర్భుజత్వే శంఖచక్రగదాబ్జాన్వితం ॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ధారణాదార్ఢ్యలక్షణమాహ॥ వ్రజత ఇతి॥ చిత్తాద్యదా మూర్తిర్నాపయాతి - తదా తాం ధారణాం సిద్ధాం - దృఢాం - మన్యేత ॥ ౮౭ ॥ మూర్తిధారణామేవాయుధభూషణాదిపరిత్యాగేనాలంబనసౌక్ష్మ్యతారతమ్యేనాహ - తత ఇతి॥ ౮౮॥ సేతి॥ అవస్థానవతీ- దృఢా॥ ౮౯॥ తదితి॥ ఏకావయవం- పాదగుల్ఫాదినానావయవనిష్ఠం చిత్తదార్ఢ్యం - ఏకత్ర నియోజ్య ఏకావయవం చేతసా కుర్యాత్- తదుక్తం భాగవతే॥ శ్లో॥ తత్సర్వవ్యాపకం చిత్తమాకృష్యైకత్ర ధారయేత్ । నాన్యాని చింతయేద్భూయస్సుస్మితం భావయేన్ముఖమితి॥ తదేవం లీలాధారణైవ స్థూలసూక్ష్మక్రమేణ చతుర్ధోక్తా - ఇదానీం తత్కారణేశ్వరధారణామాహ - ప్రసన్నచారువదనమిత్యాదినోక్తావయవా యేన లీలామూర్తినా ఆవిష్కృతాస్తస్మిన్- అవయవిని- యద్వా-అవయవా లీలావతారా యేన గృహీతాః- తస్మిన్ ప్రణిధానం చిత్తస్థైర్యం తత్పరో భవేత్ ॥ ౯౦॥ ఇదానీం ధ్యానమాహ ॥ తద్రూపేతి॥ తద్రూపస్యైవ ధారణాసిద్ధస్యైవ వస్తునః ప్రత్యయో యస్యాం సంతతౌ- సా- ఏకా అవిచ్ఛిన్నా- సంతతిః- అన్యనిస్పృహా విషయాంతరేణావ్యవధీయమానా- విజాతీయప్రత్యయానంతరిత సజాతీయ ప్రత్యయ ప్రవాహో ధ్యానమిత్యర్థః - యచ్చ ప్రథమైర్యమాదిభిర్ధారణాంతైః షడ్భిరంగైర్నిష్పాద్యతే ॥ ౯౧॥

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding MIDF

పరస్మాద్బ్రహ్మణఆత్మనోదేవాదిరూపంభేదంకఃకరిష్యతి-నకోపికరిష్యతీత్యర్థః- యథాహశౌనకః శ్లో॥ చతు
ర్థోహిభేదోయంమిథ్యాజ్ఞాననిబంధనఇతి ॥ ౯౬ ॥ ౯౭॥ ౯౮॥ కథితఇత్యాదిశ్లోకే॥ మమేతివచనస్యాహంకారవ
కారహేతుభూతచిత్తమలనాశవచసైనవ్యాహతింపరిహరతి॥ మమేతి॥ యద్యప్యహంమమత్వహేతుచిత్తమలన
సత్యహంమమత్వనాశాదహంమమేతిశబ్దప్రయోగోనయుజ్యతే - తథాపి- విజ్ఞేయవేదిభిఃసాక్షాత్కృతపరమా
రపితత్ప్రయోగంవినానగదితుంశక్యం ॥ ౯౯ ॥ ఏతదేవవివృణోతి॥ అహంమమేతి॥ అహంమమేతీయంబుద్ధిరవి
అన్యథాజ్ఞానం - తథావ్యవహారఃపుమాన్స్త్రీగౌరయంవాజీత్యాదివ్యవహారోప్యనయా అవిద్యయాద్వైతాద్వై
యోరభేదఃభ్రమకృతఇత్యర్థః- పరమార్థఃఅవినాశ్యాత్మాఅసంలాప్యః- అజమహిషాదివిశేషరహితతయా
చ్ఛబ్దైరనిర్దేశ్యః- తత్రహేతుఃగోచరేవచసాంనయఇతి॥ ౧౦౦॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ తత్రేతి॥ లయఃనామరూ
కర్మణామాత్యంతికనాశః॥ శ్రు॥ యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేస్తంగచ్ఛంతినామరూపేవిహాయ - అశ్వ
రోమాణివిధూయపాపం - భిద్యతేహృదయగ్రంధిః - నిరంజనఃపరమంసామ్యముపైతీత్యాదేఃనతుస్వరూపైక
నిత్యనైమిత్తికప్రాకృతలయేప్రదర్శనాత్- తథాసతీశ్వరస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషోజీవానామకృతాభ్యాగ
కృతవిప్రణాశశ్చస్యాత్-పునర్దేహసంబంధాభావఏవాత్యంతికేవిశేషః॥ ౧౦౪॥ కేశిధ్వజఇతి॥ అనభిసంధితంఅ
సంహితఫలం ॥ ౧౦౫॥ అకల్యాణేతి॥ అమలఃక్షపితప్రారబ్ధకర్మవిశేషః ॥ ౧౦౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణవ్యాఖ్యా
శ్రీవిష్ణుచిత్తీయే - షష్ఠాంశే- సప్తమోధ్యాయః. ***************************************

నాశమాత్యంతికంగతే । ఆత్మనోబ్రహ్మణోభేదమసంతంకఃకరిష్యతి॥ ౯౬॥ ఇత్యుక్తస్తేమయాయోగః
ఖాండిక్యపరిపృచ్ఛతః।సంక్షేపవిస్తరాభ్యాంతుకిమన్యత్క్రియతాంతవ॥౯౭॥ఖాండిక్యః॥కథితేయోగ
సద్భావేసర్వమేవకృతంమమ । తవోపదేశేనాశేషోనష్టశ్చిత్తమలోయతః॥ ౯౮॥ మమేతియన్మయా
చోక్తమసదేతన్నచాన్యథా।నరేంద్రగదితుంశక్యమపివిజ్ఞేయవేదిభిః॥ ౯౯॥ అహంమమేత్యవిద్యేయం
వ్యవహారస్తథానయోః। పరమార్థస్త్వసంలాప్యోగోచరేవచసాంనయః॥ ౧౦౦॥ తద్గచ్ఛశ్రేయసే
సర్వంమమైతద్భవతాకృతమ్। యద్వముక్తిప్రదోయోగఃప్రోక్తఃకేశిధ్వజావ్యయః॥ ౧౦౧॥ శ్రీపరా
శరః॥ యథార్హంపూజయాతేన ఖాండిక్యేనసపూజితః । ఆజగామపురంబ్రహ్మం స్తతఃకేశిధ్వజో
నృపః ॥ ౧౦౨ ॥ ఖాండిక్యోపిసుతంకృత్వా రాజానంయోగసిద్ధయే । వనంజగామగోవిందేవినివేశిత
మానసః ॥ ౧౦౩ ॥ తత్రైకాంతమతిర్భూత్వాయమాదిగుణసంయుతః । విష్ణ్వాఖ్యేనిర్మలేబ్రహ్మ
ణ్యవాపనృపతిర్లయమ్॥౧౦౪॥ కేశిధ్వజోవిముక్త్యర్థంస్వకర్మక్షపణోన్ముఖః।బుభుజేవిషయాన్కర్మ
చక్రేచానభిసంహితమ్॥౧౦౫॥ అకల్యాణోపభోగైశ్చక్షీణపాపోమలస్తథా।అవాపసిద్ధిమత్యంతాం
తాపక్షయఫలాంద్విజ॥ ౧౦౬॥ ఇతి శ్రీవిష్ణుపురాణే- షష్ఠాంశే - సప్తమోధ్యాయః. **********

ప్రరోహశంకేత్యాహ॥ విఘ్నేతి॥ ౯౬॥ ౯౭॥ కథితఇతి॥ యోగస్యసద్భావే- యోగాధ్యైకథితేసతి-మమచిత్తమ
అహంమమతాదిర్నష్టః- యతః ॥ ౯౮॥ కుతోమమతవోపదేశేనైత్యేతద్వచనంవిద్యతఇత్యతఆహ॥ మమేతి॥ వ
యన్మయాప్రోక్తం-ఏతదసదేవబాధితానువృత్త్యాప్రోక్తం - అన్యధాతువిజ్ఞేయవేదిభిః-అవగతపరమార్థైరగ
మపినశక్యం- కుతః- పునః- ప్రారబ్ధకర్మభోగస్తేషామిత్యర్థః॥ ౯౯॥ తత్స్పష్టయతి॥ అహంమమేతి ॥ ౧
౧౦౧॥౧౦౨॥ ఖాండిక్యఇతి॥రాజానం-వనదుర్గమంత్రిభృత్యాదిస్వామినం-సుతంకృత్వా॥౧౦౩॥౧౦౪॥ కేశిధ్వ
ముక్త్యర్థం- విదేహకైవల్యార్థం-అనభిసంహితం- ఫలాభిసంధిశూన్యం- లోకసంగ్రహార్థంకర్మచక్రే॥ ౧
అకల్యాణేతి॥ క్షీణపాపఃక్షీణప్రారబ్ధకర్మా ॥ ౧౦౬॥ ఇతి శ్రీధరస్వామివిరచితాత్మప్రకాశాఖ్య - శ్రీవిష్ణుపు
వ్యాఖ్యాయాం - షష్ఠాంశే - సప్తమోధ్యాయః. ***************************************

CSU-Sringeri Campus Rare Book and Manuscript Collection, Sringeri